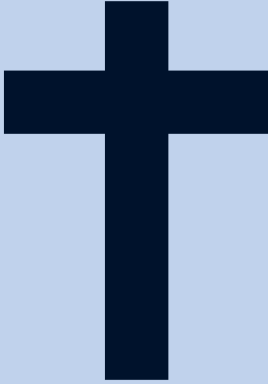

BUK TAABU MATAKIN

The New Testament in the Ramoainia Language of Papua New
Guinea

BUK TAABU MATAKIN
The New Testament in the Ramoaaina Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Ramoaaina long Niugini

copyright © 2006 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ramoaaina

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

d012ec6e-d199-5aa4-85c8-36d400ff7b21

Contents

Maataio	1
Maarko	75
Lukaa	120
Ioannes	196
Aapostolo	251
Rom	325
1 Korinto	361
2 Korinto	395
Galaatia	417
Epeso	430
Pilipoi	442
Kolose	451
1 Tesalonika	460
2 Tesalonika	468
1 Timoti	473
2 Timoti	483
Tito	490
Pilemon	495
Ebraaio	497
Iaakobo	524
1 Petero	533
2 Petero	543
1 Ioannes	549
2 Ioannes	557
3 Ioannes	559
Iudaas	561
Binabo	564

A Koina Wewapua un Iesu Kaarisito Maataio i timui A pirpir kaapa muga

Maataio i timu a buk mi, ia
raa ko ra 12 naat na wawer
anun Iesu baa raa iaana kaai
Lewi. Namuga a tena lolo
tatakoma ma i papaam karom
a mataanitu Rom. Namur
Iesu i wataa paai ma i waan
paat a naat na wawer (babu
Mt 9:9-13).

Maataio i timu a buk mi
karom anuna taara, a taara
Iudaia. A taara Iudaia diat
ki walaang kup a winawaan
paat anu ra muaana baa God
i pilak paai kup a king anun-
diat. U ra pirpir Ebraaio di
waatungi naa Mesaia ma u ra
pirpir Grik di waatungi naa
Kaarisito.

Maataio i nemi kupi in wa-
pua diat naa Iesu ut maa
Kaarisito, a King anu ra taara
Iudaia. Maa ia a kabina maa
i pirpir u ra winawaan paat
anun Iesu naa i welaar ma ra
king.

Ma i pir waiaa kaai ta
kum pirpir ko ra Mugaana
Buk Taabu un Kaarisito. A
winawaan paat anun Iesu i
walingtatuna a kum pirpir
mi. Raa utnaa kaai baa
Maataio i timu uni, u
ra wawer anun Iesu u ra
mataanitu anun God.

A winawaan i ra buk Maataio:

A binabuta anun Iesu (1:1-
2:23)

A pinapaam anun Ioaanes
a Tena Baapitaaiso (3:1-
12)

Di baapitaaiso Iesu ma na-
mur Saataan i walaami
(3:13-4:11)

Iesu i papaam irong
Gaalilaia (4:12-18:35)

Iesu i waan unaanga
Ierusalem (19:1-20:34)

A tintinip na wik ma ra
minaana anun Iesu (21:1-
27:66)

A tinur balet anun Iesu ko
ra minaana (28:1-20)

*A niluluk na wuna taara
anun Iesu Kaarisito
(Lk 3:23-38)*

¹ Bi ia a iaa ra wuna taara
taanga namuga baa Iesu
Kaarisito, a natun Dewid, a
natun Aabaraam i waan paat
kon diat.

² Aabaraam a tamaan
Aaisaak,

Aaisaak a tamaan Iaakob,
ma Iaakob a tamaan Iuda
ma ra kum tatena liklik.

³ Iuda a tamaan Peres ma
Seraa, ma a naandiaar
Taamaar.

Peres a tamaan Esrom,
Esrom a tamaan Aaraam,

⁴ ma Aaraam a tamaan
Aaminadaab,

Aaminadaab a tamaan
Naason,

ma Naason a tamaan Saal-
mon,

⁵ Saalmon a tamaan Boas,
ma naana a iaana Raab.

Boas a tamaan Obed, ma
naana a iaana Rut.

Obed a tamaan Iese,

⁶ ma Iese a tamaan Dewid,
baa a king.

Dewid a tamaan Solomon,
ma naana a tabuan baa i
taulaa paa ma Uraia.

7 Solomon a tamaan
Roboaam,

Roboaam a tamaan Aabia,
Aabia a tamaan Aasa,

8 Aasa a tamaan Iosapaat,
Iosapaat a tamaan Ioraam,

ma Ioraam a tamaan Usia,
9 Usia a tamaan Iotaam,

Iotaam a tamaan Aakaas,
ma Aakaas a tamaan Es-
ekia,

10 Esekia a tamaan
Maanaase,
Maanaase a tamaan Aa-
mon,

ma Aamon a tamaan Iosia,

11 Iosia i wangaala Ieko-
nia ma ra kum tatena
liklik. Namur taana a
taara Israael diat waan
na karabus irong Baa-
bilon.

12 Namur taa ra winawaan
urong Baabilon:

Iekonia i wangaala
Salaatiel,

Salaatiel a tamaan
Serubaabel,

13 Serubaabel a tamaan
Aabiuda,

Aabiuda a tamaan Eli-
aakim,

ma Eliaakim a tamaan Aa-
sor,

14 Aasor a tamaan Saadok,
Saadok a tamaan Aakim,

ma Aakim a tamaan Eliud,

15 Eliud a tamaan Eleaser,
Eleaser a tamaan Maataan,

ma Maataan a tamaan
Iaakob,

16 Iaakob a tamaan Iosep,
ia baa i taulaa ma
Maaria. Maaria i buta
Iesu, baa di waatungi
naa Kaarisito, ia baa God
i tula wai.

17 A kum taaun taara
turpaai kon Aabaraam tuk

un Dewid welaar ma 14
diat, ma kon Dewid tuk u
ra winawaan na karabus
urong Baabilon 14 kaai diat,
ma ko ra winawaan na
karabus urong Baabilon tuk
un Kaarisito 14 a taautaaun
taara diat kaai.

*Maaria i buta Iesu
Kaarisito
(Lk 2:1-7)*

18 Di buta paa Iesu
Kaarisito lenbi: Naana
Maaria, di aa pet baat taai
karom Iosep, iaku namuga
taa ra nundiaar tinaulaa
Maaria ia nunurai naa i
kipbaala u ra Takado na
Nion. 19 Iosep baa di aa
pet baat taa Maaria karomi,
ia a tena takado, ma pa i
nemi naa in baana wawirwir
Maaria naa ra taara. Io,
i nuki naa in kutu ino wa
anundiaar weweliman kup
a tinaulaa.

20 Baa i nuknuk utbaai
u ra utnaa mi, a aangelo
anu ra Tadaaru i waan paat
karomi u ra beberon ma
i piri naa, "Iosep, natun
Dewid, koku u aalawur
nuknuk un Maaria, un ben
paai kupi anum tabuan. Maa
a naat baa i kipbaala paai
i waan paat ko ra Takado
na Nion. 21 In buta paa a
naat muaana ma un taar taa
iaana baa Iesu, kabina maa
in walaun paa anuna taara
ko ra nundiat kum aakaina
mangamangaan."

22 A kum utnaa raap
mi i waan paat kupi din
paam ot paa a kum pirpir
anu ra Tadaaru baa anuna
propet ia wapuaana taai
naa, 23 "Baboi, a tauraara
na tabuan in kipbaala

ma in buta paa a naat muaana ma din waatungi naa Emaanuel,” *Aais 7:14* a kukuraaina naa, “God i ki ungaai ma daat.”

²⁴ Io, baa Iosep i tawaan-gun i paami lenutmaa a aan-gelo anu ra Tadaaru ia wapua taai uni, ma i ben paa Maaria kupi anuna tabuan. ²⁵ Iaku pa diaar inep ungaai paa tuk baa Maaria i buta paa a naat muaana. Ma Iosep i taar taa a iaana baa Iesu.

2

A kum tena manaana diat wetabaar karom Iesu

¹ Di buta Iesu u ra taamaan Betilem u ra papaar Iudaia u ra kilaala baa Erodes i king. Namur raa kum tena manaana u ra kum naang-naang diat waan taanga wel-welik u ra mataana taubaar ma diat waan paat inaanga Ierusalem. ² Ma diat wetiri naa, “Waiaa a naat baa di butai kupi in king anu ra taara Iudaia? Maa miaat babo paa anuna ina naangnaang irong u ra mataana taubaar, ma mi miaat waan urin kupi miaat a lotu karomi.”

³ Baa king Erodes i walan-goroi i purpuruan a nuknuk-ina ma ra nuknuki ra taara Ierusalem raap kaai. ⁴ Io, Erodes i ben ungaai raap paa a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon. Ma i tiri diat naa, “Kaarisito baa God in tula wai din butai awaai?” ⁵ Diat baalui naa, “U ra taamaan Betilem u ra papaar Iudaia,

maa a propet ia timu taai naa,

⁶ ‘Ma ui Betilem u ra papaar Iudaia,

Ui pa u kinalik aakit taa ra kum mukmuga min Iudaia,

Maa kabina a mukmuga in waan paat kon ui,

baa in muga anung taara Israael welaar ma ra tena baboura sip.’”

Mika 5:2

⁷ Namur Erodes i wetulaa ino paa a kum tena man-aana kupi in manaana paa taan diat naa naangaian ta-laa maa ina naangnaang i waan paat. ⁸ I tula wa diat urong Betilem ma ra pirpir lenbi, “Muaat a waan ma muaat a baat wakaak kup a naatlik. Ma baa muaat aa baat paai muaat a wapua iaau, baa iaau bulung ang waan ma ang lotu karomi.”

⁹ Baa diat aa walangoro taa a king diat waan. Diat babo paa balet ina naang-naang baa diat aa babo taai u ra mataana taubaar, i muga pa diat tuk i tur u ra wanua baa a naatlik kuraa iaai. ¹⁰ Baa diat babo ina naangnaang maa, diat kariaana a ngaala na gaai.

¹¹ Diat ruk u ra ruma ma diat babo paa a naatlik maa ma naana Maaria, diat ki but keke ma diat lotu karom a naat. Namur diat paapa paa anundiat kum wuwuwung ma diat tabaarai ma ra kum wetabaar lenbi, a goled ma ra bulit di tuni baa a tubalina i aangawian wakwakaak ma ra bulit na mangingi kaai di waatungi naa a mira. ¹² Ma

God ia wakatom ta diat u ra beberon baa koku diat waan talili kup Erodes. Io, diat waan talili kup anundiat taa-maan un raa aakapi ingen.

A winawaan ino urong Aaigipto

¹³ Baa diat aa waan, a aangelo anu ra Tadaaru i waan paat karom Iosep u ra beberon ma i piri naa, “Un tur, un ben paa naadinaana, mutul a kalaa ino urong Aaigipto. Ma mutul a ki iaai tuk u ra bung baa ang wapua ui balet, maa kabina Erodes in baat kup a naat kupi in aak dokoi.” ¹⁴ Io, i tur, i ben paa naadinaana u ra marum, ma ditul waan urong Aaigipto. ¹⁵ Ma ditul ki matira tuk baa Erodes i maat. Baa ditul paami lenmaa di paam ot paa a pirpir anu ra Tadaaru, baa a propet ia pirpir muga taau uni lenbi, “Iaau wataa paa natunglik taangirong Aaigipto.” *Os 11:1*

¹⁶ Baa Erodes i baboi baa a kum tena manaana diat aa waruga taai, i kaankaan aakit ma i wetulaa baa din aak doko araap wa a kum naat muaana taangirong Betilem ma ko ra kum taamaan kaai baa diat ki marawaai. I naagagoni naa din aak doko diat baa a ru kilaala indiat, ma diat kaai baa pa i ru kilaala utbaai un diat, kabina maa a kum tena manaana diat aa wapua taai u ra kilaala anu ra naat. ¹⁷ Io, di paam ot paa maraagaam a pirpir baa Ieramia a propet

i wewapua muga taau uni naa,

¹⁸ “Irong Raama di walan-goro in ingaan raa, a niluan ma ra ngaala na kulkulaai,

Raakel i luan a kum nat-natuna liklik, maa diat aa maat raap, ma pa di wamaarip laar paai.” *Ier 31:15*

Iosep ditul tamaana ditul waan talili balet urong Naasaret

¹⁹ Baa Erodes ia maat, a aangelo anu ra Tadaaru i waan paat karom Iosep u ra beberon irong Aaigipto. ²⁰ Ma i piri taana naa, “Un tur, un ben paa naadinaana, ma mutul a waan urong Israael, maa diat baa diat nem na aak doko a naat diat aa maat.” ²¹ Io, i tur, i ben paa naadinaana, ma ditul waan urong Israael. ²² Iaku baa i walangoroi naa, Aarkilaaui i kiaana tamaana Erodes kupi ia bulung in king irong u ra papaar Iudaia, Iosep i burut baa in waan urong Iudaia. Ma God kaai i turbaat taai u ra beberon, io, ditul waan urong u ra papaar Gaalilaia. ²³ Ma ditul waan ma ditul ki u ra taamaan a iaana Naasaret. Baa ditul paami lenmaa di paam ot paa a pirpir anu ra kum propet naa, “Din waatungi baa ia a te Naasaret.”

3

Ioanes a Tena Baapitaaiso i warawaai
(*Mk 1:1-8; Lk 3:1-18; Io 1:19-28*)

¹ Raa kum kilaala namur, Ioaanes a Tena Baapitaaiso i waan paat, ma i warawaai u ra bil na wanua u ra papaar Iudaia, ² ma i piri naa, “Muaat a nukpuku, maa a mataanitu taanginaanga u ra maawa ia marawaai.” ³ Ioaanes ut maa a propet Aaisaia ia wewapua muga taau uni naa,

“In ingaan raa i wewataai u ra bil na wanua lenbi, ‘Muaat a paam aara aakapi anu ra Tadaaru, muaat a paam kado anuna kum aakapi.’”
Aais 40:3

⁴ Ioaanes i mong ma ra ina maalu na weu na kaamel, ma i wi baati ma ra panina bulumakaau, ma i aanaan a kum ko ma ra bulit baa a kum bi diat paami. ⁵ A taara taanginaanga Ierusalem, ma ko ra kum taamtaamaan raap u ra papaar Iudaia, ma ko ra kum taamaan baa diat ki marawaai a daanim Ioridaan, diat waan karomi. ⁶ Diat pir apuaana anundiat kum aakaina mangaman-gaan, ma i baapitaaiso diat u ra daanim Ioridaan.

⁷ Baa Ioaanes i babo mongoro na Parisaiao ma ra kum Saadukaiao diat waan kupi in baapitaaiso diat, i piri taan diat naa, “Aai, muaat a kum natu ra kum wui! Woi maa i piri naa muaat a kalaa ino ko ra naagagon na binabaalu anun God baa in waan paat?” ⁸ Muaat a paam a kum utnaa baa in wapuaanai naa muaat aa nukpuku. ⁹ Ma koku muaat nuki naa God pa in naagagon

muaat maa kabina muaat a wuna taara anun Aabaraam. Iaa u piri taa muaat naa, God i pet laar paai kupi in paam apaat paa a wuna taara anun Aabaraam ko ra kum waat bi. ¹⁰ Di aa ung taa a naawa naa ra kum kapkabina diwaai, ma a kum diwaai raap baa pa diat wa ta koina waindiat, din bur wa diat, ma din ong ta diat u ra nguan. ¹¹ Iaa u baapitaaiso muaat ma ra palaa kupi in wapuaanai naa muaat aa nukpuku. Iaku ia baa in murmur taang i ngaala taang, ma in baapitaaiso muaat ma ra Takado na Nion ma ra nguan. Ma iaau, iaau kinalik aakit taana. ¹² I paam paa anuna saaul u ra limaana kupi in ong weraana a panina wit ko ra wit mulu. Baa ia wali raap taai in ung ungaai anuna wit u ra nuna ruma na wit, ma in tun wa a kum panpanina u ra nguan baa pa in maat.”

*Ioaanes i baapitaaiso Iesu
(Mk 1:9-11; Lk 3:21-22)*

¹³ Iesu i waan taangirong u ra papaar Gaalilaia urong u ra daanim Ioridaan, karom Ioaanes kupi in baapitaaisoi. ¹⁴ Ma Ioaanes i nem na turbaati, ma i piri taana naa, “I koina baa ui un baapitaaiso iaau. Aawa kabina baa u waan karom iaau kupi iaau ang baapitaaiso ui?” ¹⁵ Ma Iesu i baalui naa, “Un baapitaaiso iaau ku. I koina baa daar a paami kupi daar a paam ot paa a kum utnaa i

takado, welaar ma ra nem-nem anun God.” Io, Ioanes i taraam taana.

¹⁶ Baa ia baapitaaiso taai, Iesu i or pari ko ra daanim, ma u ra pakaana bung maa a maawa i tapaapa, ma i babo a Nion God i waan pari welaar ma ra ina buna ma i ki taau nate uni. ¹⁷ Ma in ingaan raa taanginaanga u ra maawa i piri lenbi, “Bi ia Natunglik, a naat na wakwakaak, iaau gaaiia aakit uni.”

4

Saataan i walaam Iesu (Mk 1:12-13; Lk 4:1-13)

¹ Namur a Takado na Nion i muga paa Iesu unaanga u ra bil na wanua kupi Saataan in walaami. ² Baa ia wawel paa 40 bungbung na marum ma ra keke, io, i molo. ³ Ma a Tena Walwalaam i waan paat karomi, ma i piri taana naa, “Baa ui a Natun God, un piri karom a kum waat bi kupi diat a tapuku kup diat a bred.” ⁴ Iesu i baalui naa, “Di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, ‘A taara pa diat lalaaun ko ra utnaa na winangaan ku, diat lalaaun u ra kum pirpir raap i pari ko ra waan God.’ ” *Naag 8:3*

⁵ Namur Saataan i ben paai unaanga Ierusalem, a taa-maan anun God, ma i waki taai un raa pakaan inaanga nate aakit u ra ruma na wetabaar. ⁶ Ma i piri taana naa, “Baa ui a Natun God, un irok pari, maa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi,

‘In tula wa anuna kum aangelo kupi diat a baboura ui.

Diat a lo pa ui ku ma ra kum limaandiat,

kupi koku u tukaa paa a kakim un ta waat.’ ”

Kele 91:11-12

⁷ Iesu i baalui naa, “Di aa timu taai kaai u ra Buk Taabu lenbi, ‘Koku u walaar a Tadaaru anum God.’ ” *Naag 6:16*

⁸ Saataan i ben paai balet unaanga nate u ra ngaala na taangaai pi, ma i waiaa taa a kum mataanitu raap u ra rakrakaan buaal ma ra kum minamaar indiat raap kaai taana. ⁹ Ma i piri taana naa, “A kum utnaa raap bi ang taar taai taam, baa un ki but keke ma un lotu karom iaau.” ¹⁰ Iesu i piri taana naa, “Saataan, un waan ingen, maa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, ‘Un lotu karom a Tadaaru anum God, ma un taraam ku karomi.’ ” *Naag 6:13*

¹¹ Ma Saataan i waan paa koni. Ma a kum aangelo diat waan karom Iesu, ma diat waraauti.

Iesu i turpaai kupi in warawaai irong u ra papaar Gaalilaia

(Mk 1:14-15; Lk 4:14-15)

¹² Baa Iesu i walangoroi naa di aa waruk taa Ioanes u ra ruma na karabus, i waan talili balet urong u ra papaar Gaalilaia. ¹³ Ma baa i waan taangirong Naasaret, i ki Kaapernaum, a taa-maan baa i ki nakono naa ra taai kikel Gaalilaia, u ra pia anu ra wuna taara Sebulon

ma ra wuna taara Naaptaali,
 14 kupi in paam ot paa a pir-
 pir anun God baa Aaisaia a
 propet ia pirpir muga taau
 uni lenbi,

15 "A pia anu ra wuna taara
 Sebulon ma ra pia anu
 ra wuna taara Naap-
 taali,

marawaai a aakapi baa
 i waan unakono, u ra
 papaara daanim Iori-
 daan urong iaai,

diaar ki u ra papaar
 Gaalilaia, baa a taara
 baa wakir a taara Iu-
 daia diat ki iaai.

16 A taara baa diat ki u ra
 baboto
 diat aa babo a ngaala na
 kaapa,

ma diat baa a baboto na
 minaat i burung baat
 diat,

a kaapa ia waan paat
 karom diat." *Aais*
9:1-2

17 Turpaai u ra kilaala
 maa, Iesu i warawaai lenbi,
 "Muaat a nukpuku, maa a
 mataanitu taanginaanga u
 ra maawa ia marawaai."

*Iesu i wataa paa waat na
 maana*
(Mk 1:16-20; Lk 5:1-11)

18 Raa bung baa Iesu i
 wawaal nakono naa ra taai
 kikal Gaalilaia, i babo Simon,
 di waatungi kaai ma Petero,
 dina ma Aanderiaas, baa di-
 aar ong bene nataai, maa di-
 aar a ru tena ong bene. 19 I
 piri taan diaar naa, "Mur a
 murmur iaau, ma ang wer
 mur kupi mur a ru tena
 aalaal taara." 20 Io, diaar
 tur paa maut ko ra nundiaar

kum bene, ma diaar mur-
 muri.

21 Baa i waan taanga
 matira i babo paa bulung
 raa naadina Iaakobo ma
 Ioaanes, a ru natun Sebe-
 daaio. Ditul tamaana ki u ra
 mon ma ditul ingit anunditul
 kum bene. Ma Iesu i wataa
 pa diaar. 22 Diaar tur paa
 maut ma diaar waan ko ra
 mon ma ra tamaandiaar, ma
 diaar murmur Iesu.

*Iesu i walaangalaanga a
 kum malaapaang*
(Lk 6:17-19)

23 Iesu i waan taltalili u
 ra papaar Gaalilaia raap,
 ma i wer a taara u ra
 nundiat kum ruma na lotu.
 I warawaai u ra Koina
 Wewapua u ra mataanitu
 taanginaanga u ra maawa.
 Ma i walaangalaanga paa a
 taara ko ra aalawur man-
 gaana malaapaang. 24 Ma
 a wewapua un Iesu i waan
 werweraan u ra papaar
 Siria raap, ma diat ben raap
 paa a taara baa a aalawur
 mangaana malaapaang i
 baanaakaka diat, a taara baa
 a dekdek na ngunungut i
 baanaakaka diat, ma diat
 baa a kum tabaraan diat ruk
 taau un diat, diat kaai baa
 diat maatmaat laau ma diat
 baa panpanindiat i maat,
 ma Iesu i walaangalaanga
 pa diat raap. 25 Ma a
 ngaala na kor na taara
 taangirong u ra ru papaar
 Gaalilaia ma Dekapolis,
 ma taanginaanga Ierusalem,
 ma ko ra papaar Iudaia ma
 taangirong un raa papaara
 daanim Ioridaan diat mur-
 mur Iesu.

5

*Iesu i warawaai un woi
diat baa diat daan*
(Lk 6:20-23)

¹ Baa Iesu i babo paa a kor na taara, i waan tato u ra taangaai. Ma baa i ki anuna taara na wawer diat waan karomi. ² Ma i wer diat lenbi,

³ “Diat baa diat nunurai naa diat iba u ra niondiat, diat daan,

maa anundiat a mataan-itu taanginaanga u ra maawa.

⁴ Diat baa diat luan ma ra tapunuk, diat daan, maa God in wamaraam diat.

⁵ Diat baa diat wakinalik pa diat, diat daan, maa diat a kale paa a rakrakaan buaal.

⁶ Diat baa diat molo ma diat maruk kup a mangamangaan na takado, diat daan, maa namur diat a maaur.

⁷ Diat baa a kum tena maarmaari, diat daan, maa God in maari diat kaai.

⁸ Diat baa a nuknukindiat i gomgom, diat daan, maa diat a babo God.

⁹ Diat baa diat laana wamaalmaal a taara, diat daan,

maa God in waatung diat naa a kum natnatuna.

¹⁰ Diat baa di pet na bilbil un diat kabina u ra takado na mangamangaan, diat daan,

maa anundiat a mataan-itu taanginaanga u ra maawa.

¹¹ “Muaat daan baa di pir aakaka muaat, ma di pet

na bilbil un muaat, ma di nuk paa ta kum warwaruga na pirpir ma di pir ururian muaat mai, kabina un iaau.

¹² Muaat a gaai, maa i ngaala aakit anumuaat wedok inaanga u ra maawa. Maa di aa pet na bilbil muga taau lenmaa u ra kum propet baa diat lalaaun muga taa muaat.

*A pirpir welwelaar u ra sol
ma ra kaapa*

(Mk 9:50; Lk 8:16; 14:34-35)

¹³ “Muaat a sol u ra rakrakaan buaal raap. Iaku baa ia raap a mapaakina, din wamapaak paai balet ma lelawaai? Pa ta utnaa ma i gaa uni. Din ong apari wai unataamaan, ma a taara diat a papaa maku nate uni.

¹⁴ “Muaat a kaapa u ra rakrakaan buaal raap. Ta taamaan baa i ki nate u ra taangaai, pa in wawalipalaar paai. ¹⁵ Pain te in wakup taa ta laam ma in kuop baat taai ma ra baaket, pate. Din ung taai ut nate u ra nuna turtur, ma in baarabaara karom diat raap baa diat ki naruma. ¹⁶ Lenkaai

maa anumuaat kaapa in baarabaara namataa ra taara, kupi diat a babo anumuaat kum kokoina pinapaam, ma diat a pir walaawa paa Tamaamuaat baa i ki inaanga u ra maawa.

Iesu i pirpir u ra kum Naagagon

¹⁷ “Koku muaat nuki naa iaau waan paat kupi ang rakaan wa a kum pirpir na Naagagon anun Moses

ma ra kum wawer anu ra kum propet, pate. Pa iaau waan paat kupi ang rakaan wa diat, iaau waan paat kupi ang paam ot pa diat.

¹⁸ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, tuk baa a baakut ma ra rakrakaan buaal diaar a panaai, pa ta mataana buk lik baa ta wakilang lik maku ko ra kum Naagagon mi in panaai. Din paam ot pa diat ut. ¹⁹ Baa te pa i murmur ta kinalik na naagagon ko ra kum Naagagon mi, ma i wer araara a taara kupi diat kaai pa diat a murmuri, din waatungi baa i kinalik aakit u ra mataanitu inaanga u ra maawa. Iaku ia baa i taraam u ra kum Naagagon mi, ma i wer a taara uni din waatungi baa i ngaala u ra mataanitu inaanga u ra maawa. ²⁰ Lenmaa iaau piri taa muaat, baa anu-muaat mangamangaan na takado pa in koina taa ra mangamangaan na takado anu ra kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaai, muaat a gaana ruk u ra mataanitu inaanga u ra maawa.

A pirpir u ra kaankaan

²¹ “Muaat aa walangoro taai naa, di aa pir taai taa ra taara taanga namuga lenbi, ‘Koku u aak doko te. Ma ia baa i aak doko wa te din naagagoni.’ ²² Iaku iaau, iaau piri taa muaat naa, baa te in kaankaan karom ta tenalik, din naagagoni kaai, ma baa te in pirpir aakaka un ta tenalik, din naagagoni namataa ra taara na kiwung.

Ma baa te in piri un ta muaana naa, ‘A longlong ui,’ kaduk a naagagon karomi baa din ongi u ra ngaala na nguan.

²³ “Baa u waan kupi un taar anum wetabaar u ra luwu na tuntun wetabaar, ma u nuk paa ta utnaa baa temlik i takuna ui uni, ²⁴ un paki taa anum wetabaar matira naa ra luwu na tuntun wetabaar. Un waan kumun, mur a wemaraam muga paa ma temlik, ma namur un waan talili balet, io un taar maraagaam anum wetabaar.

²⁵ “Baa te in ung ta ui u ra naagagon, mur a wemaraam muga baa mur waanwaan utbaai u ra aakapi, kaduk in taar ta ui karom a tena naagagon. Ma a tena naagagon in taraama wa ui karom a tena baboura ma in waruk ta ui u ra ruma na karabus. ²⁶ Iaau pir a lingtatuna taam, pa un pari laar paai tuk ut baa un taar araap wa a tintinip na toiaa i ra num winekul.

A pirpir u ra aakaina nin-unuk kup a tabuan

²⁷ “Muaat aa walangoro taai naa di aa pir taai lenbi, ‘Koku u paam aakaina un ta tabuan anun te.’ ²⁸ Iaku iaau, iaau piri taa muaat naa, baa ta muaana in babo taa ta tabuan ma a nuknukina i aaka karomi, ia paam aakaina u ra nuknukina, ma namataan God ia paam taa aakaina u ra tabuan maa. ²⁹ Baa ina ot na mataam i ben araara ui kup a aakaina, un lior wai, ma un ong ingen

wai. In koina baa raa pakaan ku ko ra panim din ong wai, ma koku di ong a panim raap u ra ngaala na nguan. ³⁰ Baa a ot na limaam i ben araara ui kup a aakaina, un kutu wai ma un ong ingen wai. In koina baa raa pakaan ku ko ra panim din ong wai, ma koku di ong a panim raap u ra ngaala na nguan.

A pirpir u ra kutu tinaulaa

³¹ “Di aa pir taai kaai naa, ‘Ia baa i lu wa anuna tabuan, in taar taa kaai a dona buk na kutu tinaulaa taana.’ ³² Iaku iaau, iaau piri taa muaat naa, baa a tabuan pa i paam aakaina ma ta muaana, ma anuna muaana i lu biala wai ku, a muaana maa i kabina u ra aakaina baa a tabuan i paami baa i taulaa balet. Ma ia baa i taulaa ma ta tabuan baa anuna muaana i lu wai, ia kaai ia paam aakaina kabina maa a tabuan maa i taulaa ut.

A pirpir u ra weweliman

³³ “Muaat aa walangoro taai kaai naa, di aa pir taai taa ra taara taanga namuga naa, ‘Koku u weweliman warwaruga. A utnaa baa u aa weweliman taau uni karom a Tadaaru, un paami ut.’ ³⁴ Iaku iaau, iaau piri taa muaat naa, koku muaat wadekdek a weweliman ma ta mangaana pirpir kaai. Koku muaat weweliman ma ra maawa, maa a maawa a kiki anun God. ³⁵ Koku muaat weweliman ma ra rakrakaan buaal, maa a rakrakaan buaal a wanua baa i ung a ru kakina uni.

Koku muaat weweliman ma Ierusalem, maa Ierusalem a taamaan anu ra ngaala na King. ³⁶ Koku u weweliman ma ra in lorim, maa pa un paam puku laar paa tina weu na lorim kupi in kabaang, baa in marut. ³⁷ Muaat a piri ku naa maia, baa pate. Maa baa muaat a pir ta mangaana pirpir balet, i kabina maku ko ra Tena Aakaina.

Koku muaat baalu aakaina anun te (Lk 6:29-30)

³⁸ “Muaat aa walangoro taai baa di aa pir taai naa, ‘Baa te in lior wa tin mataan te, din baalui kaai karomi, din lior wa kaai tin mataana. Ma baa te in tibul bor wa tin lakon te, din baalui kaai karomi, din tibul bor wa kaai tin lakono.’ ³⁹ Iaku iaau, iaau piri taa muaat naa, koku muaat baalu aakaina anun te baa i paami karom muaat. Baa te i paar taa a papaara ot na waam, un puku taa raa papaar bulung karomi. ⁴⁰ Baa te i nemi naa in aal ta ui u ra naagagon ma din naagagon ui kupi un taar taa anum siot taana, io un taar taa kaai anum ina maaluu baa u laana burung baat anum minong mai. ⁴¹ Baa te i maang pa ui kupi mur a weur kup ta taamaan baa i marawaai ku, io un weur mai kup a taamaan baa i ki welwelik kinalik. ⁴² Un tabaara te baa i aaring ui. Ma baa te i nemi naa in lo paa kumun ta utnaa kon ui, io un taari ku taana.

A maarmaari karom a kum ebaar

(Lk 6:27-28, 32-36)

⁴³ “Muaat aa walangoro taai baa di aa pir taai naa, ‘Un maari tepaam, ma un nget anum ebaar.’ ⁴⁴ Iaku iaau, iaau piri taa muaat naa, muaat a maari anumuaat kum ebaar, ma muaat a aaraaring un diat baa diat pet na bilbil un muaat, ⁴⁵ kupi muaat a kum natu ra Tamaamuaat, baa i ki inaanga u ra maawa. Maa i taar taa a mage kupi in kaapa karom a kum aakaina taara ma ra kum koina taara kaai, ma i taar taa a baata karom a kum tena takado ma karom diat kaai baa pa diat takado. ⁴⁶ Baa muaat maari diat ku baa diat maari muaat, aawa ma maa anumuaat wedok? A kum tena lolo tatakomp, baa pa diat laa u ra maarmaari diat paampaami kaai lenmaa, naka? ⁴⁷ Baa muaat gaaigaaiia paa ku a kum teptepaamuaat, muaat a koina lelawaai? A taara baa pa diat nurnur diat kaai diat gaaigaaiia paa a kum teptepaandiat, naka? ⁴⁸ Muaat a takado aakit, welaar ma Tamaamuaat baa i ki inaanga u ra maawa, i takado aakit.

6

A wawer u ra wetabaar

¹ “Muaat a baboura muaat kupi koku muaat paam anumuaat koina pinapaam namataa ra taara ku, baa diat a babo muaat uni ma diat a pir walaawa pa muaat. Baa muaat paami lenmaa, pa numuaat ta wedok ko

ra Tamaamuaat baa i ki inaanga u ra maawa. ² Baa u tabaara a kum iba na taara, koku u wewapua muga taau kupi a taara diat a babo ui, welaar ma diat baa pa diat wetabaar ma ra lingtatuna u ra nundiat lalaaun diat laana paami u ra kum ruma na lotu ma u ra kum aakapi kaai, kupi a taara diat a pir walaawa pa diat uni. Iaau pir a lingtatuna taa muaat, a pir walaawa ko ra taara, ia ut maa anundiat kudulaana wedok. ³ Baa u tabaara a kum iba na taara, koku te i nunura a utnaa baa u paami, un paam inoi. ⁴ Baa u paami lenmaa, Tamaam baa i babo a utnaa baa u paam inoi, in taar a wedok taam.

A wawer u ra niaaring

(Lk 11:2-4)

⁵ “Baa muaat aaraaring, koku muaat welaar ma ra kum tena warwaruga. Diat nem aakiti naa diat a tur ma diat a aaraaring u ra kum ruma na lotu, ma u ra kum wanua baa a taara diat waanwaan ungaai iaai, kupi a taara diat a babo diat. Iaau pir a lingtatuna taa muaat, maa ut ia anundiat kudulaana wedok. ⁶ Iaku ui, baa u aaraaring, un ruk u ra num ruma ma un balbalaat paa, ma un aaraaring karom Tamaam baa pa te i baboi. Ma Tamaam baa i babo a utnaa baa u paam inoi, in taar a wedok taam.

⁷ “Baa muaat aaraaring koku muaat pirpir baa ku, welaar ma ra kum niaaring anu ra taara baa diat lotu karom a kum taabataaba.

Maa diat nuki naa din walan-
goro diat baa diat pir mon-
goro na pirpir. ⁸ Koku muaat
welaar ma diat, maa Tamaa-
muaat ia nunura a kum ut-
naa raap baa muaat iba kupi
baa pa muaat aaraaring ut-
baai.

⁹ “Muaat a aaraaring lenbi,
‘Tamaamiaat inaanga nate u
ra maawa,

i koina baa din ru a iaam.

¹⁰ I koina baa anum mataan-
itu in waan paat.

I koina baa din taraam taam
u ra rakraakan buaal,
welaar ma di tartaraam
taam inaanga nate u
ra maawa.

¹¹ A bung mi un tabaara mi-
aat ma ra maamiaat
utnaa.

¹² Un dumaana wa anumiaat
kum aakaina manga-
mangaan,

welaar ma miaat dumaana
wa anundiat kum
aakaina mangaman-
gaan karom miaat.

¹³ Koku u ben miaat u ra
walwalaam.

Un walaaun miaat ko ra Tena
Aakaina. Amen.*

¹⁴ “Baa muaat dumaana
wa a kum aakaina manga-
mangaan baa a taara
diat paami karom muaat,
Tamaamuaat baa i ki in-
aanga u ra maawa in
dumaana wa anumuaat kum
aakaina mangamangaan
kaai. ¹⁵ Iaku, baa pa muaat
dumaana wa a kum aakaina
mangamangaan baa a taara
diat paami karom muaat,
Tamaamuaat kaai pa in

dumaana wa anumuaat kum
aakaina mangamangaan.

A wawer u ra winawel

¹⁶ “Baa muaat wawel, koku
muaat babo tumtumul we-
laar ma ra kum tena war-
waruga, maa diat babo tum-
tumul kupi in kaapa karom a
taara naa diat wawel. Iaa u
pir a lingtatuna taa muaat,
maa ut ia anundiat kudu-
laana wedok. ¹⁷ Baa u
wawel, un kom in lorim,
ma un gi a mataam, ¹⁸ kupi
koku a taara diat nunurai
naa u wawel. Tamaam ku in
nunurai, ia baa pa te i baboi.
Ma Tamaam baa i babo a
utnaa baa u paam inoi, in
taar a wedok taam.

*A kum ngaatngaat na ut-
naa inaanga u ra maawa*
(Lk 12:33-34)

¹⁹ “Koku muaat ung ungaai
a kum ngaatngaat na utnaa
min napia, maa a paropo ma
ra tarok diaar a baanaakaka
wa diat ku, ma a kum tena
walong diat a reng paa anu-
muaat kum ruma ma diat a
walongi. ²⁰ Muaat a mur-
mur a kum kokoina manga-
mangaan kupi in welaar ma
ra ngaatngaat na utnaa baa
muaat ung ungaai inaanga
u ra maawa, maa a paropo
ma ra tarok pain diaar a
baanaakakai, ma a kum tena
walong kaai pain diat a wa-
long laar paai. ²¹ Maa anum
lalaun in ki u ra taamaan
baa anum ngaatngaat na ut-
naa i taana iaai.

A laam u ra panindaat
(Lk 11:34-36)

* **6:13:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir
kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Maa anum ku a naagagon ma ra dekdek ma ra
minamaar, ma pa in raap. Amen.*

²² “A ruin kiok na mataandaat diaar welaar ma ra laam u ra panindaat. Baa a ruin kiok na mataam diaar koina, a panim raap in teng ma ra kaapa. ²³ Iaku, baa a ruin kiok na mataam diaar aaka, a panim raap in teng ma ra baboto. Baa anum kaapa i baboto ku, a baboto maa in ngaala aakit!

*Koku muaat ngaraa
(Lk 16:13; 12:22-31)*

²⁴ “Pa in tale ta tultul in pa-paam karom ta ru mukmuga. In nget raa paan diaar, ma in gaai kup raa paan diaar, in taraam karom raa ma raa in wabulbul karomi. Pa muaat a papaam laar paai karom God ma karom a maani kaai.

²⁵ “Bi ia kabina maa iaau piri taa muaat naa, koku muaat ngaraa u ra numuaat lalaun baa aawa muaat a aani, ma aawa muaat a inimi, ma u ra panimuaat kaai baa aawa muaat a mong mai. Lelawaai, a lalaun pa i ngaatngaat duk taa ra utnaa na winangaan? Baa lelawaai, a panindi pa i ngaatngaat duk taa ra maalu? ²⁶ Muaat a babo a kum pika. Pa diat maarut ta utnaa, ma pa diat tangaa ungaai ta utnaa, ma pa diat wawalaaing un ta ruma na wuwuwung, iaku Tamaamuaat baa i ki inaanga u ra maawa, i taptabaara diat. Lelawaai, wakir duk muaat ngaatngaat aakit kon diat? ²⁷ Woi kon muaat baa i ngaraa in pet laar paai kupi in kanaawa paa balet ta pakaana bung lik u ra nuna lalaun? Pate!

²⁸ “Ma aawa kabina baa muaat ngaraa kup a maalu? Muaat a babo a kum purpur taanga nabuaal, baa diat tawa lelawaai. Pa diat papaam ma pa diat laana paam maalu. ²⁹ Iaku iaau piri taa muaat, King Solomon ut maa nuna minong raap i babo wakaak, iaku pa i babo wakwakaak welaar ma ra kum purpur maa. ³⁰ God i wamong a kum wali nabuaal ma ra kum koina pupuindiat, baa i pupu umari, ma unaburu din tun wai u ra nguan. Baa i paami lenmaa u ra kum wali, lelawaai, pa in wamong ta muaat kaai? I kinalik aakit anumuaat nurnur. ³¹ Koku muaat ngaraa ma muaat piri naa, ‘Aawa maa daat a aani?’, baa ‘Aawa maa daat a inimi?’, baa ‘Aawa maa daat a mong mai?’ ³² Maa a taara baa pa diat nurnur diat ngaraa aakit kup a kum utnaa raap mi, ma Tamaamuaat baa i ki inaanga u ra maawa i nunurai naa muaat iba kup a kum utnaa raap mi. ³³ Muaat a ngaraa muga kup anuna mataanitu ma ra nuna takado na mangamangaan, ma in tabaara muaat ma ra kum utnaa raap mi. ³⁴ Io, koku muaat ngaraa kup unaburu, maa naburu in ngaraa paa ut uni. A nginaraa un raaraa bung i topaa ut a bung maa.

7

*Koku muaat naagagon te
(Lk 6:37-38, 41-42)*

1 “Koku muaat naagagon te, kupi koku kaai din naagagon muaat. 2 Maa a naagagon baa muaat naagagon te mai, ia ut maa din naagagon muaat balet mai, ma ra walawalar baa muaat walawalar mai, ia ut maa din walaar muaat balet mai. 3 I lawaai maa u babo paa ku a kurkur kuraa u ra in mataan temlik, ma pa u nuk paa a pakaan diwaai pi kuraa u ra in mataam ut? 4 Baa a pakaan diwaai pi kuraa ku u ra in mataam, un piri lelawaai karom temlik naa, ‘Ang rakaan wa a kurkur ko ra in mataam?’ 5 Ui a tena warwaruga, un lo muga wa a pakaan diwaai pi ko ra in mataam, io, un babo wakaak, kupi un rakaan wa a kurkur ko ra in mataan temlik.

6 “Koku muaat tabaara a kum paap ma ra gomgom na utnaa anun God, kaduk diat a tapuku ma diat a karaat muaat. Ma koku muaat ong anumuaat diwaara taa ra kum boro, kaduk diat a paa ginaginai ku ma ra kakin-diat.

Muaat a aaraaring ma din tabaara muaat
(Lk 11:9-13)

7 “Muaat a aaraaring ma din tabaara muaat, muaat a baatbaat ma muaat a baat paai, muaat a pipidik ma din paapa aara muaat. 8 Maa diat raap baa diat aaraaring din tabaara diat, ma ia baa i baatbaat in baat paai, ma ia baa i pipidik, din paapa aarai. 9 Woi na paa muaat, baa natunalik in aaringi

kup ta bred, in tabaarai ku ma ra waat? 10 Ma baa in aaringi kup tina ian, in tabaarai ku ma ra ina wui? 11 Baa muaat aakaina taara, muaat nunura ut a koina wetabaar karom a kum nat-natumuaat, io, i lingtatuna aakit baa Tamaamuaat baa i ki inaanga u ra maawa, in tabaara diat baa diat aaringi ma ra kum kokoina utnaa. 12 A kabi ra pipir na Naagagon anun Moses ma ra kum wawer anu ra kum propet i lenbi: A kum utnaa raap baa muaat nemi naa a taara diat a paami karom muaat, muaat kaai muaat a laana paami karom diat.

A aakapi kup a lalaaun ma ra aakapi kup a winirua
(Lk 13:24)

13 “Muaat a ruk u ra naat na bonanaaka lik. Maa a bonanaaka ma ra aakapi baa i parere ma i laangalaanga i waan kup a winirua takum, ma mongoro na taara aakit diat ruk uni. 14 Iaku i kinalik a bonanaaka ma ra aakapi kaai, baa i waan kup a lalaaun, ma a kinalik na taara ku diat baat paai.

In diwaai ma ra waina
(Lk 6:43-44)

15 “Muaat a baboura muaat ko ra kum propet warwaruga. Diat waan karom muaat ma ra koina mangamangaan welaar ma ra kum sip, iaku maa u ra nuknukindiat diat nem na baanaakaka muaat welaar ma ra kum karangaap na paap. 16 Muaat a babo lele a kum warwaruga na propet ko ra waಿಂದiat ut. Lelawaai,

din git paa a waina waain ko ra in kadaa, ma ina waina fig ko ra in barudu? Painte! ¹⁷ A kum kokoina diwaai raap diat wa a koina waindiat, iaku in aakaina diwaai i wa a kum aakaina waina. ¹⁸ En koina diwaai pa in wa ta aakaina waina, ma in aakaina diwaai kaai pa in wa ta koina waina. ¹⁹ A kum diwaai raap baa pa diat wa a koina waindiat, din bur wa diat ma din ong ta diat u ra nguan. ²⁰ Lenmaa, muaat a babo lele a kum warwaruga na propet ko ra waindiat ut.

*Pa iaau nunura muaat
(Lk 13:25-27)*

²¹ “Diat baa diat waatung iaau naa, ‘Tadaaru, Tadaaru,’ pain diat a ruk raap u ra mataanitu inaanga u ra maawa. Iaku diat baa diat murmur a nemnem anun Tamaang baa i ki inaanga u ra maawa, diat ot ku maa diat a ruk u ra nuna mataanitu. ²² U ra bung na naagagon mongoro diat a piri taang naa, ‘Tadaaru, Tadaaru, lelawaai, pa miaat pirpir na propet ma ra iaam, ma pa miaat lu irok wa kaai a kum tabaraan ma ra iaam, ma pa miaat paam mongoro na utnaa na kakaian ma ra iaam?’ ²³ Ang baalu diat naa, ‘Pa iaau nunura kinkinalik ta muaat. Muaat a kum tena aakaina, muaat a waan ingen kon iaau.’

*A ru tena paam ruma
(Lk 6:47-49)*

²⁴ “Lenmaa, diat raap baa diat walangoro anung kum pirpir mi, ma diat taraam

uni, diat welaar ma ra tena manaana, baa i paam taa anuna ruma nate u ra waat. ²⁵ Ma a baata i puka, a lomoni waan paat, ma ra dadaip i tapalaa ma i um a ruma maa, iaku pa i taripu laar paai, maa kabina di watur taai nate u ra waat. ²⁶ Diat raap baa diat walangoro anung kum pirpir mi, iaku pa diat taraam uni, diat welaar ma ra longlong, baa i paam taa ku anuna ruma nate u ra woio ma pa i punang dekdek a kum toro. ²⁷ Ma a baata i puka, a lomoni waan paat, ma ra dadaip i tapalaa ma i um a ruma maa, i taripu, ma i tareng aakaka maut.”

²⁸ Baa Iesu ia pir araap taa a kum pirpir mi, a kor na taara diat kakaian u ra nuna wawer, ²⁹ maa i wer diat lenbaa ia ut i paam akoto a naagagon, ma pa i wer diat welaar ma ra nundiat kum tena wawer u ra kum Naagagon.

8

*Iesu i walaangalaanga
paa a wukawuka
(Mk 1:40-45; Lk 5:12-16)*

¹ Baa Iesu i waan pari taanginaanga u ra taangaai, mongoro na taara diat murmuri. ² Ma raa muaana, a wukawuka, i waan karomi, i ki but keke naana, ma i piri naa, “Tadaaru, pa i dekdek karom ui, baa u nemi, io, un walaangalaanga iaau.” ³ Ma Iesu i kado wa a limaana, i paam a panina, ma i piri taana naa, “Iaau nemi ut. Un laangalaanga.” Ma anuna

malaapaang i raap maut.
 4 Ma Iesu i piri taana naa, “Koku wapua taa te uni. Un waan ma un waiaa muga ta ui karom a tena wetabaar karom God, ma un taar a wetabaar karom God welaar ma Moses ia pir taai. Baa un paami lenbi in kaapa karom a taara baa u aa laangalaanga.”

*A nurnur anu ra mukmuga anu ra kum tena wineium
 (Lk 7:1-10)*

5 Baa Iesu i waan paat ironng Kaapernaam, raa mukmuga anu ra kum tena wineium taangironng Rom i waan karomi ma i aaringi baa in waraauti. 6 I piri naa, “Tadaaru, raa ko ra nung kum tultul kurong ut naruma i inep, a panina raap i maat, ma i kariaana a dekdek na ngunungut aakit.” 7 Iesu i piri taana naa, “Ang waan ma ang walaangalaanga paai.” 8 A mukmuga maa i baalui naa, “Tadaaru, pa iaau takado kupi un ruk u ra nung ruma. Un pir ku ta pirpir, ma anung tultul in laangalaanga. 9 Maa iaau a muaana baa iaau tartaraam u ra naagagon anundiat baa diat ngaala taang, ma di taar taa a naagagon kaai taang kup a taara na wineium. Baa iaau piri taan te naa, ‘Un waan,’ in waan ku. Ma karom te kaai lenbi, ‘Un waan urin,’ in waan ku urin. Ma karom anung tultul naa, ‘Un paam a utnaa bari ia,’ in paami ku.”

10 Baa Iesu i walangoro taa anuna pirpir, i kakaian aakit uni, ma i piri karom a taara baa diat murmuri naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, pa iaau babo taa ta te Israael baa anuna nurnur i ngaala welaar ma ra muaana mi. 11 Iaau piri taa muaat naa baa kuraa mun mongoro na taara diat a waan taanga u ra mataana taubaar ma ra mataana labur, ma diat a ki ungaai ma Aabaraam, Aaisaak ma Iaakob u ra lukaara u ra mataanitu inaanga u ra maawa. 12 Iaku, a taara Israael baa namuga God i pilak pa diat kupi diat a ki u ra nuna mataanitu, in lu pari wa mongoro kon diat kup a baboto. Diat a taangtaangi ma diat a karkaraat lakondiat iaai.” 13 Ma Iesu i piri taa ra mukmuga anu ra kum tena wineium naa, “Un waan ku. Din paam a utnaa baa u nurnur kupi.” U ra pakaana bung ut maa anuna tultul i laangalaanga maut.

*Iesu i walaangalaanga paa mongoro na malaapaang
 (Mk 1:29-34; Lk 4:38-41)*

14 Baa Iesu i ruk u ra ruma anun Petero, i babo paa a tabuan, a nimun Petero, i malaapaang ma i inep ma ra ina wuwan. 15 Iesu i paam paa a limaana, ma ina wuwan i raap maut koni. Ma a tabuan maa i tur, ma namur i tabaara Iesu ma ra utnaa na winangaan.

16 Baa ia maluraap, di ben paa mongoro na taara karom Iesu, baa a kum tabaraan

diat ruk taau un diat. Ma i lu irok wa a kum tabaraan ma ra pirpir ku, ma i walaan-galaanga pa diat raap baa diat malaapaang. ¹⁷ A ut-naa mi i waan paat kupi din paam ot paa a kum pirpir baa a propet Aaisaia ia pirpir taau uni naa,

“Ia ut i lo paa anundaat kum malaapaang,
ma i rakaan wa anundaat kum ngunungut.”
Aais 53:4

Diat baa diat nem na murmur Iesu
(Lk 9:57-62)

¹⁸ Baa Iesu i babo a kor na taara diat tur lili paai, i piri taa ra nuna kum naat na wawer naa diat a waan urong un raa papaara taai kikil. ¹⁹ Ma raa tena wawer u ra kum Naagagon i waan karomi, ma i piri taana naa, “Tena Wawer, ang murmur ui u ra kum taamtaamaan raap baa un waan iaai.” ²⁰ Ma Iesu i piri taana naa, “A kum kuaabaar na paap anundiat kum tung ut, ma ra kum pika kaai anundiat kum pio ut, iaku Natu ra Muaana pa nuna ta ruma kupi in inep uni.” ²¹ Ma raa muaana kaai, raa ko ra nuna taara na wawer i piri taana naa, “Tadaaru, un mullaot wa iaau kumun baa ang waan, kupi ang punang wa tamaang.” ²² Iesu i piri taana, “Un murmur iaau, ma un maadek wa a kum minaat diat a punang andiat kum minaat.”

Iesu i turbaat a dadaip ma ra top

(Mk 4:35-41; Lk 8:22-25)

²³ Baa Iesu i kaa u ra mon, anuna kum naat na wawer diat kaa murmuri. ²⁴ Ma a dekdek na dadaip i waan paat kakaian ma i tapalaa taau un diat u ra taai kikil. A mon i wawangaan, ma i pot na murung. Iesu i inep duman, ²⁵ ma diat waan karomi, diat waanguni, ma diat piri naa, “Tadaaru, un walaun daat. Daat wirua ma.” ²⁶ Ma i piri taan diat naa, “Anumuaat nur-nur i kinalik aakit. Aawa kabina maa muaat burut?” Io, i kaamtur ma i turbaat a dadaip ma ra top, ma i malila maut. ²⁷ Ma a kum naat na wawer diat kakaian uni, ma diat piri naa, “Woi na mangaana muaana ma mi, baa a dadaip ma ra pakaana taai diaar taraam karomi?”

Iesu i lu irok wa a kum tabaraan ko ra ru muaana
(Mk 5:1-20; Lk 8:26-39)

²⁸ Baa Iesu i pukaai un raa papaara taai, u ra papaar anu ra taara Gaadaraa, raa ru muaana baa a kum tabaraan diat ruk taau un diaar, diaar waan baraatai. Diaar waan ko ra kum babaang na minaat. Diaar karangaap aakit, ma pa te i laana waan aakit matira u ra aakapi maa. ²⁹ Diaar kulkulaai lenbi, “Natun God, aawa maa un paami un mir? Lelawaai, u waan urin kupi un wakadik miaat? Pa i ot utbaai a bung na naagagon.” ³⁰ A ngaala na liur na boro diat wangwangaan marawaai matira. ³¹ Ma ra

kum tabaraan diat aaring Iesu naa, “Baa un lu irok wa miaat, un tula ruk ta miaat u ra kum boro.”³² Iesu i piri taan diat naa, “Muaat a waan!” Io, a kum tabaraan diat pari ko ra ru muaana maa ma diat ruk taau u ra kum boro, ma a kum boro diat welulu pari u ra papaara taangaai kup a taai kikil, ma diat kongo raap.

³³ Ma diat baa diat baboura a kum boro, diat welulu talili ma diat waan paat u ra nundi diat taamaan, ma diat we-wapua u ra kum utnaa raap baa i waan paat, ma un diaar kaai baa a kum tabaraan diat ruk taau un diaar.³⁴ A taara raap taanga u ra taamaan maa diat waan kupi diat a babo Iesu. Ma baa diat babo paai, diat aaring kupi in waan ingen ko ra nundi diat papaar.

9

Iesu i walaangalaanga a muaana baa a panpanina i maat

(Mk 2:1-12; Lk 5:17-26)

¹ Iesu i kaa u ra mon, ma i waan bolo un raa papaara taai kikil kup anuna taamaan.² Ma raa kum muaana diat lo taa raa muaana karomi, baa a panpanina i maat ma i inep ut u ra nuna baat. Baa Iesu i babo anundi diat nurnur, i piri taa ra muaana baa a panpanina i maat naa, “Natunglik, koku burut, di aa una wa anum kum aakaina mangamangaan.”³ Ma raa kum tena wawer u ra kum Naagagon diat pirpir karom diat ut naa, “A muaana bi i

pir aakaka God baa i welaara ia mai.”

⁴ Ma Iesu i nunura a nuknukindiat, ma i tiri diat naa, “Aawa kabina maa muaat nuknuk aakaka?”⁵ Ma woi na mangaana pirpir ang piri kupi ang waiaa a dekdeking mai karom muaat? Ang piri naa, ‘Di aa una wa anum kum aakaina mangamangaan,’ baa, ‘Un tur, ma un waan?’⁶ Ang piri lenbi kupi muaat a nunurai naa Natu ra Muaana i paam akoto a naagagon kupi in una wa a kum aakaina mangamangaan min napia.” Io, i piri karom a muaana baa a panpanina i maat, “Un tur, un lo paa anum baat, ma un waan kup anum ruma.”⁷ Ma i tur maut, ma i waan kup anuna ruma.⁸ Ma baa a kor na taara diat baboi, diat kakaian, ma diat pir walaawa paa God, baa i taar a dekdek lenmi karom a taara.

Iesu i wataa paa Maataio

(Mk 2:13-17; Lk 5:27-32)

⁹ Baa Iesu i waan taanga matira, i babo paa raa muaana, a iaana Maataio, baa i ki u ra ruma na tatakomi, ma Iesu i piri taana naa, “Un murmur iaau.” Io, i tur ma i murmur Iesu.

¹⁰ Namur baa Iesu i ki u ra winangaan u ra ruma anun Maataio, mongoro na tena lolo tatakomi ma ra kum tena aakaina diat waan karomi, ma diat wangaan ungaai ma Iesu ma ra nuna kum naat na wawer.¹¹ Baa a kum Parisaio diat baboi, diat tiri anuna kum naat na wawer

naa, “Aawa kabina baa anu-muaat tena wawer i wan-gaan ungaai ma ra kum tena lolo tatakam ma ra kum tena aakaina?”

¹² Baa Iesu i walangoroi i piri naa, “A doktaa pa i waan paat kup diat baa diat lalaaun wakaak. Pate! I waan paat kup diat ku baa diat malaapaang. ¹³ Muaat a waan, mā muaat a wawer u ra kukuraai ra pirpir mi ko ra Buk Taabu, ‘Iaau nem ku a maarmaari, ma wakir a wetabaar baa di laana tuni.’ Os 6:6

Maa pa iaau waan paat kup a kum tena takado. Pate! Iaau waan paat kupi ang wataa paa a kum tena aakaina.”

A wetiri u ra winawel
(Mk 2:18-22; Lk 5:33-39)

¹⁴ A kum naat na wawer anun Ioaanes diat waan karom Iesu, ma diat tiri naa, “Aawa kabina baa miaat ma ra kum Parisaio miaat wawel, ma anum kum naat na wawer pate?” ¹⁵ Ma Iesu i baalu diat naa, “A kum teptepaa ra matakina tinaulaa diat a tapunuk ma diat a taangi lelawaai baa a matakina tinaulaa i ki ungaai utbaai ma diat? Ta bung in waan paat, baa din ben ingen wa a matakina tinaulaa kon diat, io, diat a wawel maraagaam.

¹⁶ “Pa te in ingit ungaai taa ta pakaana matakina maaluu ma ra pakaana turaaina, kaduk a matakina baa din ingit banot a tarabaat mai, in pet rabaana wa balet a turaaina maaluu, ma in ngaala ma a tarabaat uni.

¹⁷ Ma pa te in labo taa a matakina waain u ra in turaaina palaa na waain baa di paami ko ra pani ra wewagua, kaduk in palaa maa in tarabaat ma in aaka, ma a waain in talabo. Din labo ut a matakina waain u ra in matakina palaa na waain, kupi diaar raap diaar a taana wakaak.”

Iesu i walaan paa a naat na tabuan, ma i walaan-galaanga paa raa tabuan

(Mk 5:21-43; Lk 8:40-56)

¹⁸ Baa Iesu i pirpir utbaai karom diat, raa mukmuga i waan karomi ma i ki but keke namuga taana, ma i piri naa, “Natunglik a tabuan, mi ut ku i maat. Aiaap, daar a waan ma un ung a limaam nate uni ma in lalaaun.” ¹⁹ Io, Iesu i tur ma diaar waan, diat ungaai ma ra nuna kum naat na wawer.

²⁰⁻²¹ Ma raa tabuan baa i malaapaang 12 kilaala ma ra malaapaang na gaap, i nuki naa, “Baa ang paam taa ku anuna ina maaluu, ang laan-galaanga balet.” Io, i waan namur taan Iesu, ma i paam taa a titi ra nuna ina maaluu. ²² Iesu i tur tapuku ma i babo a tabuan maa, ma i piri taana naa, “Natunglik, koku burut, anum nurnur ia walaangalaanga pa ui.” Ma u ra pakaana bung ut maa a tabuan maa i laangalaanga ma ut.

²³ Iesu i waan paat u ra ruma anu ra mukmuga ma i babo a taara baa diat waiaa anundiat tapunuk u ra mi-naat. Diat ip a kum tulaal, ma mongoro na taara kaai

diat luan. ²⁴ I piri taan diat naa, "Muaat a pari aarai. A naat na tabuan mi wakir i maat, i inep duman ku." Ma diat nangonoi ku. ²⁵ Baa Iesu ia tula pari wa a kum taara, i ruk ma i paam paa a limaa ra naat na tabuan, ma i tur maut. ²⁶ A wewapua u ra utnaa mi i waan werweraan u ra papaar raap maa.

Iesu i wababo paa a ru pula

²⁷ Baa Iesu i waan taanga matira, raa ru muaana, a ru pula, diaar murmuri, ma diaar wewataai dekdek lenbi, "Natun Dewid, un maari mir." ²⁸ Ma baa i ruk u ra ruma, a ru pula diaar waan karomi, ma i tiri diaar naa, "Lelawaai, mur nurnur ut un iaau baa ang paam laar paa a utnaa mi?" Diaar baalui naa, "Maia, Tadaaru." ²⁹ Ma i paam a mataandiaar ma i piri naa, "Din paami karom mur welaar ma mur nurnur kupi." ³⁰ Io, diaar babo maut. Ma Iesu i turbaat dekdek ta diaar naa, "Koku mur wapua taa te uni." ³¹ Iaku, diaar waan ma diaar wewapua waanwaan uni u ra papaar raap maa.

Iesu i lu irok wa a tabaraan kon raa munga

³² Baa a ru pula diaar waan paa kon Iesu, di ben taa bulung raa muaana karomi, a munga, ma a tabaraan i ruk taau uni. ³³ Ma baa Iesu i lu irok wa a tabaraan koni, a muaana maa i pirpir maraagaam. Ma a kor na taara diat kakaian, ma diat piri naa, "Talek mi di babo a utnaa

lenmi main Israael." ³⁴ Iaku a kum Parisaai diat piri naa, "I lu irok wa a kum tabaraan ma ra dekdek i ra tadaaru anu ra kum tabaraan."

A kum tena tinangaa pa diat mongoro

³⁵ Ma Iesu i waan talalili u ra kum ngaala ma ra kum kinkinalik na taamaan raap. I wer a taara u ra nundiat kum ruma na lotu, ma i warawaai ma ra Koina Wewapua u ra mataanitu anun God, ma i walaangalaanga paa a taara ko ra aalawur mangaana malaapaang. ³⁶ Ma baa i babo a kor na taara, i maari aakit diat, maa i talaara a nuknukin diat ma diat pot na maarmaari, welaar maku ma ra kum sip baa pa nundiat ta tena baboura. ³⁷ Ma i piri taa ra nuna kum naat na wawer naa, "A pinapaam ia mugaan, ma ia ngaala aakit, iaku pa i mongoro a kum tena tinangaa. ³⁸ Muaat a aaring a Tadaaru maa ia a tamaa ra pinapaam, kupi in tula wa a kum tena tinangaa kup ana pinapaam."

10

A 12 naat na wawer anun Iesu

(Mk 3:13-19; Lk 6:12-16)

¹ Iesu i wataa paa anuna 12 naat na wawer ma i taar taa a naagagon taan diat kupi diat a lu irok wa a kum tabaraan, ma kupi diat a walaangalaanga paa a taara ko ra aalawur mangaana malaapaang.

² Bari ia a iaandiat a 12 aapostolo: A mugaana,

Simon raa iaana kaai baa Petero, dina ma Aanderiaas, Iaakobo ma Ioanes dina, a ru natun Sebedaio, ³ Pilipo, Baatolomaio, Tomaas, Maataio a tena lolo tatakom, Iaakobo a natun Aalipaio, ma Tadaaio, ⁴ ma Simon raa ko ra kikil Silot,* ma Iudaas Iskaariot, ia baa i wagu taa Iesu.

Iesu i tula wa 12 naat na wawer

(Mk 6:7-13; Lk 9:1-6)

⁵ Iesu i tula wa a 12 naat na wawer, ma i piri taan diat naa, “Koku muaat waan karom a taara baa wakir a taara Israael, ma koku muaat waan u ra kum taamtaamaan anu ra kum te Samaaria. ⁶ Muaat a waan ku karom a taara Israael, baa diat raara welaar ma ra kum sip. ⁷ Ma baa muaat waan, muaat a warawaai waan-waan lenbi, ‘A mataanitu taanginaanga u ra maawa ia marawaai.’ ⁸ Muaat a walaangalaanga paa a kum malaapaang, ma muaat a walaan paa a kum minaat, muaat a walaangalaanga paa a kum wukawuka, ma muaat a lu irok wa a kum tabaraan. Di tabaara biao muaat ku, lenmaa muaat kaai muaat a wetabaar biao ku. ⁹ Koku muaat lo ta maani u ra numuaat maalu na winiwi. ¹⁰ Koku muaat lo ta bek u ra numuaat winawaan, koku ta maalu na wekiaa, koku ta su, ma koku tina buka. Maa i takado baa din tabaara a tena pinapaam ma ra ana utnaa.

¹¹ “Baa muaat a waan u ra kum ngaalangaala na taamaan ma ra kum kinkinalik na taamaan, muaat a baat kup te baa i koina, ma muaat a ki naana tuk u ra bung baa muaat a waan koni. ¹² Baa muaat ruk un ta ruma, muaat a pirpir na wagaia karom diat. ¹³ Baa a taara ko ra ruma maa diat a gaia pa muaat, muaat a ruk ma muaat a piri naa, ‘A maalmaal karom muaat.’ Iaku baa pa diat a gaia pa muaat, anumuaat maalmaal in waan talili balet karom muaat. ¹⁴ Baa te pa i gaia pa muaat, ma pa i walangoro anumuaat pirpir, baa muaat waan ko ra nuna ruma, baa a taamaan maa, muaat a tataanga wa a kabu ko ra kakimuaat.† ¹⁵ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, u ra bung na naagagon, a naagagon karom Sodom ma Gomoraa in dekdek, iaku karom a taamaan maa in aaka aakit.

A kum mangaana ngunungut baa in waan paat

(Mk 13:9-13; Lk 21:12-17)

¹⁶ “Baboi, mi iaau tula wa muaat welaar ma ra kum sip naliwan naa ra kum karangaap na paap. Io, muaat a manaana wakaak welaar ma ra kum wui kupi koku te i ben araara muaat, ma muaat a gomgom welaar ma ra kum buna. ¹⁷ Muaat a baboura muaat, maa a taara diat a aal pa muaat karom a kum tena naagagon, ma diat

* **10:4:** A kikil Silot pa diat nem a mataanitu Rom kupi in naagagon diat.

† **10:14:** A mangamangaan baa di tataanga wa a kabu ko ra kakindi ia a watumaarang karom diat baa pa diat nurnur u ra pirpir anun God.

a raapu muaat u ra nundiat kum ruma na lotu. ¹⁸ Ma din aal muaat kup a naagagon namuga naa ra kum ngaala na mukmuga ma ra kum king, kabina un iaau. Io, muaat a wewapua kaapa un iaau karom diat ma karom a kum taara baa wakir a taara Iudaia. ¹⁹ Baa di aal pa muaat, koku muaat ngaraa baa aawa muaat a piri, ma muaat a pirpir lelawaai, maa u ra pakaana bung ut maa God in wanuk ta muaat u ra pirpir baa muaat a piri. ²⁰ Wakir muaat maa muaat a pirpir, a Nion Tamaamuaat ut in wanuk muaat u ra aawa baa muaat a piri.

²¹ “Te in moolaot wa ta tenalik kupi din aak dokoi, ma ta muaana in moolaot wa ta natunalik kupi din aak dokoi, ma a kum naat diat a tur na dekdek karom tamaandiat ma naandiat ma diat a moolaot wa tamaandiat ma naandiat kupi din aak doko diaar. ²² Ma a taara raap diat a milikuaana muaat kabina u ra iaang, iaku te baa i tur dekdek tuk u ra tintinipina, God in walaan paai. ²³ Baa diat a pet na bilbil un muaat un ta taamaan, io, muaat a kalaa kup ta taamaan ingen. Maa iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa pa muaat a waan raap utbaai u ra kum taamtaamaan min Israael, Natu ra Muaana in waan paat.

²⁴ “A naat na wawer pa i ngaala taa ra nuna tena wawer, ma a tultul kaai pa i ngaala taa ra nuna

tadaaru. ²⁵ I topaai baa a naat na wawer in welaar ku ma ra nuna tena wawer ma ra tultul in welaar ma ra nuna tadaaru. Baa di aa waatung iaau ma Belsebul,[†] din waatung muaat kaai baa muaat ki ungaai ma iaau ma ra kum aakaina iang.

*Muaat a burut ku kup God
(Lk 12:2-7)*

²⁶ “Koku muaat burut kup a taara. A utnaa raap baa di burung baat taai, namur in taana baarabaara, ma ra utnaa raap baa i taana ino, namur in waan paat kaapakaapa. ²⁷ A utnaa baa iaau wapua muaat uni u ra baboto, muaat a wewapua uni u ra kaapa, ma ra utnaa baa di wewaik ku mai karom muaat, muaat a tur nate u ra ruma, ma muaat a wapuaanai karom a taara. ²⁸ Koku muaat burut kup diat baa diat aak doko ku a panimuaat, iaku pain diat a aak doko laar paa a niomuaat. Muaat a burut kup ia baa in pet laar paai kupi in baanaakaka a panindi ma ra niondi kaai u ra ngaala na nguan. ²⁹ Di laana kul ruina pika liklik ma kabaana toiaa ku, naka? Iaku pa tin lik kon diat in puka pari napia, baa wakir a Tamaamuaat i moolaot uni. ³⁰ I lingtatuna aakit God i nunura raap a kum weu na lorimuaat. ³¹ Io, koku muaat burut, maa muaat ngaatngaat aakit namataan God taa ra mongoro na pika.

[†] **10:25:** Belsebul ia raa iaan Saataan kaai.

*Ia baa i pir apuaana Iesu
ma ia baa i weoro koni*
(Lk 12:8-9)

32 “Baa te in pir apuaana iaau namataa ra taara, iaau kaai ang pir apuaanai namataan Tamaang baa i ki inaanga u ra maawa. 33 Baa te in weoro kon iaau namataa ra taara, iaau kaai ang weoro koni namataan Tamaang baa i ki inaanga u ra maawa.

*Iesu pa i waan paat kupi in
taar a maalmaal*
(Lk 12:51-53; 14:26-27)

34 “Koku muaat nuki naa iaau waan paat kupi ang taar taa a maalmaal u ra rakrakaan buaal. Pate, pa iaau waan paat kupi ang taar taa a maalmaal, iaau waan paat kupi a taara diat a ki na purpuruan. 35 Iaau waan paat kupi ang waki weraana wa

‘a naat muaana kon tamaana,
ma ra naat na tabuan kon naana,
ma ra tinaulaa na tabuan kon tabuna.

36 Diat baa diat ki u ra ruma anun raa muaana, diat ut maa anuna kum ebaar.’
Mika 7:6

37 “Baa te i maari aakit tamaana ma naana, iaku anuna maarmaari karom iaau pa i ngaala, pa i topaai kupi ia anung naat na wawer. In koina baa anuna maarmaari karom iaau in ngaala taa ra nuna maarmaari karom tamaana ma naana. Ma baa te i maari aakit natunalik, a naat muaana baa a tabuan, iaku anuna maarmaari karom iaau pa i ngaala,

pa i topaai kupi ia anung naat na wawer. In koina baa anuna maarmaari karom iaau in ngaala taa ra nuna maarmaari karom natunalik. 38 Baa te kaai pa i puak paa anuna bolo kupi in murmur iaau, pa i topaai kupi ia anung naat na wawer. 39 Baa te i maari baat paa ku anuna lalaaun in wirua, ma ia baa pa i maari baat anuna lalaaun kup iaau, in lalaaun.

*Te baa in gaايا paa ta naat
na wawer anun Iesu in lo a
wedok*
(Mk 9:41)

40 “Baa te i gaايا pa muaat, i gaايا pa iaau ut, ma te baa i gaايا pa iaau, i gaايا paa ia utkaai baa i tula wa iaau urin. 41 Baa te i gaايا paa a propet maa kabina i nunurai naa ia a propet, in lo utkaai a mangaana wedok welaar ma ra propet in loi. Ma baa te kaai i gaايا paa a tena takado, maa i nunurai naa ia a tena takado, in lo utkaai a mangaana wedok welaar ma ra tena takado in loi. 42 Baa te i tabaara taa anung ta naat na wawer baa i kinalik namataa ra taara ma ta kaap na madiring na palaa, kabina i nunurai naa ia anung naat na wawer, iaau pir a lingtatuna taa muaat, ia kaai in lo ut anuna wedok.”

11

*Iesu ma Ioaanes a Tena
Baapitaaiso*
(Lk 7:18-35)

1 Baa Iesu ia pirpir raap taau karom anuna 12 naat na wawer, i waan taanga matira

kupi in wer a taara ma in warawaai u ra kum taam-taamaan irong u ra papaar Gaalilaia. ² Baa Ioaanes i ki u ra ruma na karabus ma i walangoro a kum pinapaam anun Kaarisito, i tula wa anuna kum naat na wawer kupi diat a tiri naa, ³ “Ui ma maa di pirpir muga un ui naa un waan paat, baa miaat a ki walaang utbaai kup te?” ⁴ Ma Iesu i baalu diat naa, “Muaat a waan talili, ma muaat a wapua Ioaanes u ra kum utnaa mi muaat walangoroi ma muaat baboi: ⁵ A kum pula diat aa babo, diat baa a kakindiat i maat diat aa waan kado, a kum wukawuka diat aa laangalaanga, a kum leng-baa diat aa walangor, a kum minaat diat aa lalaaun, ma di warawaai u ra Koina Wewapua karom a kum iba na taara. ⁶ Baa te i babo a kum utnaa mi iaau paami ma anuna nurnur pa i puka, ia daan.”

⁷ Baa a kum naat na wawer anun Ioaanes diat aa waan, Iesu i piri karom a kor na taara un Ioaanes naa, “U raa bung baa muaat waan u ra bil na wanua karom Ioaanes, aawa maa muaat babo kupi? Ina kura duk baa i taltalaur u ra dadaip? Pate. ⁸ Aawa maa muaat waan kupi muaat a baboi? A muaana baa i mong ma ra in koina maalu? Pate. Baboi, diat baa diat mong ma ra kum kokoina maalu diat ki u ra kum ruma na king. ⁹ Aawa maa muaat waan kupi muaat a baboi? A propet? Maia, iaau piri taa

muaat, Ioaanes i ngaala aakit ut taa ra kum propet. ¹⁰ Di aa tintimu taau uni u ra Buk Taabu lenbi,

‘Baboi, ang tula wa anung tena lo pirpir kupi in muga taam.

In muga taam ma in paam aara anum aakapi.’

Maal 3:1

¹¹ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, Ioaanes a Tena Baapitaaiso i ngaala aakit taan diat raap baa di buta diat, iaku ia baa i kinalik aakit u ra mataanitu taanginaanga u ra maawa, i ngaala taana.

¹² “U ra kilaala baa Ioaanes a Tena Baapitaaiso i turpaa warawaai uni ma tuk mi a dekdek na taara diat weium dekdek ma ra mataanitu taanginaanga u ra maawa, ma diat ongor aakit ma ra wineium kupi diat a turbaati.

¹³ A kum propet ma ra kum Naagagon anun

Moses diat wapuaana a pirpir anun God tuk u ra kilaala baa Ioaanes i turpaa anuna pinapaam uni. ¹⁴ Ma baa muaat nem na walangoroi, muaat a walangoroi. A Buk Taabu i pirpir u ra propet Eliaas baa in waan paat, ma mi a winawaan paat anun Ioaanes ia paam ot paa a pirpir mi. ¹⁵ Ia baa in talingaana, i koina baa in walangor mai.

¹⁶ “Aawa duk maa ang welaara a taaun taara mai mi? Diat welaar ma ra kum naat liklik baa diat ki u ra balaa ra taamaan ma diat wewataai karom a kum teptepaandiat lenbi,

¹⁷ ‘Baa miaat paar kudu,

pa muaat laagaar uni,
 ma baa miaat kele a kelekele
 na tapunuk,
 pa muaat taangi uni.'

¹⁸ Ioaanes i waan paat, pa i aan ta koina utnaa ma pa i inim a waain, ma diat piri uni naa, 'A tabaraan i ruk taau uni.' ¹⁹ Natu ra Muaana i waan paat, i wangaan ma i inim, ma diat piri uni naa, 'Baboi, a muaana mi a tena winangaan ma ra tena ininim, a tepaa ra kum tena lolo tatakum ma ra kum tena aakaina.' Iaku a kum pina-paam anun God i wapuaanai naa anuna manaana ia a manaana lingtatuna."

*A naagagon na binabaalu
 karom diat baa pa diat
 nukpuku*
 (Lk 10:13-15)

²⁰ Ma Iesu i pirpir na kaankaan karom a taara u ra kum taamaan baa ia paam taa anuna mongoro na utnaa na kakaian aakit iaai, kabina maa pa diat nukpuku. ²¹ I piri naa, "In aaka karom muaat a taara Koraasin, in aaka kaai karom muaat a taara Betsaaida. Baa gun di aa paam taa a kum utnaa na kakaian bi karom a taara Tiro ma Sidon, welaar ma di aa paam taai karom muaat, kaduk a taara Tiro ma Sidon diat a nukpuku gagaa ma diat a tobo, diat a mong ma ra maalu na tapunuk ma diat a aalu a panpanindiat ma ra kabu na nguan. Iaku muaat, pa muaat nukpuku. ²² Iaa u piri taa muaat naa, u ra bung na naagagon, a naagagon karom muaat a

taara Koraasin ma Betsaaida in aaka aakit ko ra naagagon karom diat a taara Tiro ma Sidon. ²³ Ma muaat kaai a taara Kaapernaum, lelawaai, muaat nuki naa din wangaala pa muaat unaanga nate? Pate, din ong apari wa muaat ku u ra ngaala na nguan. Baa gun di aa paam taa a kum utnaa na kakaian karom a taara Sodom, welaar ma di aa paam taai karom muaat, kaduk Sodom kuri utbaai in tur. ²⁴ Iaa u piri taa muaat naa, u ra bung na naagagon, a naagagon karom muaat a taara Kaapernaum in aaka aakit ko ra naagagon karom a taara Sodom."

*A ningo karom diat baa a
 kum mawaat i manong diat*
 (Lk 10:21-22)

²⁵ U ra pakaana bung maa, Iesu i piri naa, "Tamaang, ui a Tadaaru i ra maawa ma ra rakrakaan buaal raap, iaau pir walaawa pa ui, maa u walipa a kum utnaa mi ko ra kum tena manaana ma kon diat baa diat malem, ma u pir waiiaai ku karom diat baa diat welaar ma ra kum naat liklik. ²⁶ Maia, Tamaang, maa u nemi ut lenmaa.

²⁷ "Tamaang ia taar taa a kum utnaa raap taang. Pa te i nunura Natuna, Tamaana ku, ma pa te kaai i nunura Tamaana, Natuna ku, ma diat kaai baa Natuna i nemi naa in pir waiiaa Tamaana karom diat.

²⁸ "Muaat raap baa muaat bilua taa ra dekdek na pina-paam ma a kum mawaat i manong muaat, muaat a

waan karom iaau, ma ang wango muaat. ²⁹ Muaat a lo anung ina kip, ma muaat a wawer kon iaau, maa anung mangamangaan i wowowon ma iaau laana wakinalik pa iaau. Muaat a lo ina kip bi kupi a niomuaat in ngo. ³⁰ Maa ina kip baa iaau taari taa muaat i malut, ma a nilalo uni i baanabaana ku.”

12

Iesu ia a Tadaaru i ra Bung Saabaat
(Mk 2:23-28; Lk 6:1-5)

¹ Namur, un raa Bung Saabaat, Iesu i waan bolo u ra kum wanua na wit. Ma nuna kum naat na wawer diat molo, ma diat gamut kutu paa a kum wit ma diat aani. ² Baa a kum Parisaiao diat baboi, diat piri taana naa, “Baboi, baa anum kum naat na wawer diat paam a utnaa mi, pa diat murmur a Naagagon ko ra Bung Saabaat.” ³ Iesu i piri taan diat naa, “Lelawaai, pa muaat luk utbaai a utnaa baa Dewid i paami baa diat ma ra taara baa diat weur mai diat molo? ⁴ I ruk u ra ruma anun God, ma i aan a bred baa di aa tabaara taa God mai. Ma diat kaai baa diat weur mai diat wangaan koni. A bred maa di wataabui ko ra taara baa ku. A kum tena wetabaar ku karom God i tale diat a wangaan koni. ⁵ Lelawaai, pa muaat luki kaai u ra Buk na Naagagon naa, a kum tena wetabaar karom God diat papaam u ra ruma na wetabaar u ra Bung Saabaat? Iaku maa

pa diat raara uni. ⁶ Iaau piri taa muaat naa, raa kuri min i ngaala aakit taa ra ruma na wetabaar. ⁷ Baa muaat aa nunura a kukuraai ra pirpir mi, ‘Iaau nem ku a maarmaari ma wakir a wetabaar baa di laana tuni,’ *Os 6:6* io, pa muaat a takuna diat baa pa diat raara. ⁸ Maa Natu ra Muaana ia a Tadaaru i ra Bung Saabaat.”

Iesu i walaangalaanga paa a muaana baa limaana i baau

(Mk 3:1-6; Lk 6:6-11)

⁹ Ma Iesu i waan taanga matira ma i ruk u ra nundiat ruma na lotu. ¹⁰ Raa muaana kuraa matira, a limaana i baau. Ma diat nem na takuna Iesu ma diat tiri naa, “Lelawaai, i takado ut welaar ma ra nundaat kum Naagagon kupi din walaangalaanga paa te u ra Bung Saabaat baa pate?” ¹¹ Ma i piri taan diat naa, “Woi kon muaat baa anuna ta sip in puka taau un ta tung u ra Bung Saabaat, pa in paam kotoi kupi in aal tato paai balet? ¹² A muaana i ngaatngaat taa ra sip. Lenmaa i takado kupi din paam a koina u ra Bung Saabaat.” ¹³ Ma i piri taa ra muaana naa, “Un kado a limaam.” Ma i kadoi, ma a limaana i tubu, welaar ma ra limaana baa i koina. ¹⁴ A kum Parisaiao diat pari, ma diat wepaak un Iesu, baa diat a aak dokoi lelawaai.

A tultul baa God i pilak paai

¹⁵ Baa Iesu ia nunurai naa diat wepaak kupi diat a aak

dokoi, i waan ingen taanga matira. Ma mongoro na taara diat murmuri, ma i walaangalaanga pa diat raap baa diat malaapaang. ¹⁶ Ma i turbaat diat kupi koku diat pir waiaai naa ia woi. ¹⁷ I piri lenmaa kupi in paam ot paa a pirpir anun God baa Aaisaia a propet ia pirpir muga taau uni lenbi,

¹⁸ “Bari ia anung tultul baa iaau aa pilak paai,
ia anung naat na wak-
wakaak, iaau gaaia
aakit uni.

Ang waruk taa a Niong uni,
ma in wapuaana a naa-
gagon baa i takado
karom a kum taara
baa wakir a taara Iu-
daia.

¹⁹ Pa in wengangaar, ma pa
in gege,
ma pain te in walangoro
in ingaana u ra kum
aakapi.

²⁰ Pa in bor a kura baa i
talukun,
ma pa in ip doko a paau-
paau na laam baa pa i
kup wakaak.

In paami lenmaa tuk baa
in pet taa a takado
na naagagon kupi in
uwia.

²¹ A taara baa wakir
a taara Iudaia diat a
nurnur u ra iaana ma
diat a ki walaang kup
a warwalaun.” *Aais*
42:1-4

Iesu ma Belsebul
(*Mk 3:20-30; Lk 11:14-23*)

²² Ma di ben paa raa
muaana karom Iesu, i munga

ma i pula, ma a tabaraan
i ruk taau uni. Iesu i
walaangalaanga paai, io, a
muaana maa i pirpir ma i
babo kaai. ²³ Ma a taara
raap diat kakaian, ma diat
wetiri naa, “Kanaapi a Natun
Dewid* duk mi?” ²⁴ Iaku
baa a kum Parisaiao diat
walangoroi diat piri naa,
“A muaana mi i lu irok
wa a kum tabaraan ma ra
dekdekin Belsebul, a tadaaru
anu ra kum tabaraan.”

²⁵ Iesu ia nunura a
nuknukindiat, ma i piri
taan diat naa, “Baa ta
mataanitu diat balet ut
diat a weium wetwetalaai,
a mataanitu maa in raap
ku. Baa ta taamaan baa
ta naadiwaatamaana diat
a weium wetwetalaai balet
ku ma diat, pain diat a ki
ungai ma. ²⁶ Baa Saataan
i lu irok wa anuna kum
tultul, i weium balet ku ma
diat. Baa lenmaa, anuna
mataanitu in tur dekdek
lelawaai? ²⁷ Baa iaau lu
irok wa a kum tabaraan
ma ra dekdekin Belsebul,
anumuaat taara diat lu irok
wa diat ma ra dekdekin woi?
Io, anundiat pinapaam ut in
wapuaanai naa anumuaat
wetakun i raara. ²⁸ Iaku,
baa iaau lu irok wa a kum
tabaraan ma ra dekdek i ra
Nion God, muaat a nunurai
naa a mataanitu anun God ia
waan paat karom muaat.

²⁹ “Te in ruk lelawaai u
ra ruma anu ra dekdek na
muaana ma in lo a kum ut-
naa taanga naruma, baa pa
i wi amuga taa a dekdek na
muaana maa? Baa ut in wi
akoto muga taai, namur in lo

* 12:23: A taara Iudaia diat laana waatung Mesaia naa a Natun Dewid.

paa maraagaam a kum utnaa anu ra muaana maa.

³⁰ “Ia baa pa i waraaut iaau, i turbaat iaau ku. Ma ia baa pa i waraaut iaau u ra weben, i lulu weraana wa diat ku. ³¹ Io, iaau piri taa muaat naa, din una wa a kum aakaina mangamangaan raap anu ra taara ma ra nundiat kum aakaina pirpir kaai un God, iaku a pirpir aakaka u ra Takado na Nion pa din una laar paai. ³² Baa te kaai in pir taa ta aakaina pirpir un Natu ra Muaana, din una wai ku, iaku baa te in pirpir aakaka u ra Takado na Nion, pain te in una laar paai, u ra lalaaun mi ma u ra lalaaun namur kaai.

*En diwaai ma ra waina
(Lk 6:43-45)*

³³ “Baa en diwaai i koina, i wa a koina waina, ma baa en diwaai i aaka, pa in wa ta koina waina kaai, maa din nunura lele ku en diwaai ko ra waina. ³⁴ Muaat a kum natu ra kum wui! Muaat baa aakaina taara, muaat a pir lelawaai a koina pirpir? Maa a waa ra taara i pir apuaana a mangamangaan baa i teng u ra nundiat lalaaun. ³⁵ A koina muaana i waiaa anuna koina mangamangaan ko ra koina baa i ki u ra nuna lalaaun, ma ra aakaina muaana kaai, i waiaa anuna aakaina mangamangaan ko ra aakaina baa i ki u ra nuna lalaaun. ³⁶ Iaa u piri taa muaat naa, a kum pirpir aakaka raap baa a kum taara diat aa pir tataai, kuraa mun din tiri diat uni u ra bung na naagagon. ³⁷ Baa un tur u

ra naagagon anum pirpir ut maa in walaangalaanga ui, baa in baanaakaka ui.”

Diat aaring Iesu kupi in paam ta utnaa na kakaian

(Mk 8:11-12; Lk 11:29-32)

³⁸ Namur raa taara ko ra kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaio diat piri taana naa, “Tena Wawer, un paam ta utnaa na kakaian kupi miaat a baboi.” ³⁹ I baalu diat naa, “A taaun taara mi, a aakaina taaun taara, a taaun taara baa anundiat lalaaun i welwelik kon God. Diat nem ta wakilang, iaku maa pa din paam te karom diat. Din paam ku a wakilang welaar ma Ionaa a propet. ⁴⁰ Welaar ma Ionaa i lalaaun tula bung u ra in balaa ra ina ngaala na ian, lenkaai maa Natu ra Muaana in inep paa tula bung nabalaa ra pia. ⁴¹ U ra bung na naagagon, a taara Niniwe diat a tur ma diat a takuna dekdek a taaun taara mi, kabina maa diat nukpuku u ra warawaai anun Ionaa, ma raa maa i ngaala taan Ionaa kuri ut min. ⁴² U ra bung na naagagon, a kwin taangirong u ra mataana taubaar in tur ma in takuna dekdek a taaun taara mi, kabina maa i waan ut taanga welwelik kupi in walangoro a manaana anun King Solomon, ma raa maa i ngaala taan Solomon kuri ut min.

A tabaraan i waan talili balet

(Lk 11:24-26)

⁴³ “Baa a tabaraan i pari paa kon ta muaana, i waan

u ra kum wanua baa pa ta palaa iaai, kupi in ngo, iaku pa i baat paa ta wanua baa in ngo iaai. ⁴⁴ Io, i piri naa, 'Ang waan talili balet kup anung ruma, baa iaau pari paa koni.' Ma baa i waan paat, i baboi baa i kapka-paana ku, di aa aarupa taai, ma di aa maar taai. ⁴⁵ Namur i waan ma i ben paa balet 7 na tabaraan, baa diat aaka aakit koni, ma diat ruk raap taau u ra ruma maa, ma diat ki uni. Io, a lalaaun anu ra muaana maa i aaka aakit ma ko ra lalaaun baa i watur akotoi namuga. In lenkaai maa karom a aakaina taaun taara mi."

Naan Iesu ma ra kum tatena liklik
(Mk 3:31-35; Lk 8:19-21)

⁴⁶ Baa Iesu i pirpir ut-baai karom a kor na taara, naana ma ra kum tatena liklik diat waan paat, ma diat tur nataamaan, maa diat nem na pirpir mai. [⁴⁷ Ma raa muaana i wapua Iesu naa, "Naam ma ra kum tatem liklik bari diat nataamaan. Diat nem na pirpir ma ui."][†] ⁴⁸ Ma i baalui naa, "Woi maa naang, ma woi diat maa a kum tateng liklik?" ⁴⁹ Ma i kado a limaana karom anuna taara na wawer ma i piri naa, "Baboi, diat baa naang ma ra kum tateng liklik, bari diat! ⁵⁰ Maa ia baa i murmur a nemnem anun Tamaang baa i ki inaanga u

ra maawa, ia ut maa tenglik a muaana, ma tenglik a tabuan, ma naang."

13

A pirpir welwelaar u ra tena minamaarut
(Mk 4:1-9; Lk 8:4-8)

¹ U ra bung maa Iesu i pari ko ra ruma ma i waan ma i ki nakono naa ra taai kikel. ² Ma a ngaala na kor na taara diat waan paat karomi. Io, i kaa u ra mon ma i ki taau uni. Ma a kor na taara raap diat tur nakono. ³ Ma i warawaai karom diat un ta mongoro na utnaa ma ra kum pirpir welwelaar. I piri lenbi, "Raa tena minamaarut i waan kupi in lamira a kum waina wit. ⁴ Baa i lalamira waanwaan, raa kum waina diat puka taau u ra aakapi, ma ra kum pika diat rowo paat ma diat aan wa diat. ⁵ Raa kum waina kaai diat puka taau u ra pia na waatwaat, baa a pia pa i ngaala, ma diat ilak paat gagaa, maa a pia pa i but. ⁶ Iaku baa a mage i waan paat diat malulur ma diat maraang raap, kabina maa pa ta aakaarindiat. ⁷ Raa kum waina kaai diat puka taau naliwan u ra kum katkadaa, ma ra kum kadadaa diat tawa ma diat tawa baat pa diat. ⁸ Ma raa kum waina kaai diat puka taau u ra koina pia ma diat wa, raa mangaan 100 na waindiat, raa mangaan kaai 60, ma raa mangaan 30. ⁹ Ia baa

[†] 12:47: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Maataio pa i timu a rina 47. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

in talingaana, i koina baa in walangor mai.”

*Bi ia kabina baa Iesu i piri-
pir ma ra kum piri-
pir welwelaar*

(Mk 4:10-12; Lk 8:9-10)

¹⁰ Anuna kum naat na wawer diat waan karomi ma diat tiri naa, “Aawa kabina baa u wer a taara ma ra kum piri-
pir welwelaar?”

¹¹ Ma i baalu diat lenbi, “God ia taar taa a manaana taa muaat kupi muaat a nunura a kum utnaa na pidik u ra mataanitu taanginaanga u ra maawa. Iaku pa i taari karom a taara raap. ¹² Maa te baa i paam akoto a manaana uni din tabaarai balet ma ra ngaala, ma in manaana aakit. Ma te baa pa i paam akoto ta manaana uni, din rakaan wa utkaai a kinalik na manaana baa i paam akotoi. ¹³ Iaa u wer diat ma ra kum piri-
pir welwelaar, i kabina maa

diat bababo ma pa diat babo lelei,
diat walwalangor ma pa diat walangoro lelei,
ma pa diat manaana uni.

¹⁴ A piri-
pir na propet anun Aaisaia ia ot un diat, baa i piri lenbi,

‘Muaat a walwalangor ma pa muaat a walangoro lelei,
muaat a bababo ma pa muaat a babo lelei.

¹⁵ Maa kabina a taara mi a balaandiat i dekdek, a talingaandiat i tabanot,
ma a mataandiat i pula.

Baa gun diat a babo lele ma ra mataandiat,
ma diat a walangoro lele ma ra talingaandiat,
ma diat a manaana u ra nuknukindiat,
ma diat a tapuku, io, iaa u ut ang walaaun pa diat.’
Aais 6:9-10

¹⁶ Iaku muaat, muaat daan, maa muaat babo ut ma ra mataamuaat, ma muaat walangor ut ma ra talin-
gaamuaat kaai. ¹⁷ Iaa u pir a lingtatuna taa muaat, namuga mongoro na propet ma mongoro na tena takado diat nem aakiti naa diat a babo a kum utnaa mi iaa u paami namataamuaat, iaku pa diat baboi. Ma diat nem aakiti kaai naa diat a walangoro a kum utnaa mi muaat walwalangoroi, iaku pa diat walangoroi.

*Iesu i palaa kukuraai ra piri-
pir welwelaar u ra tena mi-
namaarut*

(Mk 4:13-20; Lk 8:11-15)

¹⁸ “Muaat a walangoro a kukuraai ra piri-
pir welwelaar u ra tena minamaarut. ¹⁹ Baa te i walangoro paa a piri-
pir u ra mataanitu taanginaanga u ra maawa, ma pa i manaana uni, i welaar ma ra kum waina wit baa diat puka taau ku u ra aakapi. Ma a Tena Aakaina i waan paat ma i rakaan wa balet a piri-
pir baa di aa maarut taai u ra in balaana. ²⁰ Ma a kum waina baa diat puka taau u ra pia na waatwaat, i welaar ma raa muaana baa i walangoro paa a piri-
pir ma i paam akotoi maut ma ra gaaia. ²¹ Iaku a piri-
pir pa i ki okot u ra in

balaana, ma a muaana maa pa in tur dekdek, welaar ma ina wit baa pa ta aakaarina. Baa a kum mawaat ma ra kum ngunungut i baraatai kabina u ra pirpir baa i nurnur uni, in puka gagaa maut. ²² A kum waina baa diat puka taau naliwan u ra kum katkadaa, i welaar ma raa muaana baa i walangoro a pirpir, iaku a kum nginaraa taanga min napia, ma ra nemnem kup a ngaala na wuwuwung diat burung baat paa a pirpir anun God, ma pa i wa. ²³ Ma a kum waina baa diat puka taau u ra koina pia, i welaar ma raa muaana baa i walangoro a pirpir, ma i manaana uni. In wa 100 baa in wa 60 baa in wa 30.”

A pirpir welwelaar u ra wit ma ra karapaa

²⁴ Iesu i pir raa pirpir welwelaar bulung taan diat naa, “A mataanitu taanginaanga u ra maawa i welaar ma ra muaana baa i lamira a kum waina wit u ra ana pina-paam. ²⁵ Baa a taara diat inep, anuna ebaar i waan paat ma i lamira taa a kum waina karapaa naliwan taa ra kum wit, ma i waan paa. ²⁶ Baa a waina wit i ilak paat ma i pot na wa, di babo lele paa kaai a karapaa i tawa naliwan. ²⁷ A kum tultul anu ra tamaa ra pinapaam maa diat waan karomi, ma diat piri taana naa, ‘Tadaaru, lelawaai a kum waina wit raap ku maa u lamira taai u ra maam pinapaam? Taangawaai raa

kum karapaa maa?’ ²⁸ I baalu diat naa, ‘A ebaar i paam a mangamangaan maa.’ A kum tultul diat tiri naa, ‘U nemi baa miaat a waan, ma miaat a gaat araap wa diat?’ ²⁹ I turbaat diat naa, ‘Koku mun, kaduk muaat a gaat ungaai wai ma ra kum wit. ³⁰ Maadek wai, diaar a tawa ungaai tuk u ra kalaang na tinangaa. Ma u ra bung maa, ang piri taa ra kum tena tinangaa naa: Muaat a rakaan muga wa a kum karapaa, muaat a do ungaai taa a kum pak-pakutina kupi din tun wa diat u ra nguan. Ma namur muaat a lo ungaai bulung a kum wit u ra nung ruma na wuwuwung.’”

A pirpir welwelaar u ra in waina maastad ma u ra is
(Mk 4:30-32; Lk 13:18-21)

³¹ Iesu i pir raa pirpir welwelaar bulung taan diat naa, “A mataanitu taanginaanga u ra maawa i welaar ma ra in waina maastad, baa raa muaana i lo paai, ma i maarut taai u ra ana pina-paam. ³² I kinalik aakit ko ra kum waina diwaai raap, iaku baa i tawa waanwaan ma i ngaala, i ngaala aakit ko ra kum diwaai na winangaan raap. Ma a kum pika diat laana paam pio u ra kum gagagaana.”

³³ Iesu i pir raa pirpir welwelaar bulung taan diat naa, “A mataanitu taanginaanga u ra maawa i welaar ma ra is baa raa tabuan i rakaan paai ma i paam ungaai taai

ma ra ngaala na palawaa, ma a palawaa raap i tubu uni.”

³⁴ Iesu i wer a kor na taara ma ra kum pirpir welwelaar, ma pa i pir balet ta utnaa karom diat ma ta pirpir ingen, a pirpir welwelaar raap ku. ³⁵ I piri lenmaa kupi din paam ot paa a pirpir anu ra propet naa,

“Ang pirpir ma ra kum pirpir welwelaar,
ang pir a kum utnaa baa i ki ino, turpaai namuga utbaai baa di waki a rakrakaan buaal.” *Kele 78:2*

Iesu i palaa a kukuraai ra pirpir welwelaar u ra wit ma ra karapaa

³⁶ Namur Iesu i waan ko ra kor na taara, i ruk u ra ruma, ma anuna kum naat na wawer diat ruk karomi ma diat aaringi naa, “Un palaa a kukuraai ra pirpir welwelaar bi taa miaat u ra kum karapaa baa i tawa naliwan u ra pinapaam.” ³⁷ I piri taan diat naa, “A muaana baa i lamira a kum waina wit ia Natu ra Muaana. ³⁸ A pinapaam, ia a rakrakaan buaal, ma a kum wit, diat a taara ko ra mataanitu taanginaanga u ra maawa. A kum karapaa, diat a kum natu ra Tena Aakaina, ³⁹ ma a ebaar baa i lamira diat, ia Saataan. A kalaang na tinangaa, ia a tintinip i ra rakrakaan buaal, ma a kum tena tinangaa, a kum aangelo. ⁴⁰ Welaar ma di lo ungaai a kum karapaa ma di tun wa diat u ra nguan, lenkaai maa din paami u ra tintinip i ra rakrakaan buaal.

⁴¹ Natu ra Muaana in tula wa anuna kum aangelo, ma diat a rakaan raap wa a kum utnaa baa i ben araara a taara, ma diat kaai baa diat laana paam aakaina, ⁴² ma diat a ong diat u ra ngaala na nguan. Diat a taangtaangi ma diat a karkaraat lakondiat iaai. ⁴³ Ma a kum tena takado diat a baarabaara welhaar ma ra in mage u ra mataanitu anu ra Tamaan-diat. Ia baa in talingaana, i koina baa in walangor mai.

A pirpir welwelaar u ra ngaatngaat na utnaa baa di baat paai

⁴⁴ “A mataanitu taanginaanga u ra maawa i welhaar ma ra utnaa baa i ngaatngaat a mataana ma di walipa taai u ra pinapaam. Ma raa muaana i baat paai ma i walipa taai balet. Io, i waan ma ra gaaia, ma i wiura wa anuna kum utnaa raap, ma i kul paa a pinapaam mai maa.

⁴⁵ “A mataanitu taanginaanga u ra maawa i welhaar kaai ma raa tena wiura, i baatbaat kup a kum ngaatngaat na waat baa i laana ki nabalaa ra naawa. ⁴⁶ Baa i baat ki taa raain baa i ngaatngaat aakit a mataana, io i wiura wa anuna kum utnaa raap, ma i kul paa ina ngaatngaat na waat mai maa.

A pirpir welwelaar u ra bene

⁴⁷ “A mataanitu taanginaanga u ra maawa i welhaar kaai ma ra bene, baa di ong taai nataai, ma aalawur

mangaana ian diat wirua taau uni. ⁴⁸ Baa i teng a bene, a kum tena ong bene diat aal apari taai nakono ma diat ki baat paai. Diat wali wa a kum kokoina unaanga u ra kum kaa, ma ra kum aakaakaina diat ong wa diat. ⁴⁹ U ra tintinip na bung din paami ut lenmi: A kum aangelo diat a waan paat ma diat a weraana wa a kum tena aakaina ko ra kum tena takodo. ⁵⁰ Ma diat a ong wa a kum tena aakaina u ra ngaala na nguan. Diat a taangtaangi ma diat a karkaraat lakondiat iaai.

⁵¹ “Lelawaai, muaat aa manaana u ra kum kukuraai ra kum utnaa raap mi, baa pate?” Anuna kum naat na wawer diat baalui naa, “Miaat aa nunurai.” ⁵² Ma Iesu i piri taan diat naa, “A kum tena wawer raap u ra kum Naagagon, baa diat aa wawer paa u ra mataanitu taanginaanga u ra maawa, diat welaar ma raa muaana baa i walaaing a kum kokoina utnaa u ra nuna ruma. Ma baa i wapari a kum kokoina utnaa maa ko ra nuna ruma, raa mangaan a kum matakina utnaa ma raa mangaan kaai a kum turaaina utnaa.”

A propet baa pa di rui
(Mk 6:1-6; Lk 4:16-30)

⁵³ Baa Iesu ia pir araap taa a kum pirpir welwelaar mi, i waan paa taanga matira, ⁵⁴ ma i waan paat u ra nuna taamaan. I wer a taara u ra nundiat ruma na lotu, ma diat kakaian aakit ma diat piri naa, “A muaana mi i

lo a manaana taangawaai? Ma i paam lelawaai a kum ngaala na utnaa na kakaian mi? ⁵⁵ Tamaana a tena paam ruma ku, ma naana Maaria. A kum tatena liklik kaai, Iaakobo, Iosep, Simon ma Iudaas ⁵⁶ ma ra kum tatena liklik in tabuan kuri ut daat lalaaun ungaai main. Taangawaai a dekdek mi a muaana mi i paam a kum utnaa mai?” ⁵⁷ Io, pa diat gaaiia ma uni. Ma Iesu i piri taan diat naa, “Di urur karom a propet u ra kum taamtaamaan ingen, iaku diat ut u ra nuna taamaan ma ra nuna ruma pa diat rui.” ⁵⁸ Ma pa i paam ta mongoro na utnaa na kakaian matira, kabina maa pa diat nurnur uni.

14

Erodes i nuki naa Iesu ia Ioaanes a Tena Baapitaaiso
(Mk 6:14-16; Lk 9:7-9)

¹ U ra kilaala maa, Erodes a mukmuga i walangoro a wewapua un Iesu, ² io, i piri taa ra nuna kum tultul naa, “A muaana mi ia Ioaanes a Tena Baapitaaiso, ia lalaaun balet ko ra minaat. Maa ia kabina baa i paam a kum utnaa na kakaian mi.”

Namuga Erodes i pakaat kutu in lorin Ioaanes a Tena Baapitaaiso
(Mk 6:17-29)

³⁻⁴ Namuga Erodes i tula wa anuna kum tena wineium ma diat aal paa Ioaanes, diat do paai ma diat waruk taai u ra ruma na karabus, kabina maa Ioaanes i pir taai taan Erodes naa, “Pa i takado baa u taulaa

ma Erodiaa, a tabuan anun temlik Pilipo.”⁵ Ma Erodes i nemi kupi din aak doko Ioaanes, iaku i burut kup a taara, maa diat nunurai naa Ioaanes a propet.

⁶ Baa i ot a bung na binabuta anun Erodes, natun Erodiaa a tabuan, i laagaar naan diat. Erodes i gaايا aakit uni,⁷ ma i weweliman dekdek taa a natun Erodiaa naa, “Aawa maku baa un aaringi kon iaau ang taari ku taam.”⁸ Io, i piri naa “Un taar taa ku in lorin Ioaanes a Tena Baapitaaiso taang un ta pelet.” I piri lenbi kabina maa naana ia wapua taai uni.

⁹ A king i tapunuk aakit. Iaku kabina baa ia weweliman taau naa aawa raap baa i aaringi koni in tabaarai ut mai, ma a taara baa diat ki ungaai mai u ra winangaan diat aa walangoro taa anuna pirpir, io, i naagagon taa anuna kum tena wineium kupi diat a taraam u ra ni-aaring anu ra tauraara maa.¹⁰ I wetulaa urong u ra ruma na karabus kupi din pakaat kutu in lorin Ioaanes.¹¹ Diat ung paa in lorina u ra pelet ma diat loi karom a tauraara maa, ma i taari karom naana.

¹² Io, namur a kum naat na wawer anun Ioaanes diat waan ma diat lo paa a minaatina ma diat punang wai. Namur diat waan karom Iesu ma diat wapuai uni.

Iesu i tabaara 5,000 na

muaana

(*Mk 6:30-44; Lk 9:10-17; Io 6:1-14*)

¹³ Baa Iesu i walangoro i naa Ioaanes i maat, i kaa taau u ra mon ma i waan bolo taanga matira kup a bil na wanua kupi ia ot ku in ki. Ma baa a taara ko ra kum taamtaamaan diat nunurai, diat kalaa murmuri u ra aakapi kup a pakaana maa.¹⁴ Baa i pukaai matira i babo a ngaala na kor na taara. I maari aakit diat, ma i walaangalaanga pa diat raap baa diat malaapaang.

¹⁵ Baa ia maluraap anuna kum naat na wawer diat waan karomi, ma diat piri naa, “A bil na wanua ku mi, a pakaana bung ia waan. Un tula wa a kor na taara baa diat a waan kup a kum taamtaamaan, kupi diat a kul paa andiat ta utnaa na winangaan.”¹⁶ Iesu i baalu diat naa, “Diat a waan kup aawa? Muaat ut maa muaat a tabaara diat.”¹⁷ Diat piri taana naa, “Limnain bred ku ma ra ruina ian kuri mi-aat loi.”¹⁸ I piri taan diat naa, “Muaat a loi urin karom iaau.”

¹⁹ Ma i wetulaa kupi a kor na taara diat a ki u ra wali. I rakaan paa limnain bred ma ruina ian, i tataada un-aanga u ra maawa, i waatung wakaak paa karom God uni, i bik paa limnain bred maa ma i taar taai taa ra nuna kum naat na wawer. Io, diat palau a kor na taara mai.²⁰ Diat raap diat wangaan ma diat maaur. Ma diat wangaana ateng paa 12 kaa ma ra utnaa baa diat aan kapo taai.

²¹ A in tabuan ma ra kum naat liklik ma in muaana diat raap maa diat wangaan. Iaku a niluluk i ra in muaana ku i welaar ma 5,000.

Iesu i waan nate u ra taai kikiril

(Mk 6:45-52; Io 6:15-21)

²² Io, Iesu i tula wa anuna kum naat na wawer kupi diat a kaa u ra mon ma diat a muga kup raa papaara taai kikiril, ma ia i ki utbaai kupi in tula wa a taara. ²³ Baa ia tula raap wa diat, ia ot maku i waan tato unaanga u ra taangaai kupi in aaraaring. Baa ia tawiwibung ia ot ku i ki. ²⁴ A mon ia waan naliwan ma i irok waanwaan u ra top, kabina a dadaip i weium taanga namuga. ²⁵ Naliwan taan tuluina pakaana bung ma 6 pakaana bung u ra malaana kinalik, Iesu i waan ku nate u ra taai kikiril karom diat. ²⁶ Baa anuna kum naat na wawer diat babo paai baa i waan nate u ra taai kikiril, diat burut aakit ma diat piri naa, "A nion ku duk manaanga!" Ma diat kulkulaai ma ra bunurut. ²⁷ Ma Iesu i pipir gagaa maut karom diat naa, "Koku muaat ngaraa, iaau ku mi, koku muaat burut."

²⁸ Petero i piri taan Iesu naa, "Tadaaru, baa ui ut maa, un wataa iaau kupi iaau kaai ang waan ku nate u ra taai karom ui." ²⁹ Ma i wataai naa, "Un waan urin." Io, Petero i irok pari ko ra mon, ma i waan nate u ra taai kikiril karom Iesu. ³⁰ Iaku, baa i babo a kum ngaalan-gaala na top, i burut. Ma baa i murung waanwaan, i

wewataai naa, "Tadaaru, un walaau iaau." ³¹ Ma Iesu i kado gagaa a limaana kupi, i aal tato paai ma i piri taana, "I kinalik aakit anum nur-nur. I lawaai maa u aalawur nuknuk?" ³² Baa diaar kaa u ra mon, a dadaip i ngo maut. ³³ Baa diat aa ki ungaai u ra mon, a kum naat na wawer diat lotu karom Iesu, ma diat piri naa, "I lingtatuna aakit baa ui a Natun God."

Iesu i walaangalaanga paa a kum malaapaang irong Genesaaret

(Mk 6:53-56)

³⁴ Baa diat aa waan bolo, diat pukaai taau nakono u ra papaar Genesaaret. ³⁵ Ma baa a taara taanga matira diat babo lele paa Iesu, diat taar waanawaana a wewapua karom a kum taamtaamaan. Io, diat ben araap paa a kum malaapaang karomi. ³⁶ Ma diat aaringi kupi a kum malaapaang diat a paam taa ku a titi ra nuna ina maalu. Io, diat raap baa diat paam taai, diat laangalaanga maut.

15

A taara diat wakinalik paa a pipir anun God

(Mk 7:1-13)

¹ Raa kum Parisaao ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat waan taanginaanga Ierusalem karom Iesu, ma diat tiri naa, ² "Aawa kabina maa anum kum naat na wawer pa diat murmur a kum wawer anu ra nundaat taara taanga namuga? Baa diat wangaan, pa diat gi muga paa a limaandiat." ³ Ma i baalu

diat naa, “Aawa kabina maa pa muaat murmur a Naagagon anun God? Muaat murmur ku a kum wawer anu ra numuaat taara taanga namuga. ⁴ Maa God i piri naa, ‘Un ru tamaam ma naam,’ *Pin 20:12* ma i piri kaai lenbi, ‘Baa te in pirpir aakaka un tamaana ma naana, din aak dokoi.’ *Pin 21:17*

⁵ Iaku muaat, muaat wer a taara naa i koina ku baa te in piri taan tamaana ma naana naa, ‘A utnaa baa ang waraaut mur mai, iaau aa tabaara taa God mai.’ ⁶ Iaku baa pa i waraaut kaai tamaana, pa i rui. Baa muaat paami lenmaa, muaat wakinalik paa a pirpir anun God ma muaat murmur ku a kum wawer anu ra numuaat taara taanga namuga. ⁷ Muaat a kum tena warwaruga. A lingtatuna ut maa Aaisaia ia pirpir na propet muga taau un muaat naa,

⁸ ‘A taara mi diat ru iaau ku ma ra waandiat, iaku maa a balaandiat i welwelik aakit kon iaau.

⁹ Diat lotu biala ku karom iaau, maa diat wer ku a taara ma ra kum naagagon anu ra taara ut.’” *Aais 29:13*

A kum utnaa baa i baanaakaka te (Mk 7:14-23)

¹⁰ Iesu i wataa paa a taara karomi, ma i piri taan diat naa, “Muaat a walangoro iaau ma muaat a nunura lele anung pirpir. ¹¹ A utnaa baa i ruk u ra waa ra muaana, pa

in aaka uni namataan God. Iaku, a utnaa baa i piri ma ra waana in aaka uni.”

¹² Namur anuna kum naat na wawer diat waan karomi ma diat tiri naa, “Lelawaai u aa nunurai naa a kum Parisaiao diat kaankaan u ra num pirpir?” ¹³ I piri taan diat naa, “A kum diwaai baa Tamaang, baa i ki inaanga u ra maawa, pa i maarut diat, din gaat araap wa diat. ¹⁴ Muaat a maadek wa a kum Parisaiao. Diat a kum pula na mukmuga. Baa ta pula in ben ta pula, diaar raap diaar a puka darong u ra tung.”

¹⁵ Ma Petero i aaringi naa, “Un palaa a pirpir welwelaar mi karom miaat.” ¹⁶ Ma Iesu i piri naa, “Muaat kaai pa muaat manaana utbaai? ¹⁷ Pa muaat nunurai naa, a kum utnaa raap baa i ruk u ra waa ra muaana, i waan u ra in balaana ma i babaa wai balet? ¹⁸ Iaku a kum pirpir raap baa i piri ma ra waana, i waan paat ko ra nuknukina, ia maa i baanaakakai. ¹⁹ Bi ia a kum utnaa baa i waan paat ko ra nuknukina: a kum aakaina nuknuk, aak doko taara, di aal paa a tabuan anun te, a kum paamuk na mangamangaan, a winalong, a wetakun warwaruga, ma ra pirura. ²⁰ A kum utnaa mi diat baanaakaka a taara. Iaku baa diat wangaan ma pa diat gi muga paa a limaan-diat, wakir i baanaakaka diat namataan God.”

A nurnur anu ra tabuan baa wakir a tabuan Israael (Mk 7:24-30)

21 Iesu i waan taanga matira, ma i waan paat marawaai Tiro ma Sidon. 22 Ma raa tabuan a te Kaanaan taanga matira u ra papaar maa, i waan paat ma i wataa Iesu lenbi, "Tadaaru, Natun Dewid un maari iaau. Natunglik a tabuan, a tabaraan i ruk taau uni ma i baanaakaka aakiti." 23 Iaku Iesu pa i baalui. Ma anuna kum naat na wawer diat waan karomi, ma diat aaringi naa, "Un tula wai maku, maa i kulkulaai murmur daat."

24 Iesu i piri naa, "God i tula wa iaau urin kup a taara Israael ku, baa diat raara welaar ma ra kum sip."

25 Iaku a tabuan maa i waan karom Iesu, i ki but keke namuga naana ma i piri taana naa, "Tadaaru, un waraaut iaau." 26 Ma Iesu i baalui naa, "Pa i takado kupi din lo paa a utnaa ara kum naat, ma din tabaara a kum paap mai." 27 A tabuan maa i baalui naa, "A lingtatuna ut maa Tadaaru, iaku a kum paap kaai diat laana aan a kum mutamuta na utnaa baa i laana puka ko ra luwu na winangaan anu ra kum tamtamaandiat." 28 Ma Iesu i baalui naa, "Le, i ngaala aakit anum nurnur! A utnaa baa u nemi, ang paami ut karom ui." Ma u ra pakaana bung ut maa natunalik i laangalaanga maut.

Iesu i walaangalaanga a kum malaapaang

29 Ma Iesu i waan ko ra taamaan maa, ma i wawaal waanwaan nakonu u ra taai

kikil Gaalilaia. Namur i waan tato u ra taangaai ma i ki iaai. 30 Ma a ngaala na kor na taara diat waan karomi. Diat lo diat baa a kakindiat i maat, ma diat ben kaai a kum pula, a kum papeu, a kum munga, ma mongoro na malaapaang utkaai karomi. Ma diat waki ta diat marawaai naana, ma i walaangalaanga pa diat. 31 A kor na taara maa diat kakaian baa diat babo a kum munga diat pirpir, ma ra kum papeu diat laangalaanga, ma diat baa a kakindiat i maat diat waan kado, ma ra kum pula kaai diat babo. Ma diat pir walaawa paa a God anu ra taara Israael.

Iesu i tabaara 4,000 na muaana
(Mk 8:1-10)

32 Iesu i wataa paa anuna kum naat na wawer karomi ma i piri taan diat naa, "Iaau maari aakit a taara mi, maa diat aa ki ungaai ma daat min tula bung, ma pa ta utnaa na winangaan baa diat a aani. Pa iaau nemi baa ang tula wa diat ku ma ra minolo, kaduk diat a bengbeng waanwaan u ra aakapi." 33 A kum naat na wawer diat piri taana naa, "A bil na wanua ku mi, daat a lo paa ta ngaala na utnaa na winangaan awaai kupi daat a tabaara a kor na taara mai mi?" 34 Iesu i tiri diat naa, "Taiaain bred maa kuraa muaat loi?" Diat baalui naa, "7 na bred ma ra kabaana ina naatnaat na ian."

³⁵ Ma i tula a taara raap kupi diat a ki unapia. ³⁶ I lo paa 7 na bred ma kabaana ina ian maa, ma i waatung wakaak paa uni karom God, i biki ma i taari karom a kum naat na wawer kupi diat a tabaara a taara mai. ³⁷ A taara raap diat wangaan ma diat maaur. Diat wangaana teng paa 7 na kaa ma ra kum utnaa baa diat aan kapo taai. ³⁸ A in tabuan ma ra kum naat liklik ma in muaana diat raap diat wangaan. Iaku a niluluk i ra in muaana ku i welaar ma 4,000. ³⁹ Ma Iesu i tula wa a kor na taara. Namur i kaa taau u ra mon, ma i waan kup a papaar Maa-gadaan.

16

Diat aaring Iesu kupi in paam ta utnaa na kakaian
(Mk 8:11-13; Lk 12:54-56)

¹ A kum Parisaiao ma ra kum Saadukaiao diat waan karom Iesu, ma diat aaring naa in paam ta utnaa na kakaian namataandiat kupi in wakilangi naa ia taangi-naanga u ra maawa. [² Ma i piri taan diat naa, “Baa i maluraap muaat laana piri lenbi, ‘A baakut ia taar raap, unaburu pa in baata.’ ³ Ma u ra malaana muaat laana piri kaai lenbi, ‘Umari in baata, maa a baakut ia taar raap, ma a waal na baakut ia bop-bop raap.’ Muaat manaana kupi muaat a palaa a binabo u ra baakut, iaku pa muaat manaana kupi muaat a palaa

a kum kukuraai ra kum wak-ilang i ra kum bungbung mi.]* ⁴ A taaun taara mi, a aakaina taaun taara, a taaun taara baa anundiat lalaaun i welwelik kon God. Diat nem ta wakilang, iaku maa pa din paam te karom diat. Din paam ku a wakilang welaar ma Ionaa.” Ma Iesu i waan kon diat.

A watumaarang u ra is anu ra kum Parisaiao ma ra kum Saadukaiao
(Mk 8:14-21)

⁵ Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan bolo u ra taai kikel, ma ra kum naat na wawer pa diat lo ta bred, diat du-maana wai ku. ⁶ Iesu i piri taan diat naa, “Muaat a baboura muaat ko ra is anu ra kum Parisaiao ma ra kum Saadukaiao.” ⁷ Ma diat pирpir ungaai u ra kukuraai ra pирpir anun Iesu, ma diat piri naa, “I pирpir lenmaa kabina duk maa pa daat lo ta bred.” ⁸ Iesu i nunura anun-diat pирpir ma i piri taan diat naa, “I kinalik aakit anu-muaat nurnur. I lawaai maa muaat piri naa pa muaat lo ta bred? ⁹ Lelawaai, pa muaat manaana utbaai? Pa muaat nuk paa limnaina bred baa iaau biki karom 5,000 na muaana? Ma taiaa kaa kaai maa muaat wateng paai balet ma ra utnaa na winangaan baa i ki kapo? ¹⁰ Pa muaat nuk paa kaai 7 na bred baa iaau biki karom 4,000 na muaana? Ma taiaa kaa maa muaat wateng paai

* **16:3:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Maataio pa i timu a ru rina 2 ma 3. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

ma ra utnaa na winangaan baa i ki kapo? ¹¹ I lawaai maa pa muaat manaana? Pa iaau pirpir u ra bred. Muaat a baboura muaat ko ra is anu ra kum Parisaaiio ma ra kum Saadukaaio.” ¹² Io, diat nunurai maraagaam naa pa i turbaat diat ko ra is baa i taana u ra bred, iaku i piri naa diat a baboura diat ko ra wawer anu ra kum Parisaaiio ma ra kum Saadukaaio.

Petero i pirpir kaapa un Iesu

(Mk 8:27-30; Lk 9:18-21)

¹³ Iesu i waan paat marawaai a taamaan Kaaisaaria Pilipoi. Ma i tiri anuna kum naat na wawer naa, “A taara diat piri naa Natu ra Muaana maa woi?” ¹⁴ Diat baalui naa, “Raa taara diat piri naa ui Ioanes a Tena Baapitaaiso. Raa taara kaai diat piri naa ui Eliaas, raa taara kaai diat piri naa ui Ieremia, ma raa taara kaai diat piri naa ui raa kon diat a kum propet.” ¹⁵ I tiri diat naa, “Io muaat, muaat piri naa iaau woi?” ¹⁶ Ma Simon Petero i baalui naa, “Ui Kaarisito, a Natun God a lalaaunina.”

¹⁷ Ma Iesu i piri taana, “Simon, natun Ionaa, u daan, maa pa te i wapua ui u ra pirpir mi. Tamaang ut baa i ki inaanga u ra maawa i wanuk ta ui uni. ¹⁸ Ma iaau piri taam naa, ui Petero,† a waat ki. Ang pagaa anung taara na nurnur u ra waat mi. A dekdek i ra minaat pa in uwia paa anung taara na nurnur. ¹⁹ Ang taar a

kum ki i ra mataanitu taang-inaanga u ra maawa taam, ma ra kum utnaa raap baa u doi main napia, din doi kaai inaanga nate u ra maawa, ma ra kum utnaa raap baa u palaai main napia, din palaai kaai inaanga nate u ra maawa.” ²⁰ Ma Iesu i turbaat anuna kum naat na wawer naa koku diat wapua te baa ia Kaarisito.

Iesu i wewapua muga u ra nuna minaat

(Mk 8:31–9:1; Lk 9:22-27)

²¹ U ra kum bungbung maa, Iesu i turpaai kupi in wer anuna kum naat na wawer naa in waan ut un-aanga Ierusalem. A kum mukmuga, a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat a wakadiki ma din aak dokoi. Ma baa tula bung in raap in lalaaun paat balet. ²² Ma Petero i ben ingen paa Iesu ma i turbaat dekdeki naa, “Koku Tadaaru! Koku mulu ut di paam a utnaa mi un ui.” ²³ Iesu i tapuku karom Petero ma i piri taana naa, “Saataan, waan unamur kon iaau! U pet abaatbaat iaau, maa u murmur ku a nuknuki ra taara, ma pa u murmur a nuknukin God.”

²⁴ Ma Iesu i piri taa ra nuna kum naat na wawer naa, “Baa te i nemi kupi in murmur iaau, koku i murmur a nuknukina. In puak paa anuna bolo ma in murmur iaau. ²⁵ Baa te i maari baat paa ku anuna lalaaun

† **16:18:** Petero a kukuraaina ina waat.

in wirua, iaku ia baa pa i maari baat anuna lalaaun kup iaau, in lalaaun. ²⁶ In koina lelawaai baa te i kale raap paa a rakrakaan buaal, ma in baanaakaka wa a niono uni? In kul kiaana a niono ma ra aawa? ²⁷ Maa Natu ra Muaana in waan paat ma ra minamaar anun Tamaana, diat ma ra nuna kum aangelo, ma in taar a wedok karom a taara raap raaraa welaar ma ra nun-diat pinapaam. ²⁸ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, ta taara kon muaat mi, muaat tur min, baa pa muaat a maat utbaai, muaat a babo Natu ra Muaana in waan paat ungaai ma ra nuna mataanitu.”

17

*A panin Iesu i raaungaana
(Mk 9:2-13; Lk 9:28-36)*

¹ Baa ia raap 6 na bung, Iesu i ben paa Petero, Iaakobo ma Ioanes, ia baa a tein Iaakobo, ma i ben ingen pa ditul unaanga u ra taangaai baa i tur tato aakit. ² Ma ditul babo a panin Iesu i raaungaana. A mataana i baara welaar ma in mataana mage, ma anuna kum maalu kaai i kabaang dekdek welaar ma ra kaapa. ³ Ma a tula naat na wawer ditul babo paa Moses ma Eliaas diaar waan paat ma ditul pirpir ma Iesu. ⁴ Petero i piri taan Iesu naa, “Tadaaru, i koina baa daat a ki maku min. Baa u nemi, ang paam ta tula palpalip, num raa, raa anun Moses, ma raa anun Eliaas.”

⁵ Baa i pirpir utbaai, a pakaana baakut baa i baara aakit i pulu baat pa diat. Ma in ingaan raa taanga u ra baakut maa i piri naa, “Bi ia Natunglik, a naat na wakwakaak, iaau gaaia aakit uni. Muaat a walangoroi.” ⁶ Baa a tula naat na wawer ditul walangoroi, ditul burut aakit, ma ditul puka pari ma ra mataanditul unapia. ⁷ Iesu i waan karom ditul, i paam ditul ma i piri naa, “Mutul tur, koku mutul burut.” ⁸ Baa ditul babo tato, pa ditul babo balet ma te, Iesu ot maku kuraa i tur.

⁹ Baa diat waan pari waanwaan taanginaanga u ra taangaai, Iesu i turbaat ta ditul naa, “Koku mutul wapua taa te u ra utnaa mi mutul aa babo taai, tuk u ra bung baa Natu ra Muaana in tur balet ko ra minaat.”

¹⁰ Ma anuna tula naat na wawer ditul tiri naa, “Aawa kabina maa a kum tena wawer u ra kum Naagagon diat piri naa Eliaas in waan paat muga?” ¹¹ I baalu ditul naa, “A lingtatuna ut, Eliaas in waan paat muga ma in wakado balet a kum utnaa raap. ¹² Ma mi iaau piri taa mutul naa Eliaas ia waan paat, ma pa diat nunura lelei, diat paam a kum aakaina mangamangaan karomi, welaar ut ma ra nundiat nemnem. Lenkaai maa karom Natu ra Muaana, in kariaana a ngunungut ko ra limaa ra taara.” ¹³ Io, a tula naat na wawer ditul nunurai maraagaam naa i pirpir karom ditul un Ioanes a

Tena Baapitaaiso.

Iesu i lu irok wa a tabaraan kon raa naatlik
(Mk 9:14-29; Lk 9:37-43)

¹⁴ Baa Iesu ma ra tula naat na wawer diat waan pari karom a kor na taara, raa muaana i waan karom Iesu, i ki but keke taau naana ma i piri naa, ¹⁵ "Tadaaru, un maari natunglik a naat muaana, i laana maatmaat laau, ma i kariaana aakit a ngaala na ngunungut. Mongoro na bung i laana puka taau u ra nguana ma mongoro na bung kaai u ra daanim. ¹⁶ Iaa u aa ben taai mun karom anum kum naat na wawer, iaku maa pa diat pet laar paai kupi diat a walaan-galaanga paai."

¹⁷ Iesu i piri naa, "Muaat a taaun taara mi, pa muaat nurnur ma muaat a kum tena aakaina. Iaa u aa ki iwan karom muaat. Unaangaian ma muaat a nurnur? Muaat a ben a naat maa urin karom iaau." ¹⁸ Iesu i piri dekdek karom a tabaraan ma a tabaraan i pari paa ko ra naatlik, ma u ra pakaana bung ut maa i laangalaanga maut.

¹⁹ Namur a kum naat na wawer diat waan karom Iesu, ma diat tiri inoi naa, "I lawaai maa pa miaat lu irok laar paa a tabaraan koni?" ²⁰⁻²¹ Ma i baalu diat naa, "Kabina anumuaat nurnur i kinalik aakit. Iaa u pir a lingtatuna taa muaat, baa anumuaat nurnur i kinalik welaar ma ina waina

maastad, muaat a piri taa ra taangaai bi, 'Un kakaraai paa taanga min urong,' ma in kakaraai ku. Ma pain ta utnaa in dekdek karom muaat."*

Iesu i piri pir balet u ra nuna mina
(Mk 9:30-32; Lk 9:43-45)

²² Baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan ungaai irong u ra pa-paar Gaalilaia, i piri taan diat naa, "Din taar taa Natu ra Muaana u ra limaa ra taara ²³ ma diat a aak dokoi. Ma baa tula bung in raap God in walaan paai balet." Ma a kum naat na wawer diat tapunuk aakit uni.

A tatakomp kup a ruma na wetabaar

²⁴ Baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan paat irong Kaaper-naaum, diat baa diat lolo tatakomp kupi din baboura a ruma na wetabaar mai, diat waan karom Petero ma diat tiri naa, "Lelawaai, anumuaat tena wawer i laana taar a tatakomp kup a ruma na wetabaar baa pate?" ²⁵ Ma i mulaaot naa, "Maia."

Baa Petero i ruk u ra ruma, Iesu i piri pir muga, ma i tiri naa, "Simon, aawa u nuki, a kum king main napia diat lo a tatakomp ma ra wedok kon woi? Ko ra kum nat-natundiit baa ko ra taara ingen duk?" ²⁶ Ma i baalui naa, "Ko ra taara ingen." Iesu i piri taana naa, "Io

* **17:20-21:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum piri pir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Iaku, a mangaana tabaraan lenmi in pari ku u ra niaaring ma ra winawel, wakir un ta utnaa kaai.*

lenmaa, a kum natnatun-diat diat laangalaanga ko ra tatakomi. ²⁷ Un waan urong u ra taai kikil ma un boko. Ma in mugaana ian baa un aal paai, un aal pangaanga waana, ma un lo paa a maani koni. Io, un lo taai karom diat ma un tatakomi mai anundaar raap, kupi koku daar pet akaankaan diat.”

18

Woi maa i ngaala aakit?

(Mk 9:33-37, 42-48; Lk 9:46-48; 17:1-2)

¹ U ra pakaana bung maa, anuna kum naat na wawer diat waan karom Iesu, ma diat tiri naa, “Woi maa i ngaala aakit u ra mataanitu taanginaanga u ra maawa?”

² I wataa paa raa naatlik karomi, i watur taai nalivan taan diat, ³ ma i piri naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa pa muaat a nukpuku kupi muaat a welaar ma ra kum naat liklik, pa muaat a ruk laar paai u ra mataanitu taanginaanga u ra maawa. ⁴ Ia baa i wakinalik paai welaar ma ra naatlik bi, ia ut maa i ngaala aakit u ra mataanitu taanginaanga u ra maawa.

⁵ “Baa te i gaaiia paa ta naatlik lenbi u ra iaang, i gaaiia pa iaau utkaai. ⁶ Ma baa te i ben araara raa ko ra kum naat liklik bi baa i nurnur un iaau, in aaka aakit a naagagon karomi taan te baa din kubu taa ina ngaala na waat u ra in kabaroni,

ma din wamurung wai u ra lamaana nataai.

⁷ “In aaka karom a taara u ra rakraakan buaal, kabina u ra kum utnaa baa i pet taa a taara kupi diat a puka u ra aakaina. A kum utnaa maa in waan paat ut, iaku in aaka aakit karom ia baa i paam apaat paa a kum utnaa maa. ⁸ Baa limaam baa kakim i ben araara ui, un kutu wai ma un ong ingen wai. In koina baa un ruk u ra lalaaun takum a tum ku ui, kupi koku di ong ui ungaai ma ra ru limaam baa ru kakim raap u ra ngaala na nguan baa pa in maat. ⁹ Baa in mataam i ben araara ui, un lior wai ma un ong ingen wai. In koina baa un ruk u ra lalaaun takum ma tin mataam ku, kupi koku di ong ui ungaai ma ru in mataam raap u ra ngaala na nguan baa pa in maat.

A pirpir welwelaar un raa sip baa i raara

(Lk 15:3-7)

¹⁰⁻¹¹ “Koku muaat nuk akinalik paa te ko ra kum naat liklik bi. Iaau piri taa muaat, anundiat kum aangelo u ra maawa diat laana babo a mataan Tamaang baa i ki inanga u ra maawa.*

¹² “Muaat nuki lelawaai? Baa ta muaana anuna ta maar na sip, ma raa kon diat i raara, lelawaai, pa in waan paa kon 99 matira u ra kum taangaai, ma in baat kup raa baa i raara?

¹³ Iaau pir a lingtatuna taa

* **18:10-11:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Maa Natu ra Muaana ia waan paat kupi in walaun diat baa diat aa raara.*

muaat, baa in baat paai anuna gaaia uni in ngaala taun anuna gaaia un 99 baa pa diat raara. ¹⁴ Lenkaai maa, Tamaamuaat baa i ki inaanga u ra maawa, pa i nemi baa te kon diat a kum kinalik bi in wirua.

Aawa un paami karom temlik baa i paam aakaina karom ui

¹⁵ “Baa temlik i paam aakaina [karom ui],† un waan karomi, ma mur ku mur a ki. Io, un pir waiaa anuna niraara karomi. Baa in walangoro ui, io u aa wamaraam paai balet. ¹⁶ Baa pa in walangoro ui, un ben paa balet te baa ta rudi baa diaar kaai diaar a waraaut ui. Maa a Buk Taabu i piri lenbi, ‘Baa ta rudi baa ta tuldi anunditul pirpir i raa ku un ta utnaa, anunditul pirpir i lingtatuna.’ ¹⁷ Baa pa in walangoro diaar, un wapuaanai karom a taara na nurnur. Ma baa pa in walangoro bulung a taara na nurnur, koina baa un baboi welaar ma ia baa wakir a tena nurnur, welaar ku ma ra kum tena lolo tatakomi.

¹⁸ “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, a kum utnaa raap baa muaat doi main napia, din doi kaai inaanga nate u ra maawa, ma ra kum utnaa raap baa muaat palaai main napia, din palaai kaai inaanga nate u ra maawa. ¹⁹ Iaau piri kaai taa muaat, baa ta rudi kon muaat main

napia diaar mulaaot un ta utnaa baa diaar aaring kupi, Tamaang baa i ki inaanga u ra maawa in paam ot paai ut karom diaar. ²⁰ Baa ta rudi baa ta tuldi ditul ki ungaai u ra iaang, iaau ang ki ungaai ma ditul.”

A pirpir welwelaar u ra tultul baa pa i maadek wa a dinaau

²¹ Petero i waan karom Iesu, ma i tiri naa, “Tadaaru, taiaa pakaan ang dumaana wa aakaina baa tenglik i paami karom iaau? Ta 7 na pakaan duk?” ²² Iesu i baalui naa, “Wakir iaau piri taam naa 7 na pakaan ku. Iaau piri naa 77 na pakaan.

²³ “Baboi, a mataanitu taanginaanga u ra maawa i welaar ma ra king baa i nem na wakado anuna maani baa anuna kum tultul diat dinaau papaai koni.

²⁴ Baa i turpaa wetiri, di ben paa raa tultul karomi baa i dinaau paa 10,000 na kina. ²⁵ Iaku maa pa ta maani baa in baalui mai, io, anuna tadaaru i naagagoni baa din wiura paa a muaana maa, anuna tabuan, ma ra kum natnatuna, ungaai ma ra nuna kum utnaa raap, kupi din baalu a maani mai maa. ²⁶ Io, a tultul maa i ki but keke namataa ra nuna tadaaru, ma i aaring naa, ‘Un maadek wa iaau kumun, ma namur ang baalu raap taa anum maani.’ ²⁷ Ma a tadaaru anu ra tultul maa

† 18:15: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Maataio pa i timu a pirpir “karom ui”. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

i maari, ma i piri naa, 'Un waan. Koku maku u baalui.'

²⁸ "A tultul maa i pari unataamaan, ma i baraata paa raa tultul baa namuga i dinaau paa ku 10 kina koni. I paam akoto paai, i bing in kabarono, ma i piri taana naa, 'Un baalu taa anung maani baa u dinaau paai.' ²⁹ Ma tepaana i ki but keke namataana ma i aaringi naa, 'Un maadek wa iaau kumun, maa kuraa ku ang baalu taa balet anum maani.' ³⁰ Iaku i patut ku. I ben paai ma i waruk taai u ra ruma na karabus tuk u ra bung baa in baalu taa ut a maani baa i dinaau paai. ³¹ Baa a kum teptepaana diat babo a kum utnaa mi i paami, diat kaankaan aakit, diat waan karom anundiat tadaaru, ma diat wapuai u ra kum utnaa baa a muaana mi ia paam taai.

³² "Anuna tadaaru i wataa paai, ma i piri taana naa, 'Ui, a aakaina tultul ui, iaau maadek wa ui kupi koku ma u baalu a maani baa u dinaau paai taang, kabina maa u aaring iaau. ³³ Aawa kabina maa pa u maari a tepaam welaar ma iaau maari ui?' ³⁴ Anuna tadaaru i kaankaan karomi, ma i taar taai taa ra kum tena baboura u ra ruma na karabus kupi diat a pet na bilbil uni tuk in baalu taa ut a maani baa i dinaau paai.

³⁵ "Tamaang baa i ki in-aanga u ra maawa in paami kaai lenmaa karom muaat raaraa, baa pa muaat du-maana mulu wa aakaina baa

a kum tateimuaat diat paam taai karom muaat."

19

Koku te i kutu a tinaulaa
(Mk 10:1-12)

¹ Baa Iesu ia pir araap taa a kum pirpir mi, i waan paa taangirong Gaalilaia, urong u ra papaar Iudaia, ma i waan bolo u ra daanim Ioridaan. ² Ma a ngaala na kor na taara diat murmuri, ma i walaangalaanga pa diat baa diat malaapaang. ³ Raa kum Parisaiao diat waan karomi kupi diat a walaari. Diat tiri naa, "I takado ut welaar ma ra nundaat kum Naagagon baa a muaana in lu wa nuna tabuan un ta utnaa biala ku, baa pate?" ⁴ I baalu diat naa, "Lelawaai, pa muaat luk ut-baai a pirpir u ra Buk Taabu? I piri lenbi: U ra turpaai ra wawaki, a Tena Wawaki 'i waki a taara, kupi diat in muaana ma in tabuan,' *Tur 1:27*

⁵ ma i piri naa, 'Mari ia a kabina baa a muaana in waan paa kon tamaana ma naana, ma in ki ungaai ma ra nuna tabuan, kupi diaar a raa maku.' *Tur 2:24*

⁶ Ma wakir diaar rudi ma, diaar raa maku. A utnaa baa God ia kubu ungaai taai, koku balet ma te i kutui."

⁷ Diat tiri balet naa, "Aawa kabina maa Moses i naagagon taai naa a muaana in timu taa a dona buk na kutu tinaulaa kupi din palaa wa a kini na tinaulaa mai?" ⁸ I baalu diat naa, "Moses i mulaaot wa muaat baa muaat a lu wa numuaat kum

tabuan, kabina maa a balaa-muaat i dekdek aakit. Iaku u ra turpaai ra wawaki pa di paami lenmaa. ⁹ Iaa piri taa muaat, baa te in lu wa anuna tabuan baa pa i paam ta aakaina ungaai ma ta muaana ingen, ma a muaana maa i taulaa balet ma ta tabuan, a muaana maa i paam aakaina.”

¹⁰ Anuna kum naat na wawer diat piri taana, “Baa a naagagon lenmaa kup a muaana ma ra tabuan di-aar a ki ungaai takum, io, koina baa koku di taulaa.” ¹¹ I piri taan diat, “A taara raap pa diat murmur laar paa a pirpir mi, diat ku baa di aa taar taa a dekdek taan diat kupi diat a murmuri. ¹² A kum kabina i ki baa ta taara pain diat a taulaa. Raa taara di buta diat lenut-maa. Raa taara, a taara ut diat baanaakaka diat, ma raa taara kaai, pa diat taulaa kabina diat a balaan u ra pinapaam anu ra mataanitu taanginaanga u ra maawa. Ia baa i pet laar paai, in murmur a pirpir mi.”

Iesu i ung a ru limaana nate u ra kum naat liklik
(Mk 10:13-16; Lk 18:15-17)

¹³ Di ben a kum naat liklik karom Iesu kupi in ung a ru limaana nate un diat ma in aaraaring un diat. Iaku maa anuna kum naat na wawer diat turbaat diat. ¹⁴ Iesu i piri naa, “Muaat a maadek wa a kum naat liklik baa diat a waan karom iaau. Koku muaat turbaat diat, maa a mataanitu taanginaanga u ra maawa anundiat baa diat lenbi.” ¹⁵ Io, i ung taa a

ru limaana nate un diat, ma namur i waan taanga matira.

A tadaaru na baarmaan
(Mk 10:17-31; Lk 18:18-30)

¹⁶ Raa baarmaan i waan karom Iesu, ma i tiri naa, “Tena Wawer, aawa koina utnaa baa ang paami kupi ang kale a lalaaun takum?”

¹⁷ Iesu i baalui naa, “Aawa kabina maa u tiri iaau kup aawa baa i koina? Raa ot ku i koina. Baa u nemi naa un ruk u ra lalaaun takum, un taraam u ra kum Naagagon.”

¹⁸ Ma i tiri naa, “Woi na kum Naagagon?” Iesu i baalui naa, “Koku u aak doko te, koku u paam aakaina un ta tabuan anun te, koku u walong, koku u wetakun warwaruga, ¹⁹ un urur karom tamaam ma naam,” *Pin 20:12-16*

ma ‘un maari tepaam welaar ma u maari ui ut.’” *Lewi 19:18*

²⁰ A baarmaan maa i piri taana naa, “A kum Naagagon raap mi iaau aa murmur araap paai. Woi na utnaa maku maa iaau iba utbaai kupi?” ²¹ Iesu i baalui naa, “Baa u nemi naa un koina aakit, un waan ma un wiura wa anum kum wuwuwung raap, ma ra maani koni un tabaara a kum iba na taara mai. Baa un paami lenmaa anum a koina wuwuwung inaanga u ra maawa. Namur un waan urin ma un murmur iaau.”

²² Baa a baarmaan maa i walangoro paa a pirpir mi i waan ma ra tapunuk, kabina maa i ngaala aakit anuna wuwuwung.

23 Ma Iesu i piri taa ra nuna kum naat na wawer naa, "Iaau pir a lingtatuna taa muaat, in dekdek aakit karom a tadaaru na muaana kupi in ruk u ra mataanitu inaanga u ra maawa. 24 Iaau piri kaai taa muaat naa, i dekdek karom a kaamel kupi in ruk u ra maata na nil na ingingit, iaku i dekdek aakit karom a tadaaru na muaana kupi in ruk u ra mataanitu anun God." 25 Baa anuna kum naat na wawer diat walangoroi diat kakaian aakit, ma diat piri naa, "Baa lenmaa, woi ma maa din walaau?" 26 Iesu i babo karom diat ma i piri naa, "A taara pain diat a pet laar paai, iaku God in pet laar paa a kum utnaa raap."

27 Petero i baalui maut naa, "Baboi, miaat aa waan ko ra numiaat kum utnaa raap, ma miaat murmur ui. Aawa maa miaat a kalei namur?" 28 Iesu i piri taan diat naa, "Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa Natu ra Muaana in ki na king u ra nuna kiki na minamaar ma din wamatakina a kum utnaa raap, muaat baa muaat aa murmur iaau, muaat a ki u ra 12 a kum kiki na king, ma muaat a naagagon a 12 wuna taara Israael. 29 Ma diat raap raaraa baa diat aa waan ko ra nundiat kum ruma, baa ko ra kum Tateindiat in muaana baa in tabuan, baa ko ra kum tamtamaandiat, baa a kum nanaandiat, baa a kum natatundiat, baa ko ra nundiat kum pia, kabina un iaau, din taar taa a maarmaar na utnaa lenmi taan diat, ma diat

a kale paa kaai a lalaaun takum. 30 Ma mongoro baa diat muga mi, namur diat a murmur, ma diat baa diat murmur mi, namur diat a muga."

20

A pirpir welwelaar u ra kum tena pinapaam u ra wanua na waain

1 "A mataanitu taangi-naanga u ra maawa i welaar ma ra tamaa ra wanua na waain, i pari u ra malaana kinalik kupi in ben paa ta kum tena pinapaam ma i wapua diat naa diat a papaam u ra nuna wanua na waain. 2 Ma diat kukubu ungaai ma ra kum tena pinapaam kupi diat a lo a wedok kon raa bung na pinapaam, ma i tula wa diat kup anuna wanua na waain. 3 Baa ia 9 na pakaana bung, i waan balet ma i babo paa raa taara diat turtur biao ku u ra taamaan na winawaan ungaai. 4 Ma i piri taan diat naa, 'Muaat kaai, muaat a waan, muaat a papaam u ra nung wanua na waain, ma ang dok muaat welaar ma ra numuaat pinapaam.' 5 Ma diat waan.

"Io, u ra ngaala na mage i waan ma i ben paa balet raa kum tena pinapaam, ma u ra tuluin na pakaana bung u ra maluraap i waan balet kup ta taara. 6 U ra lima na pakaana bung u ra maluraap i waan balet, ma i babo paa raa taara bulung diat turtur biao ku, ma i piri taan diat naa, 'I lawaai maa muaat tur

biaa ku main u ra kudulaana bung raap mi?’⁷ Diat baalui naa, ‘Pa te i ben miaat un ta pinapaam.’ I piri taan diat naa, ‘Muaat kaai muaat a waan ma muaat a papaam u ra nung wanua na waain.’

⁸ “Baa i tawiwibung, ia baa anuna wanua na waain, i piri taa ra mukmuga anu ra nuna kum tena pinapaam naa, ‘Wataa paa a taara na pinapaam urin, ma un dok diat, un dok amuga diat baa diat waan paat namur, ma un dok amurmur diat baa diat waan paat muga.’⁹ A kum tena pinapaam baa di ben pa diat u ra limnaina pakaana bung diat waan paat, ma di dok diat raaraa ma ra wedok kon raa bung na pinapaam.¹⁰ Diat baa di ben muga pa diat diat waan paat, diat nuki naa diat a lo ta ngaala na wedok. Iaku, pate, diat kaai di dok diat ku raaraa ma ra wedok kon raa bung na pinapaam.¹¹ Baa diat aa lalo paa, diat pirura a tamaa ra wanua na waain, diat piri naa,¹² ‘Diat bi pa diat papaam iwan, ma miaat miaat paam a dekdek na pinapaam ma ra mage i raang miaat, iaku u dok diat utkaai welaar ma miaat.’¹³ Ma i piri karom raa kon diat naa, ‘Tepaang, wakir iaau baanaakaka ui. Lelawaai, pa daar kukubu paa kup a wedok kon raa bung na pinapaam?’¹⁴ Lo paa anum maani, ma un waan. Iaau ut iaau nemi naa ang dok diat baa diat waan paat namur welaar ma

ui baa u muga.¹⁵ Lelawaai pa i ot baa ang naagagon anung maani welaar ma ra nung nemnem? Lelawaai, u nuknuk aakaka baa iaau maari a taara bi?’¹⁶ Lenmaa diat baa diat murmur mi, namur diat a muga, ma diat baa diat muga mi, namur diat a murmur.”

A wetula pirpir anun Iesu u ra nuna minaat

(Mk 10:32-34; Lk 18:31-34)

¹⁷ Baa Iesu i waan waan-waan utbaai kup Ierusalem, i ben ingen paa anuna 12 naat na wawer, ma i piri taan diat naa,¹⁸ “Baboi, mi daat waan unaanga Ierusalem. Din taar taa Natu ra Muaana karom a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon. Diat a naagagoni kupi in wirua,¹⁹ ma diat a taar taai karom diat baa wakir a taara Iudaia kupi diat a tataur uni, diat a raapui, ma diat a aak waati u ra bolo. Ma u ra wetula bung in lalaun paat balet.”

Naan Ioaanes ma Iakobo i aaring Iesu

(Mk 10:35-45)

²⁰ Namur a naa ra ru natun Sebedaaio i waan karom Iesu ma ra ru natnatuna, i ki but keke namataana ma i aaringi baa in taraam u ra nuna nemnem.²¹ Ma Iesu i tiri naa, “Aawa maa u nemi?” Ma i baalui naa, “Un naagagoni naa a ru natnatung mi, diaar a ki ungaai ma ui u ra num mataanitu, raa u ra ot na limaam, ma raa paan diaar u ra maira, ma mutul a naagagon ungaai.”

22 Iesu i baalui naa, “Pa mutul nunura a utnaa maa mutul aaring kupi. Lelawaai, in tale mur kupi mur kaai mur a kariaana a ngunungut baa ang kariaanai?” Diaar baalui naa, “Mir a pet laar paai ku.” 23 I piri taan diaar naa, “A lingtatuna ut, a ngunungut baa ang kariaanai, mur kaai mur a kariaanai. Iaku u ra kinkini u ra ot ma ra maira na limaang, wakir iaau, iaau naagagoni kupi ang taari. Tamaang in taari karom diat baa ia waninaar taai kup diat.”

24 Baa 10 naat na wawer diat walangoroi, diat kaankaan karom naadina maa. 25 Iesu i wataa ungaai pa diat ma i piri naa, “Muaat nunurai naa a kum tena naagagon anu ra taara baa wakir a taara Iudaia, diat naagagon aakaka a taara. Ma anundiat kum mukmuga kaai diat taar a kum dekdek na naagagon karom diat. 26 Iaku karom muaat pa in lenmaa. Baa te i nemi naa in ngaala taa muaat, in wakinalik paai kupi in tultul anumuaat. 27 Ma ia baa i nemi kupi in mukmuga anumuaat, in wilawilaau ku anumuaat. 28 Lenkaai maa Natu ra Muaana pa i waan paat kupi din papaam karomi. I waan paat ku kupi ia ut in papaam karom a taara ma in taar taa anuna lalaun, kup ia a winekul anu ra mongoro na taara.”

Iesu i wababo paa a ru pula
(Mk 10:46-52; Lk 18:35-43)

29 Baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan taangirong leriko, a ngaala na kor na taara diat murmur diat. 30 Raa ru muaana a ru pula diaar kiki u ra papaara aakapi. Baa diaar walangoroi naa Iesu i waan waanwaan marawaai, diaar wewataai dekdek naa, “Tadaaru, Natun Dewid, un maari mir.” 31 Ma a kor na taara diat turbaat diaar naa koku diaar ge. Iaku diaar wewataai dekdek bakaai ma naa, “Tadaaru, Natun Dewid, un maari mir.” 32 Iesu i tur, ma i wataa pa diaar, ma i tiri diaar naa, “Aawa maa mur nemi naa ang paami un mur?” 33 Diaar baalui naa, “Tadaaru, mir nemi naa un wababo pa mir.” 34 Iesu i maari aakit diaar, i paam a mataandiaar, ma diaar babo gagaa maut, ma diaar murmuri.

21

Iesu i waan unaanga Ierusalem welaar ma ra king
(Mk 11:1-11; Lk 19:28-40; Io 12:12-19)

1 Baa diat waan marawaai Ierusalem, ma diat waan paat Betpaage u ra Taangaai na Oliwa, Iesu i tula wa a ru naat na wawer. 2 I piri taan diaar naa, “Mur a waan kup a taamaan kuraa namuga taa mur. Mur a waan taau un raa dongki kuraa di do koto taai, ungaai ma natunalik. Mur a palaa pa diaar, ma mur a ben diaar urin karom iaau. 3 Baa te in tiri mur un diaar, mur a piri naa, ‘A Tadaaru i nem diaar,’ io, in

maadek gagaa wa diaar ku karom mur.”⁴ Di paam a utnaa mi kupi din paam ot paa a pirpir anun God baa a propet ia pir taai namuga naa,

⁵ “Muaat a wapua a taara Sion naa,

‘Baboi, anumuaat king mi i waan paat karom muaat,

ia baa i wakinalik paai, ma i ki nate u ra dongki, a naat na dongki.’” *Saak 9:9*

⁶ A ru naat na wawer diaar waan, ma diaar paami welaar ma ra pirpir Iesu ia pir taai taan diaar. ⁷ Diaar ben paa a dongki ungaai ma natuna, diaar rakaan wa ruina maalu baa diaar burung baat anundiaar minong mai, diaar ung taai nate u ra ru dongki, ma Iesu i ki taau nate uni. ⁸ Mongoro ko ra kor na taara kaai diat rakaan wa nundiat kum maalu baa diat burburung baat anundiat kum minong mai, ma diat laangun taai u ra aakapi. Ma raa taara kaai diat bur paa a kum turun na diwaai ma diat ung taai u ra aakapi. ⁹ Ma ra kor na taara baa diat muga taana, ma diat kaai baa diat murmur, diat kulkulaai lenbi,

“Osaana karom Natun Dewid!

Daat a pir walaawa paa ia baa i waan paat u ra iaa ra Tadaaru!” *Kele 118:25-26*

“Osaana unaanga nate aakit!”

¹⁰ Baa Iesu i waan paat inaanga Ierusalem, a taara

Ierusalem raap diat kakaian ma diat wetiri naa, “Woi mi?”¹¹ Ma ra taara baa diat weur ungaai mai diat piri naa, “A muaana mi ia Iesu, a propet taangirong Naasaret u ra pa-paar Gaalilaia.”

Iesu i ruk u ra ruma na wetabaar

(*Mk 11:15-19; Lk 19:45-48; Io 2:13-22*)

¹² Iesu i ruk un raa pakaana ko ra ruma na wetabaar, ma i lu pari wa diat raap baa diat wiura, ma diat baa diat kukul matira. I ong puku wa a kum luwu anu ra kum tena kiaana maani ma ra kum kiki anundiat baa diat wiura a kum buna. ¹³ Ma i piri taan diat naa, “Di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, ‘Din waatung anung ruma baa a ruma na niaaring.’ *Aais 56:7* Iaku muaat aa paam puku paai kupi in welaar maku ma ra ‘ruma anu ra kum tena walong.’” *Ier 7:11*

¹⁴ A kum pula ma diat baa a kakindiat i maat diat waan karomi u ra ruma na wetabaar ma i walaangalaanga pa diat.

¹⁵ Ma baa a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat babo a koina utnaa aakit mi i paami, ma diat walangoro kaai a kum naat liklik diat kulkulaai naruma u ra ruma na wetabaar naa, “Osaana karom Natun Dewid,” diat kaankaan aakit. ¹⁶ Ma diat tiri Iesu naa, “U aa walangoro taa kum pirpir mi anu ra kum naat liklik?” Iesu i baalu diat naa, “Maia!

Lelawaai, pa muaat luk utbaai a pirpir ko ra Buk Taabu? I piri lenbi, 'U aa wer taa a kum naat liklik kupi diat a pir walaawa pa ui.' ”
Kele 8:2

¹⁷ Ma i waan kon diat matira u ra taamaan maa, ma i waan urong Betaania ma i inep paa raa bung na marum marong.

Iesu i pirpir karom in diwaai na fig

(Mk 11:12-14, 20-24)

¹⁸ U ra malaana kinalik baa Iesu i waan talili balet unaanga Ierusalem, i molo. ¹⁹ I babo paa in diwaai na fig i tur taau u ra papaara aakapi, ma i waan marawaai karomi. Iaku pa i babo ta waina uni, a dondono baa ku. Ma i piri karom in diwaai na fig naa, "Turpaai mi ma namur, pa un wa balet ma." Io, in diwaai na fig maa i maraang maut.

²⁰ Baa a kum naat na wawer diat baboi, diat kakaian, ma diat tiri naa, "In diwaai na fig mi i maraang gagaa lelawaai?"

²¹ Iesu i baalu diat naa, "Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa muaat nurnur, ma pain muaat a aalawur nuknuk, muaat a paam ku a pinapaam mi iaau paami u ra in diwaai na fig. Wakir mi ku ia maa muaat a paami, pate. Baa muaat a piri karom a taangaai bi naa, 'Un tarigaat ma un irok lop unataai,' in paami ku. ²² Baa muaat nurnur, a kum utnaa raap baa muaat aaraaring kupi, din taari ut taa muaat."

A wetiri u ra naagagon baa Iesu i laana papaam mai
(Mk 11:27-33; Lk 20:1-8)

²³ Iesu i ruk u ra ruma na wetabaar, ma i wer a taara. A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum mukmuga anu ra taara diat waan karomi, ma diat tiri naa, "Woi na mangaana naagagon maa u paam a kum utnaa mai mi? Woi maa i taar taa a naagagon mi taam?" ²⁴ Ma Iesu i baalu diat naa, "Iaau kaai ang tiri muaat ma raa wetiri. Ma baa muaat a baalu iaau, io, ang wapua muaat u ra naagagon iaau laana paam a kum utnaa mai mi. ²⁵ Taangawaai a baapitaaiso anun Ioaanes? Taanginaanga u ra maawa, baa ko ra taara ku?"

Ma diat pirpir ino paa lenbi, "Baa daat a piri naa, 'Taanginaanga u ra maawa,' in baalu daat ku naa, 'Io, i lawaai maa pa muaat nurnur uni?" ²⁶ Iaku baa daat a piri naa, 'Ko ra taara,' io, daat a burut kup a taara kaduk diat a kaankaan karom daat, maa diat raap diat nurnur un Ioaanes naa ia a propet." ²⁷ Io, diat baalu ku Iesu naa, "Pa miaat nunurai." Ma Iesu i piri taan diat naa, "Iaau kaai pang wapua muaat u ra naagagon iaau laana paam a kum utnaa mai mi."

A pirpir welwelaar u ra ru natun raa muaana

²⁸ Iesu i wapua diat balet naa, "Aawa muaat nuki? Raa muaana ru natuna, a ru naat muaana. I waan karom raa paan diaar, ma i piri taana naa, 'Natunglik, mi ut

un waan kup a wanua na waain ma un papaam.’²⁹ Ma natunalik i piri naa, ‘Iaau pang waan,’ iaku namur i puku balet a nuknukina, ma i waan.³⁰ Ma tamaana i waan bulung karom raa paan di-aar, ma i piri kaai lenmaa taana, ma natunalik i piri naa, ‘Koina ku tataa, ang waan ut,’ iaku pa i waan.³¹ Woi na paa ra ru naat maa i taraam karom tamaandi-aar?” Diat baalui naa, “A mugaana.”

Iesu i piri taan diat naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, a kum tena lolo tatakoma ma ra kum paamuk na tabuan kuri ma diat ruk muga waanwaan kon muaat u ra mataanitu anun God.³² Maa Ioanes i waan paat ma i wer muaat u ra mangamangaan baa i takado, ma pa muaat nurnur uni, iaku a kum tena lolo tatakoma ma ra kum paamuk na tabuan diat maa diat nurnur uni. Muaat babo ta diat ut, iaku pa muaat nukpuku kaai kupi muaat a nurnur uni.”

A pirpir welwelaar u ra taara na pinapaam u ra wanua na waain

(Mk 12:1-12; Lk 20:9-19)

³³ “Muaat a walangoro taa bulung raa pirpir welwelaar lenbi: Raa muaana i maarut taa a wanua na waain, ma i liplip baat taai. Naruma u ra wanua na waain maa i kil taa in tung kupi din paa ginagina taa a polo na waain uni, ma i paam taa a naat na ruma baa i tur unaanga

nate kup a tena binaboura. Namur i taar taa kumun a wanua na waain taan raa taara na pinapaam kupi diat a babourai, ma i waan kup raa taamaan ingen.³⁴ Baa i marawaai a kalaang baa din git ungaai a waina waain, i tula wa anuna kum tultul karom a taara na pinapaam, kupi diat a lo taa anuna ta kum waina.³⁵ Ma ra taara na pinapaam diat paam akoto paa anuna kum tultul maa, diat um raa, diat aak doko raa ma raa kaai diat duka doko paai ma ra kum waat.³⁶ I tula wa balet anuna raa kum tultul, diat mongoro taan diat baa diat muga, iaku a taara na pinapaam diat paami balet ku lenmaa karom diat.³⁷ Namur i tula wa ut natunalik karom diat maa i nuki naa diat a urur un natunalik.³⁸ Iaku baa a taara na pinapaam diat babo paa natunalik diat pirpir ungaai paa naa, ‘Ia ma baa in kiaana tamaana, bari ma ia i waan urin. Muaat iaap, daat a aak dokoi, kupi anundaat ma a wanua na waain.’³⁹ Io, diat paam akoto paai, diat ong aperi wai ko ra wanua na waain, ma diat aak doko wai.”

⁴⁰ Io, Iesu i tiri a taara naa, “Baa tamaa ra wanua na waain maa in waan paat, aawa maa in paami karom a taara na pinapaam maa?”⁴¹ Diat baalui naa, “In aak doko raap wa a aakaina taara maa, ma in taar taa anuna wanua na waain karom ta taara na pinapaam ingen, diat baa diat a taar

taa anuna ta kum waina karomi u ra kalaang baa din git ungaai a waina waain.”

⁴² Iesu i piri taan diat naa, “Lelawaai, pa muaat luk ut-baai duk a pirpir u ra Buk Taabu baa i piri naa,

‘Ina waat maa a kum tena paam ruma diat pilak wai,

ia ut maa ina ngaatngaat na waat baa di paam a ruma mai.

A utnaa mi a Tadaaru ut ia paam taai,

ma i koina aakit u ra numiaat binabo.’ *Kele 118:22-23*

⁴³ Ia kabina maa iaau piri taa muaat naa, din rakaan wa a mataanitu anun God kon muaat, ma din taar taai taa ra taara baa diat a wa a koina waindiat.” [⁴⁴ Baa te i puka taau u ra ina waat mi, in taginagina, ma te baa ina waat mi in puka dadaaun paai, in taginagina welaar ma ra kabu.]*

⁴⁵ Baa a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum Parisaai diat walangoro a kum pirpir welwelaar anun Iesu, diat nunurai ut naa i pirpir ku un diat. ⁴⁶ Ma diat baat kup ta aakapi baa diat a paam akotoi uni, iaku diat burutaana a kor na taara, maa a taara diat nurnur uni naa ia a propet.

22

A pirpir welwelaar u ra lukaara na paakamaau (Lk 14:15-24)

¹ Iesu i pirpir balet karom diat ma ra pirpir welwelaar lenbi, ² “A mataanitu taangi-naanga u ra maawa i welaar ma ra king baa ia waninaar taa a lukaara na paakamaau kup natunalik, a muaana.

³ Io, i tula wa nuna kum tultul karom diat baa di aa aaring muga ta diat, kupi diat a ben pa diat kup a lukaara, iaku diat patut raap ku karom a kum tultul. ⁴ I tula wa bulung anuna raa kum tultul ingen ma ra pirpir lenbi, ‘Muaat a wapua diat baa di aa aaring muga ta diat naa, “Iaau aa waninaar raap taa a utnaa na winangaan. Iaau aa aak doko paa a kum bulumakaau ma a kum naatnaat na tubutubu na bulumakaau, a kum utnaa ia waninaar raap. Muaat a waan urin u ra lukaara na paakamaau.” ’

⁵ “Iaku pa diat taraam, diat waan ingingen ku. Raa i waan kup ana pinapaam, raa kaai kup anuna ruma na wiura. ⁶ Ma raa taara baa di waan kup diat, diat paam akoto paa ku a kum tultul maa, ma diat baanaakaka diat ma diat aak doko diat. ⁷ A king maa i kaankan aakit, i tula wa anuna kum taara na wineium, ma diat aak doko wa a kum tena aakaak doko taara maa, ma diat tun wa anundiat taamaan.

⁸ “I piri balet taa ra nuna kum tultul naa, ‘Di aa wani-naar taa a lukaara na paakamaau, iaku maa diat baa di

* **21:44:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Maataio pa i timu a rina 44. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

aa aaring muga ta diat pa diat takado kupi diat a ki u ra lukaara. ⁹ Muaat a waan u ra kum aakapi ma diat raap baa muaat baraata diat, muaat a aaring diat baa diat a waan urin kup a lukaara.' ¹⁰ Ma ra kum tultul maa diat waan u ra kum aakapi, ma diat ben ungaai diat raap baa diat baraata diat, a kum aakaakaina taara ma ra kum kokoina taara kaai, ma a lukaara na paakamaau i teng ma diat.

¹¹ "Baa a king i ruk kupi in babo a taara, i babo baraata paa raa muaana baa pa i mong ma tina maalu na lukaara na paakamaau. ¹² Ma i tiri naa, "Tepaang, u ruk urin lelawaai, maa pa num tina maalu na lukaara na paakamaau?" Ma pa i babaalu. ¹³ Ma a king maa i piri taa ra nuna kum tultul naa, "Muaat a do paa a ru kakina ma ra ru limaana ma muaat a ong pari wai unataamaan u ra baboto, matira di taangtaangi ma di karkaraat lakondi iaai."

¹⁴ "Maa di aa wataa paa mongoro, iaku di pilak paa maku a kabaanadi."

A wetiri u ra tatakomi
(Mk 12:13-17; Lk 20:20-26)

¹⁵ Namur a kum Parisaai diat waan ungaai taau, ma diat wepaak paa naa diat a walaam paa Iesu kup anuna ta pirpir baa diat a takunai uni. ¹⁶ Diat tula wa anundiat kum naat na wawer ma ra kum teptepaan Erodes karom Iesu, ma diat piri

lenbi, "Tena Wawer, miaat nunurai naa ui a takado na muaana, ma u wer mulu a taara u ra aakapi anun God ma ra lingtatuna. Pa u ngaraa u ra utnaa baa a taara diat piri un ui. Anum wawer i welaar raap ku karom a taara raap. ¹⁷ Un wapua miaat, aawa maa u nuki? Lelawaai, i takado kupi din taar a tatakomi karom a Kaaisaar* baa pate?"

¹⁸ Iesu i nunurai naa a nuknukindiat i aaka ma i piri taan diat, "A kum tena warwaruga muaat, i lawaai maa muaat nemi naa muaat a walaar iaau?" ¹⁹ Maa a waiaa iaau un ta maani na tatakomi." Ma diat taar taa raa maani taana. ²⁰ Io, i tiri diat naa, "A malalar ma ra timtimu mi uni anun woi?" ²¹ Diat baalui naa, "Anu ra Kaaisaar." Ma i piri taan diat, "A utnaa baa anu ra Kaaisaar muaat a taari karom a Kaaisaar, ma ra utnaa baa anun God muaat a taari kaai karom God." ²² Baa diat walangoroi diat kakaiian, ma diat waan maut koni.

A wetiri u ra lalaaun balet ko ra minaat

(Mk 12:18-27; Lk 20:27-40)

²³ U ra bung ut maa a kum Saadukaai, baa diat weoro ku naa pa ta lalaaun balet ko ra minaat, diat waan karom Iesu, ma diat tiri naa, ²⁴ "Tena Wawer, Moses i piri naa, baa ta muaana in maat paa ko ra nuna tabuan, ma pa ta natundiaar, io, tenalik in ben paai ma in taulaa mai, kupi in wangaala taa ta kum

* **22:17:** Kaaisaar ia a ngaala na mukmuga u ra mataanitu Rom ma i naagagon kaai a taara Israael.

naat liklik u ra iaan tenalik baa ia maat. ²⁵ Io, raa naadi-waaina 7 na muaana raap ku diat lalaaun ungaai ma miaat. A mugaana i taulaa, ma i maat ko ra nuna tabuan, ma pa ta natundiaar. ²⁶ Io, a weru tenalik bulung i taulaa ma ra tabuan maa, ma ia bulung i maat ku ko ra tabuan maa. Namur a wetuldi bulung. Lenmaa karom 7 diat raap. ²⁷ Ma a tabuan i maat namur taan diat raap. ²⁸ Io, u ra lalaaun balet ko ra minaat, anun woi na paan diat mulu a tabuan maa? Maa diat raap diat aa taulaa paa mai.”

²⁹ Iesu i piri taan diat naa, “Muaat raara aakit, kabina maa pa muaat nunura a Buk Taabu ma ra dekdekin God kaai. ³⁰ U ra lalaaun balet ko ra minaat, pa diat a taulaa balet, diat a we-laar maku ma ra kum aangelo inaanga u ra maawa. ³¹ Baa muaat weoro naa a kum minaat pa diat a lalaaun balet ko ra minaat, lelawaai, pa muaat luk utbaai a pir-pir baa God ia pir taai taa muaat? I piri naa, ³² ‘Iaau a God anun Aabaraam, a God anun Aaisaak ma a God anun Iaakob.’ *Pin 3:6* God wakir a God anu ra kum minaat, a God anu ra kum lalaaunina ut.” ³³ Baa a kor na taara diat walangoroi, diat kakaian aakit u ra nuna mangaana wawer.

A naagagon baa i ngaala aakit
(*Mk 12:28-34; Lk 10:25-28*)

³⁴ Baa a kum Parisaaiio diat walangoroi naa Iesu ia duka ot paa a kum Saadukaaiio,

diat waan ungaai karomi. ³⁵ Ma raa paan diat, a tena manaana u ra kum Naagagon, i walaari ma ra wetiri lenbi, ³⁶ “Tena Wawer, woi na naagagon i ngaala taa ra kum Naagagon raap?” ³⁷ Ma i baalui naa, “‘Un maari a Tadaaru anum God ma ra in balaam raap, a niom raap, ma ra nuknukim raap.’ *Naag 6:5*

³⁸ A naagagon bi i ngaala aakit, ma ia a mugaana naagagon. ³⁹ Ma bari ia a weru naagagon, baa i pot na we-laar mai, ‘Un maari tepaam welaar ma u maari ui ut.’ *Lewi 19:18*

⁴⁰ A ru naagagon mi diaar a kabi ra kum pirpir na Naagagon raap anun Moses ma ra kum wawer anu ra kum propet.”

Kaarisito a Tadaaru anun Dewid

(*Mk 12:35-37; Lk 20:41-44*)

⁴¹ Baa a kum Parisaaiio diat ki ungaai, Iesu i tiri diat lenbi, ⁴² “Aawa maa muaat nuki un Kaarisito? Ia a natun woi?” Diat baalui naa, “Natun Dewid.” ⁴³ Iesu i piri taan diat naa, “Baa lenmaa, i lawaai maa a Takado na Nion i mugain Dewid kupi in waatung Kaarisito naa ‘anung Tadaaru’? Maa i piri naa,

⁴⁴ ‘A Tadaaru i piri karom anung Tadaaru,

“Un ki u ra papaara ot na limaang,

tuk baa ang uwia paa anum kum ebaar

kupi diat a ki natudaangi ra num naagagon.” ’

Kele 110:1

45 Baa Dewid i waatung Kaarisito naa anuna Tadaaru, diaar tamaana lelawaai?" 46 Ma pa te i nuk paa ta pirpir baa in baalui mai. Ma turpaai u ra bung maa, pa te balet ma i waan karomi ma ta wetiri, kabina diat burut.

23

A mangamangaan anu ra kum Parisaio ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon

(Mk 12:38-39; Lk 11:43, 46; 20:45-46)

1 Namur Iesu i piri taa ra kor na taara ma ra nuna kum naat na wawer lenbi, 2 "A kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaio diat wer a taara u ra kum Naagagon welaar ma Moses i paami. 3 A kum ut-naa raap baa diat wer muaat uni muaat a taraam uni, ma muaat a paami. Iaku, koku muaat murmur anundiat mangamangaan, maa diat pir taai ku ma diat ut pa diat paami. 4 Diat taar taa a kum dekdek na naagagon kupi a taara diat a murmuri, iaku diat ut, pa diat waraaut diat uni. 5 Anundiat kum pinapaam raap diat paami ku kupi a taara diat a babo diat. Muaat laana timu paa a kum pakpakaana Buk Taabu ma muaat waruk taai u ra kum bok liklik ma muaat do paai u ra kum maarimuaat. Iaku baa a kum Parisaio diat paami, anundiat kum bok liklik i parere. Ma baa diat do a kum kula u ra titi ra nundiat kum maalu, a kula

maa i iok aakit taa ra kum taara ingen. 6 Diat nem a kinkini na tadaaru namuga u ra kum balaan, ma ra kinkini kaai namuga u ra kum ruma na lotu. 7 Ma diat nemi naa a taara diat a taar a ngaala na urur karom diat u ra kum taamaan na winawaan ungaai, ma diat a waatung diat kaai naa a kum tena wawer.

8 "Koku di waatung muaat naa a kum tena wawer, maa raa Tena Wawer ku anu-muaat, ma muaat a tentena liklik. 9 Ma koku muaat taar tamaamuaat un te taanga main napia, maa raa Tamaamuaat ot ku, baa i ki inaanga u ra maawa. 10 Ma koku di waatung muaat naa a kum mukmuga, maa raa ku anu-muaat mukmuga, Kaarisito ku. 11 Ma ia baa i ngaala taa muaat, in wakinalik paai ma in taraam lu muaat. 12 Maa baa te i wangaala paai, din wakinalik paai. Ma ia baa i wakinalik paai, din wangaala paai."

Iesu i takuna a kum Parisaio ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon

(Mk 12:40; Lk 11:39-42, 44, 47-52; 20:47)

13-14 Iesu i piri naa, "In aaka aakit karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaio, muaat a kum tena warwaruga. Muaat balbalaat baat wa a taara kupi koku diat ruk u ra mataanitu taanginaanga u ra maawa. Muaat ut pa muaat ruk uni, ma pa muaat maadek wa diat baa diat

nem na ruk kupi diat a ruk uni.*

15 “In aaka aakit karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaai, muaat a kum tena warwaruga. Muaat waan taltalili nataai ma nabuaal kupi muaat a aal puku te, kupi in murmur anumuaat lalaaun. Ma baa ia taraam, muaat pet taai kupi in kariaana kinadik u ra ngaala na nguan, ma anuna aakaina mangamangaan in ngaala aakit taa ra numuaat aakaina mangamangaan.

16 “In aaka aakit karom muaat a kum pula na mukmuga, maa muaat piri naa, ‘Baa te i weweliman ma ra ruma na wetabaar, ma raa ia pa i dekdek, iaku baa te i weweliman ma ra goled u ra ruma na wetabaar, ma raa ia maa i dekdek aakit.’¹⁷ Muaat a kum longlong na pula muaat. Woi na paan diaar i ngaala? A goled, baa a ruma na wetabaar baa i wagogom a goled kupi in gongom namataan God?¹⁸ Muaat piri kaai naa, ‘Baa te i weweliman ma ra luwu na tuntun wetabaar, ma raa ia pa i dekdek maa, iaku baa te i weweliman ma ra wetabaar di tuni, ma raa ia maa i dekdek aakit.’¹⁹ Muaat a kum pula muaat! Woi na paan diaar i ngaala? A wetabaar, baa a luwu na tun-

tun wetabaar baa i wagogom a wetabaar kupi in gongom namataan God?²⁰ Baa te i weweliman ma ra luwu na tuntun wetabaar, i weweliman utkaai ma ra kum utnaa raap kuraa uni.²¹ Ma baa te i weweliman ma ra ruma na wetabaar i weweliman utkaai ma God baa i ki uni.²² Baa te i weweliman ma ra maawa, i weweliman ut ma ra kiki na king anun God, ma i weweliman utkaai ma ia baa i ki uni.

23 “In aaka aakit karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaai, muaat a kum tena warwaruga. Muaat nuknuk aakit u ra kum kinkinalik na naagagon lenbi, muaat taar raaraain diwaai ko ra noina naatnaat na diwaai baa i aangawian wakwakaak, iaku pa muaat paam a kum utnaa i ngaala u ra pirpir na naagagon. Bi ia a kum ngaala na utnaa maa: a takado na naagagon ma ra maarmaari karom a taara, ma ra lingtatuna na mangamangaan. I koina baa muaat a paam a kum utnaa maa, ma koku kaai muaat dumaana wa raaraain ko ra noina, kupi muaat a taari karom God.²⁴ Muaat a kum pula na mukmuga! Baa muaat inim, muaat rakaan wa ina laang ko ra kaap, iaku, a kaamel baa i ngaala, muaat inim paai ku!

* **23:13-14:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *In aaka aakit karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaai, muaat a kum tena warwaruga. Muaat waraap a wuwuwung anu ra kum walaa na tabuan, ma muaat paam a kum iokaana aaraaring kupi a taara diat a babo muaat. Baa muaat paami lenmaa, io, in ngaala aakit a naagagon na binabaalu anun God karom muaat.*

25 “In aaka aakit karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaaiio, muaat a kum tena warwaruga. Muaat gigi paa ku a tamaru ra kaap ma ra pelet, iaku a balaandiaar i teng ma ra walong ma ra mangamangaan baa te i nuk paa ia ut. 26 Ui a pula na Parisaaiio. Un dur amuga paa a balaa ra kaap ma ra pelet, kupi in gomgom kaai a tamarundiaar.

27 “In aaka aakit karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaaiio, muaat a kum tena warwaruga. Muaat welaar ma ra kum babaang na minaat baa di pen ta diat. Baa di babo diat taanga nataamaan diat koina, iaku nabalaandiaar i teng ma ra kum ur na minaat ma ra kum utnaa raap baa i dur. 28 Lenkaai maa muaat, a taara diat babo a panimuaat naa muaat a kum tena takado, iaku a balaamuaat i teng ma ra warwaruga ma ra kum aakaina mangamangaan.

29 “In aaka aakit karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaaiio, muaat a kum tena warwaruga. Muaat watur a kum aaim naa ra kum babaang na minaat anu ra kum propet, ma muaat wamong a kum tung na minaat anu ra kum tena takado. 30 Ma muaat piri naa, ‘Baa gun miaat aa lalaaun ungaai namuga ma ra kum taptabumiaat, pa miaat a waraaut diat baa diat aak doko a kum propet.’ 31 Iaku mi

muaat wapuaana muaat ut naa, muaat a kum taptabundiat baa diat aak doko a kum propet. 32 Kuri utbaai muaat paam a kum aakaina mangamangaan baa a kum taptabumuaat diat aa watur taai namuga.

33 “Muaat a kum wui, muaat a kum natu ra kum wui, muaat a kalaa ino lelawaai ko ra naagagon na binabaalu u ra ngaala na nguan? 34 Io, mi ang tula wa a kum propet, a kum tena manaana ma ra kum tena wawer karom muaat. Ta taara kon diat muaat a aak doko diat, ma ta taara muaat a aak waat diat u ra kum bolo, ma ta taara kaai muaat a raapu diat u ra numuaat kum ruma na lotu, ma muaat a lu wa diat ko ra numuaat kum taamtaamaan ma diat a welulu kup a kum taamtaamaan ingen. 35 Io, din taar a naagagon na binabaalu karom muaat, u ra gaapi ra kum tena takado raap baa di aa aak doko wa diat. Turpaai baa di aak doko Aabel a tena takado, ma i waan tuk baa di aak doko Saakaria natun Baarakia, ia baa muaat aak dokoi naliwan naa ra luwu na tuntun wetabaar ma ra pakaana baa i Taabu naruma u ra ruma na wetabaar. 36 Iaa u pir a lingtatuna taa muaat, din taar a naagagon na binabaalu karom a taau taara mi u ra kum utnaa raap mi.

*Iesu i maari Ierusalem
(Lk 13:34-35)*

37 “Ierusalem, Ierusalem, ui baa u aakaak doko a

kum propet, ma diat baa di tultula wa diat karom ui u duka doko wa diat ku ma ra kum waat. Mongoro na pakaan iaau nem na burung baat ungaai a kum natnatum welaar ma ra kareke baa i burung baat ungaai a kum natnatuna natudaangi ra ru bibiaana, iaku pa muaat nemi. ³⁸ Baboi! God ia waan ko ra numuaat taamaan. ³⁹ Maa iaau piri taa muaat, pa muaat a babo iaau balet ma tuk u ra bung baa muaat a piri naa, 'Daat a pir walaawa paa ia baa i waan paat u ra iaa ra Tadaaru.' ”
Kele 118:26

24

A kum wakilang i ra tintinip na bung

(Mk 13:1-13; Lk 21:5-19)

¹ Iesu i pari ko ra ruma na wetabaar, ma baa i waan waanwaan anuna kum naat na wawer diat waan karomi ma diat waiaai u ra kum ruma naa ra ruma na wetabaar. ² Ma i piri taan diat, “Muaat babo a kum ruma raap mi naka? Iaau pir a lingtatuna taa muaat, kuraa mun pa ta ruina waat ma diaar a inep ungaai, din reng ginagina raap wa diat.”

³ Baa Iesu i ki inaanga nate u ra Taangaai na Oliwa, a kum naat na wawer diat waan paat ino karomi, ma diat piri taana naa, “Un wapua miaat, unaangaian a kum utnaa mi in waan paat? Ma aawa a wakilang i ra num winawaan talili balet ma ra wakilang i ra tintinip i ra rakrakaan buaal?” ⁴ Iesu

i baalu diat naa, “Muaat a baboura muaat, kaduk te in waruga pa muaat. ⁵ Maa ta mongoro diat a waan paat ma ra iaang, diat a piri naa, 'Iaau maa Kaarisito,' ma diat a waruga paa ta mongoro. ⁶ Ma muaat a walangoro a kum wineium ma ra wewapua un diat, iaku koku muaat ngaraa, maa a kum utnaa mi diat a waan paat muga, iaku a tintinip na bung pa in waan paat utbaai. ⁷ Raa wuna taara in tur na wineium kup raa wuna taara, ma raa mataanitu in tur na wineium kup raa mataanitu. Ma a kum minolo ma ra kum guria in waan paat u ra kum taamtaamaan. ⁸ A kum utnaa raap mi i welaar ma ra ngunungut na binabuta baa a tabuan i turpaai kupi in karianaanai.

⁹ “Kuraa mun din taar ta muaat kupi din baanaakaka muaat ma din aak doko muaat, ma a kum wuna taara raap diat a milikuaana muaat kabina u ra iaang. ¹⁰ Ma mongoro diat a waan ingen ko ra nurnur, diat a wagu wetwetalaai diat ma diat a nget wetwetalaai diat. ¹¹ Mongoro na warwaruga na propet kaai diat a waan paat, ma diat a waruga paa ta mongoro. ¹² A maarmaari anun ta mongoro in raap, kabina maa a kum aakaina mangamangaan in ngaala aakit ma. ¹³ Iaku te baa in tur dekdek tuk u ra tintinipina, God in walaun paai. ¹⁴ Din warawaai ma ra Koina Wewapua u ra rakrakaan buaal raap kupi a

pirpir kaapa in waan karom a kum wuna taara raap, ma a tintinip na bung in waan paat maraagaam.

A watumaarang u ra aakaina utnaa baa in waan paat

(Mk 13:14-23; Lk 21:20-24)

¹⁵ “Muaat a babo raa aakaina utnaa aakit in waan paat, in tur u ra gomgom na ruma anun God ma in baana dur a ruma maa. A utnaa maa Daaniel a propet ia pirpir muga taau uni namuga utbaai. Ia baa in luk a kum pirpir mi, i koina baa in manaana uni. ¹⁶ Io, u ra bung maa, diat baa diat ki u ra papaar Iudaia, diat a kalaa ino unaanga u ra kum taangaai. ¹⁷ Ma baa te i ki nate u ra nuna ruma, baa in kaa pari, koku i ruk kupi in lo paa ta utnaa taanga naruma. ¹⁸ Ma baa te i ki nabuaal, koku balet ma i waan talili unataamaan kup anuna maalu na minong. ¹⁹ U ra pakaana bung maa in aaka aakit karom a kum kipbaala, ma karom diat kaai baa diat wangaau a kum naat. ²⁰ Muaat a aaraaring kupi koku muaat welulu ong u ra kum kalaang na mading, baa u ra Bung Saabaat. ²¹ Maa u ra kum bungbung maa, in ngaala aakit a kinadik. In ngaala aakit taa ra kum kinadik baa i laana waan paat u ra rakrakaan buaal. Turpaai u ra turpaai ra rakrakaan buaal, tuk mi ma namur kaai pa ta kinadik in welaar mai. ²² Baa gun God pa in kutu

pari a kum bungbung maa, pa te maut in lalaaun. Iaku in kutu pari wai kupi diat baa ia pilak pa diat, diat a lalaaun.

²³ “U ra pakaana bung maa, baa te in piri karom muaat naa, ‘Kaarisito bari ia,’ baa ‘Barong ia,’ koku muaat nurnur uni. ²⁴ Maa ta kum warwaruga na Kaarisito, ma ta kum warwaruga na propet diat a waan paat, ma diat a paam ta kum ngaala na wakilang ma ta kum utnaa na kakaian kupi diat a waruga a taara. Diat a waruga utkaai a taara na pipilak, baa gun diat a pet laar pa diat. ²⁵ Baboi, mi iaau aa wapua muga ta muaat uni.

²⁶ “Baa diat a piri taa muaat naa, ‘Kuraa i ki u ra bil na wanua,’ koku muaat waan kupi, ma baa diat a piri kaai naa, ‘Kuri naruma,’ koku muaat nurnur uni. ²⁷ Maa u ra bung na winawaan paat anu ra Natu ra Muaana, a taara raap diat a baboi. In welaar ma in mamame, baa i papalaa taanga u ra mataana taubaar, tuk u ra mataana labur. ²⁸ A wanua baa a minaat i inep iaai, a kum kotkot diat a waan ungaai iaai.

Natu ra Muaana in waan paat

(Mk 13:24-27; Lk 21:25-28)

²⁹ “Baa ia raap a kum kinadik u ra kum bungbung maa, ‘in mataana mage in baboto, a kalaang pa in baara,

a kum naangnaang diat
 a puka pari taangi-
 naanga u ra baakut,
 ma ra kum utnaa in-
 aanga nate u ra baakut
 diat a dadader.' *Aais*
13:10; 34:4

³⁰ "Ma u ra bung maa
 a wakiling i ra Natu ra
 Muaana in waan paat u
 ra baakut, ma a wunwuna
 taara raap u ra rakrakaan
 buaal diat a kulkulaai ma
 ra tapunuk. Ma diat a
 babo Natu ra Muaana in
 waan paat nate u ra kum
 baakut, ma ra dekdek ma ra
 ngaala na minamaar. ³¹ In
 tawuru in taangi ma Natu
 ra Muaana in tula pari wa
 anuna kum aangelo, ma diat
 a ben ungaai anuna taara
 na pipilak ko ra waat na
 mataana dadaip, kon raa
 papaara rakrakaan buaal
 tuk urong kaai un raa
 papaara rakrakaan buaal.

*A pirpir welwelaar u ra in
 diwaai na fig*

(Mk 13:28-31; Lk 21:29-33)

³² "Muaat a wawer ko ra
 in diwaai na fig. Baa a kum
 gagagaana in kiok balet ma
 a dondono in tapalaa, muaat
 nunurai naa a kum kalaang
 na wuan ia marawaai.
³³ Lenkaai maa, baa muaat
 babo a kum utnaa baa iaau
 pirpir taau uni in waan
 paat, muaat a nunurai naa a
 pakaana bung ia marawaai.
³⁴ Iaau pir a lingtatuna taa
 muaat, a kum utnaa raap mi
 in waan paat baa a taaun
 taara mi diat lalaaun utbaai.
³⁵ A maawa ma ra rakrakaan
 buaal diaar a panaai, iaku

maa anung kum pirpir pa in
 panaai.

*Pa te i nunura a bung ma
 ra pakaana bung*

*(Mk 13:32-37; Lk 17:26-30,
 34-36)*

³⁶ "Pa te i nunura a bung
 ma ra pakaana bung. A
 kum aangelo inaanga u ra
 maawa pa diat nunurai, ma
 Natuna kaai pa i nunurai,
 Tamaana ku i nunurai. ³⁷ A
 winawaan paat balet anu ra
 Natu ra Muaana in welaar
 ma ra kum bungbung anun
 Noaa. ³⁸ U ra kum bung-
 bung baa ina ngaala na baata
 pa i waan paat utbaai, diat
 wangwangaan, diat ininim,
 ma diat wataulaa diat, tuk
 u ra bung baa Noaa i kaa
 u ra paraau. ³⁹ Ma pa
 diat nunurai naa ta utnaa in
 waan paat, tuk u ra bung
 baa a ngaala na baata i
 waan paat, ma i lo araap wa
 diat. In lenkaai maa u ra
 winawaan paat balet anu ra
 Natu ra Muaana. ⁴⁰ U ra
 bung maa baa ta ru muaana
 diaar papaam nabuaal, din
 lo paa ku ta paan diaar, ma
 raa paan diaar painte. ⁴¹ Baa
 ta ru tabuan kaai diaar gina
 wit ungaai, din lo paa ku
 ta paan diaar, ma raa paan
 diaar painte.

⁴² "Io, muaat a baboura
 muaat, maa pa muaat
 nunura a bung baa anu-
 muaat Tadaaru in waan paat
 uni. ⁴³ Muaat a manaana kup
 a utnaa bi: Baa a tamaa ra
 ruma i nunura a pakaana
 bung u ra marum baa a tena
 walong in waan paat uni,

io, in ki na baboura. Pa in maadek wa nuna ruma kupi din walongi. ⁴⁴ Io, muaat kaai, muaat a ki na waninaar, maa Natu ra Muaana in waan paat u ra pakaana bung baa pa muaat nuki naa in waan paat uni.

A dowot na tultul ma a tultul baa pa i dowot
(Lk 12:41-48)

⁴⁵ “Woi na tultul i dowot u ra nuna pinapaam ma i manaana kaai? A tultul maa, anuna tadaaru i waki taai kupi in tena naagagon u ra nuna ruma, ma in taptabaara a kum tultul kaai ma andiat utnaa na winangaan u ra kum pakaana bung na winangaan. ⁴⁶ A tultul maa in daan baa anuna tadaaru in waan paat ma in baboi baa i paam ot paa a kum utnaa. ⁴⁷ Iauu pir a lingtatuna taa muaat, anuna tadaaru in taar taa a naagagon taana kupi in tena naagagon u ra nuna kum utnaa raap. ⁴⁸ Iaku baa a tultul maa, a aakaina tultul, ma i nuki naa anuna tadaaru pa in waan paat gagaa, ⁴⁹ io, i turpaai kupi in um a kum tultul baa diat papaam ungaai mai. Ma i wangaan ma i inim ungaai ma ra kum tena ininim. ⁵⁰ Anuna tadaaru in waan paat un ta bung baa ta pakaana bung baa a tultul maa pa i nunurai ma pa i nuki naa in waan paat uni. ⁵¹ Io, a tadaaru maa in bur kutkutui, ma in taar taa a naagagon na binabaalu karomi kupi in ki ungaai ma ra kum tena warwaruga, u

ra wanua baa di taangtaangi, ma di karkaraat lakondi iaai.

25

A pirpir welwelaar u ra 10 tauraara

¹ “U ra pakaana bung maa a mataanitu taanginaanga u ra maawa in welaar ma 10 tauraara, baa diat lo paa anundiat kum laam, ma diat waan kupi diat a baraata a matakina tinaulaa. ² Limadi kon diat diat manaana, ma limadi pa diat manaana. ³ Diat baa pa diat manaana diat lo anundiat kum laam, iaku pa diat lo kalongo diat ma ta kum palaa na wel kaai. ⁴ Diat baa diat manaana diat lo anundiat kum laam ma diat lo kalongo diat utkaai ma ra kum palaa na wel. ⁵ Baa a matakina tinaulaa pa i waan paat gagaa, a mataandiat i uwaai, ma diat inep duman raap.

⁶ “Io, u ra ngaala na marum di wewataai naa, ‘Ua, a matakina tinaulaa ma! Muaat iaap, muaat a baraatai.’ ⁷ A kum tauraara raap diat tur ma diat waninaar anundiat kum laam. ⁸ Diat baa pa diat manaana diat aaring a kum manaana na tauraara naa, ‘Muaat a tabaara miaat ma ta lik wel, maa anumiaat kum laam diat pot na maat ma.’ ⁹ Diat baa diat manaana diat baalu diat naa, ‘Pate, kaduk pa in welaar ma daat raap. Muaat a waan karom diat baa diat wiura wel ma muaat a kukul paa.’ ¹⁰ Baa diat waan kupi diat a kukul, a matakina tinaulaa

i waan paat. Ma limadi diat baa diat aa waninaar, diat weur mai kup a lukaara na tinaulaa, ma di balbalaat baat a bonanaaka.

¹¹ “Namur limadi baa pa diat manaana diat waan paat, ma diat wewataai naa, ‘Tadaaru, tadaaru, un paapa aara miaat.’ ¹² Ma i baalu diat naa, ‘Iaau pir a lingtatuna taa muaat naa pa iaau nunura muaat.’

¹³ “Lenmaa, muaat a baboura muaat, maa pa muaat nunura a bung baa a pakaana bung a Tadaaru in waan paat uni.

A pirpir welwelaar un tula tultul

(Lk 19:11-27)

¹⁴ “A mataanitu taangi-naanga u ra maawa i welaar utkaai ma raa muaana baa i waninaar kupi in waan kup raa taamaan ingen. I wataa paa anuna tula tultul, ma i weraana taa anuna kum wuwuwung taan ditul kupi ditul a papaam mai.

¹⁵ I taar taa 5,000 na kina taan raa, ma 2,000 na kina taan raa, ma 1,000 na kina kaai taan raa. I taar taai karom ditul raaraa welaar ut ma anunditul manaana. Io, namur i waan u ra nuna winawaan. ¹⁶ Ia baa di taar taa 5,000 na kina taana, i waan gagaa ma i papaam mai, ma i wapipia paa balet 5,000 na kina koni.

¹⁷ Lenkaai maa karom ia baa di taar taa 2,000 na kina taana, i wapipia paa balet 2,000 na kina koni. ¹⁸ Iaku, ia baa di taar taa 1,000 na kina taana i waan, i kil paa a

tung, ma i punang ino taa a maani anu ra nuna tadaaru.

¹⁹ “Baa a tadaaru anu ra tula tultul maa ia ki ingen iwan paa, i waan paat ma i watakado anuna maani ungaai ma ra nuna tula tultul. ²⁰ Ia baa di taar taa 5,000 na kina taana i waan karomi ma 5,000 balet, ma i piri taana naa, ‘Tadaaru, u taar taa 5,000 na kina taang. Baboi, iaau aa paam apaat paa 5,000 balet koni.’ ²¹ Anuna tadaaru i piri taana naa, ‘Wakaak aakit, ui a koina tultul, u dowot u ra num pinapaam. Ang ung ta ui kupi un naagagon ta mongoro na utnaa, kabina maa u dowot u ra kinalik na utnaa mi. Ma mi daar a waan ma daar a gaaia ungaai.’

²² “Ia baa di taar taa 2,000 na kina taana i waan karomi, ma i piri naa, ‘Tadaaru u taar taa 2,000 na kina taang. Baboi, iaau aa paam apaat paa 2,000 balet koni.’

²³ Anuna tadaaru i piri taana naa, ‘Wakaak aakit, ui a koina tultul, u dowot u ra num pinapaam. Ang ung ta ui kupi un naagagon ta mongoro na utnaa, kabina maa u dowot u ra kinalik na utnaa mi. Ma mi daar a waan ma daar a gaaia ungaai.’

²⁴ “Namur, ia baa di taar taa 1,000 na kina taana i waan karomi, ma i piri taana naa, ‘Tadaaru, iaau nunurai naa ui a dekdek na tena naagagon. U tangaa paa a utnaa baa pa u maarut taai, ma u git paa a wai ra utnaa baa pa u maarut taai. ²⁵ Iaau burutaana ui, io, iaau waan ma

iaau punang ino taa anum maani. Bari balet ma ia anum maani.’²⁶ Anuna tadaaru i piri taana naa, ‘Ui a aakaina tultul, a malawo na muaana pi ui. U aa nunurai naa iaau tangaa a utnaa baa pa iaau maarut taai, ma iaau git a wai ra utnaa baa pa iaau maarut taai.’²⁷ I lawaai maa pa u ung taa anung maani u ra beng kupi baa ang waan paat, ang lo paa anung maani ma ta wawaturina kaai? ²⁸ Muaat a lo wa a maani koni, ma muaat a taar taai karom ia baa anuna 10,000 na kina. ²⁹ Maa ia baa i paam akoto a ngaala, din tabaarai balet kupi anuna utnaa in ngaala, ma ia baa pa i paam akoto ta utnaa, din rakaan wa anuna kinalik na utnaa koni. ³⁰ Ma muaat a ong pari wa a malawo na tultul bi u ra baboto, a wanua baa di taangtaangi ma di karkaraat lakondi iaai.’

Natu ra Muaana in werana a taara u ra bung na naagagon

³¹ “Baa Natu ra Muaana in waan paat ma ra nuna minamaar, ungaai ma ra nuna kum aangelo, in ki u ra nuna kiki na king. A kiki baa a ngaala na minamaarina. ³² A kum wunwuna taara raap u ra rakrakaan buaal diat a waan ungaai namataana, ma in werana diat, welaar ma ra tena baboura sip i werana a kum sip ko ra kum me. ³³ In tula a kum sip kup a papaara ot na limaana, ma ra kum me kup a papaara maira. ³⁴ A king

in piri taan diat u ra papaara ot na limaana naa, ‘Muaat waan urin, muaat baa Tamaang ia pir wadaan ta muaat. Muaat a kale paa a mataanitu di aa wainaar taai kupi anumuaat, taanga namnamuga utbaai u ra turpaai ra rakrakaan buaal. ³⁵ Maa baa iaau molo muaat tabaara iaau, baa iaau maruk muaat wainim iaau, baa iaau waira muaat ben aruk iaau u ra numuaat ruma. ³⁶ Baa pa nung tina maalu muaat wagop iaau, baa iaau malaapaang muaat baboura iaau, ma baa iaau ki u ra ruma na karabus muaat lauma iaau.’

³⁷ “A kum tena takodo diat a wetiri naa, ‘Tadaaru, naangaian miaat babo ui baa u molo ma miaat tabaara ui, baa u maruk ma miaat wainim ui? ³⁸ Naangaian miaat babo ui baa u waira ma miaat ben aruk ui u ra ruma, baa pa num tina maalu ma miaat wagop ui? ³⁹ Naangaian miaat babo ui baa u malaapaang, baa u ki u ra ruma na karabus, ma miaat lauma ui?’

⁴⁰ “A king in baalu diat naa, ‘Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa muaat aa paam taai karom ta muaana biaa ku ko ra kum tateng liklik bi, muaat aa paam taai ut un iaau maa.’

⁴¹ “In piri bulung karom diat u ra papaara maira na limaana naa, ‘Muaat a waan ingen kon iaau. A dekdek i ra naagagon na binabaalu ia ki un muaat. Muaat a waan u ra ngaala na nguan baa pa in maat,

baa di aa waninaar taai kup Saataan ma anuna kum aangelo. ⁴² Maa kabina baa iaau molo pa muaat tabaara iaau, baa iaau maruk pa muaat wainim iaau. ⁴³ Baa iaau waira pa muaat ben aruk iaau u ra numuaat ruma, baa pa nung tina maaluu pa muaat wagop iaau, baa iaau malaapaang ma baa iaau ki u ra ruma na karabus pa muaat waraaut iaau.’

⁴⁴ “Diat bulung diat a tiri naa, ‘Tadaaru, naangaian miaat babo ui baa u molo, baa u maruk, baa u waira, baa pa num tina maaluu, baa u malaapaang, baa u ki u ra ruma na karabus, ma pa miaat waraaut ui?’

⁴⁵ “In baalu diat naa, ‘Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa pa muaat paam taai karom ta muaana biaa ku, pa muaat paami kaai karom iaau.’ ⁴⁶ Io, diat a waan kup a naagagon na kinadik takum baa pa in raap. Iaku a kum tena takado diat a waan kup a lalaun takum baa pa in raap.”

26

Diat pirpir ungaai paa kupi diat a aak doko Iesu

(Mk 14:1-2; Lk 22:1-2; Io 11:45-53)

¹ Baa Iesu ia pir araap taa a kum pirpir mi, i wapua anuna kum naat na wawer lenbi, ² “Muaat nunurai ut baa ru bung in raap din turpaa a lukaara na waan likaai, ma din taar taa Natu ra Muaana kupi din aak waati u ra bolo.”

³ U ra pakaana bung ut maa a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum mukmuga anu ra taara, diat ki ungaai u ra ngaala na ruma anun Kaaiapaas, a mukmuga na tena wetabaar. ⁴ Diat pirpir ungaai kupi diat a paam akoto ino paa Iesu, ma diat a aak dokoi. ⁵ Diat piri naa, “Koku daat paami u ra lukaara, kaduk a taara diat a paam ta purpuruan.”

Raa tabuan i labo a polo na mangingi u ra in lorin Iesu (Mk 14:3-9; Io 12:1-8)

⁶ Baa Iesu i ki utbaai irong Betaania, u ra ruma anun Simon, ia baa namuga i malaapaang ma ra wukawuka, ⁷ raa tabuan i waan karomi ma ra polo na mangingi. I ngaatngaat aakit, ma i taana u ra in palaa baa di paami ko ra waat. I laboi u ra in lorin Iesu, baa i ki u ra winangaan. ⁸ Baa a kum naat na wawer diat baboi, diat kaankaan aakit uni ma diat piri naa, “Kup aawa maa di labo biaa wa ku a polo na mangingi mi? ⁹ I lawaai maa pa di wiura paai kup ta ngaala na maani baa din tabaara kum iba na taara mai?”

¹⁰ Iesu ia nunura aawa maa diat pirpir uni, io i piri taan diat naa, “I lawaai maa muaat watapunuk a tabuan mi? Ia paam taa a koina pinapaam aakit un iaau. ¹¹ A kum iba na taara diat lalaun ungaai ut ma muaat. Iaku iaau, pang ki takum naa muaat. ¹² Ia labo taa a polo na

mangingi bi u ra paning kupi in waninaar iaau kup anung bung na minaat. ¹³ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, u ra kum taamtaamaan u ra rakrakaan buaal, baa din warawaai ma ra Koina Wewapua iaai, din wewapua utkaai u ra utnaa bi a tabuan mi ia paam taai, kupi a iaana in tur na aaim.”

Iudaas i nemi naa in wagu taa Iesu

(Mk 14:10-11; Lk 22:3-6)

¹⁴ Iudaas Iskaariot, raa ko ra 12 naat na wawer, i waan karom a kum ngaala na tena wetabaar karom God. ¹⁵ Ma i piri taan diat naa, “Baa ang wagu taa Iesu karom muaat, aawa muaat a dok iaau mai?” Ma diat taar taa 30 pakaana silwa taana. ¹⁶ Turpaai u ra bung maa i nuknuk kup ta koina pakaana bung baa in wagu taa Iesu karom diat.

Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat aan a utnaa na waan likaai

(Mk 14:12-21; Lk 22:7-14, 21-23; Io 13:21-30)

¹⁷ U ra mugaana bung u ra lukaara na bred baa pa ta is uni, a kum naat na wawer diat waan karom Iesu, ma diat tiri naa, “U nemi naa miaat a waan uwaai, kupi miaat a waninaar andaat utnaa kup a lukaara na waan likaai?” ¹⁸ Ma i piri taan diat naa, “Muaat a ruk unaanga Ierusalem, muaat a baraata raa muaana, ma muaat a piri taana naa, ‘A Tena Wawer i piri naa: Anung bung ia marawaai. Miaat ma ra nung kum naat na wawer miaat a wakilang a lukaara

na waan likaai kumun u ra num ruma.’” ¹⁹ A kum naat na wawer diat paami ut lenmaa Iesu ia pir taai taan diat, ma diat waninaar a utnaa na waan likaai.

²⁰ Baa ia maluraap, Iesu ma anuna 12 naat na wawer diat ki u ra winangaan.

²¹ Baa diat wangaan, i piri taan diat naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, raa kon muaat in wagu ta iaau.”

²² Ma diat tapunuk aakit, diat raap raaraa diat tiri naa, “Tadaaru, wakir iaau duk?” ²³ Iesu i piri taan diat naa, “Ia baa mir puk ungaai amaamir ru bred u ra dis, ia ut maa in wagu ta iaau.

²⁴ Natu ra Muaana in wirua welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu. Iaku in aaka aakit karom a muaana baa in wagu taai karom a kum ebaar. In koina aakit baa gun pa din butai, kupi koku i kariaana a naagagon maa karomi.” ²⁵ Iudaas, ia baa in wagu taai, i tiri naa, “Tena wawer, wakir iaau duk?” I baalui naa, “Io, ui ut u aa pir paai un ui.”

A tintinip na winangaan anu ra Tadaaru

(Mk 14:22-26; Lk 22:14-20; 1Kor 11:23-25)

²⁶ Baa diat wangaan utbaai, Iesu i lo paa a bred, i waatung wakaak paa uni, i bik paai, ma i tabaara anuna kum naat na wawer mai. I piri naa, “Muaat a rakaan paai ma muaat a aani. Bi ia a paning.” ²⁷ Namur i lo paa a kaap, i waatung wakaak paa uni ma i taari taan diat. I piri naa, “Muaat raap muaat a

inim koni. ²⁸ Bi ia a gaaping, a kunubu baa i aal ungaai taa God ma ra taara. A gaaping mi i talabo, kupi in una wa a kum aakaina mangamangaan anu ra mongoro. ²⁹ Iaau piri taa muaat naa, pang inim balet ma ta waain, tuk baa daat a inim a matakina waain u ra mataanitu anun Tamaang.”

³⁰ Io, baa diat aa kelekele paa, diat waan tato unaanga u ra Taangaai na Oliwa.

Iesu i pirpir muga u ra weoro anun Petero
(Mk 14:27-31; Lk 22:31-34; Io 13:36-38)

³¹ Iesu i piri taan diat naa, “U ra bung na marum ut mi muaat raap muaat a waan paa ku kon iaau, kabina u ra kum utnaa baa in waan paat un iaau. Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa,

God i piri naa, ‘Ang um a tena baboura sip,

ma a liur na sip diat a welulu werweraan.’

Saak 13:7

³² Iaku baa iaau aa tur balet ko ra minaat, ang muga urong Gaalilaia.” ³³ Petero i piri taana naa, “Baa diat raap diat a waan paa kon ui, iaau painte.” ³⁴ Iesu i piri taana naa, “Iaau pir a lingtatuna taam, umari u ra marum, baa a kareke pa in kurkurekatuk utbaai, un weoro tula pakaan naa pa u nunura iaau.” ³⁵ Petero i piri taana naa, “Pang weoro kon ui. In koina ku baa daar raap daar a ora wirua.” A kum naat na wawer raap kaai diat piri ut lenmaa.

Iesu i aaraaring u ra wanua Getsemaane
(Mk 14:32-42; Lk 22:39-46)

³⁶ Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan paat u ra wanua a iaana Getsemaane, ma i piri taan diat naa, “Muaat a ki ku min, ma iaau ang waan kinalik taau urong, ma ang aaraaring paa.” ³⁷ Io, i ben paa Petero ma ra ru natun Sebedaaio. U ra pakaana bung maa i tapunuk ma i mawaat aakit a nukukina. ³⁸ I piri taan ditul naa, “Anung lalaun i mawaat aakit ma ra tapunuk, marawaai ma ang maat mai. Mutul a ki ut min, mutul a baboura ungaai ma iaau.” ³⁹ I waan kinalik taau unamuga, i puka papaabum taau unapia, ma i aaraaring naa, “Tamaang, un lo wa a ngunungut na minaat kon iaau, baa gun in koina lenmaa. Iaku koku di murmur anung nemnem, din murmur ut anum nemnem.”

⁴⁰ Baa i waan talili karom a tula naat na wawer, i babo ditul ditul aa inep duman. I tiri Petero naa, “Lelawaai, pa mutul a pet laar paai kupi mutul a baboura ungaai ma iaau ta kinalik na pakaana bung ku? ⁴¹ Mutul a baboura, ma mutul a aaraaring, kupi koku mutul puka u ra walwalaam. A niomutul i nem na taraam, iaku a panimutul i bilua.”

⁴² Ma a weru pakaan balet i waan kon ditul, ma i aaraaring naa, “Tamaang, baa pa i koina kupi un lo wa a ngunungut na minaat mi kon

iaau, i koina ku baa ang kariaanai, maa din murmur ut anum nemnem.”⁴³ Baa i waan talili balet, i babo ditul baa ditul aa inep du-man balet, kabina a mataanditul i uwaai aakit.⁴⁴ Io, i waan balet kon ditul, i wetula pakaan ma ra niaaring, ma i pir balet a niaaring baa ia waatung taai mun.

⁴⁵ Baa i waan talili balet karom a tula naat na wawer, i piri taan ditul naa, “Mutul a inep liklik maku? Baboi, a pakaana bung i marawaai aakit, baa din wagu taa Natu ra Muaana ma din taar taai u ra limaa ra kum tena aakaina.⁴⁶ Mutul tur, daat a waan! Baboi, a muaana baa in wagu ta iaau bari ma ia.”

Di aal paa Iesu

(Mk 14:43-50; Lk 22:47-53; Io 18:3-12)

⁴⁷ Baa Iesu i pirpir utbaai, Iudaas, raa ko ra 12 naat na wawer, i waan paat, diat ma ra kor na taara. Diat lo a kum liwan na wineium ma ra kum pakaana naalnaal. A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum mukmuga anu ra taara diat tula wa diat.⁴⁸ Ia baa in wagu taa Iesu ia wapua muga taa a kor na taara u ra wakilang baa in paami un Iesu naa, “Ia baa ang dum a papaara waana, ia ut maa. Muaat a paam akoto paai.”

⁴⁹ Io, Iudaas i waan maut karom Iesu ma i piri naa, “Koina marum, Tena Wawer!” Ma i dum a papaara waana.⁵⁰ Iesu i piri taana naa, “Tepaang, un paam ku a utnaa maa u waan

kupi urin.” Ma a taara maa diat waan karom Iesu, diat paam akoto paai ma diat aal paai.

⁵¹ Raa kon diat baa diat weur ma Iesu, i aalum paa anuna in liwan na wineium, ma i pakaat a tultul anu ra mukmuga na tena wetabaar karom God, ma i kutu wa in talingaana.⁵² Iesu i piri taana naa, “Waruk balet anum in liwan u ra baana, maa diat raap baa diat papakaat ma ra kum liwan na wineium, diat a wirua ma ra kum liwan na wineium.⁵³ Lelawaai, u nuki naa i dekdek karom iaau baa ang aaring Tamaang, ma mi ut ku in tula wa ta 12 ngaalangaala na kikil na aangelo ma ta kum aangelo balet karom iaau? ⁵⁴ Iaku, baa ang paami lenmaa, pa din paam ot paa a kum pirpir na Buk Taabu u ra kum utnaa mi baa i ot kupi din paami un iaau.”

⁵⁵ U ra pakaana bung maa, Iesu i piri taa ra kor na taara naa, “Lelawaai, iaau duk a ngaala na tena pet apurpuruan, maa mi muaat waan paat ma ra kum liwan na wineium ma ra kum pakpakaana naalnaal kupi muaat a paam akoto iaau? U ra kum bungbung raap iaau kiki u ra ruma na wetabaar, iaau laana wer a taara, ma pa muaat aal iaau.⁵⁶ A kum utnaa raap i waan paat lenmi kupi din paam ot paa a kum timtimu anu ra kum propet.” Namur anuna kum naat na wawer raap diat welulu weraan paa koni.

Iesu i tur u ra naagagon namataa ra taara na kiwung (Mk 14:53-65; Lk 22:54-55, 63-71; Io 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Io, diat baa diat aa paam akoto paa Iesu, diat beni kup a ruma anun Kaaiapaas a mukmuga na tena wetabaar karom God. Ma a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum mukmuga kuraa diat aa ki ungaai. ⁵⁸ Petero i murmur waanawaana Iesu, iaku maa i welwelik ut, tuk u ra pakaana anu ra mukmuga na tena wetabaar karom God. I ruk u ra wanua maa, ma i ki ungaai ma ra kum tena baboura kupi in babo aawa maa din paami un Iesu.

⁵⁹ A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra taara na kiwung raap, diat baat kup ta warwaruga na pirpir un Iesu, kupi diat a takunai mai, ma diat a aak dokoi uni. ⁶⁰ Mongoro na tena warwaruga diat waan paat, iaku maa pa diat baat laar paa ta utnaa baa diat a takunai mai. Raa rudi baa diaar waan paat namur, ⁶¹ diaar piri naa, "A muaana mi i piri naa, 'Ang reng wa a ruma na wetabaar mi anun God, ma ang paam paai balet ku un ta tula bung.'"

⁶² A mukmuga na tena wetabaar karom God i tur ma i tiri Iesu naa, "Lelawaai, pa un baalu a kum pirpir na wetakun mi karom ui?" ⁶³ Iaku Iesu pa i pirpir. A tena wetabaar maa i piri taana naa, "U ra iaan God, a lalaaunina, un wapua miaat baa ui Kaarisito a Natun God, baa pate."

⁶⁴ Iesu i piri taana naa, "Ma raa ut ia u aa piri. Ma mi iaau piri taa muaat naa, turpaai mi, Natu ra Muaana in ki u ra papaara ot na limaan God, ia baa i dekdek aakit, ma namur muaat a baboi baa in waan paat nate u ra kum baakut taanginaanga u ra maawa." ⁶⁵ A mukmuga na tena wetabaar i kaankaan ma i aal rabaana anuna ina maalu ut, ma i piri naa, "Ia pir aakaka God mi. Daat nem balet ma ta pirpir na wetakun kup aawa? Muaat aa walangoro taa anuna pirpir aakaka un God. ⁶⁶ Aawa muaat nuki?" Ma diat baalui naa, "I koina baa in wirua."

⁶⁷ Ma diat kamia a mataana, ma diat tibuli, ma raa taara diat paari, ⁶⁸ ma diat piri naa, "Kaarisito, ui a propet, un wapua miaat, woi maa i tibul ui."

Petero i weoro kon Iesu (Mk 14:66-72; Lk 22:56-62; Io 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Baa Petero i ki utbaai nataamaan u ra ruma maa, raa tauraara, a tultul i waan karomi ma i piri naa, "Ui kaai raa kon diat baa muaat weweur ma Iesu a te Gaalilaia." ⁷⁰ Iaku i weoro namataandiat raap, i piri naa, "Pa iaau nunura a utnaa maa u pirpir uni." ⁷¹ Baa i waan urong naa ra bonanaaka i ra liplip, raa tauraara bulung i babo paai, ma i piri taan diat baa diat tur matira naa, "A muaana mi diaar ut ma Iesu a te Naasaret." ⁷² Ma i weoro balet, i weweliman naa,

“A lingtatuna ut, pa iaau nunura muaana maa.”

⁷³ Namur kinalik, diat baa diat tur matira diat waan karom Petero, diat piri taana naa, “A lingtatuna ut baa ui kaai raa kon diat. Miaat walangoro lele ui ku u ra num liu na pirpir.”

⁷⁴ Ma i weweliman karom diat, i piri naa, “God in naagagon aakaka iaau baa ang warwaruga. Pa iaau nunura muaana maa.” Ma a kareke i kurkurekatuk maut. ⁷⁵ Ma Petero i nuk paa a pirpir anun Iesu baa ia pir taai taana naa, “Baa a kareke pa in kurkurekatuk utbaai, un weoro kon iaau tula pakaan.” Ma i pari ko ra wanua maa, ma i taangi dekdek aakit.

27

Di taar taa Iesu karom Pilaato

(Mk 15:1; Lk 23:1-2; Io 18:28-32)

¹ Baa i malaana kinalik, a kum ngaala na tena wetabaar karom God raap ma ra kum mukmuga anu ra taara diat pirpir ungaai un Iesu kupi din aak dokoi.

² Diat wi paa a ru limaana, diat ben paai ma diat taar taai karom Pilaato a ngaala na mukmuga ko ra mataanitu.

Iudaas i pita doko paai
(Aap 1:18-19)

³ Baa Iudaas, ia baa i wagu taa Iesu, i nunurai naa di aa naagagon taa Iesu kupi in maat, a ngaala na tapunuk i loi, ma i waan talili balet ma 30 pakaana

silwa karom a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum mukmuga. ⁴ Ma i piri naa, “Iaau aa paam wa aakaina, maa iaau aa wagu taa ia baa pa i paam ta aakaina.” Ma diat piri taana naa, “Miaat, miaat lawaai? Ui ut!” ⁵ I ong wa a 30 pakaana silwa u ra ruma na wetabaar, ma i waan paa ma i pita doko paai.

⁶ A kum ngaala na tena wetabaar karom God diat lo paa a kum pakaana silwa maa, ma diat piri naa, “Pa i takado u ra kum Naagagon baa daat a paki a maani mi u ra wuwuwung na maani, maa a maani mi a winekul u ra muaana baa di aak dokoi.” ⁷ Io, diat pirpir ungaai paa uni, ma diat kul paa a pakaana pia ko ra tena paampaam kuro ma ra piapaap, kupi din punpunang a kum minaat i ra kum waira na taara iaai. ⁸ Maa ia a kabina baa diat taar taa a iaa ra pakaana maa baa “A pia na gaap,” ma a taara diat waatungi ut lenmaa tuk mari. ⁹ Lenmaa di paam ot paa a pirpir baa Ieremia a propet ia pir taai namuga naa, “Diat lo paa a 30 pakaana silwa, a mataana baa a taara Israael diat luk taai u ra muaana maa. ¹⁰ Ma ra 30 pakaana silwa maa di kul paa a pakaana pia anu ra piapaap, welaar ma Tadaaru i pir taai taang.”

Pilaato i tiri Iesu
(Mk 15:2-5; Lk 23:3-5; Io 18:33-38)

¹¹ Iesu i tur namataan Pilaato, a mukmuga ko ra mataanitu, ma a mukmuga i tiri naa, “Ui maa a King anu ra taara Iudaia?” Ma Iesu i baalui naa, “Ma raa ut ia u aa piri.” ¹² Baa a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma a kum mukmuga diat takunai, pa i pirpir. ¹³ Ma Pilaato i tiri naa, “Pa u walangoro a kum pirpir na wetakun mi di takuna ui mai?” ¹⁴ Pa i baalu diat un ta wetakun baa diat takunai mai, pate mulu. Ma a mukmuga ko ra mataanitu i kakaian aakit uni.

Di naagagoni baa Iesu in maat

(Mk 15:6-15; Lk 23:13-25; Io 18:39-19:16)

¹⁵ U ra kum kilakilaala raap u ra kum lukaara na waan likaai, a mukmuga ko ra mataanitu i laana palaa wa raa karabus baa a taara diat aaring kupi. ¹⁶ U ra kilaala maa, raa muaana a iaana Baaraabaas i ki u ra karabus u ra nuna kum ngaala na aakaina mangamangan, ma a taara raap diat kaapa uni. ¹⁷ Baa a kor na taara diat waan paat ungaai karom Pilaato, i tiri diat naa, “Woi maa muaat nemi naa ang palaa wai karom muaat? Baaraabaas baa Iesu, ia baa di waatungi naa Kaarisito?” ¹⁸ I piri lenbi kabina ia nunurai naa diat taar taa Iesu ku karomi u ra aakaina nuknukindiat. ¹⁹ Baa Pilaato kuraa utbaai i paam a naagagon, anuna tabuan i taar wa a pirpir karomi naa, “Koku u paam ta utnaa u ra tena takado maa,

pa nuna ta niraara. Maa nabari u ra marum, iaau beberon, ma a kum utnaa iaau baboi u ra muaana maa i wapurpuruan anung lalaaun.”

²⁰ A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma a kum mukmuga diat wowo taa a kor na taara kupi diat a aaring kup Baaraabaas, ma kupi din aak doko wa Iesu. ²¹ A mukmuga ko ra mataanitu i tiri diat naa, “Woi na paan diaar maa muaat nemi naa ang palaa wai karom muaat?” Diat baalui naa, “Baaraabaas.” ²² Pilaato i tiri diat naa, “Io, aawa maa ang paami un Iesu, ia baa di waatungi naa Kaarisito?” Diat raap diat baalui naa, “Aak waati u ra bolo.” ²³ Ma i tiri diat naa, “Aawa kabina? Woi na aakaina utnaa maa ia paam taai?” Iaku diat ge dekdek ku ma ra pirpir naa, “Aak waati u ra bolo!”

²⁴ Baa Pilaato i baboi naa pa i pet laar paa ma ta utnaa, ma a ngaala na purpuruan marawaai in turpaai, i lo paa a palaa ma i gi paa a ru limaana mai namataa ra kor na taara, ma i piri naa, “Iaau laangalaanga ko ra gaapi ra tena takado mi. Muaat ut din naagagon muaat uni.” ²⁵ A taara raap diat baalui naa, “Koina ku, a naagagon na binabaalu u ra gaapina in ki un miaat ma u ra kum natnatumiaat kaai.” ²⁶ Ma Pilaato i palaa wa Baaraabaas karom diat. Io, baa di aa raapu tataa Iesu, Pilaato i taar taai taa ra kum tena wineium kupi diat a aak waati u ra bolo.

A taara na wineium diat tatau un Iesu

(Mk 15:16-20; Io 19:2-3)

²⁷ A kum taara na wineium anu ra mukmuga ko ra mataanitu diat ben paa Iesu unaruma u ra ngaala na ruma anu ra nundiat mukmuga ma diat ben ungaai paa a kikil na taara na wineium raap karomi. ²⁸ Diat palaa wa anuna kum maalu, ma diat wamong taai ma ra in taar na maalu. ²⁹ Ma diat limaai paa in aaru i taar laklakono ma diat ung taai u ra in lorina welaar ma ra in kaaeng. Diat wapaampaam taai ma ra in diwaai lik u ra ot na limaana* ma diat ki but keke namataana, ma diat tataur uni lenbi, "Ui maa a king anu ra taara Iudaia!" ³⁰ Ma diat kamiai, diat rakaan paa in diwaai lik maa koni, ma diat raapraapu in lorina mai. ³¹ Baa diat aa tataur paa uni, diat palaa wa in taar na maalu koni. Diat wamong taai balet ma ra nuna kum maalu, ma diat ben aperi paai kupi din aak waati u ra bolo.

Di aak waat Iesu u ra bolo

(Mk 15:21-32; Lk 23:26-43; Io 19:17-27)

³² Baa diat pari diat baraata paa raa te Kirene, a iaana Simon, ma diat wowo taai kupi in lo a bolo anun Iesu. ³³ Diat waan paat u ra wanua di waatungi ma Golgotaa, a kukuraaina "Pia na Lor." ³⁴ Diat taar taa a waain taan Iesu, a waain baa di ung ungaai ma raa utnaa

baa i mapaak. Baa i namene paai, pa i nemi naa in inimi.

³⁵ Io, baa diat aa aak waat taai u ra bolo, diat pilaai laaki kup woi kon diat in lo paa raaraaina maalu ko ra nuna kum maalu. ³⁶ Namur diat ki ma diat bababo Iesu. ³⁷ Nate u ra bolo diat ung taa a pirpir na wetakun uni, di timu taai lenbi,

"BI IA IESU, A KING ANU RA TAARA IUDAIA."

³⁸ Ma di aak waat kaai ru tena walong ungaai mai un raa ru bolo, raa u ra papaara ot na limaana, ma raa u ra papaara maira. ³⁹ Ma diat baa diat waanwaan aakit Iesu, diat pir aakakai ma diat liliaa lorindiat karomi. ⁴⁰ Ma diat piri naa, "Ui ma maa baa u piri naa un reng wa a ruma na wetabaar ma un paam paai balet ku un ta tula bung, mi un walaaun pa ui ma. Baa ui a Natun God, un pari ko ra bolo."

⁴¹ A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon ma a kum mukmuga, diat kaai diat tataur un Iesu, diat piri naa, ⁴² "I walaaun paa a taara ingen, iaku ia ut pa in walaaun laar paai. Baa ia a King anu ra taara Israael, mi ut in pari ko ra bolo ma daat a nurnur uni. ⁴³ I nurnur ut un God. Io, baa God i nemi, mi ut in walaaun paai balet, maa ia ut ia pir taai naa, 'Iaau a Natun God.'" ⁴⁴ A ru tena walong baa diaar kete ungaai mai, diaar kaai diaar pir

* **27:29:** In taar na maalu, in kaaeng ma ra in diwaai lik ditul babo welaar ma ra minong anu ra king.

aakakai.

Iesu i maat

(Mk 15:33-41; Lk 23:44-49;
Io 19:28-30)

⁴⁵ Turpaai u ra 12 pakaana bung u ra mage tuk un tuluina pakaana bung u ra maluraap a buaal raap i baboto. ⁴⁶ Baa i tuluina pakaana bung, Iesu i kulkulaai dekdek lenbi, "Eloi, Eloi, lemaa saabaakaataani?" A kukuraai ra pirpir mi i lenbi, "Anung God, anung God, i lawaai maa u waan paa kon iaau?"

Kele 22:1

⁴⁷ Raa taara kon diat baa diat tur marawaai, baa diat walangoroi diat piri naa, "A muaana mi i wewataai kup Eliaas." ⁴⁸ Aiaapiaap ku, raa kon diat i welulu, ma i lo paa raa utnaa baa i laana lo koto a polo. I puk paai u ra waain baa i matitir, i ung paai u ra in diwaai ma i tulaa tatoi unaanga nate kupi Iesu in inimi. ⁴⁹ Raa taara kaai kon diat diat piri naa, "Iot, daat a baboi kumun. Lelawaai, Eliaas in waan pari kupi in walaau paai baa pate?" ⁵⁰ Ma Iesu i kulkulaai dekdek paa balet, ma i ung wa anuna lalaau.

⁵¹ U ra pakaana bung ut maa ina maalu na babaat kutu naruma u ra ruma na wetabaar i tarabaat weraan, turpaai taanginaanga nate tuk napia. A guria i waan paat, ma ra kum waat diat tapuar. ⁵² A kum babaang na minaat diat tapaapa, ma mongoro na tena takado, baa diat aa maat, diat tur balet. ⁵³ Diat waan paat

ko ra kum babaang na minaat, ma baa Iesu ia lalaau balet, diat waan paat unaanga Ierusalem, a taamaan anun God, ma diat tur paat karom mongoro na taara. ⁵⁴ A mukmuga anu ra kum tena wineium, ma diat kaai baa diat tur ungaai mai kupi diat a baboura Iesu, diat kariaana paa a guria, ma baa diat babo a kum utnaa baa i waan paat, diat burut aakit, ma diat piri naa, "I lingtatuna aakit, a muaana mi a Natun God."

⁵⁵ Mongoro na tabuan kaai baa diat murmur Iesu taangirong Gaalilaia ma diat waraauti, diat tur welwelik taau ut ma diat babo a kum utnaa mi. ⁵⁶ Kuraa naliwan taa ra kum tabuan maa, raa tula tabuan kaai, Maaria Maagdalone, ma Maaria naan Iaakobo ma Iosep, ma a naan ru natun Sebedaaio.

Di wainep taa Iesu u ra babaang na minaat

(Mk 15:42-47; Lk 23:50-56;
Io 19:38-42)

⁵⁷ Baa ia maluraap, raa tadaaru na muaana, a te Aarimaatia, a iaana Iosep, ia kaai raa naat na wawer anun Iesu, ⁵⁸ i waan karom Pilaato ma i aaring paa a minaatin Iesu koni. Pilaato i wetulaa kupi din taar taai taana. ⁵⁹ Iosep i lo paa a minaatina, ma i pulu paai ma ra ina koina maalu baa i gomgom, ⁶⁰ ma i wainep taai u ra nuna matakina babaang na minaat, baa ia kil taai u ra papaara waat. Ma i tul baat taa a mataa ra babaang na minaat ma ra ina ngaala

28

na waat, ma i waan paa koni. ⁶¹ Maaria Maagdallene ma Maaria kaai, naan Iaakobo ma Iosep, diaar ki taau namuga naa ra babaang na minaat.

A kum tena baboura u ra babaang na minaat

⁶² U ra bung namur, a Bung Saabaat, a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma a kum Parisaao diat waan ungaai karom Pilaato. ⁶³ Diat piri taana naa, "Tadaaru, miaat nuk paa raa pirpir anu ra tena warwaruga mi baa i lalaaun utbaai. I piri naa, baa tula bung in raap, in lalaaun paat balet. ⁶⁴ Un tula wa ta taara kupi diat a baboura baat wakaak a babaang na minaat, welaar ma tula bung, kaduk anuna taara na wawer diat a waan paat ma diat a walong paa a minaatina, ma diat a wapua a taara naa ia lalaaun balet ko ra minaat. Ma a warwaruga mi anundiat, in ngaala taa ra warwaruga baa namuga Iesu ia pir taai."

⁶⁵ Pilaato i piri taan diat naa, "Mi ut muaat a ben paa a kum tena baboura ma muaat a waan. Muaat a baboura baat wakaak a babaang na minaat welaar ut ma ra numuaat manaaana." ⁶⁶ Io, diat waan, ma diat wadekdek baat taa a babaang na minaat. Diat ung a mangaana wakilang kupi baa te in paapai diat a nunura paai ku. Ma diat watur taa a kum tena baboura kupi diat a baboura baati.

Iesu i tur balet ko ra minaat

(Mk 16:1-10; Lk 24:1-12; Io 20:1-10)

¹ Baa ia raap a Bung Saabaat ma i laar u ra mugaana bung u ra wik, Maaria Maagdallene, ma raa Maaria kaai diaar waan kupi diaar a babo a babaang na minaat. ² Ma a ngaala na guria i waan paat, maa raa aangelo anu ra Tadaaru i waan pari taanginaanga u ra maawa kup a babaang na minaat, ma i tul ingen wa ina waat ma i ki taau nate uni. ³ A mataana i baarabaara welaar ma in mamame, ma anuna ina maalu i kabaang welaar ma ra buabua na top. ⁴ A kum tena baboura diat burutaana aakiti, diat dadader, ma diat welaar maku ma ra kum minaat.

⁵ A aangelo i piri taa ra ru tabuan maa lenbi, "Koku mur burut, iaau nunurai naa mur baat kup Iesu, ia baa di aak waat taai u ra bolo. ⁶ Pa i ki ma min. Ia lalaaun balet welaar ma ra nuna pirpir. Mur a waan urin, mur a babo a wanua baa di wainep taai iaai. ⁷ Namur mur a waan gagaa, ma mur a wapua anuna kum naat na wawer naa, 'Ia lalaaun balet ko ra minaat. Mi in muga urong Gaalilaia. Muaat a baboi marong.' Mi iaau wapua mur uni."

⁸ Diaar waan gagaa ko ra babaang na minaat. Diaar burut, iaku a ngaala na gaaia kaai i lo diaar. Diaar welulu kup anuna kum naat

na wawer kupi diaar a wawapua diat u ra pirpir mi. ⁹ Baa diaar waan waanwaan, Iesu i waan paat kakaian karom diaar. Ma i piri taan diaar naa, “Koina malaana karom mur.” Diaar waan karomi, diaar paam a ru kakina ma diaar lotu karomi. ¹⁰ Ma Iesu i piri taan diaar naa, “Koku mur burut. Mur a waan ma mur a wapua a kum tateng liklik, baa diat a waan urong Gaalilaia, ma diat a babo iaau marong.”

A wewapua anu ra kum tena baboura

¹¹ Baa ru tabuan diaar aa waan, raa kum tena baboura baa diat baboura babaang na minaat, diat waan un-aanga Ierusalem. Ma diat wapua a kum ngaala na tena wetabaar karom God u ra kum utnaa raap baa i waan paat irong u ra babaang na minaat. ¹² Namur baa a kum ngaala na tena wetabaar ma ra kum mukmuga diat ki ungaai, diat pirpir ungaai kup ta aakapi baa diat a murmuri. Namur diat taar taa a ngaala na maani karom a kum tena wineium, ¹³ ma diat piri naa, “Muaat a piri ku lenbi, ‘U ra marum baa miaat inep duman anuna kum naat na wawer diat waan paat ma diat walong paa minaatina.’” ¹⁴ Baa a mukmuga ko ra mataanitu in walangoro a utnaa mi, ma in wetiri uni, miaat a waraaut muaat, ma miaat a palaa pa muaat ko ra naagagon.” ¹⁵ Io, a kum tena wineium diat lo paa a maani, ma diat paami

welaar ma di aa wapua ta diat uni. Ma a pirpir mi i waan werweraan karom a taara Iudaia tuk mi.

Iesu i waan paat karom anuna kum naat na wawer
(Mk 16:14-18; Lk 24:36-49; Io 20:19-23; Aap 1:6-8)

¹⁶ A 11 naat na wawer anun Iesu diat waan urong Gaalilaia u ra taangaai baa Iesu ia wapua ta diat uni. ¹⁷ Baa diat baboi, diat lotu karomi, iaku raa taara kon diat pa diat nurnur. ¹⁸ Iesu i waan karom diat, ma i piri taan diat naa, “God ia taar araap taa a naagagon taang, kupi ang naagagon a kum utnaa raap inaanga u ra maawa ma main kaai napia. ¹⁹ Io, muaat a waan, muaat a wer a kum wunwuna taara raap, kupi diat kaai anung kum naat na wawer. Muaat a baapitaaiso diat u ra iaan Tamaang, ma Natuna, ma ra Takado na Nion. ²⁰ Ma muaat a wer diat kupi diat a taraam u ra kum pirpir raap baa iaau aa pir taai taa muaat. Ma a lingtatuna baa iaau ang ki ungaai ma muaat tuk u ra tintinipina.”

A Koina Wewapua un Iesu Kaarisito Maarko i timui A pirpir kaapa muga

Maarko, raa iaana kaai Ioanes i timu a buk mi. Ia a mugaana muaana baa i timtimu u ra Koina Wewapua. Maarko wakir raa ko ra 12 naat na wawer anun Iesu. A taara diat nuki naa Maarko i lo a pirpir un Iesu kon Petero ma namur i timui. Maarko i ngaala ut inaanga Ierusalem, ia kaai i babo a kum utnaa baa Iesu i paami. Baa daat luk Maarko 14:51-52 kaduk i pirpir un ia ut.

Namur i waan paat a tena wewaraaut anun Paaulo ma Baanaabaas u ra nundiaar pinapaam (babo Aap 12:25).

Maarko i timtimu karom a taara Rom kupi diat a nunura a Koina Wewapua un Iesu. U ra buk mi i wapura diat naa Iesu ku maa a dekdekina i ngaala ma i paam akoto a naagagon. I nemi naa a taara Rom ma daat kaai daat a nunurai naa i lingtatuna ut naa Iesu a Natun God.

Maarko i timu a mongoro na utnaa na kakaiian Iesu i paami, ma ra kum mawaat baa i kariaanai, iaku pa i timu akoto raa kum wawer anun Iesu. Raa utnaa kaai baa Maarko i timui i lenbi, naa Iesu a dekdekina i ngaala aakit kon Saataan, ma ia a Tena Walaanun anundaat.

A timtimu anun Maarko i tuk taau ku un Maarko 16:8. Ma Maarko 16:9-20 raa muaana ingen ut i timui.

A winawaan i ra buk Maarko:

Iesu i turpaa anuna pina-paam (1:1-13)

Iesu i papaam irong Gaalilaia (1:14-9:50)

Iesu i waan unaanga Ierusalem (10:1-52)

A tintinip na wik ma ra minaat anun Iesu (11:1-15:47)

A tinur balet anun Iesu ko ra minaat (16:1-20)

Ioanes a Tena Baapitaaiso i warawaai
(Mt 3:1-12; Lk 3:1-18; Io 1:19-28)

¹ Mari ia a turpaai ra Koina Wewapua un Iesu Kaarisito, Natun God.

² A pirpir anun God baa di aa timu taai u ra buk anu ra propet Aaisaia i piri lenbi, "Baboi, ang tula wa anung tena lo pirpir kupi in muga taam, ma in paam aara anum aakapi.

³ In ingaan raa i wewataai u ra bil na wanua lenbi, "Muaat a paam aara aakapi anu ra Tadaaru, muaat a paam kado anuna kum aakapi." "

Aais 40:3

⁴ Io, Ioanes a Tena Baapitaaiso i ki u ra bil na wanua ma i laana baapitaaiso ma i warawaai naa a taara diat a nukpuku ma din baapitaaiso diat, ma God in una wa anundiat kum aakaina mangamangaan.

⁵ A taara raap taanginaanga

Ierusalem ma taanga u ra papaar Iudaia raap, diat waan karomi. Diat pir apuaana anundiat kum aakaina mangamangaan, ma i baapitaaiso diat u ra daanim Ioridaan. ⁶ Ioaanes i mong ma ra ina maalu na weu na kaamel, ma i wi baati ma ra panina bulumakaau, ma i aanaan a kum ko ma ra bulit baa a kum bi diat paami. ⁷ I warawaai lenbi, “Ia baa in murmur taang i ngaala taang. Ma iaau, iaau kinalik aakit taana. ⁸ Iaau baapitaaiso muaat ma ra palaa, ma in baapitaaiso muaat ma ra Takado na Nion.”

Ioaanes i baapitaaiso Iesu, ma Saataan i walaami
(Mt 3:13–4:11; Lk 3:21–22; 4:1–13)

⁹ U ra kum bungbung baa Ioaanes i baapitaaiso a taara, Iesu i waan paat taangirong u ra taamaan Naasaret u ra papaar Gaalilaia. Ma Ioaanes i baapitaaisoi u ra daanim Ioridaan. ¹⁰ Baa Iesu i or pari ko ra daanim, i babo a maawa i tapaapa, ma a Takado na Nion i waan pari taau uni welaar ma ra ina buna. ¹¹ Ma in ingaan raa taanginaanga u ra maawa i piri lenbi, “Ui Natunglik, a naat na wakwakaak, iaau gaaia aakit un ui.” ¹² Ma namur a Takado na Nion i tula wa Iesu unaanga u ra bil na wanua. ¹³ Ma i ki matira 40 bungbung ma Saataan i walaami. I ki ungaai ma ra kum kuaabaar na wewagua ma a kum aangelo diat waraauti.

Iesu i wataa paa waat na tena ong bene

(Mt 4:12–22; Lk 4:14–15; 5:1–11)

¹⁴ Baa di aa waruk taa Ioaanes u ra ruma na karabus, Iesu i waan paat irong u ra papaar Gaalilaia, i warawaai ma ra Koina Wewapua anun God, ¹⁵ i piri lenbi, “Ia ot a pakaana bung, ma a mataanitu anun God ia marawaai, muaat a nukpuku, ma muaat a nurur u ra Koina Wewapua”.

¹⁶ Baa i wawaal nakono naa ra taai kikil Gaalilaia, i babo paa naadina Simon ma Aanderiaas baa diaar ong bene nataai, maa diaar a ru tena ong bene. ¹⁷ I piri taan diaar naa, “Mur a murmur iaau, ma ang wer mur kupi mur a ru tena aalaal taara.” ¹⁸ Io, diaar tur paa maut ko ra nundiaar kum bene, ma diaar murmuri.

¹⁹ Ma baa i wawaal kinalik balet, i babo paa bulungraa naadina Iaakobo ma Ioaanes, a ru natun Sebedaaio, diaar ki u ra mon ma diaar ingit anundiaar kum bene. ²⁰ Iesu i wataa pa diaar gagaa maut, ma diaar waan kon tamaandiaar ma ra kum tultul u ra mon, ma diaar murmuri.

Iesu i lu irok wa a tabaraan kon raa muaana

(Lk 4:31–37)

²¹ Diat waan urong Kaapernaum, ma u ra Bung Saabaat Iesu i ruk u ra ruma na lotu, ma i wer diat. ²² Ma diat kakaian u ra nuna wawer, maa i wer diat lenbaa ia ut i paam akoto

a naagagon, ma pa i wer diat welaar ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon.

²³ Raa muaana, a tabaraan kuraa uni, i ki u ra nundi diat ruma na lotu, i kulkulaai lenbi, ²⁴ “Ui Iesu a te Naasaret. Un paam aawa un miaat? U waan paat duk kupi un baanaakaka wa miaat? Iauu nunura ui, ui a Tena Gomgom anun God.”

²⁵ Iesu i turbaati ma ra pirpir lenbi, “Koku pirpir! Pari ko ra muaana maa!” ²⁶ A tabaraan i wadader taai, ma i kulkulaai paa, ma i pari koni.

²⁷ A taara raap diat kakaian aakit, ma diat tiri wetwetalaai diat naa, “Aawa mi? A matakina wawer duk. A muaana mi i paam akoto a naagagon ma i naaknaagagon wa utkaai a kum tabaraan, ma diat tartaraam karomi.” ²⁸ Ma a pirpir un Iesu i waan werweraan u ra kum taamtaamaan raap u ra papaar Gaalilaia.

Iesu i walaangalaanga paa mongoro na malaapaang (Mt 8:14-17; Lk 4:38-41)

²⁹ Baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat pari ko ra ruma na lotu, diat weur ma Iakobo ma Ioaanes ma diat waan maut kup a ruma anun

Simon diaar ma Aanderiaas. ³⁰ Nimun Simon, a tabuan i malaapaang, ma i inep ma ra ina wuwan, ma diat wapua gagaa Iesu uni. ³¹ Io, Iesu i waan karomi, i paam paa a limaana, ma i aal atur paai, ma ina wuwan i raap maut koni. Ma a tabuan maa i

tabaara diat ma ra utnaa na winangaan.

³² Ma baa i tawiwibung, a taara diat ben paa a kum malaapaang raap karom Iesu, ma diat kaai baa a kum tabaraan diat ruk taau un diat. ³³ A taara raap taanga u ra taamaan maa diat teng na bonanaaka. ³⁴ Ma i walaangalaanga paa mongoro baa diat malaapaang ma ra kum aalawur mangaana malaapaang, ma i lu irok wa mongoro na tabaraan kon diat. Ma i turbaat a kum tabaraan kupi koku diat pirpir, kabina diat nunura ut Iesu.

Iesu i warawaai irong Gaalilaia

(Lk 4:42-44)

³⁵ U ra laar, Iesu i tawaangun ma i pari. I waan kup a bil na wanua, ma i aaraaring matira. ³⁶ Simon ma diat baa diat weur mai, diat baat kupi. ³⁷ Baa diat aa baat paai, diat piri taana lenbi, “A taara raap diat baat kup ui.” ³⁸ Ma Iesu i piri taan diat naa, “Daat a waan un ta kum taamaan marawaai, kupi ang warawaai kaai karom diat. Maa mi ia kabina baa iaau waan paat kupi.” ³⁹ Io, i waan taltalili u ra papaar Gaalilaia raap. I warawaai u ra nundi diat kum ruma na lotu, ma i lu irok wa a kum tabaraan ko ra taara.

Iesu i walaangalaanga paa a wukawuka

(Mt 8:1-4; Lk 5:12-16)

⁴⁰ Raa muaana, a wukawuka, i waan karom Iesu, i ki but keke, ma i

aaring dekdeki naa, “Pa i dekdek karom ui, baa u nemi, io, un walaangalaanga iaau.” ⁴¹ Ma Iesu i maari, i kado wa a limaana, i paam a panina, ma i piri taana naa, “Iaau nemi ut. Un laangalaanga.” ⁴² Ma a wukawuka i raap maut koni, ma i laangalaanga balet. ⁴³⁻⁴⁴ Ma Iesu i pirpir dekdek taau karomi naa, “Koku wapua taa te uni. Un waan ma un waiaa muga ta ui karom a tena wetabaar karom God, ma un taar a wetabaar karom God welaar ma Moses ia pir taai. Baa un paami lenbi in kaapa karom a taara baa u aa laangalaanga.” ⁴⁵ Iaku a muaana mi i pari ma i wewapua taltalili uni karom a taara. Ma i pet taa Iesu baa pa i waan baara balet ma un ta taamaan, i waan taltalili maku u ra kum bil na wanua, ma a kum taara taanga u ra kum taamaan diat waan karomi.

2

Iesu i walaangalaanga paa a muaana baa a panpanina i maat

(Mt 9:1-8; Lk 5:17-26)

¹ Baa kabaana bung ia raap, Iesu i waan balet urong Kaapernaum. Baa a taara diat walangoroi naa i ki naruma un raa ruma, ² io, mongoro kon diat, diat waan paat karomi, ma pa ta kolo balet ma naruma, ma u ra bonanaaka kaai. Ma Iesu i warawaai ma ra pirpir anun God karom diat. ³ Ma waat

na muaana diat waan paat ma raa muaana baa a panpanina i maat. Diat nem na loi karom Iesu. ⁴ Iaku a ngaala na kor na taara diat aa turbaat paai ma pa diat pet laar paai baa diat a ruk mai. Io, diat kaa mai un-aanga nate u ra ruma, ma diat reng aara paa raa wanua inaanga nate takado ma ra pakaana baa Iesu i ki iaai. Ma diat warira pari taa a muaana a panpanina i maat ma ra baana. ⁵ Baa Iesu i babo anundiat nurnur, i piri taa ra muaana baa a panpanina i maat naa, “Natunglik, di aa una wa anum kum aakaina mangamangaan.”

⁶⁻⁷ Raa kum tena wawer u ra kum Naagagon diat ki matira. Diat nuknuk u ra nuknukindiat naa, “Aawa a kabina maa a muaana mi i piri lenmi? I pir aakaka God baa i welaara ia mai. Woi in una wa a kum aakaina mangamangaan? God ku i pet laar paai.” ⁸ Iesu i nunurai maut u ra niono baa diat nuknuk lenmi, ma i tiri diat naa, “Aawa kabina muaat nuknuk lenmi? ⁹ Woi na mangaana pirpir ang piri karom a muaana mi kupi ang waiaa a dekdeking mai karom muaat? Ang piri naa, ‘Di aa una wa anum kum aakaina mangamangaan,’ baa, ‘Un tur, un lo paa anum baat ma un waan?’ ¹⁰ Ang piri lenbi kupi muaat a nunurai naa Natu ra Muaana i paam akoto a naagagon kupi in una wa a kum aakaina mangamangaan min napia.” Io, i piri karom

a muaana baa a panpanina i maat, ¹¹ “Iaau piri taam, un tur, un lo paa anum baat, ma un waan kup anum ruma.” ¹² Ma i tur maut, i lo paa anuna baat, ma i pari namataandiat raap. Diat raap diat kakaian ma diat pir walaawa paa God, ma diat piri naa, “Talek mi miaat babo a utnaa lenbi.”

Iesu i wataa paa Lewi
(Mt 9:9-13; Lk 5:27-32)

¹³ Baa Iesu i waan pari balet unakono u ra taai Gaalilaia, a ngaala na kor na taara diat waan paat karomi, ma i wer diat ma ra pirpir anun God. ¹⁴ Baa i waan waanwaan, i babo paa Lewi, natun Aalipaaio, i ki u ra ruma na tatakomi, ma Iesu i piri taana naa, “Un murmur iaau.” Io, Lewi i tur ma i murmur Iesu.

¹⁵ Namur baa Iesu i ki u ra winangaan u ra ruma anun Lewi, mongoro na tena lolo tatakomi ma ra kum tena aakaina diat wangaan ungaai ma Iesu ma ra nuna kum naat na wawer. Maa mongoro na taara diat murmur Iesu. ¹⁶ Raa kum tena wawer u ra kum Naagagon, ko ra kikil anu ra kum Parisaaio, diat babo Iesu baa i wangaan ungaai ma ra kum tena aakaina ma ra kum tena lolo tatakomi. Diat tiri anuna kum naat na wawer naa, “Aawa kabina baa i wangaan ungaai ma ra kum tena lolo tatakomi ma ra kum tena aakaina?” ¹⁷ Baa Iesu i walangoroi, i piri taan diat, “A doktaa pa i waan paat kup diat baa

diat lalaaun wakaak. Pate! I waan paat kup diat ku baa diat malaapaang. Pa iaau waan paat kup a kum tena takado. Pate! Iaau waan paat kupi ang wataa paa a kum tena aakaina.”

A wetiri u ra winawel
(Mt 9:14-17; Lk 5:33-39)

¹⁸ A kum naat na wawer anun Ioaanes ma ra kum Parisaaio diat wawel. Raa taara diat waan karomi Iesu ma diat tiri naa, “Aawa kabina baa a kum naat na wawer anun Ioaanes ma ra kum naat na wawer anu ra kum Parisaaio diat wawel, ma anum kum naat na wawer pate?” ¹⁹ Iesu i baalu diat naa, “A kum teptepaa ra matakina tinaulaa diat a wawel lelawaai baa a matakina tinaulaa i ki ungaai utbaai ma diat? Baa i ki ungaai utbaai ma diat, pa diat a wawel. ²⁰ Ta bung in waan paat baa din ben ingen wa a matakina tinaulaa kon diat, io, u ra bung maa diat a wawel maraagaam.

²¹ “Pa te in ingit ungaai taa ta pakaana matakina maalu ma ra pakaana turaaina. Baa te i paami lenmaa, a matakina baa din ingit banot ungaai mai, in pet rabaana wa balet a turaaina maalu, ma in ngaala ma a tarabaat uni. ²² Ma pa te in labo taa a matakina waain u ra in turaaina palaa na waain baa di paami ko ra pani ra wewagua, kaduk a waain in rabaana wa in turaaina palaa, ma a waain in talabo, ma in palaa na waain kaai in aaka. Din labo ut a matakina

waain u ra in matakina palaa na waain.”

Iesu ia a Tadaaru i ra Bung Saabaat

(Mt 12:1-8; Lk 6:1-5)

²³ Un raa Bung Saabaat, Iesu i waan bolo u ra kum wanua na wit. Baa diat waan waanwaan, anuna kum naat na wawer diat gamut kutu paa a kum wit. ²⁴ A kum Parisaai diat tiri Iesu naa, “Aawa kabina baa diat paam a utnaa mi ma pa diat murmur a Naagagon ko ra Bung Saabaat?” ²⁵ Iesu i piri taan diat, “Lelawaai, pa muaat luk utbaai a utnaa baa Dewid i paami baa diat ma ra taara baa diat weur mai diat molo, ma pa andiat ta utnaa? ²⁶ Baa Aabiaataa i mukmuga na tena wetabaar karom God, Dewid i ruk u ra ruma anun God ma i aan a bred baa di aa tabaara taa God mai. Ma i tabaara diat kaai baa diat weur mai. A bred maa di wataabui ko ra taara biaa ku. A kum tena wetabaar ku karom God i tale diat a wangaan koni.” ²⁷ Ma Iesu i piri taan diat, “Di paam taa a Bung Saabaat kupi in waraaut a taara, wakir kupi a taara diat a waraaut a Bung Saabaat. ²⁸ Lenmaa Natu ra Muaana ia a Tadaaru i ra Bung Saabaat kaai.”

3

Iesu i walaangalaanga paa a muaana baa limaana i baau

(Mt 12:9-14; Lk 6:6-11)

¹ Ma Iesu i ruk balet u ra ruma na lotu, ma raa

muaana kuraa matira a limaana i baau. ² Ma raa taara diat baat kup ta utnaa baa diat a takuna Iesu uni, io, diat babo ururai baa lelawaai in walaangalaanga a malaapaang u ra Bung Saabaat, baa pate. ³ Ma i piri karom a muaana baa limaana i baau naa, “Un tur ubin namuga taan diat raap.” ⁴ Ma i tiri diat lenbi, “Aawa maa a kum Naagagon i piri naa din paami u ra Bung Saabaat? Din paam a koina baa din paam aakaina, din walaan te baa din aak doko te?” Iaku pa diat babaalu. ⁵ Iesu i babo na kaankaan karom diat raap. I tapunuk kabina maa a balaaandiat i dekdek. Ma i piri taa ra muaana naa, “Un kado a limaam.” Ma i kadoi, ma a limaana i tubu balet. ⁶ Baa a kum Parisaai diat pari, diat waan karom a taara anun Erodes, ma diat wepaak paa maut un Iesu, baa diat a aak dokoi lelawaai.

A ngaala na kor na taara diat waan karom Iesu baa i ki nakono

⁷ Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan pari unakono, ma a ngaala na kor na taara taangirong u ra papaar Gaalilaia diat murmuri. ⁸ Ma mongoro na taara kaai diat murmuri taangirong u ra papaar Iudaia, ma taanginaanga Ierusalem, ma taangirong u ra papaar Idumaia, ma taangirong un raa papaara daanim Ioridaan, ma taangirong Tiro ma Sidon kaai. A ngaala na kor diat, diat waan

paat, maa diat aa walangoro taa a kum ngaalangaala na utnaa baa Iesu ia paam taai. ⁹ Io, i wapua anuna taara na wawer kupi diat a tul alop a mon, ma baa a ngaala na kor na taara diat a liur baat paai, io in kaa uni. ¹⁰ I piri lenmaa kabina ia walaangalaanga paa mongoro na malaapaang, ma diat baa diat malaapaang diat tul aara pa diat kupi diat a kakaraai marawaai karom Iesu ma diat a paami. ¹¹ Ma diat baa a kum tabaraan diat ruk taau un diat, baa diat babo Iesu diat puka pari namataana. Ma a kum tabaraan diat kulkulaai lenbi, "Ui a Natun God." ¹² Iaku i turbaat diat kupi koku diat pir waiaai naa ia woi.

Iesu i pilak paa a 12 aapostolo

(Mt 10:1-4; Lk 6:12-16)

¹³ Namur i waan tato un-aanga nate u ra taangaai lik, ma i wataa pa diat baa i nem diat, ma diat waan karomi. ¹⁴ Ma i pilak paa ku 12, ma i waatung diat a kum aapostolo. I pilak pa diat kupi diat a weur mai, ma kupi in tula wa diat ma diat a warawaai ma ra pirpir anun God. ¹⁵ I taar taa a naagagon taan diat kupi diat a lu irok wa a kum tabaraan ko ra taara.

¹⁶ Bari diat 12 baa i pilak pa diat: Simon ia baa Iesu i taar taa kaai raa iaana baa Petero. ¹⁷ Iaakobo dina ma Ioaanes a ru natun Sebedaaio, baa Iesu

i taar balet a iaandiaar baa Boaanerges, a kukuraaina baa a ru natu ra pakpagur, ¹⁸ Aanderiaas, Pilipo, Baatolomaaio, Maataio, Tomaas, Iaakobo a natun Aalipaaio, ma Tadaaio, ma Simon raa ko ra kikil Silot,* ¹⁹ ma Iudaas Iskaariot, ia baa i wagu taa Iesu.

Iesu diaar ma Belsebul

(Mt 12:22-32; Lk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Namur baa Iesu i waan paat u ra nuna taamaan, a ngaala na kor na taara balet diat waan karomi, ma pa ta pakaana bung kupi Iesu ma anuna kum naat na wawer diat a wangaan uni. ²¹ Baa anuna wuna taara diat walangoro a utnaa mi, diat waan kupi diat a ben paai, maa a taara diat piri un Iesu naa ia longlong. ²² A kum tena wawer u ra kum Naagagon taanginaanga Ierusalem, diat piri lenbi, "Belsebul, a tadaaru anu ra kum tabaraan, i ruk taau un Iesu, ma i lu irok wa a kum tabaraan ma ra dekdekin Belsebul." ²³ Io, Iesu i wataa pa diat karomi, ma i pir a kum pirpir welwelaar lenbi, "Saataan in lu irok lelawaai wa Saataan? ²⁴ Baa ta mataanitu diat balet ut diat a weium wetalaai, a mataanitu maa in tur dekdek lelawaai? ²⁵ Ma baa ta naadiwaatamaana diat a weium wetwetalaai balet ku ma diat, pain diat a ki ungaai ma. ²⁶ Baa Saataan i weium balet ku ma ra nuna kum

* **3:18:** A kikil Silot pa diat nem a mataanitu Rom kupi in naagagon diat.

tultul, anuna mataanitu pa in tur dekdek ma, in raap ku.

27 “Pa te in ruk laar paai u ra ruma anu ra dekdek na muaana, ma in lo a kum utnaa taanga naruma, baa pa i wi amuga taa a dekdek na muaana maa. Baa ut in wi akoto muga taai, namur in lo paa maraagaam a kum utnaa anu ra muaana maa. 28 Iaau pir a lingtatuna taa muaat: Din una wa a kum aakaina mangamangaan raap anu ra taara, ma ra nundiat kum aakaina pirpir kaai un God. 29 Iaku baa te in pirpir aakaka u ra Takado na Nion, pain te in una laar paai. Anuna aakaina mangamangaan maa in tur takum.” 30 Iesu i piri lenmi kabina diat piri uni naa, “A tabaraan i ruk taau uni.”

Naan Iesu ma ra kum tatena liklik
(Mt 12:46-50; Lk 8:19-21)

31 Naan Iesu ma ra kum tatena liklik diat waan paat, diat tur nataamaan ma diat wetulaa kupi. 32 Ma a kor na taara diat ki lili paai ma diat piri taana naa, “Naam ma ra kum tatem liklik bari diat nataamaan. Diat nem na babo ui.” 33 Ma i tiri diat, “Woi maa naang, ma woi diat maa a kum tateng liklik?” 34 Ma i babo karom diat raap baa diat ki lili paai. Ma i piri lenbi naa, “Baboi, diat baa naang ma ra kum tateng liklik, bari diat! 35 Maa ia baa i murmur a nemnem anun God, ia ut maa tenglik a muaana, ma tenglik a tabuan ma naang.”

4

A pirpir welwelaar u ra tena minamaarut
(Mt 13:1-9; Lk 8:4-8)

1 Iesu i turpaa balet a wawer nakono naa ra taai kikel. Ma a ngaala na kor na taara diat waan paat karomi. Io, i kaa u ra mon ma i ki taau uni nataai. Ma a kor na taara raap diat tur nakono. 2 Ma i wer diat un ta mongoro na utnaa ma ra kum pirpir welwelaar. I wer diat lenbi, 3 “Muaat a walangoroi! Raa tena minamaarut i waan kupi in lamira a kum waina wit. 4 Baa i lalamira waanwaan, raa kum waina diat puka taau u ra aakapi, ma ra kum pika diat rowo paat ma diat aan wa diat. 5 Raa kum waina kaai diat puka taau u ra pia na waatwaat, baa a pia pa i ngaala, ma diat ilak paat gagaa, maa a pia pa i but. 6 Ma baa a mage i waan paat diat malulur ma diat maraang raap, kabina maa pa ta aakaarindiat. 7 Raa kum waina kaai diat puka taau naliwan u ra kum katkadaa, ma ra kum kadadaa diat tawa ma diat tawa baat pa diat, ma pa diat wa. 8 Ma raa kum waina kaai diat puka taau u ra koina pia. Diat tawa, ma diat ngaala waanwaan ma diat wa, raa mangaan 30 waindiat, raa mangaan kaai 60, ma raa mangaan 100.”

9 Namur Iesu i piri naa, “Ia baa in talingaana, i koina baa in walangor mai.”

Iesu i wawer ma ra pirpir welwelaar karom a taara raap

(Mt 13:10-17; Lk 8:9-10)

¹⁰ Baa Iesu maku ungaai ma ra nuna 12 naat na wawer ma raa taara kaai diat ki, diat tiri u ra kum pirpir welwelaar. ¹¹ Ma i piri taan diat: "God ia taar taa a manaana taa muaat kupi muaat a nunura a kum utnaa na pidik u ra nuna mataanitu. Iaku karom a taara ingen, din wer diat u ra kum utnaa raap ma ra kum pirpir welwelaar, ¹² kupi

'diat a bababo ma pa diat a babo lelei,
diat a walwalangor, ma pa diat a walangoro lelei,
ma pa diat a manaana uni.

Baa gun diat a babo lele ma diat a manaana,
io, diat a tapuku karom God,

ma in una wa anundiat kum aakaina mangaman-gaan.' " *Aais*
6:9-10

Iesu i palaa kukuraai ra pirpir welwelaar u ra tena minamaarut

(Mt 13:18-23; Lk 8:11-15)

¹³ Ma i tiri diat naa, "Pa muaat nunura a kukuraai ra pirpir welwelaar mi? Muaat a nunura lelawaai a kukuraain ta pirpir welwelaar?"

¹⁴ A tena minamaarut i welhaar ma ra tena warawaai baa i wawer ma ra pirpir anun God. ¹⁵ A kum waina wit baa diat puka taau u ra aakapi, diat welaar ma ra taara baa diat walangoro taa a pirpir, ma Saataan i waan

paat, ma i lo wa a pirpir ko ra balaandiat. ¹⁶ Ma raa taara kaai diat welaar ma ra kum waina baa diat puka taau u ra pia na waatwaat. Baa diat walangoro a pirpir, diat paam akotoi maut ma ra gaaia. ¹⁷ Iaku maa a pirpir pa i ki okot u ra balaandiat, pa diat a tur dekdek, welaar ma ina wit baa pa ta aakaarina. Baa a kum mawaat ma ra kum ngungungut i baraata diat kabina u ra pirpir baa diat nurnur uni, diat puka gagaa maut. ¹⁸ Raa taara kaai diat welaar ma ra kum waina baa diat puka taau naliwan u ra kum katkadaa. Diat walangoro a pirpir, ¹⁹ iaku a kum nginararaa taanga min napia, ma ra nginararaa kaai u ra nundiat kum wuwuwung ma ra nemnem kaai kup a kum utnaa ingen, diat burung baat paa a pirpir anun God ma pa i wa. ²⁰ Ma raa taara kaai diat welaar ma ra waina baa diat puka taau u ra koina pia. Diat walangoro a pirpir ma diat taraam uni, ma diat wa a waindiat, raa taara 30, raa taara 60, ma raa taara kaai 100."

A pirpir welwelaar u ra laam

(Lk 8:16-18)

²¹ Ma Iesu i piri taan diat, "Pain te in lo paa ta laam ma in kuop baat taai ma ra baaket, ma pa in ung taai kaai natudaangi ra waawaa. Pate! In ung taai ut u ra nuna turtur. ²² A utnaa raap baa i taana ino, namur in waan paat kaapakaapa. Ma

a utnaa raap baa di walipai, namur din nunurai. ²³ Ia baa in talingaana, i koina baa in walangor mai.”

²⁴ Ma Iesu i piri taan diat, “Muaat a nuknuk wakaak u ra utnaa baa muaat a walangoroi. Woi na mangaana wetabaar baa muaat taari, a ngaala baa a kinalik, ia ut maa a mangaana wetabaar baa God in taari taa muaat. Ma in taar a ngaala aakit taam, taa ra utnaa baa u taar taai. ²⁵ Te baa i paam akoto a ngaala, din tabaarai balet ma ra ngaala, ma te baa pa i paam akoto ta utnaa, din rakaan wa utkaai anuna kinalik na utnaa koni.”

A pirpir welwelaar u ra kum waina wit baa diat tawa

²⁶ Ma Iesu i piri balet lenbi, “A mataanitu anun God i welaar ma ra muaana baa i maarut taa a kum waina wit u ra pia. ²⁷ Ma baa i laana inep u ra kum bungbung na marum ma i laana tawaangun u ra kum bungbung na keke, a kum waina wit diat ilak paat ma diat tawa, ma a muaana pa i nunurai baa diat ilak lelawaai. ²⁸ A pia ut i watawa in diwaai na wit lenbi: a dondono i ilak paat muga ma namur in diwaaina i tawa tato, ma a waina i murmur aakit. ²⁹ Baa a kum waina diat aa mugaan ma a kalaang na tinangaa ia waan paat, a muaana in kutu pa diat.”

A pirpir welwelaar u ra in waina maastad
(Mt 13:31-32, 34; Lk 13:18-19)

³⁰ Iesu i piri taan diat naa, “Aawa ang welaara a mataanitu anun God mai? Ma woi na pirpir welwelaar ang welaarai mai? ³¹ I welaar ma ra in waina maastad. I kinalik aakit ko ra kum waina diwaai raap, baa di maarut taai u ra pia. ³² Baa di aa maarut taai, ma ia tawa, i ngaala aakit ko ra kum diwaai na winangaan raap ma i ung werweraana a kum ngaalangaala na gagagaana, ma ra kum pika diat laana paam pio u ra kum gagagaana baa i malur.”

³³ Iesu i pirpir karom diat ma mongoro na pirpir welwelaar baa i welaar ma ra nundiat manaana, ³⁴ ma pa i pirpir karom diat ma ta pirpir ingen, a pirpir welwelaar raap ku. Ma baa diat maku ma ra nuna kum naat na wawer diat ki, i palaa maraagaam a kukuraai ra kum pirpir welwelaar.

Iesu i turbaat a top ma ra dadaip

(Mt 8:23-27; Lk 8:22-25)

³⁵ Io, baa ia maluraap u ra bung maa, Iesu i piri taa ra nuna kum naat na wawer naa, “Daat a waan bolo urong un raa papaara taai kikil.” ³⁶ Ma diat kaa karom Iesu u ra mon, ma diat waan ko ra kor na taara. Ma raa kum mon kaai diat weur ma diat. ³⁷ Ma a dekdek na dadaip i waan paat, ma a top i wawakaa unaanga u ra mon, ma marawaai in murung. ³⁸ Ma Iesu i inep taau namur u ra mon ma i ululaang paa a pilo. A kum naat

na wawer diat waanguni, ma diat piri taana, “Tena Wawer, daat wirua ma! Lelawaai, pa u ngaraa un daat?” ³⁹ Io, i kaamtur, i turbaat a dadaip, ma i piri taa ra pakaana taai, “Un ngo! Un malila.” Ma a dadaip i ngo, ma ra pakaana taai i malila maut. ⁴⁰ Iesu i piri taan diat naa, “Aawa kabina maa muaat burut? Lelawaai, pa muaat nurnur utbaai?”

⁴¹ Ma diat burut dekdek, ma diat tiri wetwetalaai diat naa, “Woi na mangaana muaana ma mi, baa a dadaip ma ra pakaana taai diaar taraam karomi?”

5

Iesu i lu irok wa a kum tabaraan kon raa muaana (Mt 8:28-34; Lk 8:26-39)

¹ Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat pukaai un raa papaara taai Gaalilaia, u ra papaar anu ra taara Geraasaa. ² Baa i pari ko ra mon, raa muaana taanga u ra kum babaang na minaat, baa a tabaraan i ruk taau uni, i waan baraatai. ³ A muaana maa, i lalaaun ku u ra kum babaang na minaat. Pa te i wi koto laar paai, a sen kaai pa i welaar mai. ⁴ Di laana wi taa a ru limaana ma ra ru kakina ma ra kum sen, iaku i laana aal kutu wa ku a sen ko ra ru limaana, ma i laana kutu ginagina ku a sen ko ra ru kakina. Ma pa ta muaana i dekdek kupi in wamaraam paai. ⁵ Ma i laana kulkulaai liklik ku u ra kum bungbung na mage ma ra marum naa ra kum

babaang na minaat, ma u ra kum taangaai kaai, ma i pokpoko a panpanina ma ra kum waat.

⁶ Baa i babo paa Iesu welwelik utbaai, i welulu ma i ki but keke ma ra urur namuga taana. ⁷ Ma a muaana maa i kulkulaai ma ina ngaala na ingaana lenbi, “Aawa maa un paami un iaau Iesu, Natun God a Ngaala Aakit? Iaau aaring ui u ra iaan God baa koku u wakadik iaau.” ⁸ I piri lenmi, kabina maa Iesu ia pir taai taana lenbi, “Ui a tabaraan. Pari ko ra muaana mi!” ⁹ Ma Iesu i tiri naa, “Woi na iaam?” Ma i baalui naa, “A iaang a Liur na tabaraan, maa miaat mongoro aakit.” ¹⁰ Ma diat aaring adekdek Iesu kupi koku i tula wa diat ko ra wanua maa.

¹¹ A ngaala na liur na boro diat wangwangaan matira u ra papaara taangaai. ¹² A kum tabaraan diat aaring Iesu naa, “Un tula wa miaat kup a kum boro kupi miaat a ruk taau un diat.” ¹³ Ma Iesu i taraam wa diat. Ma diat pari ko ra muaana maa, ma diat ruk taau u ra kum boro. Ma a kum boro diat welulu pari u ra papaara taangaai kup a taai kikil, ma diat kongo raap. A kum boro raap maa i welaar duk ma 2,000.

¹⁴ Diat baa diat baboura a kum boro, diat welulu talili, ma diat wewapua u ra utnaa mi u ra nundiat taamaan, ma un raa kum taamtaamaan liklik kaai. Ma a taara diat waan kupi diat a babo a utnaa mi i waan paat. ¹⁵ Baa

diat waan paat karom Iesu, diat babo a muaana baa a liur na tabaraan diat pari paa koni. Kuraa maku i ki, ia gop balet ma ia manaana. Ma a taara diat burut. ¹⁶ Ma diat baa diat babo taa a utnaa baa Iesu i paami, diat wapua a taara u ra utnaa baa i waan paat karom a muaana baa a kum tabaraan diat ruk taau uni, ma u ra kum boro kaai. ¹⁷ Namur diat aaring Iesu kupi in waan ingen ko ra nundiat papaar.

¹⁸ Baa Iesu i kaa u ra mon, a muaana baa namuga a kum tabaraan diat ruk taau uni, i aaring Iesu kupi diaar a weur. ¹⁹ Iaku Iesu pa i taraam, i piri ku taana lenbi, "Un waan karom a kum kakum, ma un wapua diat u ra ngaala na utnaa mi a Tadaaru ia paam taai un ui, ma baa i maari aakit ui." ²⁰ Io, i waan, ma i wewapua waanwaan irong u ra papaar Dekapolis u ra ngaala na utnaa baa Iesu ia paam taai uni. Ma a taara raap diat kakaian.

Iesu i walaauun paa natun Iaairo ma i walaangalaanga paa raa tabuan

(Mt 9:18-26; Lk 8:40-56)

²¹ Iesu i kaa u ra mon ma i waan talili balet urong un raa papaara taai kikil. Baa i ki nakono a ngaala na kor na taara diat liur baat paai. ²² Raa mukmuga u ra ruma na lotu a iaana Iaairo, i waan paat. Baa i babo Iesu, i puka ruru taau namuga naana, ²³ ma i aaring dekdeki lenbi, "Natunglik

a tabuan, marawaai ma in maat. Aiaap, daar a waan ma un ung a ru limaam nate uni, kupi in laangalaanga balet ma in lalaaun."

²⁴ Baa diaar weur waanwaan a ngaala na kor na taara diat murmur Iesu, ma diat liur baat paai ma pa ta kolo ma.

²⁵ Ma raa tabuan i malaapaang ma ra malaapaang na gaap. Ia malaapaang paa 12 kilaala. ²⁶ Ia waan paa karom a mongoro na doktaa kupi diat a waraauti, iaku diat taar a ngaala na ngunungut karomi ma diat waraap paa anuna maani. Ma i aaka aakit bakaai ma a malaapaang maa uni. ²⁷⁻²⁸ Baa i walangoro a piri un Iesu, i nuki lenbi, "Baa ang paam taa ku anuna ina maalu, ang laangalaanga balet." Io, i waan namur naana naliwan taa ra kor na taara, ma i paam taa anuna ina maalu. ²⁹ Ma a gaap i ngo maut, ma a tabuan maa i kariaanai u ra panina baa a malaapaang ia raap. ³⁰ Baa Iesu i kariaanai naa a dekdek i waan koni, i tur tapuku naliwan taa ra kor na taara, ma i wetiri naa, "Woi maa i paam taa anung ina maalu?" ³¹ Anuna kum naat na wawer diat piri taana naa, "U babo ut a kor na taara mi diat liur baat pa ui, lelawaai maa u wetiri naa, 'Woi maa i paam ta iaau?' " ³² Ma Iesu i babo taltalili kup ia baa i paam taai. ³³ A tabuan maa i burut, ma i dadader, maa i nuk paa a utnaa baa i waan paat uni. I waan karom Iesu,

i puka ruru taau namuga naana, ma i pir apuaana a utnaa baa ia paam taai. ³⁴ Ma Iesu i piri taana naa, “Natunglik, anum nurnur ia walaangalaanga pa ui. Un waan ma ra maalmaal, anum malaapaang ia raap.”

³⁵ Baa Iesu i pirpir utbaai, raa taara diat waan paat taangirong u ra ruma anun Iaairo, ma diat piri naa, “Aawa kabina baa u wabal-aana a Tena Wawer? Natumlik ia maat.” ³⁶ Iesu pa i ngaraa u ra pirpir maa, i piri ku taan Iaairo naa, “Koku u burut, un nurnur ku.”

³⁷ Pa i mulaaot paa te kupi in murmuri, iaku i ben paa ku Petero, Iaakobo dina ma Ioanes. ³⁸ Baa diat waan paat u ra ruma anun Iaairo, Iesu i walangoro a lagutur, a kulkulaai ma ra niluan. ³⁹ Baa i ruk, i piri taan diat, “Aawa kabina baa muaat lagutur ma muaat luan? A naatlik mi wakir i maat, i inep duman ku.” ⁴⁰ Ma diat nangonoi ku. I tula pari wa diat raap, ma i ben paa ku tamaa ra naat ma naana, ma ditul kaai baa ditul weur mai, ma diat ruk karom a naat. ⁴¹ Ma Iesu i paam paa a limaa ra naat na tabuan maa, ma i piri taana naa, “Taalita koum!” A kukuraai ra pirpir maa, “Tabuan lik, iaau piri taam, un tur.” ⁴² Io, i tur maut ma i waan, maa ia 12 anuna kilaala. Ma diat kakaian aakit uni. ⁴³ Ma Iesu i turbaat adekdek ta diat naa koku diat wewapua u ra utnaa mi. Ma i wetulaa kup ta utnaa kupi a tabuan lik maa

in aani.

6

A taara Naasaret pa diat nurnur un Iesu
(Mt 13:53-58; Lk 4:16-30)

¹ Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan paa taanga matira, ma diat waan paat u ra taamaan anun Iesu. ² U ra Bung Saabaat i wer a taara u ra ruma na lotu, ma mongoro na taara baa diat walan-goroi, diat kakaian aakit, ma diat piri naa, “A muaana mi i nunura lelawaai paa a kum utnaa mi? A mangaana man-aana aawa mi di taar taai taana? Maa i paam a kum ngaala na utnaa na kakaian. ³ Ia a tena paam ruma ku, a natun Maaria. A kum tatena liklik kaai, Iaakobo, Ioses, Iudaas ma Simon, ma ra kum tatena liklik in tabuan kuri ut daat lalaaun ungaai main.” Io, pa diat gaaia ma uni. ⁴ Iesu i piri taan diat naa, “Di urur karom a propet u ra kum taamtaamaan ingen, iaku diat ut u ra nuna taamaan, a kum kakuna ma diat kaai u ra nuna ruma pa diat rui.” ⁵ Iesu pa i paam laar paa ta mongoro na utnaa na kakaian matira, i ung ku a ru limaana un ta kum malaapaang, ma i walaangalaanga pa diat. ⁶ Ma Iesu i kakaian baa pa diat nurnur uni.

Iesu i tula wa a 12 naat na wawer
(Mt 10:5-15; Lk 9:1-6)

Namur Iesu i waan taltalili u ra kum taamtaamaan ma i wer a taara. ⁷ Ma i wataa paa a 12 naat na wawer, ma

i tula wa diat rurudi, ma i taar taa a naagagon taan diat kupi diat a lu irok wa a kum tabaraan. ⁸ I piri taan diat naa, "Koku muaat lo ta utnaa u ra numuaat winawaan, muaat a lo ku ina buka. Koku muaat lo ta utnaa na winangaan, koku ta bek ma koku muaat lo ta maani u ra numuaat kum maalu na winiwi. ⁹ Muaat a waan ku ma ra su u ra kakimuaat, ma koku muaat lo ta maalu na wekiaa." ¹⁰ Iesu i piri kaai taan diat naa, "Baa muaat a ki un ta ruma, muaat a ki ut matira tuk u ra bung baa muaat a waan ko ra taamaan maa. ¹¹ Baa a taara kon ta taamaan pa diat gaaia pa muaat ma pa diat walangoro anumuaat pirpir, baa muaat waan ko ra taamaan maa, muaat a tataanga wa a kabu ko ra kakimuaat, kupi a wakilang na watumaarang karom diat."

¹² Io, diat waan ma diat warawaai karom a taara kupi diat a nukpuku. ¹³ Diat lu irok wa mongoro na tabaraan, diat aalu mongoro na malaapaang ma ra wel, ma diat walaangalaanga pa diat.

Erodes i nuki naa Iesu ia Ioaanes a Tena Baapitaaiso
(Mt 14:1-2; Lk 9:7-9)

¹⁴ King Erodes i walangoro a wewapua un Iesu, kabina a taara raap diat aa nunura Iesu. Raa taara diat piri uni naa, "A muaana mi ia Ioaanes a Tena Baapitaaiso, ia lalaaun balet ko ra minaat. Maa ia kabina baa i paam a kum utnaa na kakaian mi."

¹⁵ Raa taara kaai diat piri un Iesu naa, "Ia Eliaas." Raa taara kaai diat piri uni lenbi, "Iesu ia raa propet welaar ma ra kum propet taanga namuga." ¹⁶ Baa Erodes i walangoro a kum utnaa mi un Iesu, i piri naa, "Iaau aa pakaat kutu wa in lorin Ioaanes, ma mi ia lalaaun paat balet ko ra minaat!"

Namuga Erodes i pakaat kutu in lorin Ioaanes a Tena Baapitaaiso
(Mt 14:3-12)

¹⁷⁻¹⁸ Namuga Erodes i tula wa anuna kum tena wineium ma diat aal paa Ioaanes, diat do paai ma diat waruk taai u ra ruma na karabus, kabina maa Ioaanes i pir taai taan Erodes naa, "Pa i takado baa u taulaa ma Erodiaa, tamaiaam." Ioaanes i piri lenbi kabina Erodes ia aal paa Erodiaa a tabuan anun tenalik Pilipo, ma i taulaa mai. ¹⁹ Erodiaa i milikuaana Ioaanes ma i nemi kupi din aak dokoi kabina maa i takuna diaar u ra nundiaar tinaulaa. Pa i pet laar paai kupi in aak dokoi, ²⁰ maa Erodes i burutaana Ioaanes, kabina i nunurai naa ia a koina muaana ma a tena takado. Lenmaa Erodes i baboura baat Ioaanes. I gaaia kupi in walangoro anuna pirpir, iaku i laklagon a nuknukina uni.

²¹ Io, u ra bung na binabuta anun Erodes, Erodiaa i nuk paa aakapi kupi din aak doko Ioaanes. Erodes i paam a ngaala na lukaara kup a kum mukmuga ko

ra nuna mataanitu, ma a kum mukmuga anu ra kum tena wineium, ma a kum mukmuga taangirong Gaalilaia. ²² Baa diat ki u ra lukaara, natun Erodiaa a tabuan, i ruk ma i laagaar naan diat. Eroses ma ra taara baa diat wangaan ungaai mai diat gaaiia aakit uni. Namur i piri taa ra tauraara maa lenbi, "Ang tabaara ui ma ta utnaa baa u nemi taang." ²³ Ma i weweliman dekdek taana lenbi, "Aawa maku baa un aaringi kon iaau ang taari ku taam. Baa un aaring iaau kup ta kukur ko ra nung mataanitu ang taari ku." ²⁴ Io, i waan karom naana ma i tiri naa, "Aawa maa ang aaringi koni?" Naana i baalui naa, "Un aaringi kup in lorin Ioaanes a Tena Baapitaaiso." ²⁵ Aiaap gagaa ku a tauraara maa i ruk karom king Eroses, ma i piri taana naa, "Mi ut un tabaara iaau ma in lorin Ioaanes a Tena Baapitaaiso un ta pelet."

²⁶ A king i tapunuk aakit. Iaku kabina baa ia weweliman taau naa aawa maku baa i aaringi koni in tabaarai ut mai, ma a taara baa diat ki ungaai mai u ra winangaan, diat aa walangoro taa anuna pirpir, io, pa i pet laar paai ma kupi in patut. ²⁷ I tula gagaa wa a tena wineium kupi in lo taa in lorin Ioaanes karomi. A tena wineium i ruk u ra ruma na karabus, ma i pakaat kutu paa in lorin Ioaanes. ²⁸ I ung paai u ra pelet, ma i loi karom a tau-

raara maa, ma i taari karom naana.

²⁹ Baa a kum naat na wawer anun Ioaanes diat walangoroi, diat waan ma diat lo paa a minaatina ma diat waruk taai u ra babaang na minaat.

Iesu i tabaara 5,000 na muaana

(Mt 14:13-21; Lk 9:10-17; Io 6:1-14)

³⁰ A kum aapostolo diat waan talili karom Iesu, ma diat wapuui u ra kum utnaa raap baa diat aa paam taai, ma diat aa wer taa a taara uni. ³¹ Ma Iesu i piri taan diat, "Muaat waan urin, daat a waan kup a bil na wanua, kupi muaat a ngo paa." I piri lenbi kabina maa mongoro na taara diat waanwaan paat, ma pa ta pakaana bung kupi Iesu ma anuna kum aapostolo diat a wangaan uni. ³² Io, diat kaa u ra mon ma diat waan kup a bil na wanua.

³³ Mongoro na taara baa diat babo paa a mon, diat babo lele paa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer. Diat welulu paa ko ra kum taamtaamaan ma diat muga paat taau u ra wanua baa diat a pukaai iaai. ³⁴ Baa Iesu i pukaai matira, i babo a ngaala na kor na taara. I maari aakit diat, maa diat welaar maku ma ra kum sip baa pa nundiat ta tena baboura. Ma i turpaai kupi in wer diat un mongoro na utnaa.

³⁵ Baa ia maluraap, anuna kum naat na wawer diat waan karomi, ma diat piri

taana naa, "A bil na wanua ku mi, ma ia maluraap kaai. ³⁶ Un tula wa a taara mi kupi diat a waan kup a kum taamtaamaan liklik marawaai, ma un ta kum ngaala na taamaan kaai kupi diat a kul paa ta utnaa baa diat a aani." ³⁷ Iesu i baalu diat lenbi, "Muaat ut maa muaat a tabaara diat." Diat piri taana naa, "Taangawaai ta 200 na denaaria* maa daat a kul tabaara diat mai?" ³⁸ Ma Iesu i tiri diat, "Taaain bred kuraa muaat loi? Muaat a waan ma muaat a babo." Baa diat aa manaana paa diat wapua Iesu naa, "Limnain bred ku kuri ma ruina ian kaai."

³⁹ Ma Iesu i tula nuna kum naat na wawer naa diat a wapua a taara kupi diat a ki u ra kum kihil u ra in wali. ⁴⁰ Io, diat ki u ra kum kihil, raa kum kihil raaraa maar, ma raa mangaan limlima na noina. ⁴¹ Ma Iesu i rakaan paa limnain bred ma ruina ian, i tataada unaanga u ra maawa, i waatung wakaak paa karom God uni, i bik paa limnain bred maa ma i taar taai taa ra nuna kum naat na wawer kupi diat a palau a taara mai. I palau diat raap kaai ma ra ruina ian. ⁴² Diat raap diat wangaan ma diat maaur. ⁴³ Ma diat wangaana ateng paa 12 kaa ma ra bred ma ra ian baa diat aan kapo taai. ⁴⁴ A kor na taara maa, a niluluk i ra in muaana ku i welaar ma 5,000.

kihil

(Mt 14:22-23; Io 6:15-21)

⁴⁵ Namur Iesu i tula gagaa wa anuna kum naat na wawer kupi diat a kaa u ra mon ma diat a muga urong Betsaaida un raa papaara taai kihil. Ma ia i ki utbaai kupi in tula wa a taara. ⁴⁶ Baa a taara diat aa waan weraan, Iesu i waan tato unaanga u ra taangaai kupi in aaraaring. ⁴⁷ Baa i tawiwibung, a mon ia waan naliwan u ra taai kihil, ma Iesu maku i ki nakono. ⁴⁸ Iesu i babo diat baa ia taket diat a winalua, kabina a dadaip i weium taanga namuga. Naliwan taan tuluina pakaana bung ma 6 na pakaana bung u ra malaana kinalik, Iesu i waan ku nate u ra taai kihil karom diat, ma i ling na waan aakit diat. ⁴⁹ Baa diat babo paai baa i waan nate u ra taai kihil, diat nuki naa a nion ku, ma diat kulkulaai. ⁵⁰ Diat raap diat baboi, ma diat burut aakit. Ma Iesu i pirpir gagaa maut karom diat naa, "Koku muaat ngaraa, iaau ku mi, koku muaat burut." ⁵¹ Baa Iesu ia kaa karom diat u ra mon, a dadaip i ngo maut. Diat kakaian aakit, ⁵² maa kabina pa diat manaana wakaak u ra utnaa na kakaian baa Iesu ia paam taai u ra bred ma ra ian. A balaandiat i dekdek.

Iesu i walaangalaanga a kum malaapaang irong Gene-saaret

(Mt 14:34-36)

Iesu i waan nate u ra taai

* **6:37:** Raa denaaria i welaar ma ra wedok anun raa muaana un raa bung na pinapaam.

⁵³ Baa diat aa waan bolo, diat pukaai taau nakono u ra papaar Genesaaret ma diat aagaa taa a mon. ⁵⁴ Baa diat waan pari ko ra mon, a taara diat babo lele gagaa paa maut Iesu. ⁵⁵ Diat welulu kup a kum malaapaang u ra kum taamtaamaan raap u ra papaar maa. Ma baa diat walangoroi naa Iesu kuraa i ki un raa taamaan, io, diat lo a kum malaapaang u ra kum luwu kup a taamaan maa. ⁵⁶ Ma u ra kum kinalik ma ra kum ngaalangaala na taamaan baa Iesu i waan iaai, diat wainep a kum malaapaang u ra balaa ra taamaan, ma a kum malaapaang diat aaring Iesu kupi diat a paam taa ku titi ra nuna ina maaluu. Io, diat raap baa diat paam taai, diat laangalaanga maut.

7

A taara diat wakinalik paa a pirpir anun God
(Mt 15:1-9)

¹ A kum Parisaaiio ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon taanginaanga Ierusalem, diat waan ungaai karom Iesu, ² ma diat babo raa kum naat na wawer anun Iesu baa diat wangaan ku ma ra dur na limaandiat baa pa diat gigi muga paa. ³ Maa a kum Parisaaiio ma ra kum taara Iudaia raap diat murmur a pirpir anu ra taara taanga namuga, ma pa diat wangaan, baa pa diat gi muga paa a limaandiat. ⁴ Baa diat waan paat taangirong u ra wanua na wiura, diat gigi muga paa ut, namur diat

wangaan. Mongoro na utnaa utkaai diat laana paami, diat dur a kum kaap, a kum kuro, ma ra kum tiker. ⁵ A kum Parisaaiio ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat tiri Iesu naa, "Aawa kabina maa anum kum naat na wawer pa diat murmur a kum wawer anu ra nundaat taara taanga namuga? Diat wangaan ku ma ra kum dur na limaandiat." ⁶ Ma Iesu i baalu diat naa, "A lingtatuna ut maa Aaisaia ia pirpir na propet muga taau un muaat a kum tena warwaruga naa, 'A taara mi diat ru iaau ku ma

ra waandiat,
iaku maa a balaandiat
i welwelik aakit kon
iaau.

⁷ Diat lotu biala ku karom iaau,
maa diat wer ku a taara
ma ra kum naagagon
anu ra taara ut.' *Aais*
29:13

⁸ Muaat aa waan paa ko ra kum Naagagon anun God, ma muaat murmur maku a kum wawer anu ra taara."

⁹ Ma Iesu i piri balet taan diat naa, "A lingtatuna aakit, muaat wabulbul wa a Naagagon anun God kupi muaat a murmur ku a kum wawer anu ra numuaat taara taanga namuga. ¹⁰ Moses i piri lenbi, 'Un ru tamaam ma naam,' *Pin 20:12*

ma i piri kaai lenbi, 'Baa te in pirpir aakaka un tamaana ma naana, din aak dokoi.' *Pin 21:17*

¹¹ Iaku muaat, muaat wer a taara naa i koina ku baa te in piri taan tamaana ma naana naa, 'A utnaa baa ang waraaut mur mai, iaau

aa tabaara taa God mai.'
 12 Io, muaat turbaati ku kupi koku i waraaut tamaana ma naana. 13 Baa muaat paami lenmi, muaat wakinalik paa a pirpir anun God ma muaat murmur ku a kum wawer baa muaat loi ko ra numuaat taara taanga namuga. Ma mongoro na utnaa kaai lenmi muaat laana paami."

A kum utnaa baa in baanaakaka te
 (Mt 15:10-20)

14 Iesu i wataa paa balet a taara karomi, ma i piri taan diat naa, "Muaat raap muaat a walangoro iaau, ma muaat a nunura lele anung pirpir. 15-16 Ta utnaa baa te in aan paai ma i ruk u ra in balaana, wakir in aaka uni namataan God. Iaku a kum utnaa baa i pari paa ko ra nuknukina, ia maa in aaka uni."*

17 Baa ia waan paa ko ra kor na taara, ma i ruk unaruma, anuna kum naat na wawer diat tiri u ra pirpir welwelaar mi. 18 Ma i piri taan diat lenbi, "Muaat kaai pa muaat manaana utbaai? Pa muaat nunurai naa a kum utnaa raap baa i ruk u ra in balaan te, pa in baanaakakai namataan God? 19 Kabina maa pa i ruk u ra nuknukina, i ruk ku u ra in balaana ma i babaa wai balet." Baa i pir a pirpir mi i pir akoina paa a kum utnaa na winangaan raap. 20 I piri kaai lenbi, "A utnaa baa i pari paa ko ra nuknukin te, ia maa in baanaakakai." 21 Bi ia a kum

utnaa baa i waan paat ko ra nuknuki ra taara: a kum aakaina nuknuk, a kum paamuk na mangamangaan, a winalong, aak doko taara, di aal paa a tabuan anun te, 22 a nemnem kup a ngaala na utnaa, a kum aakaakaina pina-paam, a kum warwaruga, a kum aakaina nemnem, a nuknuk aakaka, a pirura, te baa i wangaala pa ia ut, ma ra kum longlong na mangamangaan. 23 A kum aakaakaina utnaa mi diat waan paat ko ra nuknuki ra taara, ma i baanaakaka diat.

A nurnur anu ra tabuan baa wakir a tabuan Iudaia
 (Mt 15:21-28)

24 Iesu i waan ko ra taamaan maa, ma i waan paat marawaai a taamaan Tiro. I ruk un raa ruma. Pa i nemi kupi te in nunurai, iaku pa i ki ino laar paai. 25 Raa tabuan, natunalik a tabuan a tabaraan i ruk taau uni. Baa i walangoro a pirpir un Iesu, i welulu gagaa, ma i puka ruru namuganaan Iesu. 26 A tabuan maa a tabuan Ponikaa taanga u ra papaar Siria, wakir ia a tabuan Iudaia. I aaring Iesu kupi in lu irok wa a tabaraan kon natunalik. 27 Ma Iesu i piri taana naa, "Din tabaara maaur muga taa a kum naat. Pa i takado kupi din lo paa a utnaa ara kum naat, ma din tabaara a kum paap mai." 28 Ma a tabuan maa i baalui naa, "A lingtatuna ut maa Tadaaru,

* 7:15-16: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Ia baa in talingaana, i koina baa in walangor mai.*

iaku a kum paap kaai diat laana aan a kum mutamuta na utnaa natudaangi ra luwu na winangaan anu ra kum naat.”²⁹ Ma Iesu i piri taa ra tabuan maa lenbi, “Kabina u ra num koina binabaalu, un waan ku, a tabaraan ia pari paa kon natumlik.”³⁰ Baa a tabuan i waan talili balet, i babo paa natunalik, kuraa i inep taau u ra baana. A tabaraan ia pari paa koni.

Iesu i walaangalaanga paa raa muaana baa i lengbaa ma i munga

³¹ Iesu i waan paa ko ra taamaan Tiro ma i waan likaai Sidon kup a taai kikiril Gaalilaia, ma i waan paat u ra papaar Dekapolis.³² A taara diat ben paa raa muaana i lengbaa ma i munga karom Iesu, ma diat aaringi kupi in ung a ru limaana uni.³³ Iesu i ben ingen paai ku ko ra kor na taara, ma i ung taa ruuin kaalkaali na limaana u ra ruuin talingaa ra muaana maa, i gaar paa ma i paam in kaarme ra muaana.³⁴ I tataada unaanga u ra maawa, i lo dadaip paa, ma i piri taana naa, “Epaataa!” a kukuraaaina naa: “Un tapaapa!”³⁵ Io, in talingaana i kaapa, in kaarmene i tapalaa ma i pirpir paat maut.³⁶ Ma Iesu i turbaat dekdek taa a taara naa koku diat wapua te uni. Iaku baa i turbaat diat, pa diat walangoroi, a wewapua uni i waan werweraan ku.³⁷ Diat baa diat walangoro a utnaa mi, diat kakaian aakit uni,

ma diat piri lenbi, “Iesu i paam wakaak paa a kum utnaa raap, i wakoina paa a kum lengbaa kupi diat a walangor, ma a kum munga kupi diat a pirpir!”

8

Iesu i tabaara 4,000 na muaana
(Mt 15:32-39)

¹ Raa bung balet a ngaala na kor na taara diat waan ungaai, ma pa ta utnaa na winangaan kupi diat a aani. Iesu i wataa paa anuna kum naat na wawer karomi, ma i piri taan diat naa,² “Iaau maari aakit a taara mi, maa diat aa ki ungaai ma daat min tula bung, ma pa ta utnaa na winangaan baa diat a aani.³ Baa ang tula wa diat kup anundiat kum taamtaamaan ma ra minolo, diat a bengbeng waanwaan u ra aakapi, maa raa taara kon diat, diat waan ut taanga welwelik.”⁴ Anuna kum naat na wawer diat tiri naa, “Taangawaai ma ta utnaa na winangaan baa daat a tabaara diat mai, maa a bil na wanua ku mi?”⁵ Iesu i tiri diat naa, “Taaiaain bred maa kuraa muaat loi?” Diat baalui naa, “7 maku.”

⁶ Iesu i tula a taara raap kupi diat a ki unapia. I lo paa ⁷ na bred, i waatung wakaak paa uni karom God, i biki ma i taari karom anuna kum naat na wawer kupi diat a tabaara a taara mai. Io, a kum naat na wawer diat paami lenmaa.⁷ Diat lo paa a kabaana ina ian kaai,

ma i waatung wakaak paa uni, ma i taar taai kupi diat a palau a taara mai. ⁸ A taara diat wangaan ma diat maaur. Diat wangaana teng paa ⁷ na kaa ma ra kum utnaa baa diat aan kapo taai. ⁹ A in tabuan ma ra kum naat liklik ma in muaana diat raap diat wangaan. A niluluk i ra in muaana ku i welaar ma 4,000. Ma namur Iesu i tula wa diat. ¹⁰ Ma i kaa u ra mon ungaai ma ra nuna kum naat na wawer, ma diat waan kup a papaar Daalmaanutaa.

A kum Parisaaiio diat aaring Iesu kupi in paam ta utnaa na kakaian
(Mt 16:1-4)

¹¹ A kum Parisaaiio diat waan paat karom Iesu ma diat weol na pirpir mai. Diat aaringi naa in paam ta utnaa na kakaian kupi in wak-
ilangi naa ia taanginaanga u ra maawa. ¹² Iesu i riritan paa, ma i piri naa, "Aawa a kabina maa a taaun taara mi diat aaring kup ta wakilang? Mi iaau pir a lingtatuna taa muaat, pa din paam ta wak-
ilang karom muaat." ¹³ Io, i kaa balet u ra mon, ma i waan paa kon diat urong un raa papaara taai kikil.

A watumaarang u ra is anu ra kum Parisaaiio ma anun Erodes
(Mt 16:5-12)

¹⁴ A kum naat na wawer diat dumaana wai naa diat a lo ta kum bred, raain ot ku maa diat loi u ra mon. ¹⁵ Ma Iesu i watumaarang diat naa, "Muaat a baboura muaat ko ra is anu ra kum

Parisaaiio, ma anun Erodes." ¹⁶ Ma diat pirpir ungaai u ra kukuraai ra pirpir anun Iesu, ma diat piri naa, "I piri lenmaa kabina duk maa pandaat ta bred." ¹⁷ Iesu i nunura nundiat pirpir ma i piri taan diat naa, "I lawaai maa muaat piri naa pa ta bred? Pa muaat manaana ma pa muaat kaapa utbaai? Lelawaai, a balaamuaat i dekdek?" ¹⁸ A kiok na mataa-
muaat i ki, iaku pa muaat babo mai. A talingaamuaat i ki, iaku pa muaat walan-
gor mai. Muaat a nuk paai: ¹⁹ Baa iaau bik limnain bred karom 5,000 na muaana, ta-
iaa kaa muaat wateng paai balet ma ra utnaa na winan-
gaan baa i ki kapo?" Diat baalui naa, "12." ²⁰ "Ma baa iaau bik ⁷ na bred karom 4,000 na muaana, taiaa kaa muaat wateng paai ma ra utnaa i ki kapo?" Ma diat baalui naa, "7 na kaa." ²¹ Ma i tiri diat naa, "Pa muaat man-
aana utbaai?"

Iesu i wababo paa a pula irong Betsaaida

²² Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan paat irong Betsaaida, ma a taara diat ben paa raa pula karomi, ma diat aaringi naa in ung a limaana uni kupi in babo. ²³ I paam paa a limaa ra pula, ma i ben ingen paai ko ra taamaan, i kamia taa a mataa ra pula, i ung taa a ru limaana uni, ma i tiri naa, "U aa babo ta utnaa?" ²⁴ Ma a muaana maa i babo kado, ma i piri naa, "Iaau babo ku a taara diat welaar

ma ra kum diwaai baa diat waanwaan.”²⁵ Ma Iesu i ung balet a ru limaana u ra mataa ra pula, ma a mataana i kaapa wakaak maraagaam, ma i babo a kum utnaa raap.²⁶ Iesu i tula wa a muaana maa, ma i piri taana naa, “Un waan takado kup anum ruma. Koku u ruk nabalaa ra taamaan.”

Petero i pirpir kaapa un Iesu

(Mt 16:13-20; Lk 9:18-21)

²⁷ Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan kup a kum taamtaamaan marawaai Kaaisaaria Pilipoi. Baa diat waan waanwaan, i tiri diat naa, “A taara diat piri naa iaau woi?”²⁸ Diat baalui naa, “Raa taara diat piri naa ui Ioaanes a Tena Baapitaaiso. Raa taara kaai diat piri naa ui Eliaas, ma raa taara kaai diat piri naa ui raa kon diat a kum propet.”²⁹ Ma i tiri diat naa, “Io muaat, muaat piri naa iaau woi?” Ma Petero i baalui naa, “Ui Kaarisito baa God i tula wa ui urin.”³⁰ Ma i turbaat diat naa koku diat wapua te uni.

Iesu i wewapua muga u ra nuna mina

(Mt 16:21-28; Lk 9:22-27)

³¹ Iesu i turpaai kupi in wer anuna kum naat na wawer lenbi, “A Natu ra Muaana in kariaana mongoro na mawaat, ma a kum mukmuga, a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat a wero wai ma din aak dokoi. Ma baa tula bung in raap

in lalaaun paat balet.”³² A pirpir mi anun Iesu i kaapa ku. Ma Petero i ben ingen paai ma i turbaat dekdeki.³³ Iesu i tapuku, ma i babo karom anuna kum naat na wawer, ma i pirpir dekdek karom Petero naa, “Saataan, un waan unamur kon iaau! Maa u murmur ku a nuknuki ra taara, ma pa u murmur a nuknukin God.”

³⁴ Iesu i wataa paa a kor na taara ungaai ma ra nuna kum naat na wawer karomi, ma i piri taan diat naa, “Baa te i nemi kupi in murmur iaau, koku i murmur a nuknukina. In puak paa anuna bolo ma in murmur iaau.”³⁵ Baa te i maari baat paa ku anuna lalaaun in wirua, iaku ia baa pa i maari baat anuna lalaaun kup iaau, ma u ra Koina Wewapua kaai, in lalaaun.³⁶ In koina lelawaai baa te i kale raap paa a rakrakaan buaal, ma in baanaakaka wa a niono uni?³⁷ In kul kiaana a niono ma ra aawa?³⁸ Baa te in wawirwir kon iaau ma u ra nung kum pirpir karom a taaun taara mi baa anundiat lalaaun i welwelik kon God, ma diat a kum tena paam aakaina, Natu ra Muaana kaai in wawirwir koni baa in waan paat ma ra nuna kum aangelo ma ra minamaar anun Tamaana.”

9

¹ Ma i piri taan diat naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, ta taara kon muaat mi, muaat tur min, baa pa muaat a maat utbaai, muaat a babo a mataanitu anun

God in waan paat ma ra dekdek.”

*A panin Iesu i raaungaana
(Mt 17:1-13; Lk 9:28-36)*

² Baa ia raap 6 na bung, Iesu i ben paa Petero, Iaakobo ma Ioaanes, ma i ben ingen pa ditul unaanga u ra taangaai baa i tur tato aakit. Ma ditul babo a panin Iesu i raaungaana. ³ Ma anuna kum maalu i papakaat ma i kabaang dekdek aakit, ma pa te taanga min napia in gi agomgom paa tina maalu lenmaa. ⁴ Ma a tula naat na wawer ditul babo paa Eliaas ma Moses diaar waan paat ma ditul pirpir ma Iesu. ⁵⁻⁶ Ma a tula naat na wawer ditul burut aakit ma Petero pa i nunurai baa aawa in piri, io i piri maku taan Iesu naa, “Tena Wawer i koina baa daat a ki maku min. Mitul a paam ta tula palpali, num raa, raa anun Moses, ma raa anun Eliaas.” ⁷ Namur a pakaana baakut i pulu baat pa diat. Ma in ingaan raa taanga u ra baakut i piri naa, “Bi ia Natunglik, a naat na wakwakaak. Muaat a walangoroi.” ⁸ Baa ditul babo taltalili, pa ditul babo balet ma te, Iesu ot maku kuraa i tur ungaai ma ditul.

⁹ Baa diat waan pari waan-waan taanginaanga u ra taangaai, Iesu i turbaat ditul kupi koku ditul wapua taa te u ra kum utnaa mi ditul aa babo taai, tuk u ra bung baa Natu ra Muaana in tur balet ko ra minaat. ¹⁰ Ma ditul murmur a pirpir maa, ma

ditul tiri wetwetalaai ditul naa, “Aawa a kukuraai ra lalaun balet ko ra minaat?”

¹¹ Ma ditul tiri Iesu naa, “Aawa kabina maa a kum tena wawer u ra kum Naagagon diat piri naa Eliaas in waan paat muga?” ¹² I baalu ditul naa, “A lingtatuna ut, Eliaas in waan paat muga ma in wakado balet a kum utnaa raap. Ma aawa kabina baa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa Natu ra Muaana in kariaana mongoro na ngunungut ma din weoro wai?” ¹³ Ma mi iaau piri taa mutul naa Eliaas ia waan paat, ma diat paam a kum aakaina mangamangaan karomi welaar ma ra nundiat nemnem, welaar ma di aa timu taai uni u ra Buk Taabu.”

*Iesu i lu irok wa a tabaraan kon raa naatlik
(Mt 17:14-21; Lk 9:37-43)*

¹⁴ Baa Iesu ma ra tula naat na wawer diat waan pari karom a kum naat na wawer, diat babo paa a ngaala na kor na taara diat tur lili pa diat, ma a kum tena wawer u ra kum Naagagon kuraa diat weol na pirpir ma ra kum naat na wawer. ¹⁵ Baa a taara diat babo paa Iesu, diat kakaian aakit, ma diat welulu ma diat gaai baraata paai. ¹⁶ Ma Iesu i tiri anuna kum naat na wawer naa, “Aawa maa muaat weol na pirpir uni?” ¹⁷ Raa muaana ko ra taara i baalui naa, “Tena Wawer, iaau ben paa natunglik a naat muaana karom ui, maa a tabaraan i ruk taau uni ma pa i pet laar paa a pirpir. ¹⁸ Baa a

tabaraan mi i laana umi, i laana ong kuraa taai napia, ma a naat i buabua a waana ma a lakono i paarningit ma i dodo a panpanina. Iaa u aaring anum kum naat na wawer kupi diat a lu irok wa a tabaraan koni, iaku pa diat pet laar paai.”

¹⁹ Iesu i baalu diat lenbi, “Muaat a taaun taara mi, pa muaat nurnur! Iaa u aa ki iwan karom muaat. Unangaian ma muaat a nurnur? Muaat a ben a naat maa urin karom iaa u.” ²⁰ Ma diat ben paai karom Iesu. Baa a tabaraan i babo paa Iesu, i ong kuraa taa a naat maa napia, ma i gula taptapuku, ma i buabua a waana.

²¹ Ma Iesu i tiri tamaa ra naat naa, “Naangaian maa i turpaai?” Ma i baalui naa, “I turpaai uni baa i naat kinalik utbaai. ²² Mongoro na bung a tabaraan i laana ong taai u ra nguan ma mongoro na bung kaai u ra daanim kupi in aak dokoi. Baa un pet laar paai kupi un lu irok wa a tabaraan koni, un maari mir, ma un waraaut mir.” ²³ Iesu i piri taana, “Ui ut! Ia baa i nurnur i pet laar paa a kum utnaa raap.” ²⁴ Ma tamaa ra naat i kulkulaai gagaa ma ra pirpir lenbi, “Iaa u nurnur! Waraaut iaa u ra nung kinalik na nurnur.” ²⁵ Baa Iesu i babo a kor na taara baa diat welulu ungaai, i pirpir dekdek karom a tabaraan naa, “Ui a munga ma a leng-baa na tabaraan, iaa u piri taam un pari ko ra naat, ma koku balet ma u ruk uni.” ²⁶ A tabaraan i kulkulaai paa,

i wadader adekdek taa a naat maa, ma i pari paa koni. A naat maa i welaar maku ma ra minaat, ma mongoro diat piri naa ia maat. ²⁷ Iaku Iesu i paam paa a limaa ra naat, ma i aal atur paai.

²⁸ Io, baa diat ruk un raa ruma, anuna kum naat na wawer diat tiri inoi naa, “I lawaai maa pa miaat lu irok laar paa a tabaraan koni?” ²⁹ Iesu i baalu diat naa, “A mangaana tabaraan lenmi in pari ku u ra niaaring, wakir un ta utnaa kaai.”

Iesu i pirpir balet u ra nuna minaat
(Mt 17:22-23; Lk 9:43-45)

³⁰⁻³¹ Diat waan taanga matira, ma diat waan bolo irong u ra papaar Gaalilaia. Iesu i nem na wer anuna kum naat na wawer, ma pa i nemi naa te in nunura a wanua baa diat a ki iaai. Ma i piri naa, “Din taar taa Natu ra Muaana u ra limaa ra taara ma diat a aak dokoi. Ma baa tula bung in raap in lalaaun balet.” ³² Pa diat kaapa u ra kukuraai ra pirpir mi, ma diat burut kupi diat a tiri.

Woi maa i ngaala aakit?
(Mt 18:1-5; Lk 9:46-48)

³³ Diat waan paat irong Kaapernaum. Ma baa diat ruk unaruma, i tiri diat naa, “Aawa maa muaat weol na pirpir uni u ra aakapi?” ³⁴ Ma pa diat baalui, kabina maa diat weol na pirpir baa woi kon diat i ngaala aakit. ³⁵ Io, Iesu i ki ma i wataa paa anuna 12 naat na wawer, ma i piri taan diat lenbi, “Baa te

i nemi kupi in ngaala aakit, i koina baa in wakinalik paai ku, in tultul ku karom a taara raap.”³⁶ Ma i lo paa raa naatlik, ma i watur taai naliwan taan diat. Namur i romo paai, ma i piri taan diat naa,³⁷ “Baa te i gaaia paa ta naatlik lenbi u ra iaang, i gaaia pa iaau utkaai. Ma baa te i gaaia pa iaau, wakir i gaaia pa iaau ku, i gaaia paa ia ut baa i tula wa iaau urin.”

Ia baa pa i turbaat daat, i waraaut daat ku
(Lk 9:49-50)

³⁸ Ioaanes i piri taan Iesu naa, “Tena Wawer, miaat babo raa muaana i lu irok wa a kum tabaraan u ra iaam, ma miaat turbaati, maa wakir ia kon daat.”³⁹ Iesu i baalui naa, “Koku muaat turbaati. Baa te in paam ta utnaa na kakaian u ra iaang, pa in waatung gagaa ta aakaina pirpir un iaau.”⁴⁰ Maa ia baa pa i turbaat daat, i waraaut daat ku.⁴¹ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa te i tabaara muaat ma ta lik palaa, maa kabina muaat anun Kaarisito, in lo ut anuna wedok.

A utnaa baa i ben araara a taara kup aakaina mangamangaan

(Mt 18:6-9; Lk 17:1-2)

⁴² “Baa te i ben araara raa ko ra kum naat liklik bi baa i nurnur un iaau, in aaka aakit a naagagon karomi taan te baa din kubu taa ina ngaala na waat u ra in kabarono, ma din ong amurung wai nataai.

⁴³⁻⁴⁴ Baa limaam i ben araara ui, un kutu wai. In koina baa un ruk u ra lalaaun takum a tum ku ui, kupi koku di ong ui ungaai ma ra ru limaam raap u ra ngaala na nguan baa pa in maat.⁴⁵⁻⁴⁶ Baa kakim i ben araara ui, un kutu wai. In koina baa un ruk u ra lalaaun takum a tum ku ui, kupi koku di ong ui ungaai ma ra ru kakim raap u ra ngaala na nguan.*⁴⁷ Baa in mataam i ben araara ui, un lior wai. In koina baa un ruk u ra mataanitu anun God ma raain mataam ku, kupi koku di ong ui ungaai ma ruin mataam raap u ra ngaala na nguan.⁴⁸ Matira ‘a kum wuiwui liklik pa diat a maat,

ma a nguan kaai pa in maat.’

Aais 66:24

⁴⁹ Din wagomgom a taara raap ma ra nguan welaar ma ra wetabaar baa di wagomgomi ma ra sol.⁵⁰ A sol i koina, iaku baa ia raap a mapaakina, muaat a wamaapaak paai balet ma lelawaai? Painte! I koina kupi a sol in ki un muaat, ma muaat a ki na wemaraam ungaai.”

10

Koku te i kutu a tinaulaa
(Mt 19:1-12; Lk 16:18)

¹ Iesu i waan taanga matira urong u ra papaar Iudaia, ma i waan bolo u ra daanim Ioridaan. A kor na taara diat waan karomi ma i wer diat balet welaar ma i laana paami.² Raa kum Parisaaiio diat waan karomi kupi diat

* **9:45-46:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa a rina 48 in ki kaai un rina 44 ma 46.

a walaari. Diat tiri naa, “I takado ut welaar ma ra nundaat kum Naagagon baa a muaana in lu wa nuna tabuan, baa pate?”³ Ma Iesu i tiri baalu diat naa, “Woi na naagagon maa Moses i taar taai taa muaat?”⁴ Ma diat baalui, “Moses i mulaaot taai ku kupi a muaana in timu taa a dona buk na kutu tinaulaa, kupi din palaa wa a kini na tinaulaa mai.”⁵ Iesu i piri taan diat naa, “Moses i timu a naagagon maa kup muaat, kabina maa a balaamuaat i dekdek aakit.”⁶ Iaku u ra turpaai ra wawaki, ‘God i waki a taara, kupi diat in muaana ma in tabuan.’ *Tur 1:27*

⁷ ‘Mari ia a kabina baa a muaana in waan paa kon tamaana ma naana, ma in ki ungaai ma ra nuna tabuan,⁸ kupi diaar a raa maku.’ *Tur 2:24*

Ma wakir diaar rudi ma, diaar raa maku.⁹ A utnaa baa God ia kubu ungaai taai, koku balet ma te i kutui.”¹⁰ Io, baa diat ki naruma a kum naat na wawer diat tiri Iesu balet u ra utnaa mi.¹¹ Ma i piri taan diat, “Baa te i lu wa anuna tabuan, ma i taulaa balet ma ta tabuan, a muaana maa i paam aakaina karom anuna mugaana tabuan.¹² Ma baa ta tabuan i waan ko ra nuna muaana, ma i taulaa balet ma te, a tabuan maa ia kaai i paam aakaina.”

Iesu i pir wadaan a kum naat liklik
(*Mt 19:13-15; Lk 18:15-17*)

¹³ A taara diat ben a kum naat liklik karom Iesu kupi in ung a ru limaana nate

un diat. Iaku maa a kum naat na wawer diat turbaat diat.¹⁴ Baa Iesu i baboi, i kaankaan ma i piri taan diat naa, “Muaat a maadek wa a kum naat liklik baa diat a waan karom iaau. Koku muaat turbaat diat, maa a mataanitu anun God anun-diat baa diat lenbi.¹⁵ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa te pa in ruk u ra mataanitu anun God welaar ma ra naatlik, pa in ruk laar paai.”¹⁶ Ma i lo paa a kum naat liklik, ma i ung taa a ru limaana nate un diat, ma i pir wadaan diat.

A tadaaru na muaana
(*Mt 19:16-30; Lk 18:18-30*)

¹⁷ Baa Iesu i waan waan-waan balet, raa muaana i welulu karomi, i ki but keke namataana, ma i tiri naa, “Koina Tena Wawer, aawa maa ang paami kupi ang kale a lalaun takum?”¹⁸ Iesu i baalui naa, “Aawa kabina maa u waatung iaau naa iaau koina? Pa te i koina, God ku.¹⁹ U nunura a kum Naagagon: ‘Koku u aak doko te, koku u paam aakaina un ta tabuan anun te, koku u walong, koku u wetakun warwaruga, koku u waruga paa ta utnaa anun te ma u lo paai, un urur karom tamaam ma naam.’” *Pin 20:12-16*

²⁰ A muaana maa i baalui naa, “Tena Wawer, turpaai baa iaau naat utbaai tuk mi, iaau tartaraam u ra kum Naagagon raap mi.”

²¹ Iesu i babo karomi, i maari ma i piri taana naa, “U iba utbaai kup raa utnaa. Un waan ma un wiura wa anum kum utnaa raap, ma ra maani koni un tabaara a

kum iba na taara mai. Baa un paami lenmaa anum a koina wuwuwung inaanga u ra maawa. Namur un waan urin ma un murmur iaau.”²² Baa i walangoro a pirpir mi, i babo tumtumul, ma i waan ma ra tapunuk, kabina maa i ngaala aakit anuna wuwuwung.

²³ Iesu i babo taltalili karom anuna kum naat na wawer ma i piri taan diat lenbi, “I dekdek aakit karom a kum tadaaru na taara kupi diat a ruk u ra mataanitu anun God.”²⁴ A kum naat na wawer diat kakaiian aakit u ra pirpir mi. Iesu i piri balet taan diat naa, “A kum natnatung liklik, i dekdek aakit karom a taara kupi diat a ruk u ra mataanitu anun God.”²⁵ I dekdek karom a kaamel kupi in ruk u ra maata na nil na ingingit, iaku i dekdek aakit karom a tadaaru na muaana kupi in ruk u ra mataanitu anun God.”²⁶ A kum naat na wawer diat kakaiian aakit, ma diat tiri wetwetalaai diat naa, “Baa lenmaa, woi ma maa din walaauni?”²⁷ Iesu i babo karom diat ma i piri, “A taara pain diat a pet laar paai, iaku God in pet laar paa a kum utnaa raap.”

²⁸ Petero i piri taan Iesu naa, “Baboi, miaat aa waan ko ra numjaat kum utnaa raap, ma miaat murmur ui.”²⁹ Iesu i piri naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat: Baa te i waan ko ra nuna ruma, baa ko ra kum tatena liklik in muaana ma in tabuan, baa kon naana, baa tamaana, baa a kum natnatuna, baa ko ra nuna pia, kabina un

iaau ma u ra Koina We-wapua,³⁰ u ra lalaaun mi, din taar taa 100 na ruma taana, 100 na tatena liklik in muaana, 100 na tatena liklik in tabuan, 100 na naana, 100 na natnatuna, ma 100 na pia, ma ra kum ngunungut utkaai. Ma u ra lalaaun namur din tabaarai ma ra lalaaun takum.³¹ Ma mongoro baa diat muga mi, namur diat a murmur, ma diat baa diat murmur mi, namur diat a muga.”

A wetula pirpir anun Iesu u ra nuna minaat

(Mt 20:17-19; Lk 18:31-34)

³² Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan unaanga Ierusalem. Ma Iesu i mukmuga taan diat, ma anuna kum naat na wawer diat nuknuk aakit, ma a taara kaai baa diat murmuri diat burut. Ma Iesu i ben ingen paa anuna 12 naat na wawer, ma i wapua diat u ra kum utnaa baa in waan paat karomi lenbi,³³ “Baboi, mi daat waan unaanga Ierusalem. Din taar taa Natu ra Muaana karom a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon. Diat a naagagoni kupi in wirua, ma diat a taar taai karom diat baa wakir a taara Iudaia.³⁴ Diat a tataur uni, diat a kamiai, diat a raapui ma diat a aak dokoi. Ma baa tula bung in raap in lalaaun paat balet.”

A niaaring anun Iaakobo ma Ioanes

(Mt 20:20-28)

³⁵ A ru natun Sebedaaio, Iaakobo ma Ioanes, diaar

waan karom Iesu ma diaar piri taana lenbi, "Tena Wawer, mir aaring ui kupi un paam a utnaa bi mir nemi taam." ³⁶ Ma i tiri diaar naa, "Aawa maa mur nemi taang?" ³⁷ Diaar piri taana, "Un waki ta mir u ra num minamaar, ma datul a naagagon ungaai, raa paa mir u ra ot na limaam ma raa u ra maira."

³⁸ Iesu i piri taan diaar naa, "Pa mur nunura a utnaa maa mur aaring kupi. Lelawaai, in tale mur kupi mur kaai mur a kariaana a ngunungut baa ang kariaanai? In tale mur kaai kupi din baapitaaiso mur ma ra baapitaaiso na minaat baa din baapitaaiso iaau mai?" ³⁹ Ma diaar baalui naa, "Mir a pet laar paai ku." Iesu i piri taan diaar, "A ngunungut baa ang kariaanai, mur kaai mur a kariaanai, ma a baapitaaiso baa din baapitaaiso iaau mai, din baapitaaiso mur kaai mai." ⁴⁰ Iaku u ra kinkini u ra ot ma ra maira na limaang, wakir iaau, iaau naagagoni kupi ang taari. God in taari karom diat baa ia waninaar taai kup diat."

⁴¹ Baa 10 naat na wawer diat walangoroi, diat kaankaan karom Iaakobo ma Ioanes. ⁴² Iesu i wataa ungaai pa diat, ma i piri naa, "Muaat nunurai naa diat baa di waatung diat a kum tena naagagon anu ra taara baa wakir a taara Iudaia, diat naagagon aakaka a taara. Ma anundiat kum mukmuga kaai diat taar a kum dekdek

na naagagon karom diat. ⁴³ Iaku karom muaat pa in lenmaa. Baa te i nemi naa in ngaala taa muaat, in wakinalik paai kupi in tultul anumuaat. ⁴⁴ Ma ia baa i nemi kupi in mukmuga un muaat, in wilawilaau ku anu ra taara raap. ⁴⁵ Maa Natu ra Muaana kaai pa i waan paat kupi din papaam karomi. I waan paat kupi ia ut in papaam karom a taara ma in taar taa anuna lalaaun, kup ia a winekul anu ra mongoro na taara."

Iesu i wababo paa Baati-maiao a pula

(Mt 20:29-34; Lk 18:35-43)

⁴⁶ Diat waan paat irong Ieriko. Baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer ma ra kor na taara kaai diat waan taanga matira, raa muaana, a pula, a iaana Baatimaiao (a kukuraaina natun Timaaio), i kiki u ra papaara aakapi, ma i aaraaring utnaa. ⁴⁷ I walangoroi baa Iesu a te Naasaret i waan aakit, i wewataai dekdek naa, "Iesu, Natun Dewid, un maari iaau." ⁴⁸ Ma mongoro na taara diat turbaati naa koku i ge. Iaku i wewataai dekdek bakaai ma naa, "Natun Dewid, un maari iaau." ⁴⁹ Iesu i tur ma i piri naa, "Muaat wataa paai." Diat wataa paa a pula, ma diat piri taana naa, "Un gaai! Tur! Iesu i wataa ui." ⁵⁰ Baatimaiao i rakaan wa anuna ina maalu baa i burung baat anuna minong mai, i kaamtur, ma i waan karom Iesu. ⁵¹ Ma Iesu i tiri naa, "Aawa maa

u nemi naa ang paami un ui?" A pula i baalui naa, "Tena Wawer, iaau nemi naa ang babo." ⁵² Iesu i piri taana naa, "Un waan, anum nurnur ia walaangalaanga pa ui." Ma i babo gagaa maut, ma i murmur Iesu u ra aakapi.

11

Iesu i waan unaanga Ierusalem welaar ma ra king (Mt 21:1-11; Lk 19:28-40; Io 12:12-19)

¹ Baa diat waan marawaai Ierusalem, ma diat waan paat Betpaage ma Betaania u ra Taangaai na Oliwa, Iesu i tula wa rudi ko ra nuna kum naat na wawer. ² Ma i piri taan diaar naa, "Mur a waan kup a taamaan kuraa namuga taa mur. Baa mur a waan ruk, mur a waan taau un raa naat na dongki kuraa di do koto taai, ma pa te utbaai i ki paa uni. Mur a palaa paai ma mur a beni urin. ³ Baa te in tiri mur naa, 'Aawa kabina maa mur paami lenmaa?' mur a piri naa, 'A Tadaaru i nemi kumun, ma in tula talili gagaa taai balet.'"

⁴ Baa diaar waan, diaar babo paa a naat na dongki baa di aa do taai nataamaan naa ra bonanaaka i ra ruma, marawaai a aakapi, ma diaar palaai. ⁵ Raa taara baa diat tur matira diat tiri diaar naa, "Aai, mur palaa a naat na dongki maa kup aawa?" ⁶ Diaar baalu diat ma ra pirpir baa Iesu ia pir taai, ma diat maadek wai ku taan diaar. ⁷ Diaar ben taa a naat na

dongki karom Iesu, ma diaar rakaan wa ruina maalu baa diaar burung baat anundi-aar minong mai, ma diaar ung taai nate uni, ma Iesu i ki uni. ⁸ Ma mongoro na taara kaai diat rakaan wa anun-diat kum maalu baa diat bur-burung baat anundiat kum minong mai, ma diat laan-gun taai u ra aakapi. Ma raa taara kaai diat bur paa a kum turun na diwaai taanga nabuaal, ma diat ung taai u ra aakapi. ⁹ Ma diat baa diat muga ma diat baa diat murmur, diat kulkulaai lenbi, "Osaana! Daat a pir walaawa paa ia baa i waan paat u ra iaa ra Tadaaru!" *Kele 118:25-26*

¹⁰ "Daat a pir walaawa paa a mataanitu anun tamaandaat Dewid baa in waan paat!"

Osaana unaanga nate aakit!"

¹¹ Baa Iesu i waan paat in-aanga Ierusalem, i ruk u ra ruma na wetabaar. Baa ia babo taa a kum utnaa raap, i waan talili balet urong Betaania ungaai ma ra nuna ¹² naat na wawer, maa ia tawiwibung.

Iesu i pirpir karom in di-waai na fig

(Mt 21:18-19)

¹² U ra bung namur, baa diat waan taangirong Betaania, Iesu i molo. ¹³ I babo in diwaai na fig taanga welwelik, i tawa wakwakaak. Ma i waan kupi in baboi, kup ta waina. Baa i waan paat karomi, pa i babo ta waina uni, a dondono biala ku, maa pa i taaun fig utbaai. ¹⁴ Ma

i piri karom in diwaai na fig naa, "Turpaai mi ma namur, pain te balet ma in aan paa ta waim." Ma anuna kum naat na wawer diat walangoro koto paa a pirpir maa.

Iesu i ruk u ra ruma na wetabaar
(Mt 21:12-17; Lk 19:45-48; Io 2:13-22)

¹⁵ Baa diat waan paat in-aanga Ierusalem, Iesu i ruk un raa pakaana ko ra ruma na wetabaar, ma i lu pari wa diat baa diat wiura, ma diat kaai baa diat kukul matira. I ong puku wa a kum luwu anu ra kum tena kiaana maani ma ra kum kiki anundiat baa diat wiura a kum buna. ¹⁶ Ma pa i maadek taa a taara baa diat a lo anundiat kum utnaa na wiura naliwan u ra ruma na wetabaar. ¹⁷ Baa i wer diat i piri naa, "Dii aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi,

'Din waatung anung ruma baa a ruma na niaaring kup a kum wunwuna taara raap.' *Aais* 56:7

Iaku muaat aa paam puku paai kupi in welaar maku ma ra 'ruma anu ra kum tena walong.' *Ier* 7:11

¹⁸ A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon kaai diat walangoro, ma diat nuknuk kup ta aakapi kupi diat a aak doko Iesu uni, kabina maa diat burutaana, maa a taara

raap diat kakaian u ra nuna wawer.

¹⁹ Baa ia maluraap Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan paa ko ra taamaan Ierusalem.

A wawer u ra in diwaai na fig
(Mt 21:20-22)

²⁰ U ra malaana kinalik, baa diat waan talili unaanga Ierusalem, diat baboi baa in diwaai na fig ia maraang paa taanga nate tuk u ra aakaakaarina. ²¹ Ma Petero i nuk paa a pirpir anun Iesu, ma i piri taana naa, "Tena Wawer, un babo in diwaai na fig baa u pirpir na kaankaan paa karomi, ia maraang raap." ²² Ma Iesu i baalui naa, "Muaat a nurnur un God." ²³ Iaa u pir a lingtatuna taa muaat, baa te in piri taa ra taangaai bi naa, 'Un tarigaat, ma un irok lop unataai,' ma pa i aalawur nuknuk, i nurnur ku baa din paam a utnaa baa ia pir taai, io din paami ut. ²⁴ Lenmaa iaau piri taa muaat, a kum utnaa raap baa muaat aaraaring kupi, muaat a nurnur ku baa di aa taar taai taa muaat, ma din taar taai ut.

²⁵⁻²⁶ "Baa muaat aaraaring, ma muaat nuk paa ta utnaa baa te i paam aaka taai un muaat, muaat a dumaana wai, kupi Tamaamuaat inaanga u ra maawa in dumaana wa anumuaat kum

* **11:25-26:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Baa pa muaat nuk dumaana wai, Tamaamuaat kaai inaanga u ra maawa pa in nuk dumaana wa anumuaat kum aakaina mangamangaan.*

aakaina mangamangaan
kaai.”*

*A wetiri u ra naagagon
baa Iesu i laana papaam mai
(Mt 21:23-27; Lk 20:1-8)*

²⁷ Diat waan paat balet inaanga Ierusalem, ma baa Iesu i weliaa u ra ruma na wetabaar, a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum mukmuga diat waan karomi.

²⁸ Ma diat tiri naa, “Woi na mangaana naagagon maa u paam a kum utnaa mai mi? Woi maa i taar taa a naagagon mi taam kupi un paam a kum utnaa mi?”

²⁹ Iesu i baalu diat naa, “Iaau kaai ang tiri muaat ma raa wetiri. Ma baa muaat a baalu iaau, io, ang wapua muaat u ra naagagon iaau laana paam a kum utnaa mai mi. ³⁰ Taangawaai a baapitaaiso anun Ioaanes? Taanginaanga u ra maawa, baa ko ra taara ku? Muaat a wapua iaau.” ³¹ Ma diat piri ino paa lenbi, “Baa daat a piri naa, ‘Taanginaanga u ra maawa,’ in baalu daat ku naa, ‘Io, i lawaai maa pa muaat nurnur uni?’ ³² Iaku baa daat a piri naa, ‘Ko ra taara,’ a taara diat a kaankaan karom daat.” Diat burutaana a taara, maa diat raap diat nurnur un Ioaanes naa ia a propet. ³³ Io, diat baalu ku Iesu naa, “Pa miaat nunurai.” Ma Iesu i piri taan diat naa, “Iaau kaai pang wapua muaat u ra naagagon iaau laana paam a kum utnaa mai mi.”

12

*A piri pir welwelaar u ra
taara na pinapaam u ra
wanua na waain
(Mt 21:33-46; Lk 20:9-19)*

¹ Iesu i wer diat ma raa piri pir welwelaar, lenbi, “Raa muaana i maarut taa a wanua na waain, ma i liplip baat taai. Naruma u ra wanua na waain maa i kil taa in tung kupi din paa ginagina taa a polo na waain uni, ma i paam taa a naat na ruma baa i tur unaanga nate kup a tena binaboura. Namur i taar taa kumun a wanua na waain taan raa taara na pinapaam kupi diat a babourai, ma i waan kup raa taamaan ingen. ² Baa a kalaang ia ot kupi din git ungaai a waina waain, i tula wa raa tultul karom a taara na pinapaam, kup ta wai ra nuna pinapaam kupi anuna kaai. ³ Ma a taara na pinapaam diat paam akoto paai, diat umi, ma diat tula talili biala wai ku. ⁴ Ma i tula wa balet raa tultul karom diat, diat um akinkin taa in lorina, ma diat baana wawirwir taai. ⁵ Ma tamaa ra pinapaam i tula wa bulung raa tultul, diat aak doko wai ku. Baa i tula wa balet mongoro, diat um raa taara ma diat aak doko raa taara kon diat. ⁶ Raa maku i ki karomi, a natunalik ut, a naat na wakwakaak. I tula wai bulung karom diat, maa i nuki naa diat a urur un natunalik. ⁷ Iaku a taara na pinapaam maa diat piri pir ungaai paa naa, ‘Ia ma baa in kiaana tamaana, bari ma ia i

waan urin. Muaat iaap, daat a aak dokoi, kupi anundaat ma a wanua na waain.’⁸ Io, diat paam akoto paai, diat aak dokoi, ma diat ong apari wai ko ra wanua na waain.

⁹ “Aawa maa a tamaa ra wanua na waain maa in paami? In waan paat ma in aak doko wa a taara na pinapaam, ma in taar taa a wanua na waain karom ta taara ingen.¹⁰ Lelawaai, pa muaat luk a pirpir mi u ra Buk Taabu? I piri naa,

‘Ina waat maa a kum tena paam ruma diat pilak wai,

ia ut maa ina ngaatngaat na waat baa di paam a ruma mai.

¹¹ A utnaa mi a Tadaaru ut ia paam taai, ma i koina aakit u ra numiaat binabo.’” *Kele 118:22-23*

¹² A kum mukmuga anu ra taara Iudaia diat baat kup ta aakapi baa diat a paam akoto paa Iesu uni, kabina maa diat nunurai naa i pir ku a pirpir welwelaar mi un diat. Iaku maa diat burutaana a kor na taara. Io, diat tur paa koni, ma diat waan maut.

A wetiri u ra tatakom (Mt 22:15-22; Lk 20:20-26)

¹³ Diat tula wa a kum Parisaiao, ma ra kum teptepaan Eroses karom Iesu kupi diat a walaam paai kup anuna ta pirpir baa diat a takunai uni.¹⁴ Baa diat waan paat karomi, diat piri naa, “Tena Wawer, miaat nunurai naa ui a takado

na muaana, pa u ngaraa u ra utnaa baa a taara diat piri un ui. Anum wawer i welaar raap ku karom a taara raap, ma u wer mulu diat u ra aakapi anun God ma ra lingtatuna. Lelawaai, i takado kupi din taar a tatakom karom a Kaaisaar* baa pate?¹⁵ Daat a taari, baa koku?” I nunura lele anundiat warwaruga ma i tiri diat, “I lawaai maa muaat nemi naa muaat a walaar iaau? Ta maani urin ang baboi.”¹⁶ Ma diat taar taa raa maani taana. Ma i tiri diat naa, “A malalar ma ra timtimu mi uni anun woi?” Ma diat baalui naa, “Anu ra Kaaisaar.”¹⁷ Iesu i piri taan diat, “A utnaa baa anu ra Kaaisaar muaat a taari karom a Kaaisaar, ma ra utnaa baa anun God muaat a taari kaai karom God.” Baa diat walangoroi diat kakaian aakit uni.

A wetiri u ra lalaaun balet ko ra minaat

(Mt 22:23-33; Lk 20:27-40)

¹⁸ A kum Saadukaaio, baa diat weoro ku naa pa ta lalaaun balet ko ra minaat, diat waan karom Iesu, ma diat tiri naa,¹⁹ “Tena Wawer, Moses i timu taai taan daat lenbi, baa ta muaana in maat paa ko ra nuna tabuan, ma pa ta natundiaar, io, tenalik in ben paai ma in taulaa mai, kupi in wangaala taa ta kum naat liklik u ra iaan tenalik baa ia maat.²⁰ Io, raa naadi-waaina, 7 na muaana raap ku. A mugaana i taulaa, ma i maat ko ra nuna tabuan, ma

* **12:14:** Kaaisaar ia a ngaala na mukmuga u ra mataanitu Rom ma i naagagon kaai a taara Israael.

pa ta natundiaar. ²¹ Ma a weru tenalik bulung i taulaa ma ra tabuan maa, ia bulung i maat ku ko ra tabuan maa, ma pa ta natundiaar. Lenkaai maa karom a wetuldi. ²² Diat raap 7 diat, diat taulaa mai, iaku a tabuan maa pa i buta taa ta naat un diat. Ma a tabuan i maat murmur taan diat raap. ²³ U ra lalaaun balet ko ra minaat, anun woi na paan diat mulu a tabuan maa? Maa 7 diat raap diat aa taulaa paa mai.”

²⁴ Iesu i piri taan diat naa, “Muaat raara aakit, kabina maa pa muaat nunura a Buk Taabu ma ra dekdekin God kaai. ²⁵ Baa a taara diat a lalaaun balet ko ra minaat, pa diat a taulaa balet, diat a welaar maku ma ra kum aangelo inaanga u ra maawa. ²⁶ Baa muaat wero naa a kum minaat pa diat a lalaaun balet ko ra minaat, lelawaai pa muaat luk utbaai a Buk anun Moses baa i pirpir u ra in diwaai baa i kupkup? God i piri karom Moses lenbi, ‘Iaau a God anun Aabaraam, a God anun Aaisaak ma a God anun Iaakob.’ *Pin 3:6*

²⁷ Muaat raara aakit. God wakir a God anu ra kum minaat, a God anu ra kum lalaaunina ut.”

A naagagon baa i ngaala aakit

(Mt 22:34-40; Lk 10:25-28)

²⁸ Raa kon diat a kum tena wawer u ra kum Naagagon i waan paat karom Iesu ma i walangoroi baa diat pirpir ungaai ma ra kum Saadukaai. I walangoroi baa Iesu i baalu wakaak

diat, ma i tiri naa, “Woi na naagagon i ngaala taan diat raap?” ²⁹ Iesu i baalui naa, “Bari ia a ngaala na naagagon, ‘Muaat a taara Israael muaat a walangoroi, anundaat God a Tadaaru ia raa ot ku. ³⁰ Muaat a maari a Tadaaru anumuaat God ma ra balaamuaat raap, a niomuaat raap, a nuknukimuaat raap, ma ra dekdekimuaat raap.’ *Naag 6:4-5*

³¹ Ma bari ia a werudi, ‘Un maari tepaam welaar ma u maari ui ut.’ *Lewi 19:18* Pa ta naagagon i ngaala taa ra ru naagagon mi.”

³² A tena wawer u ra kum Naagagon i piri taan Iesu naa, “A lingtatuna ut, Tena Wawer, i takado anum pirpir, baa God ia raa ot ku, ma pa te balet ma. ³³ Daat a maari God ma ra balaandaat raap, a nuknukindaat raap, ma ra dekdekin daat raap, ma daat a maari a kum teptepaandaat welaar ma daat maari daat ut. Baa daat murmur a ru naagagon mi, i ngaala taa ra kum wetabaar ma ra kum wetabaar kaai baa di tuntun diat karom God.”

³⁴ Baa Iesu i baboi naa i pirpir na manaana, i piri taana naa, “Ui, pa u welwelik ko ra mataanitu anun God.” Ma namur pa te balet i waan karomi ma ta wetiri, kabina diat burut.

Kaarisito a Tadaaru anun Dewid

(Mt 22:41-46; Lk 20:41-44)

³⁵ Baa Iesu i wer diat u ra ruma na wetabaar, i piri naa, “I lawaai maa a kum tena

wawer u ra kum Naagagon diat piri naa Kaarisito in waan paat ko ra wuna taara anun Dewid? ³⁶ A Takado na Nion i mugain Dewid ma i piri lenbi,

‘A Tadaaru i piri karom anung Tadaaru,

“Un ki u ra papaara ot na limaang,

tuk baa ang uwia paa anum kum ebaar kupa diat a ki natudaangi ra num naagagon.”

Kele 110:1

³⁷ Dewid ut i waatung Kaarisito naa anuna Tadaaru. Baa lenmaa, io, diaar tamaana lelawaai?”

Iesu i watumaarang a taara u ra mangamangaan anu ra kum tena wawer u ra kum Naagagon

(Mt 23:1-36; Lk 20:45-47)

A kor na taara diat gaaia aakit baa diat walangoro a piri anun Iesu.

³⁸ Io baa i wer diat i piri lenbi, “Muaat a baboura muaat ko ra kum tena wawer u ra kum Naagagon. Diat nemi kupa diat a waanwaan ma ra kum kokoina maalu aakit, ma diat nemi naa a taara diat a taar a ngaala na urur karom diat u ra kum taamaan na winawaan ungaai. ³⁹ Ma diat nem a kinkini namuga u ra kum ruma na lotu, ma ra kinkini na tadaaru namuga u ra kum balaan. ⁴⁰ Diat waraap a wuwuwung anu ra kum walaa na tabuan, ma diat paam a kum iokaana aaraaring kupa a taara diat a babo

diat. In ngaala aakit a naagagon na binabaalu anun God karom diat.”

A wetabaar anu ra walaa na tabuan
(Lk 21:1-4)

⁴¹ Iesu i ki marawaai taau naa ra wuwuwung na maani u ra ruma na wetabaar, ma i babo a taara baa diat on-gong taa anundiat maani uni. Mongoro na tadaaru kaai diat ong taa a ngaala na maani u ra wuwuwung maa.

⁴² Iaku raa walaa na tabuan, baa i iba, i ong taa ku ru toiaa u ra wuwuwung na maani maa. ⁴³ Ma Iesu i wataa paa anuna kum naat na wawer karomi, ma i piri taan diat naa, “Iaau pir a ling-tatuna taa muaat, a walaa na tabuan mi, ia taar taa a ngaala na maani taan diat raap baa diat ong taa anundiat maani u ra wuwuwung na maani. ⁴⁴ Diat taar taa ku a ibaana ko ra nundiat kum maani, ma a walaa na tabuan mi, i iba, iaku ia taar araap wa aawa baa in topaa anuna kini.”

13

A kum wakilang i ra tintinip na bung

(Mt 24:1-14; Lk 21:5-19)

¹ Baa Iesu i pari ko ra ruma na wetabaar, raa ko ra nuna kum naat na wawer i piri taana naa, “Tena Wawer, babo a kum wakwakaak na ruma bi baa di paami ma ra kum ngaalangaala na waat!”

² Ma Iesu i piri taana, “U babo a kum ngaalangaala na ruma mi? Kuraa mun pa ta ruina

waat ma diaar a inep ungaai, din reng ginagina raap wa diat.”

³ Baa Iesu i ki inaanga nate u ra Taangaai na Oliwa baa di babo bolo kup a ruma na wetabaar, Petero, Iaakobo, Ioanes ma Aanderiaas diat tiri inoi naa, ⁴ “Un wapua mi-aat, unaangaian a kum utnaa mi in waan paat? Ma aawa a wakilang i ra kum utnaa mi baa i marawaai kupi diat a waan paat?” ⁵ Iesu i piri taan diat, “Muaat a baboura muaat, kaduk te in waruga pa muaat. ⁶ Mongoro diat a waan paat ma ra iaang, diat a piri naa, ‘Iaau maa Kaarisito,’ ma diat a waruga paa ta mongoro. ⁷ Baa muaat a walangoro a kum wineium ma ra wewapua un diat, koku muaat ngaraa, maa a kum utnaa mi diat a waan paat muga, iaku a tintinip na bung pa in waan paat utbaai. ⁸ Raa wuna taara in tur na wineium kup raa wuna taara, ma raa mataanitu in tur na wineium kup raa mataanitu. Ma a kum guria ma ra kum minolo in waan paat u ra kum taamtaamaan. A kum utnaa mi i welaar ma ra ngunungut na binabuta baa a tabuan i turpaai kupi in kariaanai.

⁹ “Muaat a baboura muaat. A taara diat a aal pa muaat karom a kum tena naagagon, ma diat a raapu muaat u ra kum ruma na lotu. Muaat a tur u ra naagagon namuga naa ra kum ngaala na mukmuga ma ra kum king, kabina un iaau. Io, muaat a wewapua kaapa un iaau

karom diat. ¹⁰ Din warawaai muga ma ra Koina Wewapua karom a kum wunwuna taara raap. ¹¹ Baa diat aal pa muaat kup a naagagon, koku muaat nuknuk muga kup ta utnaa muaat a piri. U ra pakaana bung maa muaat a pir ku a pirpir baa din wanuk taai taa muaat, maa wakir muaat maa muaat a pirpir, a Takado na Nion ut.

¹² “Te in mulaaot wa ta tenalik kupi din aak dokoi, ma ta muaana in mulaaot wa ta natunalik kupi din aak dokoi, ma a kum naat diat a tur na dekdek karom tamaandiat ma naandiat, ma diat a mulaaot wa tamaandiat ma naandiat kupi din aak doko diaar. ¹³ Ma a taara raap diat a milikuaana muaat kabina u ra iaang, iaku te baa i tur dekdek tuk u ra tintinipina, God in walaan paai.

A watumaarang u ra aakaina utnaa baa in waan paat

(Mt 24:15-28; Lk 21:20-24)

¹⁴ “Muaat a babo raa aakaina utnaa aakit in waan paat, in ki u ra pakaana baa pa i tale kupi in ki iaai, ma in baana dur a pakaana maa. Ia baa in luk a kum pirpir mi, i koina baa in manaana uni. Io, u ra bung maa, diat baa diat ki u ra papaar Iudaia, diat a kalaa ino unaanga u ra kum taangaai. ¹⁵ Ma baa te i ki nate u ra nuna ruma, baa in kaa pari, koku i ruk kupi in lo paa ta utnaa taanga naruma. ¹⁶ Ma baa te i ki nabuaal, koku balet ma i waan talili unataamaan kup

anuna maalu na minong.
 17 U ra pakaana bung maa in aaka aakit karom a kum kipbaala, ma karom diat kaai baa diat wangaau a kum naat. 18 Muaat a aaraaring kupi koku a utnaa mi in waan paat u ra kum kalaang na madiring. 19 Maa u ra kum bungbung maa, in ngaala aakit a kinadik. In ngaala aakit taa ra kum kinadik baa i laana waan paat u ra rakrakaan buaal. Turpaai baa God i waki a rakrakaan buaal tuk mi, ma namur kaai pa ta kinadik in welaar mai. 20 Baa gun a Tadaaru pa in kutu pari a kum bungbung maa, pa te maut in lalaaun. Iaku ia kutu pari wai kupi diat baa ia pilak pa diat, diat a lalaaun.

21 “U ra pakaana bung maa, baa te i piri karom muaat naa, ‘Kaarisito bari ia,’ baa ‘Barong ia,’ koku muaat nurnur uni. 22 Ta kum warwaruga na Kaarisito, ma ta kum warwaruga na propet diat a waan paat, ma diat a paam ta kum wakilang ma ta kum utnaa na kakaiian kupi diat a waruga a taara na pipilak mai, baa gun diat a pet laar pa diat. 23 Io, muaat a baboura muaat, mi iaau aa wapua muga ta muaat u ra kum utnaa raap baa in waan paat.

Natu ra Muaana in waan paat

(Mt 24:29-31; Lk 21:25-28)

24 “Baa ia raap a kum kinadik u ra kum bungbung maa, ‘in mataana mage in baboto,

a kalaang pa in baara,
 25 a kum naangnaang diat a puka pari taangi-naanga u ra baakut, ma ra kum utnaa in-aanga nate u ra baakut diat a dadader.’ *Aais 13:10; 34:4*

26 “U ra bung maa a taara diat a babo Natu ra Muaana in waan paat u ra kum baakut ma ra ngaala na dekdek ma ra minamaar. 27 Ma in tula pari wa a kum aangelo ma diat a ben ungaai anuna taara na pipilak ko ra waat na mataana dadaip, kon raa papaara rakrakaan buaal tuk urong kaai un raa papaara rakrakaan buaal.

A pirpir welwelaar u ra in diwaai na fig

(Mt 24:32-35; Lk 21:29-33)

28 “Muaat a wawer ko ra in diwaai na fig. Baa a kum gagagaana in kiok balet ma a dondono in tapalaa, muaat nunurai naa a kum kalaang na wuwan ia marawaai. 29 Lenkaai maa, baa muaat babo a kum utnaa baa iaau pirpir taau uni in waan paat, muaat a nunurai naa a pakaana bung ia marawaai. 30 Iaau pir a lingtatuna taa muaat, a kum utnaa raap mi in waan paat baa a taau taara mi diat lalaaun utbaai. 31 A maawa ma ra rakrakaan buaal diaar a panaai, iaku maa anung kum pirpir pa in panaai.

Pa te i nunura a bung baa a pakaana bung

(Mt 24:36-44)

³² “Pa te i nunura a bung baa a pakaana bung. A kum aangelo inaanga u ra maawa pa diat nunurai, ma Natuna kaai pa i nunurai, Tamaana ku i nunurai. ³³ Muaat a nuknuk wakaak, ma muaat a baboura muaat, maa pa muaat nunurai naa unaangaian baa a kum utnaa mi in waan paat. ³⁴ I welaar ma raa muaana baa i waninaar kupi in waan kup raa taamaan ingen. I taar taa anuna ruma taa ra nuna kum tultul, kupi diat a babourai. I tibe weraana a kum pinapaam taan diat raap raaraa, ma i wapua taa raa muaana kupi in baboura a balbalaat.

³⁵ “Muaat a baboura muaat, maa pa muaat nunurai baa unaangaian a tamaa ra ruma in waan paat, u ra maluraap, baa u ra ngaala na marum, baa u ra laar baa a kum kareke diat kurkurekatuk, baa u ra malaana, ³⁶ kaduk in waan paat kakaian, ma in waan taau un muaat baa muaat inep duman ku. ³⁷ Mi iaau piri taa muaat ma karom a taara raap naa, muaat a baboura muaat.”

14

Diat pirpir ungaai paa kupi diat a aak doko Iesu
(Mt 26:1-5; Lk 22:1-2; Io 11:45-53)

¹ Ru bung namuga taa ra lukaara na waan likaai, ma ra lukaara na bred baa pa ta is uni, a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra

kum tena wawer u ra kum Naagagon diat nuknuk kup ta mangaana aakapi kupi diat a paam akoto ino paa Iesu ma diat a aak dokoi. ² Diat piri naa, “Koku daat paami u ra lukaara, kaduk a taara diat a paam ta purpuruan.”

Raa tabuan i labo a polo na mangingi u ra in lorin Iesu
(Mt 26:6-13; Io 12:1-8)

³ Iesu i ki utbaai irong Be-tania, u ra ruma anun Simon, ia baa namuga i malaa-paang ma ra wukawuka. Baa i ki u ra winangaan, raa tabuan i waan karomi ma ra polo na mangingi baa di waatungi naa naad. I ngaatngaat aakit, ma i taana u ra in palaa baa di paami ko ra waat. I aak puar wa in mataana palaa, ma i laboi u ra in lorin Iesu. ⁴ Raa taara baa diat ki matira diat kaankaan ma diat pirpir weta-laa naa, “Kup aawa maa di labo biala wa ku a polo na mangingi mi? ⁵ I lawaai maa pa di wiura paai kup ta 300 na denaaria* kupi din tabaara kum iba na taara mai?” Ma diat pirpir na kaankaan karom a tabuan maa.

⁶ Iesu i piri taan diat lenbi, “Muaat a maadek wa a tabuan mi. Aawa maa muaat watapunuki kupi? Ia paam taa a koina pinapaam aakit un iaau. ⁷ A kum iba na taara diat lalaaun ungaai ut ma muaat. Baa muaat nemi kupi muaat a paam a koina karom diat, muaat a

* 14:5: Raa denaaria i welaar ma ra wedok anun raa muaana un raa bung na pinapaam.

paami ku. Iaku iaau, pang ki takum naa muaat. ⁸ Ia paam ot paa a utnaa baa i tale kupi in paami. Ia labo taa a polo na mangingi u ra paning kupi in waninaar amuga iaau kup anung bung na minaat. ⁹ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, u ra kum taamtaamaan u ra rakrakaan buaal, baa din warawaai ma ra Koina Wewapua iaai, din wewapua utkaai u ra utnaa bi a tabuan mi ia paam taai, kupi a iaana in tur na aaim.”

Iudaas i mulaaot kupi in wagu taa Iesu

(Mt 26:14-16; Lk 22:3-6)

¹⁰ Iudaas Iskaariot, raa ko ra 12 naat na wawer, i waan karom a kum ngaala na tena wetabaar karom God, kupi in wagu taa Iesu karom diat. ¹¹ Baa diat walangoroi, diat gaai, ma diat weweliman taai kupi diat a doki ma ra maani. Ma Iudaas i nuknuk kup ta koina pakaana bung baa in wagu taa Iesu karom diat.

Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat aan a utnaa na waan likaai

(Mt 26:17-25; Lk 22:7-14, 21-23; Io 13:21-30)

¹² U ra mugaana bung u ra lukaara na bred baa pa ta is uni, baa di laana aak doko a kum naat na sip uni kup a lukaara na waan likaai, a kum naat na wawer anun Iesu diat tiri naa, “U nemi naa miaat a waan uwaai, kupi miaat a waninaar paa andaat utnaa kup a lukaara na waan likaai?” ¹³ I tula wa rudi ko ra nuna kum naat

na wawer, ma i piri taan di-aar naa, “Mur a ruk unaanga Ierusalem. Baa mur aa waan paat, mur a wetarom ma raa muaana i lo ina ngaala na palaa, ma mur a murmuri. ¹⁴ Ma baa in ruk un ta ruma, mur a piri taa ra tamaa ra ruma naa, ‘A Tena Wawer i piri naa: Waiaa a kukur ra ruma baa miaat ma ra nung kum naat na wawer, miaat a aan a utnaa na waan likaai iaai?’ ¹⁵ Ma in waiaa ta mur u ra ngaala na kukur ra ruma inaanga nate, baa di aa waninaar taai, ma mur a wani-naar a utnaa iaai.” ¹⁶ A ru naat na wawer diaar waan paat inaanga Ierusalem, ma diaar baraata raap paa ut a kum utnaa baa Iesu i pir taai taan diaar. Ma diaar wani-naar a utnaa na waan likaai.

¹⁷ Baa ia maluraap, Iesu ma anuna 12 naat na wawer diat waan paat. ¹⁸ Baa diat wangaan, i piri naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, raa kon muaat in wagu ta iaau, raa ut kon muaat mi daat wangaan ungaai.” ¹⁹ Ma diat tapunuk, ma diat raap raaraa diat tiri naa, “Wakir iaau duk?” ²⁰ Ma Iesu i piri taan diat naa, “Raa kon muaat ut a 12, ia baa mir puk ungaai amaamir ru bred u ra dis. ²¹ Natu ra Muaana in wirua welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu. Iaku in aaka aakit karom a muaana baa in wagu taai karom a kum ebaar. In koina aakit baa gun pa din butai, kupi koku i kariaana a naagagon maa karomi.”

A tintinip na winangaan anu ra Tadaaru

(Mt 26:26-30; Lk 22:14-20; 1Kor 11:23-25)

²² Baa diat wangaan utbaai, Iesu i lo paa a bred, i waatung wakaak paa uni, i bik paai, ma i tabaara anuna kum naat na wawer mai. I piri naa, "Muaat a rakaan paai, bi ia a paning."

²³ Namur i lo paa a kaap, i waatung wakaak paa uni, i taari taan diat, ma diat raap diat inim koni. ²⁴ Ma i piri taan diat, "Bi ia a gaaping, a kunubu baa i aal ungaai taa God ma ra taara. A gaaping mi i talabo u ra mongoro. ²⁵ Iaa u pir a lingtatuna taa muaat naa, pang inim balet ma ta waain, tuk baa ang inim a matakina waain u ra mataanitu anun God."

²⁶ Io, baa diat aa kelekele paa, diat waan tato unaanga u ra Taangaai na Oliwa.

Iesu i pirpir muga u ra weoro anun Petero

(Mt 26:31-35; Lk 22:31-34; Io 13:36-38)

²⁷ Iesu i piri taan diat naa, "Muaat raap muaat a waan paa ku kon iaa u, maa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, God i piri naa, 'Ang um a tena baboura sip, ma a kum sip diat a welulu werweraan.' *Saak 13:7*

²⁸ Iaku baa iaa u aa tur balet ko ra minaat, ang muga urong Gaalilaia." ²⁹ Petero i piri taana naa, "Baa diat raap diat a waan paa kon ui, iaa u painte." ³⁰ Iesu i piri taana naa, "Iaa u pir a

lingtatuna taam, umari u ra marum, baa a kareke pa in weru kurkurekatuk utbaai, un weoro tula pakaan naa pa u nunura iaa u." ³¹ Ma Petero i pirpir dekdek karomi naa, "Pang weoro kon ui. In koina ku baa daar raap daar a ora wirua." A kum naat na wawer raap kaai diat piri ut lenmaa.

Iesu i aaraaring u ra wanua Getsemaane

(Mt 26:36-46; Lk 22:39-46)

³² Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan paat u ra wanua a iaana Getsemaane, ma i piri taan diat naa, "Muaat a ki ku min, ma iaa u ang aaraaring paa." ³³ Io, i ben paa Petero, Iakobo ma Ioaanes. U ra pakaana bung maa i kariaana a ngaala na tapunuk ma i mawaat aakit a nuknukina. ³⁴ I piri taan ditul naa, "Anung lalaun i mawaat aakit ma ra tapunuk, marawaai ma ang maat mai. Mutul a ki ut min, ma mutul a baboura." ³⁵ I waan kinalik taau unamuga, i puka ruru unapia, ma i aaraaring kupi a pakaana bung na minaat in waan likaa wai, baa gun in koina lenmaa. ³⁶ I aaraaring naa, "Tataa, Tataa, a kum utnaa raap i tale ui un paami, un lo wa a ngunungut na minaat kon iaa u. Iaku koku di murmur anung nemnem, din murmur ut anum nemnem."

³⁷ Baa i waan talili, i babo ditul, ditul aa inep duman. I tiri Petero naa, "Simon, lelawaai, u inep duman ku?"

Pa un pet laar paai kupi un baboura ta kinalik na pakaana bung ku? ³⁸ Mutul a baboura, ma mutul a aaraaring, kupi koku mutul puka u ra walwalaam. A niomutul i nem na taraam, iaku a panimutul i bilua.”

³⁹ Io, i waan, ma i aaraaring balet ma ra niaaring baa ia waatung taai mun. ⁴⁰ Baa i waan talili balet, i babo ditul baa ditul aa inep dumman balet, kabina a mataanditul i uwaaiia aakit. Pa ditul nunurai baa aawa maa ditul a baalui mai. ⁴¹ Baa i wetula pakaana winawaan talili anuna karom ditul, i piri naa, “Mutul a inep liklik maku? I ot ku! A pakaana bung ia waan paat. Baboi, di aa wagu taa Natu ra Muaana ma din taar taai u ra limaa ra kum tena aakaina. ⁴² Mutul tur, daat a waan! Baboi, a muaana baa in wagu ta iaau bari ma ia.”

Di aal paa Iesu

(Mt 26:47-56; Lk 22:47-53; Io 18:3-12)

⁴³ Baa Iesu i pirpir utbaai, Iudaas, raa ko ra 12 naat na wawer, i waan paat, diat ma ra kor na taara. Diat lo a kum liwan na wineium ma ra kum pakaana naalnaal. A kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum mukmuga diat tula wa diat. ⁴⁴ Ia baa in wagu taa Iesu ia wapura muga taa a kor na taara u ra wakilang baa in paami un Iesu naa, “Ia baa ang dum a papaara waana, ia ut maa. Muaat a paam akoto

paai, muaat a ben ingen paai ma muaat a baboura baat wakaaki.”

⁴⁵ Io, Iudaas i waan maut karom Iesu ma i piri naa, “Tena Wawer!” Ma i dum a papaara waana. ⁴⁶ Ma a taara maa diat paam akoto paa Iesu ma diat aal paai.

⁴⁷ Raa kon diat baa diat turtur marawaai, i aalum paa anuna in liwan na wineium, ma i pakaat a tultul anu ra mukmuga na tena wetabaar karom God, ma i kutu wa in talingaana. ⁴⁸ Ma Iesu i piri taan diat naa, “Lelawaai, iaau duk a ngaala na tena pet apurpuruan, maa mi muaat waan paat ma ra kum liwan na wineium ma ra kum pakpakaana naalnaal kupi muaat a paam akoto iaau? ⁴⁹ U ra kum bungbung raap daat kiki u ra ruma na wetabaar, iaau laana wer a taara, ma pa muaat aal iaau. Iaku di paami lenmi kupi din paam ot paa a pirpir u ra Buk Taabu.” ⁵⁰ Ma a taara na wawer raap anun Iesu diat welulu weraan paa koni.

⁵¹ Raa baarmaan baa i laana murmur Iesu, i mong paa ku ma ina maalu. Baa diat paam akoto paai, ⁵² i ong wa ku anuna ina maalu, ma i welulu, i towaturia maku.

Iesu i tur u ra naagagon namataa ra taara na kiwung
(Mt 26:57-68; Lk 22:54-55, 63-71; Io 18:13-14, 19-24)

⁵³ Diat ben paa Iesu karom a mukmuga na tena wetabaar karom God. Ma a kum ngaala na tena wetabaar karom God, a kum

mukmuga, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat waan paat ungaai matira. ⁵⁴ Petero i murmur waanawaana Iesu, iaku maa i welwelik ut, ma i ruk u ra pakaana anu ra mukmuga na tena wetabaar karom God, ma i manir naa ra nguan ungaai ma ra kum tena baboura.

⁵⁵ A kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra taara na kiwung raap diat baat kup ta aakaina utnaa baa Iesu ia paam taai, kupi diat a takunai mai, ma diat a aak dokoi uni, iaku maa pa diat baat laar paa ta utnaa. ⁵⁶ Mongoro diat pir a kum warwaruga na piri un Iesu, iaku anundiat kum piri pa i waan ungaai. ⁵⁷ Raa taara diat tur ma diat pir a kum warwaruga na piri un Iesu naa, ⁵⁸ "Miaat walangoroi i piri lenbi, 'Ang reng wa a ruma na wetabaar mi baa a taara diat paami, ma un ta tula bung ku ang paam paa te baa wakir a taara diat paami.'" ⁵⁹ Iaku anundiat kum piri kaai pa i waan ungaai.

⁶⁰ A mukmuga na tena wetabaar karom God i tur taau namuga taan diat ma i tiri Iesu naa, "Lelawaai, pa un baalu a kum piri na wetakun mi karom ui?" ⁶¹ Iaku Iesu pa i piri. A tena wetabaar maa i tiri balet naa, "Ui Kaarisito, a Natun God, ia baa i daan takum, baa pate?" ⁶² Iesu i piri, "Iaau ut maa, ma namur muaat a babo Natu ra Muaana in

ki u ra papaara ot na li-maan God, ia baa i dekdek aakit, ma in waan paat u ra kum baakut taanginaanga u ra maawa." ⁶³ A mukmuga na tena wetabaar i kaankaan ma i aal rabaana anuna ina maalu ut ma i piri naa, "Daat nem balet ma ta piri na wetakun kup aawa?" ⁶⁴ Muaat aa walangoro taa anuna piri aakaka un God. Aawa muaat nuki?" Io, diat raap diat mulaaot baa Iesu in wirua. ⁶⁵ Raa taara kon diat, diat kamia Iesu, diat pulu baat taa a mataana, diat tibuli ma diat piri taana naa, "Ui a propet, un wapua mi-aat, woi maa i tibul ui!" A kum tena baboura diat ben paai ma diat raapui.

Petero i weoro kon Iesu
(Mt 26:69-75; Lk 22:56-62;
Io 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Baa Petero i ki utbaai nataamaan u ra ruma maa, raa tauraara, a tultul anu ra mukmuga na tena wetabaar karom God i waan paat. ⁶⁷ Baa i babo Petero kuraa i manir, i babo dekdeki ma i piri naa, "Ui kaai raa kon diat baa muaat weweur ma Iesu a te Naasaret." ⁶⁸ Iaku i weoro lenbi, "Pa iaau nunura a utnaa maa u piri uni, ma pa iaau kaapa uni." Ma i waan urong naa ra bonanaaka i ra liplip. Ma a kareke i kurkurekatuk maut. ⁶⁹ A tabuan i babo paai balet, ma i wapua diat baa diat tur matira naa, "A muaana mi ia kaai raa ut kon diat mi." ⁷⁰ Petero i weoro balet.

Namur kinalik, diat baa diat tur marawaai karom Petero, diat piri taana naa, "A lingtatuna ut baa ui kaai raa kon diat, maa ui a te Gaalilaia." ⁷¹ Ma i weweliman karom diat, i piri naa, "God in naagagon aakaka iaau baa ang warwaruga. Pa iaau nunura a muaana maa muaat pirpir uni." ⁷² Ma a kareke i weru pakaana kurkurekatuk maut. Ma Petero i nuk paa a pirpir baa Iesu ia pir taai taana naa, "Baa a kareke pa in weru pakaana kurkurekatuk ut-baai, un weoro kon iaau tula pakaan." Io, i taangi aakit maut.

15

Iesu i tur namataan Pilaato

(Mt 27:1-2, 11-14; Lk 23:1-5; Io 18:28-32)

¹ Baa i malaana kinalik, a kum ngaala na tena wetabaar karom God, a kum mukmuga, ma a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra taara na kiwung raap, diat pirpir ungaai. Diat wi paa a ru limaan Iesu, diat ben paai ma diat taar taai karom Pilaato. ² Pilaato i tiri naa, "Ui maa a King anu ra taara Iudaia?" Ma Iesu i baalui naa, "Ma raa ut ia u aa piri." ³ A kum ngaala na tena wetabaar karom God diat takuna Iesu un ta mongoro na utnaa. ⁴ Pilaato i tiri Iesu balet naa, "Pa anum ta pirpir na binabaalu? Baboi, mongoro na utnaa aakit mi diat takuna ui mai." ⁵ Iesu

pa i baalui ma ta pirpir, ma Pilaato i kakaian aakit uni.

Diat mulaaot wa Iesu baa in maat

(Mt 27:15-26; Lk 23:13-25; Io 18:39-19:16)

⁶ U ra kum kilakilaala raap u ra kum lukaara na waan likaai, Pilaato i laana palaa wa raa karabus baa a taara diat aaring kupi. ⁷ U ra kilaala maa, raa muaana a iaana Baaraabaas i ki u ra karabus. Ia raa kon diat baa diat weium ma ra mataanitu, ma diat aak doko a taara u ra wineium. ⁸ Baa a kor na taara diat waan paat karom Pilaato, diat aaringi naa in palaa wa balet ta karabus. ⁹ Ma Pilaato i tiri diat naa, "Muaat nemi naa ang palaa wa a 'king anu ra taara Iudaia' karom muaat?" ¹⁰ I piri lenbi kabina ia nunurai naa a kum ngaala na tena wetabaar karom God diat taar taa Iesu ku karomi u ra aakaina nuknukindiat. ¹¹ Iaku a kum ngaala na tena wetabaar karom God diat wowo taa a kor na taara kupi diat a aaring Pilaato baa in palaa taa Baaraabaas karom diat. ¹² Pilaato i tiri diat balet, "Aawa maa ang paami un ia baa muaat waatungi naa a king anu ra taara Iudaia?" ¹³ Ma diat ge dekdek ku ma ra pirpir naa, "Aak waati u ra bolo!" ¹⁴ Pilaato i tiri diat balet naa, "Aawa kabina? Woi na aakaina utnaa maa ia paam taai?" Iaku diat ge dekdek ku ma ra pirpir naa, "Aak waati u ra bolo!" ¹⁵ Pilaato i nemi kupi in wagaai a taara, io, i palaa wa Baaraabaas karom diat.

Baa di aa raapu tataa Iesu, Pilaato i taar taai taa ra kum tena wineium kupi diat a aak waati u ra bolo.

A taara na wineium diat tatau un Iesu
(Mt 27:27-31; Io 19:2-3)

¹⁶ A kum taara na wineium diat aal paa Iesu unaruma u ra liplip i ra ngaala na ruma anu ra nundiat mukmuga, ma diat wataa ungaai paa a kikil na taara na wineium raap. ¹⁷ Diat wamong taai ma ra in taar na maalu, diat limaai paa in aaru i taar laklakono ma diat ung taai u ra in lorina welaar ma ra in kaaeng.* ¹⁸ Diat wataai naa, "Ui maa a king anu ra taara Iudaia!" ¹⁹ Diat raapraapu in lorina ma ra in diwaai, diat kamiai, diat ki but keke naana, ma diat urur karomi. ²⁰ Baa diat aa tatau paa uni, diat palaa wa in taar na maalu koni. Diat wamong taai balet ma ra anuna kum maalu, ma diat ben apari paai kupi din aak waati u ra bolo.

Di aak waat Iesu u ra bolo
(Mt 27:32-44; Lk 23:26-43; Io 19:17-27)

²¹ U ra aakapi a kum tena wineium diat baraata paa raa te Kirene, a iaana Simon, a tamaan Aaleksaander ma Rupus, i waan kon raa taamaan kupi in waan unaanga Ierusalem. Diat wowo taai kupi in lo a bolo anun Iesu.

²² Diat ben Iesu kup a wanua di waatungi ma Golgotaa, a kukuraaina "Pia na Lor." ²³ Diat taar taa a waain taana, a waain baa di ung ungaai ma ra mira, iaku pa i nem na inimi. ²⁴ Diat aak waat taai u ra bolo, ma diat pilaai laaki kup anuna kum maalu kup woi kon diat in lo ta maalu.

²⁵ Baa i 9 na pakaana bung u ra malaana diat aak waati u ra bolo. ²⁶ Diat timu taa a pirpir na wetakun uni nate u ra bolo lenbi,

"A KING ANU RA TAARA
IUDAIA."

²⁷⁻²⁸ Diat aak waat taa kaai ru tena walong ungaai mai un raa ru bolo, raa u ra papaara ot na limaana, ma raa u ra papaara maira.†

²⁹ Ma diat baa diat waanwaan aakit Iesu, diat pir aakakai ma diat liliaa lorindiat karomi. Ma diat piri naa, "Ui ma maa baa u piri naa un reng wa a ruma na wetabaar, ma un paam paai balet ku un ta tula bung, ³⁰ mi un walaau pa ui ma, ma un pari ko ra bolo." ³¹ A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat kaai diat tatau un Iesu, diat pir wetwetalaai karom diat naa, "I walaau paa a taara ingen, iaku ia ut pa in walaau laar paai. ³² Baa ia a Kaarisito, a King anu ra taara Israael, mi ut in pari ko ra bolo,

* **15:17:** In kaaeng ma ra in taar na maalu diaar babo welaar ma ra minong anu ra king. † **15:27-28:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Di paami lenmi kupi din paam ot paa a pirpir uni u ra Buk Taabu lenbi, "Di luk ungaai paai ma ra kum tena aakaina."*

kupi daat a baboi, ma daat a nurnur uni." Ma diaar kaai, baa di aak waat ta diaar u ra ru bolo ungaai mai, diaar pir aakakai.

Iesu i maat

(Mt 27:45-56; Lk 23:44-49; Io 19:28-30)

³³ Baa i 12 pakaana bung u ra mage, a buaal raap i baboto tuk un tuluina pakaana bung u ra malu-raap. ³⁴ Baa i tuluina pakaana bung, Iesu i kulkulaai dekdek lenbi, "Eloi, Eloi, lemaa saabaakaataani?" A kukuraai ra pirpir mi i lenbi, "Anung God, anung God, i lawaai maa u waan paa kon iaau?" *Kele 22:1*

³⁵ Raa taara kon diat baa diat tur marawaai, baa diat walangoroi diat piri naa, "Baboi, i wewataai kup Eliaas." ³⁶ Raa kon diat i welulu ma i lo paa raa utnaa baa i laana lo koto a polo. I puk paai u ra waain baa i matitir, i ung paai u ra in diwaai ma i tulaa tato i unaanga nate kupi Iesu in inimi. Ma i piri taan diat naa, "Tot, daat a baboi kumun. Lelawaai, Eliaas in waan pari kupi in lo pari paai baa pate?" ³⁷ Ma Iesu i kulkulaai dekdek paa, ma i ung wa anuna lalaun.

³⁸ Ma ina maalu na babaat kutu naruma u ra ruma na wetabaar i tarabaat weraan, turpaai taanginaanga nate tuk napia. ³⁹ A mukmuga anu ra kum tena wineium i tur taau naa ra bolo, baa i walangoro Iesu i kulkulaai ma i babo a mangaana mi-naat baa i paami, i piri naa,

"I lingtatuna aakit, a muaana mi a Natun God."

⁴⁰ Raa kum tabuan kaai diat tur welwelik taau ut ma diat buru a kum utnaa mi. Kuraa naliwan taa ra kum tabuan maa, raa tula tabuan kaai, Maaria Maagdalone, ma Saalome ma Maaria kaai a naan loses ma laakobo a baarmaan. ⁴¹ Ditul mi ditul murmur Iesu baa i ki Gaalilaia, ma ditul laana waraauti. Ma mongoro na tabuan kaai, baa diat weur ungaai mai unaanga Ierusalem, diat ki matira.

Di wainep Iesu u ra babaang na mina

(Mt 27:57-61; Lk 23:50-56; Io 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Raa muaana a iaana Iosep, a te Aarimaatia, ia raa ko ra taara na kiwung, a ngaala na muaana baa a taara diat laana rui, i kiki walaang kup a mataanitu anun God. Baa ia maluraap u ra bung na waninaar, a bung namuga taa ra Bung Saabaat, i waan karom Pilaato, pa i burut, ma i aaring paa a mi-naatin Iesu koni. ⁴⁴ Pilaato i kakaian baa i walangoroi naa Iesu ia maat. I wataa paa a mukmuga anu ra kum tena wineium, i tiri naa, "Naangai-an maa Iesu i maat?" ⁴⁵ Baa ia manaana paa taa ra mukmuga mi, i mulaaot taa a mi-naatin Iesu karom Iosep. ⁴⁶ Ma Iosep i kul paa in koina maalu, i lo pari paa Iesu, ma i pulu paai ma ra ina maalu maa. Namur i wainep taai u ra babaang na mina, baa di aa kil taai u ra papaara waat, ma i tul baat taa a mataa ra

babaang na minaat ma ra ina ngaala na waat. ⁴⁷ Maaria Maagdalone ma Maaria, a naan Ioses, diaar babo taa a wanua mi di wainep Iesu uni.

16

Iesu i tur balet ko ra minaat

(Mt 28:1-8; Lk 24:1-12; Io 20:1-10)

¹ Baa a Bung Saabaat ia raap, Maaria Maagdalone, ma Maaria naan Iaakobo, ma Saalome ditul kul paa a kum utnaa baa i aangawian kupi ditul a wamong a minaatin Iesu mai. ² Baa in mage ia waan paat u ra malaana kinalik u ra mugaana bung u ra wik, a tula tabuan ditul waan kup a babaang na minaat. ³ Baa ditul waan waanwaan ditul tiri wetwetalaai ditul, "Woi ma in waraaut datul kupi in tul ingen wa ina waat marong ko ra mataa ra babaang na minaat?" ⁴ Baa ditul babo takado urong, ditul baboi baa di aa tul ingen wa ina ngaala na waat maa.

⁵ Baa ditul ruk u ra babaang na minaat, ditul babo raa baarmaan, i ki taau u ra paapaara ot na limaanditul, i mong paa ma in kabaang na maalu. Baa ditul babo paai ditul burut.

⁶ A muaana maa i piri taan ditul naa, "Koku mutul burut. Iaaun nunurai naa mutul baat kup Iesu a te Naasaret, ia baa di aak waat taai u ra bolo. Ia lalaaun balet, pa i

ki ma min. Mutul a babo a wanua baa di wainep taai iaai. ⁷ Mutul a waan, mutul a wapua anuna kum naat na wawer ma Petero kaai naa, 'Iesu in muga urong Gaalilaia. Muaat a baboi marong, welaar ma ia wapua muga ta muaat.'"

⁸ Io, ditul welulu ko ra babaang na minaat ma ra ngaala na bunurut ma ditul dadader, ma pa ditul wapua te un ta pirpir kabina ditul burut aakit.*

Iesu i waan paat karom Maaria Maagdalone

(Mt 28:9-10; Io 20:11-18)

[⁹ Baa Iesu ia lalaaun paat balet u ra malaana kinalik u ra mugaana bung u ra wik, i waan paat karom Maaria Maagdalone, ia baa i lu irok wa 7 na tabaraan koni. ¹⁰ Maaria Maagdalone i waan ma i wapua diat baa diat laana murmur Iesu, baa diat tapunuk ma diat taangtaangi kupi. ¹¹ Baa diat walangoroi naa Iesu ia lalaaun balet ko ra minaat ma Maaria ia babo taai, pa diat nurnur uni.

Iesu i waan paat karom ru naat na wawer

(Lk 24:13-35)

¹² Namur Iesu i waan paat karom ru naat na wawer baa diaar waanwaan u ra aakapi. Ma a panin Iesu i babo raaungaana. ¹³ Baa diaar waan talili balet, diaar wapua a kum naat na wawer raap, iaku pa diat nurnur kaai un diaar.

* **16:8:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Maarko i ngo ku min. Diat nuki naa te ingen i timu taa a kum rina 9-20.

*Iesu i waan paat karom 11
naat na wawer*

*(Mt 28:16-20; Lk 24:36-49;
Io 20:19-23; Aap 1:6-8)*

¹⁴ Namur i waan paat paa karom 11 naat na wawer baa diat ki na winangaan. Ma i kaankaan karom diat, kabina pa diat nurnur, ma i dekdek a balaandiat, ma kabina baa pa diat nurnur un diat baa diat aa babo taai naa ia lalaaun balet. ¹⁵ Ma i piri taan diat naa, "Muaat a waan u ra rakrakaan buaal raap, ma muaat a warawaai ma ra Koina Wewapua karom a taara raap. ¹⁶ Ia baa i nurnur ma di baapitaaisoi din walaau. Iaku ia baa pa i nurnur din taar a dekdek na naagagon na binabaalu karomi. ¹⁷ A kum tena nurnur diat a paam a kum utnaa na kakaian bi: Diat a lu irok wa a kum tabaraan ma ra iaang, diat a pirpir ma ra kum aalawur matakina pirpir, ¹⁸ diat a paam a kum wui baa i laana karaat doko a taara, iaku pa in baanaakaka diat, ma baa diat a inim a minminaat, ia kaai pa in baanaakaka diat maut, ma diat a ung a limaandiat u ra kum malaapaang, ma diat a laangalaanga."

waan, ma diat warawaai talalili. Ma a Tadaaru i pa-paam waraaut diat, ma i wal-ingtatuna anuna pirpir ma ra kum utnaa na kakaian baa i waan ungaai mai.]

*Iesu i waan tato unaanga
u ra maawa*

(Lk 24:50-53; Aap 1:9-11)

¹⁹ Baa a Tadaaru Iesu ia pirpir taau taan diat, God i lo tato paai unaanga u ra maawa, ma i ki u ra papaara ot na limaana. ²⁰ Anuna kum naat na wawer diat

A Koina Wewapua un Iesu Kaarisito Lukaa i timui A pirpir kaapa muga

Lukaa i timu a buk mi. Wakir ia raa ko ra 12 naat na wawer anun Iesu. Ma wakir kaai ia a te Iudaia, ia a te Grik. Anuna taamaan kanaapi duk Aantiokia u ra papaar Siria. Lukaa pa i babo taa a kum utnaa baa Iesu i paami. I lo manaana ku kon diat baa diat wewapua un Iesu.

Namuga anuna pinapaam a doktaa, ma i nunura wakaak a pirpir Grik.

A buk mi a mugaana buk baa Lukaa i timui, ma i timu kaai a buk Aapostolo. I timu a buk mi kupi a taara Grik diat a nunura wakaak a pirpir un Iesu ma diat a nur-nur uni. Diat a nunurai naa Iesu i waan pari urin kupi in walaan a taara raap. Lukaa i timtimu kaai un Iesu naa i waan paat a muaana mulu, ma i pirpir u ra nuna maarmaari karom a iba na taara ma karom daat raap raaraa.

I timtimu kaai u ra kum utnaa bi: A pir walaawa karom God, a dekdek i ra Takado na Nion, a niaaring, ma a lalaan anu ra kum iba na taara ma ra kum tadaaru na taara.

A winawaan i ra buk Lukaa:

A turturpaai ra buk mi (1:1-4)

A binabuta anun Iesu ma Ioaanes a Tena Baapitaaiso (1:5-2:52)

A pinapaam anun Ioaanes a Tena Baapitaaiso (3:1-20)

Di baapitaaiso Iesu ma namur Saataan i walaami (3:21-4:13)

Iesu i papaam irong Gaalilaia (4:14-9:50)

Iesu i waan unaanga Ierusalem (9:51-19:27)

A tintinip na wik ma ra minaat anun Iesu (19:28-23:56)

A tinur balet anun Iesu ko ra minaat, ma ra nuna winawaan tato (24:1-53)

¹ Karom Tiopilo, Mongoro diat walaari ma diat aa pet ot paa a timtimu u ra kum utnaa i waan paat karom miaat. ² Diat baa diat aa babo taa a kum utnaa mi ko ra turpaaina, ma diat wer a taara u ra Koina Wewapua, diat wapua miaat u ra kum utnaa mi. ³ Io, iaau kaai iaau aa tikan apaat paa kum utnaa mi ko ra turpaaina, lenmaa iaau nuki naa i koina baa ang timu taai taam, Tiopilo a tadaaru. Ang timu a kum utnaa mi welaar ma ra wemur na winawaan paat anundiat, ⁴ kupi un nunurai naa a kum utnaa di aa wer ta ui uni, i lingtatuna ut.

A wewapua kaapa muga baa din buta Ioaanes a Tena Baapitaaiso

⁵ U ra kilaala baa Erodes i king u ra papaar Iudaia, raa tena wetabaar karom God a iaana Saakaria, ko ra kikil anun Aabia. Saakaria,

anuna taulaa a iaana Elisabet, ia kaai ko ra wuna taara anun Aaron. ⁶ Diaar a ru tena takado namataan God, diaar murmur wakaak a kum wetulaa ma ra kum Naagagon raap anu ra Tadaaru. ⁷ Iaku pa ta natundiaar, maa Elisabet i bi, ma diaar aa takaana kaai.

⁸ Raa bung u ra kum bungbung na wetabaar anu ra kihil anun Saakaria, Saakaria ut i paam anuna pinapaam na wetabaar namataan God. ⁹ Welaar ma ra mangamangaan na pipilak baa a kum tena wetabaar karom God diat laana muri, diat pilak paa Saakaria kupi ia ut in ruk u ra ruma na wetabaar anu ra Tadaaru, ma in tun a utnaa baa i aangawian wakwakaak. ¹⁰ U ra pakaana bung baa i tun a utnaa baa i aangawian wakwakaak, a taara na lotu raap baa diat tur nataamaan diat aaraaring.

¹¹ A aangelo anu ra Tadaaru i waan paat karom Saakaria, ma i tur taau u ra papaara ot naa ra luwu na tuntun wetabaar, baa di tun a utnaa baa i aangawian wakwakaak uni. ¹² Baa Saakaria i babo paai, a panina i urugian, ma i burut aakit uni. ¹³ Ma a aangelo i piri taana naa, "Saakaria, koku burut, God ia walangoro anum niaaring, ma anum tabuan Elisabet in buta paa ta natumlik a muaana, ma un taar a iaana baa Ioanes. ¹⁴ Un gaai aakit uni, ma mongoro kaai diat a gaai u ra nuna

binabuta, ¹⁵ maa in ngaala namataa ra Tadaaru. Pa in inim a waain, baa a palaa na longlong, ma baa pa din butai utbaai ia teng ma ra Takado na Nion. ¹⁶ Ma in ben talili ta mongoro na taara Israael karom a Tadaaru anundiat God. ¹⁷ In dekdek aakit welaar ma ra propet Eliaas, in muga taa ra Tadaaru, kupi in ben ungaai balet a kum tamtamaa ra kum naat karom a kum natnatundiat kupi diat a wemaraam balet, ma in ben paa a taara na wabulbul balet kup a koina ninunuk anu ra kum takado na taara, kupi in waninaar a taara anu ra Tadaaru kup anuna winawaan paat."

¹⁸ Saakaria i tiri aangelo naa, "Ang nunura lelawaa naa a utnaa mi in waan paat? Maa mir, mir aa takaana raap." ¹⁹ Ma aangelo i baalui naa, "Taau Gaabriel, iaau laana tur namataan God. Ia ut i tula wa iaau kupi ang wapua ui, ma ang lo a koina we-wapua mi karom ui. ²⁰ Iaku ui, pa u nurnur u ra nung pirpir. In waan paat takado ut u ra kilaalaina. Baboi, mi pa un pirpir, maa kabina pa u nurnur. Un munga ku tuk u ra pakaana bung baa a utnaa mi in waan paat uni."

²¹ U ra pakaana bung maa a taara diat kiki walaang kup Saakaria, diat ngaraa baa ia ki iwan aakit u ra ruma na wetabaar. ²² Baa i waan pari, pa i pirpir laar paai ma karom diat, i tututuk maku karom diat ma ra ru limaana. Io, diat nunurai naa Saakaria

ia babo taa ta binabo u ra ruma na wetabaar.

²³ Baa ia raap anuna pakaana bung na pinapaam, i waan talili kup anuna taamaan. ²⁴ Ma namur, Elisabet anuna tabuan i kipbaala, ma lima na kalaang pa i waan ingen paa ko ra ruma. ²⁵ Ma i piri naa, “Mi maraagaam a Tadaaru i waraaut iaau ma i lo wa a utnaa baa iaau wawirwir uni naa ra taara.”

Di wapua Maaria naa in buta Iesu

²⁶ Baa ia 6 na kalaang anun Elisabet, God i tula wa aangelo Gaabriel urong Gaalilaia un raa taamaan a iaana Naasaret. ²⁷ I waan karom a inip na tabuan a iaana Maaria, a pet webaat anun Iosep, ia baa ko ra wuna taara anun king Dewid. ²⁸ A aangelo i ruk karom Maaria ma i piri taana naa, “Un gaaia, u daan aakit! A Tadaaru i ki karom ui.” ²⁹ Ma Maaria i nuknuk laklagon aakit u ra pirpir mi, baa aawa a kukuraaina. ³⁰ Ma a aangelo i piri taana naa, “Maaria, koku burut, God i gaaia aakit un ui. ³¹ Walangoroi! Un kipbaala, un buta paa a naat muaana, ma un taar taa a iaana baa Iesu. ³² Ma a iaana in rarang, ma din waatungi naa a Natun God a Ngaala Aakit. Ma a Tadaaru God, in waki taai u ra kiki na king anun tabuna Dewid, ³³ ma in naagagon takum a wuna taara anun Iaakob, ma anuna mataanitu pa in raap.” ³⁴ Maaria i tiri aangelo naa, “In papet lelawaai mi,

maa pa mir laa ungaai ma ta muaana?” ³⁵ A aangelo i baalui naa, “A Takado na Nion in ki un ui, ma a dekdekin God a Ngaala Aakit in pulu baat ui. Lenmaa a Tena Gomgom baa un buta paai, din waatungi naa a Natun God. ³⁶ Baboi, a kakum Elisabet ia takaana, ma di waatungi naa a bi, iaku mari ia kipbaala, ma ia 6 na kalaang anuna. ³⁷ Maa pa ta utnaa i dekdek karom God.” ³⁸ Ma Maaria i piri naa, “Iaau, iaau a tultul anu ra Tadaaru, din paami un iaau welaar ma ra num pirpir.” Ma a aangelo i waan paa koni.

Maaria i waan karom Elisabet

³⁹ Namur Maaria i wani-naar paa, ma i waan tato gagaa kup a taamaan baa i ki nate u ra kum taangaai u ra papaar Iudaia. ⁴⁰ I ruk u ra ruma anun Saakaria, ma i wataa na gaaia paa Elisabet. ⁴¹ Baa Elisabet i walangoro paa a wewataai na gaaia anun Maaria karomi, a naat i gula u ra in balaana, ma Elisabet i teng ma ra Takado na Nion. ⁴² Ma i pirpir ma ra ngaala na ingaana naa, “Ui u daan taa ra in tabuan raap, ma a naat kaai baa un butai i daan. ⁴³ Iaau woi na mangaana tabuan mi maa naa ra nung Tadaaru in waan karom iaau? ⁴⁴ Baa iaau walangoro anum wewataai na gaaia karom iaau, a naat i gaaia, ma i gula u ra in balaang. ⁴⁵ U daan baa u nurnur naa a pirpir anu ra

Tadaaru karom ui in waan paat lingtatuna.”

Maaria i pir walaawa paa God

⁴⁶ Maaria i piri naa,
“A niong i pir walaawa paa a Tadaaru,

⁴⁷ ma in balaang i gaaia un God, anung Tena Walaauun,

⁴⁸ maa i maari iaau anuna tultul na tabuan, baa iaau a tabuan biala ku iaau.

Turpaai mari a kum taaun taara raap diat a piri un iaau naa iaau daan,

⁴⁹ maa Ia baa i Dekdek, ia paam taa a kum ngaala na utnaa un iaau,

a iaana i gomgom.

⁵⁰ Anuna maarmaari i ki karom a kum taaun taara raap baa diat rui.

⁵¹ I paam a kum dekdek na pinapaam ma ra limaana,

ma u ra dekdekina i kamaar weraana wa diat baa diat aamaamaan ngaala u ra nuknukin diat.

⁵² I ong pari wa a kum king ko ra nundiat kum kiki na ngaala,

ma i wangaala pa diat baa di nuki naa diat a taara biala ku.

⁵³ I tabaara a kum iba na taara ma ra kum kokoina utnaa

ma i tula wa a kum tadaaru ma ra pabon na limaandiat.

⁵⁴ I waraaut anuna kum tultul, a taara Israael,

maa i nuk paa anuna maarmaari

⁵⁵ karom Aabaraam ma ra nuna wuna taara takum,

welaar ma ia pir taai karom anundaat wuna taara taanga namuga.”

⁵⁶ Ma Maaria i ki karom Elisabet welaar ma tula kalaang, ma namur i waan talili balet kup anuna taa-man.

Elisabet i buta Ioaanes a Tena Baapitaaiso

⁵⁷ Io, baa a bung anun Elisabet i ot kupi in babuta uni, i buta paa a naat muaana. ⁵⁸ A kum teptepaana ma a kum kakuna diat walangoroi baa a Tadaaru i maari aakit Elisabet, ma diat gaaia ungaai mai.

⁵⁹ Baa ia 8 na bung anu ra naat, diat waninaar kupi din poko kikili, ma diat nemi kupi diat a taar taa a iaan tamaana Saakaria uni. ⁶⁰ Iaku naana i piri naa, “Koku, a iaana ut Ioaanes.”

⁶¹ Diat piri taana naa, “Pa ta kakum i lo a iang maa.”

⁶² Namur diat paam a kum wakilang ma ra limaandiat karom tamaana, ma diat tiri naa woi na iang i nemi naa din ungi u ra naat. ⁶³ Ma i tutuk kup ta utnaa baa in timtimu uni, ma i timui naa, “A iaana Ioaanes.”

Diat raap diat kakaian. ⁶⁴ Ma a waan Saakaria i paapa, ma in kaarmene i tapalaa,

ma i pirpir maut, i pir walaawa paa God. ⁶⁵ Ma a kum teptepaandiaar raap, diat burut aakit. A kum pirpir u ra utnaa mi, i

waan werweraan u ra kum taamtaamaan baa diat ki nate u ra kum taangaai u ra papaar Iudaia. ⁶⁶ Diat raap baa diat walangoroi, diat nuknuk aakit uni, ma diat piri naa, “A mangaana naat aawa mi?” Maa diat baboi naa a dekdek i ra Tadaaru i ki uni.

Saakaria i pirpir na propet

⁶⁷ Saakaria tamaan Ioanes, i teng ma ra Takado na Nion, ma i pirpir na propet lenbi,

⁶⁸ “Daat a pir walaawa paa a Tadaaru, a God anu ra taara Israael, maa ia waan paat karom anuna taara, ma ia kul walaan-galaanga pa diat.

⁶⁹ Ia taar taa a dekdek na Tena Walaan karom daat,

ko ra wuna taara anu ra nuna tultul Dewid,

⁷⁰ welaar ma ia pir taai na-muga utbaai ko ra waa ra nuna kum gomgom na propet.

⁷¹ Ia taar taai kupi in walaan pa daat ko ra nundaat kum ebaar, ma ko ra limaandiat raap baa diat milikuaana daat,

⁷² ma kupi in maari anundaat wuna taara taanga namuga ma in paam ot paa anuna gomgom na kunubu.

⁷³ I weweliman taau karom tabundaat Aabaraam,

⁷⁴ naa in walaan pa daat ko ra limaa ra nundaat kum ebaar,

kupi daat a papaam karomi ma pa daat a burut.

⁷⁵ Daat a papaam karomi ma ra mangamangaan baa i gomgom ma i takado namataana, u ra nundaat kum bungbung na lalaun raap.

⁷⁶ Ma ui natunglik, din waatung ui, a propet anun God a Ngaala Aakit, maa un waanwaan muga taa ra Tadaaru, ma un paam aara muga anuna aakapi,

⁷⁷ kupi din wakaapa anuna taara naa din walaan pa diat, baa di aa una wa nundiat kum aakaina mangamangaan,

⁷⁸ kabina u ra ngaala na maarmaari anu ra nundaat God.

Ma u ra nuna maarmaari a kaapa na warwalaan taangi-naanga nate in puua paat karom daat.

⁷⁹ In puua un diat baa diat ki u ra baboto, ma u ra baboto na mi-naat,

kupi in muga daat u ra aakapi na maalmaal.”

⁸⁰ Ma a naat i ngaala waanwaan ma i dekdek waanwaan u ra niono. Ma i ki u ra bil na wanua tuk i tur paat karom a taara Israael.

2

*Maaria i buta Iesu
(Mt 1:18-25)*

1 U ra kilaala maa, Kaaisaar Aaugusto i naagagoni kupi din timu a iaa ra taara u ra kum taamaan raap baa Rom i naagagon diat. 2 Bi ia a mugaana pakaan baa di timu iaandi baa Kirinio i naagagon Siria. 3 Ma a taara raap diat waan kup anundiat kum taamtaamaan mulu kupi din timu iaandiat.

4 Iosep kaai i waan ko ra taamaan Naasaret u ra papaar Gaalilaia kup a taamaan Betilem u ra papaar Iudaia. Betilem, a taamaan baa di buta Dewid iaai, maa Iosep ia ko ra wuna taara anun Dewid. 5 I waan kupi din timu a iaana, ungaai ma ra iaan Maaria anuna pet webaat. Baa diaar waan Maaria ia kipbaala. 6 Ma baa diaar ki irong Betilem, i ot a bung kupi Maaria in babuta uni, 7 ma i buta paa a mugaana natuna, a naat muaana. Ma i pului ma ra kum maaluu na naat, ma i wainep taai u ra wuwuwung na winangaan ara kum wewagua, kabina maa a ruma na ininep aagil ia teng paa kon ditul.

A wewapua u ra binabuta anun Iesu karom a kum tena baboura sip

8 Raa kum tena baboura sip diat baboura anundiat kum liur na sip u ra marum inaanga nabuaal marawaai u ra taamaan maa. 9 Ma a aangelo anu ra Tadaaru i waan paat paa karom diat, ma ra minamaar anu ra Tadaaru i baarabaara lili diat, ma diat burut aakit.

10 A aangelo i piri taan diat naa, "Koku muaat burut. Muaat baboi, iaau waan paat karom muaat ma ra koina wewapua baa in wagaai a taara raap. 11 Mari, u ra taamaan anun Dewid, di aa buta paa anumuaat Tena Walaauun, ia baa Kaarisito, a Tadaaru. 12 Ma muaat a babo kup a wakilang lenbi: A naat di pulu taai ma ra kum maaluu na naat, ma di wainep taai ku u ra wuwuwung na winangaan ara kum wewagua."

13 Pa i iwan ku ma a ngaala na kor na aangelo taanginaanga u ra maawa diat waan paat karom a aangelo maa, ma diat pir walaawa paa God lenbi,

14 "A pir walaawa karom God inaanga nate aakit, ma a maalmaal u ra rakrakaan buaal raap karom diat baa i gaaiia un diat."

15 Baa a kum aangelo diat aa waan kon diat unaanga nate u ra maawa, a kum tena baboura sip diat piri naa, "Mi ut daat a waan urong Betilem, daat a babo a utnaa mi ia waan paat, baa a Tadaaru ia wapua ta daat uni."

16 Io diat waan gagaa, ma diat baat paa Maaria ma Iosep ma ra naat mangalon baa di wainep taai ku u ra wuwuwung na winangaan ara kum wewagua. 17 Baa diat babo a naat, diat pir waiaa a pirpir baa aangelo ia wapua ta diat uni u ra naat maa. 18 Ma diat raap

baa diat walangoro a pirpir anu ra kum tena baboura sip, diat kakaian aakit uni. ¹⁹ Baa Maaria i walangoro a kum pirpir mi, i paam akotoi u ra in balaana ma i nuknuk aakit uni. ²⁰ A kum tena baboura sip diat waan talili, diat wangaala paa God ma diat pir walaawa paai u ra kum utnaa diat walangoroi ma diat aa babo taai, welaar ma ra pirpir anu ra kum aan-gelo.

Di taar a iaan Iesu

²¹ Baa i 8 na bung anu ra naat, ma i ot kupi din poko kikili, di taar taa a iaana baa Iesu, welaar ma ra pirpir a aangelo ia pir taai baa Maaria pa i kipbaala utbaai.

Di taar taa Iesu karom a Tadaaru

²²⁻²⁴ Baa ia raap a kum bungbung na wagomgom anun Iosep ma Maaria, welaar ma ra Naagagon anun Moses, diaar waan unaanga Ierusalem kupi diaar a wetabaar ma “ruina buna baa ru baarmaan na kuwur,” *Lewi 12:8* welaar ma ra pirpir na Naagagon anu ra Tadaaru. Io, diaar lo Iesu kaai unaanga Ierusalem, kupi diaar a taar taai taa ra Tadaaru, welaar ma di aa timu taai u ra Naagagon anu ra Tadaaru naa, “A kum mugaana naat muaana raap ma ra kum mugaana muaana na wewagua, din taar ta diat karom a Tadaaru.” *Pin 13:2, 12*

²⁵ Raa muaana i ki inaanga Ierusalem a iaana Simion, a tena takado ma a tena

urur kaai karom God. I kiki walaang kup a warwalaan anu ra taara Israael, ma a Takado na Nion i ki uni. ²⁶ A Takado na Nion ia wapuaana taai karomi naa pa in maat gagaa, in babo muga taa ut a Kaarisito anu ra Tadaaru. ²⁷ A Takado na Nion i muga ruki u ra ruma na wetabaar. Baa i babo paa naadiaar-waana diaar waan paat ma ra naat Iesu kupi diaar a paam a wetabaar welaar ma di aa timu taai u ra kum Naagagon, ²⁸ Simion i lo paa Iesu ma ra ru limaana. Ma i pir walaawa karom God lenbi,

²⁹ “Tadaaru, mi un walaan-galaanga wa iaau, anum tultul, kupi ang waan ma ra maalmaal,

welaar ut ma ra num pirpir.

³⁰ Iaa u aa babo taa anum warwalaan ma ra mataang,

³¹ a warwalaan, baa u aa waninaar paai namataa ra kum wuna taara raap.

³² A kaapa kup in wakaa-pakaapa anum aakapi karom diat baa wakir a taara Israael, ma kupi a minamaar karom anum taara Israael.”

³³ Tamaana ma naana diaar kakaian aakit u ra kum pirpir mi Simion i piri un Iesu. ³⁴ Simion i pir wadaan diaar, ma i piri taan Maaria, naan Iesu, naa, “A naat mi God i pilak paai kupi mongoro na te Israael diat a wirua uni ma ra mongoro kaai diat a lalaan uni, ma

kupi a wakilang baa mongoro na taara diat a milikuaanai. ³⁵ Baa diat a milikuaanai din wapuaana a kum ninunuk ko ra balaan mongoro na taara. Ma ui, a tapunuk baa un kariaanai in welaar ma in liwan na wineium baa in go anum lalaanun.”

³⁶⁻³⁸ Io, raa tabuan bulung, a propet, a iaana Aanaa, i waan paat karom ditul u ra pakaana bung maa. A tabuan mi a natun Paanuel, ko ra wuna taara Aaser. Ia takaana aakaka, ia ⁸⁴ na kilaala anuna ma i walaa maku. Diaar taulaa paa ku ⁷ na kilaala ma namur anuna muaana i maat. A tabuan mi pa i waan paa ko ra ruma na wetabaar, i lotlotu u ra bungbung na mage ma u ra bungbung na marum, i laana wawel ma i laana aaraaring. Baa i waan paat karom ditul i waatung wakaak paa karom God, ma i wewapua u ra naat karom diat raap baa diat kiki walaanga paa a warwalaanun anun Ierusalem.

Ditul waan talili balet urong Naasaret

³⁹ Baa Iosep ma Maaria diaar aa paam ot paa a kum utnaa raap welaar ma ra Naagagon anu ra Tadaaru, ditul waan talili balet urong Gaalilaia kup anundiat taamaan Naasaret. ⁴⁰ Ma a naat i tawa ma i dekdek waanwaan, ma i teng ma ra manaana, ma ra maarmaari anun God i ki uni.

Iesu i ki u ra ruma na wetabaar

⁴¹ U ra kum kilakilaala raap tamaan Iesu ma naana diaar laana waan unaanga Ierusalem u ra lukaara na waan likaai. ⁴² Baa ia ¹² kilaala anun Iesu, ditul waan unaanga Ierusalem kup a lukaara na waan likaai, welaar ut maa diat laana paami. ⁴³ Baa a lukaara ia raap, diat waan talili balet, ma Iesu i ki okot ku inaanga Ierusalem, iaku tamaan ma naana pa diaar nunurai. ⁴⁴ Diaar nuki naa diat weur ma ra taara. Baa ia raa bung u ra nundiat winawaan talili diaar turpaai kupi diaar a baat kup Iesu naa ra kum kakunditul, ma ra kum teptepaanditul.

⁴⁵ Baa diaar gaana baatbaat taau kupi, diaar waan talili balet unaanga Ierusalem, ma diaar baat kupi manaanga. ⁴⁶ Baa diaar aa baat paa tula bung, diaar babo baraata paa Iesu u ra ruma na wetabaar. I ki ungaai ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon, i walwalangoro diat, ma i tirtiri diat. ⁴⁷ Ma diat raap baa diat walangoroi, diat kakaian u ra nuna manaana, ma u ra nuna kum binabaalu karom diat. ⁴⁸ Baa diaar babo paai, diaar kakaian, ma naana i piri taana naa, “Natunglik, aawa kabina maa u paami lenmi un mir? Mir ma tamaam mir aa baat raap paa kup ui, ma mir ngaraa aakit un ui.” ⁴⁹ Ma i piri taan diaar naa, “Aawa maa mur baatbaat kup iaau uni? Pa mur nunurai naa i takado kupi ang ki u ra ruma anun Tamaang?” ⁵⁰ Iaku pa

diaar kaapa u ra nuna pirpir.

⁵¹ Namur ditul waan talili urong Naasaret, ma i tartaraam karom diaar, ma naana i nuk akoto a kum utnaa raap mi. ⁵² Iesu i tawa waanwaan u ra panina ma u ra nuna manaana, ma i ngaala a gaaia anun God ma ra taara uni.

3

Ioanes a Tena Baapitaaiso i warawaai
(Mt 3:1-12; Mk 1:1-8; Io 1:19-28)

¹ Baa i wenoina ma lima na kilaala na naagagon anun Kaaisaar Tiberio, Pontio Pilato a ngaala na mukmuga i naagagon u ra papaar Iudaia, ma Erodes i mukmuga u ra papaar Gaalilaia, ma tenalik Pilipo i mukmuga u ra ru papaar Ituraaia ma Traakoniti, ma Lisaanio i mukmuga u ra papaar Aabilene ² ma Aanaas ma Kaaiapaas diaar lo a pinapaam na mukmuga na tena wetabaar karom God. U ra kilaala maa a pirpir anun God i waan paat karom Ioanes, natun Saakaria baa i ki inaanga u ra bil na wanua. ³ Ma i waan u ra kum wanua raap marawaai u ra daanim Iori daan, i warawaai naa a taara diat a nukpuku ma din baapitaaiso diat, ma God in una wa anundiat kum aakaina mangamangaan. ⁴ Welaar ma di aa timu taai u ra buk anu ra propet Aaisaia naa, "In ingaan raa i wewataai u ra bil na wanua lenbi, 'Muaat a paam aara aakapi anu ra Tadaaru,

muaat a paam kado anuna kum aakapi.

⁵ A kum maale raap din punang diat ma a kum tiltil raap ma ra kum taangaai din kil kado diat. A kum aakapi baa i pagol din wakadoi, ma a kum wanua i tungtung, din punang kadoi.

⁶ Ma a taara raap diat a babo a warwalaanun anun God.' " *Aais 40:3-5*

⁷ A kor na taara diat waan paat karom Ioanes kupi in baapitaaiso diat. Ma i piri taan diat naa, "Aai, muaat a kum natu ra kum wui! Woi maa i piri naa muaat a kalaa ino ko ra naagagon na binabaalu anun God baa in waan paat? ⁸ Muaat a paam a kum utnaa baa in wapuaanai naa muaat aa nukpuku. Ma koku muaat nuki naa God pa in naagagon muaat maa kabina muaat a wuna taara anun Aabaraam. Iaa u piri taa muaat naa, God i pet laar paai kupi in paam apaat paa a wuna taara anun Aabaraam ko ra kum waat bi. ⁹ Di aa ung taa a naawa naa ra kum kapkabina diwaai, ma a kum diwaai raap baa pa diat wa ta koina waindiat, din bur wa diat, ma din ong ta diat u ra nguan."

¹⁰ A kor na taara diat tiri naa, "Aawa maa miaat a paami?" ¹¹ I baalu diat naa, "Ia baa anuna ta ruina maalu na minong, in taar taa tin taan te baa pa nuna tina maalu na minong, lenkaai maa u ra utnaa na winangaan." ¹² Ma raa kum tena

lolo tatakomi diat waan paat kupi in baapitaaiso diat. Ma diat tiri naa, “Tena wawer, aawa maa miaat a paami?”
 13 Ma i baalu diat naa, “Koku muaat lo a tatakomi i ngaala taa ra toto di aa naagagon taai.”
 14 Ma raa kum tena wineium diat tiri naa, “Ma miaat, aawa maa miaat a paami?”
 Ma i baalu diat naa, “Koku muaat pet na kaankaan biala paa ku a maani ko ra taara, ma koku muaat wetakun warwaruga, muaat a gaaila paa ku anu-muaat wedok.”

15 A taara diat kiki walaang kup Kaarisito. Baa diat walangoro Ioaanes, diat nuki naa kanaapi Kaarisito ma mi ia waan paat.
 16 Ma Ioaanes i piri taan diat raap naa, “Iaau baapitaaiso muaat ma ra palaa, iaku ia baa i ngaala taang in waan paat, in baapitaaiso muaat ma ra Takado na Nion ma ra nguan. Ma iaau, iaau kinalik aakit taana.
 17 I paam paa anuna saaul u ra limaana kupi in ong weraana a panina wit ko ra wit mulu. Baa ia wali raap taai in ung ungaai anuna wit u ra nuna ruma na wit, ma in tun wa a kum panpanina u ra nguan baa pa in maat.”
 18 Baa Ioaanes i warawaai karom diat ma ra Koina Wewapua i wadekdek diat ma ra mongoro na pirpir kupi diat a puku anundiat mangamangaan.

19 Ma Ioaanes i pirpir dekdek karom Erodes a mukmuga, kabina maa i

taulaa balet ma Erodiaa, a tabuan anun tenalik. Ma i pirpir dekdek u ra kum aakaina utnaa raap kaai baa Erodes ia paam taai.
 20 Ma Erodes i paam balet ku aakaina mangamangaan baa i waruk taa Ioaanes u ra ruma na karabus.

*Ioaanes i baapitaaiso Iesu
 (Mt 3:13-17; Mk 1:9-11)*

21 Baa Ioaanes i baapitaaiso a taara raap, i baapitaaiso kaai Iesu. Ma baa i aaraaring, a maawa i tapaapa,
 22 ma a Takado na Nion i waan pari, i ung a panina welaar ma ra ina buna, ma i ki taau nate un Iesu. Ma in ingaan raa taanginaanga u ra maawa i piri lenbi, “Ui Natunglik, a naat na wawkakaak, iaau gaaila aakit un ui.”

*A niluluk na wuna taara anun Iesu
 (Mt 1:1-17)*

23 Iesu i turpaa anuna pinapaam baa i 30 duk anuna kilaala na lalaan. Ia a natun Iosep, a nuknuki ra taara ku lenmaa.

Iosep a natun Eli,

24 Eli a natun Maataat,
 Maataat a natun Lewi,
 Lewi a natun Melki,
 Melki a natun Iaanaa,
 Iaanaa a natun Iosep,

25 Iosep a natun Maatatio,
 Maatatio a natun Aamos,
 Aamos a natun Naaum,
 Naaum a natun Esli,
 Esli a natun Naagaai,

26 Naagaai a natun Maat,
 Maat a natun Maatatio,
 Maatatio a natun Semein,
 Semein a natun Iosek,

Iosek a natun Iodaa,
²⁷ Iodaa a natun Ioaanaan,
 Ioaanaan a natun Resaa,
 Resaa a natun Serubaabel,
 Serubaabel a natun
 Salaatiel,
 Salaatiel a natun Neri,
²⁸ Neri a natun Melki,
 Melki a natun Aadi,
 Aadi a natun Kosaam,
 Kosaam a natun El-
 maadaam,
 Elmaadaam a natun Er,
²⁹ Er a natun Iosua,
 Iosua a natun Elieser,
 Elieser a natun Iorim,
 Iorim a natun Maataat,
 Maataat a natun Lewi,
³⁰ Lewi a natun Simion,
 Simion a natun Iuda,
 Iuda a natun Iosep,
 Iosep a natun Ionaam,
 Ionaam a natun Eliaakim,
³¹ Eliaakim a natun Melea,
 Melea a natun Menaa,
 Menaa a natun Maataataa,
 Maataataa a natun
 Naataan,
 Naataan a natun Dewid,
³² Dewid a natun Iese,
 Iese a natun Obed,
 Obed a natun Boaas,
 Boaas a natun Saalmon,
 Saalmon a natun Naason,
³³ Naason a natun Aami-
 nadaab,
 Aaminadaab a natun Aad-
 min,
 Aadmin a natun Aarni,
 Aarni a natun Esrom,
 Esrom a natun Peres,
 Peres a natun Iuda,
³⁴ Iuda a natun Iakob,
 Iakob a natun Aaisaak,
 Aaisaak a natun Aabaraam,
 Aabaraam a natun Teraa,
 Teraa a natun Naakor,
³⁵ Naakor a natun Seruk,
 Seruk a natun Raagaa,
 Raagaa a natun Pelek,

Pelek a natun Eber,
 Eber a natun Saalaa,
³⁶ Saalaa a natun
 Kaayaan,
 Kaayaan a natun Aa-
 paakaad,
 Apaakaad a natun Sem,
 Sem a natun Noaa,
 Noaa a natun Laamek,
³⁷ Laamek a natun Maa-
 tusaalaa,
 Maatusaalaa a natun
 Enok,
 Enok a natun Iaared,
 Iaared a natun Maalelel,
 Maalelel a natun Kaayaan,
³⁸ Kaayaan a natun Enos,
 Enos a natun Set,
 Set a natun Aadaam,
 Aadaam a natun God.

4

Saataan i walaam Iesu *(Mt 4:1-11; Mk 1:12-13)*

¹ Iesu i teng ma ra Takado na Nion. Baa i waan taan-girong u ra daanim Ioridaan, a Nion i mugai unaanga u ra bil na wanua. ² I ki matira 40 bungbung ma Saataan i walaami. Pa i wangaan, ma baa ia raap a kum bungbung maa, i molo. ³ Ma Saataan i piri taana naa, “Baa ui a Natun God, un piri karom ina waat bi kupi in tapuku kup in bred.” ⁴ Iesu i baalui naa, “Di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, ‘A taara pa diat lalaaun ko ra utnaa na winangaan ku.’” *Naag 8:3*

⁵ Saataan i ben paai un raa wanua inaanga nate, ma i waiaa taa a kum mataanitu raap u ra rakrakanu buaal taana u ra naat na pakaana bung ku. ⁶ Ma i piri taana lenbi, “Ang tabaara ui ma

ra dekdek ma ra kum mina-
 maar indiat raap, maa di aa
 taar taai taang, ma ang taari
 karom te baa iaau nemi.
 7 Baa un lotu karom iaau,
 anum raap ku a kum utnaa
 mi.” 8 Iesu i piri taana naa,
 “Di aa timu taai u ra Buk
 Taabu lenbi, ‘Un lotu karom
 a Tadaaru anum God, ma un
 taraam ku karomi.’ ” *Naag*
6:13

9 Ma Saataan i ben paai un-
 aanga Ierusalem, ma i waki
 taai un raa pakaan inaanga
 nate aakit u ra ruma na
 wetabaar. Ma i piri taana
 naa, “Baa ui a Natun God, un
 irok pari taanga min, 10 maa
 di aa timu taai u ra Buk
 Taabu lenbi,

‘In tula wa anuna kum aan-
 gelo

kupi diat a baboura
 wakaak ui.

11 Diat a lo pa ui ma ra kum
 limaandiat,

kupi koku u tukaa paa
 a kakim un ta waat.’ ”
Kele 91:11-12

12 Iesu i baalui naa, “Di aa
 pir taai u ra Buk Taabu lenbi,
 ‘Koku u walaar a Tadaaru
 anum God.’ ” *Naag 6:16*

13 Baa Saataan ia walaar
 taai ma ra kum walwalaam
 raap mi, i waan paa kumun
 koni.

*Iesu i turpaa anuna pina-
 paam irong Gaalilaia*
(Mt 4:12-17; Mk 1:14-15)

14 Iesu i waan talili urong
 u ra papaar Gaalilaia ma ra
 dekdek i ra Takado na Nion,
 ma a pirpir uni i waan wer-
 weraan u ra papaar raap
 maa. 15 Ma Iesu i wer a taara
 u ra nundiat kum ruma na

lotu, ma diat raap diat pir
 walaawa paai.

Di lu wa Iesu irong
Naasaret
(Mt 13:53-58; Mk 6:1-6)

16 Baa Iesu i waan paat
 irong Naasaret, a taamaan
 baa i ngaala iaai, i ruk u
 ra ruma na lotu u ra Bung
 Saabaat, welaar ma ra nuna
 mangamangaan ut, ma i tur
 kupi in luluk. 17 Ma di taar
 taa a buk anu ra propet Aai-
 saia karomi. I palaa paa a
 buk baa di aa pipin taai, ma
 i babo a pakaana baa di aa
 timu taai uni lenbi,

18 “A Nio ra Tadaaru i ki un
 iaau,

maa ia pilak pa iaau
 kupi ang warawaai
 ma ra Koina Wewapua
 karom a kum iba na
 taara.

Ia tula wa iaau kupi ang
 warawaai lenbi, din
 palaa wa diat baa di aa
 wi baat ta diat,

din wababo balet a kum
 pula,

din walaangalaanga wa diat
 baa diat kariaana a
 mawaat baa di aa
 paam taai un diat,

19 ma ang wewapua u ra
 kilaala na maarmaari
 anu ra Tadaaru mi ia
 waan paat.” *Aais*
61:1-2

20 I pipin taa balet a buk
 maa, i taar taai karom a tul-
 tul, ma i ki balet. A taara
 raap u ra ruma na lotu diat
 babo dekdeki, 21 ma i piri
 taan diat naa, “A pirpir mi
 muaat walangoroi, mari di
 aa paam ot paai.”

22 Ma diat gaaiia paai, ma diat kakaian u ra nuna koina piri. Ma diat piri uni naa, "Aai, a muaana mi a natun Iosep ku." 23 Ma i piri taan diat naa, "Kaduk muaat a pir a piri welwelaar bi un iaau: 'Doktaa, un walaangalaanga pa ui ut! A kum utnaa raap baa miaat walangoroi naa u aa paam taai irong Kaapernaum, koina baa un paami utkaai min u ra num taamaan.'" 24 Ma Iesu i piri kaai taan diat naa, "Iaau pir a lingtatuna taa muaat, pa ta propet di urur karomi u ra nuna taamaan ut. 25 A lingtatuna ut baa mongoro na walaa na tabuan diat ki Israael u ra kilaala anun Eliaas, baa tula kilaala ma 6 na kalaang pa i baata, ma a ngaala na minolo i manong a kum taamtaamaan raap. 26 Iaku pa di tula wa Eliaas karom ta te Israael, karom a walaa na tabuan ku u ra taamaan Saareptaa ko ra papaar Sidon. Ia baa wakir a tabuan Israael. 27 Ma mongoro na wukawuka diat ki Israael u ra kilaala anu ra propet Elisa, iaku pa di walaangalaanga te kon diat, Naamaan ku a muaana taanga Siria, baa wakir a te Israael."

28 A taara raap baa diat ki u ra ruma na lotu, diat kaankaan aakit baa diat walangoro a kum piri mi. 29 Io, diat tur, ma diat lu wa Iesu ko ra nundiat taamaan. Diat aal paai unaanga u ra taangaai baa diat paam taa anundiat taamaan uni, kupi diat a ong pari Iesu u ra

papaara waat. 30 Iaku i waan ku naliwan naa ra kor na taara, ma i waan paa kon diat.

Iesu i lu irok wa a tabaraan ko ra muaana (Mk 1:21-28)

31 Namur Iesu i waan urong Kaapernaum, u ra papaar Gaalilaia, ma i wer diat u ra Bung Saabaat. 32 Ma diat kakaian u ra nuna wawer, maa i wer diat lenbaa ia ut i paam akoto a naagagon. 33 U ra ruma na lotu raa muaana i ki, a tabaraan kuraa uni, i kulkulaai dekdek lenbi, 34 "Aai! Ui Iesu a te Naasaret. Un paam aawa un miaat? U waan paat duk kupi un baanaakaka wa miaat. Iaau nunura ui, ui a Tena Gomgom anun God." 35 Iesu i turbaati ma ra piri lenbi, "Koku piri! Pari ko ra muaana maa!" A tabaraan i ong pari taai namataandiat raap, i pari paa koni, ma pa ta utnaa i aaka u ra panina.

36 A taara raap diat kakaian aakit, ma diat tiri wetwetalaai diat naa, "A mangaana piri aawa mi? I paam akoto a naagagon ma ra dekdek ma i naaknaagagon wa a kum tabaraan, ma diat pari maut."

37 Ma a piri un Iesu i waan werweraan u ra kum taamtaamaan raap u ra papaar maa.

Iesu i walaangalaanga paa mongoro na malaapaang (Mt 8:14-17; Mk 1:29-39)

38 Iesu i pari ko ra ruma na lotu, ma i waan kup a ruma

anun Simon. Ma nimun Simon, a tabuan, i malaapaang ma ra ina wuwan, ma diat aaring Iesu kupi in waraauti.³⁹ Ma Iesu i tur taau naa ra baana, ma i lu wa ina wuwan koni, ma a tabuan maa i laangalaanga. Ma i tur maut, ma i tabaara diat ma ra utnaa na winangaan.

⁴⁰ Baa i tawiwibung, a taara diat ben pa diat raap baa diat malaapaang ma ra kum aalawur mangaana malaapaang karom Iesu. Ma i ung a ru limaana un diat raaraa, ma diat laangalaanga raap.⁴¹ Ma a kum tabaraan kaai diat pari kon ta mongoro, ma diat kulkulaai naa, "Ui a Natun God." Ma Iesu i turbaat diat, kupi koku diat pirpir, kabina diat nunurai ut naa ia Kaarisito, baa God i tula wai.

⁴² Baa ia keke, Iesu i waan ko ra taamaan maa, kup a bil na wanua. A kor na taara diat baat kupi. Baa diat baat paai diat turbaati kupi koku ma i waan kon diat.⁴³ Iaku i baalu diat naa, "Ang warawaai ma ra Koina Wewapua u ra mataanitu anun God un raa kum taamaan ingen kaai. Maa mi ia kabina baa i tula wa iaau urin."⁴⁴ Ma i warawaai u ra kum ruma na lotu u ra papaar Iudaia.

5

A kum mugaana naat na wawer anun Iesu
(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20)

¹ Raa bung baa Iesu i tur nakono u ra taai kikel Gene-saaret a taara diat liur baat

paai, kupi diat a walangoro a pirpir anun God.² Ma i babo paa a ru mon matira nakono, baa a kum tena ong bene diat aa waan paa kon diaar, kuraa diat gi anundiat kum bene.³ Ma Iesu i kaa tato taau un raa kon diaar, a mon baa anun Simon, ma i piri taana naa in tul kinalik taa a mon uaa nataai. Ma Iesu i ki taau uni, ma i wer a kor na taara.

⁴ Baa ia raap anuna pirpir, i piri taan Simon naa, "Muaat a waan uaa u ra lamaana, ma muaat a ong anumuaat kum bene kup ta ian."⁵ Simon i piri taana naa, "Tena Wawer, miaat aa pet doko pa miaat u ra marum raap, ma pa miaat aal paa ta ian, iaku kabina ui u wetulaa, ang ong taa balet a kum bene."⁶ Baa diat ong taa a kum bene, diat aal paa mongoro na ian aakit, ma ra nundiat kum bene marawaai diat a tarabaat.⁷ Diat kalua paa a kum teptepaandiat ko ra weru mon kupi diat a waraaut diat. Io, diat waan karom diat, ma diat wateng a ru mon raap, ma diaar pot na murung ma.⁸⁻¹⁰ Simon ma diat baa diat weur mai diat kakaian u ra kum ian baa diat aal paai, lenkaai maa karom a ru teptepaana, Iakobo ma Ioanes, a ru natun Sebedaaio. Baa Simon Petero i babo a utnaa mi, i puka pari ma ra urur naan Iesu ma i piri taana naa, "Tadaaru, waan kon iaau, iaau a tena aakaina." Iesu i baalui naa, "Koku burut. Turpaai mari, un aalaal paa a taara."¹¹ Baa diat aa aalula

taa a ru mon, diat waan paa ko ra nundiat kum utnaa raap, ma diat murmur Iesu.

Iesu i walaangalaanga paa a wukawuka

(Mt 8:1-4; Mk 1:40-45)

¹² Iesu i ki un raa taamaan, ma raa muaana baa a panina raap i aaka ma ra wukawuka i ki matira. Baa i babo paa Iesu, i puka papaabum taau unapia ma ra urur ma i aaring dekdeki naa, "Tadaaru, pa i dekdek karom ui, baa u nemi, io, un walaangalaanga iaau." ¹³ Ma Iesu i kado wa a limaana, i paam a panina ma i piri taana naa, "Iaau nemi ut. Un laangalaanga." Ma a wukawuka i raap maut koni. ¹⁴ Ma Iesu i pirpir dekdek taau karomi naa, "Koku wapua taa te uni. Un waan ma un waiaa muga ta ui karom a tena wetabaar karom God, ma un taar a wetabaar karom God welaar ma Moses ia pir taai. Baa un paami lenbi in kaapa karom a taara baa u aa laangalaanga." ¹⁵ Iaku a pirpir un Iesu i waan werweraan bakaai ma, ma mongoro na taara diat waan ungaai kupi diat a walangoroi, ma kupi in walaangalaanga pa diat ko ra nundiat kum malaapaang. ¹⁶ Iaku mongoro na pakaan Iesu i laana waan ingen u ra bil na wanua kup a niaaring.

Iesu i walaangalaanga paa a muaana baa a panpanina i maat

(Mt 9:1-8; Mk 2:1-12)

¹⁷ Raa bung baa Iesu i wer a taara, raa kum Parisaai

ma raa kum tena wawer u ra kum Naagagon, diat ki karomi. Diat waan paat ko ra kum taamaan raap u ra papaar Gaalilaia ma u ra papaar Iudaia ma ko ra taamaan Ierusalem kaai. Ma a dekdek i ra Tadaaru i ki un Iesu kupi in walaangalaanga a kum malaapaang. ¹⁸ Raa kum muaana diat lo paa a muaana baa a panpanina i maat, diat loi u ra baat. Diat walaari naa diat a ruk mai, kupi diat a wainep taai namuga naan Iesu. ¹⁹ Iaku pa diat ruk laar paai mai, maa kabina a ngaala na kor na taara. Io, diat kaa mai un-aanga nate u ra ruma, diat rakaan aara paa raa pakaan inaanga nate, ma diat warira pari taai ma ra baat naliwan naa ra kor na taara namuga naan Iesu. ²⁰ Baa Iesu i babo anundiat nurnur, i piri taa ra muaana maa, "Tepaang, di aa una wa anum kum aakaina mangamangaan."

²¹ A kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaai, diat nuknuk u ra nuknukindiat naa, "Woi na mangaana muaana mi? I pir aakaka God baa i welaara ia mai. Woi in una wa a kum aakaina mangamangaan? God ku i pet laar paai." ²² Iesu i nunura a nuknukindiat, ma i tiri diat naa, "Aawa kabina muaat nuknuk lenmi? ²³ Woi na mangaana pirpir ang piri kupi ang waiaa a dekdeking mai karom muaat? Ang piri naa, 'Di aa una wa anum kum aakaina mangamangaan,' baa, 'Un tur, ma un

waan'? ²⁴ Io, ang piri lenbi kupi muaat a nunurai naa Natu ra Muaana i paam akoto a naagagon kupi in una wa a kum aakaina mangamangaan min napia." Io, i piri karom a muaana baa a panpanina i maat, "Iaau piri taam, un tur, un lo paa anum baat, ma un waan kup anum ruma." ²⁵ Ma i tur maut namuga taan diat raap, i lo paa anuna baat, ma i waan kup anuna ruma. Baa i waan i pir walaawa paa God. ²⁶ Ma diat raap diat kakaiian aakit, diat pir walaawa paa God, a panindiat i ururian aakit, ma diat piri naa, "Mari, daat babo a kum raaungaana utnaa i matakin u ra nundaat binabo."

Iesu i wataa paa Lewi
(Mt 9:9-13; Mk 2:13-17)

²⁷ Baa ia raap a kum utnaa mi, Iesu i waan ma i babo paa a tena lolo tatakom, a iaana Lewi, baa i ki u ra ruma na tatakom, ma Iesu i piri taana naa, "Un murmur iaau." ²⁸ Io, Lewi i tur ma i waan paa ko ra nuna kum utnaa raap, ma i murmur Iesu.

²⁹ Namur Lewi i paam a ngaala na winangaan un Iesu u ra nuna ruma. Mongoro na tena lolo tatakom ma raa taara kaai diat ki ungaai ma Iesu u ra winangaan mi. ³⁰ Raa kum Parisaaiio ungaai ma nundiat kum tena wawer u ra kum Naagagon, diat puku anuna kum naat na wawer ma diat piri taan diat naa, "Aawa kabina baa muaat wangaan ma muaat

inim ungaai ma ra kum tena lolo tatakom ma ra kum tena aakaina?" ³¹ Iesu i piri taan diat naa, "A doktaa pa i waan paat kup diat baa diat lalaaun wakaak. Pate! I waan paat kup diat ku baa diat malaapaang. ³² Pa iaau waan paat kup a kum tena takado. Pate! Iaau waan paat kupi ang wataa paa a kum tena aakaina kupi diat a nukpuku."

A wetiri u ra winawel
(Mt 9:14-15; Mk 2:18-20)

³³ Raa taara diat piri taan Iesu naa, "A kum naat na wawer anun Ioaanes diat laana wawel ma diat aaraaring, ma ra kum naat na wawer kaai anu ra kum Parisaaiio. Iaku anum kum naat na wawer diat wangwangaan ma diat ininim ku." ³⁴ Iesu i baalu diat naa, "A kum teptepaa ra matakina tinaulaa diat a wawel lelawaai baa a matakina tinaulaa i ki ungaai utbaai ma diat? ³⁵ Ta bung in waan paat, baa din ben ingen wa a matakina tinaulaa kon diat, io, u ra kum bungbung maa diat a wawel maraagaam."

A pirpir welwelaar u ra maalu ma ra waain
(Mt 9:16-17; Mk 2:21-22)

³⁶ Iesu i pir kaai raa pirpir welwelaar taan diat lenbi, "Pa te in rabaana paa ta pakaana maalu ko ra in matakina maalu, kupi in ingit ungaai taai ma ra in turaaina maalu. Baa te i paami lenmaa, in rabaana aaka wa a matakina maalu, ma a pakaana matakina pa

diaar a babo welaar ma ra pakaana turaaina. ³⁷ Ma pa te in labo taa a matakina waain u ra in turaaina palaa na waain baa di paami ko ra pani ra wewagua, kaduk a matakina waain in rabaana wa in turaaina palaa, ma a waain in talabo, ma in palaa na waain kaai in aaka. ³⁸ Din labo ut a matakina waain u ra in matakina palaa na waain. ³⁹ Pa ta muaana baa ia inim paa a turaaina waain, in nem balet a matakina waain, in piri ku naa, 'A turaaina ut i koina.' "

6

Iesu ia a Tadaaru i ra Bung Saabaat

(Mt 12:1-8; Mk 2:23-28)

¹ Un raa Bung Saabaat, baa Iesu i waan bolo u ra kum wanua na wit, anuna kum naat na wawer diat gamut kutu paa a kum wit, diat rumi ma ra limaandiat ma diat aani. ² Raa kum Parisaao diat tiri Iesu naa, "Aawa kabina baa muaat paam a utnaa mi ma pa muaat murmur a Naagagon ko ra Bung Saabaat?" ³ Ma Iesu i piri taan diat, "Lelawaai, pa muaat luk utbaai a utnaa baa Dewid i paami baa diat ma ra taara baa diat weur mai diat molo?" ⁴ I ruk u ra ruma anun God, i lo paa a bred baa di aa tabaara taa God mai, i aani, ma i tabaara diat kaai baa diat weur mai. A bred maa di wataabui ko ra taara biaa ku. A kum tena wetabaar ku karom God i tale diat a wangaan koni." ⁵ Ma Iesu i piri taan diat, "Natu ra

Muaana ia a Tadaaru i ra Bung Saabaat."

Iesu i walaangalaanga paa a muaana baa limaana i baau

(Mt 12:9-14; Mk 3:1-6)

⁶ Un raa Bung Saabaat bu-lung, Iesu i ruk u ra ruma na lotu, ma i wer a taara. Ma raa muaana kuraa matira, a ot na limaana i baau. ⁷ A kum Parisaao ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat baat kup ta utnaa baa diat a takuna Iesu mai, io, diat babo ururai baa lelawaai in walaangalaanga a malaapaang u ra Bung Saabaat, baa pate. ⁸ Ma Iesu i nunura a nuknukindiat ma i piri taa ra muaana baa limaana i baau naa, "Tur! Un tur unamuga taan diat raap." I tur, ma i tur taau namuga taan diat. ⁹ Io, Iesu i piri taan diat naa, "Ang tiri muaat: Aawa maa a kum Naagagon i piri naa din paami u ra Bung Saabaat? Din paam a koina baa din paam aakaina, din walaun te baa din baanaakaka te?" ¹⁰ Ma i babo taltalili paa karom diat raap, ma i piri taa ra muaana naa, "Un kado a limaam." Ma i kadoi, ma a limaana i tubu balet. ¹¹ Ma a balaandiat i teng ma ra kaankaan, ma diat pirpir ungaai kup ta mangaana utnaa diat a paami un Iesu.

Iesu i pilak paa a 12 aapos-tolo

(Mt 10:1-4; Mk 3:13-19)

¹² Raa bung, Iesu i waan unaanga u ra taangaai lik kupi in aaraaring. A bung

na marum raap maa, i aaraaring karom God. ¹³ Baa i keke, i wataa paa anuna taara na wawer karomi, ma i pilak paa ku 12 kon diat, ma i waatung ta diat baa a kum aapostolo. ¹⁴ Bari diat: Simon ia baa Iesu i taar taa kaai raa iaana baa Petero, dina ma Aanderiaas, Iaakobo, Ioaanes, Pilipo, Baatolomaio, ¹⁵ Maataio, Tomaas, Iaakobo a natun Aalipaaio, Simon raa ko ra kikel Silot,* ¹⁶ Iudaas a natun Iaakobo, ma Iudaas Iskaariot ia baa i wagu taa Iesu.

Iesu i wer a taara ma i walaangalaanga diat
(Mt 4:23-25)

¹⁷ Baa Iesu ma ra nuna taara na wawer diat waan pari taanginaanga u ra tangaai lik, i tur u ra welaar na wanua, ungaai ma ra nuna kor na taara na wawer. Ma mongoro na taara taangirong u ra papaar Iudaia ma taanginaanga Ierusalem ma ko ra kum taamtaamaan nakono marawaai Tiro ma Sidon kaai, ¹⁸ diat waan paat kupi diat a walangoroi, ma kupi in walaangalaanga pa diat ko ra nundiat kum malaapaang. Ma i lu irok wa a kum tabaraan kon diat raap baa a kum tabaraan diat baanaakaka diat. ¹⁹ Ma a taara raap, diat nemi kupi diat a paam a panin Iesu, kabina maa a dekdek i waan pari koni, ma i walaangalaanga pa diat raap.

A gaaia ma ra tapunuk
(Mt 5:1-12)

²⁰ Iesu i babo anuna taara na wawer ma i piri naa,

“Muaat baa muaat iba, muaat daan, maa anumuaat a mataanitu anun God!

²¹ Muaat baa muaat molo mi, muaat daan, maa namur muaat a maaur.

Muaat baa muaat luan mi, muaat daan, maa namur muaat a nangon.

²² Muaat daan baa a taara diat nget muaat, ma baa diat milikuaana muaat ma diat pir aakaka muaat, ma baa diat uli aakaka a iaamuaat,

kabina u ra Natu ra Muaana.

²³ “U ra bung baa din paam a kum utnaa mi karom muaat, muaat a gaaia, muaat a irirok ma ra gaaia, maa i ngaala aakit anumuaat wedok inaanga u ra maawa. Maa a kum utnaa mi, anundiat wuna taara taanga namuga diat aa paam taai karom a kum propet.

²⁴ Iaku in aaka karom muaat baa muaat tadaaru, maa muaat aa kale paa anumuaat koina.

²⁵ In aaka karom muaat baa muaat maaur mi, maa namur muaat a molo.

In aaka karom muaat baa muaat nangnangon mi,

* 6:15: A kikel Silot pa diat nem a mataanitu Rom i naagagon diat.

maa namur muaat a tapunuk ma muaat a taangi.

²⁶ In aaka karom muaat baa a taara raap diat pir walaawa pa muaat, maa a utnaa mi anun-diat wuna taara taanga namuga diat paami karom a kum propet warwaruga.

A pinapaam na maar-maari karom a kum ebaar (Mt 5:38-48)

²⁷ "Iaau piri taa muaat baa muaat walangoro iaau, muaat a maari anumuaat kum ebaar, ma muaat a paam a koina karom diat baa diat milikuaana muaat. ²⁸ Muaat a pir wadaan diat baa diat weninaan muaat, ma muaat a aaraaring un diat baa diat baanaakaka muaat. ²⁹ Baa te i paar taa a papaara waam, un taar taa kaai raa papaar taana. Baa te i raa paa anum maalu baa u laana burung baat anum minong mai, un maadek taa kaai anum siot taana. ³⁰ Un tabaara diat raap baa diat aaring ui. Ma baa te i lo paa ta utnaa kon ui, koku u aaring balet kupi. ³¹ Ta mangaana utnaa baa muaat nemi naa a taara diat a paami karom muaat, muaat kaai muaat a laana paami karom diat.

³² "Baa muaat maari diat ku baa diat maari muaat, din pir walaawa pa muaat lelawaai? Maa a kum tena aakaina kaai diat maari wetwetalaai diat ut. ³³ Baa muaat paam a koina karom diat baa diat paam a

koina karom muaat, din pir walaawa pa muaat lelawaai? Maa a kum tena aakaina kaai diat paampaami lenmaa. ³⁴ Baa a taara diat aaring muaat kup ta utnaa, ma muaat taari ku karom diat baa muaat nunurai naa diat a baalui ut karom muaat, din pir walaawa pa muaat lelawaai? Maa a kum tena aakaina kaai diat taartaar taa a utnaa taa ra kum tena aakaina, ma diat nemi naa diat a baalui. ³⁵ Iaku muaat a maari anumuaat kum ebaar, ma muaat a paam a koina karom diat. Ma baa a taara diat nemi naa diat a lo kumun ta utnaa kon muaat, io, muaat a taari ku taan diat, ma koku muaat nemi naa diat a baalui. Baa muaat a paami lenmaa, anumuaat wedok in ngaala aakit, ma muaat a kum natun God a Ngaala Aakit, maa i maari diat baa pa diat laana waatung wakaak karomi, ma diat kaai baa a kum tena aakaina. ³⁶ Muaat a laa u ra maarmaari, welaar ma Tamaamuaat a tena maarmaari.

Koku muaat naagagon te (Mt 7:1-5)

³⁷ "Koku muaat naagagon te, kupi koku kaai din naagagon muaat. Koku muaat takuna te, kupi koku din takuna muaat. Muaat a dumaana wa a kum aakaina mangamangaan a taara diat paami karom muaat, kupi din dumaana wa kaai anumuaat kum aakaina mangamangaan. ³⁸ Muaat a wetabaar, ma God in tabaara muaat. Iaku maa a wetabaar

anun God karom muaat in teng, ma din tataanga pari, ma in teng balet, ma in taltalanger. Maa woi na mangaana wetabaar baa muaat taari, a ngaala baa a kinalik, ia ut maa din welaara a utnaa mai, baa din taari taa muaat.”

³⁹ Iesu i pir kaai a pirpir welwelaar karom diat lenbi, “A pula in ben lelawaai kaai te baa i pula? Lelawaai, di-aar raap pain diaar a puka darong un ta tung? ⁴⁰ A naat na wawer pa i ngaala taa ra nuna tena wawer. Iaku ia baa ia waraap paa anuna wawer, in welaar ma ra nuna tena wawer.

⁴¹ “I lawaai maa u babo paa ku a kurkur kuraa u ra in mataan temlik, ma pa u nuk paa a pakaan diwaai pi kuraa u ra in mataam ut? ⁴² Baa pa u babo paa a pakaan diwaai pi kuraa u ra in mataam, un piri lelawaai karom temlik naa, ‘Tenglik, ang rakaan wa a kurkur ko ra in mataam?’ Ui a tena warwaruga, un lo muga wa a pakaan diwaai pi ko ra in mataam, io, un babo wakaak kupi un rakaan wa a kurkur ko ra in mataan temlik.

Ru mangaana waina di-waai

(Mt 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ “En koina diwaai pa in wa ta aakaina waina, ma in aakaina diwaai kaai pa in wa ta koina waina. ⁴⁴ Din nunura lele a kum diwaai ko ra waindiati. Pa un git paa ina waina fig ko ra in kadaa, ma ina waina waain ko ra in barudu. ⁴⁵ A koina muaana

i waiaa anuna koina manga-mangaan ko ra koina baa i ki u ra nuna lalaaun, ma ra aakaina muaana kaai i waiaa anuna aakaina mangaman-gaan ko ra aakaina baa i ki u ra nuna lalaaun. Maa a waa ra taara i pir apuaana a mangamangaan baa i teng u ra nundiati lalaaun.

A ru tena paam ruma

(Mt 7:24-27)

⁴⁶ “I lawaai maa muaat waatung iaau ma ‘Tadaaru, Tadaaru,’ ma pa muaat paam a kum utnaa baa iaau piri taa muaat? ⁴⁷ Ia baa i waan karom iaau ma i walangoro anung kum pirpir, ma i taraam uni, i welaar ma ra muaana baa ang wapua muaat uni. ⁴⁸ I welaar ma ra muaana baa i paam a ruma nate u ra waat. I kil adong-dong paa a kum tung, ma i pagaa taa a kum toro i ra ruma nate uni. Baa a lomoni waan paat, ma i aalir taau u ra ruma, pa i laaur laar paai, maa kabina di aa paam wakaak taai. ⁴⁹ Iaku te baa i walangoro anung kum pirpir ma pa i taraam uni, i welaar ma ra muaana baa i watur ku anuna ruma nate u ra pia ma pa i paam amuga taa a kabi ra ruma. Baa a lomoni aalir taau uni, i puka, ma i tareng aakaka maut!”

7

A nurnur anun raa mukmuga anu ra kum tena wineium taangirong Rom

(Mt 8:5-13)

¹ Baa Iesu ia pir araap taa a kum pirpir mi karom a

taara, i waan urong Kaaper-naaum. ² Raa mukmuga anu ra kum tena wineium taangirong Rom i ki matira. Raa ko ra nuna kum tultul i malaapaang, marawaai in maat. A tultul mi, anuna mukmuga i nemnem aakiti. ³ Baa a mukmuga anu ra kum tena wineium mi i walangoro a pirpir un Iesu, i tula wa raa kum mukmuga anu ra taara Iudaia baa diat a aaring i kupi in waan karomi, ma in walaangalaanga paa anuna tultul. ⁴ Baa diat waan paat karom Iesu, diat aaring adekdeki lenbi, "Iesu, a muaana maa a koina muaana, i koina baa un taraam karomi, ⁵ maa i maari anundaat wuna taara, ma i kul taa anumiaat ruma na lotu mi." ⁶ Io, Iesu i murmur diat.

Baa diat aa marawaai u ra ruma, a mukmuga anu ra kum tena wineium i tula wa raa kum teptepaana karom Iesu ma ra pirpir lenbi, "Tadaaru, koku iaau watakida ui, maa pa iaau takado kupi un ruk u ra nung ruma. ⁷ Pa iaau nuki kaai naa iaau takado kupi ang waan karom ui. Un pir ku ta pirpir, ma anung tultul in laangalaanga. ⁸ Maa iaau a muaana baa iaau tartaraam u ra naagagon anundiat baa diat ngaala taang, ma di taar taa a naagagon kaai taang kup a taara na wineium. Baa iaau piri taan te naa, 'Un waan,' in waan ku. Ma karom te kaai lenbi, 'Un waan urin,' in waan ku urin. Ma karom anung tultul naa,

'Un paam a utnaa bari ia,' in paami ku."

⁹ Baa Iesu i walangoro taa a pirpir mi, i kakaian aakit uni, ma i tur tapuku karom a taara baa diat murmuri, ma i piri naa, "Iaau piri taa muaat naa, pa iaau babo taa ta te Israael baa anuna nurnur i ngaala welaar ma ra muaana mi." ¹⁰ Ma diat baa di tula wa diat, diat waan talili balet kup a ruma, diat baboi naa a tultul maa ia laangalaanga.

Iesu i walaun paa natu ra walaa na tabuan

¹¹ Pa i iwan ku, ma Iesu i waan u ra taamaan di waatungi ma Naain, ma anuna kum naat na wawer ma ra ngaala na kor na taara kaai diat waan ungaai mai. ¹² Baa ia waan paat marawaai u ra rukruk i ra taamaan, i babo a taara diat lo pari raa minaat. A minaat mi, a baarmaan, ia raa ot ku a natun raa walaa na tabuan. Mongoro na taara taangirong u ra taamaan diat weur ungaai mai. ¹³ Baa a Tadaaru i babo a tabuan maa, i maari ma i piri taana naa, "Koku ma u taangi." ¹⁴ I waan marawaai, ma i paam a luwu baa di lo a minaat mai, ma a taara baa diat lo a minaat diat tur akot. Iesu i piri naa, "A baarmaan, iaau piri taam naa un kaamtur." ¹⁵ Io a minaat i ki ma i pirpir. Ma Iesu i taar taai balet karom naana.

¹⁶ A taara raap maa diat kakaian, ma diat pir walaawa paa God ma diat piri naa, "A ngaala na propet ia waan paat karom daat.

God ia waan paat kupi in waraaut daat, anuna taara.”
 17 Ma a pirpir mi un Iesu i waan werweraan irong u ra papaar Iudaia raap, ma ra kum taamtaamaan marawaai kaai.

Iesu ma Ioaanes a Tena Baapitaaiso
 (Mt 11:2-19)

18 A kum naat na wawer anun Ioaanes a Tena Baapitaaiso diat wapuai u ra kum utnaa raap mi un Iesu. Ioaanes i wataa paa rudi kon diat, 19 ma i tula wa diaar karom a Tadaaru kupi diaar a tiri naa, “Ui ma maa di pirpir muga un ui naa un waan paat, baa miaat a ki walaang utbaai kup te?”

20 Baa diaar waan paat karom Iesu, diaar piri naa, “Ioaanes, a Tena Baapitaaiso i tula wa mir karom ui, kupi mir a tiri ui naa, ‘Ui ma maa di pirpir muga un ui naa un waan paat, baa miaat a ki walaang utbaai kup te?’ ”

21 U ra pakaana bung ut maa, i walaangalaanga paa mongoro ko ra nundiat kum ngunungut ma ra kum malaapaang, ma i lu irok wa a kum tabaraan kon diat, ma i wababo paa mongoro na pula. 22 Ma i baalu diaar naa, “Mur a waan talili, ma mur a wapua Ioaanes u ra kum utnaa mi mur baboi, ma mur aa walangoro taai: A kum pula diat aa babo, diat baa a kakindiat i maat diat aa waan kado, a kum wukawuka diat aa laangalaanga, a kum lengbaa diat aa walangor, a kum

minaat diat aa lalaaun, ma di warawaai u ra Koina Wewapua karom a kum iba na taara. 23 Baa te i babo a kum utnaa mi iaau paami ma anuna nurnur pa i puka, ia daan.”

24 Baa a ru naat na wawer anun Ioaanes diaar aa waan, Iesu i piri karom a kor na taara un Ioaanes naa, “U raa bung baa muaat waan u ra bil na wanua karom Ioaanes, aawa maa muaat babo kupi? Ina kura duk baa i taltalaur u ra dadaip? Pate. 25 Aawa maa muaat waan kupi muaat a baboi? A muaana baa i mong ma ra in koina maalu? Pate. Baboi, diat baa diat mong ma ra ngaatngaat na maalu, ma diat daan ma ra kum kokoina utnaa, diat ki u ra kum ruma na king. 26 Aawa maa muaat waan kupi muaat a baboi? A propet? Maia, iaau piri taa muaat, Ioaanes i ngaala aakit ut taa ra kum propet. 27 Di aa timtimu taau uni u ra Buk Taabu lenbi,

‘Baboi, ang tula wa anung tena lo pirpir kupi in muga taam.

In muga taam ma in paam aara anum aakapi.’

Maal 3:1

28 Iaau piri taa muaat, Ioaanes i ngaala aakit taan diat raap baa di buta diat, iaku ia baa i kinalik aakit u ra mataanitu anun God, i ngaala taana.”

29 A taara raap baa diat walangoroi, ma ra kum tena lolo tatakomi kaai, diat taraam u ra takado na aakapi anun God, baa diat lo a

baapitaaiso anun Ioaanes.
³⁰ Iaku maa a kum Parisaaiio ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon pa diat nem a aakapi baa God i taari kup diat, maa pa diat mulaaot u ra baapitaaiso anun Ioaanes.

³¹ Ma Iesu i piri balet naa, “Aawa duk maa ang welaara a taaun taara mai mi? Diat welaar ma ra aawa?” ³² Diat welaar ma ra kum naat liklik baa diat ki u ra balaa ra taamaan ma diat wewataai karom raa taara kon diat lenbi,

‘Baa miaat paar kudu,
 pa muaat laagaar uni,
 ma baa miaat kele a kelekele na tapunuk,
 pa muaat taangi uni.’

³³ Ioaanes a Tena Baapitaaiso i waan paat, pa i aan ta koina utnaa ma pa i inim a waain, ma muaat piri uni naa, ‘A tabaraan i ruk taau uni.’ ³⁴ Natu ra Muaana i waan paat, i wangaan ma i inim, ma muaat piri uni naa, ‘Baboi, a muaana mi a tena winangaan ma ra tena ininim, a tepaa ra kum tena lolo tatakom, ma ra kum tena aakaina.’ ³⁵ Iaku a taara raap baa diat murmur a manaana anun God diat wapuaanai naa anuna manaana ia a manaana lingtatuna.”

Raa tabuan i labo a polo na mangingi u ra ru kakin Iesu

³⁶ Raa Parisaaiio i ben paa Iesu kupi diaar a wangaan ungaai. Iesu i ruk u ra ruma anu ra Parisaaiio maa, ma i ki u ra winangaan. ³⁷ Ma raa tabuan taanga u ra taamaan maa, a tena aakaina, baa i

nunura paai naa Iesu kuraa i wangaan u ra ruma anu ra Parisaaiio, i ruk ma ra polo na mangingi baa i taana u ra in palaa baa di paami ko ra waat. ³⁸ Ma i tur taau namur taan Iesu, naa ra ru kakina. I taangtaangi, ma a lur na mataana i pukpuka taau u ra ru kakin Iesu, ma i upa diaar ma ra weu na lorina, i dum diaar, ma i labo a polo na mangingi un diaar.

³⁹ Baa a Parisaaiio maa i babo a utnaa mi, i nuki naa, “Baa a muaana mi a propet lingtatuna, in nunura a tabuan mi baa i paam a ru kakina, ma in nunura kaai a magiraana, maa ia a aakaina tabuan.” ⁴⁰ Iesu i piri taana naa, “Simon iaau nemi naa ang pir taa raa utnaa taam.” Ma i baalui naa, “Tena Wawer, un piri ku.”

⁴¹ Iesu i piri taana naa, “Raa ru muaana diaar dinaau maani paa kon raa muaana, raa kon diaar i dinaau paa 500 na kina ma raa paan diaar kaai 50 kina. ⁴² A ru muaana maa pa diaar pet laar paai kupi diaar a baalu a dinaau, maa pa nundiaar ta maani. Io, a muaana maa i piri taan diaar naa, ‘Koku maku mur baalu anumur dinaau.’ Woi kon diaar anuna maarmaari karom a muaana baa i taar taa maani taan diaar in ngaala aakit?” ⁴³ Simon i baalui naa, “Kanaapi ia baa i dinaau paa a ngaala na maani aakit koni.” Iesu i piri taan Simon naa, “I takado aakit anum binabaalu.”

⁴⁴ Iesu i kakawet unamur

karom a tabuan, ma i piri taan Simon naa, “Babo a tabuan mi. Baa iaau ruk u ra num ruma pa u taar ta palaa kupi din gi a ru kaking mai. Iaku, a tabuan mi, i gi a ru kaking ma ra lur na mataana, ma i upa diaar ma ra weu na lorina. ⁴⁵ Pa u wakilang anum gaaiia ma ra wedum karom iaau, iaku maa a tabuan mi i dum dum a ru kaking turpaai utbaai baa iaau waan paat min. ⁴⁶ Pa u aalu in loring ma ta wel, iaku maa a tabuan mi i labo taa a polo na mangingi u ra ru kaking. ⁴⁷ Iaau piri taam naa anuna ngaala na maarmaari karom iaau i waiaai naa di aa una wa anuna mongoro na aakaina mangamangaan. Te baa di una wa ku anuna kinalik na aakaina mangamangaan, anuna maarmaari kaai in kinalik.”

⁴⁸ Ma Iesu i piri taa ra tabuan maa naa, “Di aa una wa anum kum aakaina mangamangaan.” ⁴⁹ A taara baa diat ki u ra winangaan, diat pirpir ungaai, diat piri naa, “Woi na mangaana muaana mi i pet laar paai kupi in una wa a kum aakaina mangamangaan?” ⁵⁰ Iesu i piri taa ra tabuan maa naa, “U ra num nurnur ut, di aa walaau pa ui. Un waan ma ra maalmaal.”

8

In tabuan diat weur ma Iesu

¹ Namur Iesu i waan taltalili u ra kum ngaala na taamaan ma ra kum kinkinalik na taamaan kaai,

i warawaai ma ra Koina Wewapua u ra mataanitu anun God karom diat. Diat weur ma ra nuna 12 naat na wawer, ² ma a kum tabuan kaai, baa ia lu irok wa a kum tabaraan kon diat, ma ia walaangalaanga pa diat ko ra kum malaapaang. Bi diat a kum tabuan maa: Maaria, a iaana kaai Maagdalone, ia baa 7 na tabaraan diat pari paa koni, ³ ma Ioaana a tabuan anun Kusaa, a mukmuga anu ra kum tultul anun Erodes, ma Susaana, ma mongoro kaai. A kum tabuan mi diat waraaut Iesu ma nuna kum naat na wawer ko ra nundiat wuwuwung ut.

A pirpir welwelaar u ra tena minamaarut
(Mt 13:1-17; Mk 4:1-12)

⁴ Baa a ngaala na kor na taara ko ra kum taamtaamaan diat waan paat ungaai karom Iesu, i pir raa pirpir welwelaar karom diat lenbi, ⁵ “Raa tena minamaarut i waan kupi in lamira a kum waina wit. Baa i lalamira waanwaan, raa kum waina diat puka taau u ra aakapi, ma a taara diat papaa nate un diat, ma ra kum pika diat aan wa diat. ⁶ Raa kum waina kaai diat puka taau u ra pia na waatwaat, ma baa diat ilak paat, diat malulur balet ku, maa a pia i magege aakit. ⁷ Raa kum waina kaai diat puka taau naliwan u ra kum katkadaa, ma a kum kadaa diat tawa ungaai ma diat, ma diat tawa baat pa diat. ⁸ Raa kum waina kaai diat puka taau u ra koina

pia, diat tawa ma diat wa. Raaraain diwaai i wa raa maar na waina.”

Baa ia pir taa a kum pirpir mi taan diat, i piri naa, “Ia baa in talingaana, i koina baa in walangor mai.”

⁹ Anuna kum naat na wawer diat tiri kup a kukuraai ra pirpir welwelaar baa ia pir taai. ¹⁰ Ma i piri taan diat lenbi, “God ia taar taa a manaana taa muaat kupi muaat a nunura a kum utnaa na pidik u ra nuna mataanitu. Iaku karom a taara ingen iaau wer diat ma ra kum pirpir welwelaar, kupi

‘diat a bababo ma pa diat a babo lelei,
diat a walwalangor ma pa diat a walangoro lelei,
ma pa diat a manaana uni.’ *Aais 6:9*

Iesu i palaa kukuraai ra pirpir welwelaar u ra tena minamaarut

(Mt 13:18-23; Mk 4:13-20)

¹¹ “A kukuraai ra pirpir welwelaar mi i lenbi, a waina wit i welaar ma ra pirpir anun God. ¹² A kum waina wit baa diat puka taau u ra aakapi, diat welaar ma ra taara baa diat walangoro taa a pirpir, ma Saataan i waan paat, ma i lo wa a pirpir ko ra balaandiat, kupi koku diat nurnur, ma koku di walaan diat. ¹³ Ma a kum waina u ra pia na waatwaat, diat welaar ma ra taara baa diat walangoro a pirpir, ma diat paam akotoi ma ra gaaia. Iaku maa, pa ta aakaarindiat, anundiat

nurnur pa i tur iwan, ma baa a kum walwalaam i waan paat karom diat, diat puka maut. ¹⁴ Ma a kum waina baa diat puka taau naliwan u ra kum katkadaa, diat welaar ma ra taara baa diat walangoro a pirpir, iaku u ra nundiat lalaaun a kum nginaraa, a kum wuwuwung, ma ra gaaia ko ra lalaaun min napia, diat burung baat paa a pirpir, ma pa diat wa ta waindiat. ¹⁵ Ma a kum waina baa diat puka taau u ra koina pia, diat welaar ma ra taara baa diat walangoro a pirpir, ma i ki u ra balaandiat, diat taraam uni, ma diat paam akoto dekdeki, tuk diat wa a waindiat.

A pirpir welwelaar u ra laam
(Mk 4:21-25)

¹⁶ “Pain te in wakup taa ta laam ma in kuop baat taai ma ra baaket, ma pa in ung taai kaai natudaangi ra waawaa. Pate! In ung taai ut nate u ra nuna turtur, kupi diat baa diat ruk diat a babo a kaapakaapaina. ¹⁷ Ma a kum utnaa raap baa i taana ino, in waan paat kaapakaapa. Ma a kum utnaa raap baa i wawalipa, namur din nunurai ma in waan paat baarabaara. ¹⁸ Io, muaat a nuknuk wakaak u ra pirpir baa muaat walangoroi. Baa te i paam akoto a manaana u ra pirpir anun God, din tabaarai balet ma ra ngaala. Ma baa te pa i paam akoto ta manaana, din rakaan wa utkaai a kinalik na manaana

baa i nuki naa i paam akotoi.”

Naan Iesu ma ra kum tatena liklik

(Mt 12:46-50; Mk 3:31-35)

¹⁹ Naan Iesu ma ra kum tatena liklik diat waan paat kupi diat a baboi, iaku maa pa diat pet laar paai, maa a kor na taara diat liur baat paai. ²⁰ Ma di wapua Iesu naa, “Naam ma ra kum tatem liklik bari diat nataamaan. Diat nem na babo ui.” ²¹ Ma i piri taan diat naa, “Diat baa diat walangoro a pirpir anun God ma diat taraam uni, diat maa naang ma ra kum tateng liklik.”

Iesu i turbaat a dadaip ma ra top

(Mt 8:23-27; Mk 4:35-41)

²² Raa bung Iesu ma ra nuna kum naat na wawer, diat kaa u ra mon, ma i piri taan diat naa, “Daat a waan bolo urong un raa pa-paara taai kikel.” Ma diat waan. ²³ Baa diat welulu waanwaan ma ra sel, Iesu i inep duman. A dekdek na dadaip i tapalaa taau un diat u ra taai kikel, ma a mon i wawangaan, ma marawaai diat a wirua. ²⁴ A kum naat na wawer diat waan karomi, diat waanguni, ma diat piri taana naa, “Tena Wawer, Tena Wawer, daat wirua ma!” Io, i kaamtur, i turbaat a dadaip ma ra dekdek na top, ma diaar ngo, ma i malila maut. ²⁵ Ma i piri taa ra kum naat na wawer naa, “Kuraa awaai anumuaat nurnur?” Diat burut, ma diat kakaian, diat tiri wetwetalaai diat naa, “Woi

na mangaana muaana ma mi, baa i naagagon a dadaip ma ra top ma diaar taraam karomi?”

Iesu i lu irok wa a kum tabaraan kon raa muaana
(Mt 8:28-34; Mk 5:1-20)

²⁶ Iesu ma ra kum naat na wawer diat pukaai u ra pa-paar anu ra taara Geraasaa, baa i ki irong un raa pa-paara taai kikel ko ra papaar Gaalilaia. ²⁷ Baa Iesu i kaa pari ko ra mon, raa muaana taanga u ra taamaan maa, baa a kum tabaraan diat ruk taau uni, i waan baraatai. Ia welwelik uni, baa pa i gop ta maalu, ma pa i ki kaai un ta ruma, i kiki ku u ra kum babaang na minaat. ²⁸ Baa i babo paa Iesu, i kulkulaai, ma i puka pari taau naa ra ru kakina, ma i kulkulaai ma ina ngaala na ingaana lenbi, “Aawa maa un paami un iaau Iesu, Natun God a Ngaala Aakit? Iaau aaring ui baa koku u wakadik iaau.” ²⁹ I piri lenmi, kabina maa Iesu ia pirpir dekdek paa karom a tabaraan kupi in pari ko ra muaana mi. Mongoro na pakaan a tabaraan i umi. A taara diat laana bababoura baat a muaana mi, diat laana wi taa a ru limaana ma ra ru kakina ma ra kum sen, iaku i laana aal kutu wa diat ku, ma a tabaraan i laana wowo paai unaanga u ra kum bil na wanua.

³⁰ Iesu i tiri naa, “Woi na iaam?” Ma i baalui naa, “A iaang a Liur na tabaraan,” maa a mongoro na tabaraan diat ruk taau uni. ³¹ Ma diat

aaring Iesu kupi koku i tula ruk ta diat u ra ngaala na tung baa pa di babo a tuktukina.

³² A ngaala na liur na boro diat wangwangaan matira u ra papaara taangaai, ma a kum tabaraan diat aaring Iesu kupi diat a ruk taau u ra kum boro. Ma i taraam wa diat. ³³ Ma a kum tabaraan diat pari ko ra muaana maa, ma diat ruk taau u ra kum boro. Ma a kum boro diat welulu pari u ra papaara taangaai kup a taai kikel, ma diat kongo raap.

³⁴ Diat baa diat baboura a kum boro, diat babo a utnaa mi, diat welulu talili. Diat wewapua u ra utnaa mi u ra nundiat taamaan, ma un raa kum taamtaamaan liklik kaai. ³⁵ Ma a taara diat waan kupi diat a babo a utnaa mi i waan paat. Baa diat waan paat karom Iesu, diat babo a muaana baa a kum tabaraan diat pari paa koni, i ki taau marawaai naa ra ru kakin Iesu, ia gop balet ma ia manaana. Ma a taara diat burut. ³⁶ Diat baa diat babo taa a utnaa baa Iesu i paami, diat wapua a taara naa Iesu ia lu irok wa a kum tabaraan ko ra muaana maa. ³⁷ Ma a taara raap taanga u ra papaar anu ra kum Geraasaa diat aaring Iesu kupi in waan ingen kon diat, maa diat burut aakit. Io, Iesu i kaa balet u ra mon ma i waan.

³⁸ Ma a muaana baa a kum tabaraan diat pari paa koni, i aaring Iesu kupi diaar a

weur. Iaku Iesu i tula wai ku naa, ³⁹ “Un waan talili kup anum ruma, un wewapua u ra ngaala na utnaa mi God ia paam taai un ui.” Io, i waan talili, i wewapua u ra taamaan maa u ra ngaala na utnaa baa Iesu ia paam taai uni.

Iesu i walaun paa natun Iaairo ma i walaangalaanga paa raa tabuan

(Mt 9:18-26; Mk 5:21-43)

⁴⁰ Baa Iesu i waan talili, a kor na taara diat gaaia baraata paai, kabina maa diat raap diat kiki walaang ut kupi. ⁴¹ Raa muaana, a iaana Iaairo, a mukmuga ko ra ruma na lotu, i waan paat ma i puka ruru taau namuganaan Iesu. I aaringi kupi in waan uaa u ra nuna ruma, ⁴² maa raa natunalik ku, a tabuan, baa nuna kilaala i 12, i inep na minaat ma.

Io, baa Iesu i waan, a ngaala na kor na taara diat liur baat paai. ⁴³ Raa tabuan matira i malaapaang ma ra malaapaang na gaap. Ia malaapaang paa 12 kilaala,* iaku pa te i walaangalaanga laar paai. ⁴⁴ I waan namur taan Iesu, ma i paam taa ku a titi ra nuna ina maalu, ma a gaap i ngo maut. ⁴⁵ Ma Iesu i wetiri naa, “Woi maa i paam iaau?” Baa diat raap diat weoro, Petero i piri naa, “Tena Wawer, pa u babo a ngaala na kor na taara mi diat liur baat pa ui?” ⁴⁶ Iesu i piri naa, “Raa paan diat ia paam a

* **8:43:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pipir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *ma ia waraap taa anuna maani u ra kum doktaa.*

ta iaau, iaau kariaanai naa a dekdek i waan kon iaau.”
⁴⁷ A tabuan i nunurai naa di aa baat paai, io, i dadader paat, ma i puka ruru taau namuga naan Iesu. Namataa ra kor na taara raap, i wapua Iesu u ra kabina baa i paam taai, ma i wapuai kaai baa i laangalaanga gagaa maut.
⁴⁸ Ma Iesu i piri taana naa, “Natunglik, anum nurnur ia walaangalaanga pa ui. Un waan ma ra maalmaal.”

⁴⁹ Baa Iesu i pirpir utbaai, raa i waan paat taangirong u ra ruma anun Iaairo, a mukmuga ko ra ruma na lotu, ma i piri taana naa, “Koku ma u wabalaana a Tena Wawer. Natumlik ia maat.”
⁵⁰ Baa Iesu i walangoro a pirpir maa, i piri taan Iaairo naa, “Koku u burut, un nurnur ku, ma din walaaun paai balet.”

⁵¹ Baa i waan paat u ra ruma, pa i mulaaot paa te kupi in ruk ungaai mai. I mulaaot paa ku Petero, Ioaanes ma Iaakobo, ma tamaa ra naatlik ma naana kaai.
⁵² A taara raap diat kulkulaai ma ra niluan, ma Iesu i piri taan diat naa, “Koku muaat luan. A naatlik mi wakir i maat, i inep duman ku.”
⁵³ Ma diat nangunoi ku, maa diat nunurai naa ia maat.
⁵⁴ Ma Iesu i ruk unaruma, i paam paa a limaa ra naat na tabuan, ma i piri taana naa, “Tabuan lik, un tur.”
⁵⁵ Ma a niono i waan talili balet karomi, ma i tur maut. Ma Iesu i wetulaa kup ta utnaa a tabuan lik maa in aani.
⁵⁶ Tamaana ma naana diaar

kakaian aakit, ma Iesu i turbaat diaar kupi koku diaar wapua te u ra utnaa mi i waan paat.

9

Iesu i tula wa 12 naat na wawer
 (Mt 10:5-15; Mk 6:7-13)

¹ Baa Iesu i wataa ungaai paa a 12 naat na wawer, i taar taa a dekdek ma ra naagagon taan diat kupi diat a lu irok wa a kum tabaraan raap, ma kupi diat a walaangalaanga paa kaai a taara ko ra kum malaapaang.
² Ma i tula wa diat kupi diat a warawaai u ra mataanitu anun God, ma diat a walaangalaanga paa a kum malaapaang.
³ Ma i piri taan diat naa, “Koku muaat lo ta utnaa u ra numuaat winawaan, koku tina buka, koku ta bek, koku ta utnaa na winangaan, koku ta maani ma koku ta maalu na wekiaa.
⁴ Baa muaat a ki un ta ruma, muaat a ki ut matira tuk u ra bung baa muaat a waan ko ra taamaan maa.
⁵ Baa ta taara pa diat gaaia pa muaat, baa muaat waan ko ra nundiat taamaan, muaat a tataanga wa a kabu ko ra kakimuaat, kupi a wakilang na watumaarang karom diat.”

⁶ A kum naat na wawer diat waan taltalili u ra kum taamtaamaan, diat warawaai ma ra Koina Wewapua, ma diat walaangalaanga a taara u ra kum taamtaamaan raap.

A nuknukin Erodes i lakagon un Iesu
 (Mt 14:1-2; Mk 6:14-16)

⁷ Baa Erodes a mukmuga ko ra mataanitu i walangoro a kum utnaa mi i waan paat, i laklagon a nuknukina uni, kabina maa raa taara diat piri naa Ioaanes ia lalaaun balet ko ra minaat. ⁸ Ma raa taara kaai diat piri naa Eli-aas ia waan paat. Raa taara kaai diat piri naa raa ko ra kum propet taanga namuga ia lalaaun balet. ⁹ Erodes i piri naa, "Iaau aa pakaat kutu wa in lorin Ioaanes, ma woi na muaana balet mi, iaau walangoro a kum utnaa mi uni?" Ma i nem aakiti kupi in babo Iesu.

Iesu i tabaara 5,000 na muaana

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Io 6:1-14)

¹⁰ Baa a kum aapostolo diat waan talili balet, diat wapua Iesu u ra kum utnaa baa diat aa paam taai. I ben pa diat, ma diat waan ingen kup a taamaan a iaana Betsaaida. ¹¹ A kor na taara diat walangoroi, ma diat murmuri. I gaai pa diat, ma i pirpir karom diat u ra mataanitu anun God, ma i walaangalaanga pa diat baa diat malaapaang.

¹² Baa ia maluraap, a ¹² naat na wawer diat waan karom Iesu, ma diat piri taana naa, "A bil na wanua ku mi, un tula wa a kor na taara baa diat a waan kup a kum taamaan, ma u ra kum taamtaamaan liklik marawaai, kupi diat a wangaan ma diat inep iaai." ¹³ Iesu i piri taan diat naa, "Muaat ut maa muaat a tabaara diat." Ma diat baalui

naa, "Limnain bred ku ma ra ruina ian kuri miaat loi. U nemi duk naa miaat a kul paa ta utnaa kupi in welaar ma ra kor na taara raap mi?"

¹⁴ A kor na taara maa, a niluluk i ra in muaana ku i welaar ma 5,000.

I piri taa ra nuna kum naat na wawer naa, "Muaat a tula diat kupi diat a ki u ra kum kikel limlima na noina diat." ¹⁵ Ma a kum naat na wawer diat paami lenmaa, ma a taara diat ki raap napia. ¹⁶ Iesu i rakaan paa limnain bred ma ruina ian, i tataada unaanga u ra maawa, i waatung wakaak paa karom God uni, i biki ma i taar taai karom a kum naat na wawer, kupi diat a palau a taara mai. ¹⁷ Diat raap diat wangaan ma diat maaur. Ma diat wangaana ateng paa ¹² kaa ma ra utnaa baa diat aan kapo taai.

Petero i pirpir kaapa un Iesu

(Mt 16:13-19; Mk 8:27-29)

¹⁸ Raa bung baa Iesu ku i ki ma i aaraaring, a kum naat na wawer diat waan karomi, ma i tiri diat naa, "A taara diat piri naa iaau woi?" ¹⁹ Ma diat baalui naa, "Raa taara diat piri naa ui Ioaanes a Tena Baapitaaiso. Raa taara kaai diat piri naa ui Eli-aas, ma raa taara kaai diat piri naa ui raa kon diat a kum propet taanga namuga, baa ia lalaaun balet." ²⁰ Ma Iesu i tiri diat naa, "Io muaat, muaat piri naa iaau woi?" Ma Petero i baalui naa, "Ui Kaarisito baa God i tula wa

ui urin.” ²¹ Ma i turbaat diat naa koku diat wapua te uni.

Iesu i wewapua muga u ra nuna minaat

(Mt 16:20-28; Mk 8:30-9:1)

²² Iesu i piri naa, “A Natu ra Muaana in kariaana mongoro na mawaat, ma a kum mukmuga, a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat a wero wai ma din aak dokoi. Ma baa tula bung in raap in lalaaun paat balet.”

²³ Ma i piri taan diat raap naa, “Baa te i nemi kupi in murmur iaau, koku i murmur a nuknukina. In puak paa anuna bolo u ra bungbung raap ma in murmur iaau. ²⁴ Baa te i maari baat paa ku anuna lalaaun in wirua, iaku ia baa pa i maari baat anuna lalaaun kup iaau, in lalaaun. ²⁵ In koina lelawaai baa te i kale raap paa a rakrakaan buaal, iaku in baanaakaka wa anuna lalaaun uni ma in wirua takum? ²⁶ Baa te in wawirwir kon iaau ma u ra nung kum pirpir, Natu ra Muaana kaai in wawirwir koni, baa in waan paat ma ra nuna minamaar, ma ra minamaar kaai anun Tamaana ma anu ra nuna kum aangelo. ²⁷ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, ta taara kon muaat mi, muaat tur min, baa pa muaat a maat utbaai muaat a babo a mataanitu anun God.”

A panin Iesu i raaungaana
(Mt 17:1-8; Mk 9:2-8)

²⁸ Baa ia 8 na bung baat taa a pirpir mi, Iesu i ben paa

Petero, Ioaanes ma Iaakobo, ma diat waan tato unaanga u ra taangaai kupi diat a aaraaring. ²⁹ Baa i aaraaring, a mataana i babo raaungaana, ma anuna kum maalu i kabaang ma i papakaat. ³⁰ Ma i pirpir ma ra ru muaana, Moses ma Eliaas. ³¹ Diaar waan paat ma ra minamaar, ma ditul pirpir u ra minaat anun Iesu, baa in baraatai inaanga Ierusalem, kupi in paam ot paa a nemnem anun God. ³² Petero ditul, ditul inep duman. Baa ditul tawaangun paat, ditul babo a minamaar anun Iesu, ma ra ru muaana kaai baa ditul tur ungaai mai. ³³ Baa a ru muaana diaar nem na waan ma kon Iesu, Petero i piri taana naa, “Tena Wawer, i koina baa daat a ki maku min. Mitul a paam ta tula palpalip, num raa, raa anun Moses, ma raa anun Eliaas”. Iaku Petero pa i nunura a utnaa baa i piri.

³⁴ Baa i pirpir utbaai, a pakaana baakut i waan paat ma i pulu baat pa diat, ma ditul burut baa i pulu baat pa ditul. ³⁵ Ma in ingaan raa taanga u ra baakut i piri naa, “Bi ia Natunglik, baa iaau aa pilak paai. Muaat a walangoroi.” ³⁶ Baa ia pirpir raap paa, Iesu ot maku kuraa i tur. Ma pa ditul pirpir uni. Ma u ra kum bung maa, pa ditul wapua te u ra kum utnaa baa ditul aa babo taai.

Iesu i lu irok wa a tabaraan kon raa naatlik
(Mt 17:14-18; Mk 9:14-27)

37 U ra bung namur baa Iesu ma ra tula naat na wawer diat aa waan pari taanginaanga u ra taangaai, a ngaala na kor na taara diat waan karom Iesu. 38 Ma raa muaana ko ra kum taara maa i wewataai lenbi, "Tena Wawer, iaau aaring ui baa un babo natunglik a naat muaana, raa kapuaana naat ku. 39 A tabaraan i laana umi, ma a naat i kulkulaai kakaian. A tabaraan i laana wadader adekdeki, ma a waa ra naat maa i buabua. A tabaraan pa i waan koni, ma i wangungut aakaka a panina. 40 Iaau aaring paa mun anum kum naat na wawer kupi diat a lu irok wa a tabaraan koni, iaku pa diat pet laar paai."

41 Iesu i piri naa, "Muaat a taaun taara mi, pa muaat nurnur ma muaat a kum tena aakaina. Iaau aa ki iwan karom muaat. Unangaian ma muaat a nurnur? Un ben natumlik urin."

42 Baa a naat maa i waan karom Iesu, a tabaraan i ong kuraa taai napia ma i wadader adekdeki. Iesu i pirpir dekdek karom a tabaraan ma i lu irok wai, ma a naat i laangalaanga balet. I taar taai balet karom tamaana. 43 Ma diat raap diat kakaian u ra ngaala na dekdekin God.

Iesu i pirpir balet u ra nuna mina

(Mt 17:22-23; Mk 9:30-32)

Baa diat raap diat kakaian utbaai u ra kum utnaa Iesu ia paam taai, i piri taa ra nuna kum naat na wawer lenbi, 44 "Muaat a walangoro

wakaak a pirpir mi: Din taar taa Natu ra Muaana u ra lima ra taara." 45 Iaku a kum naat na wawer pa diat kaapa u ra kukuraai ra pirpir mi. Di walipai ku kon diat, kupi koku diat nunura lelei. Ma diat burut kupi diat a tiri Iesu uni.

Woi maa i ngaala aakit?

(Mt 18:1-5; Mk 9:33-37)

46 A kum naat na wawer diat weol na pirpir naliwan taan diat baa woi kon diat i ngaala aakit. 47 Iesu ia nunura a nuknukindiat, i lo paa raa naatlik ma i watur paai naana. 48 Ma i piri taan diat naa, "Baa te i gaaia paa a naatlik mi u ra iaang, i gaaia pa iaau utkaai. Ma baa te i gaaia pa iaau, i gaaia paa ia ut baa i tula wa iaau urin. Maa ia baa i kinalik taa muaat raap, ia ut maa i ngaala aakit."

Ia baa pa i turbaat muaat i waraaut muaat ku

(Mk 9:38-40)

49 Ioanes i piri taan Iesu naa, "Tena Wawer, miaat babo raa muaana i lu irok wa a kum tabaraan u ra iaam, ma miaat turbaati, maa wakir ia kon daat." 50 Iesu i baalui naa, "Koku muaat turbaati, maa ia baa pa i turbaat muaat, i waraaut muaat ku."

A taara Samaaria pa diat nem Iesu

51 Baa ia marawaai a pakaana bung kupi din lo paa Iesu unaanga u ra maawa, i nuki naa in waan unaanga Ierusalem, ma i turpaa winawaan. 52 I tula

wa raa kum tultul, kupi diat a muga taana. Diat waan paat un raa taamaan u ra papaar Samaaria, kupi diat a waninaar kup Iesu. ⁵³ Iaku a kum te Samaaria pa diat nemi naa in ruk u ra nundiat taamaan, maa kabina in waan ut unaanga Ierusalem. ⁵⁴ Baa anuna ru naat na wawer, Iaakobo ma Ioaanes diaar babo a mangamangaan mi, diaar tiri naa, “Tadaaru, u nemi ku naa mir a aaring God baa in taar wa a nguan kupi in aan araap wa diat?” ⁵⁵ Iesu i tur tapuku, ma i turbaat diaar. ⁵⁶ Io, Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan kup raa taamaan ingen.

*Diat baa diat nem na murmur Iesu
(Mt 8:19-22)*

⁵⁷ Baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan waanwaan u ra aakapi, raa muaana i piri taana naa, “Ang murmur ui u ra kum taamtaamaan raap baa un waan iaai.” ⁵⁸ Iesu i piri taana naa, “A kum kuaabaar na paap anundiat kum tung ut, ma ra kum pika kaai anundiat kum pio ut, iaku Natu ra Muaana pa nuna ta ruma kupi in inep uni.” ⁵⁹ I piri taan raa muaana bulung naa, “Un murmur iaau.” Iaku i baalui lenbi, “Tadaaru, un mulaaot wa iaau kumun baa ang waan, kupi ang punang wa tamaang.” ⁶⁰ Iesu i piri taana, “Un maadek wa a kum minaat diat a punang andiat kum minaat. Un waan ma un warawaai u ra mataanitu

anun God.” ⁶¹ Raa balet i piri taan Iesu naa, “Tadaaru, ang murmur ui, iaku un mulaaot wa iaau kumun kupi ang waan, ma miaat a webabo paa ma diat u ra nung ruma.” ⁶² Iesu i piri taana naa, “Baa te i turpaa pinapaam ma ra ipipuk, ma i kakawet unamur, pa i topaa a pinapaam u ra mataanitu anun God.”

10

Iesu i tula wa 72 taara

¹ Namur a Tadaaru i pilak paa bulung 72 taara kaai, ma i tula wa diat rurudi kupi diat a muga taana u ra kum ngaalangaala na taamaan, ma u ra kum taamtaamaan liklik, baa ia kaai in waan iaai. ² Ma i piri taan diat naa, “A pinapaam ia mugaan, ma ia ngaala aakit, iaku pa i mongoro a kum tena tinangaa. Muaat a aaring a Tadaaru maa ia a tamaa ra pinapaam, kupi in tula wa a kum tena tinangaa kup ana pinapaam. ³ Muaat a waan! Mi iaau tula wa muaat welaar ma ra kum naat na sip naliwan naa ra kum karangaap na paap. ⁴ Koku muaat lo ta paus na ungunng maani, koku ta kaa, ma koku ta su. Koku kaai muaat pirpir ma te baa muaat baraatai u ra aakapi.

⁵ “Baa muaat ruk un ta ruma, muaat a pir mugai naa, ‘A maalmaal karom muaat.’ ⁶ Baa ta tena maalmaal i ki matira, anumuaat maalmaal in ki uni. Baa pate, a maalmaal in waan talili

balet karom muaat. ⁷ Ma muaat a ki ut matira u ra ruma maa, muaat a wangaan ma muaat a inim a utnaa baa di tabaara muaat mai, maa i takado baa din tabaara a tena pinapaam. Koku muaat inep un ta kum ruma ingen.

⁸ Baa muaat waan paat un ta taamaan, ma di ben ruk muaat, muaat a aan a utnaa baa di tabaara muaat mai.

⁹ Muaat a walaangalaanga a kum malaapaang matira, ma muaat a piri taa ra taara naa, 'A mataanitu anun God ia marawaai karom muaat!'

¹⁰ Baa muaat waan paat un ta taamaan, ma pa di ben ruk muaat, muaat a tur ku u ra aakapi ma muaat a piri naa,

¹¹ 'A kabu ko ra numuaat taamaan baa kuri u ra kum kakimiaat, miaat upa wai balet kupi a watumaarang karom muaat. Iaku muaat a nunurai naa a mataanitu anun God ia marawaai.'

¹² Iaa piri taa muaat, u ra bung na naagagon, a naagagon karom Sodom in dekdek, iaku karom a taamaan maa in aaka aakit."

A naagagon na binabaalu karom diat baa pa diat nukpuku

(Mt 11:20-24)

¹³ "In aaka karom muaat a taara Koraasin, in aaka kaai karom muaat a taara Betsaaida. Baa gun di aa paam taa a kum utnaa na kakaian bi karom a taara Tiro ma Sidon, welaar ma di aa paam taai karom muaat, kaduk a taara Tiro ma Sidon diat a nukpuku gagaa ma diat a tobo, diat a mong ma ra maalu na tapunuk ma diat

a aalu a panpanindiat ma ra kabu na nguan. Iaku muaat, pa muaat nukpuku.

¹⁴ A naagagon karom muaat a taara Koraasin ma Betsaaida in aaka aakit ko ra naagagon karom diat a taara Tiro ma Sidon. ¹⁵ Ma muaat kaai a taara Kaapernaum, lelawaai, muaat nuki naa din wangaala pa muaat unaanga nate? Pate, din ong apari wa muaat ku u ra ngaala na nguan."

¹⁶ Iesu i piri karom anuna kum naat na wawer naa, "Baa te i walangoro muaat, i walangoro iaau ut. Ma te baa i milikuaana muaat, i milikuaana iaau utkaai. Ma te baa i milikuaana iaau, i milikuaana utkaai ia baa i tula wa iaau urin."

72 diat waan talili balet

¹⁷ Ma 72 diat, diat waan talili balet ma ra gaaiia ma diat piri naa, "Tadaaru, baa miaat lu irok wa a kum tabaraan u ra iaam, diat taraam ku." ¹⁸ Ma Iesu i piri taan diat naa, "Iaa babo Saataan i puka taanginaanga u ra maawa welaar ma in mamame. ¹⁹ Iaa aa taar taa a naagagon taa muaat kupi muaat a paa waatwaat a kum wui ma ra kum pokpokola-maa kaai, ma kupi muaat a uwia paa a dekdek i ra ebaar, ma pa ta utnaa in baanaakaka muaat. ²⁰ Iaku maa, koku muaat gaaiia maa a kum tabaraan diat taraam taa muaat. Muaat a gaaiia, maa di aa timu a iaamuaat inaanga u ra maawa."

Iesu i gaaiia

(Mt 11:25-27; 13:16-17)

²¹ U ra pakaana bung maa Iesu i teng ma ra gaaiia ko ra Takado na Nion ma i piri naa, “Tamaang, ui a Tadaaru i ra maawa ma ra rakrakaan buaal raap, iaau pir walaawa pa ui, maa u walipa a kum utnaa mi ko ra kum tena manaana ma kon diat baa diat malem, ma u pir waiaai ku karom diat baa diat welaar ma ra kum naat liklik. Maia, Tamaang, maa u nemi ut lenmaa.

²² “Tamaang ia taar taa a kum utnaa raap taang. Pa te i nunura Natuna, Tamaana ku, ma pa te kaai i nunura Tamaana, Natuna ku, ma diat kaai baa Natuna i nemi naa in pir waiaa Tamaana karom diat.”

²³ Baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer maku diat ki, i tapuku karom diat ma i piri naa, “Muaat daan baa muaat babo a kum utnaa mi! ²⁴ Iaau piri taa muaat, namuga mongoro na propet ma mongoro na king diat nemi naa diat a babo a kum utnaa mi iaau paami namataamuaat, iaku pa diat baboi. Ma diat nemi kaai naa diat a walangoro a kum utnaa mi muaat walwalangoroi, iaku maa pa diat walangoroi.”

A pirpir welwelaar u ra koina te Samaaria

²⁵ Raa tena manaana u ra kum Naagagon i tur ma i walaar Iesu, ma i piri naa, “Tena Wawer, aawa maa ang paami kupi ang kale a lalaaun takum?” ²⁶ Ma Iesu i piri taana naa, “Aawa maa di aa timu taai u ra kum Naagagon? Ma aawa maa

u nuki uni?” ²⁷ A muaana maa i baalui naa, “‘Un maari a Tadaaru anum God ma ra in balaam raap, a niom raap, a dekdekim raap, ma ra nuknukim raap.’ *Naag 6:5* Ma ‘Un maari tepaam welaar ma u maari ui ut.’” *Lewi 19:18*

²⁸ Iesu i piri taana naa, “I takado ut anum pirpir, un paami lenmaa, ma un lalaaun.” ²⁹ Iaku a tena wawer u ra kum Naagagon i nemi naa in wakado paai namataan Iesu, ma i tiri naa, “Woi maa tepaang?”

³⁰ Iesu i baalui ma ra pirpir welwelaar lenbi, “Raa muaana i waan taangi-naanga Ierusalem urong Ieriko. Baa i waan waan-waan, a kum tena walong diat welulu baat paai. Diat palaa wa anuna kum maaluu, diat um aakaka taai, ma diat waan paa koni ma marawaai in maat. ³¹ Ma raa tena wetabaar karom God i waan u ra aakapi maa, ma baa i babo paa a muaana maa, i waan liliaai ku koni un raa papaar. ³² Raa muaana bulung ko ra wuna taara anun Lewi, baa i waan taau u ra muaana maa, i waan liliaai ku koni un raa papaara aakapi.

³³ “Iaku raa te Samaaria baa i waan waanwaan, i waan taau u ra muaana maa, ma baa i baboi, i maari aakiti. ³⁴ I waan karomi, i labo taa a wel ma a waain u ra nuna kum baaba ma i pulu baat ta diat. I wakaa paai u ra nuna dongki, ma i wairok taai u ra ruma na ininep aagil paa, ma i babourai. ³⁵ U

ra bung namur taana, i lo paa a ru denaaria,* ma i taar taai karom a tamaa ra ruma, ma i piri taana naa, 'Un babourai. Ma baa ta utnaa kaai un tabaara taai mai, baa ang waan talili balet, ang baalu taai balet taam.'

³⁶ "Woi ko ra tula muaana mi diaar tepaana ma ra muaana baa a kum tena walong diat umi?" ³⁷ Ma a tena wawer u ra kum Naagagon i baalui naa, "Ia baa i maari." Ma Iesu i piri taana naa, "Un waan ma un paami lenutmaa."

Iesu i ki u ra ruma anun Maaria ma Maataa

³⁸ Baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat waan balet, diat waan paat un raa taamaan, ma raa tabuan, a iaana Maataa, i ben aruk paa Iesu u ra nuna ruma. ³⁹ Ma tenawawina a iaana Maaria, i ki marawaai naa ra ru kaki ra Tadaaru, ma i walwalangoro anuna pirpir. ⁴⁰ Ma Maataa i kari-aanai baa i dekdek karomi a kum pinapaam i paami, i waan karom Iesu ma i piri taana naa, "Tadaaru, pa u nuk pa iaau? Baboi, tenawawing pa i waraaut iaau. Iaau maku iaau paam a kum pinapaam. Tula wai urin kupi in waraaut iaau." ⁴¹ A Tadaaru i baalui naa, "Maataa, Maataa, u ngaraa aakit, ma u nuknuk aakit u ra mongoro na utnaa!" ⁴² Raa utnaa ku i koina. Maaria ia pilak paa a koina utnaa, ma pa te maut in lo wai koni."

11

A wawer anun Iesu u ra niaaring

(Mt 6:9-13; 7:7-11)

¹ Raa bung Iesu i aaraaring un raa wanua. Baa ia aaraaring raap, raa ko ra nuna kum naat na wawer i piri taana naa, "Tadaaru, un wer miaat u ra niaaring, welaar ma Ioaanes i wer anuna kum naat na wawer." ² Ma Iesu i piri taan diat naa, "Baa muaat aaraaring, muaat a aaraaring lenbi,

'Tamaamiaat, i koina baa din ru a iaam. I koina baa anum mataanitu in waan paat.

³ A bungbung raap un tabaara miaat ma ra maamiaat utnaa.

⁴ Un dumaana wa anumiaat kum aakaina mangamangaan, maa miaat kaai miaat dumaana wa anundiat kum aakaina mangamangaan karom miaat.

Koku u ben miaat u ra walwalaam.'

⁵ Iesu i piri taa ra nuna kum naat na wawer naa, "Baa te kon muaat in waan karom tepaana u ra ngaala na marum, ma in aaringi naa, 'Tepaang, iaau nem ta tuluin bred. ⁶ Raa tepaang i waan paat karom iaau u ra nuna winawaan, ma pa ta utnaa baa ang tabaarai mai.' ⁷ Ma tepaana kuraa naruma in piri naa, 'Koku u pet abalaana iaau! Miaat aa balbalaat, ma miaat ma ra kum natnatung liklik miaat

* **10:35:** Raa denaaria i welaar ma ra wedok anun raa muaana un raa bung na pinapaam.

aa inep. Pang pari balet ma kup ang lo taa ta utnaa taam.’
 8 Wakir kabina diaar tepaana baa in pari kupi in taar taa a bred taana, iaku in pari ma in taar taa a utnaa baa i nemi, kabina i aaring likliki-nai.

9 “Io, mi iaau piri taa muaat, muaat a aaraaring ma din tabaara muaat. Muaat a baatbaat ma muaat a baat paai. Muaat a pipidik ma din paapa aara muaat.
 10 Maa diat raap baa diat aaraaring din tabaara diat, ma ia baa i baatbaat in baat paai, ma ia baa i pipidik, din paapa aarai.
 11 Woi kon muaat a kum tamtamaa ra kum naat liklik, baa naturalik i aaring kup tina ian, in tabaarai ku ma ra ina wui?
 12 Ma baa i aaring kup tina kiaau, in tabaarai ku ma ta pokpokolamaa?
 13 Baa muaat aakaina taara, muaat nunura ut a koina wetabaar karom a kum natatumuaat, io, i lingtatuna aakit baa Tamaamuaat baa i ki inaanga u ra maawa, in taar taa a Takado na Nion taan diat baa diat aaringi.”

Iesu ma Belsebul
 (Mt 12:22-30; Mk 3:20-27)

14 Iesu i lu irok wa a tabaraan baa i munga kon raa muaana. Baa a tabaraan maa i pari paa koni, a muaana maa i pirpir maraagaam. Ma a kor na taara diat kakaian. 15 Iaku raa taara kon diat, diat piri ku naa, “I lu irok wa a kum tabaraan ma ra dekdekin Belsebul, a tadaaru anu ra kum tabaraan.”

16 Raa taara kaai diat aaring i naa in paam ta utnaa na kakaian kupi in wakilangi naa ia taanginaanga u ra maawa. 17 Iaku Iesu ia nunura a nuknukindiat, ma i piri taan diat naa, “Baa ta mataanitu diat balet ut diat a weium wetwetalaai, a mataanitu maa in raap ku. Ma baa ta naadiwaatamaana diat a weium wetwetalaai balet ku ma diat, pain diat a ki ungaai ma. 18 Baa Saataan i weium balet ku ma ra nuna kum tultul, anuna mataanitu in tur dekdek lelawaai? Iaau piri lenmaa kabina maa muaat piri un iaau naa iaau lu irok wa ku a kum tabaraan ma ra dekdekin Belsebul. 19 Baa iaau lu irok wa a kum tabaraan ma ra dekdekin Belsebul, anumuaat taara diat lu irok wa diat ma ra dekdekin woi? Io, anundiat pinapaam ut in wapuaanai naa anumuaat wetakun i raara. 20 Iaku baa iaau lu irok wa a kum tabaraan ma ra dekdekin God, muaat a nunurai naa anuna mataanitu ia waan paat karom muaat.

21 “Baa raa dekdek na muaana ia mong paa ma nuna utnaa na wineium, ma i baboura anuna ruma, anuna kum utnaa in taana wakaak. 22 Iaku, baa te i dekdek taana i waan paat karomi ma i uwia paai, in raa wa anuna kum utnaa na wineium baa i nurnur uni, ma in lo paa a kum utnaa raap anu ra muaana maa ma in tabaara a taara mai.

23 “Ia baa pa i waraaut iaau, i turbaat iaau ku. Ma ia baa pa i waraaut iaau u

ra weben, i lulu weraana wa diat ku.

A tabaraan i waan talili balet

(Mt 12:43-45)

²⁴ “Baa a tabaraan i pari paa kon ta muaana, i waan u ra kum wanua baa pa ta palaa iaai, kupi in ngo, iaku pa i baat paa ta wanua baa in ngo iaai. Io, i piri lenbi, ‘Ang waan talili balet kup anung ruma, baa iaau pari paa koni.’ ²⁵ Ma baa i waan paat, i baboi baa di aa aarupa taai, ma di aa maar taai. ²⁶ Namur i waan ma i ben paa balet 7 na tabaraan, baa diat aaka aakit koni, ma diat ruk raap taau u ra ruma maa, ma diat ki uni. Io, a lalaaun anu ra muaana maa i aaka aakit ma ko ra lalaaun baa i watur akotoi namuga.”

Diat baa diat daan

²⁷ Baa Iesu i pirpir utbaai, raa tabuan ko ra kor na taara maa, i piri lenbi, “A tabuan baa i buta pa ui ma i wangaau ui, i daan.” ²⁸ Iaku Iesu i baalui naa, “Diat baa diat walangoro a pirpir anun God ma diat taraam uni, diat daan aakit.”

A taara diat nem ta wakilang

(Mt 12:38-42)

²⁹ Baa a kor na taara diat liur baat paa Iesu, i piri taan diat naa, “A taaun taara mi, a aakaina taaun taara. Diat nem ta wakilang, iaku maa pa din paam te karom diat. Din paam ku a wakilang welaar ma Ionaa. ³⁰ Maa Ionaa ia a wakilang karom a taara Niniwe, lenkaai maa

Natu ra Muaana ia a wakilang karom a taaun taara mi. ³¹ U ra bung na naagagon, a kwini taangirong u ra mataana taubaar in tur ma in takuna dekdek a taaun taara mi, kabina maa i waan ut taanga welwelik kupi in walangoro a manaana anun King Solomon, ma raa maa i ngaala taan Solomon kuri ut min. ³² U ra bung na naagagon, a taara Niniwe diat a tur ma diat a takuna dekdek a taaun taara mi, kabina maa diat nukpuku u ra warawaai anun Ionaa, ma raa maa i ngaala taan Ionaa kuri ut min.

A laam i ra panindaat

(Mt 5:15; 6:22-23)

³³ “Pain te in wakup taa ta laam ma in walipa taai, baa in kuop baat taai ma ra baaket. Pate! In ung taai ut nate u ra nuna turtur, kupi diat baa diat ruk diat a babo a kaapakaapaina. ³⁴ A ruini kiok na mataam diaar welaar ma ra laam u ra panim. Baa a ruini kiok na mataam diaar koina, a panim raap in teng ma ra kaapa. Iaku baa diaar aaka, a panim raap in teng ma ra baboto. ³⁵ In koina baa a panim in teng ma ra kaapa, ma un babourai kupi koku i teng ma ra baboto. ³⁶ Baa a panim raap i teng ma ra kaapa, ma pa ta baboto uni, in baarabaara aakit, welaar ma ra laam baa a kaapakaapaina i kup aara ui.”

Iesu i takuna a kum Parisaio ma a kum tena

wawer u ra kum Naagagon
 (Mt 23:1-36; Mk 12:38-40;
 Lk 20:45-47)

37 Baa Iesu ia piri-piraap, raa Parisaaiio i ben paai kupi diaar a wangaan ungaai. Iesu i ruk ma i ki na winangaan. 38 Baa a Parisaaiio i baboi naa Iesu pa i gigi muga paa, i kakaiian uni. 39 A Tadaaru i piri taana naa, "Muaat a kum Parisaaiio muaat gigi paa ku a tamaru ra kaap ma ra pelet, iaku a balaamuaat i teng ma ra walong ma ra kum aakaina mangamangaan. 40 Muaat a kum longlong muaat, pa muaat nunurai naa ia baa i paam a tamaru ra kum utnaa i paam kaai a balaandiat? 41 Muaat a tabaara a iba na taara ma ra utnaa ko ra numuaat kum kaap ma ra kum pelet, kupi a kum utnaa raap in gomgom karom muaat.

42 "In aaka aakit karom muaat a kum Parisaaiio. Muaat nuknuk aakit u ra kum kinkinalik na naagagon lenbi, muaat taar raaraain diwaai ko ra noina naatnaat na diwaai baa i aangawian wakwakaak, iaku pa muaat paam a takado na naagagon karom a taara ma ra maarmaari karom God. I koina baa muaat a paam a takado na naagagon karom a taara ma ra maarmaari karom God, ma koku kaai muaat dumaana wa raaraain ko ra noina, kupi muaat a taari karom God. 43 In aaka aakit karom muaat a kum Parisaaiio, maa muaat nem a kinkini namuga u ra kum

ruma na lotu. Ma muaat nemi kaai naa a taara diat a taar a ngaala na urur karom muaat u ra kum taamaan na winawaan ungaai. 44 In aaka aakit karom muaat, maa muaat welaar ma ra kum tungtung na minaat baa pa ta wakilang un diat, ma a taara diat waan nate un diat ma pa diat nunurai."

45 Io, raa ko ra kum tena wawer u ra kum Naagagon i piri taan Iesu naa, "Tena Wawer, baa u piri lenmi, u pir aakaka miaat kaai." 46 Ma Iesu i baalui lenbi, "In aaka aakit kaai karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon, maa muaat taar taa a kum dekdek na naagagon kupi a taara diat a murmuri, ma muaat ut pa muaat waraaut diat uni. 47 In aaka aakit karom muaat, maa muaat watur a kum aaim naa ra kum babaang na minaat anu ra kum propet, baa anumuaat wuna taara ut taanga namuga diat aak doko wa diat. 48 Mi muaat wapuaanai naa muaat mulaaot ungaai ma ra numuaat wuna taara taanga namuga u ra nundiat pina-paam baa diat aak doko a kum propet, ma muaat, muaat watur a kum aaim naa ra kum babaang na minaat anundiat. 49 Bi ia kabina God baa i manaana aakit i piri naa, 'Ang tula wa a kum propet ma a kum aapostolo karom a taara, ma a taara diat a aak doko ta taara kon diat ma ta taara kaai diat a wakadik diat.' 50 Io, muaat a taan taara mi din taar a naagagon na

binabaalu karom muaat, u ra gaap i ra kum propet raap baa di aa aak doko wa diat, turpaai u ra turpaai ra rakrakaan buaal. ⁵¹ Turpaai baa di aak doko Aabel ma i waan tuk baa di aak doko Saakaria, ia baa i wirua naliwan naa ra luwu na tuntun wetabaar ma ra pakaana baa i Taabu naruma u ra ruma na wetabaar. Io, iaau piri taa muaat, din taar a naagagon na binabaalu karom a taaun taara mi u ra kum utnaa raap mi. ⁵² In aaka aakit karom muaat a kum tena wawer u ra kum Naagagon, maa muaat balbalaat wa a bonanaaka kup a manaana. Muaat ut pa muaat ruk uni, ma muaat turbaat diat baa diat nem na ruk uni.”

⁵³ Baa Iesu i pari ko ra ruma maa, a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaaiio diat kaankaan ma diat puku anuna pirpir, ma diat tiri pukpukui un ta mongoro na utnaa. ⁵⁴ Ma diat ki walaanga Iesu kup ta mangaana pirpir baa diat a takunai mai.

12

Iesu i turbaat diat ko ra warwaruga
(Mt 10:26-27)

¹ Baa a kum maarmaar na taara diat aa waan paat ungaai, ma diat tumaak wetwetalaa diat maku, Iesu i pir mugai karom anuna kum naat na wawer lenbi, “Muaat a baboura muaat ko ra is anu ra kum Parisaaiio. Iaau pirpir u ra nundiat mangamangaan na warwaruga. ² A utnaa

raap baa di burung baat taai, namur in taana baarabaara, ma ra utnaa raap baa i taana ino, namur in waan paat kaa-pakaapa. ³ A kum utnaa raap baa muaat aa pir taai u ra baboto, namur din walan-goroi u ra kaapa, ma ra utnaa baa muaat wewaik ino ku mai naruma karom te, namur din tur nate u ra ruma, ma din wapuaanai karom a taara.

Muaat a burut ku kup God
(Mt 10:28-31)

⁴ “Iaau piri taa muaat a kum teptepaang: Koku muaat burut kup diat baa diat aak doko ku a pan-imuaat. Baa diat aa paam taai lenmaa un muaat, pain diat a pet laar paai kupi diat a paam balet ta utnaa. ⁵ Mi ang wapua kaapa muaat un ia baa muaat a burut kupi: Muaat a burut kup ia baa a dekdekina i ngaala kupi in aak doko muaat ma in ong aruk a niomuaat u ra ngaala na nguan kaai. Maia, iaau piri taa muaat, God ku maa muaat a burut kupi. ⁶ Di laana kul limnaina pika liklik ma kabaana toiaa ku, naka? Iaku God pa i dumaana wa tin lik kon diat. ⁷ I lingtatuna aakit God i nunura raap a kum weu na lorimuaat. Koku muaat burut, maa muaat ngaatngaat aakit namataan God taa ra mongoro na pika.

Ia baa i pir apuaana Iesu ma ia baa i weoro koni
(Mt 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ “Iaau piri taa muaat naa, baa te in pir apuaana iaau namataa ra taara, Natu ra Muaana kaai in pir apuaanai namataa ra kum aangelo anun God. ⁹ Baa te in weoro kon iaau namataa ra taara, Natu ra Muaana kaai in weoro koni namataa ra kum aangelo anun God. ¹⁰ Ma baa te in pir taa ta aakaina pirpir un Natu ra Muaana, din una wai ku, iaku baa te in pirpir aakaka u ra Takado na Nion, pain te in una laar paai. ¹¹ Baa diat aal pa muaat kup a naagagon u ra kum ruma na lotu, ma namataa ra kum tena naagagon ma ra kum mukmuga, koku muaat ngaraa baa aawa muaat a pir baat muaat mai ma aawa muaat a piri. ¹² Maa u ra pakaana bung maa a Takado na Nion ut in wer muaat u ra utnaa baa muaat a piri.”

A pirpir welwelaar u ra tadaaru na muaana baa pa i manaana

¹³ Raa ko ra kor na taara i piri taan Iesu naa, “Tena Wawer, un wapua tenglik kupi in weraana a wuwuwung karom mir, baa tamaamir i maat paa koni.” ¹⁴ Ma Iesu i baalui naa, “Le, woi maa i ung ta iaau kupi ang tena naagagon baa kupi ang weraana anumur wuwuwung karom mur?” ¹⁵ Ma i piri taan diat, “Muaat a nuk paai, ma muaat a baboura muaat ko ra nemnem kup a ngaala na wuwuwung, maa a lalaaun anun te pa i kabina paa

ko ra nuna mongoro na wuwuwung.”

¹⁶ Ma i wapua diat un raa pirpir welwelaar lenbi, “A pinapaam anun raa tadaaru na muaana i ngaala aakit a waina. ¹⁷ Ma i nuki naa, ‘Aawa ang paami, maa pa ta ruma baa ang ung a wai ra nung pinapaam uni?’ ¹⁸ Ma i piri naa, ‘Io, ang paami lenbi, ang reng wa anung kum ruma na wawalaaing, ma ang paam balet ta kum ngaalangaala aakit, ma ang ung a wai ra nung pinapaam ma anung wuwuwung raap uni. ¹⁹ Ma ang piri taa ra niong lenbi, ‘A niong, anum kum wuwuwung i mongoro aakit kup ta mongoro na ki-laala. Un ngo, un wangaan, un inim ma un gaaia.’” ²⁰ Iaku God i piri taana lenbi, ‘Ui a longlong, mi ut u ra marum, un maat! Woi maa in lo a kum wuwuwung maa u ungunung ungaai taai kup ui?’ ²¹ In lenmaa karom diat baa diat wuwuwung karom diat ut, ma pa diat tadaaru namataan God.”

*Nurnur karom God
(Mt 6:25-34)*

²² Iesu i piri karom anuna kum naat na wawer naa, “Bi ia kabina maa iaau piri taa muaat naa, koku muaat ngaraa u ra numuaat lalaaun baa aawa muaat a aani ma u ra panimuaat kaai baa aawa muaat a mong mai. ²³ Maa a lalaaun i ngaala ko ra utnaa na winangaan, ma ra panimuaat i ngaatngaat ko ra maalu. ²⁴ Muaat a babo a

kum kotkot. Pa diat maarut ta utnaa, ma pa diat tangaa ungaai ta utnaa, pa nundiat ta ruma na wuwuwung, iaku God i taptabaara diat. Ma muaat ngaatngaat aakit taa ra kum pika. ²⁵ Woi kon muaat baa i ngaraa in pet laar paai kupi in kanaawa paa balet ta pakaana bung lik u ra nuna lalaaun? Pate! ²⁶ Baa pa muaat paam laar paa a utnaa lik bi, kup aawa maa muaat ngaraa kup ta kum utnaa kaai?

²⁷ “Muaat a babo a kum purpur taanga nabuaal, baa diat tawa lelawaai. Pa diat papaam ma pa diat laana paam maalu. Iaku iaau piri taa muaat, King Solomon ut maa nuna minong raap i babo wakaak, iaku pa i babo wakwakaak welaar ma ra kum purpur maa. ²⁸ God i wamong a kum wali nabuaal ma ra kum koina pupuindiat, baa i pupu umari, ma unaburu din tun wai u ra nguan. Baa i paami lenmaa u ra kum wali, io, i lingtatuna aakit baa in wamong muaat utkaai. I kinalik aakit anumuaat nurnur. ²⁹ Koku muaat nuknuk dekdek kup aawa maa muaat a aani, ma aawa maa muaat a inimi, ma koku muaat ngaraa uni. ³⁰ Maa a kum taara u ra rakrakaan buaal baa pa diat nurnur, diat ngaraa aakit kup a kum utnaa raap mi, ma Tamaamuaat i nunurainaa muaat iba kup a kum utnaa mi. ³¹ Muaat a ngaraa kup anuna mataanitu, ma in tabaara muaat ma ra kum utnaa mi.

A kum utnaa inaanga u ra maawa

(Mt 6:19-21)

³² “A kikil na siplik, koku muaat burut, maa Tamaamuaat i gaaia kupi in taar taa a mataanitu karom muaat. ³³ Muaat a wiura anumuaat kum ututnaa kup a maani ma muaat a tabaara a kum iba na taara mai. Muaat a waninaar paa anumuaat ta kum paaus baa pa in maul, a ngaatngaat na utnaa inaanga u ra maawa baa pa in panaai, ma pa ta tena walong in waan marawaai karomi, ma a paropo pa in baanaakakai. ³⁴ Maa anumuaat lalaaun in ki u ra taamaan baa anumuaat ngaatngaat na utnaa i taana iaai.

A kum tultul baa diat waninaar

³⁵ “Koku muaat duman, maa muaat aa mong paa ma muaat aa wakup paa anumuaat kum laam, ma muaat a ki na waninaar maku. ³⁶ Ma muaat a welaar ma ra kum tultul baa diat ki walaang kup anundiat tadaaru baa in waan talili balet ko ra lukaara na paakamaau. Baa in waan paat ma in pipidik, din paapa aara gagaai. ³⁷ Baa a tadaaru in waan paat, ma nuna kum tultul diat ki na waninaar, diat daan. A lingtatuna ut mi iaau piri taa muaat, in paa wa nuna kot ma in waki ta diat u ra luwu na winangan ma ia ut in tabaara diat. ³⁸ Baa in waan paat taau un diat u ra ngaala na marum, baa u ra laar, ma diat ki walaang ut kupi, io, a kum tultul maa diat daan.

³⁹ Muaat a manaana kup a utnaa bi: Baa a tamaa ra ruma i nunura a pakaana bung baa a tena walong in waan paat uni, pa in maadek wa nuna ruma kupi din walongi. ⁴⁰ Io, muaat kaai, muaat a ki na waninaar, maa Natu ra Muaana in waan paat u ra pakaana bung baa pa muaat nuki naa in waan paat uni.”

A dowot na tultul ma a tultul baa pa i dowot
(Mt 24:45-51)

⁴¹ Petero i tiri Iesu naa, “Tadaaru, u pir a pirpir welwelaar mi un miaat ku baa u ra taara raap?” ⁴² A Tadaaru i baalui lenbi, “Woi na tultul i dowot u ra nuna pinapaam ma i manaana kaai? A tultul maa, anuna tadaaru in waki taai kupi in tena naagagon u ra nuna ruma, ma in taptabaara a kum tultul kaai ma andiat utnaa na winangaan u ra kum pakaana bung na winangaan. ⁴³ A tultul maa in daan baa anuna tadaaru in waan paat ma in baboi baa i paam ot paa a kum utnaa. ⁴⁴ Iaa u pir a lingtatuna taa muaat, anuna tadaaru in taar taa a naagagon taana kupi in tena naagagon u ra nuna kum utnaa raap.

⁴⁵ “Iaku baa a tultul maa i nuki naa anuna tadaaru pa in waan paat gagaa, io, i turpaai kupi in um a kum tultul na muaana ma ra kum tultul na tabuan. Ma i wangaan, ma i inim alonglongi. ⁴⁶ Anuna tadaaru in waan paat un ta bung baa ta pakaana bung baa a tultul maa pa i nunurai

ma pa i nuki naa in waan paat uni. Io, a tadaaru maa in bur kutkutui, ma in taar taa a naagagon na binabaalu karomi kupi in ki ungaai ma diat baa pa diat nurnur.

⁴⁷ “A tultul baa ia nunura taa a nemnem anu ra nuna tadaaru, iaku pa i waninaar, ma pa i papaam welaar ma ra nemnem anu ra nuna tadaaru, din raapu dekdeki. ⁴⁸ Iaku a tultul baa pa i nunura a utnaa baa anuna tadaaru i nemi, ma i paam a utnaa baa pa i takado, din raapu kinaliki ku. Ma karom ia baa di taar taa a ngaala taana, din nem kaai ta ngaala ut koni, ma ia baa di taar taa a mongoro taana, din tiri ut kup ta mongoro.

A kinkini weraan
(Mt 10:34-36)

⁴⁹ “Iaa u waan paat kupi ang wakaa taa a nguan u ra rakrakaan buaal, ma iaa u nem aakiti baa ia kup. ⁵⁰ Anung baapitaaiso na minaat kuri utbaai baa din baapitaaiso iaa u mai, ma mi iaa u lo a ngaala na mawaat tuk baa din paam ot paai. ⁵¹ Lelawaai, muaat nuki naa iaa u waan paat kupi ang taar a maalmaal u ra rakrakaan buaal? Pate, iaa u waan paat kupi a taara diat a takunu weraan. ⁵² Turpaai mari, limadi diat un raa ruma diat a tur weraan, tuldi ditul a kaankaan karom rudi, ma rudi diaar a kaankaan baalu ditul. ⁵³ Diat a takunu weraan, a muaana kon natunalik a muaana, ma a naat muaana kon tamaana. A tabuan kon natunalik a

tabuan, ma a naat na tabuan kon naana, ma raa naadiaar tabuna diaar a kaankaan wetwetalaai karom diaar.”

A taara pa diat manaana u ra kum utnaa baa i waan paat mi

(Mt 16:2-3)

⁵⁴ Iesu i piri balet taa ra kor na taara naa, “Baa muaat babo a baakut u ra mataana labur, muaat pir gagaai maut naa, ‘I marawaai ma kupi in baata’, ma i lingtatuna ut. ⁵⁵ Baa muaat kariaana a taubaar, muaat piri naa, ‘In mage in dekdek’, ma i lingtatuna ut. ⁵⁶ Muaat a kum tena warwaruga! Muaat manaana kupi muaat a palaa a binabo u ra rakrakaan buaal ma u ra baakut, ma lelawaai maa pa muaat manaana kupi muaat a palaa a kukuraai ra kum utnaa baa i waan paat u ra kum bungbung mi?”

Un wemaraam paa anum ebaar

(Mt 5:25-26)

⁵⁷ “Lelawaai maa muaat ut pa muaat nuknuk wakaak kup a aakapi baa i takado? ⁵⁸ Baa num ebaar in ben pa ui kup a naagagon, un ongor kupi mur a wemaraam muga, kaduk in aal pa ui karom a tena naagagon, ma a tena naagagon in taar ta ui karom a polis, ma a polis in waruk ta ui u ra ruma na karabus. ⁵⁹ Iaa u piri taam, pa un pari laar paai tuk ut baa un taar araap wa a tintinip na toiaa i ra num winekul.”

13

Winirua u ra aakaina mangamangaan

¹ U ra pakaana bung maa raa taara diat wapua Iesu un raa taara Gaalilaia baa Pilaato i aak doko diat, baa kuraa ut diat tun wetabaar karom God. ² Iesu i baalu diat naa, “Lelawaai, muaat nuki naa diat a kum tena aakaina aakit taa ra taara Gaalilaia raap, kabina maa diat wirua lenmaa? ³ Pate mulu! Iaku iaau piri taa muaat, baa pa muaat nukpuku ko ra numuaat kum aakaina mangamangaan, muaat kaai muaat a wirua raap.

⁴ “Ma aawa maa muaat nuki un 18 na taara inaanga Ierusalem baa a turtur na ruma u ra pakaana Siloam i taripu ma i aak doko raap wa diat? Lelawaai, diat maa a kum tena aakaina aakit taan diat baa diat ki Ierusalem raap? ⁵ Pate mulu! Iaku iaau piri taa muaat, baa pa muaat nukpuku ko ra numuaat kum aakaina mangamangaan, muaat kaai muaat a wirua raap.”

A pirpir welwelaar u ra in diwaai na fig baa pa ta waina

⁶ Namur Iesu i pir a pirpir welwelaar mi karom diat, “Raa muaana anuna in diwaai na fig i tur naliwan u ra ana wanua na waain. I waan ma i babo kup ta waina, iaku pa i wa. ⁷ Namur i wapua a tena baboura u ra wanua maa, ‘U ra tula kilaala mi iaau gaana baat kup ta wai ra in diwaai na fig mi. Un

bur wai ma! Maa i tur abaat-baat.' ⁸ Iaku a tena baboura i baalui naa, 'Tadaaru, un maadek wai raa kilaala balet mi, kupi ang paam aara taai, ma ang urpia taau uni. ⁹ Baa in wa u ra kilaala namur, io in koina. Baa pate, io, un bur wai ma.'"

Iesu i walaangalaanga paa raa tabuan u ra Bung Saabaat

¹⁰ Un raa Bung Saabaat Iesu i wer a taara un raa ruma na lotu. ¹¹ Raa tabuan i ki matira, a tabaraan i ki uni. I talukun ma in tamaruna ¹⁸ na kilaala, ma pa i tur kado laar paai. ¹² Baa Iesu i baboi, i piri naa, "Neling, u aa laan-galaanga ko ra num malaa-paang." ¹³ Ma Iesu i ung taa a ru limaana nate uni, ma a tabuan maa i tur takado maut, ma i pir walaawa paa God.

¹⁴ A mukmuga ko ra ruma na lotu i kaankan, kabina maa Iesu i walaangalaanga paa a tabuan u ra Bung Saabaat. Ma i piri taa ra taara naa, "6 na bung kuraa kupi din papaam. Muaat a waan urin uni, kupi din walaangalaanga pa muaat, ma koku u ra Bung Saabaat." ¹⁵ A Tadaaru i baalui naa, "Muaat a kum tena war-waruga! Muaat raap raaraa, muaat laana palaa wa anu-muaat kum bulumakaau ma ra kum dongki ko ra nundiat kum ruma, ma muaat ben diat u ra Bung Saabaat kupi diat a inim. ¹⁶ A tabuan mi ko ra wuna taara anun Aabaraam, Saataan i wi taai ¹⁸ na kilaala. Aawa kabina

baa pa din palaa a winiwi mi koni u ra Bung Saabaat?" ¹⁷ Baa ia pir taai lenmi taan diat, diat raap baa diat puku a pinapaam anun Iesu, diat wawirwir, ma a kor na taara diat gaai u ra kum koina utnaa baa Iesu i paami.

A pirpir welwelaar u ra in waina maastad ma u ra is (Mt 13:31-33; Mk 4:30-32)

¹⁸ Iesu i piri naa, "A mataanitu anun God i welaar ma ra aawa? Aawa ang welaarai mai? ¹⁹ I welaar ma ra in waina maastad, baa raa muaana i lo paai, ma i maarut taai u ra ana pinapaam. I tawa, ma in diwaaina i ngaala, ma ra kum pika diat laana paam pio u ra kum gagagaana."

²⁰ Iesu i piri balet naa, "Aawa kaai ang welaara a mataanitu anun God mai? ²¹ I welaar ma ra is baa raa tabuan i rakaan paai ma i paam ungaai taai ma ra ngaala na palawaa, ma a palawaa raap i tubu uni."

A naat na bonanaaka lik (Mt 7:13-14, 21-23)

²² Baa Iesu i waan waan-waan unaanga Ierusalem, i wer a taara u ra kum ngaalangaala na taamaan ma u ra kum kinkinalik na taamaan. ²³ Ma raa i tiri Iesu naa, "Tadaaru, lelawaai, a kinalik na taara ku duk din walaun pa diat?" Ma i piri taan diat naa, ²⁴ "Muaat a ongor dekdek kupi muaat a ruk u ra naat na bonanaaka lik, maa a mongoro na taara diat a walaari kupi diat a ruk uni ma pa diat a pet laar

paai. ²⁵ A tamaa ra ruma in tur ma in balbalaat baat a bonanaaka, ma muaat a turtur nataamaan, muaat a pipidik u ra balbalaat ma muaat a piri naa, 'Tadaaru, un paapa aara miaat.' In piri ku taa muaat naa, 'Pa iaau nunura muaat baa muaat taangawaai muaat.' ²⁶ Namur muaat a piri taana naa, 'Miaat baa miaat wangwangaan ma miaat ininim ungaai ma ui, ma u laana warawaai u ra numiaat kum taamaan.' ²⁷ Iaku in piri taa muaat naa, 'Pa iaau nunura muaat, baa muaat taangawaai muaat. Muaat a kum tena aakaina, muaat a waan ingen kon iaau.' ²⁸ Din lu pari wa muaat ku, ma baa muaat a babo Aabaraam, Aaisaak ma Iaakob ma a kum propet raap u ra mataanitu anun God, muaat a taangtaangi, ma muaat a karaat lakomuaat. ²⁹ Ma a taara ko ra waat na mataana dadaip, diat a ki u ra lukaara u ra mataanitu anun God. ³⁰ Baboi, raa taara baa diat murmur mi, namur diat a muga, ma raa taara baa diat muga mi, namur diat a murmur."

*Iesu i maari Ierusalem
(Mt 23:37-39)*

³¹ U ra pakaana bung maa a kum Parisaaiio diat waan paat, ma diat piri taan Iesu naa, "Un waan taanga min naa miaat un ta taamaan ingen, maa Eroles i nem na aak doko ui." ³² Iesu i baalu diat naa, "Muaat a waan ma muaat a wapua a tena warwaruga maa lenbi,

mari ma unaburu ang lu irok wa a kum tabaraan ma ang walaangalaanga a taara, ma u ra wetula bung ang waraap anung pinapaam. ³³ Ang waan umari ma unaburu ma umeraa utkaai, maa pa ta propet in wirua un ta taamaan ingen, inaanga ut Ierusalem.

³⁴ "Ierusalem, Ierusalem, ui baa u aakaak doko a kum propet, ma diat baa di tul-tula wa diat karom ui u duka doko wa diat ku ma ra kum waat. Mongoro na pakaan iaau nem na burung baat ungaai a kum natnatum we-laar ma ra kareke baa i burung baat ungaai a kum natnatuna natudaangi ra ru bibiaana, iaku pa muaat nemi. ³⁵ Baboi! God ia waan ko ra numuaat taamaan. Iaau piri taa muaat, pa muaat a babo iaau balet ma tuk u ra bung baa muaat a piri naa, 'Daat a pir walaawa paa ia baa i waan paat u ra iaa ra Tadaaru.' " *Kele 118:26*

14

Iesu i walaangalaanga paa raa muaana

¹ Un raa Bung Saabaat, Iesu i ruk kupi in wangaan u ra ruma anun raa mukmuga anu ra kum Parisaaiio, ma a taara diat babo ururai ku kup ta utnaa baa in paami. ² Ma raa muaana baa i malaapaang, i ururung a panpanina i ki taau namuga naan Iesu. ³ Iesu i tiri a kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaaiio lenbi, "Lelawaai, i takado u ra Naagagon kupi

din walaangalaanga a taara u ra Bung Saabaat baa pate?”⁴ Iaku pa diat baalui. Iesu i paam paa a muaana maa, i walaangalaanga paai, ma i tula wai.⁵ Ma Iesu i piri taan diat naa, “Woi kon muaat baa natunalik baa anuna ta bulumakaau in puka taau un ta tung na daanim u ra Bung Saabaat pa in aal tato gagaa paai?”⁶ Ma pa diat baalu laar paa anuna pirpir mi.

Un wakinalik pa ui, ma un maari a iba na taara

⁷ Baa Iesu i ki u ra winangaan mi, i babo a taara baa diat waan paat, diat pilak paa ut a kum kiki namuga. Ma i pir raa pirpir welwelaar taan diat lenbi,⁸ “Baa te i ben pa ui u ra lukaara na paakamaau, koku u ki u ra kiki namuga, kaduk in ben paa te baa i ngaala taam.⁹ Ma ia baa i weben u ra lukaara in waan paat ma in piri taam naa, ‘Un ki aara a muaana bi.’ Ma un waan ma ra wawirwir kup a kiki kuraa namur aakit.¹⁰ Baa di ben pa ui, un waan ma un ki u ra kiki namur aakit, ma ia baa i weben in waan paat, in piri taam naa, ‘Tepaang, un tur ma un waan urin namuga.’ Ma din wangaala pa ui namataandiat baa muaat ki ungaai u ra winangaan.¹¹ Maa ia baa i wangaala paa ia ut, din wakinalik paai, ma ia baa i wakinalik paa ia ut, din wangaala paai.”

¹² Namur Iesu i piri taa ra Parisaaiio baa i ben paai kup a winangaan lenbi, “Baa

u waninaar paa a winangaan, koku u ben paa a kum teptepaam, ma a kum tatem liklik, ma ra kum kakum, ma a kum tadaaru baa diat ki marawaai naam. Maa diat mi diat a ben pa ui ma diat a baalui karom ui.¹³ Baa u waninaar paa a winangaan, un ben paa ku a kum iba na taara, diat baa diat kakakaa ku, a kum papeu, ma a kum pula.¹⁴ Baa un paami lenmi un daan. Maa pa nundiat ta utnaa kupi diat a baalui mai taam, din baalui taam u ra bung baa a kum tena takado diat a lalaaun balet.”

A pirpir welwelaar u ra ngaala na lukaara
(Mt 22:1-10)

¹⁵ Raa kon diat baa diat wangaan ungaai ma Iesu i walangoro a kum pirpir mi, i piri taana naa, “Diat baa diat a wangaan u ra lukaara u ra mataanitu anun God, diat daan.”¹⁶ Ma Iesu i piri taana naa, “Raa muaana i waninaar paa a ngaala na lukaara, ma i wapua taa mongoro na taara kupi diat a waan paat.¹⁷ Ma u ra pakaana bung na lukaara maa, i tula wa anuna tultul karom diat baa di aa aaring muga ta diat, kupi in ben pa diat ma ra pirpir lenbi, ‘Muaat a waan urin, maa a kum utnaa ia waninaar raap.’¹⁸ Iaku diat raap diat pir baatbaat diat ku. A mugaana i piri ku taana naa, ‘Iaau aa kul paa a pakaana pia. Ang waan ma ang baboi. Iaau aaring ui baa din maadek wa iaau maku.’

¹⁹ Ma raa kaai i piri naa, 'Iaau aa kul paa 10 karabaau, ang waan ma kupi ang walaar ta diat. Iaau aaring ui baa din maadek wa iaau maku.'
²⁰ Ma raa kaai i piri lenbi, 'Mi ku iaau taulaa, ma pang pet laar paai kupi ang waan.'

²¹ "Io, a tultul i waan talili ma i wapua anuna tadaaru u ra kum pirpir maa. A tadaaru maa i kaankaan, ma i piri taa ra nuna tultul, 'Un waan gagaa kup a kum ngaalangaala na aakapi ma a kum kinkinalik na aakapi u ra taamaan, ma un ben paa a kum iba na taara, diat baa diat kakakaa ku, a kum pula, ma ra kum papeu.'
²² Namur taana a tultul i piri naa, 'Tadaaru, iaau aa paam taa a kum utnaa raap baa u wetulaa kupi, iaku raa kum kolo liklik kuraa utbaai naruma.'
²³ A tadaaru i piri taa ra tultul naa, 'Un waan kup a kum ngaalangaala na aakapi ma a kum kinkinalik na aakapi nabuaal, ma un worwor paa a taara kupi diat a ruk, kupi anung ruma in teng wakaak.'
²⁴ Iaau piri taa muaat, pain te kon diat, baa di aa wapua muga ta diat, in wangaan ko ra nung lukaara.'

A kum pirpir welwelaar un ia baa i nem na murmur Iesu
 (Mt 10:37-38)

²⁵ A ngaala na kor na taara diat weur ma Iesu. I tur tapuku karom diat ma i piri naa, ²⁶ "Baa te i nem na murmur iaau, ma i maari aakit tamaana,

naana, anuna tabuan, a kum natnatuna liklik, a kum tatena liklik, ma ra nuna lalaun kaai, iaku pa i ngaala anuna maarmaari karom iaau, ia maa wakir anung naat na wawer. ²⁷ Baa te kaai pa i puak paa anuna bolo kupi in murmur iaau, ia maa wakir anung naat na wawer.

²⁸ "Baa te kon muaat i nemi naa in paam ta ngaala na ruma, in ki wowowon kumun ma in paam amuga paa a mataa ra ruma raap, kupi in manaana uni baa in paam laar paai baa pate. ²⁹ Kaduk baa pa in paami lenmaa, in paam taa ku in kabi ra ruma, ma pa in waraap laar paai. Io, a taara raap baa diat baboi, diat a tataur uni ³⁰ ma diat a piri naa, 'A muaana mi i paam taa ku in kabi ra ruma iaku pa i waraap laar paai.'

³¹ "Baa ta king ungaai ma 10 aarip na taara na wineium in waan na wineium kup raa king ingen kaai baa anuna 20 aarip na taara na wineium, i koina baa in ki wowowon ma in nuknuk muga baa lelawaai diat topaa 20 aarip na taara baa pate. ³² Baa pate, io, in tula wa nuna kum tultul kupi diat a wakado a pirpir ma ra king kup a maalmaal baa a king i welwelik utbaai. ³³ Lenkaai maa karom muaat, baa te kon muaat pa i maadek wa nuna kum ututnaa raap, ia maa wakir anung naat na wawer.

A sol baa pa i topaa ta

utnaa

(Mt 5:13; Mk 9:50)

³⁴ “A sol i koina, iaku baa ia raap a mapaakina, din wamapaak paai balet ma lelawaai? ³⁵ Pa i topaa ta pinapaam ma pa in wakoina kaai a pia, din ong wai maku. Ia baa in talingaana, i koina baa in walangor mai.”

15

A pirpir welwelaar un raa sip baa i raara

(Mt 18:12-14)

¹ Raa bung a kum tena lolo tatakoma ma a kum tena aakaina diat waan karom Iesu kupi diat a walangoroi. ² Iaku a kum Parisaaiio ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat pirura Iesu naa, “A muaana mi i maraam ku ma ra kum tena aakaina, ma i wangaan ungaai ma diat.”

³ Ma Iesu i pir a pirpir welwelaar taan diat lenbi: ⁴ “Baa te kon muaat anuna ta maar na sip, ma raa kon diat i raara, lelawaai, pa in waan paa kon 99 matira u ra wanua baa diat wangaan iaai, ma in baat kup raa baa i raara, tuk in baat paai balet? ⁵ Baa ia baat paai, in puak paai u ra pupuakina, ma in gaaiia. ⁶ Baa ia waan talili balet mai, in wataa ungaai paa a kum teptepaana ma diat baa diat ki marawaai, ma in piri taan diat naa, ‘Daat a gaaiia, maa iaau aa baat paa balet anung sip baa i raara.’ ⁷ Iaau piri taa muaat, lenkaai maa in-aanga u ra maawa a gaaiia

baa u ra tena aakaina baa ia nukpuku in ngaala taun a gaaiia baa un 99 baa diat a kum tena takado baa pa diat a nukpuku balet.

A pirpir welwelaar un raa maani baa i raara

⁸ “Baa ta tabuan anuna ta 10 maani, ma ia pet raara wa raa, lelawaai, pa in wakup paa a laam, ma in aarupa a ruma, ma in baat wak-wakaak ut kupi, tuk in baat paai balet? ⁹ Baa ia baat paai, in wataa ungaai paa a kum teptepaana ma diat baa diat ki marawaai, ma in piri taan diat naa, ‘Daat a gaaiia, maa iaau aa baat paa balet raa maani baa iaau pet raara wai.’ ¹⁰ Iaau piri taa muaat, lenkaai maa a gaaiia naliwan naa ra kum aangelo anun God un raa tena aakaina baa i nukpuku.”

A pirpir welwelaar u ra naat baa i waan kon tamaana

¹¹ Iesu i piri balet lenbi, “Raa muaana a ru natnatuna a ru naat muaana. ¹² Ma a murmur i piri taan tamaana naa, ‘Tamaang, un rakaan taa anung ta tiniba ko ra num wuwuwung.’ Io, tamaandiaar i weraana taa anuna wuwuwung taan diaar. ¹³ Kabaana bung baat taai a murmur i ung ungaai paa anuna wuwuwung raap, ma i waan kup a taamaan welwelik, ma i waraap wa anuna wuwuwung raap u ra mangaana lalaun baa pa i koina. ¹⁴ Baa ia ong araap wai lenmaa, a ngaala na minolo i waan paat u ra

taamaan maa, ma i molo ma.
¹⁵ Ma i waan, ma i papaam karom raa muaana ko ra taamaan maa. Ma a muaana maa i tula taai u ra nuna long na boro kupi in taptabaara diat. ¹⁶ I nemi naa in maaur ma ra kum panina utnaa baa a kum boro diat aanaani, iaku pa te i tabaarai.

¹⁷ “Baa a koina ninunuk i waan paat balet karomi, i piri, ‘A kum tultul raap anun tamaang diat wangwangaan ma diat maaumaaur paa ku ko ra kum utnaa, iaku iaau, kuri iaau maat ma ra minolo!’
¹⁸ Mi ang tur paa ma ang waan ma kup tamaang. Ang piri taana lenbi, “Tamaang, iaau aa paam taa aakaina mangamangaan karom God ma karom ui kaai. ¹⁹ Iaau pa iaau koina kupi din waatung iaau naa natumlik. Un ung ta iaau maku kupi ang welaar ma raa ko ra num kum tultul.”’
²⁰ Io, i tur paa ma i waan kup tamaana.

Baa i welwelik utbaai, tamaana i babo paai, ma i maari aakiti. I welulu karomi, i raat paai ma i dumi. ²¹ Ma natunalik i piri taana naa, ‘Tamaang, iaau aa paam taa aakaina mangamangaan karom God ma karom ui kaai. Pa iaau koina ma kupi din waatung iaau naa natumlik.’
²² Iaku tamaana i piri taa ra nuna kum tultul, ‘Muaat a lo gagaa paa tina maalu baa i koina aakit urin, ma muaat a wagop taai mai. Muaat a ung taa a ring u ra limaana, ma muaat a waruk taa kaai a ru su u ra ru kakina. ²³ Muaat

a waan, muaat a aal paa ta naatnaat na tubutubu na bulumakaau urin, muaat a aak doko paai, ma daat a wangaan ma daat a gaaia ungaai. ²⁴ Maa natunglik bi i maat, ma mi ia lalaaun balet, i raara paa ma mi ia waan paat balet.’ Io, a lukaara i turpaai.

²⁵ “Iaku natunalik, baa a mugaana, i ki ut iaa u ra pinapaam. Baa i waan paat unataamaan marawaai naa ra ruma, i walangoro a tinaangi na kaur ma ra kelekele na nilaagaar, ²⁶ ma i wataa paa raa tultul, ma i tiri u ra kum utnaa mi. ²⁷ Ma a tultul i piri taana naa, ‘Temlik ia waan paat, ma tamaam i aak doko paa a naatnaat na tubutubu na bulumakaau uni, maa diaar webabo balet, u ra koina lalaaun.’
²⁸ Ma tenalik a mugaana i kaankaan, i patut ku, pa i nemi naa in ruk. Io, tamaana i pari karomi, ma i benbeni. ²⁹ Ma i piri taan tamaana naa, ‘Baboi! Mongoro na kilaala iaau aa papaam karom ui welaar ma ra tultul, pa iaau wabulbul u ra num kum wetulaa, ma pa u tabaara ta iaau maku ma ta naatnaat na me lik, kupi miaat a gaaia ungaai mai ma ra kum teptepaang. ³⁰ Iaku baa natumlik mi ia waan paat, ia baa i baanaakaka wa anum kum utnaa u ra kum aakaina tabuan, u aak doko paa ut a naatnaat na tubutubu na bulumakaau uni.’
³¹ Tamaana i baalui lenbi, ‘Natunglik, ui kuri ut u ki naang, ma anung kum

wuwuwung raap, anum ku.
³² I koina kupi daat a gaaiia ma daat a wangaan, maa temlik bi i maat ma mi ia lalaaun balet, i raara paa, ma mi ia waan paat balet.' ”

16

A pirpir welwelaar u ra tena binaboura baa i man-aana

¹ Iesu i piri balet taa ra nuna taara na wawer naa, “Raa tadaaru na muaana anuna raa tultul i baboura anuna kum utnaa, ma di takunai baa i pet biao ku ma ra kum utnaa anu ra nuna tadaaru.” ² I wataa paai, ma i tiri naa, ‘Aawa mi iaau walangoroi un ui? Un timu a wewapua kaapa u ra num pinapaam na binaboura ma un taari taang, maa pa un tena binaboura balet ma anung.’ ³ Ma a tena binaboura maa i nuki naa, ‘Aawa ma maa ang paami, baa anung tadaaru in rakaan wa iaau ko ra pinapaam mi? Ma pa i tale iaau ma a kinikil, ma iaau wawirwir ku kaai baa ang aaring utnaa.’ ⁴ Baraa ma ia, iaau aa nuk paa raa utnaa baa ang paami, kupi a taara diat a gaaiia pa iaau ut u ra nundiat kum ruma baa di aa lu wa iaau ko ra pinapaam mi.’ ⁵ Io, i wetulaa kup diat raap raaraa baa diat aa dinaau paa ko ra nuna tadaaru. Ma i tiri a mugaana muaana naa, ‘Taiaadi maa u dinaau paai ko ra nung tadaaru?’ ⁶ Ma i baalui lenbi, ‘100 na ngaalangaala na palaa na wel na oliwa.’ Ma

a tultul i piri naa, ‘Anum buk na dinaau bari ia, un paami. Mi ang kutu wa raa kukur ko ra num dinaau. Un ki ma un timu gagaa taa maku 50 uni.’ ⁷ Ma i tiri bulung raa, ‘Taiaadi maa u dinaau paai?’ Ma i baalui lenbi, ‘100 na bek na wit.’ Ma i piri taana, ‘Anum buk na dinaau bari ia, un paami. Mi ang kutu wa raa kukur ko ra num dinaau. Un timu taa maku 80 uni.’

⁸ “Anuna tadaaru i nunurai naa a aakaina tultul mi pa i lingtatuna u ra nuna pina-paam, iaku i pir walaawa paai kabina u ra nuna man-aana baa i paam a war-waruga mi mai. Maa a taara nu ra rakrakaan buaal, diat manaana aakit u ra nundiat pinapaam taa ra taara nu ra kaapa. ⁹ Iaau piri taa muaat, muaat a wamaraam paa ta kum teptepaamuaat ma ra wuwuwung taanga u ra rakrakaan buaal, baa muaat paam akotoi, kupi baa ia raap, God in gaaiia pa muaat u ra kum ruma baa diat a tur takum ma pa in raap.

¹⁰ “Ia baa i dowot u ra kinalik na utnaa ku, in dowot kaai u ra kum ngaala na utnaa, ma ia baa pa i dowot u ra kinalik na utnaa, pa in dowot kaai u ra kum ngaala na utnaa. ¹¹ Baa pa muaat dowot kupi muaat a baboura wakaak a kum utnaa taanga napia, woi in nurnur un muaat kupi muaat a baboura a kum utnaa taanginaanga nate? ¹² Baa pa muaat dowot un ta utnaa anun te, woi balet maa in

taar taa anumuaat utnaa ut taa muaat? ¹³ Pa in tale ta tultul in papaam karom ta ru mukmuga. In nget raa paan diaar, ma in gaaia kup raa paan diaar, in taraam karom raa ma raa in wab-ulbul karomi. Pa muaat a papaam laar paai karom God ma karom a maani kaai.”

A kum Naagagon anun God pa in panaai

(Mt 5:31-32; 19:9; Mk 10:11-12)

¹⁴ A kum Parisaaiio diat walangoro a kum pirpir mi, io, diat tataur ku un Iesu, maa kabina diat a kum tena maari baat a maani. ¹⁵ Ma Iesu i piri taan diat, “Muaat, muaat watakado pa muaat ku namataa ra taara. Iaku God i nunura a balaamuaat. Maa a utnaa baa i ngaat-ngaataa aakit namataa ra taara i milmiluan ku namataan God.

¹⁶ “A kum Naagagon ma ra kum wawer anu ra kum propet i tuk taau ut un Ioaanes. Turpaai u ra pakaana bung maa, di warawaai u ra Koina Wewapua u ra mataanitu anun God ma a taara raap diat gotgot kupi diat a ruk uni. ¹⁷ A baakut ma a rakrakaan buaal pa i dekdek baa diaar a panaai, iaku pa ta mataana buk lik in panaai ko ra kum Naagagon.

¹⁸ “Baa te i lu wa anuna tabuan ma i taulaa balet ma ta tabuan, a muaana maa i paam aakaina. Ma ia baa i taulaa ma ta tabuan baa anuna muaana i lu wai, ia kaai ia paam aakaina kabina

maa a tabuan maa i taulaa ut.

Laasaro ma ra tadaaru na muaana

¹⁹ “Raa tadaaru na muaana, i mongmong ma ra kum kokoina maalu, ma i paampaam balaan a bungbung raap. ²⁰ Di wainep taa raa muaana a tena aaring utnaa nabonanaaka naana, a iaana Laasaro, i manmanua a panpanina. ²¹ I nemi kupi in aanaan a kum mutamuta na utnaa baa diat pukpuka paa ko ra luwu na winangan anu ra tadaaru maa. Ma a kum paap diat daamdaam kaai a kum manmanua u ra panpanina.

²² “Namur a tena aaring utnaa maa i maat, ma a kum aangelo diat lo paai ma diat waki taai naan Aabaraam. Ma a tadaaru na muaana bulung maa i maat, ma di punang wai. ²³ Ma ia ki u ra ngaala na nguan. I ngungut aakit a panina ma i tataada unaanga nate, i babo Aabaraam i welwelik aakit, ma Laasaro kaai u ra pa-paarina. ²⁴ Ma i wewataai lenbi, ‘Tamaang Aabaraam, un maari iaau, un tula wa Laasaro kupi in tuk paa ta lik palaa lik ma in kaalkaali na limaana kupi in wamadiring taa in kaarmeng mai, maa iaau kariaana a ngaala na ngunungut aakit main u ra nguan.’

²⁵ “Aabaraam i piri taana naa, ‘Natunglik, un nuk paai, baa u lalaaun utbaai, u paam akoto anum kum kokoina utnaa, ma lenkaai maa karom

Laasaro, i paam akoto a kum aakaina utnaa. Io, mi i paam akoto a gaايا main, ma ui, u kariaana a ngaala na ngunungut aakit. ²⁶ Bari kaai ia, raa ngaala na tung kuri naliwan taan daat. Pa te taanga main in pet laar paai kupi in waan utira karom muaat, ma pa te kaai in waan taanga matira kon muaat urin karom miaat.'

²⁷ "Ma a tadaaru maa i piri lenbi, 'Tamaang, iaau aaring ui kupi un tula wa Laasaro kup a ruma anun tamaang. ²⁸ Lima na tateng liklik a kum muaana kuraa diat matira, ma in watumaarang ta diat, kaduk diat bulung diat a waan urin u ra taamaan na ngunungut bi.' ²⁹ Ma Aabaraam i baalui lenbi, 'A pirpir anun Moses ma ra kum propet kuraa i ki karom diat. I koina baa diat a walangoroi.' ³⁰ A tadaaru maa i piri naa, 'Pate, Tamaang Aabaraam, baa te ut ko ra minaat in waan paat karom diat, io, diat a nukpuku.' ³¹ Ma Aabaraam i baalui balet naa, 'Baa pa diat walangoro Moses ma ra kum propet, pain te kaai baa i tur balet ko ra minaat in aal atur laar paa anundiat nurnur.'"

17

Aakaina mangamangaan
(Mt 18:6-7, 21-22; Mk 9:42)

¹ Iesu i piri taa ra nuna taara na wawer lenbi, "A kum utnaa in waan paat ut, baa in pet taa a taara kup diat a puka u ra aakaina, iaku in aaka aakit karom ia baa

i paam apaat paa a kum utnaa mi. ² A naagagon karom te baa i ben araara raa kon diat a kum kinalik in aaka aakit taan te baa din kubu taa ina ngaala na waat u ra in kabarono, ma din ong amurung wai nataai.

³ "Muaat a baboura muaat! Baa temlik i paam aakaina, un pirpir dekdek karomi, ma baa ia nukpuku, un dumaana wa anuna niraara. ⁴ Baa i paam aakaina karom ui ⁷ na pakaan un raa bung, ma i waan karom ui ⁷ na pakaan ma i piri taam naa, 'Iaau aa paam aakaina karom ui. Mi iaau nukpuku.' Io, un dumaana wa nuna niraara."

A nurnur

⁵ A kum aapostolo diat piri taa ra Tadaaru, "Un wangaala paa anumiaat nurnur." ⁶ Ma a Tadaaru i piri naa, "Baa anumuaat nurnur i kinalik welaar ma ina waina maastad, i tale muaat a piri taa ra in diwaai bi naa, 'Un tarigaat, ma un tur uaa nataai!' in taraam ku taa muaat.

A pinapaam anu ra tultul

⁷ "Baa te kon muaat anuna tultul i umtung paa, baa i baboura taa duk a kum sip, baa i waan paat taanga nabuaal, lelawaai, un piri maut taa ra num tultul naa, 'Un waan urin, un ki ma un wangaan?' Pate. ⁸ Un piri lenbi taana naa, 'Un waninaar angaang utnaa na winangaan, ma un wani-naar kupi un taraamlu iaau, baa ang wangaan ma ang

inim. Ma namur ui bulung un wangaan ma un inim.’
 9 Lelawaai a tadaaru in pir walaawa paa duk a tultul baa i taraam karomi? Pate, pa in pir walaawa paai, kabina i paam ot paa ku anuna pina-paam. 10 Lenkaai maa karom muaat, baa muaat aa paam ot paa a kum utnaa di taar taai taa muaat, muaat a piri naa, ‘Miaat a kum tultul biaa ku, miaat paam ot paa ku anumiaat pinapaam.’”

Iesu i wagomgom paa 10 wukawuka

11 Baa Iesu i waan waan-waan unaanga Ierusalem, i waan naliwan taa ra ru pa-paar Samaaria ma Gaalilaia. 12 I ruk un raa taamaan, diat wetarom taau ma 10 muaana baa diat wukawuka. Diat tur welwelik taau ut, 13 ma diat kulkulaai dekdek lenbi, “Iesu, ui a Ngaala, un maari miaat.” 14 Baa Iesu i babo diat, i piri taan diat naa, “Muaat a waan, muaat a waiaa ta muaat karom a kum tena wetabaar karom God.” Baa diat waan waanwaan, diat laangalaanga maut. 15 Raa kon diat baa i baboi naa ia laangalaanga, i waan talili balet, ma i pir walaawa paa God ma ina ngaala na ingaana. 16 Ma i puka pari ma ra urur naa ra ru kakin Iesu ma i waatung wakaak karomi. A muaana maa a te Samaaria. 17 Iesu i tiri naa, “Pa di walaangalaanga pa muaat a 10 raap? 9 kaai kuraa ma diat awaai? 18 I lawaai maa pa te i waan talili kupi in pir walaawa paa God, iaku a waira lik ku bi?”

19 Ma i piri taana, “Un tur, ma un waan. Anum nurnur ia walaangalaanga pa ui.”

A winawaan paat anu ra mataanitu anun God (Mt 24:23-28, 37-41)

20 Raa kum Parisaaiio diat tiri Iesu naa unaangaian a mataanitu anun God in waan paat, ma i baalu diat naa, “A mataanitu anun God pa din baboi baa in waan paat. 21 Ma pa din piri naa, ‘Bari ma ia!’ baa, ‘Baraa ia!’ Maa a mataanitu anun God kuraa ut un muaat.”

22 Iesu i piri taa ra nuna kum naat na wawer, “A pakaana bung in waan paat baa muaat a nemi kupi muaat a babo ta bung ko ra kum bungbung anu ra Natu ra Muaana, iaku pa muaat a baboi. 23 Ta taara diat a piri taa muaat lenbi, ‘Baboi baraa ma ia!’ baa, ‘Kuri bin!’ Koku muaat murmur diat. 24 Maa u ra bung na winawaan paat anu ra Natu ra Muaana, a taara raap diat a baboi. In welaar ma in mamame, baa i papalaa taangirong un raa papaara maup, tuk un raa papaar kaai. 25 Iaku a Natu ra Muaana in kariaana muga mongoro na ngunungut, ma a taaun taara mi pa diat a nemi.

26 “A kum bungbung anu ra Natu ra Muaana in welaar ma ra kum bungbung anun Noaa. 27 Diat wangwan-gaan, diat ininim, ma diat wataulaa diat, tuk u ra bung baa Noaa i kaa u ra paraau, ma ina baata i waan paat ma diat wirua raap. 28 Lenkaai

maa u ra kum bungbung anun Lot. Diat wangwangaan, ma diat ininim, diat kukul, ma diat wiura, diat maarut utnaa, ma diat paampaam ruma. ²⁹ Iaku u ra bung baa Lot i waan pari ko ra taamaan Sodom, a nguan ma ra saalfa i puka taangi-naanga u ra baakut welaar ma ra ina baata, ma diat wirua raap uni.

³⁰ “In lenkaai maa u ra bung baa Natu ra Muaana in waan paat uni. ³¹ U ra bung maa, baa te i ki nate u ra nuna ruma, koku i waan pari kupi in lo paa anuna kum utnaa taanga naruma. Baa te i ki nabuaal, koku i waan talili balet unataamaan kup ta utnaa. ³² Muaat a nuk paa a tabuan anun Lot. ³³ Baa te i nem aakiti naa in maari baat paa anuna lalaaun, in wirua. Ma baa te pa i maari baat anuna lalaaun, io, in lalaaun. ³⁴ Iaa piri taa muaat, u ra bung na marum maa, baa ta rudi diaar inep un raa baat, din lo paa ku ta paan diaar, ma raa paan diaar painte. ³⁵⁻³⁶ Baa ta ru tabuan kaai diaar gina wit ungaai, din lo paa ku ta paan diaar, ma raa paan diaar painte.”* ³⁷ Ma a kum naat na wawer diat tiri naa, “Tadaaru, a kum utnaa mi in waan paat awaai?” Ma i piri taan diat, “A wanua baa a minaat i inep iaai, a kum kotkot diat waan ungaai iaai.”

* **17:35-36:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Baa ta ru muaana diaar papaam nabuaal, din lo paa ku raa paan diaar, ma raa paan diaar painte.*

18

A pirpir welwelaar u ra walaa na tabuan ma a tena naagagon

¹ Iesu i pir a pirpir welwelaar karom anuna kum naat na wawer kupi in wer diat mai, naa diat a aaraaring liklik ma koku diat talanguan. ² I piri naa, “Raa tena naagagon i ki un raa taamaan, pa i burut kup God, ma pa i nuk paa a taara. ³ Raa walaa na tabuan taanga u ra taamaan maa, i waan liklik ku karomi, ma i laana aaringi naa, ‘Un wakado ta iaau ko ra nung ebaar.’ ⁴ Ia iwan ma pa i taraam karomi, ma namur i nuki naa, ‘Pa iaau burut kup God, ma pa iaau laana nuk paa a taara, ⁵ iaku, kabina baa a walaa na tabuan mi i watakida liklik iaau, koina ang baboi kup anuna takado, kaduk in watalanguan iaau ma ra nuna winawaan paat liklik urin.’”

⁶ A Tadaaru i piri taan diat, “Muaat a walangoro a pirpir bi anu ra aakaina tena naagagon baa pa i dowot u ra nuna pinapaam. ⁷ Lelawaai, God pa in wakado anuna taara na pipilak, baa diat taangi karomi u ra mage ma ra marum kaai? Lelawaai in bilbiling ma ra warwakado karom diat? ⁸ Iaa piri taa muaat, in wakado gagaa diat. Iaku baa Natu ra Muaana in waan paat, lelawaai in baraata paa ut ta taara

baa diat nurnur uni main napia?"

A pirpir welwelaar u ra Parisaao ma a tena lolo tatakom

⁹ Iesu i pir a pirpir welwelaar mi karom diat baa diat nurnur paa ut un diat, naa diat a kum tena takado, ma diat nuk akinalik paa a taara raap. ¹⁰ "Raa ru muaana diaar waan unaanga u ra ruma na wetabaar kupi diaar a aaraaring. Raa paan diaar a Parisaao, ma raa paan diaar kaai a tena lolo tatakom. ¹¹ A Parisaao i tur ma i aaraaring ut uni lenbi, 'God, iaau waatung wakaak karom ui maa pa iaau welaar ma ra taara raap, a kum tena walong, a kum tena pet biao, ma a kum muaana baa diat paam aakaina u ra in tabuan, ma pa iaau welaar kaai ma ra tena lolo tatakom bari ia. ¹² Iaau laana wawel ru bung kon raa wik, ma iaau laana taar raaraa kon raa noina ko ra kum utnaa iaau paam apaat paai.' ¹³ Ma a tena lolo tatakom i tur ingen taau, pa i tataada unaanga nate u ra maawa, maa i wawirwir. I raapu ku a raprabono ma ra tapunuk, ma i piri naa, 'God, un maari iaau, iaau a tena aakaina.' ¹⁴ Iaau piri taa muaat, a muaana mi baa i waan talili balet kup anuna ruma, ia takado namataan God, ma raa paan diaar pate. Maa ia baa i wangaala paai din wakinalik paai, ma ia baa i wakinalik paai, din wangaala paai."

Diat turbaat a kum naat liklik kon Iesu

(Mt 19:13-15; Mk 10:13-16)

¹⁵ A taara diat lo a kum naat liklik karom Iesu kupi in ung a ru limaana nate un diat. Baa anuna kum naat na wawer diat baboi lenmaa, diat turbaat diat. ¹⁶ Iaku Iesu i wataa paa a kum naat liklik karomi, ma i piri lenbi, "Muaat a maadek wa a kum naat liklik baa diat a waan karom iaau. Koku muaat turbaat diat, maa a mataanitu anun God anundiat baa diat lenbi. ¹⁷ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa te pa in ruk u ra mataanitu anun God welaar ma ra naatlik, pa in ruk laar paai."

A tadaaru na muaana

(Mt 19:16-30; Mk 10:17-31)

¹⁸ Raa mukmuga i tiri Iesu naa, "Koina Tena Wawer, aawa maa ang paami kupi ang kale a lalaaun takum?"

¹⁹ Iesu i baalui naa, "Aawa kabina maa u waatung iaau naa iaau koina? Pa te i koina, God ku. ²⁰ U nunura a kum Naagagon: 'Koku u paam aakaina un ta tabuan anunte, koku u aak doko te, koku u walong, koku u wetakun warwaruga, un urur karom tamaam ma naam.'" *Pin 20:12-16*

²¹ A muaana maa i baalui naa, "Turpaai baa iaau naat utbaai tuk mi, iaau tartaraam u ra kum Naagagon raap mi." ²² Baa Iesu i walangoroi, i piri taana, "Raa utnaa utbaai u iba kupi. Un wiura wa anum kum utnaa raap, ma ra

maani koni un tabaara a kum iba na taara mai. Baa un paami lenmaa anum a koina wuwuwung inaanga u ra maawa. Namur un waan urin ma un murmur iaau.”

²³ Baa i walangoro a pirpir mi i tapunuk aakit, maa i tadaaru aakit. ²⁴ Iesu i baboi ma i piri lenbi, “I dekdek aakit karom a kum tadaaru na taara kupi diat a ruk u ra mataanitu anun God! ²⁵ I dekdek karom a kaamel kupi in ruk u ra maata na nil na ingingit, iaku i dekdek aakit karom a tadaaru na muaana kupi in ruk u ra mataanitu anun God.”

²⁶ Baa diat walangoro a pirpir mi, diat wetiri lenbi, “Baa lenmaa, woi ma maa din walaauni?” ²⁷ Iesu i baalu diat, “A utnaa baa a taara pain diat a pet laar paai, God in pet laar paai.”

²⁸ Petero i piri taana naa, “Baboi, miaat aa waan ko ra numiaat kum utnaa raap, ma miaat murmur ui.” ²⁹ Iesu i piri taan diat naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa te i waan ko ra nuna ruma, baa ko ra nuna tabuan, baa a kum tatena liklik, baa kon naana, baa tamaana, baa a kum natnatuna, kabina u ra mataanitu anun God, ³⁰ u ra lalaaun main in paam akoto mongoro aakit ko ra taara ma ra utnaa ia waan paa koni. Ma u ra lalaaun namur din tabaarai ma ra lalaaun takum.”

A wetula pirpir anun Iesu u ra nuna minaat
(Mt 20:17-19; Mk 10:32-34)

³¹ Iesu i ben ingen paa anuna 12 naat na wawer, ma i piri taan diat lenbi, “Baboi, mi daat waan un-aanga Ierusalem, ma din paam ot paa a kum utnaa raap baa a kum propet diat aa timu taai u ra Natu ra Muaana. ³² Maa din taar taai karom diat baa wakir a taara Iudaia. Diat a tataur uni, diat a pir aakakai, diat a kamiai, diat a raapui, ma diat a aak dokoi. ³³ Ma u ra wetula bung in lalaaun paat balet.” ³⁴ A kum naat na wawer pa diat kaapa u ra kum utnaa raap mi. A kukuraaina i wawalipa kon diat, ma pa diat nunura aawa maa Iesu i pirpir uni.

Iesu i wababo paa a pula
(Mt 20:29-34; Mk 10:46-52)

³⁵ Baa Iesu i waan marawaai Ieriko, raa muaana a pula i kiki u ra papaara aakapi, i aaraaring utnaa. ³⁶ Baa i walangoro a kor na taara diat waan waanwaan marawaai, i wetiri naa, “Aawa baa?” ³⁷ Ma diat wapuui naa, “Iesu a te Naasaret mi i waan aakit daat.” ³⁸ Ma i kulkulaai naa, “Iesu, Natun Dewid, un maari iaau.” ³⁹ Ma diat baa diat muga diat turbaati naa koku i ge. Iaku i wewataai dekdek bakaai ma naa, “Natun Dewid, un maari iaau.” ⁴⁰ Iesu i tur, ma i wetulaa baa din ben paai karomi. Ma baa ia waan marawaai karomi, i tiri naa, ⁴¹ “Aawa maa u nemi naa ang paami un ui?” I baalui naa, “Tadaaru, iaau nemi

naa ang babo.” ⁴² Ma Iesu i piri taana, “Un babo! Anum nurnur ia walaangalaanga pa ui.” ⁴³ I babo gagaa maut, i murmur Iesu, ma i pir walaawa paa God. Ma a taara raap kaai baa diat baboi, diat pir walaawa paa God.

19

Iesu ma Saakaio

¹ Iesu i ruk irong Ieriko, kupi in waan unaanga Ierusalem. ² Ma raa muaana i ki matira, a iaana Saakaio, a mukmuga anu ra kum tena lolo tatakom, ma i tadaaru aakit. ³ I nemi naa in babo Iesu, iaku maa Saakaio a kukur ra muaana ku, ma pa i pet laar paai kupi in baboi, kabina u ra kor na taara. ⁴ Io, i welulu urong namuga, ma i kaa tato u ra in diwaai, kupi in babo Iesu baa in waan aakit u ra aakapi maa.

⁵ Baa Iesu i waan paat matira, i tataada unaanga nate u ra in diwaai, ma i piri taana naa, “Saakaio, un pari gagaa urin. Umari ang ki ungaai ma ui u ra num ruma.” ⁶ Io, i pari gagaa, ma i ben paa Iesu u ra nuna ruma ma ra gaaia. ⁷ Baa a taara raap diat baboi, diat pirurai naa, “A muaana mi i waan kupi in ki ungaai ma ra tena aakaina u ra nuna ruma.”

⁸ Saakaio i tur ma i piri taa ra Tadaaru lenbi, “Baboi, Tadaaru, raa kukur u ra nung utnaa na wuwuwung ang tabaara a kum iba na taara mai, ma baa iaau aa waruga paa ta utnaa kon te,

ang baalui balet ta waat na pakaan.” ⁹ Ma Iesu i piri taan Saakaio lenbi, “Mari ut, a warwalaun ia ki karom diat baa diat ki u ra ruma mi, maa Saakaio kaai ko ra wuna taara anun Aabaraam. ¹⁰ Maa Natu ra Muaana i waan paat kupi in baat kup diat baa diat raara ma in walaun pa diat.”

A pirpir welwelaar u ra kum tultul baa diat lo paa a maani

(Mt 25:14-30)

¹¹ A taara diat walan-goro a kum pirpir mi, ma diat nuki naa a mataanitu anun God in waan paat gagaa, kabina maa Iesu ia marawaai Ierusalem. Io, i pir kaai raa pirpir welwelaar ¹² lenbi, “Raa mukmuga i waninaar kupi in waan kup raa taamaan i ki welwelik, kupi din mulaaot taai baa in king, ma namur in waan talili balet. ¹³ Namuga taa ra nuna winawaan, i wataa paa anuna noina tultul karomi, ma i taar taa raaraa kukur ra maani taan diat, ma i piri naa, ‘Muaat a papaam na wawatur mai tuk u ra bung baa ang waan talili balet uni.’ ¹⁴ Ma a taara ko ra nuna taamaan diat milikuaanai, ma diat tula wa raa taara kupi diat a murmuri, ma diat piri naa, ‘Pa miaat nem a muaana mi kupi in king anumiaat.’

¹⁵ “Baa di aa waki taai kupi in king, i waan talili balet. I wetulaa kup anuna kum tultul baa i taar taa a maani taan diat, kupi in manaana baa aawa ia waan paat u

ra nundiat pinapaam na wawatur. ¹⁶ Ma a mugaana i waan karomi ma i piri naa, 'Tadaaru, anum maani ia noina a wawatur uni.' ¹⁷ A tadaaru i piri taana lenbi, 'Wakaak aakit, ui a koina tultul! Ang ung ta ui kupi un naagagon ta noina ngaalangaala na taamaan, kabina maa u dowot u ra kinalik na utnaa.' ¹⁸ Ma a werudi i waan karomi ma i piri naa, 'Tadaaru, anum maani ia limadi a wawatur uni.' ¹⁹ Ma a tadaaru i piri taana naa, 'Ui kaai un naagagon ta lima na ngaalangaala na taamaan.' ²⁰ Ma raa bulung i waan karomi ma i piri taana naa, 'Tadaaru, anum maani bari balet ma ia, iaau pulu taai ma ra ina maalua ma iaau ung ino wakaak taai, ²¹ kabina iaau burutaana ui, maa ui a dekdek na muaana. U lo a utnaa baa wakir anum, ma u tangaa paa a utnaa baa pa u maarut taai.' ²² A tadaaru i piri taana lenbi, 'Ui a aakaina tultul, ang naagagon ui welaar ma ra num pirpir ut. U aa nunurai naa iaau a dekdek na muaana. Iaau lo paa a utnaa baa wakir anung, ma iaau tangaa a utnaa baa pa iaau maarut taai. ²³ I lawaai maa pa u ung taa anung maani u ra beng kupi baa ang waan paat, ang lo paa anung maani ma ta wawaturina kaai?'

²⁴ Ma i piri taan diat baa diat tur matira naa, 'Muaat a lo wa a maani koni, ma muaat a taar taai karom ia baa anuna raa noina.' ²⁵ Ma

diat piri taana naa, 'Tadaaru, i lawaai maa din taari balet ku karom ia baa anuna raa noina maani?' ²⁶ I baalu diat naa, 'Iaau piri taa muaat, ia baa i paam akoto a ngaala, din tabaarai balet ma ra ngaala. Ma ia baa pa i paam akoto ta utnaa, din rakaan wa utkaai anuna kinalik na utnaa koni.

²⁷ Ma muaat a ben paa anung kum ebaar baa pa diat nemi kupi ang king anundiat, ma muaat a aak doko diat bain ut namataang.' "

*Iesu i waan unaanga
Jerusalem welaar ma ra king
(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11;
Io 12:12-19)*

²⁸ Baa Iesu ia pir wa a pirpir welwelaar mi, i muga pa diat balet unaanga Jerusalem. ²⁹ Baa i waan paat Betpaage ma Betaania u ra taangaai di waatungi ma a Taangaai na Oliwa, i tula wa rudi ko ra kum naat na wawer, ma ra pirpir lenbi, ³⁰ "Mur a waan kup a taamaan kuraa namuga taa mur. Baa mur a waan ruk, mur a waan taau un raa naat na dongki kuraa di do koto taai, ma pa te utbaai i ki paa uni. Mur a palaa paai ma mur a beni urin. ³¹ Baa te in tiri mur naa, 'Aawa maa mur palaa kupi?' mur a piri naa, 'A Tadaaru i nemi.' "

³² Diaar waan ma diaar baraata paa a kum utnaa raap baa Iesu ia pir taai taan diaar. ³³ Io, baa diaar palpalaa a naat na dongki diat baa anundiat, diat tiri diaar naa, "Aawa maa mur palaa a naat na dongki maa

kupi?" ³⁴ Diaar baalu diat naa, "A Tadaaru i nemi."

³⁵ Ma diaar ben taa a naat na dongki karom Iesu, ma diaar rakaan wa ruina maalu baa diaar burung baat anundi-aar minong mai, diaar ungi nate u ra naat na dongki ma diaar waki taa Iesu uni.

³⁶ Baa i waan waanwaan, raa taara diat rakaan wa anundi-at kum maalu baa diat bur-burung baat anundi-at kum minong mai, ma diat laan-gun taai u ra aakapi. ³⁷ Baa ia marawaai u ra waanwaan pari u ra Taangaai na Oliwa, a ngaala na gaaia i lo a taara na wawer raap ma diat pir walaawa paa God ma ra ngaala na ingaandiat u ra kum utnaa na kakaian baa diat aa baboi, ma diat kulkulaai lenbi,

³⁸ "Daat a pir walaawa paa a King baa i waan paat u ra iaa ra Tadaaru! *Kele 118:26*

A maalmaal inaanga u ra maawa, ma a pir walaawa unaanga karom God!"

³⁹ Raa kum Parisaaiio naliwan u ra kor na taara diat piri naa, "Tena Wawer, un turbaat anum taara na wawer." ⁴⁰ Ma Iesu i baalu diat lenbi, "Iaau piri taa muaat, baa a taara mi pa diat a gege ma ra pir walaawa, a kum waat ut diat a kulkulaai."

Iesu i taangi Ierusalem

⁴¹ Baa Iesu i marawaai Ierusalem ma i baboi, i taangi uni, ma i piri, ⁴² "Iaau nemi naa mari muaat aa nunura a aakapi baa in topaa a maalmaal! Iaku

maa pa muaat babo laar paai! ⁴³ Ta bung in waan paat, baa anumuaat kum ebaar diat a tur lili anumuaat taamaan, diat a watur a liplip lilili baat muaat, diat a turbaat anumuaat kum aakapi na niruk ma pinari, ma diat a um muaat ko ra kum papaarina. ⁴⁴ Ma diat a reng ginagina wa a taamaan, ma diat a aak doko muaat kaai baa muaat ki uni. Ma pa diat a maadek wa ta ruina waat kupi diaar a inep ungaai, maa pa muaat nunura lele a pakaana bung baa God i waan paat uni karom muaat."

Iesu i ruk u ra ruma na wetabaar

(*Mt 21:12-17; Mk 11:15-19; Io 2:13-22*)

⁴⁵ Iesu i ruk un raa pakaana ko ra ruma na wetabaar, ma i lu pari wa diat baa diat wiura.

⁴⁶ Ma i piri taan diat naa, "Di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, 'Din waatung anung ruma baa a ruma na niaaring.' *Aais 56:7*

Iaku muaat aa paam puku paai kupi in welaar maku ma ra 'ruma anu ra kum tena walong.'" *Ier 7:11*

⁴⁷ Iesu i wer a taara u ra ruma na wetabaar a bungbung raap. Ma a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum mukmuga anu ra taara, diat nuknuk kup ta aakapi baa diat a aak dokoi uni. ⁴⁸ Iaku diat gaana nuknuk taau kup ta utnaa baa diat a paami, kabina

maa a ngaala na kor na taara diat walangoro a pirpir anun Iesu, ma diat nem aakiti.

20

A wetiri u ra naagagon baa Iesu i laana papaam mai
(Mt 21:23-27; Mk 11:27-33)

¹ Raa bung baa Iesu i wer a taara u ra ruma na wetabaar, ma i warawaai ma ra Koina Wewapua, a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon, ma a kum mukmuga diat waan karomi.

² Ma diat piri taana naa, "Un wapua miaat, woi na mangaana naagagon maa u paam a kum utnaa mai mi? Woi maa i taar taa a naagagon mi taam?" ³ Iesu i baalu diat naa, "Iaau kaai ang tiri muaat ma raa wetiri. Muaat a wapua iaau. ⁴ Taangawaai a baapitaaiso anun Ioanes? Taanginaanga u ra maawa, baa ko ra taara ku?" ⁵ Ma diat pirpir ino paa lenbi, "Baa daat a piri naa, 'Taanginaanga u ra maawa,' in baalu daat ku naa, 'Io, i lawaai maa pa muaat nurnur uni?' ⁶ Iaku baa daat a piri naa, 'Ko ra taara,' a taara raap diat a duka doko daat, maa diat nurnur un Ioanes naa ia a propet."

⁷ Io, diat baalui ku naa, "Pa miaat nunurai baa taangawaai." ⁸ Ma Iesu i piri taan diat naa, "Iaau kaai pang wapua muaat u ra naagagon iaau laana paam a kum utnaa mai mi."

A pirpir welwelaar u ra taara na pinapaam u ra wanua na waain

(Mt 21:33-46; Mk 12:1-12)

⁹ Iesu i pir a pirpir welwelaar mi taa ra taara, "Raa muaana i maarut taa a wanua na waain, ma namur i taar taai kumun taan raa taara na pinapaam kupi diat a babourai, ma i waan kup raa taamaan ingen, ma i ki iwan paa matira. ¹⁰ Baa a kalaang ia ot kupi din git ungaai a waina waain, i tula wa raa tultul karom a taara na pinapaam, kup ta wai ra nuna pinapaam kupi anuna kaai. Ma a taara na pinapaam diat umi, ma diat tula talili biao wai ku. ¹¹ I tula wa balet raa tultul karom diat, ma diat umi balet ku, diat baana wawirwir taai, ma diat tula talili biao wai ku. ¹² Namur i tula wa balet a wetula tultul, ma diat um aakaka taai, ma diat lu ingen wai. ¹³ Ma a tamaa ra wanua na waain i piri naa, 'Aawa ma duk maa ang paami? Ang tula wa natunglik, a naat na wakwakaak, naapi diat a urur duk uni.' ¹⁴ Iaku baa a taara na pinapaam diat babo paai, diat pirpir ungaai paa naa, 'Ia ma baa in kiaana tamaana, bari ma ia i waan urin. Muaat iaap, daat a aak dokoi, kupi anundaat ma a wanua na waain.' ¹⁵ Io, diat ong aparai wai ko ra wanua na waain, ma diat aak doko wai.

"Aawa maa a tamaa ra wanua na waain maa in paami un diat? ¹⁶ In waan paat ma in aak doko wa a

taara na pinapaam, ma in taar taa a wanua na waain karom ta taara ingen.” Baa diat walangoro a pirpir mi, diat piri naa, “Painte maut!”¹⁷ Ma Iesu i babo diat, ma i piri naa, “Aawa maa a kuku-raai ra pirpir mi di aa timu taai u ra Buk Taabu?

‘Ina waat baa a kum tena paam ruma diat pilak wai,

ia ut maa ina ngaatngaat na waat baa di paam a ruma mai.’ *Kele 118:22*

¹⁸ Diat raap baa diat puka taau u ra ina waat mi, diat a taginagina, ma te baa ina waat mi in puka dadaaun paai, in taginagina welaar ma ra kabu.”

¹⁹ A kum tena wawer u ra kum Naagagon ma a kum ngaala na tena wetabaar karom God diat baat kup ta aakapi kup diat a paam akoto paa Iesu u ra pakaana bung maa, kabina maa diat nunurai naa i pir ku a pirpir welwelaar mi un diat. Iaku maa diat burutaana a taara.

A wetiri u ra tatakom (Mt 22:15-22; Mk 12:13-17)

²⁰ A kum tena wawer u ra kum Naagagon ma a kum ngaala na tena wetabaar karom God diat babo ururai, ma diat tula wa a kum tena wawagu ma diat warwaruga naa diat a kum dowot na taara. Ma diat ki na wawagu kup ta pirpir baa in pir taai baa diat a takunai mai, kupi diat a taar taai u ra

naagagon ma u ra dekdek i ra mukmuga ko ra mataanitu Rom. ²¹ Ma diat piri naa, “Tena Wawer, miaat nunurai naa i takado anum pirpir ma anum wawer. I welaar raap ku karom a taara raap, ma u wer mulu diat u ra aakapi anun God ma ra lingtatuna.

²² Lelawaai, i takado kupi din taar a tatakom karom a Kaaisaar* baa pate?”

²³ Iesu ia nunura wa nundiat warwaruga, ma i piri taan diat naa, ²⁴ “Muaat a waiaa iaau un ta maani. A malalar ma ra tintimu mi uni anun woi?” Ma diat baalui naa, “Anu ra Kaaisaar.” ²⁵ Ma i piri taan diat, “A utnaa baa anu ra Kaaisaar muaat a taari karom a Kaaisaar, ma ra utnaa baa anun God muaat a taari kaai karom God.” ²⁶ Ma pa diat wagu laar paai namataa ra taara ma ra pirpir maa. Diat kakaian u ra nuna pirpir na binabaalu, ma diat ki wowowon taau maku.

A wetiri u ra lalaaun balet ko ra minaat

(Mt 22:23-33; Mk 12:18-27)

²⁷ Raa kum Saadukaaio, baa diat weero ku naa pa ta lalaaun balet ko ra minaat, diat waan karom Iesu, ma diat tiri naa, ²⁸ “Tena Wawer, Moses i timu taai taan daat lenbi, baa ta muaana in maat paa ko ra nuna tabuan, ma pa ta natundiaar, io, tenalik in ben paai ma in taulaa mai, kupi in wangaala taa ta kum naat liklik u ra iaan tenalik

* **20:22:** Kaaisaar ia a ngaala na mukmuga u ra mataanitu Rom ma i naagagon kaai a taara Israael.

baa ia maat. ²⁹ Io, raa naadi-waaina, 7 na muaana raap ku. A mugaana i taulaa, ma i maat ko ra nuna tabuan, ma pa ta natundiaar. ³⁰ Ma a weru tenalik bulung i taulaa ma ra tabuan maa, ma ia bulung i maat ku ko ra tabuan maa. ³¹ Namur a wetuldi bulung. Lenmaa karom 7 diat raap. Diat taulaa paa mai, ma diat maat raap ku, iaku a tabuan maa pa i buta taa ta naat un diat. ³² Ma a tabuan i maat namur taan diat raap. ³³ Io, u ra lalaaun balet ko ra minaat, anun woi na paan diat mulu a tabuan maa? Maa 7 diat raap diat aa taulaa paa mai.”

³⁴ Iesu i piri taan diat naa, “A taara ko ra kum kilaala mi diat tautaulaa, ³⁵ iaku a taara baa diat takado kupi diat a tur balet ko ra minaat, ma diat a lalaaun u ra lalaaun namur, pa diat a taulaa balet. ³⁶ Ma pa diat a maat balet, maa diat welaar maku ma ra kum aangelo. Diat a kum natun God, maa diat aa lalaaun paat ko ra minaat. ³⁷ Baa a Buk Taabu i pirpir u ra in diwaai baa i kupkup, Moses i waiaai naa a kum minaat diat lalaaun balet, maa i waatung a Tadaaru naa, ‘A God anun Aabaraam, a God anun Aaisaak ma a God anun Iaakob.’ *Pin 3:6* ³⁸ God wakir a God anu ra kum minaat, a God anu ra kum lalaaunina ut, maa diat raap diat lalaaun karomi.” ³⁹ Ma raa kum tena wawer u ra kum Naagagon diat piri naa, “Tena Wawer, anum pirpir i koina aakit.” ⁴⁰ Ma pa

diat waan balet ma karomi ma ta wetiri, kabina diat burut.

Kaarisito a Tadaaru anun Dewid
(*Mt 22:41-46; Mk 12:35-37*)

⁴¹ Iesu i piri taan diat, “I lawaai maa di piri naa Kaarisito in waan paat ko ra wuna taara anun Dewid? ⁴² Maa Dewid ut i piri u ra Kum Kelekele u ra Buk Taabu lenbi, ‘A Tadaaru i piri karom anung Tadaaru, “Un ki u ra papaara ot na limaang ⁴³ tuk baa ang uwia paa anum kum ebaar kupi diat a ki natudaangi ra num naagagon.”’

Kele 110:1

⁴⁴ Dewid i waatung Kaarisito naa anuna Tadaaru. Baa lenmaa, io, diaar tamaana lelawaai?”

Iesu i watumaarang a taara u ra mangamangaan anu ra kum tena wawer u ra kum Naagagon

(*Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lk 11:37-54*)

⁴⁵ Baa a taara raap diat walangoro Iesu, i piri taa ra nuna kum naat na wawer lenbi, ⁴⁶ “Muaat a baboura muaat ko ra kum tena wawer u ra kum Naagagon. Diat nemi kupi diat a waanwaan ma ra kum kokoina maalu aakit, ma diat nemi naa a taara diat a taar a ngaala na urur karom diat u ra kum taamaan na winawaan ungaai. Ma diat nem a kinkini namuga u ra kum ruma na lotu, ma ra kinkini na tadaaru namuga u ra

kum balaan. ⁴⁷ Diat waraap a wuwuwung anu ra kum walaa na tabuan, ma diat paam a kum iokaana aaraaring kupi a taara diat a babo diat. In ngaala aakit a naagagon na binabaalu anun God karom diat.”

21

A wetabaar anu ra walaa na tabuan

(Mk 12:41-44)

¹ Baa Iesu i ki u ra ruma na wetabaar, i babo takado, ma i babo a kum tadaaru diat ongong taa anundiat wetabaar u ra wuwuwung na maani.

² Ma i babo paa kaai raa walaa na tabuan, baa i iba, i ong taa ku ru toiaa. ³ Ma Iesu i piri naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, a walaa na tabuan mi ia taar taa a ngaala na maani taan diat raap baa diat ong taa anundiat maani u ra wuwuwung na maani. ⁴ Diat taar taa ku a ibaana ko ra nundiat kum maani, ma a walaa na tabuan mi, i iba, iaku ia taar araap wa aawa baa in topaa anuna kini.”

A kum wakilang i ra tintinip na bung

(Mt 24:1-14; Mk 13:1-13)

⁵ Raa kum naat na wawer diat piri u ra ruma na wetabaar naa di aa wamong taai ma ra kum koina waat ma ra kum wetabaar baa di taar taai karom God. Ma Iesu i piri naa, ⁶ “A kum utnaa mi baa muaat bababo diat, a bung in waan paat namur baa pa ta ruina waat ma diaar a inep ungaai, din reng ginagina raap wa diat.”

⁷ Diat tiri Iesu naa, “Tena Wawer, unaangaian ma a kum utnaa mi in waan paat? Ma aawa a wakilang i ra kum utnaa mi baa i marawaai kupi diat a waan paat?” ⁸ I baalu diat naa, “Muaat a baboura muaat, kaduk din waruga pa muaat. Maa mongoro diat a waan paat ma ra iaang, diat a piri naa, ‘Iaau maa Kaarisito,’ baa lenbi, ‘A pakaana bung ia marawaai.’ Koku muaat murmur diat. ⁹ Baa muaat a walangoro a kum wineium ma ra kum purpuruan, koku muaat burut, maa a kum utnaa mi diat a waan paat muga, iaku a tintinip na bung pa in waan paat utbaai.”

¹⁰ Iesu i piri taan diat naa, “Raa wuna taara in tur na wineium kup raa wuna taara, ma raa mataanitu in tur na wineium kup raa mataanitu. ¹¹ A kum ngaala na guria, ma ra kum minolo ma ra kum mangaana dekdek na malaapaang u ra kum taamtaamaan, ma a kum mangaana utnaa baa in waburut a taara, ma ra kum ngaala na wakilang taangi-naanga u ra baakut, diat a waan paat.

¹² “Namuga baa a kum utnaa mi pa diat waan paat utbaai, din aal pa muaat, din wakadik muaat, ma din aal muaat u ra kum ruma na lotu kup a naagagon ma din waruk muaat u ra kum ruma na karabus. Ma din aal pa muaat kup a naagagon namuga naa ra kum king, ma ra kum ngaala na mukmuga, kabina u ra iaang. ¹³ A koina

pakaana bung maa kupi muaat a wewapua kaapa un iaau karom diat. ¹⁴ Namuga taana, koku muaat ngaraa baa aawa maa muaat a baalu ta kum wetakun mai. ¹⁵ Maa iaau ut, ang wanuk taa a pirpir ma ra manaana kaai u ra nuknukimuaat, baa anumuaat kum ebaar raap pa diat a baalu laar paai, ma pa diat a weoro wai. ¹⁶ A kum tamtamaamuaat ma ra kum nanaamuaat, a kum tateimuaat, a kum kakumuaat, ma ra kum teptepaamuaat, diat a mullaot wa muaat kupi din aak doko ta taara kon muaat. ¹⁷ A taara raap diat a milikuaana muaat kabina u ra iaang. ¹⁸ Iaku pain tina weu na lorimuaat in raara. ¹⁹ Anumuaat tinur dekdek in walaauun muaat.

Iesu i piri naa din kamaar wa Ierusalem

(Mt 24:15-21; Mk 13:14-19)

²⁰ “Baa muaat babo a kor na taara na wineium diat tur lili paa Ierusalem, muaat a nunurai naa ia marawaai baa din kamaar wai. ²¹ Io, diat baa diat ki u ra papaar Iudaia, diat a kalaa ino un-aanga u ra kum taangaai, ma diat baa diat ki u ra taamaan Ierusalem diat a pari, ma diat baa diat ki nabuaal koku balet ma diat ruk. ²² Maa a pakaana bung maa, ia a pakaana bung na babaalu kupi din paam ot paa a kum utnaa raap baa di aa timu taai u ra Buk Taabu. ²³ U ra pakaana bung maa in aaka aakit karom a kum kipbaala, ma karom diat kaai baa diat

wangaau a kum naat. A ngaala na kinadik in waan paat u ra taamaan Israael, ma a kaankaan anun God in manong a taara mi. ²⁴ Ta taara din aak doko diat ma ra liwan na wineium, ma ta taara din ben pa diat kupi diat a ki na karabus u ra kum taamtaamaan raap. Ma diat baa wakir a taara Iudaia diat a paa dadaaun Ierusalem ma in tuk taau ut u ra bung baa God ia naagagon taai baa anundiat niuwia in raap uni.

Natu ra Muaana in waan paat

(Mt 24:29-31; Mk 13:24-27)

²⁵ “A kum wakilang in-aanga u ra in mataana mage, ma u ra kalaang, ma u ra kum naangnaang in waan paat. Ma min napia a wunwuna taara diat a aaka ma ra bunurut ma ra kum purpuruan na ninunuk u ra karangaap i ra top ma ra un-gaina. ²⁶ A taara diat a maatmaat taau ma ra bunurut kabina u ra kum utnaa baa in um a rakrakaan buaal, maa a kum utnaa inaanga nate u ra baakut diat a dadader. ²⁷ U ra bung maa diat a babo Natu ra Muaana in waan paat u ra pakaana baakut, ma ra dekdek ma ra ngaala na minamaar. ²⁸ Baa a kum utnaa mi in turpaai kupi in waan paat, muaat a tur, ma muaat a tataada, maa a bung baa God in walaauun pa muaat uni ia marawaai.”

A pirpir welwelaar u ra in

diwaai na fig

(Mt 24:32-35; Mk 13:28-31)

²⁹ Iesu i pir a pirpir wel-welaar mi taan diat lenbi, "Muaat nunura ut in diwaai na fig ma ra kum diwaai raap. ³⁰ Baa muaat babo a dondono indiat i kiok paat, muaat nunurai naa a kum kalaang na wuwan ia marawaai. ³¹ Lenkaai maa, baa muaat babo a kum utnaa baa iaau pirpir taau uni in waan paat, muaat a nunurai naa a mataanitu anun God ia marawaai. ³² Iaau pir a lingtatuna taa muaat, a kum utnaa raap mi in waan paat baa a taan taara mi diat lalaaun utbaai. ³³ A maawa ma ra rakrakaan buaal diaar a panaai, iaku maa anung kum pirpir pa in panaai.

Muaat a baboura muaat

³⁴ "Muaat a baboura muaat, kaduk muaat a balbalaan ma ra paam lukaara ma ra ininim, ma ra nginaraa u ra kum utnaa u ra lalaaun main napia, ma a bung maa in waan paat kakaiian karom muaat welaar ma ra ina kun. ³⁵ Maa in waan paat karom a taara raap u ra rakrakaan buaal. ³⁶ Muaat a baboura muaat u ra kum bungbung raap, muaat a aaraaring kupi muaat a dekdek kupi muaat a aalaap ko ra kum utnaa mi baa marawaai diat a waan paat, ma muaat a aaraaring kaai kupi muaat a pet laar paai baa muaat a tur namataa ra Natu ra Muaana."

³⁷ Ma Iesu i wer a taara u ra ruma na wetabaar a bungbung raap, ma u ra kum bung na marum i pari, ma i ki u ra taangaai, a iaana Oliwa. ³⁸ Ma u ra kum bungbung na malaana kinalik, a taara raap diat waan karomi u ra ruma na wetabaar kupi diat a walangoroi.

22

Judaas i mulaaot kupi in wagu taa Iesu

(Mt 26:1-5, 14-16; Mk 14:1-2, 10-11; Io 11:45-53)

¹ Io, ia marawaai a lukaara na bred baa pa ta is uni, di waatungi ma a lukaara na waan likaai. ² Ma a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon, diat nuknuk kup ta mangaana aakapi kupi diat a aak doko Iesu uni, maa diat burutaana a taara.

³ Ma Saataan i ruk taau un Iudaas, raa iaana kaai Iskaariot, ia raa ko ra 12 naat na wawer. ⁴ I waan karom a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum mukmuga anu ra kum tena baboura u ra ruma na wetabaar, ma diat pirpir ungaai mai baa in wagu lelawaai taa Iesu karom diat. ⁵ Diat gaaia, ma diat piri naa diat a doki ma ra maani. ⁶ Io, Iudaas i mulaaot, ma i nuknuk kup ta koina pakaana bung baa pa ta ngaala na taara, io, in wagu taa Iesu karom diat.

A ru naat na wawer diat waninaar a utnaa kup a lukaara na waan likaai

(Mt 26:17-25; Mk 14:12-21; Io 13:21-30)

⁷ A bung na lukaara na bred baa pa ta is uni i waan paat, baa di laana aak doko a kum naat na sip uni kup a lukaara na waan likaai.

⁸ Ma Iesu i tula wa Petero ma Ioaanes ma i piri taan diaar, “Mur a waan ma mur a waninaar andaat utnaa kup a lukaara na waan likaai.”

⁹ Ma diaar tiri naa, “U nemi naa mir a waninaari awaai?”

¹⁰ I baalu diaar naa, “Baa mur a waan paat inaanga Ierusalem, mutul a wetarom ma raa muaana i lo ina ngaala na palaa, ma mur a murmuri u ra ruma baa in ruk uni. ¹¹ Ma mur a piri taa ra tamaa ra ruma naa, ‘A Tena Wawer i piri naa: Wa-iaa a kukur ra ruma baa miaat ma ra nung kum naat na wawer, miaat a aan a utnaa na waan likaai iaai?’ ¹² Ma in waiaa ta mur u ra ngaala na kukur ra ruma inaanga nate, baa di aa waninaar taai, ma mur a waninaar a utnaa iaai.” ¹³ Io, diaar waan, ma diaar baraata raap paa ut a kum utnaa baa Iesu i pir taai taan diaar. Ma diaar waninaar a utnaa na waan likaai.

A tintinip na winangaan anu ra Tadaaru

(Mt 26:26-30; Mk 14:22-26; 1Kor 11:23-25)

¹⁴ Baa a pakaana bung ia ot, Iesu ma ra kum aapostolo diat ki u ra winangaan.

¹⁵ Ma Iesu i piri taan diat naa, “Iaau nem aakiti naa daat a aan a utnaa na waan likaai baa pa iaau kariaana utbaai a kinadik, ¹⁶ maa iaau piri taa muaat naa, pang aan balet ta utnaa na waan likaai tuk u ra bung baa din paam ot paai u ra mataanitu anun God.”

¹⁷ Iesu i lo paa a kaap ma i waatung wakaak paa uni, ma i piri taan diat, “Muaat a lo paa a kaap bi, ma muaat a inim weraana paai. ¹⁸ Maa iaau piri taa muaat naa, pang inim balet ma ta waain, tuk ut u ra bung baa a mataanitu anun God in waan paat uni.”

¹⁹ Ma i lo paa a bred, i waatung wakaak paa uni, i bik paai, ma i tabaara diat mai. I piri naa, “Bi ia a paning, [iaau taar taai un muaat. Muaat a paampaami lenmi, kupi muaat a nuknuk pa iaau balet.” ²⁰ Lenkaai maa, baa ia raap a winangaan, i lo paa a kaap ma i piri naa, “A kaap mi, a matakina kunubu u ra gaaping baa i talabo un muaat.]” ²¹ Baboi! A li-

maan ia baa in wagu ta iaau, kuri mir rarakaan ungaai u ra luwu na winangaan.

²² A lingtatuna ut baa Natu ra Muaana in maat welaar ma God ia naagagon taai, iaku in aaka aakit karom a muaana baa i wagu taai.”

²³ Ma diat tiri wetwetalaai

* **22:20:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Lukaa pa i timu a kum pirpir baa i ki naliwan u ra ru wakilang []. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

diat naa, “Woi ma duk kon daat in paam a utnaa mi?”

Woi maa i ngaala aakit?

²⁴ Diat weol na pirpir baa woi kon diat di waatungi naa i ngaala aakit. ²⁵ Ma Iesu i piri taan diat lenbi, “A kum king anundiat baa wakir a taara Iudaia diat naagagon dekdek diat, ma anundiat kum mukmuga diat nemi naa din waatung diat naa a kum koina tena wewaraaut. ²⁶ Iaku muaat koku muaat lenmaa. Ia baa i ngaala taa muaat in welaar ku ma ia baa i kinalik, ma ia baa i mukmuga in welaar ku ma raa baa i tartaraam welu. ²⁷ Woi maa i ngaala, ia baa i ki u ra winangaan, baa ia i tartaraamlui? Ia ut baa i ki u ra winangaan, naka? Iaku iaau, iaau ki naliwan taa muaat welaar ma ia baa i tartaraam welu.

²⁸ “Muaat, muaat tur ungaai ma iaau u ra kum mawaat baa i waan paat karom iaau. ²⁹ Ma ang taar taa a kini na naagagon taa muaat welaar ma Tamaang ia taar taai taang, ³⁰ kupi daat a wangaan ma daat a inim u ra nung luwu u ra nung mataanitu. Ma muaat a ki u ra kum kiki na king, ma muaat a naagagon a 12 wuna taara Israel.”

Iesu i pirpir muga u ra weoro anun Petero

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Io 13:36-38)

³¹ Iesu i piri naa, “Simon, Simon, baboi, Saataan ia aaring paa kupi in walaar muaat, welaar ma ra tena

minamaarut baa i tataanga weraana a wit mulu ko ra panina. ³² Iaku iaau aa aaraaring un ui, Simon, kupi koku anum nurnur in puka aakit. Baa u aa nukpuku balet, io, un wadekdek a kum tatem liklik.” ³³ Petero i piri taana naa, “Tadaaru, pa iaau burut baa ang murmur ui u ra ruma na karabus ma u ra minaat.” ³⁴ Ma Iesu i baalui naa, “Petero, iaau piri taam, umari baa a kareke pa in kurkurekatuk utbaai, un weoro tula pakaan naa pa u nunura iaau.”

Diat a lo a paaus na un-gung maani, a kaa ma in liwan na wineium

³⁵ Namur Iesu i tiri anuna kum naat na wawer lenbi, “Baa iaau tula wa muaat, ma pa numuaat ta paaus na un-gung maani baa ta kaa baa ta su, lelawaai, muaat iba ut kup ta utnaa?” Ma diat baalui naa, “Pate.” ³⁶ Ma Iesu i piri taan diat, “Iaku mi, ia baa anuna ta paaus na un-gung maani, i koina baa in loi ut, ma a kaa kaai. Ma ia baa pa tin liwan na wineium, i koina baa in wiura wa anuna tina maalu ma in kul paa tin. ³⁷ Iaau piri taa muaat, din paam ot paa a timtimu mi un iaau, ‘Di waatung ungaai diat ma ra kum tena aakaina.’ *Aais 53:12*

Maa a kum utnaa mi di aa timu taai un iaau, marawaai din paam ot paai.” ³⁸ Ma a kum naat na wawer diat piri naa, “Baboi, Tadaaru, ruin liwan na wineium kuri ut.” Ma Iesu i baalu diat naa, “I ot ku.”

Iesu i aaraaring

(Mt 26:36-46; Mk 14:32-42)

³⁹ Iesu i pari ko ra taa-
maan, ma i waan unaanga
u ra Taangaai na Oliwa,
welaar ut maa i laana
paami. Ma a kum naat
na wawer diat murmuri.
⁴⁰ Baa diat waan paat u ra
wanua maa, i piri taan diat
naa, “Muaat a aaraaring,
kupi koku muaat puka u
ra walwalaam.” ⁴¹ I waan
ingen kinalik taau kon diat, i
ki but keke, ma i aaraaring
lenbi, ⁴² “Tamaang, baa u
nemi, un lo wa a ngunungut
na minaat kon iaau. Iaku
koku di murmur anung
nemnem, din murmur ut
anum nemnem.” [⁴³ Ma
raa aangelo taanginaanga
u ra maawa i waan paat
karomi, ma i wadekdek
taai. ⁴⁴ I kariaana a dekdek
na tapunuk aakit, ma raa
ia a kabina baa i ongor
aakit ma ra niaaring. Ma
a maakmaagon na panina i
welaar ma ra tatua na gaap i
puka pari unapia.]†

⁴⁵ I tur ko ra niaaring,
i waan talili karom a kum
naat na wawer, ma i babo
diat baa diat aa inep duman,
maa a panindiat i bengbeng
ma ra tapunuk. ⁴⁶ Ma i
piri taan diat naa, “I lawaai
maa muaat inep duman ku?
Muaat a tur, ma muaat a
aaraaring kupi koku muaat
puka u ra walwalaam.”

Di aal paa Iesu

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Io 18:3-11)

⁴⁷ Baa Iesu i pirpir utbaai,
a ngaala na kor na taara diat
waan paat. Ma Iudaas, raa
ko ra 12 naat na wawer, i
muga pa diat. I waan karom
Iesu kupi in dum a papaara
waana. ⁴⁸ Ma Iesu i tiri naa,
“Iudaas, lelawaai, un wagu
taa ma Natu ra Muaana ma
ra wedum na maarmaari?”

⁴⁹ Ma diat baa diat weur
ma Iesu diat babo a kum ut-
naa mi ma diat nunurai naa
din aal paa ma Iesu. Diat tiri
naa, “Tadaaru, u nemi naa
miaat a weium ma ra liwan
na wineium?” ⁵⁰ Ma raa kon
diat i pakaat a tultul anu ra
mukmuga na tena wetabaar
karom God, ma i kutu wa ina
ot na talingaana.

⁵¹ Ma Iesu i turbaati naa,
“Koku!” Ma i paam in
talingaa ra tultul, ma i
wakoina paai balet. ⁵² Iesu i
pirpir karom a kum ngaala
na tena wetabaar karom
God, ma a kum mukmuga
anu ra kum tena baboura
ko ra ruma na wetabaar,
ma a kum mukmuga anu
ra taara baa diat waan paat
kupi. I piri naa, “Lelawaai,
iaau duk a ngaala na tena pet
apurpuruan, maa mi muaat
waan paat ma ra kum liwan
na wineium ma ra kum
pakpakaana naalnaal kup
iaau? ⁵³ U ra kum bungbung
raap daat kiki u ra ruma
na wetabaar ma pa muaat
paam akoto iaau. Iaku mi
anumuaat pakaana bung,

† 22:44: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Lukaa pa i timu a ru rina 43 ma 44. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

baa a dekdek i ra baboto i muga muaat.”

Petero i weoro kon Iesu

(Mt 26:57-58, 69-75; Mk 14:53-54, 66-72; Io 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Diat paam akoto paa Iesu, ma diat ben ingen wai. Diat beni kup a ruma anu ra mukmuga na tena wetabaar karom God. Ma Petero i murmur waanawaana Iesu, iaku maa i welwelik ut. ⁵⁵ Baa diat aa wakaa taa a nguan nataamaan, ma diat ki ungaai, Petero kaai diat ut. ⁵⁶ Raa tauraara, a tultul, i babo paai baa i ki taau u ra baarabaara i ra nguan, ma i babo dekdeki, ma i piri naa, “A muaana mi diaar weweur utkaai ma Iesu.” ⁵⁷ Iaku Petero i weoro lenbi, “Neling, pa iaau nunura Iesu.” ⁵⁸ Namur kinalik, raa muaana bulung i babo paa Petero ma i piri naa, “Ui kaai muaat.” Ma Petero i piri, “Toling, iaau pate.”

⁵⁹ Namur kinalik, raa balet i worwor dekdek, i piri lenbi, “A lingtatuna ut, a muaana mi diaar weweur ut ma Iesu, maa ia a te Gaalilaia.” ⁶⁰ Petero i baalui naa, “Toling, pa iaau nunura a utnaa maa u pirpir uni.” Baa i pirpir utbaai, a kareke i kurkurekatuk maut. ⁶¹ A Tadaaru i tapuku, i babo takado karom Petero, ma Petero i nuk paa a pirpir anu ra Tadaaru baa ia pir taai taana naa, “Mari, baa a kareke pa in kurkurekatuk utbaai, un weoro kon iaau tula pakaan.” ⁶² Ma i pari ko

ra pakaana maa, ma i taangi dekdek aakit.

Di tataur un Iesu ma di raapui

(Mt 26:67-68; Mk 14:65)

⁶³ Diat baa diat baboura baat Iesu, diat tataur uni, ma diat raapui. ⁶⁴ Diat pulu baat taa a mataana, ma diat piri taana lenbi, “Ui a propet, un wapua miaat, woi maa i raapu ui!” ⁶⁵ Ma diat pir aakakai ma mongoro na pir-pir utkaai.

Iesu i tur namataa ra taara na kiwung

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Io 18:19-24)

⁶⁶ Baa ia keke, a kum mukmuga anu ra taara, a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon diat waan ungaai. Ma diat ben paa Iesu karom a taara na kiwung maa, ma diat piri taana naa, ⁶⁷ “Baa ui Kaarisito, un wapua miaat.” Ma Iesu i baalu diat, “Baa ang wapua muaat, pa muaat a nurnur u ra nung pirpir. ⁶⁸ Ma baa ang tiri muaat ma ta wetiri, pa muaat a baalui. ⁶⁹ Iaku turpaai mari, Natu ra Muaana in ki u ra papaara ot na limaan God, ia baa i dekdek aakit.” ⁷⁰ Ma diat raap diat tiri Iesu naa, “Ui Natun God naka?” Ma i baalu diat naa, “Muaat aa pir ot paai, iaau ut mi.” ⁷¹ Ma diat piri naa, “Daat nem balet ma ta pirpir na wetakun kup aawa? Maa daat aa walangoro taa anuna pirpir mi, baa daat a takunai mai.”

23

Iesu i tur u ra naagagon namuga taan Pilaato

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Io 18:28-38)

¹ A taara na kiwung raap diat tur, ma diat ben paa Iesu karom Pilaato. ² Ma diat turpaai kupi diat a takunai lenbi, "Miaat babo baraata a muaana mi i ben araara anumiaat taara, i turbaat miaat baa koku miaat taar a tatakom karom a Kaaisaar, ma i piri kaai naa ia a Kaarisito baa God i tula wai urin, baa in king." ³ Pilaato i tiri naa, "Ui maa a King anu ra taara Iudaia?" Ma Iesu i baalui naa, "Ma raa ut ia u aa piri." ⁴ Pilaato i piri taa ra kum ngaala na tena wetabaar karom God ma a kor na taara naa, "Pa iaau tiri baraata ta mangamangaan a muaana mi i raara uni, u ra kum utnaa baa muaat takunai mai." ⁵ Ma diat worwor ku, diat piri naa, "I wapurpuruan a taara ma ra nuna wawer u ra papaar Iudaia raap. I turpaai inaanga Gaalilaia ma i tuk min."

Iesu i tur u ra naagagon namuga taan Erodes

⁶ Baa Pilaato i walangoroi, i tiri diat un Iesu naa, "Ta a te Gaalilaia?" ⁷ Baa ia nunurai naa Iesu taanginaanga u ra papaar Gaalilaia baa Erodes i naagagoni, i tula wai karomi. U ra bung maa Erodes kaai i ki Jerusalem.

⁸ Baa Erodes i babo paa Iesu, i gaia aakit, maa taanga namuga utbaai i nemi kupi in baboi, kabina maa ia walangoro taa a pirpir

uni ma i nemi kupi in babo ta utnaa na kakaian baa in paami. ⁹ Ma Erodes i tiri Iesu ma ra mongoro na wetiri, iaku Iesu pa i baalui. ¹⁰ A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon kuraa diat tur matira, diat takuna adekdek Iesu. ¹¹ Erodes ma ra nuna taara na wineium diat papaam na tinataur uni, diat nangonoi, diat wamong taai ma ra in koina maalu aakit, ma diat tula wai balet karom Pilaato. ¹² Namuga Erodes ma Pilaato diaar ebaar, iaku u ra bung maa diaar wemaraam maraagaam.

Diat naagagon Iesu kupi in maat

(Mt 27:15-26; Mk 15:6-15; Io 18:39-19:16)

¹³ Pilaato i wataa ungaai paa a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma a kum mukmuga, ma ra taara, ¹⁴ ma i piri taan diat, "Muaat aa ben taa a muaana mi karom iaau, welaar ma raa baa i ben araara a taara. Ma mi iaau aa tiri taai namataamuaat, ma pa iaau tiri baraata paa ta mangamangaan a muaana mi i raara uni u ra kum utnaa baa muaat takunai mai. ¹⁵ Ma Erodes kaai pa i baat paa ta mangamangaan koni, io, i tula wai balet ku karom daat. Baboi, pa i paam taa ta utnaa baa kupi in wirua uni. ¹⁶⁻¹⁷ Io,

ang raapu tataai ku, ma ang palaa wai.”*

18 Ma a taara raap diat baalui ma ra ngaala na ingaandiat lenbi, “A muaana mi in wirua, ma un palaa taa Baaraabaas karom miaat.” 19 Baaraabaas ia raa muaana baa di waruk taai u ra ruma na karabus kabina maa i weium ma ra mataanitu u ra taamaan Ierusalem, ma i laana aak doko taara kaai. 20 Pilaato i nemi ut naa in palaa wa Iesu, io i tiri diat balet. 21 Iaku diat ge dekdek ku ma ra pirpir naa, “Aak waati u ra bolo! Aak waati u ra bolo!” 22 Ma i wetula pakaan i tiri diat lenbi, “Aawa kabina? Woi na aakaina utnaa maa ia paam taai? Pa iaau tiri baraata paa ta aakaina mangamangaan baa kupi in wirua uni. Io, ang raapu tataai ku, ma ang palaa wai.” 23 Iaku diat worwor ma ra ngaala na ingaandiat kupi din aak waati maku u ra bolo. Ma diat wowo paai ut. 24 Io, Pilaato i naagagoni maku kupi din paami welaar ma ra nundiat nemnem. 25 Ma i palaa wa Baaraabaas baa i ki u ra ruma na karabus u ra wineium ma ra aak doko taara, ia baa diat aaring kupi. Io, i taar taa Iesu taa ra kum tena wineium welaar ma ra nemnem anu ra taara.

Di aak waat Iesu u ra bolo (Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Io 19:17-27)

26 Baa diat ben paa Iesu kupi diat a aak waati u ra

bolo, diat aal paa raa te Kirene, a iaana Simon, baa i waan kon raa taamaan kupi in waan unaanga Ierusalem. Ma diat lo taa a bolo nate uni, kupi in lo murmur Iesu mai.

27 A ngaala na kor na taara ma in tabuan kaai, baa diat tapunuk ma diat luan diat murmuri. 28 Iesu i tur tapuku karom diat, ma i piri, “A kum tabuan Ierusalem, koku muaat luan iaau, muaat a luan muaat ut ma ra kum natnatumuaat. 29 Maa a bung na kinadik in waan paat baa a taara diat a piri lenbi, ‘A kum bi na tabuan, baa pa diat babuta ma pa diat wangaau naat, diat daan.’ 30 Ma

‘diat a piri karom a kum taangaai, “Muaat a puka taau un miaat!” ma karom a kum tilitil, “Muaat a burung baat miaat!”’ Os 10:8

31 Baa diat a paam a kum utnaa mi baa in diwaai i lalaun utbaai, aawa diat a paami baa in diwaai ia maraang?”

32 Ma raa rudi kaai, a ru aakaina muaana, di ben ungaai diaar ma Iesu kupi ditul a wirua ungaai.

33 Baa diat waan paat u ra wanua di waatungi ma “A Lor,” diat aak waat Iesu u ra bolo matira, ma raa ru aakaina muaana kaai, raa u ra papaara ot, ma raa u ra papaara maira. 34 Ma Iesu i piri lenbi, “Tamaang,

* 23:16-17: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Un raaraa lukaara na waan likaai, Pilaato i laana palaa wa raa muaana ko ra karabus karom a taara.*

una wa anundiat aakaina mangamangaan, maa pa diat nunura aawa mi diat paami.” Ma diat pilaai laaki kup woi kon diat in lo paa raaraaina maaluu ko ra nuna kum maaluu.

³⁵ A taara diat turtur ma diat bababoi, ma a kum mukmuga diat tataur un Iesu, diat piri naa, “I walaauun paa a taara ingen. Baa ia a Kaarisito anun God, anuna naat na pipilak, i koina baa in walaauun paa ia ut.” ³⁶ Ma a kum tena wineium kaai diat tataur uni. Diat waan karomi, diat taar taa a waain baa i matitir taana, ma diat piri, ³⁷ “Baa ui a king anu ra taara Iudaia, mi un walaauun pa ui ma.” ³⁸ Di timu taa utkaai a timimu nate u ra bolo lenbi,

“BI IA A KING ANU RA
TAARA IUDAIA.”

³⁹ Raa ko ra ru aakaina muaana baa di wakete ungaai ta ditul ma Iesu, i pir abulbul Iesu naa, “Baa ui Kaarisito, un walaauun pa datul!” ⁴⁰ Ma raa paan diaar i kaankaan karomi, ma i piri naa, “Lelawaai, ui pa u burut karom God? Maa ui kaai datul raap datul kariaana raa mangaana kinadik ku. ⁴¹ I takado ut un daar, maa di baalu anundaar mangamangaan. Iaku a muaana mi pa i paam ta aakaina mangamangaan.” ⁴² Ma i piri taan Iesu, “Iesu, nuk pa iaau, baa un ruk u ra num mataanitu.” ⁴³ Ma i baalui naa, “Iaau pir a lingtatuna taam, mi ut un ki karom iaau u ra Paradaaiso.”

Iesu i maat
(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Io 19:28-30)

⁴⁴ Baa i 12 pakaana bung u ra mage, a buaal raap i baboto tuk un tuluina pakaana bung u ra maluraap, ⁴⁵ maa in mataana mage pa i babo. Ma ina maaluu na babaat kutu naruma u ra ruma na wetabaar i tarabaat naliwan kup ru pakaan. ⁴⁶ Ma Iesu i kulkulaai dekdek lenbi, “Tamaang iaau taar taa a niong u ra ru limaam.” Baa ia pir taai lenmi, i ung wa anuna lalaaun. ⁴⁷ Baa a mukmuga anu ra kum tena wineium i babo a utnaa mi, i pir walaawa paa God lenbi, “I lingtatuna aakit, a muaana mi a tena takado.” ⁴⁸ A kor na taara baa kuraa diat tur ungaai kupi diat a babo a utnaa mi, baa diat baboi, diat raapraapu a kum raprabondiat ma ra tapunuk ma diat waan talili. ⁴⁹ Iaku a kum teptepaan Iesu, ma ra in tabuan baa diat murmuri taangirong Gaalilaia, diat tur welwelik taau ut, ma diat babo a kum utnaa mi.

Di wainep Iesu u ra babaang na minaat

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Io 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Raa muaana, a iaana Iosep, a te Aarimaatia. Aarimaatia a taamaan u ra paapaar Iudaia. Iosep ia raa koina muaana, ma a tena takado, ma i kiki walaang kup a mataanitu anun God. Ia raa ko ra taara na kiwung, iaku pa i mulaaot ungaai ma diat u ra nundiat

naagagon ma u ra utnaa baa diat paami. ⁵² I waan karom Pilaato ma i aaring paa a minaatin Iesu koni. ⁵³ I lo pari paai, i pulu paai ma ra ina koina maalu, ma i wainep taai u ra babaang na minaat baa di aa kil taai u ra papaara waat, ma pa di wainep taa utbaai ta minaat uni. ⁵⁴ A bung maa a bung na waninaar, ma marawaai ma a Bung Saabaat in turpaai.

⁵⁵ Ma in tabuan baa diat weur ma Iesu taangirong Gaalilaia, diat murmur Iosep, ma diat babo taa a babaang na minaat ma ra mangaana wawainep baa di paami u ra minaatin Iesu. ⁵⁶ Ma diat waan talili balet, ma diat waninaar paa a kum utnaa baa i aangawian wakwakaak ma ra wel na mangingi kaai. Ma u ra Bung Saabaat, diat ngo welaar ut ma ra naagagon.

24

Iesu i tur balet ko ra minaat

(Mt 28:1-10; Mk 16:1-8; Io 20:1-10)

¹ Baa i malaana kinalik u ra mugaana bung u ra wik, in tabuan diat waan kup a babaang na minaat, ma diat lo a kum utnaa baa i aangawian baa diat aa waninaar paai. ² Ma diat baboi baa di aa tul ingen wa ina waat ko ra mataa ra babaang na minaat. ³ Diat ruk, iaku pa diat babo ma a minaat i ra Tadaaru Iesu. ⁴ Baa

i laklagon a nuknukindiat uni, raa ru muaana, anundiaar maalu i baarabaara aakit, diaar waan paat kakan karom diat. ⁵ Diat burut ma diat walipa a mataandiat unapia. Diaar piri taan diat, "I lawaai maa muaat baat kup a lalaaunina min naa ra kum minaat? ⁶ Pa i ki ma min, ia lalaaun balet. Muaat a nuk paa a pirpir baa ia pir taai taa muaat baa i ki utbaai irong Gaalilaia. ⁷ I pir taai naa, 'Din taar taa Natu ra Muaana u ra limaa ra aakaina taara, ma din aak waati u ra bolo, ma u ra wetula bung in lalaaun balet.' "⁸ Ma in tabuan maa diat nuk paa a pirpir anun Iesu.

⁹ Baa diat waan talili ko ra babaang na minaat, diat wewapua u ra kum utnaa raap mi karom a 11 naat na wawer ma karom diat raap kaai baa diat laana murmur Iesu. ¹⁰ In tabuan baa diat wapua a kum aapostolo u ra kum utnaa mi, bari diat: Maaria Maagdalone, Ioaana, ma Maaria naan Iakobo, ma raa kum tabuan kaai baa diat weur ma ditul. ¹¹ Iaku a kum aapostolo diat walangoro a pirpir anu ra in tabuan welaar ma ra pirpir biala ku, ma pa diat nurnur un diat. [¹² Iaku Petero i tur, i welulu kup a babaang na minaat. I pun pari, ma i waawet ma i babo a kum maalu maku, diat inep ingen taau. Ma i waan talili balet, ma i nuknuk aakit u ra utnaa mi i waan paat.]*

* **24:12:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Lukaa pa i timu a rina 12. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

*A winawaan urong
Emaaus
(Mk 16:12-13)*

¹³ Io, u ra bung ut maa, rudi kon diat baa diat laana murmur Iesu, diaar waan kup a taamaan a iaana Emaaus. I welwelik, welaar ma 11 kilomita taanginaanga Ierusalem. ¹⁴ Baa diaar waan waanwaan diaar pirpir u ra kum utnaa mi ia waan paat. ¹⁵ Baa diaar pipipir, ma diaar tiri wetwetalaai diaar, Iesu ut i waan paat karom diaar, ma ditul weur. ¹⁶ Iaku maa raa utnaa i pulu baat paa mataandiaar ma pa diaar babo lele paai.

¹⁷ Iesu i tiri diaar, “Aawa mi mur pirpir waanwaan uni u ra numur winawaan?” Diaar tur taau ku ma diaar babo na tapunuk. ¹⁸ Ma raa kon diaar a iaana Kileopaas, i tiri naa, “Ui maku duk raa maa u ki inaanga Ierusalem, ma pa u nunura a kum utnaa di paami inaanga u ra kum bungbung mi?” ¹⁹ Ma i tiri diaar, “A kum utnaa na aawa?” Ma diaar baalui naa, “A kum utnaa un Iesu a te Naasaret, a dekdek na propet aakit u ra nuna kum pina-paam, ma u ra nuna pirpir kaai, u ra mataan God ma ra taara raap. ²⁰ A kum ngaala na tena wetabaar karom God ma anundaat kum mukmuga diat taar taai u ra naagon kupi in maat, ma di aak waati u ra bolo. ²¹ Miaat nurnur uni naa ia maa in walaangalaanga Israael. Ma mi, i wetula bung baat a kum utnaa baa diat paami. ²² Bari kaai ia, raa kum

tabuan kon miaat, diat wakan miaat. Baa diat kalaa kabot kup a babaang na minaat, ²³ diat gaana bababoo taau kup a minaatina. Ma baa diat waan talili, diat piri naa diat babo taa raa ru aangelo u ra binabo, ma diaar wapua diat naa ia lalaun balet. ²⁴ Namur raa taara kaai kon miaat, diat waan paa u ra babaang na minaat, ma diat babo taa a utnaa baa in tabuan diat wewapua uni, iaku maa pa diat babo Iesu.”

²⁵ Ma Iesu i piri taan diaar, “Muaat longlong utbaai, pa muaat nurnur gagaa u ra kum utnaa a kum propet diat aa pir taai. ²⁶ Diat piri naa Kaarisito in kariaana a kum ngunungut mi, ma namur in ruk u ra nuna minamaar.” ²⁷ Turpaai u ra kum buk anun Moses ma ra kum propet, Iesu i papalaa karom diaar u ra kum utnaa raap di aa timu taai un ia ut u ra Buk Taabu. ²⁸ Baa ditul waan marawaai kup a taamaan baa diaar waan kupi, Iesu i walaari kupi in waan aakit ku. ²⁹ Ma diaar turbaati, diaar piri naa, “Un ki karom mir, maa ia maluraap, in mage i pot na lop ma.” Io, ditul ruk ma i ki karom diaar.

³⁰ Baa ditul ki na winangaan, Iesu i lo paa a bred, i waatung wakaak paa uni, i bik paai, ma i tabaara diaar mai. ³¹ Io, i tapalaa a mataandiaar, ma diaar babo lele paai maraagaam, ma i panaai paa maut kon diaar. ³² Ma diaar pirpir wetwetalaai karom diaar lenbi, “I

lingtatuna ut, a balaandaar i wuwan ma ra gaai baa i pirpir karom daar baa datul waan u ra aakapi, ma baa i palaa taa a pirpir na Buk Taabu taan daar.”

³³ U ra pakaana bung ut maa, diaar tur ma diaar waan talili gagaa balet un-aanga Ierusalem, ma diaar waan karom a 11 naat na wawer ma raa taara kaai baa diat ki ungaai. ³⁴ Diat piri naa, “A lingtatuna ut! A Tadaaru ia lalaaun balet, ma ia tur paat paa karom Simon.” ³⁵ Ma diaar wewapua u ra kum utnaa i waan paat karom diaar u ra aakapi, ma u ra nundiaar binabo lele uni baa i bik a bred.

Iesu i waan paat karom anuna kum naat na wawer
(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Io 20:19-23; Aap 1:6-8)

³⁶ Baa diaar pirpir utbaai u ra kum utnaa mi, Iesu ut i tur naliwan taan diat, [ma i piri naa, “A maalmaal karom muaat!”]† ³⁷ Diat burut aakit ma diat ururian uni, diat nuki naa a nion ku maa diat baboi. ³⁸ Ma i piri taan diat, “I lawaai maa muaat burut? Ma i lawaai maa muaat aalawur nuknuk?” ³⁹ Muaat babo a ru limaang ma a ru kaking. Iaa u mulu ut mi. Muaat a paam iaa u, ma muaat a babo iaa u. A nion pa ta panina, ma pa ta urina kaai. Iaku muaat baboi naa iaa u a paning ut ma ra uring utkaai.” [⁴⁰ Baa

ia pir taai lenmi, i waiaa taa a ru limaana ma ra ru kakina taan diat.]† ⁴¹ Diat gaai ma diat kakaian, iaku maa pa diat nurnur utbaai. Ma i tiri diat naa, “Pa ta utnaa kuri baa kupi ang aani?” ⁴² Ma diat tabaarai ma ra lik ian baa di aa tun taai. ⁴³ Ma i rakaan paai, ma i aani namataandiat.

⁴⁴ Ma i piri taan diat, “Baa iaa u ki utbaai karom muaat, iaa u aa pir taa a kum pirpir mi karom muaat naa: A kum utnaa raap baa di aa timu taai un iaa u, u ra kum Naagagon anun Moses, u ra pirpir anu ra kum propet ma u ra Kum Kelekele anun Dewid din paam ot raap paai.” ⁴⁵ Io, Iesu i wakaapa a nuknukindiat kupi diat a manaana u ra Buk Taabu. ⁴⁶ I piri taan diat naa, “Di aa timu taai lenbi, Kaarisito in wirua, ma u ra wetula bung in lalaaun balet ko ra minaat, ⁴⁷ ma din warawaai u ra iaana karom a kum wunwuna taara raap turpaai inaanga Ierusalem. Din warawaai karom diat naa diat a nukpuku ma God in una wa anundiat kum aakaina mangamangaan. ⁴⁸ Muaat a kum tena wewapua u ra kum utnaa mi muaat aa babo taai. ⁴⁹ Baboi, ang tula wa a utnaa baa Tamaang ia weweliman taau uni karom muaat. Muaat a ki ut min u ra taamaan mi, tuk baa

† 24:36: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Lukaa pa i timu a kum pirpir baa i ki naliwan u ra ru wakilang []. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur. ‡ 24:40: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Lukaa pa i timu a rina 40. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

din wamong ta muaat ma ra dekdek taanginaanga nate.”

Iesu i waan tato unaanga u ra maawa

(Mk 16:19-20; Aap 1:9-11)

⁵⁰ Namur i ben apari pa diat ko ra taamaan Ierusalem ma baa diat waan paat un raa wanua marawaai Betaania, i tulaa kado a ru limaana, ma i pir wadaan diat. ⁵¹ Baa i pir wadaan diat utbaai, i waan kon diat, ma God i lo tato paai unaanga u ra maawa. ⁵² [Diat lotu karomi], § ma diat waan talili balet unaanga Ierusalem ma ra ngaala na gaaia. ⁵³ Ma diat kiki u ra ruma na wetabaar, diat pir walaawa paa God.

§ 24:52: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Lukaa pa i timu a pirpir “Diat lotu karomi”. Diat nuki naa te ingen i timu taai namur.

A Koina Wewapua un Iesu Kaarisito Ioannes i timui A pirpir kaapa muga

Ioannes ia raa ko ra 12 naat na wawer anun Iesu (babo Mt 4:21). I babo a kum utnaa baa Iesu i paami ma i walangoro anuna kum wawer. I timu a buk mi namur taa ra tula buk baa Maataio, Maarko ma Lukaa ditul timui. I timu a buk mi kabina maa i nemi naa daat a nunura Iesu ma daat a nurnur uni, ma un Iesu ku daat a lalaaun takum, babo Io 20:31.

Raa ngaala na utnaa baa Ioannes i nem na wapua daat uni i lenbi: Iesu ia God ma ia a Natun God. U ra turpaai ra buk mi i pirpir kaapa un Iesu naa ia God ma narnaraap utbaai i ki ungaai ma God. I wapua daat kaai u ra kum utnaa na kakaian baa Iesu i paami, ma Ioannes i waatung diat naa a kum wakilang, kabina maa diat walingtatunai naa Iesu ia God. Ioannes i wapua daat kaai naa mongoro na taara pa diat nurnur un Iesu, a kum mukmuga anu ra taara Iudaia kaai pa diat nurnur.

A winawaan i ra buk Ioannes:

A Pirpir i waan paat a muaana (1:1-18)
Ioannes a Tena Baapitaaiso ma ra kum mugaana naat na wawer anun Iesu (1:19-51)

A pinapaam anun Iesu karom a taara (2:1-12:50)
A tintinip na wik ma ra minaat anun Iesu (13:1-19:42)
A tinur balet anun Iesu ko ra minaat (20:1-31)
Iesu i waan paat karom a kum naat na wawer irong Gaalilaia (21:1-25)

Iesu ia ut maa a Pirpir anun God

¹ Narnaraap utbaai baa pa di waki utbaai a rakrakaan buaal, a Pirpir ia ki muga. A Pirpir i ki ungaai ma God, ma a Pirpir ia ut maa God.

² Narnaraap utbaai i ki ungaai ma God. ³ U ra Pirpir ut, God i waki a kum utnaa raap, pa ta utnaa God i waki baa pa i waki ma ra Pirpir. ⁴ A lalaaun i ki uni, ma a lalaaun maa ia a kaapa anu ra taara raap. ⁵ A kaapa i baarabaara u ra baboto, ma a baboto pa i uwia laar paai.

⁶ God i tula wa raa muaana, a iaana Ioannes. ⁷ I waan paat kupi in wewapua u ra kaapa, kupi a taara raap diat a nurnur uni. ⁸ Ia ut wakir a kaapa, i waan paat ku kupi in wewapua u ra kaapa. ⁹ Maa a kaapa lingtatuna baa i wakaapa a taara raap, in waan paat ma urin u ra rakrakaan buaal.

¹⁰ A Pirpir i ki u ra rakrakaan buaal. Ma u ra Pirpir di waki a rakrakaan buaal, iaku a taara u ra rakrakaan buaal pa diat babo lele paai. ¹¹ I waan paat kup anuna taara, iaku maa anuna taara ut pa diat nemi.

¹² Iaku, karom diat baa diat nemi, ma diat nurnur u ra iaana, i moolaot pa diat kupi diat a kum natnatun God. ¹³ Wakir di waatung diat naa a kum natnatun God kabina u ra binabuta na wuna taara, baa u ra nemnem anun ta muaana taanga min napia. Pate, di buta diat ut u ra nion, u ra nemnem anun God.

¹⁴ A Pirpir i waan paat i muaana mulu, ma i ki naliwan taa miaat. Mi-aat aa babo taa anuna minamaar, a minamaar anun Natuna raa ot ku, baa i waan kon Tamaana, i teng ma ra maarmaari ma ra lingtatuna. ¹⁵ Ioaanes i wewapua kaapa uni ma i piri ma ra ngaala na ingaana lenbi, "Ia ut mi maa iaau wewapua muga uni naa, 'Ia baa in murmur taang, i ngaala taang, maa ia ut i lalaaun muga taang.'" ¹⁶ I teng ma ra maarmaari, ma ko ra nuna ngaala na maarmaari, i wadaan daat ma ra mongoro na koina utnaa baa i waanwaan paat karom daat. ¹⁷ Un Moses, God i taar taa a kum Naagagon taan daat, iaku un Iesu Kaarisito i taar taa a maarmaari ma ra lingtatuna karom daat. ¹⁸ Pa te utbaai i babo taa God. Iaku raa Natuna ku, i ki ungaai ma Tamaana, i waiaa God karom daat.

Ioaanes a Tena Baapitaaiso i wapua a taara un Iesu (Mt 3:1-12; Mk 1:1-8; Lk 3:1-18)

¹⁹ A kum mukmuga anu ra taara Iudaia taanga

Ierusalem, diat tula wa a kum tena wetabaar, ma raa taara ko ra wuna taara Lewi,* karom Ioaanes kupi diat a tiri naa, "Woi ui?" ²⁰ Ma Ioaanes wakir i pirpir baatbaati, i pirpir kaapa ut uni naa, "Wakir iaau Kaarisito." ²¹ Diat tiri balet naa, "Woi ui? Ui Eliaas?" Ma i baalu diat naa, "Pate, wakir iaau Eliaas." Diat tiri balet naa, "Ui a propet baa di piri naa in waan paat?" I baalu diat naa, "Pate." ²² Namur diat piri taana naa, "Woi ui? Un wapua miaat kupi miaat a wapua diat baa diat tula wa miaat urin. Aawa maa un piri un ui ut?" ²³ Ioaanes i baalu diat, "Iaau a muaana baa a propet Aaisaia i pirpir muga uni naa, 'In ingaan raa i wewataai u ra bil na wanua lenbi: Muaat a paam kado a aakapi anu ra Tadaaru.'" *Aais 40:3*

²⁴ A kum Parisaiao baa di tula wa diat karom Ioaanes, ²⁵ diat tiri naa, "U piri naa, wakir ui Kaarisito, ma wakir kaai ui Eliaas, baa a propet, baa di piri naa in waan paat. Io, baa lenmaa, aawa kabina baa u baapitaaiso a taara?" ²⁶ Ioaanes i baalu diat naa, "Iaau baapitaaiso muaat ma ra palaa, iaku raa kuri i tur naliwan taa muaat baa pa muaat nunura lelei. ²⁷ Ia baa in murmur taang, i ngaala, ma iaau, iaau kinalik aakit taana." ²⁸ A kum utnaa mi i waan paat irong Betaania un raa papaara daanim Ioridaan, baa Ioaanes i baapi-

* **1:19:** A taara ko ra wuna taara Lewi diat laana papaam u ra ruma na wetabaar.

taaiso a taara iaai.

Iesu a Naat na Sip baa in maat u ra aakaina manga-mangaan anu ra taara

²⁹ Raa bung namur, Ioanes i babo paa Iesu baa i waan waanwaan karomi, ma i piri naa, "Muaat baboi, a Naat na Sip anun God, ia baa in lo wa aakaina manga-mangaan anu ra rakrakaan buaal. ³⁰ Mi ut ia a muaana baa iaau wewapua muga uni naa, 'A muaana baa in murmur taang, ia i ngaala aakit taang, maa ia lalaun muga taang.' ³¹ Iaau kaai namuga pa iaau nunurai. Iaku iaau baapitaaiso ma ra palaa kupi ang waiaa a muaana mi karom a taara Israel."

³²⁻³³ Ma Ioanes i piri naa, "Pa iaau nunurai naa woi maa a Kaarisito. Iaku God, baa i tula wa iaau kupi ang baapitaaiso ma ra palaa, i wapua iaau naa, 'Un babo a Takado na Nion in waan pari ma in ki un raa muaana. Ma raa ia a muaana baa in baapitaaiso ma ra Takado na Nion.' Ma iaau babo a Takado na Nion i waan pari taanginaanga u ra maawa, i welaar ma ra ina buna ma i ki taau nate un Iesu. ³⁴ Iaau aa babo taa a utnaa mi i waan paat, ma iaau wewapua uni baa ia a Natun God."

A kum mugaana naat na wawer anun Iesu

³⁵ Raa bung talili, Ioanes ma rudi ko ra nuna kum naat na wawer ditul tur balet matira. ³⁶ Baa i babo paa Iesu

i waan aakit ditul, i piri uni naa, "Baboi, a Naat na Sip anun God."

³⁷ Baa a ru naat na wawer diaar walangoro a pirpir maa, diaar murmur maut Iesu.

³⁸ Baa Iesu i tur tapuku, i babo pa diaar baa diaar murmuri, ma i tiri diaar naa, "Aawa maa mur nemi?" Diaar baalu Iesu naa, "Raabi" (a kukuraaina naa Tena Wawer), "kuraa u ki awai?" ³⁹ Iesu i baalu diaar naa, "Mur waan urin kupi mur a baboi." Io, diaar murmuri, ma diaar babo a pakaana baa Iesu i ki iaai. Ma baa ditul waan paat, ia waat na pakaana bung paa, ma ditul ki maku matira a kudulaana bung na maluraap maa.

⁴⁰ Raa ko ra ru muaana baa diaar walangoro a pirpir anun Ioanes ma diaar murmur Iesu, a iaana Aanderiaas, a tein Simon Petero. ⁴¹ A mugaana utnaa Aanderiaas i paami, i baat paa tenalik Simon, ma i wapuai naa, "Miaat aa baat paa a Mesaia!" (a kukuraaina baa Kaarisito).

⁴² Aanderiaas i ben paa Simon karom Iesu. Baa Iesu i baboi, i piri taana naa, "Ui Simon, a natun Ioanes,† din waatung a iaam baa Kapaas." (U ra pirpir Grik di waatungi naa Petero, a kukuraaina ina waat.)

Iesu i wataa paa Pilipo ma Natanaael

⁴³ Raa bung talili balet, Iesu i nem na winawaan urong Gaalilaia. I baraata

† 1:42: Ioanes a taman Petero, wakir Ioanes a Tena Baapitaaiso.

paa Pilipo, ma i piri taana naa, “Un murmur iaau.”⁴⁴ Pilipo ia taangirong Bet-saaida, a taamaan anun Aanderiaas ma Petero.⁴⁵ Pilipo i baat paa Natanaael, ma i wapuai naa, “Miaat aa baat paa a muaana baa Moses i pirpir muga taau uni u ra Buk na Naagagon, ma ia baa a kum propet kaai diat aa wewapua muga taau uni u ra nundiat kum timtimu, ia Iesu a te Naasaret, natun Iosep.”

⁴⁶ Iaku Natanaael i baalui ku naa, “Naasaret! Lelawaai, ta koina utnaa ut in waan paat taangirong Naasaret?” Pilipo i baalui naa, “Un waan ku urin baa un baboi.”⁴⁷ Baa Iesu i babo paa Natanaael i waan paat karomi, i piri naa, “A te Israael mulu ut mi, pa i nunura warwaruga.”⁴⁸ Natanaael i tiri Iesu naa, “U nunura lelawaai iaau?” I baalui naa, “Baa Pilipo i ben pa ui urin, iaau aa babo muga wa ui baa kuraa u ki taau natudaangi ra in diwaai na fig.”⁴⁹ Natanaael i piri taana naa, “Tena wawer, ui a Natun God, ui a King anu ra taara Israael.”⁵⁰ Iesu i piri taana naa, “Lelawaai, u nurnur maraagaam baa iaau wapua ui naa u ki taau natudaangi ra in diwaai na fig? Namur un babo a kum ngaalangaala na utnaa aakit in waan paat, in ngaala ko ra utnaa mi u baboi.”⁵¹ Iesu i piri balet naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, muaat a babo a maawa in tapaapa, ma a kum aangelo anun God diat a waanwaan tato ma

diat a waanwaan pari karom a Natu ra Muaana.”

2

A paakamaau irong Kaana

¹ Namur baa ru bung i raap, di paam a lukaara na paakamaau irong Kaana, u ra papaar Gaalilaia. Naan Iesu i waan ut.² Ma di aaring kaai Iesu ma ra nuna kum naat na wawer kupi diat a waan u ra paakamaau.³ Baa pa ta waain ma, naan Iesu i wapua Iesu naa, “A waain ia raap.”⁴ Iesu i baalui naa, “Naang, i lawaai maa u wapua iaau uni? Anung pakaana bung pa i ot utbaai.”⁵ Naan Iesu i wapua a kum tultul naa, “Muaat a paam ku a kum utnaa baa i piri taa muaat kupi muaat a paami.”

⁶ 6 na ngaalangaala na palaa na waat diat tur matira kup a ginigi, welaar ut ma ra naagagon ko ra lotu anu ra taara Iudaia. Un raaraain palaa na waat mi, di laana watengi ma ra ru noina baa tula noina gaalon na palaa.⁷ Iesu i piri taa ra kum tultul naa, “Muaat a itup ateng taa a kum palaa na waat ma ra palaa.” Ma diat itup ateng raap ta diat.⁸ Io, Iesu i tula diat naa, “Muaat a itup paa ta palaa ko ra kum palaa na waat, ma muaat a loi karom ia baa i naagagon a lukaara.” Ma diat paami lenmaa.⁹ Baa a muaana baa i naagagon a lukaara i inim tamaai, a palaa maa ia waain raap. Pa i nunurai naa a waain mi

i waan taangawaai, a kum tultul ku baa diat itupi diat nunurai. I wataa ingen paa a muaana baa i paakamaau u ra bung maa, ¹⁰ ma i piri taana naa, “A taara raap diat laana wainim muga a taara ma ra koina waain. Baa diat aa inim iwan, io, diat wainim maku a taara ma ra waain baa pa i koina wakaak. Iaku ui, u wetabaar maraagaam ma ra koina waain aakit mi.”

¹¹ Mi ia a mugaana wak-
ilang baa Iesu i paami. I paami irong Kaana u ra pa-
paar Gaalilaia. I waiaa paat
anuna minamaar mai, ma
anuna kum naat na wawer
diat nurnur uni.

¹² Namur, baa a paaka-
maau mi ia raap, i waan
urong Kaapernaum, diat
weur ma naana, a kum
tatena liklik ma anuna kum
naat na wawer. Diat ki
matira a kabaana bung ut.

*Iesu i wagogom a ruma
na wetabaar*

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-
17; Lk 19:45-46)

¹³ Baa a lukaara na waan
likaai anu ra taara Iudaia i
marawaai, Iesu i waan un-
aanga Ierusalem. ¹⁴ Baa i
ruk un raa pakaana ko ra
ruma na wetabaar, i babo
a taara diat wiura a kum
bulumakaau, ma ra kum
sip, ma ra kum buna, ma
i babo kaai a kum tena ki-
aana maani, diat kiki naa
ra nundiat kum luwu. ¹⁵ I
wiri paa a kum aaru kup in
aaru na wineium, ma i lu
pari wa diat raap mai. I lu
pari wa a kum bulumakaau
ma ra kum sip, ma i ong

lamira wa a kum maani anu
ra kum tena kiaana maani,
ma i ong puku wa anundiat
kum luwu. ¹⁶ Ma i piri taan
diat baa diat wiura a kum
buna, “Muaat a lo pari wa
diat taanga min! Ma koku
muaat puku paa a ruma
anun Tamaang kup a ruma
na wiura!” ¹⁷ Anuna kum
naat na wawer diat nuk paa
a pirpir u ra Buk Taabu lenbi,
“Ang wirua kabina u ra nung
ngaala na maarmaari kup
anum ruma.” *Kele 69:9*

¹⁸ A taara Iudaia diat waan
paat balet karom Iesu ma
diat tiri naa, “Woi na wak-
ilang un waiaa miaat uni,
kupi miaat a nunurai naa u
paam akoto a naagagon kupi
un paam a kum utnaa mai
mi?” ¹⁹ Iesu i baalu diat naa,
“Muaat a reng wa a ruma bi
anun God ma ang watur paai
balet ku un ta tula bung.”
²⁰ Diat tiri Iesu naa, “Di paam
paa a ruma mi un 46 na ki-
laala, ma ui un paam paai
balet ku un ta tula bung?”

²¹ Baa Iesu i pirpir u ra
ruma anun God, i pirpir
welwelaar ut u ra panina.
²² Namur baa Iesu ia lalaaun
paat balet ko ra minaat,
anuna kum naat na wawer
diat nuk paa a pirpir mi. Io,
diat nurnur maraagaam u ra
Buk Taabu, ma ra pirpir baa
Iesu i pir taai.

²³ Baa Iesu i ki inaanga
Ierusalem u ra lukaara na
waan likaai, mongoro na
taara diat babo a kum wak-
ilang i paami, ma diat nur-
nur u ra iaana. ²⁴ Ma Iesu
pa i nurnur un te, kabina

maa i nunura a taara raap.
²⁵ Pa i iba kup te kupi in wapuai u ra mangamangaan anu ra taara, kabina maa ia ut i nunura wakaak a balaan diat.

3

Iesu diaar ma Nikadimo

¹ Raa muaana kon diat a kum Parisaiao, a iaana Nikadimo, ia raa mukmuga anu ra taara Iudaia. ² I waan karom Iesu un raa bung na marum ma i piri taana naa, "Tena wawer, miaat nunura ui baa ui a tena wawer, baa God i tula wa ui. Pa ta muaana in paam laar paa a kum wakilang u paami, baa God pa in waraauti." ³ Iesu i baalui naa, "Iaau pir a lingtatuna taam, baa te pa di buta matakina, pa in babo a mataanitu anun God." ⁴ Nikadimo i piri taana naa, "Din buta matakina lelawaai paa te baa ia takaana? Lelawaai, in ruk balet u ra in balaan naana kupi in butai balet?"

⁵ Iesu i baalui naa, "Iaau pir a lingtatuna taam, baa te pa di buta matakina u ra palaa ma u ra Nion, pa in ruk laar paai u ra mataanitu anun God. ⁶ Ia baa di butai u ra panina, in lalaaun na panina ku, ma ia baa di butai u ra Nion, in lalaaun na nion. ⁷ Koku u kakaiian baa iaau piri taam naa din buta matakina muaat. ⁸ A dadaip i waan taltalili welaar ma ra nuna nemnem, u walangoro a rurungaina, iaku pa u nunurai naa i waan taangawaai, ma in waan uwaai.

Lenkaai maa karom diat baa a Nion i buta matakina diat."

⁹ Nikadimo i tiri naa, "In papet lelawaai a utnaa mi?" ¹⁰ Iesu i baalui naa, "Ui a ngaala na tena wawer anu ra taara Israael, i lawaai maa pa u nunura a kum utnaa mi? ¹¹ Iaau pir a lingtatuna taam, miaat pir a utnaa miaat nunurai, ma miaat wewapua u ra utnaa baa miaat aa babo taai, iaku pa muaat nurnur u ra kum utnaa miaat wewapua uni. ¹² Iaau wapua muaat u ra kum utnaa taanga main napia ma pa muaat nurnur uni. Io, muaat a nurnur lelawaai baa ang wapua muaat u ra kum utnaa taanginaanga u ra maawa? ¹³ Pa te i waan paa unaanga nate u ra maawa, Natu ra Muaana ot ku baa i waan pari taanginaanga nate u ra maawa. ¹⁴ Moses i wakete ina wui u ra in diwaai u ra bil na wanua. Lenkaai maa din wakete Natu ra Muaana unate, ¹⁵ kupi diat raap baa diat nurnur uni diat a lalaaun takum.

¹⁶ "God i maari a rakrakaan buaal, ma i taar wa Natuna raa ot ku, kupi diat raap baa diat nurnur uni, diat a lalaaun takum, ma pain diat a wirua. ¹⁷ God pa i tula wa Natuna urin u ra rakrakaan buaal kupi in taar a naagagon na binabaalu karom a rakrakaan buaal. I tula wai ku kupi in walaaun a rakrakaan buaal. ¹⁸ Pa din taar a naagagon na binabaalu karom ia baa i nurnur uni. Iaku, ia baa pa i nurnur, ia tur

u ra dekdek na naagagon na binabaalu kabina pa i nurnur un Natun God raa ku. ¹⁹ Bi ia a naagagon anun God: A kaapa ia waan paat u ra rakrakaan buaal, iaku a taara diat nem ku a baboto ma a kaapa pate, maa anundiat mangamangaan i aaka aakit. ²⁰ Diat raap baa diat laana paam a kum aakaina mangamangaan, diat milikuaana ku a kaapa, ma pa diat waan karom a kaapa, kaduk din babo puaana paa anundiat kum aakaina mangamangaan. ²¹ Iaku, diat baa diat murmur a lingtatuna, diat waan paat u ra kaapa, kupi din babo puaanai naa anundiat kum pinapaam i kabina paa ut kon God.”

Ioaanes a Tena Baapitaaiso i wewapua un Iesu

²² Namur, Iesu ma anuna kum naat na wawer diat waan taanga Ierusalem kup raa taamaan lik kuraa ut u ra papaar Iudaia, ma diat ki paa matira, ma i baapitaaiso a taara. ²³ Ma Ioaanes kaai i baapitaaiso irong Aainon marawaai Saaleim, kabina maa a ngaala na palaa matira. A taara diat waan karomi kupi in baapitaaiso diat. ²⁴ A utnaa mi i waan paat baa pa te utbaai i waruk Ioaanes u ra ruma na karabus.

²⁵ Raa kum naat na wawer anun Ioaanes diat weol na pirpir ma raa te Iudaia u ra nirariu na warwagomgom, a mangamangaan u ra lotu Iudaia. ²⁶ Diat waan karom Ioaanes ma diat wapuai naa,

“Tena Wawer, a muaana baa mur ki ungaai paa mai irong un raa papaara daanim Iori-daan, ia baa u wewapua taau uni, mi kurong ma kaai, i baapitaaiso, ma a taara raap diat waan maku karomi.”

²⁷ Ioaanes i piri taan diat naa, “Pa te in paam ta utnaa baa God pa i taar taai taana taanginaanga u ra maawa. ²⁸ Muaat ut muaat aa walangoro taai baa iaau piri lenbi, ‘Wakir iaau Kaarisito. God i tula wa iaau ku baa ang muga taana ma ia in murmur.’ ²⁹ A muaana baa i taulaa ma ta tabuan, anuna tabuan ut maa. A tepaa ra muaana baa i taulaa i tur ma i walangoroi, i gaaia aakit baa i walangoro in ingaa ra muaana baa i taulaa. Ma mi anung gaaia i welaar ma ra gaaia anu ra muaana maa, ma anung gaaia i ot maraagaam. ³⁰ Ia ut in ngaala waanwaan ma iaau ang kinalik waanwaan.”

Ia baa i waan pari taanginaanga u ra maawa

³¹ Ia baa i waan pari taanginaanga u ra maawa, i ngaala aakit taa ra taara raap. A muaana baa taanga napia, taanga min ut ia napia, ma i pirpir ku u ra kum utnaa taanga napia. Ia baa i waan taanginaanga u ra maawa, i ngaala aakit taa ra taara raap. ³² Ma i wewapua u ra kum utnaa i babo taai ma i walangoro taai, iaku pa te i nurnur u ra nuna wewapua. ³³ Iaku diat baa diat nurnur u ra nuna wewapua, diat mulaot uni baa God ia

a lingtatuna. ³⁴ Ia baa God i tula wai, i pirpir ma ra pirpir anun God, ma God i taar araap taa a Takado na Nion karomi. ³⁵ Tamaana i maari Natuna, ma i taar araap taa a kum utnaa u ra limaana. ³⁶ Ia baa i nurnur un Natun God in paam akoto a lalaaun takum. Iaku ia baa pa i tartaraam karom Natuna, pa in paam akoto a lalaaun, maa a kaankaan anun God in ki takum karomi.

4

Iesu i waan taangirong Iudaia kup Gaalilaia

¹ A kum Parisaiao diat walangoroi naa Iesu i ben paa mongoro na taara na wawer, diat mongoro taa ra taara na wawer anun Ioaanes, ma i baapitaaiso diat. ² Iaku maa Iesu ut pa i baapitaaiso te, anuna kum naat na wawer ku diat baapitaaiso. ³ Baa Iesu i nunurai naa a kum Parisaiao diat aa walangoroi, i waan paa taanga u ra papaar Iudaia ma i waan talili balet urong u ra papaar Gaalilaia. ⁴ U ra nuna winawaan i nemi ut baa in waan aakit irong u ra papaar Samaaria.

Iesu i pirpir ma ra tabuan Samaaria

⁵ Irong Samaaria, i waan paat u ra taamaan Sikaar, i marawaai ku naa ra pakaana pia baa Iaakob i tabaara natuna mai Iosep. ⁶ A daanim baa Iaakob ia kil taai kuraa matira. Io, Iesu i talangan a panina u ra nuna iokaana winawaan, ma i ki matira naa ra daanim

maa. U ra pakaana bung maa in mage i aaklakua.

⁷ Io, raa tabuan Samaaria i waan paat kupi in itup. Iesu i piri taana naa, "Un tabaara iaau ma ta palaa." ⁸ Anuna kum naat na wawer diat aa waan u ra taamaan kupi diat a kul utnaa na winangaan. ⁹ A tabuan Samaaria i baalu Iesu naa, "Ui a te Iudaia, ma iaau a tabuan Samaaria, aawa kabina baa u aaring iaau kup ta palaa?" Maa a kum te Iudaia pa diat wemaraam ma ra kum te Samaaria. ¹⁰ Iesu i baalui naa, "Baa u nunura a wetabaar anun God, ma u aa nunura kaai ia baa i aaring ui kup ta palaa, un aaring, ma in tabaara ui ma ra palaa na lalaaun." ¹¹ A tabuan i piri taana naa, "Tadaaru, pa num ta ititup kupi un itup palaa mai, ma a daanim mi i dardarong aakit, taangawaai a palaa na lalaaun maa? ¹² U nuki naa u ngaala taan tabumiaat Iaakob baa i tabaara miaat ma ra daanim mi? Ia, ma a kum natnatuna liklik ma anuna kum wewagua kaai, diat raap diat inim koni."

¹³ Iesu i baalui naa, "Diat raap baa diat inim u ra palaa mi diat a maruk balet ku. ¹⁴ Iaku diat baa diat a inim u ra palaa baa ang tabaara diat mai, pain diat a maruk balet ma. A palaa maa ang tabaara diat mai, in welaar ma ra in mataa ra daanim u ra nundiat lalaaun baa in buabua paat ma in tabaara diat ma ra lalaaun takum." ¹⁵ A tabuan i piri taana naa,

“Tadaaru, tabaara iaau ma ra palaa maa, kupi koku ma iaau maruk, ma koku ma iaau waan liklik urin kup a inutup.”

¹⁶ Iesu i piri taana naa, “Un waan, ma un ben paa anum muaana ma mur a waan talili balet urin.” ¹⁷ A tabuan i baalui naa, “Pa nung ta muaana.” Iesu i piri naa, “A lingtatuna ut maa u piri naa pa num ta muaana. ¹⁸ U aa taulaa ma lima na muaana, ma raa maa u ki ungaai mai mari, wakir anum muaana. A lingtatuna ut maa u piri taang.” ¹⁹ A tabuan i baalui naa, “Tadaaru, mi iaau nunurai naa ui a propet. ²⁰ A kum taptabumiaat taanga namuga diat lotlotu karom God u ra taangaai bi, iaku muaat a taara Iudaia muaat piri naa din lotu ku karom God inaanga Ierusalem.”

²¹ Iesu i piri taana naa, “Baboi, a lingtatuna bi ang piri taam, a pakaana bung in waan paat, baa pa muaat a lotu ma karom Tamaang u ra taangaai mi, ma inaanga kaai Ierusalem pate. ²² Muaat a kum te Samaaria pa muaat nunura ia baa muaat lotlotu karomi, ma miaat a taara Iudaia miaat nunura ut ia baa miaat lotlotu karomi, kabina maa a warwalaun i waan paat ut ko ra taara Iudaia. ²³ A pakaana bung in waan paat ma mi ia waan paat, baa a kum dowot na tena lotu diat a lotu karom Tamaang u ra nion ma u ra lingtatuna. A kum mangaana tena lotu lenmaa Tamaang i nem aakit

diat. ²⁴ God a nion, ma diat baa diat lotlotu karomi, diat a lotu ut u ra nion ma u ra lingtatuna.”

²⁵ A tabuan i piri taana naa, “Iaau nunurai naa a Mesaia baa di waatungi naa Kaarisito, in waan paat, ma in wapuaana a kum utnaa raap karom miaat.” ²⁶ Iesu i baalui naa, “Iaau ut mi iaau pirpir taam.”

²⁷ U ra pakaana bung ut maa, a kum naat na wawer diat waan talili, diat kakaian aakit baa diat babo Iesu diaar pirpir ma ra tabuan. Iaku maa pa te kon diat i tiri naa, “U nem aawa?” baa lenbi, “Aawa kabina baa u pirpir mai?” ²⁸ A tabuan maa i waan paa ko ra nuna in palaa, i waan talili kup a taamaan ma i wapua a taara matira naa, ²⁹ “Aai, muaat a waan urin, muaat a babo raa muaana i wapua iaau u ra kum utnaa raap baa iaau aa paam tataai namuga. Kanaapi ia ma duk baa a Mesaia?” ³⁰ Io, a taara maa diat waan paa ko ra taamaan, ma diat waan karom Iesu.

³¹ Baa a tabuan ia waan, a kum naat na wawer diat aaringi naa, “Tena wawer, un wangaan paa.” ³² Iaku Iesu i baalu diat ku naa, “Angaang utnaa na winangaan kuri ut baa pa muaat nunurai.” ³³ A kum naat na wawer diat tiri wetweta-lai diat naa, “Kuraa te ia tabaara taai duk ma ta utnaa na winangaan?” ³⁴ Iesu i piri taan diat naa, “Angaang utnaa na winangaan bari ia, baa ang taraam u

ra nemnem anun ia baa i tula wa iaau urin, ma ang paam araap wa anuna pina-paam. ³⁵ Muaat laana piri lenbi, 'Waat na kalaang ut-baai kuraa baa din tangaa maraagaam.' Iaku iaau piri taa muaat naa: Muaat a babo takado unamuga, ma muaat a babo a kum pina-paam, diat aa mugaan raap, ma ia ot kupi din tangaai. ³⁶ A muaana baa i tangaa apaat a wai ra pinapaam, i lo a wedok uni. Ma a wai ra nuna tinangaa a utnaa kup a lalaun takum, kupi a muaana baa i maaarut ma a muaana baa i tangaa, diaar a ora gaaia ungaai. ³⁷ A pir-pir baa a taara diat laana piri i lingtatuna ut, lenbi, 'Raa i maaarut, ma raa i tangaa.' ³⁸ Io, iaau tula muaat kupi muaat a tangaa u ra pina-paam baa muaat ut pa muaat maarut taai. Raa taara ingen ut diat paam taai, ma muaat, muaat lo paa a wedok i ra nundiat pinapaam."

A kum te Samaaria diat nurnur

³⁹ Mongoro na te Samaaria ko ra taamaan maa diat nurnur un Iesu. Diat nurnur kabina u ra pirpir anu ra tabuan baa i piri taan diat naa, "I wapua iaau u ra kum utnaa raap baa iaau paam taai namuga."

⁴⁰ Io, a taara Samaaria diat waan karom Iesu ma diat aaring wowo paai kupi in ki naan diat, ma i ki paa ru bung matira. ⁴¹ Ma mongoro balet diat nurnur, kabina u ra nuna pirpir. ⁴² Diat piri

taa ra tabuan naa, "Mi miaat aa nurnur, wakir u ra pirpir baa u piri un Iesu, pate. Mii-aat ut miaat aa walangoroi ma miaat nunura lingtatunai naa ia a Tena Walaun anu ra rakrakaan buaal."

Iesu i walaun paa a natu ra mukmuga

⁴³ Baa ia raap ru bung matira, Iesu i waan urong Gaalilaia. ⁴⁴ Iesu ut ia wapua taa anuna kum naat na wawer naa, "A propet, a taara u ra nuna taamaan pa diat rui." ⁴⁵ A taara taangirong Gaalilaia diat aa waan paa u ra lukaara na waan likaai inaanga Ierusalem ma diat aa babo taa a kum utnaa Iesu i paami u ra lukaara. Io, baa Iesu i waan paat irong Gaalilaia, a taara diat gaaia paai.

⁴⁶ Iesu i waan talili urong Kaana u ra papaar Gaalilaia, a taamaan baa i puku paa a palaa kupi in waain iaai. Raa mukmuga anu ra mataanitu, natunalik a muaana i malaa-paang irong Kaapernaum.

⁴⁷ Baa i walangoroi naa Iesu i waan taanga Iudaia urong Gaalilaia, i waan karomi ma i aaring kupi in waan urong Kaapernaum ma in walaun paa natunalik a muaana baa marawaai ma in maat. ⁴⁸ Iesu i piri taana naa, "Pa muaat nurnur maut, baa pa muaat babo ta kum utnaa na kakajian ma ta kum wakilang." ⁴⁹ A mukmuga anu ra mataanitu i piri naa, "Tadaaru, daar a waan gagaa kaduk natunglik in maat!" ⁵⁰ Iesu i piri taana

naa, “Un waan ku, natumlik in lalaaun.” A muaana maa i nurnur u ra pirpir anun Iesu, ma i waan.

⁵¹ Baa pa i waan paat utbaai, anuna kum tultul diat waan baraatai ma diat wapuui lenbi, “Natumlik ia lalaaun.” ⁵² I tiri diat naa, “Woi na pakaana bung mulu maa natunglik i laangalaanga balet uni?” Diat baalui naa, “Nabung, un raain na pakaana bung u ra maluraap ina wuwan i raap koni.” ⁵³ Tamaa ra naat i nuk paa a pakaana bung ut maa Iesu i piri karomi naa, “Natumlik in lalaaun balet.” Io, diwaatamaana raap diat nurnur un Iesu. ⁵⁴ A utnaa mi, ia a weru wakilang Iesu i paami irong Gaalilaia, baa i waan taangirong Iudaia.

5

Iesu i walaangalaanga paa raa muaana

¹ Namur, Iesu i waan unaanga Ierusalem kup a lukaara anu ra taara Iudaia. ² Raa ngaala na kilobi na palaa, di waatungi u ra pirpir Ebraaio baa Besaataa, i ki inaanga Ierusalem, marawaai u ra bonanaaka baa di waatungi naa “Rukruk na sip”. Ma lima na baraada diat tur lili paa a kilobi maa. ³⁻⁴ Mongoro na taara baa diat bilua ma ra aalawur mangaana malaapaang, diat kiki matira, a kum pula,

diat baa pa diat waanwaan, ma diat baa panpanindiat i maat.*

⁵ Ma raa muaana i ki matira ia malaapaang paa ³⁸ na kilaala. ⁶ Iesu i babo paa a muaana maa i inep taau matira. Baa i nunurai naa a muaana maa ia welwelik aakit uni a malaapaang, i tiri naa, “Lelawaai, u nemi naa un laangalaanga?” ⁷ A muaana maa i baalui naa, “Le, pa te i laana waraaut iaau kupi in lo ta iaau u ra pakaana bung baa a palaa i buabua uni. Baa iaau nem na waan kupi ang rariu, raa ingen ku in kalaa muga baat pa iaau.” ⁸ Iesu i piri taana naa, “Un tur, un lo paa anum baat ma un waan.” ⁹ A muaana maa i laangalaanga maut, i tur, i lo paa anuna baat, ma i waan.

A utnaa mi i waan paat u ra Bung Saabaat. ¹⁰ Raa kum te Iudaia diat piri taa ra muaana baa Iesu i walaangalaanga paai naa, “A Saabaat mi! I taabu baa din lo a baat uni.” ¹¹ Ma i baalu diat ku naa, “A muaana baa i walaangalaanga pa iaau i piri taang naa ang lo paa anung baat ma ang waan.” ¹² Diat tiri naa, “Woi na muaana maa i piri taam naa un lo paa anum baat ma un waan?” ¹³ Iaku a muaana maa pa i nunurai naa woi maa i walaangalaanga paai, kabina u ra kor na taara baa

* **5:3-4:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: Diat kiki walaang kup a palaa baa in buabua. Raa kum pakaan a aangelo anu ra Tadaaru i waan pari taau u ra kilobi maa, ma i walaklagoni. Te ku baa in rariu muga paa u ra palaa maa baa i bua, in laangalaanga maut ko ra nuna malaapaang.

Iesu i waan naliwan taan diat.

¹⁴ Namur ut, Iesu i baraata paa a muaana maa u ra ruma na wetabaar. I piri taana naa, “Baboi, u aa laangalaanga mi. Koku balet ma u paam aakaina, kaduk ta aakaina utnaa aakit ma in manong ui namur.” ¹⁵ A muaana maa i waan ma i wapua a kum te Iudaia naa, “Iesu ut i walaangalaanga pa iaau.” ¹⁶ Io, anundiat kum aakaina mangamangaan karom Iesu i turpaai matira, maa kabina i paam a kum utnaa mi u ra Bung Saabaat. ¹⁷ Iesu i piri taan diat naa, “Tamaang pa i ngo ma ra pinapaam na wewaraaut, lenmaa iaau kaai pang ngo ma ra pinapaam na wewaraaut karom a taara.” ¹⁸ Mari ia a kabina baa a kum te Iudaia diat nem aakiti naa diat a aak doko Iesu. Diat kaankaan karom Iesu wakir i kabina ku baa i papaam u ra Bung Saabaat. I kabina kaai maa Iesu ut i waatung God baa Tamaana, ma u ra pirpir mi i welaara ia ut ma God.

Tamaana i taar a naagagon karom Natuna

¹⁹ Iesu i baalu diat, ma i piri naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, Natun God pa i paam biala paa ku ta utnaa u ra nuna nemnem, i paam ku a kum utnaa baa i babo Tamaana i paami. Maa a utnaa raap baa Tamaana i paami, Natuna kaai in paami. ²⁰ Tamaana i maari Natuna, ma i waiaa a kum utnaa raap baa i laana paami

karomi. Ma in waiaai kaai u ra kum ngaalangaala na utnaa kon raa mangaan mi, kupi muaat a kakaian uni. ²¹ Welaar ma Tamaana i watur paa a kum minaat ma i tabaara diat ma ra lalaaun, lenkaai maa karom Natuna, in tabaara diat baa i nemi kupi in tabaara diat ma ra lalaaun. ²² Tamaana pa in naagagon te, iaku i taar taa a naagagon raap taan Natuna, kupi in naagagon mai, ²³ kupi a taara raap diat a ru Natuna welaar ma diat ru Tamaana. Te baa pa i ru Natuna, pa i ru kaai Tamaana, ia baa i tula wai urin.

²⁴ “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, te baa i walangoro anung kum pirpir ma i nur-nur un ia baa i tula wa iaau urin, ia paam akoto a lalaaun takum, ma pa in wirua u ra naagagon. Ia waan ko ra minaat kup a lalaaun takum. ²⁵ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, a pakaana bung in waan paat, ma mi ia waan paat, baa a kum minaat diat a walangoro a Natun God, ma diat baa diat walangoroi diat a lalaaun. ²⁶ God a kabi ra lalaaun ma i taari kaai karom Natuna, ia kaai a kabi ra lalaaun. ²⁷ God i taar taa a dekdek taana kupi in naagagon a taara mai, kabina maa ia a Natu ra Muaana. ²⁸ Koku muaat kakaian u ra pirpir mi. A pakaana bung in waan paat, baa diat raap baa diat inep u ra kum tung na minaat diat a walangoro in ingaana. ²⁹ Diat a waan paat ko ra kum tung na mi-

naat. Diat baa diat aa paam taa a koina mangamangaan diat a tur ko ra minaat kup a lalaaun takum. Ma diat kaai baa diat aa paam taa aakaina mangamangaan, diat a tur ko ra minaat kup a winirua takum.”

A wewapua kaapa un Iesu

³⁰ Iesu i pirpir utbaai karom a kum te Iudaia, i piri naa, “Pa iaau paam baa ku ta utnaa u ra nung nemnem, iaau naagagon welaar ma ra utnaa iaau walangoroi. Ma anung naagagon i takado, maa pa iaau mur a nuknuking, iaau murmur ut a nuknukin ia baa i tula wa iaau urin. ³¹ Baa iaau wewapua balet ut un iaau, anung wewapua pa in mawaat. ³² Raa ingen ut i wewapua un iaau, ma iaau nunurai naa anuna wewapua un iaau i lingtatuna aakit.

³³ “Muaat tula wa raa taara karom Ioanes a Tena Baap-itaaiso, ma i wapua diat u ra lingtatuna. ³⁴ Pa iaau iba kup ta taara baa diat a wewapua un iaau, iaku iaau piri lenbi kupi din walaauun muaat. ³⁵ Ioanes i welaar ma ra laam, baa i kup ma i kaapakaapa, ma muaat gaaia baa muaat babo kinalik paa ku u ra kaapakaa-paina.

³⁶ “Iaku a wewapua kaapa un iaau i ngaala taa ra wewapua kaapa anun Ioanes. A kum utnaa baa iaau laana paami, diat wewapua kaapa un iaau naa Tamaang i tula wa iaau,

maa a kum pinapaam maa, Tamaang i taar ta diat taang kupi ang paami. ³⁷ Ma Tamaang, ia baa i tula wa iaau urin, ia wewapua kaapa taau un iaau. Pa muaat walangoro in ingaana, ma pa muaat babo taa kaai a mataana. ³⁸ Ma pa muaat nuk akoto anuna pirpir u ra balaamuaat, kabina maa pa muaat nurnur un ia baa di tula wai urin. ³⁹ Muaat lukluk ut a Buk Taabu, kabina maa muaat nuki naa muaat a lo a lalaaun takum uni. Iaku a Buk Taabu kaai i wewapua ut un iaau! ⁴⁰ Iaku maa pa muaat nem na waan karom iaau kupi muaat a lo a lalaaun.

⁴¹ “Pa iaau iba kup a pir walaawa anu ra taara karom iaau. ⁴² Maa iaau nunura muaat ut, baa pa muaat maari God u ra balaamuaat. ⁴³ Iaau waan paat u ra iaan Tamaang, ma pa muaat gaaia pa iaau. Iaku baa te ingen in waan paat ma ra iaana ut, io, muaat a gaaia paai. ⁴⁴ Muaat, muaat nemnem aakiti kupi a taara diat a pir walaawa pa muaat. Baa lenmaa, muaat a nurnur lelawaai? Maa pa muaat ngaraa kup a pir walaawa anun God karom muaat, God ia baa raa ot ku. ⁴⁵ Koku muaat nuki naa iaau maa ang takuna muaat karom Tamaang, pate. Moses baa muaat nurnur naa in waraaut muaat, ia ut maa in takuna muaat. ⁴⁶ Baa muaat nurnur un Moses, gun muaat a nurnur utkaai un iaau, kabina maa ia i timtimu muga un iaau. ⁴⁷ Iaku baa

pa muaat nurnur u ra kum timtimu anun Moses, muaat a nurnur lelawaai u ra nung kum pirpir?"

6

Iesu i tabaara 5,000 na muaana

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lk 9:10-17)

¹ Io, namur, Iesu i waan bolo u ra taai kikiril Gaalilaia, baa di waatungi kaai naa a taai kikiril Tiberiaas. ² A ngaala na kor na taara diat murmuri, kabina baa diat aa babo taa a kum wakilang Iesu i paami, baa i walaan-galaanga pa diat baa diat malaapaang. ³ Iesu i waan tato unaanga u ra taangaai ma diat ki ungaai ma ra nuna kum naat na wawer. ⁴ Ma a lukaara na waan likaai anu ra taara Iudaia ia marawaai.

⁵ Baa Iesu i babo kado, i babo paa a ngaala na kor na taara diat waan karomi. I piri taan Pilipo naa, "Daat a kul ta utnaa na winangaan awaai kupi daat a tabaara a kum taara mai mi?" ⁶ Iesu i piri lenmi kupi in walaar ku Pilipo. Ia ut ia nunura a utnaa baa in paami. ⁷ Pilipo i baalui naa, "Ta utnaa na winangaan baa din kul paai ma ta 200 na denaaria,* pa in welaar ma diat, raaraa pulik ku maa diat a aani." ⁸ Raa balet kon diat anuna kum naat na wawer, a iaana Aanderiaas, a tein Simon Petero, i piri taan Iesu naa, ⁹ "Raa naat muaana lik kuri i lo limnain bred ku baa di paami ko

ra baali, ma ruina ian. Iaku maa in welaar ma ra kor na taara mi lelawaai?"

¹⁰ A wanua maa in wali raap ku, io, Iesu i tula anuna kum naat na wawer kupi diat a waki a taara matira. A kor na taara maa, a niluluk i ra in muaana ku i welaar ma 5,000. ¹¹ Iesu i lo paa limnain bred, i waatung wakaak paa uni karom God, ma i palau a taara mai baa diat ki matira. Ma i palau diat kaai ma ra ian, welaar ma ra nundiat nemnem. ¹² Baa diat aa maaur raap, i piri taa ra nuna kum naat na wawer naa, "Muaat a ung ungaai wakaak a utnaa raap diat aan kapo taai, kupi koku di baanaakaka a utnaa na winangaan." ¹³ Io, diat ung ungaai raap paa a utnaa baa a taara diat aan kapo taai, ma diat wangaana ateng paa 12 kaa ko ra limnain bred maa. ¹⁴ Baa a taara diat babo a wakilang mi i paami, diat piri naa, "A lingtatuna aakit baa a muaana mi, ia a propet baa di piri naa in waan paat urin u ra rakrakaan buaal." ¹⁵ Baa Iesu ia nunurai naa diat nem na waan karomi kupi diat a wowo paai kupi in king, io, i waan ingen paa kon diat unaanga nate un raa taangaai.

Iesu i waan nate u ra taai kikiril

(Mt 14:22-33; Mk 6:45-52)

¹⁶ Baa ia tawiwibung a kum naat na wawer anun Iesu diat waan pari unakono kup a taai kikiril. ¹⁷ Diat kaa

* **6:7:** Raa denaaria i welaar ma ra wedok anun raa muaana un raa bung na pinapaam.

taau u ra mon, ma diat tur-paai kupi diat a waan bolo u ra taai kikir kup Kaaper-naaum. Ia marum, ma Iesu pa i waan paat utbaai karom diat. ¹⁸ A dekdek na dadaip i waan paat ma a taai u ra taai kikir i top dekdek maut. ¹⁹ Baa diat aa walua welwelik, welaar duk ma lima na kilomita, diat babo paa Iesu i waan nate u ra taai kikir karom diat u ra mon. Ma diat burut aakit. ²⁰ Iaku Iesu i piri taan diat naa, "Koku muaat burut, iaau ku mi." ²¹ Ma diat gaai paai kupi in kaa u ra mon. Io, diat pukaai maut u ra wanua baa diat waan kupi.

A taara diat baat kup Iesu

²² U ra bung namur, a kor na taara baa diat ki irong un raa papaara taai kikir, diat nunurai naa raa mon ot ku i ki matira. Diat nunurai naa a kum naat na wawer ku maa diat waan, Iesu ut pa i kaa ungaai ma diat. Diat ku diat waan taanga matira. ²³ Namur raa kum mon taangirong Tiberiaas diat pukaai marawaai u ra wanua baa a Tadaaru i waatung wakaak u ra bred ma a kor na taara diat wangaan iaai. ²⁴ Baa a kor na taara diat baboi baa Iesu ma ra nuna kum naat na wawer pa diat ki matira, diat kaa u ra kum mon, diat waan urong Kaaper-naaum ma diat baat kup Iesu.

Iesu ia a bred na lalaaun

²⁵ Baa a taara diat baat paa Iesu irong un raa papaara taai kikir, diat tiri naa, "Tena Wawer, naangaian ku maa u waan taau min?"

²⁶ Iesu i baalu diat naa, "Iaau pir a lingtatuna taa muaat, wakir muaat baat kup iaau u ra kum wakilang baa iaau paami, pate. Muaat baat ku kup iaau kabina muaat aan a bred ma muaat maaur uni. ²⁷ Koku muaat ongongor kup a utnaa na winangaan baa i marmareng ku. Muaat a ongongor kup a utnaa baa in taana takum kup a lalaaun namur, baa Natu ra Muaana in tabaara muaat mai. Maa God Tamaana ia wakilang taa Natuna naa i tur ungaai mai." ²⁸ Diat tiri naa, "Aawa maa miaat a paami kupi miaat a paam a pina-paam anun God?" ²⁹ Iesu i baalu diat naa, "Bari ia a pinapaam anun God, baa muaat a nurnur un ia baa di tula wai urin." ³⁰ Ma diat tiri balet naa, "Aawa a wakilang un paami kupi miaat a baboi ma miaat a nurnur un ui uni? Aawa maa un paami?" ³¹ A kum taptabumiaat taanga namuga diat aan a maana u ra bil na wanua, welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, 'I tabaara diat ma ra bred taanginaanga u ra maawa ma diat aani.' " *Kele 78:24*

³² Iesu i piri taan diat naa, "Iaau pir a lingtatuna taa muaat, wakir Moses maa i tabaara diat ma ra bred taanginaanga u ra maawa, Tamaang maa i tabaara diat. Ma mi i tabaara muaat ma ra bred lingtatuna taanginaanga u ra maawa. ³³ Ia baa i waan pari taanginaanga u ra maawa, ia ut maa a bred anun God, baa i taar a

lalaun karom a taara raap u ra rakrakaan buaal.”

³⁴ Diat piri taana naa, “Tadaaru, un tabaara miaat ma ra bred maa u ra kum bungbung raap.” ³⁵ Iesu i baalu diat naa, “Iaau a bred na lalaun. Baa te in waan karom iaau pa in molo, ma baa te in nurnur un iaau pa in maruk balet ma. ³⁶ Iaau aa pir taai taa muaat naa muaat aa babo ta iaau, iaku pa muaat nurnur. ³⁷ Diat raap baa Tamaang i taar ta diat taang, diat a waan karom iaau, ma te baa in waan karom iaau pang lu wai, painte mulu. ³⁸ Maa iaau waan pari taanginaanga u ra maawa, wakir kupi ang murmur a nuknuking, pate, kupi ang murmur ut a nemnem anun Tamaang, ia baa i tula wa iaau urin. ³⁹ Bari ia a nemnem anun Tamaang, ia baa i tula wa iaau urin, naa koku te kon diat baa ia taar ta diat taang in wirua. Ang watur raap pa diat balet ko ra minaat u ra tintinip na bung. ⁴⁰ U ra nemnem anun Tamaang, diat raap baa diat babo kup Natuna ma diat nurnur uni, diat a lalaun takum, ma iaau ang watur pa diat ko ra minaat u ra tintinip na bung.”

⁴¹ Raa kum te Iudaia diat pirpir mumumuk un Iesu, kabina maa i piri naa, “Iaau a bred baa i waan pari taanginaanga u ra maawa.” ⁴² Io, diat piri uni naa, “Iesu a natun Iosep ku. Daat nunura ku tamaana ma naana. Io,

aawa kabina maa i piri naa i waan pari taanginaanga u ra maawa?” ⁴³ Iesu i piri taan diat naa, “Koku muaat pirpir mumumuk. ⁴⁴ Pain te in waan karom iaau, baa Tamaang, baa i tula wa iaau, pa i ben taai karom iaau, ma iaau ut ang watur paai ko ra minaat u ra tintinip na bung. ⁴⁵ A kum propet diat aa timu taai lenbi, ‘God in wer diat raap.’ *Aais 54:13* Io, diat raap baa diat walangoro Tamaang ma diat wawer koni, diat a waan karom iaau. ⁴⁶ Pa te i babo taa Tamaang, ia ut baa i waan paa kon God, i babo taa Tamaana. ⁴⁷ Iaau pir a lingtatuna taa muaat mi, ia baa i nurnur un iaau, ia lo a lalaun takum.

⁴⁸ “Iaau a bred na lalaun. ⁴⁹ A kum taptabumuaat taanga namuga diat aan a maana u ra bil na wanua, ma diat aa maat. ⁵⁰ Iaku a bred mi i waan taanginaanga u ra maawa, baa te in aani, pa in maat. ⁵¹ Iaau a bred a lalaunina, baa i waan pari taanginaanga u ra maawa. Baa te i wangaan ko ra bred mi, in lalaun takum. Maia, a bred baa ang wetabaar mai, ia a paning. Iaau taari kupi a taara u ra rakrakaan buaal diat a lalaun uni.”

⁵² Raa kum te Iudaia diat kaankaan wetwetaai, ma diat piri naa, “A muaana mi in tabaara lelawaai daat ma ra panina kupi daat a aani?” ⁵³ Io, Iesu i piri taan diat, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa pa muaat a aan a

pani ra Natu ra Muaana ma pa muaat a inim a gaapina, pa ta lalaaun lingtatuna in ki un muaat. ⁵⁴ Ia baa i aan a paning ma i inim a gaaping, ia lo a lalaaun takum, ma iaau ang watur paai ko ra minaat u ra tintinip na bung. ⁵⁵ Maa a paning ia a utnaa na winangaan lingtatuna, ma a gaaping ia a palaa na ininim lingtatuna. ⁵⁶ Ia baa i aan a paning ma i inim a gaaping, in lalaaun un iaau, ma iaau ang lalaaun uni. ⁵⁷ Tamaang baa i kabina u ra lalaaun i tula wa iaau, ma i tabaara iaau ma ra lalaaun. Lenkaai maa karom ia baa i aan a paning, iaau ang tabaarai ma ra lalaaun. ⁵⁸ Bi ia a bred baa i waan taanginaanga u ra maawa, wakir i welaar ma raa baa a kum taptabundaat taanga namuga diat aani, ma diat aa maat. Baa te in wangaan ko ra bred mi, in lalaaun takum.” ⁵⁹ Iesu i pir a kum pirpir mi baa i wer a taara u ra ruma na lotu irong Kaapernaum.

A pirpir na lalaaun takum

⁶⁰ Mongoro ko ra nuna taara na wawer baa diat walangoro a kum pirpir mi diat piri naa, “A wawer mi i dekdek aakit, woi maa in gaai kupi?” ⁶¹ Iesu i nunurai naa anuna taara na wawer diat pirpir mumumuk uni. I tiri diat naa, “Lelawaai, a pirpir mi pa i koina karom muaat? ⁶² In papet lelawaai karom muaat baa muaat a babo Natu ra Muaana in waan talili balet unaanga kup a taamaan baa namuga

ia ki paa iaai? ⁶³ A Nion, ia maa i taar a lalaaun. A dekdek i ra pani ra muaana pa ta utnaa i gaa uni. A kum pirpir baa iaau piri taa muaat, i Nion ma i lalaaun. ⁶⁴ Iaku raa taara kon muaat pa diat nurnur.” Iesu ia nunura muga wa diat baa pa diat a nurnur uni, ma ia kaai baa in wagu taai. ⁶⁵ Ma i piri kaai naa, “Bi ia a kabina baa iaau piri taa muaat naa pa te in waan karom iaau, baa Tamaang pa i taar taa a dekdek taana, kupi in murmur iaau.”

⁶⁶ Io, mongoro kon diat anuna taara na wawer diat waan talili paa koni, ma pa diat murmuri ma. ⁶⁷ Iesu i piri taa ra nuna 12 naat na wawer naa, “Lelawaai, muaat kaai, muaat nemi ma naa muaat a waan talili paa kon iaau?” ⁶⁸ Simon Petero i baalui lenbi, “Tadaaru, mi-aat a waan ma karom woi? Maa anum ku a kum pirpir na lalaaun takum. ⁶⁹ Miaat aa nurnur ma miaat nunurai naa ui a Tena Gomgom anun God.” ⁷⁰ Iesu i piri taan diat naa, “Iaau aa pilak pa muaat a 12, naka? Iaku raa kon muaat a tabaraan ku!” ⁷¹ I pirpir un Iudaas, natun Simon Iskaariot, ia raa ko ra 12 naat na wawer, ia baa in wagu taa ut Iesu.

7

A kum tatein Iesu pa diat nurnur uni

¹ Io, namur Iesu i waan taltalili u ra kum taamtaamaan irong Gaalilaia. Pa i nem na waan taltalili irong

u ra papaar Iudaia, kabina raa kum te Iudaia diat nem na aak dokoi. ² A bung na lotu anu ra taara Iudaia baa di waatungi ma a lukaara na palpalip, i marawaai. ³ Io, a kum tatein Iesu diat piri taana naa, "I koina kupi un waan taanga min ma un waan urong Iudaia baa anum taara na wawer diat a babo a kum utnaa na kakaian baa un paami. ⁴ Pa te i laana paam ino a kum utnaa, baa i nemi kupi a taara diat a nunurai. Baa u laana paam a kum utnaa mi, i koina baa un paam apuaanai kupi a taara u ra rakrakaan buaal raap diat a nunura ui!" ⁵ A kum tatena liklik diat pirpir lenmi, kabina maa diat kaai pa diat nurnur uni.

⁶ Iesu i piri taan diat naa, "Anung pakaana bung pa i ot utbaai, iaku karom muaat, anumuaat kum pakpakaana bung i laangalaanga ku. ⁷ A taara u ra rakrakaan buaal pa diat milikuaana muaat un ta utnaa, iaku diat milikuaana iaau, maa kabina iaau wapua diat u ra nundiat kum aakaina mangamangaan. ⁸ Muaat, muaat a waan unaanga u ra lukaara. Pang waan gagaa kup a lukaara mi, maa anung pakaana bung pa i ot utbaai." ⁹ Baa ia pirpir taau, io, i ki okot irong Gaalilaia.

Iesu i waan kup a lukaara

¹⁰ Baa a kum tatein Iesu diat aa waan kup a lukaara, io, namur Iesu i murmur diat, iaku pa i pet waiaa ia karom a taara. I waan ino

waanwaan ku. ¹¹ Raa kum te Iudaia diat baat kup Iesu u ra lukaara, diat wetiri naa, "A muaana mi kuraa ia awaai?"

¹² Mongoro na taara diat pirpir ino un Iesu. Raa taara diat piri uni naa, "Ia a koina muaana," ma raa taara diat piri naa, "Pate, i ben araara a taara." ¹³ Ma pa te i pirpir baara uni, kabina maa diat burutaana raa kum taara Iudaia.

Iesu i wer a taara baa diat waan paat u ra lukaara

¹⁴ Baa diat aa ki naliwan u ra kum bungbung na lukaara, Iesu i turpaai kupi in wer a taara u ra ruma na wetabaar. ¹⁵ Raa kum te Iudaia diat kakaian aakit ma diat piri naa, "A muaana mi i nunura lelawaai a kum manaana mi? Maa pa i wawer paa." ¹⁶ Iesu i baalu diat naa, "A wawer mi iaau wawer mai, wakir anung, anun ia baa i tula wa iaau urin. ¹⁷ Baa te i nem na murmur a nemnem anun God, in nunura lelei, baa anung wawer mi kon God, baa ko ra nuknuking ku. ¹⁸ Te baa i pirpir ku ko ra nuknukina, i nemi ku kupi din nuk angaala paai. Iaku ia baa i nemi kupi din nuk angaala paa God baa i tula wai urin, ia maa i pir a lingtatuna, ma pa ta warwaruga i ki uni. ¹⁹ Moses ia taar taa a kum Naagagon taa muaat, iaku pa te kon muaat i taraam uni. Aawa kabina baa muaat nem na aak doko iaau?"

²⁰ A kor na taara diat baalui naa, "A tabaraan ia ruk taau un ui. Woi maa i nem na aak doko ui?"

21 Iesu i baalu anundiat pիրpir lenbi, “Iaau paam raa utnaa na kakaian, ma muaat kakaian raap uni. 22 Moses i taar taa a naagagon taa muaat kupi muaat a poko kikir a kum naat muaana. Iaku a naagagon mi, wakir anun Moses, a kum taara ut taanga namuga diat turpaai. Ma raa kum pakaan kaai muaat poko kikir a kum naat muaana u ra Bung Saabaat. 23 Baa muaat poko kikir ta naat muaana u ra Bung Saabaat, kupi koku di bubur a naagagon anun Moses, aawa kabina muaat kaankaan karom iaau baa iaau walaangalaanga paa a kudulaana muaana u ra Bung Saabaat? 24 Koku muaat naagagon ku u ra numuaat binabo, muaat a naagagon ma ra naagagon lingtatuna.”

Raa taara pa diat nurnur naa Iesu ia a Kaarisito

25 Raa taara taanginaanga Ierusalem diat wetiri naa, “Mari ma ia a muaana baa diat nem na aak dokoi? 26 Baboi, mari i tur ma i pիրpir namataa ra taara, ma pa diat pիրpir baalui. Kanaapi a kum mukmuga diat aa nunurai naa ia a Kaarisito? 27 Baa a Kaarisito in waan paat, pa din nunurai naa in waan paat taangawaai. Iaku a muaana mi daat nunura ku anuna taamaan.”

28 Iesu i wawer utbaai u ra ruma na wetabaar, i pիրpir ma ra ngaala na ingaana ma i pիրi naa, “Lelawaai muaat nunura mulu iaau ut, ma ra taamaan kaai iaau waan

koni? Pa iaau waan paat urin u ra nuknuking. Ia baa i tula wa iaau i pիր a lingtatuna. Ma muaat, pa muaat nunura ia baa i tula wa iaau urin. 29 Iaku iaau, iaau nunurai, kabina iaau waan ut koni, ma ia ut ia tula wa iaau.”

30 Io, a kum te Iudaia diat nemi naa diat a paam akoto paai, iaku pa te i paami, maa anuna pakaana bung pa i ot utbaai. 31 Mongoro ko ra kor na taara diat nurnur un Iesu ma diat pիրi naa, “A muaana mi i paam taa mongoro na utnaa na kakaian. Naapi Kaarisito ut mi?”

32 Baa a kum Parisaaiio diat walangoro a taara diat pipիր ino lenbi un Iesu, io, a kum ngaala na tena wetabaar, ma a kum Parisaaiio, diat tula wa a kum tena baboura ko ra ruma na wetabaar, kupi diat a paam akoto paai. 33 Ma Iesu i pիրi taan diat naa, “Iaau pang ki iwan naa muaat, ang waan balet karom ia baa i tula wa iaau urin. 34 Muaat a baat kup iaau, iaku pa muaat a baat pa iaau, ma pa muaat a waan laar paai kaai u ra taamaan baa ang ki iaai.” 35 Raa kum te Iudaia diat tiri wetwetalaai diat naa, “A muaana mi in waan ma uwaai, baa pa daat a baat laar paai? Lelawaai, in waan welwelik ma duk kup a kum taamaan anu ra taara Grik, baa anundaat taara diat ki iaai? Naapi in wer ma a taara Grik? 36 I pիրi naa daat a baat kupi ma pa daat a baat paai, ma pa daat a waan laar paai kaai u ra taamaan baa

in ki iaai. Aawa kukuraai ra nuna pirpir mi?"

A pirpir welwelaar u ra Takado na Nion

³⁷ U ra tintinip na bung i ra lukaara, a ngaatngaat na bung, Iesu i tur ma i pirpir ma ra ngaala na ingaana, i piri naa, "Baa te i maruk, koina baa in waan karom iaau ma ang wainimi. ³⁸ Welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, 'Ia baa in nurnur un iaau, a kum daanim na lalaaun diat a welulu paat ko ra nuna lalaaun.'" ³⁹ Iesu i pirpir u ra Takado na Nion, baa din tabaara diat mai baa diat nurnur uni. Maa pa di taar utbaai a Takado na Nion, kabina baa Iesu pa i lo utbaai anuna minamaar.

Pa i raa a nuknuki ra taara un Iesu

⁴⁰ Raa taara ko ra kor na taara baa diat walangoro a pirpir mi, diat piri naa, "A lingtatuna ut, a muaana mi a propet baa God i tula wai urin." ⁴¹ Raa taara kaai diat piri naa, "Ia a Kaarisito." Ma raa taara kaai diat piri naa, "Pate. A Kaarisito pa in waan paat taangirong Gaalilaia. ⁴² A Buk Taabu i piri naa, Kaarisito in waan paat ko ra wuna taara anun Dewid. In waan paat irong Betilem, a taamaan baa namuga Dewid i ki iaai." ⁴³ Ma pa i raa a nuknuki ra taara uni. ⁴⁴ Raa taara diat nem na paam akotoi, iaku pa ta paan diat i paam akotoi.

A kum mukmuga pa diat nurnur

⁴⁵ Baa a kum tena baboura ko ra ruma na wetabaar diat waan talili balet, a kum ngaala na tena wetabaar karom God diat tiri diat naa, "Aawa kabina maa pa muaat aal paa Iesu urin?" ⁴⁶ A kum tena baboura ko ra ruma na wetabaar diat baalu diat naa, "Pa ta muaana utbaai i laana pirpir welaar ma ra muaana mi!" ⁴⁷ A kum Parisaiao diat tiri diat naa, "Lelawaai, muaat kaai ia ben araara pa muaat? ⁴⁸ Lelawaai muaat nuki naa te kon miaat a kum mukmuga ma ra kum Parisaiao ia nurnur uni? Pate mulu. ⁴⁹ A kor na taara mi baa diat nurnur un Iesu, pa diat nunura a kum Naagagon anun Moses, a kaankaan anun God i ki un diat."

⁵⁰ Raa Parisaiao kon diat, a iaana Nikadimo, ia baa namuga i waan paat paa karom Iesu, i piri taan diat naa, ⁵¹ "U ra nundaat Naagagon pain daat a takuna biala ku te baa pa di walangoroi utbaai, kupi din baat paa a utnaa baa i paami." ⁵² Diat baalui ku naa, "Ni, ui kaai a te Gaalilaia ui? Un wawer u ra Buk Taabu ma un manaana uni naa a propet pa in waan paat taangirong Gaalilaia."

A tabuan baa i paam aakaina

[⁵³ Ma a taara raap diat waan weraan kup anundiat kum taamtaamaan.

8

¹ Iesu i waan tato unaanga u ra Taangaai na Oliwa. ² U ra malaana kinalik u ra bung namur, Iesu i waan

talili balet kup a ruma na wetabaar, ma a taara raap diat waan ungaai karomi. I ki ma i wer diat. ³A kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra kum Parisaai diat ben ruk paa raa tabuan karom Iesu. A tabuan maa di baraata paai baa i paam aakaina ma raa muaana. Diat wowo paa a tabuan maa kupi in tur namuga namataa ra taara. ⁴Diat piri taan Iesu naa, "Tena Wawer, a tabuan mi di baraata paai baa i paam aakaina ma raa muaana. ⁵U ra Naagagon anun Moses, baa ta tabuan in paami lenmaa, din duka dokoi ma ra kum waat. Io ui, aawa maa un piri uni?" ⁶Diat tiri lenmi, kabina diat nem na walaar ku Iesu mai, baa in pir taa ta pirpir, io, diat a takunai mai. Iaku Iesu i ki pari napia, ma i timtimu ma in kaalkaali na limaana.

⁷Baa diat tirtiri lenmaa, i tur ma i piri taan diat naa, "Baa te kon muaat pa i paam taa ta aakaina mangaman-gaan, io, in duka muga a tabuan mi ma tina waat." ⁸Iesu i ki pari balet, ma i timtimu balet ma in kaalkaali na limaana. ⁹Baa diat walangoro taa a pirpir mi anun Iesu, diat raap diat pari. A kum lapun diat pari muga, ma namur diat raap raaraa. Iesu maku i ki matira, diaar ma ra tabuan baa di watur taai naana. ¹⁰Iesu i tur, ma i piri taa ra tabuan naa, "Neling, diat baa diat takuna ui, kuraa ma diat awaai? Pa

te kon diat i naagagon ta ui?" ¹¹A tabuan i baalui naa, "Pate." Ma Iesu i piri taana naa, "Iaau kaai pang naagagon ui. Un waan ku, ma koku balet ma u paam aakaina."]*

Iesu a kaapa anu ra rakrakaan buaal

¹²Iesu i pirpir balet karom a taara, ma i piri naa, "Iaau a kaapa anu ra rakrakaan buaal. Ia baa i murmur iaau, in paam akoto a kaapa na lalaaun, ma pa in waanwaan balet ma u ra baboto." ¹³A kum Parisaai diat piri taana naa, "Anum wewapua pa i mawaat, maa ui ut u wewapua balet un ui."

¹⁴Ma Iesu i baalu diat naa, "Baa iaau ut iaau wewapua un iaau, anung wewapua i lingtatuna, maa iaau nunura a taamaan iaau waan koni, ma a taamaan ang waan kupi. Iaku muaat, pa muaat nunura a taamaan iaau waan koni, ma a taamaan baa ang waan kupi. ¹⁵Muaat, muaat naagagon ku ma ra naagagon anu ra taara, ma iaau pa iaau naagagon te. ¹⁶Baa iaau naagagon, anung naagagon i takado, kabina wakir iaau ku iaau paami, mir ut ma Tamaang, ia baa i tula wa iaau urin. ¹⁷Di aa timu taai u ra numuaat Naagagon lenbi, 'Baa ta rudi anundiaar pirpir i welaar ku un ta utnaa, anundiaar pirpir i lingtatuna.' ¹⁸Iaau mi iaau wewapua un iaau,

* **8:11:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa Ioaanes pa i timu a kum rina 7:53 tuk 8:11. Diat nuki naa te ingen i timui namur.

ma Tamaang baa i tula wa iaau urin, ia kaai i wewapua un iaau.”

¹⁹ Diat tiri naa, “Kuraa awaai tamaam?” Iesu i baalu diat naa, “Pa muaat nunura iaau ma pa muaat nunura kaai Tamaang. Baa gun muaat a nunura iaau, io, muaat a nunura kaai Tamaang.” ²⁰ Iesu i pir a pirpir mi u ra ruma na wetabaar, u ra wanua baa di laana ung a maani na wetabaar iaai. Pa te i paam akotoi, maa anuna pakaana bung pa i ot utbaai.

Iesu i watumaarang diat baa pa diat nurnur

²¹ Iesu i piri balet taa ra taara naa, “Ang waan kon muaat, muaat a baat kup iaau, ma muaat a maat ma ra numuaat kum aakaina mangamangaan. A taamaan baa ang waan kupi, pa muaat a waan laar paai iaai.” ²² Raa kum te Iudaia diat piri naa, “Aawa kukuraaina baa i piri naa, ‘A taamaan baa ang waan kupi, pa muaat a waan laar paai iaai’? Naapi in aak doko paai ma duk?” ²³ Iesu i baalu diat naa, “Muaat taanga main ut muaat napia, ma iaau, iaau waan ut taanginaanga nate. Muaat ko ra rakrakaan buaal, iaau wakir ko ra rakrakaan buaal. ²⁴ Bi ia a kabina baa iaau piri taa muaat naa muaat a maat ma ra numuaat kum aakaina mangamangaan. Baa pa muaat nurnur un iaau baa iaau ia ut mi iaau, io, muaat a maat ma ra numuaat kum aakaina mangamangaan.”

²⁵ Ma diat tiri naa, “Woi ui?” Iesu i piri taan diat, “Iaau aa wapua ta muaat turpaai u ra nung pinapaam, tuk mi. ²⁶ Mongoro na utnaa ang piri un muaat baa ang naagagon muaat uni, maa ia baa i tula wa iaau i lingtatuna, ma iaau, iaau wapua ku a taara u ra rakrakaan buaal u ra kum utnaa iaau walangoroi koni.”

²⁷ Pa diat nunurai naa Iesu i pirpir karom diat un Tamaana. ²⁸ Ma Iesu i piri naa, “Baa muaat a watur tato Natu ra Muaana unaanga nate, muaat a nunurai naa iaau ut mi iaau, ma muaat a nunurai kaai naa wakir iaau ot ku iaau papaam, Tamaang i wer iaau u ra kum utnaa iaau piri. ²⁹ Ia baa i tula wa iaau i ki karom iaau, pa i waan kon iaau, kabina baa iaau paampaam a kum utnaa baa i gaaiia uni.”

³⁰ Mongoro baa diat walangoro a kum pirpir mi, diat nurnur un Iesu.

A lingtatuna in walaangalaanga muaat

³¹ Iesu i piri karom a kum te Iudaia baa diat nurnur uni naa, “Baa muaat taraam u ra nung wawer, io, muaat anung taara na wawer mulu. ³² Ma muaat a nunura a lingtatuna, ma a lingtatuna in walaangalaanga muaat.” ³³ Diat baalu Iesu naa, “Miaat a kum natnatun Aabaraam, tuk mi pa miaat papaam na wilawilaau karom te. Aawa kabina baa u piri naa a lingtatuna in walaangalaanga miaat?”

³⁴ Iesu i baalu diat naa, "Iaau pir a lingtatuna taa muaat, ia baa i paam aakaina, ia a wilawilaau anu ra aakaina mangamangaan. ³⁵ A muaana baa i papaam na wilawilaau ku karom ta naadiwaatamaana, pa in ki takum karom diat, iaku a naat baa tamaana ma naana diaar buta paai, ia maa kon diaar mulu. ³⁶ Baa Natun God i walaan-galaanga muaat, muaat a laangalaanga mulu. ³⁷ Iaau nunurai ut naa muaat a kum natun Aabaraam, iaku mi muaat walaari kupi muaat a aak doko iaau, kabina maa anung pirpir pa i ki un muaat. ³⁸ Iaau pirpir u ra kum utnaa baa iaau baboi kon Tamaang, ma muaat kaai, muaat paam a kum utnaa baa muaat walangoroi kon tamaamuaat."

³⁹ Diat baalui naa, "Miaat, miaat tamaana ma Aabaraam." Iesu i baalu diat naa, "Baa muaat tamaana mulu ma Aabaraam, muaat a paam a kum utnaa baa Aabaraam i paami. ⁴⁰ Muaat nem na aak doko iaau ku, baa iaau wapua muaat u ra lingtatuna baa iaau walangoroi kon God. Aabaraam pa i paam ta utnaa lenmi. ⁴¹ Muaat, muaat paampaam ut a kum pinapaam baa tamaamuaat i paami."

Diat piri taan Iesu naa, "Wakir di buta biala ta miaat ku u ra aakapi, tamaamiaat ut maa God."

⁴² Iesu i piri taan diat naa, "Kaduk baa muaat tamaana mulu ma God, io, muaat a

maari iaau, kabina maa iaau waan paat kon God, ma mi iaau ki min. Pa iaau waan paat u ra nung nemnem, ia ut i tula wa iaau. ⁴³ Aawa kabina baa pa muaat nunura lele anung pirpir? Kabina pa muaat walangoro laar paai. ⁴⁴ Tamaamuaat maa Saataan, ma muaat nemi ut naa muaat a murmur anuna nemnem. Taanga namuga utbaai, ia a tena aak doko taara, ma pa i nunura a lingtatuna, kabina pa ta lingtatuna i ki uni. Baa i pir a warwaruga, i pirpir ma ra nuna pirpir mulu ut, kabina ia a tena warwaruga ma ia ut a tamaa ra warwaruga. ⁴⁵ Iaau pir a lingtatuna, mi ia a kabina baa pa muaat nurnur un iaau. ⁴⁶ Woi kon muaat in takuna ot pa iaau un ta aakaina mangamangaan? Baa iaau pir a lingtatuna, i lawaai maa pa muaat nurnur un iaau? ⁴⁷ Ia baa i waan paat kon God i walangoro a kum pirpir anun God. Iaku muaat, wakir muaat waan paat kon God, mi ia a kabina baa pa muaat walangoroi."

Iesu i ngaala taan Aabaraam

⁴⁸ Raa kum te Iudaia diat piri taan Iesu lenbi, "Miaat nunura mului naa ui a te Samaaria, ma a tabaraan ia ruk taau un ui." ⁴⁹ Ma Iesu i baalu diat naa, "Pa ta tabaraan i ruk taau un iaau. Iaau urur karom Tamaang, ma muaat, pa muaat urur karom iaau. ⁵⁰ Pa iaau paam ta utnaa kupi a taara diat a wangaala pa iaau uni,

iaku raa ot ku, a ngaala na tena naagagon, i wangaala pa iaau. ⁵¹ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, ia baa i taraam u ra nung pirpir, pa in maat.”

⁵² Raa kum te Iudaia diat piri taana naa, “Mi miaat nunura mului naa a tabaraan ia ruk taau un ui! Aabaraam ia maat, ma a kum propet kaai diat aa maat, iaku ui u piri naa te baa i taraam u ra num pirpir pa in maat. ⁵³ Lelawaai, u nuki naa ui ma maa u ngaala taan tamaamiat Aabaraam? Aabaraam ia maat, ma ra kum propet kaai diat aa maat. U nuki naa ui woi na mangaana muaana ui?”

⁵⁴ Iesu i baalu diat naa, “Baa iaau wangaala balet pa iaau ut, anung pirpir pa i gaa un ta utnaa. Tamaang ut i wangaala pa iaau, ia baa muaat piri naa ia anumuaat God. ⁵⁵ Muaat, pa muaat nunura God, iaau, iaau nunurai. Baa ang piri naa pa iaau nunurai, iaau kaai ang tena warwaruga welaar ma muaat. Iaau nunura God, ma iaau tartaraam u ra nuna pirpir. ⁵⁶ Tamaamuaat Aabaraam i gaaia kupi in babo anung winawaan paat. I baboi, ma i gaaia aakit uni.”

⁵⁷ A kum te Iudaia diat piri taana naa, “Pa i 50 utbaai anum kilaala na lalaan. I lawaai maa u piri naa u aa babo taa Aabaraam?” ⁵⁸ Iesu i baalu diat naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, namuga baa pa di buta utbaai Aabaraam, iaau aa lalaan.”

⁵⁹ Diat lo paa a kum waat kupi diat a duka Iesu mai, iaku Iesu i paraau waan-waan naliwan u ra kor na taara ma i waan ko ra ruma na wetabaar.

9

Iesu i wababo paa a pula

¹ Baa Iesu i waan waan-waan, i babo paa raa muaana, a pula. Baa naana i buta paai, ia pula. ² Anuna kum naat na wawer diat tiri lenbi, “Tena Wawer, aawa kabina maa di buta paai ia pula? Woi maa i paam aakaina mangamangaan, ia ut baa tamaana ma naana?” ³ Iesu i piri naa, “A muaana mi pa i paam ta aakaina mangamangaan, tamaana kaai ma naana pate. I pula ku kupi a taara diat a babo a dekdekin God uni. ⁴ I koina kupi daat a paam ut a kum pinapaam anun ia baa i tula wa iaau urin baa i mage utbaai. Baa ia marum, pain te balet ma in papaam laar paai. ⁵ Baa iaau ki min napia, iaau a kaapa anu ra rakrakaan buaal.”

⁶ Baa Iesu ia pir taai lenmi, i gaar taau unapia, i gigiaana paa a gaarina ungaai ma ra pia, ma i aalu a ruin kiok na mataa ra pula mai. ⁷ Iesu i piri taana naa, “Un waan, ma un gi paa mataam u ra daanim Siloam.” (Siloam a kukuraaia baa di tulai.) Io, i waan, ma i gi paa a mataana. Baa i waan talili a ruin kiok na mataana diaar aa tapalaa.

⁸ A kum teptepaana, ma a taara baa diat bababoi baa i aaraaring utnaa diat wetiri

naa, “Wakir duk a muaana baa i kiki ma i aaraaring ut-naa?”⁹ Raa taara diat piri naa, “Ia ut maa.” Raa taara kaai diat piri naa, “Pate, i babo welaar ku ma ra muaana maa.” Io, ia ut i piri naa, “Iaau ut mi.”¹⁰ Diat tiri naa, “Di wababo lelawaai paa a ruin kiok na mataam?”¹¹ I baalu diat naa, “A muaana baa di waatungi naa Iesu, i paam paa a pia, ma i aalu taa a mataang mai. Io, i tula wa iaau ma i piri lenbi, ‘Un waan urong u ra daanim Siloam kupi un gi paa a mataam.’ Baa iaau waan ma iaau gi paa a mataang, iaau babo maut.”¹² Diat tiri naa, “Kuraa ma ia awaai?” A muaana maa i baalu diat naa, “Pa iaau nunurai.”

A kum Parisaaiio diat tiri a pula

¹³ Diat ben paa a muaana baa namuga i pula karom a kum Parisaaiio, ¹⁴ kabina maa Iesu i paam a pia ma i wababo paai u ra Bung Saabaat. ¹⁵ A kum Parisaaiio diat tiri balet a muaana naa, “Di wababo lelawaai pa ui?” I wapua diat naa, “I ung taa a pia u ra ruin kiok na mataang, iaau gi paai, io iaau babo maut.”¹⁶ Raa kum Parisaaiio diat piri naa, “A muaana maa i paam a ut-naa mi, ia wakir kon God, maa i papaam u ra Bung Saabaat.” Raa taara kaai diat piri naa, “Baa a muaana mi a aakaina muaana, in paam lelawaai a kum utnaa na kakaian mi?” Lenmaa a

nuknukindiat pa i raa uni. ¹⁷ Raa pakaan balet a kum Parisaaiio diat tiri a muaana maa naa, “Aawa un piri u ra muaana baa i wababo paa a mataam?” I baalu diat naa, “Ia a propet.”

¹⁸ Raa kum te Iudaia pa diat nurnur u ra pirpir bi naa, a muaana mi namuga i pula ma di wababo paai. Ma diat wetulaa paa ut tamaana ma naana, ma diat tiri diaar lenbi, ¹⁹ “Mi ut ia natumur, baa mur piri naa mur buta paai ia pula? Aawa kabina mi i babo?”²⁰ Tamaana ma naana diaar baalu diat naa, “Mir nunurai naa natumir ut mi, ma mir nunurai naa mir buta paai ia pula. ²¹ Iaku pa mir nunurai naa i babo lelawaai, pa mir nunurai kaai baa woi mi i wababo paai. Ia ngaala na muaana, muaat a tiri, ia ut in wewapua kaapa uni.”²² Tamaana ma naana diaar pirpir lenmi, kabina diaar burutaana a kum te Iudaia, maa diat piri naa, baa te in nurnur un Iesu naa ia a Kaarisito, din turbaat wai ko ra ruma na lotu. ²³ Bi ia a kabina baa tamaa ra muaana maa ma naana diaar piri naa, “A ngaala na muaana ut maa, muaat a tiri ku.”

²⁴ A weru pakaan diat ben paa balet a muaana maa, ia baa di buta paai ia pula, ma diat piri taana naa, “Un weweliman namataan God baa a utnaa baa u piri i lingtatuna ut! Miaat nunurai naa a muaana baa i wababo pa ui a tena aakaina.”²⁵ I baalu diat naa, “Pa iaau

nunurai baa a tena aakaina baa pate. Raa utnaa ku baa iaau nunurai: Namuga iaau pula, ma mi iaau aa babo.”²⁶ Diat tiri naa, “Aawa maa i paami un ui? Ma i wababo lelawaai paa a ruin kiok na mataam?”²⁷ I baalu diat naa, “Iaau aa pir taai taa muaat, ma pa muaat walangoroi. Aawa kabina baa muaat nem na walangoroi balet? Kanaapi muaat kaai muaat nemi kupi muaat anuna kum naat na wawer?”

²⁸ Diat pir aakakai, ma diat piri uni naa, “Ui anuna naat na wawer, iaku miaat a kum naat na wawer anun Moses.”²⁹ Miaat, miaat nunura Moses baa God i pirpir karomi, iaku a muaana maa pa miaat nunurai naa i waan taangawaai.”³⁰ A muaana i baalu diat naa, “Aai, a utnaa na kakaian! Pa muaat nunurai naa i waan taangawaai, iaku ia wababo pa iaau.”³¹ Daat nunurai naa God pa in walangoro a aaraaring anu ra kum tena aakaina, in walangoro ku ia baa i rui ma i tartaraam u ra nuna nemnem.”³² Namuga utbaai u ra turpaai ra rakrakaan buaal tuk mi, pa di nunura taa te baa in wababo paa mataan ta pula, baa di buta paai a pula ku.”³³ Baa a muaana mi wakir kon God pa in paam laar paa ta utnaa.”³⁴ Diat baalui naa, “Di buta pa ui u ra mangamangaan aakaina, ma ui, u nemi naa un wer miaat!” Io, diat turbaat wai maut ko ra ruma na lotu.

Ia baa pa i nurnur ia a

pula

³⁵ Baa Iesu i walangoroi naa a muaana mi di aa lu wai, i baat kupi ma baa i baat paai i tiri naa, “Lelawaai, u nurnur ut u ra Natu ra Muaana?”³⁶ I baalui naa, “Tadaaru, un wapua iaau baa woi maa Natu ra Muaana, kupi ang nurnur uni.”³⁷ Iesu i piri taana naa, “Mi u aa baboi, iaau ut mi iaau pirpir taam.”³⁸ A muaana maa i piri naa, “Tadaaru, iaau nurnur!” I ki but keke ma i lotu karomi.

³⁹ Iesu i piri naa, “Iaau waan paat urin u ra rakrakaan buaal ma ra naagagon, kupi diat baa diat pula diat a babo, ma diat baa diat babo diat a pula.”⁴⁰ Raa kum Parisaaiio baa diat weur mai, diat walangoro a pirpir mi, ma diat tiri Iesu naa, “U nuki naa miaat kaai miaat pula?”⁴¹ Iesu i baalu diat naa, “Baa gun muaat pula pain te in takuna muaat un ta aakaina mangamangaan, iaku mi muaat piri naa muaat babo, io, anumuaat mangamangaan aakaina i ki utbaai.”

10

A pirpir welwelaar u ra liplip na sip

¹ Iesu i piri naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, ia baa pa i ruk u ra bonanaaka i ra liplip na sip, ma i kaa bolo ku unaruma, ia a tena walong ma a tena maangluraa paa ku a kum utnaa.”² Iaku a muaana baa i ruk takado u ra bonanaaka, ia maa a tena

baboura sip lingtatuna. ³ A tena baboura i ra bonanaaka in paapa aara taai kupi in ruk. A kum sip diat walangoro lele in ingaana. I wataa diat ma ra kum iaandiat, ma i ben apari diat. ⁴ Baa ia ben apari raap paa anuna kum sip, i muga pa diat ma diat murmuri, kabina maa diat walangoro lele in ingaana. ⁵ Pa diat a murmur ta waira, diat a welulu ingen ku koni, maa pa diat walangoro lele in ingaana.” ⁶ Iesu i pir a pirpir welwelaar mi taan diat, iaku pa diat nunurai baa aawa maa i pirpir welwelaar uni.

Iesu a koina tena baboura sip

⁷ Io, Iesu i piri balet naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, iaau a bonanaaka anu ra kum sip. ⁸ Diat baa diat waan paat muga taang, a kum tena walong ma a kum tena maangluraa paa a kum utnaa, ma a kum sip pa diat walangoro diat. ⁹ Iaau a bonanaaka, baa te i ruk uni din walaauni. In ruk, in pari ma in baraata ku ana utnaa na winangaan. ¹⁰ A tena walong i ruk ku kupi in walong, ma in aak doko a kum sip ma in baanaakaka diat. Iaku iaau, iaau waan paat kupi diat a paam akoto a lalaaun, a lalaaun lingtatuna.

¹¹ “Iaau a koina tena baboura sip. Iaau taar taa anung lalaaun kupi ang maat un diat. ¹²⁻¹³ A muaana baa di dokdoki ku, wakir a tena baboura sip mulu, ma wakir anuna kum sip. Baa i babo

paa a karangaap na paap i waan paat, i welulu paa ku ko ra kum sip, kabina maa i papaam ku kup a maani, ma pa i maari a kum sip. Ma a karangaap na paap i karaat diat ma i lu weraana wa diat.

¹⁴⁻¹⁵ “Iaau a koina tena baboura sip. Welaar ma Tamaang i nunura iaau, ma iaau nunura Tamaang, lenkaai maa iaau nunura anung kum sip, ma anung kum sip kaai diat nunura iaau, ma iaau taar taa anung lalaaun kupi ang maat un diat. ¹⁶ Anung raa kum sip ingen kaai, pa diat ki u ra liplip na sip mi. Ang ben pa diat utkaai, ma diat a walangoro in ingaang, kupi diat raap diat a ki ku un raa liplip na sip, ma raa ot ku in tena baboura anundiat.

¹⁷ “Tamaang i maari iaau, kabina maa iaau ut iaau taar taa anung lalaaun, kupi namur ang lo paai balet. ¹⁸ Pa te in rakaan wa anung lalaaun, iaau ut ang taar taai. Iaau ut iaau naagagoni kupi ang taar taai, ma iaau ut iaau naagagoni kupi ang lo paai balet. Mari ia a pinapaam maa Tamaang i tula wa iaau kupi ang paami.”

¹⁹ Ia ru nuknuki ra kum te Iudaia u ra kum pirpir mi anun Iesu. ²⁰ Mongoro kon diat, diat piri naa, “A tabaraan i ruk taau uni, ma ia longlong. Aawa maa muaat walangoroi kupi?” ²¹ Iaku raa taara diat piri naa, “Wakir a mangaana pirpir mi anun te baa a tabaraan i ruk taau uni.

Lelawaai, a muaana baa a tabaraan i ruk uni in pet laar paai baa in wababo a taara baa diat pula? Painte.”

A kum te Iudaia pa diat nurnur un Iesu

²² Io, diat paam a lukaara baa diat nuk paa balet a bung baa diat paapa a ruma na wetabaar uni. Diat paam a lukaara mi inaanga Ierusalem un raa bung u ra kum kalaang na madiring. ²³ Ma Iesu i waan waanwaan u ra baraada baa di waatungi naa a baraada anun Solomon, u ra ruma na wetabaar. ²⁴ A kum te Iudaia diat tur lili paa Iesu, ma diat tiri lenbi, “Unangaian ma un wapua mulu miaat? Baa ui a Kaarisito, un wapua kaapa miaat.”

²⁵ Iesu i baalu diat naa, “Iaau aa pir taai taa muaat, iaku pa muaat nurnur. A kum pinapaam iaau paami u ra iaan Tamaang, diat wewapua kaapa un iaau.

²⁶ Iaku pa muaat nurnur, maa wakir muaat anung kum sip. ²⁷ Anung kum sip diat walangoro in ingaang, ma iaau nunura diat, ma diat murmur iaau. ²⁸ Ma iaau taar a lalaaun takum taan diat, ma pa diat a wirua. Ma pa te in raa wa diat ko ra limaang. ²⁹ Tamaang baa i taar ta diat taang, i ngaala taa ra kum utnaa raap, ma pa te in raa wa diat ko ra limaan Tamaang. ³⁰ Mir ma Tamaang, mir raa ku.”

³¹ A kum te Iudaia diat lo paa balet a kum waat kupi diat a duka Iesu mai. ³² Iesu

i piri taan diat naa, “Iaau aa paam waiaa taa mongoro na utnaa na kakaian namataamuaat, baa Tamaang i taar taai taang kupi ang paami. Woi na utnaa ko ra kum utnaa na kakaian mi muaat nem na duka iaau uni?” ³³ Diat baalui naa, “Miaat nem na duka ui, wakir un ta utnaa na kakaian baa u paami, iaku maa kabina u wakinalik paa God! Ui a muaana ku ui, ma u piri naa ui God.” ³⁴ Iesu i piri taan diat naa, “Muaat nunurai ut naa di aa timu taai u ra numuaat kum Naagagon naa God i piri ‘Muaat a kum god’.

Kele 8:6

³⁵ I waatung diat naa diat a kum god, diat baa di taar taa a pirpir anun God taan diat, ma i dekdek kupi te in rakaan wa a pirpir na Buk Taabu. ³⁶ Ma iaau, baa Tamaang ut i pilak pa iaau, ma i tula wa iaau urin u ra rakrakaan buaal, iaau wakinalik lelawaai paa God, baa iaau piri naa iaau Natun God? ³⁷ Baa pa iaau paam a kum pinapaam anun Tamaang, io, koku muaat nurnur un iaau. ³⁸ Mi iaau paam ut anuna kum pinapaam, iaku pa muaat nurnur un iaau. Muaat a nurnur kabina u ra kum pinapaam iaau paami, kupi muaat a nunurai naa Tamaang i ki un iaau, ma iaau ki un Tamaang.”

³⁹ Raa pakaan balet diat nem na paam akoto Iesu, iaku i waan ino paa ku kon diat.

⁴⁰ Iesu i waan bolo balet

u ra daanim Ioridaan kup a wanua baa namuga Ioaanes i baapitaaiso iaai, ma i ki matira. ⁴¹ Mongoro na taara diat waan karom Iesu ma diat pirpir wetwetalaai karom diat naa, “Ioaanes pa i paam ta utnaa na kakaian, iaku a kum pirpir raap ia pir taai u ra muaana mi, i lingtatuna aakit.” ⁴² Ma mongoro na taara matira diat nurnur uni.

11

Laasaro i maat

¹⁻² Raa muaana taangirong Betaania, a iaana Laasaro, i malaapaang. Ditul tenalik ma Maaria ma Maataa. Maaria mi, ia baa i labo taa in palaa na mangingi u ra ru kaki ra Tadaaru, ma i upa magege diaar ma ra weu na lorina. ³ Maaria dinawawina ma Maataa diaar taar wa a pirpir kup Iesu lenbi, “Tadaaru, tepaam baa u maari aakiti i malaapaang.”

⁴ Baa Iesu i walangoroi, i piri lenbi, “Wakir Laasaro in maat u ra malaapaang mi. I malaapaang ku kupi din babo a minamaar anun God, ma kupi kaai din maar paa Natun God mai.”

⁵ Iesu i maari Maataa ma tenawawina Maaria ma teindiaar Laasaro. ⁶ Iaku baa ia walangoroi baa Laasaro i malaapaang, pa i ngaraa, i ki paa balet ut ru bung u ra taamaan maa i ki iaai. ⁷ Namur Iesu i wapua a kum naat na wawer naa, “Daat a waan talili balet urong u ra papaar Iudaia.” ⁸ Ma diat piri taana naa, “Aai, Tena Wawer, uraa

bung ku a kum te Iudaia diat nem na duka doko ui, ma mi u nem na waan talili balet ku urong?” ⁹ Iesu i piri naa, “Raa bung i welaar ma 12 pakaana bung, naka? Baa te i waanwaan u ra mage pa in tutukaa, kabina i babo u ra kaapa i ra rakrakaan buaal. ¹⁰ Iaku baa te i waanwaan u ra marum in tutukaa, maa kabina pa ta kaapa.”

¹¹ Iesu i pir taa a pirpir mi taan diat, ma i piri balet naa, “Tepaandaat Laasaro ia inep duman, ma ang waan kupi ang waangun paai.” ¹² A kum naat na wawer diat baalui naa, “Tadaaru, baa i inep duman ku, in laangalaanga balet.” ¹³ Iesu i pirpir u ra minaatin Laasaro, iaku a kum naat na wawer diat nuki naa Laasaro i inep duman ku. ¹⁴ Io, Iesu i pir palaai maraagaam taan diat naa, “Laasaro ia maat. ¹⁵ Ma iaau, iaau gaaia un muaat baa pa iaau ki marong, kupi muaat a nurnur. Io, mi daat a waan ma kupi.” ¹⁶ Tomaas baa di waatungi kaai ma Kaanga i piri taa ra kum naat na wawer naa, “Daat a weur kupi daat kaai daat a maat ungaai mai.”

Iesu ia a lalaun balet, ma ia a lalaun lingtatuna

¹⁷ Baa Iesu i waan paat, i walangoroi naa di aa waruk wa a minaatin Laasaro u ra babaang na minaat, ma ia waat na bung baat taai. ¹⁸ A taamaan Betaania i marawaai ku Ierusalem, i welaar ku ma tula kilomita, ¹⁹ lenmaa mongoro na te

Judaia diat waan paat kup Maataa ma Maaria kupi diat a wamaraam diaar u ra teindiaar baa i maat.

²⁰ Baa Maataa i walangoroi naa Iesu kuraa ma i waan urin, i pari ma i waan baraatai, iaku Maaria i ki utbaai naruma. ²¹ Maataa i piri taan Iesu naa, "Tadaaru, baa gun un ki ut min, tenglik pa in maat." ²² Iaku iaau nunurai naa, baa un aaring God kup ta utnaa mi, in taari ku taam." ²³ Iesu i piri taana naa, "Temlik in lalaaun balet ku." ²⁴ Maataa i baalui, "Iaau nunurai naa in lalaaun balet u ra tintinip na bung." ²⁵ Iesu i piri taana naa, "Iaau a lalaaun balet ko ra minaat, ma iaau a lalaaun lingtatuna. Ia baa i nurnur un iaau, baa i maat, in lalaaun balet, ²⁶ ma ia baa i lalaaun ma i nurnur un iaau, pa in maat. U nurnur lenmaa?" ²⁷ Maataa i baalui naa, "Maia Tadaaru, iaau nurnur baa ui a Kaarisito, Natun God, ia baa God i tula wai urin u ra rakrakaan buaal."

²⁸ Namur baa Maataa ia pir taai lenmi, i waan talili ma i wataa ino paa tenawawina Maaria, ma i wapuui naa, "A Tena Wawer ia waan paat ma i wetiri kup ui." ²⁹ Baa Maaria i walangoroi lenmi, i pari gagaa ma i waan karomi. ³⁰ Iesu pa i waan paat utbaai u ra taamaan, i ki utbaai u ra wanua baa Maataa i baraata paai iaai. ³¹ A kum te Judaia baa diat ki ungaai ma Maaria naruma kupi diat a wamaraami, diat baboi baa i pari gagaa paa

kon diat unataamaan, ma diat murmuri. Maa diat nuki naa in waan kup a babaang na minaat kupi in luan iaai.

³² Baa Maaria i waan paat u ra wanua baa Iesu i ki iaai, i babo paai, i ki but keke taau namuga naana, ma i piri naa, "Tadaaru, baa gun un ki ut min, tenglik pa in maat." ³³ Baa Iesu i babo Maaria ungaai ma ra kum te Judaia baa diat weur mai diat luluan, i ngaraa aakit u ra niono ma in balaana i tapunuk. ³⁴ Iesu i tiri diat naa, "Kuraa muaat ung taa a minaatina awaai?" Diat baalui naa, "Tadaaru, waan urin baa un baboi." ³⁵ Io, Iesu i luan. ³⁶ A kum te Judaia diat piri naa, "Muaat baboi, i maari aakiti!" ³⁷ Iaku raa taara kon diat, diat piri naa, "I wababo paa a mataa ra pula, i lawaai maa pa i walaangalaanga paa kaai a muaana mi, kupi koku i maat?"

Iesu i walaun paa Laasaro

³⁸ Iesu i tapunuk aakit, baa i waan paat naa ra babaang na minaat. A babaang na minaat maa a maata u ra papaara waat, ma di ung baat taai ma ra ina ngaala na waat. ³⁹ Iesu i piri taan diat, "Muaat a tul karaai wa ina waat." Ma Maataa, tei ra muaana baa i maat, i baalu Iesu naa, "Tadaaru, ia aangingina, maa ia waat na bung baat taai!" ⁴⁰ Iesu i piri taana naa, "Lelawaai, pa iaau pir taai utbaai taam naa, baa un nurnur un babo a minamaar anun God?"

41 Io, diat tul karaai wa ina waat. Iesu i tataada unaanga nate, ma i piri lenbi, “Tamaang, iaau waatung wakaak karom ui, maa u aa walangoro iaau. 42 Iaau nunurai naa u laana walangoro iaau, iaku iaau pirpir lenmi, kabina u ra taara mi, kupi diat a nurnur baa u tula wa iaau.”

43 Baa ia pir taai lenmi, i wewataai ma ra ina ngaala na ingaana naa, “Laasaro, un pari!” 44 Laasaro i pari, ungaai ma ra kum maalu baa di raau taa a ru limaana ma ra ru kakina mai, ma raa pakaana maalu kaai baa di pulu baat taa a mataana mai. Iesu i piri taan diat naa, “Muaat a palaa wa a kum maalu na minaat koni kupi in waan.”

Diat pirpir ungaai kupi diat a aak doko Iesu

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lk 22:1-2)

45 Mongoro na te Iudaia baa diat ki naan Maaria, diat babo a utnaa mi Iesu i paami, ma diat nurnur uni. 46 Iaku raa taara kon diat, baa diat waan talili, diat waan karom a kum Parisaiao ma diat wapura diat u ra utnaa mi Iesu i paami. 47 A kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma ra kum Parisaiao diat wataa ungaai a taara na kiwung, ma diat piri naa, “Aawa daat a paami? A muaana mi i paam mong-mongoro na utnaa na kakai. 48 Baa daat a maadek wai, a taara raap diat a nurnur uni, ma a kum taara na wineium taangirong Rom

diat a waan paat ma diat a reng wa anundaat ruma na wetabaar ma diat a rakaan wa kaai anundaat mataan-itu.”

49 Raa kon diat a iaana Kaa-iapaas, a mukmuga na tena wetabaar karom God u ra kilaala maa, i piri naa, “Aai, pa muaat manaana. 50 Pa muaat nunurai naa in koina karom muaat baa te in maat baat a taara, kupi koku a taara raap diat a wirua.”

51 Wakir i pir biaai ku, maa kabina ia a mukmuga na tena wetabaar karom God u ra kilaala maa, i pirpir na propet baa Iesu in maat u ra taara Iudaia. 52 Ma wakir un diat ku, u ra taara raap utkaai anun God baa diat ki un raa kum taamaan ingen, kupi in ben ungaai pa diat ma diat a raa ku.

53 U ra bung ut maa, a kum mukmuga anu ra taara Iudaia diat turpaa pirpir kup ta kum aakapi kupi diat a aak doko maku Iesu. 54 Lenmaa Iesu pa i waanwaan ma namataandiat. I waan paa taanga matira, kup a taamaan Eparaaim marawaai u ra bil na wanua, ma diat ki matira ma ra nuna kum naat na wawer.

55 Baa ia marawaai a lukaara na waan likaai anu ra taara Iudaia, mongoro na taara ko ra kum taamaan diat muga unaanga Ierusalem, kupi diat a wagogom muga pa diat namataan God baa pa di paam utbaai a lukaara, we-laar ma ra mangamangaan i ra nundiat lotu. 56 Matira, diat baatbaat kup Iesu. Baa

diat tur ungaai taau u ra ruma na wetabaar, diat tiri wetwetalaai diat naa, “Aawa muaat nuki, in waan ut urin u ra lukaara, baa pate?” ⁵⁷ A kum ngaala na tena wetabaar ma ra kum Parisaajo diat wetulaa naa baa te ia babo taa Iesu, in wewapua gagaa uni baa kuraa i ki awaai, kupi diat a paam koto paai.

12

Maaria i waninaar Iesu kup anuna bung na minaat
(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)

¹ 6 na bung utbaai namuga taa ra lukaara na waan likaai, Iesu i waan paat urong Betaania, a taamaan anun Laasaro, a muaana baa Iesu i walaan paai balet ko ra minaat. ² Ma diat paam a laaplaapir un Iesu matira. Maataa i waraaut u ra oko utnaa karom diat, ma Laasaro ia raa kon diat baa diat ki ungaai ma Iesu u ra laaplaapir. ³ Ma Maaria i lo paa in palaa na mangingi baa di waatungi naa naad, i ngaatngaat aakit. Ma i laboi u ra ru kakin Iesu, ma i upai ma ra weu na lorina. Ma ra aangawi ra in palaa na mangingi maa i wateng paa a ruma maa.

⁴ Raa ko ra kum naat na wawer anun Iesu, Iudaas Iskaariot, ia baa in wagu taa Iesu, i piri naa, ⁵ “Aawa kabina maa pa di wiura in palaa na mangingi mi kup ta 300 na denaaria* kupi din tabaara a kum iba na taara

mai?” ⁶ I piri lenmi, wakir a kabina maa i maari a iba na taara, pate. I kabina maa ia i laana baboura anundiat maani ma i laana lolo inoi, maa ia a tena walong. ⁷ Baa Iesu i walangoro a pirpir maa anun Iudaas, i piri naa, “Maadek wa a tabuan mi, maa ia paam taa a pinapaam mi un iaau kup anung bung na minaat. ⁸ A kum iba na taara diat lalaaun ungaai ut ma muaat, iaku iaau pang ki takum naa muaat.”

Diat wepaak kupi diat a aak doko Laasaro

⁹ Baa a kor na taara ko ra taara Iudaia diat walangoroi naa Iesu kurong ia Betaania, diat waan urong. Wakir diat waan kup diat a babo Iesu ku, diat waan utkaai kupi diat a babo Laasaro, ia baa Iesu ia walaan paai ko ra minaat. ¹⁰ Io, a kum ngaala na tena wetabaar diat wepaak kupi diat a aak doko utkaai Laasaro. ¹¹ Maa kabina un Laasaro mongoro na te Iudaia diat waan kon diat ma diat nurnur un Iesu.

Iesu i waan kup Ierusalem welaar ma ra king

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lk 19:28-40)

¹² U ra bung namur a ngaala na kor na taara baa diat waan paat kup a lukaara na waan likaai, diat walangoroi naa Iesu kaai in waan ut unaanga Ierusalem. ¹³ Io, diat lo paa a kum turun na baaibaai ma diat waan kupi

* 12:5: Raa denaaria i welaar ma ra wedok anun raa muaana un raa bung na pinapaam.

diat a baraata Iesu mai. Ma diat kulkulaai lenbi,

“Osaana! Daat a pir walaawa paa ia baa i waan paat u ra iaa ra Tadaaru! *Kele 118:25-26*

Daat a pir walaawa paa a King anu ra taara Israael!”

¹⁴ Iesu i ben paa a dongki, ma i ki taau nate uni, welaar ma ra Buk Taabu ia pir taai uni lenbi,

¹⁵ “A taara Sion, koku muaat burut.

Baboi, anumuaat king i waan paat,

i ki u ra naat na dongki.”

Saak 9:9

¹⁶ A kum naat na wawer anun Iesu pa diat nunura lelei naa a kum utnaa mi di aa timu muga taai u ra Buk Taabu. Iaku baa Iesu ia ki u ra nuna minamaar, io, diat nunurai maraagaam naa di aa timu taa a kum utnaa mi un Iesu, ma di aa paam taa kaai a kum utnaa mi uni.

¹⁷ Mongoro na taara baa diat tur ungaai ma Iesu baa i wataa pari paa Laasaro ko ra babaang na minaat ma i walaau paai, diat maa diat wewapua waanwaan uni.

¹⁸ Ma mongoro na taara diat waan kupi diat a baraata Iesu, kabina maa diat aa walangoro taa a wewapua u ra utnaa na kakaian mi.

¹⁹ A kum Parisaiao diat piri pir wetwetalaai karom diat naa, “Muaat baboi, pa daat a paam laar paa ta utnaa baa daat nem na paami uni. Maa a taara ko ra rakraakan buaal raap diat aa murmuri.”

A taara Grik diat nem na babo Iesu

²⁰ Raa kum te Grik kaai diat waan unaanga Ierusalem u ra lukaara na waan likaai, kupi diat a lotu. ²¹ Ma diat waan karom Pilipo, a te Betsaaida. Betsaaida a taamaan u ra papaar Gaalilaia. Ma diat piri taana naa, “Le, miaat nemi naa miaat a babo Iesu.” ²² Pilipo i waan ma i wapua Aanderiaas, io, diaar waan ma diaar wapua taa Iesu. ²³ Ma Iesu i piri taan diaar naa, “A pakaana bung ia waan paat baa din maar a Natu ra Muaana. ²⁴ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa in waina wit pa in puka taau u ra pia ma pa in maat paa, in taana taau lenut-maa, raain ku. Iaku baa in maat paa, in wa ta mongoro na waina. ²⁵ Ia baa i maari aakit anuna lalaaun, in wirua, ma ia baa pa i maari baat anuna lalaaun main u ra rakraakan buaal, in paam koto a lalaaun kup a lalaaun takum. ²⁶ Baa te i nemi naa iaau anuna Tadaaru, koina baa in murmur iaau, ma ia anung tultul ma in ki ungaai ma iaau u ra pakaana baa ang ki iaai. Baa te i taraam karom iaau, Tamaang in wangaala paai.

Iesu i piri pir u ra nuna mi-naat

²⁷ “Mari anung lalaaun i mawaat aakit. Aawa maa ang piri? Lelawaai, ang piri lenbi, ‘Tamaang, un walaau iaau ko ra pakaana bung mi?’ Pate, pang aaring lenmi, maa mi ut ia a kabina baa iaau waan paat kupi urin, baa ang

kariaana a ngunungut u ra bung mi. ²⁸ Tamaang, un wangaala paa a iaam!”

Io, in ingaan raa taangi-naanga u ra maawa i piri lenbi, “Iaau aa wangaala taai, ma ang wangaalai balet ut.” ²⁹ A kor na taara baa diat tur matira diat walangoroi. Ma raa taara diat piri naa a pakpagur, ma raa taara kaai diat piri naa, “Raa aangelo maa i pirpir karomi.” ³⁰ Iaku Iesu ut i piri naa, “In ingaai mi wakir i pirpir kupi in waraaut iaau, kupi in waraaut muaat ut. ³¹ A pakaana bung mi din naagagon a rakrakaan buaal, mi ut din lu wa a tadaaru i ra rakrakaan buaal. ³² Iaku iaau, baa din watur tato pa iaau taanga min napia unaanga nate, ang aal paa a taara raap karom iaau.”† ³³ I piri lenmi kupi in pir palaai naa in maat lelawaai.

³⁴ Ma a kor na taara maa diat piri taana naa, “Miaat walangoroi ko ra Buk na Naagagon lenbi naa, Kaarisito in ki takum. Aawa kabina u piri naa din lo tato paa a Natu ra Muaana unaanga nate? Woi maa Natu ra Muaana?” ³⁵ Iesu i piri taan diat naa, “A kaapa pa in ki iwan ma karom muaat. Muaat a waan taltalili baa a kaapa i ki utbaai karom muaat, namur a baboto in pulu baat muaat. Ia baa i waanwaan u ra baboto pa i nunurai naa in waan uwaai. ³⁶ Baa a kaapa i ki utbaai karom

muaat, muaat a nurnur uni, kupi muaat a kum natu ra kaapa.” Baa Iesu ia pir araap taa a pirpir mi, i waan ino paa kon diat.

Raa taara Iudaia pa diat nurnur un Iesu

³⁷ Iesu ia paam taa mongoro na utnaa na kakaian namataandiat, iaku maa pa diat nurnur uni, ³⁸ kupi a pirpir baa a propet Aaisaia i pirpir taau uni in waan paat lingtatuna. I piri lenbi,

“Tadaaru, woi i nurnur u ra kum utnaa baa miaat piri?”

Ma woi maa di aa waa-iaa taa a dekdek i ra Tadaaru taana?” *Aais 53:1*

³⁹⁻⁴⁰ Ma ia pir taai kaai lenbi, “God ia wapula baat wa a mataandiat,

ma ia balbalaat baat wa a nuknukindiat,

kupi koku diat babo ma ra mataandiat,

ma koku diat nunura lelei u ra nuknukindiat,

ma pa diat a tapuku karom iaau,

kupi ang walaan pa diat.” *Aais 6:10*

Bari ia a kabina baa pa diat nurnur. ⁴¹ Aaisaia i piri lenbi maa kabina ia babo muga wa a minamaar anun Iesu, ma i pirpir uni.

⁴² Ma mongoro na taara diat nurnur un Iesu. Raa kum mukmuga kaai ko ra taara Iudaia diat nurnur, iaku pa diat pirpir kaapa uni, kaduk a kum Parisaiao diat

† 12:32: Iesu i pirpir na pidik u ra nuna minaat u ra bolo.

a turbaat wa diat ko ra kum ruma na lotu. ⁴³ Diat baa diat nurnur pa diat pirpir kaapa uni kabina maa diat nem ku a pir walaawa anu ra taara karom diat, ma pa diat nuk paa a pir walaawa anun God karom diat.

A kum pirpir anun Iesu in naagagon a taara

⁴⁴ Iesu i pirpir ma ra ina ngaala na ingaana lenbi, “Ia baa i nurnur un iaau, wakir i nurnur ku un iaau, i nurnur utkaai un ia baa i tula wa iaau urin. ⁴⁵ Ma ia baa i babo iaau, ia babo taa ia baa i tula wa iaau urin. ⁴⁶ Iaau aa waan paat urin u ra rakrakaan buaal welaar ma ra kaapa, kupi ia baa i nurnur un iaau, pa in ki u ra baboto. ⁴⁷ Baa te i walan-goro anung kum pirpir ma pa i murmuri, iaau pang naagagoni. Maa pa iaau waan paat kupi ang naagagon a rakrakaan buaal, iaau waan paat ku kupi ang walaau. ⁴⁸ Ia baa pa i nem iaau ma pa i taraam u ra nung kum pirpir, anung kum pirpir ut maa diat a naagagoni u ra tintinip na bung. ⁴⁹ Maa a kum pirpir baa iaau aa pir tataai wakir anung, Tamaang ut i tula wa iaau mai urin kupi ang piri ma ang wewapua uni. ⁵⁰ Ma iaau nunurai naa anuna wetulaa i taara a lalaaun takum. A kum utnaa iaau piri, Tamaang i tula wa iaau mai kupi ang piri.”

13

Iesu i gi a kum kaki ra nuna kum naat na wawer

¹ Baa ia marawaai a lukaara na waan likaai, Iesu i nunurai naa ia marawaai kupi in waan ma ko ra rakrakaan buaal, ma in waan karom Tamaana. I maari aakit anuna taara baa diat ki u ra rakrakaan buaal, ma mi i waiaa anuna ngaala na maarmaari karom diat, a maarmaari baa pa ta tuktukina.

² U ra marum, Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat wangaan ungaai. Namuga taa ra nundiat winangaan, Saataan ia ruk taau un Iudaas Iskaariot, a natun Simon, kupi in wagu taa Iesu. ³ Iesu i nunurai naa Tamaana ia taar araap taa a dekdek karomi kupi in naagagon a kum utnaa raap mai, ma i nunurai naa i waan paa ut kon God, ma in waan talili balet karom God. ⁴ Io, i tur paa ko ra winangaan, i rakaan wa anuna raa ina maalu baa i burung baat anuna minong mai, i lo paa a taaol ma i do paai uni. ⁵ I labo paa a palaa u ra dis, ma i gi a kum kaki ra nuna kum naat na wawer mai, ma i upa magege diat ma ra taaol baa i do paai uni.

⁶ Baa i waan karom Simon Petero, Petero i piri taana naa, “Aai, Tadaaru, ui maa un gi a ru kaking?” ⁷ Iesu i baalui naa, “A utnaa mi iaau paami pa u nunurai, iaku namur un nunurai.” ⁸ Petero i piri naa, “Koku! Koku u gi a ru kaking.” Iesu i baalui naa, “Baa pang gi a ru kakim, ui wakir raa kon iaau.” ⁹ Simon Petero i baalui

naa, “Tadaaru, baa un gi a ru kaking, koina baa un gi utkaai a ru limaang ma ra in loring!”¹⁰ Iesu i piri taana naa, “Ia baa ia rariu paa, a panina raap ia gomgom, din gi taa maku a ru kakina. Muaat, muaat aa gomgom, iaku wakir muaat raap.”¹¹ Iesu ia nunura ia baa in wagu taai, maa ia a kabina baa i piri naa, “wakir muaat raap muaat gomgom.”

¹² Baa ia gi taa a kum kakindiat, i ung paa balet anuna ina maalu baa i rakaan wai, i ki ma i tiri diat naa, “Muaat nunura ut a utnaa mi iaau paami un muaat?”¹³ Maaat waatung iaau baa ‘Tena Wawer’ ma ‘Tadaaru’. I takado ut anumuaat wawaatung, a iaang ut maa.¹⁴ Iaau anumuaat Tadaaru ma Tena Wawer, iaau aa gi taa a kum kakimuaat, i koina kupi muaat kaai muaat a laana gi wetwetalaai a kum kakimuaat.¹⁵ Iaau aa paam taa a walawalar mi karom muaat, i koina kupi muaat kaai muaat a paami lenmi iaau paami.¹⁶ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, a tultul pa i ngaala taa ra nuna tadaaru. Ma ia baa di tultulai pa i ngaala taan ia baa i wetulaa.¹⁷ Baa muaat nunura a kum utnaa mi iaau pir taai taa muaat, ma muaat a paam diat, muaat a daan.

¹⁸ “Pa iaau pirpir un muaat raap, iaau nunura diat ut baa iaau pilak pa diat. Iaku din paam ot paa ut a utnaa baa di aa timu taai u ra Buk Taabu

naa, ‘A muaana baa mir wangaan ungaai mai, in tapuku taau balet un iaau, ma in paa gulgula iaau.’ *Kele 41:9*

¹⁹ Iaau wapua muga ta muaat u ra utnaa mi baa in waan paat, kupi baa ia waan paat, muaat a nurnur baa iaau, iaau ut maa.²⁰ Iaau pir a lingtatuna taa muaat, baa te i gaaia paa te baa iaau tula wai, i gaaia pa iaau ut. Ma te baa i gaaia pa iaau, i gaaia pa ia utkaai baa i tula wa iaau urin.”

Iesu i pirpir un ia baa in wagu taai

(*Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lk 22:21-23*)

²¹ Baa Iesu ia pir taai lenmi, i kariaana a ngaala na mawaat u ra niono, ma i pir apuaanai naa, “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, raa kon muaat in wagu ta iaau.”

²² A kum naat na wawer diat babo wetwetalaai diat, iaku pa diat nunurai naa woi kon diat maa i pir a pirpir mi uni.

²³ Raa naat na wawer i ki marawaai taau karom Iesu. A naat na wawer mi Iesu i nemnem aakiti.²⁴ Simon Petero i pet kilang paa a naat na wawer maa kupi in tiri Iesu naa, “Woi kon daat maa i pir a pirpir mi uni?”

²⁵ A naat na wawer maa i malaau karom Iesu ma i tiri naa, “Tadaaru, woi kon mi-aat maa u pir a pirpir maa uni?”

²⁶ Iesu i baalui naa, “Ia baa ang puk paa a pakaana bred u ra dis ma ang taari taana, ia ut maa.” Io, i puk paa a pakaana bred, ma i

taari karom Iudaas Iskaariot, natun Simon. ²⁷ Baa Iudaas i rakaan paa a bred kon Iesu, Saataan i ruk taau maut u ra in balaana. Iesu i piri taan Iudaas naa, “A utnaa baa u nem na paami un paam gagaai.” ²⁸ Iaku pa te kon diat baa diat ki ungaai u ra winangaan i nunurai naa aawa kabina baa Iesu i piri lenmaa karomi. ²⁹ Kabina baa Iudaas i laana baboura anundiat maani, raa kum naat na wawer diat nuki naa Iesu i wapuui kupi in kul ta utnaa diat iba kupi u ra lukaara. Raa kum naat na wawer kaai diat nuki naa Iesu i wapuui kupi in tabaara a kum iba na taara ma ta utnaa.

³⁰ Baa Iudaas ia rakaan paa a pakaana bred, i pari paa maut. Maa ia marum.

A matakina naagagon

³¹ Baa Iudaas ia waan paa, Iesu i piri taan diat naa, “Mi din maar a Natu ra Muaana, ma God kaai in lo a minamaar uni. ³² Baa God in lo a minamaar uni, God kaai in taar a minamaar karom Natu ra Muaana. Mi God in taari taana.

³³ “A kum teptepaang, mi pang ki iwan ma karom muaat. Muaat a baatbaat kup iaau. Welaar ma iaau aa pir taai taa ra kum te Iudaia, mi ang piri bulung taa muaat naa, ‘Pa muaat a waan laar paai u ra taamaan baa ang waan iaai.’ ³⁴ Mi iaau taar a matakina naagagon karom muaat naa, muaat a maari wetwetalaai muaat. Welaar ma iaau maari muaat, muaat

kaai muaat a maari wetwetalaai muaat. ³⁵ Baa muaat maari wetwetalaai muaat, a taara raap diat a nunurai naa muaat anung kum naat na wawer.”

Iesu i pirpir muga un Petero baa in weoro koni

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lk 22:31-34)

³⁶ Simon Petero i tiri naa, “Tadaaru, un waan uwaai?” Iesu i baalui naa, “A taamaan baa ang waan kupi, pa un waan laar paai iaai mi, iaku namur un murmur iaau.” ³⁷ Petero i piri taana naa, “Tadaaru, aawa kabina baa pang murmur ui mi? Pa iaau burut baa ang maat un ui.” ³⁸ Iesu i baalui naa, “Lelawaai, a lingtatuna ut maa u piri naa un maat un iaau? Iaau pir a lingtatuna taam, baa a kareke pa in kurkurekatuk utbaai, un weoro tula pakaan naa pa u nunura iaau.”

14

Iesu ia a aakapi

¹ Iesu i piri taan diat naa, “Koku i laklagon a nuknukimuaat, muaat a nurnur un God, ma muaat a nurnur kaai un iaau. ² Mongoro na kukur ra ruma u ra ruma anun Tamaang. Baa pate, ang wapua muaat utkaai uni. Io, mi ang waan kupi ang waninaar taa a pakaana kup muaat. ³ Baa iaau aa waninaar taa a pakaana kup muaat, ang waan talili balet, ma ang ben pa muaat karom iaau, kupi muaat kaai muaat a ki u ra

taamaan baa iaau ki iaai.
⁴ Muaat nunura ut aakapi kup a taamaan baa ang waan kupi.”

⁵ Tomaas i piri taana naa, “Tadaaru, pa miaat nunura a taamaan baa un waan kupi, ma miaat a nunura lelawaai a aakapi kupi?” ⁶ Iesu i baalui naa, “Iaau a aakapi, ma iaau a lingtatuna, ma iaau a lalaaun. Pa te in waan karom Tamaang un ta aakapi ingen, un iaau ku. ⁷ Baa muaat nunura mulu iaau, muaat a nunura kaai Tamaang. Io, mi muaat aa nunurai, ma muaat aa baboi.” ⁸ Pilipo i piri taana naa, “Tadaaru, un waiaa taa Tamaam karom miaat, bi ku ia maa miaat nemi.” ⁹ Iesu i baalui naa, “Pilipo, iaau aa ki iwan ungaai ma muaat, ma pa u nunura iaau ut-baai? Ia baa i babo iaau, ia babo taa Tamaang. Aawa kabina u piri naa ang waiaa taa Tamaang karom muaat? ¹⁰ Pa u nurnur naa iaau ki un Tamaang, ma Tamaang i ki un iaau? A kum pir-pir baa iaau piri taa muaat, wakir anung. Tamaang baa i ki un iaau i paam anuna pinapaam. ¹¹ Muaat a nurnur un iaau baa iaau piri naa iaau ki un Tamaang, ma Tamaang i ki un iaau. Baa pa muaat nurnur u ra nung pirpir, muaat a nurnur ku un iaau kabina u ra kum utnaa na kakaian baa iaau paami.

¹² “Iaau pir a lingtatuna taa muaat, ia baa i nurnur un iaau, in paam a kum utnaa welaar ma iaau laana

paami, ma in paam a kum ngaala na pinapaam taa ra kum pinapaam iaau aa paam taai, kabina maa ang waan karom Tamaang. ¹³ Ma a kum utnaa raap baa muaat aaringi u ra iaang, ang paam ot paai, kupi Tamaana in lo a minamaar un Natuna. ¹⁴ Baa muaat aaring kup ta utnaa u ra iaang, ang paam ot paai.

Iesu i piri naa in tula pari wa a Takado na Nion

¹⁵ “Baa muaat maari iaau, muaat a taraam u ra nung kum wetulaa. ¹⁶ Ma ang aaring Tamaang, ma in tula wa bulung a Tena Wewaraaut karom muaat, kupi in ki takum karom muaat, a Takado na Nion, ia baa in wapuaana a lingtatuna. ¹⁷ A taara ko ra rakrakaan buaal pain diat a nemi, kabina pa diat a babo lelei ma pa diat a nunurai. Iaku muaat, muaat nunura a Tena Wewaraaut maa kabina i ki ungaai ma muaat ma in ki un muaat. ¹⁸ Baa ang waan kon muaat, pa muaat a ki na naat na walaa, ang waan talili balet ku karom muaat.

¹⁹ “Pa in welwelik ma, baa a taara ko ra rakrakaan buaal pa diat a babo iaau ma. Iaku muaat, muaat a babo iaau. Kabina baa iaau lalaaun, muaat kaai muaat a lalaaun. ²⁰ Baa a bung maa in waan paat, muaat a nunurai naa iaau ki un Tamaang, ma muaat kaai muaat ki un iaau, ma iaau ki un muaat. ²¹ Ia baa i paam akoto anung kum wetulaa ma i taraam uni, ia maa i maari iaau. Ma Tamaang in maari, ma iaau

kaai ang maari, ma ang wa-
iaa iaau karomi.”

²² Iudaas (wakir Iudaas Iskaariot) i piri taan Iesu naa, “Tadaaru, aawa kabina baa un waiaa ta ui ku karom miaat, ma wakir karom a taara u ra rakrakaan buaal?”
²³ Iesu i baalui naa, “Baa te i maari iaau, in taraam u ra nung kum wawer. Io, Tamaang in maari, ma mir ma Tamaang mir a waan karomi, ma mir a ki ungaai mai. ²⁴ Ia baa pa i maari iaau, pa in taraam u ra nung kum wawer. Ma a kum pirpir baa muaat walangoroi wakir anung, anun Tamaang, ia baa i tula wa iaau urin.

²⁵ “Iaau pir a kum utnaa mi taa muaat baa iaau ki utbaai karom muaat. ²⁶ A Tena Wewaraaut, a Takado na Nion, baa Tamaang in tula wai u ra iaang, in wer muaat u ra kum utnaa raap, ma in wanuk taa balet a kum utnaa baa iaau aa pir taai taa muaat. ²⁷ Iaau taar taa a maalmaal karom muaat, anung maalmaal maa iaau tabaara muaat mai. Pa iaau tabaara muaat welaar ma ra rakrakaan buaal i wetabaar. Koku i laklagon a nuknukimuaat, ma koku muaat burut. ²⁸ Muaat aa walangoro taai baa iaau aa pir taai taa muaat naa, ‘Ang waan paa ma ang waan talili balet karom muaat.’ Baa muaat maari iaau, io, muaat a gaai, maa ang waan karom Tamaang, maa ia i ngaala taang. ²⁹ Iaau aa wapua amuga ta muaat u ra kum utnaa baa namur in waan paat, ma baa ia waan

paat, muaat a nurnur.

³⁰ “Pang pirpir liklik ma karom muaat, kabina a tadaaru i ra rakrakaan buaal marawaai ma in waan paat. Pa ta dekdekina kupi in uwia pa iaau mai, ³¹ iaku ang paam ot raap paa ut a kum utnaa baa Tamaang i tula wa iaau kupi ang paami, kupi a rakrakaan buaal in nunurai naa iaau maari Tamaang. Muaat tur ma daat a waan.”

15

Iesu ut in diwaai na waain

¹ Iesu i piri naa, “Iaau in diwaai na waain lingtatuna, ma Tamaang a tena baboura u ra wanua na waain. ² I bur kutu wa a kum gaga-gaang baa pa diat wa, ma i wagomgom diat baa diat wa, kupi diat a wa mongmongoro na waindiat. ³ Muaat aa gomgom kabina u ra pirpir baa iaau aa pir taai taa muaat. ⁴ Muaat a lalaaun un iaau, ma iaau ang lalaaun un muaat. Welaar ma ra gagaana waain pa in wa biaa ku baa pa i paraap u ra in diwaaina, lenkaai maa karom muaat, pa muaat a wa baa pa muaat lalaaun un iaau.

⁵ “Iaau ut in diwaai na waain, ma muaat a kum gagagaang. Ia baa i lalaaun un iaau, ma iaau lalaaun uni, in wa mongoro na waina. Iaku baa muaat lalaaun ingen kon iaau, pa muaat a pet laar paa ta utnaa. ⁶ Baa te pa i lalaaun un iaau, in welaar ma ra kum maraang na gagaana diwaai, baa din ong wa diat. Din ung ungaai

diat, ma din ong ta diat u ra nguan, kupi diat a kupkup matira. ⁷ Baa muaat lalaaun un iaau, ma anung pirpir in lalaaun un muaat, io, baa muaat a aaring iaau kup ta utnaa muaat nemi, din taari ut taa muaat.

⁸ “Tamaang in lo a mi-namaar baa muaat wa mongoro na waimuaat, ma a waimuaat in waiaai naa muaat anung kum naat na wawer lingtatuna. ⁹ Welaar ma Tamaang i maari iaau, iaau kaai iaau maari muaat. Muaat a lalaaun u ra nung maarmaari. ¹⁰ Baa muaat taraam u ra nung kum wetulaa, muaat a lalaaun u ra nung maarmaari, welaar ma iaau, iaau taraam u ra kum wetulaa anun Tamaang, ma iaau lalaaun u ra nuna maarmaari.

¹¹ “Iaau pir a kum pirpir mi taa muaat, kupi anung gaaia in ki un muaat, ma anumuaat gaaia in teng u ra numuaat lalaaun. ¹² Bi ia anung wetulaa karom muaat naa, muaat a maari wetwetalaai muaat, welaar ma iaau maari muaat. ¹³ Baa te i ung wa anuna lalaaun kupi in maat u ra kum teptepaana, anuna maarmaari i ngaala aakit. Pa ta maarmaari anun te i welaar mai. ¹⁴ Io, muaat a kum teptepaang baa muaat taraam u ra nung kum wetulaa. ¹⁵ Pang waatung muaat balet ma naa a kum tultul, maa a tultul pa i nunura a utnaa baa anuna tadaaru i paami. Iaku iaau waatung muaat naa a kum teptepaang, maa iaau aa pir

araap taa a kum utnaa taa muaat baa iaau walangoroi kon Tamaang. ¹⁶ Wakir muaat pilak pa iaau, iaau ut iaau pilak pa muaat. Ma iaau tula wa muaat kupi muaat a waan ma muaat a wa a waimuaat, ma a waimuaat in ki takum. Ma Tamaang in tabaara muaat ma ra kum utnaa raap muaat aaring kupi u ra iaang. ¹⁷ Muaat a maari wetwetalaai muaat. Bi ia anung wetulaa karom muaat.

A taara ko ra rakrakaan buaal diat a milikuaana muaat

¹⁸ “Baa a taara ko ra rakrakaan buaal diat a milikuaana muaat, muaat a nuk paai baa diat aa milikuaana muga ta iaau. ¹⁹ Baa muaat anu ra rakrakaan buaal, io, a rakrakaan buaal in maari muaat welaar ma muaat anuna. Iaku muaat wakir anu ra rakrakaan buaal, maa iaau aa pilak pa muaat koni. Bi ia a kabina baa i milikuaana muaat. ²⁰ Muaat a nuk paa a pirpir baa iaau aa pir taai taa muaat lenbi, ‘A tultul pa i ngaala taa ra nuna tadaaru.’ Baa diat baanaakaka iaau, diat a baanaakaka muaat kaai. Baa diat taraam u ra nung pirpir, diat a taraam kaai u ra numuaat pirpir. ²¹ Diat a baanaakaka muaat kabina u ra iaang, maa pa diat nunura ia baa i tula wa iaau urin.

²² “Baa gun pang waan paat ma pang pirpir karom diat, io, pa din takuna diat u ra nundiat kum aakaina mangamangaan, ma diat a

laangalaanga. Iaku mi, pa nundiat ta pirpir kupi diat a pir baat diat mai ko ra nundiat aakaina mangamangaan. ²³ Ia baa i milikuaana iaau, i milikuaana utkaai Tamaang. ²⁴ Baa gun pa iaau paam taa a kum utnaa na kakaian naan diat baa pain te in paam laar paai, pa din takuna diat u ra nundiat kum aakaina mangamangaan ma diat a laangalaanga. Ma mi, diat aa babo taa a kum utnaa na kakaian baa iaau paami, iaku diat milikuaana ut mir raap ma Tamaang. ²⁵ Di paami lenmi, kupi din paam ot paa a pirpir di aa timu taai u ra Buk na Naagagon baa, 'Diat milikuaana iaau, ma pa ta kabina.' *Kele 35:19*

²⁶ "Ang tula wa a Tena Wewaraaut karom muaat kon Tamaang, ia a Takado na Nion baa in wapuaana a lingtatuna. Baa in waan paat in wewapua un iaau. ²⁷ Ma muaat kaai muaat a wewapua un iaau, kabina muaat ki ungaai ma iaau ko ra turturpaai ra nung pinapaam tuk mi.

16

¹ "Iaau pir a kum utnaa mi taa muaat kupi koku anu-muaat nurnur in puka. ² Diat a turbaat muaat ko ra kum ruma na lotu. Namur a pakaana bung in waan paat, baa diat baa diat aak doko muaat, diat a nuki naa diat paam ut a pinapaam anun God. ³ A taara diat a paam a kum utnaa mi karom muaat, kabina maa pa diat nunura mir ma Tamaang. ⁴ Iaau

pir taa a kum utnaa mi taa muaat, kupi baa a pakaana bung maa in waan paat, muaat a nunurai naa iaau aa wakatom muga ta muaat uni.

A pinapaam anu ra Takado na Nion

"Pa iaau pir a kum utnaa mi taa muaat u ra turturpaai ra nung pinapaam, kabina maa iaau ki ungaai utbaai ma muaat. ⁵ Io mi, ang waan karom ia baa i tula wa iaau urin. Iaku maa pa te kon muaat i tiri iaau naa, 'Un waan uwaai?' ⁶ Muaat tapunuk aakit baa iaau pir a kum utnaa mi taa muaat. ⁷ Iaau pir a lingtatuna taa muaat naa, in koina karom muaat baa ang waan. Baa pang waan, a Tena Wewaraaut pa in waan paat karom muaat. Iaku baa ang waan, io, ang tula wai urin karom muaat.

⁸ "Io, baa in waan paat, in waiaa a taara u ra rakrakaan buaal naa pa diat nunura lele a mangamangaan aakaina, ma ra mangamangaan na takado ma ra naagagon anun God. ⁹ In waiaa diat naa baa pa diat nurnur un iaau, bi ia anundiat aakaina mangamangaan. ¹⁰ Ma in waiaa diat kaai naa iaau ut a kabi ra takado na mangamangaan, maa ang waan karom Tamaang ma pa muaat a babo iaau balet ma. ¹¹ Ma in waiaa diat kaai naa God ia naagagon taa a tadaaru i ra rakrakaan buaal, ma ia uwia paai.

¹² "Mongoro na utnaa baa ang piri taa muaat, iaku

pa i tale muaat utbaai kupi muaat a nunura lelei. ¹³ Baa a Takado na Nion baa i wapuaana a lingtatuna in waan paat, in wakaapa muaat u ra kum lingtatuna raap un God. Maa a kum pирpir baa in piri wakir anuna, in piri ku a kum pирpir baa i walangoroi, ma in wapua muaat u ra kum utnaa baa in waan paat namur. ¹⁴ In taar a minamaar karom iaau, baa i lolo paa anung pирpir, ma in wapua muaat uni. ¹⁵ A kum utnaa raap baa anun Tamaang, anung, maa ia kabina baa iaau piri naa a Takado na Nion in lolo paa anung pирpir ma in wapua muaat uni.

A tapunuk ma ra gaaiia

¹⁶ “Pa in iwan ku, ma pa muaat a babo iaau ma. Ma pa in iwan balet ku, muaat a babo iaau balet.” ¹⁷ Anuna raa kum naat na wawer diat tiri wetwetalaai diat naa, “Aawa kukuraai ra nuna pирpir mi baa i piri naa, pa in iwan ku ma pa daat a baboi ma, ma pa in iwan balet ku daat a baboi balet? Ma i piri kaai lenbi, ‘Kabina ang waan karom Tamaang’.” ¹⁸ Aawa kukuraaina maa i piri naa ‘pa in iwan’? Pa daat nunura a utnaa mi i pирpir uni!”

¹⁹ Iesu i nunurai naa diat nem na tiri, io, i piri karom diat, “Iaau piri naa, ‘Pa in iwan ku baa pa muaat a babo iaau ma, ma pa in iwan balet ku muaat a babo iaau balet.’ Mi ia a pирpir baa muaat tiri wetwetalaai muaat uni?” ²⁰ Iaau piri a lingtatuna taa muaat, muaat a

tapunuk ma muaat a taangi, iaku a rakrakaan buaal in gaaiia. Muaat a tapunuk, iaku namur din kiaana anu-muaat tapunuk ma ra gaaiia. ²¹ A tabuan baa i marawaai kupi in babuta, i tapunuk kabina maa i kariaana a ngunungut. Iaku, baa ia babuta paa, i gaaiia, maa ia buta taa a naat urin u ra rakrakaan buaal, ma anuna tapunuk i raap. ²² Lenkaai maa karom muaat, mi muaat tapunuk, iaku ang babo muaat balet, ma muaat a gaaiia. A man-gaana gaaiia mi, pa te in pet laar paai kupi in rakaan wai kon muaat.

²³ “U ra bung maa, pa muaat a tiri iaau balet ma un ta utnaa. Iaau piri a lingtatuna taa muaat, Tamaang in tabaara muaat ma ra kum utnaa baa muaat aaring koni u ra iaang. ²⁴ Tuk mi, pa muaat aaring utbaai kupi ta utnaa u ra iaang. Iaku namur muaat a aaraaring ma din tabaara muaat, kupi anumuaat gaaiia in teng u ra numuaat lalaaun.

Iesu i uwia paa a rakrakaan buaal

²⁵ “Iaau piri a kum utnaa mi taa muaat u ra kum pирpir welwelaar, iaku a pakaana bung in waan paat baa pang pирpir balet ma karom muaat ma ra pирpir welwelaar, ang wapua kaapa mulu muaat ma un Tamaang. ²⁶ U ra kum bungbung maa, muaat a aaraaring u ra iaang. Pa iaau piri naa ang aaring Tamaang kupi in waraaut muaat, ²⁷ maa Tamaang ut i

maari muaat. I maari muaat kabina muaat maari iaau, ma muaat nurnur baa iaau waan paat kon God. ²⁸ Iaau aa waan paa kon Tamaang, ma iaau waan urin u ra rakrakaan buaal. Ma mi, ang waan ma ko ra rakrakaan buaal, ang waan balet kup Tamaang.”

²⁹ Anuna kum naat na wawer diat piri taana naa, “Mi pa u pirpir ma ma ra pirpir welwelaar, u pirpir kaapa mulu maraagaam. ³⁰ Mi miaat nunurai naa u nunura a kum utnaa raap. Pa u iba kup te in tiri ui ma ta wetiri, maa u aa nunura a nuknukimiaat raap. Mi miaat nurnur maraagaam baa u waan paa ut kon God.” ³¹ Iesu i piri taan diat naa, “Ni, muaat nurnur maraagaam? ³² A pakaana bung in waan paat, ma mi ia waan paat, baa din lu werweraana wa muaat kon iaau, ma muaat a waan werweraan kup anumuaat kum taamtaamaan, ma iaau maku ang ki. Iaku wakir iaau ku maa ang ki, mir ut ma Tamaang.

³³ “Iaau pir a kum pirpir mi taa muaat kupi muaat a lalaaun un iaau, ma muaat a paam akoto a maalmaal. Main u ra rakrakaan buaal, muaat a kariaana a mawaat. Iaku koku muaat burut, maa iaau aa uwia paa a rakrakaan buaal.”

17

Iesu i aaraaring u ra nuna kum naat na wawer

¹ Baa Iesu ia pir araap wa a kum pirpir mi, i babo tato unaanga u ra maawa, ma i piri naa, “Tamaang, a pakaana bung ia waan paat, un taar a minamaar karom Natum, kupi Natum in taar a minamaar karom ui. ² U taar taa a naagagon taang kup a taara raap, kupi ang taar a lalaaun takum karom diat raap baa u taar ta diat taang. ³ Bi ia a lalaaun takum baa a taara diat a nunura ui, baa ui ku a God lingtatuna, ma diat a nunura kaai Iesu Kaarisito, baa u tula wai urin. ⁴ Iaau aa waiaa taa a minamaarim min ura rakrakaan buaal, baa iaau paam ot paa a kum pinapaam baa u tula wa iaau mai kupi ang paami. ⁵ Tamaang, mi un taar a minamaar taang, baa ang ki ungaai balet ma ui. A minamaar maa namuga iaau ki uni ungaai ma ui, baa pa di waki utbaai a rakrakaan buaal.

⁶ “Diat baa u aa pilak pa diat ko ra rakrakaan buaal, ma u taar ta diat taang, iaau aa pir waiaa ta ui taan diat. Diat anum ma u taar ta diat taang, ma diat aa taraam u ra num kum pirpir. ⁷ Mi diat aa nunurai naa a kum pirpir raap u taar taai taang, i waan paat lingtatuna paa ut kon ui. ⁸ Iaau aa wapua ta diat u ra kum pirpir u taar taai taang, ma diat aa taraam uni. Ma diat nunurai naa iaau waan paa ut kon ui, ma diat aa nurnur baa ui ut u tula wa iaau urin.

⁹ “Mi iaau aaraaring un diat. Wakir iaau aaraaring

u ra taara ko ra rakrakaan buaal, iaku iaau aaraaring un diat baa u taar ta diat taang, kabina maa diat anum. ¹⁰ Diat baa anung, diat anum utkaai, ma diat baa anum, diat anung utkaai. Ma din babo anung minamaar un diat. ¹¹ Mi ang waan karom ui, pang ki iwan balet ma u ra rakrakaan buaal, iaku diat, kuri utbaai diat u ra rakrakaan buaal. Tamaang u gomgom aakit, un baboura baat diat ma ra dekdek i ra iaam, a iaam baa u taar taai taang, kupi diat a raa ku, welaar ma ui ma iaau, daar raa ku. ¹² Baa iaau ki ungaai ma diat, iaau baboura baat diat ma ra dekdek i ra iaam, a iaam baa u taar taai taang. Iaau baboura baat diat, ma pa te kon diat i wirua. Raa ot ku in wirua, Iudaas, ia baa a natu ra winirua takum. Lenmaa, a pirpir di aa timu taai u ra Buk Taabu in waan paat lingtatuna.

¹³ “Mi ang waan karom ui, iaku iaau pir a kum pirpir mi baa iaau ki utbaai main u ra rakrakaan buaal, kupi anung ngaala na gaai in wateng anundiat lalaun. ¹⁴ Iaau aa pir taa anum kum pirpir taan diat, ma a rakrakaan buaal i milikuaana diat, kabina wakir balet ma diat taanga min u ra rakrakaan buaal, welaar ma iaau kaai, wakir iaau taanga min u ra rakrakaan buaal. ¹⁵ Pa iaau aaring ui kupi un rakaan wa diat ko ra rakrakaan buaal, pate. Iaku iaau aaring ui kupi un baboura baat

diat ko ra Tena Aakaina. ¹⁶ Wakir iaau taanga min u ra rakrakaan buaal, io, diat kaai wakir diat taanga min u ra rakrakaan buaal. ¹⁷ Anum pirpir i lingtatuna. Un wagomgom diat ma ra num lingtatuna na pirpir kupi diat anum taara mulu. ¹⁸ Welaar ma u tula wa iaau urin u ra rakrakaan buaal, lenkaai maa iaau tula wa diat u ra rakrakaan buaal. ¹⁹ Iaau taar ta iaau taam, kupi diat kaai diat a gomgom ma ra num lingtatuna na pirpir kupi diat anum taara mulu.

²⁰ “Wakir iaau aaraaring ku un diat, iaau aaraaring utkaai un diat baa namur diat a nurnur un iaau, baa a kum tena nurnur diat a wewapua un iaau. ²¹ Iaau aaraaring baa diat raap baa diat nurnur un iaau, diat a raa ku. Tamaang, welaar ma u ki un iaau ma iaau ki un ui, i koina baa diat ma daar, daat a raa ku, kupi a taara u ra rakrakaan buaal diat a nurnur naa u tula wa iaau urin. ²² Iaau taar taa a minamaar taan diat, a minamaar baa u taar taai taang, kupi diat a raa ku, welaar ma daar, daar raa ku. ²³ Iaau ki un diat, ma ui kaai u ki un iaau, kupi diat a raa maku, kupi a taara u ra rakrakaan buaal diat a nunurai kaai naa u tula wa iaau urin, ma diat a nunurai naa u maari diat welaar ma u maari iaau.

²⁴ “Tamaang, iaau nemi naa diat baa u aa taar ta diat taang, diat a ki ungaai ma iaau u ra taamaan baa ang ki iaai, kupi diat

a babo anung minamaar, a minamaar u taar taai taang, kabina u maari iaau namuga utbaai baa pa di waki utbaai a rakrakaan buaal. ²⁵ Tamaang, ui a Tena Takado, a taara u ra rakrakaan buaal pa diat nunura ui, iaku iaau, iaau nunura ui, ma anung taara na wawer diat nunurai naa u tula wa iaau urin. ²⁶ Iaau aa pir waiaa ta ui karom diat, ma pang ngo ma ra wewapua karom diat, kupi diat a nunura ui, ma a maarmaari baa u maari iaau mai, in ki karom diat ma iaau ang ki un diat.”

18

Diat baat kup Iesu

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lk 22:47-53)

¹ Baa Iesu ia aaraaring paa, i ben paa anuna kum naat na wawer, ma diat waan bolo u ra naat na daanim Kedron. Baa diat waan bolo, diat waan ruk un raa wanua na diwaai na oliwa. ² Iudaas, ia baa i wagu taa Iesu, i nunura a wanua maa, kabina mongoro na pakaan Iesu ma ra nuna kum naat na wawer diat laana waan ungaai iaai. ³ Io, Iudaas i muga paa a kum tena wineium anu ra taara Rom, ma ra kum tena baboura ko ra ruma na wetabaar. A kum ngaala na tena wetabaar ma ra kum Parisaai diat tula wa diat. Diat lo a kum utnaa na wineium, a kum laam ma ra kum utnaa baa i kup baa diat ulu aara diat mai.

⁴ Iaku Iesu ia nunura a kum utnaa raap baa in waan

paat karomi, io, i waan karom diat ma i tiri diat naa, “Woi maa muaat baat kupi?” ⁵ Diat baalui naa, “Iesu a te Naasaret.” Iesu i piri naa, “Mi ut iaau.” Ma Iudaas, a tena wawagu kuraa ut i tur ungaai ma diat. ⁶ Baa Iesu i wapua diat naa, “Mi ut iaau,” diat ki wewa unamur, ma diat katuk unapia. ⁷ Iesu i tiri diat balet naa, “Woi maa muaat baat kupi?” Diat baalui naa, “Iesu a te Naasaret.” ⁸ Iesu i baalu diat naa, “Iaau aa pir taai taa muaat naa, mi ut iaau. Baa muaat baat ut kup iaau, io, muaat a maadek wa diat bi diat a waan.” ⁹ Baa Iesu i piri lenmi di paam ot paa a pirpir baa ia pir taai naa, “Tamaang, diat raap baa u taar ta diat taang, pa te kon diat i wirua.”

¹⁰ Simon Petero i lo ut anuna in liwan na wineium. I aalum paai ma i pakaat kutu wa ina ot na talinggaan Maalko. Maalko, ia raa tultul anu ra mukmuga na tena wetabaar karom God. ¹¹ Iesu i piri taan Petero naa, “Waruk balet anum in liwan u ra baana. Lelawaai, pang paam ot paa a pinapaam baa Tamaang i taar taai taang?”

Diat ben paa Iesu karom Aanaas

¹² A kum tena wineium taangirong Rom ungaai ma ra nundiat mukmuga, ma ra kum tena baboura ko ra ruma na wetabaar anu ra taara Iudaia, diat paam akoto paa Iesu, ma diat wi paa a ru limaana. ¹³ Ma diat ben mugai karom Aanaas, ia

baa diaar nimuna ma Kaa-
iapaas, a mukmuga na tena
wetabaar karom God u ra
kilaala maa.* ¹⁴ Kaa-
iapaas, ia baa i piri karom a kum te
Iudaia naa i koina baa te in
maat baat a taara raap.

*A mugaana weoro anun
Petero*

(Mt 26:69-70; Mk 14:66-
68; Lk 22:55-57)

¹⁵ Simon Petero ma raa
naat na wawer kaai diaar
murmur Iesu. Ma a muk-
muga na tena wetabaar i
nunura wakaak a naat na
wawer baa diaar weur ma
Petero. A naat maa i ruk
ungaa ma Iesu unaanga
u ra pakaana anu ra tena
wetabaar maa. ¹⁶ Petero
kuraa utbaai i turtur nataa-
maan naa ra bonanaaka.
Io, a naat na wawer baa
a mukmuga i nunurai, i
waan talili balet, ma i piri-
piri karom a tauraara baa i
baboura a bonanaaka, kupi
in paapa aara paa Petero.
¹⁷ A tauraara baa i baboura
a bonanaaka i tiri Petero
naa, "Aai, ui kaai raa naat
na wawer anu ra muaana
mi, ni?" Petero i baalui naa,
"Pate, iaau pate."

¹⁸ A bung na marum maa i
madiring aakit. Io, a kum tul-
tul ma ra kum tena baboura
ko ra ruma na wetabaar diat
wakaa paa a nguan, diat tur
lili paai ma diat maniri. Pe-
tero kaai i tur ungaai ma diat
ma i manir.

*Iesu i tur namataan
Aanaas*

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-
64; Lk 22:66-71)

¹⁹ Aanaas, a mukmuga na
tena wetabaar karom God
i tiri Iesu u ra nuna kum
naat na wawer, ma u ra kum
wawer i wer a taara uni.
²⁰ Iesu i baalui naa, "Iaau
aa pipipir kaapa namataa ra
taara raap, ma iaau laana
wer diat u ra kum ruma
na lotu ma u ra ruma na
wetabaar baa a taara Iudaia
diat laana waan ungaai iaai.
Pa iaau wapua ino ta diat un
ta utnaa. ²¹ Aawa kabina baa
u tiri iaau? Un tiri a taara baa
diat laana walangoro iaau.
Diat maa, diat nunura a kum
utnaa baa iaau pipipir uni."

²² Baa Iesu ia pir taai len-
maa, raa ko ra kum tena
baboura i paar a mataana,
ma i piri taana naa, "Aawa
kabina baa u baalu a piri-
piri anu ra mukmuga na tena
wetabaar lenmaa?" ²³ Iesu
i baalui naa, "Baa iaau aa
waatung taa ta utnaa i raara,
un pir akaapai karom a taara
raap bi. Iaku baa a utnaa
mi iaau piri i lingtatuna ut,
aawa kabina baa u paar a
mataang?" ²⁴ Baa pa te ut-
baai i palaa a winiwi ko ra
ru limaana, Aanaas i tula wai
karom Kaa-iapaas, ia kaai a
mukmuga na tena wetabaar
karom God.

*Petero i weoro balet kon
Iesu*

(Mt 26:71-75; Mk 14:69-
72; Lk 22:58-62)

²⁵ Baa Petero kuraa utbaai
i manmanir, diat tiri naa,
"Aai, ui kaai raa ko ra nuna
kum naat na wawer, ni?"
Petero i weoro, i piri naa,

* **18:13:** Aanaas ma Kaa-iapaas, diaar raap di waatung diaar naa a mukmuga na tena wetabaar karom God.

“Pate, iaau pate.”²⁶ Raa tul-tul anu ra mukmuga na tena wetabaar, a kakun ia baa Petero i pakaat kutu wa in talingaana, i piri naa, “Naapi ui ut duk, maa iaau babo ungaai ta mur ma Iesu in-aanga u ra wanua na di-waai na oliwa?”²⁷ Petero i weoro balet naa, “Pate.” U ra pakaana bung ut maa, a kareke i kurkurekatuk.

Iesu i tur namataan Pilaato

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Lk 23:1-5)

²⁸ U ra malaana kinalik, di ben paa Iesu ko ra ruma anun Kaaiapaas kup a ngaala na ruma anun Pilaato, raa mukmuga ko ra mataanitu Rom. A kum te Iudaia pa diat nem na ruk u ra nuna ruma, maa diat aa wagomgom pa diat kupi diat a wangaan u ra lukaara na waan likaai. Maa i taabu baa diat a ruk karom te baa wakir a te Iudaia.²⁹ Io, Pilaato i pari karom diat ma i tiri diat naa, “Aawa maa muaat takuna a muaana mi uni?”³⁰ Ma diat baalui naa, “Baa a muaana mi pa i paam ta niraara, pain miaat a taar taai taam kupi un naagagoni.”³¹ Pilaato i piri karom diat naa, “Muaat a ben paai, ma muaat ut muaat a naagagoni welaar ma anumuaat naagagon.” A kum te Iudaia diat piri taana naa, “Pa miaat paam akoto a naagagon kupi miaat a aak doko te.”³² A utnaa mi i waan paat kupi din paam ot paa a piri anun Iesu, baa

ia pir muga taai u ra nuna minaat.

³³ Io, namur Pilaato i ruk balet, ma i wataa paa Iesu, ma i tiri naa, “Ui maa a king anu ra taara Iudaia?”

³⁴ Iesu i baalui balet ku ma ra wetiri naa, “Lelawaai, ui ut u waatung iaau lenmaa, baa diat wapua ta ui ku un iaau?”

³⁵ Pilaato i baalu Iesu naa, “Wakir iaau a te Iudaia. Anum taara ut ma ra kum ngaala na tena wetabaar karom God, diat ut maa diat taar ta ui taang kupi ang naagagon ui. Aawa maa u paam taai?”

³⁶ Iesu i baalu Pilaato naa, “Anung mataanitu wakir taanga min u ra rakrakaan buaal. Baa gun anung mataanitu taanga min u ra rakrakaan buaal, anung kum tultul diat a weium baat iaau ko ra naagagon anu ra taara Iudaia. Iaku anung mataanitu wakir taanga min.”³⁷ Io, Pilaato i tiri, “I lingtatuna ut, ui maa a king?” Iesu i baalui naa, “I lingtatuna ut maa u piri naa iaau a king. Di buta iaau, ma iaau waan paat min u ra rakrakaan buaal, kupi ang wewapua u ra lingtatuna. Diat raap baa diat murmur a lingtatuna, diat walangoro in ingaang.”³⁸ Ma Pilaato i tiri Iesu naa, “Aawa maa a lingtatuna?”

Di mulaaot wa Iesu kupi din aak waati u ra bolo

(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lk 23:13-25)

Baa Pilaato ia tiri taai lenmi, i pari balet karom a

taara Iudaia. I piri taan diat naa, "Pa iaau tiri baraata paa anuna ta niraara." ³⁹ Iaku, raa mangamangaan iaau laana paami karom muaat, u ra kum kilakilaala raap u ra kum lukaara na waan likaai, iaau laana palaa wa raa karabus karom muaat. Lelawaai, muaat nemi naa ang palaa wa a 'king anu ra taara Iudaia' karom muaat?" ⁴⁰ Diat baalui ma ra ngaala na ingaandiat naa, "Koku! Pa miaat nem Iesu. Palaa wa Baaraabaas!" Baaraabaas ia a ngaala na tena aakaina.

19

¹ Io, Pilaato i wetulaa kupi diat a ben ingen paa Iesu ma din ramiai ma ra in aaru na wineium. ² A kum tena wineium diat limaai paa in aaru i taar laklakono ma diat ung taai u ra in lorina welaar ma ra in kaaeng, ma diat wamong taai ma ra in taar na maalu.* ³ Diat waanwaan karomi, ma diat piri karomi naa, "Ui maa a king anu ra taara Iudaia!" Ma diat paarpaar a mataana.

⁴ Pilaato i pari balet ma i piri taan diat naa, "Muaat baboi, mi iaau ben aperi taai namataamuaat, kupi muaat a nunurai naa, pa iaau baat paa anuna ta niraara." ⁵ Baa Iesu i pari, di aa waruk taa in aaru i taar laklakono u ra in lorina, ma di aa wamong taai ma ra in taar na maalu. Pilaato i piri taan diat naa, "Muaat babo a muaana bi!" ⁶ Baa a kum ngaala na

tena wetabaar karom God, ma ra kum tena baboura ko ra ruma na wetabaar diat babo Iesu, diat piri ma ra ngaala na ingaandiat naa, "Aak waati u ra bolo! Aak waati u ra bolo!" Pilaato i piri balet taan diat naa, "Muaat a ben paai, kupi muaat ut muaat a aak waati u ra bolo. Pa iaau baat paa anuna ta niraara." ⁷ A kum te Iudaia diat baalui naa, "Anumiaat naagagon i lenbi, din aak dokoi, kabina i piri naa ia a Natun God."

⁸ Baa Pilaato i walangoro a pirpir mi, i burut aakit. ⁹ I ruk balet unaruma, ma i tiri Iesu naa, "Ui taangawaai ui?" Iaku maa Iesu pa i baalui. ¹⁰ Pilaato i piri taana naa, "Aawa kabina maa pa u baalu iaau? Pa u nunurai naa iaau paam akoto a naagagon kupi ang walaangalaanga wa ui, baa ang aak waat ui u ra bolo?" ¹¹ Iesu i baalu Pilaato naa, "Ui pa ta dekdekim un iaau, baa God pa in taar taa a naagagon taam taanginaanga nate. Iaku mi, ia baa i taar ta iaau taam kupi un naagagon iaau, anuna aakaina in aaka aakit taam."

¹² Baa Iesu i pir taai lenmaa, Pilaato i walaari kupi in walaangalaanga wai. Iaku a kum te Iudaia diat pirpir dekdek karomi naa, "Baa un palaa wai, pa mur tepaana ma ma ra Kaaisaar! Maa te baa i kabaanga paai naa ia a king, i bubur a naagagon anu

* **19:2:** In kaaeng ma ra in taar na maalu diaar babo welaar ma ra minong anu ra king.

ra Kaaisaar.”† 13 Baa Pilaato i walangoro a kum pirpir mi, i ben apari paa Iesu unataamaan. Namur Pilaato i ki taau u ra kiki na naagagon u ra pakaana di waatungi u ra pirpir Ebraaio ma Gabaata, a kukuraaina naa di ung baat a pia ma ra kum waatwaat. 14 Baa in mage i aaklakua, Pilaato i piri taa ra taara Iudaia naa, “Muaat baboi, anumuaat king bari ia.” A utnaa mi i waan paat u ra bung namuga taa ra bung na lukaara na waan likaai. 15 A taara Iudaia diat baalui ku ma ra ngaala na ingaandiat naa, “Aak dokoi! Aak dokoi! Aak waati u ra bolo!” Pilaato i tiri diat naa, “Muaat nemi naa ang aak waat anumuaat king u ra bolo?” A kum ngaala na tena wetabaar karom God diat baalui naa, “Kaaisaar ot ku maa anumiaat king!” 16 Io, Pilaato i taar taa Iesu karom a kum tena wineium, kupi diat a aak waati u ra bolo. Ma diat ben paa Iesu.

*Di aak waat Iesu u ra bolo
(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lk 23:26-43)*

17 Io, Iesu i pari, i puak paa anuna bolo ma i waan kup a taamaan di waatungi ma “Pia na Lor,” ma u ra pirpir Ebraaio di waatungi naa Golgotaa. 18 Io, matira, diat aak waati u ra bolo. Diat aak waat taa kaai raa ru muaana ungaai mai, u ra ru papaarina, ma Iesu i kete naliwan taan diaar.

19 Ma Pilaato i timu a timu kupi din ungi nate u ra bolo. A timtimu maa i lenbi:

IESU A TE NAASARET, A
KING ANU RA TAARA
IUDAIA.

20 Mongoro na taara Iudaia diat luk a timtimu mi, maa a wanua baa di aak waat Iesu u ra bolo iaai, i marawaai ku Ierusalem, ma di timu a timtimu mi u ra tula mangaana pirpir, a pirpir Ebraaio, Latin ma Grik.

21 A kum ngaala na tena wetabaar karom God diat piri taan Pilaato naa, “Koku u timui naa, ‘a King anu ra taara Iudaia’. Un timui ku naa, ‘A muaana mi i piri naa ia a king anu ra taara Iudaia.’” 22 Pilaato i baalu diat naa, “A timtimu baa iaau aa timu taai in lenutmaa.”

23 Baa a kum tena wineium diat aa aak waat taa Iesu u ra bolo, diat lo paa anuna kum maalu baa i burburung baat anuna minong mai, ma diat weraana paai un waat na tiniba, raaraa tena wineium anuna raa tiniba. Diat lo paa kaai anuna ina maalu baa i gopi. Ina maalu maa pa ta ingingit uni, raain kudulaana maalu ku. 24 A kum tena wineium diat pirpir wetwetalaai karom diat naa, “Koku daat rabaanai, daat a pilaai laaki kup woi na paan daat in lo paai.” Diat paami lenmaa kupi din paam ot paa a pirpir u ra Buk Taabu. I piri lenbi, “Diat weraana anung kum maalu un diat, ma diat pilaai laaki kupi.” *Kele 22:18*

† 19:12: Kaaisaar ia a king anu ra mataanitu Rom, Pilaato i papaam ku natudaangi ra Kaaisaar.

Bi ia a kum utnaa baa a kum tena wineium diat paami.

²⁵ Naan Iesu i tur marawaai naa ra bolo anun Iesu, diat ungaai ma tenawawina, ma Maaria kaai a tabuan anun Kilopaas, ma Maaria Maagdalone. ²⁶ Baa Iesu i babo naana diaar tur ungaai ma ra naat na wawer baa Iesu i nemnem aakiti, i piri taan naana naa, "Naang, baraa ia natumlik." ²⁷ I piri kaai taa ra naat na wawer maa naa, "Baraa ia naam." Turpaai ut u ra bung maa, a naat na wawer mi i ben paa naan Iesu, kupi in ki u ra nuna ruma.

Iesu i maat

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lk 23:44-49)

²⁸ Iesu i nunurai naa ia paam raap wa a kum utnaa, io, i piri naa, "Iaau maruk." I piri lenbi kupi in paam ot paa a pirpir baa di aa timu taai u ra Buk Taabu. ²⁹ Raain palaa na waain baa i matitir i tur matira. Diat lo paa raa utnaa baa i laana lo koto a polo ma diat puk paai u ra waain maa. Diat ung paai u ra in diwaai di waatungi naa ina isop, ma diat tulaa tatoi unaanga kup a waan Iesu. ³⁰ Baa Iesu ia dum paa a waain maa, i piri naa, "Ia raap." I lukun pari in lorina, ma i ung wa anuna lalaaun.

Di go a kabarein Iesu

³¹ A kum te Iudaia diat aaring Pilaato kupi in mulaaot baa din raapu bor taa a kum kakinditul, kupi ditul a maat gagaa, ma kupi din lo pari wa a paninditul ko ra tula

bolo. A bung maa, a bung namuga taan raa ngaala na Bung Saabaat, ma pa diat nemi naa a paninditul in kete u ra bolo u ra Bung Saabaat. ³² Io, a kum tena wineium diat waan ma diat raapu bor a ru kaki ra mugaana muaana, ma namur raa paan diaar bulung baa di aak waat ungaai ditul ma Iesu un tula bolo. ³³ Iaku baa diat waan karom Iesu, diat baboi baa ia maat, io, pa diat raapu bor ma a ru kakina. ³⁴ Raa tena wineium i go maku a kabarein Iesu ma ra nuna bele, io, a gaap ma ra palaa i talabo pari maut koni.

³⁵ A naat na wawer baa i babo a kum utnaa mi, i we-wapua uni kupi muaat kaai muaat a nurnur. A utnaa mi i pirpir uni i lingtatuna, maa ia ut ia nunurai naa i lingtatuna. ³⁶ Di paam a kum utnaa mi kupi din paam ot paa a pirpir baa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, "Pa din raapu bor taa ta urina."

Kele 34:20

³⁷ Di paam ot paa kaai a pirpir na Buk Taabu lenbi, "Diat a bababo ia baa diat go taai." *Saak 12:10*

Di waruk a minaatin Iesu u ra babaang na minaat

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lk 23:50-56)

³⁸ Namur, Iosep a te Aari-maatia i aaring Pilaato kup a minaatin Iesu. Maa ia kaai raa naat na wawer baa i murmur ino ku Iesu, kabina i burutaana raa kum te Iudaia. Ma Pilaato i mulaaot taai kupi in waan ma in palaa pari paa a minaatin

Iesu. ³⁹ Nikadimo, ia baa namuga i waan karom Iesu un raa bung na marum, ia kaai i waan paat. I lo a ru mangaana utnaa baa i aangawian wakwakaak, di waatungi ma mira ma aalo. A mawaat indiaar i welaar ma ³⁴ kilogrem. ⁴⁰ Diaar lo paa a minaatin Iesu, diaar pului ma ra kum koina maalu ma ra kum utnaa baa i aangawian, welaar ma ra mangamangaan anu ra taara Iudaia baa diat paampaami u ra kum minaat.

⁴¹ Raa wanua matira marawaai u ra wanua baa di aak waat Iesu u ra bolo iaai, raa matakina babaang na minaat kuraa matira, baa pa di wainep utbaai ta minaat uni. ⁴² Io, diat wainep taa Iesu u ra babaang na minaat maa, maa i marawaai ku, kabina a bung maa a bung na waninaar, a bung namuga taa ra Bung Saabaat anu ra taara Iudaia.

20

A babaang na minaat anun Iesu i pabono

(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lk 24:1-12)

¹ U ra malaana kinalik u ra mugaana bung u ra wik, baa i baboto utbaai, Maaria Maagdalone i waan paat u ra babaang na minaat. I baboi baa di aa wakaraai wa ina ngaala na waat ko ra mataa ra babaang na minaat. ² I welulu karom Simon Petero diaar ma ra naat na wawer baa Iesu i nemnem aakiti, ma i piri taan diaar naa, "Di aa lo wa a Tadaaru ko ra

babaang na minaat, ma pa miaat nunurai naa kuraa ma di wainep taai awaai."

³ Petero diaar ma ra naat na wawer maa, diaar waan kup a babaang na minaat. ⁴ Diaar raap diaar welulu, iaku raa paan diaar i welulu paat muga paa kon Petero naa ra babaang na minaat. ⁵ I pun pari, ma i waawet ma i babo a kum maalu, iaku pa i ruk. ⁶ Baa Simon Petero i waan paat murmur taana, i ruk u ra babaang na minaat, ma i babo maku a kum maalu diat inep matira. ⁷ Iaku ina maalu baa di wi taa in lorin Iesu mai, pa i taana ungaai ma raa kum maalu, di aa pipin taai ma di ung ingen taai ut. ⁸ Io, a naat na wawer baa i muga paat taau naa ra babaang na minaat, ia kaai i ruk. I baboi ma i nurnur. ⁹ Pa diaar kaapa utbaai u ra pirpir na Buk Taabu baa i piri naa Iesu in tur balet ko ra minaat. ¹⁰ Io, a ru naat na wawer diaar waan talili balet kup a taamaan.

Iesu i waan paat karom Maaria Maagdalone

(Mt 28:9-10; Mk 16:9-11)

¹¹ Maaria Maagdalone i turtur nataamaan naa ra babaang na minaat ma i taangtaangi. Baa kuraa utbaai i taangtaangi, i pun pari ma i waawet ruk u ra babaang na minaat. ¹² I babo paa a ru aangelo matira, diaar mong ma ra kum kabaang na maalu, ma diaar ki taau u ra pakaana baa di wainep taa a minaatin Iesu iaai. Raa i ki naululaang, ma

raa paan diaar i ki nakakado. ¹³ Diaar tiri naa, “Neling, aawa maa u luani?” I baalu diaar naa, “Diat aa lo ingen wa anung Tadaaru, ma pa iaau nunurai baa kuraa ma di wainep taai awaai.”

¹⁴ Baa i tapuku i babo paa Iesu kuraa i turtur matira, iaku pa i nunurai naa Iesu ut maa. ¹⁵ Iesu i tiri naa, “Neling, aawa maa u luani? Woi maa u baat kupi?” Maaria i nuki naa a muaana maa ia a tena baboura pinapaam, ma i piri taana naa, “Baa ui maa u lo ingen wa a minaatin Iesu, wapua iaau kuraa u wainep taai awaai, kupi ang waan ma ang lo paai.” ¹⁶ Iesu i piri taana naa, “Maaria!” Maaria i tapuku karomi ma i waatungi ma ra pirpir Ebraaio naa, “Raaboni!” a kukuraaina naa Tena Wawer.

¹⁷ Iesu i piri taana, “Koku u paam a paning, maa pa iaau waan tato utbaai karom Tamaang. Iaku un waan karom a kum tateng liklik, ma un wapua diat naa ang waan unaanga nate karom Tamaang ma Tamaamuaat, karom anung God ma anu-muaat God.” ¹⁸ Io, Maaria Maagdalone i waan paa ma i wapua a kum naat na wawer naa, “Iaau aa babo taa a Tadaaru.” Ma i wapua diat kaai u ra kum utnaa baa Iesu ia pir taai taana.

Iesu i waan paat karom anuna kum naat na wawer
(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lk 24:36-49)

¹⁹ Baa i marum u ra mugaana bung u ra wik, a kum naat na wawer diat ki ungaai, ma diat wawakaai baat pa diat taanga naruma, kabina diat burutaana raa kum te Iudaia. Ma Iesu i waan paat ma i tur naliwan taan diat, ma i piri taan diat naa, “A maalmaal karom muaat.” ²⁰ Baa ia pir taai lenmi, i waiaa taa a ru limaana ma ra kabareina taan diat. A kum naat na wawer diat gaai aakit baa diat babo a Tadaaru. ²¹ Iesu i piri balet taan diat naa, “A maalmaal karom muaat. Tamaang i tula wa iaau, lenkaai maa iaau tula wa muaat.” ²² Baa ia pir taa a pirpir mi, i ip diat ma ra dadaip na waana, ma i piri taan diat naa, “A Takado na Nion bi, muaat a lo paai. ²³ Baa muaat dumaana wa a kum aakaina mangamangaan anun te, God kaai in una wai koni. Baa pa muaat dumaana wa ta aakaina mangamangaan anun te, God kaai pa in una wa anuna aakaina mangamangaan.”

Iesu diaar ma Tomaas

²⁴ Tomaas, baa di waatungi kaai naa Kaanga, ia raa kon diat a 12 naat na wawer, pa i ki ungaai ma diat baa Iesu i waan paat paa karom diat. ²⁵ A kum naat na wawer diat wapuai naa, “Miaat aa babo taa a Tadaaru!” Tomaas i piri ku taan diat naa, “Baa pang babo a ngaiaa ra nil u ra ru limaana ma pang waruk in kaalkaali na limaang uni, ma pang waruk a limaang

u ra ngaiaa ra bele u ra kabareina, iaau pang nurnur.”

²⁶ Baa ia raa wik baati, a kum naat na wawer diat ki ungaai balet naruma, diat ungaai ma Tomaas. Diat wawakaai baat pa diat ut taanga naruma. Iaku Iesu i ruk ma i tur naliwan naan diat, ma i piri taan diat naa, “A maalmaal karom muaat!”

²⁷ Namur i piri taan Tomaas naa, “Waruk in kaalkaali na limaam bin, ma un babo a ru limaang. Tulaa wa a limaam urin, ma un waruk taai u ra kabareing. Ma koku ma u aalawur nuknuk, un nurnur ku.” ²⁸ Tomaas i piri taana naa, “Anung Tadaaru ma anung God!” ²⁹ Iesu i piri taana naa, “U nurnur maraagaam maa kabina u babo iaau, naka? Diat baa pa diat babo iaau ma diat nurnur ku, diat daan.”

A kabina baa di timu a buk mi

³⁰ Iesu i paam mongoro na wakilang kaai naa ra nuna kum naat na wawer, ma pa di timu diat u ra buk mi. ³¹ Iaku di timu paa ku raa kum utnaa mi, kupi muaat a nurnur baa Iesu ia a Kaarisito, a Natun God. Ma baa muaat nurnur uni, muaat a lalaaun u ra iaana.

21

Iesu i waan paat karom 7 na naat na wawer

¹ Namur, Iesu i waan paat balet karom anuna kum naat na wawer u ra taai kikir Tiberiaas. ² I lenbi: Raa bung Simon Petero ma Tomaas, di

waatungi kaai naa Kaanga, ma Natanaael a te Kaana ko ra papaar Gaalilaia, ma a ru natun Sebedaaio, ma raa rudi kaai ko ra kum naat na wawer, diat ki ungaai. ³ Ma Simon Petero i piri taan diat naa, “Ang waan, ang aal bene.” Diat baalui naa, “Daat ungaai.” Io, diat kaa taau u ra mon ma diat waan. Iaku u ra bung na marum maa, pa diat aal paa ta ian.

⁴ Ma u ra malaana kinalik, Iesu i tur taau nakonu, iaku a kum naat na wawer pa diat nunurai naa Iesu maa. ⁵ Io, Iesu i tiri diat naa, “A kum naat, muaat aal paa ut ta ian?” Diat weoro naa, “Pate mulu.” ⁶ Iesu i piri taan diat naa, “Muaat a ong a bene u ra papaara ot na limaamuaat, kupi muaat a aal paa ta ian.” Ma diat ongi lenmaa i piri. Io, diat gaana aalaal taa a bene, maa i teng ma ra kum ian. ⁷ A naat na wawer baa Iesu i nemnem aakiti, i piri taan Petero naa, “A Tadaaru ut mane!” Baa Simon Petero i walangoroi naa a Tadaaru ut mane, i gop paa balet ina maalu baa i palaa taai baa i aal bene, ma i irok lop unataai. ⁸ A kum naat na wawer diat murmur ma ra mon unakono. Ma diat aal pari paa a bene baa i teng ma ra kum ian, maa pa diat ki welwelik taanga nakonu, i welaar ku ma 50 babaluka.

⁹ Baa diat pari ko ra mon, diat babo a laakit na nguan ma ra ian kuaa nate uni ma diat babo kaai a bred. ¹⁰ Iesu i piri taan diat naa, “Muaat a lo ta kum ian urin ko ra kum

ian baa mi ut ku muaat bene paai.”¹¹ Io, Petero i kaa u ra mon, ma i aal a pari a bene ma i lo wa a kum ian koni. I teng ma ra kum ngaalan-gaala na ian, a nilulukindiat i welaar ma 153. Diat mong-mongoro aakit, iaku a bene pa i tarabaat.¹² Iesu i piri taan diat naa, “Muaat waan urin ma muaat a wangaan.” Pa te ko ra nuna kum naat na wawer i pet laar paai kupi in tiri naa, “Ui woi?” Diat aa nunurai naa a Tadaaru ut maa.¹³ Iesu i lo paa a bred ma i tabaara diat mai, ma namur i tabaara diat bulung ma ra ian.

¹⁴ Bi ia a wetula pakaan baa Iesu i waan paat karom anuna kum naat na wawer, baa ia lalaaun paat balet ko ra minaat.

Iesu i piri pir karom Petero

¹⁵ Baa diat aa wangaan paa, Iesu i piri taan Simon Petero naa, “Simon, natun Ioaanes, u nem aakit iaau kon diat bi, naka?” I baalui naa, “Maia, Tadaaru, u nunurai naa iaau nem ui.” Iesu i piri taana naa, “Un tabaara anung kum naat na sip.”

¹⁶ Iesu i weru pakaan wetiri karomi naa, “Simon, natun Ioaanes, lelawaai, u nem aakit iaau?” I baalui naa, “Maia, Tadaaru, u nunurai naa iaau nem ui.” Iesu i piri taana naa, “Un baboura anung kum sip.”

¹⁷ A wetula pakaan Iesu i piri naa, “Simon, natun Ioaanes, lelawaai, u nem iaau?” Petero i tapunuk, kabina Iesu i tiri tula pakaan

naa, “U nem iaau?” I piri taana naa, “Tadaaru, u nunura a kum utnaa raap. U nunurai naa iaau nem ui.” Iesu i piri taana naa, “Un tabaara anung kum sip.

¹⁸ “Iaau pir a lingtatuna taam, baa u baarmaan, ui ut u laana wamong pa ui, ma u laana waan u ra kum wanua baa u nemi un waan iaai. Iaku baa un takaana, un kado a ru limaam, ma raa ingen ut in wamong ui, ma in ben ta ui u ra wanua baa pa u nem na waan iaai.”¹⁹ Iesu i piri lenmi kupi in waiaa a mangaana winirua baa in lo Petero. U ra nuna winirua maa in wangaala God. Baa ia pir taai lenmi, i piri naa, “Un murmur iaau.”

Petero i tiri Iesu un Ioaanes

²⁰ Petero i tur tapuku ma i babo a naat na wawer baa Iesu i nemnem aakiti kuraa i murmur diaar. A naat na wawer maa, ia baa i ki op taau karom Iesu u ra nundiat tintinip na winangaan ma i tiri Iesu naa, “Tadaaru, woi maa in wagu ta ui?”²¹ Baa Petero i baboi, i tiri Iesu uni naa, “Tadaaru, lelawaai u ra muaana mi?”²² Iesu i baalu Petero naa, “Baa iaau nemi naa in lalaaun tuk ang waan talili, un lawaai uni? Iaku ui, un murmur iaau.”²³ A piri-piri i waan paat karom diat baa diat nurnur, naa a naat na wawer mi pa in maat. Iaku Iesu pa i piri naa pa in maat, pate, i piri ku naa, “Baa gun in lalaaun tuk ang waan talili, un lawaai uni?”

²⁴ A naat na wawer mi i wewapua u ra kum utnaa mi, ma i timu akotoi. Ma daat nunurai naa a kum utnaa mi i wewapua uni, i lingtatuna aakit.

²⁵ Mongoro na utnaa utkaai Iesu ia paam taai. Baa gun din timu raap pa diat raaraa, iaau nuki naa a rakrakaan buaal pa i ngaala kupi din ung a kum buk raap uni.

A kum Pinapaam anu ra kum Aapostolo A pirpir kaapa muga

A buk mi, Lukaa i timui. I kakanaawa ungaai ma ra nuna mugaana buk baa i timui, a Koina Wewapua un Iesu Kaarisito. U ra buk Aapostolo daat baboi baa a Takado na Nion i wadekdek a kum naat na wawer kupi diat a warawaai ma ra Koina Wewapua un Iesu.

A buk mi i wewapua u ra lotu anun Kaarisito, baa i turpaai irong u ra papaar Iudaia ma namur i waan weraan u ra kum wanua raap u ra rakrakaan buaal. A kum mugaana te Kaarisito diat ko ra taara Iudaia ku. Diat nuki naa a lotu anun Kaarisito anundiat ku, naa wakir anu ra taara ingen kaai. Iaku namur God i waiaai naa anuna lotu anu ra taara raap (Aap 10). A kum te Kaarisito ko ra taara Iudaia diat nemi naa a kum te Kaarisito baa wakir a taara Iudaia, diat kaai diat a murmur a kum naagagon anu ra lotu Iudaia. A poko kikir ia raa naagagon baa diat nemi naa a taara ingen kaai diat a murmuri. Iaku baa diat ki ungaai un raa ngaala na kiwung diat naagagon paai naa raa kum naagagon ku a kum te Kaarisito baa wakir a taara Iudaia diat a murmuri (Aap 15).

Raa ngaala na utnaa baa a buk mi i pirpir uni, a

pinapaam anu ra Takado na Nion, a nion God. A Takado na Nion i waan paat muga karom a taara na wawer anun Iesu u ra bung na Pentikos. A Takado na Nion ut i muga a nuknukindiat ma i taar a dekdek taan diat.

Un raa kum winawaan anun Paaulo Lukaa i waan ungaai mai (Aap 16:10-17; 20:5-21; 27:1-28:16).

A winawaan i ra buk Aapostolo:

A tintinip na pirpir anun Iesu karom a kum naat na wawer (1:1-26)

A kum naat na wawer diat warawaai inaanga Ierusalem (2:1-8:3)

A kum naat na wawer diat warawaai irong Iudaia ma Samaaria (8:4-12:25)

A mugaana winawaan anun Paaulo (13:1-14:28)

A kiwung anu ra kum aapostolo inaanga Ierusalem (15:1-35)

A weru winawaan anun Paaulo (15:36-18:22)

A wetula winawaan anun Paaulo (18:23-21:16)

Di wakarabus Paaulo inaanga Ierusalem (21:17-23:22)

Paaulo i ki irong Kaaisaaria (23:23-26:52)

Paaulo i waan urong Rom (27:1-28:30)

¹⁻³ Karom Tiopilo,

U ra nung mugaana buk iaau timu a kum utnaa raap baa Iesu ia paam taai ma ia wer taa a taara uni u ra turpaai ra nuna pinapaam, tuk u ra bung baa God i lo paai unaanga u ra maawa. Namur taa ra nuna minaat, i

waanwaan paat balet karom anuna kum aapostolo, ma a kum utnaa baa i paami i walingtatuna mului naa ia lalaaun balet ko ra minaat. 40 bung i ki paai balet min napia ma i waanwaan paat karom diat, ma i pirpir u ra mataanitu anun God. Ia wer taa anuna kum aapostolo ma ra dekdek i ra Takado na Nion, a kum aapostolo baa i pilak pa diat. ⁴ Un raa bung ko ra kum bungbung maa baa ia tur balet ko ra minaat diat ki ungaai u ra winangaan ma i turbaat diat naa, “Koku muaat waan kon Ierusalem, muaat a ki walaanga paa a Takado na Nion baa Tamaang i weweliman taau uni, baa iaau aa wapua ta muaat uni. ⁵ Ioanes i baapitaaiso ma ra palaa, ma mi pa i welwelik ma a bung, baa din baapitaaiso muaat ma ra Takado na Nion.”

Iesu i waan tato unaanga u ra maawa

⁶ Baa a kum aapostolo diat ki ungaai ma Iesu, diat tiri lenbi, “Tadaaru, lelawaai, mi un taar taa balet a mataanitu karom miaat a taara Israael kupi miaat a ki laangalaanga ko ra mataanitu Rom?”* ⁷ I baalu diat naa, “Wakir a utnaa anumuaat kupi muaat a nunura a pakaana bung ma ra kilaala baa Tamaang ia naagagon taai kupi in taari uni. ⁸ Baa a Takado na Nion in ki un muaat, muaat a paam akoto a dekdek, ma

a utnaa baa muaat baboi un iaau muaat a wewapua uni inaanga Ierusalem, ma u ra kum taamtaamaan raap irong u ra ru papaar Iudaia ma Samaaria, ma u ra rakrakaan buaal raap.”

⁹ Baa i raap anuna pirpir, God i lo tato paai unaanga u ra maawa. Baa diat bababoi, a baakut i pulu baat paai ko ra mataandiat.

¹⁰ Baa diat tatataada utbaai unaanga u ra baakut baa Iesu i waan kon diat, io, raa ru muaana baa diaar mong ma ra kum kabaang na maalu diaar tur paat kakaian naan diat. ¹¹ Ma diaar piri naa, “Muaat a kum te Gaalilaia, kup aawa maa muaat turtur ma muaat tatataada unaanga u ra baakut? Iesu manaanga baa di aa lo paai kon muaat unaanga u ra maawa, in waan paat balet urin, lenutmi muaat babo wai i waan unaanga nate.”

Maatiaas i kiaana wa Iudaas Iskaariot

¹² Io, a kum aapostolo diat waan talili balet unaanga Ierusalem ko ra taangaai di waatungi naa a Taangaai na Oliwa. I marawaai ku Ierusalem, welaar ma raa kilomita. ¹³ Baa diat waan paat inaanga Ierusalem, diat ruk u ra ruma ma diat ki u ra kukur ra ruma inaanga nate, baa diat ininep ma diat kiki uni. Bari diat maa

* **1:6:** U ra kum kilaala maa a taara Israael diat ki natudaangi ra mataanitu Rom. Diat nuki naa Iesu in uwia paa Rom ma diat a laangalaanga.

diat ki ungaai matira: Petero, Ioaanes, Iaakobo, Aanderaas, Pilipo, Tomaas, Baatolomaai, Maataio, Iaakobo natun Aalipaaio, Simon raa ko ra kikil Silot, ma Iudaas, natun raa Iaakobo ingen. ¹⁴ Diat ungaai ma Maaria naan Iesu, ma ra kum tatein Iesu, ma raa kum tabuan kaai. Diat raap pa diat ngo ma ra niaaring u ra kum bungbung.

¹⁵ Un raa bung naliwan taa ra kum bungbung maa, a kum tena nurnur diat ki u ra kiwung, diat raap diat welaar ma 120 diat. Petero i tur ma i piri naa, ¹⁶ “A kum tateng liklik, a pirpir anu ra Takado na Nion, baa Dewid i pirpir taau mai namuga utbaai u ra Buk Taabu, mi di aa paam ot paai. I pirpir un Iudaas ia baa i muga diat baa diat aal paa Iesu. ¹⁷ Ia raa kon miaat, ma i lo a tiniba ungaai ma miaat u ra pinapaam mi.”

¹⁸ Iudaas i kul paa a pakaana pia ma ra maani ko ra nuna aakaina pinapaam baa i paami. Matira u ra nuna pia i puka pari, ma in balaana i tapuek naliwan, ma ra winwinaai na balaana i kalaa paat unataamaan. ¹⁹ Diat raap baa diat ki Ierusalem, diat walangoroi, ma diat waatung a pia maa u ra nundiat pirpir ma Aakeldaamaa, a kukuraaina, a pia na gaap.

²⁰ Petero i piri balet naa, “Di aa timtimu taai u ra Kum Kelekele anun Dewid naa, ‘Anuna ruma in kapkapaana,

ma koku te i ki uni.’ *Kele 69:25*

Ma di timui kaai lenbi, ‘Te in kiaana wai u ra nuna pinapaam.’ *Kele 109:8*

²¹⁻²² Io, i koina baa daat a pilak paa ta muaana kupi ia kaai a tena wewapua kaapa ungaai ma daat un Iesu naa i tur balet ko ra minaat. I koina baa a muaana maa, te ut ko ra nundaat kikil, baa daat kiki ungaai ma Iesu. A muaana baa i ki ungaai ma daat turpaai baa Ioaanes i baapitaaiso tuk u ra bung baa di lo paa Iesu kon daat unaanga u ra maawa.”

²³ Ma diat waatung paat paa rudi: Iosep, di waatungi Baasaabaa, ma raa iaana kaai Iusto, diaar ma Maatiaas. ²⁴ Ma diat aaraaring naa, “Tadaaru, u nunura a balaa ra taara raap, un waiaa miaat, woi mulu kon diaar mi u aa pilak paai, ²⁵ kupi in lo a pinapaam na aapostolo, baa Iudaas ia maat paa koni ma ia waan kup a taamaan baa i welaar ma ra nuna aakaina mangaman-gaan.” ²⁶ Ma diat paam a pinapaam na pipilak ma ra ruina waat, io, ina waat anun Maatiaas i waan paat. Ma diat luk ungaai paa Maatiaas karom a 11 a kum aapostolo.

2

A winawaan paat anu ra Takado na Nion u ra bung na Pentikos

¹ Baa a bung na Pentikos i waan paat, a kum tena nurnur raap diat ki ungaai un raa ruma. ² Ma a rurunga

taanginaanga u ra maawa baa i welaar ma ra rurunga i ra ngaala na dadaip, i waan paat kakaian karom diat, ma i wateng paa a ruma maa diat ki uni. ³ Ma diat babo a kum utnaa diat welaar ma ra kum kupkup i ra nguan, diat waan werweraan ma diat ki nate un diat raaraa. ⁴ Io, diat raap diat teng ma ra Takado na Nion, ma diat turpaa piri-piri ma ra kum aalawur mangaana piri-piri baa a Takado na Nion i taar taai taan diat.

⁵ Ma mongoro na te Iudaia kaai diat ki Ierusalem, diat a kum tena lotu taanga u ra kum taamtaamaan u ra rakrakaan buaal. ⁶ Baa diat walangoro a rurunga mi, diat kalaa paat ungaai, ma i laklagon a nuknukindiat uni, maa diat ut raaraa diat walangoro anundiat kum piri-piri, baa a kum tena nurnur diat piri-piri mai. ⁷ Ma diat raap diat kakaian ma diat nuknuk aakit u ra utnaa mi, ma diat piri naa, "Baboi, diat mi baa diat piri-piri, a taara Gaalilaia raap ku!" ⁸ Aawa kabina maa daat raap raaraa daat walangoro lele anundaat kum piri-piri ut? ⁹ Daat a kum te Portoi, a kum te Medoi, a kum te Elaamitaai, ma daat taangirong Mesopotaamia, Iudaia, Kaapadokia, Ponto, Aasia, ¹⁰ Pirigia, Paampilaa ma Aaigipto. Daat taangirong u ra papaar Libia baa i marawaai Kirene, ma raa taara kon daat taangirong Rom. Daat a taara Iudaia ma raa taara kon daat baa diat ruk u ra lotu Iudaia.

¹¹ Ma daat taanga Keretaa ma Aaraabia. Daat raap daat walangoro diat baa diat wewapua u ra kum ngaala na pinapaam anun God u ra nundaat kum piri-piri." ¹² Ma diat raap diat kakaian, ma i laklagon a nuknukindiat, ma diat tiri wetwetalaai diat naa, "Aawa a kukuraai ra utnaa mi?" ¹³ Iaku raa taara diat tataur un diat, ma diat piri naa, "Diat inim a waain ma diat longlong uni."

A warawaai anun Petero

¹⁴ Baa a taara diat laklagon lenmaa, Petero i tur ungaai ma a 11 aapostolo, ma i piri-piri ma ra ina ngaala na ingaana karom a taara lenbi, "Muaat a taara Iudaia, ma muaat raap baa muaat ki Ierusalem, ang palaa a utnaa mi karom muaat, ma muaat a walangoro wakaaki. ¹⁵ Muaat piri naa diat inim alonglong pa diat. Iaku maa pate, maa i 9 na pakaana bung kubaai u ra malaana. ¹⁶ A utnaa mi muaat baboi, a propet Ioel ia piri-piri taau uni namuga lenbi, ¹⁷ 'God i piri naa:

U ra kum tintinip na bung ang taar aparti a Niong karom a taara raap. A kum natnatumuaat, in muaana ma ra in tabuan, diat a piri-piri na propet. Anumuaat kum baarman diat a babo a kum binabo, ma anumuaat kum takaana diat a berono a kum beberon.

- 18 Io, u ra kum bungbung maa, ang taar a Niong karom diat kaai anung kum tultul na muaana ma anung kum tultul na tabuan, ma diat a pirpir na propet.
- 19 Ma ang waiaa taa a kum utnaa na kakaian in-aanga u ra baakut, ma a kum wakilang napia u ra rakrakaan buaal, a kum utnaa lenbi, a gaap, ma ra nguan, ma a ngaala na tubal.
- 20 In mataana mage in baboto, ma ra kalaang in taar welaar ma ra gaap, ma namur a bung anu ra Tadaaru in waan paat, a ngaala na bung maa, a bung na minamaar.
- 21 Ma in lenbi, diat raap baa diat aaraaring karom a Tadaaru, in walaau diat.' *Ioel 2:28-32*
- 22 "A taara Israael, muaat a walangoro iaau. Ang wapura muaat un Iesu, a te Naasaret. Muaat ut muaat nunurai naa u ra dekdekin God i paam a kum utnaa na kakaian, ma ra kum dekdek na pinapaam ma ra kum wakilang. I paami naliwan karom muaat, kupi God in waiaai karom muaat naa ia ut i tula wai. 23 Di taar taa Iesu taa muaat, ma muaat ungaai ma ra aakaina taara muaat aak waati u ra bolo. God i nunura mugai naa a kum utnaa mi in waan paat welaar ma ia naagagon taai.
- 24 Namur God i watur paai balet, ma i lo wa a ngungungut na minaat koni, maa a minaat pa i paam akoto laar paai. 25 Dewid ia pir taai un Iesu naa, 'Iaau nunurai naa a Tadaaru i ki karom iaau. Pang dader, maa i waraaut iaau.
- 26 In balaang i gaaia aakit, ma iaau pirpir ma ra gaaia, ma a paning pa in aaka takum.
- 27 Maa pa un maadek wa iaau u ra tung na minaat, ma pa un taar taa anum Gomgom na Tultul kupi in mareng.
- 28 U aa wer ta iaau u ra kum aakapi na lalaaun. Baa ang ki marawaai karom ui, un wateng iaau ma ra gaaia.' *Kele 16:8-11*
- 29 "A kum tateng liklik, ang pirpir kaapa karom muaat un Dewid, a tabundaat taanga namuga. Ia maat ma di aa punang wai, ma anuna babaang na minaat kuri ut naan daat tuk mi. 30 Iaku Dewid ia a propet, ma i nunurai naa God ia weweliman taau karomi naa ia ut in waki taa te ko ra wuna taara anuna kupi in kiaanai u ra nuna kiki na king. 31 Dewid ia nunura muga a utnaa baa in waan paat, ma i pir a pirpir mi u ra lalaaun balet anun Kaarisito, baa pa di maadek wai u ra tung na minaat ma a panina pa i mareng. 32 Iesu ut maa, God i watur paai ko ra minaat,

ma miaat raap miaat baboi
 ma miaat wewapua kaapa
 uni. ³³ Ma di wangaala paai
 ma di waki taai u ra papaara
 ot na limaan God, ma God
 Tamaana i taar a Takado
 na Nion karomi welaar ma
 i weweliman taai, ma mi
 Iesu ia taar apari a utnaa mi
 baa muaat baboi ma muaat
 walangoroi. ³⁴ Dewid pa i
 waan unaanga u ra maawa,
 iaku i piri lenbi,

‘A Tadaaru i piri taa ra nung
 Tadaaru,
 “Un ki u ra papaara ot na
 limaang,

³⁵ tuk baa ang uwia paa
 anum kum ebaar
 kupi diat a ki natudaangi
 ra num naagagon.” *
Kele 110:1

³⁶ “Io, muaat a taara Is-
 rael raap muaat a nunura
 wakaaki, naa Iesu baa muaat
 aak waat taai u ra bolo, God
 ia waki taai kupi in Tadaaru
 ma in Kaarisito kaai.”

³⁷ Baa diat walangoro a
 pirpir mi, i go a balaandiat,
 ma diat tiri Petero ma ra
 kum aapostolo naa, “A kum
 tateimiaat, aawa miaat a
 paami?” ³⁸ Petero i piri taan
 diat, “Muaat raap raaraa
 muaat a nukpuku, ma din
 baapitaaiso muaat u ra iaan
 Iesu Kaarisito, kupi din una
 wa anumuaat kum aakaina
 mangamangaan, ma din
 tabaara muaat ma ra Takado
 na Nion. ³⁹ Maa a wetabaar
 mi baa God ia weweliman
 taau uni, in waan karom
 muaat, ma karom a kum
 natnatumuaat, ma karom
 diat utkaai baa diat ki iron

welwelik. Ma in waan karom
 diat raap, baa a Tadaaru
 anundaat God in wataa
 pa diat karomi.” ⁴⁰ Ma i
 watumaarang diat ma ra
 mongoro na pirpir utkaai
 ma i wadekdek diat naa,
 “Muaat a baboura muaat,
 ma muaat a waan ingen ko
 ra aakaina mangamangaan
 anu ra taau taara mi.”
⁴¹ Io, diat baa diat taraam
 u ra pirpir anun Petero di
 baapitaaiso diat. Diat welaar
 ma 3,000 diat, ma di waatung
 ungaai diat ma ra kum tena
 nurnur. ⁴² Ma diat taar ta
 diat u ra wawer anu ra kum
 aapostolo, u ra kini ungaai
 ma ra maarmaari, ma u ra
 winangaan ungaai ma u ra
 niaaring.

*A kini ungaai anu ra kum
 tena nurnur*

⁴³ A kum aapostolo diat
 paam mongoro na utnaa na
 kakaian, ma mongoro na
 wakilang kaai, ma a taara
 raap diat urur aakit karom
 God. ⁴⁴ Ma a kum tena nur-
 nur raap diat ki ungaai, ma
 a kum utnaa raap baa anun-
 diat raaraa, diat nunurai naa
 anundiat raap ku. ⁴⁵ Ma diat
 wiura anundiat kum pak-
 pakaana pia ma ra nundiat
 kum ututnaa, ma ra maani
 koni diat weraanai karom a
 taara welaar ut ma ra nun-
 diat niba. ⁴⁶ Diat laana ki un-
 gaai u ra ruma na wetabaar
 u ra kum bungbung raap.
 Diat wangaan ungaai u ra
 nundiat kum ruma ma ra
 gaaia, ma ra lingtatuna u ra
 balaandiat. ⁴⁷ Ma diat pir

* 2:35: “A Tadaaru” i pirpir un God, ma “nung Tadaaru” i pirpir un Iesu.

walaawa paa God, ma a taara raap diat gaaiia un diat. Ma u ra kum bungbung raap a Tadaaru i walaauun mongoro na taara, ma di waatung ungaai diat ma ra kum tena nurnur.

3

Di walaangalaanga paa a muaana baa pa i waanwaan

¹ Raa bung Petero ma Ioaanes diaar waan unaanga u ra ruma na wetabaar, u ra pakaana bung na niaaring, un tuluina pakaana bung u ra maluraap. ² A taara diat lo paa raa muaana baa pa i laana waanwaan, di buta paai lenutmaa. Ma u ra bungbung raap, diat wakwaki taai naa ra bonanaaka i ra ruma na wetabaar, baa di waatungi naa a Garaana Bonanaaka, kupi in aaraaring utnaa kon diat baa diat rukruk. ³ Ma baa i babo paa Petero ma Ioaanes baa diaar ruk, i aaring diaar kup ta utnaa. ⁴ Ma diaar babo takado karomi, ma Petero i piri naa, "Un babo mir!" ⁵ I taraam karom diaar, ma i ki walaang kup ta utnaa kon diaar.

⁶ Ma Petero i piri naa, "Iaau pa ta maani, iaku mi ang tabaara ui ma ra utnaa baa anung. U ra iaan Iesu Kaarisito, a te Naasaret, un tur ma un waan!" ⁷ Ma Petero i paam paa a ot na limaana, i aal atur paai, ma a ru kakina diaar dekdek maut. ⁸ Ma i tur gagaa, ma i waanwaan maraagaam. Io, ditul ruk u ra ruma na

wetabaar, ma i waan, i irirok ma i pir walaawa paa God. ⁹ Baa a taara raap diat baboi naa i waanwaan, ma i pir walaawa paa God, ¹⁰ diat kakaian aakit u ra utnaa mi di paami uni, maa diat nunurai naa ia ku baa i kiki, ma i aaraaring utnaa naa ra Garaana Bonanaaka. ¹¹ Ma a muaana mi i paam akoto paa Petero ma Ioaanes, ma a taara raap diat kakaian aakit ma diat welulu ungaai karom ditul u ra baraada i ra ruma na wetabaar, baa di waatungi naa Baraada anun Solomon.

Petero i warawaai u ra ruma na wetabaar

¹² Baa Petero i babo diat, i piri taan diat naa, "Muaat a taara Israael, aawa kabina baa muaat kakaian u ra utnaa mi ma muaat babo dekdek mir? Lelawaai, muaat nuki naa mir walaangalaanga paa a muaana mi ma ra dekdekimir ut, baa u ra koina magiraamir? Pate! ¹³ God ut i paami. A God anun Aabaraam ma Aaisaak ma Iaakob, a God anu ra nundaat wuna taara taanga namuga, i wangaala taa a iaan Iesu anuna tultul. Muaat taar taai kupi din aak dokoi, ma muaat weero ku koni namataan Pilaato, baa i nemi naa in palaa wai. ¹⁴ Muaat weero wa a Tena Gomgom ma a Tena Takado ma muaat aaring kupi din palaa taa a tena aakaak doko taara karom muaat. ¹⁵ Ma muaat aak doko wa Iesu, ia baa a kabi ra lalaaun, iaku God i watur paai balet ko

ra minaat. Ma miaat, miaat baboi ma miaat wewapua kaapa uni. ¹⁶ U ra nurnur u ra iaan Iesu, di wadekdek paa a muaana mi baa muaat baboi, ma muaat nunurai. U ra nurnur u ra iaan Iesu di walaangalaanga paa a muaana mi namataamuaat raap.

¹⁷ "A kum tateng liklik, iaau nunurai naa muaat ma ra numuaat kum mukmuga kaai muaat paam biao ku a utnaa mi un Iesu, pa muaat nunurai aawa maa muaat paami. ¹⁸ Iaku u ra kum utnaa mi muaat paami, God i paam ot paa a kum utnaa baa ia pir taai namuga utbaai ma ra pirpir anu ra kum propet raap naa anuna Kaarisito in maat. ¹⁹ Io, muaat a nukpuku, ma muaat a waan karom God, kupi in una wa anumuaat kum aakaina mangamangaan. ²⁰ Io,

muaat a kariaana a koina lalaaun ko ra Tadaaru, ma in tula wa Kaarisito karom muaat, Iesu ia baa God ia pilak paai. ²¹ In ki inaanga u ra maawa, tuk u ra bung baa God in wamatakina balet a kum utnaa raap, baa ia pir taai namuga utbaai ma ra pirpir anu ra nuna kum gomgom na propet raap. ²² Maa Moses i piri naa, 'A Tadaaru anumuaat God, in tula wa ta propet welaar ma iaau karom muaat, ko ra numuaat wuna taara ut, ma muaat a walangoro a kum utnaa raap baa in piri taa muaat. ²³ Ma diat raap baa pa diat walangoro a propet maa, din kamaar wa diat ko

ra taara anun God.' *Naag 18:15, 18-19*

²⁴ "Io, a kum propet raap baa diat wewapua u ra pirpir anun God, turpaai kon Saamuel, ma diat baa diat waan paat namur taana, diat wewapua muga u ra kum bungbung mi. ²⁵ A pirpir anu ra kum propet anumuaat ku, ma a weweliman kaai baa God i weweliman taai karom anumuaat wuna taara taanga namuga, baa i piri karom Aabaraam naa, 'Un tabum ang wadaan a kum wunwuna taara raap u ra rakrakaan buaal.' *Tur 22:18*

²⁶ Baa God i tula wa anuna Tultul, i tula muga wai karom muaat, kupi in ben puku muaat raap ko ra numuaat kum aakaina mangamangaan, ia maa muaat daan uni."

4

Petero ma Ioaanes diaar tur u ra naagagon

¹ Baa Petero ma Ioaanes diaar pipipir karom a taara, a kum tena wetabaar karom God, ma ra mukmuga anu ra kum tena baboura baa diat bababoura u ra ruma na wetabaar, ma ra kum Saadukaaio, diat waan karom diaar. ² Diat kaankaan karom diaar, maa diaar wer a taara u ra lalaaun balet ko ra minaat, baa diaar warawaai un Iesu baa ia lalaaun balet. ³ Ma diat aal pa diaar ma diat waruk diaar u ra ruma na karabus, kupi diaar a ki tuk u ra bung namur, maa ia maluraap. ⁴ Iaku, mongoro

baa diat walangoro a pirpir anun Petero ma Ioaanes, diat nurnur. Ma a niluluk i ra in muaana ku baa diat nurnur i welaar ma 5,000.

⁵ Ma u ra bung namur taana, a kum mukmuga, ma ra taara na kiwung ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon, diat ki ungaai inaanga Ierusalem.

⁶ Diat ungaai ma Aanaas, a mukmuga na tena wetabaar karom God, ma a kum kakuna bi diat: Kaaiapaas, Ioaanes, Aaleksaander, ma raa taara kaai. ⁷ Di ben paa Petero ma Ioaanes ma diaar tur namataandiat ma diat tiri diaar naa, "Woi na mangaana dekdek, ma ra iaan woi, mi mur paam a utnaa mai mi?"

⁸ Petero i teng ma ra Takado na Nion, ma i piri taan diat naa, "Muaat a kum mukmuga anu ra taara ma ra taara na kiwung kaai, ⁹ mi muaat tiri mir u ra koina pinapaam mir paami u ra muaana baa pa i waanwaan ma di walaangalaanga lelawaai paai. ¹⁰ Io, muaat ma ra taara Iudaia raap kaai, muaat a nunurai naa, a muaana mi baa i tur namuga taa muaat, di walaangalaanga paai u ra iaan Iesu Kaarisito a te Naasaret, ia baa muaat aak waat taai u ra bolo, ma God i watur paai balet ko ra minaat.

¹¹ Ia 'Ina waat baa muaat a kum tena paam ruma muaat pilak wai,

Ia ut maa ina ngaatngaat na waat baa di paam a

ruma mai.' *Kele*
118:22

¹² Pa te ingen in walaun daat, ma pa ta iaan te kaai u ra rakrakaan buaal, baa God i taar taai karom daat a taara kupi din walaun daat mai."

¹³ Diat nunurai naa Petero ma Ioaanes a ru muaana baa ku ma pa diaar wawer paa un ta ngaala na wawer. Io, diat kakaian aakit un diaar baa diaar pirpir ma pa diaar burut. Ma diat nunurai naa namuga ditul weweur ut ma Iesu. ¹⁴ Iaku baa diat babo a muaana maa di walaangalaanga paai, i tur ungaai ma diaar, pa diat pet laar paai ma kupi diat a baalu diaar. ¹⁵ Diat tula ingen wa ditul kumun ko ra kiwung, io diat pirpir ungaai paa ma diat piri naa,

¹⁶ "Aawa daat a paami u ra ru muaana mi? Maa diaar aa paam wa raa ngaala na utnaa na kakaian, ma ia kaapa karom diat raap baa diat ki min Ierusalem. Io, daat a weero ma lelawaai? ¹⁷ Daat a turbaat dekdek diaar, kupi koku balet ma diaar pirpir karom te u ra iaan Iesu, kaduk a pirpir mi in waan werweraan raap karom a taara raap."

¹⁸ Namur diat wataa pa diaar balet, ma diat turbaat diaar kupi koku balet ma diaar pirpir ma diaar wer ta taara u ra iaan Iesu. ¹⁹ Iaku Petero ma Ioaanes diaar baalu diat ku naa, "Lelawaai, i takado u ra mataan God baa mir a taraam karom muaat, ma karom God koku? Muaat ut muaat a baboi. ²⁰ Iaku mir, pa mir a ngo laar paai ma

ra pirpir u ra kum utnaa baa miaat aa babo taai, ma miaat aa walangoro taai.”

21 Baa diat aa turbaat dekdek ta diaar, diat palaa wa diaar. Pa diat baat laar paa ta utnaa baa diat a um diaar uni, maa a taara diat pir walaawa paa God u ra utnaa na kakaian baa diaar aa paam taai. 22 Maa a muaana maa di paam taa a utnaa na kakaian uni ma ia laangalaanga, anuna kilaala na lalaaun i ngaala taan 40 kilaala.

A kum tena nurnur diat aaraaring

23 Baa di aa palaa wa Petero ma Ioaanes, diaar waan talili balet karom a kum teptepaandiaar, ma diaar wapua diat u ra kum utnaa raap baa a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum mukmuga diat aa pir taai taan diaar. 24 Baa diat walangoroi, diat aaraaring ungaai karom God lenbi, “A Ngaala na Tadaaru, u waki a baakut, a rakrakaan buaal, a pakaana taai, ma ra kum ututnaa raap nabalaanditul. 25 Ma u taar wa a pirpir ma ra Takado na Nion karom tabumiaat Dewid anum tultul. Ma Dewid i piri lenbi,

‘Aawa kabina maa a kum taara baa wakir a taara Israael diat kaankaan aakit?

Ma aawa kabina baa a kum taara diat wepaak na paam aakaina?

Iaku anundiat wepaak i ling biao ku.

26 A kum king taanga u ra rakrakaan buaal diat tur na wineium, ma ra kum mukmuga diat waan ungaai, kupi diat a baanaakaka a Tadaaru ma anuna Mesaia, ia baa i pilak paai.’ *Kele 2:1-2*

27 A lingtatuna baa Erodes ma Pontio Pilaato, ma ra kum taara baa wakir a taara Israael, ma ra kum taara Israael kaai, diat waan ungaai u ra taamaan mi kupi diat a baanaakaka anum Gomgom na Tultul Iesu, baa u pilak paai. 28 Baa diat paami lenmaa diat paam ot paa a kum utnaa baa namuga u aa waninaar taai u ra dekdekim ma u ra num nemnem kupi in waan paat. 29 Mi ut, Tadaaru un nuk paa anundiat kum dekdek na pirpir, ma un waraaut miaat anum kum tultul kupi koku miaat burut baa miaat a wewapua u ra num pirpir. 30 Ma un waraaut miaat ma ra dekdekim kupi a kum malaa-paang diat a laangalaanga ma a kum utnaa na kakaian ma ra kum wakilang diat a waan paat u ra iaan Iesu anum Gomgom na Tultul.”

31 Baa diat aa aaraaring paa, a ruma maa diat ki uni, i dadader, ma diat raap diat teng ma ra Takado na Nion, ma diat wewapua ma ra pirpir anun God, ma pa diat burut.

A kum tena nurnur diat weraana anundiat kum utnaa

32 A kum tena nurnur raap, i raa ku a nuknukindiat ma

ra balaandiat, ma pa te kon diat i ung ta utnaa baa anuna ku. Diat ung ungaai a kum utnaa kupi anundiat raap. ³³ A kum aapostolo diat wewapua ma ra ngaala na dekdek u ra lalaun balet anu ra Tadaaru Iesu ko ra minaat baa diat aa babo taai. Ma a ngaala na maarmaari anun God i ki un diat raap. ³⁴ Pa te kon diat i iba kup ta utnaa, maa diat baa anundiat kum pakpakaana pia ma diat kaai baa anundiat kum ruma diat wiura paa maani koni, ³⁵ ma diat loi karom a kum aapostolo. Ma diat wer-aaanai karom a taara welaar ut ma ra nundiat niba.

³⁶ Ma Iosep kaai, a muaana taanga u ra lolo Kipro, ia ko ra wuna taara Lewi, ma a kum aapostolo diat waatungi baa Baanaabaas, a kukuraaina naa Tena Warwadekdek. ³⁷ Anuna raa pakaana pia i wiura paai, ma a maani koni i lo taai karom a kum aapostolo.

5

Aanania ma Saapira

¹ Raa muaana a iaana Aanania, diaar ma ra nuna tabuan a iaana Saapira diaar wiura raa pakaana pia. ² Ma diaar mulaaot ungaai kupi diaar a paam akoto raa kukur ra maani baa di aa kul taa a pia mai, ma raa kukur ra maani ku Aanania i loi karom a kum aapostolo. ³ Ma Petero i piri taana naa, "Aanania, lelawaai maa u mulaaot paa Saataan kupi in ruk u ra in balaam ma u waruga a Takado na Nion?

Aawa kabina baa u walipa paa raa kukur ra maani baa di aa kul taa a pakaana pia mai? ⁴ Baa a pia i ki utbaai karom ui, anum ut, ma baa u wiurai, ui ut u naagagon a maani baa u wiura paai koni. Lelawaai maa u nuk paa a aakaina utnaa mi u ra in balaam? Wakir u waruga a taara, u waruga ut God. ⁵ Baa Aanania i walangoro a pirpir mi, i puka pari ma i maat. Ma diat raap baa diat walangoro wewapua uni diat burut aakit. ⁶ Ma a kum baarmaan diat waan paat, ma diat pulu paa a minaatina, diat lo apari, ma diat punang wai.

⁷ Baa tula pakaana bung baat taa minaatina Aanania, anuna tabuan i ruk, pa i nunura a utnaa maa ia waan paat. ⁸ Ma Petero i piri taana naa, "Un wapua iaau, mi ut ia a maani raap baa mur wiura paai ko ra pakaana pia?" Ma i piri naa, "Maia, ma raa ut ia." ⁹ Petero i piri taana naa "Lelawaai, mur ma ra num muaana mur aa wepaak paa kupi mur a walaar a Nio ra Tadaaru? Baboi, diat baa diat aa punang taa anum muaana, bari ku diat u ra bonanaaka, mi ut diat a lo apari ui bulung." ¹⁰ Ia bulung i puka pari taau maut namuga naan Petero, ma i maat. Baa a kum baarmaan diat ruk, diat baboi naa ia maat, diat lo apari paa a minaatina, ma diat punang taai marawaai naa ra nuna muaana. ¹¹ Ma a taara na nurnur raap diat burut aakit,

ma diat raap kaai baa diat walangoro a kum utnaa mi.

A kum wakilang ma ra kum utnaa na kakaian

¹² A kum aapostolo diat paam mongoro na wakilang ma mongoro na utnaa na kakaian naa ra taara. Ma a kum tena nurnur raap diat laana ki ungaai u ra baraada i ra ruma na wetabaar baa di waatungi naa Baraada anun Solomon. ¹³ A taara ingen diat burut kupi diat a ki ungaai ma diat, iaku pa diat pir aakaka diat, diat urur ut un diat. ¹⁴ Ma mongoro na taara balet, in tabuan ma ra kum muaana, diat nurnur maraagaam u ra Tadaaru, ma di luk ungaai diat ma ra taara na nurnur. ¹⁵ Baa a taara diat babo a pinapaam anu ra kum aapostolo, diat lo ta diat baa diat malaapaang ma di wainep ta diat u ra papaara aakapi u ra kum luwu na ininep ma u ra kum maat, kupi baa Petero in waan aakit diat, a malurina in waan nate un ta taara kon diat ma diat a laangalaanga. ¹⁶ Ma mongoro na taara aakit taangirong u ra kum taamtaamaan marawaai Ierusalem, diat waan paat. Diat lo a kum malaapaang ma diat baa a kum tabaraan diat baanaakaka diat, ma di walaangalaanga pa diat raap.

A kum aapostolo diat tur u ra naagagon

¹⁷ A mukmuga na tena wetabaar karom God, ma ra kum teptepaana ko ra kikir anu ra kum Saadukaai, a

nuknukindiat i aaka karom a kum aapostolo. ¹⁸ Io, diat aal pa diat, ma diat waruk wa diat u ra ruma na karabus. ¹⁹ Ma u ra marum, raa aangelo anu ra Tadaaru i paapa wa a kum balbalaat i ra ruma na karabus, ma i ben pari wa diat ma i piri naa, ²⁰ “Muaat a waan, ma muaat a tur u ra ruma na wetabaar, ma muaat a wapua a taara u ra kum pirpir raap u ra matakina lalaaun mi.” ²¹ Ma a kum aapostolo diat taraam u ra pirpir maa. U ra malaana kinalik diat ruk u ra ruma na wetabaar ma diat wer a taara.

Baa a mukmuga na tena wetabaar karom God i waan paat, ungaai ma ra kum teptepaana, diat wataa ungaai paa a taara na kiwung raap, a kum mukmuga anu ra taara Israael. Ma diat wetulaa urong u ra ruma na karabus kupi din ben paa a kum aapostolo. ²² Iaku baa a kum tena baboura baa diat bababoura u ra ruma na wetabaar diat waan, pa diat babo diat ma u ra ruma na karabus. Io, diat waan talili balet, ma diat piri naa, ²³ “Baa miaat waan paat u ra ruma na karabus, miaat baboi naa di aa balbalaat adekdek taai, ma ra kum tena baboura diat tur ut u ra kum bonanaaka, iaku baa miaat paapa aarai, pa miaat babo diat ma.”

²⁴ Baa a mukmuga anu ra kum tena baboura ma ra kum ngaala na tena wetabaar karom God diat walangoro a pirpir mi, i laklagon a nuknukindiat uni,

baa a kum aapostolo diat pari lelawaai. ²⁵ Ma raa muaana i waan paat, ma i piri taan diat naa, “Baboi, a taara baa muaat waruk diat u ra karabus, kurong ma diat u ra ruma na wetabaar, ma diat wer a taara.” ²⁶ Io, a kum tena baboura ma ra nundiat mukmuga diat ben paa a kum aapostolo. Diat ben wakaak pa diat ku, maa diat burutaana a taara, kaduk diat a duka diat.

²⁷ Baa diat aa ben paa a kum aapostolo, diat watur ta diat namataa ra taara na kiwung. Ma a mukmuga na tena wetabaar karom God i piri taan diat naa, ²⁸ “Miaat aa turbaat ta muaat naa koku ma muaat wer a taara ma ra iaan Iesu. Iaku mi, a taamaan Ierusalem ia teng ma ra numuaat wawer, ma muaat nemi naa muaat a takuna miaat u ra gaapin Iesu.”

²⁹ Petero ma ra kum aapostolo diat baalui naa, “Miaat a taraam ut karom God, ma baa te i pir ta pirpir baa pa i welaar ma ra pirpir anun God pa miaat a taraam karomi. ³⁰ A God anu ra nundaat wuna taara taanga namuga i watur paa balet Iesu, ia baa muaat aak dokoi, baa muaat aak waati u ra bolo. ³¹ Ia ut maa God i wangaala paai ma i waki u ra papaara ot na limaana, kupi in Ngaala na Mukmuga ma in Tena Walaan, ma in paam aakapi kupi a taara Israael diat a nukpuku, ma din una wa anundiat kum aakaina mangamangaan.

³² Miaat babo a kum utnaa

mi ma miaat wewapua uni, ma a Takado na Nion i walingtatuna anumiaat pirpir. A Takado na Nion, ia a wetabaar anun God karom diat baa diat tartaraam karomi.”

³³ Baa diat walangoro a pirpir mi, diat kaankaan aakit, ma diat nem na aak doko a kum aapostolo.

³⁴ Iaku raa Parisaio, a iaana Gamaaliel, a tena wawer u ra kum Naagagon, baa a taara raap diat rui, i tur u ra kiwung, ma i piri naa a kum aapostolo diat a pari paa kumun. ³⁵ Ma i piri karom a taara na kiwung naa, “Muaat a taara Israael, muaat a nuknuk wakaak baa aawa muaat a paami karom a taara mi. ³⁶ Raa kum kilaala namuga Toidaas i waan paat, ma i piri baa ia a ngaala, ma mongoro na taara, welaar ma 400 na taara duk, diat murmuri. Iaku baa di aak doko wai, diat raap baa diat murmuri diat waan weraan, ma i raap. ³⁷ Namur taa ra muaana mi, raa bulung, Iudaas, a te Gaalilaia, i waan paat u ra kilaala na timu iang, ma i ben ingen paa ta taara kupi diat weium ma ra mataanitu, ma ia kaai i wirua, ma diat raap baa diat taraam karomi, di lu weraana wa diat.

³⁸ “Mi iaau piri taa muaat naa: Koku muaat paam ta utnaa un diat, muaat a palaa wa diat. Baa a utnaa mi diat paami i kabina paa ku ko ra taara, in raap ku.

³⁹ Iaku baa i kabina paa ut kon God, muaat a gaana

waraap wai. Kaduk namur in kaapa karom muaat naa muaat weium ut ma God.”

⁴⁰ Ma diat mulaot u ra nuna pirpir, ma baa diat wataa paa balet a kum aapostolo, diat raapu tata diat, ma diat turbaat diat naa koku ma diat wewapua ma ra iaan Iesu. Ma namur diat palaa wa diat. ⁴¹ Ma a kum aapostolo diat pari ko ra kiwung, ma diat gaaia, maa God i babo diat baa diat koina kupi diat kari-aana a wawirwir u ra iaan Iesu. ⁴² Ma u ra kum bungbung raap u ra ruma na wetabaar, ma u ra nundiat kum ruma, diat kanaawa a wawer ma ra warawaai kaai u ra Koina Wewapua baa Iesu ia a Kaarisito lingtatuna.

6

Di pilak paa 7 na muaana kup a pinapaam na wetabaar

¹ U ra kum bungbung maa, a taara na wawer diat bure waanwaan. Diat kon ru mangaana taara, raa taara Iudaia baa diat pirpir ma ra pirpir Grik, ma raa taara Iudaia kaai baa diat pirpir ma ra pirpir Ebraaio. Diat baa diat pirpir ma ra pirpir Grik diat pirpir na urai un diat baa diat pirpir ma ra pirpir Ebraaio. Diat piri naa, “Baa diat laana palau a kum walaa na tabuan ma ra utnaa u ra kum bungbung, diat waanwaan likaai wa ku a kum walaa na tabuan kon miaat.”

² Io, 12 aapostolo diat wataa ungaai paa a taara na wawer raap, ma diat piri taan diat naa, “Pa i takado baa miaat a

balaan maku u ra wetabaar ma ra utnaa na winangaan ma pa miaat a paam a pina-paam na wewapua ma ra pirpir anun God. ³ A kum tateimiaat, muaat a pilak paa ta 7 na koina muaana kon muaat, diat baa diat man-aana ma diat teng ma ra Takado na Nion, kupi miaat a taar taa a pinapaam na wetabaar mi taan diat. ⁴ Ma miaat, miaat a balaan ku ma ra niaaring ma ra pinapaam na wewapua ma ra pirpir anun God.”

⁵ Ma diat raap diat gaaia u ra pirpir mi. Io, diat pilak paa Stepaano, a muaana baa i teng ma ra nurnur ma ra Takado na Nion. Ma diat pilak paa kaai Pilipo, Porokorus, Nikaanor, Timon, Paarmena, ma Nikolaaos, a muaana taangirong Aantiokia baa wakir a te Iudaia iaku i laana lotu ungaai ma ra taara Iudaia. ⁶ Ma diat ben pa diat karom a kum aapostolo. Ma diat ung a kum limaandiat nate un diat, ma diat aaraaring.

⁷ A pirpir anun God i waan werweraan, ma a taara na wawer diat bure waanwaan kaai inaanga Ierusalem. Ma mongoro na tena wetabaar karom God diat nurnur ma diat taraam u ra Koina Wewapua.

Di takuna Stepaano

⁸ Ma Stepaano i teng ma ra dekdek ma ra maarmaari anun God, ma i paam a kum ngaala na utnaa na kakaian, ma ra kum wakilang utkaai naliwan namataa ra taara. ⁹ Iaku raa taara Iudaia

diat weolol na pirpir ma Stepaaano. A taara mi ko ra ruma na lotu baa di waatungi naa Anu ra Taara na Laangalaanga. Diat taanga u ra ru taamaan Kirene ma Aaleksaanderia ma taangirong u ra ru papaar Kilikia ma Aasia. ¹⁰ Diat gaana baalbaalu taa anuna pirpir maa a Takado na Nion ut i taar a manaana taana.

¹¹ Ma diat wowo ino paa ta kum muaana, kupi diat a piri naa, "Miaat walangoro taai ut baa i pirpir aakaka un Moses ma un God kaai."

¹² Ma diat wakaankaan a kum mukmuga, ma ra kum tena wawer u ra kum Naagagon ma ra taara baa kaai. Diat waan karom Stepaaano, diat paam koto paai, ma diat beni kupi in tur namuga naa ra taara na kiwung. ¹³ Ma diat ben paa a taara baa diat a takunai ma ta kum warwaruga na pirpir, ma diat piri naa, "A muaana mi pa i ngo ma ra pirpir aakaka u ra nundaat gomgom na ruma na wetabaar ma u ra kum Naagagon kaai anun Moses. ¹⁴ Miaat walangoroi baa i piri naa Iesu, a te Naasaret, in reng wa a ruma mi, ma in ki-aana wa a kum mangaman-gaan baa Moses ia wer ta daat uni."

¹⁵ Ma diat raap baa diat ki u ra kiwung diat babo dekdek Stepaaano, ma diat baboi naa a mataana i we-laar ma ra mataa ra aangelo.

A warawaai anun Stepaaano

¹ A mukmuga na tena wetabaar karom God i tiri Stepaaano naa, "I ling-tatuna ut a kum pirpir mi?" ² Ma i baalui naa, "A kum tateng liklik, ma ra kum tamtamaang, muaat a walangoro iaau. A God na minamaar i waan paat karom tabundaat Aabaraam, baa i ki Mesopotaamia, ma pa i ki utbaai Aaraan. ³ Ma i piri taana naa, 'Un waan ko ra num taamaan, ma ko ra kum kakum kaai, ma un waan kup a taamaan baa ang waiaa ta ui uni.' *Tur 12:1*

⁴ "Ma i waan paa ko ra taamaan anu ra kum Kaaldea, ma i ki Aaraan. Baa tamaana ia maat, God i tula wai balet kup a taamaan mi, baa daat a kum taptabuna mi daat ki uni. ⁵ God pa i taar taa utbaai ta pakaana pia taana kupi anuna, baa ta naat na wanua lik maku. Pate mulu. Iaku i weweliman taai baa namur in taar taa a pia bi taana ma karom a kum taptabuna namur. U ra pakaana bung baa God i taar a weweliman mi, Aabaraam pa ta natuna utbaai. ⁶ Ma God i piri taana naa, 'A kum taptabum namur taam diat a ki na waira u ra waira na taamaan, ma din aal pa diat kupi diat a papaam na karabus, ma din baanaakaka diat 400 na ki-laala. ⁷ Ma ang naagagon a taara baa diat aal paa a kum taptabum kup a pinapaam na karabus. Ma namur diat baa diat papaam na karabus diat a pari ko ra taamaan

maa ma diat a lotu karom iaau u ra taamaan mi.' *Tur 15:13-14*

⁸ God i paam taa a kunubu ungaai ma Aabaraam. Ma a wakilang i ra kunubu maa a poko kikil. Aabaraam i wangaala Aaisaak, ma baa ia 8 na bung uni, Aabaraam i poko kikili. Namur Aaisaak i wangaala Iaakob, ma Iaakob i wangaala 12 a kum tapt-abundaat.

⁹ "Ma a kum taptabundaat taanga namuga diat nuknuk aakaka karom Iosep, a teindiat, ma diat wiura wai kupi in papaam na wilawilaau irong Aaigipto. Iaku God i ki ungaai ut mai, ¹⁰ ma i walaaun paai ko ra kum utnaa baa i manongi. I taar a koina manaana taana, ma i waraauti kupi Paraa, a king taangirong Aaigipto, in gaai uni. Io, Paraa i ung taai kupi in mukmuga u ra taamaan Aaigipto ma kupi in mukmuga kaai u ra ruma anun Paraa.

¹¹ "Ma a ngaala na minolo i waan paat irong Aaigipto raap, ma Kaanaan kaai, ma mongoro na utnaa i manong a taara ma pa ta utnaa na winangaan ara kum tapt-abundaat. ¹² Baa Iaakob i nunurai naa a wit kurong Aaigipto, io, i tula wa a kum natnatuna, a kum taptabundaat, diat waan taangirong Kaanaan urong Aaigipto a mugaana pakaan. ¹³ Baa i weru winawaan anundiat, Iosep i wapua kaapa diat naa ia a teindiat. Ma Paraa kaai i kaapa maraagaam u ra

kum tatein Iosep. ¹⁴ Iosep i wetulaa kup tamaana Iaakob diat ungaai ma ra kum tapt-abuna. Diat raap 75 diat. ¹⁵ Ma Iaakob ma ra kum tapt-abundaat diat waan ma diat ki irong Aaigipto. Namur Iaakob ma ra kum natnatuna diat maat marong. ¹⁶ Ma a kum kilaala namur di lo paa ururindiat ma di waruk diat u ra babaang na minaat irong Kaanaan u ra taamaan Sikem. A babaang na minaat maa Aabaraam i kul paai ko ra kum natnatun Aamor.

¹⁷ "Baa ia marawaai waanwaan a pakaana bung baa God in paam ot paa anuna weweliman baa ia wapua taa Aabaraam uni, anundaat taara diat aa bure raap irong Aaigipto. ¹⁸ Ma raa matakina king i turpaai kupi in naagagon Aaigipto, ma pa i kaapa u ra pinapaam anun Iosep baa i paami namuga. ¹⁹ Ma i waruga taa anundaat taara, ma i baanaakaka diat, ma i naagagon taai kupi diat a ong wa a kum natnatundiat kupi diat a maat.

²⁰ "U ra kilaala maa di buta Moses uni. Ma ia raa koina naat aakit u ra mataan God, ma di babourai tula kalaang u ra ruma anun tamaana. ²¹ Baa di aa lo pari wai, natun Paraa, a tabuan, i lo paai, ma i wagua paai kupi natunalik. ²² Ma di wer Moses u ra kum mangaana manaana raap anu ra taara Aaigipto, ma ia raa dekdek na muaana u ra nuna kum pirpir ma u ra nuna kum pinapaam.

²³ "Baa Moses ia 40 kilaala na lalaun anuna i nuki

naa in waan ma in babo taa anuna taara Israael. ²⁴ Baa i baboi baa raa te Aaigipto i um aakaka raa kon diat, i welulu karom diaar ma i babaalu koni, ma i aak doko wa a te Aaigipto. ²⁵ Moses i nuki naa anuna taara diat a nunura lelei naa God i tula wai kupi in walaan pa diat, iaku pa diat nunurai.

²⁶ “U ra bung namur taana, i babo balet raa rudi kon diat, baa diaar weium, ma Moses i nemi naa in wama-raam diaar, ma i piri taan diaar naa, ‘A ru muaana, mur ku. Lelawaai maa mur baanaakaka wetweta-laa mur?’ ²⁷ Ma ia baa i um aakaka tepaana i tul ingen wa Moses, ma i piri taana, ‘Woi maa i ung ta ui kupi anumiaat mukmuga, ma anumiaat tena naagagon?’ ²⁸ U nemi naa un aak doko iaau, welaar ma nabung u aak doko wa a te Aaigipto naka?’ *Pin 2:14*

²⁹ Baa Moses i walangoro a pirpir mi i welulu ino urong u ra taamaan Midian. U ra nuna kinkini na waira irong Midian i wangaala a ru nat-natuna, a ru naat muaana.

³⁰ “Baa 40 kilaala ia raap u ra nuna kinkini irong Midian, raa aangelo i waan paat karomi naliwan u ra kupkup i ra in diwaai u ra bil na wanua marawaai a Taangaai Sinaai. ³¹ Baa Moses i baboi, i kakaian uni. Io, baa i waan marawaai kupi in babo wakaaki, i walangoro in ingaa ra Tadaaru i piri naa, ³² ‘Iaau a God anu ra kum taptabum taanga namuga,

a God anun Aabaraam, Aaisaak ma Iaakob.’ *Pin 3:6* Ma Moses i dadader, ma i burut kupi in baboi. ³³ Ma a Tadaaru i piri taana, ‘Un palaa wa a ru su ko ra ru kakim, maa a pia mi u tur uni anung, i gomgom. ³⁴ Iaau aa babo a kum ngunungut baa i manong anung taara baa diat ki irong Aaigipto, ma iaau aa walangoro anundiat tinaangi. Mi iaau aa waan pari, kupi ang walaan-galaanga pa diat. Waan urin, ma ang tula wa ui urong Aaigipto.’ *Pin 3:5, 7-8, 10*

³⁵ “Moses, ia baa diat pet lulu wai, ma ra nundiat pirpir naa, ‘Woi maa i ung ta ui kupi un mukmuga ma un tena naagagon?’, ia ut maa God i tula wai kupi in mukmuga ma in walaan-galaanga a taara. God ut i tula wa Moses ma ra pirpir anu ra aangelo baa i waan paat karomi u ra in diwaai baa i kupkup. ³⁶ Io, Moses i muga pari pa diat taangirong Aaigipto, i paam a kum ut-naa na kakaian ma a kum wakilang irong Aaigipto ma irong u ra Taar na Taai, ma u ra bil na wanua kaai, welaar ma 40 kilaala. ³⁷ Moses ut maa i pir taai taa ra taara Israael naa, ‘God in taar wa ta propet welaar ma iaau ko ra numuaat wuna taara ut.’ *Naag 18:15*

³⁸ Moses i ki ungaai ma ra nundaat wuna taara taanga namuga, a taara Israael, ma i ki ungaai kaai ma ra aangelo baa i pirpir karomi u ra

Taangaai Sinaai, ma i lo paa a pirpir na lalaaun ma i timu koto taai kup diat ma daat mi.

³⁹ “Iaku anundaat wuna taara taanga namuga pa diat nemi naa diat a taraam taan Moses. Diat tapuku maku koni u ra nuknukindiat, ma diat nuknuk talili balet urong Aaigipto. ⁴⁰ Ma diat piri taan Aaron naa, ‘Un paam paa anundaat ta kum god kupi diat a muga daat, maa Moses, ia baa i muga pari pa daat taangirong Aaigipto, pa daat nunurai ma baa aawa kuraa ia waan paat uni.’ *Pin 32:1*

⁴¹ U ra pakaana bung maa, diat paam paa a taabataaba i ra naat na bulumakaau, ma diat gaaiia u ra pinapaam na limaandiat ma diat wetabaar karomi. ⁴² Ma God i tapuku kon diat, ma i maadek wa diat kupi diat a lotu karom a kum naangnaang, welaar ma di aa timu taai u ra buk anu ra kum propet lenbi,

‘Muaat a taara Israael,
⁴⁰ kilaala baa muaat ki u ra bil na wanua
 pa muaat wetabaar
 karom iaau, ma pa
 muaat aak doko ta
 wewagua baa muaat a
 wetabaar mai karom
 iaau.

⁴³ Muaat lolo a ruma na lotu anu ra warwaruga na god Molok,
 ma ra malalar i ra ina naangnaang anu ra numuaat warwaruga na god Repaan.

A kum taabataaba mi muaat paam pa diat,

kupi muaat a lotu karom diat.

Io, ang rakaan wa muaat’
Aamos 5:25-27

ma muaat a waan likaai wa Baabilon ma urong aakit.

⁴⁴ “A ruma na sel maa i wapuaanai naa God i ki karom anundaat wuna taara taanga namuga. A ruma na sel maa kuraa ut i ki naan diat u ra bil. Di aa paam taai murmur a pirpir anun God karom Moses welaar ma ra malalar baa i babo taai. ⁴⁵ Ma anundaat wuna taara taanga namuga diat taari karom a kum natnatundiat. Ma diat bulung diat lo waanawaanai baa Iosua i muga diat ma God i lu wa a taara ko ra kum taamtaamaan kupi anu ra taara Israael ma. Ma i taana matira tuk ut u ra kilaala anun Dewid, ⁴⁶ ia baa God i nem aakiti. Ma Dewid i aaring God kupi in paam ta ruma, kupi a taara anun Iaakob diat a lotu uni. ⁴⁷ A ruma maa Solomon i paami. ⁴⁸ Iaku God a Ngaala Aakit pa i ki u ra kum ruma baa a taara diat paami, welaar ma ra propet i piri naa,

⁴⁹ ‘A Tadaaru i piri: A maawa ia anung kiki na king,
 ma ra rakrakaan buaal a utnaa baa iaau ung a ru kaking nate uni.

Io, lelawaai, i tale muaat baa muaat a paam ta ruma anung?

Waiaa anung wanua na ningo?

⁵⁰ Lelawaai, wakir iaau, iaau paam a kum utnaa raap mi?’ ” *Aais 66:1-2*

⁵¹ Ma Stepaano i piri taa ra taara na kiwung naa, “Muaat a kum tena wabulbul muaat, a balaamuaat i welwelik kon God ma ra talingaamuaat i tabanot. Muaat turbaat liklikina a Takado na Nion, we-laar ma ra numuaat wuna taara taanga namuga diat paampaami. ⁵² Woi na kum propet maa anumuaat wuna taara taanga namuga pa diat baanaakaka diat? Diat aak doko diat, baa diat pirpir muga u ra winawaan paat urin anu ra Tena Takado, ia baa mi muaat wagu paai, ma muaat aak doko wai, ⁵³ muaat baa muaat aa lo akoto a kum Naagagon baa kum aangelo diat taar taai karom muaat, iaku pa muaat murmuri.”

Di duka doko Stepaano

⁵⁴ Baa a taara na kiwung diat walangoro a kum pirpir anun Stepaano, diat kaankaan aakit, ma diat karaat mum karomi. ⁵⁵ Stepaano i teng ma ra Takado na Nion, ma i babo dekdek unaanga u ra maawa, ma i babo a minamaar anun God, ma Iesu kaai baa i tur taau u ra papaara ot na limaan God. ⁵⁶ Ma i piri naa, “Iaau babo a maawa i tapaapa, ma Natu ra Muaana i tur taau u ra papaara ot na limaan God.” ⁵⁷ Ma diat baar baati ma ra ngaala na ingaandiat, diat tong baat a talingaandiat, ma diat welulu baat paai. ⁵⁸ Diat tul waanawaanai ko ra taamaan, ma diat dukai. Ma diat baa diat takuna Stepaano ma ra kum

warwaruga na pirpir, diat palaa wa anundiat kum maalu baa diat burung baat anundiat minong mai ma diat ung taai naa ra ru kakin raa baarmaan a iaana Saul. ⁵⁹ Baa kuraa utbaai diat duk-dukai, Stepaano i aaraaring naa, “Tadaaru Iesu, un lo paa a niong.” ⁶⁰ Ma i ki but keke unapia, ma i kulkulaai naa, “Tadaaru, koku u baalu aakaina mangamangaan bi diat paami.” Baa ia pir taai lenmi, i maat.

8

¹ Ma Saul i mulaaot kupi din aak doko Stepaano.

Saul i baanaakaka a taara na nurnur

U ra bung maa a taara diat turpaai kupi diat a wakadik a taara na nurnur inaanga Ierusalem, ma a taara na nurnur raap diat waan werweraan u ra ru papaar Iudaia ma Samaaria. Iaku maa a kum aapostolo pa diat waan, diat ki ut. ² A kum dowot na tena lotu diat punang taa Stepaano, ma diat luan dekdeki. ³ Ma Saul i baanaakaka a taara na nurnur, i ruk u ra nundiat kum ruma, ma i aal paa a kum muaana ma ra in tabuan, ma i waruk diat u ra ruma na karabus.

Di warawaai ma ra Koina Wewapua irong u ra papaar Samaaria

⁴ Ma diat baa diat waan werweraan taanginaanga Ierusalem, diat warawaai ma ra Koina Wewapua u ra kum taamaan baa diat waan iaai. ⁵ Ma Pilipo i waan u

ra ngaala na taamaan iron
u ra papaar Samaaria, ma
i warawaai un Kaarisito
karom diat. ⁶ Ma baa a kor na
taara diat walangoro a piri
anun Pilipo, ma diat babo
a kum utnaa na kakaian i
paami, io, diat nem aakiti
kupi diat a walangoro a
kum utnaa baa i piri. ⁷ I
lu irok wa kum tabaraan
kon mongoro, ma a kum
tabaraan maa, baa diat
pari diat kulkulaai dekdek.
Ma i walaangalaanga paa
mongoro baa panpanindiat
i maat, ma diat kaai baa
pa diat pet laar paa a
winawaan. ⁸ Ma a taara
taanga u ra taamaan maa
diat gaia aakit.

Simon a tena paam uraura

⁹ Raa muaana taanga
matira, a iaana Simon, a
tena paam uraura, ma a
taara Samaaria diat laana
kakaian u ra kum utnaa
baa i paampaami. Ma i
pir wangaala aakit paai
namataa ra taara. ¹⁰ Ma a
taara raap, a kum tadaaru
ma ra kum iba na taara, diat
raap diat rui, ma diat piri uni
naa, "A muaana mi i paam
akoto a dekdekin God, a
dekdek baa di waatungi naa
a Ngaala Aakit." ¹¹ Ma diat
laana walangoro wakaaki,
maa taanga namuga utbaai,
diat laana kakaian u ra nuna
kum pinapaam na uraura.

¹² Iaku mi, in muaana ma
in tabuan diat nurnur u ra
Koina Wewapua baa Pilipo i
warawaai mai, u ra mataan-
itu anun God, ma u ra iaan

Iesu Kaarisito, ma di baapi-
taaiso diat. ¹³ Simon utkaai
i nurnur, ma baa di aa baap-
itaaiso taai, i murmur liklik-
ina Pilipo. Baa Simon i babo
a kum wakilang ma ra kum
utnaa na kakaian i paami, i
kakaian aakit uni.

¹⁴ A kum aapostolo baa
diat ki Ierusalem, diat walan-
goroi naa a taara Samaaria
kaai diat aa taraam u ra pir-
pir anun God, io, diat tula
wa Petero ma Ioaanes karom
diat. ¹⁵ Baa diaar waan
paat, diaar aaraaring un diat
kupi din tabaara diat ma ra
Takado na Nion, ¹⁶ maa pa i
ki utbaai un te kon diat, di
baapitaaiso ta diat ku u ra iaa
ra Tadaaru Iesu. ¹⁷ Ma Pe-
tero ma Ioaanes diaar ung a
limaandiaar nate un diat ma
di tabaara diat maraagaam
ma ra Takado na Nion.

¹⁸ Baa Simon i baboi baa
di tabaara diat ma ra Takado
na Nion baa a ru aapostolo
diaar ung a limaandiaar nate
u ra taara, i lo taa a maani
karom diaar. ¹⁹ Ma i piri naa,
"Mur a taar taa a dekdek maa
taang, kupi baa iaau kaai ang
ung a limaang nate un te,
din tabaarai ma ra Takado
na Nion." ²⁰ Ma Petero i piri
taana naa, "Ui ma ra num
maani mur a wirua, baa u
nuki naa un kul a wetabaar
anun God ma ra maani. ²¹ Pa
num ta tiniba baa ta pakaana
u ra utnaa mi, maa pa i
takado in balaam namataan
God. ²² Un nukpuku ko
ra num aakaina mangaman-
gaan mi, ma un aaraaring
karom a Tadaaru, kaduk in
maari ui ma pa in baalu

aakaina nuknukim. ²³ Maa iaau babo ui naa in balaam i teng ma ra aakaina nemnem, ma aakaina mangamangaan i wi akoto ui.” ²⁴ Ma Simon i baalui naa, “Mur a aaraaring karom a Tadaaru un iaau kupi koku ta utnaa ko ra kum utnaa mi mur waatung taai, in waan paat un iaau.”

²⁵ Baa Petero ma Ioaanes diaar aa wewapua kaapa taau u ra kum utnaa baa a Tadaaru i paami, ma diaar aa warawaai taau ma ra nuna pirpir, diaar waan talili balet unaanga Ierusalem. Ma baa diaar waan, diaar warawaai waanwaan ma ra Koina Wewapua un mongoro na taamaan u ra papaar Samaaria.

Pilipo diaar wetarom ma raa muaana a te Itiop

²⁶ A aangelo anu ra Tadaaru i piri taan Pilipo naa, “Un tur, ma un waan urong u ra mataana taubaar kup a aakapi taanga Ierusalem urong Gaasaa, a aakapi baa i waan nabuaal.”

²⁷ Io, Pilipo i tur paa, ma i waan. Ma diaar wetarom ma raa muaana taangirong Itiop, a ngaala na tena baboura utnaa anu ra Kaandaake, a tabuan baa a mukmuga anu ra taara Itiop. A muaana mi i waan unaanga Ierusalem ma i lotu karom God. ²⁸ Ma mi, i waan talili balet ma kup anuna taamaan, ma i ki u ra kiki na winawaan, ma i luk a buk anu ra propet Aaisaia. ²⁹ Ma a Takado na Nion i piri taan Pilipo naa, “Un waan marawaai karom a kiki na winawaan mi, ma

mur a weur waanwaan mai.” ³⁰ Ma Pilipo i welulu karomi, ma i walangoro a muaana maa i lukluk a buk anu ra propet Aaisaia, ma i tiri naa, “Lelawaai, u kaapa ut u ra utnaa maa u lukluki?” ³¹ Ma i baalui naa, “Ang nunura lelawaai, baa pa te i pir palaai karom iaau?” Ma i aaring Pilipo kupi in kaa karomi ma diaar a ki ungaai.

³² Bi ia, a kum pirpir na Buk Taabu maa i luki:

“Di beni welaar ma ra sip,
kupi din aak dokoi.

Pa i pirpir,

welaar ma ra naat na sip
i tur wowowon karom
ia baa i gelei.

³³ Baa di pet awawirwir taai, pa di watakado a naagagon uni.

Woi maa in pirpir u ra nuna kum naat, maa pa ta natuna?

Maa i raap anuna lalaaun taanga min u ra rakraakaan buaal.”
Aais 53:7-8

³⁴ Ma a te Itiop i piri taan Pilipo naa, “Un wapua iaau, a propet i pir a pirpir mi un woi? Un ia ut, baa un te ingen?” ³⁵ Ma Pilipo i turpaa papalaa karomi. I wapuai u ra Koina Wewapua un Iesu, turpaai ut u ra buk baa a te Itiop i luki.

³⁶⁻³⁷ Baa diaar waan waanwaan u ra aakapi, diaar waan taau un raa daanim, ma a te Itiop i piri taan Pilipo lenbi, “Baboi, a daanim bi

ia, aawa balet ma i turbaat iaau kupi koku di baapitaaiso iaau?”* ³⁸ Ma i turbaat a kiki na winawaan kupi in tur. Io, diaar waan pari kup a daanim ma Pilipo i baapitaaisoi. ³⁹ Baa diaar waan tato ko ra daanim, a Nio ra Tadaaru i lo wa Pilipo. Ma a te Itiop pa i baboi balet ma. Io, a te Itiop i waan balet u ra nuna winawaan ma ra ngaala na gaaia u ra nuna lalaaun. ⁴⁰ Ma Pilipo i baboi naa kurong ma ia u ra taamaan Aasoto. Ma baa i waan taanga matira, i warawaai waanwaan ma ra Koina Wewapua u ra kum taamtaamaan tuk ut irong Kaaisaaria.

9

Saul i nukpuku

(Aap 22:6-16; 26:12-18)

¹ U ra kum bung maa, Saul i nem aakiti kupi in aak doko a kum taara na wawer anu ra Tadaaru. I waan karom a mukmuga na tena wetabaar karom God, ² ma i aaringi naa, “Un timu taa a kum buk baa ang loi urong kup a kum ruma na lotu irong Damaasko.” A kum buk mi di aa timu taai uni naa, baa ia baraata ta kum muaana ma ta kum tabuan baa diat murmur a Aakapi anun Kaarisito, in aal pa diat unaanga Ierusalem, kupi diat a karabus.

³ Io, baa i waan, ma i marawaai Damaasko, a

ngaala na kaapa taanginaanga u ra maawa i waan paat kakaian ma i baarabaara lili baat paai. ⁴ Ma i puka pari napia, ma i walangoro in ingaan raa i piri taana naa, “Saul, Saul, aawa kabina maa u baanaakaka iaau?” ⁵ Ma Saul i tiri naa, “Tadaaru, woi ui?” Ma i baalui naa, “Iaau Iesu baa u baanaakaka iaau. ⁶ Ma mi, un tur ma un waan paat urong Damaasko, ma din wapua ui u ra aawa baa un paami.”

⁷ Ma a taara baa diat weur ungaai mai, diat kakaian ma diat burut ma pa diat pirpir laar paai, maa diat walangoro in ingaan raa, iaku maa pa diat baboi. ⁸ Ma Saul i tur taanga napia, ma baa i palaa ruin kiok mataana, pa i babo laar paa ma ta utnaa. Diat aal benbeni maku urong Damaasko. ⁹ Ma i ki matira tula bung, i pula ku, pa i wangaan ma pa i inim kaai.

¹⁰ Ma raa ko ra taara na wawer, a iaana Aanania, i ki irong Damaasko. A Tadaaru i wataai u ra binabo naa, “Aanania!” Ma Aanania i baalui lenbi, “Tadaaru, mi ut iaau.” ¹¹ Ma a Tadaaru i piri taana naa, “Un tur, ma un waan u ra aakapi, baa di waatungi naa Takado na Aakapi, ma un wetiri u ra ruma anun Iudaas kup Saul, a te Taaso, kurong i aaraaring. ¹² Saul ia

* **8:36-37:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Ma Pilipo i piri taana naa, “Baa u nurnur ma ra in balaam raap, i koina ku kupi din paami.” Ma a te Itiop i baalui naa, “Iaau nurnur baa Iesu Kaarisito ia a Natun God.”*

babo wa a muaana u ra binabo, a iaana Aanania, i ruk karomi, ma i ung a ru limaana nate uni kupi in babo balet.”¹³ Ma Aanania i baalui naa, “Tadaaru, iaau aa walangoro a mongoro na pirpir u ra muaana maa, baa i baanbaanaakaka aakit anum gomgom na taara inaanga Ierusalem.¹⁴ Ma a kum ngaala na tena wetabaar karom God diat mulaaot taai kupi in aal diat raap baa diat lotu u ra iaam. Ma mi ia waan paat min Damaasko.”¹⁵ Ma a Tadaaru i piri taana naa, “Un waan ku, maa iaau aa pilak paai kupi ia anung tena pinapaam, in wewapua u ra iaang karom a kum taara baa wakir a taara Israael, karom a kum king, ma karom a taara Israael kaai.¹⁶ Ma ang wapuui baa in kariaana a mongoro na kinadik u ra iaang.”

¹⁷ Io, Aanania i waan, ma i ruk u ra ruma baa Saul i ki iaai. Ma i ung a ru limaana nate uni, ma i piri naa, “Tenglik Saul, a Tadaaru Iesu, ia baa i tur paat paa karom ui u ra aakapi baa u waan urin, ia ut mi i tula wa iaau urin kupi un babo balet, ma kupi un teng ma ra Takado na Nion.”¹⁸ Ma raa utnaa baa i welaar ma ra kaawalaang na ian i katuk pari maut ko ra ruin kiok mataana, ma i babo balet. I tur ma di baapitaaisoi.¹⁹ Baa ia wangaan paa, a panina i dekdek balet.

Saul i warawaai irong

Damaasko

Saul i ki kinalik paa karom a taara na wawer irong Damaasko.²⁰ Ma i turpaai maut kupi in warawaai u ra kum ruma na lotu anu ra taara Iudaia. I warawaai un Iesu, baa ia a Natun God.²¹ Ma diat raap baa diat walangoroi, diat kakaian uni ma diat piri naa, “Aai! Mi ut ia a muaana baa i aakaak doko diat baa diat lotu karom Iesu inaanga Ierusalem. Ma mi i waan paat urin kupi in aal paa bulung ta taara karom a kum ngaala na tena wetabaar karom God.”²² Ma a warawaai anun Saul i dekdek ma i pir a kum utnaa baa i walingtatuna paai naa Iesu ia ut a Kaarisito. Ma a taara Iudaia baa diat ki Damaasko diat nuknuk aakit u ra nuna pirpir ma pa diat pet laar paai kupi diat a baalui.

²³ Baa ia raap mongoro na bung, a taara Iudaia diat wepaak kupi diat a aak doko Saul.²⁴ Iaku Saul ia nunurai naa diat wepaak kupi. U ra mage ma u ra marum diat bababo u ra kum bonanaaka i ra taamaan kup Saul, kupi diat a aak dokoi.²⁵ Ma anuna kum naat na wawer diat ben paai u ra marum, ma diat warira pari wai ma ra kaa u ra papaara liplip na waat baa di paam baat a taamaan mai. Io, i pari ma i welulu ino.

Saul i ki inaanga Ierusalem

²⁶ Baa Saul ia waan paat inaanga Ierusalem, i walaari kupi in ki karom a taara na

wawer, iaku diat raap diat burutaanai ku, ma pa diat nurnur uni naa ia kaai raa ko ra taara na wawer. ²⁷ Iaku Baanaabaas i ben paai, ma diaar weur karom a kum aapostolo, ma i wapua diat naa, "Saul ia babo taa a Tadaaru, ma i pirpir mai u ra nuna winawaan urong Damaasko. Ma baa i ki Damaasko, i warawaai u ra iaan Iesu ma pa i burut." ²⁸ Diat nurnur maraagaam uni. Io, Saul i ki ungaai ma ra taara na nurnur inaanga Ierusalem, ma i waan taltalili naan diat, ma i pirpir maut u ra iaa ra Tadaaru, ma pa i burut. ²⁹ I pirpir ma ra taara Iudaia baa diat pirpir Grik, ma i baalu anundiat kum tinir, iaku maa diat nem na aak dokoi. ³⁰ Ma diat baa diat tatena liklik u ra nurnur, diat walangoroi. Io, diat beni urong Kaaisaaria, ma namur diat tula wai urong Taaso.

³¹ Namur a taara na nurnur irong u ra kum taamtaamaan raap u ra tula paapaar Iudaia, Gaalilaia ma Samaaria, diat ki na maalmaal. Ma a lotu i dekdek, ma diat ki ma ra urur karom a Tadaaru, ma a Takado na Nion i wadekdek diat, io a niluluk i ra taara na nurnur i tawa waanwaan.

Petero i ki irong Lida ma Iope

³² Baa Petero i waan waanwaan u ra kum taamtaamaan, i waan utkaai karom a taara anun God irong Lida.

³³ Matira, i baraata paa raa muaana, a iaana Aaineaa, a panpanina i maat. Welaar

ma 8 na kilaala i inep ku u ra baana. ³⁴ Ma Petero i piri taana naa, "Aaineaa, Iesu Kaarisito i walaangalaanga pa ui. Un tur, ma un pipin paa a baam." Ma i tur gagaa maut. ³⁵ Ma diat raap baa diat ki u ra ru taamaan Lida ma Saaronaa, diat babo a muaana maa, ma diat nukpuku karom a Tadaaru.

³⁶ Raa tabuan ko ra taara na wawer i ki irong Iope, a iaana Taabita, di waatungi u ra pirpir Grik baa Dokaas. A tabuan mi, ia paam taamongo na koina pinapaam, ma a tena wetabaar karom a iba na taara. ³⁷ U ra kum bungbung maa Petero i paapaam irong Lida, Dokaas i malaapaang, ma i maat. Baa diat aa gi taai, diat wainep taai un raa kukur ra ruma nate. ³⁸ Lida i ki marawaai ku Iope, ma baa a taara na wawer taanga Iope diat walangoroi naa Petero i ki irong Lida, diat tula wa ru muaana karomi ma diaar aaringi naa, "Maari miaat, un waan gagaa urin karom miaat."

³⁹ Ma Petero i taraam ma ditul weur. Baa i waan paat, diat ben paai unaanga u ra kukur ra ruma nate. Ma a kum walaa na tabuan raap diat tur karomi ma diat taangtaangi. Ma diat waiiaa taa a kum mulina ma ra kum maalu, baa Dokaas i ingit ta diat baa i lalaun utbaai. ⁴⁰ Petero i tula pari wa diat raap ko ra kukur ra ruma maa, i ki but keke taau, ma i aaraaring. I babo karom a tabuan maa i maat,

i piri naa, “Taabita, un tur.” Io, Taabita i babo paat, ma baa i babo Petero, i ki maut.⁴¹ Ma Petero i tulaa wa a limaana karomi, ma i aal atur paai. Ma i wataa paa a kum tena nurnur, ma ra kum walaa na tabuan, ma i tula taa Taabita taan diat baa ia lalaaun.⁴² A utnaa mi i kaapa waanwaan ma diat raap diat nunurai irong Iope, ma mongoro diat nurnur karom a Tadaaru uni.⁴³ Petero i ki kinalik paa Iope karom raa muaana a iaana Simon, a tena paampaam utnaa ko ra pani ra wewagua.

10

Konelio baa wakir a te Iudaia i wetulaa kup Petero

¹ Irong Kaaisaaria, raa muaana i ki, a iaana Konelio, ia raa mukmuga anun 100 na taara na wineium, diat ko ra ngaala na kikil na taara na wineium taangirong Itali.² Konelio ma diat raap baa diat ki u ra nuna ruma diat a kum dowot na tena lotu ma ra kum tena urur karom God. Konelio ia raa tena wetabaar karom a iba na taara, ma a bungbung raap i aaraaring karom God.

³ Raa bung na maluraap u ra tuluina pakaana bung i babo a binabo. I babo kaapakaapa a aangelo anun God i waan paat karomi ma i wataai naa, “Konelio!”⁴ Ma Konelio i babo dekdeki ma ra ngaala na bunurut, ma i tiri naa, “Tadaaru, aawa maa?” Ma a aangelo i piri taana naa, “Anum kum ni-aaring ma ra kum wetabaar

diat waan unaanga karom God, ma diat tur welaar ma ra aaim namataana.⁵ Mi ut un tula wa ta taara urong Iope, kupi diat a ben paa raa muaana, Simon, ia baa raa iaana kaai maa Petero.⁶ Kuraa i ki naan mauraana Simon, ia baa a tena paampaam utnaa ko ra pani ra wewagua. Anuna ruma i tur marawaai nakono.”⁷ Baa a aangelo maa i pirpir karomi ia waan, Konelio i wataa paa rudi ko ra nuna kum tultul, ma raa dowot na tena lotu ko ra nuna taara na wineium.⁸ I wapua ditul u ra kum utnaa raap mi, ma i tula wa ditul urong Iope.

A binabo anun Petero

⁹ U ra bung namur taana ditul waan, ma u ra ngaala na mage baa ditul waan marawaai kup a taamaan Iope, Petero kaai i kaa tato unaanga nate u ra ruma, kupi in aaraaring.¹⁰ Baa i aaraaring, i kariaana minolo ma i nem na winangaan. Ma baa di paamtagono utbaai a utnaa na winangaan, i babo a binabo.¹¹ I babo paa a maawa i tapaapa, ma raa utnaa i welaar ma ra ina ngaala na maaluu, baa di paam paa waat na titina ma di taar apari karomi.¹² Naruma uni aalawur mangaana wewagua, diat baa diat waanwaan nate u ra pia ma diat baa diat kakakaa, ma ra kum pika kaai.¹³ In ingaan raa i piri taan Petero naa, “Petero, un tur, un aak doko diat, ma un aan diat.”¹⁴ Ma Petero i piri naa, “Tadaaru, pate mulu, pa

iaau aan taa ta utnaa baa i dur namataam, baa i taabu karom miaat a taara Iudaia.”¹⁵ Ma in ingaan raa i baalui balet naa, “A utnaa baa God ia wagogom taai, koku u waatungi baa a dur na utnaa.”¹⁶ A utnaa mi di paami welaar ma tula pakaan, ma di aal tato paai balet un-aanga u ra maawa.

¹⁷ Baa a nuknukin Petero i laklagon utbaai u ra kuku-raai ra binabo mi, a tula muaana, baa Konelio i tula wa ditul, ditul aa wetiri paa a ruma anun Simon, ma mi ditul tur u ra bonanaaka.¹⁸ Baa ditul wewataai ruk, ditul wetiri naa, “Simon a iaana kaai baa Petero kuraa ut matira?”¹⁹ Baa Petero i nuknuk utbaai u ra binabo, a Takado na Nion i piri taana naa, “Walangoroi, tula muaana ditul baat kup ui.”²⁰ Un tur, waan pari, koku u nuknuk mongmongoro, un waan ma muaat a weur, maa iaau ut iaau tula wa ditul urin.”²¹ Io, Petero i pari karom ditul ma i piri naa, “Mi ut iaau maa mutul baat-baat kup iaau. Aawa maa mutul baat kup iaau uni?”²² Ditul baalui naa, “Konelio, a mukmuga anun 100 na taara na wineium i tula wa mitul. Konelio ia raa tena takado ma a tena urur karom God, ma a taara Iudaia raap diat urur uni. A gomgom na aangelo anun God i wapura taai naa in wetulaa pa ui urong u ra nuna ruma, kupi in walangoro anum ta pirpir.”²³ Io, Petero i ben ruk pa ditul kupi ditul a inep paa.

Petero i ki u ra ruma anun Konelio

Baa i keke paat, Petero i tur ma diat waan, ma raa kum muaana baa diat tatena liklik u ra nurnur taanga Iope diat weur ungaai ma diat.²⁴ Baa Konelio ia nunurai naa diat a waan paat, i ben ungaai paa a kum kakuna, ma ra kum teptepaana, ma diat ki walaanga Petero. Ma baa ia raa bung baat taa winawaan anun Petero diat, diat waan paat irong Kaaisaaria.²⁵ Baa Petero i ruk, Konelio i waan baraatai, ma i puka pari taau ma ra urur naa ra ru kakina, ma i lotu karomi.²⁶ Ma Petero i aal atur paai, ma i piri naa, “Un tur, iaau kaai a muaana ku.”

²⁷ Baa diaar pirpir waan-waan, Petero i ruk taau u ra mongoro na taara kuraa diat aa ki ungaai.²⁸ Ma i piri taan diat naa, “Muaat nunurai naa i taabu u ra naagagon baa miaat a kum te Iudaia miaat a laa ungaai ma te baa wakir ko ra taara Iudaia, ma baa miaat a laumai kaai. Iaku mi God ia waiaa ta iaau naa koku iaau piri un te naa i dur namataan God, ma koku iaau nuki naa i taabu karom miaat baa miaat a laa ungaai mai.”²⁹ Bi ia kabina baa pa iaau patut baa di wetulaa kup iaau urin. Io, mi ang tiri muaat: Aawa maa muaat wetulaa kup iaau uni?”

³⁰ Ma Konelio i baalui naa, “Ia waat na bung baat taa anung niaaring u ra nung ruma u ra pakaana bung lenmi, un tuluina pakaana bung u ra maluraap. Iaau

babo raa muaana i mong ma ra maaluu baa i baarabaara aakit, i waan paat kakaian karom iaau, ³¹ ma i piri, 'Konelio, God ia walangoro anum niaaring, ma anum kum wetabaar raap karom a iba na taara ia nunurai. ³² Un wetulaa urong Iope, ma din ben paa Simon baa raa iaana kaai Petero. Kuraa i ki na waira naan Simon, a tena paampaam utnaa ko ra pani ra wewagua, baa i ki marawaai nakono.'

³³ "Io, iaau wetulaa gagaa maut kup ui. I koina aakit baa u waan urin. Io, kuri miaat raap miaat ki namataan God, kupi miaat a walangoro a pirpir raap baa a Tadaaru ia pir taai taam kupi un wapura miaat uni."

Petero i warawaai

³⁴ Ma Petero i piri, "Iaau nunura lingtatunai naa, a kum wuna taara raap diat welaar ku namataan God. ³⁵ I gaaiia u ra taara raap ko ra kum wuna taara, baa diat urur karomi ma diat paam a takado na mangamangaan. ³⁶ Muaat nunurai naa God ia taar wa anuna pirpir karom a taara Israael. A pirpir mi, ia a Koina Wewapura u ra maalmaal kabina u Iesu Kaarisito, ia baa a Tadaaru anu ra taara raap. ³⁷ Muaat nunura a kum ngaalangaala na utnaa baa i waan paat irong u ra kum taamtaamaan irong Israael, turpaai irong Gaalilaia namur taa ra baapitaaiso baa Ioaanes i warawaai uni. ³⁸ Muaat nunurai naa God ia taar

taa a Takado na Nion ma ra dekdek karom Iesu, a te Naasaret. Baa i waan-waan taltalili, i paampaam a koina pinapaam, ma i walaangalaanga pa diat, baa diat ki u ra naagagon anun Saataan. Iesu i paam a kum utnaa mi kabina maa God i ki ungaai mai.

³⁹ "Ma miaat a kum tena wewapura u ra kum utnaa raap baa miaat baboi naa i paampaami u ra kum taamtaamaan anumiaat a taara Iudaia, ma inaanga Ierusalem kaai. Ma ia baa di aak dokoi, baa di aak waati u ra bolo, ⁴⁰ God i watur paai balet ko ra minaat u ra wetula bung, ma i waiaa taai karom a taara. ⁴¹ Wakir karom a taara raap, karom diat baa God ia pilak muga ta diat kupi diat a baboi ma diat a wewapura uni, miaat baa miaat wangaan ma miaat inim ungaai mai, baa i lalaaun paat balet ko ra minaat. ⁴² Ma i tula wa miaat, kupi miaat a warawaai ma miaat a wewapura karom a taara, naa ia ut maa God ia pilak paai kupi in tena naagagon anundiat baa diat lalaaun ma diat kaai baa diat aa maat. ⁴³ Ma ra kum propet raap diat pirpir un Iesu, naa ia baa i nurnur uni, din una wa anuna kum aakaina mangamangaan u ra iaana."

A Takado na Nion i waan pari taau un diat baa wakir a taara Iudaia

⁴⁴ Baa Petero kuraa utbaai i pirpir u ra ruma anun Konelio, a Takado na Nion i

waan pari taau un diat raap, baa diat walangoro a pirpir mi. ⁴⁵ Ma ra kum tena nurnur ko ra taara Iudaia baa diat weur ma Petero, diat kakaian, baa God i taar utkaai a wetabaar na Takado na Nion karom a taara baa wakir a taara Iudaia. ⁴⁶ Maa diat walangoro diat, baa diat pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, ma diat pir walaawa paa God. ⁴⁷ Ma Petero i piri naa, "Pa te in turbaat laar pa diat mi ko ra palaa, kupi koku di baapitaaiso diat. Maa a Takado na Nion i ki un diat welaar ma i ki un daat." ⁴⁸ Io, i wetulaa kupi din baapitaaiso diat u ra iaan Iesu Kaarisito. Ma namur diat aaring Petero baa in ki kumun karom diat ta kabaana bung.

11

Petero i wewapua kaapa u ra nuna pinapaam

¹ A kum aapostolo ma diat baa diat tatena liklik u ra nurnur baa diat ki Iudaia, diat walangoroi naa a taara kaai baa wakir a taara Iudaia diat aa nurnur u ra pirpir anun God. ² Ma baa Petero i waan unaanga Ierusalem, a taara baa diat nemi naa a kum tena nurnur raap din poko kikel diat, diat wengan-gaar mai. ³ Diat piri taana naa, "U paam a utnaa baa i taabu karom daat a taara Iudaia, baa u ruk karom a taara baa pa di poko kikel diat, ma u wangaan ungaai ma diat."

⁴ Ma Petero i wapua kaapa diat u ra kum utnaa raap baa

i waan paat, lenbi, ⁵ "Baa iaau ki u ra taamaan Iope, iaau aaraaring, ma iaau babo a binabo. Iaau babo raa utnaa i welaar ma ra ina ngaala na maalu baa di paam paa waat na titina ma di taar aperi taanginaanga u ra maawa karom iaau. ⁶ Baa iaau babo naruma, iaau babo a kum wewagua, diat baa di laana wagua diat ma ra kum lomlomina, ma diat baa diat kakakaa, ma ra kum pika kaai. ⁷ Ma iaau walangoro in ingaan raa i piri taang naa, 'Petero, un tur, un aak doko diat ma un aan diat.' ⁸ Ma iaau piri naa, 'Tadaaru, pate mulu, pa iaau aan taa ta utnaa baa i dur namataam, baa i taabu karom miaat a taara Iudaia.' ⁹ Ma in ingaan raa taanginaanga u ra maawa i piri balet naa, 'A utnaa baa God ia wagomgom taai, koku u waatungi baa a dur na utnaa.' ¹⁰ A utnaa mi di paami welaar ma tula pakaan, ma di aal tato paai balet unaanga u ra maawa.

¹¹ "U ra pakaana bung ut maa, tula muaana baa di tula wa ditul taangirong Kaaisaaria karom iaau, ditul waan paat u ra ruma baa miaat ki uni. ¹² Ma ra Takado na Nion i wapua iaau kupi ang weur ma ditul, ma koku iaau nuknuk mongmongoro uni. Ma 6 na muaana kaai mi, baa miaat tatena liklik u ra nurnur miaat weur ma ditul urong Kaaisaaria ma miaat ruk u ra ruma anun Konelio. ¹³ Ma i wapua miaat naa i babo a aangelo i waan paat u

ra nuna ruma ma i piri naa, 'Un wetulaa urong Iope kupi din ben paa Simon, ia baa raa iaana kaai Petero. ¹⁴ Ma in wapua ui un ta kum pirpir baa in walaaun ui ungaai ma diat raap baa diat ki u ra num ruma.' ¹⁵ Baa iaau turpaa pirpir, a Takado na Nion i ki un diat, welaar ma i paami un daat namuga. ¹⁶ Ma iaau nuk paa a pirpir anu ra Tadaaru, baa i piri naa, 'Ioaanes i baapitaaiso ma ra palaa, ma namur din baapitaaiso muaat ma ra Takado na Nion.' ¹⁷ God ia taar taa a wetabaar taan diat, welaar ma ia taar taai taan daat, baa daat nurnur u ra Tadaaru Iesu Kaarisito, ma woi na mangaana muaana iaau, baa ang turbaat God?"

¹⁸ Baa diat walangoro a pirpir mi, diat ngo ko ra wengangaar, ma diat pir walaawa paa God lenbi, "God ia paam taa a aakapi kupi diat baa wakir a taara Iudaia kaai diat a nukpuku ma diat a lalaaun."

A Koina Wewapua i waan paat irong Aantiokia

¹⁹ A taara na nurnur baa diat waan werweraan taanginaanga Ierusalem kabina baa a taara diat pet na bilbil un diat namur taa ra minaatin Stepaano, diat waan welwelik urong u ra papaar Ponikaa, a lolo Kipro, ma a taamaan Aantiokia. Diat wewapua ku karom a taara Iudaia u ra Koina Wewapua un Iesu. ²⁰ Iaku raa taara ko ra taara na nurnur maa, a taara Kipro

ma ra taara Kirene, diat waan paat irong Aantiokia ma diat wapua a taara baa wakir a taara Iudaia u ra Koina Wewapua u ra Tadaaru Iesu. ²¹ A dekdek i ra Tadaaru i ki un diat baa diat wewapua, ma mongoro aakit diat nurnur ma diat nukpuku karom a Tadaaru.

²² Baa a taara na nurnur inaanga Ierusalem diat walangoro a pirpir mi, diat tula wa Baanaabaas urong Aantiokia. ²³⁻²⁴ Baanaabaas ia raa koina muaana, i teng ma ra Takado na Nion ma ra nurnur. Baa i waan paat ma i babo a maarmaari anun God baa i papaam un diat, i gaaia uni, ma i wadekdek diat raap kupi diat a turdekdek u ra nurnur ma ra nundiat lalaaun raap karom a Tadaaru. Ma mongoro na taara diat nukpuku karom a Tadaaru.

²⁵ Namur Baanaabaas i waan bulung urong Taaso, kupi in baat kup Saul. ²⁶ Baa ia baat paai, i ben paai urong Aantiokia. Raa kudulaana kilaala diaar ki ungaai ma ra taara na nurnur marong, ma diaar wer mongoro na taara. Talek u ra pakaana bung maa di waatung a taara na wawer irong Aantiokia naa a kum te Kaarisito.

²⁷ U ra kilaala maa, raa kum propet diat waan taanginaanga Ierusalem urong Aantiokia. ²⁸ Raa kon diat, a iaana Aagabo, i tur, ma u ra dekdek i ra Takado na Nion i wewapua muga taau u ra ngaala na minolo baa in manong a

kum taamtaamaan raap. A minolo mi i waan paat u ra kilaala baa Klaudio i naagagon irong Rom. ²⁹ Ma a taara na wawer diat naagagon paai naa diat raap raaraa diat a wetabaar welaar ma ra nundiat kum wuwuwung karom a kum taara na nurnur baa diat ki u ra papaar Iudaia. ³⁰ Io, diat taar taai. Ma Baanaabaas ma Saul diaar loi karom a kum mukmuga ko ra lotu inaanga Ierusalem.

12

Di waruk taa Petero u ra ruma na karabus

¹ U ra kum bungbung maa, king Erodes i baanaakaka raa taara ko ra taara na nurnur. ² I wetulaa taau un Iaakobo, tein Ioanes, kupi din aak doko wai ma ra in liwan na wineium. ³ Baa i baboi baa a taara Iudaia diat gaaiia u ra minaatin Iaakobo, io, i aal paa bulung Petero un raa bung naliwan ko ra kum bungbung na lukaara na bred baa pa ta is uni. ⁴ Baa ia aal paa Petero, i waruk taai u ra ruma na karabus. Ma waat na kikir na taara na wineium diat babourai, waatdi un raaraa kikir. Erodes i nemi kupi in beni kupi din naagagoni namataa ra taara, baa a lukaara na waan likaai ia raap. ⁵ Baa Petero i ki u ra ruma na karabus, a kum taara na nurnur raap pa diat ngo ma ra niaaring karom God uni.

A Tadaaru i walaauun paa Petero ko ra limaana Erodes

⁶ U ra marum namuga taa ra bung baa Erodes in ben paa Petero kup a naagagon, Petero i inep taau naliwan naa ra ru tena wineium. Diat aa do taa a ru limaana ma ra sen. Ma raa kum tena wineium kaai diat tur u ra bonanaaka ma diat baboura a ruma na karabus. ⁷ A aangelo anu ra Tadaaru i waan paat kakaian karomi, ma a kaapa i baara nabalaa ra ruma na karabus. I raapu waangun Petero u ra titina, ma i piri taana naa, "Tur gagaa!" Ma ra sen i tapalaa ko ra ru limaana. ⁸ Ma a aangelo i piri balet taana, "Un mong paa, ma un ung paa anum ru su." Ma i paami lenmaa. Ma a aangelo i piri balet taana naa, "Un burung baat pa ui ma ra num ina maaluu, ma un murmur iaau." ⁹ Ma Petero i pari, ma i murmuri. Petero i nuki naa a utnaa mi a aangelo i paami, wakir a lingtataunaina, i nuki naa i babo a binabo ku. ¹⁰ Diaar waan aakit wa a mugaana tena baboura, namur diaar waan aakit wa bulung a werudi, namur diaar waan paat u ra balbalaat na aaen, baa di parpari uni unataamaan. Baa diaar tur matira, a balbalaat i tapaapa ku, ma diaar pari. Baa diaar waan paat u ra wanua baa aakapi maa i waan weraan iaai, a aangelo i panaai maut koni.

¹¹ Baa nuknukin Petero i kaapa ma, i piri naa, "Iaau nunura lingtatunai naa a Tadaaru i tula wa anuna aangelo, ma ia walaauun pa iaau

ko ra limaan Erodes, ma ko ra kum utnaa baa a taara Iudaia diat nem na paami un iaau.”

¹² Baa i nunura lelei naa ia laangalaanga, i waan kup a ruma anun Maaria, a naan Ioanes baa raa iaana kaai Maarko. Mongoro diat, diat ki ungaai matira, ma diat aaraaring. ¹³ Baa Petero i pipidik u ra balbalaat, raa tultul na tauraara, a iaana Roda, i welulu kupi in babo a balbalaat. ¹⁴ Baa i walangoro lele paa in ingaan Petero, i gaaia, ma u ra nuna gaaia, pa i paapa ma, i welulu talili balet, ma i wapua diat naa, “Petero kuri maku i tur taau nabonanaaka.” ¹⁵ Ma diat piri taana, “U lawaai, u longlong?” Ma i worwor naa, “I lingtatuna ut, mi ut ia nataamaan.” Ma diat piri naa, “Kanaapi anuna aangelo ku duk maa.” ¹⁶ Iaku maa Petero i pipidik utbaai, ma baa diat paapa aarai, diat baboi maraagaam, ma diat kakaian uni. ¹⁷ Ma i turbaat diat ma ra limaana, kupi diat a ki wowowon, ma i wapua diat baa a Tadaaru i ben apari lelawaai paai ko ra ruma na karabus. Ma i piri naa, “Muaat a wapua laakobo ma diat baa daat tatena liklik u ra nurnur u ra utnaa mi.” Ma i waan kon diat kup raa taamaan ingen.

¹⁸ Ma u ra malaana a kum tena wineium diat baat kup Petero ma a nuknukindiat i laklagon baa kuraa ma awaai. ¹⁹ Baa Erodes i walangoroi naa pa i ki ma u ra ruma na karabus, i wetulaa

kupi diat a baat kupi. Iaku pa diat baat paai. Namur i naagagon a taara na wineium baa diat baboura u ra ruma na karabus, ma i wetulaa un diat baa din aak doko diat. Namur Erodes i waan taanga u ra papaar Iudaia urong Kaaisaaria, kupi in ki paa marong.

Erodes i maat

²⁰ Ma Erodes i kaankaan karom a taara u ra ru taamaan Tiro ma Sidon. Ma a taara ko ra ru taamaan maa diat waan ungaai kupi diat a baboi. Ma diat a aaringi kup a maalmaal, maa anundiat ru taamaan diat lalaaun ku ma ra utnaa na winangaan ko ra papaar anu ra king Erodes. Diat wemaraam muga ma Blaasto, a ngaala na tena baboura anu ra king, ma i waraaut diat kupi diat a babo a king. ²¹ Io, u ra bung baa Erodes i kubu taai taan diat, i mong paa ma ra kum maalu na king, ma i ki taau u ra kiki na king, ma i pirpir karom a taara. ²² Ma a taara diat kulkulaai na gaaia, ma diat piri naa, “In ingaan raa god ut mi, ma wakir ia a muaana.” ²³ U ra pakaana bung ut maa, a aangelo anu ra Tadaaru i umi, kabina maa pa i pir walaawa paa God, ma a kum kariuriu diat aan a panina, ma i maat.

²⁴ Ma a pirpir anun God i tawa, ma i waan werweraan un mongoro na taamaan.

²⁵ Baa Saul ma Baanaabaas diaar waraap anundiaar pinapaam inaanga Ierusalem, diaar waan talili balet urong Aantiokia. Diaar

ben paa Ioaanes, ia baa a iaana kaai Maarko, ma ditul weur.

13

Di pilak paa Baanaabaas ma Saul

¹ A kum propet ma a kum tena wawer taanga u ra taara na nurnur Aantiokia bi ia a kum iaandiat: Baanaabaas, Simion ia baa raa iaana kaai Niger, Lukio a te Kirene, Saul ma Maanaaen ia baa di wagua ungaai diaar ma Erodes a mukmuga. ² Baa diat lotu karom a Tadaaru ma diat wawel, a Takado na Nion i piri naa, "Muaat a pilak taa Baanaabaas ma Saul kupi anung, kup a pina-paam baa iaau wataa pa diaar kupi." ³ Io, diat aaraaring ma diat wawel, ma baa i raap, diat ung a kum limaandiat nate un diaar, ma diat tula wa diaar.

A pinapaam anun Baanaabaas ma Saul irong Kipro

⁴ A Takado na Nion i tula wa Baanaabaas ma Saul, ma diaar waan urong Seliokia, ma diaar kaa u ra paraau ma diaar waan urong u ra lolo Kipro. ⁵ Baa diaar waan paat irong Saalaami, diaar warawaai ma ra pirpir anun God, u ra kum ruma na lotu anu ra taara Iudaia. Ditul weur ma Ioaanes, anundiaar tena wewaraaut.

⁶⁻⁸ Ma ditul waan taltalili u ra lolo raap maa, ma i tuk irong Paapo. A mukmuga ko ra lolo maa, a iaana maa Sergio Paaulo, ia raa koina muaana, a tena manaana,

i wetulaa paa Baanaabaas ma Saul maa i nem na walangoro a pirpir anun God. Iaku raa tepaan Sergio Paaulo, a iaana Baariesu, i turbaat diaar. Ia raa te Iudaia, di waatungi baa Elimaa, a kukuraaina tena paam uraura. I nemi kupi in turbaat wa a mukmuga kupi koku i nurnur. ⁹ Ma Saul di waatungi kaai baa Paaulo, i teng ma ra Takado na Nion, ma i babo dekdek Elimaa, ¹⁰ ma i piri taana lenbi, "Ui a natun Saataan, ui a ebaar u ra kum takado na mangamangaan raap. Ui u teng ma ra kum aalawur mangaana warwaruga ma ra kum wawagu. Unaangaian maa un ngo ko ra num mangamangaan baa u puku liklik a takado na aakapi anu ra Tadaaru?" ¹¹ Mari ut a naagagon anu ra Tadaaru in waan paat karom ui, a mataam in pula iwan paa ut, ma pa un babo a kaapa i ra in mage." Pakaana bung ut maa a gawul ma ra baboto i waan paat karomi, ma i paparaa taltalili kup te baa in paam paa limaana ma in beni. ¹² Baa a mukmuga maa i babo a utnaa mi i waan paat, i nurnur, maa i kakaian u ra wawer u ra Tadaaru.

Irong Aantiokia u ra pa-paar Pisidia

¹³ Paaulo ma diaar baa diaar weur mai, ditul kaa u ra paraau taanga matira Paapo, ma ditul waan urong Perge, u ra papaar Paampilaa. Ma Ioaanes i waan paa kon diaar matira, ma

i waan talili balet unaanga Ierusalem. ¹⁴ Paaulo ma Baanaabaas diaar tur paa balet taangirong Perge ma diaar waan paat irong Aantiokia u ra papaar Pisidia.* Ma u ra Bung Saabaat diaar ruk u ra ruma na lotu anu ra taara Iudaia, ma diaar ki. ¹⁵ Baa di aa luk taa a kum pirpir ko ra Buk na Naagagon anun Moses ma ra kum propet, a kum mukmuga ko ra ruma na lotu diat wetulaa karom diaar naa, "A ru tateimiaat, baa ta pirpir na wadekdek kuraa kupi mur a wapua a taara uni, mur a pirpir ku uni." ¹⁶ Paaulo i tur, ma i turbaat diat ma ra limaana kupi diat a ki wowowon, ma i piri lenbi,

"Muaat a taara Israael, ma muaat a taara ingen kaai baa muaat lotu karom God, muaat a walangoro iaau. ¹⁷ A God anumiaat a taara Israael i pilak paa a kum taptabumiaat, ma i wabure pa diat baa diat ki irong Aaigipto, ma i ben apari pa diat taangirong ma ra dekdekina. ¹⁸ Un 40 kilakilaala baa diat ki u ra bil na wanua i maadek wa anundiat kum mangaman-gaan. ¹⁹ Ma baa ia um wa 7 na wuna taara baa diat ki irong Kaanaan, namur i taar taa a pia Kaanaan kupi anundiat a taara Israael. ²⁰ A kum utnaa raap mi di paami nabalaan 450 kilaala.

"Namur God i ung taa ta kum tena naagagon kupi diat

a muga diat, ma i tuk u ra propet Saamuel. ²¹ Namur diat aaring kup ta king, ma God i taar taa Saul karom diat ma Saul i naagagon diat 40 kilaala. Saul, a natun Kis, a muaana ko ra wuna taara Beniaamin. ²² Baa God ia rakaan wa Saul, namur i ung taa bulung Dewid kupi in king anundiat. Ma i piri uni naa, 'Iaau babo Dewid natun Iese, a muaana mi i welaar ma ra nuknuking, ma in paam araap a kum utnaa baa iaau nemi.'

²³ "Ma ko ra wuna taara anun Dewid, God i taar wa a Tena Walaan, Iesu, karom a taara Israael, welaar ma ra nuna weweliman. ²⁴ Namuga taa ra winawaan paat anun Iesu, Ioanes a Tena Baapitaaiso i warawaai karom a taara Israael raap u ra nukpuku ma ra baapitaaiso. ²⁵ Baa marawaai ma nuna pinapaam in raap, i piri naa, 'Muaat nuki naa iaau woi? Iaau wakir ia baa muaat kiki walaang kupi. Ia baa in murmur taang, i ngaala, ma iaau, iaau kinalik aakit taana.'

²⁶ "Muaat a kum tateng liklik, a kum wuna taara anun Aabaraam, ma muaat a taara ingen kaai baa muaat lotu karom God, di aa taar wa a pirpir na warwalaan mi karom daat. ²⁷ A taara baa diat ki Ierusalem, ungaai ma anundiat kum mukmuga, pa diat babo lelei naa Iesu ia a Tena Walaan ma pa diat nunura lele a kum pirpir

* **13:14:** A ru taamaan a iaandiaar Aantiokia. Raa u ra papaar Pisidia ma raa kaai u ra papaar Siria.

baa a kum propet diat aa timu taai, baa di lukluki u ra kum Bung Saabaat. Iaku baa diat mulaaot taa Iesu kupi in maat, diat paam ot paa a pirpir anu ra kum propet.

²⁸ Pa diat baat paa ta aakaina baa Iesu in wirua uni, iaku diat aaring Pilaato kupi in taar taa Iesu kupi din aak dokoi. ²⁹ Baa diat aa paam ot raap taa a kum pirpir baa diat aa timu taai uni, diat palaa aperi wai ko ra bolo, ma diat wainep taai u ra babaang na minaat. ³⁰ Iaku God i watur paai balet ko ra minaat. ³¹ Ma mongoro na bungbung, diat baa namuga diat weur mai taangirong Gaalilaia unaanga Ierusalem diat bababoi, ma mi diat wewapua uni karom a taara Is-raael.

³² “Ma miaat wapua muaat u ra Koina Wewapua lenbi: A weweliman baa God ia taar taai karom anundaat wuna taara taanga namuga, ³³ mi ia paam ot paai karom daat, baa i watur paa balet Iesu. Welaar ma di aa timu taai u ra weru Kelekele lenbi, ‘Ui a Natunglik, ma mi iaau Tamaam.’ *Kele*

2:7
³⁴ God ia watur paa Iesu ko ra minaat, ma pa in waan talili balet ma kup a tung na minaat ma pa in mareng. Welaar ma God i piri lenbi, ‘A koina utnaa baa iaau weweliman taau uni karom Dewid, ang wadaan muaat mai.

A utnaa mi i gomgom ma in waan paat lingtatuna

ut.’ *Aais 55:3*

³⁵ Ma ia pir taai kaai un raa Kelekele naa,

‘Pa un taar taa anum Gomgom na Tultul kupi in mareng.’ *Kele 16:10*

³⁶ “Dewid i paam ot raap paa a nemnem anun God u ra nuna kum bungbung na lalaaun. Namur i maat, ma di punang taai ungaai ma ra kum taptabuna, ma a panina i mareng. ³⁷ Iaku, ia baa God i watur paai ko ra minaat pa i mareng.

³⁸ “Lenmaa, a kum tateng liklik, miaat warawaai karom muaat lenbi: Muaat a nunurai naa Iesu i waan paat kupi in una wa anumuaat kum aakaina mangamangaan. ³⁹ A kum Naagagon anun Moses pa i pet laar paai kupi in una wa anumuaat kum aakaina mangamangaan, kupi din waatung muaat naa a kum tena takado. Iaku, diat raap baa diat nurnur un Iesu, din waatung diat naa a kum tena takado. ⁴⁰ Muaat a baboura muaat kaduk a kum utnaa baa a kum propet diat aa pirpir taau uni in ot ma un muaat. Diat piri naa,

⁴¹ ‘Baboi, muaat a kum tena pir abulbul,

muaat a kakaian ma muaat a wirua,

maa ang paam raa utnaa u ra numuaat kum bungbung na lalaaun.

Baa te in wapua muaat u ra utnaa maa ang paami,

pain muaat a nurnur ut uni.’ ” *Aab 1:5*

⁴² Baa Paaulo ma Baanaabaas diaar pari ko ra ruma na lotu, a taara diat aaring diaar naa u ra Bung Saabaat namur diaar a pirpir balet karom diat u ra kum utnaa mi. ⁴³ Baa a taara diat waan weraan ko ra ruma na lotu, mongoro na te Iudaia ma diat kaai a taara ingen baa diat ruk u ra lotu Iudaia ma diat lotu ma ra lingtatuna, diat murmur Paaulo ma Baanaabaas. Diaar pirpir karom diat, ma diaar wadekdek diat, kupi diat a tur dekdek u ra maarmaari anun God.

⁴⁴ U ra Bung Saabaat baa diat aa kubu taai, marawaai baa diat raap taanga u ra taamaan maa diat waan paat ungaai, kupi diat a walangoro a pirpir anun God. ⁴⁵ Baa a kum te Iudaia diat babo a kor na taara, a nuknukindiat i aaka karom Paaulo ma Baanaabaas, ma diat puku ku a kum pirpir baa Paaulo i pirpir uni, ma diat pir aakakai. ⁴⁶ Iaku pa diaar burut baa diaar pirpir. Diaar piri naa, "Koina mir aa wapuaana muga taa a pirpir anun God taa muaat. Iaku baa pa muaat walangoroi ma baa muaat ut muaat pet baat pa muaat kupi koku muaat lo a lalaaun takum, io mi, mir a waan bulung karom a taara baa wakir a taara Iudaia. ⁴⁷ Maa a Tadaaru, ia tula wa mir lenbi, 'Iaau ung ta ui kupi ui a kaapa karom a taara baa wakir a taara Iudaia, kupi un lo a warwalaun karom a taara u

ra rakrakaan buaal raap.' " *Aais 49:6*

⁴⁸ Ma baa a taara baa wakir a taara Iudaia diat walangoro a pirpir mi diat gaaia aakit, ma diat pir walaawa paa a pirpir anu ra Tadaaru. Ma diat baa di aa pilak pa diat kup a lalaaun takum, diat nurnur.

⁴⁹ Ma a pirpir anu ra Tadaaru i waan werweraan u ra papaar raap. ⁵⁰ Iaku a kum te Iudaia, diat wapurpuruan a kum mukmuga na tabuan baa diat a kum tena urur karom God, ma a kum mukmuga na muaana kaai taanga u ra taamaan maa. Diat wakaankan diat kupi diat a kaankan karom Paaulo ma Baanaabaas, ma diat lu wa diaar ko ra nundiat papaar. ⁵¹ Ma diaar tataanga wa a kabu ko ra kakindiaar kupi a wakilang na watumaarang karom diat, ma diaar waan urong Ikonion. ⁵² Ma a taara na wawer irong Aantiokia diat teng ma ra gaaia, ma ra Takado na Nion.

14

Irong Ikonion

¹ Paaulo ma Baanaabaas diaar ruk u ra ruma na lotu anu ra taara Iudaia irong Ikonion, welaar ma ra mangamangaan diaar laana paami u ra kum taamaan, ma diaar pirpir. Ma anundiaar pirpir i kaapa ma mongoro na taara, raa kum taara Iudaia ma raa taara kaai, diat nurnur uni. ² Raa taara Iudaia baa pa diat nurnur, diat wakaankan a balaan raa kum taara baa

wakir a taara Iudaia, ma diat wakarangaap ta diat un diat baa diat tatena liklik u ra nurnur. ³ Paaulo ma Baanaabaas diaar ki iwan irong Ikonion, ma pa diaar burut, diaar dekdek ku ma ra pirpir u ra iaa ra Tadaaru. Ma a Tadaaru i walingtatuna anundiaar pirpir u ra nuna ngaala na maarmaari baa i taar a dekdek taan diaar kupi diaar a paam a kum utnaa na kakaian, ma ra kum wak- ilang mai.

⁴ A taara taanga u ra taa- maan maa diat tur weraan, raa taara diat tur ungaai ma ra taara Iudaia baa pa diat nurnur, ma raa taara diat tur ungaai ma ra ru aapostolo.

⁵ Raa taara Iudaia ma raa taara kaai baa wakir a taara Iudaia ma anundiat raa kum mukmuga, diat pirpir ungaai paa kupi diat a baanaakaka Paaulo ma Baanaabaas, ma kupi diat a duka doko di- aar ma ra kum waat. ⁶ Baa Paaulo ma Baanaabaas di- aar walangoroi, diaar waan ingen urong u ra papaar Likaaonia, kup a ru taamaan Lистраa ma Derbi, ma raa kum taamtaamaan kaai baa diat ki marawaai. ⁷ Ma diaar warawaai ma ra Koina We- wapua karom diat matira.

Irong Lистраa

⁸ Irong Lистраa, raa muaana i ki, a ru kakina diaar maat. Di buta paai ut mai lenmaa, ma pa i pet laar paa a winawaan. ⁹ I walangoro Paaulo i pirpir.

Ma Paaulo i babo takado karomi, ma i baboi naa a muaana maa i nurnur kupi din walaangalaanga paai. ¹⁰ Ma Paaulo i pirpir ma ra ina ngaala na ingaana karomi, “Un tur takado ma ra ru kakim.” Io, a muaana maa i tur gagaa maut ma i pet laar paai kupi in waan.

¹¹ Baa a kor na taara diat babo a utnaa mi Paaulo ia paam taai, diat pirpir dekdek ma ra pirpir Likaaonia lenbi, “A ru god diaar aa waan pari welaar ma ra ru mulina karom daat!” ¹² Ma diat nuki naa Baanaabaas ia a god Sus ma Paaulo ia a god Ermes, kabina maa ia a tena pir- pir un diaar. ¹³ A ruma na wetabaar anu ra god Sus i tur u ra papaara taamaan maa, ma a tena wetabaar karom god Sus i ben paa a kum bu- lumakaau kup a rukruk i ra taamaan, kupi diat a tuni we- laar ma ra wetabaar karom Paaulo ma Baanaabaas. Ma i lo paa kaai a kum purpur baa di aa uk taai kupi diat a tabaara diaar mai.

¹⁴ Baa a ru aapostolo maa diaar aa nunura paa a ut- naa baa a taara diat nem na paami, diaar tapunuk ma diaar aal rabaana anundi- aar raa kum maalu,* ma di- aar welulu naliwan taa ra taara, ma diaar pirpir ma ra ngaala na ingaandiaar naa, ¹⁵ “Muaat a taara, aawa kabina baa muaat paam a kum utnaa mi? Mir a ru muaana ku, mir welaar ku kaai ma muaat! Mir waan

* **14:14:** A taara Israael diat laana aal rabaana anundiat kum maalu kupi diat a waiiai naa diat tapunuk aakit baa ta utnaa i aaka aakit.

paat ku ma ra Koina Wewapua karom muaat, ma mir wapua muaat kupi muaat a waan ingen ko ra kum utnaa biala ku mi baa muaat lotlotu karomi, kupi muaat a murmur a God baa i lalaaun. Ia baa i paam a maawa, a rakrakaan buaal, a pakaana taai, ma ra kum ututnaa raap nabalaanditul. ¹⁶ Namuga utbaai i maadek taa a kum wunwuna taara kupi diat a lalaaun welaar ma ra nundi diat nemnem. ¹⁷ Iaku God pa i dumaana muaat, i waki taa a kum utnaa kupi muaat a nunurai naa ia ut maa a God. U ra nuna maarmaari i tabaara muaat ma ra baata taanginaanga u ra baakut, a kum diwaai diat wa u ra kalaang indiat ut, i tabaara muaat ma ra utnaa na winangaan, ma i wateng muaat ma ra gaaiia.” ¹⁸ Diaar pir a pirpir mi, iaku a taara diat nemi ut naa diat a lotu karom diaar ma ra wetabaar baa di tun taai. Io, diaar ongor ma ra weturbaat karom diat tuk baa diat ngo.

¹⁹ Namur raa kum te Iudaia diat waan paat taangirong Aantiokia ma Ikonion, diat aal puku paa a nuknuki ra kor na taara kon Paaulo ma Baanaabaas. Diat duka Paaulo ma ra kum waat, ma diat aal apari wai ko ra taamaan, maa diat nuki naa ia maat. ²⁰ Baa a taara na wawer diat tur lili paai, i tur, ma i ruk balet u ra taamaan. U ra bung namur taana, diaar weur ma Baanaabaas urong Derbi.

Diaar waan urong u ra ru

papaar Pisidia ma Paampilaa

²¹ Baa Paaulo ma Baanaabaas diaar aa warawaai paa ma ra Koina Wewapua irong Derbi ma diaar aa wer taa mongoro na taara kupi diat bulung a kum naat na wawer, diaar waan talili balet urong Listraa, Ikonion, ma Aantiokia. ²² Ma diaar wadekdek a taara na wawer ko ra tula taamaan maa, ma diaar pirpir na wewaraaut karom diat, kupi diat a tur dekdek u ra nundi diat nurnur. Diaar piri naa, “Mongoro na utnaa in manong muga ta daat, namur maku daat a ruk u ra mataanitu anun God.” ²³ Diaar pilak paa raa taara kupi diat a kum mukmuga anu ra taara na nurnur un raaraa taamaan. Diaar aaraaring ma diaar wawel, ma diaar taar ta diat karom a Tadaaru, ia baa diat nurnur uni. ²⁴ Baa diaar aa waan paa u ra kum taamtaamaan u ra papaar Pisidia, namur diaar waan paat irong u ra papaar Paampilaa. ²⁵ Baa diaar aa warawaai paa ma ra pirpir irong Perge, diaar waan urong Aataalia.

Diaar waan talili balet urong Aantiokia u ra papaar Siria

²⁶ Baa diaar aa paam ot paa anundiaar pinapaam u ra kum taamtaamaan, diaar kaa u ra paraau taangirong Aataalia urong Aantiokia. Aantiokia a taamaan baa a kum tena nurnur diat taar ta diaar u ra maarmaari anun God, ma diat tula wa diaar kup a pinapaam mi.

²⁷ Baa diaar waan paat, diaar wataa ungaai paa a taara na nurnur, ma diaar wapua diat u ra kum utnaa raap baa diaar paam ot paai ma ra dekdekin God. Diaar wapua diat kaai baa God ia paam aara a aakapi na nurnur karom a taara baa wakir a taara Iudaia. ²⁸ Ma diaar ki iwan matira karom a taara na wawer.

15

Diat kiwung inaanga Ierusalem

¹ Raa taara taanga Iudaia diat waan urong Aantiokia, ma diat wer diat baa diat tatena liklik u ra nurnur lenbi, “Baa pa di poko kikel a panimuaat welaar ma ra Naagagon anun Moses, pa din walaauun muaat.”

² Ma Paaulo ma Baanaabaas diaar worwor dekdek ma diat. Io, a taara na nurnur diat pilak taa Paaulo ma Baanaabaas ma raa taara utkaai, kupi diat a waan unaanga Ierusalem karom a kum aapostolo ma ra kum mukmuga anu ra taara na nurnur, kupi diat a tiri diat u ra utnaa mi.

³ A kum taara na nurnur diat tur tula wa Paaulo, Baanaabaas ma raa taara kaai, ma diat waan naliwan u ra ru papaar Ponikaa ma Samaaria. Baa diat waan diat wewapua waanwaan karom a kum tena nurnur u ra kum taamtaamaan, u ra taara baa wakir a taara Iudaia naa diat aa nukpuku. Ma diat baa diat tatena liklik u ra nurnur, diat gaaia aakit baa diat walangoroi.

⁴ Baa diat waan paat inaanga Ierusalem, a kum taara na nurnur ma ra kum aapostolo ma ra kum mukmuga anu ra taara na nurnur diat wagaia pa diat. Ma diaar wapua diat u ra kum utnaa baa diaar paam ot paai ma ra dekdekin God.

⁵ Raa kum Parisaajo baa diat nurnur un Iesu, diat tur ma diat piri naa, “I takado ut kupi din poko kikel a taara baa wakir a taara Iudaia baa diat nukpuku. Ma din wer diat kupi diat a murmur a kum Naagagon anun Moses.”

⁶ A kum aapostolo ma ra kum mukmuga diat kiwung kupi diat a nuknuk wakaak u ra utnaa mi. ⁷ Baa diat aa pirpir iwan paa uni, Petero i tur ma i piri taan diat lenbi, “A kum tateng liklik, muaat nunurai naa namuga, God i pilak pa iaau kon muaat, kupi ang warawaai ma ra Koina Wewapua karom diat baa wakir a taara Iudaia, kupi diat a walangoroi ma diat a nurnur uni. ⁸ Ma God, ia baa i nunura a nuknuki ra taara raap, i waiaai karom daat naa i gaaia karom diat baa wakir a taara Iudaia, baa i taar a Takado na Nion karom diat welaar ma i taari karom daat. ⁹ Anuna pinapaam karom daat ma karom diat pa i raaungaana, i wagogom diat kaai kabina maa diat nurnur. ¹⁰ Aawa kabina baa muaat nem na walaar God, baa muaat taar taa a mawaat na nilalo mi karom a taara na wawer baa muaat piri naa diat a

murmur a kum Naagagon anun Moses? Anundaat wuna taara taanga namuga pa diat pet laar paai kupi diat a murmuri, ma daat kaai mi pa daat pet laar paai. ¹¹ Iaku daat nurnur baa din walaan daat kabina u ra maaraani anu ra nundaat Tadaaru Iesu, lenutkaai maa karom diat.”

¹² Ma a taara raap u ra kiwung maa diat ki wowowon taau ku. Diat walangoro Paaulo ma Baanaabaas, diaar wewapua u ra kum wak- ilang ma ra kum utnaa na kakaian diaar paami ma ra dekdekin God karom a kum taara baa wakir a taara Iudaia. ¹³ Baa diaar aa ngo ko ra pirpir, Iaakobo i piri naa, “A kum tateng liklik, muaat a walangoro iaau. ¹⁴ Simon i wapua daat u ra mugaana pakaan baa God i maari diat baa wakir a taara Iudaia ma i ben paa raa taara kon diat kupi diat anuna taara ut. ¹⁵ A utnaa mi God i paami i we- laar ma ra pirpir anu ra kum propet. Di aa timu taai lenbi, ¹⁶ ‘Namur taana, ang waan talili balet,

ma ang paam balet a ruma anun Dewid, baa ia tareng.

Ma ang watur paa balet a ruma baa i taripu, ma ang paam wakaaki balet.

¹⁷⁻¹⁸ Ma a taara ingen kaai, a kum taara baa wakir a taara Iudaia, diat a nukpuku karom a Tadaaru, diat baa iaau aa wataa pa diat baa anung.

A Tadaaru ia pir taai lenbi, ia pirpir kaapa u ra kum utnaa mi’ *Aamos 9:11-12*

namnamuga utbaai.

¹⁹ “Io, a nuknuking i lenbi, koku daat wapurpuruan a kum taara baa wakir a taara Iudaia, baa diat tapuku karom God. ²⁰ Din paami ku lenbi, daat a timu a buk karom diat, ma daat a wapua diat naa koku diat murmur a kum Naagagon raap anun Moses. Bi ku ia raa kum utnaa liklik: Koku diat aan ta utnaa baa di aa wetabaar taau mai karom a kum taabataaba, maa a lotu lenmi i wadur a utnaa na winangaan. Koku diat paam a kum paamuk na mangamangaan. Koku diat aan ta utnaa baa pa di gi wakaak a gaap koni. Ma koku diat aan ta wewagua baa di bing dokoi ku, maa gaap kuraa utbaai uni. ²¹ Maa taanga namuga utbaai u ra kum taamtaamaan raap, di lukluk a kum Naagagon anun Moses, ma diat warawaai uni u ra kum ruma na lotu u ra kum Bung Saabaat.”

Di timu a buk karom a kum taara na nurnur baa wakir a taara Iudaia

²² A kum apostolo, ma ra kum mukmuga, ma ra taara na nurnur raap, diat pirpir ungaai paa naa diat a pilak paa ta ru muaana kon diat, kupi diat a weur ma Paaulo ma Baanaabaas urong Aantiokia. Io, diat pilak paa Iudaas, raa iaana kaai Baasaabaa, ma Saailaas, a ru mukmuga kon diat baa

diat tatena liklik u ra nurnur.
 23 Ma diat timu taa a buk baa diat a loi. A buk i piri lenbi:

Miaat a kum aapostolo ma a kum mukmuga, a kum tateimuaat, miaat timtimu karom muaat a kum tena nurnur ko ra taara baa wakir a taara Iudaia baa muaat ki irong Aantiokia, ma u ra ru papaar Siria ma Kilikia:

Maarmaari karom muaat,

24 Miaat aa walangoroi naa raa taara kon miaat, diat walaklagon muaat baa diat piri naa muaat a murmur a kum Naagagon raap anun Moses, ma diat wapurpu-ruan a nuknukimuaat mai. Wakir miaat, maa miaat tula diat. 25 Mi miaat aa pirpir ungaai paa, ma miaat raap miaat nuki naa i koina kupi miaat a pilak paa ru muaana, ma miaat a tula wa diaar karom muaat. Diat a weur ma ra ru tepaami-aat, Baanaabaas ma Paaulo, 26 a ru muaana baa pa diaar maari baat anundiaar lalaun u ra iaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito. 27 Mi miaat tula wa Iudaas ma Saailaas karom muaat, ma diaar a wapua muaat u ra kum pirpir mi miaat timui u ra buk. 28 A wewaraaut anu ra Takado na Nion i ki karom miaat baa miaat pirpir ungaai paa. Io, miaat piri naa koku miaat taar taa ta mawaat karom muaat. Bi

ku ia raa kum utnaa liklik muaat a murmuri:*

29 Koku muaat aan ta utnaa baa di wetabaar mai karom a kum taabataaba. Koku muaat aan ta utnaa baa pa di gi wakaak wa a gaap koni, ma ta wewagua baa di bing dokoi ku, maa gaap kuraa utbaai uni. Ma koku muaat paam a kum paamuk na mangamangaan. In koina aakit karom muaat baa pa muaat paam a kum utnaa mi.

Ma raa ku ia, maarmaari karom muaat.

30 Io, di tula wa diat ma diat waan urong Aantiokia. Ma diat wataa ungaai paa a taara na nurnur taanga matira, ma diat taar taa a buk maa taan diat. 31 Baa diat aa luk taai, diat gaaia aakit u ra koina pirpir na wewaraaut. 32 Iudaas ma Saailaas diaar waraaut diat baa diat tatena liklik u ra nurnur ma ra mongoro na pirpir, ma diaar wadekdek diat, maa diaar a ru propet. 33-34 Baa diaar aa ki iwan paa matira, a kum tateindiaar u ra nurnur diat tur tula wa diaar ma ra maalmaal, kupi diaar a waan talili balet un-aanga Ierusalem karom diat baa diat tula wa diaar.†

35 Paaulo ma Baanaabaas diaar ki utbaai irong Aantiokia. Diaar ma mongoro kon diat, diat wer a taara, ma diat warawaai ma ra pirpir anu ra Tadaaru.

* 15:28: A kukuraai ra pirpir mi naa a taara baa wakir a taara Iudaia diat laangalaanga ko ra kum Naagagon anu ra taara Iudaia, lenbaa koku di poko kilik diat. † 15:33-34: Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Iaku Saailaas i nemi naa in ki utbaai matira.*

Paaulo ma Baanaabaas diaar waan weraan

³⁶ Ta kum bung namur, Paaulo i piri taan Baanaabaas naa, "Mi daar a waan talili kup a kum taamaan raap, baa daar aa warawaai paa naan diat ma ra pirpir anu ra Tadaaru, kupi daar a babo a kum Tateindaar u ra nurnur, baa diat papet lelawaai ma."

³⁷ Ma Baanaabaas i nemi kupi diaar a ben paa balet Ioaanes, raa iaana kaai Maarko.

³⁸ Iaku Paaulo i nuki naa pa i koina baa diaar a ben paai balet, maa ia waan paa kon diaar irong Paampilaa, ma pa i murmur diaar tuk a pinapaam i raap.

³⁹ Ma diaar worwor dekdek paa uni, ma namur diaar waan weraan. Baanaabaas i ben paa Maarko, ma diaar kaa u ra paraau urong u ra lolo Kipro. ⁴⁰ Ma Paaulo i pilak paa Saailaas, kupi diaar a weur. Ma a kum Tateindiaar u ra nurnur diat taar ta diaar u ra maarmaari anu ra Tadaaru. ⁴¹ Ma diaar waan taltalili naliwan u ra ru papaar Siria ma Kilikia, ma diaar wadekdek a kum taara na nurnur u ra kum taamtaamaan.

16

Timoti i weur ma Paaulo ma Saailaas

¹ U ra winawaan anun Paaulo ma Saailaas diaar waan paat Derbi ma namur Listraa. Ma raa kon diat a kum naat na wawer i ki u ra taamaan Listraa, a iaana Timoti, ia a natu ra tabuan

Iudaia, a tena nurnur, ma tamaana a te Grik. ² Diat baa diat tatena liklik u ra nurnur irong Listraa ma Ikonion diat wewapua un Timoti baa ia a koina muaana. ³ Ma Paaulo i nemi kupi ditul a weur. Io, i ben paai, ma i poko kikili, kabina maa a kum te Iudaia u ra kum taamtaamaan maa, diat nunurai naa tamaana a te Grik. ⁴ Baa ditul waan u ra kum taamtaamaan, ditul wewapua waanwaan u ra naagagon, baa a kum aapostolo ma ra kum mukmuga diat naagagon paai inaanga Ierusalem, kupi a taara diat a murmuri. ⁵ Di wadekdek a nurnur anu ra taara na nurnur u ra kum taamtaamaan, ma a nilulukindiat i ngaala waanwaan u ra kum bungbung.

A binabo anun Paaulo irong Troaas

⁶ A Takado na Nion ia turbaat ta ditul baa koku mun ditul warawaai ma ra Koina Wewapua irong u ra papaar Aasia. Ditul waan taltalili ku irong u ra ru papaar Piri-gia ma Galaatia. ⁷ Baa ditul waan paat marawaai a papaar Misia, ditul nemi naa ditul a waan urong Bitinia, iaku a Nion Iesu pa i mulaaot kupi ditul a waan urong. ⁸ Io, ditul waan aakit Misia, ma ditul waan urong Troaas.

⁹ U ra marum, Paaulo i babo a binabo. I baboi naa raa muaana a te Maakedonia i tur taau ma i aaringi naa, "Un waan urin Maakedonia, ma un waraaut mi-aat." ¹⁰ Baa ia babo taa a bin-

* **16:10:** Lukaa i timu "miaat", kabina i waan ungaai ma Paaulo.

abo maa, miaat* waninaar gagaa maut kup a winawaan urong Maakedonia, maa miaat nunurai naa God ut maa i wataa miaat kupi miaat a warawaai karom diat ma ra Koina Wewapua.

Lidia i nukpuku irong Pilipoi

¹¹ Baa miaat waan taangirong Troaas miaat kaa u ra paraau, ma miaat waan takado urong u ra lolo Saamotraake, ma raa bung talili miaat waan bulung urong Neapoli. ¹² Ma miaat waan taanga matira Neapoli urong Pilipoi, a taamaan baa i ngaala aakit ko ra kum taamtaamaan ingen irong u ra papaar Maakedonia, ma a taara Rom diat ki uni. Ma miaat ki paa kabaana bung matira u ra taamaan maa. ¹³ U ra Bung Saabaat miaat pari u ra bonanaaka i ra taamaan maa, kup a daanim, maa miaat nuki naa a wanua na niaaring kuraa naa ra daanim maa. Miaat ki taau, ma miaat pirpir ma ra in tabuan baa diat ki ungaai taau matira.

¹⁴ Ma raa tabuan kon diat baa diat walangoro miaat, a iaana Lidia, a tabuan taangirong Tiaatira, a tena wiura taar na maaluu ma a tena lotu karom God. Ma a Tadaaru i puku paa nuna lalaaun kupi in taraam u ra kum pirpir Paaulo i piri. ¹⁵ Baa di aa baapitaaiso taa Lidia, ma diat kaai baa diat ki u ra nuna ruma, i ben pa miaat, ma i piri naa, "Baa muaat nuki naa iaau nurnur u ra

Tadaaru, muaat a ruk u ranning ruma, ma muaat a ki uni." Ma i wowo pa miaat.

Paaulo ma Saailaas diaar karabus irong Pilipoi

¹⁶ Raa bung baa miaat waan kup a wanua na niaaring, miaat wetarom taau ma raa wilawilaaun na tabuan baa a tabaraan i ruk taau uni, ma i pet laar paai baa in pirpir muga un ta utnaa baa in waan paat namur. Anuna kum mukmuga diat lolo paa ngaala na maani ko ra nuna pinapaam. ¹⁷ A tabuan mi i murmur miaat ma Paaulo, ma i ge dekdek lenbi, "A kum muaana mi, diat a kum tultul anun God a Ngaala Aakit, ma diat wapua muaat u ra aakapi baa din walaan muaat mai." ¹⁸ Mongoro na bung i paami lenmaa. Ma Paaulo i talangan uni, i tur tapuku, ma i piri taa ra tabaraan lenbi, "Iaau piri taam u ra iaan Iesu Kaarisito, un irok pari ko ra tabuan mi." Ma u ra pakaana bung ut maa a tabaraan i irok pari koni.

¹⁹ A kum mukmuga anu ra tabuan mi diat nunurai naa pa diat a babo paa balet ma ta maani koni. Io, diat paam akoto paa Paaulo ma Saailaas, ma diat aal pa diaar karom a kum mukmuga u ra wanua na winawaan ungaai anu ra taara. ²⁰ Diat ben ta diaar karom a kum tena naagagon ma diat piri naa, "A ru muaana mi, a ru te Iudaia, diaar pet apurpuruan anundaat taamaan. ²¹ Ma diaar wer a taara u ra

kum utnaa baa pa i takado kupi daat a taara Rom daat a taraam uni, ma daat a murmuri.”²² A kor na taara kaai diat kulkulaai ma ra wetakun karom diaar, ma a kum tena naagagon diat wetulaa kupi din aal rabaana wa anundiaar kum maalu ma din raapu diaar.²³ Baa di aa raapu dekdek ta diaar, di waruk ta diaar u ra ruma na karabus, ma di wapua taa a tena baboura naa in baboura baat dekdek diaar kupi koku diaar pari.²⁴ Baa a tena baboura i walangoro taa a pirpir maa, i waruk ta diaar u ra kukur ra ruma na karabus baa i ki naliwan, ma i ung baat taa waat na kakindiaar ma ra in palaang.

²⁵ Baa i ngaala na marum, Paaulo ma Saailaas diaar aaraaring, ma diaar kele a kum kelekele karom God, ma a taara kaai baa diat karabus, diat walangoro diaar.²⁶ Pa i iwan ku, ma a ngaala na guria i waan paat kakaian, ma i laaur a kum toro i ra ruma, a kum balbalaat raap diat tapaapa, ma a kum sen ko ra kum limaandiat diat tapalaa maut.²⁷ A tena baboura i tawaangun, ma baa i babo a kum balbalaat diat aa tapaapa, i aalum paa anuna in liwan na wineium kupi in aak doko ia ut mai, maa i nuki naa a kum karabus diat aa welulu ong raap.²⁸ Ma Paaulo i ge dekdek karomi naa, “Koku u baanaakaka ui, miaat raap kuri ut miaat.”

²⁹ Ma a tena baboura i we-wataai kup ta kum laam, i welulu ruk gagaa, i burut

ma i dadader, i puka pari taau namuga naan Paaulo ma Saailaas.³⁰ Ma i ben avari pa diaar, ma i tiri diaar naa, “A ru muaana, aawa maa ang paami kupi din walaaun pa iaau?”³¹ Ma diaar baalui naa, “Un nurnur u ra Tadaaru Iesu ma din walaaun ui, ma diat kaai baa diat ki u ra num ruma.”³² Ma diaar pirpir ma ra pirpir anu ra Tadaaru karom diat raap baa diat ki u ra nuna ruma.³³ U ra bung na marum ut maa, a tena baboura i ben pa diaar, ma i gi a kum kinkin baa i taana u ra panindiaar. Ma u ra pakaana bung ut maa di baapitaaiso a tena baboura, ma diat raap baa diat ki u ra nuna ruma.³⁴ I ben pa diaar u ra nuna ruma, ma i tabaara diaar ma ra utnaa na winangaan. Ma i gaaia, diat ungaai ma ra nuna taara, maa diat aa nurnur un God.

³⁵ U ra malaana kinalik a kum tena naagagon diat tula wa a ru polis ma ra pirpir lenbi, “Un palaa wa a ru muaana maa.”³⁶ Ma a tena baboura i wapua Paaulo uni naa, “A kum tena naagagon diat wetulaa baa din palaa wa mur. Mi ut mur a pari, mur a waan ma ra maal-maal.”³⁷ Iaku Paaulo i piri taa ra ru polis naa, “Pa te utbaai i naagagon ta mir, diat raapu mir maut namataa ra taara, iaku mir a ru te Rom ut mir. Diat waruk ta mir u ra ruma na karabus, ma mi diat nem na palaa ino wa mir maku. Iaku painte! I koina baa diat ut diat a waan

urin ma diat a palaa wa mir.”
³⁸ A ru polis diaar waan talili balet, ma diaar wapua a kum tena naagagon u ra kum pir-pir maa. Baa diat walangoroi naa diaar a ru te Rom, diat burut. ³⁹ Io, diat waan diat wapuaana anundiat niraara karom diaar, ma diat ben apari pa diaar ko ra ruma na karabus. Baa diat aa ben apari pa diaar, diat aaring diaar kupi diaar a waan ingen ko ra nundiat taamaan. ⁴⁰ Ma baa diaar aa waan paa ko ra ruma na karabus, diaar waan kup a ruma anun Lidia. Ma diaar babo diat baa diat tatena liklik u ra nurnur matira. Baa diaar wadekdek ta diat, namur diaar waan.

17

Irong Tesalonika

¹ Baa Paaulo ma Saailaas diaar waan likaai wa Aampipoli ma Aapolonia, diaar waan paat irong Tesalonika. Raa ruma na lotu anu ra taara Iudaia i tur matira. ² Ma Paaulo i ruk karom diat u ra ruma na lotu welaar ma i laana paami. Tula Bung Saabaat ut maa diat pirpir ungaai u ra Buk Taabu. ³ Ma i pir palaai, ma i wapuaanai naa i ot ut baa Kaarisito in maat ma in tur balet ko ra minaat. Ma i piri naa, “Iesu mi iaau wapua muaat uni, ia ut maa Kaarisito baa God i tula wai urin.” ⁴ Raa taara Iudaia ma mongoro na te Grik baa diat lotu karom God, ma mongoro na mukmuga na tabuan kaai diat nurnur,

ma diat murmur Paaulo ma Saailaas.

⁵ Iaku, a nuknukin raa taara Iudaia i aaka aakit karom diaar, diat ben paa ta kum tena baana purpuruan taanga u ra wanua baa diat laana kiki iaai. Diat waan ungaai, ma diat wapurpuruan a balaa ra taamaan. Diat welulu ruk u ra ruma anun Iaason, diat baat kup Paaulo ma Saailaas kupi diat a ben pari pa diaar karom a taara. ⁶ Iaku maa pa diat baat pa diaar. Io, diat aal paa Iaason ma ta taara kaai baa diat tatena liklik u ra nurnur, karom a kum mukmuga ko ra taamaan maa, ma diat ge naa, “A taara mi diat wapurpuruan a kum taamaan u ra rakrakaan buaal, ma mi, diat aa waan paat bulung min naan daat!” ⁷ Ma Iaason ia ben aruk pa diat u ra nuna ruma. Diat raap mi diat bubur a kum naagagon anu ra Kaaisaar, a king anu ra taara Rom, ma diat piri naa raa muaana, a iaana Iesu, ia maa a king.” ⁸ Baa a taara ma ra kum mukmuga diat walangoro a pirpir mi, diat purpuruan aakit uni. ⁹ Diat lo paa a maani kon Iaason ma kon diat kaai baa di aal ungaai diat, kupi din kul apari pa diat mai. Namur diat palaa wa diat.

Irong Beroia

¹⁰ U ra bung na marum ut maa, diat baa diat tatena liklik u ra nurnur diat tula gagaa wa Paaulo ma Saailaas urong Beroia. Baa diaar aa waan paat matira, diaar ruk

u ra ruma na lotu anu ra taara Iudaia. ¹¹ Diat mi diat koina taan diat irong Tesalonika, maa diat nem aakiti naa diat a walangoro a pirpir mi, ma diat luk wakaak a kum pirpir ko ra Buk Taabu u ra bungbung raap, kupi diat a nunurai baa a pirpir anun Paaulo i lingtatuna baa pate. ¹² Ma mongoro na taara Iudaia ma mongoro na taara Grik kaai, a kum mukmuga na tabuan, ma ra in muaana, diat nurnur.

¹³ Baa a taara Iudaia taangirong Tesalonika diat walangoroi naa Paaulo i warawaai u ra pirpir anun God irong Beroia, diat waan urong ma diat wakarangaap a kor na taara ma diat wapurpuruan diat. ¹⁴ Ma diat baa diat tatena liklik u ra nurnur diat tula gagaa wa maut Paaulo unakono. Iaku Saailaas diaar ma Timoti diaar ki utbaai irong Beroia. ¹⁵ A taara baa diat ben paa Paaulo, diat weur mai urong Aatenaai. Namur i tula talili balet diat ma ra pirpir karom Saailaas ma Timoti naa diaar a waan gagaa karomi.

Irong Aatenaai

¹⁶ Baa Paaulo i ki walaanga pa diaar, i tapunuk aakit, baa i babo a taamaan Aatenaai i teng ma ra kum taabataaba baa diat lotu karom diat. ¹⁷ Ma i pirpir u ra ruma na lotu ma ra kum taara Iudaia, ma ra taara ingen kaai baa diat lotu karom

God. Ma u ra bungbung raap i pirpir kaai ma diat baa diat wetarom u ra taamaan na winawaan ungaai anu ra taara. ¹⁸ A kum tena manaana u ra wawer anu ra kikir Epikure ma kikir Stoiko diat weium na pirpir mai.* Raa taara diat piri naa, “Aawa mi a tena pirpir biaa mi i wapua daat uni?” Ma raa taara kaai diat piri lenbi, “Kanaapi i wapua daat duk u ra kum matakina god kon ta taamaan ingen.” Diat piri lenbi kabina maa i warawaai un Iesu ma ra lalaaun balet ko ra minaat.

¹⁹ Diat ben paai, ma diat waan mai unaanga u ra wanua na kiwung di waatungi ma Aariopaago, ma diat piri lenbi, “Miaat nemi naa miaat a walangoroi baa aawa a matakina pirpir baa u wer miaat uni. ²⁰ A utnaa baa u pirpir uni i raaungaana aakit karom miaat, ma miaat nemi kupi miaat a manaana u ra kukuraai ra kum utnaa mi.”

²¹ Diat piri lenbi kabina a kum te Aatenaai ma ra kum waira kaai baa diat kiki matira, diat ole a kum bungbung ma ra pirpir ma ra walwalangor kup ta matakina wawer.

²² Paaulo i tur taau naliwan taan diat u ra Aariopaago ma i piri naa, “Muaat a taara Aatenaai, u ra kum pinapaam muaat paami iaau baboi baa muaat a kum

* **17:18:** A kum taara Aatenaai diat laana murmur mongoro na wawer anu ra kum tena manaana taanga namuga. A taara ko ra ru kikir Epikure ma Stoiko diat murmur ru mangaana wawer lenmaa. A kum wawer ku anu ra taara, wakir i welaar ma ra Buk Taabu.

tena lotu aakit muaat. ²³ Baa iaau waan taltalili main, iaau babo a kum taabataaba baa muaat lotlotu karom diat, ma iaau aa babo taa kaai raa luwu baa di tuntun wetabaar uni, a timtimu uni i lenbi, 'Karom a god baa pa di nunurai'. Ia baa muaat lotu karomi, iaku pa muaat nunurai, ia ut mi, iaau warawaai uni karom muaat. ²⁴ God ut maa i paam a rakrakaan buaal ma ra kum utnaa baa diat ki uni, ia a Tadaaru i ra maawa, ma ra rakrakaan buaal, ma pa i ki u ra kum ruma na lotu baa a taara diat paami. ²⁵ Ma pa i iba kup te in waraauti, maa ia ut i taptabaara a taara raap ma ra lalaaun, ma ra dadaip na lalaaun baa diat loi, ma ra kum utnaa raap. ²⁶ God i waki taa a mugaana muaana. Ma kon raa muaana ku maa, mongoro na wuna taara diat waan paat koni ma diat ki u ra rakrakaan buaal raap. U ra nuknukina ut i nuki baa diat a ki awaai ma naangaian diat a waan paat ma naangaian diat a raap balet. ²⁷ God i paam a kum utnaa mi kupi a taara diat a babo kupi, ma kaduk diat a baat taltalili kupi ma diat a baat paai. Iaku, God pa i ki welwelik kon daat raap. ²⁸ Welaar maa di aa pir taai, 'Daat lalaaun, daat waan taltalili, ma daat watur akoto a lalaaun, i kabina ut kon God.' Welaar ma anumuuat kum tena paak kelekele diat piri naa, 'Daat kaai a kum natnatuna ut'.

²⁹ "Baa daat a kum natnatun God, pa i koina kupi daat a nuki naa God i welaar ma ra taabataaba na goled, baa silwa, baa waat, baa a taara diat nuk apaat paai ma diat paami ku ma ra limaandiat. ³⁰ God i maadek wa a kum kilaala namuga baa a taara pa diat nuk paai, iaku mi i naagagon taai baa a taara raap u ra kum taamtaamaan diat a nukpuku. ³¹ Maa ia kubu taa a bung, kupi in naagagon a rakrakaan buaal uni ma ra takado na naagagon, ma ia pilak taa a muaana baa in paam a naagagon maa, ma i walingtatuna paa anuna pipilak karom a taara raap, baa i watur paa balet a muaana maa ko ra minaat."

³² Baa diat walangoro a pirpir u ra lalaaun balet ko ra minaat, raa taara kon diat, diat tataur ku uni, ma raa taara diat piri naa, "Miaat nemi naa un pirpir balet karom miaat u ra utnaa mi." ³³ Io, Paaulo i pari paa ko ra kiwung. ³⁴ Ma raa taara diat nurnur, ma diat murrur Paaulo. Bi diat: Dionisio, ia ko ra taara na kiwung Aariopaago, ma raa tabuan, a iaana Daamaris, ma raa taara kaai.

18

Irong Korinto

¹ Baa ia raap a kum utnaa mi, Paaulo i waan taangirong Aatenaai urong Korinto. ² Diaar wetarom matira ma raa te Iudaia, a iaana Aakuila, ia taangirong Ponto, ma anuna tabuan, a iaana

Pirikila. Raa bung ku diaar waan paat taangirong Itali, maa Kaaisaar Klaudio i naagagoni baa a taara Iudaia raap diat a pari taangirong Rom, a ngaala na taamaan irong Itali. Ma Paaulo i waan karom diaar. ³ I ki karom diaar ma ditul papaam ungaai, maa kabina ditul a tula tena paampaam ruma na sel. ⁴ U ra kum Bungbung Saabaat i pipipir ungaai ma diat u ra ruma na lotu, kupi in aal atur a nuknuki ra taara Iudaia ma diat kaai baa wakir a taara Iudaia kupi diat a nurnur un Iesu.

⁵ Baa Saailaas ma Timoti diaar waan paat taangirong u ra papaar Maakedonia, Paaulo pa i ngo ko ra warawaai ma ra pipirir anun God, ma i wapuaanai karom a taara Iudaia baa Iesu ia a Kaarisito baa God i tula wai urin. ⁶ Iaku a taara Iudaia diat baana purpuruan Paaulo ma diat pir a kum aakaakaina pipirir uni. Io, Paaulo i tataapa anuna maalu, a wakilang baa pa in pipirir balet ma karom diat. Ma i piri taan diat naa, “Baa muaat a wirua u ra naagagon anun God, muaat ut a kabina, ma iaau laangalaanga. Turpaai mi, ang waan maku karom diat baa wakir a taara Iudaia.” ⁷ Ma i pari ko ra ruma na lotu, ma i ruk u ra ruma anun raa muaana, a iaana Titio Iusto, a tena lotu karom God, ma i ki matira, ma anuna ruma i tur marawaai naa ra ruma na lotu. ⁸ Ma Krispo a mukmuga ko ra ruma na lotu ma

diat raap kaai baa diat ki u ra nuna ruma diat nurnur u ra Tadaaru. Ma mongoro na taara Korinto, baa diat walangoro a warawaai anun Paaulo, diat nurnur, ma di baapitaaiso diat.

⁹ Raa bung na marum a Tadaaru i pipirir karom Paaulo u ra binabo naa, “Koku u burut, un pipirir ku. Koku u ngo, ¹⁰ maa iaau ki ungaai ma ui, ma pa te in baanaakaka ui, maa anung mongoro na taara kuri u ra taamaan mi.” ¹¹ Ma Paaulo i ki matira raa kilaala ma 6 na kalaang, ma i wer diat u ra pipirir anun God.

¹² Baa Gaalio i mukmuga irong u ra papaar Aakaia, a taara Iudaia diat tur ungaai kupi diat a um Paaulo, ma diat beni kupi in tur u ra naagagon. ¹³ Ma diat piri naa, “A muaana mi i wer a taara baa diat a lotu karom God u ra mangamangaan baa pa i welaar ma ra kum naagagon anumiaat a taara Iudaia.” ¹⁴ Baa Paaulo i nem na pipirir ma, Gaalio i piri karom a taara Iudaia naa, “Muaat a taara Iudaia, baa gun a utnaa mi i paami i aaka, ma pa i murmur a naagagon anu ra mataanitu, io, in takado kupi ang walangoro muaat uni. ¹⁵ Iaku baa muaat takunai ku u ra kum pipirir, ma u ra kum iang, ma u ra numuaat kum naagagon ut, i koina baa muaat ut muaat a naagagoni, iaau pang naagagon a kum mangamangaan lenmi.” ¹⁶ Ma i lu wa diat ko ra kiki na naagagon.

17 Ma diat raap diat paam akoto paa Sostenes, a mukmuga ko ra ruma na lotu anu ra taara Iudaia, ma diat umi namataa ra kiki na naagagon. Iaku Gaalio pa i nuk paa a utnaa mi.

Paaulo i waan talili balet urong Aantiokia

18 Baa Paaulo ia ki iwan paa irong Korinto, i waan kon diat baa diat tatena liklik u ra nurnur ma i waan urong Kenkereaa. Baa i ki matira di gele raap wa a weu na lorina, maa ia paam ot paa anuna weweliman karom God. Ma ditul ma Pirikila ma Aakuila ditul kaa u ra paraau urong u ra papaar Siria. 19 Baa ditul pukaai irong Epeso, Paaulo i waan paa kon diaar matira, ma i ruk u ra ruma na lotu, ma diat pipipir ungaai ma ra taara Iudaia. 20 Baa diat aaringi naa in ki iwan kinalik paa karom diat, pa i taraam. 21 Ma baa diat waan weraan, i piri taan diat naa, "Baa a nemnem anun God, io, ang waan talili balet karom muaat." Ma i waan balet taangirong Epeso u ra paraau.

22 Baa i pukaai irong Kaaisaaria i waan unaanga Ierusalem ma i babo taa a taara na nurnur, ma namur i waan urong Aantiokia. 23 Baa ia ki paa mongoro na bung matira, i waan paa balet kon diat. Ma i waan taltalili u ra kum taamtaamaan u ra ru papaar Galaatia ma Pirigia, ma i wadekdek a nurnur anu ra taara na waver raap.

Aapolos i ki irong Epeso

24 Raa te Iudaia taangirong Aaleksaanderia, a iaana Aapolos, i waan paat irong Epeso. Ia raa koina tena pirpir, ma i manaana aakit u ra Buk Taabu. 25 Di aa wer taai u ra Aakapi anu ra Tadaaru, ma i gaia aakit kupi in warawaai. I wer wakaak diat u ra kum utnaa un Iesu, iaku i nunura ku a baapitaaiso anun Ioanes. 26 I waan u ra ruma na lotu ma i turpaa pirpir ma pa i burut. Baa Pirikila ma Aakuila diaar walangoroi, diaar ben paai, ma diaar pir palaa a Aakapi anun God karomi. 27 Baa Aapolos i nem na waan ma urong u ra papaar Aakaia, diat baa diat tatena liklik u ra nurnur irong Epeso, diat wadekdek taai, ma diat timtimu karom a taara na waver irong Aakaia, kupi diat a gaia paai. Ma baa ia waan paat irong u ra papaar Aakaia, ia raa koina tena wewaraaut karom diat baa a ngaala na maarmaari anun God ia puku pa diat kupi diat a nurnur. 28 Maa i baalu dekdek a pirpir anu ra taara Iudaia namataa ra taara baa diat weoro naa Iesu wakir a Kaarisito. Ma i walingtatunai ma ra pirpir u ra Buk Taabu naa Iesu ia ut a Kaarisito baa God i tula wai urin.

19

Paaulo i ki irong Epeso

1 Baa Aapolos i ki Korinto, Paaulo i waan u ra aakapi nabuaal ma i waan paat

irong Epeso, ma i baraata paa raa taara na wawer matira. ² Ma i tiri diat naa, "Lelawaai a Takado na Nion i ki un muaat baa muaat nurnur?" Ma diat baalui naa, "Pate, pa di wapua mi-aat u ra Takado na Nion."

³ Ma i tiri diat, "Di baapitaaiso muaat ma woi na mangaana baapitaaiso?" Ma diat piri naa, "Ma ra baapitaaiso anun Ioaanes." ⁴ Ma Paaulo i piri lenbi, "Ioaanes i baapitaaiso ma ra baapitaaiso na nukpuku, ma i wapua a taara, baa diat a nurnur karom Iesu, ia baa in waan paat namur taana."

⁵ Baa diat aa walangoro taa pirpir anun Paaulo, namur di baapitaaiso diat u ra iaa ra Tadaaru Iesu. ⁶ Baa Paaulo i ung a ru limaana nate un diat, a Takado na Nion i ki maut un diat, ma diat pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, ma diat pirpir na propet. ⁷ A taara maa diat 12 duk diat a kum muaana.

⁸ Paaulo i laana ruk u ra ruma na lotu, ma i pipipir ma ra dekdek ma i papalaa wakaak u ra kum utnaa u ra mataanitu anun God karom diat. I paami lenmaa we-laar ma tula kalaang. ⁹ Iaku maa a balaan raa taara kon diat i dekdek aakit, ma pa diat nem na nurnur, ma diat pir aakaka Aakapi anun Kaarisito namataa ra taara raap. Io, Paaulo i waan paa kon diat. Ma i waan kup a ruma na wawer anun Tiraano, ma a kum taara na wawer diat murmuri ma diat pirpir ungaai u ra kum bungbung u ra ruma maa. ¹⁰ Ma

ru kilaala i paampaami lenmaa. Io, diat raap baa diat ki u ra papaar Aasia, a kum taara Iudaia ma ra taara baa wakir a taara Iudaia kaai, diat walangoro a pirpir anu ra Tadaaru.

7 na natun Sikewaa

¹¹ Paaulo i paam a kum dekdek na utnaa na kakaian ma ra dekdekin God. ¹² Ma a taara diat lo paa anundiat kum aaginsip ma ta kum pakaana maalu kaai ma diat ung paai u ra panin Paaulo, namur diat ungi u ra kum malaapaang ma diat laangalaanga, ma a kum tabaraan kaai diat pari maut kon diat.

¹³ Raa kum te Iudaia, diat laana waan taltalili u ra kum taamaan, kupi diat a lu irok wa a kum tabaraan ko ra taara. Ma diat walaari kupi diat a lu irok wa kaai a kum tabaraan ma ra iaan Iesu. Diat laana piri lenbi, "Iaau lu irok wa ui a tabaraan u ra iaan Iesu, baa Paaulo i warwarawaai mai." ¹⁴ 7 na natun raa muaana, a iaana Sikewaa a te Iudaia, a ngaala na tena wetabaar karom God, diat paami lenmi.

¹⁵ Iaku maa a tabaraan i baalu diat naa, "Iaau nunura ut Iesu, ma iaau nunura utkaai Paaulo. Iaku muaat, woi na mangaana taara muaat?" ¹⁶ Ma a muaana baa a tabaraan i ruk taau uni, i irok baat pa diat, ma i um akinkin ta diat ma i rabaana anundiat kum maalu ma diat welulu pari unataamaan a kum towaturia maku.

¹⁷ A pirpir u ra utnaa mi, i waan paat karom a taara

Judaia ma a taara baa wakir a taara Judaia baa diat ki irong Epeso, ma diat burut raap, ma diat urur u ra iaa ra Tadaaru Iesu. ¹⁸ Mongoro kon diat baa diat nurnur, diat waan paat ma diat pir apuaana a kum aakaina utnaa baa diat aa paam taai. ¹⁹ Ma mongoro kaai kon diat baa diat paampaam uraura, diat lo ungaai paa anundiat kum buk na uraura, ma diat tun wa diat namataa ra taara raap. Baa diat luk ungaai paa a mataa ra kum buk raap, i welaar ut ma 50 aarip na maani. ²⁰ Io, a piri anu ra Tadaaru i waan weraan, ma i tawa dekdek.

A purpuruan irong Epeso

²¹ Baa a kum utnaa mi ia raap, Paaulo i nuki naa in waan unaanga Ierusalem, ma in waan bolo u ra papaar Maakedonia ma ra papaar Aakaia. Ma i piri utkaai naa, “Baa iaau aa waan paa Ierusalem, ang waan bulung urong Rom.” ²² I tula muga wa Timoti ma Eraasto, rudi kon diat baa diat laana waraauti, urong Maakedonia, ma ia i ki paa utmun irong u ra papaar Aasia.

²³ U ra kum bung maa, a ngaala na purpuruan i waan paat, i kabina maa a taara pa diat nem a Aakapi anun Kaarisito. ²⁴ Maa raa muaana a iaana Demetrio, a tena paam taabataaba ma ra silwa, i paampaam a kum naatnaat na ruma na lotu anu ra nundiat tabuan na god Aartemis ma ra silwa,

ma a pinapaam mi i paam apaat a ngaala na maani karom Demetrio ma ra nuna taara na pinapaam. ²⁵ I ben ungaai paa anuna taara na pinapaam, ma raa taara ingen kaai baa anundiat pinapaam i welaar, ma i piri taan diat naa, “Kum taara, muaat nunurai naa daat laana paam apaat a ngaala na maani ko ra pinapaam mi. ²⁶ Main Epeso, ma u ra kum taamtaamaan raap min u ra papaar Aasia, a muaana mi, Paaulo, ia ben paa mongoro na taara, ma i ben puku pa diat, ma i wapua diat baa a kum utnaa mi daat paampaami ma ra limaandaat, wakir a kum god. ²⁷ Baa a utnaa mi in waan paat karom daat, wakir in baanaakaka koina iaa ra nundaat pinapaam ku, diat a nuk akinalik paa kaai a ruma na lotu anu ra nundaat tabuan na god Aartemis, ma diat a wakinalik paa anuna minamaar. Anundaat god, baa mari a taara Aasia raap ma a rakrakan buaal kaai diat lotu karomi.”

²⁸ Baa diat walangoro a utnaa mi, diat kaankaan aakit, ma diat ge lenbi, “Aartemis anu ra taara Epeso ia a ngaala na god!” ²⁹ Ma a taara raap ko ra taamaan maa diat purpuruan. Diat welulu ma diat paam akoto paa Gaaius ma Aaristaarko, a ru te Maakedonia baa ditul weur ma Paaulo ma diat ruk ma diaar u ra nundiat ngaala na ruma na kiwung. ³⁰ Baa Paaulo i nem na ruk karom

a taara, a taara na wawer diat turbaati. ³¹ Ma raa kum mukmuga ko ra mataanitu u ra papaar Aasia, baa diat tepaana mai, diat taar wa a pirpir karomi naa koku i ruk u ra ruma na kiwung.

³² Ma a kor na taara diat purpuruan. Raa taara diat waatung raa pirpir ut, ma raa taara kaai diat pir raaungaana pirpir, ma mongoro kon diat pa diat nunurai naa aawa maa diat waan paat kupi. ³³ A taara Iudaia diat tul apaat taa Aaleksaander karom a kor na taara, ma diat ben paai unamuga. Io, Aaleksaander i turbaat diat ma ra limaana, kupi diat a ki wowowon, ma i nemi naa in pirpir baat ia ut namataa ra taara. ³⁴ Iaku baa a taara Epeso diat nunurai naa Aaleksaander ia a te Iudaia, pa diat taraam, diat kulkulaai ungaai un ru kudulaana pakaana bung lenbi, "Aartemis anu ra taara Epeso, ia a ngaala na god!"

³⁵ Baa a tena tintimu anu ra taamaan maa i turbaat a taara kupi diat a ki wowowon, i piri lenbi, "Muaat a taara Epeso, woi na taamaan kuri baa pa i nunurai naa a taara taanga min Epeso diat baboura a ruma na lotu anu ra ngaala na god Aartemis, ma ra malalarina kaai baa i puka pari taanginaanga u ra baakut? ³⁶ Pa te in weoro ko ra kum utnaa mi, koina baa muaat a ngo ma koku muaat paam ta purpuruan biaa ku. ³⁷ Muaat aa ben taa a ru muaana

mi urin, iaku maa wakir diaar walong u ra ruma na lotu, ma pa diaar pir aakaka anundaat tabuan na god. ³⁸ A kiki na naagagon ma a kum tena naagagon kuri ut diat. Baa Demetrio diat ma ra kum tena pinapaam baa diat weur mai, diat nem na takuna te un ta utnaa, io, diat a wapua a kiki na naagagon uni. Ma diat, diat a wakado a naagagon uni. ³⁹ Baa ta utnaa kuraa utbaai muaat nem na pirpir uni, io, din wakadoi ut u ra kiki na naagagon. ⁴⁰ Kaduk din takuna daat u ra purpuruan baa i waan paat u ra bung mi, maa pa ta kabina. Io, aawa ma daat a pir baat daat mai?" ⁴¹ Baa ia pir taai lenmaa, i tula weraana wa a taara ko ra kiwung.

20

A winawaan anun Paaulo urong Maakedonia ma Grik

¹ Baa ia raap a purpuruan, Paaulo i wetulaa paa a taara na wawer, i wadekdek ta diat, ma i pirpir tulaa taau taan diat, io, namur i waan urong u ra papaar Maakedonia. ² Baa ia waan papaa u ra kum taamtaamaan maa, ma ia wadekdek ta diat ma ra mongoro na koina pirpir, i waan urong u ra papaar Grik. ³ I ki matira tula kalaang. Baa i wani-naar kupi in kaa u ra paraau urong u ra papaar Siria, i nunurai naa a kum te Iudaia diat pirpir ungaai paa kupi diat a aak dokoi. Io, i nuki naa i koina baa in

waan balet naliwan u ra pa-paar Maakedonia u ra nuna winawaan talili balet urong Siria. ⁴ Ma Sopaatero, a te Beroia, natun Piro, ma ra ru te Tesalonika, Aaristaarko ma Sekundo, ma Gaaius a te Derbi, ma Timoti, ma ra ru te Aasia, Tikiko ma Tropimus, diat weur ma Paaulo. ⁵ Diat mi diat muga urong Troaas, ma diat ki walaanga mi-aat* marong. ⁶ Baa ia raap a lukaara na bred baa pa ta is uni, miaat waan ma ra paraau taangirong Pilipoi, ma baa lima na bung ia raap, miaat pukaai irong Troaas karom diat baa diat muga kon miaat, ma miaat ki paa 7 na bung matira.

Paaulo i walaun paa Oitiko

⁷ U ra mugaana bung u ra wik, miaat ki ungaai kupi miaat a wangaan ungaai. Ma Paaulo i pirpir karom diat, ma i waiok aakit anuna pirpir, tuk taau ut u ra ngaala na marum, maa i nemi naa in waan ku kon diat u ra bung namur. ⁸ U ra kukur ra ruma banaanga nate baa miaat ki ungaai uni mongoro na laam aakit. ⁹ Ma raa baarmaan, a iaana Oitiko, i ki taau ku nate u ra mataana kalaangaar. Baa Paaulo i pipipir utbaai, a mataan Oitiko i uwaai aakit, ma i inep du-man aakit taau, ma i puka pari taanginaanga nate ko ra wetula kukur ra ruma un-apia. Ma diat lo paai, a mi-naatina maku. ¹⁰ Io, Paaulo

i kaa pari, ma i inep baat paai, ma i taal paai, ma i piri naa, "Koku muaat ngaraa, i lalaaun."

¹¹ Namur Paaulo i kaa tato balet, i bik paa bred ma i wangaan. Ma i pirpir iwan utbaai karom diat, tuk in mataana mage i waan tato, ma namur i waan paa kon diat. ¹² Ma baa a taara diat waan weraan diat weur ma Oitiko, i lalaaun ku, ma diat gaai.

Paaulo i waan taangirong Troaas urong Mileto

¹³ Miaat muga, miaat kaa u ra paraau urong Aaso kupi miaat a aagila paa Paaulo matira, maa ia ut i naagagon taai lenmaa, ma i nemi naa in waan ku u ra aakapi. ¹⁴ Baa miaat we-baraat mai irong Aaso, mi-aat wakaa paai ma miaat waan urong Mitilene. ¹⁵ U ra bung namur miaat waan taangirong ma miaat waan paat marawaai raa lolo, a iaana Kios. I keke paat balet, miaat pukaai Saamos, ma u ra bung namur balet taana, miaat waan likaai wa Epeso ma miaat pukaai irong Mileto. ¹⁶ Paaulo ia naagagon taai baa in waan aakit wa ku Epeso, kupi koku i ole ta kum bungbung irong u ra papaar Aasia, maa i nemi naa in waan gagaa un-aanga Ierusalem kupi in ki duk manaanga u ra bung na Pentikos.

* 20:5: Lukaa i timu "miaat", kabina i waan ungaai ma Paaulo.

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom a kum mukmuga anu ra taara na nurnur irong Epeso

¹⁷ Baa miaat waan paat u ra taamaan Mileto, Paaulo i wetulaa urong Epeso kup a kum mukmuga anu ra taara na nurnur kupi diat a waan karomi. ¹⁸ Baa diat waan paat karomi, i piri taan diat lenbi, "Muaat nunura ut anung mangaana kini u ra kum bungbung baa iaau ki paa naa muaat, turpaai u ra bung baa iaau takaana waan paat irong u ra pa-paar Aasia. ¹⁹ A taara Iudaia diat pirpir ungaai kupi diat a paam a kum aakaina mangamangaan un iaau, ma iaau kariaana a kinadik uni. Iaku, iaau papaam ut karom a Tadaaru, ma iaau wakinalik pa iaau ma a lur na mataang i puka. ²⁰ Pa iaau burut ma pa iaau walipa ta utnaa baa in waraaut muaat, baa iaau warawaai ma iaau wer muaat, namataa ra taara ma u ra numuaat kum rum-ruma kaai. ²¹ Iaau warawaai karom a taara raap, a taara Iudaia ma ra taara ingen kaai, kupi diat a nukpuku karom God ma diat a nurnur u ra nundaat Tadaaru Iesu.

²² "Ma mi a Takado na Nion i wowo wa iaau kupi ang waan ut unaanga Ierusalem, ma pa iaau nunurai naa aawa ang baraatai man-aanga. ²³ Iaau nunurai ku baa u ra kum taamaan raap, a Takado na Nion i wapua iaau baa a karabus ma ra kum mawaat diat ki pa iaau. ²⁴ Iaku pa iaau

nuk angaala paa anung lalaaun, ma pa iaau maari baati. Pate! Iaau taar taai ku kupi ang paam ot raap taa anung winawaan ma ra pinapaam, baa a Tadaaru Iesu i taar taai karom iaau, naa ang wewapua u ra Koina Wewapua u ra maarmaari anun God.

²⁵ "Iaau nunurai naa muaat raap, baa iaau waan taltalili karom muaat ma ra warawaai u ra mataanitu anun God, pain muaat a babo balet ma a mataang. ²⁶ Ma mi iaau wapua kaapa ta muaat, baa te kon muaat in wirua u ra naagagon anun God, wakir iaau a kabina, iaau, iaau aa laangalaanga. ²⁷ Maa pa iaau burut, iaau pir araap taa a nuknukin God karom muaat.

²⁸ "Muaat a baboura wakaak muaat ut, ma muaat a baboura wakaak kaai a kikil na sip baa a Takado na Nion ut i taar taai taa muaat kupi muaat a baboura diat. Muaat a baboura a taara na nurnur anun God baa ia kul pa diat ma ra gaapina ut. ²⁹ Iaau nunurai, baa ang waan kon muaat, ta taara welaar ma ra kum kuaabaar na paap diat a ruk karom muaat, ma diat a baanaakaka a kikil na sip. ³⁰ Ma ta taara utkaai kon muaat diat a tur paat, ma diat a pir ta kum warwaruga na pirpir, kupi a taara na nurnur diat a murmur diat. ³¹ Io, muaat a baboura muaat, ma muaat a nuk paai baa tula kilaala pa iaau ngo kon muaat raap ma ra pirpir na watumaarang, u ra mage

ma u ra marum kaai, ma a lur na mataang i puka uni.

³² “Io, mi iaau taar ta muaat karom God baa in baboura muaat, ma iaau taar ta muaat u ra nuna pirpir baa i wapuaana anuna maarmaari. A pirpir maa i pet laar paai kupi in wadekdek muaat, ma in tabaara muaat ma ra kum kokoina wetabaar baa God i laana tabaara anuna gomgom na taara mai. ³³ A nuknuking pa i aaka kup a maani anun te, baa ta maalu anun te. ³⁴ Muaat nunurai naa iaau papaam ut ma ra ru limaang kup a kum utnaa baa i topaa iaau, ma diat kaai baa miaat weur. ³⁵ Iaau anumuaat walawalar u ra kum dekdek na pinapaam raap baa iaau paampaami kupi muaat kaai muaat a paampaami lenmaa, ma muaat a waraaut diat baa diat bilua, ma muaat a nuknuk paa a pirpir anu ra Tadaaru Iesu baa ia pir taai lenbi, ‘Diat baa diat wetabaar diat daan taan diat baa diat lo a kum utnaa baa di tabaara ta diat mai.’”

³⁶ Baa ia pir araap taa a kum utnaa mi, Paaulo ma ra taara raap diat ki but keke, ma diat aaraaring ungaai. ³⁷ Ma diat raap diat taangi, ma diat raat paa Paaulo, ma diat dum a papaara waana. ³⁸ Ma a taara diat tapunuk aakit, maa ia wapua ta diat naa pa diat a webabo balet. Ma namur diat tulai u ra aakapi kup a paraau.

A winawaan anun Paaulo unaanga Ierusalem

¹ Baa miaat aa waan paa kon diat, miaat kaa u ra paraau ma miaat waan takado urong u ra lolo Kos. Ma u ra bung namur taana, miaat waan urong u ra lolo Rodaa, ma taanga matira miaat waan urong Paataraa. ² Ma miaat baraata paa raa paraau matira baa in waan urong u ra papaar Ponikaa. Miaat kaa uni, ma miaat waan. ³ Miaat babo a lolo Kipro i ki u ra papaara maira i miaat, ma miaat waan aakit wai. Ma miaat waan urong u ra papaar Siria, ma miaat pukaai irong Tiro, kupi a paraau in wairok a kum utnaa iaai. ⁴ Baa miaat baraata paa a taara na wawer miaat ki paa matira 7 na bung. Ma a Takado na Nion i wanuk ta diat ma ra pirpir naa Paaulo koku i waan unaanga Ierusalem. ⁵ Iaku baa 7 na bung i raap, miaat nem na waan balet, ma a taara na wawer raap diat tula ta miaat unakono, diat ungaai ma anundiat kum taulaa ma ra kum natnatundiat. Baa miaat aa waan likaai wa a taamaan, miaat ki but keke nakono, ma miaat aaraaring. ⁶ Namur miaat wewataai wetulaa paa, ma miaat kaa u ra paraau, ma diat, diat waan talili balet kup anundiat kum ruma.

⁷ Io, miaat waan taan-girong Tiro ma miaat pukaai irong Potolemaai, ma miaat webaraat paa ma diat baa diat tatena liklik u ra nurnur,

ma miaat ki paa raa bung karom diat. ⁸ U ra bung namur, miaat waan balet, ma miaat waan paat irong Kaaisaaria, ma miaat ki u ra ruma anun Pilipo, a tena warawaai ma ra Koina Wewapua, raa kon 7 diat baa a kum aapostolo diat pilak pa diat. ⁹ A muaana mi, waat na natnatuna, a kum tauraara raap ku, ma diat laana piri-pir na propet.

¹⁰ Baa miaat ki matira mongoro na bung, raa propet, a iaana Aagabo, i waan paat taanginaanga u ra papaar Iudaia. ¹¹ I waan karom miaat, ma i rakaan paa a let anun Paaulo, ma i do paa a ru kakina ma ra ru limaana ut mai, ma i piri lenbi, "A Takado na Nion i piri naa, 'A taara Iudaia inaanga Ierusalem diat a do a muaana baa anuna let mi lenutmi iaau paami, ma diat a taar taai u ra limaa ra taara baa wakir a taara Iudaia.'"

¹² Baa miaat walangoro a piri-pir mi, miaat ma ra taara taanga u ra taamaan maa, miaat turbaat Paaulo naa koku i waan unaanga Ierusalem. ¹³ Iaku Paaulo i baalu diat lenbi, "I lawaai mi muaat taangtaangi, ma muaat watapunuk iaau? Iaau aa taar ta iaau kupi diat a do iaau baa kupi din aak doko iaau utkaai inaanga Ierusalem, kabina u ra iaa ra Tadaaru Iesu." ¹⁴ Baa miaat gaana turturbaat taai, miaat ngo maku, ma miaat piri naa, "I koina baa din paam ot paa a nemnem anu ra Tadaaru."

¹⁵ Ma namur, miaat lo paa anumiaat kum utnaa, ma miaat waan unaanga Ierusalem. ¹⁶ Miaat weur ma raa taara na wawer taangirong Kaaisaaria. Diat tula ta miaat karom raa muaana, a iaana Maanaason, a te Kipro, kupi miaat a ki karomi. Ia raa ko ra taara na wawer taanga namuga.

Paaulo i waan paat inaanga Ierusalem

¹⁷ Baa miaat waan paat inaanga Ierusalem, a kum tateimiaat u ra nurnur diat ben pa miaat ma ra gaai. ¹⁸ U ra bung namur, miaat ma Paaulo, miaat ruk karom Iaakobo. Ma a kum mukmuga raap kaai ko ra lotu diat aa ki. ¹⁹ Baa Paaulo ia piri-pir na gaai paa karom diat, io, i wapua diat ma u ra kum utnaa raaraa baa i paami ma ra dekdekin God u ra nuna pinapaam karom diat baa wakir a taara Iudaia. ²⁰ Baa diat walangoroi, diat piri-pir walaawa paa God. Diat bulung diat piri taan Paaulo lenbi, "Teimiaat, u nunurai naa mongoro na aarip taan daat a taara Iudaia, diat aa nurnur, ma diat raap diat ongor kupi diat a murmur a kum Naagagon anun Moses. ²¹ Diat aa walangoro a warwaruga na piri-pir un ui, baa u werwer a taara Iudaia raap baa diat ki naa ra taara baa wakir a taara Iudaia, naa diat a maadek wa a kum Naagagon anun Moses, ma baa u wapua diat kaai lenbi naa koku diat poko kiki a kum natnatundiat, ma

koku diat murmur a kum mangamangaan u ra lotu Iudaia. ²² Namur diat a walangoroi baa u aa waan paat urin. Io, aawa maa daat a paami? ²³ Un paam a utnaa bi miaat a piri taam: Waat na muaana bi kon miaat, diat aa weweliman taau karom God. ²⁴ Un ben pa diat, ma muaat a wagomgom muaat welaar ma ra pirpir na Naagagon, ma ui, un kul a kum utnaa na wetabaar baa diat a wetabaar mai, ma baa in raap, io, din kakaa raap wa maraagaam a weu na lorindiat. Baa un paami lenbi, a taara raap diat a nunurai naa a kum pirpir baa diat walangoroi mi, pa i lingtatuna, ma ui kaai u murmur ut a kum pirpir na Naagagon. ²⁵ Ma karom a kum tena nurnur kon diat baa wakir a taara Iudaia, daat aa timu taa a buk taan diat lenbi: Koku diat aan ta utnaa baa di wetabaar mai karom a kum taabataaba. Koku diat aan ta utnaa baa pa di gi wakaak wa a gaap koni ma ta wewagua baa di bing dokoi ku, maa gaap kuraa utbaai uni. Ma koku diat paam a kum paamuk na mangamangaan.”

²⁶ Io, u ra bung namur, Paaulo i ben paa waat na muaana maa, ma diat ungaai ma Paaulo diat wagomgom diat. Diat ruk u ra ruma na wetabaar, ma i waatung taa a bung baa a pinapaam na wagomgom in raap uni, ma baa din tun kaai a wetabaar un diat uni.

Di paam akoto paa Paaulo

u ra ruma na wetabaar

²⁷ Baa marawaai 7 na bung na wagomgom maa in raap, raa taara Iudaia taangirong u ra papaar Aasia, diat babo paa Paaulo u ra ruma na wetabaar. Ma diat wakaankaan taa a taara kupi diat a kaankaan karom Paaulo ma diat paam akoto paai. ²⁸ Ma diat kulkulaai naa, “A taara Israael, muaat a waraaat miaat. A muaana mi, i wer a taara raap u ra rakrakaan buaal kupi diat a nget daat, ungaai ma ra kum Naagagon anun Moses, ma ra ruma na wetabaar. Ma ia ben aruk paa kaai a kum te Grik urin u ra ruma na wetabaar, ma ia wadur wa a gomgom na ruma mi.” ²⁹ Diat piri lenbi kabina baa namuga mun, diat aa babo ta diaar ma Tropimus, a te Epeso, nataamaan, ma diat nuki naa Paaulo i ben aruk paai u ra ruma na wetabaar.

³⁰ Ma a taara raap diat purpuruan ma diat welulu ungaai, ma diat paam akoto paa Paaulo, ma diat aal apari paai ko ra ruma na wetabaar, ma diat balbalaat gagaa wa maut a kum bonanaaka. ³¹ Marawaai ma diat a aak doko ma Paaulo, a pirpir i waan kup a ngaala na mukmuga anu ra taara na wineium taangirong Rom, baa a taara Ierusalem raap diat aa purpuruan. ³² I ben ungaai gagaa paa a taara na wineium ma anundiat kum mukmuga kaai, ma diat welulu pari karom diat. Baa a taara diat babo a ngaala na mukmuga ma ra taara

na wineium, diat ngo ma ra wineium kon Paaulo. ³³ A ngaala na mukmuga i waan karom Paaulo, ma i aal paai, ma i wetulaa kupi din doi ma ra ru sen. Ma i tiri diat naa, “Woi na muaana mi? Aawa maa ia paam raara taai?” ³⁴ Raa taara ko ra kor na taara diat pir raa pirpir, ma raa taara kaai diat pir raa pirpir ingen. Ma baa a ngaala na mukmuga pa i kaapa laar paai u ra kabi ra ngaala na purpuruan maa, io, i wetulaa kupi din ben Paaulo u ra ruma anu ra taara na wineium. ³⁵ Baa Paaulo i waan paat naa ra kaakaa tato i ra ruma, a taara na wineium diat lo paai, i kabina u ra kor na taara diat karangaap aakit. ³⁶ Ma a kor na taara baa diat murmur diat, pa diat ngo ma ra gege naa, “Aak dokoi!”

Paaulo i pirpir karom a taara

³⁷ Baa marawaai ma diat a ruk ma Paaulo u ra ruma anu ra taara na wineium, i tiri a ngaala na mukmuga lenbi, “I koina ku baa ang pir ta utnaa taam?” Ma a ngaala na mukmuga i tiri naa, “Aai, u nunura ut a pirpir Grik?” ³⁸ Iaa u nuki naa ui a te Aaigipto, baa namuga i ben 4,000 na taara, a kum tena paam purpuruan, unaanga u ra bil na wanua kupi diat a waninaar na wineium.” ³⁹ Ma Paaulo i piri naa, “Iaa u a te Iudaia taangirong Taaso, u ra papaar Kilikia, wakir iaa u taanga un ta taamaan biala ku. Iaa u aaring ui baa un mulaaot ta iaa u, baa ang

pirpir karom a taara mi.” ⁴⁰ Baa a ngaala na mukmuga ia mulaaot taai, Paaulo i tur u ra kaakaa tato i ra ruma, ma i turbaat diat ma ra limaana. Baa diat aa tur wowowon, i piri taan diat u ra pirpir Ebraaio lenbi,

22

1 “A kum tateng liklik, ma ra kum tamtamaang, muaat a walangoro a pirpir baa ang pir baat iaa u mai.”

2 Baa diat walangoro i baa i pirpir ma ra pirpir Ebraaio karom diat, diat tur wowowon raap. Ma i piri naa, ³ “Iaa u a te Iudaia, di buta iaa u irong Taaso u ra papaar Kilikia. Iaa u baarmaan taau ut min Ierusalem, ma iaa u a naat na wawer ut anun Gamaaliel, ma i wer wakaak iaa u u ra kum Naagagon anu ra kum taptabundaat taanga namuga, ma iaa u papaam dekdek karom God lenutmi muaat paami. ⁴ Ma iaa u baanbaanaakaka a taara baa diat murmur a Aakapi anun Kaarisito. Iaa u aak doko raa taara, ma raa taara kaai iaa u aal pa diat, a kum muaana ma ra in tabuan utkaai, ma iaa u waruk diat u ra ruma na karabus. ⁵ A mukmuga na tena wetabaar karom God ma a taara na kiwung raap diat kaapa u ra kum utnaa mi kupi diat a wewapua uni, ma iaa u lo paa a kum buk kon diat baa diat timui karom a kum Tateindiat a kum te Iudaia irong Damaasko. Lenmaa iaa u waan urong kupi ang aal paa a taara baa

diat murmur a Aakapi anun Kaarisito, ang do pa diat ma ra kum sen ma ang aal diat kupi din naagagon diat inaanga Ierusalem.

Paaulo i wewapua kaapa u ra nuna bung na nukpuku (Aap 9:1-19; 26:12-18)

⁶ “Baa iaau waan waan-waan marawaai Damaasko, u ra ngaala na mage, a ngaala na kaapa taang-inaanga u ra maawa i waan paat kakaian ma i baarabaara lili pa iaau. ⁷ Ma iaau puka pari unapia, ma iaau walangoro in ingaan raa i piri karom iaau lenbi, ‘Saul, Saul, aawa kabina maa u baanbaanaakaka iaau?’ ⁸ Ma iaau tiri lenbi, ‘Tadaaru, woi ui?’ Ma i baalu iaau naa, ‘Iaau Iesu, a te Naasaret, baa u baanbaanaakaka iaau.’ ⁹ Ma a taara baa miaat weur, diat babo a kaapa, iaku pa diat walangoro in ingaan raa baa i pirpir karom iaau. ¹⁰ Ma iaau tiri, ‘Tadaaru, aawa maa ang paami?’ Ma a Tadaaru i baalu iaau lenbi, ‘Un tur ma un waan paat urong Damaasko, ma din wapua ui u ra kum utnaa baa di aa wakilang taai kupi un paami.’ ¹¹ Diat baa miaat weur ungaai diat paam paa a limaang ma diat wabenben paat iaau urong Damaasko, maa kabina iaau pula u ra dekdek i ra kaapa.

¹² “Raa muaana, a iaana Aanania, a dowot na tena lotu baa i murmur ot paa a kum Naagagon, ma a taara Iudaia raap baa diat

ki matira, diat urur aakit uni, ¹³ i waan paat karom iaau, ma i tur marawaai karom iaau, i piri naa, ‘Saul, tenglik, un babo balet.’ Ma u ra pakaana bung ut maa, a mataang i tapalaa ma iaau babo paa Aanania. ¹⁴ Ma Aanania i piri karom iaau naa, ‘God anu ra nundaat wuna taara taanga namuga ia pilak ta ui, kupi un nunura anuna nemnem, ma un babo a Tena Takado, ma un walangoro anuna pirpir ko ra waana. ¹⁵ Ma ui un tena wewapua anuna karom a taara raap u ra utnaa mi baa u aa babo taai ma u aa walangoro taai kaai. ¹⁶ Io, aawa maa u ki paai? Un tur, ma din baapitaaiso ui, ma un aaraaring u ra iaana, kupi din una wa anum kum aakaina mangamangaan.’

A wewataai karom Paaulo kupi in warawaai karom a taara baa wakir a taara Iudaia

¹⁷⁻¹⁸ “Baa iaau waan talili balet unaanga Ierusalem, ma iaau aaraaring u ra ruma na wetabaar, iaau babo a Tadaaru u ra binabo, ma i piri karom iaau lenbi, ‘Tur gagaa! Un waan gagaa taanga min Ierusalem, maa pa diat a walangoro anum wewapua un iaau.’ ¹⁹ Ma iaau piri taana naa, ‘Tadaaru, diat nunurai naa iaau laana ruk u ra kum rumruma na lotu raap ma iaau aal diat baa diat nurnur un ui, ma iaau raapu diat. ²⁰ Ma baa di aak doko Stepaano, ia baa i wewapua un ui, iaau kaai iaau tur ut

matira, iaau mulaaot ungaai ma diat, ma iaau baboura a kum maalu anundiat baa diat aak dokoi.’ ²¹ Ma i piri karom iaau naa, ‘Un waan, ang tula welwelik wa ui urong karom a taara baa wakir a taara Iudaia.’”

²² A taara diat walangoro a pirpir anun Paaulo tuk taau ut u ra pirpir mi. Namur diat ge ma ra ngaala na ingaandiat naa, “Din aak doko wai! I koina baa a mangaana muaana lenmi in panaai ko ra rakrakaan buaal, pa i koina baa in lalaaun.” ²³ Baa diat ge lenmi, diat paa wa anundiat kum maalu baa diat burung baat anundiat minong mai, ma diat ong lamlamira in kabu unaanga nate. ²⁴ Ma a ngaala na mukmuga i naagagoni baa din ben Paaulo u ra ruma anu ra kum tena wineium, ma din raapui ma din tiri kupi din manaana baa aawa a kabina maa a taara diat ge lenmi uni. ²⁵ Baa diat wi taai ma ra kum sen, kupi diat a raapui, Paaulo i piri karom a mukmuga anu ra kum tena wineium baa i tur marawaai karomi naa, “Lelawaai, i takado ku baa muaat a raapu ta te Rom, baa pa di naagagoni utbaai?”

²⁶ Baa a mukmuga anu ra taara na wineium i walan-goroi, i waan karom anuna mukmuga, ma i piri taana lenbi, “Aawa mi u nem na paami? Maa a muaana mi a te Rom.” ²⁷ Io, a ngaala na mukmuga i waan karom Paaulo ma i tiri naa, “Aai,

wapua iaau. Ui a te Rom, ni?” Ma i baalui naa, “Maia. Iaau a te Rom.” ²⁸ Ma a ngaala na mukmuga i piri naa, “Iaau kaai iaau kul a naagagon kupi ang te Rom ma ra ngaala na maani.” Ma Paaulo i baalui naa, “Iaau pate. Di buta iaau ut a te Rom.” ²⁹ Ma diat, baa diat nem na tiri, diat tur wer-aan gagaa maut koni. Ma baa a ngaala na mukmuga i nunurai naa Paaulo a te Rom, i burut, maa ia wi taai ma ra sen.

Paaulo i tur namataa ra taara na kiwung

³⁰ U ra bung namur taana, baa a ngaala na mukmuga i nemi kupi in manaana wakaak paa u ra utnaa baa a taara Iudaia diat takuna Paaulo uni, i palaa wa a sen, ma i wetulaa kup a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma a taara na kiwung raap kaai, kupi diat a waan ungaai. Ma i ben aperi paa Paaulo, ma i watur taai namuga namataandiat.

23

¹ Ma Paaulo i babo takado karom a taara na kiwung, ma i piri lenbi, “A kum tateng liklik, tuk u ra bung mi iaau aa waanwaan takado namataan God, ma in bal-aang pa i takuna iaau un ta utnaa.” ² Ma Aanania a mukmuga na tena wetabaar karom God, i tula diat baa diat tur marawaai karom Paaulo naa, “Muaat a paar a waana.” ³ Ma Paaulo i piri taana, “God in paar ui, ui u welaar ma ra papaara ruma

di pen taai ma ra kabaang, iaku nabalaana i aaka raap. Lelawaai mi, u ki kupi un naagagon iaau welaar ma ra pirpir na Naagagon, iaku ui u bubur a Naagagon baa u wetulaa kupi din paar iaau.”⁴ Diat baa diat tur marawaai karomi diat piri naa, “Lelawaai, u nemi kupi un pir aakaka a mukmuga na tena wetabaar karom God?”⁵ Ma Paaulo i piri taan diat naa, “A kum tateng liklik, pa iaau nunurai naa ia a mukmuga na tena wetabaar karom God, maa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, ‘Koku u pir aakaka ta mukmuga anu ra num taara.’”
Pin 22:28

⁶ Paaulo ia nunurai naa raa taara kon diat, a kum Saadukaario, ma raa taara kaai a kum Parisaario, io, i wewataai u ra kiwung lenbi, “A kum tateng liklik, iaau a Parisaario, ma a natu ra Parisaario, mi di takuna iaau kabina u ra nung nurnur u ra lalaaun balet anundiat baa diat maat.”⁷ Baa ia pir taai lenmaa, a kum Parisaario ma ra kum Saadukaario diat turpaa wengangaar, ma pa i raa ma a nuknukindiat u ra kiwung.⁸ Maa a kum Saadukaario diat nurnur naa pa ta lalaaun balet ko ra minaat, ma pa ta aangelo, ma pa ta nion, ma a kum Parisaario diat nurnur un ditul raap.⁹ Ma diat turpaa a ngaala na purpuruan, ma raa kum Parisaario, diat baa a kum tena wawer u ra kum Naagagon, diat tur, ma diat weol na pirpir, ma diat piri

lenbi, “Pa miaat baat paa ta aakaina utnaa baa a muaana mi i raara uni. Daat a lawaai ma? Kaduk baa ta nion, baa ta aangelo ia pirpir taau karomi.”¹⁰ Ma baa ia ngaala a wengangaar, ma diat aa turpaa wineium, a ngaala na mukmuga anu ra kum tena wineium i burut, kaduk diat a um aakaka taa Paaulo. Ma i tula wa a taara na wineium, kupi diat a waan ma diat a aal paai ko ra taara, ma diat a ben paai kup a ruma anu ra taara na wineium.

¹¹ U ra marum, a Tadaaru i waan paat paa karom Paaulo, ma i piri taana naa, “Koku u burut, un tur dekdek. U aa wewapua kaapa taau un iaau min Ierusalem, lenmaa un wewapua kaapa utkaai un iaau irong Rom.”

Diat wepaak kupi diat a aak doko Paaulo

¹²⁻¹³ Keke paat balet raa bung na malaana, raa kum te Iudaia diat welaar ma 40 ma i puka diat pirpir ungaai paa kupi diat a weweliman, naa pain diat a wangaan, ma pain diat a inim, tuk ut baa diat aa aak doko wa Paaulo.¹⁴ Diat waan karom a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma a kum mukmuga u ra lotu, ma diat piri naa, “Miaat aa weweliman paa naa pain miaat a aan ta utnaa tuk ut baa miaat aa aak doko wa Paaulo.¹⁵ Miaat nemi naa muaat ungaai ma ra taara na kiwung, muaat a taar wa a pirpir karom a ngaala na mukmuga anu

ra kum tena wineium ma muaat a waruga paa Paaulo koni, kupi in tula wai karom muaat. Muaat a piri naa muaat nem na walangoro ta pirpir kaapa balet koni. Io miaat, miaat a aak doko wai ku u ra aakapi baa pa in waan paat utbaai karom muaat.”

¹⁶ Baa a labaan Paaulo i walangoro a pirpir na wepaak mi, i waan kup a ruma anu ra kum tena wineium, ma i wapua Paaulo uni. ¹⁷ Ma Paaulo i wataa paa raa mukmuga anu ra kum tena wineium, ma i piri taana naa, “Un ben a baarmaan bi karom anumuaat ngaala na mukmuga, maa i nem na wapuai un raa pirpir.” ¹⁸ Ma i ben paai karom a ngaala na mukmuga ma i piri lenbi, “Paaulo, ia baa di wakarabusi, i wataa pa iaau karomi, ma i aaring iaau kupi ang ben taa a baarmaan mi karom ui, kupi in wapua ui un raa pirpir.” ¹⁹ A ngaala na mukmuga i paam paa a limaana ma i ben ino paai, ma i tiri naa, “Aawa maa u nemi naa un piri taang?” ²⁰ Ma i piri lenbi, “A kum taara Iudaia diat aa wepaak paa naa diat a waruga paa Paaulo kon ui, kupi un tula wai unaburu karom a taara na kiwung, kupi diat a walangoro ta pirpir kaapa balet koni. ²¹ Koku u taraam taan diat, maa 40 ma i puka a taara diat aa paraau kupi. Maa diat aa weweliman paa naa, pa diat a wangaan ma pa diat

a inim, tuk ut baa diat aa aak doko wa Paaulo. Ma mi diat ki walaang kup anum ta nimulaaot.” ²² Ma a ngaala na mukmuga i turbaati naa, “Koku u wapua taa te naa u aa wapua ta iaau u ra utnaa mi.” Ma namur i tula wai.

Di ben paa Paaulo karom Pelik

²³ A ngaala na mukmuga anu ra kum tena wineium maa i wataa paa a ru mukmuga karomi ma i piri naa, “Mur a waninaar 200 na tena wineium, ma 70 tena wineium baa diat ki u ra kum os, ma 200 na tena wineium baa diat lo a kum bele, ma muaat a waan un 9 na pakaana bung mi u ra marum urong Kaaisaaria.” ²⁴ Ma i wapua diaar utkaai naa, “Mur a ben ta ru os, kupi Paaulo in waan mai. Muaat a baboura baat wakaaki tuk muaat a waan paat mai karom Pelik, a ngaala na mukmuga ko ra mataanitu.” ²⁵ Ma i timu a buk lenbi karomi:

²⁶ Iaau Klaudio Lisia, iaau tintimu karom ui Pelik a ngaala na mukmuga ko ra mataanitu.

A maarmaari karom ui,

²⁷ A muaana mi baa iaau tula wai karom ui, a kum taara Iudaia diat paam akoto paai, ma marawaai diat a aak dokoi. Iaku miaat ma ra kum tena wineium, mi-aat waan paat, ma miaat walaan paai, maa iaau aa manaana paa uni baa ia a te Rom. ²⁸ Ma iaau nemi naa ang manaana u ra utnaa di takunai uni, ma iaau

ben paai karom anundiat kiwung. ²⁹ Mi iaau kaapa uni baa di takuna biaai ku u ra nundiat kum naagagon ko ra lotu, ma pa i paam ta aakaina utnaa baa in karabus uni, baa din aak dokoi uni. ³⁰ Ma di wapua iaau naa diat aa wepaak kup a muaana mi kupi diat a aak dokoi, io, iaau tula gagaa wai karom ui. Ma iaau aa wapua ta diat baa diat takunai naa diat a waan karom ui ma ra nundiat wetakun uni. Ma raa ku ia ma i raap.

³¹ Io, a taara na wineium diat ben paa Paaulo u ra marum urong Aantipaatri, lenutmaa di pir taai taan diat. ³² Ma u ra bung namur, a taara na wineium baa diat ki u ra kum os, diat waan aakit ma Paaulo, ma raa taara na wineium kaai diat waan talili balet unaanga Ierusalem. ³³ Baa diat waan paat Kaaisaaria, diat taar taa a buk karom Pelik, a ngaala na mukmuga ko ra mataanitu, ma diat taar taa Paaulo karomi. ³⁴ Ma baa Pelik ia luk taa a buk, i tiri Paaulo naa, "Ui kon woi na papaar?" Ma baa ia manaaana paa naa Paaulo a te Kilikia, i piri naa, ³⁵ "Diat baa diat takuna ui, baa diat a waan paat urin, io, ang walangoro a utnaa baa diat a takuna ui uni." Ma i wetulaa baa din baboura baati u ra ruma anun Erodes.

24

A taara Iudaia diat takuna Paaulo

¹ Baa ia raap lima na bung, Aanania, a mukmuga na tena wetabaar karom God ma raa kum mukmuga ko ra lotu, ma Tertulo, a tena manaana u ra kum naagagon, diat waan paat irong Kaaisaaria, ma diat wapua Pelik a ngaala na mukmuga ko ra mataanitu u ra nundiat kum wetakun un Paaulo. ² Baa di aa wataa paa Paaulo, Tertulo i turpaa a pirpir uni lenbi,

"Pelik, ui a ngaala, miaat ki wakaak a ngaala na iwan u ra maalmaal na balaa ra num naagagon. Mongoro na tinawa i waan paat u ra nundaat papaar maa kabina ui a tena manaana, ma ra num naagagon i takado. ³ Miaat ma ra taara ko ra kum taamaan raap, miaat gaaia paa anum kum naagagon ma miaat waatung wakaak aakit karom ui uni. ⁴ Io, pang pirpir mongmongoro, kaduk ang watalangan ui. Iaau aaring ui baa un maari miaat ma un walangoro anumiaat ta kinalik na pirpir.

⁵ Miaat baboi naa a muaana mi a tena pet apurpuruan, ma i turpaa a kum purpuruan naliwan karom a taara Iudaia u ra rakrakaan buaal raap. Ma ia a mukmuga un raa warwaruga na lotu di waatungi naa a lotu Naasaret. ⁶⁻⁸ Ma i nemi naa in baana dur a ruma na wetabaar kupi in dur u ra mataan God. Iaku

miaat paam akoto paai.* Baa ui ut un tiri Paaulo, io, un manaana taana u ra kum utnaa mi miaat takunai uni.”⁹ Baa Tertulo ia pirpir raap, raa taara Iudaia kaai diat waraaut u ra wetakun, diat piri naa i lingtatuna ut a kum utnaa mi.

Paaulo i pirpir kaapa namataan Pelik

¹⁰ Baa Pelik, a ngaala na mukmuga ko ra mataanitu, i paak mataana karom Paaulo kupi in pirpir, io, Paaulo i piri naa, “Iaau gaايا baa ang pirpir baat iaau kon ui, maa iaau nunurai naa u aa tena naagagon mongoro na kilaala karom a taara mi. ¹¹ Baa un wetiri, io, un manaana, i ¹² a bung baat taai ku, iaau waan paat inaanga Ierusalem, kupi ang lotu. ¹² Ma pa diat babo taa te baa mir a wengangaar mai u ra ruma na wetabaar, ma pa diat babo ta iaau kaai baa ang wapurpuruan a kor na taara u ra kum ruma na lotu, baa u ra balaa ra taamaan. ¹³ Ma pa diat a walingtatuna laar paa anundiat kum wetakun karom ui u ra kum utnaa mi baa diat takuna iaau uni.

¹⁴ “Io, mi ang wapua kaapa ui naa, iaau murmur a Aakapi anun Kaarisito, baa diat waatungi ma ra warwaruga na lotu. Iaku u ra lotu mi, iaau lotu ut

karom God anu ra numiaat wuna taara taanga namuga, ma iaau nurnur u ra kum utnaa raap baa di aa timu taai u ra kum Naagagon ma u ra kum buk anu ra kum propet. ¹⁵ Anung nurnur un God i welaar ma ra taara mi. Iaau kaai iaau ki walaang ma ra nurnur baa God in watur paa balet a koina taara ma ra aakaina taara ko ra minaata. ¹⁶ Lenmaa iaau ongor aakit kupi anung lalaun in takado namataan God, ma namataa ra taara kaai.

¹⁷ “Iaau ki ingen paa kon Ierusalem a kabaana kilaala ut, io, namur iaau waan talili unaanga kupi ang lo a maani na wetabaar karom anung taara, ma kupi ang taar kaai a kum wewagua kupi din tun diat welaar ma ra wetabaar karom God. ¹⁸ Namuga baa pa iaau ruk utbaai u ra ruma na wetabaar iaau aa paam raap taa a kum naagagon kupi ang gomgom namataan God. Baa iaau aa ruk kupi ang paam a pina-paam na wetabaar, pa diat baraata iaau ma ta mongoro na taara, ma pa iaau paam kaai ta purpuruan. ¹⁹ Iaku raa taara Iudaia taangirong u ra papaar Asia diat ki u ra ruma na wetabaar u ra bung maa baa diat paam akoto pa iaau. Baa ta utnaa diat a takuna iaau uni, in koina kupi diat ut diat a

* **24:6-8:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Ma miaat nuki naa miaat a naagagoni welaar ma ra numiaat kum Naagagon. Iaku Lisia a ngaala na mukmuga anu ra kum tena wineium i ruk ma i aal ingen paai ko ra limaamiaat ma ra dekdek. Ma i wetulaa naa miaat baa miaat takuna a muaana mi, miaat a waan karom ui ma miaat a tur namataam.*

waan urin ma diat a takuna iaaun namataam. ²⁰ Ma i koina baa diat baa kuri diat, diat a pir ta aakaina utnaa baa diat baat paai un iaaun, baa iaaun tur namataa ra taara na kiwung inaanga Ierusalem. ²¹ Naapi duk, diat takuna iaaun u ra nung raa pirpir ku. Baa iaaun tur namataandiat, iaaun pirpir dekdek lenbi, 'Iaaun tur u ra naagagon namataamuaat mari, kabina iaaun nurnur u ra lalaaun balet ko ra mi-naat.'"

²² Pelik i kaapa wakaak ut u ra lotu mi di waatungi ma ra Aakapi anun Kaarisito, ma i wango taa kumun a naagagon, ma i piri naa, "Baa Lisia, a ngaala na mukmuga anu ra taara na wineium in waan paat, ang ung maraagaam ta naagagon u ra wetakun mi." ²³ Ma i wapua a mukmuga anu ra kum tena wineium naa, "Paaulo in ki na karabus u ra num naagagon. Un babourai ma ra maarmaari, ma koku u turbaat wa a kum teptepaana baa diat a waraauti."

Paaulo i pirpir karom Pelik ma Daarusila

²⁴ Raa kabaana bung baat taai, Pelik i waan paat balet, diaar ma ra nuna taulaa Daarusila, a tabuan Iudaia. Pelik i wetulaa kup Paaulo, ma i walangoro anuna pirpir u ra nurnur un Kaarisito Iesu. ²⁵ Baa i pipipir u ra takado na mangamangaan, ma u ra mangamangaan baa te in naagagon kado paa anuna lalaaun, ma u ra naagagon kaai anun God kup a

lalaaun namur, Pelik i burut, ma i piri naa, "Paaulo, un waan kumun. Un ta bung baa ang laangalaanga, io, ang wetulaa balet kup ui." ²⁶ Ma i nemi utkaai naa Paaulo in wakadoi ma ta maani, kupi in palaa wai. Io, i wetwetulaa liklik kupi, ma diaar pirpir ungaai.

²⁷ Baa a ru kilaala ia raap, Pokio Pesto i kiaana wa Pelik. Iaku Pelik pa i palaa wa utbaai Paaulo, maa i nemi naa in wagaai a taara Iudaia.

25

Paaulo i tur namataan Pesto

¹ Io, baa Pesto ia waan paat u ra taamaan Kaaisaaria u ra papaar baa in naagagoni, i ki paa ku tula bung, ma namur i waan unaanga Ierusalem.

² Ma a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum mukmuga anu ra taara Iudaia, diat wapuai u ra wetakun un Paaulo.

³ Ma diat aaring Pesto kupi in taraam karom diat, ma diat piri naa, "Un maari miaat ma un tula wa Paaulo urin Ierusalem." Maa diat aa wepaak paa kupi diat a aak dokoi ku naliwan u ra nuna winawaan. ⁴ Ma Pesto i piri ku taan diat naa, "Paaulo i ki ut irong Kaaisaaria, ma iaaun kaai marawaai kupi ang waan balet ku urong. ⁵ I koina baa ta kum mukmuga kon muaat miaat a weur urong, ma baa ta utnaa a muaana mi i raara uni, io, muaat a takunai mai marong."

⁶ Baa Pesto ia ki ungaai paa ma diat 8 na bung, baa 10 bung duk, i waan talili balet urong Kaaisaaria. Ma u ra bung namur taana, i turpaai kupi in naagagon, ma i wetulaa kupi din ben Paaulo karomi. ⁷ Baa Paaulo ia waan paat, a taara Iudaia taanginaanga Ierusalem diat tur lili paai, ma diat takunai ma mongoro na mawaat na wetakun, iaku pa diat pir ta utnaa kupi in walingtatuna paa anundiat wetakun karomi. ⁸ Ma Paaulo i pirpir baat ia ut lenbi, "Pa iaau paam ta niraara u ra kum Naagagon anu ra taara Iudaia, baa u ra ruma na wetabaar, baa karom a Kaaisaar, a king anu ra mataanitu Rom."

⁹ Pesto i nemi kupi in wagaai paa a taara Iudaia, ma i tiri Paaulo lenbi, "Lelawaai, un taraam ku baa un waan unaanga Ierusalem, kupi ang naagagon ui u ra kum wetakun mi manaanga?" ¹⁰ Ma Paaulo i piri, "Mi iaau tur u ra naagagon anu ra Kaaisaar, ma i takado baa din naagagon iaau ut main. Pa iaau paam ta niraara karom a taara Iudaia, maa u aa nunurai kaai. ¹¹ Baa iaau aa paam aakaina ma baa iaau aa paam taa ta utnaa i welaar kupi ang wirua uni, i koina ku baa ang wirua. Iaku baa a kum utnaa mi diat takuna iaau mai pa i lingtatuna, pain te in taar ta iaau taan diat. Iaau aaring kupi a Kaaisaar ut in walangoro a naagagon un iaau." ¹² Baa Pesto ia pir-

pir paa ma diat u ra kiwung, i piri naa, "Mi u aa aaring kupi un waan karom a Kaaisaar, io, ang taar wa ui urong Rom karom a Kaaisaar."

Aagripa ma Bernike diaar nem na walangoro Paaulo

¹³ Baa ia raap ta kum bung, King Aagripa diaar tenalik ma Bernike a tabuan, diaar waan paat irong Kaaisaaria, ma diaar pirpir na gaaia paa Pesto u ra nuna kini na munuga. ¹⁴ Baa diaar ki mongoro na bung matira, Pesto i wapua a king un Paaulo, ma i piri lenbi, "Raa muaana kuri, Pelik i wakarabusi. A muaana maa kuri utbaai ia, ma Pelik ia ngo ko ra nuna pinapaam. ¹⁵ Ma baa iaau ki inaanga Ierusalem, a kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra kum mukmuga anu ra taara Iudaia diat wapua iaau u ra wetakun uni, ma diat aaring iaau kupi ang naagagoni kupi din aak dokoi. ¹⁶ Ma iaau wapua diat naa, 'Wakir a mangamangaan anu ra taara Rom, baa di taar taa ta muaana kupi din naagagoni naa in maat, baa pa diat tur ungaai utbaai ma diat baa diat takunai, kupi ia kaai in pirpir baat ia ut ko ra kum wetakun.'

¹⁷ "Baa diat waan paat ungaai main, pa iaau pet abil-biling. Raa bung ku namur taana, iaau ki u ra kiki na naagagon, ma iaau wetulaa kupi din ben paa a muaana maa. ¹⁸ Baa a taara na wetakun diat tur kupi diat a pirpir, wakir diat takunai ma

ta aakaina utnaa welaar ma iaau nuki. ¹⁹ Diat takunai ku un ta kum utnaa taanga u ra nundiat wuna lotu, ma un raa muaana, a iaana Iesu baa i maat, iaku Paaulo i piri naa ia lalaaun balet. ²⁰ Pa iaau kaapa ma pa iaau nunurai baa ang wetiri lelawaai u ra kum utnaa mi. Io, iaau tiri kupi in waan unaanga Ierusalem ma din naagagoni u ra kum wetakun man-aanga. ²¹ Iaku, baa Paaulo i aaring kupi a Kaaisaar in naagagoni, iaau wetulaa kupi in ki kumun main u ra karabus, tuk u ra bung baa ang tula wai urong Rom karom a Kaaisaar.” ²² Ma Aagripa i piri taan Pesto naa, “Iaau kaai, iaau nemi naa ang walangoro a muaana mi.” Ma Pesto i piri lenbi, “Unaburu un walangoroi.”

²³ Io, u ra bung namur taana, Aagripa ma Bernike diaar waan paat ma di maar diaar ma ra aalawur minong anu ra kum ngaalan-gaala. Diat waan paat ungaai ma ra kum mukmuga anu ra taara na wineium, ma ra kum mukmuga taanga u ra taamaan maa. Baa diat aa ruk u ra ruma na ki-wung, Pesto i wetulaa kup Paaulo, ma di ben paai. ²⁴ Ma Pesto i piri lenbi, “King Aagripa, ma muaat kaai a taara baa daat kiki ungaai main, muaat babo a muaana mi. A taara Iudaia raap taangi-naanga Ierusalem ma main kaai diat aaring iaau kupi ang naagagoni, ma diat gege naa pa i takado balet kupi

in lalaaun. ²⁵ Iaku pa iaau tiri baraata paa ta utnaa baa din aak dokoi uni. Ma baa i aaring kupi a Kaaisaar in naagagoni, io, iaau nuki naa ang tulai karomi. ²⁶ Pa iaau nunura mulu ta utnaa baa ang timu kotoi uni karom a Kaaisaar. Kuri iaau ben taai namataam, King Aagripa, ma namataamuaat ma muaat a tiri taai kupi ang nunura ta utnaa baa ang timui. ²⁷ Maa iaau nuki naa pa i ot kupi ang tula ta karabus karom a Kaaisaar, ma pa di timu koto ta utnaa baa di takunai uni.”

26

Paaulo i pirpir kaapa namataan King Aagripa

¹ Aagripa i piri taan Paaulo, “Iaau mulaaot kupi un pirpir kaapa u ra kum wetakun un ui.” Ma Paaulo i kado tato a limaana ma i turpaai kupi in pirpir baat ia ut lenbi, ² “King Aagripa, iaau gaai aakit kupi ang tur u ra mugaana mataam ma ang pirpir baat iaau u ra kum utnaa raap baa a taara Iudaia diat takuna iaau uni. ³ Maa ui a tene u ra kum mangamangaan anu ra taara Iudaia ma u ra kum utnaa kaai baa diat weol na pirpir uni. Ma mi iaau aaring ui baa un ki wowowon ma un walangoro iaau.

⁴ “A taara Iudaia raap diat nunura anung mangaana lalaaun baa iaau ki u ra nung taamaan turpaai utbaai baa iaau naat ma inaanga utkaai Ierusalem. ⁵ Diat nunura iaau taanga namuga,

ma baa diat nemi, diat ut diat a pirpir kaapa uni naa iaau murmur ut a mangamangaan anu ra kum Parisaao. Miaat raa kikil ko ra taara Iudaia baa miaat murmur ot raap paa a kum Naagagon u ra numiaat lotu. ⁶ Ma mi iaau tur main u ra naagagon kabina maa iaau nurnur u ra weweliman baa God ia paam taai karom anumiaat wuna taara taanga namuga. ⁷ Anumiaat 12 wuna taara diat ki walaang ma ra nurnur kupi din paam ot paa a weweliman maa karom diat, ma diat lotlotu karom God u ra bungbung na mage ma u ra bungbung na marum raap. Io, King, maraa ut ia a utnaa maa a taara Iudaia diat takuna iaau uni, maa iaau kaai iaau nurnur u ra weweliman maa. ⁸ I lelawaai maa muaat mi muaat nuki naa God pa in pet laar paai kupi in watur balet a kum minaat?

⁹ “Iaau kaai, namuga iaau nuki ut naa i koina baa ang walaara raap taa a kum dekdek na aakapi baa ang turbaat a taara kupi koku diat nurnur u ra iaan Iesu, a te Naasaret. ¹⁰ Ma iaau paam a kum pinapaam mi inaanga Ierusalem. Iaau waan ma ra naagagon anundiat a kum ngaala na tena wetabaar karom God, ma iaau waruk mongoro na tena nurnur u ra karabus. Ma baa di aak doko diat, iaau kaai, iaau mulaaot kupi diat a maat. ¹¹ Mongoro na pakaan iaau ruk u ra kum rumruma na lotu kupi ang wakadik

diat, ma iaau wowo pa diat kupi diat a pir ta aakaina pirpir un Iesu. Iaau laana kaankaan dekdek karom diat, ma ta kum pakaan iaau waan utkaai un raa kum taamaan ingen, kupi ang baat pa diat ma ang wakadik diat.

Paaulo i pirpir kaapa u ra nuna bung na nukpuku
(Aap 9:1-19; 22:6-16)

¹² “Io, raa bung na wanua iaau waan balet ma ra nung pinapaam lenbi, welaar ma ra naagagon anu ra kum ngaala na tena wetabaar karom God ma ra wetulaa anundiat urong Damaasko. ¹³ Aai, King, u ra ngaala na mage, baa iaau waan u ra aakapi iaau babo a ngaala na kaapa taanginaanga u ra maawa, i baarabaara aakit taa ra kaapa i ra in mage, ma i puua lilili iaau ungaai ma diat baa miaat weur. ¹⁴ Baa miaat aa puka raap napia, iaau walangoro in ingaan raa i piri karom iaau u ra pirpir Ebraaio naa, ‘Saul, Saul, aawa kabina maa u baanbaanaakaka iaau? Ui ut u um pa ui ma ra kum kinadik baa u paami un iaau.’ ¹⁵ Ma iaau tiri naa, ‘Tadaaru, woi ui?’ Ma a Tadaaru i baalu iaau lenbi, ‘Iaau Iesu, baa u baanbaanaakaka iaau. ¹⁶ Un tur ma ra ru kakim. Iaau waan paat karom ui, maa iaau pilak pa ui, kupi un paam anung pinapaam ma un wewapua kaapa u ra kum utnaa u aa babo taai un iaau, ma u ra kum utnaa kaai

baa ang waiaai taam. ¹⁷ Ma ang walaaun ui ko ra taara Iudaia, ma ko ra taara ingen utkaai, diat baa ang tula ui karom diat. ¹⁸ Un wababo a mataandiat kupi diat a waan tapuku ko ra baboto kup a kaapa, ma ko ra dekdekin Saataan kup God, kupi din una wa nundiat kum aakaina mangamangaan, ma diat a ki ungaai ma diat baa iaau pilak pa diat kupi anung gomgom na taara, diat baa diat nurnur un iaau.’

Paaulo i pirpir kaapa u ra nuna pinapaam

¹⁹ “Io, King Aagripa, pa iaau patut u ra binabo mi taanginaanga u ra maawa. ²⁰ Iaau warawaai muga irong Damaasko ma Ierusalem ma u ra kum taamtaamaan u ra papaar Iudaia raap, ma namur karom diat kaai baa wakir a taara Iudaia, naa diat a nukpuku, ma diat a waan talili karom God, ma diat a paam a kum pina-paam, baa in waiaai naa diat aa nukpuku. ²¹ Mi ia a kabina baa a taara Iudaia diat paam akoto pa iaau u ra ruma na wetabaar, ma diat nemi naa diat a aak doko iaau. ²² Iaku God i waraaut iaau tuk mi, io, iaau tur main namataam ma iaau pirpir kaapa karom a taara baa ku, ma ra kum ngaalangaala kaai. Pa iaau pir ta matakina utnaa, iaau pirpir ku u ra utnaa baa Moses ma ra kum propet diat aa wewapua taau uni baa in waan paat. ²³ Diat piri naa Kaarisito in maat, ma ia a mugaana baa

in lalaaun balet ko ra minaat ma in wewapua u ra kaapa karom a taara Iudaia ma karom a taara ingen kaai.”

²⁴ Baa kuraa utbaai i pirpir baati, Pesto i ge dekdek karomi naa, “Paaulo, u longlong. Anum ngaala na wawer ia baana longlong pa ui.” ²⁵ Paaulo i piri naa, “Pesto, ui a ngaala, pa iaau longlong. Anung pirpir i lingtatuna ma i taar kuku-raaina. ²⁶ A king i nunura ut a kum utnaa mi, ma iaau laangalaanga kupi ang pirpir kaapa uni. Maa iaau nunurai naa pa ta utnaa i wawalipa ko ra mataana ma ra nuna walwalangor, maa a kum utnaa mi i waan paat, wakir di paam inoi. ²⁷ King Aagripa, lelawaai, u nurnur u ra kum propet? Iaau nunurai naa u nurnur.” ²⁸ Aagripa i tiri Paaulo naa, “Lelawaai, u nuki naa un ta lik naat na pakaana bung ku un puku pa iaau, kupi iaau kaai a te Kaarisito?” ²⁹ Paaulo i baalui naa, “Baa ta kinalik baa ta ngaala na pakaana bung, ang aaraaring karom God un ui. Iaku wakir ang aaraaring un ui ku, un muaat raap kaai baa muaat walangoro iaau mi, kupi muaat a welaar ma iaau, iaku koku di ung a sen un muaat.”

³⁰ Ma a king i tur, ma Pesto ma Bernike, ma diat kaai baa diat ki ungaai mai. ³¹ Baa diat waan pari, diat pipipir ma diat piri lenbi, “A muaana mi pa i paam ta aakaina utnaa baa in wirua uni, ma baa in karabus

uni.”³² Ma Aagripa i piri taan Pesto naa, “Baa gun a muaana mi pa i aaring kupi a Kaaisaar in naagagoni, io, i koina ku baa din palaa wai.”

27

Paaulo i kaa u ra paraau urong Rom

¹ Baa di aa naagagon taai kupi miaat* a kaa u ra paraau urong u ra papaar Itali, di taar taa Paaulo, ma raa kum karabus kaai, taan raa mukmuga a iaana Iulias, ko ra taara na wineium anu ra Kaaisaar.² Miaat kaa un raa paraau baa taangi-naanga Aadraamiteno, baa in waan kupi in pukaai waanwaan u ra kum taamaan nakono u ra papaar Aasia. Baa miaat kaa, a paraau i waan. Miaat weur ma Aaristaarko taanga u ra taamaan Tesalonika u ra papaar Maakedonia.

³ Baa i keke paat raa bung bulung, miaat pukaai aagil paa Sidon. Iulias i maari Paaulo, i mulaaot wai baa in waan paa karom a kum teptepaana, kupi diat a tabaarai ma ra aawa maa i iba kupi.⁴ Baa a paraau i waan balet, a dadaip i um miaat taanga namuga, io, miaat kalaa op u ra lolo Kipro.⁵ Namur, miaat waan nataai marawaai a ru papaar Kilikia ma Paampilaa, ma miaat pukaai irong Mira, u ra papaar Likia.⁶ Matira, Iulias i waan karom raa paraau

taangirong Aaleksaandera, baa in waan urong Itali, ma i wakaa ta miaat uni.⁷ Ma mongoro na bung miaat waan wowowon ku, maa i dekdek aakit karom miaat a winawaan urong Kinido. A dadaip i dekdek, ma pa miaat pet laar paai kupi miaat a waan takado, io, miaat kalaa op u ra lolo Keretaa marawaai Saalmone.⁸ I dekdek utbaai a dadaip, baa miaat kalaa raraat nakono, ma miaat waan paat un raa wanua, a iaana A Koina Kiki Op, i marawaai a taamaan Laaseaa.

⁹ Miaat aa ki wa mongoro na bung, ma mi a winawaan nataai ia dekdek, maa a Bung na Winawel ia raap ma i marawaai a kum kalaang na dadaip.† Io, Paaulo i pir-pir dekdek karom diat naa, “Koku daat waan.”¹⁰ I piri naa, “A kum taara! Iaa baboi naa baa daat a waan ku, a paraau in wirua ungaai ma ra kum utnaa, ma daat kaai daat a wirua.”¹¹ Iaku a kiaapten diaar ma ia baa anuna paraau, pa diaar taraam karom Paaulo. Ma Iulias kaai pa i nurnur un Paaulo, i nurnur ut u ra pir-pir anu ra kiaapten ma ia baa anuna paraau.¹² A wanua diat ki iaai pa i koina kupi diat a ki wa a kum kalaang na dadaip iaai, io, mongoro kon diat diat piri naa, “I koina baa daat a waan aakit ku urong Ponike, kupi daat a ki walaanga wa a dadaip

* 27:1: Lukaa i timu “miaat”, kabina i waan ungaai ma Paaulo. † 27:9: A kum kalaang namur taa ra Bung na Winawel i laana dadaip irong.

matira.” Ponike a koina kiki op irong u ra lolo Keretaa. A kiki op maa i babo kup a wanua baa in mataana mage i laana lop iaai.

A ngaala na dadaip i waan paat

¹³ Baa diat baboi naa a koina dadaip taanga u ra pa-paara taubaar i waan paat, diat nuki naa i koina ku u ra winawaan. Diat aal paa aagaa, ma diat raraat waan-waan nakono u ra lolo Keretaa. ¹⁴ Ma pa i iwan ku, a dekdek na dadaip aakit i waan paat, di waatungi naa Oiraakilon. I weium pari matira naa ra lolo maa. ¹⁵ Ma baa a dadaip i ip dekdek a paraau, pa i pet laar paai kupi in waan, io, miaat puku wai maku kupi in murmur a dadaip. ¹⁶ Baa miaat welulu op un raa lolo lik, a iaana Kauda, i dekdek aakit karom miaat baa miaat aal tato a gigi. ¹⁷ Iaku diat dekdek ut ma diat aal tato paai unate. Ma diat raau adekdek a paraau ma ra kum rop. Baa diat burut kaduk diat a waan taau u ra maa na woio marawaai Sirti, diat aal apari wa a sel, ma a paraau i aalir biala maku, a dadaip i ip waanawaanai. ¹⁸ Baa i keke paat raa bung bulung, a paraau marawaai ma in tareng taa ra ngaala na dadaip, io, diat ong lop wa a kum utnaa. ¹⁹ Ma u ra wetula bung, a kum boskuru diat ong lop a kum utnaa na paraau. ²⁰ Ma mongoro na bung in mataana mage ma ra kum naangnaang pa

diat babo, ma ra dekdek na dadaip pa i ngo laar paai, pa miaat nuki balet ma naa miaat a lalaaun.

²¹ Mongoro na bung pa diat wangaan. Namur Paaulo i tur namataandiat ma i piri taan diat naa, “A kum taara! Baa gun muaat a walangoro iaau ut ma koku daat waan ingen taangirong Keretaa, pa ta utnaa lenmi in manong daat, ma a paraau ma ra kum utnaa pa in aaka. ²² Ma mi iaau piri taa muaat naa, koku muaat burut. Pain te kon muaat in wirua, a paraau ku in wirua. ²³ Maa nabari u ra marum, raa aangelo anun God i waan paat karom iaau, a God baa iaau tartaraam karomi, ma iaau anuna. ²⁴ Ma aangelo i piri lenbi, ‘Paaulo, koku u burut, un tur ut namataa ra Kaaisaar. Ma diat kaai baa muaat ungaai u ra paraau, God ia taar ta diat taam, kupi muaat a lalaaun raap.’ ²⁵ Ma mi, a kum tateng liklik, koku muaat ngaraa, iaau nurnur un God baa in paam ot paa a utnaa baa i wapua ta iaau uni. ²⁶ Iaku a paraau in ki taau ut u ra maa na woio marawaai un raa lolo.”

²⁷ U ra marum u ra we-14 na bung, a dadaip i ip waanawaana miaat utbaai u ra pakaana taai, di waatungi naa Taai Aadria. U ra ngaala na marum, a kum boskuru diat nuki naa miaat aa aalir marawaai karom ta buaal. ²⁸ Ma diat walaar a dard-arong i ra taai, ma i 20 baluka. Baa namur kinalik diat walaari balet, i 15 ba-

baluka maku. ²⁹ Ma diat burut kaduk miaat a aalir taau un ta mamaa, ma diat ong apari wa waat na aagaa unataai namur taa ra paraau, ma diat aaraaring kupi in keke gagaa. ³⁰ A kum boskuru diat nem na kalaa ino ko ra paraau ma ra gigi. Diat palaa apari paai unataai, ma diat warwaruga naa diat a ung ta kum aagaa namuga taa ra paraau. ³¹ Paaulo i piri taan Iulias ungaai ma ra nuna taara na wineium lenbi, “Baa diat bi diat aa kalaa ino ko ra paraau, pain muaat a lalaaun.” ³² Ma a kum tena wineium diat kutu wa a kum rop ko ra gigi, ma i aalir ingen maut.

³³ Baa ia laar, Paaulo i piri taan diat raap naa, “Muaat a wangaan, maa mi ia 14 na bung muaat aa ki ma ra bunurut, ma pa muaat aan ta utnaa. ³⁴ Ma iaau aaring pa muaat baa muaat a wangaan, kupi muaat a lalaaun. Ma pain te kon muaat in lo ta baaba.” ³⁵ Baa Paaulo ia pir taai lenmi, i lo paa a bred, i waatung wakaak paa uni karom God namataan diat raap, i biki, ma i wangaan. ³⁶ Baa diat baboi, diat raap diat gaai, ma diat kaai diat wangaan. ³⁷ Miaat raap u ra paraau, miaat welaar ma 276 miaat. ³⁸ Baa diat aa maaur, diat ong alop wa a kum utnaa na winangaan unataai, kupi a paraau in baanabaana.

³⁹ Baa i mage, diat babo a buaal, iaku pa diat babo lele paai. Diat babo paa ku raa ololo baa nakono i woio, ma diat piri naa i koina ku duk baa diat a walaari kupi diat a waan pari ma ra paraau iaai. ⁴⁰ Namur diat palaa wa a kum aagaa, ma diat waan kon diat nataai, ma diat palaa wa kaai a kum rop ko ra ru wo na stia, ma diat aal palaa a mugaana sel namuga u ra paraau kupi a dadaip in ip apari diat unakono. ⁴¹ Iaku a paraau i ki maut u ra mamaa na woio, a mataa ra paraau i ki kuua taau matira, pa i pet laar paa ma a winawaan. Namur a kum ngaalangaala na top diat raapu pagaal paa a ngo ra paraau ma i tareng maut. ⁴² Ma a kum tena wineium diat nem na aak doko a kum karabus, kaduk ta taara kon diat, diat a ngaa pari, ma diat a welulu ong. ⁴³ Iaku Iulias, a mukmuga anu ra kum tena wineium i nemi naa in walaan Paaulo, ma i turbaat wa diat. Ma i naagagon diat ma ra pirpir lenbi, naa diat baa diat nunura a ngaangaa, diat a irok lop, ma diat a ngaa muga unakono. ⁴⁴ Ma diat baa pa diat nunurai, diat a aalir murmur ma ra kum palaang, baa ta kum utnaa ko ra paraau. Lenmaa diat raap diat ngaa pari unakono ma diat lalaaun.

28

A paraau i wirua ma a taara diat lalaaun

Irong Melita

¹ Baa miaat aa lalaaun pila, miaat manaana maraagaam u ra lolo maa, baa a iaana Melita. ² A taara taanga matira diat maari aakit miaat, diat wakaa taa a nguan ma diat ben pa miaat raap, maa i baata ma i madiring aakit. ³ Baa Paaulo i lo paa a kewe na diwaai, kupi in wakarangaap a nguan mai, io, raain aakaina wui i kakaa paat ko ra kewe maa, kabina u ra wuwan, ma i kakaraat taau u ra limaana ma i kete uni. ⁴ Ma baa a taara taanga matira u ra lolo diat baboi naa ina wui i kete taau u ra limaana Paaulo, diat piri-piri wetwetalaa karom diat lenbi, "A muaana mi, a tena aak doko taara duk, maa ia lalaaun pila taanga nataai, iaku a god na binabaalu pa i mulaot kupi in lalaaun balet." ⁵ Ma Paaulo i ong pilaaka wa ina wui ko ra limaana unaanga u ra nguan, ma pa i aaka uni. ⁶ Diat nuki naa a limaana in urung, baa in puka pari ma in maat kakaian. Iaku, baa diat ki walaang a ngaala na pakaana bung, ma pa ta aakaina utnaa i waan taau uni, io, diat puku balet a nuknukindiat, ma diat nuki naa Paaulo raa god.

⁷ Raa ngaala na muaana taanga u ra lolo mi, a iaana Popilio, anuna kum pia i ki marawaai. I ben pa miaat u ra nuna ruma, ma i gaai pa miaat. Ma miaat ki paa tula bung u ra nuna ruma. ⁸ Ma tamaan Popilio i inep, i malaapaang ma ra

ina wuwan, ma in balaana i waan. Io, Paaulo i ruk karomi, ma i aaraaring, ma i ung a ru limaana nate uni, ma i walaangalaanga paai. ⁹ Baa i paami lenmi, diat raap baa diat malaapaang u ra lolo mi diat waan paat ma di walaangalaanga diat. ¹⁰ Ma diat waiaa anundiat urur karom miaat ma mongoro na koina pinapaam. Ma baa miaat kaa balet u ra paraau kupi miaat a waan ma, diat tabaara miaat ma ra kum utnaa raap baa miaat iba kupi.

Taangirong Melita urong Rom

¹¹ Baa ia raap tula kalaang, miaat kaa un raa paraau baa i ki wa a kum kalaang na dadaip u ra lolo maa. A paraau maa taangirong Aaleksaanderia ma namuga uni di aa taaba taa a malalar i ra ru natun god Sus, a ru kaanga. ¹² Miaat pukaai aagil paa Siraakus, ma miaat ki paa tula bung matira. ¹³ Miaat waan paa taanga matira ma miaat pukaai irong Region. Ma u ra bung namur taana, a in taubaar i waan paat. Ma raa bung balet namur taana, miaat pukaai Potioli. ¹⁴ Matira miaat baraata paa a kum tateimiaat u ra nurnur, ma diat maari miaat, ma diat piri naa miaat a ki paa ta 7 na bung naan diat, io, miaat ki. Namur miaat waan ma urong Rom. ¹⁵ Diat baa diat tatena liklik u ra nurnur taanga matira Rom, diat walangoro a piri-piri un miaat,

io, diat waan baraata miaat irong u ra taamaan na wiura a iaana Aapio, ma irong u ra taamaan di waatungi naa Tula Ruma na Ininep Aagil. Baa Paaulo i babo pa diat, i waatung wakaak karom God, ma a kum utnaa maa i wadekdek anuna lalaaun.

Paaulo i ki irong Rom

¹⁶ Baa miaat waan paat irong Rom, di mulaaot taa Paaulo baa ia ku in ki un ta ruma, ma ta tena wineium in baboura baati.

¹⁷ Baa tula bung ia raap, Paaulo i wataa ungaai paa a kum mukmuga anu ra taara Iudaia. Ma baa diat waan paat ungaai, i piri taan diat lenbi, “A kum tateng liklik, pa iaau baanaakaka anundaat taara, baa ta kum mangamangaan kaai anu ra nundaat wuna taara taanga namuga. Iaku diat paam koto pa iaau ma diat taar ta iaau karom a taara Rom inaanga Ierusalem. ¹⁸ Ma baa a taara Rom diat aa walangoro taa anung pirpir baa iaau pir baat iaau mai, diat nemi naa diat a palaa wa iaau, maa pa diat baat paa ta utnaa baa ang wirua uni.

¹⁹ Baa a taara Iudaia pa diat mulaaot, pa iaau baat paa ta aakapi baa ang laangalaanga uni, io, iaau aaring kupi a Kaaisaar in naagagon iaau. Iaku pa ta aakaina utnaa baa ang takuna anung taara uni.

²⁰ Mi ia a kabina baa iaau wetulaa kup muaat kupi ang babo muaat, ma daat a pirpir ungaai. Di sen koto ta iaau kabina iaau ki walaang

ma ra nurnur kup ia baa a taara Israael diat kaai diat ki walaang kupi.”

²¹ Ma diat piri taana naa, “Pa ta buk taangirong Iudaia i waan paat karom miaat un ui, ma pa ta teimiaat baa i waan paat min ma ta pirpir taangirong un ui baa ta we-wapua un ta aakaina utnaa u paam taai. ²² Miaat nemi naa miaat a walangoro anum pirpir, maa miaat aa walangoro taai u ra kum taamtaamaan baa di pir aakaka a matakina lotu mi.”

²³ Diat ma Paaulo diat kubu paa raa bung kupi diat a pirpir. A ngaala na taara aakit maa diat waan paat karomi u ra ruma baa i ki uni. I turpaa pirpir u ra malaana ma i tuk taau ut u ra maluraap. I papalaa karom diat u ra mataanitu anun God, ma i wapua kaapa diat un Iesu, taanga u ra kum Naagagon anun Moses ma ra buk anu ra kum propet kupi diat a nurnur. ²⁴ Raa taara kon diat diat nurnur u ra aawa baa Paaulo i piri, iaku raa taara kon diat pa diat nurnur. ²⁵ Io, diat weolol naliwan taan diat. Baa diat tur na winawaan, Paaulo i pir a tintinip na pirpir balet taan diat naa, “A lingtatuna ut maa a Takado na Nion i piri u ra waa ra propet Aaisaia, karom anumuaat wuna taara taanga namuga naa, ²⁶ Un waan karom a taara mi ma un wapua diat naa,

Muaat a walwalangor iaku pa muaat a walangoro lelei,

muaat a bababo iaku pa
muaat a babo lelei.

27 A taara mi a talingaandiat
i tabanot,
ma a mataandiat i pula
kabina a balaandiat i
dekdek.

Baa gun diat a babo lele ma
ra mataandiat,
ma diat a walangoro lele
ma ra talingaandiat,
ma diat a manaana u ra
nuknukindiat,
ma diat a tapuku, io, iaau ut
ang walaau pa diat.’ ”

Aais 6:9-10

28-29 Ma Paaulo i piri balet
taan diat naa, “Mi muaat
a nunurai naa di aa waan
ma ra wewapua u ra war-
walaau anun God karom
a taara baa wakir a taara
Iudaia. Koina, diat, diat a
walangoroi!”*

30 Ma Paaulo i ki paa ru
kudulaana kilaala u ra ruma
baa ia ut i taktakomi, ma i
gaaia paa a taara raap baa
diat waanwaan paat karomi.

31 Ma i laana warawaai u ra
mataaitu anun God, ma i
wer a taara u ra Tadaaru Iesu
Kaarisito, ma pa i burut, ma
pa te kaai i turbaati.

* **28:28-29:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum
pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *Namur taa ra nuna pirpir; a kum taara Iudaia
diat waan weraan, ma diat weol na pirpir naliwan taan diat.*

A Buk anun Paaulo karom a taara Rom A pirpir kaapa muga

Baa Paaulo i ki irong Korinto, i timu a buk mi karom a taara na nurnur irong Rom. I taar a buk karom raa tabuan a iaana Poibe ma i loi urong Rom (babu Rom 16:1).

Rom a ngaala na taamaan aakit, baa a ngaala na king, baa di waatungi naa Kaaisaar i ki iaai.

Baa Paaulo i timu a buk mi pa i waan utbaai urong Rom ma pa i wer diat utbaai. Io, u ra buk mi i nem na wer diat un mongoro na utnaa. Raa ngaala na utnaa baa i nemi naa diat a kaapa uni i lenbi: A taara raap diat aa paam aakaina ma pa te in takado namataan God. Daat a takado namataan God baa daat nurnur ku un Iesu Kaarisito. Ma baa daat nurnur un Kaarisito daat a lalaaun ma ra matakina lalaaun ma daat a murmur ma a Takado na Nion. I pirpir kaai u ra taara Iudaia, naa God pa i dumaana diat.

Paaulo i wapua diat kaai naa i nem na waan karom diat.

A winawaan i ra buk Rom:

A turturpaai ra buk mi (1:1-17)

A taara raap diat paam aakaina ma diat iba kup a warwalaun (1:18-3:20)

God in walaun daat kabina daat nurnur un Kaarisito (3:21-4:25)

Un Kaarisito daat lalaaun ma ra matakina lalaaun (5:1-8:39)

God pa i dumaana a taara Israael (9:1-11:36)

A kum koina mangamaan baa daat a murmuri (12:1-15:13)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom a taara Rom (15:14-16:27)

Paaulo i wewapua u ra nuna pinapaam na aapostolo

¹ Iaaun Paaulo, a tultul anun Kaarisito Iesu, iaau timu a buk mi karom muaat. God i wataa pa iaau, kupi ang aapostolo, ma i pilak pa iaau kupi ang warawaai ma ra nuna Koina Wewapua karom a taara. ² A Koina Wewapua mi, God ia weweliman muga taau uni ma ra pirpir anu ra nuna kum propet u ra Buk Taabu.

³ A Koina Wewapua i wapua daat un Natunalik baa di buta paai ko ra wuna taara anun king Dewid. ⁴ Ma baa i tur balet ko ra minaat a Takado na Nion i waiaai naa ia a Natun God ma i dekdek aakit. Ia ut maa Iesu Kaarisito anundaat Tadaaru.

⁵ Un Kaarisito ut, God i taar a koina pinapaam na aapostolo karom miaat, kupi miaat a wangaala paa a iaana. Miaat a warawaai karom a kum wunwuna taara raap baa wakir a taara Iudaia, kupi diat a nurnur ma diat a taraam uni. ⁶ Muaat kaai raa taara kon diat, baa God i wataa pa muaat, kupi muaat anun Iesu Kaarisito.

⁷ Iaau timu a buk mi karom muaat raap matira Rom, baa God i wataa pa muaat kupi muaat anuna gomgom na taara, maa i maari aakit muaat. A maarmaari ma ra maalmaal karom muaat kon God a Tamaandaat ma ko ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito.

Paaulo i aaraaring u ra taara Rom

⁸ Bi ia a mugaana utnaa, iaau waatung wakaak karom anung God u ra iaan Iesu Kaarisito un muaat raap, kabina maa a taara u ra rakrakaan buaal diat aa walangoro a wewapua u ra numuaat nurnur. ⁹⁻¹⁰ Iaau papaam karom God ma ra nung lalaaun raap, baa iaau warawaai ma ra Koina Wewapua un Natuna, ma God ut i nunurai naa iaau laana nuk pa muaat ma ra nung kum niaaring u ra kum bungbung raap. Iaau aaraaring kaai baa a nemnem ut anun God, io mi maraagaam in paam aara anung aakapi kupi ang waan karom muaat.

¹¹ Iaau nem aakiti naa ang babo muaat kupi ang tabaara muaat ma ra wetabaar na Nion, kupi in wadekdek muaat. ¹² Lenmaa, baa ang babo anumuaat nurnur, ma muaat kaai muaat a babo anung nurnur, io, daat a wadekdek wetwetalaa daat. ¹³ A kum tateng liklik, iaau nemi naa muaat a nunurai naa mongoro na bung iaau nemi naa ang babo muaat, kupi ang waraaut muaat tuk baa ang babo a wai ra nung

pinapaam u ra numuaat lalaaun, welaar ma ra wai ra nung wawer baa iaau baboi u ra kum taamtaamaan ingen kon diat baa wakir a taara Iudaia. Iaku, tuk mi, pa iaau waan laar paai.

¹⁴ Anung pinapaam ut baa God i taar taai taang, kupi ang warawaai karom a taara Grik ma karom a taara ingen kaai, karom a kum tena manaana ma karom diat baa anundiat manaana pa i ngaala. ¹⁵ Mi ia a kabina maa iaau nem aakiti naa ang wapua muaat kaai matira Rom u ra Koina Wewapua.

A dekdek i ra Koina Wewapua

¹⁶ Pa iaau wawirwir u ra Koina Wewapua, kabina maa ia a dekdekin God kupi in walaaun paa a taara baa diat nurnur. Karom miaat a taara Iudaia muga, ma mi karom muaat kaai baa wakir a taara Iudaia. ¹⁷ Ma a Koina Wewapua i wapuaana aakapi kupi a taara diat a takado namataan God. Aakapi na nurnur ku a taara diat a takado uni, a nurnur ot ku ko ra turpaaina tuk u ra tintinipina. Welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, "Te ku baa i nurnur, God in waatungi naa a tena takado ma in lalaaun." *Aab 2:4*

God i kaankaan karom a taara u ra nundiat kum aakaina mangamangaan

¹⁸ A kaankaan anun God i waan paat baarabaara taanginaanga u ra maawa, kabina a taara pa diat ru God

ma diat paam aakaina, ma u ra nundiat kum aakaina mangamangaan, diat turbaat a wawer lingtatuna. ¹⁹ God i kaankaan, kabina maa aakapi baa din nunura God uni i kaapakaapa ku karom diat, maa ia ut ia wakaapa taai karom diat. ²⁰ A taara pa diat babo taa God ma ra mataandiat, iaku turpaai u ra wawaki i ra rakrakaan buaal, baa diat babo a kum utnaa na wawaki diat pet laar paai baa diat nunura God. Diat nunurai naa a dekdekin God in tur takum, ma ia a God i lalaun takum. Io, pain diat a weoro kon God.

²¹ Diat nunura ut God, iaku maa pa diat rui welaar ma ia God, ma pa diat waatung wakaak kaai karomi. Diat nuknuk biaa ku lenbaa pa ta manaana indiat, ma a balaandiat i baboto. ²² Diat piri naa diat manaana aakit, iaku diat welaar ku ma ra kum longlong. ²³ Pa diat nem na lotu karom God baa i lalaun takum, diat lotu ku karom a malalar i ra muaana baa in maat ku, ma karom a kum taabataaba i ra kum pika, ma a kum wewagua, ma ra kum utnaa baa diat kakakaa napia.

²⁴ Io, God i maadek ta diat kupi diat a paam a kum dur na mangamangaan welaar ma ra aakaina nemnem ko ra balaandiat, lenmaa diat paam a utnaa na wawirwir wetwetalaai u ra panindiat. ²⁵ Diat kiaana wa a lingtatuna na wawer un God kup a warwaruga. Diat lotu ma

diat aaraaring maku karom a kum utnaa baa God i waki ta diat, ma pa diat lotu ma karom a Tena Wawaki, ia baa din pir walaawa paai mari ma namur ma pa in raap. Aamen.

²⁶ Baa diat paami lenmaa, God i maadek ta diat u ra nundiat ngaala na nemnem u ra kum aakaina utnaa na wawirwir. I lenbi: In tabuan diat kiaana wa aakapi na tinaulaa baa di aa waki taai, ma diat taulaa wetwetalaai ma diat balet ut. ²⁷ Lenkaai maa karom in muaana, diat waan ingen ko ra aakapi na tinaulaa baa di aa waki taai naa diat a taulaa ma in tabuan, ma diat teng ma ra ngaala na nemnem kup diat balet ut, ma diat paam aakaina karom diat balet. Pa ta wawirwir indiat baa diat paami lenmaa. Diat ut diat aa baanaakaka paa anundiat lalaun ma ra kum mangamangaan mi. Bi ia a naagagon na binabaalu karom diat baa i ot ma ra nundiat kum aakaina.

²⁸ Bi kaai ia, pa diat nuk paa ma God, diat nuki naa a wawer un God i ling biaa ku. Io, i maadek ta diat kupi in aaka a nuknukindiat, ma diat paam maku a kum utnaa baa pa i ot kupi diat a paami. ²⁹ Diat teng ma ra kum aakaina mangamangaan. Bari diat: Diat paam aakaina karom a taara, diat pom, diat nem na baanaakaka taara. Diat teng ma ra nuknuk aakaka, diat aak doko taara, diat wengangaar, diat warwaruga, diat nget

a taara. Diat pirura, ³⁰ diat pir aakaka taara. Diat ki na ebaar ma God, diat weninaan, diat aamaamaan ngaala, diat pir wangaala pa diat ut. Diat nuknuk kup a kum matakina aakapi kup a paam aakaina. Diat wabulbul karom tamaandiat ma naandiat. ³¹ Pa diat papaam na manaana, pa diat paam ot paa anundiat kum weweliman, pa diat nunura ma a maarmaari ma ra koina mangamangaan karom a taara. ³² A mangaana taara lenmi, diat nunura ut a naagagon anun God, naa diat baa diat paampaam a kum utnaa mi, i ot kupi diat a maat. Iaku diat paami ku, ma diat mulaaot kupi a taara ingen kaai diat a paami.

2

God in paam a takado na naagagon

¹ Io, muaat raap baa muaat laana takuna a taara ingen ma muaat nuki naa muaat takado, iaau piri naa pa muaat a weoro laar paai. Anumuaat wetakun in takuna muaat balet ut. Muaat takuna a taara ingen, iaku muaat kaai muaat paam ku aakaina mangamangaan welaar ma diat. ² Daat nunurai naa, baa God i naagagon diat baa diat paam a kum aakaina mangamangaan, anuna naagagon maa i takado. ³ Io, muaat takuna diat baa diat paam a kum aakaina mangamangaan, iaku muaat kaai muaat paampaami ku. Woi muaat

baa muaat nuki naa God pa in naagagon muaat? In naagagon muaat ut. ⁴ Ia waiaa anuna koina mangamangaan karom muaat, ma pa i naagagon gagaa muaat u ra numuaat kum aakaina mangamangaan, ma pa i talangan gagaa un muaat. Iaku pa muaat nuk paa anuna koina mangamangaan. Pa muaat nunurai duk naa i maari muaat lenbi kupi muaat a nukpuku?

⁵ Iaku baa balaamuaat i dekdek ma pa muaat nukpuku, muaat ut muaat wangaala waanawaana paa anuna kaankaan karom muaat, u ra bung baa a kaankaan anun God in waan paat kaapakaapa, ma in waiaa anuna takado na naagagon. ⁶ God in naagagon a taara welaar ut ma ra pinapaam diat aa paam taai. ⁷ Diat baa diat ongor u ra koina pinapaam kupi God in gaaiia un diat ma kupi in wangaala paa a iaandiat, ma diat nem a lalaaun baa pa in raap, God in taar a lalaaun takum taan diat. ⁸ Iaku karom diat baa diat laana wangaala pa diat ut, ma pa diat murmur a lingtatuna na pirpir anun God, ma diat murmur ku aakaina mangamangaan, God in kaankaan karom diat ma u ra nuna kaankaan in taar a naagagon na binabaalu karom diat. ⁹ Ma in taar a mawaat ma ra ngaala na ngunungut karom diat raap baa diat paam aakaina. A naagagon mi in paam mugai karom a taara Iudaia, ma

namur karom a taara ingen kaai. ¹⁰ Iaku, karom diat raap baa diat paam a koina, God in gaaia un diat, ma in wangaala paa a iaandiat, ma in taar taa a maalmaal taan diat. A pinapaam mi in paam mugai karom a taara Iudaia, ma namur karom a taara ingen kaai. ¹¹ Maa a naagagon anun God i welaar raap ku karom a taara raap.

¹² Io, a taara raap baa pa diat nunura a kum Naagagon anun Moses, ma diat paam aakaina mangamangaan, diat a wirua ut. Ma lenkaai maa karom diat raap baa diat nunura a kum Naagagon anun Moses, ma diat paam aakaina, God in naagagon diat utkaai welaar ma ra pirpir na Naagagon. ¹³ Lenbi, wakir diat raap baa diat walangoro a kum Naagagon anun Moses diat takado namataan God, pate. Diat ku baa diat taraam raap u ra kum Naagagon, din waatung diat baa a kum tena takado. ¹⁴ I lenkaai bi, a taara baa pa diat nunura a kum Naagagon anun Moses, iaku maa diat paam ut a koina mangamangaan welaar ma ra kum Naagagon i piri, a kum naagagon i ki ut u ra nuknukindiat. ¹⁵ A mangaana taara maa, i kaapa baa God ia timu taa a kum naagagon u ra balaandiat. Baa diat paam aakaina a balaandiat ut i takuna diat, ma baa diat paam a koina a balaandiat i gaaia uni. ¹⁶ Io, u ra bung baa God in naagagon a taara,

in lenutmaa. In taar taa naagagon karom Kaarisito Iesu kupi in naagagon diat u ra kum utnaa i ki ino u ra balaandiat. Iaa u laana warawaai u ra kum utnaa mi baa iaa u warawaai ma ra Koina Wewapua.

A kum te Iudaia diat kaaba diat ma ra kum Naagagon

¹⁷ Ma mi, ang pirpir karom muaat baa muaat waatung muaat naa a kum te Iudaia. Muaat nuki naa muaat koina kabina maa God i taar taa a kum Naagagon taa muaat, ma muaat kaaba muaat, muaat piri naa, "Miaat anun God." ¹⁸ Muaat laana kaaba muaat naa, "Miaat nunura wakaak a nemnem anun God, ma miaat gaaia u ra kum koina mangamangaan, kabina miaat aa wer wakaak paa a kum Naagagon. ¹⁹ Miaat ngaala ko ra kum taara ingen. Miaat welaar ma raa paan diat baa i bababoura a pula. Miaat welaar ma ra kaapa karom diat baa diat ki u ra baboto. ²⁰ Miaat wer kado diat baa pa diat manaana, ma miaat a kum tena wawer karom diat baa pa diat nunura ta utnaa, kabina maa miaat, miaat aa paam akoto a manaana raap, ma ra lingtatuna baa i ki u ra kum Naagagon."

²¹ Muaat wer raa taara ingen u ra kum Naagagon, iaku muaat ut pa muaat wer wakaak pa muaat uni! Muaat wer a taara naa koku diat walong, iaku muaat ut muaat walwalong! ²² Muaat

piri taa ra taara naa “Koku muaat paam aakaina un ta tabuan anun te,” iaku muaat ut muaat paampaami! Muaat milikuaana a kum taabataaba, iaku muaat walong u ra kum ruma na lotu anu ra kum taabataaba. ²³ Muaat aamaamaan ngaala ma ra kum Naagagon baa God i taar taai taa muaat, iaku baa pa muaat murmur a kum Naagagon maa, muaat baanaakaka a iaan God. ²⁴ Di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi,

“Muaat ut a kabina baa a taara baa wakir a taara Iudaia, diat pir aakaka a iaan God.”
Aais 52:5

A dowot na poko kikir mulu

²⁵ Baa ta te Iudaia i murmur a kum Naagagon, io, a pinapaam na poko kikir baa di paam taai uni, i lingtatuna. Iaku baa pa i murmur a kum Naagagon, i welaar ku ma te baa pa di poko kikili.* ²⁶ A taara ingen pa di poko kikir diat, iaku baa diat murmur a kum utnaa baa a kum Naagagon anun God i pirpir uni, God i babo diat welaar ma di aa poko kikir ta diat. ²⁷ Te baa pa di poko kikili ma pa di weri u ra kum Naagagon, iaku i murmur ut a kum utnaa baa a kum Naagagon i pirpir uni, anuna lalaaun in tur na wetakun karom te, baa di aa poko kikir taai, ma i nunura a kum Naagagon, iaku pa i murmuri. ²⁸ Te

baa i te Iudaia ku u ra iang, wakir a te Iudaia mulu. Ma te kaai baa di poko kikir ku u ra panina, wakir a poko kikir lingtatuna. ²⁹ Iaku baa te i murmur God u ra in balaana, ia maa a te Iudaia mulu. Maa a dowot na poko kikir mulu, a Takado na Nion i paami u ra in balaana, wakir a taara diat paami baa diat murmur a kum Naagagon baa di aa timu taai. Te baa a Takado na Nion i paami lenmi uni, God ut in pir walaawa paai, wakir a taara.

3

Anundaat aakaina i waiaai naa God i takado

¹ Io, in waraaut lelawaai te baa ia a te Iudaia ma di aa poko kikir taai? ² Baa te a te Iudaia in koina ut karomi. A mugaana utnaa ut, God ia ung taa anuna pirpir u ra limaa ra taara Iudaia. ³ I lingtatuna, raa taara Iudaia pa diat nurnur. Baa pa diat nurnur, lelawaai, i tale in turbaat God ko ra nuna weweliman? ⁴ Painte! Baa a taara raap diat a warwaruga, a pirpir anun God i lingtatuna ut. Welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu naa:

“Anum pirpir i waiaai naa u takado.

Ma baa din takuna ui,
pain te in baat paa ta
niraara u ra num pir-
pir.” *Kele*
51:4

⁵ Baa daat paam aakaina, anundaat aakaina i waiaa

* **2:25:** A poko kikir a wakilang di paami kupi in waiaai naa a muaana ia raa kon diat a taara anun God baa diat murmur a kum Naagagon.

mului naa God i takado aakit. Io, lelawaai, God i raara baa in naagagon daat uni? Raa taara diat piri lenmaa. ⁶ Iaku pate. Baa anuna naagagon pa i takado, in naagagon lelawaai paa kaai a rakrakaan buaal? ⁷ Baa iaau a tena warwaruga, anung mangamangaan i waiaai naa a pirpir anun God i lingtatuna, ma i wangaala paa a iaana. Io, aawa kabina maa God i waatung iaau naa a tena aakaina ma ang wirua u ra nuna naagagon? ⁸ Kaduk te in piri naa, "Daat a paam aakaina kupi a koina in waan paat kaapakaapa." Raa taara diat pir aakaka miaat ma diat takuna miaat naa miaat wer a taara lenmi. Iaku pate, wakir i lingtatuna. Diat baa diat pir a kum utnaa mi i ot kupi diat a wirua u ra naagagon anun God.

Pa te i takado

⁹ Io, lelawaai, daat a taara Iudaia daat aa takado ko ra taara ingen? Pate! Iaau aa pir taai naa a kum te Iudaia ma ra taara ingen kaai diat welaar ku. Daat raap daat ki u ra dekdek i ra mangamangaan aakaina. ¹⁰ Welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu naa,

"Pa te i takado. Pate mulu!

¹¹ Pa te kaai baa i man-aana.

Pa te i lilingan kup God.

¹² Diat raap diat aa waan ingen kon God.

Diat raap diat aa waan raara.

Pa te kon diat i paam a koina, pate mulu." *Kele 14:1-3*

¹³ "Naruma u ra kum kongkong na kabaron-diat i tapaapa welaar ma ra kum tung na minaat.

Diat laana pir a kum warwaruga ma ra kum kaarmendiat." *Kele 5:9*

"A kum buli na waandiat a minminaat kuraa uni, welaar ma ina aakaina wui baa i karaat raa." *Kele 140:3*

¹⁴ "A kum waandiat i teng ma ra aakaina ma diat pir ku a kum aakaina pirpir." *Kele 10:7*

¹⁵ "Diat gotgot kupi diat a aak doko taara.

¹⁶ U ra kum wanua baa diat waan iaai, diat kamaar a kum utnaa, ma diat baanaakaka a taara.

¹⁷ Pa diat nunura a aakapi na maalmaal." *Aais 59:7-8*

¹⁸ "Pa diat burut kup God." *Kele 36:1*

¹⁹ Mi daat nunurai naa a utnaa bi baa a Buk na Naagagon i pirpir uni, i pirpir karom a taara Iudaia baa di taar taa a kum Naagagon taan diat. Io, baa diat a tur u ra naagagon anun God, pain te in weoro laar paai.

²⁰ Maa ia a kabina baa pain te in takado laar paai namataan God u ra murmur anuna kum Naagagon, maa a kum Naagagon i laana waiaa daat ku u ra nundaat kum aakaina mangamangaan.

U ra nurnur ku a taara diat a takado

²¹ Ma mi God ia waiaa taa aakapi baa a taara diat a takado uni, iaku wakir u ra murmur Naagagon. Aakapi mi, a Buk na Naagagon anun Moses ma ra kum propet diat aa wewapua taau uni. ²² Aakapi mi

i waan ut kon God, ma i lenbi: A taara diat a nurnur ku un Iesu Kaarisito, kupi God in waatung diat naa diat takado. A taara Iudaia ma ra taara ingen kaai diat welaar ku. ²³ A taara raap diat aa paam

taa aakaina mangamangaan, ma diat aa ki welwelik ko ra minamaar anun God. ²⁴ Iaku u ra maarmaari anun God, diat baa diat nurnur,

God i waatung diat naa diat takado, kabina u ra winekul baa Kaarisito Iesu i paami. ²⁵ God i taar wa

Natuna, kupi in maat ma a gaapina in una wa a kum aakaina mangamangaan anu ra taara raap baa diat nurnur uni. I paami

lenmi kupi in waiaa anuna takado na mangamangaan. Namuga God i maadek wa ku aakaina mangamangaan anu ra taara, ma pa i

naagagon diat uni. ²⁶ Iaku mi, i waiaa anuna takado na mangamangaan, baa i waatung a taara naa diat takado baa diat nurnur un Iesu.

²⁷ Io, aawa maa daat a wangaala pa daat uni? Pate! Daat a wangaala pa daat duk maa daat murmur a kum Naagagon? Pate! Daat takado namataan God ku u

ra nurnur un Iesu. ²⁸ Maa mi daat nunurai naa God i waatung a taara baa diat takado namataana u ra nurnur ku un Iesu, ma wakir u ra murmur Naagagon.

²⁹ Io, lelawaai, God ia a God anu ra taara Iudaia ku, baa a God anu ra taara ingen utkaai? Maia, ia a God anu ra taara ingen utkaai.

³⁰ Maa raa God ku, ma in waatung a taara Iudaia naa diat takado namataana u ra nurnur. Lenkaai maa karom a taara ingen, in waatung diat naa diat takado u ra nurnur utkaai. ³¹ Lelawaai,

baa daat nurnur daat nuki naa a kum Naagagon in ling biala ku? Pate! U ra nurnur daat wadekdek ut a kum Naagagon.

4

Aabaraam i nurnur

¹ Io, aawa maa daat a piri un Aabaraam, tamaa ra taara Iudaia? ² Baa God i waatung Aabaraam naa

i takado kabina u ra kum koina pinapaam baa i paami,

io, i tale baa Aabaraam in wangaala pa ia ut uni. Iaku pate, pa i pet laar paai kupi

in wangaala paai namataan God. ³ A Buk Taabu i piri naa,

“Aabaraam i nurnur un God, ma kabina u ra nuna nurnur, God i waatungi naa a takado na muaana.” *Tur 15:6*

⁴ Io, baa te i papaam, din doki u ra nuna pinapaam, wakir

a wetabaar, pate. Anuna wedok ut maa i loi. ⁵ Iaku

God pa in waatung te naa i takado kabina baa i paam

ta pinapaam. In waatung te naa i takado kabina baa

i nurnur. Maa i nurnur un God baa i laana watakado a kum tena aakaina. ⁶ Dewid kaai i piri lenbi. I piri naa a muaana i daan baa God i waatungi naa i takado, wakir u ra kum utnaa a muaana maa i paami, pate, u ra nuna nurnur ku. I piri lenbi,

⁷ “Diat baa God ia una wa anundiat kum aakaina mangamangaan, diat daan,

ma diat baa God ia maadek wa a kum mangamangaan diat paam araara taai, diat daan.

⁸ A muaana i daan baa a Tadaaru pa i nuk paa anuna kum aakaina mangamangaan, ma pa in naagagoni balet ma uni.” *Kele 32:1-2*

⁹ Io lelawaai, a taara ku baa di poko kikir diat, diat daan? Pate, a taara utkaai baa pa di poko kikir diat. Maa daat nunurai ko ra Buk Taabu naa, baa Aabaraam i nurnur, io God i waatungi naa i takado.

¹⁰ Naangaian maa God i waatung Aabaraam naa i takado? Namuga taa ra pinapaam na poko kikir, baa namur? Namuga taa ra pinapaam na poko kikir.

¹¹ Baa Aabaraam i lo paa a wakilang na poko kikir, i walingtatunai naa i takado namataan God, kabina u ra nuna nurnur ut. Io, Aabaraam a tamaa ra taara baa pa di poko kikir diat. Diat nurnur ma God i waatung diat naa diat takado namataan. ¹² Ma

ia a tamaandiat kaai baa di poko kikir diat. Wakir kabina maa di poko kikir diat, iaku kabina maa diat murmur a aakapi na nurnur baa tamaandaat Aabaraam i murmuri, baa pa di poko kikili utbaai.

Aabaraam i nurnur u ra weweliman anun God

¹³ God i weweliman taa Aabaraam naa in taar taa a rakrakaan buaal taana ma karom a kum taptabuna kaai. A weweliman mi God i paam taai karom Aabaraam wakir a kabina maa i murmur a kum Naagagon, pate. Kabina maa i nurnur, ma God i waatungi naa i takado namataan. ¹⁴ Baa God in taar a rakrakaan buaal taa ra taara kabina baa diat murmur Naagagon, io a nurnur ma ra weweliman anun God diaar a ru ling biala ku. ¹⁵ Iaku a kaankaan anun God i ki un diat baa diat nem na murmur a kum Naagagon, iaku pa diat murmur ot paai. Baa pa ta kum Naagagon, io pa din takuna te naa pa i murmuri.

¹⁶ A utnaa baa God i weweliman taai, in taari karom diat baa diat nurnur. God i paami lenmaa kupi in welaar ma ra wetabaar na maarmaari, ma in waan ut karom a wuna taara raap anun Aabaraam. Wakir karom a taara Iudaia ku baa di taar taa a kum Naagagon taan diat. Pate! Karom diat utkaai baa diat nurnur welaar ma Aabaraam, maa ia a tamaandaat raap. ¹⁷ Welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu:

“Iaau waki ta ui kupi ui a tamaa ra kum mong-mongoro na wuna taara.” *Tur 17:5*

U ra mataan God, Aabaraam a tamaandaat, maa i nurnur un God, ia baa i laana watur a taara balet ko ra minaat, ma i laana pirpir ku, ma a kum utnaa baa pa diat ki diat waan paat.

18-19 God i weweliman taa Aabaraam naa in wangaala paa ta natuna. I piri karomi naa, “Ui a tamaa ra kum mong-mongoro na wuna taara.” Aabaraam i nurnur ma i waan paat a tamaa ra kum wunwuna taara. Ma anuna nurnur pa i waan ingen baa i baboi naa ia 100 na kilaala, ma pa i tale balet ma in warwangaala. Ma Saaraa kaai ia takaana ma pa i tale ma in babuta. ²⁰ Iaku Aabaraam pa i aalawur nuknuk u ra weweliman anun God. I tur dekdek u ra nuna nurnur ma i pir walaawa paa God. ²¹ Ma u ra nuna nurnur i nunurai ut naa God in paam ot paa ut a kum utnaa baa ia weweliman taau uni. ²² Lenmaa kabina u ra nurnur anun Aabaraam, a Buk Taabu i piri naa, “God i waatungi naa a takado na muaana.” ²³ Baa i piri naa “God i waatungi naa a takado na muaana,” wakir i piri ku un Aabaraam, pate. ²⁴ I piri utkaai un daat. Baa daat nurnur un God, baa i watur paa balet Iesu anundaat Tadaaru ko ra minaat, io, in waatung daat kaai naa daat a kum tena takado. ²⁵ God i taar wa Iesu kupi

in maat u ra nundaat kum aakaina mangamangaan, ma i watur paai ko ra minaat ma i lalaaun balet kupi daat a takado namataan God.

5

Daat ki na wemaraam balet ma God

¹ Io, u ra nundaat nurnur ut God ia waatung daat naa daat takado namataana. Io mi, kabina u ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, daat ki na maalmaal ma God. ² Baa daat nurnur un Iesu, daat pet laar paai kupi daat a ruk u ra nuna maarmaari. Io mi, daat aa lalaaun uni. Ma daat ki walaang ma ra gaaia kup a minamaar anun God baa daat a ki uni namur.

³ Ma wakir ma raa ku ia, daat gaaia utkaai u ra kum mawaat baa daat kariaanai, maa daat nunurai naa a kum mawaat i watawa anundaat nurnur kupi in tur dekdek. ⁴ Ma anundaat tinur dekdek i watawa a mangaana lalaaun baa God in gaaia uni. Baa anundaat lalaaun i wagaaiia God, io, i wadekdek anundaat kini walaang ma ra nurnur. ⁵ Baa daat ki walaang ma ra nurnur, wakir daat kiki walaang biala ku, pate. God ia labo taa anuna maarmaari u ra balaandaat, baa i taar taa a Takado na Nion taan daat.

⁶ Namuga daat waan welwelik kon God, ma pa ta utnaa i gaa un daat. Iaku baa a pakaana bung i ot, Kaarisito i maat un daat. ⁷ I dekdek aakit baa te in maat kiaana wa ta takado na muaana. Te duk in pet

laar paai kupi in maat un ta koina muaana. ⁸ Iaku baa daat lalaaun utbaai u ra aakaina mangamangaan, God i waiaa anuna maarmaari karom daat baa i tula wa Kaarisito kupi in maat un daat. ⁹ Io, u ra gaapin Iesu, God i waatung daat naa daat takado namataana. Baa lenmaa, daat nunura mului naa Iesu in walaan pa daat ko ra kaankaan anun God u ra bung na naagagon. ¹⁰ Baa daat ki na ebaar utbaai ma God, i tula wa Natuna kupi in maat un daat kupi daat a wemaraam balet ma God. Io mi, baa daat ki na wemaraam ma God, daat nunura mului naa kabina Iesu i lalaaun balet, in walaan pa daat kaai.

¹¹ Wakir ma raa ku ia, daat gaai utkaai baa mi daat ki ungaai ma God, kabina ut u ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito baa ia wamaraam ungaai ta daat ma God.

Aadaam i taar a minaat, ma Iesu i taar a lalaaun

¹² Raa muaana ku i paam a aakaina mangamangaan, ma baa i paami lenmaa, a mangamangaan aakaina i waan paat u ra rakrakaan buaal. A mangamangaan aakaina i paam apaat taa a minaat. Io, a taara raap diat a maat, maa diat raap diat paam aakaina mangamangaan. ¹³ Maa namur maku baa God i taar a kum Naagagon, aakaina mangamangaan ia ki u ra rakrakaan buaal. Baa pa ta kum Naagagon, God pa in takuna diat naa pa diat murmur a

kum Naagagon. ¹⁴ Iaku kon Aadaam tuk u ra kilaala baa Moses i lalaaun uni, a minaat i doko mongoro na taara. Raa taara pa diat paam a mangaana aakaina welaar ma Aadaam, baa i walangoro a pirpir anun God, iaku maa pa i taraam uni. Iaku a minaat i doko diat utkaai.

Aadaam i paam taa a walawalar i ra muaana baa in waan paat namur. Iaku maa pa diaar welaar. ¹⁵ A wetabaar anun God pa i welaar ma ra aakaina mangamangaan anun Aadaam. Mongoro na taara diat maat kabina u ra aakaina mangamangaan anun raa muaana ku. Iaku a maarmaari anun God i ngaala aakit, ma un raa muaana ku, Iesu Kaarisito, ma u ra nuna maarmaari, i taar biala taa ku a wetabaar na lalaaun karom a mongoro na taara.

¹⁶ Raa utnaa kaai, a wetabaar anun God pa i welaar ma ra utnaa baa i waan paat ko ra aakaina mangamangaan anun Aadaam. Anuna mangamangaan maa i aal taa a taara u ra naagagon na binabaalu anun God. Iaku a wetabaar anun God i lenbi, baa a taara diat paam utbaai a kum aakaina mangamangaan, God i maari aakit diat ma i waatung diat naa a kum tena takado. ¹⁷ Ma u ra aakaina mangamangaan anun raa muaana ku a naagagon na minaat i uwia paa a taara raap. Iaku, diat baa diat lo paa a ngaala na maarmaari anun God, ma ra nuna

wetabaar baa i waatung diat naa a kum tena takado, diat a lalaaun takum ma diat a waan paat a kum tena naagagon, kabina un raa muaana ku, Iesu Kaarisito.

¹⁸ Io, u ra aakaina mangamangaan ku anun Aadaam a taara raap diat a ki u ra naagagon na binabaalu anun God. Lenutkaai maa u ra takado na mangamangaan baa Iesu i paami, i paami karom a taara raap kupi God in waatung diat naa diat takado namataana, ma diat a lalaaun. ¹⁹ Maa u ra wabulbul anun Aadaam, mongoro na taara diat a kum tena aakaina. Lenutkaai maa, u ra tinaraam anun Iesu Kaarisito mongoro na taara diat a kum tena takado.

²⁰ Baa God i taar taa a kum Naagagon, io, aakaina mangamangaan anu ra taara i tawa. Aakaina mangamangaan i ngaala aakit, iaku a maarmaari anun God i ngaala tauni. ²¹ Aakaina mangamangaan i naagagon a taara ma i taar a minaat karom diat. Iaku mi, a maarmaari anun God i naagagon daat, ma u ra takado na pinapaam baa Iesu Kaarisito anundaat Tadaaru i paam taai, God i waatung daat naa daat takado namataana, ma i taar a lalaaun takum karom daat.

6

Baa daat aa maat ungaai ma Kaarisito, daat a lalaaun ungaai kaai mai

¹ Io, aawa maa daat a piri? I koina ku baa daat a paam

aakaina kupi a maarmaari anun God in ngaala? ² Pate! Daat maat ko ra nundaat aakaina mangamangaan. Io, daat a lalaaun lelawaai balet uni? ³⁻⁴ Pa muaat nunurai naa, di baapitaaiso daat kupi daat a ki naruma un Kaarisito Iesu? Lenmaa, baa di baapitaaiso daat, daat maat ungaai ma Kaarisito u ra nuna minaat, ma di aa punang ungaai daat kaai mai. Welaar ma God a Tamaandaat i watur paa Kaarisito ko ra minaat ma ra ngaala na dekdekina, io, daat kaai daat a lalaaun ma ra matakina lalaaun.

⁵ Io, baa daat maat ungaai ma Iesu u ra nuna minaat, daat a tur ungaai balet mai u ra nuna tinur balet ko ra minaat. ⁶ Daat nunurai naa a maulaana lalaaun ia maat ungaai ma Kaarisito u ra bolo, kupi a aakaina mangamangaan u ra panindaat pain ta dekdekina. Ma aakaina mangamangaan pa in wi koto daat balet. ⁷ Baa te i maat ungaai ma Kaarisito di aa walaangalaanga paai ko ra aakaina mangamangaan.

⁸ Io, baa daat maat ungaai ma Kaarisito, daat nurnur naa daat a lalaaun ungaai utkaai mai. ⁹ Maa daat aa nunurai naa baa Kaarisito i tur balet ko ra minaat, pa in maat balet ma, maa a minaat pa ta dekdekina ma kupi in uwia paai. ¹⁰ I maat raa pakaan ku kupi in rakaan raap wa a dekdek i ra aakaina mangamangaan. Baa i lalaaun balet, i lalaaun karom God. ¹¹ Lenmaa

karom muaat kaai, muaat a nunurai naa muaat aa maat ko ra numuaat kum aakaina mangamangaan, ma un Kaarisito Iesu muaat lalaaun karom God.

¹² Io, koku balet ma muaat taar a panimuaat kupi a aakaina mangamangaan in naagagoni, kupi muaat a taraam karom a kum aakaina nemnem i ra panimuaat. ¹³ Koku balet ma muaat taar taa ta pakaana ko ra panimuaat kupi in welaar ma ra utnaa na pinapaam kup a paam aakaina. Muaat aa lalaaun balet ko ra minaat, io, muaat a taar ta muaat karom God. Ma muaat a taar taa kaai a panpanimuaat raap karom God kupi in welaar ma ra kum utnaa na pinapaam kup a koina pinapaam. ¹⁴ Aakaina mangamangaan pa in naagagon muaat balet ma, kabina wakir muaat ki ma natudaangi ra kum Naagagon. Mi muaat aa ki natudaangi ra maarmaari anun God.

Daat a kum wilawilaau anu ra takado na mangamangaan

¹⁵ Pa daat ki ma natudaangi ra kum Naagagon, daat ki natudaangi ra maarmaari anun God. Io, lelawaai, daat a paam balet aakaina? Pate! ¹⁶ Pa muaat nunurai duk naa baa muaat taar ta muaat karom te kupi muaat a taraam karomi, muaat a kum wilawilaau anuna maa. Baa muaat a kum wilawilaau anu ra aakaina mangamangaan, in taar a minaat karom

muaat. Iaku baa muaat taraam karom God, muaat a takado namataana. ¹⁷ Iaau pir walaawa paa Tadaaru, maa namuga muaat a kum wilawilaau anu ra aakaina mangamangaan, iaku mi muaat taraam ma ra balaa-muaat raap u ra kum wawer baa di taar taai taa muaat. ¹⁸ Di aa walaangalaanga pa muaat ko ra aakaina mangamangaan, ma mi muaat a kum wilawilaau ma anu ra takado na mangamangaan.

¹⁹ Iaau pirpir ma ra kum pirpir welwelaar mi karom muaat, kabina maa pa muaat kaapa wakaak u ra kum utnaa na nion. Namuga muaat taar taa a panpanimuaat kupi in wilawilaau u ra kum dur na mangamangaan, ma anu-muaat kum aakaina i tawa ma i ngaala. Iaku mi, muaat a taar taa a panpanimuaat kupi in wilawilaau u ra takado na mangamangaan, kupi anumuaat lalaaun in gongom namataan God.

²⁰ Namuga, baa muaat wilawilaau anu ra aakaina mangamangaan, pa muaat ki na wilawilaau anu ra takado na mangamangaan.

²¹ Namuga muaat paam a kum aakaina mangamangaan ma mi muaat wawirwir uni. Baa muaat paami, aawa maa muaat lo paai koni? A minaat ku. ²² Iaku mi di aa walaangalaanga pa muaat ko ra aakaina mangamangaan, ma muaat wilawilaau maku karom God. Io, anumuaat lalaaun in gongom, ma namur God

in taar a lalaaun takum karom muaat. ²³ Io, a wedok i ra mangamangaan aakaina a minaat. Iaku a wetabaar anun God ia a lalaaun takum baa daat ki un Kaarisito Iesu anundaat Tadaaru.

7

A pirpir welwelaar u ra naagagon na tinaulaa

¹ Io, a kum tateng liklik, ang pirpir karom muaat baa muaat nunura ut a kum Naagagon. Lelawaai, pa muaat nunurai naa diat ku baa diat lalaaun diat ki utbaai natudaangi ra kum Naagagon? ² Lenmaa ang pirpir welwelaar u ra naagagon na tinaulaa: Baa raa tabuan i taulaa, a naagagon na tinaulaa i wi ungaai diaar ma ra nuna muaana, baa a muaana i lalaaun utbaai. Iaku baa anuna muaana ia maat, io, a tabuan i laangalaanga ko ra naagagon na tinaulaa. ³ Io, baa a tabuan maa in taulaa balet ma ta muaana, ma anuna muaana i lalaaun utbaai, a tabuan maa i paam aakaina. Iaku baa anuna muaana ia maat, a tabuan maa i laangalaanga ko ra naagagon na tinaulaa, ma baa in taulaa balet ma ta muaana wakir i paam aakaina.

⁴ Lenutkaai maa karom muaat, a kum tateng liklik, baa Kaarisito i maat, muaat kaai muaat maat ungaai mai. Io, muaat kaai muaat laangalaanga ko ra kum Naagagon, kupi muaat a ki bulung karom raa ingen, karom

Iesu, baa ia tur balet ko ra minaat. Io mi, daat aa laangalaanga kupi daat a wa a koina waindaat baa God in gaaia uni.

⁵ Namuga baa a aakaina nemnem i ra panindaat i naagagon anundaat lalaaun, a kum Naagagon i watur apaat a kum aakaina nemnem kupi daat a paam aakaina mangamangaan. Io, aakaina mangamangaan u ra nundaat lalaaun i wa apaat a minaat ku. ⁶ Iaku mi, daat maat ko ra utnaa baa i wi akoto daat namuga. Ma di aa walaangalaanga pa daat ko ra dekdek i ra Naagagon, ma daat papaam karom God ma ra matakina lalaaun baa a Takado na Nion i taar taai taan daat. Wakir i welwaar ma ra mugaana lalaaun, baa daat murmur ku a kum Naagagon baa di timu taai.

Aakaina mangamangaan i doko daat

⁷ Io aawa maa daat a piri? Daat a piri duk naa a kum Naagagon a aakaina utnaa? Pate mulu! Baa a kum Naagagon pate, pang nunura lele kaai aakaina mangamangaan. Lenbi, baa God pa in pir taai u ra kum Naagagon naa, "Koku u nem a utnaa anun te ingen," iaau kaai pang nunura lelei naa a nemnem kup a utnaa anun te ia aakaina mangamangaan. ⁸ Iaku a aakaina mangamangaan i baat paa aakapi u ra naagagon maa, kupi in pet apaat taa a kum aalawur mangaana nemnem u ra in balaang kup a kum

utnaa anun te ingen. Iaku baa pa ta Naagagon, io, aakaina mangamangaan pa ta dekdekina.

⁹ Baa iaau naat utbaai pa iaau nunura a kum Naagagon anun God. Iaku baa iaau ngaala ma iaau aa nunura a kum Naagagon maa, io, aakaina mangamangaan i lalaaun paat u ra in balaang, ¹⁰ ma iaau maat. Io, a kum Naagagon maa baa God i taar taai kupi in taar a lalaaun taang, i taar ku a minaat taang. ¹¹ Aakaina mangamangaan i baat paa aakapi naruma u ra kum Naagagon kupi in waruga ta iaau, ma in doko iaau.

¹² Io, daat nunurai naa a Naagagon i waan paat kon God ma i gomgom, ma a kum pakpakaana pirpir na Naagagon raap diat gomgom, diat takado, ma diat koina. ¹³ Io, lelawaai, a utnaa baa i koina i doko iaau? Pate, aakaina mangamangaan i doko iaau. Aakaina mangamangaan i papaam ma ra kum koina pirpir na Naagagon, ma i pet ta iaau kupi koku iaau murmuri, io, i taar a minaat taang. U ra kum Naagagon daat babo lele paai naa a kum aakaina mangamangaan diat aaka aakit.

A koina utnaa baa iaau nemi naa ang paami, pa iaau paami

¹⁴ Daat nunurai naa a kum Naagagon anun God a kum utnaa na nion. Iaku iaau a muaana ku taanga min

napia, ma aakaina mangamangaan i wi ta iaau kupi ang wilawilaau anuna. ¹⁵ Pa iaau kaapa u ra utnaa baa iaau paami. Maa a utnaa baa iaau nemi naa ang paami, pa iaau paami, iaku a utnaa baa iaau milikuaanai, ia maa iaau paami. ¹⁶ Baa iaau paam a utnaa baa pa iaau nemi naa ang paami, iaau mulaaot naa a kum Naagagon anun God i takado. ¹⁷ Io, wakir iaau maa iaau paam a kum aakaina utnaa mi. Pate, aakaina mangamangaan ut baa i lalaaun un iaau maa i paami. ¹⁸ Iaau nunurai naa pa ta koina utnaa i lalaaun un iaau, kabina maa iaau nemi ut kupi ang paam a koina, iaku pa iaau pet laar paai kupi ang paami. ¹⁹ Maa a utnaa baa i koina baa iaau nemi naa ang paami, pa iaau paami. Iaku aakaina mangamangaan baa pa iaau nemi naa ang paami, ia maa iaau laana paami. ²⁰ Io, a utnaa baa pa iaau nemi naa ang paami, ia maa iaau paampaami. Io, wakir iaau maa iaau paami, aakaina mangamangaan baa i lalaaun un iaau maa i paampaami.

²¹ Io, iaau babo a mangaana lalaaun mi i naagagon iaau: Baa iaau nem na paam a koina, aakaina ku maa i waan paat. ²² U ra nuknuking iaau nem aakit a kum Naagagon anun God. ²³ Iaku, u ra paning iaau babo kaai raa naagagon baa pa i murmur a Naagagon anun God.

I weium ungaai ma ra koina naagagon u ra nuknuking, ma i wi akoto iaau kupi a kum pakpakaana ko ra paning i ki u ra winiwi anu ra aakaina mangamangaan. ²⁴ Iaau a pot na maarmaari na muaana iaau, woi maa in walaangalaanga iaau ko ra paning mi, baa i waan kup a minaat? ²⁵ God ut maa in walaangalaanga pa iaau. Ma iaau waatung wakaak karomi maa i tula wa Iesu Kaarisito anundaat Tadaaru, kupi in rakaan wa anundaat kum aakaina mangamangaan.

Ang piri balet naa, iaau ut u ra nuknuking iaau nemi naa ang murmur a kum Naagagon anun God, iaku baa iaau murmur a nemnem i ra paning, iaau a wilawilaau ku anu ra aakaina mangamangaan.

8

Koku daat murmur aakaina nemnem i ra panindaat

¹ Io, diat baa diat lalaaun un Kaarisito Iesu pain ta naagagon na binabaalu ma anun God karom diat. ² Kabina maa, baa iaau ki un Kaarisito Iesu, a naagagon anu ra Takado na Nion, baa i laana taar a lalaaun, i walaangalaanga pa iaau ko ra naagagon anu ra aakaina mangamangaan baa i taar a minaat taang. ³ A kum Naagagon anun Moses pa i pet laar paai kupi in turbaat aakaina, kabina maa pa ta dekdekindaat

kupi daat a murmur a kum Naagagon, baa daat lalaaun u ra aakaina nemnem i ra panindaat.

Iaku a utnaa baa a Naagagon pa i pet laar paai kupi in paami, God i pet laar paai. I tula wa Natuna urin napia ma i waan paat a mulina welaar ma daat, iaku pa ta aakaina i ki uni. Ia maat ma ia walaan pa daat ko ra nundaat aakaina. A naagagon na binabaalu u ra kum aakaina mangamangaan anundaat baa i tale daat a loi, God i ung taai u ra panin Iesu. ⁴ I paami kupi a takado na mangamangaan baa a kum Naagagon diat pirpir uni in waan paat mulu u ra nundaat lalaaun. Maa pa daat murmur ma aakaina nemnem i ra panindaat, daat murmur a nemnem anu ra Takado na Nion.

⁵ Diat baa diat murmur aakaina nemnem i ra panindiat, a nuknukindiat kaai i ki ku u ra kum aakaina utnaa baa panindiat i nemi. Iaku, diat baa diat murmur a nemnem anu ra Takado na Nion, a nuknukindiat i ki u ra utnaa baa a Nion i nemi. ⁶ Io, te baa a nuknukina i murmur ku aakaina nemnem i ra panina in maat ku. Iaku, te baa a Takado na Nion i muga a nuknukina, in lalaaun ma in kariaana a maalmaal. ⁷ Te baa a nuknukina i murmur aakaina nemnem i ra panina diaar ebaar ma God. Maa a taara baa nuknukindiat i lenmaa, pa diat a taraam u ra kum Naagagon anun God. Ma baa diat a nemi kupi diat a taraam, pain diat a pet laar

paai utkaai. ⁸ Ma diat baa aakaina nemnem i ra panindiat i naagagon diat, pain diat a wagaai laar paa God.

⁹ Iaku muaat, pa muaat murmur ma a aakaina nemnem i ra panimuaat. Pate! Muaat murmur a Takado na Nion, maa a Nion God i lalaaun un muaat. Iaku baa a Nion Kaarisito pa i lalaaun un te, ia wakir anun Kaarisito. ¹⁰ Baa Kaarisito i lalaaun un muaat, io, a niomuaat kaai in lalaaun, maa muaat takado namataana. Iaku a panimuaat in maat ut, kabina u ra aakaina mangamangaan. ¹¹ Baa a Nion God, baa i watur paa Iesu Kaarisito ko ra minaat, i lalaaun un muaat, in watur paa balet kaai a panimuaat ko ra minaat.

Daat a kum natnatun God

¹² Io, a kum tateng liklik, i koina kupi daat a murmur a nemnem anu ra Takado na Nion, ma koku daat murmur aakaina nemnem i ra panindiat. ¹³ Baa muaat murmur aakaina nemnem i ra panimuaat, muaat a maat. Iaku u ra dekdek i ra Takado na Nion muaat a doko wa a kum aakaina mangamangaan baa a panimuaat i paampaami, kupi muaat a lalaaun. ¹⁴ Maa diat baa a Nion God i mukmuga diat, diat maa a kum natnatun God. ¹⁵ Maa a Nion baa God i ung taai un daat wakir balet ma kup a bunurut in wi koto daat. Pate, God i ung taa a Niono maa un daat, kupi daat a kum natnatuna, ma daat

waatung God naa, "Tataa, tataa." ¹⁶ Ma a Takado na Nion i mulaaot ungaai ma a niondaat naa daat a kum natnatun God. ¹⁷ Io, baa daat a kum natnatuna, daat a kale a kum utnaa anun God, ungaai ma Kaarisito. Baa daat kariaana mawaat ungaai ma Kaarisito, namur daat a ki ungaai mai u ra nuna minamaar.

Namur daat a ki ungaai ma God u ra nuna minamaar

¹⁸ Iauu nunurai naa a koina minamaar baa God in taari taan daat namur in ngaala aakit taa ra kum mawaat baa mi daat baraatai. ¹⁹ A kudulaana wawaki raap i kiki walaang ma ra ngaala na nemnem kup a bung maa, baa God in wapuaana wa a kum natnatuna. ²⁰ Maa a kum wawaki raap diat ki u ra winiwi na minaat ma diat ling biala ku. Wakir a nemnem anu ra kum wawaki, a nemnem ut anun God kupi diat a ki walaang kup a bung, ²¹ baa God in palaa diat ko ra winiwi na mareng na minaat. In paami u ra bung baa in walaangalaanga daat a kum natnatuna ko ra minaat, ma daat a ki u ra koina minamaar.

²² Daat nunurai naa tuk mi a kudulaana wawaki diat kiki walaang ma ra tinaangi, welaar ma ra tabuan baa i weulaa ma ra ngunungut kupi in babuta. ²³ Ma wakir a kum wawaki ku, daat kaai, baa God ia taar taa a mugaana wetabaar taan daat, a Takado na Niono, daat kaai daat kiki walaang ma ra

tinaangi u ra balaandaat, ma ra ngaala na nemnem kup a pakaana bung baa God in wapuaanai naa daat a kum natnatuna, ma in wamatakina a panindaat. ²⁴ God ia walaan pa daat, ma mi daat kiki walaang ma ra nurnur kup a mangaana lalaan baa in taari karom daat namur. Baa te in ki walaang kup ta utnaa, iaku baa ia lo paai, pa in ki walaang balet ma kupi. Woi balet ma in ki walaang kup ta utnaa baa ia lo paai? ²⁵ Iaku daat, daat kiki walaang ma ra nurnur kup a utnaa baa pa i waan paat utbaai. Daat kiki walaang ma pa daat talangan.

²⁶ Raa utnaa kaai, baa daat baraata mawaat ma pa daat uwia laar paai, a Takado na Nion ut in waraaut daat. Pa daat nunura aawa maa daat a aaraaring kupi, iaku a Takado na Nion ut i laana aaraaring karom God un daat. I aaraaring ma ra dekdek na kakairanaai baa pa din pir palaa laar paai. ²⁷ Ma God i babo a balaandaat ma i nunura a nuknuk i ra Takado na Nion, maa a Takado na Nion i aaraaring welaar ma ra nemnem anun God, kupi God in waraaut anuna gongom na taara.

²⁸ Ma daat nunurai naa a kum utnaa raap baa i waan paat, God i papaam mai kupi a koina in waan paat karom diat baa diat nem God ma ia wataa pa diat kupi in walaan pa diat. ²⁹ Namuga utbaai God ia nunura diat

baa diat a nurnur uni. Ma ia pilak pa diat kaai namuga utbaai, naa u ra nundiat mangamangan diat a welaar ma Natuna, ia baa a mugaana taa ra kum tatena liklik. ³⁰ Ma diat baa God ia pilak pa diat, i wataa pa diat. Ma diat baa ia wataa pa diat i waatung diat naa diat takado namataana. Ma diat baa ia waatung diat naa diat takado namataana, in waki diat u ra nuna minamaar.

Pain ta utnaa in weraana daat ko ra maarmaari anun God

³¹ Io, aawa maa daat a piri u ra kum utnaa mi? Baa God i ki ungaai ma daat, woi maa in uwia laar pa daat? Pa te in pet laar paai. ³² God pa i maari baat Natuna, i taar taai ku kupi in maat un daat. Io, baa i taar taa Natuna kupi in maat un daat, daat nunurai naa in taar utkaai a kum kokoina utnaa raap karom daat.

³³ Woi maa in takuna daat a taara na pipilak anun God? Pa te in pet laar paai, kabina maa God ut ia waatung ta daat baa daat takado namataana. ³⁴ Woi maa in piri karom God naa in taar a naagagon na binabaalu karom daat? Pa te in pet laar paai, maa Kaarisito Iesu ia maat un daat. Wakir ma raa ku ia maa i paami, God ia watur paai balet ko ra minaat, ma mi kunaanga ma i ki u ra papaara ot na limaan God, ma i laana aaraaring un daat. ³⁵ Woi maa in weraana daat ko ra maarmaari anun Kaarisito? A kum mawaat

duk? A nginaraa? Baa din wakadik daat baa daat nur-nur? Baa a minolo? Baa pa nundaat ta maalu? Baa ta utnaa na winirua? Baa din aak doko daat duk? ³⁶ I lenutmaa di aa timu taai u ra Buk Taabu,

“A bungbung raap a taara diat nem na aak doko miaat,
kabina maa miaat anum taara.

Miaat welaar ma ra kum sip baa di waninaar kupi din aak doko diat.”
Kele 44:22

³⁷ Iaku, kabina un Kaarisito baa i maari aakit daat, daat a uwia raap paa a kum utnaa mi. ³⁸ Maa iaau nunurai ut naa pa ta utnaa in weraana daat ko ra maarmaari anun God: a minaat, a lalaaun, a kum aangelo, a kum aakaina nion, ta mangaana utnaa in waan paat mi baa namur, a kum uraura, ³⁹ ta mangaana utnaa taanga nate baa taanga napia. Pate! Pa ta utnaa mulu u ra kudulaana wawaki in weraana laar pa daat ko ra maarmaari anun God, baa i taar taai karom daat un Kaarisito Iesu anun-daat Tadaaru.

9

Paaulo i tapunuk u ra nuna taara

¹ Pa iaau warwaruga, iaau pir ut a lingtatuna mi namataan Kaarisito. Ma a Takado na Nion ungaai ma ra in balaang diaar mulaaot naa a pirpir mi i lingtatuna. ² A nuknuking i mawaat aakit ma anung tapunuk pa

i ngo, kabina maa mongoro ko ra nung taara, a taara Israael, pa diat murmur Kaarisito. ³ Baa gun ang pet laar paai, io, iaau nemi naa ang tur kiaana wa diat ma din ung taa maku andiat naagagon na binabaalu un iaau ma din rakaan wa iaau kon Kaarisito, kupi din walaau pa diat. ⁴ Diat a taara Israael, baa God i pilak pa diat, ma diat a kum natnatuna. I waiaa anuna minamaar taan diat, i paam a kum kunubu ungaai ma diat, i taar taa a kum Naagagon taan diat, i waiaa ta diat u ra aakapi na lotu lingtatuna, ma i pir taa a kum weweliman taan diat. ⁵ Diat a wuna taara anun Aabaraam, Aaisaak ma Iaakob. Ma baa Kaarisito i waan paat a muaana mulu, i waan paat kon diat, ia Kaarisito baa i naagagon a kum utnaa raap, ma ia ut maa God. A pir walaawa karomi pa in raap. Amen.

A pinapaam anun God karom a taara Israael

⁶ Lelawaai, God pa in paam ot paa ma anuna weweliman karom a taara Israael? In paam ot paai ut. Maa wakir a taara Israael raap, diat a taara Israael mulu namataan God. ⁷ Ma wakir kaai diat raap baa diat waan paat kon Aabaraam, diat a kum natnatun Aabaraam mulu. Pate. God i piri taan Aabaraam naa, “Diat ku baa ko ra wuna taara anun Aaisaak, maa din waatung diat naa anum wuna taara.” *Tur 21:12*

⁸ Wakir diat raap baa diat waan paat kon Aabaraam, din waatung diat naa a kum natnatun God. Pate. Diat ku baa di buta diat u ra weweliman anun God, diat maa God i waatung diat naa a kum natnatun Aabaraam mulu. ⁹ A weweliman anun God i lenbi, "Baa a bung in ot, ang waan talili, ma Saaraa ia buta paa a naat muaana." *Tur 18:10, 14*

¹⁰ Bi kaai ia, Rebekaa i buta paa a kaanga. Aaisaak, ia baa a tabundaat, ia a tamaandiaar. ¹¹⁻¹² Baa pa te utbaai i buta Esaau ma laakob, God i piri karom Rebekaa naa, "A mugaana in papaam karom a murmur." *Tur 25:23*

A pirpir mi i waan paat baa a ru naat pa diaar paam utbaai ta koina baa ta aakaina. God i paami lenmaa kupi anuna pipilak in welaar ut ma ra nuna nemnem. God i pilak paa ia baa i nemi, wakir un ta utnaa baa diaar paami. ¹³ God i piri u ra Buk Taabu naa, "laakob maa iaau nemi, iaku Esaau pate." *Maal 1:2-3*

¹⁴ Io, aawa maa daat a piri? A pipilak anun God pa i takado? Koku daat piri lenmaa! ¹⁵ Maa God i piri karom Moses naa, "Ang maari te baa iaau nemi naa ang maari, ma ang paam a koina karom te baa iaau nemi naa ang paam a koina karomi." *Pin 33:19*

¹⁶ Baa God i pilak paa a taara, wakir i kabina u ra nundiat nemnem baa un ta pina-paam baa diat paami. Anuna pipilak i kabina ut u ra nuna

maarmaari. ¹⁷ Maa u ra Buk Taabu, God i piri lenbi karom Paraaao irong Aaigipto, "Iaau ung ta ui kupi ui a king ma ang waiaa a dekdeking baa ang uwia pa ui, kupi a taara raap u ra rakrakaan buaal diat a nunurai naa iaau ku God." *Pin 9:16*

¹⁸ Io, u ra nuna nemnem ut God i maari raa taara, ma raa taara i wadekdek a balaan-diat, kupi koku diat taraam.

¹⁹ Kaduk te in piri naa, "God ut maa i wadekdek a balaan raa taara, io, i lawaai maa i takuna diat balet? Pain te in turbaat laar paa a nemnem anun God." ²⁰ Woi ui baa u nuki naa un baalu a pirpir anun God? Ui a muaana ku ui. Baa te i paam ta utnaa, lelawaai, a utnaa maa i paami, i tale baa in piri karom ia baa i paami naa, "Aawa kabina maa u paam iaau lenmi?" ²¹ Baa a tena paampaam kuro i papaam, ia ut i naagagon a piapaap baa i papaam mai. Baa i nemi naa in paam ta ru kuro kon raa pakaana piapaap ku, ia ut maa i naagagoni. In paam raa koina kuro kup a kum ngaala na balaan, ma raa kuro kup a kum bungbung biala ku.

²² Lenutkaai maa God i paami u ra taara. God i nemi naa in waiaa anuna kaankaan ma ra nuna dekdek. Raa taara i kaankaan karom diat ma i waninaar kupi in baanaakaka diat, iaku i kiki walaang utbaai kup a bung baa in baanaakaka diat. ²³ I paami lenmaa kupi in waiaa anuna ngaala na minamaar

karom diat baa i maari diat. Diat baa i waninaar ta diat namuga utbaai kupi diat a ki ungaai mai u ra nuna minamaar. Ma mi diat kiki walaang kup a bung baa diat a ki u ra nuna minamaar.

²⁴ Woi diat? Daat ut, baa ia wataa pa daat. Miaat baa ko ra taara Israael, ma muaat baa ko ra taara ingen kaai.

²⁵ I welaar ma ra pirpir anun God u ra taara baa wakir a taara Israael, baa a propet Oseaa ia timu taai naa,

“A taara baa wakir anung, ang waatung diat naa anung taara,

ma diat baa pa iaau maari diat, namur ang maari diat utkaai.” *Os 2:23*

²⁶ Ma Oseaa i piri kaai naa,

“U ra taamaan baa namuga God i pir taai taan diat naa,

‘Muaat wakir anung taara,’

din waatung diat naa ‘a kum natnatun God, a lalaaunina.’” *Os 1:10*

²⁷ Iaku karom a taara Israael, Aaisaia i pirpir dekdek lenbi,

“A taara Israael diat mongoro welaar ma ra woio nakono,

iaku a kinalik na taara ku maa God in walaauun pa diat.

²⁸ A Tadaaru in paam ot raap paa anuna naagagon u ra rakrakaan buaal,

in paam gagaa a naagagon na binabaalu maa.” *Aais 10:22-23*

²⁹ Ma Aaisaia i pir taai namuga kaai naa,

“A Tadaaru i dekdek aakit,

baa pa i walaauun paa ta taara ko ra nundaat wuna taara,

daat aa wirua raap welaar ma ra taara taanga Sodom ma Gomoraa.” *Aais 1:9*

A taara Israael pa diat nurnur

³⁰ Io, aawa maa daat a piri u ra kum utnaa mi? Diat baa wakir a taara Israael wakir diat ongor kupi diat a takado namataan God. Iaku God i waatung diat naa diat takado kabina u ra nundiat nurnur.

³¹ A taara Israael diat ongor kupi diat a watakado pa diat u ra murmur Naagagon, iaku maa pa diat pet laar paai.

³² Aawa kabina? Kabina maa pa diat nurnur, diat nuki ku naa diat a takado kabina u ra nundiat kum koina pina-paam. Diat tutukaa u ra ina waat na tutukaa, ma diat puka. ³³ Lenutmaa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa,

“Baboi! Ang ung taa ina waat inaanga Sion, iaku a taara diat a tutukaa ku uni, ma diat a puka.

Iaku te baa in nurnur uni anuna nurnur pa in baana wawirwiri.” *Aais 8:14; 28:16*

10

A taara Israael pa diat nunurai naa diat a takado lelawaai

¹ A kum tateng liklik, anung ngaala na nemnem ma anung niaaring karom God kupi in walaauun paa anung taara, a taara Israael.

² Maa iaau nunurai ut naa diat nem aakiti kupi diat a

wagaia God, iaku pa diat kaapa u ra mangamangaan baa in gaiaa uni. ³ Pa diat nunurai naa God ku i tale in wakado a lalaaun anun te. Diat nemi ku naa diat a waiaa diat naa diat takado namataana, ma pa diat murmur aakapi baa God i pir taai kupi diat a takado namataana. ⁴ Maa a kum Naagagon anun Moses i tuk taau ku un Kaarisito, ma mi diat baa diat nurnur un Kaarisito diat a takado namataan God.

⁵ Moses i timtimu un diat baa diat murmur a kum Naagagon, naa diat a takado lelawaai namataan God. I piri lenbi, “Baa te i nuki naa in lalaaun u ra murmur Naagagon, io in mur ot raap pa diat.” *Lewi 18:5*

⁶ Ma Moses i pirpir kaai un diat baa diat nurnur, naa diat a takado lelawaai namataan God. I piri lenbi, “Koku muaat nuki naa: Te in waan unaanga nate u ra maawa,” kupi in ben paa Kaarisito urin. ⁷ Ma koku muaat nuki naa: “Te in waan pari u ra taamaan anu ra kum minaat,” kupi in ben paa Kaarisito ko ra minaat.

⁸ Pate. Kaarisito ia ki karom daat. Daat a lalaaun baa daat nurnur ku uni. A Buk Taabu i piri naa, “A pirpir anun God ia marawaai. Kuraa ut i ki u ra waamuaat, ma u ra balaamuaat kaai.” *Naag 30:12-14*

Bari ia a pirpir u ra nurnur baa miaat warawaai uni. ⁹ Lenbi, baa u wapuaanai ma ra num pirpir naa Iesu ia a Tadaaru, ma u nurnur u ra in balaam naa God ia watur

paai balet ko ra minaat, io God in walaauun ui. ¹⁰ Maa baa u nurnur u ra in balaaam, God i waatung ui naa u takado namataana. Ma baa u wapuaanai ma ra num pirpir naa Iesu ia a Tadaaru, God in walaauun ui. ¹¹ A Buk Taabu i piri naa, “Te baa in nurnur uni anuna nurnur pa in baana wawirwiri.” *Aais 28:16*

¹² I welaar raap ku karom a taara Israael ma karom a taara ingen kaai: Raa Tadaaru ku anundaat raap. Ma in pir wadaan diat raap baa diat aaraaring karomi. ¹³ Maa a Buk Taabu i piri naa, “Diat raap baa diat aaraaring karom a Tadaaru, in walaauun diat.” *Ioel 2:32*

¹⁴ Iaku, diat a aaraaring karom a Tadaaru lelawaai, baa pa diat nurnur uni? Ma diat a nurnur uni lelawaai, baa pa diat walangoro taa ta pirpir uni? Ma diat a walangoroi lelawaai, baa pa te i wapua diat uni? ¹⁵ Ma a kum tena wewapua diat a waan ma ra wewapua lelawaai, baa pa te i tula diat? Maa a Buk Taabu i piri naa, “A winawaan paat anundiat baa diat waan paat ma ra Koina Wewapua, i wakwakaak aakit.” *Aais 52:7*

¹⁶ Iaku wakir a taara raap diat taraam u ra Koina Wewapua. A propet Aaisaia ia pir taai naa, “Tadaaru, miaat wewapua, ma pa te i nurnur u ra numiaat pirpir.” *Aais 53:1*

¹⁷ A nurnur i waan paat karom a taara baa diat walangoro a Koina Wewa-

pua. A pirpir maa diat walangoroi, a pirpir ut anun Kaarisito. ¹⁸ Io, lelawaai, a taara Israael pa diat walangoro utbaai a Koina Wewapua? Diat walangoroi ut. A Buk Taabu i piri naa, "A taara taanga min napia diat aa walangoro in ingaa ra kum tultul anun God.

A pirpir maa ia waan werweraan u ra kum wanua raap u ra rakrakaan buaal." *Kele 19:4*
¹⁹ Io, lelawaai, a taara Israael pa diat kaapa u ra pirpir anun God? Diat kaapa ut. Maa namuga utbaai Moses i wewapua u ra pirpir anun God naa,

"Iaau ut ang pet ta muaat baa a nuknukimuaat in aaka karom a taara baa wakir anung taara, kabina u ra koina pina-paam baa ang paami karom diat.

Ma ang pet ta muaat kaai baa a balaamuaat in kaankaan, kabina un diat baa namuga pa diat man-aana un God." *Naag 32:21*

²⁰ Ma Aaisaia kaai i pirpir ma ra dekdek lenbi, "A taara baa wakir diat baat-baat kup iaau, diat aa baat pa iaau.

Ma a taara baa pa diat wetiri kup iaau, diat maa iaau pet waiaa iaau karom diat." *Aais 65:1*

²¹ Iaku, u ra taara Israael, Aaisaia i pir a pirpir anun God, lenbi,

"A kum bungbung raap iaau wewataai na maarmaari kup diat, iaku pa diat taraam, diat a kum tena wabulbul." *Aais 65:2*

11

God i walaan paa ku a kabaanadi ko ra taara Israael

¹ Io, lelawaai, God i dumaana wa anuna taara? Pate, i nuk pa diat ut. Iaau kaai a te Israael ut iaau, a tabun Aabaraam ma ko ra wuna taara Beniaamin. ² God pa i dumaana wa anuna taara, pate. I nuk pa diat ut, maa namuga utbaai i pilak pa diat. Lelawaai, pa muaat nunura a utnaa baa a Buk Taabu i piri un Eliaas? I wapua God u ra aakaina mangamangaan baa a taara Israael diat paami. I piri naa, ³ "Tadaaru, diat aa aak doko wa anum kum propet, ma diat aa reng wa kaai a kum luwu na tuntun wetabaar karom ui, ma iaau ot maku kuri iaau ki, ma diat nemi naa diat a aak doko iaau kaai." *1 King 10:10, 14*

⁴ Iaku God i baalu Eliaas naa, "Anung 7 na aarip na taara kuraa ut diat ki, baa pa diat lotu karom Baal, a warwaruga na god." *1 King 19:18*

⁵ Lenutkaai maa umari, God ia pilak paa a kabaanadi ku ko ra taara, kabina u ra nuna maarmaari. ⁶ God ia pilak pa diat u ra nuna maarmaari ut, wakir u ra kum pinapaam baa diat paami. Naapi baa God in pilak paa a kabaanadi

ku ko ra taara u ra kum pina-
paam ku baa diat paami, io,
wakir a maarmaari maa.

⁷ Io, daat a baboi, a taara
Israael diat baatbaat kup ta
aakapi baa diat a takado uni
namataan God, iaku pa diat
baat paai. Diat ku baa ia
pilak pa diat maa diat baat
paai, ma a taara raap pate. I
wadekdek baat ku a balaan-
diat. ⁸ Lenmaa di aa timu
taai u ra Buk Taabu naa,
“God i taar taa a nion na
ininep karom diat,

i paam baat a mataandiat ma
ra talingaandiat

kupi koku diat babo, ma
koku diat walangor,

tuk paai mi.” *Naag 29:4*

⁹ Ma Dewid kaai i piri lenbi,
“Tadaaru, un naagagon diat.
Baa diat ki ungaai u ra nun-
diat luwu na winan-
gaan,

un pukui kupi in welaar
ma ra ina kun karom
diat.

A utnaa diat nemnem aakiti,
ia maa a turturbaat
karom diat,
ma ra naagagon na bin-
abaalu kaai.

¹⁰ Un wapula baat a mataan-
diat

kupi koku diat babo,

ma un maadek ta diat,
kupi a tamarundiat in
bubul takum u ra
ngaala na mawaat.”

Kele 69:22-23

*God i walaun a taara baa
wakir a taara Israael*

¹¹ Io, lelawaai, baa a taara
Israael diat puka, diat puka
takum? Pate! Iaku, kabina
u ra nundiat aakaina manga-
mangaan God i walaun paa

a taara ingen, kupi in aal
atur a nuknuki ra taara Is-
raael, kupi diat kaai diat a
nemnem kupi. ¹² Lenmaa, u
ra nundiat aakaina manga-
mangaan God i pir wadaan
a taara raap u ra rakrakaan
buaal. Baa i lo wa a pir
wadaan ko ra taara Israael,
i taar taai karom a taara in-
gen. Ma baa a taara Israael
raap diat a waan talili balet
karom God, io, a taara u ra
rakrakaan buaal diat a daan
aakit.

¹³ Mi iaau timtimu karom
muaat a taara baa wakir a
taara Israael. Muaat nunurai
naa iaau papaam na aa-
postolo karom muaat. Ma
iaau gaaiia aakit u ra pina-
paam baa God i tula wa iaau
mai. ¹⁴ U ra nung pina-
paam mi, iaau nemi naa ang
aal atur a nuknuki ra nung
wuna taara, kupi ta taara
kon diat, diat a nukpuku
ma din walaun pa diat.

¹⁵ God i maadek taa ku-
mun a taara Israael, kupi in
maraam ma ra taara ingen.
Ma baa God in ben paa balet
a taara Israael, io, in koina
aakit, in welaar ma baa diat
aa lalaun balet ko ra mi-
naat. ¹⁶ Ang pirpir welwe-
laar kaai lenbi: Baa a mu-
gaana pakaana bred di taari
karom God, welaar ma ra
mangamangaan anu ra taara
Israael, io in kudulaana bred
raap maa anun God. Ma baa
in aakaar i ra in diwaai di
taari karom God, io a kum
gagagaana kaai anun God ut.
A pirpir welwelaar mi i pir-
pir u ra taara Israael naa diat
anun God.

A pirpir welwelaar u ra ruïn diwaai na oliwa

¹⁷ Io, a taara Israael diat welaar ma ra in diwaai na oliwa mulu baa di aa maarut taai, ma muaat a taara ingen muaat welaar ma ra ina lomlom na diwaai na oliwa. God i bor kutu wa raa kum gagaana ko ra in diwaai na oliwa mulu, ma i lo paa raa kum gagaana ko ra ina lomlom na oliwa, ma i kanaawa ta diat u ra in diwaai na oliwa mulu. Io mi, muaat lalaaun ko ra polo baa i waan ko ra aakaakaar i ra in diwaai na oliwa mulu. ¹⁸ Koku muaat gaai baa ku baa muaat babo a kum gagaana baa di aa bor kutu wa diat. Muaat nunurai naa in aakaar i ra in diwaai ut i taar a lalaaun karom a kum gagagaana, wakir a lalaaun i waan ko ra kum gagagaana. I welaar ma muaat kaai, God i taar a lalaaun karom muaat kabina u ra taara Israael. ¹⁹ Kaduk muaat a piri lenbi, "God i bor kutu wa raa kum gagagaana kupi in kanaawa ta miaat u ra wanua baa di aa bor kutu wa diat koni." ²⁰ A lingtatuna ut, God i bor kutu wa diat kabina maa pa diat nurnur. Ma muaat, God i kanaawa ta muaat kabina maa muaat nurnur. Io, koku muaat wangaala pa muaat, muaat a burut. ²¹ Maa God pa i maari baat diat, i bor kutu wa a kum gagagaana ko ra in diwaai maa. Baa God i paami lenmaa karom diat, in paami kaai lenmaa karom muaat baa pa muaat nurnur.

²² Io, muaat a babo a maar-

maari ma ra kaankaan anun God. God i waiaa anuna kaankaan karom diat baa diat waan ingen koni, ma i waiaa anuna maarmaari karom muaat, baa muaat nurnur u ra nuna maarmaari karom muaat, ma pa muaat ngo koni. Iaku, baa pa muaat a nurnur in bor kutu wa muaat kaai. ²³ Ma a taara Israael kaai, baa diat a nurnur diat kaai din kanaawa diat balet, kabina maa God i tale in kanaawa diat. ²⁴ God i bor kutu pa muaat ko ra ina lomlom na diwaai na oliwa, ma i kanaawa ta muaat u ra in diwaai na oliwa mulu. Io, baa lenmaa, pa i dekdek kup in kanaawa taa balet a kum gagagaana diwaai baa ko ra in diwaai na oliwa mulu u ra in diwaaina.

God i nem na waiaa anuna maarmaari karom a taara raap

²⁵ A kum tateng liklik, mi iaau nemi naa muaat a manaaana u ra utnaa baa namuga i wawalipa, iaku mi God ia waiaa wai taan daat. Iaau nemi naa muaat a nunura a utnaa mi, kupi koku muaat wangaala pa muaat. I lenbi: Raa taara Israael, in dekdek a balaandiat, tuk baa a niluluk i ra taara ingen baa diat nurnur in welaar ma ra nuknukin God. ²⁶ Namur in walaauun raap paa a taara Israael. Welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, "A Tena Walaauun in waan paat taanginaanga Sion, ma in lo wa a kum aakaina mangamangaan anu

* **11:26:** Ierusalem di laana waatungi kaai baa Sion. Iaakob raa iaana kaai ma Israael.

ra wuna taara anun
Iaakob.*

27 Io, bari ia a kunubu baa
ang paami karom diat,
ang una wa anundiat
kum aakaina manga-
mangaan.” *Aais*
59:20-21; 27:9

28 A taara Israael pa diat
nurnur u ra Koina Wewapua,
lenmaa diat a kum ebaar
anun God, kupi a pir wadaan
in ki karom muaat a taara
ingen. Iaku, a taara Israael a
taara na pipilak utbaai anun
God, ma i maari aakit diat,
kabina u ra nuna weweli-
man karom a kum taptabun-
diat. 29 God pa i laana puku
a nuknukina ko ra taara baa
ia wataa pa diat ma i taar taa
anuna wetabaar karom diat.
Pate!

30 Namuga, muaat a taara
baa wakir a taara Israael
pa muaat laana taraam
karom God. Iaku mi, God i
maari muaat, kabina maa a
taara Israael pa diat taraam
karomi. 31 I lenutkaai maa,
mari a taara Israael pa diat
taraam karom God, io, i
maari muaat. Iaku namur
in maari diat welaar ma i
maari muaat. 32 Maa God
i maadek taa a taara raap
kupi diat a ki u ra winiwi i
ra nundiat wabulbul, kupi
in waiaa anuna maarmaari
karom diat raap.

A pir walaawa karom God

33 Maia, i ngaala aakit a kum
kokoina utnaa anun
God,
anuna koina ninunuk
ma ra nuna manaana.
A manaana anun God i
ngaala aakit, pa te in
palaa laar paai.

Pa te i nunura anuna
kum aakapi.

34 “Woi maa in nunura laar
paa a nuknukin God?

Ma woi maa in pirpir na
wewaraaut karomi?”
Aais 40:13

35 “Woi maa ia tabaara taa
God ma ta utnaa kupi
in baalui karomi?” *Iop*
41:11

Pa te in pet laar paai. 36 Maa
ia ut i waki a kum utnaa
raap, ma ia ut a kabi ra
kum utnaa raap, ma anuna
ut a kum utnaa raap. A pir
walaawa karomi pa in raap
ma pa in raap. Aamen.

12

*Daat a taar mulu anun-
daat lalaaun karom God*

1 Io, a kum tateng liklik,
kabina God i maari aakit
muaat, iaau aaring muaat
kupi muaat a taar taa a
panimuaat raap karom God
welaar ma ra wetabaar baa
i lalaaun, i gomgom, ma i
welaar ma ra nuna nemnem
ut. Maa ia anumuaat lotu
mulu karom God. 2 Ma koku
muaat murmur a lalaaun
anu ra rakrakaan buaal,
iaku muaat a taar ta muaat
karom God kupi in puku
a nuknukimuaat, ma in
wamatakinai. Io, muaat a
nunura lele anuna nemnem.
Anuna nemnem baa i koina,
i takado aakit, ma i gaaiia uni.

3 Kabina u ra nuna
wetabaar karom iaau, mi
iaau piri karom muaat naa:
Koku muaat wangaala aakit
pa muaat ut. Muaat a
nuknuk wakaak un muaat,
welaar ut ma ra nurnur
baa God ia taar taai taa

muaat. ⁴ Daat nunurai naa, a muaana ia raa ku, iaku mongoro na pakpakaana panina ma anundiat pinapaam kaai pa i welaar. ⁵ Lenutkaai maa daat, daat mongoro, iaku u ra panin Kaarisito daat raa ku. Daat raaraa pakaan ko ra panina. Ma karom daat kaai, daat raap raaraa daat kakanaawa ungaai kup daat raa ku.

⁶ Daat raap God i taar taa a kum raaungaana wetabaar karom daat. Karom raa taara, God i taar taa a wetabaar na pirpir na propet, ma i koina baa diat a papaam wakaak mai, welaar ma ra nundiat nurnur. ⁷ Ma karom raa taara, God i taar taa a wetabaar kupi diat a kum tena wewaraaut, ma i koina baa diat a waraaut wakaak a taara mai. Ma karom raa taara, God i taar taa a wetabaar kupi diat a kum tena wawer, ma i koina baa diat a wer wakaak a taara. ⁸ Karom raa taara, God i taar taa a wetabaar na warwadekdek, kupi diat a wadekdek a nurnur anu ra taara mai, ma i koina baa diat a paami lenmaa. Karom raa taara, God i taar taa a wetabaar kupi diat a kum tena wetabaar, ma i koina baa diat a palaa a balaana limaandiat karom a taara. Karom raa taara, God i taar taa a wetabaar kupi diat a kum mukmuga, ma i koina baa diat a papaam dekdek kupi diat a muga wakaak a taara. Karom raa taara, God i taar taa a wetabaar kupi diat a kum tena maarmaari,

ma i koina baa diat a maari a taara ma ra gaايا.

A kum koina mangamangaan baa daat a murmuri

⁹ In koina baa anumuuaat maarmaari in lingtatuna karom a taara. Muaat a milikuaana a aakaina, ma muaat a paam akoto a kum mangamangaan baa i koina. ¹⁰ Muaat a maari wetwetalaai muaat lenbaa muaat maari a kum tateimuuaat. Muaat a urur wetwetalaai karom muaat, ma koku muaat nuk pa muaat ut. ¹¹ Muaat a papaam dekdek, ma koku muaat talanguan. Muaat a papaam karom a Tadaaru ma ra ngaala na gaايا u ra balaamuuaat. ¹² Muaat a ki walaang ma ra gaايا kup a kum utnaa baa God in tabaara muaat mai namur. Baa muaat baraata a kum mawaat, muaat a tur dekdek, ma koku muaat ngo ma ra niaaring. ¹³ Baa a taara anun God diat iba kup ta utnaa, muaat a waraaut diat. Baa ta waira in waan paat, muaat a waraaut wakaaki.

¹⁴ Baa a taara diat baanaakaka muaat, muaat a pir wadaan diat, ma koku muaat pir aakaka diat. ¹⁵ Baa a taara diat gaايا, muaat a gaايا ungaai ma diat. Ma baa diat tapunuk, muaat a tapunuk ungaai ma diat. ¹⁶ Muaat a tur ungaai ma ra koina mangamangaan wetwetalaai karom muaat. Koku muaat babo ku kup a kum ngaala na pinapaam, muaat a paam kaai a kum naatnaat na pinapaam baa

pa te in pir walaawa pa muaat uni. Ma koku muaat nuki naa muaat manaana aakit.

¹⁷ Koku muaat baalu aakaina ma ra aakaina. Muaat a nuknuk wakaak kupi muaat a paam a takado na mangamangaan namataa ra taara. ¹⁸ Koku muaat pet angaanga a taara, iaku muaat a ki na maalmaal ma diat. ¹⁹ A kum teptepaang, koku muaat baalu te baa i paam aakaina karom muaat. Muaat a maadek taai ku karom God baa in baalui. Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, "A Tadaaru i piri, 'Iaau ut ang naagagoni, ma iaau ut ang baalui.'" *Naag* 32:35

²⁰ Iaku muaat a paami lenbi, "Baa anum ebaar i molo un tabaarai, ma baa i maruk un wainimi. Baa u paami lenmaa karomi, in wawirwir u ra nuna aakaina mangamangaan." *Pir*

25:21-22

²¹ Koku maadek taa aakaina kupi in uwia pa ui, iaku un uwia paa aakaina ma ra num koina pinapaam.

13

God ut i waki taa a mataanitu

¹ Daat raap daat a taraam karom diat baa diat paam akoto a naagagon u ra mataanitu. Maa God ut i taar taa a dekdek karom diat kupi diat a naagagon mai, ma pa ta mataanitu baa God pa i taar taa a dekdek karomi. ² Io, te baa pa i taraam u ra naagagon anu ra mataanitu, pa i taraam u

ra naagagon baa God ut ia ung taai. Ma diat baa pa diat taraam karom a mataanitu, diat ut diat a aal paa a dekdek na naagagon karom diat. ³ Baa te i paam a koina mangamangaan pa in burut kup a mataanitu, iaku baa in paam aakaina in burut ut. Io, baa u nemi naa un laangalaanga ko ra bunurut kup a mataanitu, un paam a koina kupi a mataanitu in pir walaawa pa ui. ⁴ Maa God ut i waki taa a mataanitu kupi a tultul anuna, kupi in paam a koina karom ui. Iaku, baa u paam aakaina, un burut, maa a mataanitu i paam akoto ut a naagagon kupi in naagagon ui mai. A mataanitu ia a tultul anun God, kupi in taar a naagagon na binabaalu karom te baa i paam aakaina. ⁵ Io, lenmaa, i koina baa daat a taraam karom a mataanitu. Wakir i kabina ku maa a mataanitu in taar a naagagon na binabaalu karom daat, i kabina utkaai naa a koina ninunuk u ra balaandaat i wapua daat naa daat a paami lenmaa.

⁶ Io, daat a taar kaai a tatakom karom a mataanitu, maa a kum tena pinapaam u ra mataanitu diat a kum tena pinapaam anun God, ma diat laana paam a pinapaam baa i waraaut a kini anu ra taara. ⁷ Daat a taar a utnaa baa diat nemi naa daat a taari karom diat: Daat a taar a kum aalawur mangana tatakom raap karom diat baa diat lolo tatakom. Ma daat a taar a urur karom a kum mukmuga, ma daat a

taraam karom diat.

Ia baa a tena maarmaari i paam ot paa a kum Naagagon

⁸ Koku dinaau paa ta utnaa kon te. Iaku anum raa dinaau ku baa un baalui, i lenbi: Un maari a taara. Maa te baa i maari a taara, ia paam ot paa a Naagagon anun God. ⁹ Io, bari ia a kum Naagagon anun God: “Koku u paam aakaina un ta tabuan anun te. Koku u aak doko te. Koku u walong. Koku u nem a utnaa anun te ingen.” Raa naagagon ku i pulu baat diat, ma ra kum naagagon raap kaai. Bi ia a naagagon maa, “Un maari a kum teptepaam welaar ma u maari ui ut.” *Lewi 19:18*

¹⁰ Baa te i maari tepaana pa in paam ta aakaina karomi. Io, baa i maari, i paam ot raap paa a kum Naagagon.

¹¹ Muaat a paami lenmaa, ma muaat a babo lele a kum bungbung mi. Io, koku muaat inep, muaat a tawaangun ma muaat a waninaar. Maa baa daat turpaa nurnur un Kaarisito, a pakaana bung pa i marawaai wakaak utbaai, iaku mi ia marawaai aakit a bung baa God in walaau daat. ¹² Ia ngaala na marum paa, ma marawaai ma in keke. Io, daat a ung wa ma a kum mangamangaan ko ra baboto, ma daat a mong paa ma ra kum utnaa na wineium ko ra keke. ¹³ Mi daat lalaaun u ra kaapa, io i koina baa daat a murmur ma a koina mangamangaan. Koku ma daat longlong ma ra polo na longlong, ma koku

daat longlong taptapuku. Koku daat paam a kum paamuk na mangamangaan, ma koku daat paam a kum utnaa na wawirwir. Koku daat wengangaar, ma koku daat nuknuk aakaka. ¹⁴ Iaku muaat a mong ma ra lalaaun anu ra Tadaaru Iesu Kaarisito, ma koku muaat nuki balet naa muaat a taar ta muaat karom a kum aakaina nemnem i ra panimuaat.

14

Koku daat wetwetakun u ra kum utnaa baa pa i ngaat-ngaata namataan God

¹ Koku muaat babo aakaka te baa pa i tur dekdek u ra nurnur, muaat a gaai paai. Ma koku muaat weol na pir-pir u ra kum utnaa baa pa i kaapa karom daat. ² Raa taara diat nurnur naa i koina ku baa diat a aan a kum utnaa raap. Ma raa taara baa pa diat tur dekdek u ra nurnur pa diat nem na aan a kamanong i ra kum wewagua. Diat aan ku a utnaa baa di maaruti. ³ Io lenmaa, ia baa i nurnur naa i koina ku baa in aan a kum utnaa raap, koku i babo aakaka ia baa pa i nem na aan a utnaa raap. Ma ia baa pa i aan a kum utnaa raap, koku i pir aakaka ia baa i aan a kum utnaa raap, maa God ut ia pilak paa a muaana maa. ⁴ Woi ui baa un naagagon a tultul anun te ingen? Anuna Tadaaru ut maa in baboi baa in tur dekdek baa in puka. Iaku in tur dekdek ut, maa a Tadaaru ut in pet laar paai kupi in wadekdeki.

⁵ Lenkaai bi, raa taara diat nuki naa raa bung ku maa i ngaatngaat. Ma raa taara kaai diat nuki naa a kum bungbung raap i welaar raap ku. I koina baa daat raap raaraa daat a paam wakaak a kum utnaa daat nuki naa i takado. ⁶ Diat baa diat nuki naa raa bung ku maa i ngaatngaat, diat a wapa-paam a bung maa kupi diat a wangaala paa a Tadaaru uni. Ma diat baa diat aan a kum utnaa raap, diat a paami kupi diat a wangaala paa a Tadaaru uni, kabina maa diat aa waatung wakaak paa karom God uni. Ma diat kaai baa diat aan ku a kum utnaa baa di maaruti, diat a paami kaai kupi diat a wangaala paa a Tadaaru uni, maa diat aa waatung wakaak paa karom God uni. ⁷ Baa daat lalaaun wakir daat naagagon anundaat lalaaun, ma baa daat maat, wakir kaai daat naagagon daat. ⁸ Baa daat lalaaun, daat lalaaun kup a Tadaaru. Ma baa daat maat, daat maat kup a Tadaaru. Lenmaa, baa daat lalaaun ma baa daat maat, daat anu ra Tadaaru ut.

⁹ Maa ia a kabina baa Kaarisito i maat ma i lalaaun balet, kupi in Tadaaru anundiat baa diat aa maat, ma anundiat kaai baa diat lalaaun. ¹⁰ Io ui, u lawaai maa u takuna temlik? U lawaai maa u wangaala pa ui kon temlik? Maa daat raap daat a tur namuga naa ra kiki na naagagon anun God. ¹¹ Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa,

“A Tadaaru i piri naa, ‘Iaau lalaaun ma iaau pir a lingtatuna:

A taara raap diat a ki but keke karom iaau, ma a taara raap diat a pir apuaanai naa iaau God.’” *Aais 45:23*

¹² Lenmaa, namur daat raap raaraa daat a wewapua kaapa karom God u ra kum utnaa raap baa daat aa paam taai.

Koku daat paam ta utnaa baa in baanaakaka a nurnur anun te

¹³ Io, koku ma daat takuna wetwetalaai daat. Daat a nuknuk wakaak kupi koku ma daat paam taa ta mangamangaan baa ta teindaat in puka uni. ¹⁴ Kabina baa iaau lalaaun un Tadaaru Iesu, iaau nunura lingtatunai naa pa ta utnaa na winangaan in pet ta daat kupi daat a aaka namataan God. Iaku, baa te i nuki naa in aaka namataan God baa in aan ta mangaana utnaa, io, ia ut i nunurai naa pa i koina karomi. ¹⁵ Baa u aan ta utnaa baa i pet apurpuruan a nuknukin temlik, wakir u wapuaana a mangamangaan na maarmaari maa. Koku u maadek taa ta utnaa na winangaan in baanaakaka a nurnur anun te baa Kaarisito i maat uni. ¹⁶ Io, baa u paami lenmaa, a taara pa diat a pir aakaka a utnaa baa u nuki naa i koina karom ui. ¹⁷ Maa a mataanitu anun God wakir a utnaa na winangaan ma ra ininim. A mataanitu anun God ia a takado na mangamangaan,

a maalmaal ma ra gaايا u ra Takado na Nion. ¹⁸ Ma baa te in murmur a kum mangamangaan mi u ra nuna pinapaam karom Kaarisito, God in gaايا uni, ma a taara kaai diat a nemi.

¹⁹ Io, daat a ongor dekdek kup a maalmaal, ma kupi daat a wadekdek a nurnur anundaat wetwetalaai. ²⁰ Ma koku ta utnaa na winangaan ku in baanaakaka a pinapaam anun God. A kum utnaa na winangaan raap i koina ku namataan God, iaku baa te i aan ta utnaa baa in pet taa te kupi in puka u ra nuna nurnur, a pinapaam baa i paami pa i takado. ²¹ I koina kupi koku u aan ta kamanong i ra kum wewagua, ma koku u inim a waain, baa ta mangaana utnaa kaai lenmaa, kaduk a pinapaam maa in pet taa temlik kupi in puka.

²² A kum utnaa raap baa u nuki naa i koina karom ui, anumur ut ma God. Te baa i paam ta utnaa ma a nuknukina pa i takunai uni, ia maa i daan. ²³ Iaku te baa i wangaan, ma a nuknukina pa i mulaaot wakaak u ra utnaa baa i aani, din naagagoni ut uni, maa wakir i murmur ot paa anuna nurnur. Ma a kum utnaa raap baa te i paami ma anuna nurnur pa i mulaaot uni, ia maa aakaina mangamangaan.

15

Daat a waraaut diat baa pa diat tur dekdek u ra nurnur

¹ Daat baa daat tur dekdek, i koina baa daat a waraaut diat baa pa diat tur dekdek u ra nurnur. Ma koku daat nuk pa daat ut. ² Daat raap raaraa daat a nuk paa kaai a kum teptepaandaat, ma daat a paam a kum utnaa baa in waraaut diat ma in wadekdek anundiati nurnur. ³ Maa Kaarisito kaai, wakir i nuk pa ia ut, maa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, "God, a kum aakaina pirpir baa di piri un ui, i wakadik iaau utkaai." *Kele 69:9*

⁴ A kum pirpir raap baa di aa timu taai namuga utbaai u ra Buk Taabu, di timu taai kupi in wer daat, kupi daat a tur dekdek u ra nundaat nurnur, ma in waraaut daat kaai kupi daat a ki walaang ma ra nurnur kup a kum utnaa God in paami namur.

⁵ Iaau aaraaring naa God ut, baa i laana wadekdek anundaat nurnur, ma i laana waraaut daat, in aal ungaai muaat kupi in raa ku a nuknukimuaat, baa muaat murmur a lalaaun anun Kaarisito Iesu. ⁶ Io, in raa ku a balaamuaat baa muaat ungaai muaat pir walaawa paa God, a Tamaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito.

Kaarisito i waan paat utkaai kup a taara baa wakir a taara Israael

⁷ Io, welaar ma Kaarisito i gaايا pa muaat, muaat kaai muaat a gaايا paa a kum tateimuaat, kupi God ut in lo a pir walaawa uni. ⁸ Mi iaau piri taa muaat naa, Iesu i waan paat welaar ma ra tultul anu ra taara Israael,

kupi in paam ot paa a kum weweliman anun God baa i paam taai karom a kum taptabundiat. Baa i paami lenmaa i waiaai naa a pirpir anun God i lingtatuna. ⁹ I waan paat kaai kupi a taara baa wakir a taara Israael diat a pir walaawa paa God u ra nuna maarmaari. Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, "Io, ang pir walaawa pa ui naa ra taara baa wakir a taara Israael,

ma ang kelekele na pir walaawa karom ui." *2 Saam 22:50*

¹⁰ Ma di aa timu taai kaai naa,

"Muaat a taara baa wakir a taara Israael, muaat a gaaia ungaai ma ra taara anun God." *Naag 32:43*

¹¹ Ma di aa timu taai kaai naa,

"Muaat a taara baa wakir a taara Israael, muaat a pir walaawa paa a Tadaaru,

muaat a kum wunwuna taara raap muaat a pir walaawa paai." *Kele 117:1*

¹² Aaisaia kaai i pirpir na propet lenbi un Kaarisito naa,

"Raa in waan paat ko ra wuna taara anun Iese.*

In ki na king ma in muga a kum wunwuna taara,

ma diat a nurnur uni, ma diat a ki walaang ma ra nurnur kup a koina baa in paami." *Aais 11:10*

¹³ Ma iaau aaraaring karom God, ia baa daat ki walaang kupi ma ra nurnur kup a koina baa in paami. Iaau aaraaring naa in wateng muaat baa muaat nurnur uni ma ra ngaala na gaaia ma ra maalmaal. Ma u ra dekdek i ra Takado na Nion ut muaat a kiki walaang ma ra ngaala na nurnur kup a koina baa God in paami namur.

Paaulo i pirpir u ra nuna pinapaam

¹⁴ Io, a kum tateng liklik, iaau nunurai ut naa muaat teng ma ra koina mangamangaan ma ra manaana, ma mi muaat pet laar paai kupi muaat a wer wetwetalaai muaat. ¹⁵ Iaku, iaau timu a buk mi karom muaat, ma iaau pirpir dekdek un raa kum utnaa, kupi muaat a nuknuk balet uni. Iaau timtimu karom muaat, kabina maa u ra nuna maarmaari God i pilak pa iaau, ¹⁶ kupi ang tena pinapaam anun Kaarisito Iesu karom a taara baa wakir a taara Iudaia. Iaau welaar ma ra tena wetabaar karom God. Iaau warawaai ma ra Koina Wewapua anun God, kupi a taara baa wakir a taara Iudaia diat anung wetabaar karom God baa in gaaia uni. Maa a Takado na Nion ia wagomgom ta diat.

¹⁷ Un Kaarisito Iesu, iaau gaaia aakit u ra nung pina-paam karom God. ¹⁸ Pa iaau nem na pirpir un ta utnaa ingen. Iaau nem na pirpir ku

* **15:12:** Iese a tamaan King Dewid.

u ra pinapaam baa Kaarisito i wapapaam iaau uni, baa iaau ben a kum taara baa wakir a taara Iudaia kupi diat a taraam karom God. Diat taraam karomi kabina u ra kum utnaa iaau piri ma iaau paami naliwan taan diat. ¹⁹ Diat babo a dekdek i ra kum wakilang ma ra kum utnaa na kakaian baa iaau paami ma ra dekdek i ra Takado na Nion. Lenmaa taanginaanga Ierusalem ma i tuk irong Ilirikum iaau aa warawaai raap paa iaai ma ra Koina Wewapua anun Kaarisito. ²⁰ U ra turpaai ra nung pinapaam karom Kaarisito tuk mi, anung ngaala na nemnem kupi ang warawaai ma ra Koina Wewapua u ra kum taamtaamaan baa pa diat nunura utbaai Kaarisito, kupi koku iaau papaam un ta taamaan baa te ia papaam muga paa iaai. ²¹ Maa di aa timu taai lenbi u ra Buk Taabu,

“Diat baa pa di wapua diat utbaai uni, diat a baboi,

ma diat baa pa diat walangoroi utbaai, diat a nunurai.” *Aais 52:15*

²² Io, iaau balaan aakit ma ra pinapaam na warawaai u ra kum taamtaamaan. Ma raa ia kabina maa pa iaau waan laar paai utbaai karom muaat.

Paaulo i nemi naa in waan urong Rom

²³ Mi anung pinapaam ia raap u ra kum papaar mi. Ia mongoro na kilaala u

ra nung ngaala na nemnem kupi ang babo muaat. ²⁴ Io, baa ang waan urong Spein, iaau nuki naa ang ki aagil paa naa muaat ma daat a gaaiia ungaai paa. Ma iaau nemi kaai naa muaat a waraaut iaau u ra nung winawaan aakit urong.

²⁵ Iaku mi, ang waan kumun unaanga Ierusalem kupi ang waraaut a kum tena nurnur manaanga. ²⁶ A kum tena nurnur irong u ra ru papaar Maakedonia ma Aakaia diat gaaiia ma diat ong ungaai a maani, kupi diat a waraaut a kum tena nurnur baa diat iba inaanga Ierusalem. ²⁷ Maia, diat nuki naa i koina baa diat a paami lenmaa. Ma i takado kaai baa diat a baalu taa a taara Iudaia, kabina maa a taara Iudaia diat waiaa taa aakapi anun God karom diat. Ma i koina kup diat bulung diat a waraaut a taara Iudaia ma ra maani. ²⁸ Io, baa iaau aa waraap wa anung pinapaam ma iaau aa taar taa a wetabaar mi karom a kum tena nurnur inaanga Ierusalem, ang waan aagil matira naa muaat, ma namur ang waan urong Spein. ²⁹ Ma iaau nunurai naa baa ang waan paat karom muaat, muaat a daan baa ang taar a kum wetabaar na nion raap karom muaat baa Kaarisito ia taar taai taang.

³⁰ A kum tateng liklik, u ra iaa ra Tadaaru Iesu Kaarisito ma u ra maarmaari anu ra Takado na Nion, iaau aaring muaat kupi muaat a on-

gor ma ra niaaring karom God un iaau, kupi in waraaut iaau u ra nung pinapaam. ³¹ Muaat a aaring God kupi in baboura baat iaau ko ra taara baa pa diat nurnur, baa kurong diat u ra papaar Iudaia. Ma muaat a aaraaring kaai kupi a kum tena nurnur inaanga Ierusalem diat a gaia paa anung pina-paam na wetabaar karom diat. ³² Baa God i nemi len-maa, ang waan paat karom muaat ma ra gaia, ma ang ngo ungaai ma muaat kupi ang lo paa balet a dekdek.

³³ God, ia baa a kabi ra maalmaal, in ki karom muaat. Amen.

16

A maarmaari anun Paaulo karom a kum tena nurnur irong Rom

¹ Iaau aaring muaat naa muaat a baboura wakaak a teindaat Poibe. A tabuan mi, a koina tena pinapaam naliwan taa ra taara na nurnur irong Kenkereeaa. ² Iaau nemi naa muaat a gaia paai u ra iaa ra Tadaaru, welaar ma ra kum tena nurnur diat laana paami. Ma muaat a waraaut wakaaki un ta ut-naa baa in iba kupi, kabina maa ia waraaut ta iaau, mi-aat ma mongoro na taara kaai.

³ Anung maarmaari karom Pirikila ma anuna muaana Aakuila, baa mitul papaam ungaai u ra pinapaam anun Kaarisito Iesu. ⁴ Diaar walaaun pa iaau baa a taara diat nem na aak doko iaau, ma pa diaar

nuk paa anundiaar lalaaun. Iaau waatung wakaak aakit karom diaar, ma wakir iaau ku, a kum taara na nurnur raap baa wakir a taara Iudaia, diat kaai diat waatung wakaak karom diaar. ⁵ Anung maarmaari kaai karom a taara na nurnur baa diat laana lotu ungaai u ra nundiaar ruma.

Anung maarmaari karom tepaang Epenetus, ia a mugaana muaana taangirong u ra papaar Aasia, baa i nukpuku ma i nurnur un Kaarisito.

⁶ Anung maarmaari karom Maaria, baa ia papaam dekdek paa karom muaat.

⁷ Anung maarmaari kaai karom Aandroniko ma Iuniaas, a ru kakung baa diaar ki ungaai ma iaau u ra karabus. Naliwan naa ra kum aapostolo a iaandiaar i rarang. Diaar a ru mugaana te Kaarisito ut kon iaau.

⁸ Anung maarmaari karom Aampiaas, iaau nem aakiti u ra iaa ra Tadaaru.

⁹ Anung maarmaari karom Urbaano, raa tena pinapaam kaai kon miaat u ra pina-paam anun Kaarisito, ma karom tepaang kaai Staakis.

¹⁰ Anung maarmaari karom Aapelis, ia baa di walaari ma i wapuaanai naa ia a tena nurnur lingtatuna un Kaarisito. Ma karom diat baa ko ra ruma anun Aaristobulo.

¹¹ Anung maarmaari karom Erodion, a kakung. Ma karom diat ko ra ruma anun Naakiso baa diat nurnur u ra Tadaaru.

12 Anung maarmaari karom Tripaaina ma Triposa. A ru tabuan mi diaar papaam dekdek u ra pinapaam anu ra Tadaaru. Ma karom raa tepaang kaai Pesis, raa tabuan kaai baa i papaam dekdek aakit u ra pinapaam anu ra Tadaaru.

13 Anung maarmaari karom Rupus, a koina muaana aakit anu ra Tadaaru, ma karom naana kaai, i waraaut iaau welaar ut ma naang.

14 Anung maarmaari karom Aasinkrito, Plegon, Ermes, Patrobaas, Ermaas ma ra kum tateindaat kaai u ra nurnur baa diat ki ungaai ma diat.

15 Anung maarmaari karom Pilologo ma Iulia, Nereus ma tenalik a tabuan, ma Olimpaas, ma karom a taara raap anun God baa diat ki ungaai ma diat.

16 Baa muaat webaraat muaat a maari wetwetalaai muaat ma ra wedum na maarmaari, ma muaat a paami ma ra gomgom na mangamangaan. A taara na nurnur un Kaarisito ko ra kum taamtaamaan raap diat taar wa anundiat maarmaari karom muaat.

A kum tintinip na pirpir na wewaraaut

17 A kum tateng liklik, iaau aaring muaat kupi muaat a baboura muaat ko ra taara baa diat laana kutu weraana a taara na lotu, ma diat pir a kum pirpir baa i turbaat a kum wawer muaat aa lo paai. Muaat a waan ingen kon diat.

18 A mangaana taara maa wakir diat papaam karom anundaat Tadaaru Kaarisito, pate. Diat murmur ut a nemnem i ra panindiat. Diat laana waruga a taara baa pa diat manaana wakaak ma ra kum namnamian na pirpir.

19 A taara raap diat kaapa u ra numuaat tinaraam karom a Tadaaru, io, iaau gaaia aakit un muaat. Iaku, iaau nemi naa muaat a manaana wakaak u ra aawa baa i koina, ma koku muaat laa u ra kum utnaa baa i aaka.

20 Ma God, ia baa a kabi ra maalmaal, in paa ginagina wa Saataan natudaangi ra kum kakimuaat.

A maarmaari anu ra nundaat Tadaaru Iesu in ki karom muaat.

A kum teptepaan Paaulo diat taar anundiat maarmaari

21 Timoti, baa mir papaam ungaai u ra pinapaam anun Kaarisito, i taar wa anuna maarmaari karom muaat. Ma tula kakung kaai, Lukio, Iaason ma Sosipaater, ditul taar wa anunditul maarmaari karom muaat.

22 Iaau kaai, Tertio, baa iaau timu a kum pirpir anun Paaulo u ra buk mi, iaau taar wa anung maarmaari karom muaat u ra iaa ra Tadaaru.

23-24 Gaaius i taar anuna maarmaari karom muaat. A muaana mi i gaaia pa iaau, ungaai ma ra taara na nurnur raap, ma i paapa anuna ruma karom miaat. Ma Er-aasto a tena baboura maani ko ra taamaan mi, ma Kuaato

a teindaat, diaar kaai diaar
taar anundiaar maarmaari.*

A pir walaawa karom God

²⁵ God in pet laar paai
kupi in watur dekdek muaat
u ra nurnur, welaar ma ra
nuna pirpir u ra Koina We-
wapua baa iaau warawaai
mai, a Koina Wewapua un
Iesu Kaarisito. A Koina We-
wapua i wawalipa taanga na-
muga utbaai. ²⁶ Iaku mi,
ia waan paat kaapakaapa,
kabina u ra naagagon anun
God baa i lalaaun takum, ma
welaar ma ra pirpir anu ra
kum propet taanga namuga,
kupi a kum wunwuna taara
raap diat a nurnur ma diat a
taraam uni.

²⁷ Karom raa God ku, baa
a tena manaana, daat a pir
walaawa paai kabina un
Iesu Kaarisito. Daat a pir
walaawa paai mi ma namur
ma pa in raap. Aamen.

* **16:23-24:** Raa kum tena manaana u ra Buk Taabu diat nuki naa raa kum
pirpir kaai i ki u ra rina mi. I lenbi: *A maarmaari anu ra Tadaaru Iesu Kaarisito
in ki karom muaat raap. Aamen.*

A Mugaana Buk anun Paaulo karom a taara Korinto A pirpir kaapa muga

Baa Paaulo i ki irong Epeso, i timu a buk mi karom a taara na nurnur irong Korinto.

Korinto a ngaala na taamaan baa i ki nakono u ra papaar Aakaala. A taamaan anu ra taara Grik, iaku mongoro na taara Iudaia kaai diat ki iaai.

Paaulo i waan urong Korinto u ra nuna weru winawaan, ma i warawaai ma ra Koina Wewapua karom diat. I ki raa kilaala ma raa kukur irong ma i wer diat (babu Aap 18:1-17). Namur Aapolos i waan karom diat (babu Aap 18:27).

Paaulo i timu a buk mi kabina i walangoro a pirpir u ra nundiat kum mangamangaan baa i waki weraana diat (babu 1Kor 1:10).

Paaulo i timtimu kaai kupi in baalu anundiat buk na weteri karomi (babu 1Kor 7:1 ma 8:1).

A winawaan i ra 1 Korinto:

A turturpaai ra buk mi (1:1-9)

A kini weraan anu ra taara na nurnur (1:10-4:21)

A kum aakaina mangamangaan baa raa taara na nurnur diat paami (5:1-6:20)

A wawer u ra kini na tinaulaa (7:1-40)

Koku daat lotu karom a Tadaaru ma karom a kum tabaraan kaai (8:1-11:1)

A kum naagagon i ra lotu ma ra kum wetabaar anu ra Takado na Nion (11:2-14:40)

A tinur balet ko ra minaat anun Iesu ma ra taara na nurnur (15:1-58)

A wetabaar karom a taara na nurnur irong Iudaia (16:1-4)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom diat (16:5-24)

¹ Iaa Paaulo, baa God ia wataa pa iaa welaar ma ra nuna nemnem kupi ang aapostolo anun Iesu Kaarisito. Mir ma Sostenes a teindaat, mir timtimu ² karom muaat a taara na nurnur anun God baa muaat ki matira Korinto. Muaat baa Kaarisito Iesu ia wagomgom pa muaat ma i wataa pa muaat kupi muaat a taara anun God. Muaat a taara anun God ungaai ma ra taara raap u ra kum taamtaamaan raap baa diat lotu u ra iaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, ia baa anundiat Tadaaru ma anundaat kaai.

³ A maarmaari ma ra maalmaal kon God Tamaandaat ma ra Tadaaru Iesu Kaarisito in ki karom muaat.

Paaulo i waatung wakaak karom God u ra taara Korinto

⁴ Iaa laana waatung wakaak karom God un muaat, kabina u ra nuna maarmaari baa i taar taai taa muaat un Kaarisito Iesu. ⁵ Maa u ra numuaat kini ungaai ma Kaarisito, God i watadaaru muaat ma ra kum

utnaa raap. Muaat tadaaru baa i waraaut muaat kupi muaat a wewapua uni ma i taar taa a manaana karom muaat. ⁶ I paami lenmaa kabina baa a wewapua un Kaarisito, baa miaat aa wapua ta muaat uni, ia waan paat baarabaara u ra numuaat lalaaun. ⁷ Io, lenmaa, muaat aa paam akoto a kum wetabaar raap anu ra Takado na Nion, baa muaat kiki walaang kup anundaat Tadaaru Iesu Kaarisito baa in waan paat baarabaara. ⁸ Ia ut in wadekdek muaat tuk u ra tintinipina, ma pa ta utnaa baa din takuna muaat uni u ra bung anu ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito. ⁹ Ma a utnaa mi baa God i piri in paami ut. Ma i wataa pa muaat kupi muaat a laa ungaai ma Natuna Iesu Kaarisito anundaat Tadaaru.

A taara na nurnur diat takunu weraan

¹⁰ A kum tateng liklik, iaau aaring muaat u ra iaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, baa muaat raap muaat a tur ungaai ma koku muaat waan weraan. Muaat a tur ungaai ma in raa ku a nuknukimuaat ma ra numuaat nemnem. ¹¹ A kum tateng liklik, raa taara baa diat ki u ra ruma anun Kloe, diat wapua iaau naa muaat wengangaar wetwetalaa. ¹² Ang pirpir kaapa u ra mangamangaan maa: Raa taara kon muaat diat piri lenbi, "Iaau murmur Paaulo," raa taara diat piri

naa, "Iaau murmur Aapolos," raa taara kaai diat piri naa, "Iaau murmur Kapaas," ma raa taara diat piri naa, "Iaau murmur Kaarisito."

¹³ Lelawaai, Kaarisito ia taginagina werweraan duk? Lelawaai, di aak waat Paaulo duk u ra bolo un muaat? Lelawaai, di baapitaaiso muaat duk u ra iaan Paaulo? ¹⁴ Iaau waatung wakaak karom God baa pa iaau baapitaaiso taa te kon muaat. Krispo ku ma Gaaius maa iaau baapitaaiso diaar. ¹⁵ Io, lenmaa, pain te kon muaat in pet laar paai baa in piri naa iaau baapitaaisoi u ra iaang. ¹⁶ A lingtatuna, iaau baapitaaiso diat kaai baa diat ki u ra ruma anun Stepaanaas, ma pa iaau nunurai baa iaau aa baapitaaiso taa te kaai. ¹⁷ Maa Kaarisito pa i tula iaau kupi ang baapitaaiso, pate. I tula iaau kupi ang warawaai ma ra Koina Wewapua. Ma wakir ang warawaai ma ra pirpir na manaana anu ra taara, kaduk in turbaat a dekdek i ra bolo anun Kaarisito ma in ling biala maku.

Kaarisito ia a dekdekin God ma ra manaana anun God

¹⁸ Maa a wewapua u ra bolo, a longlong na pirpir ku karom diat baa diat waan kup a winirua. Iaku, karom daat baa daat paam akoto a warwalaan, a wewapua u ra bolo ia maa a dekdekin God. ¹⁹ Maa God ia pir taai u ra Buk Taabu lenbi,

“Ang kamaar wa a manaana anu ra kum tena manaana, ma ang rakaan wa a manaana anundiat baa diat manaana.”
Aais 29:14

²⁰ Waiaa ta tena manaana? Waiaa ta tena manaana u ra kum Naagagon anun Moses? Waiaa ta tena manaana baa in baalu raap paa a kum wetiri? Pa ta tena manaana kuri. God ia waiaai naa a manaana ko ra rakraakaan buaal ia a longlong na manaana ku. ²¹ Maa u ra nuna manaana God i naagagoni naa a taara u ra rakraakaan buaal pa diat pet laar paai baa diat a nunura God u ra nundiat manaana ut. A pirpir baa miaat warawaai mai, a taara diat nuki naa a longlong na pirpir, iaku u ra pirpir maa God i gaaiia kupi in walaanun diat baa diat nurnur.

²² A lingtatuna, a taara Iudaia diat nem na babo ta kum utnaa na kakaian, ma a taara Grik diat baatbaat kup ta manaana. ²³ Iaku miaat, miaat warawaai ku un Kaarisito, ia baa di aak waati u ra bolo. A warawaai mi, a taara Iudaia diat milikuaanai ma i welaar ma ra turturbaat karom diat, ma i welaar ku ma ra longlong na pirpir karom a taara baa wakir a taara Iudaia. ²⁴ Iaku, Kaarisito ia a dekdekin God ma ra manaana anun God karom a taara baa God ia wataa pa diat, diat ko ra taara Iudaia ma diat kaai ko ra taara Grik. ²⁵ A manaana anun God baa a taara diat nuki naa a longlong na manaana ku, ia maa i ngaala

taa ra manaana anu ra taara. A dekdekin God baa a taara diat nuki naa pa i dekdek, ia maa i dekdek aakit taa ra dekdek i ra taara.

²⁶ A kum tateng liklik, muaat a nuk paai naa muaat woi na mangaana taara baa God i wataa pa muaat. Wakir mongoro kon muaat a kum tena manaana namataa ra taara u ra rakraakaan buaal. Wakir mongoro kon muaat muaat paam akoto a dekdek. Ma wakir mongoro kon muaat ko ra kum wunwuna taara baa diat tadaaru. ²⁷ Iaku God i pilak paa a utnaa baa a taara diat nuki naa a longlong na utnaa kupi in baana wawirwir a kum tena manaana. Ma God i pilak paa kaai a kum utnaa baa a taara diat nuki naa pa i dekdek kupi in baana wawirwir diat baa diat dekdek. ²⁸ God i pilak paa a kum utnaa baa a taara u ra rakraakaan buaal diat wakinalik paai, ma ra kum utnaa baa diat milikuaanai, ma diat nuki naa a kum utnaa biaa ku, kupi in pet taa a kum utnaa baa i ngaatngaat karom diat in ling biaa maku. ²⁹ I paami lenmaa kupi koku te i pir angaala paa ia ut namataan God.

³⁰ God ut ia paam taa aakapi kupi muaat a lalaanun ungaai ma Kaarisito Iesu, ma i taar taai kupi ia a kabi ra nundaat manaana. Maa kabina un Kaarisito, God i waatung daat naa daat takado namataana, ma daat anuna gomgom na taara. Ma u ra pinapaam anun

Kaarisito, God i kul walaan-galaanga pa daat ko ra nun-daat kum aakaina manga-mangaan. ³¹ Io, daat a paami welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, “Baa te i nemi naa in wangaala paai, i koina baa in wangaala paa ut a utnaa baa a Tadaaru ia paam taai.” *Ier 9:24*

2

¹ A kum tateng liklik, baa iaau waan paat karom muaat ma ra wewapua kaapa un God, pa iaau pirpir ma ra kum wakwakaak na pirpir, ma pa iaau pirpir ma ra mangaana pirpir baa a kum tena manaana diat laana pirpir mai. ² Baa iaau ki ungaai ma muaat, pa iaau nem na nuk ta utnaa ingen, pate. A nuknuking i ki ku un Iesu Kaarisito ma u ra nuna minaat u ra bolo. ³ Baa iaau waan paat karom muaat, pa ta dekdeking, iaau burut aakit ma iaau dadader. ⁴ Baa iaau pirpir ma iaau warawaai, pa iaau pirpir ma ra pirpir na manaana anu ra taara, ma pa iaau pirpir ma ra mangaana pirpir baa in aal a nuknuki ra taara, pate. A dekdek i ra Takado na Nion i walingtatuna anung pirpir, ⁵ kupi anumuaat nurnur un Kaarisito pa in kabina paa u ra manaana anu ra taara, iaku u ra dekdekin God ut.

A Nion God i taar a manaana karom daat

⁶ Iaku, miaat pirpir na manaana ut naliwan naa ra taara baa diat tur dekdek u ra nurnur. A manaana mi, wakir taanga min u ra rakrakaan buaal, ma wakir

ko ra kum mukmuga taanga min napia, baa diat a maat ku. ⁷ A manaana mi mi-aat pirpir uni, ia a manaana anun God, a pirpir na pidik, baa namuga i wawalipa. U ra nuna manaana, ia waninaar taa aakapi kupi in taar taa a minamaar karom daat. Ia waninaar taai namnamuga utbaai baa pa i waki utbaai a rakrakaan buaal. ⁸ Pa ta mukmuga taanga min u ra rakrakaan buaal i nunura a manaana mi. Baa gun diat aa nunurai, pa diat a aak waat a Tadaaru na minamaar u ra bolo. ⁹ Iaku, i welaar ma ra pirpir baa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi,

“A kum utnaa baa pa te i baboi,

ma pa te i walangoroi,

ma pa i waan paat ko ra nuknukin te,

a kum utnaa maa God ia waninaar taai kup diat baa diat maari.” *Aais 64:4*

¹⁰ Iaku a Nion God i wapuaana a kum utnaa mi karom miaat. Maa a Takado na Nion i nunura a kum utnaa raap. Maia, i nunura ut a kum ninunuk na pidik anun God. ¹¹ Pa te i nunura laar paa ta nuknukin te. A nio ra muaana ut baa i ki uni i nunurai. Lenkaai maa, pa te i nunura a nuknukin God. A Nion God ot ku maa i nunurai. ¹² Ma miaat pa mi-aat paam akoto a nion taanga min u ra rakrakaan buaal, pate. God i tabaara miaat ma ra Takado na Nion, kupi miaat a nunura lele a kum wetabaar raap baa i tabaara biala miaat ku mai. ¹³ Miaat

pirpir u ra kum wetabaar mi, iaku pa miaat pirpir ma ra kum pirpir na manaana anu ra taara, pate. Miaat pirpir ma ra kum pirpir baa a Takado na Nion ut i wer miaat uni. Miaat pir palaa a kum wawer na nion karom a taara baa a Takado na Nion i ki un diat.

¹⁴ Iaku, te baa a Takado na Nion pa i ki uni, pa in paam akoto a kum wawer, baa i waan paat ko ra Nion God. Maa i nuki naa a kum wawer maa, a kum longlong na utnaa ku karomi. Ma pa in nunura lele a kum wetabaar maa, kabina maa a Takado na Nion pa i ki uni kupi in wakaapai karomi. ¹⁵ Ia baa a Takado na Nion i ki uni i walaar a kum utnaa raap. Iaku, pain te in pet laar paai kupi in walaar a muaana maa. ¹⁶ Welaar ma ra Buk Taabu i piri, "Woi maa i nunura a nuknuki ra Tadaaru, kupi in weri?" *Aais* 40:13

Iaku daat, daat aa paam akoto a nuknukin Kaarisito.

3

A kum tena pinapaam anun God

¹ A kum tateng liklik, namuga pa iaau pirpir laar paai karom muaat welaar ma karom a taara baa a Takado na Nion i ki un diat. Iaau pirpir karom muaat welaar ku ma karom a taara taanga min u ra rakrakaan buaal baa diat a kum naat liklik utbaai u ra kini ungaai ma Kaarisito. ² Iaau tabaara muaat ku ma ra polo

na tu, wakir ma ra dekdek na utnaa, maa pa muaat dekdek utbaai kupi. Maia, ma tuk mi, pa muaat dekdek utbaai. ³ Muaat murmur utbaai a kum mangaman-gaan ko ra rakrakaan buaal. I kaapa baa muaat lalaaun utbaai welaar ma ra taara taanga min u ra rakrakaan buaal, maa muaat nuknuk aakaka ma muaat wengan-gaar wetwetalaai. ⁴ Baa te i piri naa, "Iaau murmur Paaulo," ma te kaai i piri naa, "Iaau murmur Aapolo," muaat pirpir ku welaar ma ra taara taanga min u ra rakrakaan buaal.

⁵ Io, woi duk maa Aapolo? Ma woi duk kaai maa Paaulo? Mir a ru tultul ku anun God, ma muaat nurnur un Kaarisito kabina u ra numir pinapaam. Mir paam a pinapaam baa a Tadaaru i taari karom mir raaraa. ⁶ Iaau maarut a waina, Aapolo i pukpuki, iaku God ut i watawa paai. ⁷ Lenmaa ia baa i maaarut ma ia kaai baa i pukpuki pa diaar ngaala. God ku i ngaala, ia maa i watawai. ⁸ Ma ia baa i maaarut ma ia baa i pukpuki, i raa ku a nuknukindiaar. Ma diaar a lo anundiaar wedok welaar ut ma ra nundiaar raaraa pinapaam. ⁹ Maa mir a ru tena pinapaam ungaai ma God. Ma muaat, muaat welaar ma ra wanua anun God baa di maarut utnaa iaai, ma muaat welaar kaai ma ra ruma anun God baa i pa-paam waanwaan uni.

¹⁰ Kabina u ra maarmaari anun God baa i taari taang,

iaau papaam welaar ma ra tena paam ruma baa i manaana. Iaa u watur taa a kabi ra ruma, ma raa i papaam nate uni. Diat raap raaraa, baa diat papaam nate uni, diat a baboura diat un woi na mangaana pinapaam baa diat a paami nate u ra kabi ra ruma. ¹¹ Maa God ia watur taa Iesu Kaarisito, ia in kabi ra ruma, ma pain te in watur laar paa tin kabi ra ruma ingen. ¹² Baa te i papaam nate u ra kabi ra ruma mi ma ra goled, baa a silwa, baa a kum ngaatnga na waat, baa diwaai, baa kura, baa kum dondon na wit ¹³ din wapuaana anuna mangaana pinapaam u ra bung na naagagon. A bung maa in waan paat welaar ma ra nguan, ma ra nguan maa in walaar a mangaana paam ruma anun raaraa. ¹⁴ Baa a pinapaam anun te in tur dekdek, in lo paa anuna wedok uni. ¹⁵ Iaku baa anuna pinapaam in kupkup raap, anuna pinapaam in ling biao maku. God in walaun paa a tena pinapaam maa, iaku in welaar maku ma ra muaana baa di walaun paai ko ra nguan.

¹⁶ Maaat aa nunurai naa muaat a ruma anun God, ma a Nion God i ki un muaat. ¹⁷ Baa te in baanaakaka a ruma anun God, God in baanaakaka a muaana maa. Maa a ruma anun God i gomgom aakit, ma muaat ut maa a ruma maa.

¹⁸ Koku muaat waruga muaat balet ut. Baa te kon muaat i nuki naa i manaana

aakit ma ra mangaana manaana taanga min u ra rakrakaan buaal, i koina baa in longlong namataa ra taara, kupi in manaana nakur. ¹⁹ Maa a manaana i ra rakrakaan buaal mi, ia a longlong na utnaa ku namataan God. Welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi,

“I kun akoto paa a kum tena manaana u ra nundiat manaana ut.” *Iop 5:13*

²⁰ Ma di aa timu taai kaai u ra Buk Taabu lenbi,

“A Tadaaru i nunurai naa a nuknuki ra kum tena manaana, pa ta utnaa i gaa uni.” *Kele 94:11*

²¹ Io lenmaa, koku te i wangaala paa ta muaana. Maa a kum utnaa raap anumuaat ut: ²² Paulo, Aapolos, Petero, a rakrakaan buaal, a lalaun, a minaat, a kum utnaa taanga mi, ma a kum utnaa baa in waan paat namur, anumuaat raap ku. ²³ Ma muaat anun Kaarisito, ma Kaarisito anun God.

4

A kum aapostolo anun Kaarisito

¹ I koina baa muaat a nuknuk un miaat welaar ma miaat a kum tultul anun Kaarisito, baa God i taar taa anuna kum pirpir na pidik taa miaat. ² God i nemi naa diat baa ia taar taa ta kum pinapaam taan diat, diat a dowot uni. ³ Pa iaau ngaraa baa muaat a takuna iaau, baa ta taara ingen kaai diat a takuna iaau.

Ma iaau utkaai pa iaau naagagon iaau. ⁴ Maa u ra in balaaang pa iaau nunura ta utnaa baa God in takuna iaau uni, iaku a nuknuking pa in naagagon iaau. A Tadaaru ut maa in naagagon iaau. ⁵ Io, koku muaat naagagon te, baa a pakaana bung pa i ot utbaai. Muaat a ki walaang tuk baa a Tadaaru in waan paat. Ma ia ut in wakaapa a kum utnaa baa i wawalipa u ra baboto, ma in wapuaana a nuknuki ra taara. Ma u ra bung maa God in pir walaawa paa a taara welaar ut ma ra nundiat kum pina-paam raaraa.

⁶ A kum tateng liklik, iaau aa pir taa a kum pirpir mi un mir ma Aapolos kupi in waraaut muaat ma in wer muaat, kupi muaat a kaapa u ra kukuraai ra pirpir mi: "Muaat a murmur ku a pirpir na Buk Taabu." Io, lenmaa, pain te kon muaat in wangaala paa raa paan diat, ma in wakinalik paa raa. ⁷ Woi i piri naa ui u koina taan ta paan diat? Aawa maa anum baa God pa i taar taai taam? Ma baa God ia taar taa a kum utnaa taam, i lawaai maa u wangaala pa ui mai, lenbaa ui ut u paam apaat paai?

⁸ Naapi muaat aa paam akoto a kum utnaa raap baa muaat nemi, ma naapi muaat aa tadaaru? Muaat nuki naa muaat ki welaar ma ra kum king, ma miaat pate. Iaa nemi naa muaat a ki na king mulu, kupi miaat kaai miaat a ki na king ungaai ma muaat. ⁹ Iaku pate. Maa iaau

nuki naa God i ung ta miaat a kum aapostolo, kupi miaat a kinalik. Miaat welaar ma ra kum karabus baa di aa naagagon ta diat kupi diat a maat. A taara ma ra kum aangelo kaai diat babo miaat ma diat nangono miaat.

¹⁰ Kabina maa miaat murmur Kaarisito, a taara diat nuki naa miaat a kum longlong. Iaku muaat, muaat nuki naa muaat aa manaana raap u ra numuaat lalaun un Kaarisito. Miaat, pa miaat dekdek, iaku muaat, muaat nuki naa muaat dekdek. Muaat, di wangaala pa muaat, iaku miaat pate. ¹¹ Tuk mi miaat molo, ma miaat maruk, miaat gop a kum tarabaat na maalu, di um miaat, ma pa numiaat ta ruma. ¹² Miaat papaam dekdek ma ra limaamiaat ut. Baa diat pir aakaka miaat, miaat pir wadaan diat. Baa diat wakadik miaat, pa miaat babaalu. ¹³ Baa diat baanaakaka miaat ma ra kum aakaina pirpir, miaat baalu diat ku ma ra kum pirpir na maarmaari. Tuk mi miaat welaar ma ra kurkur ko ra rakrakaan buaal, ma welaar ma ra mareng na utnaa baa a taara diat ong wai.

Paaulo i aaring a taara Korinto kupi diat a murmur anuna mangamangaan

¹⁴ Pa iaau timu a kum pirpir mi kupi ang baana wawirwir muaat mai. Iaa timui kupi ang watumaarang muaat, maa muaat welaar ma ra kum natnatung baa iaau maari aakit muaat. ¹⁵ Maa, baa anumuaat ta

10 aarip na tena baboura baa diat baboura anumuaat lalaaun un Kaarisito, iaku pa ta mongoro na tam-taamuaat. Maa, un Kaarisito Iesu, iaau maa a tamaamuaat, kabina iaau lo a Koina Wewapua karom muaat. ¹⁶ Io, iaau aaring muaat kupi muaat a murmur anung mangamangaan. ¹⁷ Bi ia kabina baa iaau tula wa Timoti karom muaat. Ia a natung baa iaau maari aakiti, ma i dowot u ra pinapaam anu ra Tadaaru. In wanuk ta muaat balet u ra nung kum mangamangaan, baa i kabina paa ko ra nung kinkini ungaai ma Kaarisito Iesu. Anung mangamangaan i welaar ma ra nung wawer karom a taara na nurnur u ra kum taamtaamaan raap.

¹⁸ Raa taara kon muaat diat wangaala pa diat balet ut, maa diat nuki naa pang waan talili balet ma karom muaat. ¹⁹ Iaku, marawaai ma ang waan balet karom muaat, baa a Tadaaru i nemi. Ma baa ang waan paat pang walangoro ku kup a pirpir anu ra taara baa diat wangaala pa diat ut, pate. Ang manaana utkaai u ra dekdek baa diat papaam mai. ²⁰ Maa a mataanitu anun God wakir a pirpir, a dekdekina ut. ²¹ Aawa maa muaat nemi? Ang waan paat karom muaat ma ra in kadaa, baa ma ra maarmaari ma ra wowowon na mangamangaan?

5

Din rakaan wa a muaana baa i paam a paamuk na mangamangaan

¹ Iaau walangoroi naa a paamuk na mangamangaan i ki naliwan taa muaat. Raa kon muaat i paam aakaina ma ra tabuan anun tamaana. A taara baa pa diat nurnur pa diat laana paam a aakaina mangamangaan lenmaa. ² Iaku muaat, muaat wangaala pa muaat ut uni! I lawaai maa pa muaat tapunuk uni? Ma i lawaai maa pa muaat rakaan wa a muaana maa ko ra numuaat kiki? ³ A lingtatuna, iaau ki ingen kon muaat u ra paning, iaku u ra niong iaau ki ungaai ut ma muaat. Ma iaau aa taar taa a naagagon un ia baa i paam taa aakaina mangamangaan maa, welaar ma iaau ki ungaai ut ma muaat. ⁴ Muaat a waan paat ungaai u ra iaa ra nundaat Tadaaru Iesu, ma iaau ang ki ungaai ma muaat u ra niong, ma ra dekdek i ra Tadaaru Iesu in ki ungaai ma muaat. ⁵ Baa muaat aa ki ungaai muaat a taar taa a muaana maa u ra limaana Saataan, kupi din baanaakaka a panina, ma God in walaaun paa a niono u ra bung anu ra Tadaaru.

⁶ Pa i koina baa muaat wangaala pa muaat ut uni. Lelawaai, pa muaat nunurai duk baa ta lik naat na is ku, in watubu raap paa palawaa? ⁷ Muaat a rakaan wa is baa ia maul, kupi muaat a welaar ma ra matakina palawaa baa pa ta is uni. A lingtatuna ut pa ta is un muaat. Maa di aa taar taa Kaarisito kupi anundaat wetabaar karom

God, welaar ma ra naat na sip baa di wetabaar mai u ra lukaara na waan likaai.* ⁸Io, i koina baa anundaat lalaaun in welaar ma ra taara baa diat paam a lukaara na waan likaai. Koku daat paami ma ra is baa ia maul. Ia maa a aakaina mangamangaan ma ra dur na mangamangaan. Daat a paami ku ma ra bred baa pa ta is uni. Ia maa a gomgom na mangamangaan ma i lingtatuna.

⁹ U ra nung raa buk mun baa iaau aa timu taai karom muaat iaau aa wapua ta muaat naa, koku muaat laa ungaai ma ra taara baa diat paam a kum paamuk na mangamangaan. ¹⁰ Wakir a kukuraaina naa koku muaat laa ungaai ma ra taara ko ra rakraakan buaal baa diat paam a kum paamuk na mangamangaan, diat baa diat nemnem kup a kum utnaa baa diat a tadaaru mai, a kum tena walong, ma diat baa diat lotu karom a kum taabataaba, pate. Maa pa daat a waan ingen laar paai kon diat, maa daat lalaaun ungaai ut main u ra rakraakan buaal. ¹¹ Iaku iaau timtimu karom muaat, kupi koku muaat laa ungaai ma diat baa diat piri naa diat a kum teindaat u ra nurnur, iaku diat paam a kum aakaina mangamangaan lenbi: Diat paam a kum paamuk na mangamangaan,

* **5:7:** Baa a taara Iudaia diat waninaar kup a lukaara na waan likaai diat rakaan wa a is raap ko ra nundiat kum ruma, ma un 7 na bung diat aan a bred baa pa ta is uni. Paaulo i timtimu u ra mangamangaan maa kupi a pirpir welwelaar baa diat a rakaan raap wa aakaina mangamangaan.

diat nemnem kup a kum utnaa baa diat a tadaaru mai, diat lotu karom a kum taabataaba, diat pir aakaka taara, diat a kum tena ininim ma kum tena walong. Ma koku kaai muaat wangaan ungaai ma diat.

¹²⁻¹³ Kup aawa maa ang naagagon a taara, baa wakir diat kon daat a taara na nurnur? God ut in naagagon diat. Iaku i koina baa muaat a naagagon diat ut kon daat a taara na nurnur. Muaat a paami welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, "Muaat a rakaan wa aakaina muaana ko ra numuaat kiki." *Naag 17:7*

6

Koku a taara na nurnur diat ung diat balet ut u ra naagagon

¹ Baa raa kon muaat, anuna ta mawaat karom ta tepaana u ra nurnur, kup aawa maa in loi karom diat baa pa diat nurnur, kupi diat a naagagoni, ma wakir karom a taara anun God? ² Lelawaai, pa muaat nunurai duk naa a taara anun God diat a naagagon a rakraakan buaal? Ma baa muaat a naagagon a rakraakan buaal, i lawaai maa pa muaat pet laar paai kupi muaat a wakado a kum kinkinalik na mawaat? ³ Lelawaai, pa muaat nunurai duk naa

namur daat a naagagon a kum aangelo? Ma baa lenmaa, i lawaai maa pa daat pet laar paai kupi daat a wakado a kum utnaa ko ra lalaaun mi? ⁴ Io, baa anumuaat ta kum mawaat ko ra lalaaun mi, kup aawa maa muaat loi karom diat baa a taara na nurnur pa diat ru pa diat, kupi diat a naagagoni? ⁵ Iaau piri lenmi karom muaat kupi muaat a wawirwir uni. Lelawaai, pa te kon muaat i manaana kupi in paam a naagagon u ra kum mawaat naliwan taa ra kum tatena liklik u ra nurnur? ⁶ I lawaai maa ta tena nurnur in ben taa balet raa tenalik u ra nurnur karom diat baa pa diat nurnur, kupi diat a naagagoni?

⁷ A mangamangaan mi muaat murmuri baa muaat ung muaat balet ut u ra naagagon, i wapuaanai naa muaat aa puka. I lawaai maa pa muaat maadek wa diat maku baa diat paam aakaina karom muaat, ma diat walong muaat? ⁸ Iaku, muaat a taara na nurnur, muaat ut muaat paam aakaina karom muaat, ma muaat walong wetwetalaai muaat.

⁹ Lelawaai, pa muaat nunurai naa diat baa diat paam aakaina pa diat a kale a mataanitu anun God? Koku muaat waruga muaat ut. Maa diat baa diat paam a kum paamuk na mangamangaan, diat baa diat lotu karom a kum taabataaba, diat baa pa diat ru a kini na tinaulaa, diat baa

a kum paamuk na muaana baa diat wiura panindiat, in muaana baa diat taulaa balet ma in muaana, ¹⁰ a kum tena walong, diat baa diat nemnem kup a kum utnaa baa diat a tadaaru mai, a kum tena ininim, diat baa diat pir aakaka a taara, ma diat baa diat maangluraa paa a utnaa baa wakir anundiat, diat raap maa pa diat a kale paa a mataanitu anun God.

¹¹ Raa taara kon muaat, namuga muaat laana paam a kum mangamangaan mi. Iaku, u ra iaa ra Tadaaru Iesu Kaarisito, ma u ra Nio ra nundaat God, God ia gi agomgom pa muaat ko ra numuaat kum aakaina mangamangaan, kupi muaat anuna taara, ma ia watakado ta muaat kupi in waatung muaat naa muaat takado.

Daat a wangaala paa God ma ra panindaat

¹² Kaduk te in piri lenbi, "A kum utnaa raap i koina ku baa ang paami." Iaku wakir a kum utnaa raap i waraaut iaa. A kum utnaa raap i koina ku baa ang paami, iaku pang maadek paa ta utnaa kupi in naagagon iaa. ¹³ Ta taara diat piri kaai lenbi, "A utnaa na winangaan kup a balaandaat, ma ra balaandaat kup a utnaa na winangaan." Iaku God in kamaar wa diaar raap. A panindaat wakir kup a paam a kum paamuk na mangamangaan, pate, kup a Tadaaru ut, ma a Tadaaru kup a panindaat. ¹⁴ U ra

dekdekin God ut i watur paa balet a Tadaaru ko ra minaat, ma daat kaai in watur pa daat balet. ¹⁵ Lelawaai, pa muaat nunurai duk naa a kum pakpakaana panimuaat diat a kum pakpakaan Kaarisito ut? Lelawaai, ang kanaawa paa duk ta kum pakpakaan Kaarisito ungaai ma ra paamuk na tabuan? Painte mulu! ¹⁶ Lelawaai, pa muaat nunurai duk naa ia baa i ki ungaai ma ra paamuk na tabuan, diaar raa panindiaar maku ma ra paamuk na tabuan? Maa a Buk Taabu i piri lenbi, "Rudi diaar a raa maku." *Tur 2:24* ¹⁷ Iaku ia baa ia paraap u ra Tadaaru, diaar raa niondiaar ku ma ra Tadaaru.

¹⁸ Muaat a waan ingen ko ra kum paamuk na mangamangaan. A kum aakaina mangamangaan ingen baa te i paami, pa diat ki u ra panina. Iaku, baa te i paam a kum paamuk na mangamangaan, i paam aakaina u ra panina ut. ¹⁹ Lelawaai, pa muaat nunurai naa a panimuaat ia a ruma anu ra Takado na Nion? A Takado na Nion baa i ki un muaat, God ia tabaara ta muaat mai. Muaat ut wakir anu-muaat, ²⁰ maa God ia kul pa muaat ma ra ngaatngaat na winekul. Io, muaat a wangaala paa God ma ra panimuaat.

7

A kum wawer u ra kini na tinaulaa

¹ Io, mi ang baalu a kum ut-naa baa muaat timtimu uni

karom iaau: In koina karom a muaana baa pa i taulaa. ² Iaku maa, kabina u ra kum paamuk na mangamangaan, i koina baa raaraa muaana in taulaa ma nuna raa tabuan ku, ma raaraa tabuan kaai in taulaa ma nuna raa muaana. ³ Koku a muaana i patut baat a panina ko ra nuna tabuan, ma lenkaai maa, koku a tabuan i patut baat a panina ko ra nuna muaana. ⁴ A tabuan baa ia taulaa, pa i naagagon a panina, pate. Anuna muaana maa i naagagoni. Ma lenkaai maa, a muaana baa ia taulaa, pa i naagagon a panina, pate. Anuna tabuan maa i naagagoni. ⁵ Koku diaar patut baat a panindiaar kon diaar wetwetalaai. Iaku, i koina ku baa diaar raap diaar a mullaot kupi diaar a wataabu kumun a panindiaar kon diaar wetwetalaai, kupi diaar a aaraaring. Iaku, namur diaar a taraam balet a panindiaar karom diaar wetwetalaai, kupi koku Saataan i walaam pa diaar, ma diaar a puka, kabina pa diaar naagagon kado a nemnem i ra panindiaar. ⁶ Iaa u pir a pir-pir mi karom muaat kupi in waraaut muaat, wakir kupi in welaar ma ra naagagon karom muaat. ⁷ Iaa u nemi naa a taara raap diat a welaar ma iaau baa pa iaau taulaa. Iaku God i taar taa a kum wetabaar karom a taara raap raaraa. Raa i lo raa mangaana wetabaar, ma raa kaai i lo raaungaana wetabaar.

⁸ Ma iaau piri taan diat baa

pa diat taulaa ma karom a kum walaa na tabuan naa, i koina baa diat a ki ut lenmaa, welaar ma iaau. ⁹ Iaku baa pa diat pet laar paai kupi diat a naagagon kado a nemnem i ra panindiat, i koina ku baa diat a taulaa. Maa i koina baa diat a taulaa, kupi koku a nemnem i ra panindiat i watenten diat.

¹⁰ Karom diat kaai baa diat taulaa, iaau taar a naagagon mi. Ma wakir iaau, a Tadaaru ut i taari. Koku ta tabuan i waan paa ko ra nuna muaana. ¹¹ Iaku baa i waan paa koni, koku i taulaa balet. Ma baa i nemi naa in taulaa balet, io, in waan talili kup anuna muaana ma diaar a wemaraam balet. Ma koku kaai ta muaana i lu wa anuna tabuan.

¹² Mi iaau pirpir karom raa taara kaai. Wakir a Tadaaru i piri, iaau ut iaau piri lenbi: Baa ta teindaat u ra nurnur i taulaa, ma anuna tabuan wakir a tena nurnur, ma ra tabuan maa i nemi naa diaar a ki ungaai, koku a teindaat maa i lu wai. ¹³ Ma baa ta tabuan baa anuna muaana wakir a tena nurnur, ma a muaana maa i nemi naa diaar a ki ungaai, koku a tabuan maa i waan paa koni. ¹⁴ Maa a muaana baa wakir a tena nurnur, God ia wagomgom paai kupi anuna, kabina u ra nuna tabuan, ma ra tabuan baa wakir a tena nurnur, God ia wagomgom paai kupi anuna, kabina u ra nuna muaana. Baa pate, io, a kum natnatumuaat pa diat a gomgom. Iaku, diat aa gomgom, diat a taara anun

God.

¹⁵ Iaku baa ta muaana baa ta tabuan baa pa i nurnur i nem na waan, maadek wai in waan. Ma baa in waan, a muaana baa a tabuan baa i tena nurnur, in laangalaanga ko ra nundiaar kini na tinaulaa, maa God ia wataa pa daat kupi daat a ki na maalmaal. ¹⁶ Ui a tabuan, pa u nunurai baa un walaauun paa anum muaana baa pate. Ma ui kaai a muaana, pa u nunurai baa un walaauun paa anum tabuan baa pate.

Daat a lalaaun welaar ma ra mangaana lalaaun baa God ia wataa pa daat mai

¹⁷ Raaraa in lalaaun ut welaar ma ra lalaaun baa a Tadaaru ia taar taai taana, ma welaar ma ra mangaana lalaaun baa i loi baa God i wataa paai mai. Iaau taar a naagagon mi karom a taara na nurnur u ra kum taamtaamaan raap. ¹⁸ Baa God ia wataa paa te baa di aa poko kikil taai, maadek wai in lenutmaa. Ma baa God ia wataa paa te baa pa di poko kikili, koku ma di poko kikili. ¹⁹ A mangamangaan baa di aa poko kikil taa te, ma baa pa di poko kikili, ia a utnaa biala ku. Iaku a tinaraam u ra kum naagagon anun God ia maa i mawaat. ²⁰ Raaraa in lalaaun ut welaar ma ra mangaana lalaaun baa God ia wataa paai mai. ²¹ Baa ui a wilawilaaun baa God i wataa pa ui, koku u nuknuk u ra num kini na wilawilaaun. Iaku baa ta aakapi kupi un laangalaanga uni, io, koina

un murmuri. ²² Maa ia baa a wilawilaau baa a Tadaaru ia wataa paai, mi ia a laangalaanga na muaana anu ra Tadaaru. Lenkaai maa, ia baa wakir a wilawilaau baa a Tadaaru ia wataa paai, ia a wilawilaau ma anun Kaarisito. ²³ God ia kul pa muaat ma ra ngaatngaat na winekul. Koku muaat taar ta muaat kupi muaat a kum wilawilaau anu ra taara. ²⁴ A kum tateng liklik, u ra numuaat lalaaun ungaai ma God, i koina baa muaat raaraa muaat a lalaaun ut welaar ma ra mangaana lalaaun baa God ia wataa pa muaat mai.

A kum wawer karom diat baa pa diat taulaa

²⁵ A Tadaaru pa i taar ta naagagon karom iaau un diat baa pa diat taulaa. Iaku ang wapua muaat u ra nuknuking. Iaau a mangaana muaana baa a taara diat a nurnur un iaau, kabina u ra ngaala na maarmaari anu ra Tadaaru karom iaau. ²⁶ Io, kabina u ra kum mawaat kuri i waan paat, iaau nuki naa i koina baa ia baa pa i taulaa, koku i taulaa. ²⁷ Baa u aa taulaa koku lu wa num tabuan. Ma baa pa u taulaa koku baat kup ta tabuan. ²⁸ Iaku, baa un taulaa, wakir u paam aakaina mangamangaan. Ma baa ta tauraara in taulaa, wakir i paam aakaina mangamangaan. Iaku, diat baa diat taulaa diat a kariaana mongoro na mawaat u ra nundiat lalaaun

ma pa iaau nemi naa muaat a baraata a kum mawaat mi.

²⁹ A kum tateng liklik, iaau piri lenbi, a pakaana bung pa i ngaala ma. Turpaai mi, in muaana baa diat aa taulaa, diat a lalaaun lenbaa pa diat taulaa. ³⁰ Ma diat baa diat tapunuk, diat a lalaaun lenbaa pa diat tapunuk. Ma diat baa diat gaai, diat a lalaaun lenbaa pa diat gaai. Ma diat baa diat kukul, diat a lalaaun lenbaa pa nundiat ta utnaa. ³¹ Ma diat baa diat papaam ma ra kum utnaa taanga min napia, diat a lalaaun lenbaa pa diat nuknuk maat u ra kum utnaa maa. Maa a rakrakaan buaal mi daat lalaaun uni, marawaai ma in raap.

³² Iaau nemi naa muaat a laangalaanga ko ra kum nginaraa. A muaana baa pa i taulaa, i balaan u ra pinapaam anu ra Tadaaru kupi in wagaai a Tadaaru. ³³ Iaku a muaana baa ia taulaa, i balaan u ra pinapaam taanga min u ra rakrakaan buaal, kupi in wagaai anuna tabuan. ³⁴ I nemi naa in wagaai anuna tabuan ma i nemi kaai naa in wagaai a Tadaaru, io, a nuknukina pa i raa. A tabuan baa pa i taulaa, i balaan u ra pinapaam anu ra Tadaaru. Anuna nemnem kupi in taar araap taa a panina ma ra niono karom a Tadaaru. Iaku a tabuan baa ia taulaa, i balaan u ra pinapaam taanga min u ra rakrakaan buaal, kupi in wagaai anuna muaana.

³⁵ Iaau pir a kum utnaa mi kupi in wakoina anumuaat kinkini, wakir kupi ang turbaat muaat. Iaau nemi naa muaat a murmur a takado na mangamangaan, ma muaat a taar araap taa anumuaat lalaun karom a Tadaaru, ma koku a nuknukimuaat i waan ingen.

³⁶ Baa ta muaana i nuki naa pa i takado anuna mangamangaan karom a tabuan baa di aa pet baat taai karomi, ma baa a kum kilaala anu ra tabuan maa i waan waanwaan, ma a muaana maa i nemi naa diaar a taulaa, io, i koina in taulaa ku mai. Pa i paam aakaina mangamangaan. In ben paa a tabuan maa ma in taulaa mai. ³⁷ Iaku baa ta muaana i tur dekdek u ra nuknukina baa koku i taulaa, ma pa ta utnaa i wowo taai kupi in taulaa, ma i naagagon kado paa anuna nemnem, ia kaai i paam a koina. ³⁸ Io, lenmaa, a muaana baa i taulaa i paam a koina, iaku ia baa pa i taulaa, ia maa i paam a koina mangamangaan aakit taan diaar.

³⁹ A tabuan baa ia taulaa, a naagagon ia ki karomi, baa i wi ungaai diaar ma ra nuna muaana, baa anuna muaana i lalaun utbaai. Iaku, baa anuna muaana in maat, a tabuan maa i laangalaanga kupi in taulaa balet ma te baa i nemi, iaku in taulaa ut ma te baa i nurnur u ra Tadaaru. ⁴⁰ Iaku a tabuan maa in gaai aakit baa in ki ku lenmaa, ma koku i taulaa balet. Bi ia a nuknuking, ma

iaau nuki naa a Nion God baa i ki kaai un iaau, i taar taa a nuknuk mi taang.

8

A kum utnaa baa di aa wetabaar taau mai karom a kum taabataaba

¹ Io mi, ang wapua muaat u ra mangamangaan baa a taara diat paami baa diat aan a kum utnaa baa di aa wetabaar taau mai karom a kum taabataaba.

A lingtatuna baa daat raap daat aa manaana. A manaana i laana paam apaat a mangamangaan kupi te in wangaala paai, iaku a maarmaari i wadekdek a taara. ² Baa te i nuki naa ia manaana aakit un ta utnaa, anuna manaana pa i ot utbaai. ³ Iaku baa te i maari God, God ia nunura raa maa.

⁴ Io, ang wapua muaat u ra mangamangaan baa a taara diat paami baa diat aan a kum utnaa baa di aa wetabaar taau mai karom a kum taabataaba. Daat nunurai naa a taabataaba ia a utnaa biaa ku u ra rakrakaan buaal, wakir a lalaunina. Daat nunurai naa raa God ot ku, ma pa te balet ma. ⁵ A lingtatuna baa mongoro na utnaa inaanga u ra maawa ma min u ra rakrakaan buaal, di waatung diat naa a kum god, ma a kum tadaaru. ⁶ Iaku daat nunurai naa raa God ku, a Tamaandaat, ia maa a kabi ra kum utnaa raap, ma ia maa daat lalaun kupi. Ma daat nunurai naa raa Tadaaru ku, ia Iesu Kaarisito, ia maa a kabi ra kum utnaa raap, ma ia ut i taar

taa a lalaaun karom daat. ⁷ Iaku wakir a taara raap diat nunura a utnaa mi. Raa taara, namuga diat murmur a mangamangaan baa diat wetabaar karom a kum taabataaba, ma tuk mi baa diat aan a utnaa baa di aa wetabaar taau mai karom a kum taabataaba, diat nuki naa diat lotu karom a kum taabataaba. Diat kariaanai naa a balaandiat i takuna diat naa diat paam aakaina. ⁸ Iaku, a utnaa na winangaan pa i waraaut daat kupi daat a takado namataan God. Baa pa daat wangaan, pa daat a aaka uni, ma baa daat a wangaan kaai, io pa in waraaut daat kupi daat a koina namataan God. ⁹ Muaat laangalaanga kupi muaat a aan a utnaa baa di aa wetabaar taau mai karom a kum taabataaba. Iaku muaat a baboura muaat, kupi koku anumuaat mangamangaan maa in pet ta diat baa anundiat nurnur pa i dekdek kupi diat a puka. ¹⁰ Ui, u aa manaana kupi un wangaan u ra ruma na lotu anu ra taabataaba ma in balaam wakir in takuna ui uni. Iaku baa u wangaan matira, ma raa baa anuna nurnur pa i dekdek i babo ui, u pet taai kupi ia kaai in aan a utnaa baa di aa wetabaar taau mai karom a kum taabataaba ma in kariaanai naa in balaana i takunai naa ia paam aakaina. ¹¹ Io, anum manaana i baanaakaka a muaana baa anuna nurnur pa i dekdek, a teindaat baa Kaarisito i maat uni.

¹² Baa muaat paam aakaina lenmaa karom ta teindaat u ra nurnur, kupi in paam a utnaa baa in balaana in takunai uni, io, muaat paam aakaina karom Kaarisito. ¹³ Io, baa a utnaa baa iaau aani ia kabina baa tenglik in paam aakaina, pang aan balet ma a kamanong i ra wewagua,* kupi koku iaau a kabina baa tenglik in puka u ra aakaina mangamangaan.

9

I takado baa din dok a kum aapostolo

¹ Lelawaai, wakir iaau laangalaanga? Lelawaai, wakir iaau aapostolo duk? Lelawaai, pa iaau babo taa Iesu anundaat Tadaaru? Wakir duk anumuaat lalaaun ungaai ma ra Tadaaru, ia a wai ra nung pinapaam? ² Kaduk raa taara diat nuki naa wakir iaau aapostolo, iaku karom muaat, i lingtatuna baa iaau aapostolo. Maa anumuaat lalaaun ungaai ma ra Tadaaru i walingtatunai.

³ Baa a taara diat takuna iaau u ra nung pinapaam, iaau baalu diat lenbi: ⁴ Lelawaai, baa mir ma Baanaabaas mir papaam naliwan taa muaat, pa i takado duk kupi muaat a tabaara mir kupi mir a wangaan ma mir a inim? ⁵ A kum aapostolo, ma ra kum tatei ra Tadaaru, ma Kepas diat laana ben

* **8:13:** A taara u ra taamaan maa diat laana wetabaar ma ra kamanong i ra wewagua karom a kum taabataaba, io namur diat a aani, ma raa mangan diat a wiurai.

taltalili anundiat kum taulaa baa diat nurnur. Lelawaai, pa i takado duk kupi mir ma Baanaabaas kaai mir a paami lenmaa? ⁶ Kaduk mir ku duk, mir a papaam ma ra limaamir kup a maani baa mir a lalaaun mai?

⁷ Woi na tena wineium baa ia ut in kul paa a kum utnaa baa i iba kupi? Woi maa in maarut a wanua na waain ma pa in aan paa ta waina koni? Woi maa in baboura a kum sip ma pa in inim paa ta polo na tu kon diat? ⁸ A pirpir mi iaau piri wakir ko ra nuknuki ra taara, pate. A kum Naagagon anun Moses kaai i piri lenbi, ⁹ “Koku u do baat a waa ra karabaau baa i paa rumrum a wit, ia kaai in wangaan ut.” *Naag 25:4*

Lelawaai, God i ngaraa ku duk u ra kum karabaau? ¹⁰ Pate. God i piri lenmi kup daat. A lingtatuna aakit, a pirpir mi di aa timu taai kup daat ut, maa i takado baa ia baa i ipuk, ma ia baa i ong weraana a panina wit ko ra wit mulu, diaar a ki walaang ma ra nurnur kup ta waina. ¹¹ Miaat aa maarut taa a pirpir na nion naliwan taa muaat, io, lelawaai, pa i takado duk baa miaat a tangaa paa a waimuaat baa miaat a lalaaun mai? ¹² I takado baa a taara ingen diat a lo paa a wewaraaut mi kon muaat, io, lelawaai, pa i takado aakit duk baa miaat kaai miaat a loi kon muaat?

Iaku pa miaat wowo pa muaat kup anumuaat ta wewaraaut. Miaat kariaana mongoro na mawaat, iaku

pa miaat aaring muaat kup ta wewaraaut, kupi koku miaat turbaat a Koina Wewapua anun Kaarisito. ¹³ Muaat nunurai naa diat baa diat papaam u ra ruma na wetabaar, diat wangaan ko ra ruma na wetabaar. Ma diat kaai baa diat tuntun a kum wetabaar u ra luwu na tuntun wetabaar, diat wangaan ut ko ra utnaa baa diat tuni. ¹⁴ Lenkaai maa, a Tadaaru ia naagagon taai naa, diat baa diat warawaai ma ra Koina Wewapua, diat a lo a wedok ko ra Koina Wewapua kupi diat a lalaaun mai.

Paaulo pa i nem ta wedok u ra nuna pinapaam

¹⁵ Iaku, iaau ut pa iaau lo paa ta utnaa ko ra kum utnaa mi, ma pa iaau timtimu kupi ang lo ta utnaa, pate. Iaau gaaia aakit baa iaau warawaai karom muaat ma pa iaau lo ta wedok uni. A minaat a ling biala ku karom iaau, iaku anung gaaia mi i ngaatngaat aakit, ma pa iaau nemi naa te in rakaan wai kon iaau. ¹⁶ Baa iaau warawaai ma ra Koina Wewapua, pa iaau wangaala pa iaau mai, pate. Maa God ia taar taa a pinapaam na warawaai taang, ma pang pet laar paai baa ang ngo koni. Ma in aaka aakit karom iaau baa pang warawaai ma ra Koina Wewapua. ¹⁷ Baa iaau ut iaau nemi naa ang warawaai, io, ang lo ut anung ta wedok. Iaku, baa wakir anung ta nemnem kupi, io, iaau paam ku a

pinapaam baa God ia taar taai taang. ¹⁸ Aawa maa anung wedok? Bi ia anung wedok: Ang warawaai ma ra Koina Wewapua, ma pa te in dok iaau uni, kupi koku iaau aaring muaat kup anumuaat ta wewaraaut baa i takado naa muaat a paami karom iaau.

Paaulo i ongor kupi in ben a taara raap karom Kaarisito

¹⁹ A lingtatuna iaau aa laangalaanga, ma pa iaau ki na wilawilaau karom te. Iaku iaau taar ta iaau ku kupi ang wilawilaau karom a taara raap, kupi ang ben ta mongoro karom Kaarisito. ²⁰ Baa iaau ki ungaai ma ra taara Iudaia, iaau murmur ut a mangaana lalaaun anu ra taara Iudaia, kupi ang ben pa diat karom Kaarisito. Pa iaau ki natudaangi ra kum Naagagon anun Moses, iaku baa iaau ki ungaai ma ra taara baa diat ki natudaangi ra kum Naagagon anun Moses, iaau taar ta iaau kupi ang ki natudaangi ra kum Naagagon maa, kupi ang ben diat karom Kaarisito. ²¹ Baa iaau ki ungaai ma ra taara baa pa diat ki natudaangi ra kum Naagagon anun Moses, iaau kaai pa iaau ki natudaangi ra kum Naagagon maa, kupi ang ben diat karom Kaarisito. Iaku maa, wakir iaau wabulbul u ra Naagagon anun God, pate. Iaau ki natudaangi ra Naagagon anun Kaarisito. ²² Baa iaau ki ungaai ma ra taara baa pa diat dekdek,

iaau kaai pa iaau dekdek, kupi ang ben diat karom Kaarisito. Iaau welaara iaau kupi ang welaar ma ra kum mangaana taara raap, ma iaau murmur a kum mangaana aakapi raap kupi ang walaau ta taara. ²³ A kum utnaa mi iaau paami kupi a Koina Wewapua in tawa, kupi ang lo a pir wadaan ungaai ma diat baa diat nurnur u ra Koina Wewapua.

A welwelulu kup a wedok

²⁴ Lelawaai, pa muaat nunurai duk naa, diat raap baa diat welulu u ra wewebaalu diat raap diat welulu, iaku raa ku kon diat in lo wedok? Io, muaat kaai muaat a ongor u ra wewebaalu kupi muaat a lo wedok uni. ²⁵ A taara raap baa diat kabur u ra kum kinkinabur na wewebaalu, diat walaana dekdek a panindiat. Diat paami kupi diat a lo paa a wedok baa in raap ku. Iaku daat, daat walaana daat kupi daat a lo paa a wedok baa pa in raap. ²⁶ Io, pa iaau welwelulu na longlong, pate, iaau welulu takado kup a tuktukina. Pa iaau wewetibul welaar ma ra muaana baa i tiptibul ku a maina. ²⁷ Iaau tiptibul a paning ma iaau naagagon adekdeki kupi in taraam karom iaau. Iaau paami lenmi, kabina iaau burut, kaduk iaau aa warawaai taau ma ra Koina Wewapua karom a taara ingen, iaku iaau ut, God in weoro wa

iaau ku, ma pang lo ta wedok.

10

A mangamangaan anu ra taara Israael i welaar ma ra watumaarang karom daat

¹ A kum tateng liklik, iaau nemi naa muaat a nuk paa a kum taptabundaat, baa diat murmur Moses. Diat raap diat waan natudaangi ra pakaana baakut, ma diat raap diat waan bolo u ra Taar na Taai. ² I lenbaa di baapitaaiso diat u ra baakut ma ra taai, ma i wapuaanai naa diat a taara anun Moses. ³ Ma diat raap diat wangaan kon raa utnaa na nion ku, ⁴ ma diat inim kon raa palaa na nion ku, maa diat inim ko ra ina waat na nion, baa i weur ungaai ma diat. Ma ina waat na nion maa, ia Kaarisito. ⁵ Iaku mongoro aakit kon diat, God pa i gaaiia un diat. Io, diat maat waanwaan ku u ra bil na wanua.

⁶ Ma a kum utnaa mi i waan paat welaar ma ra walawalar karom daat, kupi koku a balaandaat i nemnem kup a kum aakaina mangamangaan, welaar ma ra balaandiat i nemnem kupi. ⁷ Koku muaat lotu karom a kum taabataaba welaar ma raa taara kon diat diat paami. Welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi,

“A taara diat ki kupi diat a wangaan ma diat a inim,
ma diat tur balet kupi diat a kabur biao

maku ma ra panindiat.”
Pin
32:6

⁸ Ma koku daat paam a kum paamuk na mangamangaan, welaar ma raa taara kon diat diat paami, ma 23 aarip na taara diat wirua un raa bung ku. ⁹ Ma koku daat walaar a Tadaaru welaar ma raa taara kon diat diat paami, ma a kum wui diat karaat doko diat. ¹⁰ Koku muaat piri na urur welaar ma raa taara kon diat diat piri na urur, ma aangelo baa i laana aak doko taara i aak doko raap wa diat.

¹¹ A kum utnaa mi i baraata diat, kupi in welaar ma ra walawalar karom daat. Ma di aa timu koto ta diat kupi in watumaarang daat, baa daat lalaun u ra kum tintinip na bung mi. ¹² Io, baa te i nuki naa i tur dekdek, in babourai, kaduk in puka u ra aakaina mangamangaan. ¹³ A kum walwalaam baa muaat aa baraata taai, wakir muaat ku muaat baraatai, pate, mongoro na taara kaai diat baraatai. Iaku God i dowot, ma pa in maadek wa muaat kup ta walwalaam in waan paat karom muaat, baa in ngaala ko ra dekdekimuaat. Baa a walwalaam in waan paat, God ut in waninaar paa ta aakapi, baa muaat a waan ingen koni, kupi muaat a uwia paai.

Koku daat lotu karom a Tadaaru ma karom a kum tabaraan kaai

¹⁴ Io, a kum teptepaang, koku muaat lotu karom a

kum taabataaba. ¹⁵ Iaau piri karom muaat welaar ma iaau piri karom a taara baa diat aa manaana. Ma muaat ut muaat a naagagon wakaak anung piri mi. ¹⁶ Baa daat inim ko ra kaap baa di aa waatung wakaak paa uni karom God, i aal ungaai daat naruma u ra gaapin Kaarisito. Ma baa daat wangaan ko ra bred baa daat biki, i aal ungaai daat naruma u ra panin Kaarisito. ¹⁷ Daat mongoro, iaku, kabina baa raain bred ku baa daat wangaan koni, daat raa panindaat ku.

¹⁸ Daat a babo a taara Israel. Baa diat aan a wewagua baa di aa wetabaar taau mai karom God u ra luwu na tuntun wetabaar, i aal ungaai diat ma God. ¹⁹ Aawa kukuraai ra nung piri? A utnaa baa di wetabaar taau mai karom a taabataaba pa ta utnaa i gaa uni, ma a taabataaba baa di wetabaar karomi, ia kaai pa ta utnaa i gaa uni. ²⁰ Iaau piri taa muaat naa a kum utnaa baa a taara baa pa diat nurnur diat wetabaar mai, diat wetabaar mai karom a kum tabaraan, ma wakir karom God. Ma pa iaau nemi naa muaat a laa ungaai ma ra kum tabaraan. ²¹ Pa muaat a pet laar paai kupi muaat a inim ko ra kaap anu ra Tadaaru ma ko ra kaap kaai anu ra kum tabaraan. Ma pa muaat a pet laar paai kupi muaat a wangaan ko ra luwu na winangaan anu ra Tadaaru, ma ko ra luwu na winangaan kaai anu ra

kum tabaraan. ²² Lelawaai, daat nemi naa daat a pet angaanga a Tadaaru, kupi a nuknukina in aaka karom daat? Lelawaai, daat nuki naa a dekdekindaat duk i ngaala taa ra dekdekina?

Daat a wangaala paa God ma ra kum utnaa raap baa daat paami

²³ Kaduk te in piri lenbi, “A kum utnaa raap i koina ku baa daat a paami.” Iaku wakir a kum utnaa raap i waraaut daat. A kum utnaa raap i koina ku baa daat a paami, iaku, wakir a kum utnaa raap i wadekdek daat. ²⁴ Koku te i nuk pa ia ut, in nuk paa a taara ingen.

²⁵ A kamanong i ra wewagua baa di wiurai u ra ruma na wiura, muaat a aani. Ma koku muaat wetiri baa di aa wetabaar paa mai karom a taabataaba baa pate, kupi koku a balaamuaat in takuna muaat naa muaat paam aakaina. ²⁶ Maa a Buk Taabu i piri lenbi, “A rakrakaan buaal ma ra kum utnaa raap baa diat ki uni, anu ra Tadaaru”. *Kele 24:1*

²⁷ Baa te kon diat baa pa diat nurnur i aaring muaat, kupi muaat a wangaan ungaai mai, ma muaat nem na waan ut, io, muaat a waan ku. Ma a kum utnaa raap baa di tabaara muaat mai, muaat a aani ku, ma koku muaat wetiri uni, kupi koku a balaamuaat in takuna muaat. ²⁸ Iaku, baa te i piri taa muaat naa, “A utnaa mi di aa wetabaar taau mai

karom a kum taabataaba,” io, koku muaat aani, kupi koku muaat wapurpuruan a nuknukin ia baa i wapua muaat uni. ²⁹ Wakir iaau pirpir u ra nuknukimuaat, pate. Iaau pirpir un ia baa i wapua muaat ma i nuki naa muaat paam aakaina.

Iaau aa laangalaanga. Kup aawa maa a nuknukin te in naagagon iaau? ³⁰ Baa iaau waatung wakaak paa karom God u ra ngaang utnaa na winangaan, kup aawa maa te in takuna iaau u ra utnaa baa iaau aani baa iaau aa waatung wakaak paa uni? ³¹ Lenmaa, baa muaat wangaan, baa muaat inim, baa ta mangaana utnaa kaai muaat paami, muaat a paami kupi muaat a wangaala paa God mai. ³² Koku muaat paam ta utnaa baa in wapuka te ko ra taara Iudaia, baa ko ra taara baa wakir a taara Iudaia, baa ko ra taara na nurnur anun God. ³³ Iaau nemi naa ang wagaia a taara raap u ra kum utnaa raap baa iaau paami. Pa iaau paam ta utnaa baa in wakoina iaau, pate, iaau paam a kum utnaa baa in wakoina ta mongoro, kupi God in walaaun pa diat.

11

¹ Muaat a murmur a magiraang, welaar ma iaau murmur a magiraan Kaarisito.

A kum naagagon na lotu

² Iaau pir walaawa pa muaat, maa muaat laana nuk pa iaau, ma muaat murmur a kum wawer baa iaau aa wer ta muaat uni.

³ Io, mi iaau nemi naa muaat a nunurai naa, Kaarisito ia in lori ra kum muaana raap, ma ra muaana ia in lori ra tabuan, ma God ia in lorin Kaarisito. ⁴ Baa ta muaana in aaraaring, ma ia burung baat paa in lorina, i baana wawirwir in lorina. Lenkaai maa baa in pirpir na propet, ma ia burung baat paa in lorina, i baana wawirwir in lorina. ⁵ Baa ta tabuan in aaraaring, ma pa i burung baat in lorina, i baana wawirwir in lorina. Lenkaai maa baa in pirpir na propet, ma pa i burung baat in lorina, i baana wawirwir in lorina. I welaar ma baa di aa kakaa raap wa a weu na lorina. ⁶ Baa ta tabuan pa i burung baat in lorina, i koina baa din gele wa a weu na lorina. Iaku baa di gele wa a weu na lorina ia a utnaa na wawirwir. Io, i koina baa in burung baat in lorina kupi koku di gele wa a weu na lorina ma koku di kakaa raap wai. ⁷ Pa i takado baa ta muaana in burung baat in lorina, maa ia a malalarin God ma i waiaa a minamaarin God. Iaku a tabuan i waiaa a minamaarin ra muaana. ⁸ Maa wakir God i paam a muaana ko ra tabuan, pate, i paam a tabuan ko ra muaana. ⁹ Ma God pa i paam a muaana kup a tabuan, pate, i paam a tabuan kup a muaana. ¹⁰ Bi ia a kabina baa a tabuan in burung baat in lorina, kupi in waiaai karom a taara ma karom a kum aangelo kaai naa ia paam akoto a naagagon kupi in aaraaring

ma kupi in pirpir na propet.

¹¹ Iaku, i lingtatuna, pa di waki weraana a tabuan ko ra muaana, baa a muaana ko ra tabuan, pate. Diaar a waraaut wetwetalaai diaar, u ra nundiaar kini na lalaaun karom a Tadaaru. ¹² Maa a tabuan i waan paat ko ra muaana, ma lenkaai maa a tabuan i buta a muaana. Iaku God ut a kabi ra kum utnaa raap. ¹³ Muaat ut muaat a nuknuk u ra kum pirpir mi. Lelawaai, i takado kupi a tabuan in aaraaring karom God, baa pa i burung baat in lorina? Pate. ¹⁴ Anundaat lalaaun ut i wer daat naa, ta muaana baa i iok a weu na lorina, ia a utnaa na wawirwir karomi. ¹⁵ Iaku, ta tabuan baa i iok a weu na lorina, ia anuna minamaar. Maa God i taar taa a iokaana weu na lorina karomi, kupi in burung baat in lorina mai. ¹⁶ Baa te i pirpir na wetoto u ra utnaa mi, anung binabaalu i lenbi: Pa miaat murmur ta mangamangaan ingen, ma a taara raap anun God u ra kum taamtaamaan kaai pate.

A winangaan anu ra Tadaaru

(Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lk 22:14-20)

¹⁷ Pang pir walaawa pa muaat u ra kum pirpir na naagagon baa mi ang taari karom muaat. Maa, baa muaat laana waan ungaai, wakir muaat wakoina muaat, pate, muaat baanaakaka muaat ku. ¹⁸ A mugaana utnaa: Iaa u aa walangoro taai naa, baa

muaat laana waan ungaai kup a lotu, muaat laana takunu werweraan ku u ra kum kikil, ma iaau nunura kinaliki naa i lingtatuna. ¹⁹ Maa a kum kikil diat a ki naliwan taa muaat, kupi din babo lele pa diat baa diat takado kon diat baa diat raara. ²⁰ Baa muaat waan ungaai, ma muaat wangaan ungaai, muaat nuki naa muaat aan a winangaan anu ra Tadaaru, iaku pa muaat paam ot paai. ²¹ Maa, baa muaat wangaan, raaraa i ngaraa paa ut mai kupi in wangaan muga, ma pa in ki paa kaai raa taara. Bi ia kabina baa raa taara diat molo ma raa taara diat inim alonglong pa diat. ²² Lelawaai, pa numuaat ta kum ruma duk kupi muaat a wangaan ma muaat a inim iaai? Baa kaduk pa muaat nuk angaala paa a taara na nurnur anun God, ma muaat baana wawirwir diat baa diat iba? Aawa duk maa ang piri karom muaat? Lelawaai, ang pir walaawa pa muaat duk u ra utnaa mi? Painte mulu!

²³ Maa a wawer mi baa iaau lo paai ko ra Tadaaru ma iaau aa taar taai karom muaat i lenbi: A Tadaaru Iesu i lo paa a bred u ra bung na marum baa di wagu taai uni. ²⁴ Ma baa ia waatung wakaak paa uni, i bik paai, ma i piri lenbi, "Bi ia a paning, iaau taar taai un muaat. Muaat a paampaami lenmi, kupi muaat a nuknuk pa iaau balet." ²⁵ Lenkaai maa, baa ia raap a winangaan, i lo paa

a kaap ma i piri naa, "A kaap mi, ia a matakina kunubu u ra gaaping. Muaat a paampaami lenmi, kupi muaat a nuknuk pa iaau balet baa muaat inimi." ²⁶ Maa u ra kum bungbung baa muaat aan a bred mi, ma muaat inim ko ra kaap mi, muaat wewapua ut u ra minaat anu ra Tadaaru, tuk u ra bung baa in waan paat balet uni.

²⁷ Io, baa te i aan a bred anu ra Tadaaru, ma i inim ko ra nuna kaap, ma pa i paami ma ra urur, i welaar ma i paam aakaina u ra pani ra Tadaaru ma ra gaap i ra Tadaaru, ma din naagagoni uni. ²⁸ I koina baa te in babo muga taa nuna lalaaun, ma namur in aan a bred ma in inim ko ra kaap. ²⁹ Baa te i wangaan ma i inim, ma pa i babo lele paa a kukuraai ra pani ra Tadaaru, ia aan paa ma ia inim paa ana naagagon na binabaalu. ³⁰ Bi ia kabina baa mongoro naliwan taa muaat diat malaa-paang ma pa ta dekdekin-diat, ma raa taara kaai diat aa maat. ³¹ Baa gun daat ut, daat a babo muga taa anundaat lalaaun ma namur daat a wangaan ma daat a inim, io, God pa in taar a naagagon na binabaalu karom daat. ³² Iaku, baa a Tadaaru i naagagon daat, i wakado daat, kupi koku daat wirua u ra naagagon na binabaalu ungaai ma ra rakrakaan buaal.

³³ Io, a kum tateng liklik, baa muaat waan ungaai kup a winangaan, muaat a ki walaang kup raa taara kaai

kon muaat. ³⁴ Baa ta taara kon muaat diat molo, i koina baa diat a wangaan muga paa ut u ra nundiat kum ruma, kupi koku a naagagon na binabaalu anun God in lo muaat, baa muaat waan ungaai. Io, baa ang waan paat, ang taar balet ta kum pipir na naagagon karom muaat.

12

A kum wetabaar anu ra Takado na Nion

¹ Io, a kum tateng liklik, mi ang wapua muaat u ra kum wetabaar anu ra Takado na Nion, maa iaau nemi naa muaat a kaapa kupi. ² Maaat nunurai naa, baa pa muaat nurnur utbaai, di ben araara pa muaat karom a kum taabataaba baa pa diat pipipir, ma muaat lotu karom diat. ³ Io, mi ang piri taa muaat naa, baa a Nion God i muga te, a muaana maa pa in pir laar paai naa, "Iesu in wirua takum." Baa a Takado na Nion pa i muga te, pa in pir laar paai naa, "Iesu a Tadaaru."

⁴ Aalawur mangaana wetabaar anu ra Takado na Nion, iaku raa Nion God ku, baa i tabaara daat ma ra kum wetabaar maa. ⁵ Aalawur mangaana pinapaam, iaku raa Tadaaru ku, baa daat papaam karomi. ⁶ Aalawur mangaana aakapi baa God i wapapaam anundaat lalaaun mai, iaku raa God ku, baa i papaam u ra lalaaun anu ra taara raap.

⁷ A Takado na Nion i waaia ia ut un raaraa, kupi in waraaut a taara raap. ⁸ A

Takado na Nion i tabaara raa ma ra manaana kupi in pirpir mai, ma a Nion ut maa i tabaara raa kaai ma ra koina ninunuk kupi in pirpir mai. ⁹ Ma a Nion ut maa i tabaara raa kaai ma ra nurnur, ma a Nion ut maa i tabaara raa kaai ma ra wetabaar kupi in walaangalaanga paa a kum malaapaang. ¹⁰ Ma i tabaara raa kaai ma ra dekdek kupi in paam a kum utnaa na kakaian, ma raa kaai ma ra pirpir na propet. Ma i tabaara raa kaai ma ra manaana kupi in babo lele a Takado na Nion ma ra kum nion ingen kaai, ma raa kaai ma ra manaana kupi in pirpir ma ra kum aalawur mangaana pirpir, ma raa kaai ma ra manaana kupi in palaa a kukuraai ra kum aalawur mangaana pirpir. ¹¹ Raa Nion ot ku maa i paam a kum utnaa raap mi. Ma u ra nuna nemnem ut, i tabaara raap diat raaraa.

Raa panindaat ku, iaku mongoro na pakpakaana koni

¹² A muaana raa panina ku, iaku mongmongoro na pakpakaana. A kum pakpakaana ko ra panina diat mongmongoro, iaku maa diat kakanaawa ungaai kupi diat a paam a kudulaana muaana. A panin Kaarisito i lenkaai maa. ¹³ Maa raa Nion ku i baapitaaiso daat raap, kupi daat raa panindaat maku, daat a taara Iudaia, ma daat baa wakir a taara Iudaia, daat a kum wilawilaau ma daat baa

pa daat wilawilaau. Ma God i taar taa raa Nion ku karom daat raap kupi daat a inim koni.

¹⁴ A kudulaana muaana wakir raa pakaan ku, pate, mongmongoro na pakpakaana ut. ¹⁵ Baa a kakina in piri naa, "Wakir iaau a limaana, io, wakir iaau ko ra panina," lelawaai, a pirpir mi in turbaat laar paai ku naa ia wakir raa pakaan ko ra panina? ¹⁶ Baa in talingaana in piri naa, "Wakir iaau in kiok na mataana, io, wakir iaau ko ra panina," lelawaai, a pirpir mi in turbaat laar paai ku naa ia wakir raa pakaan ko ra panina? ¹⁷ Baa a panina in kiok na mataana raap ku, in walangor ma lelawaai? Baa a panina in talingaana raap ku, in lulung ma lelawaai? ¹⁸ Iaku God ia ung taa a kum pakpakaana panin raa muaana, ma i kanaawa ungaai ta diat raap raaraa, welaar ut ma ra nuna nemnem. ¹⁹ Baa diat raap raa pakaana ku ko ra pani ra muaana, a muaana in kudulaan ma lelawaai? ²⁰ A muaana wakir i lenmaa, pate. Mongoro na pakpakaana ko ra panina, iaku raa muaana ku.

²¹ In kiok na mataana pa in pir laar paai taa ra limaana lenbi, "Pa iaau iba kup ui!", ma in lorina kaai, pa in pir laar paai taa ra ru kakina naa, "Pa iaau iba kup mur!" ²² Pate mulu! Raa kum pakpakaana panindaat daat nuki naa pa diat dekdek, iaku anundiati pinapaam

i ki ut. ²³ Ma a kum pakpakaana baa daat nuki naa pa diat ngaatngaat, daat pir walaawa pa diat. Ma ra kum pakpakaana panindaat baa daat wawirwir un diat, daat wamong wakaak diat. ²⁴ Iaku, a kum pakpakaana panindaat baa diat babo wakaak, pa diat iba kup ta utnaa. God ia kanaawa ungaai taa a kum pakpakaana panindaat, ma i pir walaawa paa a kum pakpakaana ko ra panindaat baa daat nuki naa pa diat ngaatngaat. ²⁵ I paami lenmaa kupi koku a panindaat i takunu werweraan. A kum pakpakaana ko ra panindaat diat a ngaraa wetwetalaai kup diat. A nginaraa maa in welaar karom diat raap. ²⁶ Baa ta pakaana panindaat i ngungut, a kum pakpakaana raap diat a kariaanai. Ma baa di pir walaawa paa ta pakaana panindaat, a kum pakpakaana raap diat a gaaia ungaai mai.

²⁷ Muaat ut maa a panin Kaarisito, ma muaat raap raaraa a kum pakpakaana panina. ²⁸ God i pilak paa a taara bi naliwan taa ra taara na nurnur: a mugaana ut a kum aapostolo, a werudi a kum propet, a wetuldi a kum tena wawer, ma diat kaai baa diat paam a kum utnaa na kakaian, ma diat baa diat walaangalaanga paa a kum malaapaang, ma diat baa diat waraaut a taara, ma diat baa diat mukmuga a taara u ra kum pinapaam,

ma diat baa diat pirpir ma ra kum aalawur mangaana pirpir. ²⁹ Lelawaai, diat raap a kum aapostolo raap ku? Pate. Diat raap a kum propet raap ku? Pate. Diat raap a kum tena wawer raap ku? Pate. Diat raap diat paam a kum utnaa na kakaian? Pate. ³⁰ Diat raap a kum tena walaangalaanga malaapaang? Pate. Diat raap diat pirpir ma ra kum aalawur mangaana pirpir? Pate. Diat raap diat laana palaa a kuku-raai ra kum aalawur mangaana pirpir? Pate. ³¹ Iaku, muaat a nemnem kup a kum ngaatngaat na wetabaar.

Mi ang waiaa muaat u ra aakapi baa i koina aakit.

13

A maarmaari i lenbi

¹ Baa ang pirpir ma ra kum aalawur mangaana pirpir anu ra taara ma anu ra kum aangelo kaai, iaku baa pa iaau laa u ra maarmaari, iaau welaar ku ma ra pakaana kaaur baa i taangtaangi, ma ra kur tagor-gor baa i rararengge biala ku. ² Ma baa ang paam akoto a wetabaar kupi ang pirpir na propet, ma baa ang nunura a kum utnaa na pidik raap ma ra kum manaana raap, ma baa ang paam akoto a nurnur kupi ang wakaraai a kum taangaai mai, iaku baa pa iaau laa u ra maarmaari, iaau a utnaa biala ku. ³ Baa ang taar araap wa anung kum utnaa raap karom a kum iba na taara, ma ang

taar ta iaau kaai kupi din tun iaau, iaku baa pa iaau laa u ra maarmaari, a kum utnaa raap maa pa in waraaut ta iaau maut.

⁴ Te baa i laa u ra maarmaari pa i laana talanguan gagaa, ma i laana paam a koina karom a taara. Pa i laana nuknuk aakaka, pa i laana pir agaaia paai, ma pa i laana wangaala paai.

⁵ Pa i aaka anuna mangamangaan, pa i nuk paa ia ut, pa i laana kaankaan gagaa, pa i nuk akoto aakaina baa di paami karomi. ⁶ Pa i gaaiia u ra mangamangaan baa pa i takado, i gaaiia ku u ra lingtatuna na mangamangaan. ⁷ Te baa i laa u ra maarmaari pa i laana nuk

paa aakaina baa te i paami karomi. I laana nurnur, ma i kiki walaang ma ra nurnur kup a kum utnaa raap baa God in paami, ma i laana tur dekdek baa a kum mawaat i waan paat.

⁸ A maarmaari pa in raap laar paai. Iaku a kum pirpir na propet diat a raap ku, a kum aalawur mangaana pirpir diat a raap ku, ma ra manaana kaai in raap ku.

⁹ Maa anundaat manaana pa i kudulaan, ma nundaat pirpir na propet kaai pa i kudulaan. ¹⁰ Iaku namur, baa a kum utnaa baa i kudulaan in waan paat, io, a kum utnaa baa pa i kudulaan in raap.

¹¹ Baa iaau naat liklik utbaai, iaau pirpir welaar ma ra naatlik, anung manaana i welaar ku ma ra naatlik, ma iaau nuknuk kaai we-

laar ma ra naatlik. Io, baa iaau aa ngaala na muaana, iaau ngo wa a magiraa ra naatlik. ¹² Mi anundaat binabo un God pa i kaapa, i welaar ma baa daat babo a malalarindaat u ra galaas, baa i gawul ku. Iaku namur, daat a babo God ma ra mataandaat. Mi anung manaana pa i kudulaan, iaku namur ang manaana wakwakaak, welaar ma God i nunura wakaak iaau.

¹³ Io, a tula utnaa mi ditul tur takum: a nurnur, a kini walaang ma ra nurnur, ma ra maarmaari. Iaku a maarmaari i ngaala aakit taan ditul raap.

14

A pirpir na propet i ngaatngaat ko ra pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir

¹ Muaat a ongor u ra maarmaari. Muaat a nemnem kup a kum wetabaar anu ra Takado na Nion, ma a wetabaar baa i ngaatngaat, baa muaat a pirpir na propet. ² Baa te i pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, pa i pirpir karom a taara, pate, i pirpir ku karom God. A taara pa diat nunura kukuraaina. I pir a kum utnaa na pidik ma ra dekdek i ra Takado na Nion. ³ Iaku, baa te i pirpir na propet, i pirpir karom a taara kupi in wadekdek diat, ma in waraaut diat ma in wamaraam diat. ⁴ Ia baa i pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir i wadekdek pa ia ot ku. Iaku, ia baa i

pirpir na propet i wadekdek a taara na nurnur raap. ⁵ Iaa u nemi naa muaat raap muaat a pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, iaku iaa u nem aakiti baa muaat a pirpir na propet. Ia baa i pirpir na propet i waraaut aakit kon ia baa i pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, baa pa te in palaa kukuraaina kupi in wadekdek a taara na nurnur.

⁶ Io, a kum tateng liklik, baa ang waan paat karom muaat ma ang pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, ang waraaut lelawaai muaat? Iaku, baa iaa u nemi naa ang waraaut muaat, ang pirpir karom muaat ma ra pirpir baa God i wapuaana taai taang, baa ang pirpir ma ra manaana, baa a pirpir na propet, baa a wawer karom muaat. ⁷ Lenkaai maa a kum utnaa baa pa diat lalaaun, lenbaa in tulaal ma ra gitaa. Diat laana taangi ut, iaku baa tinaangindiat i waan tuna ku, daat a nunura lele a kelekele maa lelawaai? ⁸ Ma baa in tawuru pa in taangi baara, woi na tena wineium maa in waninaar kup a wineium? ⁹ Lenkaai maa baa pa muaat pir akaapa a kum pirpir, din nunura lele lelawaai a pirpir maa muaat piri? Anumuaat pirpir i waan ku u ra maup. ¹⁰ A lingtatuna ut, aalawur mangaana pirpir kuri u ra rakrakaan buaal, iaku pa te kon diat baa pa ta kukuraaina, diat raap a kukuraaindiat i ki. ¹¹ Baa pa iaa u nunura a kukuraai

ra pirpir baa te i pirpir mai karom iaa u, iaa u welaar ma ra waira karomi, ma ia kaai baa i pirpir i welaar ku ma ra waira karom iaa u. ¹² Lenkaai maa karom muaat. Muaat laana ongor kup a kum wetabaar anu ra Takado na Nion, io, i koina baa muaat a ongor kup a kum wetabaar baa in wadekdek a taara na nurnur raap.

¹³ Bi ia kabina baa i koina baa ia baa i pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, in aaraaring kupi in pet laar paai baa in palaa kukuraai ra nuna pirpir. ¹⁴ Baa iaa u aaraaring ma ra aalawur mangaana pirpir, a niong i aaraaring, iaku a nuknuking pa i nuk ta utnaa. ¹⁵ Io, aawa maa ang paami? Ang aaraaring ma ra niong, ma ang aaraaring kaai ma ra nuknuking. Ang kelekele ma ra niong, ma ang kelekele kaai ma ra nuknuking. ¹⁶ Baa u waatung wakaak karom God u ra niom ma ra aalawur mangaana pirpir, te baa pa i kaapa u ra kukuraai ra num pirpir, in waatung "Aamen" lelawaai? Maa pa i nunura aawa maa u piri. ¹⁷ I lingtatuna aakit, anum ni-aaring na waatung wakaak karom God i koina, iaku pa i wadekdek a taara.

¹⁸ Iaa u waatung wakaak karom God, maa iaa u laa aakit u ra pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir kon muaat raap. ¹⁹ Iaku baa iaa u ki ungaai ma ra taara u ra lotu ma ang pir

ku ta lima na pakaana pirpir baa a taara diat a kaapa u ra kukuraaaina, baa ang wer diat mai, ia maa i koina aakit kon 10 aarip na pakaana pirpir u ra pirpir ingen, baa pa diat walangoro lelei.

²⁰ A kum tateng liklik, koku a nuknukimuaat i welaar ma ra kum naat liklik. U ra aakaina mangamangaan i koina baa muaat a welaar ma ra kum naat mangalon baa pa diat nunura aakaina. Iaku u ra nuknukimuaat muaat a welaar ma ra kum ngaalangaala. ²¹ A Tadaaru ia pir taai u ra Buk Taabu lenbi,

“Ang pirpir karom anung taara,
ma ra ingaa ra taara ingen,
baa diat pirpir ma ra pirpir ingen,

iaku maa anung taara pain diat a walangoro iaau.” *Aais 28:11-12*

²² Io, aalawur mangaana pirpir, ia a wakilang karom diat baa pa diat nurnur, wakir karom diat baa kum tena nurnur. Iaku a pirpir na propet, ia a pirpir kup a kum tena nurnur, wakir kup diat baa pa diat nurnur. ²³ Io, baa muaat a taara na nurnur raap muaat ki ungaai, ma muaat raap muaat pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, ma ta taara baa ku, baa ta taara baa pa diat nurnur diat ruk, diat a piri duk naa muaat longlong. ²⁴ Iaku baa muaat raap muaat pirpir na propet, ma te baa wakir a tena nurnur, baa ta muaana baa ku in ruk karom muaat,

anumuaat kum pirpir raap baa i walangoro i in takunai naa ia a tena aakaina. ²⁵ Ma a kum utnaa baa i ki ino u ra in balaana, in waan paat baarabaara. Io, in puka ruru ma ra mataana unapia ma in lotu karom God, ma in wewapua kaapa naa, “A lingtatuna, God i ki naliwan taa muaat.”

A koina winawaan na lotu

²⁶ A kum tateng liklik, aawa maa ang piri? Baa muaat ki ungaai u ra lotu, raa taara diat a kelekele, raa taara diat a wer a taara, raa taara diat a wewapua un ta utnaa baa God ia pir waiaa taai taan diat, raa taara diat a pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, ma ta taara kaai diat a palaa kukuraaaina. A kum utnaa raap mi din paami kupi in wadekdek a taara na nurnur. ²⁷ Baa ta taara diat nem na pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir, koku i ngaala taan ta rudi baa ta tuldi baa ditul a pirpir. Koku ditul pirpir ungaai taau. Raa mun in pirpir, ma te in palaa kukuraaaina. Ditul raap ditul a paami lenmaa. ²⁸ Baa pa te i ki matira kupi in palaa kukuraaaina, i koina baa ia baa i pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir koku i pirpir u ra lotu. In pirpir ku karom ia ut ma karom God kaai.

²⁹ Ta rudi baa ta tuldi ditul a pirpir na propet, ma a taara diat a walangoro wakaak anunditul pirpir baa i lingtatuna baa pate. ³⁰ Ma

baa te kuraa i ki u ra lotu, i lo ta pirpir kon God u ra pakaana bung maa, ia baa i pirpir in ngo. ³¹ Baa muaat raap muaat nem na pirpir na propet, i koina ku, iaku koku muaat pirpir ungaai taau, raaraa in pirpir. Baa muaat a paami lenmaa, in wer muaat, ma in wadekdek muaat raap. ³² A taara baa diat pirpir na propet diat naagagon anundiat pirpir. ³³⁻³⁴ Maa God a God na maalmaal ma pa i nem a utnaa baa i waan laklagon.

I koina baa in tabuan diat a ki wowowon ku u ra lotu, welaar ma ra taara anun God diat laana paampaami u ra kum taamtaamaan raap. Pa di mulaaot ta diat kupi diat a pirpir. Diat a wakinalik ta diat, welaar ma ra kum Naagagon u ra Buk Taabu i piri. ³⁵ Baa diat nem na wetiri un ta utnaa, i koina baa diat a tiri anundiat kum muaana uni u ra nundiat kum ruma. Maa a utnaa na wawirwir baa a tabuan in pirpir u ra lotu. ³⁶ Lelawaai, a pirpir anun God i waan paat duk kon muaat? Pate. Lelawaai, i waan paat ku kup muaat? Pate.

³⁷ Baa te i nuki naa ia ut a propet, ma baa i nuki naa i paam akoto ta wetabaar ko ra Takado na Nion, i koina baa in nunurai naa a kum pirpir na winawaan na lotu mi iaau timui karom muaat, a kum naagagon ut anu ra Tadaaru. ³⁸ Ma baa te pa i murmur a kum naagagon mi, koku kaai daat walan-goro anuna ta pirpir.

³⁹ Io, a kum tateng liklik, muaat a ongor kupi muaat a pirpir na propet, ma koku muaat turbaat te baa i pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir. ⁴⁰ Iaku muaat a murmur a kum winawaan i ra lotu ma ra koina mangaman-gaan, ma koku i waan laklagon.

15

Paaulo i warawaai u ra minaat ma ra tinur balet anun Kaarisito

¹ A kum tateng liklik, iaau nemi naa ang wapua muaat balet u ra Koina Wewapua, baa namuga iaau aa warawaai paa mai karom muaat, ma muaat aa paam akotoi, ma muaat aa tur dekdek uni. ² God i walaun pa muaat ma ra Koina Wewapua mi, baa muaat paam akoto dekdek a pirpir baa iaau aa warawaai paa mai karom muaat. Baa pate, io, anumuaat nurnur in ling biala ku.

³ Maa a ngaatngaat na pirpir baa iaau aa lo paai, iaau aa taar taai taa muaat. A pirpir maa i lenbi: Kaarisito i maat u ra nundaat kum aakaina mangamangaan, welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu. ⁴ Di waruk taai u ra babaang na minaat, ma u ra wetula bung God i watur paai balet ko ra minaat, welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu. ⁵ Ma i waan paat karom Petero, ma namur karom a 12 naat na wawer. ⁶ Namur i waan paat karom 500 ma ibaana a kum Tateindaat u ra nurnur, baa

diat ki ungaai u ra pakaana bung maa. Ma mongoro aakit kon diat, diat lalaaun utbaai, iaku, raa taara kon diat, diat aa maat. ⁷ Namur i waan paat karom Iaakobo, ma namur karom a kum aapostolo raap.

⁸ Ma namur aakit i waan paat karom iaau utkaai, baa iaau welaar ma ra naat baa naana i buta gagaa wai ku baa anuna kalaang pa i ot utbaai.

⁹ Maa iaau, iaau kinalik aakit taan diat a kum aapostolo raap, ma pa iaau koina kupi din waatung iaau naa aapostolo, kabina maa iaau laana baanaakaka a taara na nurnur anun God. ¹⁰ Iaku God i taar taa a lalaaun mi iaau lalaaun mai, kabina ut u ra nuna maarmaari. Ma pa i waraap biala ku anuna maarmaari un iaau, pate. Iaau papaam dekdek aakit taan diat raap. Iaku, wakir iaau ut iaau papaam, a maarmaari anun God i papaam ungaai ma iaau. ¹¹ Io, baa iaau warawaai, ma baa a kum aapostolo kaai diat warawaai, miaat raap miaat warawaai ma ra wewapua mi un Kaarisito, ma muaat aa nurnur uni.

A lalaaun balet ko ra minaat

¹² Baa di warawaai un Kaarisito baa God ia watur paai balet ko ra minaat, aawa kabina baa raa taara kuraa naliwan taa muaat diat piri naa pa ta lalaaun balet ko ra minaat? ¹³ Baa a kum minaat pain diat a lalaaun balet ko ra minaat, God pa in watur paa balet

kaai Kaarisito ko ra minaat. ¹⁴ Ma baa God pa i watur paa balet Kaarisito ko ra minaat, anumiaat warawaai in ling biala ku, ma anumuaat nurnur kaai in ling biala ku. ¹⁵ Maia, din baboi naa anumiaat pirpir un God a warwaruga na pirpir ku, maa miaat wewapua kaapa un God naa i watur paa balet Kaarisito ko ra minaat. Iaku baa pa ta lalaaun balet ko ra minaat, God pa in watur paai balet ko ra minaat. ¹⁶ Baa God pa in watur paa balet a kum minaat, lenkaai maa pa in watur paa balet Kaarisito ko ra minaat. ¹⁷ Ma baa God pa i watur paa balet Kaarisito ko ra minaat, anumuaat nurnur in ling biala ku, ma muaat ki utbaai u ra numuaat kum aakaina mangamangaan. ¹⁸ Ma a kum tena nurnur kaai un Kaarisito baa diat aa maat, diat a maat takum. ¹⁹ Baa daat ki walaang ku ma ra nurnur un Kaarisito kup a kum utnaa baa in paami u ra lalaaun min napia, ma pa daat nurnur naa daat a lalaaun balet ko ra minaat, io, daat a pot na maarmaari aakit ko ra taara raap.

²⁰ Iaku i lingtatuna, Kaarisito ia lalaaun balet ko ra minaat. Ia a mugaana muaana baa i lalaaun balet ko ra minaat, ma i waiaai naa namur a kum minaat kaai diat a lalaaun balet. ²¹ Maa a minaat i waan paat kabina un raa muaana ku, Aadaam. Lenkaai maa a lalaaun balet ko ra minaat i waan paat kon raa muaana,

Kaarisito. ²² Maa a taara raap anun Aadaam diat a maat, lenkaai maa a taara raap anun Kaarisito diat a paam akoto a lalaaun. ²³ Iaku a winawaan i ra tinur balet i lenbi: Kaarisito a mugaana muaana baa i lalaaun balet ko ra minaat, ma namur baa in waan paat balet, diat baa anuna, diat kaai diat a lalaaun balet ko ra minaat. ²⁴ Namur, a tintinip i ra rakrakaan buaal in waan paat, baa Kaarisito in kamaar wa a kum aalawur aakaina nion raap lenbi, diat baa a kum mukmuga, diat baa diat paam akoto a naagagon ma diat baa diat paam akoto a dekdek, ma in taar taa a mataanitu karom God Tamaana. ²⁵ Maa Kaarisito in ki na king tuk baa in uwia paa anuna kum ebaar raap kupi diat a ki natudaangi ra nuna naagagon. ²⁶ A tintinip na ebaar kupi in kamaar wai, a minaat. ²⁷ Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, "God ia ung taa a kum utnaa raap natudaangi ra naagagon anu ra Natu ra Muaana." *Kele 8:6*

Iaku baa a Buk Taabu i piri naa "a kum utnaa raap", i kaapa naa pa i pirpir un God, maa God pa i ki natudaangi ra naagagon anun Kaarisito, pate. God ut ia taar taa a naagagon karom Kaarisito. ²⁸ Baa a kum utnaa raap ia ki natudaangi ra naagagon anun Kaarisito a Natun God, io, Kaarisito kaai in ung taa ia ut natudaangi ra naagagon anun

God Tamaana, ia baa i ung taa a kum utnaa raap natudaangi ra naagagon anun Kaarisito. Kaarisito in paami lenmaa kupi God in mukmuga u ra kum utnaa raap.

²⁹ Io, baa pa ta lalaaun balet ko ra minaat, diat baa di baapitaaiso diat kup a kum minaat, aawa maa diat a paami? Baa i lingtatuna naa a kum minaat pa diat a lalaaun balet ko ra minaat, io, aawa kabina di baapitaaiso a taara kup a kum minaat? ³⁰ Ma miaat kaai, baa pa ta lalaaun balet ko ra minaat, aawa kabina baa miaat paam a pinapaam baa miaat baraata a kum mawaat uni u ra kum pakpakaana bung raap?

³¹ A kum tateng liklik, u ra bungbung raap iaau baraata a kum mawaat. A pirpir mi i lingtatuna aakit, i welaar kaai ma ra nung gaai un muaat baa i lingtatuna, anung gaai u ra nundaat kini ungaai ma Kaarisito Iesu anundaat Tadaaru. ³² Baa iaau weium ma ra kum kuaabaar na taara min Epeso kupi ang paam ot paa anung nemnem ku, io, i waraaut lelawaai iaau? Baa a kum minaat pa diat a lalaaun balet ko ra minaat, io daat a murmur a pirpir anundiat baa diat laana piri lenbi,

"Daat a wangaan ma daat a inim,
maa unaburu daat a maat." *Aais 22:13*

³³ Koku di ben araara muaat, maa "A kini ungaai ma ra aakaina taara,

in baanaakaka a koina mangamangaan.”³⁴ Muaat a tawaangun, muaat a murmur a takado na mangamangaan, ma muaat a ngo ko ra kum aakaina mangamangaan, maa raa taara kon muaat pa diat nunura God. Iaau piri lenmi kupi muaat a wawirwir.

God in puku paa panindaat

³⁵ Kaduk te in wetiri naa, “Di walaauun paa balet a kum minaat lelawaai? Woi na mangaana panindiat baa diat a tur balet mai?”³⁶ Ui a longlong! Baa u maarut a waina diwaai, ma pa in maat paa, pa in lalaaun.³⁷ Ma baa u maarut a waina wit baa ta waina diwaai ingen kaai, pa un maarut in diwaaina, pate, un maarut ut a waina.³⁸ Baa in tawa in waan paat ut in mangaana diwaai welaar ma ra nem-nem anun God. Raaraa mangaana waina diwaai in tawa paat in diwaaina ut, wakir in tawa paat ta mangaana diwaai ingen.

³⁹ A pani ra kum lalaaun na utnaa raap pa diat welaar. A pani ra taara i raaungaana ut, ma ra pani ra kum wewagua i raaungaana ut, ma ra pani ra kum pika i raaungaana ut, ma ra pani ra kum ian kaai i raaungaana ut.⁴⁰ A pani ra kum utnaa inaanga u ra maup i raaungaana ut, ma ra pani ra kum utnaa min napia i raaungaana utkaai. A minamaar i ra kum utnaa inaanga u ra maup i raaun-

gaana ut, ma ra minamaar i ra kum utnaa min napia i raaungaana utkaai.⁴¹ A minamaar i ra in mataana mage i raaungaana ut, ma ra minamaar i ra kalaang i raaungaana ut, ma ra minamaar i ra kum naangnaang i raaungaana ut, ma ra minamaar i ra kum naangnaang raaraa i raaungaana utkaai.

⁴² I lenkaai maa u ra lalaaun balet anu ra kum minaat. A panindiat baa di punang diat mai in mareng ku, iaku baa in lalaaun balet pa in mareng ma.⁴³ A pani ra minaat baa di punangi mai pa i babo wakaak, iaku baa in lalaaun balet in tur ma ra ngaala na minamaar. Baa di punangi pa i dekdek, iaku baa in lalaaun balet in tur ma ra ngaala na dekdek.⁴⁴ A panina baa di punangi mai, ia taanga min ut napia, iaku baa in lalaaun balet, in tur ma ra panina baa i nion, taanginaanga u ra maawa.

A lingtatuna baa raa panindaat taanga min napia, ma raa panindaat kaai baa i nion.⁴⁵ Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, “A mugaana muaana, Aadaam, God i taar taa a lalaaun karomi.” *Tur 2:7* Iaku a tintinip na Aadaam, ia a Nion baa i tabaara a taara ma ra lalaaun.⁴⁶ Wakir a panindaat baa i nion maa i waan paat muga, pate. A panindaat taanga min napia maa i waan paat muga, ma namur a panindaat baa i nion.⁴⁷ A mugaana Aadaam ia taanga min napia, ma

God i paami ma ra pia. A weru Aadaam taanginaanga u ra maawa. ⁴⁸ A taara baa taanga min napia diat welaar ma ra muaana baa God i paami ma ra pia. Ma diat baa anu ra maawa, diat welaar ma ra muaana taanginaanga u ra maawa. ⁴⁹ Daat a malalar i ra muaana baa God i paami ma ra pia, ma lenkaai maa daat a lo a malalar i ra muaana taanginaanga u ra maawa.

⁵⁰ A kum tateng liklik, iaau piri taa muaat naa, a panindaat taanga min napia pa in ruk u ra mataanitu anun God. Maa ia baa i marmareng ku, pa in kale paa ia baa pa in mareng balet ma. ⁵¹ Muaat walangoroi, iaau wapua muaat u ra utnaa na pidik lenbi: Wakir daat raap daat a maat, iaku God in puku raaungaana pa daat raap. ⁵² In puku raaungaana gagaa pa daat un raa pulakamaaik ku, baa in tintinip na tawuru in taangi. Io baa in tawuru in taangi, a kum minaat diat a tur balet ma pain diat a maat ma. Ma God in puku raaungaana pa daat. ⁵³ Maa a panindaat taanga min napia baa i laana mareng ku, in tapuku kup a panindaat baa pa in mareng ma. A panindaat taanga min napia baa i laana maat ku, in tapuku kup a panindaat baa pa in maat ma. ⁵⁴ Ma baa a panindaat baa i laana mareng ku, in tapuku kup a panindaat baa pa in mareng ma, ma baa a panindaat baa i laana maat ku in tapuku

kup a panindaat baa pa in maat ma, io, a timtimu u ra Buk Taabu in ot maraagaam, lenbi, "God ia uwia paa a minaat, ma ia kamaar araap wai." *Aais 25:8*

⁵⁵ "A minaat, kuraa ma awaai anum niuwia?"

A minaat, kuraa ma awaai a dekdekim baa u baanaakaka a taara mai?" *Os 13:14*

⁵⁶ Aakaina mangamangaan, ia a dekdek i ra minaat baa i baanaakaka a taara mai. Aakaina mangamangaan i lo paa a dekdekina ko ra kum Naagagon. ⁵⁷ Iaku God i tabaara daat ma ra dekdek kupi daat a uwia paa aakaina mangamangaan mai, u ra pinapaam baa Iesu Kaarisito anundaat Tadaaru ia paam taai. Io, daat a waatung wakaak karom God.

⁵⁸ Io, lenmaa, a kum tateng liklik, muaat a tur dekdek, ma koku i talaaur anumuaat nurnur. Muaat a taar araap taa anumuaat lalaun u ra pinapaam anu ra Tadaaru, maa muaat nunurai naa a kum pinapaam raap muaat paami karom a Tadaaru pa in ling biala ku.

16

Anundiat wetabaar karom a taara na nurnur inaanga Ierusalem

¹ Iaau nemi naa ang wapua muaat baa aawa muaat a paami ma ra maani baa muaat ong ungaai kup a taara anun God baa diat ki inaanga Ierusalem. Muaat a paami welaar ma iaau aa wapua taa a taara na

nurnur u ra kum taamtaamaan irong u ra papaar Galaatia kupi diat a paami. ² U ra kum mugaana bung un raaraa wik muaat raap raaraa muaat a ung ingen wa ta maani ko ra numuaat maani. Muaat a taar ta kukur ra maani ko ra maani baa muaat paam apaat paai. Diat baa diat paam apaat a ngaala na maani diat a taar a ngaala, ma diat baa diat paam apaat a kinalik diat a taar a kinalik. Koku baa iaau waan paat ut, io, muaat a ong ungaai maraagaam a maani. ³ Muaat a pilak paa ta taara baa muaat nurnur un diat kupi diat a lo anumuaat wetabaar. Ma baa ang waan paat matira, ang taar taa a kum buk na wewapua kaapa karom diat kupi diat a loi ungaai ma ra numuaat wetabaar, ma ang tula wa diat mai unaanga Ierusalem. ⁴ Baa muaat nuki naa i koina kupi iaau kaai ang waan, io, miaat a weur.

Paaulo i wapua kaapa diat u ra nuna winawaan

⁵ Iaau nemi naa ang waan urong u ra papaar Maakedonia. Ma baa iaau aa waan paa urong u ra kum taamtaamaan u ra papaar maa, io, namur ang waan kaai umatira karom muaat. ⁶ Kaduk ang ki paa ut ungaai ma muaat matira, baa kaduk ang ki tuk baa a kum kalaang na madiring ma ra ngaala na dadaip in raap, ma namur muaat a waraaut iaau u ra nung kum winawaan

kup raa kum taamaan ingen bulung baa ang waan iaai. ⁷ Pa iaau nemi naa ang waan karom muaat mi, ma ang tur aagil paa ku naa muaat. Baa i welaar ma ra nemnem anu ra Tadaaru, io, iaau nemi naa ang ki iwan paa ut naa muaat. ⁸ Ang ki min Epeso tuk u ra Bung na Pentikos, ⁹ maa a aakapi ia tapaapa kupi a pinapaam in tawa ma in wa, ma mongoro na taara kaai diat nem na turbaat anung pinapaam.

¹⁰ Baa Timoti in waan paat karom muaat, muaat a babourai kupi koku i ki na bunurut naa muaat, maa i paam a pinapaam anu ra Tadaaru, welaar ma iaau kaai iaau paami. ¹¹ Koku muaat wakinalik paai. Baa in waan talili balet urin kup iaau, muaat a tula wai ma ra maalmaal. Ma iaau ang ki walaanga paai, baa in waan paat ungaai ma ra kum Tateindaat.

¹² Iaau nemi naa ang wapua muaat u ra teindaat Aapolos. Iaau aaring adekdeki baa in weur ungaai ma ra kum Tateindaat karom muaat, iaku pa i nem na winawaan utbaai. Namur baa in laangalaanga, io in waan ut.

A kum tintinip na pirpir anun Paaulo

¹³ Muaat a baboura muaat, ma muaat a tur dekdek u ra nurnur. Muaat a welaar ma ra kum dekdek na muaana, baa pa diat burut. ¹⁴ Muaat a paam a kum utnaa raap ma ra maarmaari.

¹⁵ Muaat nunurai naa diat baa diat ki u ra ruma anun Stepaanaas, diat a mugaana taara baa diat nukpuku irong u ra papaar Aakaaiia, ma diat aa taar ta diat kupi diat a waraaut a taara anun God. Io, iaau aaring muaat, a kum tateng liklik, ¹⁶ baa muaat a wakinalik ta muaat karom a mangaana taara lenmaa, ma karom diat baa diat papaam ungaai ma diat, ma diat ongor u ra pinapaam maa. ¹⁷ Ma iaau gaaiia u ra winawaan paat urin anun Stepaanaas, Potunaato ma Aakaaiiko, maa ditul waraaut iaau baa muaat pa muaat ki karom iaau. ¹⁸ Ditul wagaaiia iaau, ma ditul wagaaiia muaat kaai. I koina baa muaat a babo lele a mangaana taara lenmaa ditul, ma muaat a taar a urur karom diat.

¹⁹ A taara na nurnur u ra kum taamtaamaan min u ra papaar Asia diat taar anundiat maarmaari karom muaat. Aakuila ma Pirikila ma ra taara na nurnur kaai baa diat laana waan ungaai u ra nundiaar ruma, diat taar anundiat ngaala na maarmaari karom muaat u ra iaa ra Tadaaru. ²⁰ A kum Tateindaat raap diat taar anundiat maarmaari karom muaat. Baa muaat webaraat, muaat a maari wetwetalaai muaat ma ra wedum na maarmaari, ma muaat a paami ma ra gomgom na mangamangaan.

²¹ Anung kinalik na pir-pir na maarmaari mi iaau ut Paulo iaau timui karom muaat ma ra limaang. ²² Baa

te pa i maari a Tadaaru, io, in wirua takum. Waan urin Tadaaru!

²³ A maarmaari anu ra Tadaaru Iesu Kaarisito in ki karom muaat. ²⁴ Anung maarmaari karom muaat raap un Kaarisito Iesu. Aamen.

A Weru Buk anun Paaulo karom a taara Korinto A pirpir kaapa muga

U ra buk mi Paaulo i tim-timu balet karom a taara Korinto, baa i ki irong u ra papaar Maakedonia. U ra nuna mugaana buk karom diat i pirpir dekdek karom diat u ra nundiat mangamangaan. Namur i tula wa Tito karom diat. Baa Tito i waan talili balet karom Paaulo i wapuai naa a taara Korinto diat aa nukpuku. Iaku raa taara diat nuki naa Paaulo wakir ia aapostolo mulu.

U ra buk mi Paaulo i pirpir un waat na utnaa: A mugaana, Paaulo i gaaiia baa diat nukpuku. A werudi, i pirpir balet u ra Koina Wewapua. Ma wetuldi, i wapua diat naa diat a waninaar anundiat wetabaar karom a iba na taara. A wewaatdi i pirpir kaapa karom diat naa ia a aapostolo mulu anun Iesu.

A winawaan i ra 2 Korinto:

A turturpaai ra buk mi (1:1-11)

A pinapaam anun Paaulo karom a taara (1:12-7:16)

A wetabaar karom a taara na nurnur inaanga Ierusalem (8:1-9:15)

Paaulo ia aapostolo mulu (10:1-13:10)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom diat (13:11-13)

¹ Iaa u Paaulo, aapostolo anun Kaarisito Iesu u ra nemnem anun God, mir ma Timoti a teindaat, mir timu a buk mi karom muaat a taara na nurnur anun God irong Korinto, ma karom a taara anun God raap u ra papaar Aakaiaa.

² A maarmaari ma ra maal-maal kon God Tamaandaat ma a Tadaaru Iesu Kaarisito in ki karom muaat.

God a tena wemaraam

³ Daat a pir walaawa paa God a Tamaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, ma a Tamaandaat kaai baa a tena maarmaari, ma a kabi ra kum aakapi na wemaraam raap. ⁴ I wamaraam miaat u ra kum mawaat raap miaat kariaanai, kupi miaat kaai miaat a wamaraam a taara baa a kum mawaat i ki karom diat, ma ra wemaraam baa God i taar taai taa miaat. ⁵ Baa miaat kariaana a kum ngaala na ngunungut baa Kaarisito ia kariaana taai, miaat a kariaana kaai a ngaala na wemaraam anun Kaarisito. ⁶ Miaat kariaana a kum mawaat, kupi muaat a lo a wewaraaut uni, ma kupi din walaun muaat. Ma baa God i wamaraam miaat, muaat kaai muaat a kariaanai. Io, pa muaat a ngo ko ra numuaat tinur dekdek, baa a kum mangaana ngunungut mi miaat kariaanai in lo muaat. ⁷ Miaat nurnur mulu un muaat naa muaat a tur dekdek ut, maa miaat nunurai, baa muaat kariaana a ngunungut ungaai ma miaat, lenkaai maa, muaat

kaai muaat a kariaana a wemaraam anun God karom muaat.

⁸ A kum tateimiaat, miaat nemi naa muaat a nunura kaai a kum kinadik baa miaat baraatai u ra kum taamaan irong u ra papaar Asia. Miaat kariaana a ngaala na mawaat aakit. Pa miaat dekdek ma, ma pa miaat nuki balet ma naa miaat a lalaun. ⁹ Miaat nuki naa miaat a maat ma. A utnaa mi i waan paat kupi koku miaat nurnur u ra dekdekimiaat ut, miaat a nurnur ku un God, ia baa i watur paa a kum minaat. ¹⁰ Maia, God i walaun pa miaat baa marawaai miaat a maat, ma in walaun miaat balet ut. Ma miaat nurnur uni naa in walaun pa miaat u ra kum bung kuri namuga, ¹¹ baa muaat a waraaut miaat ma ra niaaring. Io, mongoro na taara diat a waatung wakaak karom God, baa diat baboi naa i baalu anundiat kum niaaring ma i waraaut miaat.

Paaulo i puku a nuknukina u ra nuna winawaan

¹² Bari ia a utnaa maa miaat gaaia aakit uni, baa a balaamiaat pa i takuna miaat un ta utnaa, maa miaat nunurai naa miaat murmur ut a takado ma a gomgom na mangamangan kon God u ra numiaat lalaun min napia ma u ra numiaat kinkini ungaai ma muaat. Pa miaat murmur a manaana anu ra taara, miaat papaam murmur ut a maarmaari anun God. ¹³⁻¹⁴ Miaat timtimu ku karom muaat u ra kum utnaa baa muaat a luk laar paai, ma muaat a kaapa

uni. Baa pa muaat kaapa wakaak un raa kum utnaa miaat timui, iaau nurnur baa namur muaat a kaapa u ra kum utnaa raap. Io, baa a Tadaaru in waan paat balet, muaat a gaaia un miaat, welaar ma miaat, miaat a gaaia un muaat.

¹⁵ Iaau nuki naa muaat a gaaia un iaau, io, bari ia kabina baa namuga iaau wapura ta muaat lenbi naa ang waan paat karom muaat a mugaana pakaan, ma namur balet ang weru winawaan karom muaat, ma ang taar a wewaraaut karom muaat ru pakaan. ¹⁶ Iaau nuki naa ang waan aagil kupi ang lauma muaat baa ang waan urong u ra papaar Maakedonia, ma namur baa ang waan talili balet taangirong, ang ki paa balet naa muaat, kupi muaat a waraaut iaau u ra nung winawaan urong u ra papaar Iudaia. ¹⁷ Iaku pa iaau waan paat karom muaat. Lelawaai, muaat nuki naa iaau a tena warwaruga? Lelawaai, naapi anung kum pirpir i welaar ma ra taara u ra rakrakaan buaal baa diat mulaaot un ta utnaa, iaku pa diat paami? Muaat aa nunurai naa iaau, pa iaau lenmaa.

¹⁸ Welaar ma God i lingtatuna, miaat kaai anumiaat pirpir i lingtatuna. Baa miaat mulaaot, a kukuraaina naa miaat a paam ot paai. Miaat wakir a mangaana taara baa diat pir raa utnaa, ma i kukuraaina un raa utnaa ingen ut. ¹⁹ Iaau ma Timoti ma Saailaas, mitul we-

wapua un Iesu Kaarisito, a Natun God. Ma Iesu kaai baa i mulaot un ta utnaa in paami ut. ²⁰ Iesu i paam ot paa a kum weweliman raap anun God. Ma un Iesu ku daat pet laar paai kupi daat a piri naa, "Aamen," ma daat a pir walaawa paa God uni. ²¹ God ku i watur dekdek miaat, ma muaat kaai un Kaarisito, ma i pilak pa daat kupi daat anuna taara ut. ²² Ia ung taa anuna wakilang un daat kupi in wakaapa daat baa daat anuna ut. Ma i waki a Niono u ra balaandaat welaar ma ra wakilang naa namur daat a kale a kum utnaa baa God ia waninaar taai kup daat.

²³ God ut i nunura iaau naa iaau pir a lingtatuna. Pa iaau waan talili balet karom muaat matira Korinto, kabina maa pa iaau nemi kupi a nuknukimuaat in mawaat un ta kum dekdek na pirpir baa ang piri karom muaat. ²⁴ Wakir miaat nem na naagagon anumuaat nurnur, maa muaat aa tur dekdek u ra nurnur. Miaat nemi ku naa miaat a papaam ungaai ma muaat, kupi muaat a gaaiia.

2

¹ Io, iaau nuki naa koku balet ma iaau waan karom muaat, kaduk ang watapunuk muaat. ² Baa iaau aa watapunuk ta muaat, woi ma in wagaaiia iaau? Muaat ut. Iaku muaat a wagaaiia iaau lelawaai, baa iaau aa watapunuk ta muaat? ³ Mi ia a kabina baa iaau timtimu ku karom

muaat, kaduk baa ang waan ut ang tapunuk un muaat. Maa i koina kupi muaat a wagaaiia iaau. Iaau nunurai baa ang gaaiia, muaat kaai daat a gaaiia ungaai. ⁴ Iaau timtimu karom muaat ma ra tapunuk, ma a nuknuking i mawaat aakit ma a lur na mataang i puka. Pa iaau nemi kupi ang watapunuk muaat, iaau nemi kupi muaat a nunurai naa iaau maari aakit muaat.

Muaat a dumaana wa a niraara anun te kon muaat

⁵ Ia baa i kabina u ra tapunuk mi, wakir i watapunuk iaau ku, i watapunuk mongoro kaai kon muaat. Iaau piri ku lenbi kupi koku iaau piri naa i watapunuk muaat raap. ⁶ Mongoro kon muaat, muaat aa taar taa a naagagon na binabaalu karomi, ma i welaar ku lenmaa. ⁷ Io mi, muaat a dumaana wa anuna mangamangaan maa, ma muaat a wamaraami, kupi koku i tapunuk dekdek, ma in puka aakit. ⁸ Iaau aaring muaat kupi muaat a wapuaana anumuaat maarmaari karomi. ⁹ U ra nung raa buk baa iaau timui karom muaat, iaau walaar muaat ku mai, kupi ang nunurai baa muaat a taraam u ra kum utnaa raap, baa pate. ¹⁰ Baa muaat dumaana wa aakaina anun te, iaau kaai ang dumaana wa anuna aakaina. Baa a muaana maa ia paam taa ta aakaina, io, iaau aa dumaana wai namataan Kaarisito. Iaau dumaana wai kabina iaau

nuk pa muaat, ¹¹ ma kupi koku Saataan in uwia pa daat, maa daat aa nunura a nuknukina u ra aawa maa i nem na paami.

A Koina Wewapua i welaar ma ra utnaa i aangawian wakwakaak

¹² Baa iaau waan paat u ra taamaan Troaas, iaau baboi naa a Tadaaru ia paapa aara taa anung aakapi kupi ang warawaai karom diat. ¹³ Iaku iaau ngaraa, maa pa iaau baat paa Tito, a tenglik u ra nurnur. Io, baa iaau aa wewataai wetulaa paa ma diat taanga matira, iaau waan paa urong Maakedonia.

¹⁴ Iaku iaau waatung wakaak karom God, kabina baa Kaarisito i muga miaat welaar ma ra king baa i uwia, ma i waraaut miaat kupi miaat a wewapua u ra kum taamaan raap ma ra Koina Wewapua un Kaarisito. A Koina Wewapua i welaar ma ra utnaa i aangawian wakwakaak karom diat baa diat walangoroi. ¹⁵ Miaat welaar ma ra utnaa baa a tubalina i aangawian wakwakaak, baa Kaarisito i wetabaar mai karom God. Ma aangawianina i waan karom diat baa diat a lalaaun takum, ma karom diat kaai baa diat waan kup a winirua u ra aakaina mangamangaan. ¹⁶ I aingin minaat karom diat baa diat waan kup a winirua, ma i aingin lalaaun karom diat baa diat a lalaaun takum.

Woi in pet laar paa a pina-paam mi? ¹⁷ Pa miaat welaar ma diat, baa diat pa-paam ku ma ra pirpir anun God kup a maani. Iaku, un Kaarisito miaat papaam ma miaat pirpir ma ra lingtatuna namataan God, maa ia ut i tula wa miaat.

3

Miaat a kum tena pina-paam u ra matakina kunubu

¹ Lelawaai, muaat nuki naa miaat wangaala pa miaat namataamuaat? Raa taara diat laana lo a kum buk baa i wewapua kaapa u ra nundiat mangaana lalaaun. Lelawaai, muaat nemi kupi miaat a lo ta buk lenmaa karom muaat? Kaduk miaat a aaring muaat kupi muaat a timu ta buk lenmaa un miaat? ² Pain miaat a lo ta buk lenmaa, maa muaat ut maa anumiaat buk, baa di aa timu taai u ra balaamiaat. A taara raap diat lukluki ma diat nunurai. ³ I kaapa baa muaat a buk baa Kaarisito i timui, kabina u ra numiaat pinapaam karom muaat. Wakir i timui ma ra ina pen, i timui ut ma ra Nion God baa a lalaaunina. Pa i timui u ra pakaana waat, i timui ut u ra balaa ra taara.

⁴ Miaat pirpir u ra kum utnaa mi, i kabina baa miaat lalaaun un Kaarisito ma miaat nurnur un God naa in paam ot paai ut. ⁵ Miaat nunurai naa miaat ut pa miaat pet laar paai kupi miaat a paam a pinapaam mi, iaku God ut i waraaut miaat kupi miaat a paami. ⁶ Ia ut

i waki ta miaat kupi miaat a kum tena pinapaam ma ra matakina kunubu, ma i taar taa dekdek taa miaat baa miaat a papaam mai. A matakina kunubu mi, wakir i kabina paa u ra kum pirpir na Naagagon baa di aa timu taai, i kabina paa ut ko ra Takado na Nion. A pirpir na Naagagon i taar apaat ku a minaat, iaku a Takado na Nion i taar a lalaaun.

⁷ A kum Naagagon baa God i taar ta diat karom Moses, baa di timu ta diat u ra ruina waat, diat waan paat ungaai ma ra minamaar anun God. Baa Moses i loi karom a taara Israael, pa diat pet laar paai kupi diat a babo a mataana, kabina a mataana i baarabaara ma ra minamaar anun God. Iaku namur, a baarabaara i ra minamaar maa, i raap waanwaan koni. A kum Naagagon baa diat wapuaana a minaat, diat waan paat ma ra minamaar lenmaa. ⁸ Io, a matakina kunubu u ra Takado na Nion, i taar a ngaala na minamaar aakit. ⁹ A kum Naagagon anun Moses diat waan paat ma ra ngaala na minamaar, iaku a pinapaam na murmur Naagagon i taar ku a minaat. Iaku a pinapaam i ra matakina kunubu i watakado a taara namataan God, kupi diat a lalaaun takum, ma a minamaarina i ngaala aakit. ¹⁰ A kum Naagagon anun Moses diat waan paat ma ra ngaala na minamaar namuga utbaai. Iaku a minamaar maa pa i baara dekdek

ma, kabina maa a matakina kunubu baa i tabaara daat ma ra lalaaun, i baarabaara aakit taana. ¹¹ A kum Naagagon anun Moses pa in ki takum, ma ra baarabaara i ra minamaarina kaai i raap waanwaan. Iaku a matakina kunubu baa in ki takum, a minamaarina i ngaala aakit.

¹² Miaat nurnur naa a matakina kunubu in ki takum, io, pa miaat wawirwir. ¹³ Pa miaat welaar ma Moses, baa i pulu baat a mataana ma ra pakaana maaluu, kupi koku a taara Israael diat babo a baarabaara i ra minamaar baa i raap waanwaan ko ra mataana. ¹⁴ Iaku a nuknukindiat i dekdek, ma tuk mi, baa di luk a kum pirpir u ra mugaana kunubu karom diat, i welaar ku baa di pulu baat a nuknukindiat ma ra pakaana maaluu maa. Pa te in rakaan laar paai, Kaarisito ku. ¹⁵ Maia, tuk mi, i welaar ma ra pakaana maaluu i pulu baat a nuknukindiat, baa di laana luk a kum Naagagon anun Moses karom diat. ¹⁶ Iaku baa te i tapuku karom a Tadaaru, din rakaan wa a pakaana maaluu maa. ¹⁷ A Tadaaru ia a Nion, ma te baa a Nio ra Tadaaru i ki uni, in ki laangalaanga. ¹⁸ Ma daat, baa pa di pulu baat a mataandaat ma ta pakaana maaluu, daat wapuaana a minamaar anu ra Tadaaru. Ma anundaat lalaaun i tapuku waanwaan kupi daat a welaar ma Kaarisito, ma anuna minamaar in ngaala waanwaan u ra nundaat

lalaun. A minamaar mi ko ra Tadaaru ut, ia baa a Nion.

4

Miaat welaar ku ma ra kum kuro biao ku baa di paami ko ra pia

¹ God i maari miaat ma i taar taa a pinapaam mi taa miaat. Mi ia a kabina baa pa miaat a ngo koni.

² Miaat aa ngo ko ra kum aakaina mangamangaan baa di paampaam inoi ma di laana wawirwir uni. Pa miaat papaam ma ra warwaruga, ma pa miaat palaa raara a pirpir anun God. Pate, miaat palaa kaapakaapa a lingtatuna na pirpir karom a taara, kupi diat a kariaanai ut u ra balaandiat naa miaat pir a lingtatuna namataan God.

³ Ma a Koina Wewapua mi baa miaat laana wewapua uni, baa in wawalipa, io, in wawalipa ku karom diat baa diat a wirua takum.

⁴ Saataan, a god taanga min u ra rakrakaan buaal, i wapula paa a nuknuki ra taara baa pa diat nurnur. Ma pa diat babo a kaapa i ra Koina Wewapua baa i wapuaana a minamaar anun Kaarisito, naa ia ut a malalarin God.

⁵ Pa miaat wewapua un miaat ut, miaat wewapua ku un Iesu Kaarisito naa ia a Tadaaru. Ma miaat anumuaat kum tultul ku, kabina u ra wetulaa anun Iesu. ⁶ Baa God i waki a rakrakaan buaal i piri lenbi, "A kaapa in baara u ra baboto." Ma mi anuna kaapa i baara u ra balaandaat, kupi

daat a nunura a minamaar anun God, baa di baboi u ra mataan Kaarisito.

⁷ A kaapa mi kon God ia a ngaatngaat na utnaa baa i ki un miaat. Iaku miaat welaar ku ma ra kum kuro biao ku baa di paami ko ra pia, kupi in kaapa naa a ngaala na dekdek baa i ki un miaat kon God ut, wakir kon miaat. ⁸ A kum mawaat i baraata miaat u ra kum papaarimiat raap, iaku pa i baanaakaka aakit wa miaat. Mongoro na utnaa i wapurpuruan a nuknukimiat, iaku pa miaat ngo. ⁹ A taara diat nem na baanaakaka miaat, iaku raa i ki ut ungaai ma miaat. Diat um miaat, iaku pa diat aak doko wa miaat. ¹⁰⁻¹¹ Baa miaat lalaun a minaat i marawaai ku, kabina baa miaat papaam karom Iesu. U ra kum bungbung raap miaat waiaa a minaat anun Kaarisito u ra panimiat, kupi a taara diat a babo kaai a lalaun anun Kaarisito un miaat. ¹² Io, a minaat i papaam un miaat, iaku a lalaun i papaam un muaat.

¹³ Di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, "Iaau pirpir kabina baa iaau nurnur." *Kele 116:10*

A mangaana nurnur lenbi i ki karom miaat kaai. Miaat kaai miaat nurnur ma mi miaat pirpir kaapa uni. ¹⁴ Maa miaat nunurai naa God ia watur paa balet a Tadaaru Iesu ko ra minaat, lenkaai maa in watur paa miaat balet ungaai ma Iesu, ma in ben pa miaat ma muaat kaai, kupi daat a ki karomi. ¹⁵ A kum

mawaat baa miaat baraatai, diat waan paat kupi muaat a koina uni. Ma baa a maarmaari anun God i waan weraan karom a taara, mongoro na taara diat a pir wakaak karom God, ma God in lo a minamaar uni.

¹⁶ Bi ia a kabina baa pa mi-aat ngo. I bilua waanwaan a panimiaat, iaku di wamatakina a niomiaat u ra bungbung raap. ¹⁷ A kum mawaat baa miaat kariaana diat, pa diat ngaala ma pa diat ki iwan, iaku diat waraaut mi-aat kupi miaat a kale paa a koina kini u ra minamaar baa pa in raap. A minamaar maa i ngaala aakit taa ra kum mawaat baa miaat kariaana. ¹⁸ Pa miaat nuk paa a kum utnaa baa di babo diat, miaat nuknuk paa ku a kum utnaa baa pa di baboi. Maa a kum utnaa baa di babo diat, pa diat a ki iwan, iaku a kum utnaa baa pa di babo diat, diat maa diat a ki takum.

5

Daat a kale a matakina panindaat

¹ A panindaat i welaar ma ra ruma na sel baa daat lalaaun uni main u ra rakraakaan buaal. Ma daat nunurai naa baa in aaka, God in taar a matakina ruma karom daat inaanga u ra maawa. Wakir a ruma baa a taara diat paami ma ra limaandiat, pate. God ut ia paam taai, ma a ruma maa in tur takum. ² Mi daat taangi u ra balaandaat, kabina daat nemi naa daat a mong ma ra matakina panindaat

taanginaanga u ra maawa. ³ Ma baa daat mong ma ra matakina panindaat welaar ma daat mong ma ra maalu, pa daat a towaturia ma. ⁴ Baa daat lalaaun utbaai ma ra panindaat mi, daat taangi u ra balaandaat, ma daat kariaana mawaat. Maa pa daat nemi kupi daat a maat, daat nemi kupi daat a mong ma ra matakina panindaat taanginaanga u ra maawa, kupi a panindaat baa in maat ku, in wekiaa kup a panindaat baa in lalaaun takum. ⁵ God ut ia waki ta daat kupi daat a lo a matakina lalaaun mi, ma i tabaara daat ma ra Niono, ia a wakilang kupi in walingtatunai naa namur daat a kale a kum utnaa baa God ia waninaar taai kup daat.

⁶ A utnaa mi i wadekdek miaat, ma miaat nunurai ut naa, baa miaat lalaaun ma ra panimiaat mi, pa mi-aat ki ungaai utbaai ma ra Tadaaru. ⁷ Miaat lalaaun ma ra nurnur, maa pa mi-aat baboi utbaai. ⁸ Iaku mi-aat nunura lingtatunai naa miaat a gaai baa miaat a waan ko ra panimiaat mi, ma miaat a ki ungaai ma ra Tadaaru. ⁹ Lenmaa, u ra lalaaun main napia, baa u ra lalaaun inaanga u ra maawa, miaat nemi kupi mi-aat a paam ku a utnaa baa in gaai uni. ¹⁰ Maa daat raap daat a tur namuga naa ra kiki na naagagon anun Kaarisito. Raaraa kon daat in lo a wedok u ra kum utnaa ia paam tataai u ra nuna

lalaun main napia, a koina baa aakaina.

Un Kaarisito God i maraam balet ma ra taara

¹¹ Miaat burut karom a Tadaaru, maa miaat nunurai naa daat raap daat a tur u ra naagagon. Mi ia kabina baa miaat wapua a taara kupi diat a nurnur un Kaarisito. God i nunura miaat, ma iaau nurnur naa muaat kaai muaat kaapa un miaat. ¹² Pa miaat nem na wangaala pa miaat karom muaat. Iaku miaat nemi kupi muaat a gaai un miaat, ma kupi muaat a baalu diat baa diat nuk paa ku a pir walaawa anu ra taara karom diat, iaku pa diat ngaraa kupi a balaan-diat in gomgom.

¹³ Lelawaai, a taara diat a nuki naa miaat longlong? Baa diat nuki naa miaat longlong baa miaat man-aana, i koina raap ku. A utnaa miaat paami, miaat paami karom God, ma kupi miaat a waraaut muaat kaai mai. ¹⁴ A maarmaari anun Kaarisito i muga miaat, kupi miaat a papaam karomi. Maa miaat nunura mului naa Kaarisito i maat un daat raap. Baa lenmaa, daat raap daat maat ungaai mai. ¹⁵ I maat un daat raap, kupi daat baa daat lalaun koku daat lalaun kupi daat a wagaai pa daat ut. Daat a lalaun kup Kaarisito baa i maat ma i tur balet ko ra minaat kupi in walaun pa daat.

¹⁶ Io mi, anumiaat mangamangaan karom a taara pa i welaar ma namuga. Namuga miaat babo a taara welaar

ma ra mangamangaan ko ra rakrakaan buaal. Miaat babo kaai Kaarisito welaar ma ra taara ko ra rakrakaan buaal diat baboi. Iaku mi anumiaat binabo pa i len balet ma baa namuga. ¹⁷ Io, te baa i lalaun un Kaarisito, ia a matakina wawaki. Anuna mangamangaan taanga namuga ia raap. Baboi, a matakina lalaun i waan paat. ¹⁸ I waan paat ut kon God, ia baa i maraam pa daat kabina u ra minaatin Kaarisito. Ma mi, ia taar taa a pinapaam taa miaat, kupi miaat a wamaraam paa kaai a taara karom God. ¹⁹ Un Kaarisito, God i maraam ma ra taara u ra rakrakaan buaal. Pa in nuk paa balet ma anundiat mangamangaan aakaina kupi in naagagon diat uni. Bari ia a pirpir na wemaraam baa i taar taai taa miaat. ²⁰ Io, miaat a kum tena pirpir anun Kaarisito, ma baa miaat pirpir i welaar ma God ut i aaring muaat kupi muaat a wemaraam mai, ma miaat kaai miaat aaring muaat u ra iaan Kaarisito kupi muaat a wemaraam ma God. ²¹ Kaarisito pa i paam ta aakaina mangamangaan, iaku God i ung taa anundaat aakaina mangamangaan nate uni, kupi baa daat lalaun un Kaarisito daat a kale a takado na mangamangaan anun God.

6

¹ Miaat papaam ungaai ma God, ma miaat aaring muaat, kupi koku muaat ole baa ku

a maarmaari mi anun God karom muaat. ² Maa God i piri lenbi,

“Iaau aa walangoro ui u ra pakaana bung baa iaau aa pilak taai,

Ma u ra bung na warwalaun iaau waraaut ui.” *Aais 49:8*

Baboi, mi ia a pakaana bung baa God i pilak paai, mi ut ia a bung na warwalaun.

A kum aapostolo diat kari-aana mongoro na mawaat

³ Pa miaat paam ta aakaina mangamangaan kupi a taara diat a pir aakaka anumi-aat pinapaam ma pa diat a nurnur uni. ⁴ U ra kum pinapaam raap miaat paami,

i waiaai naa miaat a kum tultul anun God. Miaat tur dekdek baa miaat kari-aana a kum mawaat ma ra kum ngunungut ma u ra kini na niba. ⁵ Di um miaat ma di waruk miaat u ra ruma na karabus. Di purpuruan karom miaat ma di lu miaat. Miaat pa-

paam dekdek, miaat watan-gaala u ra kum bungbung na marum, ma miaat kari-aana a minolo. ⁶ Miaat paam a gomgom na mangaman-gaan, ma miaat papaam ma ra manaana. Pa miaat laana talangan u ra taara, mi-

aat paam ku a koina mangamangaan karom diat. Miaat papaam ma ra wewaraaut anu ra Takado na Nion, ma miaat papaam ma ra maarmaari lingtatuna. ⁷ Miaat pir a lingtatuna, ma miaat papaam ma ra dekdekin God. Miaat paam akoto a takado na mangamangaan welaar

ma ra numiaat utnaa na wineium u ra ot na limaami-aat ma u ra maira kaai.

⁸ Raa taara diat ru miaat, ma raa taara pate. Raa taara diat pir aakaka miaat, ma raa taara diat pir walaawa pa miaat. Raa taara diat nuki naa miaat a kum tena warwaruga, iaku miaat pir a lingtatunaina. ⁹ Raa taara diat weoro naa pa ta iaami-aat, iaku a iaamiaat i ngaala ut. Diat nuki naa miaat aa maat, iaku miaat lalaun ut-baai. Di um miaat, iaku pa di aak doko wa miaat. ¹⁰ Miaat tapunuk, iaku miaat laana gaaiia u ra kum bungbung raap. Miaat iba, iaku miaat watadaaru a mongoro na taara. Pa numiaat ta utnaa, iaku a kum utnaa raap anumi-aat.

¹¹ Aai, muaat a taara Korinto, miaat pirpir kaapakaapa mulu karom muaat, ma a balaamiaat i teng ma ra maarmaari karom muaat. ¹² Pa miaat turbaat anumi-aat maarmaari karom muaat, iaku muaat ut pa muaat maari miaat. ¹³ Iaau pirpir karom muaat mi welaar ma iaau pirpir karom a kum natnatung liklik: Muaat a maari miaat ma ra balaamuaat raap.

A tena nurnur koku i tur ungaai ma diat baa pa diat nurnur

¹⁴ Koku muaat tur ungaai ma diat baa pa diat nurnur, maa a mangamangaan na takado diaar tepaana lelawaai ma ra aakaina mangamangaan? A kaapa diaar a ki ungaai lelawaai

ma ra baboto? ¹⁵ Kaarisito ma Saataan diaar a wemaraam lelawaai? Ia baa i nurnur diaar a tepaana lelawaai ma te baa pa i nurnur? ¹⁶ A kum warwaruga na god pa diat a tur laar paai u ra ruma anun God. Maa daat ut a ruma anun God a lalaaunina. Welaar ma God ia pir taai,

“Ang ki ungaai ma diat,
ma ang waan naliwan
taan diat.

Ma iaau anundiat God,
ma diat anung taara.”

Lewi 26:12

¹⁷ Ma a Tadaaru i piri kaai naa,

“Muaat a pari kon diat, ma
muaat a ki ingen kon
diat.

Ma koku muaat paam a kum
dur na utnaa.

Io, iaau ang gaaia pa
muaat.” *Aais 52:11*

¹⁸ A Tadaaru i dekdek aakit i
piri lenbi,

“Namur iaau a Tamaamuaat,
ma muaat a kum
natnatung liklik,
in muaana ma in
tabuan.” *2 Saam 7:14*

7

¹ A kum teptepaang, God ia taar taa a kum weweliman mi karom daat, io, daat a wagogom pa daat ko ra kum utnaa raap baa i pet adurdur a panindaat ma ra niondaat. Ma daat a gogom welaar ma ra taara anun God, kabina baa daat urur aakit karomi.

Paaulo i gaaia

² Muaat a maari miaat ma ra balaamuaat. Pa miaat paam taa ta aakaina karom

te, pa miaat ben araara taa te, ma pa miaat waruga paa ta utnaa kon te. ³ Pa iaau pir a pirpir mi kupi ang takuna muaat uni, pate. Welaar ma iaau wapua muaat namuga, miaat maari aakit muaat. Pain miaat a dumaana muaat baa miaat lalaaun utbaai tuk baa miaat a maat. ⁴ Iaau nurnur un muaat. Ma iaau gaaia ma muaat. Anumuaat lalaaun i wadekdek iaau. Maia, i ngaala aakit anung gaaia naliwan taa ra kum mawaat baa miaat kariaanai.

⁵ Baa miaat waan paat irong u ra papaar Maakedonia, miaat baraata mongoro na mawaat aakit: A pirpir na kaankaan anu ra taara karom miaat, ma u ra balaamiaat miaat kariaana a bunurut. Pa miaat ngo laar paai ko ra kum mawaat. ⁶ Iaku baa Tito i waan paat karom miaat, God baa i laana wamaraam a taara baa diat tapunuk, i wamaraam miaat. ⁷ Ma wakir a winawaan paat ku anun Tito maa i wamaraam miaat, miaat gaaia kaai baa miaat walangoroi naa muaat wadekdeki. I wapua miaat naa muaat nem aakiti kupi muaat a babo iaau, ma muaat tapunuk, ma mi muaat nemi kupi daat a wemaraam balet. A pirpir mi, i wagaia aakit iaau.

⁸ Anung raa buk mun ia watapunuk ta muaat. Namuga iaau tapunuk uni, iaku mi iaau baboi naa a buk maa i waraaut muaat ut. Iaau nunurai naa ia watapunuk ta muaat, iaku pa i iwan

uni. ⁹ Mi iaau gaaia, wakir u ra nung buk baa i watapunuk muaat, iaku kabina baa anumuaat tapunuk i ben pa muaat kup a nukpuku. Anumuaat tapunuk i welaar ma ra nemnem anun God, maa i pet ta muaat kupi muaat a nukpuku. A mangaana tapunuk lenmaa pa in baanaakaka muaat. ¹⁰ A tapunuk baa God i nemi, i watapunuk a taara kupi diat a nukpuku, ma baa diat nukpuku, God in walaan diat. Daat a gaaia u ra mangaana tapunuk maa. Iaku a mangaana tapunuk taanga u ra rakrakaan buaal i taar apaat ku a minaat.

¹¹ Baboi, a tapunuk mi kon God i paam apaat a mongoro na koina utnaa un muaat: A ngaala na nemnem i ki u ra balaamuaat kupi muaat a laangalaanga ko ra aakaina. Ma muaat nemi naa muaat a wakoina pa muaat. Muaat kaankaan karom ia baa i paam aakaina, ma muaat burut. Muaat nem aakiti kupi daat a wemaraam balet, muaat ongor ma muaat nemi kupi muaat a wakado a utnaa baa i raara. Maia, anumuaat mangamangaan i waaia lingtatunai naa muaat takado u ra utnaa mi. ¹² Iaau timtimu karom muaat, wakir kabina u ra muaana baa di paam aakaina karomi, ma wakir kabina kaai u ra muaana baa i paam aakaina, pate. Iaau timtimu kupi muaat a babo lele paa anumuaat ngaala na tinaraam karom miaat namataan God. ¹³ Io, u ra kum utnaa mi

muaat wadekdek miaat.

Muaat wadekdek miaat, ma miaat gaaia aakit kaai baa miaat baboi naa Tito i gaaia, kabina maa muaat waraauti kupi a nuknukina in ngo. ¹⁴ Baa pa i waan utbaai, iaau wapua taai u ra numuaat koina mangamangaan, ma baa i waan paat karom muaat i babo ut a wai ra nung pirpir u ra numuaat lalaaun. Ma iaau gaaia maa pa muaat pet awawirwir iaau. A kum utnaa baa miaat piri taan Tito un muaat i lingtatuna, welaar ma ra numiaat kum pirpir raap karom muaat i lingtatuna. ¹⁵ Tito i gaaia aakit un muaat baa i nuk paai baa muaat gaaia paai ma ra bunurut, ma muaat raap muaat taraam u ra nuna pirpir. ¹⁶ Iaau nurnur lingtatuna un muaat. Bi ia a utnaa baa iaau gaaia aakit uni.

8

A wetabaar

¹ Io, a kum tateng liklik, miaat nem na wapua muaat u ra maarmaari baa God i taar taai karom a taara na nurnur irong u ra papaar Maakedonia. ² Diat kari-aana a mongoro na mawaat, iaku i ngaala aakit anundiat gaaia. Ma u ra nundiat kini na niba, diat gaaia ut kupi diat a wetabaar. ³ Ma iaau pir a lingtatuna taa muaat, anundiat wetabaar i welaar ma ra dekdekindiat, iaku i

ngaala aakit. Anundiat nem-nem ut naa diat a paami len-maa. ⁴ Ma diat aaring mi-aat kupi diat kaai diat a taar anundiat maani na wetabaar karom a taara na nurnur inaanga Ierusalem. ⁵ Ma wakir diat taar taa ku a maani baa miaat nuki naa diat a taari, diat taar muga taa anundiat lalaun ut karom a Tadaaru, ma karom miaat kaai, welaar ma ra nemnem anun God.

⁶ Io, miaat aaring Tito kupi in waraaut muaat kupi muaat a paam ot paa a pinapaam na wetabaar mi, maa ia ut i waraaut muaat baa muaat turpaa a pinapaam na wetabaar mi. ⁷ Muaat tadaaru ma ra kum utnaa raap: Anumuaat nurnur, ma ra numuaat warawaai, anumuaat manaana, anumuaat niongor, ma ra numuaat ngaala na maarmaari karom miaat. Io, i koina kupi muaat a paam ot paa kaai a pinapaam na wetabaar mi.

⁸ Pa iaau pir a utnaa mi kupi in welaar ma ra naagagon karom muaat. Iaku iaau wapua muaat u ra taara Maakedonia, ma u ra nundiat ngaala na gaaiia kupi diat a wetabaar, kupi ang walaar anumuaat maarmaari, baa i lingtatuna baa pate. ⁹ Maa muaat nunura a maarmaari anu ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito. Ia ut i tadaaru aakit ma ra mongoro na utnaa, iaku i waan ko ra nuna koina kini inaanga u ra maawa, kabina i maari

muaat. I ki na niba min u ra rakrakaan buaal, kup muaat, muaat a tadaaru ma ra koina lalaun.

¹⁰ Io, ang wapua muaat u ra nuknuking u ra utnaa mi: I koina kupi muaat a paam araap wa a pinapaam na wetabaar baa muaat turpaai u ra kilaala i raap. Muaat a mugaana taara baa muaat nemi kupi muaat a wetabaar, ma muaat a mugaana taara kaai baa muaat turpaa wetabaar. ¹¹ I koina kupi mi muaat a paam araap wai welaar ma ra ngaala na nemnem muaat kariaanai baa muaat turpaai. Muaat a wetabaar welaar ma ra dekdekimuaat. ¹² Baa muaat gaaiia kupi muaat a wetabaar, God in gaaiia uni. God i nemi kupi muaat a wetabaar ko ra utnaa baa muaat paam akotoi, wakir ko ra utnaa baa pa muaat paam akotoi.

¹³ Pa iaau piri naa muaat a waraaut a taara ingen, ma muaat, muaat a iba. Iaku iaau nemi naa muaat a welaar raap ku. ¹⁴ Mi, muaat aa paam akoto a ngaala, kupi muaat a waraaut a taara ingen mai. Baa muaat a iba, io, diat bulung diat a waraaut muaat, kupi muaat raap muaat a waraaut wetwetalaai muaat kupi muaat a welaar raap ku. ¹⁵ Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, "Ia baa i ung ungaai a ngaala na utnaa, i paam akoto ku a utnaa baa i topaai. Ma ia baa pa i ung ungaai ta ngaala na

utnaa, ia kaai i paam akoto a utnaa baa i topaai.” *Pin 16:18*

Tito in waan karom a taara Korinto

¹⁶ Iaau waatung wakaak karom God baa i wanuk taa Tito kupi in waraaut muaat. I maari muaat welaar ma iaau kaai iaau maari muaat. ¹⁷ I gaaia aakit baa miaat tiri kupi in waraaut muaat, ma u ra nuna nemnem ut, mi in waan balet karom muaat ma ra ngaala na gaaia. ¹⁸ Miaat a tula wai ungaai ma raa teimiaat kaai, baa a kum taara na nurnur u ra kum taamtaamaan raap diat pir walaawa paai u ra nuna koina pinapaam baa i warawaai ma ra Koina Wewapua. ¹⁹ Ma diat ut diat pilak taai kupi miaat a weur unaanga Ierusalem, baa miaat a lo a maani na wetabaar. Miaat a paam a pinapaam mi kupi miaat a wangaala paa a Tadaaru, ma kupi miaat a waiaai naa miaat nem na waraaut a taara na nurnur inaanga Ierusalem. ²⁰ Pa miaat nemi naa te in takuna miaat u ra numiaat pinapaam baa miaat waan ma ra ngaala na wetabaar mi. ²¹ Io, miaat ongor kupi miaat a paam a utnaa i takado, wakir namataa ra Tadaaru ku, namataa ra taara utkaai.

²² Io, miaat a tula wa kaai raa teimiaat u ra nurnur ungaai ma diaar. Miaat aa walaar taai mongoro na pakaan, ma miaat nunurai naa i laana gaaia kup a pinapaam. Ma mi, i nem aakiti kupi in waraaut u ra

pinapaam mi, maa i nurnur un muaat. ²³ Ma Tito i papaam ungaai ma iaau, kupi mir a waraaut muaat. Ma raa ru tateimiaat kaai, baa ditul ma Tito ditul a weur, diaar tur wakilang a taara na nurnur, ma u ra nundiaar lalaun diaar taar a urur karom Kaarisito. ²⁴ Io, muaat a taara Korinto, muaat a waiaa anu-muaat maarmaari karom ditul, kupi a taara na nurnur u ra kum taamaan ingen diat a babo lele a kabina baa miaat pir walaawa pa muaat uni.

9

A taara Korinto diat a waninaar anundiat wetabaar

¹ Pang timtimu balet ma karom muaat u ra pinapaam na wewaraaut karom a taara na nurnur inaanga Ierusalem. ² Maa iaau aa nunurai naa muaat gaaia kupi muaat a paam a pinapaam mi. Iaau pir walaawa pa muaat, baa muaat ki matira u ra papaar Aakaia, karom a taara irong u ra papaar Maakedonia. Ma iaau wapua diat naa, u ra kilaala i raap muaat wani-naar kupi muaat a taar wa anumuaat maani. Ma anu-muaat gaaia kup a wetabaar i aal atur a nuknuki ra mongoro na taara aakit kupi diat kaai diat a wetabaar. ³ Iaau nemi naa muaat a waninaar, welaar ma iaau aa pir taai taan diat, kaduk diat a baboi naa anung pir-pir pa i dowot. Mi ia a kabina baa ang tula wa tula tateimiaat mi karom muaat.

⁴ Kaduk baa ang waan paat karom muaat, miaat a weur ma ta taara taanga Maakedonia. Ma baa diat a baboi naa pa muaat waninaar, io, ang wawirwir u ra nung kum pirpir baa iaau aa pir tataai, ma muaat kaai muaat a wawirwir aakit. ⁵ Mi ia a kabina maa ang tula muga wa tula muaana mi, kupi ditul a waan muga utira, ma kupi ditul a waraaut muaat kupi muaat a waninaar a wetabaar baa muaat weweliman naa muaat a taari. Baa muaat aa waninaar muga taa anumuaat wetabaar, in welaar ut ma ra wetabaar lingtatuna, ma pa in welaar ma ra utnaa baa di wowo paai ku kon muaat.

⁶ Muaat a nuk paai, ia baa i maarut a kinalik, in tangaa paa utkaai a kinalik. Ma te baa i maarut a mongoro, in tangaa paa utkaai ta mongoro. ⁷ Muaat raaraa, muaat a taar ku a utnaa baa muaat aa nuki naa muaat nem na taari. Ma koku muaat taar a utnaa baa pa muaat gaaiia kupi muaat a taari, ma koku muaat wetabaar kabina baa di wowo ta muaat. Maa God i nem diat baa diat wetabaar ma ra gaaiia. ⁸ God i pet laar paai kupi in tabaara muaat ma ra kum utnaa raap baa muaat iba kupi, ma in tabaara muaat ma ra utnaa baa i ngaala taa ra utnaa baa muaat iba kupi. Io, u ra kum bungbung raap pa muaat a iba kup ta utnaa, muaat a paam akoto a kum ututnaa raap baa muaat iba kupi, ma ra utnaa kaai kupi muaat a

paam a kum koina pinapaam mai. ⁹ A Buk Taabu i piri lenbi,

“Ia baa i wetabaar ma ra ngaala karom a kum iba na taara,

anuna takado na mangamangaan in ki takum.”

Kele 112:9

¹⁰ God in tabaara muaat ma ra kum utnaa kupi muaat a paam a koina pinapaam mai, welaar ma i tabaara a taara ma ra utnaa baa diat a maaruti ma ra utnaa kaai baa diat a aani. Ma namur muaat a tangaa a ngaala na utnaa ko ra numuaat koina mangamangaan. ¹¹ God in tabaara muaat ma ra kum utnaa raap, kupi muaat kaai muaat a laana tabaara a kum taara ingen. Baa muaat a paami lenmaa, mongoro na taara diat a waatung wakaak karom God u ra numuaat wetabaar, baa miaat a taari taan diat.

¹² A pinapaam na waraaut mi muaat paami, pa i waraaut a taara na nurnur ku ma ra utnaa diat iba kupi, i paam apaat utkaai a waatung wakaak karom God kon mongoro na taara. ¹³ A pinapaam mi muaat paami, i walingtatuna anumuaat nurnur. Ma mongoro diat a pir walaawa paa God, kabina baa anumuaat nurnur u ra Koina Wewapua un Kaarisito i wapaat kaai a tinaraam. Ma diat a pir walaawa kaai karom God u ra numuaat koina mangamangaan baa muaat tabaara diat, ma a taara ingen kaai. ¹⁴ Diat a aaraaring un muaat, ma diat

a maari aakit muaat, kabina maa God i waiaa anuna ngaala na maarmaari karom muaat. ¹⁵ Daat a waatung wakaak aakit karom God u ra nuna ngaala na wetabaar baa pa te in pir palaa laar paai.

10

Paaulo i pirpir kaapa u ra nuna pinapaam

¹ Iaa u Paaulo iaau aaring muaat baa muaat a walan-goro iaau, kabina ut un Kaarisito, baa i wakinalik paai ma i papaam ma ra wowowon na mangaman-gaan karom a taara. Raa taara diat piri naa, baa iaau ki karom muaat, pa iaau laana pirpir dekdek, iaku baa iaau ki ingen anung pir-pir i dekdek aakit. ² Io, baa ang waan paat karom muaat, i tale ku baa ang wakado muaat ma ra kum dekdek na pirpir. Iaku pa iaau nemi. Io, iaau aaring diat baa diat piri naa miaat murmur ku a mangamangaan ko ra rakrakaan buaal naa diat a ngo ko ra mangaana pirpir maa, kupi koku iaau waan paat ma ra kum dekdek na pirpir karom diat. ³ A lingtatuna, miaat lalaaun u ra rakrakaan buaal, iaku pa miaat weium welaar ma ra mangaana wineium anu ra rakrakaan buaal. ⁴ Maa a kum utnaa na wineium baa miaat weium mai, wakir anu ra rakrakaan buaal, pate. A kum dekdek na utnaa na wineium anun God, ma diat dekdek aakit

kupi miaat a reng a kum dekdek na liplip mai anu ra ebaar. ⁵ Miaat kamaar wa a kum warwaruga na pirpir baa a taara diat aamaan ngaala mai, ma i turbaat a taara kupi koku diat nunura God. Ma miaat aal puku a nuknuki ra taara, kupi diat a taraam karom Kaarisito. ⁶ Baa muaat a taraam raap karom Kaarisito, io miaat a naagagon diat baa pa diat taraam.

⁷ Muaat a babo wakaak a kum utnaa! Baa te i nuki naa ia anun Kaarisito, io, i koina baa in nuknuk wakaak ma in babo lelei naa miaat kaai anun Kaarisito. ⁸ Kaduk muaat nuki naa mi-aat laana pir wangaala paa a dekdek baa a Tadaaru ia taar taai taa miaat. I ling-tatuna aakit, iaku pa miaat wawirwir uni, maa ia taar taai kupi miaat a wadekdek muaat mai, ma wakir kupi miaat a baanaakaka muaat. ⁹ Koku muaat nuki naa iaau timu anung kum buk karom muaat kupi muaat a burut. ¹⁰ Maa raa taara diat piri lenbi, "U ra nuna kum buk anuna pirpir i mawaat ma i dekdek, iaku baa i ki karom miaat, i lenkubaa pa i paam akoto a dekdek na naagagon, ma anuna pirpir i ling biaa ku." ¹¹ I koina baa diat a nunurai naa anumiaat kum dekdek na pirpir baa diat lukluk taai u ra numiaat kum buk, miaat a paam ot paai ut baa miaat a waan paat matira.

¹² Pa miaat laana welaara miaat ma diat baa diat piri naa diat ngaala aakit. Diat

welaara wetwetalaai diat balet ut. Diat longlong aakit!

¹³ Iaku miaat, pa miaat a pir angaala pa miaat u ra kum utnaa ingen, miaat a pir wangaala paa ku a pinapaam baa God i taar taai taa miaat. A pinapaam na warawaai baa i waan tuk u ra numuaat taamaan.

¹⁴ Io, wakir miaat pir angaala paa ta pinapaam baa pa miaat paam taai, maa God i tula wa miaat kupi miaat a waan paat ut karom muaat ma ra Koina Wewapua un Kaarisito.

¹⁵ Ma pa miaat pir angaala pa miaat kaai un ta pinapaam baa a taara ingen diat aa paam taai. Iaku miaat nurnur lenbi, baa anumuaat nurnur in tawa, anumiata pinapaam kaai in tawa. ¹⁶ Ma miaat a warawaai kaai ma ra Koina Wewapua karom a kum taamaan kuaa namuga taa muaat, baa pa te utbaai i warawaai iaai. Maa pa miaat nemi naa miaat a papaam nate u ra pinapaam anun te ingen, kaduk a taara diat a piri naa miaat pir angaala pa miaat u ra pinapaam baa raa ingen ut ia paam taai.

¹⁷ A Buk Taabu i piri, "Baa te i nemi naa in wangaala paai, i koina baa in wangaala paa ut a utnaa baa a Tadaaru ia paam taai." *Ier 9:24*

¹⁸ Baa te i pir angaala paa ia ut, wakir ia maa i ngaala namataa ra Tadaaru, iaku te baa a Tadaaru i pir wangaala paai, ia maa i ngaala.

11

Paaulo wakir i welaar ma ra kum warwaruga na aapostolo

¹ Iaaunemi kupi muaat a walangoro kumun anung longlong na pirpir. Iaaununurai naa muaat a walangoro iaaun. ² Iaaungaraa aakit un muaat, welaar ma God i ngaraa un muaat, kaduk muaat a waan ingen kon Kaarisito. Iaaunaa taar ta muaat karom Kaarisito, kupi muaat a welaar ma ra gomgom na tauraara, anuna pet webaat. ³ Iaku mi, iaaunburut kaduk din waruga pa muaat, welaar ma ra ina wui i waruga paa Iwa, ma din ben araara pa muaat ko ra numuaat gomgom na nurnur lingtatuna un Kaarisito. ⁴ Maa muaat gaaia kupi muaat a walangoro te baa i waan paat karom muaat, ma i warawaai un raa Iesu ingen, ma wakir un Iesu baa miaat warawaai uni. Ma muaat gaaia ku baa din tabaara muaat ma ta nion ingen, baa wakir a Takado na Nion. Ma muaat gaaia ku baa muaat a walangoro ta Koina Wewapua ingen, baa wakir a Koina Wewapua baa muaat aa nurnur uni.

⁵ Wakir iaaun kinalik taan diat baa muaat waatung diat naa a kum ngaala na aapostolo. ⁶ Kaduk muaat nuki naa pa iaaun wawer paa kup a tena warawaai, iaku iaaununura ut a utnaa baa iaaun warawaai uni. Muaat ut muaat kaapa uni, maa u ra kum utnaa raap miaat paami karom muaat, miaat

wapuaana a manaana raap mi.

⁷ Lelawaai, iaau raara duk baa pa iaau aaring muaat kup ta maani baa iaau warawaai ma ra Koina Wewapua karom muaat? Iaau wakinalik pa iaau naa muaat, kupi muaat, muaat a ngaala. ⁸ Iaau lo a maani kon raa kum kikil na taara na nurnur ingen, kupi in waraaut iaau u ra nung pina-paam naliwan taa muaat. Iaau waraap anundiat maani kupi ang papaam karom muaat. ⁹ Mongoro na pakaan iaau iba baa iaau ki ungaai ma muaat, iaku pa iaau taar ta mawaat karom muaat. A kum tateng liklik u ra nurnur taanga Maakedonia diat waan paat, ma diat tabaara iaau ma ra utnaa baa iaau iba kupi. Pa iaau aaring ta muaat, ma pang aaring ta muaat maut kup ta utnaa. ¹⁰ Maia, a lingtatuna anun Kaarisito i ki un iaau, io, iaau pir a lingtatuna taa muaat naa, pa te u ra kudulaana papaar Aakaia in turbaat laar paa anung gaaiia u ra nung mangamangaan karom muaat. ¹¹ Lelawaai, baa pa iaau aaring maani kon muaat, i wapuaanai naa pa iaau maari muaat? Pate. God i nunurai naa iaau maari aakit muaat!

¹² Ang paam liklikina a kum utnaa mi iaau paami, kupi diat baa diat piri naa diat a kum aapostolo, diat a nunurai naa anundiat pina-paam pa i welaar ma anu-miaat pinapaam. Ma koku

diat pir wangaala pa diat naa diat papaam ku kaai welaar ma miaat. ¹³ A kum muaana maa, a kum warwaruga na aapostolo, a kum warwaruga na tena pinapaam, ma diat puku pa diat kupi diat a welaar ma ra kum aapostolo anun Kaarisito. ¹⁴ Wakir a utnaa na kakaian karom daat, maa Saataan kaai i laana puku paai kupi in babo welaar ma ra aangelo na kaapa. ¹⁵ Ma pain daat a kakaian kaai baa anuna kum tena pinapaam diat a puku pa diat, kupi diat a welaar ma ra kum tena pinapaam mulu anu ra takado na mangamangaan. Namur diat a lo anundiat wedok, welaar ut ma ra nundiat aakaina pina-paam.

A kum mawaat baa Paaulo i kariaanai

¹⁶ Ang piri balet naa koku muaat nuki un iaau naa iaau longlong. Iaku baa muaat nuki un iaau lenmaa, io, muaat a maadek taa a longlong mi kupi in pir wangaala paa ia ut. ¹⁷ A lingtatuna, baa iaau pir wangaala pa iaau ut, pa iaau pirpir welaar ma ra nemnem anu ra Tadaaru, i welaar ku ma ra mangamangaan na longlong. ¹⁸ Raa taara diat pir wangaala pa diat welaar ma ra mangamangaan anu ra rakrakaan buaal, io, iaau kaai ang pir wangaala pa iaau ut. ¹⁹ Muaat, muaat manaana aakit, io muaat maadek paa ku a kum longlong na taara kupi diat a wer muaat. ²⁰ Maia, muaat

gaaia pa diat kupi muaat a papaam na wilawilaau karom diat, ma diat a baanaakaka muaat, ma diat a waraap wa anumuaat kum utnaa. Ma muaat gaaia ku baa diat wangaala pa diat naa muaat, ma baa diat paar a kum mataamuaat. ²¹ Iaau wawirwir aakit baa ang piri naa miaat ut pa ta dekdekimiaat kupi miaat a paami lenbi!

A kum utnaa baa diat pir wangaala pa diat uni, io, iaau kaai iaau pet laar paai kupi ang pir wangaala pa iaau uni. Io, mi iaau pirpir welaar ma ra longlong. ²² Diat pir wangaala pa diat naa diat a kum te Ebraaio, naka? Iaau kaai a te Ebraaio. Diat ko ra taara Israael, naka? Iaau kaai a te Israael. Diat a kum natnatun Aabaraam, naka? Iaau kaai a natun Aabaraam. ²³ Diat a kum tultul anun Kaarisito, naka? Iaau a koina tultul taan diat raap. Mi iaau pirpir welaar ma ra longlong. Iaau papaam dekdek aakit taan diat raap, iaau aa ki papaa u ra ruma na karabus mongoro na pakaan, a kum wineium di paami un iaau i dekdek aakit, mongoro na pakaan marawaai ang maat. A kum utnaa raap baa di paami un iaau i ngaala taa ra utnaa baa di paami un diat. ²⁴ A taara Iudaia diat raapu in tamarung welaar ma 39 na pakaana raraapu.

I welaar ma lima na pakaan raap maa diat paampaami un iaau. ²⁵ Raa pakaan di duka iaau ma ra kum waat. A taara Rom kaai diat raapu iaau mongoro na pakaan ma ra ina buka. I welaar ma tula pakaan raap maa diat paampaami un iaau.* Tula pakaan iaau wirua ma ra paraau nataai.† Raa bung na marum ma raa bung na mage iaau aalir u ra punga nataai.

²⁶ Iaau aa waan u ra mongoro na winawaan. Iaau welaar ma ra utnaa na winirua u ra winawaan u ra kum daanim, ma raa kum pakaan marawaai ang wirua u ra limaa ra kum aakaina taara. Marawaai ang baraata a winirua ko ra nung taara ut, ma ko ra kum waira na taara kaai. Marawaai ang baraata a winirua u ra kum taamaan, ma u ra kum bil na wanua, ma nataai. Ma marawaai kaai ang wirua naliwan taa ra kum warwaruga na tateng liklik u ra nurnur. ²⁷ Iaau ongor ma iaau papaam dekdek. Mongoro na pakaan iaau watangaala. Mongoro na pakaan iaau maruk ma iaau molo. Raa kum pakaan iaau iba kup a maaluu ma iaau kariaana mudian.

²⁸ Iaku raa utnaa i ngaala aakit taa ra kum utnaa mi i waan paat karom iaau: Anung binaboura karom a kum taara na nurnur i mawaat aakit u ra nung

* **11:25:** Aap 16:22-23 i wapua daat un raa pakaan baa di raapu Paaulo ma ra ina buka. † **11:25:** Aap 27:39-44 i wapua daat un raa pakaan baa Paaulo i wirua ma ra paraau nataai.

lalaun u ra kum bungbung raap. ²⁹ Baa te kon diat anuna nurnur i bilua, iaau kaai ang bilua. Baa te kon diat di aa ben taai u ra aakaina, in ngaala aakit anung ninunuk uni.

³⁰ Pang pir wangaala pa iaau un ta utnaa ingen, ang pir wangaala pa iaau ku u ra kum utnaa baa i wapuaanai naa pa ta dekdeking. ³¹ God, Tamaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, baa a pir walaawa karomi pa in raap ma pa in raap, i nunurai ut baa iaau pir a lingtatuna. ³² U ra taamaan Damaasko, a mukmuga ko ra taamaan maa, baa i papaam natudaangi ra king Aaretaas, i watur taa a kum tena baboura u ra balbalaat i ra liplip i ra taamaan, kupi diat a aal pa iaau. ³³ Iaku di warira pari iaau maku ma ra kaa, u ra mataana kalaangaar i ra liplip, ma iaau lalaun pilaa ko ra limaa ra mukmuga maa.

12

U ra binabo God i ben paa Paaulo unaanga u ra maawa

¹ Baa iaau pir wangaala pa iaau ut, anung pirpir pa i gaa un ta utnaa, iaku ang pir wangaala pa iaau ut un raa kum utnaa, kupi muaat a nunura wakaak iaau. Ang pirpir u ra kum binabo baa a Tadaaru ut ia wababo ta iaau uni. ² Iaau nunura raa muaana, a te Kaarisito, 14 na kilaala i raap di ben paai unaanga u ra wetula maawa. Pa iaau nunurai baa di lo

ungaai paai ma ra panina baa a niono ku. God ku i nunurai. ³⁻⁴ Ang piri balet, iaau nunurai naa a muaana mi di lo tato paai unaanga u ra Paradaaiso, iaku pa iaau nunurai baa di lo ungaai paai ma ra panina baa a niono ku. God ku i nunurai. Baa ia ki inaanga, i walangoro a kum utnaa baa pa di pet laar paai kupi din waatung diat ma ra pirpir, ma i taabu kaai kupi te in wewapua uni.

⁵ Io, ang pir wangaala paa a muaana mi, iaku pang pir wangaala pa iaau ut un ta utnaa ingen, u ra kum utnaa ku baa i wapuaanai naa pa ta dekdeking. ⁶ Iaku baa iaau pir wangaala pa iaau u ra kum utnaa mi, iaau pir ut a lingtatuna, pa iaau longlong. Iaku maa pa iaau nem na pirpir maat u ra nung kum binabo, maa pa iaau nem te kupi in wangaala paa anuna nuknuk un iaau, kaduk a nuknukina un iaau pa in we-laar ma ra utnaa iaau paami ma iaau piri.

Paaulo i gaaia u ra nuna kum binilua

⁷ A kum utnaa baa God ia wababo ta iaau uni i ngaala aakit, iaku di taar taa raa utnaa baa i gogo a paning, kupi koku iaau nuk wangaala pa iaau ut u ra kum binabo mi. A aangelo anun Saataan i baanaakaka a paning ma ra utnaa mi. ⁸ Iaau aa aaring taa a Tadaaru tula pakaan kupi in rakaan wa a utnaa mi kon iaau. ⁹ Ma i piri lenbi

taang, “Anung maarmaari karom ui i welaar, ma pa un iba kup ta utnaa ingen. Maa din babo puaana a dekdeking un ui baa pa ta dekdekim.” Io, iaau gaaia kupi ang pir wangaala paa anung kum binilua, maa baa iaau bilua, a dekdekin Kaarisito in ki un iaau.¹⁰ Lenmaa iaau gaaia aakit u ra nung kum binilua, ma baa di pir aakaka iaau, ma u ra kum mawaat, ma baa a taara diat wakadik iaau, ma baa iaau kariaana a dekdek na tapunuk, kabina baa iaau nurnur un Kaarisito. Iaau gaaia kabina iaau nunurai naa baa iaau bilua iaau dekdek.

Paaulo i pir apuaana anuna maarmaari karom a taara Korinto

¹¹ Maaat ut maaat kabina un iaau baa iaau pir taa a kum longlong na pirpir mi. I takado kupi maaat ut maaat a babo lele pa iaau naa iaau a aapostolo mulu. I lingtatuna ut, iaau a muaana biala ku, iaku pa iaau kinalik taan diat baa maaat waatung diat naa a kum ngaala na aapostolo.¹² Baa iaau ki naa maaat, iaau walingtatuna pa iaau namataamuaat baa iaau a aapostolo mulu. Iaau paam a kum dekdek na utnaa, a kum utnaa na kakaiian ma ra kum wakilang ma pa iaau talangan.¹³ Aawa kabina maa maaat nuki naa pa iaau papaam wakaak karom maaat, welaar ma iaau paami karom raa taara na nurnur kaai? Naapi duk baa pa iaau aaring maaat

kup ta utnaa? Maaat a dumaana wa anung aakaina mangamangaan baa pa iaau aaring maaat kup ta utnaa!

¹⁴ Baboi, mi ia wetula pakaan baa iaau waninaar kupi ang waan karom maaat. Ma pang aaring ta utnaa kon maaat, maa pa iaau nem anumuaat maani, iaau nem maaat ut. Maa pa i takado kupi a kum naat liklik diat a tabaara tamaandiat ma naandiat. I koina kupi a tamaandiat ma ra naandiat ut diaar a paki utnaa kupi diaar a tabaara anundiaar kum naat mai.¹⁵ Iaau gaaia ku kupi ang taar taa anung kum utnaa raap karom maaat, ma ang taar taa anung lalaaun kaai. Baa iaau maari aakit maaat, lelawaai anumuaat maarmaari karom iaau in kinalik ku?

¹⁶ Io, maaat aa nunurai naa pa iaau aaring paa ta maani kon maaat. Iaku kaduk te kon maaat in piri naa iaau aa waruga paa ta utnaa kon maaat.¹⁷ Lelawaai, iaau aa lo paa duk ta utnaa kon maaat ko ra taara baa iaau tula wa diat karom maaat?¹⁸ Iaau aaring paa Tito kupi in waan karom maaat, diaar ma raa teimiat kaai. Lelawaai, Tito ia lo paa ta utnaa kon maaat? Pate. Maaat murmur ku raa mangamangaan, ma raa aakapi ku maa maaat murmuri.

Paaulo i burut un diat

¹⁹ Lelawaai, maaat nuki naa maaat pir baat maaat balet ku kon maaat?

Pate, miaat pirpir ma ra lingtatuna namataan God welaar ma ra kum tultul anun Kaarisito. A utnaa raap baa miaat paami, miaat paami kupi in waraaut muaat. ²⁰ Iaa u burut, kaduk baa ang waan paat karom muaat, pang babo baraata a kum mangamangaan baa iaa u nemi kupi ang baboi. Ma muaat kaai pa muaat a gaai u ra mangamangaan baa ang waan paat mai. Iaa u burut kaduk ang baraata paa a mangaana kini lenbi: muaat wengangaar, muaat nuknuk aakaka, muaat kaankaan, muaat ki weraan, ma muaat pirura ma pir aakaka wetwetalaai muaat, ma muaat wangaala pa muaat ut, ma anumuaat kinkini i purpuruan. ²¹ Iaa u burut, kaduk baa ang waan paat matira, anung God in wakinalik pa iaa u namataa-muaat. Ma ang tapunuk un mongoro kon muaat baa diat paam aakaina taanga namuga utbaai ma pa diat nukpuku ko ra nundiat kum dur na mangamangaan, a kum paamuk na mangamangaan ma ra kum aakaina nemnem baa diat murmuri.

13

Paaulo i watumaarang diat

¹ Mi in wetula pakaan baa ang waan karom muaat. Ma di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, "Baa ta rudi baa ta tuldi anunditul pirpir i raa ku un ta utnaa, io anunditul

pirpir i lingtatuna." *Naag 19:15*

² U ra nung weru winawaan paat karom muaat, iaa u aa pirpir taau karom muaat u ra numuaat aakaina mangamangaan. Ma mi baa iaa u ki ingen, ang wapua muaat balet ut u ra utnaa mi: Baa namur ang waan paat utira, ang pirpir dekdek aakit karom diat baa pa diat nukpuku utbaai ko ra nundiat aakaina taanga namuga, ma te kaai baa i paam aakaina. ³ Muaat nemi kupi muaat a nunura lingtatunai naa iaa u pirpir ma ra pirpir anun Kaarisito, naka? Io, Kaarisito pa i laana bilua, pate, i laana papaam naa muaat ma ra dekdek. ⁴ I lingtatuna, baa di aak waat Kaarisito u ra bolo, pa ta dekdekina. Iaku u ra dekdekin God, i lalaaun balet. Lenkaai maa miaat bilua ungaai ma Kaarisito, iaku miaat lalaaun ungaai mai ma ra dekdekin God, kupi miaat a papaam naa muaat.

⁵ Muaat a babo anumuaat lalaaun, baa anumuaat nurnur i lingtatuna baa pate. Muaat nunurai naa a lalaaun anun Kaarisito Iesu i ki un muaat, naka? Baa pate, io, anumuaat nurnur pa i lingtatuna. ⁶ Iaa u nurnur baa muaat a nunurai kaai naa miaat lalaaun lingtatuna u ra nurnur un Kaarisito. ⁷ Ma mi, miaat aaraaring karom God baa koku muaat paam ta aakaina, wakir kupi a taara diat a baboi naa miaat a takado na taara, iaku kupi

muaat a paam ku a kum utnaa baa i takado. Baa a taara diat nuki naa pa miaat takado, i koina ku. ⁸ Pa miaat a paam ta utnaa baa in turbaat a lingtatuna anun God, pate, miaat a murmuri ku. ⁹ Baa muaat dekdek ma miaat bilua, miaat gaaia ku. Ma miaat aaraaring un muaat kupi muaat a takado u ra numuaat nurnur. ¹⁰ Mi ia a kabina baa iaau timu a kum utnaa mi karom muaat baa pa iaau waan paat utbaai. Ma baa ang waan paat, pang pirpir ma ra dekdek na pirpir karom muaat, ma pang naagagon muaat ma ra naagagon baa a Tadaaru ia taar taai taang. I taar taai taang kupi ang wadekdek muaat mai, wakir kupi din baanaakaka muaat mai.

A tintinip na pirpir

¹¹ Anung tintinip na pirpir ma mi: A kum tateng liklik, muaat a gaaia! Muaat a watakado muaat, muaat a murmur anung pirpir, in raa ku a nuknukimuaat, ma muaat a ki na maalmaal wetwetalaai. Io, a God na maarmaari ma maalmaal in ki karom muaat. ¹² Baa muaat webaraat muaat a maari wetwetalaai muaat ma ra wedum na maarmaari, ma muaat a paami ma ra gomgom na mangamangaan.

A taara anun God baa diat ki ungaai ma iaau diat taar anundiat maarmaari karom muaat.

¹³ A maarmaari anu ra Tadaaru Iesu Kaarisito, ma ra maarmaari anun God, ma ra wemaraam anu ra Takado

na Nion baa i aal ungaai daat, in ki karom muaat raap.

A Buk anun Paaulo karom a taara Galaatia A pirpir kaapa muga

Paaulo i timu a buk mi karom a taara baa diat ki u ra kum taamaan irong u ra papaar Galaatia. Namuga Paaulo i waan taltalili u ra kum taamtaamaan irong Galaatia ma i warawaai ma ra Koina Wewapua karom diat. A kum taara na nurnur irong Galaatia wakir diat ko ra taara Iudaia, ma Paaulo i wapua diat naa a nurnur ku un Iesu i pet laar paai kupi in walaau diat.

Namur a taara Iudaia diat waan paat ma diat piri naa a pirpir anun Paaulo pa i takado. Diat piri naa a taara na nurnur diat a murmur a kum Naagagon anun Moses, kupi diat a takado namataan God. Diat piri naa din poko kikil a taara na nurnur raap. A poko kikil i welaar ma ra wakilang naa diat a welaar ma ra taara Iudaia ma diat a murmur raap a kum Naagagon anun Moses ma anu ra taara Iudaia. Baa Paaulo i walangoroi i kaankaan aakit. I piri naa baa gun daat takado kabina baa daat murmur ku a kum Naagagon anun Moses, io, a minaat anun Iesu in ling biao ku, ma pa in pet laar paai kupi in una wa anundaat kum aakaina mangamangaan. Paaulo i pirpir dekdek karom a taara Galaatia u ra buk mi. I nemi

naa diat a waan ingen ko ra wawer anu ra kum warwaruga na tena wawer, ma diat a waan talili kup a nurnur ku un Iesu.

A winawaan i ra buk Galaatia:

Raa Koina Wewapua ku (1:1-10)

Paaulo i waan paat a aapostolo mulu (1:11-2:21)

God in walaau daat kabina u ra nundaat nurnur ku un Iesu, wakir kabina baa daat murmur a kum Naagagon (3:1-4:31)

Daat laangalaanga ko ra dekdek i ra aakaina mangamangaan ma daat a murmur a nemnem i ra Takado na Nion (5:1-6:10)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom diat (6:11-18)

¹ Iaa Paaulo iaau timu a buk mi karom muaat. Pa ta muaana taanga min napia i pilak pa iaau, ma wakir kaai a taara diat tula iaau kupi ang aapostolo. Pate, Iesu Kaarisito ut ma God Tamaana diaar tula iaau, God baa i watur paa balet Iesu ko ra minaat. ² A kum tateng liklik baa miaat ki ungaai main, diat mulaat ungaai ma iaau u ra buk mi karom muaat a kum tena nurnur raap taanga u ra papaar Galaatia.

³ A maarmaari ma ra maalmaal kon God a Tamaandaat ma ra Tadaaru Iesu Kaarisito in ki karom muaat raap.

⁴ Iesu i ung wa anuna lalaaun u ra nundaat kum aakaina mangamangaan, kupi daat a

ki laangalaanga ko ra kum aakaina mangamangaan baa a taara diat paami u ra kum kilaala mi. I welaar ma ra nemnem anu ra nundaat God a Tamaandaat. ⁵ A pir walaawa karomi in tur takum ma pa in raap. Aamen.

Raa Koina Wewapua ku

⁶ Pa i iwan utbaai un muaat baa muaat nukpuku paa, iaku iaau kakaian aakit baa muaat aa waan ingen paa kon God, ia baa i wataa pa muaat u ra maarmaari anun Kaarisito. Io, mi muaat aa tapuku kup raaungaana wawer. ⁷ A wawer maa, wakir a Koina Wewapua, iaku maa raa taara diat wapurpleuan muaat ma diat nem na puku a Koina Wewapua un Kaarisito. ⁸ Miaat warawaai karom muaat ma ra Koina Wewapua. Iaku baa miaat ut, baa ta aangelo kaai taanginaanga u ra maawa in warawaai ma ta mangaana wawer ingen, i koina baa in wirua takum u ra naagagon anun God. ⁹ Iaau aa wapua muga ta muaat, ma mi ang piri balet naa, baa te in pirpir karom muaat ma ta wawer baa pa i welaar ma ra Koina Wewapua baa muaat aa watur akoto paai, i koina baa in wirua takum u ra naagagon anun God!

¹⁰ Pa iaau nem a pir walaawa ko ra taara, iaau nemi ku naa God ut in gaaia un iaau. Pa iaau nem na wagaia ku a taara. Baa ang wagaia ku a taara, wakir iaau a tultul anun Kaarisito.

God ut i wataa paa Paaulo

¹¹ A kum tateng liklik, iaau wapua kaapa muaat naa a Koina Wewapua baa iaau warawaai mai, wakir a wawer ko ra taara taanga min napia. ¹² Pa iaau loi ko ra taara, ma pa ta muaana kaai i wer iaau uni. Iesu Kaarisito ut i wapuaana taai taang.

¹³ Muaat aa walangoro taa anung mangaana lalaun taanga namuga, baa iaau tur dekdek u ra wuna lotu Iudaia. Muaat aa walangoro baa iaau baanbaanaakaka a taara na nurnur anun God, ma iaau nemi kupi ang kamaar wa diat. ¹⁴ Iaau tur dekdek u ra lotu Iudaia, ma anung manaana u ra lotu i ngaala taan diat raap baa anumiaat kilaala na lalaun i welaar. Iaau ongor dekdek aakit, ma iaau murmur wakaak a kum mangamangaan anu ra taara Iudaia taanga namuga. ¹⁵ Iaku, baa pa di buta iaau utbaai, God ia pilak pa iaau, ma u ra nuna maarmaari, i wataa pa iaau. ¹⁶ Ma i nemi kupi ang nunura Iesu a Natuna, ma ang warawaai uni u ra kum papaar anu ra kum taara baa wakir a taara Iudaia. Pa ta muaana i wer iaau uni. ¹⁷ Ma pa iaau waan unaanga Ierusalem kup diat baa diat aa apostolo muga taang kupi diat a wer iaau. Iaku iaau waan maut kup a bil na wanua irong Aaraabia, ma namur iaau tapuku balet kup a taamaan Damaasko.

¹⁸ Baa tula kilaala i raap, iaau waan maraagaam unaanga Ierusalem kup Petero,

ma iaau ki ungaai mai 15 na bung. ¹⁹ Pa iaau baraata a kum aapostolo ingen, Petero ku diaar ma Iaakobo a tei ra Tadaaru. ²⁰ Baboi! Iaau weweliman namataan God baa a utnaa mi iaau timui karom muaat i lingtatuna aakit!

²¹ Namur iaau waan urong u ra papaar Siria, ma u ra papaar Kilikia. ²² Iaku diat baa diat nurnur un Kaarisito irong Iudaia pa iaau baraata paa te kon diat. ²³ Diat walangoro ku a wewapua un iaau ko ra taara, baa diat piri naa, "A muaana baa i nem na baanaakaka daat, umari i warawaai maku u ra nurnur un Iesu, baa namuga i nem na kamaar wai." ²⁴ Io, diat pir walaawa paa God u ra utnaa baa i paami u ra nung lalaun.

2

A kum aapostolo diat gaaia paa Paaulo

¹ Namur taan 14 na kilaala, iaau waan balet unaanga Ierusalem, mir ma Baanaabaas, ma iaau ben utkaai Tito kupi mitul a weur. ² Iaau waan kabina baa God ut i wapua iaau kupi ang waan. Iaau baraata diat baa di waatung diat naa a kum mukmuga anu ra kum tena nurnur. Baa miaat ku miaat ki, iaau wapua diat u ra Koina Wewapua baa iaau laana warawaai mai karom a kum taara baa wakir a taara Iudaia. Iaau nemi naa diat a mulaaot uni kupi koku anung pinapaam na warawaai taanga matira tuk

mi in ling biaa ku. ³ Mir ki ungaai ma Tito, a te Grik, iaku pa diat wowo paai kupi din poko kikili, welaar ma ra kum Naagagon anu ra taara Iudaia.

⁴ Miaat pirpir u ra utnaa mi kabina raa kum warwaruga na tena nurnur diat aa ruk ino taau karom a kum tena nurnur. Diat welaar ku ma ra kum tena walangor ino. Diat nemi naa diat a walangoro pirpir u ra kini laan-galaanga baa daat aa watur akotoi kon Kaarisito Iesu, kupi diat a wi ta daat balet u ra kum Naagagon anu ra taara Iudaia. ⁵ Iaku pain miaat a mulaaot paa anundiat ta pirpir. Miaat nemi naa a lingtatuna i ra Koina Wewapua in ki ut karom muaat, ma pa in raaungaana.

⁶ A taara baa di waatung diat naa a kum mukmuga, pa diat puku a Koina Wewapua mi iaau warawaai mai, ma pa diat ung taa ta kum Naagagon anu ra taara Iudaia uni. Pa iaau ngaraa baa diat a kum mukmuga baa pate. Karom God a taara raap diat welaar ku namataana. ⁷ Diat babo lelei baa God ut i taar taa a pinapaam mi taang welaar ma Petero kaai. God i tula wa Petero kupi in warawaai ma ra Koina Wewapua karom a taara Iudaia, ma i tula wa iaau ma ra Koina Wewapua karom diat kaai baa wakir a taara Iudaia. ⁸ God i taar taa a dekdek taan Petero kupi in aapostolo karom a taara Iudaia, lenkaai maa karom iaau, i taar taa a dekdek

taang kupi ang aapostolo karom diat baa wakir a taara Iudaia. ⁹ A tula mukmuga, Iaakobo, Petero ma Ioaanes ditul baboi baa God i tabaara iaau ma ra dekdek, ma ditul mulaaot paa mir ma Baanaabaas kupi mir a papaam. Ditul mulaaot kupi mir a waan karom a taara baa wakir a taara Iudaia, ma ditul, ditul a waan karom a taara Iudaia. Ma ditul gaaia pa mir, maa miaat raa ku u ra pinapaam, io, miaat lulu. ¹⁰ Ma ditul aaring mir kupi mir a paam raa utnaa ku, kupi mir a nuk paa a kum iba na taara kon diat, a pinapaam baa iaau utkaai iaau nemi naa ang paami.

Paaulo i wapua Petero naa, "U aa raara"

¹¹ Baa Petero i waan paat irong Aantiokia, iaau pir takadoi ut namataana naa, "U aa raara." ¹² Bari ia a utnaa baa i raara uni; Baa i ki irong Aantiokia, i wangaan ungaai ku ma ra kum taara baa wakir a taara Iudaia. Iaku baa Iaakobo i tula wa raa kum te Iudaia karomi, io, pa i wangaan ungaai balet ma ma diat baa wakir a taara Iudaia. I ki ingen maku kon diat. I burutaana a taara Iudaia, diat baa diat nemi naa din poko kikir a taara na nurnur raap. ¹³ U ra warwaruga na mangamangaan baa Petero i paami, raa kum te Iudaia baa diat nurnur un Iesu, diat murmur maku Petero ma diat kaai diat raara ungaai mai. A mangamangaan

mi, i aal puku paa utkaai Baanaabaas.

¹⁴ Baa iaau babo a utnaa mi diat paami, baa pa diat murmur a lingtatuna i ra Koina Wewapua, iaau pirpir takado maut karom Petero namataandiat raap naa, "Petero, ui a te Iudaia, ma u lalaun welaar ma ra taara baa wakir a taara Iudaia. Aawa kabina baa u wowo paa a kum taara ingen kupi diat a murmur a kum Naagagon anu ra taara Iudaia?"

¹⁵ "Di buta daat a kum te Iudaia, wakir daat welaar ma ra taara baa wakir a taara Iudaia, baa daat waatung diat naa a kum tena aakaina. ¹⁶ Iaku, daat nunurai naa God pa i waatung te baa a tena takado baa i murmur ku a kum Naagagon. Pate! God in waatung te baa a tena takado kabina ku u ra nuna nurnur un Iesu Kaarisito. Lenkaai maa karom daat, daat nurnur un Kaarisito Iesu, kupi daat a takado namataan God. Daat takado kabina daat nurnur un Kaarisito, ma wakir u ra kum Naagagon baa daat murmuri, maa God pa in waatung te baa a tena takado baa i murmur ku a kum Naagagon.

¹⁷ "Daat kaai a taara Iudaia, God in waatung daat baa daat takado baa daat nurnur ku un Kaarisito. Io, in kaapa naa daat kaai a kum tena aakaina ku, welaar ma ra taara baa wakir a taara Iudaia. Lelawaai, Kaarisito duk ia maa a kabina baa mi daat a kum tena aakaina? Pate mulu! ¹⁸ Iaku baa ang

murmur balet a kum Naagagon baa iaau aa ngo paa kon diat, io, i waiaai naa iaau a tena aakaina.

¹⁹ “Mi iaau aa nunurai naa pang takado kabina baa iaau murmur a kum Naagagon. Iaau aa maat kon diat. A kum Naagagon ut i ung ta iaau u ra minaat. Iaau maat kupi ang lalaaun kup God. ²⁰ Di aa wakete ungaai ta iaau ma Kaarisito u ra bolo, ma wakir iaau ma mi iaau lalaaun, Kaarisito maku i lalaaun un iaau. Iaau lalaaun utbaai u ra paning, iaku iaau lalaaun ma ra nurnur un Natun God, baa i maari iaau ma i taar taa anuna lalaaun kupi in walaan pa iaau. ²¹ A maarmaari anun God karom iaau i ngaatngaat aakit, ma pang maadek biala wai ku. Baa gun God in waatung te naa ia a tena takado u ra mur Naagagon, io, Kaarisito i maat biala ku.”

3

A nurnur ku un Iesu Kaarisito

¹ A taara Galaatia, muaat a kum longlong! Iaau aa wapua kaapa ta muaat u ra minaat anun Iesu Kaarisito u ra bolo, i lenutbaa muaat ut muaat baboi. Io, woi maa i wapurpuruan a nuknukimuaat? ² Muaat a wapua iaau, muaat watur akoto a Takado na Nion kabina baa muaat murmur a kum Naagagon? Pate. Muaat watur akotoi kabina muaat walangoro a Koina Wewapua ma muaat nurnur uni. ³ Muaat turpaai ma ra dekdek i ra Takado na Nion.

Io i lawaai mi, muaat nem na papaam balet ku ma ra dekdekimuaat ut? Muaat aa longlong! ⁴ Muaat aa kariaana taa mongoro na kinadik. Lelawaai, a kum kinadik maa in ling biala maku? Pa iaau nurnur lenmaa. ⁵ Lelawaai, God i tabaara muaat ma ra Takado na Nion ma i paam a kum utnaa na kakaian naliwan taa muaat, kabina maa muaat murmur a kum Naagagon anu ra taara Iudaia? Pate mulu! God i paami kabina muaat walangoro a Koina Wewapua ma muaat nurnur uni.

⁶ A Buk Taabu i piri un Aabaraam lenbi, “Aabaraam i nurnur un God, ma kabina u ra nuna nurnur God i waatungi naa a takado na muaana.” *Tur 15:6*

⁷ Io, muaat a nunurai naa diat baa diat nurnur, diat a kum natnatun Aabaraam. ⁸ A Buk Taabu ia pir muga taai u ra utnaa baa in waan paat, baa God in waatung a taara baa wakir a taara Iudaia naa diat a kum tena takado kabina u ra nundiat nurnur. God ia wapua muga taa Aabaraam u ra Koina Wewapua. I piri naa, “Un ui Aabaraam din pir wadaan a kum wunwuna taara raap.” *Tur 12:3*

⁹ I lenkaai maa umari, diat raap baa diat nurnur din pir wadaan diat, welaar ma di pir wadaan Aabaraam baa i nurnur.

¹⁰ Diat baa diat nuki naa diat a murmur a kum Naagagon kupi God in waatung diat naa a kum tena takado, diat a kariaana a dekdek na

kaankaan anun God karom diat. Maa a Buk Taabu ia pir taai naa, “Baa te i puka un ta naagagon ot ku baa di aa timu ta diat u ra Buk na Naagagon, a dekdek na kaankaan anun God i ki karomi.” *Naag 27:26*

¹¹ Pa te in murmur ot raap paa a kum Naagagon raap. Io i kaapa karom daat naa God pa in waatung te baa a tena takado baa i murmur a kum Naagagon. A Buk Taabu i piri lenbi, “Te ku baa i nurnur, God in waatungi naa a tena takado ma in lalaaun.” *Aab 2:4*

¹² Ia baa i murmur ku a kum Naagagon kupi in takado uni, pa i nurnur un Kaarisito. A Buk Taabu i piri, “Baa te i nuki naa in lalaaun u ra mur Naagagon, io in murmur ot raap pa diat.” *Lewi 18:5*

¹³ A kum Naagagon i ung ta daat u ra dekdek na kaankaan anun God. Iaku Kaarisito i kul walaangalaanga pa daat ko ra dekdek na kaankaan maa. Ia ut i tur kiaana wa daat, baa i puak paa a dekdek na kaankaan maa karom daat. I welaar ma di aa timu taai u ra Buk Taabu naa, “Te baa di waketei nate u ra in diwaai, a dekdek na kaankaan anun God i ki karomi.” *Naag 21:23*

¹⁴ Kaarisito i kul walaangalaanga pa daat, kupi God in pir wadaan a kum wunwuna taara raap, welaar ma i pir wadaan Aabaraam. Lenmaa baa daat nurnur un Kaarisito Iesu, God in taar a Takado na Nion karom daat, welaar ma ra nuna weweliman.

A weweliman anun God i ngaala taa ra kum Naagagon

¹⁵ A kum tateng liklik, ang pir a pirpir welwelaar taa muaat. Muaat a nuk paai, baa ta ru muaana diaar weweliman taau ma diaar aa paam taa ta kunubu, pain te balet in puku laar paai. ¹⁶ Lenkaai maa, God ia weweliman taau karom Aabaraam ma karom natuna. God wakir i piri naa, “karom a kum natnatuna”, a kukuraaina baa mongoro na taara. Iaku i piri lenbi, “karom natuna”, i kukuraaina naa raa muaana ku, ia Kaarisito ut. ¹⁷ Bari ia kukuraaina: God i weweliman muga karom Aabaraam, u ra kum utnaa baa in paam ot paai ut. A kum Naagagon baa diat waan paat 430 kilaala namur, pa diat puku laar paa a weweliman anun God karom Aabaraam. ¹⁸ Muaat nuki naa a wetabaar anun God i waan paat karom daat kabina baa daat murmur a kum Naagagon? Pate! I kabina ut u ra nuna weweliman. God i weweliman uni karom Aabaraam u ra nuna ngaala na maarmaari ku karomi.

¹⁹ Io, God i taar a kum Naagagon kup aawa? I taari kupi a taara diat a babo lele anundiat kum mangamangaan aakaina. Di murmur a kum Naagagon tuk a natun Aabaraam i waan paat, ia baa God i weweliman taau uni, Kaarisito ut. Baa God i taar a kum Naagagon, i tula wa a kum aangelo mai karom Moses, ia baa i tur

naliwan taa ra taara ma God, kupi Moses in taari karom diat. ²⁰ Iaku baa God i weweliman karom Aabaraam, pa te i tur naliwan taan diaar. God raa ot ku i pirpir.

A nurnur un Iesu i walaan-galaanga daat

²¹ Lelawaai, a kum Naagagon ma ra weweliman anun God diaar ebaar wetwetalaa? Pate mulu! Baa a kum Naagagon diat taar a lalaaun taa ra taara, io, diat a takado namataan God u ra murmur Naagagon ku. ²² Iaku a Buk Taabu i pir apuaanai naa, a taara raap u ra rakrakaan buaal diat ki u ra winiwi i ra nundiat aakaina mangamangaan. Lenmaa, diat ku baa diat nurnur un Iesu Kaarisito diat a lo paa a wetabaar baa God i weweliman taau uni.

²³ Baa pa di waiaa utbaai aakapi na nurnur karom miaat, miaat welaar ma ra kum karabus u ra dekdek i ra kum Naagagon. Pa miaat ki laangalaanga tuk God i wapuana aakapi u ra nurnur un Iesu Kaarisito karom miaat. ²⁴ A kum Naagagon i welaar ku ma a tena baboura karom daat kupi in ben pa daat karom Kaarisito. Baa daat a nurnur un Kaarisito din waatung daat naa a kum tena takado namataan God. ²⁵ Io mi, aakapi na nurnur ia waan paat, lenmaa pa daat ki balet ma natudaangi ra kum Naagagon.

Daat a kum natnatun God kabina u ra nurnur

²⁶ Mi muaat raap a kum natnatun God, i kabina

baa muaat nurnur un Kaarisito Iesu. ²⁷ Baa diaa baapitaaiso ta muaat, ia a wakilang baa muaat raa ungaai ma Kaarisito, ma muaat mong ma ra nuna lalaaun. ²⁸ Io, baa daat nurnur un Kaarisito, pa daat raaungaana balet namataan God: a taara Iudaia ma ra taara ingen, a kum wilawilaa u ma diat baa wakir a kum wilawilaa u, in muaana ma in tabuan. Daat raap daat raa maku un Kaarisito Iesu. ²⁹ Baa muaat anun Kaarisito, io muaat a kum natnatun Aabaraam, ma muaat a kale a utnaa baa God i weweliman taau uni karom Aabaraam.

4

A pirpir welwelaar un raa naadiaar tamaana

¹ Io, mi ang pirpir karom muaat ma raa pirpir welwelaar balet un raa naadiaar tamaana. A naat in kale a wuwuwung raap anun tamaana, iaku baa i naat utbaai, i welaar ku ma ra wilawilaa u. ² A kum tena baboura diat a baboura utbaai a naat maa, ma in tartaraam karom diat. Baa in ot a kilaala baa tamaana i kubu taai, io, in laangalaanga maraagaam. ³ Lenkaai maa karom daat, namuga baa daat welaar utbaai ma ra naat, daat welaar ma ra kum wilawilaa u u ra kum wawer ko ra rakrakaan buaal. ⁴ Baa a kilaala ia ot, God i tula wa Natunalik urin. A tabuan i buta paai, ma i ki natudaangi ra kum Naagagon. ⁵ I waan paat kupi in walaangalaanga pa

diat baa diat ki natudaangi ra kum Naagagon, kupi daat raap daat a waan paat a kum natnatun God.

⁶ Muaat a kum natnatun God ut. Ma raa ia a kabina baa i taar wa a Takado na Nion, a Nion Natunalik, kupi in ki u ra balaamuaat, ma i wewataai karom God lenbi, "Tataa! Tataa!" ⁷ Io, mi pa muaat ki na wilawilaau balet ma, pate. Muaat a kum natnatun God, ma muaat a kale paa a kum utnaa anun God.

Paaulo i ngaraa u ra taara Galaatia

⁸ Namuga utbaai baa pa muaat nunura God, muaat papaam na wilawilaau karom a kum god baa wakir a kum god lingtatuna. ⁹ Iaku mari muaat aa nunura a lingtatuna na God. Maia, God i nunura muaat. Io, aawa kabina baa muaat waan talili balet kup a kum wawer biala ku baa pa diat gaa un ta utnaa? Lelawaai, muaat nemi na papaam na wilawilaau balet ma karom diat? ¹⁰ Muaat ongor aakit kupi muaat a murmur a kum Naagagon anu ra taara Iudaia baa diat piri naa din wakilang a kum ngaala na bung, ma raa kum kalaang, ma raa kum kilaala, ma muaat nuki naa muaat a takado uni. ¹¹ Iaau burut aakit ma muaat, kaduk anung pinapaam karom muaat in ling biala ku.

¹² A kum tateng liklik, iaau aaring adekdek muaat kupi muaat a ki laangalaanga ko ra kum Naagagon maa, welaar ma iaau, iaau ki

laangalaanga ko ra kum Naagagon. I welaar ma iaau wakir a te Iudaia. Namuga baa iaau ki naa muaat, muaat koina aakit ma iaau. ¹³ Muaat a nuk paai, a mugaana pakaan baa iaau waan paat karom muaat, anung malaapaang ku i kabina baa iaau ki okot naa muaat ma iaau warawaai ma ra Koina Wewapua karom muaat. ¹⁴ Anung malapaang i wangaraa muaat, iaku pa muaat milikuaana iaau, ma pa muaat lu wa iaau. Pate, muaat gaaia pa iaau welaar ma raa aangelo anun God, baa Kaarisito Iesu ut. ¹⁵ Iaau nuki naa muaat a pet laar paai ku kaai baa muaat a lior taa a kum kiok na mataamuaat taang. Iaku mi, kuraa ma awaai a gaaia maa? ¹⁶ Mi muaat nuki maku naa iaau anumuaat ebaar, kabina baa iaau pir a lingtatuna taa muaat.

¹⁷ Diat baa a kum tena wawer warwaruga, diat ongor aakit kupi muaat a murmur diat, iaku wakir kupi muaat a koina uni. Diat nemi ku naa muaat a waan kon miaat, kupi muaat a ongor ungaai ma diat. ¹⁸ A niongor i koina, iaku muaat a ongor kup a utnaa baa i koina. Ma muaat a ongor uni, baa daat ki ungaai, ma baa iaau ki ingen kaai kon muaat.

¹⁹ A kum natnatung liklik, iaau kariaana balet a ngunungut kup muaat welaar ma ra tabuan baa i babuta. Ang kariaana a ngunungut mi tuk muaat a welaar ma Kaarisito. ²⁰ Iaau nemi naa

ang ki karom muaat, ma ang pirpir na maarmaari ma ra in ingaang ut karom muaat. Mi pa iaau nunurai naa aawa balet ma ang paami karom muaat!

A pirpir welwelaar un Aagaar ma Saaraa

²¹ Baa muaat nem na murmur a kum Naagagon, io muaat a wapua iaau: Muaat nunura ut a kukuraai ra kum Naagagon? ²² A Buk Taabu i piri naa, Aabaraam ru natuna, Ismaael a natu ra wilawilaau na tabuan a iaana Aagaar. Raa kaai, a iaana Aaisaak, a natun Saaraa, a tabuan baa i ki laangalaanga, ma wakir ia a wilawilaau. ²³ Natun Aabaraam baa a wilawilaau na tabuan i butai, i butai welaar ma ra mangaana tinaulaa ko ra rakrakaan buaal. Iaku Aaisaak, Saaraa i butai welaar ma ra dekdek i ra weweliman anun God.

²⁴ A pirpir mi di welaarai ma daat. Ru tabuan mi diaar welaar ma ru kunubu. Raa kunubu baa God i paami inaanga u ra taangaai Sinaai baa i taar a kum Naagagon taan Moses. Aagaar i tur wakilang a kunubu maa, ma a kum taara baa diat ki u ra kunubu maa diat welaar ma ra kum wilawilaau.

²⁵ A taangaai Sinaai irong Aaraabia, i welaar ma ra malalar in Ierusalem anu ra taara Iudaia. Ma a taara Iudaia diat ki na wilawilaau u ra kum Naagagon.

²⁶ Iaku Ierusalem taangi-naanga u ra maawa, i ki laangalaanga ma i welaar ma Saaraa, a tabuan baa i ki

laangalaanga, ma ia a naan-daat a kum tena nurnur. ²⁷ Di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi,

“Ui a bi na tabuan baa pa u babuta, un gaaia, un kelekele ma un kulkulaai ma ra gaaia, ui baa pa u kariaana taa utbaai a ngunungut na binabuta.

Maa in mongoro aakit a kum natnatu ra tabuan baa anuna muaana i waan paa koni,

taa ra tabuan baa i ki naa ra nuna muaana.”
Aais 54:1

²⁸ Ma muaat a kum tateng liklik, di buta muaat u ra weweliman anun God, welaar ma di buta Aaisaak.

²⁹ Raa pakaan taanga u ra pirpir welwelaar mi daat baboi i lenbi: Ismaael baa di butai u ra mangaana tinaulaa ko ra rakrakaan buaal, i wakadik Aaisaak baa di butai u ra dekdek i ra Nion. Lenkaai maa umari karom daat. ³⁰ Aawa maa a Buk Taabu ia pir taai uni? I piri naa, “Un lu wa a wilawilaau na tabuan ungaai ma natunalik, maa natu ra wilawilaau na tabuan pain kakale ungaai ma natu ra tabuan baa i ki u ra kini laangalaanga.”
Tur 21:10

³¹ Io, a kum tateng liklik, wakir daat a kum natu ra wilawilaau na tabuan. Daat a kum natu ra tabuan baa i ki u ra kini laangalaanga.

5

A kini laangalaanga un Kaarisito

¹ Kaarisito ut ia walaan-galaanga pa daat, kupi daat a laangalaanga lingtatuna. Io, muaat a tur dekdek, ma koku muaat maadek taa te balet baa in wi akoto muaat kupi muaat a welaar ma ra kum wilawilaau balet.

² Walangoroi, iaau Paaulo iaau wapua muaat u ra ut-naa bi: Baa muaat a taraam paa a naagagon na poko kikil, io, i lenbaa a pinapaam anun Kaarisito in ling biaa maku karom muaat. ³ Iaau pirpir balet karom muaat raaraa: Baa muaat a taraam paa a naagagon na poko kikil, io, muaat a murmur raap a kum Naagagon anun Moses. ⁴ Baa muaat nemi naa din waatung muaat naa a kum tena takado u ra murmur a kum Naagagon, io, muaat aa ki weraan kon Kaarisito. Muaat aa waan ingen paa ko ra maarmaari anun God. ⁵ Iaku daat, u ra dekdek i ra Takado na Nion daat a ki walaang ma ra nurnur baa God in waatung daat naa a kum tena takado u ra nurnur ku. ⁶ Baa daat ki un Kaarisito Iesu, God pa i babo kup a muaana di poko kikili, baa pa di poko kikili. I babo ku kup ia baa i nurnur, ma a wai ra nuna nurnur baa ia a tena maarmaari.

⁷ Namuga muaat murmur wakaak Iesu. Iaku mi, woi maa ia pet apurpuruan ta muaat, ma pa muaat taraam ma u ra lingtatuna na we-wapua? ⁸ A wawer mi baa i pet apurpuruan ta muaat pa i waan kon God, ia baa i wataa pa muaat kupi muaat anuna. ⁹ Muaat a nuk paai,

a wawer mi ia wapurpuruan wa muaat raap. I welaar ma ra pirpir welwelaar bi: "A lik naat na is ku i pet laar paai kupi in watubu paa in bred raap." ¹⁰ Iaku iaau ut, iaau nurnur naa a Tadaaru in wadekdek muaat kupi muaat a mulaaot ungaai ma iaau. Ma woi na mangaana muaana baa ia wapurpuruan ta muaat, in kariaana ut a dekdek na naagagon anun God karomi.

¹¹ A kum tateng liklik, pa iaau wer balet ma a taara u ra poko kikil. Mi ia a kabina baa a taara Iudaia diat wakadik aakaka iaau. Baa ang wer utbaai a taara u ra poko kikil, pa diat a wakadik iaau. Iaku iaau wer a taara kupi diat a nurnur ku u ra bolo anun Kaarisito. Mi ia a kabina baa diat wakadik iaau. ¹² Iaau nemi naa diat baa diat wer muaat kupi din poko kikil muaat, diat ut diat a tol muga pa diat!

¹³ A kum tateng liklik, God ia wataa pa muaat karomi kupi muaat a laangalaanga lingtatuna. Iaku koku muaat nuki naa muaat aa laangalaanga kupi muaat a murmur a kum aakaina nemnem i ra panimuaat. Pate, muaat a waraaut wetwetalaai muaat ma ra maarmaari. ¹⁴ A kum Naagagon raap anun God, di ung ungaai pa diat kup raa naagagon maku, bi ia: "Un maari a kum teptepaam welaar ma u maari ui ut." *Lewi 19:18*
¹⁵ Iaku baa muaat wakadik wetwetalaai muaat ku welaar ma ra kum wewagua

baa diat karaat wetwetalaai diat, muaat a baboura muaat, kaduk muaat a baanaakaka raap wa muaat.

Daat a murmur a Takado na Nion

¹⁶ Io mi, ang piri karom muaat lenbi: Muaat a murmur a Takado na Nion, lenmaa pa muaat a murmur a kum aakaina nemnem i ra panimuaat. ¹⁷ A nemnem kup aakaina u ra panimuaat i turbaat a Takado na Nion, ma a nemnem anu ra Takado na Nion kaai i turbaat aakaina nemnem i ra panimuaat. A ru utnaa mi, diaar weium wetwetalaai, ma pa muaat paam laar paa a utnaa baa muaat nemi. ¹⁸ Iaku, baa a Takado na Nion in mugain muaat, muaat a ki laangalaanga ko ra kum Naagagon.

¹⁹ Io, daat aa nunura a kum aakaina utnaa baa a nemnem i ra panindaat i laana paami. Bari diat: A kum paamuk na mangamangaan, a dur na mangamangaan, aakaina nemnem, ²⁰ a lotu karom a kum warwaruga na god, a uraura, a kini na ebaar ma ra taara, a wengangaar, a nuknuk aakaka, a kaankaan, a nemnem kup a kini na ngaala, a kini weraan ma ra kaankaan wetwetalaai, ²¹ a nemnem kup ta utnaa anun te ingen, a ininim, a kulkulaai talilili ma ra kum longlong na mangamangaan, ma ta kum aakaina utnaa utkaai lenmaa. Iaa u watumaarang amuga ta muaat mun, ma mi iaa u watumaarang muaat

balet, naa a taara baa diat paampaam a kum utnaa mi, pa diat a kale paa a mataanitu anun God.

²² Iaku, a kum wai ra Takado na Nion bari diat: A maarmaari, a gaai, a maalmaal, a kini wowowon, a wewaraaut karom te ingen, a takado na mangamangaan, a lingtatuna na pina-paam anun te, ²³ a mangamangaan na urur, a mangamangaan baa te i naagagon kado anuna lalaaun. Pa ta naagagon in turbaat a kum utnaa mi.

²⁴ A taara anun Kaarisito Iesu, di aak waat diat ma ra nundiat kum aakaina nemnem u ra bolo anun Kaarisito. Lenmaa pa diat a paam balet ma a kum aakaina mangamangaan.

²⁵ Io, baa daat lalaaun ungaai ma ra Takado na Nion, i koina baa daat a waanwaan ungaai mai. ²⁶ Koku daat aamaamaan ngaala, koku daat wakaankaan wetwetalaai daat, ma koku daat nuknuk aakaka wetwetalaai.

6

A wewaraaut wetwetalaai

¹ Io, a kum tateng liklik, baa ta tena nurnur i puka ma i paam aakaina, muaat baa a Takado na Nion i muga muaat, muaat a aal atur paai balet ma ra mangamangaan na urur. Iaku muaat a baboura muaat ut kaduk muaat bulung muaat a puka un ta walwalaam. ² Muaat a waraaut wetwetalaai muaat u ra numuaat kum mawaat. Baa muaat paami lenmi, muaat paam

ot paa a naagagon anun Kaarisito. ³ Baa te i nuki naa i ngaala, iaku maa pa i ngaala, ia ut i waruga paai balet. ⁴ Raaraa kon muaat in walaara anuna kum pina-paam ut, kupi ia ut in gaaiia uni. Iaku koku i welaara anuna pinapaam ungaai ma ta pinapaam anun te ingen. ⁵ Maa raaraa kon muaat in lo ut anuna nilalo.

⁶ Bari kaai ia, baa te i wer muaat u ra pirpir anun God, muaat a waraauti ma ta koina utnaa ko ra numuaat kum utnaa.

Daat a tangaa paa ut a utnaa baa daat maarut taai

⁷ Koku te i waruga muaat, maa pain te in waruga laar paa God. A muaana in tangaa paa ut a kum utnaa baa ia maarut taai. ⁸ Diat baa diat murmur ku a kum aakaina nemnem i ra panindiat, diat a tangaa paa a mi-naat takum. Ma diat baa diat murmur a Takado na Nion ma ra koina mangamangaan, ko ra Takado na Nion diat a tangaa a lalaaun takum. ⁹ Koku daat talangan u ra koina pina-paam baa daat paami, ma koku daat ngo koni. Baa a pakaana bung i ot, daat a watur akoto paa a wai ra nundaat pinapaam. ¹⁰ Io, baa daat pet laar paai kupi daat a paam a koina karom te, i koina kupi daat a paami. Daat a paam a koina muga karom diat a kum tena nurnur, ma namur karom a taara ingen kaai.

A tintinip na pirpir

¹¹ A kinalik na pirpir mi, iaau ut iaau timui ma ra limaang karom muaat. Muaat baboi, iaau timu a kum ngaala na mataana buk mi.

¹² Diat baa diat wowo pa muaat kupi din poko kikul muaat, diat paami ku kabina diat nem na wangaala pa diat namataa ra taara. Diat burut kaduk din wakadik diat, baa diat a warawaai ku u ra nurnur u ra bolo anun Kaarisito. ¹³ Diat ut baa di poko kikul diat, pa diat murmur ot paa a kum Naagagon, iaku diat nem muaat ku kupi din poko kikul muaat, kupi din pir walaawa paa a iaandiat un muaat.

¹⁴ Iaau ut pang wangaala pa iaau. Ang wangaala paa ku anundaat Tadaaru Iesu Kaarisito baa i maat u ra bolo. Maa kabina u ra bolo, a mangamangaan anu ra rakrakaan buaal i maat kon iaau, ma iaau kaai, iaau aa maat ko ra kum mangamangaan anu ra rakrakaan buaal. ¹⁵ Te baa di poko kikili baa te pa di poko kikili, pa ta kukuraaina. Raa utnaa ku i ngaatngaat karom daat, baa daat a matakina wawaki anun God. ¹⁶ A maalmaal ma ra maarmaari karom muaat baa muaat murmur anung wawer mi, karom muaat raap a taara Israael mulu anun God.

¹⁷ Io mi, pa iaau nemi balet ma baa te in watakida iaau, maa a kum burlen u ra paning diat a kum wakilang naa iaau anun Kaarisito.

¹⁸ A kum tateng liklik, a maarmaari anu ra Tadaaru

Iesu Kaarisito in ki u ra
niomuaat. Aamen.

A Buk anun Paaulo karom a taara Epeso A pirpir kaapa muga

Baa Paaulo i ki u ra karabus irong Rom, i timu waat na buk: Raa karom a taara Epeso, raa karom a taara Pilipoi, raa karom a taara Kolose ma raa kaai karom Pilemon.

I timu a buk mi karom a taara na nurnur irong Epeso kupi diat a luki ma namur diat a taari karom a taara ingen.

Epeso ia raa ngaala na taamaan u ra papaar Aasia. A taara u ra taamaan maa diat nem aakit a maani, ma diat laana lotu karom a taabataaba di waatungi naa Aartemis. Diat paam raa ngaala na ruma na lotu anun Aartemis (babu Aap 19:17).

U ra weru winawaan anun Paaulo i warawaai karom a taara Iudaia baa diat ki irong Epeso (babu Aap 18:18-21). Ma namur u ra nuna wetula winawaan i waan talili balet urong Epeso ma i ki irong tula kilaala ma i wer a taara baa diat nukpuku ma diat nurnur un Iesu (babu Aap 19). Raa taara na nurnur diat a kum te Iudaia, ma raa taara pate. Paaulo i wer diat naa un Iesu Kaarisito daat raa ku, a taara Iudaia ma ra taara ingen kaai. I wer diat un tula pirpir welwelaar:

Daat welaar ma ra panin raa muaana, ma Iesu ia a lorindaat.

Daat welaar kaai ma ra ruma na lotu anun God, ma Iesu ia a ngaatngaat na waat kup a luk i ra ruma.

Daat welaar ma ra tabuan baa di waninaari kup a paakamaau.

A winawaan i ra buk Epeso:

A turturpaai ra buk mi (1:1-2)

Daat raa naruma un Kaarisito (1:3-3:21)

A kini ungaai anu ra taara na nurnur (4:1-16)

A matakina lalaaun un Kaarisito (4:17-5:20)

Daat a taraam wetwetalaa karom daat (5:21-6:10)

A minong na wineium anu ra te Kaarisito (6:11-20)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom diat (6:21-24)

¹ Iaaun Paaulo, aapostolo anun Kaarisito Iesu u ra nemnem anun God. Iaaun timu a buk mi karom muaat a taara anun God baa muaat ki matira Epeso, baa muaat a kum dowot na tena nurnur un Kaarisito Iesu.

² A maarmaari ma ra maal-maal kon God Tamaandaat ma a Tadaaru Iesu Kaarisito in ki karom muaat.

Un Kaarisito, God i wadaan daat ma ra kum utnaa na nion

³ Daat a pir walaawa paa God, a Tamaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito. I wadaan daat ma ra kum utnaa na nion raap taangi-naanga u ra maawa, baa daat ki un Kaarisito. ⁴ Kabina daat ki un Kaarisito, God ia pilak pa daat namuga utbaai baa pa i waki utbaai a rakrakaan buaal, kupi

daat anuna taara, ma pa ta niraara in ki un daat namataana.

⁵ U ra nuna maarmaari, namuga utbaai ia nunurai naa in lo pa daat kupi daat a kum natnatuna, baa daat ki un Iesu Kaarisito. U ra nuna nemnem ut ma u ra nuna gaai i paami lenmi. ⁶ Io, daat a pir walaawa paa God u ra nuna koina maarmaari baa i tabaara daat mai un Natuna baa i maari aakiti. ⁷ Ma baa daat ki un Kaarisito, a gaapina i kul walaangalaanga pa daat, ma God i una wa anundaat kum aakaina mangamangaan. A maarmaari maa anun God i ngaala aakit, ⁸ baa i laana tabaara liklikina daat mai.

God a tena manaana ma i nunura a kum utnaa raap. ⁹⁻¹⁰ Io, u ra nuna nemnem ut i waiaa daat u ra kum utnaa baa namuga i wawalipa. I lenbi: In aal ungaai a kum utnaa raap u ra maawa ma u ra rakrakaan buaal, kupi diat raap diat a ki natudaangi ra naagagon anun Kaarisito, maa ia maa in lorindiat raap. Taanga namuga utbaai God ia nunura a utnaa mi in paami un Kaarisito, ma baa a bung in ot in paam ot paai ut.

¹¹ A kum utnaa raap baa God i laana paami, i paami welaar ut ma ra nuna nemnem. Io, namuga utbaai i pilak pa miaat a taara Iudaia, kupi miaat a lalaaun un Kaarisito. ¹² Io miaat a mugaana taara baa miaat nurnur un Kaarisito, kupi miaat a pir walaawa

paa God ma ra nuna minamaar. ¹³ Ma muaat kaai, muaat lalaaun un Kaarisito, baa muaat walangoro a lingtatuna na pirpir bi, a Koina Wewapua naa God in walaauun pa muaat. Baa muaat walangoroi ma muaat nurnur un Kaarisito, God i ung taa anuna wakilang un muaat, a Takado na Nion, baa ia weweliman muga taau uni. ¹⁴ A Takado na Nion ia a mugaana wakilang, kupi in walingtatunai naa namur u ra bung baa God in walaangalaanga paa anuna taara, daat a kale a kum utnaa baa God ia weweliman taau uni. Io, daat a pir walaawa paa God ma nuna minamaar!

Paaulo i aaraaring u ra taara na nurnur

¹⁵ Io, baa iaau walangoroi naa muaat nurnur u ra Tadaaru Iesu, ma muaat maari a taara raap anun God, ¹⁶ pa iaau ngo ma ra pir wakaak karom God un muaat. Ma u ra nung kum niaaring iaau laana nuk pa muaat. ¹⁷ Iaau laana aaraaring baa God anu ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, a Tamaandaat baa i teng ma ra minamaar, in tabaara muaat ma ra manaana ko ra Takado na Nion, ma in paapa a nuknukumuaat, kupi muaat a nunura wakaak God. ¹⁸ Iaau aaraaring naa in wakaapa a mataa ra niomuaat, kupi muaat a nunura a utnaa baa daat ki walaang kupi, baa God i wataa pa daat naa daat a kale paai. Ma iaau aaraaring kaai

baa muaat a nunurai naa a kum utnaa baa daat a taara anun God, daat a kale paai i ngaala aakit ma i teng ma ra minamaar.

¹⁹ Ma muaat a nunurai naa a dekdekin God baa i waraaut daat mai, baa daat nurnur, i ngaala aakit. U ra nuna ngaala na dekdek maa,

²⁰ God i watur paa Kaarisito ko ra minaat, ma i waki taai u ra papaara ot na li-maana inaanga u ra maawa.

²¹ Ma mi Kaarisito i ngaala taa ra aalawur nion raap lenbi, a kum nion baa diat mukmuga, ma a kum nion baa diat paam akoto a naa-gagon, ma a kum nion baa diat paam akoto a dekdek, ma a kum nion baa diat kiki na ngaala. A iaan Kaarisito i ngaala aakit taa ra kum iang u ra lalaaun mi, ma u ra lalaaun namur.

²² God i ung taa a kum utnaa raap natudaangi ra dekdekin Kaarisito, ma God i waki taa Kaarisito kupi in ngaala taa ra kum utnaa raap, ma ia ut in lori ra taara na nurnur. ²³ Ma a taara na nurnur diat a panin Kaarisito. Ma Kaarisito i teng un diat, ma i wateng a kum utnaa raap kaai.

2

Namuga a niondaat i maat, ma mi God ia walaauun pa daat un Kaarisito

¹ Namuga a niomuaat i maat, kabina u ra kum aakaina pinapaam ma ra kum aakaina mangaman-gaan baa muaat paampaami.

² Muaat murmur a kum mangamangaan anu ra rakrakaan buaal, ma muaat taraam karom Saataan, a mukmuga anu ra mataanitu u ra maup, ma mi a niono i papaam un diat raap baa diat wabulbul karom God.

³ Namuga, daat kaai daat lalaaun welaar ma ra taara na wabulbul. Daat kaai daat wagaai ku a panindaat, ma daat murmur a kum aakaina nemnem i ra panindaat ma ra nuknukindaat. Di buta pa daat kaai a kum tena aakaina ut, ma a kaankaan anun God i ki un daat, welaar ma i ki un diat a taara na wabulbul.

⁴ Iaku, God a tena maar-maari! Kabina maa i maari aakit daat, ⁵ baa daat maat u ra nundaat kum aakaina mangamangaan, i walaauun pa daat ungaai ma Kaarisito. Maia, God ia walaauun pa muaat, kabina ku u ra nuna maarmaari. ⁶ Baa daat ki un Kaarisito Iesu, God i watur ungaai daat ma Iesu ko ra minaat, ma i waki daat ungaai mai u ra nuna kiki na king inaanga u ra maawa. ⁷ God i waiaa anuna maarmaari karom daat un Kaarisito Iesu, kupi anuna ngaala na maarmaari in waan paat kaapakaapa karom a kum taaun taara namur. ⁸ God i maari muaat ma i walaauun pa

muaat baa muaat nurnur. Wakir muaat ut muaat kabina uni, a wetabaar ku anun God karom muaat. ⁹ Wakir i walaauun pa muaat kabina u ra kum kokoina pinapaam muaat paami, kaduk te in wangaala pa ia ut uni. ¹⁰ Daat raap, God

ut i wamatakina pa daat, i waki daat un Kaarisito Iesu, kupi daat a paam a kum kokoina pinapaam, baa God ia waninaar taai kupi daat a paami.

A taara Iudaia ma a taara baa wakir a taara Iudaia, daat raa maku

¹¹ Muaat a nuk paai, di buta muaat wakir muaat a taara Iudaia. Ma a taara Iudaia baa diat laana poko kikir a panindiat, welaar ma ra wakilang baa diat anun God, diat waatung muaat naa wakir muaat anun God, kabina pa di poko kikir muaat. ¹² Muaat a nunurai naa namuga baa muaat ki ingen utbaai kon Kaarisito, muaat wakir a taara Israel, ma a kunubu baa God i weweliman taau uni wakir anumuaat. Ma u ra numuaat lalaaun main u ra rakrakaan buaal pa muaat nunura God ma pa muaat ki walaang kup a lalaaun namur. ¹³ Maia, namuga muaat ki welwelik kon God, iaku mi, baa muaat ki un Kaarisito Iesu, a gaapina i ben muaat marawaai karom God.

¹⁴ Mi daat ki na maalmaal, kabina ku un Kaarisito. Ia aal ungaai pa miaat a taara Iudaia ma muaat baa wakir a taara Iudaia, kupi daat a raa maku. Namuga pa daat wemaraam, iaku Kaarisito ia rakaan wa a kaankaan maa. ¹⁵ Ma baa i maat, i waraap wa a kum Naagagon anu ra taara Iudaia, ma ra kum wetulaa, kupi in aal ungaai ru kikir na taara, kup raa

matakina wuna taara maku, kupi daat raap daat a ki na maalmaal. ¹⁶ Ma baa daat raa ku, Kaarisito i wama-raam ungaai daat raap ma God. Ma baa i maat u ra bolo i rakaan wa a kini na ebaar. ¹⁷ I waan paat ma i wewapua u ra maalmaal karom muaat baa muaat ki welwelik, ma karom miaat kaai a taara Iudaia baa mi-aat ki marawaai. ¹⁸ Maa un Kaarisito ku, a Takado na Nion i walaangalaanga a aakapi anundaat raap karom a Tamaandaat.

¹⁹ Io, muaat wakir balet ma muaat a kum waira, pate. Mi muaat raa maku ma ra taara anun God, ma muaat ki ungaai ma diat u ra nuna binaboura. ²⁰ Muaat a ruma anun God, baa di pagaai nate u ra kum aapostolo ma ra kum propet. Diat a kabi ra ruma, ma Kaarisito Iesu ia ut ina ngaatngaat na waat kup a luk i ra ruma. ²¹ Ma u ra waat mi a kudu-laana ruma in kakanaawa wakaak uni, ma in waan paat a gomgom na ruma kup a Tadaaru. ²² Ma baa muaat ki un Kaarisito, i aal ungaai muaat kaai, kupi muaat a waan paat a ruma baa a Nion God i ki uni.

3

A pinapaam anun Paaulo karom diat baa wakir a taara Iudaia

¹ Iaa u Paaulo, iaau a karabus anun Kaarisito Iesu, kabina baa iaau papaam karom muaat baa wakir a taara Iudaia.

² Muaat aa nunurai naa God ia taar taa a pinapaam mi taang u ra nuna ngaala na maarmaari, kupi ang waraaut muaat. ³ Ma God i waiaa a utnaa na pidik taang naa in walaalun a taara baa wakir a taara Iudaia. Iaa u aa nunurai, ma u ra buk mi iaau aa timentu kinalik paa uni. ⁴ Ma baa muaat a luki, muaat a nunurai naa iaau aa kaapa u ra utnaa na pidik mi un Kaarisito. ⁵ A kum taaun taara taanga namuga pa te i wapua kaapa diat uni, iaku mi a Takado na Nion i wapuaanai karom a kum gomgom na aapostolo anun God, ma ra kum propet. ⁶ Bari ia a utnaa na pidik maa: Diat baa wakir a taara Iudaia, diat a kakale ungaai ma ra taara Iudaia, ma diat raap diat a welaar maku ma raa muaana. Ma a kum weweliman anun God anundiat utkaai, baa diat taraam u ra Koina Wewapua, ma diat nurnur un Kaarisito Iesu.

⁷ Iaa u a tultul anu ra Koina Wewapua mi. God ut i taar taa a pinapaam mi taang ungaai ma ra dekdekina, kabina u ra nuna maarmaari. ⁸ Ma iaau, iaau kinalik aakit taan diat raap a taara anun God. Iaku i maari iaau ma i taar taa a pinapaam mi taang, kupi ang warawaai karom a kum taara baa wakir a taara Iudaia u ra kum ngaatngaat na utnaa anun Kaarisito, baa pa in raap laar paai. ⁹ God ia baa i waki a kum utnaa raap, i taar taa a pinapaam taang kupi ang wakaapa a taara

raap u ra nuknukina baa namuga i wawalipa. ¹⁰ Iaku mi, baa i paam a utnaa mi karom a taara baa diat nurnur, i wapuaana anuna ngaala na manaana karom a kum nion, diat baa diat mukmuga ma diat baa diat paam akoto a naagagon u ra maawa. ¹¹ Taanga naraap utbaai God i nunurai u ra nuknukina naa in paam a utnaa mi. Ma mi, ia paam ot paai un Kaarisito Iesu anundaat Tadaaru. ¹² Un Kaarisito ku, ma u ra nurnur uni, daat laangalaanga kupi daat a waan karom God ma pa daat a burut, maa daat nunurai naa in gaai pa daat. ¹³ Io lenmaa, iaau aaring muaat kupi koku anumuaat nurnur in bilua baa muaat babo a kum mawaat baa iaau baraatai un muaat. Iaa u kariaana a mawaat kupi muaat a koina uni.

A maarmaari anun Kaarisito

¹⁴ Io, iaau ki but keke namataan Tamaandaat ma ra niaaring, ¹⁵ ia baa a Tamaa ra kum wunwuna taara inaanga u ra maawa ma main napia kaai, ma i taar taa a lalaaun karom diat raap. ¹⁶ Ma i ki u ra nuna ngaala na minamaar. Io, iaau aaringi naa in tabaara muaat ma ra Niono, kupi in wadekdek a niomuaat, ¹⁷ kupi Kaarisito in ki u ra balaamuaat, baa muaat nurnur uni. Ma baa a aakaakaari muaat i aakaar u ra maarmaari ma muaat tur dekdek uni, ¹⁸ io, iaau aaraaring baa muaat ungaai

ma ra taara raap anun God, muaat a dekdek kupi muaat a nunura mulu a maarmaari anun Kaarisito. Muaat a nunura anuna maarmaari i parere lelawaai, i iok lelawaai, i tur tato lelawaai, ma i dardarong lelawaai. ¹⁹ Maia, muaat a nunura a maarmaari anun Kaarisito baa i ngaala taa ra manaana anu ra taara, ma muaat a teng ma ra kudulaana lalaaun anun God.

²⁰ A pir walaawa karom God, ia baa i dekdek ma i pet laar paai kupi in paam a utnaa baa i ngaala aakit taa ra utnaa baa daat nuki, ma baa daat aaring kupi, ma i papaam ma ra dekdekina u ra nundaat lalaaun. ²¹ Daat a pir walaawa paai, pa in raap ma pa in raap u ra kum ngaala na utnaa ia paam taai u ra taara na nurnur, ma un Kaarisito Iesu. Aamen.

4

A kini ungaai anu ra taara na nurnur

¹ Iaa u ki u ra karabus kabina iaa u papaam karom a Tadaaru. Io, anung dekdek na niaaring karom muaat i lenbi: Muaat a lalaaun welaar ma ra lalaaun di aa wataa pa muaat kupi.

² Muaat a wakinalik pa muaat, ma muaat a ki na maalmaal. Muaat a waiaa a wowowon na mangaman-gaan, ma muaat a maari wetwetalaai muaat, ma koku muaat talangan baa raa taara kon muaat diat raara un ta kum utnaa. ³ Muaat a ongor kupi koku muaat waan weraan, muaat a raa

ku u ra kini baa a Takado na Nion ia taar taai taa muaat, maa i wi ungaai muaat ma ra maalmaal. ⁴ Daat raap daat raa u ra panin Kaarisito, ma raa Takado na Nion ku i ki un daat raap. Ma God i wataa pa daat kupi daat a raa ku u ra kini walaang ma ra nurnur kup a kum utnaa baa in wadaan daat mai. ⁵ Anundaat raa Tadaaru ku, ma raa nurnur ku, ma raa baapitaaiso ku. ⁶ Ma raa God ku, ia a Tamaandaat raap. I naagagon daat raap, i papaam u ra nundaat lalaaun raap, ma i ki un daat raap.

⁷ Kaarisito i tabaara daat raaraa ma raaraa wetabaar, welaar ut ma ra nuna nem-nem. ⁸ Maa a Buk Taabu i piri lenbi uni,

“Baa i waan tato unaanga nate,

i ben a mongoro na karabus

ma i tabaara a taara ma ra kum wetabaar.” *Kele 68:18*

⁹ Baa di timui lenbi naa, “i waan tato”, a kukuraaina baa namuga ia waan pari paa urin napia. ¹⁰ Ia baa i waan pari, ia ut maa i waan tato unaanga aakit ko ra maawa raap, kupi in wa-teng a kum utnaa raap in-aanga nate ma main napia. ¹¹ Ia ut maa i tabaara anuna taara ma ra kum aapostolo, a kum propet, a kum tena wewapua ma ra Koina Wewapua, ma ra kum tena baboura, ma ra kum tena wawer. ¹² Maa i nemi naa diat a waraaut a taara raap anun God, kupi diat raap diat

a papaam karomi, ma kupi a taara na nurnur diat a tawa, maa diat a panin Kaarisito. ¹³ Daat a paami lenmaa tuk daat a raa ku u ra nurnur, ma daat raap daat a nunura wakaak a Natun God, ma tuk daat raap daat a waan paat a kum dekdek na tena nurnur. Daat a tawa tuk daat a welaar ma Kaarisito, maa ia i takado aakit.

¹⁴ Io, pa daat a welaar balet ma ma ra kum naat liklik baa nundiat nurnur i taltalaaur, welaar ma ra utnaa baa a dadaip ma ra top i ong taltalili urong ma urin. Pa daat a murmur a kum wawer ko ra kum tena warwaruga, baa diat nem na ben araara a taara ma ra nundiat kum namnamian na pirpir. ¹⁵ Iaku daat a pir a lingtatuna na pirpir ungaai ma ra maarmaari. Daat a tawa u ra kum utnaa raap kupi daat a welaar ma Kaarisito, ia in lorindaat. ¹⁶ Kon Kaarisito, a kudulaana panina i kakanaawa ungaai wakaak. Ma baa raaraa pakaan ko ra panina i paam ut anuna pinapaam, io, a kudulaana panina in tawa ma in dekdek, ma in teng ma ra maarmaari.

A matakina lalaun un Kaarisito

¹⁷ Io, u ra iaa ra Tadaaru, iaau wapua muaat ma iaau watumaarang muaat, naa koku balet ma muaat lalaun welaar ma ra kum taara baa pa diat nurnur. A nuknukindiat pa i topaa ta utnaa. ¹⁸ Pa diat nunura a lingtatuna, kabina a balaandiat i waatwaat. Lenmaa

diat welwelik ko ra lalaun anun God ma anundiat manaana i baboto. ¹⁹ Pa ta wawirwir indiat ma, ma diat taar ta diat maku kup a kum aakaina nemnem, ma ra kum aalawur dur na mangamangaan, ma anundiat nemnem kup a paam aakaina pa in ngo.

²⁰ Iaku muaat, baa di wer ta muaat un Kaarisito, wakir di wer muaat u ra kum mangamangaan lenmi.

²¹ Iaaun nunurai naa di aa wer ta muaat un Iesu ma muaat aa walangoro paai, io, muaat nunura a lingtatuna baa i ki uni. ²² Di wer muaat kupi muaat a waan ko ra mangaana lalaun baa muaat murmuri namuga. Ma muaat a palaa wai welaar ma ra in maulaana maalu, kabina i aaka ma i waruga daat kupi daat a murmur a kum aakaina nemnem. ²³ Muaat a taar ta muaat karom God kupi in wamatakina a niomuaat ma ra nuknukimuaat. ²⁴ Ma muaat a mong ma ra matakina lalaun baa God i waki taai welaar ut ma ra malalaringa, kupi daat a murmur a takado na mangamangaan ma ra lingtatuna, ma daat a waan paat a gomgom na taara mulu anun God.

²⁵ Io, muaat a ngo wa a warwaruga, ma muaat a pir a lingtatuna karom a kum teptepaamuaat, maa daat raap daat a kum pakpakaana ko ra panin Kaarisito. ²⁶ Baa muaat kaankaan, koku muaat paam aakaina. Ma koku in mage i lop ma ra numuaat kaankaan, ²⁷ kupi

koku muaat taar taa ta kolo taan Saataan. ²⁸ Baa te i walwalong, koku balet ma i walong. I koina baa in paam a koina pinapaam ma ra ru limaana, kupi in paam apaat a utnaa baa i gaa uni, ma in tabaara diat kaai mai baa diat iba.

²⁹ Ma koku ta aakaina pirpir i pari ko ra waamuaat. Muaat a pir ku a pirpir baa i koina kupi in wadekdek a taara u ra nundiat lalaaun, kupi anumuaat pirpir in paam a koina karom diat baa diat walangoro muaat. ³⁰ Ma koku muaat watapunuk a Takado na Nion God, baa God ia wakilang ta muaat mai baa muaat anuna, kup a bung na warwalaan. ³¹ Muaat a dumaana wa a kum uk baa i taana ino u ra nuknukimuaat. Ma muaat a ngo wa a kaankaan, a wengangaar, a gege na kaankaan, a pirpir aakaka, ma ra kum aakaina mangamangaan kaai. ³² Iaku muaat a paam a koina ma muaat a maari wetwetalaai muaat. Ma baa te kon muaat i paam aakaina karom muaat, muaat a dumaana wai, welaar ma God i paami un muaat un Kaarisito.

5

A lalaaun u ra kaapa

¹ Muaat a kum natnatun God, ma i maari aakit muaat. Lenmaa muaat a lalaaun welaar ma ra lalaaun anun God. ² Muaat a lalaaun ma ra maarmaari, welaar ma Kaarisito i maari daat, ma i taar taa anuna lalaaun un daat, welaar ma ra wetabaar

baa i aangawian wakwakaak karom God.

³ Koku ta paamuk na mangamangaan i ki naliwan taa muaat, koku ta dur na mangamangaan, ma koku kaai muaat nemnem kup a mongoro na utnaa na wuwuwung. A kum mangamangaan mi pa i koina mulu kupi a gomgom na taara anun God diat a paami. ⁴ Koku muaat pir ta aakaina pirpir, baa ta longlong na pirpir, ma koku muaat tataur ma ra kum aakaina tinataur. A kum pirpir mi pa i koina kupi muaat a piri, iaku muaat a pir wakaak karom God. ⁵ Muaat a nunura a utnaa bi: Diat baa diat paam a paamuk na mangamangaan, baa a kum dur na mangamangaan, ma diat baa diat nemnem kup a mongoro na utnaa na wuwuwung, pa diat a kale a mataanitu anun Kaarisito ma God. Maa diat baa diat nemnem kup a mongoro na utnaa na wuwuwung, diat maa a kum tena lotu karom a kum warwaruga na god. ⁶ Koku muaat maadek taa te kupi in waruga pa muaat ma ta pirpir biala ku. Maa a kum mangamangaan maa in aal paa ku a kaankaan anun God karom diat baa pa diat taraam karomi. ⁷ Lenmaa, koku muaat tur ungaai ma diat u ra nundiat kum aakaina mangamangaan.

⁸ Namuga muaat ki u ra baboto, iaku mi a Tadaaru ia waki ta muaat u ra kaapa. Io, muaat a lalaaun welaar ma ra kum natu ra kaapa.

⁹ Maa a wai ra lalaaun anun ia baa i ki u ra kaapa i lenbi: a kum kokoina mangamangaan, a kum takado na mangamangaan, ma ra lingtatuna na lalaaun. ¹⁰ Ma muaat a baat kup a mangamangaan baa a Tadaaru i gaaiia uni, kupi muaat a paami. ¹¹ Koku muaat paam a kum utnaa baa a taara na baboto diat laana paami baa pa ta waina. Iaku muaat a wapuaanai naa anundiat kum mangamangaan pa i koina. ¹² Maa a kum utnaa baa diat laana paam inoi, a utnaa na wawirwir aakit, ma daat a wawirwir baa daat a pirpir uni. ¹³ Iaku a kaapa i wapuaana a kum mangamangaan raap kupi in waan paat baarabaara. ¹⁴ Maa baa a kaapa i wakaapa a kum utnaa, din babo lele diat. Bi ia kabina baa di piri lenbi,

“Ui baa a tena ininep,
un tawaangun,
ma un tur ko ra minaas,
ma Kaarisito in wakaa-
pakaapa ui.”

¹⁵ Muaat a baboura wakaak anumuaat mangaaun lalaaun, ma koku muaat welaar ma ra kum longlong, muaat a welaar ma ra taara na manaana. ¹⁶ U ra kum pakpakaana bung raap, baa i laangalaanga kupi muaat a wapuaana anumuaat nurnur, io muaat a paami. Ma koku muaat ole baa wa ku ta pakaana bung, maa a kum bungbung mi, a kum aakaakaina bung. ¹⁷ Lenmaa, koku muaat nuknuk baa ku, iaku muaat

a nunura a nemnem anu ra Tadaaru.

¹⁸ Koku muaat inim a waain ma muaat longlong uni, kaduk in baanaakaka muaat. Iaku, muaat a teng ma ra Takado na Nion. ¹⁹ Ma muaat a pirpir wetwetalaai ma ra kum kelekele ko ra Kum Kelekele anun Dewid, a kum kelekele na lotu, ma ra kum kelekele baa a Takado na Nion i tabaara muaat mai. Ma muaat a kelekele ma ra pir walaawa u ra balaamuaat karom a Tadaaru. ²⁰ Ma u ra kum bungbung raap, muaat a pir wakaak u ra kum utnaa raap karom God a Tamaandaat, u ra iaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito.

*A wawer u ra kini na tin-
aulaa*
(Kol 3:18-19)

²¹ Muaat a taraam karom muaat wetwetalaai, kabina u ra numuaat urur karom Kaarisito.

²² Muaat a kum tinaulaa na tabuan, i koina kupi muaat a tartaraam karom anumuaat kum muaana welaar ma muaat tartaraam karom a Tadaaru. ²³ Maa a muaana ia in lori ra numur kini na tinaulaa, welaar ma Kaarisito ia in lori ra taara na nurnur, ma diat a panina, ma ia anundiat Tena Walaaun. ²⁴ Welaar ma ra taara na nurnur diat tartaraam karom Kaarisito, lenkaai maa a kum tinaulaa na tabuan diat a tartaraam karom anundiat kum muaana u ra kum utnaa raap.

²⁵ Muaat kaai, a kum tinaulaa na muaana, muaat a maari anumuaat kum

tabuan, welaar ma Kaarisito i maari a taara na nurnur, ma i taar taa anuna lalaaun un diat, ²⁶ kupi diat anuna taara mulu. Ma i gi gomgom diat ma ra palaa ma ra pirpir. ²⁷ I paami lenmi kupi in ben paa anuna taara maa karomi, welaar ma ra nuna wakwakaak na tabuan baa pa ta dur uni, ma pa i kaarkaar a panina, ma pa ta aakaina utnaa uni. In gomgom ma pa ta wetakun i loi. ²⁸ Lenkaai maa, in muaana diat a maari aakit anundiat kum tabuan welaar ma diat maari a panindiat ut. Ia baa i maari anuna tabuan, i lenmaa i maari ia ut. ²⁹ Pain te in milikuaana a panina ut, pate. I babourai, ma i taptabaarai, welaar ma Kaarisito kaai i paami u ra nuna taara na nurnur. ³⁰ Maa daat raap, daat a kum pakpakaana panin Kaarisito. ³¹ Maa a Buk Taabu i piri lenbi, "Mi ia a kabina baa a muaana in waan paa kon tamaana ma naana, ma in ki ungaai ma ra nuna tabuan, kupi diaar a raa maku." *Tur 2:24*

³² A pirpir mi u ra tinaulaa ia a ngaala na utnaa na pidik. I pirpir un Kaarisito ma ra taara na nurnur. ³³ Io, i koina kaai baa raaraa kon muaat in maari anuna tabuan welaar ma i maari ia ut. Ma a kum tabuan, i koina kupi diat a urur karom anundiat in muaana.

6

A wawer karom a kum

naat liklik ma ra kum tamtamaandiat

(Kol 3:20-21)

¹ A kum naat liklik, muaat a taraam karom a kum tamtamaamuaat ma ra kum nanaamuaat, u ra iaa ra Tadaaru. Ma i takado kupi muaat a paami lenmi. ² A Buk Taabu i piri lenbi, "Un urur karom tamaam ma naam." Mi ia a mugaana naagagon baa a weweliman i waan ungaai mai. ³ I piri naa, "Baa un paami lenbi, in koina karom ui ma anum lalaaun in iok main u ra rakrakaan buaal." *Naag 5:16*

⁴ Ma muaat a kum tamtamaa ra kum naat, koku muaat pet akaankaan diat, iaku muaat a baboura diat ma muaat a walaana diat, ma muaat a wer diat u ra mangaana lalaaun anu ra Tadaaru.

A wawer karom a kum wilawilaau ma ra kum mukmuga

(Kol 3:22-4:1)

⁵ Baa ui a wilawilaau, un taraam karom anum mukmuga taanga min u ra rakrakaan buaal, ma un burut ma un urur karomi. Un taraam ma ra lingtatuna u ra in balaam, welaar ma u taraam karom Kaarisito. ⁶ Koku u taraam ku baa i babo ui, kupi un wagaaia taai ku. Iaku un papaam welaar ma ui a wilawilaau anun Kaarisito, ma un paam a pinapaam baa God i nemi, ma un taar mulu taa anum lalaaun u ra pinapaam. ⁷ Un papaam ma ra gaai karom anum mukmuga, welaar baa u papaam ut karom a

Tadaaru, ma wakir karom a taara ku. ⁸ Maa muaat aa nunurai naa a Tadaaru in dok a taara raap u ra kum koina pinapaam diat paami, diat a kum wilawilaau ma diat kaai baa wakir a kum wilawilaau.

⁹ Ma muaat a kum mukmuga, muaat a paami lenkaai maa karom anumuaat kum wilawilaau. Ma koku muaat maang diat, maa muaat aa nunurai naa raa Tadaaru ku inaanga u ra maawa, anundiat ma anumuaat kaai. Ma anuna naagagon i welaar raap ku karom a taara raap.

A kum minong na wineium anun God

¹⁰ Anung kum tintinip na pirpir i lenbi: U ra ngaala na dekdek i ra Tadaaru, muaat a tur dekdek uni. ¹¹ Muaat a mong raap paa ma ra kum minong na wineium anun God, kupi muaat a turbaat a kum walwalaam anun Saataan. ¹² Maa pa daat weium ma ra taara, daat weium ma ra kum mukmuga anu ra kum aakaakaina nion, a kum nion baa diat paam akoto a naagagon, a kum nion baa diat paam akoto a dekdek i ra baboto u ra rakakaan buaal, ma ra kum aakaakaina nion ko ra maup.

¹³ Io, bi ia a kabina baa muaat a mong ma ra kum minong na wineium anun God, kupi baa aakaina bung in waan paat, muaat a pet laar paai kupi muaat a tur dekdek. Ma baa a wineium ia raap, muaat a tur dekdek utbaai. ¹⁴ Io, muaat a tur

dekdek, muaat a wi akoto anumuaat maalu ma ra ina wiwi, ia a lingtatuna. Ma muaat a ung baat a raprabo-muaat ma ra pakaana aen. A pakaana aen maa ia a takado na mangamangaan. ¹⁵ Muaat a ruk paa su u ra ru kakimuaat, a su maa ia a waninaar kup a winawaan ma ra Koina Wewapua na maalmaal. ¹⁶ Ma namur, muaat a lo paa in palaang na ungunng baat, ia a nur-nur, kupi muaat a ung baat a kum kupkup na bele anun Saataan mai. ¹⁷ Ma muaat a ung paa in kaaeng na wineium, ia a warwalaan. Ma muaat a lo paa in liwan na wineium anu ra Takado na Nion, in liwan maa ia a pirpir anun God. ¹⁸ Muaat a aaraaring ma ra dekdek i ra Takado na Nion u ra kum bungbung raap, ma ra kum aalawur mangaana ni-aaring raap. Muaat a ki na waninaar, ma muaat a laana aaraaring u ra taara raap anun God.

¹⁹ Muaat a aaraaring kaai un iaau, naa God in taar taa a kum pirpir taang kupi ang piri, ma koku iaau burut baa ang wapuaana a utnaa na pidik baa i ki u ra Koina Wewapua. ²⁰ Maa God ia ung ta iaau kupi ang tena warawaai ma ra Koina Wewapua, ma u ra pinapaam mi iaau ki na karabus. Muaat a aaraaring un iaau kupi baa ang warawaai, pang burut, iaku ang wapuaana wakwakaak taa a Koina Wewapua karom a taara.

A tintinip na pirpir

²¹ Tikiko, a koina teindaat ma ra dowot na tena pinapaam anu ra Tadaaru, in wapua muaat u ra nung pinapaam, ma kupi muaat a nunurai naa kuri ma iaau lalaaun lelawaai. ²² Bi ia a kabina baa iaau tula wai karom muaat, kupi muaat a nunurai naa miaat ki lelawaai mari, ma kupi in wadekdek muaat.

²³ A maalmaal karom muaat a kum tateng liklik, ma a maarmaari ma ra nurnur, kon God Tamaandaat ma a Tadaaru Iesu Kaarisito. ²⁴ A maarmaari karom diat raap baa diat maari anundaat Tadaaru Iesu Kaarisito ma ra maarmaari baa pa in raap.

A Buk anun Paaulo karom a taara Pilipoi A pirpir kaapa muga

Baa Paaulo i ki u ra karabus irong Rom, i timu waat na buk: Raa karom a taara Epeso, raa karom a taara Pilipoi, raa karom a taara Kolose ma raa kaai karom Pilemon.

A buk mi i timui karom a taara irong Pilipoi, ma i waatung wakaak karom diat u ra maani baa diat taar taai taana. Diat taar taai taan Epaaprotito, ma i waan mai karom Paaulo.

Pilipoi ia raa ngaala na taamaan irong u ra papaar Maakedonia. Paaulo i waan urong u ra nuna weru winawaan. Baa Paaulo i waan urong pa diat walangoro utbaai a Koina Wewapua, ma a taara baa diat nukpuku u ra warawaai anun Paaulo diat a mugaana taara na nurnur irong Pilipoi (babo Aap 16:12-40).

A taara na nurnur irong Pilipoi wakir diat tadaaru ma ra maani. Iaku diat gaaia kupi diat a wetabaar ma ra maani karom a taara na nurnur irong Iudaia baa diat iba aakit, ma karom Paaulo kaai.

Paaulo i ki u ra karabus, iaku i gaaia ma i nemi naa a taara Pilipoi kaai diat a gaaia baa diat baraata a kum mawaat. Paaulo i piri karom diat naa diat a tur dekdek ma diat a baboura diat ko ra kum

tena wawer warwaruga baa diat wer a taara naa diat a poko kikel diat. I piri kaai naa diat a murmur a mangamangaan anun Iesu baa i wakinalik paai.

U ra buk mi daat baboi naa Paaulo i maari aakit a taara na nurnur irong Pilipoi.

A winawaan i ra buk Pilipoi:

A turturpaai ra buk mi (1:1-11)

Paaulo i wapua diat u ra nuna kinkini u ra karabus (1:12-26)

A mangamangaan baa a kum tena nurnur diat a murmuri (1:27-2:18)

Paaulo i nem na tula wa Timoti ma Epaaprotito (2:19-30)

Diat a tur dekdek (3:1-4:9)

Paaulo i gaaia u ra nundiat wetabaar (4:10-20)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom diat (4:21-23)

¹ Iaa u Paaulo, mir ma Timoti, a ru tultul anun Kaarisito Iesu, mir timtimu karom muaat a taara raap anun God, matira u ra taamaan Pilipoi. Karom muaat baa muaat lalaaun un Kaarisito Iesu, ma muaat kaai a kum mukmuga ko ra lotu ma ra kum tena wewaraaut. ² A maarmaari ma ra maalmaal kon God Tamaandaat ma a Tadaaru Iesu Kaarisito in ki karom muaat.

A niaaring anun Paaulo u ra taara Pilipoi

³ Iaa u waatung wakaak karom anung God u ra kum pakaana bung raap baa iaa u nuk pa muaat. ⁴ Ma u ra nung kum niaaring un

muaat raap, iaau aaraaring ma ra gaaia, ⁵ kabina maa muaat tur ungaai ma iaau u ra Koina Wewapua, turpaai ut u ra mugaana bung baa muaat walangoroi tuk mi. ⁶ Iaau nunura mului naa God baa i turpaa a koina pinapaam un muaat, anuna pinapaam i waan utbaai, tuk baa in kudulaan u ra bung baa Kaarisito Iesu in waan pari balet uni.

⁷ I takado baa ang nuknuk lenbi un muaat raap, maa muaat ki mulu u ra nuknuking. Baa iaau ki u ra karabus, ma baa iaau tur baalu a pirpir anu ra taara baa diat pir aakaka a Koina Wewapua, ma baa iaau wapuaanai karom a taara, io, daat raap daat tur ungaai u ra pinapaam mi baa God i taar taai taang u ra nuna maarmaari. ⁸ God i nunurai naa iaau nem aakiti naa ang babo muaat raap, maa iaau maari aakit muaat ma ra maarmaari anun Kaarisito Iesu.

⁹ Anung niaaring i lenbi: Iaau aaraaring baa anu-muaat maarmaari in tawa ma in tawa dekdek, ungaai ma ra manaana ma ra lingtatuna na ninunuk. ¹⁰ Lenmaa, muaat a pet laar paai baa muaat a nunura lele paa a utnaa baa i koina aakit, kupi muaat a gomgom, ma pa ta wetakun in lo muaat u ra bung anun Kaarisito. ¹¹ Muaat a teng ma ra takado na mangamangaan, baa Iesu Kaarisito i paam apaati u ra numuaat lalaaun, kupi a taara diat a pir walaawa paa

God ma diat a wangaala paai.

A kini anun Paaulo u ra karabus i watawa a Koina Wewapua

¹² A kum tateng liklik, iaau nemi naa muaat a nunurai naa a kum mawaat iaau kariaanai, i watawa a Koina Wewapua kupi in waan werweraan. ¹³ Io lenmaa, i kaapa karom a kum tena wineium raap baa diat baboura a ruma anu ra king, ma karom a taara raap kaai, baa iaau ki u ra karabus kabina iaau anun Kaarisito. ¹⁴ Anung kini u ra karabus ia wadekdek mongoro na tateng liklik u ra nundiat nurnur u ra Tadaaru, kupi diat a wewapua ma ra pirpir anun God ma ra dekdek, ma pain diat a burut.

¹⁵ A lingtatuna baa raa taara diat warawaai un Kaarisito kabina maa diat nuknuk aakaka karom iaau. Ma raa taara kaai diat warawaai un Kaarisito kabina maa diat nem na tur baalu iaau ku kupi diat a taar a mawaat karom iaau. Iaku raa taara diat warawaai ma ra koina nuknukindiat. ¹⁶ Diat warawaai kabina a maarmaari i ki u ra balaandiat. Diat nunurai naa iaau ki u ra karabus kupi ang wadekdek a Koina Wewapua. ¹⁷ Iaku raa taara diat warawaai un Kaarisito kabina maa diat nem na wangaala pa diat ut, ma pa i lingtatuna a balaandiat. Diat nem na ot balet ku anung kum mawaat, baa iaau ki u ra karabus. ¹⁸ Iaku pa iaau ngaraa. Baa diat warawaai ma ra aakaina ninunuk baa

a koina ninunuk, diat raap mi diat warawaai ku un Kaarisito. Maa ia kabina maa iaau gaai.

Maia, ang gaai liklik ku, ¹⁹ maa iaau nunurai naa u ra numuaat kum niaaring, ma ra wewaraaut anu ra Nion Iesu Kaarisito, a kum utnaa baa iaau kariaanai din pukui kupi ang laangalaanga. ²⁰ Iaau nurnur naa pang paam ta utnaa baa ang wawirwir uni. Ang tur dekdek ma pang burut, kupi ang wangaala paa Kaarisito u ra nung kum mangamangaan raap. Ang wangaala paai u ra nung lalaaun, baa u ra nung minaat. ²¹ Maa a nuknuking i lenbi: Baa iaau lalaaun, iaau lalaaun kup Kaarisito, ma baa ang maat ang kale paa a ngaatngaat na utnaa aakit. ²² Baa iaau lalaaun u ra paning, ang papaam kup ta koina wai ra nung pinapaam. Io, pa iaau nunurai baa woi na paan diaar ma maa ang pilak paai, a lalaaun baa a minaat. ²³ I ru nuknuking. Raa, iaau nem aakiti naa ang waan ma ang ki ungaai ma Kaarisito, ia maa i koina aakit kon raa paan diaar. ²⁴ Iaku i ngaatngaat aakit kupi ang lalaaun, ma ang waraaut muaat. ²⁵ Kabina iaau nunura mului naa anung pinapaam na wewaraaut karom muaat pa i raap utbaai, io, iaau nunurai naa ang lalaaun ma ang ki ungaai ma muaat, kupi muaat a tawa, ma muaat a gaai u

ra nurnur. ²⁶ Io, baa daat a webabo balet, anumuaat gaai un Kaarisito Iesu in ngaala aakit, kabina un iaau.

²⁷ Bi ia a ngaala na utnaa aakit: Muaat a baboura anumuaat lalaaun kupi in murmur ot paa a Koina Wewapua anun Kaarisito. Lenmaa, baa gun ang waan kupi ang babo muaat, ma baa ang ki welwelik ma ang walangoro ku a wewapua un muaat, ang nunurai naa muaat tur dekdek un raa ninunuk ot ku, ma muaat ongor ungaai ma raa nuknukimuaat ku kupi a taara diat a nurnur u ra Koina Wewapua, ²⁸ ma pa muaat a burutaana a kum ebaar. Maa ia a wakilang karom anumuaat kum ebaar baa diat a wirua, iaku karom muaat, God in walaan muaat. God ut in paam a kum utnaa maa. ²⁹ Maa God i wadaan muaat. Wakir u ra numuaat nurnur ku un Kaarisito baa i wadaan muaat, pate, u ra ngunungut utkaai baa muaat kariaanai u ra iaana. ³⁰ Mi muaat aa tur ungaai ma iaau u ra wineium. A wineium baa namuga muaat baboi baa iaau paami, ma mi muaat walangoroi baa iaau paami utbaai.

2

Daat a wakinalik pa daat welaar ma Kaarisito i wakinalik paai

¹ Anumuaat lalaaun un Kaarisito i wadekdek muaat, anuna maarmaari i wamanaatung muaat, muaat lalaaun ungaai ma ra Takado

na Nion, muaat maari wetwetalaai muaat ma muaat paam a koina karom muaat wetwetalaai. ²Io, iaau nemi kaai naa anumuaat lalaaun in wagaai iaau kupi anung gaaia in kudulaan. Muaat a wagaai iaau baa in raa ku a nuknukimuaat, muaat a maraam wetwetalaai karom muaat, ma muaat a tur ungaai u ra numuaat kum pinapaam, ma in raa ku a niomuaat. ³Koku muaat paam ta utnaa baa muaat a wangaala pa muaat mai, baa muaat a wamaan mai. Muaat a wakinalik pa muaat ma muaat a nuk angaala paa a taara ingen. ⁴Koku muaat nuknuk ku kup aawa baa in wakoina muaat. Muaat raaraa muaat a nuknuk kaai kup a utnaa baa in wakoina a taara ingen.

⁵I koina baa a nuknukimuaat in welaar ma ra nuknukin Kaarisito Iesu.

⁶I welaar mulu ma God, iaku wakir i nuk paa anuna ngaala na kini baa i welaar ma God, kupi in paam kotoi, pate.

⁷I waan ko ra nuna ngaala na kini maa, i lo paa a magiraa ra tul-tul, ma di butai, i waan paat a muaana welaar ma daat.

⁸Ma a taara diat baboi naa ia a muaana mulu. I wakinalik paai, baa i taraam ma i taar taa ia ut kupi in maat, maia, i maat u ra bolo.

⁹Io, God i wangaala paa Kaarisito u ra kini i

ngaala aakit inaanga nate,

ma i taar taa a iang taana baa i ngaala ko ra kum iang raap,

¹⁰kupi u ra iaan Iesu a kum wawaki raap diat a ki but keke,

a kum wawaki raap inaanga u ra maawa ma u ra rakraakan buaal ma natudaangi ra rakraakan buaal,

¹¹ma diat raap diat a pir apuaanai naa Iesu Kaarisito ia a Tadaaru, kupi diat a wangaala paa God a Tamaandaat.

Daat a baarabaara welaar ma ra kum naangnaang

¹²A kum teptepaang, muaat laana tartaraam u ra kum bungbung baa iaau ki karom muaat. Io mi, baa pa iaau ki ungaai ma muaat, i ngaatngaat kupi muaat a ongor u ra tinaraam, kupi muaat a laana waiaai u ra numuaat lalaaun naa God ia walaaun pa muaat. Muaat a paami ma ra bunurut ma ra dadader. ¹³Maa God ut i papaam un muaat kupi muaat a nem a utnaa baa in gaaia uni, ma muaat a paami kaai.

¹⁴U ra kum utnaa raap baa muaat paami koku muaat pirpir na uraai baa wengangaar uni, ¹⁵kupi muaat a laangalaanga ko ra kum wetakun ma muaat a gomgom, a kum natnatun God, baa pa ta niraara un muaat, naliwan taa ra taara baa pa diat takado ma a magiraandiat i aaka aakit.

Muaat a baarabaara naliwan taan diat welaar ma ra kum naangnaang baa diat wabaara a rakrakaan buaal, ¹⁶ baa muaat wetabaar ma ra pirpir na lalaaun. Baa muaat paami lenbi ang gaaia un muaat u ra bung baa Kaarisito in waan paat balet uni, kabina maa in kaapa naa pa iaau welulu biao ku ma anung pinapaam pa i ling biao ku. ¹⁷ Anumuaat pinapaam baa anumuaat nurnur i paam apaati, i welaar ma ra wetabaar karom God. Ma baa ang maat a gaaping in welaar ma ra wetabaar baa din laboi nate u ra numuaat wetabaar maa.* Io, ang gaaia ma ang gaaia ungaai ma muaat raap. ¹⁸ Lenmaa muaat kaai muaat a gaaia, ma muaat a gaaia ungaai ma iaau.

Paaulo i nem na tula Timoti ma Epaaprotito

¹⁹ Iaau nurnur u ra Tadaaru Iesu, baa marawaai ma ang tula wa Timoti karom muaat, kupi ang gaaia baa ang walangoro a wewapua un muaat. ²⁰ Pa te i welaar ma Timoti, baa i ngaraa aakit un muaat. ²¹ Maa a taara raap diat nuk pa diat ut ma ra nundiat kum pinapaam, ma pa diat nuk paa Iesu Kaarisito ma ra nuna pinapaam. ²² Iaku muaat aa nunura a magiraan Timoti, baa i papaam ungaai ma iaau u ra warawaai ma ra Koina Wewapua welaar ma

ra naat baa i papaam ungaai ma tamaana. ²³ Baa iaau aa nunura aawa maa din paami un iaau, io, iaau nurnur naa ang tula wai maraagaam karom muaat. ²⁴ Ma iaau nurnur u ra Tadaaru baa marawaai ma iaau ut ang waan karom muaat.

²⁵ Iaau nuki naa i koina aakit baa ang tula talili wa balet Epaaprotito, a teindaat karom muaat. Ia a tena pinapaam ma a tena wineium ungaai ma iaau, ma anumuaat tultul baa muaat tula wai kupi in waraaut iaau u ra kum utnaa baa iaau iba kupi. ²⁶ I nem aakiti naa in babo muaat raap balet, ma i tapunuk baa muaat walangoroi naa i malaapaang. ²⁷ A lingtatuna ut baa i malaapaang, marawaai in maat. Iaku God i maari, ma wakir i maari Epaaprotito ku, i maari iaau utkaai, kupi koku ta tapunuk balet in lo iaau. ²⁸ Io, mi iaau nem aakiti naa ang tula wai karom muaat, kupi muaat a gaaia baa muaat a webabo balet, ma pang nuknuk ma. ²⁹ Muaat a gaaia paai u ra iaa ra Tadaaru ma ra ngaala na gaaia, ma muaat a urur karom a mangaana taara lenmaa, ³⁰ kabina maa pa i nuk paa anuna lalaaun, pate. I taar taai u ra pinapaam anun Kaarisito, ma marawaai ut baa in ung wa nuna lalaaun uni. I paami lenmaa kupi in waraaut iaau, maa muaat ut

* **2:17:** Baa di tun a wewagua kupi a wetabaar karom God, raa kum pakaan di labo kaai a waain nate uni kupi din wetabaar kaai mai.

pa muaat pet laar paai.

3

Daat baa daat nurnur un Kaarisito daat a kum tena takado mulu

¹ A kum tateng liklik, a tin-tinip na pirpir mi iaau timui karom muaat: Muaat a gaaia u ra Tadaaru. Iaau gaaia baa ang timu balet a kum utnaa baa iaau aa timu taai mun karom muaat, kupi in waraaut muaat.

² Muaat a baboura muaat ko ra kum karangaap na paap, a taara baa diat paampaam aakaina, ma diat poko aakaka a panpani ra taara, ma diat wer diat naa baa pa di poko kikel diat pa diat a lo a warwalaan.* ³ Daat baa daat lotu karom God u ra dekdek i ra Niono, daat ku maa a taara mulu anun God, welaar ma di aa poko kikel ta daat. Pa daat nurnur u ra dekdek i ra taara, pate. Daat gaaia ku u ra pinapaam baa Kaarisito Iesu ia paam taai un daat. ⁴ Baa gun a dekdek i ra taara i walaan daat, io iaau ut ang pet laar paai kupi ang nurnur uni. A kum utnaa baa diat nurnur uni iaau koina aakit kon diat uni. ⁵ Iaau a te Iudaia, ko ra wuna taara Beniaamin. Iaau a te Ebraaio ma iaau murmur anundiat kum mangamangaan. Baa ia 8 na bung baat iaau, io, di poko kikel iaau. Iaau a Parisaio ma iaau laana murmur dekdek a kum Naagagon anun Moses. ⁶ Iaau ongor dekdek kupi ang

murmur kado paa a pina-paam anun God, ma u ra nung pinapaam maa iaau baanaakaka a kum tena nurnur un Kaarisito. Baa gun te in takado kabina baa i murmur raap a kum Naagagon, io, pa ta wetakun in lo iaau.

⁷ Iaku a kum utnaa raap mi baa namuga i ngaatngaat karom iaau, mi a utnaa baa maku karom iaau, kabina un Kaarisito. ⁸ Maia, a kum utnaa raap mi diat a kum utnaa baa maku karom iaau, pa iaau nurnur ma un diat. Raa utnaa ku i ngaatngaat aakit, kupi ang nunura Kaarisito Iesu anung Tadaaru. A kum utnaa raap mi diat aa raap kon iaau, kabina un Kaarisito Iesu. Diat welaar maku ma ra kurkur karom iaau, kupi ang lo paa maku Kaarisito u ra nung lalaaun, ⁹ ma ang ki karomi. Ma wakir iaau a tena takado kabina iaau murmur a kum Naagagon, pate, kabina ku baa iaau nurnur un Kaarisito. A lingtatuna God i waatung daat a kum tena takado kabina daat nurnur un Kaarisito. ¹⁰ Iaau nemi naa ang nunura Kaarisito ma ra dekdek i ra nuna tinur balet ko ra minaat, ma iaau nemi naa ang tur ungaai mai u ra nuna kum ngunungut, ma ang welaar ut mai u ra nuna minaat. ¹¹ Baa lenmaa, iaau nurnur baa iaau kaai ang tur balet ko ra minaat.

A welwelulu kupi a tin-tinipina

* 3:2: A poko kikel a wakilang di paami kupi in waiiai naa a muaana ia raa kon diat a taara anun God baa diat murmur a kum Naagagon.

12 Wakir iaau nuki naa iaau aa paam akoto a kum utnaa raap maa. Ma pa iaau takado aakit utbaai kaai. Iaku iaau ongor utbaai kup a utnaa baa Kaarisito Iesu i kale pa iaau kupi. 13 A kum tateng liklik, pa iaau nuki naa iaau aa lo paai. Iaku raa utnaa ku iaau paami, pa iaau nuk paa balet ma a kum utnaa taanga namuga, iaau ongor maku kup a kum utnaa baa kuraa namuga taang. 14 Iaau welulu unamuga kup a tintinipina, kupi ang uwia paa a welwelulu ma ang lo paa a wedok, a wewataai anun God karom iaau un Kaarisito Iesu kup a lalaaun inaanga u ra maawa.

15 Io, i koina baa daat, baa daat tur dekdek, a nuknukindaat in lenmaa. Iaku baa a nuknukimuaat in raangaana un ta utnaa, io, God ut in wakaapai karom muaat. 16 Io, daat a murmur a lingtatuna na wawer baa daat aa lo paai, ma raa ia maa i ngaatngaat.

17 A kum tateng liklik, muaat a murmur anung kum mangamangaan. Miaat aa paam taa a walawalar karom muaat, io i koina baa muaat a babo murmur diat baa diat murmuri. 18 Maa mongoro na pakaan iaau aa wapua muaat naa, mongoro diat lalaaun welaar ma ra kum ebaar anu ra bolo anun Kaarisito, ma mi iaau luan baa iaau piri balet taa muaat. 19 Diat waan maku kup a winirua, a nemnem i ra panindiat ia anundiat god.

Diat wamaan ma ra kum mangamangaan baa din wawirwir uni. A nuknukindaat i ki ku u ra kum utnaa taanga min napia. 20 Iaku daat, daat a taara taanginaanga u ra maawa. Ma daat kiki walaang ma ra ngaala na nemnem kup a Tena Walaan baa in waan pari taanginaanga nate, a Tadaaru Iesu Kaarisito. 21 In puku paa a panindaat baa pa i dekdek kupi in welaar ma ra baarabaara na panina. In pukui ma ra dekdekina, baa i papaam mai kupi in ung taa a kum utnaa raap natudaangi ra nuna naagagon.

4

1 Io, a kum tateng liklik, muaat a tur dekdek u ra Tadaaru lenutmaa iaau aa wapua ta muaat uni. Iaau maari muaat ma iaau nem aakiti kupi ang babo muaat, maa muaat anung gaia ma muaat welaar ma ra wedok u ra nung pinapaam.

A kum piri baa in wadekdek a taara na nurnur

2 Iaau aaring mur Ewodia ma Sintike kupi in raa ku a nuknukimur, maa mur anu ra Tadaaru. 3 Ma ui kaai raa dowot na tena pinapaam ungaai ma iaau, iaau aaring ui kupi un waraaut a ru tabuan mi, maa diaar papaam dekdek ungaai ma iaau kup a Koina Wewapua in waan werweraan. Miaat papaam ungaai ma Kelemen, ma raa taara kaai baa a kum iaandiat ia ki u ra buk na lalaaun.

4 Muaat a laana gaايا u ra Tadaaru a bungbung raap. Ma ang piri balet naa, muaat a gaايا. 5 Muaat a waiaa anumuaat wowowon na mangamangaan karom a taara raap kupi diat a baboi. Marawaai ma a Tadaaru in waan paat. 6 Koku muaat nuknuk kup ta utnaa. U ra kum utnaa raap, muaat a aaraaring ma ra niaaring na waatung wakaak karom God. Ma muaat a wapuai u ra numuaat kum nemnem. 7 Ma a maalmaal anun God baa i ngaala aakit ko ra manaana raap anu ra taara, in baboura a balaamuaat ma ra nuknukimuaat, kabina muaat anun Kaarisito Iesu.

8 A kum tateng liklik, a tintinip na pirpir mi iaau timui karom muaat: A nuknukimuaat in ki u ra kum utnaa bi: a kum utnaa baa diat lingtatuna, a kum utnaa baa di urur un diat, a kum utnaa baa diat takado, a kum utnaa baa diat gomgom, a kum utnaa baa diat babo wakwakaak ma ra kum utnaa baa a taara diat pir akoina pa diat. Baa ta utnaa i koina aakit, ma baa ta utnaa diat pir walaawa paai, a nuknukimuaat in ki uni. 9 A kum utnaa baa muaat aa wer paai kon iaau, ma muaat aa lo paai ma muaat aa walangoro taai kon iaau, ma muaat aa babo taai un iaau, muaat a wapapaam diat. Ma God na maalmaal in ki karom muaat.

Paaulo i gaايا u ra wetabaar anu ra taara na nurnur irong Pilipoi

10 Iaau gaايا aakit u ra Tadaaru, kabina maa ia ngaala na iwan baa pa muaat waraaut iaau, iaku mi muaat waraaut iaau balet. A lingtatuna, pa muaat dumaana iaau, iaku pa ta aakapi kupi muaat a waraaut iaau. 11 Pa iaau piri lenmi kabina maa iaau iba, pate. Maa iaau aa wawer paa kupi a nuknuking in ngo u ra kum mangaana kini baa in baraata iaau. 12 Iaau nunura a kini na niba, ma iaau nunura kaai a kini na tadaaru. Iaau aa wawer paa kupi a nuknuking in ngo u ra kum mangaana kini baa in baraata iaau: baa ang maaur, baa ang molo, baa ang paam akoto mongoro na utnaa, ma baa ang iba. 13 Iaau pet laar paa a kum utnaa raap kabina un Kaarisito baa i wadekdek iaau.

14 Iaku i koina baa muaat tur ungaai ma iaau u ra kum mawaat baa iaau baraatai. 15 Ma muaat a taara Pilipoi, muaat nuk paai baa iaau warawaai ma ra Koina Wewapua irong u ra papaar Maakedonia ma muaat nukpuku. Ma baa iaau waan taangirong Maakedonia, pa ta taara na nurnur diat tur ungaai ma iaau ma diat waraaut iaau ma ta wetabaar, pate, muaat ot ku. 16 Ma baa iaau ki irong Tesalonika, wakir muaat tabaara iaau raa pakaan ku, mongoro na pakaan ut muaat tabaara iaau baa iaau iba. 17 Wakir anumuaat wetabaar maa iaau ngaraa

kupi. Iaau nemi ku naa muaat a wa mongmongoro, kupi muaat a koina uni.
¹⁸ Iaau aa lo paa a kum utnaa raap ma i ngaala aakit, i ngaala taa ra nung niba. Pa iaau iba ma kup ta utnaa, maa a kum utnaa baa muaat taar wai, iaau aa lo paai kon Epaaprotito. I welaar ma ra wetabaar karom God baa i aangawian wakwakaak, ma God i gaايا uni ma i nem aakiti. ¹⁹ Anung God in banoto a kum utnaa baa muaat iba kupi, ko ra nuna kum kokoina wuwuwung baa anundaat, kabina un Kaarisito Iesu. ²⁰ Daat a wangaala paa anundaat God a Tamaandaat, pa in raap ma pa in raap. Aamen.

A kum pirpir na maarmaari

²¹ Muaat a taar anung maarmaari karom a taara raap anun Kaarisito Iesu. A kum tateng liklik u ra nurnur baa diat ki ungaai ma iaau diat taar anundiat maarmaari karom muaat. ²² A kum taara anun God diat raap diat taar anundiat maarmaari karom muaat, ma a taara anun God baa diat ki u ra ruma anu ra Kaaisaar, diat kaai diat taar anundiat maarmaari karom muaat.

²³ A maarmaari anu ra Tadaaru Iesu Kaarisito in ki u ra niomuaat. Aamen.

A Buk anun Paaulo karom a taara Kolose A pirpir kaapa muga

Baa Paaulo i ki u ra karabus irong Rom, i timu waat na buk: Raa karom a taara Epeso, raa karom a taara Pilipoi, raa karom a taara Kolose ma raa kaai karom Pilemon.

A buk mi i timui karom a taara Kolose. I taari karom Tikiko ma Onesimo ma diaar waan mai urong Kolose.

Baa Paaulo i ki irong Epeso i tula wa raa tena pinapaam a iaana Epapraas urong Kolose kupi in warawaai karom diat (babu Kol 1:7), ma karom a taara u ra ru taamaan kaai, Laudisia ma Ieraapolis (babu Kol 4:13). Paaulo pa i waan urong Kolose, iaku i walangoroi naa diat aa nukpuku ma i laana aaraaring un diat.

Paaulo i timu a buk mi kabina baa Epapraas i waan talili karomi ma i wapuui u ra kum warwaruga na tena wawer. Paaulo pa i nemi naa a kum warwaruga na tena wawer diat a baanaakaka a nurnur anu ra taara Kolose. A kum tena warwaruga mi diat piri naa a taara diat a lotu karom a kum dekdek na nion ma karom a kum aangelo, ma diat piri naa Iesu wakir a Natun God, i welaar ku ma ra kum aangelo. Diat nemi kaai naa a taara diat a murmur a kum Naagagon anun Moses ma din

poko kikil diat. U ra buk mi Paaulo i wer diat naa Iesu ma God diaar raa ku, anundiaar minamaar, anundiaar nemnem, anundiaar mangamangaan i welaar ku. Ma un Iesu Kaarisito, God i waki a rakrakaan buaal, ma ia in lori ra kum tena nurnur. Un Iesu ku daat a lalaaun takum.

A winawaan i ra buk Kolose:

A turturpaai ra buk mi (1:1-2)

Paaulo i aaraaring un diat (1:3-14)

Kaarisito i ngaala aakit (1:15-23)

Paaulo i papaam dekdek (1:24-2:5)

Diat a murmur a matakina lalaaun un Kaarisito (2:6-3:17)

A wawer u ra koina mangamangaan baa daat a paami wetweta-lai karom daat (3:18-4:1)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom diat (4:2-18)

¹ Iaau Paaulo, aapostolo anun Kaarisito Iesu u ra nemnem anun God. Mir ma Timoti a teindaat u ra nurnur, mir timtimu ² karom muaat, a taara anun God baa muaat ki matira Kolose, baa muaat a kum tateimir u ra numuaat kinkini ungaai ma Kaarisito, ma muaat dowot u ra numuaat nurnur. A maarmaari ma ra maalmaal kon God Tamaandaat in ki karom muaat.

Paaulo ma Timoti diaar aaraaring u ra taara Kolose

³ Baa mir aaraaring, mir laana waatung wakaak

karom God, a Tamaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito un muaat, ⁴ kabina maa mir aa walangoroi naa muaat aa nurnur un Kaarisito Iesu, ma muaat maari a taara raap anun God. ⁵ Anumuaat nurnur ma ra maarmaari mi i kabina paa u ra numuaat kini walaang ma ra nurnur kup a utnaa baa God i babourai kup muaat inaanga u ra maawa. A utnaa maa, muaat aa walangoro taa a pirpir uni u ra lingtatuna na pirpir, ia a Koina Wewapua ⁶ baa i waan paat karom muaat. A Koina Wewapua maa i tawa ma i wa u ra rakrakaan buaal, welaar ma ia wa naliwan taa muaat, turpaai u ra bung baa muaat walangoroi ma muaat nunura mulu a maarmaari anun God u ra numuaat lalaaun. ⁷ Epapraas ia wer ta muaat uni. Ia a koina tena pinapaam ungaai ma miaat, baa miaat nem aakiti, ma a dowot na tena pinapaam anun Kaarisito baa i tur wakilang miaat. ⁸ Ia wapua ta mir u ra numuaat maarmaari, baa a Takado na Nion i tabaara muaat mai.

⁹ Bi ia kabina baa pa mir ngo ma ra niaaring un muaat, turpaai u ra bung baa mir walangoro a wewapua un muaat. Mir aaring God kupi in waiaa ta muaat u ra nuna nemnem, ma in wateng muaat ma ra manaana ma ra koina ninunuk raap, baa a Niono i tabaara muaat mai. ¹⁰ Mir aaraaring lenmi kupi anumuaat lalaaun in welaar ma ra mangamangaan anu

ra Tadaaru, ma muaat a laana paam a kum utnaa baa in gaaia uni. Io, lenmaa anumuaat lalaaun in wa a waimuaat u ra kum koina pinapaam raap baa muaat a paami, ma muaat a tawa kaai kupi muaat a nunura mulu God.

¹¹ Ma God in wadekdek muaat ma ra ngaala na dekdekina, kupi muaat a ki wowowon ma muaat a tur dekdek u ra kum mawaat raap baa muaat kariaanai. Ma muaat a gaaia ¹² ma muaat a waatung wakaak karom Tamaandaat, baa i puku pa muaat, kupi muaat a takado kupi muaat a kale a kum utnaa ungaai ma ra nuna taara. A kum utnaa baa ia weweliman taai karom diat, baa diat ki u ra kaapa. ¹³ Maa ia walaan pa daat ko ra dekdek i ra baboto, ma i ben aruk pa daat u ra mataanitu anun Natuna baa i nem aakiti, ¹⁴ ia baa i kul walaangalaanga pa daat ma i una wa anundaat kum aakaina mangamangaan.

A kini na ngaala anun Kaarisito

¹⁵ Pa daat babo taa God, iaku maa Kaarisito ia a malalarin God. Ia a mugaana Natun God ma i ngaala aakit taa ra kum utnaa na wawaki raap. ¹⁶ Maa God i waki a kum utnaa raap u ra dekdekin Kaarisito: a kum utnaa inaanga u ra maawa ma ra kum utnaa min napia, a kum utnaa baa di babo diat ma ra kum utnaa baa pa di babo diat, lenbi, a kum dekdek na aangelo, a kum nion baa diat kiki

na ngaala, a kum nion baa diat mukmuga ma ra kum nion baa diat paam akoto a naagagon. Un Kaarisito, God i waki a kum utnaa raap ma i waki diat kupi diat a urur karom Kaarisito. ¹⁷ Baa God pa i waki utbaai a kum utnaa raap, Kaarisito ia lalaaun, ma i paam akoto a kum utnaa raap kupi diat a papaam ungaai wakaak. ¹⁸ Ia ut in lori ra taara na nurnur, ma diat maa a panina. Ia ut a turpaaina, ma a mugaana baa i tur balet ko ra minaat, kupi ia ut in ngaala aakit taa ra kum utnaa raap. ¹⁹ Maa God i nemi naa anuna lalaaun raap in ki un Natuna. ²⁰ Ma i nemi naa a kum utnaa raap diat a waan talili balet karomi ma diat a ki na wemaraam, a kum utnaa min napia ma ra kum utnaa inaanga u ra maawa. I paam ot paa anuna nemnem maa un Natuna, baa i maat u ra bolo ma a gaapina i paam a maalmaal.

²¹ Namuga muaat ki weraan ma God, ma muaat anuna kum ebaar, kabina u ra kum aakaina mangamangaan muaat paami ma muaat nuki. ²² Iaku mi, God ia aal pa muaat karomi kupi muaat tepaana balet. I paam a pinapaam mi ma ra panin Kaarisito baa i maat, ma i ben paat pa muaat namataan God, ma muaat anuna gomgom na taara baa pa ta niraara i ki un muaat, ma pa ta wetakun in lo muaat. ²³ God in paam a utnaa mi baa muaat a

ongor ma ra nurnur, ma muaat a tur dekdek uni. Ma koku muaat waan ingen ko ra kini walaang ma ra nurnur kup a kum utnaa baa God in paami, baa muaat aa walangoro taai u ra Koina Wewapua. A Koina Wewapua maa, di aa wewapua taau mai karom a taara raap u ra rakrakaan buaal. Ma iaau, Paaulo, iaau a tultul u ra Koina Wewapua maa.

Paaulo i papaam dekdek kup a taara na nurnur

²⁴ Mi iaau gaaia u ra kum mawaat baa iaau kariaanai un muaat. Ma iaau gaaia ku kupi ang kariaana mawaat kupi ang waraaut a taara na nurnur, diat baa a panin Kaarisito. Kaarisito i kariaana mawaat kupi in waraaut diat, ma ra kum mawaat maa pa i raap utbaai. Ma u ra kum mawaat baa iaau kariaanai u ra paning iaau paam ot paa a kum mawaat anun Kaarisito. ²⁵ God i ung ta iaau kupi iaau a tultul anu ra taara na nurnur. I taar taa a pinapaam mi taang kupi ang warawaai ma ra nuna kum pirpir raap, kupi muaat a koina uni. ²⁶ A pirpir mi ia a utnaa na pidik, baa i ki na pidik taanga namnamuga utbaai ko ra kum taau taara taanga namuga, iaku mi God ia pir apuaana wai karom anuna taara. ²⁷ God i wapuaanai kupi muaat a taara baa wakir a taara Iudaia, muaat kaai muaat a nunura a

utnaa na pidik mi baa i ngaatngaat ma i wakwakaak. A utnaa na pidik mi bari ia: Kaarisito ut i ki u ra numuaat lalaaun, io lenmaa, muaat ki walaang ma ra nurnur kup a minamaar anun God baa muaat a lo paai.

²⁸ Io lenmaa, miaat warawaai un Kaarisito karom a taara raap. Miaat watumaarang diat ma miaat wer diat ma ra manaana raap, kupi diat a takado aakit, kabina maa diat ki un Kaarisito, ma miaat a ben pa diat raap karom God. ²⁹ Iaau papaam dekdek kupi a utnaa mi in waan paat lingtatuna. Maia, iaau ongor ma ra ngaala na dekdekin Kaarisito, baa i papaam u ra nung lalaaun.

2

¹ Iaau nemi naa muaat a nunurai naa iaau papaam dekdek aakit kup muaat ma kup a taara Laudisia, ma kup diat raap kaai baa pa miaat webaraat paa utbaai. ² Iaau paami lenmaa kupi in wadekdek anundiat lalaaun, ma diat a ki na maarmaari ungaai, kupi diat a tadaaru ma ra ngaala na manaana na nion, ma pain diat a aalawur nuknuk. Io lenmaa, diat a nunura a utnaa na pidik anun God, ia maa Kaarisito ut. ³ A manaana raap ma ra koina ninunuk raap diat we-laar ma ra kum ngaatngaat na utnaa na tadaaru, ma diat ki na pidik un Kaarisito.

⁴ Iaau piri lenmi karom muaat, kupi koku te i waruga

pa muaat ma ta namnamian na pirpir. ⁵ A lingtatuna, iaau ki ingen kon muaat u ra paning, iaku u ra niong iaau ki ungaai ut ma muaat, ma iaau gaai baa iaau baboi naa muaat naagagon kado anumuaat lalaaun ma muaat tur dekdek u ra numuaat nurnur un Kaarisito.

Koku daat murmur a kum naagagon anu ra taara, daat a murmur a koina lalaaun anun Kaarisito

⁶ Muaat aa lo paa Kaarisito Iesu kupi in Tadaaru u ra numuaat lalaaun, io, i koina baa muaat a lalaaun ungaai mai. ⁷ Anumuaat lalaaun in aakaar un Iesu kupi in tawa, ma muaat a papagaa nate uni. Muaat a tur dekdek u ra nurnur welaar ma di aa wer ta muaat uni, ma koku muaat ngo ma ra waatung wakaak karom God.

⁸ Muaat a baboura muaat, kupi koku te in wakarabus muaat ma ra manaana anu ra taara ku, a kum wawer biala ku, baa a warwaruga ku. A manaana maa i waan paat ku ko ra kum taptabundiat taanga namuga ma ko ra kum aakaina nion ko ra rakrakaan buaal, ma wakir kon Kaarisito.

⁹ Maa a lalaaun raap anun God i ki raap ut un Kaarisito baa i waan paat a muaana. ¹⁰ Ma u ra numuaat lalaaun un Kaarisito, muaat kaai muaat teng ma ra lalaaun raap maa. Ia ut i dekdek taa ra kum mukmuga na nion raap ma ra kum nion baa diat paam akoto a naagagon. ¹¹ U ra numuaat lalaaun un Kaarisito, i poko kikel muaat,

iaku wakir a mangaana poko kikir a taara diat paami ma ra limaandiat, pate. A poko kikir baa Kaarisito i paami i lenbi, ia rakaana wa aakaina nemnem i ra panimuaat. ¹² Baa di baapitaaiso muaat, di punang muaat ungaai ma Kaarisito. Ma muaat lalaun balet ungaai mai, kabina muaat nurnur u ra dekdekin God, ia baa i walaun paa balet Kaarisito ko ra minaata.

¹³ Namuga a niomuaat i maat, kabina muaat paam a kum aakaina mangamangaan, ma wakir di rakaan wa aakaina nemnem i ra panimuaat. Iaku mi, God ia walaun pa muaat ungaai ma Kaarisito. Ia una wa anundaat kum aakaina mangamangaan raap. ¹⁴ Daat laana wabulbul u ra kum Naagagon anun Moses, io a wetakun i ki karom daat. Iaku God i una wa a wetakun maa. I lo wai, ma i aak waat taai nate u ra bolo. ¹⁵ God ia rakaan wa a dekdek i ra kum mukmuga na nion ma ra kum nion baa diat paam akoto a naagagon. Ma u ra bolo i baana wawirwir diat, baa i waiwai karom a taara raap naa ia uwia raap pa diat.

¹⁶ Io, koku muaat maadek taa te kupi in takuna muaat naa pa muaat paam ot paa a kum naagagon u ra aawa maa muaat a aani ma muaat a inimi, baa u ra kum ngaala na bung na lotu, baa u ra lotu u ra kalaang baa i waan paat kabin, baa u ra Bung Saabaat. ¹⁷ A kum naagagon

mi diat welaar ku ma ra malalar i ra utnaa baa in waan paat namur ma mi ia waan paat. A utnaa mulu, ia Kaarisito. ¹⁸ Baa te i warwaruga naa i wakinalik paai u ra nuna mangaana lotu, ma i lotu karom a kum aangelo, ma i laana pipir u ra kum binabo baa i baboi, koku muaat maadek taai kupi in takuna muaat. Maa a mangaana muaana maa i aamaamaan ngaala ma ra nuknukina, baa i teng utbaai ma ra kum aakaina nemnem i ra panina. ¹⁹ Diaar aa takunu weraan ma Kaarisito, ia baa ina lori ra taara na nurnur. Kaarisito ia ina lor, ma daat a panpanina. I wadekdek a kum pakpakaana panina kupi diat a waraaut wetwetalaai diat ma diat a ki ungaai, welaar ma ra kum kakanaawa baa diat kakanaawa ungaai. Io, a kudulaana panina i tawa, welaar ma God i nemi.

²⁰ Baa muaat aa maat ungaai ma Kaarisito, ma muaat aa laangalaanga ko ra kum wawer baa ku ko ra rakrakaan buaal, aawa kabina baa muaat lalaun balet ku welaar ma muaat taanga main u ra rakrakaan buaal? Aawa kabina baa muaat murmur a kum naagagon lenbi: ²¹ "Koku muaat paami! Koku muaat aani! Koku muaat tuk taai!"? ²² A kum naagagon mi i pipir u ra kum utnaa baa daat papaam paa mai, ma namur pa diat gaa ma un ta utnaa, maa a kum naagagon mi ma ra kum wawer mi diat waan paat ku ko ra

taara. ²³ A lingtatuna, a kum naagagon mi a taara diat nuki naa in wadekdek diat u ra nundiat lotu, ma kupi diat a wakinalik pa diat, ma kupi diat a naagagon baat a panindiat, iaku pa i waraaut diat. A kum naagagon mi diat babo welaar ma diat waan paat ko ra koina manaana, iaku pa diat pet laar paai kupi diat a naagagon baat aakaina nemnem i ra panindaat.

3

A matakina lalaaun un Kaarisito

¹ God ia watur ungaai pa muaat ma Kaarisito ko ra minaat, io, i koina baa muaat a nemnem kup a kum utnaa inaanga u ra maawa, baa Kaarisito i ki iaai u ra papaara ot na limaan God. ² I koina baa a nuknukimuaat in ki u ra kum utnaa inaanga u ra maawa, ma koku i ki u ra kum utnaa taanga min napia. ³ Maa muaat aa maat ko ra mangaana lalaaun ko ra rakrakaan buaal, ma mi anumuaat lalaaun i ki na pidik ungaai ma Kaarisito, naruma un God. ⁴ Kaarisito ia maa anumuaat lalaaun. Ma baa in waan paat muaat kaai muaat a ki ungaai mai u ra nuna minamaar.

⁵ Io, muaat a doko wa a kum aakaina mangamangaan taanga min napia baa i ki u ra numuaat lalaaun. A kum utnaa maa bari diat: a kum paamuk na mangamangaan, a kum dur na mangamangaan, aakaina nemnem, a nemnem kup

a kum aakaina mangamangaan ma ra nemnem kup mongoro na utnaa na wuwuwung. Maa a nemnem kup mongoro na utnaa na wuwuwung, ia maa a nilotu karom a kum warwaruga na god. ⁶ A kaankaan anun God in waan paat karom a taara baa diat paam a kum mangamangaan mi, maa pa diat taraam karomi.

⁷ Namuga muaat kaai muaat murmur a kum mangamangaan bi, baa muaat lalaaun utbaai uni. ⁸ Iaku mi, muaat a ngo ko ra kum mangamangaan raap lenbi: a kaankaan, a wengangaar, a pirpir aakaka, a weninaan ma ra kum aakaina mangamangaan kaai. ⁹ Koku muaat waruga wetwetalaai muaat, maa muaat aa rakaan wa a kum aakaina mangamangaan baa namuga muaat laana paami, ¹⁰ ma muaat aa mong paa ma ra matakina lalaaun. A matakina lalaaun mi, God ut i taar taai taa muaat ma i laana wamatakinai, kupi muaat a welaar ma ra malalarina, ma kupi muaat a nunura mulu God. ¹¹ Io lenmaa, daat raap daat welaar maku: a taara Iudaia, a taara Grik ma ra taara kon woi na mangaana wuna taara kaai, diat baa di aa poko kikil ta diat ma diat baa pa di poko kikil diat, a kum wilawilaau ma ra taara kaai baa pa diat wilawilaau. Kaarisito ut i ngaala aakit, ma i ki un daat raap.

A maarmaari wetwetalaai

¹² Muaat a gomgom na taara anun God, baa i maari muaat, ma i pilak pa muaat. Io, i koina kupi muaat a mong ma ra kum mangamangaan bi: muaat a waraaut a taara, muaat a paam a koina karom diat, muaat a wakinalik pa muaat, muaat a ki na maalmaal ma muaat a waiaa a wowowon na mangamangaan. ¹³ Baa te kon muaat i paam taa ta aakaina karom muaat, koku muaat baalui, iaku muaat a dumaana wa anuna aakaina mangamangaan, welaar ma ra Tadaaru ia dumaana wa anumuaat kum aakaina mangamangaan. ¹⁴ Nate u ra kum mangamangaan raap mi, i koina baa muaat a maari wetwetalaai muaat. A maarmaari i aal ungaai a kum mangamangaan raap mi, kupi diat a papaam ungaai wakaak.

¹⁵ I koina baa a maalmaal baa Kaarisito i tabaara muaat mai in muga muaat u ra numuaat lalaaun. Maa muaat a kum pakpakaana ko ra panin Kaarisito, ma God i wataa pa muaat kupi muaat a ki ungaai ma ra maalmaal. I koina baa muaat a laana waatung wakaak karom God. ¹⁶ I koina baa a pirpir anun Kaarisito in ki okot ma in teng u ra balaamuaat. Ma muaat a wer wetwetalaai muaat mai, ma muaat a wadekdek wetwetalaai muaat kaai mai, ungaai ma ra manaana raap. Ma muaat a kelekele kaai mai baa muaat kele a Kum Kelekele anun Dewid, ma ra kum kelekele na lotu, ma ra

kum kelekele baa a Takado na Nion i tabaara muaat mai. Ma muaat a kelekele ma ra waatung wakaak karom God u ra balaamuaat. ¹⁷ U ra kum utnaa raap baa muaat paami ma muaat piri, muaat a paami ut u ra iaa ra Tadaaru Iesu, ma muaat a waatung wakaak karom God Tamaandaat, kabina u ra pinapaam baa Kaarisito i paami un muaat.

A wawer karom a kapk-aba tamaana
(Ep 5:22-6:4)

¹⁸ Muaat a kum tinaulaa na tabuan, i koina kupi muaat a tartaraam karom anumuaat kum muaana, maa a mangamangaan maa i takado kup muaat baa anumuaat lalaaun i ki u ra Tadaaru.

¹⁹ Muaat kaai, a kum tinaulaa na muaana, i koina kupi muaat a maari anumuaat kum tabuan, ma muaat a waiaa a wowowon na mangamangaan karom diat.

²⁰ Muaat a kum naat liklik, muaat a laana taraam karom a kum tamtamaamuaat ma ra kum nanaamuaat u ra kum utnaa raap, maa a Tadaaru in gaai baa muaat a laana paami lenmaa.

²¹ Muaat a kum tamtamaa ra kum naat, koku muaat pet angaanga a kum natnatu-muaat, kaduk pa diat a paam ma ta koina pinapaam.

A wawer karom a kum wilawilaau ma ra nundiat kum mukmuga
(Ep 6:5-9)

²² Baa ui a wilawilaau, un taraam karom anum mukmuga taanga min napia u ra kum pinapaam raap. Koku u papaam wakaak ku baa i babo ui, kupi un wagaaii taai ku. Un papaam wakaak karomi ma ra lingtatuna u ra in balaam, kabina maa u urur karom a Tadaaru. ²³ U ra kum pinapaam raap baa u paami, un taar araap taa anum lalaaun uni. Baa u papaam karom anum mukmuga, un papaam welaar ma u papaam ut karom a Tadaaru. ²⁴ Maa anum mukmuga mulu ia maa a Tadaaru Kaarisito, ma ia ut maa in dok ui. A wedok maa, ia a koina kini baa un kalei namur. ²⁵ Te baa i paam aakaina in lo a naagagon na binabaalu u ra aakaina baa ia paam taai, maa a naagagon anu ra Tadaaru i welaar raap ku karom a taara raap.

4

¹ Muaat a kum mukmuga, muaat a paam a takado na mangamangaan karom anumuaat kum wilawilaau, ma anumuaat mangamangaan kaai in welaar raap ku karom diat, kabina maa muaat nunurai naa muaat kaai, anumuaat mukmuga ia a Tadaaru, baa i ki inaanga u ra maawa.

Daat a wewapua un Kaarisito

² Muaat a ongor ma ra niaaring. Muaat a ki na waninaar, ma muaat a waatung wakaak karom God. ³ Baa muaat aaraaring,

muaat a aaraaring kaai un miaat, kupi God in paapa aara aakapi kupi miaat a wapuaana a pirpir na pidik un Kaarisito, baa namuga i wawalipa. Kuri iaau ki u ra karabus, kabina maa iaau wewapua uni. ⁴ Muaat a aaraaring baa ang wewapua kaapa wakaak uni, kupi ang paam ot paa anung pinapaam.

⁵ Muaat a papaam ma ra manaana karom a taara baa pa diat nurnur, ma u ra kum pakpakaana bung raap baa i laangalaanga kupi muaat a wewapua karom diat, io muaat a paami. ⁶ Baa muaat a pirpir karom a taara, anumuaat pirpir in koina, ma in wagaaii diat, kupi muaat a taar a takado na binabaalu karom diat raap raaraa.

Paaulo i tula wa Tikiko urong Kolose

⁷ Tikiko in wapua muaat u ra kum utnaa raap un iaau. Ia a teindaat baa miaat nem aakiti, a dowot na tena wewaraaut ma a tul-tul ungaai ma miaat u ra pinapaam anu ra Tadaaru. ⁸ Iaau tula wai karom muaat, kupi in wadekdek muaat baa muaat walangoro a wewapua u ra numiaat lalaaun main. ⁹ Diaar a weur ma Onesimo, a teindaat baa i dowot u ra nuna pinapaam ma daat nem aakiti, ia raa ut kon muaat. Diaar a wapua muaat u ra kum utnaa raap baa i waan paat main naa miaat.

A kum pirpir na maarmaari

¹⁰ Aaristaarko, ia baa i ki ungaai ma iaau u ra karabus, i taar anuna maarmaari karom muaat, diaar ma Maarko a nawaan Baanaabaas. Baa Maarko in waan paat karom muaat, muaat a gaaia paai, welaar ma iaau aa wapua ta muaat u ra nung buk, baa iaau taar muga wai. ¹¹ Ma Iosua, a iaana kaai Iusto, ia kaai i taar anuna maarmaari karom muaat. Ditul mi, ditul a tula te Iudaia baa ditul nurnur, ma ditul ot ku ko ra taara Iudaia ditul papaam ungaai ma iaau kup a mataanitu anun God. Ditul wadekdek iaau.

¹² Epapraas, ia baa raa ut kon muaat, ma a tultul anun Kaarisito Iesu, i taar anuna maarmaari karom muaat. I laana aaraaring dekdek un muaat, kupi muaat a tur dekdek, ma muaat a dekdek u ra numuaat kini na lalaaun un Kaarisito, ma muaat a nunura nakura a nemnem raap anun God. ¹³ Maa iaau ut iaau baboi ma iaau we-wapua lingtatuna uni karom muaat, baa i papaam dekdek kup muaat ma kup diat irong Laudisia ma diat kaai irong Ieraapolis. ¹⁴ Lukaa, a doktaa baa miaat nem aakiti, ma Demaas, diaar taar anundiaar maarmaari karom muaat.

¹⁵ Muaat a taar anung maarmaari karom a kum Tateindaat irong Laudisia, ma karom a tabuan bi, Nimpaa, ma ra taara na

nurnur kaai, baa diat laana lotu ungaai u ra nuna ruma.

¹⁶ Baa muaat aa luk taa a buk mi, namur muaat a taari karom a taara na nurnur irong Laudisia kupi diat bulung diat a luki. Lenkaai maa, a kum Laudisia diat a taar taa a buk baa iaau timui karom diat, karom muaat kupi muaat a luki.

¹⁷ Muaat a wapua Aarkipo lenbi naa, in paam araap wa a pinapaam anu ra Tadaaru baa di aa taar taai taana.

¹⁸ A kinalik na pirpir na maarmaari mi iaau ut, Paaulo, iaau timui ma ra limaang karom muaat. Koku muaat dumaana wa iaau, muaat a nuk pa iaau, baa iaau ki u ra karabus.

A maarmaari anun God in ki karom muaat.

A Mugaana Buk anun Paaulo karom a taara Tesalonika A pirpir kaapa muga

Baa Paaulo i ki irong Korinto i timu a buk mi, a mugaana buk karom a taara na nurnur irong Tesalonika.

Tesalonika a ngaala na taamaan u ra papaar Maakedonia. U ra wetula winawaan anun Paaulo i waan paat irong Tesalonika ma i warawaai karom diat (babo Aap 17:1-14). Raa kum taara baa diat nukpuku, diat ko ra taara Iudaia, iaku mongoro kon diat ko ra kum wuna taara ingen. A kum mukmuga anu ra taara Iudaia irong Tesalonika diat kaankaan baa diat baboi naa raa kum taara kon diat diat nurnur ma karom Iesu, io diat lu wa Paaulo ko ra nundiat taamaan. Ma Paaulo i waan urong Beroia. Namur i tula wa Timoti karom diat, ma Timoti i wapua Paaulo un diat.

U ra buk mi Paaulo i waatung wakaak karom God kabina maa a taara Tesalonika diat tur dekdek u ra nurnur baa diat baraata a kum mawaat, ma diat maari Paaulo. Paaulo i nem na wadekdek anundiat nurnur u ra buk mi, ma i baalu kaai anundiat kum wetiri u ra minaat.

A winawaan i ra 1 Tesalonika:

A turturpaai ra buk mi (1:1)

Paaulo i gaايا un diat (1:2-10)

A pinapaam anun Paaulo irong Tesalonika (2:1-3:13)

A mangaana lalaaun baa i wagaايا God (4:1-12)

A winawaan paat balet anu ra Tadaaru (4:13-5:11)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom diat (5:12-28)

¹ Iaa Paaulo, Saailaas, ma Timoti, mitul timtimu karom muaat a taara na nurnur irong Tesalonika, muaat baa muaat lalaaun un God Tamaandaat ma a Tadaaru Iesu Kaarisito. A maarmaari ma ra maalmaal karom muaat.

A lalaaun ma ra nurnur anu ra taara Tesalonika

² Mitul laana waatung wakaak karom God un muaat raap, ma mitul laana taar ta muaat karom God u ra numitul kum niaaring. ³ Baa mitul aaraaring karom anundaat God a Tamaandaat, mitul nuk paa a kum utnaa baa muaat laana paami i kabina u ra numuaat nurnur, ma mitul nuk paa a kum pinapaam baa muaat paami i kabina u ra numuaat maarmaari, ma mitul nuk paa kaai anumuaat tinur dekdek i kabina u ra numuaat kini walaang ma ra nurnur u ra Tadaaru Iesu Kaarisito.

⁴ A kum tateimitul, muaat baa God i maari muaat, mitul nunurai naa ia pilak pa muaat, ⁵ kabina maa a Koina Wewapua baa mitul wapuaanai karom muaat,

i waan paat ungaai ut ma ra dekdek ma ra Takado na Nion, ma muaat walangoro lelei ma muaat paam akotoi u ra balaamuaat. A Koina Wewapua maa wakir a pirpir ku, pate. Muaat nunura wakaak anumitul mangamangaan, baa mitul lalaaun naliwan naa muaat kupi muaat a koina uni. ⁶ Muaat aa murmur paa a magiraamitul ma ra magiraa ra Tadaaru. A taara diat baanaakaka muaat, iaku muaat paam akoto a pirpir ma ra gaaia, baa a Takado na Nion i taari taa muaat. ⁷ Io, lenmaa, muaat a koina walawalar karom a taara na nurnur raap matira u ra ru papaar maa, Maakedonia ma Aakaia. ⁸ A pirpir anu ra Tadaaru baa muaat wapuaanai ia waan werweraan, welaar ma ra tinaangi i ra garaamut, baa i waan welwelik. Wakir matira ku Maakedonia ma Aakaia, pate. A kum taamtaamaan raap diat aa nunura anumuaat nurnur un God. Lenmaa, aawa balet maa mitul a piri? ⁹ Maa diat ut diat pirpir kaapa u ra numuaat koina mangamangaan baa muaat gaaia pa mitul. Ma diat wewapua kaai un muaat, baa muaat aa tapuku karom God, ma pa muaat lotu ma karom a kum taabataaba. Muaat papaam ma karom God, ia baa a lingtatunaina ma ra lalaaunina. ¹⁰ Ma muaat ki walaang kup Natuna baa in waan pari taanginaanga u ra maawa, ia baa God ia watur

paai balet ko ra minaat. Ia maa Iesu, baa i walaan pa daat ko ra kaankan anun God baa in waan paat.

2

A pinapaam anun Paaulo ditul irong Tesalonika

¹ A kum tateimitul, muaat ut muaat nunurai naa anumitul winawaan paat karom muaat pa i ling biaa ku, i wa ut a waina. ² Muaat nunurai naa namuga taa ra numitul winawaan paat karom muaat, a taara diat baanaakaka mitul ma diat baana wawirwir mitul irong Pilipoi. Iaku u ra wewaraaut anu ra nundaat God, mitul ongor ut baa mitul a wewapua u ra nuna Koina Wewapua karom muaat, ma pa mitul burutaana diat baa diat turbaat adekdek mitul. ³ Baa mitul aaring muaat kupi muaat a nukpuku, wakir anumitul pirpir i raara, wakir kaai mitul pirpir ma ta aakaina ninunuk ma wakir mitul waruga pa muaat. ⁴ Pate mulu! Mitul wewapua ma ra Koina Wewapua, kabina maa God ia walaar ta mitul, ma i nurnur un mitul kupi mitul a paami. Baa mitul wewapua wakir kupi mitul a wagaia a taara mai, pate, kupi God ut in gaaia uni, ia baa i walaar mitul. ⁵ Muaat aa nunurai naa pa mitul wagaia muaat ma ta namnamian na pirpir, ma pa mitul nemnem ino ta maani kon muaat. God i baboi ma i nunura mitul. ⁶ Pa mitul

nemi naa muaat baa te ingen kaai in pir walaawa pa mitul.

7 I takado baa mitul a aaring muaat kup ta wedok, kabina maa mitul a tula aapostolo anun Kaarisito. Iaku pa mitul paami lenmaa. Mitul waiaa a wowowon na magiraamitul naliwan taa muaat, welaar ma ra tabuan baa i baboura a kum natnatuna. ⁸ Mitul maari aakit muaat, io mitul gaaia aakit kupi mitul a wapua muaat u ra Koina Wewapua anun God. Wakir maa ku ia, mitul gaaia kupi mitul a taar anumitul lalaun kaai karom muaat, kabina maa muaat ngaatngaat aakit namataamitul.

⁹ A kum tateimitul, muaat aa nunura anumitul dekdek na pinapaam. Mitul papaam ma ra limaamitul u ra marum ma ra keke, ma mitul maakmaagon u ra kum pinapaam baa mitul paami. Mitul paami lenbi kupi koku mitul taar ta mawaat karom muaat baa muaat a dok mitul, u ra numitul pinapaam na warawaai karom muaat ma ra Koina Wewapua anun God. ¹⁰ Muaat ut, ma God kaai, muaat babo anumitul lalaun baa mitul ki mai naliwan naa muaat, a kum tena nurnur. Anumitul lalaun i gomgom ma i takado, ma pa ta wetakun i lo mitul un ta utnaa. ¹¹ Muaat nunurai naa anumitul mangamangaan karom muaat raap raaraa i welaar ma ra mangamangaan baa raa muaana i paami karom a kum natnatuna. ¹² Lenmaa, mitul wadekdek muaat,

mitul pirpir na wemaraam karom muaat, ma mitul wapua muaat kupi muaat a lalaun ma ra mangaana lalaun baa i wagaia God, ia baa i wataa pa muaat kup anuna mataanitu ma nuna minamaar.

¹³ Raa kabina kaai baa mitul laana waatung wakaak karom God i lenbi: Baa muaat lo akoto paa a pirpir anun God baa muaat walan-goroi kon mitul, muaat gaaia paai. Wakir muaat gaaia paai welaar ma ra pirpir ku anu ra taara, pate, muaat gaaia paai maa a pirpir ut anun God. A pirpir baa kuraa i papaam u ra lalaun anumuaat baa muaat aa nurnur. ¹⁴ A kum tateimitul, muaat welaar ma ra taara na nurnur anun God un Kaarisito Iesu, baa diat ki irong u ra papaar Iudaia. Maa muaat kaai muaat kari-aana kinadik ko ra kum taara u ra numuaat taamaan ut, welaar ma ra taara na nurnur irong Iudaia diat kari-aanai ko ra nundiat taara ut, a taara Iudaia, ¹⁵⁻¹⁶ diat baa diat aak doko a Tadaaru Iesu ma ra kum propet, diat maa diat lu wa mitul kaai. Diat walaari baa diat a turbaat mitul, naa koku mitul warawaai karom a taara baa wakir a taara Iudaia kupi koku God in walaun pa diat. Baa diat paami lenbi God pa i gaaia un diat, ma diat ki na ebaar ma ra taara raap. Ma u ra nundiat mangamangaan maa diat paam un-gungai ku anundiat kum aakaina mangamangaan tuk a kaankan anun God ia

waan paat karom diat.

Ditul nem na babo balet a taara Tesalonika

¹⁷ A kum tateimitul, anundaat kinkini weraan pa i iwan, baa a taara Iudaia diat waki weraana wa mitul kon muaat. Daat ki weraan ku u ra panindaat, iaku u ra nuknukimitul mitul nuk muaat ut. Mitul nem aakiti naa mitul a babo muaat, io, mitul ongor baa mitul a paam ot paai. ¹⁸ Mitul nem aakiti naa mitul a waan talili balet karom muaat. Iaau Paaulo iaau walaari mongoro na pakaan kupi ang waan karom muaat, iaku Saataan i turbaat mitul. ¹⁹ Mitul nem aakiti naa mitul a babo muaat balet, kabina maa mitul nurnur un muaat naa muaat a tur dekdek, ma muaat a kabina u ra numitul gaايا, ma muaat a welaar ma ra kaaeng na niuwia u ra numitul pinapaam u ra bung baa anundaat Tadaaru Iesu in waan paat ma daat a tur namataana. ²⁰ I lingtatuna aakit baa muaat ut anumitul minamaar ma ra numitul gaايا.

3

¹ Io, u ra numitul nginaraa un muaat pa mitul nem na ki liklik ma. Mitul nuki naa i koina baa mir ku ma Saailaas, mir a ki min Aatenaai ma mir a tula wa Timoti. ² Io, mir aa tula wa Timoti a teindaat, ma a tena pinapaam anun God ungaai ma mir, baa mitul laana wewapua ma ra Koina Wewapua un Kaarisito. Mir aa tula wai karom muaat,

kupi in wadekdek muaat, ma in pirpir na wewaraaut karom muaat u ra numuaat nurnur, ³ kupi koku te kon muaat in laklagon a nuknukina kabina u ra kum mawaat baa muaat kariaanai. Maa muaat nunurai ut naa a kum mawaat in manong daat. ⁴ Baa daat ki ungaai utbaai, mitul laana wapua muaat naa din baanaakaka daat. Ma muaat aa nunurai naa a kum mawaat maa ia waan paat. ⁵ Maa ia a kabina baa iaau tula wa Timoti karom muaat. Iaau ngaraa aakit un muaat ma pa iaau nem na ki liklik ma, io, iaau tula wai karom muaat kupi ang manaana u ra numuaat nurnur. Iaau burut, kaduk a Tena Walwalaam ia walaam pa muaat balet, ma kaduk anumitul pinapaam karom muaat in ling biao ku.

Timoti i lo a koina wewapua u ra taara Tesalonika karom Paaulo diaar

⁶ Io, mi Timoti ia waan talili balet kon muaat matira urin kup mir. I lo a koina wewapua aakit un muaat karom mir, u ra numuaat nurnur ma ra numuaat maarmaari. I wapua mir naa muaat laana gaايا baa muaat laana nuk paa balet anundaat kum kinkini ungaai namuga, ma muaat nem aakiti kupi muaat a babo mitul, welaar ma mitul kaai mitul nem aakiti kupi mitul a babo muaat. ⁷ Io, a kum tateimitul, anumuaat nurnur i wadekdek mitul u ra numitul kini naliwan u ra kum mawaat baa mitul kariaanai ma ra kum utnaa

baa i manong mitul. ⁸ Mi anumitul lalaaun i koina aakit, baa muaat tur dekdek u ra Tadaaru. ⁹ Mitul gaaia aakit un muaat namataa ra nundaat God, ma mitul waatung wakaak karomi. Anumitul gaaia i ngaala aakit, io, mitul a waatung wakaak lelawaai, kupi in welaar ma ra numitul ngaala na gaaia? ¹⁰ Mitul taar araap taa numitul lalaaun u ra niaaring un muaat u ra bungbung na marum ma ra keke. Mitul aaraaring kupi mitul a babo muaat balet, ma mitul a wer muaat un ta kum utnaa baa muaat iba utbaai kupi u ra numuaat nurnur.

¹¹ Io, mitul aaraaring naa God ut a Tamaandaat ma nundaat Tadaaru Iesu, in paapa aara numitul aakapi kupi mitul a waan karom muaat. ¹² Ma mitul aaraaring kaai baa a Tadaaru in watawa numuaat maarmaari ma in teng taltalanger naliwan naa muaat ma karom a taara ingen kaai, welaar ma ra numitul maarmaari karom muaat. ¹³ Lenmaa in wadekdek muaat kupi muaat a gomgom, ma pa ta wetakun in lo muaat baa muaat a tur namataan God a Tamaandaat, u ra bung baa anundaat Tadaaru Iesu in waan paat, ungaai ma ra nuna taara raap.

4

A mangaana lalaaun baa in wagaia God

¹ Io, a kum tateimitul, mitul aa wer ta muaat u ra mangaana lalaaun baa muaat a

lalaaun mai kupi in wagaia God. Lenutmaa muaat aa paam akotoi. Ma mi mitul aaring muaat, ma mitul wadekdek muaat u ra iaa ra Tadaaru Iesu, kupi anumuaat lalaaun in tawa ma in tawa dekdek lenmaa. ² Maa muaat aa nunura a kum wawer baa mitul aa wer ta muaat mai. A kum wawer maa diat waan paat ut ko ra Tadaaru Iesu. ³ God i nemi naa anumuaat lalaaun in gomgom namataana. Io lenbi, muaat a waan ingen ko ra kum paamuk na mangamangaan. ⁴ Raaraa kon muaat in ongor kupi in naagagon baat a nemnem i ra panina, kup a mangamangaan na gomgom ma ra urur in ki u ra nuna lalaaun. ⁵ Ma koku muaat murmur a dekdek na nemnem i ra paamuk na mangamangaan, welaar ma diat baa pa diat nunura God. ⁶ Koku ta paa muaat i paam aakaina u ra tabuan anun tenalik u ra nurnur. Baa in paami lenmaa i wakwagu ku tenalik. Mitul aa pir taai ma mitul aa watumaarang ta muaat naa, a Tadaaru in taar a naagagon na binabaalu karom diat baa diat paampaam a kum mangamangaan lenmi. ⁷ Maa God pa i wataa pa daat kup a dur na mangamangaan, i wataa pa daat kupi daat a murmur a gomgom na lalaaun. ⁸ Lenmaa, baa te pa i nem a wawer mi, wakir i wabulbul karom a taara, pate. I wabulbul ut karom God, ia baa i tabaara daat ma ra Niono, a Takado na Nion.

⁹ Pa mitul a timtimu

balet ma karom muaat u ra numuaat maarmaari karom a kum tateimuaat, maa God ia wer ta muaat kupi muaat a maari wetwetalaai muaat. ¹⁰ A lingtatuna ut, muaat maari a kum tateimuaat raap matira u ra papaar Maakedonia raap. Iaku, mitul aaring muaat kupi anumuaat maarmaari in tawa dekdek ut.

¹¹ Muaat a ongor kupi anumuaat lalaaun in lenbi: Muaat a ki na maalmaal, ma koku muaat waruk lorimuaat kup ta utnaa anun te. Muaat a papaam ma ra limaamuaat kup amaamuaat ta utnaa na winangaan baa muaat a lalaaun mai, welaar ma mitul aa pir taai taa muaat. ¹² Baa muaat a paami lenmaa a taara baa pa diat nurnur diat a ru muaat, ma pa muaat a iba kup ta utnaa.

A winawaan paat balet anu ra Tadaaru

¹³ A kum tateimitul, mitul nemi naa muaat a manaana un diat baa diat aa maat, ma koku muaat tapunuk dekdek welaar ma ra taara baa pa diat nurnur u ra tinur balet ko ra minaat. ¹⁴ Daat nurnur naa Iesu i maat, ma i lalaaun balet. Io lenmaa, daat nurnur naa diat baa diat nurnur un Iesu, ma diat aa maat, God in ben ungaai diat ma Iesu, baa in waan talili balet.

¹⁵ A pirpir mi baa mitul a wapua muaat uni, a pirpir ut anu ra Tadaaru. Daat baa daat a lalaaun tuk u ra bung baa a Tadaaru in waan paat balet, pain daat a muga taan diat baa diat aa maat. ¹⁶ Maa a Tadaaru ut in waan pari

taanginaanga u ra maawa, in ingaan raa in wewataai, a mukmuga anu ra kum aangelo in pirpir, in tawuru anun God in taangi, ma diat baa diat aa maat ma ra nurnur un Kaarisito, diat maa diat a tur muga. ¹⁷ Namur daat baa daat lalaaun utbaai, din lo ungaai pa daat ma diat unaanga u ra kum pak-pakaana baakut kupi daat a webaraat ma ra Tadaaru u ra maup. Io, lenmaa, daat a ki takum ungaai ma ra Tadaaru. ¹⁸ Io, muaat a wadekdek muaat wetwetalaai ma ra kum pirpir mi.

5

Daat a ki na waninaar kup a winawaan paat anu ra Tadaaru

¹ Io, a kum tateimitul, pain mitul a timtimu karom muaat u ra pakaana bung ma ra bung baa a Tadaaru in waan paat uni. ² Maa muaat aa nunura wakaaki naa a bung anu ra Tadaaru in waan paat kakaian, welaar ma ra tena walong u ra marum. ³ Baa a taara diat a pirpiri lenbi, "Aai, pa daat kariaana ta mawaat. A koina lalaaun ku mi daat kariaanai," io, a winirua in waan paat kakaian karom diat, welaar ma ra ngunungut baa a tabuan i kariaanai baa marawaai ma in babuta. Pa diat a welulu ino laar paai koni.

⁴ Iaku muaat, a kum tateimitul, wakir muaat ki u ra baboto baa a bung maa in wakaian muaat, welaar ma ra tena walong. ⁵ Maa

muaat raap a kum natnatu ra kaapa ma kum natnatu ra keke. Wakir daat ko ra marum baa ko ra baboto. ⁶Io, koku daat welaar ma raa taara baa diat inep duman. Daat a baboura daat ma daat a naagagon kado anundaat lalaaun. ⁷Maa diat baa diat inep duman, diat laana inep u ra marum, ma diat baa diat inim a palaa na longlong, diat laana longlong u ra marum.

⁸Iaku daat anu ra keke, i koina baa daat a naagagon kado anundaat lalaaun. Daat a wamong daat ma ra nurnur ma ra maarmaari kupi in baboura baat daat, welaar ma ra tena wineium i ung baat a raprabono ma ra pakaana aen. Ma daat a wamong daat kaai ma ra kini walaang ma ra nurnur kup a warwalaan, welaar ma ra tena wineium i ung baat in lorina ma in kaaeng na wineium. ⁹Maa God pa i pilak pa daat kupi daat a kari-aana ngunungut nabalaa ra nuna kaankaan, pate. I pilak pa daat kupi daat a lo a warwalaan u ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito. ¹⁰I maat un daat kupi daat a lalaaun ungaai mai baa in waan pari balet. Daat raap, diat baa diat a lalaaun ut-baai ma diat baa diat aa maat. ¹¹Io, muaat a pirpir na wewaraaut karom muaat wetwetalaai, ma muaat a wadekdek muaat, lenutmaa muaat laana paampaami.

A kum tintinip na wawer

¹²A kum tateimitul, mitul aaring muaat baa muaat a

taar a urur karom diat baa diat papaam dekdek naliwan taa muaat, ma diat baboura muaat u ra aakapi anu ra Tadaaru, ma diat wer muaat. ¹³Muaat a waiaa a ngaala na urur karom diat ma ra maarmaari, kabina u ra nundiat pinapaam. Ma muaat a ki na maalmaal wetwetalaai.

¹⁴A kum tateimitul, mitul aaring muaat naa muaat a watumaarang a kum malawo na taara, muaat a wadekdek diat baa diat laana burut, muaat a waraaut diat baa pa diat dekdek u ra nurnur, ma muaat a waiaa a wowowon na mangamangaan karom a taara raap. ¹⁵Muaat a baboura muaat kupi koku muaat baalu aakaina ma ra aakaina. Muaat a ongor kupi muaat a paam a koina wetwetalaai karom muaat, ma karom a taara ingen kaai.

¹⁶Muaat a laana gaai. ¹⁷Koku muaat ngo ma ra niaaring. ¹⁸Muaat a waatung wakaak karom God u ra aawa raap baa i waan paat karom muaat. Mi ia a nem-nem ut anun God karom muaat, muaat baa muaat anun Kaarisito Iesu.

¹⁹Koku muaat turbaat a pinapaam anu ra Takado na Nion. ²⁰Koku muaat nuk penpen u ra kum pirpir na propet. ²¹Muaat a walaar raap a kum pirpir ma ra kum mangamangaan ma muaat a paam akoto a koina mangamangaan. ²²Ma muaat a waan ingen ko ra kum aakaina raap.

²³ Mitul aaraaring baa God ut, a God na maalmaal in wagomgom paa anumuaat lalaaun, kupi muaat a gomgom raap namataana. Mitul aaraaring kaai naa God in baboura anumuaat kudulaana lalaaun, lenbi a niomuaat, a nuknukimuaat ma ra panimuaat, kupi koku ta wetakun in lo muaat u ra bung baa nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito in waan pari uni. ²⁴ Ia baa i wataa pa muaat i dowot, in paami ut lenmaa mitul aaringi.

²⁵ A kum tateimitul, muaat a aaraaring un mitul. ²⁶ Baa muaat webaraat ma ra kum tateimuaat, muaat a maari diat ma ra wedum na maarmaari, ma muaat a paami ma ra gomgom na mangamangaan. ²⁷ Iaa aaring muaat u ra iaa ra Tadaaru baa muaat a luk a buk mi karom a kum tateindaat raap.

²⁸ A maarmaari anu ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito in ki karom muaat.

A Weru Buk anun Paaulo karom a taara Tesalonika A pirpir kaapa muga

Baa Paaulo i ki irong Korinto i timu a buk mi, a weru buk karom a taara Tesalonika.

I walangoroi naa raa taara diat aalawur nuknuk u ra winawaan talili anun Iesu. Raa taara diat piri naa Iesu ia waan paat. U ra buk mi Paaulo i wer diat u ra winawaan paat anun Iesu. I wapua diat naa aakaina muaana in waan paat muga ma in waruga a mongoro na taara. Namur Iesu in waan paat balet ma in naagagon a kum tena aakaina. Paaulo i wapua diat kaai naa koku diat malawo, diat a ongor u ra paam a koina mangaman-gaan.

A winawaan i ra 2 Tesalonika:

A turturpaai ra buk mi (1:1-2)

God in naagagon a taara (1:3-12)

A winawaan paat anu ra aakaina muaana ma namur Iesu in waan paat (2:1-17)

Diat a paam a koina pinapaam ma koku diat malawo (3:1-15)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom diat (3:16-18)

¹ Iaa Paaulo, Saailaas ma Timoti, mitul timtimu karom muaat a taara na nurnur

irong Tesalonika, muaat baa muaat lalaaun un God Tamaandaat ma a Tadaaru Iesu Kaarisito.

² A maarmaari ma ra maal-maal karom muaat kon God Tamaandaat ma a Tadaaru Iesu Kaarisito.

God in taar a naagagon na binabaalu karom a taara

³ A kum tateimitul, i koina baa mitul a laana waatung wakaak karom God un muaat. I takado baa mitul a paami lenmaa, kabina maa anumuaat nurnur i tawa, ma i tawa dekdek, ma ra maarmaari karom muaat wetwetalaai kaai i tawa waanwaan. ⁴ Ma raa ia a kabina maa mitul ut mitul laana pir wangaala pa muaat karom a taara na nurnur anun God u ra kum taamtaamaan. Mitul laana pir wangaala pa muaat u ra numuaat tinur dekdek ma anumuaat nurnur, naliwan u ra kum mawaat baa muaat kariaanai ma ra kum kinadik baa a taara diat wakadik muaat mai.

⁵ A kum utnaa raap mi i wapuaanai naa a naagagon anun God i takado. Muaat kariaana kinadik maa kabina muaat watawa nuna mataanitu. Lenmaa God i waatung muaat naa muaat takado kup anuna mataanitu. ⁶ God i takado, ma in wakadik diat baa diat wakadik muaat, ⁷ ma in taar a ningo karom muaat baa muaat kariaana kinadik, ma lenkaai maa karom mitul. God in paami lenmaa baa a Tadaaru Iesu in waan paat taanginaanga u ra maawa ma ra kupkup na nguan

ma anuna kum dekdek na aangelo. ⁸In taar a naagagon na binabaalu karom diat baa pa diat nunura God, ma pa diat taraamu u ra Koina Wewapua anu ra nundaat Tadaaru Iesu. ⁹A taara maa diat a kariaana a naagagon na binabaalu baa pa in raap, ia a winirua takum, ma diat a ki ingen ko ra mataa ra Tadaaru ma ra minamaar i ra dekdekina. ¹⁰A naagagon mi in waan paat u ra bung baa a Tadaaru in waan paat kupi anuna gomgom na taara diat a wangaala paai ma diat raap baa diat nurnur uni diat a rui. Muaat kaai ungaai ma diat, kabina maa muaat nurnur u ra kum utnaa mitul aa wapua ta muaat uni.

¹¹Mi ia a kabina baa mitul laana aaraaring un muaat. Mitul aaraaring karom anundaat God kupi in waatung muaat naa muaat takado kupi muaat a murrur a mangaana lalaaun baa i wataa pa muaat kupi. Ma u ra dekdekina in waraaut muaat, kupi muaat a paam ot paa a kum kokoina pinapaam muaat nem na paami, ma ra kum mangamangaan raap baa anumuaat nurnur i paam apaati. ¹²Mitul aaraaring lenmaa kupi din wangaala paa a iaa ra nundaat Tadaaru Iesu kabina un muaat, ma God kaai in taar a minamaar karom muaat. A kum utnaa raap mi in waan paat kabina u ra maarmaari anu ra nundaat God ma a Tadaaru Iesu Kaarisito.

2

A winawaan paat anu ra aakaina muaana

¹A kum tateimitul, mitul nem na wapua muaat u ra winawaan paat balet anu ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, ma u ra nundaat winawaan ungaai karomi. Mitul aaring muaat, ²baa koku a nuknukimuaat i talaara gagaa ma i laklagon baa muaat walangoroi naa a bung anu ra Tadaaru ia waan paat. Baa te i piri naa ta nion i wapuai uni, ma baa te i wapua muaat uni, ma baa muaat luki kaai kon ta buk baa di piri naa mitul maa mitul timui karom muaat, koku muaat nurnur uni. ³Koku muaat maadek paa te kupi in waruga muaat un ta mangaana aakapi. Maa a bung maa pa in waan paat utbaai, tuk baa ta mongoro na taara diat a wabulbul karom God ma a aakaina muaana in waan paat kaa-pakaapa, ia baa namur in wirua. ⁴In ebaar karom a kum utnaa raap baa a taara diat waatung diat naa a kum god ma diat lotlotu karom diat, ma in wangaala paa ia ut, ma in ki u ra ruma na wetabaar anun God, ma in wewapua uni naa ia ut maa God.

⁵Baa iaa ki ungaai ma muaat, iaa laana wapua muaat u ra kum utnaa mi. Lelawaai, pa muaat nuk paai ma? ⁶Muaat aa nunura a utnaa baa i turbaat taai, iaku, baa anuna pakaana bung in ot, in waan paat kaapakaapa. ⁷A dekdek i ra aakaina

mangamangaan kuri ia pa-paam inino u ra rakrakaan buaal. Iaku, ia baa i turbaat taai, i turbaati utbaai, tuk u ra bung baa din lo ingen wa ia maa i turbaat taai. ⁸ Namur a aakaina muaana in waan paat kaapakaapa, ma a Tadaaru Iesu in kamaar wai ma ra dadaip na waana, ma in baanaakakai ma ra minamaar i ra nuna winawaan paat. ⁹ A aakaina muaana in waan paat ma ra dekdekin Saataan, ma in waiaa mongoro na warwaruga na utnaa na kakanian, ma mongoro na warwaruga na dekdek, ma mongoro na warwaruga na wak-
 ilang. ¹⁰ U ra kum mangaana aakaina pinapaam raap baa in paami, in waruga a taara baa diat waanwaan kup a winirua. Diat a wirua kabina pa diat taraam kupi diat a maari a lingtatuna baa diat a lo a warwalaan uni. ¹¹ Mi ia a kabina baa God i wapurpuruan a nuknukindiat kupi diat a nurnur maku u ra warwaruga. ¹² Lenmaa, diat raap baa pa diat nurnur u ra lingtatuna ma diat gaaiaku u ra kum aakaina mangamangaan, diat a wirua u ra naagon anun God.

Daat a tur dekdek

¹³ A kum tateimitul, muaat baa a Tadaaru i maari muaat, i koina baa mitul a laana waatung wakaak karom God un muaat, kabina maa God ia pilak pa muaat ko ra turturpaaina kupi muaat a lo a warwalaan. I walaan pa muaat baa a

Takado na Nion i wagomgom pa muaat ma muaat nurnur u ra lingtatuna. ¹⁴ U ra Koina Wewapua baa mitul warawaai mai, God i wataa pa muaat kup a warwalaan, kupi muaat a kale a minamaar anu ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito. ¹⁵ Io lenmaa, a kum tateimitul, muaat a turdekdek, ma muaat a paam akoto a kum wawer mitul aawer ta muaat uni. A kum wawer baa mitul aawapua ta muaat uni ma mitul aatimu taai kaai karom muaat.

¹⁶ Anundaat Tadaaru Iesu Kaarisito ut ma God Tamaandaat, i maari daat, ma u ra nuna maarmaari i tabaara daat ma ra pirpir na wemaraam baa pa in raap, ma i waraaut daat kupi daat a kiwalaang ma ra nurnur kup a koina baa in paami. ¹⁷ Ma mitul aaringi naa in wamaaraam muaat ma in wadekdek muaat u ra numuaat kum kokoina pinapaam ma ra numuaat kum koina pirpir kaai.

3

Paaulo ditul ditul aaring diat kupi diat a aaraaring un ditul

¹ A kum tateimitul, bi ia raa pirpir kaai baa mitul nem na wapua muaat uni, naa muaat a aaraaring un mitul, kupi a pirpir anu ra Tadaaru in waan werweraan gagaa ma a taara diat a urur uni welaar ma muaat muaat rui. ² Ma muaat a aaraaring un mitul kupi God in walaan mitul ko ra aakaina taara,

maa wakir a taara raap a kum tena nurnur.

³ Iaku a Tadaaru i dowot, ma in wadekdek muaat ma in baboura baat muaat kaai kon Saataan. ⁴ Mitul nurnur u ra Tadaaru naa kuraa ut muaat paam a kum utnaa baa mitul aa wapua ta muaat uni, ma muaat a laana paampaami lenmaa.

⁵ Mitul aaring a Tadaaru baa in muga a nuknukimuaat kupi muaat a nunura mulu a maarmaari anun God ma muaat a nunura kaai a tinur dekdek u ra kum mawaat baa Kaarisito ia waiaa taai karom daat.

A watumaarang karom a kum malawo na taara

⁶ A kum tateimitul, mitul aaring muaat u ra iaa ra Tadaaru Iesu Kaarisito, naa muaat a waan ingen ko ra kum malawo na tateindaat baa pa diat murmur a kum wawer baa mitul wapua ta muaat uni. ⁷ Muaat ut muaat aa nunurai naa i koina baa muaat a murmur a walawalar mitul aa paam taai namataamuaat. Baa mitul ki ungaai ma muaat, wakir mitul malawo. ⁸ Pa mitul aan biao paa ku ta utnaa na winangaan kon te baa pa mitul kuli, pate. Mitul papaam dekdek u ra marum ma ra keke ma ra limaamitul ma mitul maakmaagon u ra kum pinapaam baa mitul paami, kupi koku mitul taar ta mawaat karom ta paa muaat baa in dok mitul. ⁹ I takado baa mitul a aaring muaat kupi muaat a waraaut mitul. Iaku pate, mitul paapaam dekdek ut kupi mitul

a baboura mitul, kupi mitul a koina walawalar karom muaat baa muaat a murmuri. ¹⁰ Baa mitul ki naa muaat, mitul taar taa a naagagon bi karom muaat: Baa te pa i nemi naa in papaam, koku i wangaan.

¹¹ Mitul walangoroi naa raa taara kon muaat, a kum malawo na taara. Pa diat papaam, diat balaan ku ma ra waruk lorindiat u ra utnaa baa wakir anundiat. ¹² U ra iaa ra Tadaaru Iesu Kaarisito mitul turbaat a mangaana taara maa, ma mitul aaring diat, kupi diat a murmur a wowowon na lalaaun ma diat a papaam kup andiat ta utnaa na winangaan baa diat a lalaaun mai. ¹³ Ma karom muaat, a kum tateimitul, muaat a ongor kupi muaat a paam a kum takado na mangamangaan, ma koku muaat talanguan uni.

¹⁴ Baa te pa i taraam u ra numitul pirpir u ra buk mi, muaat a nuk akotoi. Koku muaat laa ungaai mai, kupi ia ut in babo lele paa nuna lalaaun ma in wawirwir uni. ¹⁵ Iaku koku muaat baboi welaar ma ra numuaat ebaar, muaat a watumaarangi ku welaar ma ra teimuaat.

A tintinip na pirpir na maarmaari

¹⁶ Mitul aaraaring baa a Tadaaru na maalmaal, ia ut in tabaara muaat ma ra maalmaal u ra kum pakaana bung raap ma u ra kum mangaana kini baa muaat baraatai. A Tadaaru in ki karom muaat raap.

¹⁷ Anung kinalik na pir-pir na maarmaari mi, iaau ut Paaulo, iaau timui karom muaat ma ra limaang. Mi ia a wakilang i ra nung kum buk raap. Iaau laana timentu ut lenmi.

¹⁸ A maarmaari anu ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito in ki karom muaat raap.

A Mugaana Buk anun Paaulo karom Timoti A pirpir kaapa muga

A buk mi ia a mugaana buk anun Paaulo karom Timoti. Timoti taangirong u ra pa-paar Aasia. Naana a tabuan Iudaia ma tamaana a te Grik. Baa Paaulo i waan u ra nuna weru winawaan i pilak paa Timoti kupi diaar a weur ma diaar a papaam ungaai (babo Aap 16:1-3). Namur Paaulo i pilak paa Timoti kupi in tena baboura u ra lotu irong Epeso.

U ra buk mi Paaulo i wapura Timoti naa in baboura a lotu ko ra kum warwaruga na tena wawer, kaduk diat a baanaakaka a nurnur anu ra taara. I wapuui kaai u ra koina wawer, ma un woi na mangaana taara din pilak pa diat kupi diat a kum tena pinapaam u ra lotu, ma u ra koina mangamangaan baa in murmuri.

A winawaan i ra 1 Timoti:

A turturpaai ra buk mi (1:1-2)

Timoti in turbaat a kum warwaruga na wawer (1:3-20)

Aakapi na lotu (2:1-15)

A kum mukmuga u ra lotu (3:1-16)

Timoti in babourai kupi in waan paat a koina tena pinapaam (4:1-16)

A wawer karom Timoti u ra nuna pinapaam (5:1-6:21)

¹ Iaa u Paaulo aapostolo anun Kaarisito Iesu, u ra naagagon anun God anundaat Tena Walaauun ma Kaarisito Iesu, ia baa daat ki walaang kupi ma ra nurnur.

² Iaa u timu a buk mi karom ui Timoti, a natunglik mulu u ra nurnur. A maarmaari ma ra koina mangamangaan ma ra maalmaal, kon God Tamaandaat ma Kaarisito Iesu anundaat Tadaaru in ki karom ui.

Timoti in turbaat a kum warwaruga na wawer

³ Mi iaa u wadekdek ui balet kupi un ki ut matira Epeso, welaar ma iaa u pir taai taam baa iaa u waan urong Maakedonia. Un ki kupi un turbaat diat baa diat wer a taara un ta kum warwaruga na wawer. ⁴Ma koku diat balaan u ra kum wawer biala ku, ma ra aakaakur na wuna taara, kum aakaakur lenmaa pa ta tintinipina. I watawa ku a wengangaar, ma pa i waraaut a pinapaam anun God. A pinapaam anun God i tawa ku u ra nurnur.

⁵ Iaa u piri lenmaa kupi a maarmaari in tawa naliwan taan daat wetwetalaai. A maarmaari maa i waan ko ra gomgom na balaandaat, ma ra koina nuknukindaat ma ra nurnur lingtatuna. ⁶Raa taara diat aa waan ingen ko ra kum koina mangamangaan mi, ma diat murmur a kum pirpir biala maku. ⁷Diat nemi naa diat a wer a taara u ra kum Naagagon anun God, iaku pa diat nunura a utnaa baa diat pirpir uni. Pa diat nunura kaai a kukuraai ra

pirpir baa diat nuki naa diat manaana uni.

⁸ Daat nunurai naa a kum Naagagon diat koina, baa te i papaam wakaak mai. ⁹ Daat nunurai naa a kum Naagagon wakir di taari kup a kum tena takado, pate. Di taari ku kup a mangaana taara lenbi: diat baa pa diat murmur a kum naagagon, a kum tena wabulbul, diat baa pa diat lotu karom God, a kum tena aakaina, diat baa pa diat murmur a nemnem anun God, diat baa diat murmur a mangamangaan ko ra rakrakaan buaal, diat baa diat aak doko taara, diat baa diat aak doko a kum tamta-maandiat ma a kum nanaandiat, ¹⁰ diat baa diat paam a kum paamuk na mangamangaan, in muaana baa diat taulaa balet ku ma in muaana, diat baa diat paam koto paa taara kupi diat a wiura diat, a kum tena warwaruga, diat baa diat weweliman warwaruga, ma diat raap baa diat paam a kum utnaa baa pa i welaar ma ra takado na wawer anun God. ¹¹ A takado na wawer i ki u ra Koina Wewapua, baa God i taar taai taang kupi ang wewapua uni. A Koina Wewapua mi i waan kon God, a God na minamaar baa i daan takum.

A pir walaawa u ra maar-maari anun God

¹² Iaau waatung wakaak karom Kaarisito Iesu anundaat Tadaaru, baa i nurnur un iaau ma i taar taa

a dekdek taang, ma i pilak pa iaau kupi ang papaam karomi. ¹³ Namuga iaau laana pir aakaka Iesu, iaau baanaakaka a taara na nurnur ma iaau wakadik diat. Iaku God i maari iaau, kabina baa pa iaau nunura a kum utnaa baa iaau paami, ma pa iaau nurnur utbaai. ¹⁴ Anundaat Tadaaru i labo anuna ngaala na maarmaari un iaau, ma i tabaara iaau ma ra nurnur ma ra koina mangamangaan. A wetabaar mi i kabina un Kaarisito Iesu.

¹⁵ I waan pari urin u ra rakrakaan buaal kupi in walaauun a kum tena aakaina. A pirpir mi i lingtatuna aakit, ma daat a nurnur uni. Ma iaau, iaau aaka aakit ko ra kum tena aakaina raap. ¹⁶ Iaku God i maari iaau, kupi Kaarisito Iesu in waiaa anuna koina mangamangaan karom iaau, baa i walaauun pa iaau ma i una wa anung kum aakaina mangamangaan. Io, i paam a koina walawalar un iaau kupi a taara kaai diat a baboi ma diat a nurnur un Iesu, ma diat a lalaaun takum. ¹⁷ Daat a taar a urur ma ra pir walaawa karom a King baa i lalaaun takum, ia baa pa daat baboi, baa ia ot ku i God. A pir walaawa karomi pa in raap ma pa in raap. Aamen.

¹⁸ Timoti natunglik, a kum wawer mi baa iaau taari taam, i welaar ma ra pirpir na propet baa di aa pir taai un ui baa diat aaraaring un ui. Baa un tur dekdek u ra kum wawer mi, ui raa koina

tena wineijum u ra Koina Wewapua. ¹⁹ Un tur dekdek u ra num nurnur, ma un murrur a koina ninunuk. Raa taara pa diat paami lenmi, io anundiat nurnur i wirua welaar ma ra paraau baa a top i raapu reng wai ma i murrung. ²⁰ Imeneo ma Aaleksaander rudi kon diat, ma iaau aa taar ta diaar u ra limaan Saataan, kupi diaar a manaana ma koku balet ma diaar pir aakaka God.

2

A wawer u ra aakapi na lotu

¹ A mugaana utnaa, iaau nemi naa a taara na nurnur diat a aaraaring, a niaaring kup a utnaa daat iba kupi, a niaaring u ra taara, ma a niaaring na waatung wakaak karom God. Muaat a aaraaring lenmaa u ra taara raap, ² ma u ra kum king ma u ra kum mukmuga raap, kupi daat a ki wowowon ma ra maalmaal, ma ra gomgom na lalaaun ma ra koina mangamangaan karom God. ³ Baa muaat a paami lenmi, io, in koina aakit ma God anundaat Tena Walaan in gaai uni. ⁴ I nemi naa in walaan a taara raap, ma diat a nunura a lingtatuna. ⁵ Maa raa God ot ku, ma raa ot ku kaai baa i aal ungaai God ma ra taara, a muaana mi Kaarisito Iesu, ⁶ ia baa i taar taa anuna lalaaun kupi in kul walaan a taara raap. U ra pakaana bung baa God ia kubu taai, Iesu i walingtatuna a nemnem anun God baa i nem na walaan a taara

raap. ⁷ Bi ia kabina baa God i pilak pa iaau kupi ang aapostolo ma ang warawaai ma ra Koina Wewapua karom a taara baa wakir a taara Iudaia, ma ang wer diat u ra nurnur lingtatuna. Iaau pir a lingtatuna, wakir iaau warwaruga.

⁸ Iaau nemi naa a kum muaana u ra kum taamtaamaan diat a aaraaring ma diat a tulaa a kum limaan diat unate, diat a taar ta diat karom God, ma koku diat kaankan ma koku diat wengangaar.

⁹ Iaau nemi kaai kupi in tabuan diat a mong ma ra maaluu baa i ot ma ra minong anu ra in tabuan. Diat a mong ma ra minong i wapuana a urur ma ra koina ninunuk. Koku diat wiri a weu na lorindiat, koku diat mong ma ra kum ngaatngaat na gaaragaara baa di paami ma ra goled ma ra kum ngaatngaat na waat, ma koku kaai diat mong ma ra kum ngaatngaat na maaluu na minong. ¹⁰ In tabuan baa diat piri naa diat lotu karom God, diat a mong ma ra kum koina pinapaam.

¹¹ Baa in tabuan diat lo a wawer ko ra Buk Taabu, i koina baa diat a ki wowowon ma diat a wakinalik ta diat. ¹² Pa iaau maadek taa ta tabuan kupi in wer ta muaana ma pa iaau maadek taa kaai ta tabuan kupi in muga ta muaana. I koina kupi in ki wowowon ku. ¹³ Maa God i waki muga ut Aadaam ma namur Iwa. ¹⁴ Ma wakir Aadaam maa

Saataan i walaami. Iwa maa Saataan i walaami ma i puka, ma i paam aakaina. ¹⁵ Din walaau a kum tabuan kabina u ra binabuta. Din walaau diat baa diat tur dekdek u ra nurnur, ma u ra maarmaari ma u ra gomgom na mangamangaan ma ra koina ninunuk.

3

A kum mukmuga u ra lotu

¹ A pirpir mi i lingtatuna aakit, lenbi: Baa te i nemi kupi in mukmuga u ra lotu, a koina pinapaam aakit maa ia pilak paai. ² Io, baa te i nemi kupi in mukmuga u ra lotu i koina baa a magiraana in lenbi: koku ta wetakun i ki uni, in taulaa ku ma raa tabuan, in baboura wakaak anuna lalaaun, in naagagon baat anuna kum nemnem, ia a mangaana muaana baa a taara diat urur uni, in laana gaaia paa a taara u ra nuna ruma, ma ia a koina tena wawer. ³ Ma koku i tena ininim, koku i tena wineium, in tena maalmaal, ma koku i tena wengangaar, ma koku i nem aakit a maani. ⁴ I koina baa ia a koina mukmuga u ra kinkini anun diwaatamaana, ma in wer a kum natnatuna kupi diat a tartaraam karomi ma ra urur. ⁵ A muaana baa pa i laa kupi in naagagon wakaak a kinkini anun diwaatamaana, pa in pet laar paai kupi in baboura a taara na nurnur anun God. ⁶ Koku te i mukmuga u ra lotu baa i takaana nukpuku taau ku, kaduk in aamaamaan ngaala

ma in puka, ma din naagagoni welaar ma Saataan. ⁷ I koina baa a mukmuga ia a mangaana muaana baa a taara ingen kaai baa pa diat lotlotu, diat urur uni. Baa pate, io, diat a pirurai, ma in wirua u ra ina kun anun Saataan.

A kum tena wewaraaut u ra lotu

⁸ Lenkaai maa karom a kum tena wewaraaut u ra lotu, i koina baa diat a kum mangaana muaana baa a taara diat urur un diat, diat a lingtatuna u ra nundiat pirpir, koku diat a kum tena ininim ma koku diat nemnem kup a ngaala na maani. ⁹ Diat a paam akoto a nurnur lingtatuna ma ra takado na ninunuk. ¹⁰ Din walaar muga ta diat, ma baa a magiraandiat i koina, io, diat a lo maraagaam a pinapaam na tena wewaraaut u ra lotu.

¹¹ Karom anundiat in tabuan kaai in lenmaa, diat a kum mangaana tabuan baa a taara diat ru diat, koku diat pirura, diat a baboura wakaak anundiat lalaaun, ma diat a lingtatuna u ra kum pinapaam raap.

¹² A tena wewaraaut u ra lotu in taulaa ku ma raa tabuan, ma in naagagon wakaak a kum natnatuna, ma diat raap u ra nuna ruma.

¹³ Diat baa diat papaam wakaak u ra pinapaam na tena wewaraaut u ra lotu, diat a watur akoto a urur anu ra taara karom diat. Ma a kum tena wewaraaut maa diat a wewapua u ra nundiat nurnur un Kaarisito Iesu ma pa diat a burut.

A kabi ra nundaat nurnur
¹⁴ Iaa u nem na waan paat gagaa karom ui, iaku iaa u nuki naa in koina baa ang timentu muga karom ui. ¹⁵ Ma baa pang waan paat gagaa, u aa nunura a kum mangamangaan baa a taara anun God diat a paami naliwan taan diat. A taara na nurnur anun God a lalaaunina, diat welaar ma ra toro ma ra kabi ra ruma baa diat wadekdek a lingtatuna. ¹⁶ Maia, daat nunura mului naa, a wawer baa daat nurnur uni i ngaatngaat aakit. I lenbi:
 Kaarisito i waan paat a muaana,
 a Takado na Nion i wapuraanai naa Kaarisito i takado namataan God,
 a kum aangelo diat baboi,
 a wewapura uni i waan weraan karom a kum wuna taara raap,
 ma mongoro u ra rakrakaan buaal diat nurnur uni,
 i waan tato ma i ki u ra minamaar.

4

A kum warwaruga na tena wawer

¹ A Takado na Nion i wapuraanai naa ta taara diat a waan ingen ko ra lingtatuna na nurnur u ra kum tintinip na bung, ma diat a murmur a kum nion baa a kum tena warwaruga, ma diat a murmur a kum wawer anu ra kum tabaraan. ² A kum wawer mi i waan ko ra kum tena warwaruga, a taara baa pa diat babo lele

ma a takado na mangamangaan, maa a takado na ninunuk u ra nuknukindiat ia maat. ³ A mangaana taara mi, diat turbaat a tinaulaa ma diat wer a taara kupi koku diat aan ta kum mangana utnaa na winangaan. A kum utnaa na winangaan maa, God i waki taai kupi din aani, ma a taara na nurnur baa diat nunura a lingtatuna, diat a waatung wakaak karom God uni ma diat a aani. ⁴ Maa a kum utnaa raap baa God i waki ta diat, diat koina, ma koku daat milikuaana diat. Daat a waatung wakaak karom God uni baa daat a aani. ⁵ Maa a pirpir anun God ma ra niaaring diaar wakoina a utnaa na winangaan kupi in koina namataan God.

A koina tultul anun Kaarisito Iesu

⁶ Baa un wer a kum tatem liklik u ra nurnur ma ra kum wawer mi, ma un walaana ui u ra nurnur lingtatuna ma ra koina wawer baa u murmuri, ui a koina tultul anun Kaarisito Iesu. ⁷ Un waan ingen ko ra kum wawer biaa ku baa pa i topaa ta utnaa. Un walaana ui kupi un tawa u ra lalaaun karom God. ⁸ Baa daat walaana panindaat u ra kum kinkinabur, i waraaut a panindaat, iaku baa daat walaana daat kupi daat a tawa u ra lalaaun karom God i koina aakit taa ra kum utnaa raap. Wakir kup a lalaaun ku mi, i waraaut u ra lalaaun mi ma ra lalaaun namur kaai. ⁹ A pirpir mi iaa u piri i lingtatuna aakit, i koina kupi

daat a murmuri ma daat a nurnur uni. ¹⁰ Io, miaat ongor ma miaat papaam dekdek, kabina maa miaat ki walaang ma ra nurnur un God, ia baa a lalaaunina ma a Tena Walaan kaai anu ra taara raap, baa diat nurnur uni.

¹¹ Un wer diat ma un wadekdek diat u ra kum utnaa mi. ¹² Koku u maadek taa te baa in wakinalik pa ui kabina maa u baarmaan utbaai. Un paam a koina walawalar karom a kum tena nurnur u ra num pirpir, anum mangamangaan, anum maarmaari, anum nurnur ma anum gomgom na lalaaun. ¹³ Un ongor u ra niluluk u ra Buk Taabu karom a kum tena nurnur, ma u ra warawaai ma ra wawer karom diat, tuk ang waan paat. ¹⁴ Koku maadek wa a wetabaar na Nion, baa di taar taai taam, baa a kum mukmuga diat ung taa limaandiat nate un ui ma diat pirpir na propet.

¹⁵ Un papaam dekdek u ra kum utnaa mi. Un taar taa anum lalaaun kupi un paam diat, kupi a taara raap diat a babo ui naa u tawa u ra num lalaaun karom God. ¹⁶ Un baboura anum lalaaun ma anum wawer, un tur dekdek un diaar. Baa un paami lenmaa, un walaaun pa ui ut, ma diat kaai baa diat walangoro ui.

5

A wewaraaut karom a kum walaa na tabuan

¹ Baa u nem na wakado ta muaana baa di buta mugai taam, koku u pirpir

na kaankaan, un pirpir wowowon ku welaar ma u paami karom tamaam. Un paam a koina mangamangaan karom a kum baarmaan welaar ma u paami karom a kum tatem liklik. ² Ma karom a kum tabuan baa di buta muga diat taam, un papaam karom diat welaar ma u paami karom naam, ma karom a kum tauraara un papaam karom diat welaar ma u paami karom a kum tatem liklik in tabuan, ma ra gomgom na mangamangaan.

³ Un waraaut a kum walaa na tabuan baa diat maku diat ki, ma pa te i baboura diat. ⁴ Iaku, baa ta walaa na tabuan a kum natnatuna baa a kum taptabuna diat ki, i koina baa diat a wapuraana muga anundiat nurnur ma ra wewaraaut karom anundiat taara, kupi diat a baalu a maarmaari anun tamaandiat ma naandiat ma ra kum taptabundiat. Baa diat paami lenmi, God in gaaia un diat. ⁵ A walaa na tabuan baa ia maku i ki ma pa te i babourai, i nurnur ku un God ma i ki walaangai baa in waraauti. I ongor u ra lotu ma ra niaaring, u ra marum ma ra keke, kupi God in waraauti. ⁶ Iaku a walaa baa i nemi naa in gaaigaia biala ku, baa i lalaaun utbaai a niono ia maat. ⁷ Un wer diat u ra kum wawer mi, kupi koku ta wetakun i lo diat. ⁸ Baa te pa i waraaut a kum kakuna, ma diat kaai baa ko ra nuna ruma, ia waan ingen ko ra nurnur. Ia

ma maa i aaka aakit taa ra taara baa pa diat nurnur.

⁹ Un timu koto ku a iaa ra kum walaa na tabuan baa ia 60 anundiat kum kilaala na lalaun ma diat baa i ngaala taan 60 kilaala, kupi a taara na nurnur diat a waraaut diat. Diat a waraaut ku a mangaana tabuan baa i taulaa paa ku ma raa muaana, ¹⁰ ma a taara raap diat nunura anuna kum koina pinapaam, baa i wagua wakaak a kum naat, ma i laana gaaia paa a taara u ra nuna ruma, ma i gi wa a kabu ko ra kaki ra taara anun God,* ma i waraaut a taara baa a kum mawaat i lo diat, ma i taar taa anuna lalaun kupi in paam a kum koina pinapaam raap.

¹¹ Ma u ra kum walaa na tabuan baa diat dekdek utbaai, koku timu koto a iaan-diat. Baa anundiat nemnem na tinaulaa i tur balet, diat waan ingen kon Kaarisito. ¹² Ma a naagagon anun God in lo diat, kabina maa pa diat paam ot paa anundiat mugaana weweliman karom Kaarisito. ¹³ Diat laana ole anundiat kum pakaana bung ma ra winawaan taltalili u ra kum rumruma, ma a utnaa baa diat aaka aakit uni baa diat a kum tena pirura, diat laana pirpir u ra utnaa baa wakir anundiat, ma diat laana pir a kum pirpir baa pa i koina kupi diat a piri. ¹⁴ Io, iaau nemi naa a kum walaa na tabuan baa diat dekdek utbaai, diat a taulaa

balet, diat a babuta balet, ma diat a baboura anundiat kum ruma, kupi koku diat paam ta utnaa baa anundaat kum ebaar diat a pir aakaka daat uni. ¹⁵ Raa kum walaa na tabuan diat aa waan ingen ma diat murmur maku Saataan. ¹⁶ Baa ta tabuan a tena nurnur, ma ta walaa i ki karomi, i koina kupi in babourai, kupi koku a taara na nurnur diat balaan mai. A taara na nurnur diat a balaan ku ma ra kum walaa na tabuan baa pa te i waraaut diat.

A naagagon karom a kum mukmuga

¹⁷ I koina baa a kum mukmuga u ra lotu baa diat papaam wakaak u ra pina-paam, din taar a urur ma ra koina wedok karom diat. Din paami lenmaa karom diat baa diat papaam dekdek u ra warawaai ma ra wawer. ¹⁸ Maa a Buk Taabu i piri lenbi, “Koku do baat a waa ra karabaau baa i paa rumrum a wit, ia kaai in wangaan ut.” *Naag 25:4*

Ma i piri kaai lenbi, “I koina kupi a tena pinapaam in lo ut anuna wedok.” *Lk 10:7*

¹⁹ Koku walangoro ta wetakun un ta mukmuga baa raa ku i takunai. Baa ta rudi baa ta tuldi ditul a takunai, io, un walangoro a wetakun maa. ²⁰ Baa ta mukmuga i paam aakaina mangamangaan, un wakadoi namataa ra taara na nurnur raap, kupi a watumaarang karom ta taara kaai kon diat. ²¹ Iaau

* **5:10:** A mangamangaan anu ra taara Iudaia, baa ta kum waira diat ruk, ma a kakindiat i kabu, a tultul in gi ma ra palaa.

pirpir dekdek karom ui namataan God ma Kaarisito Iesu ma ra kum aangelo baa God i pilak pa diat, naa un murmur a kum wetulaa mi, ma koku u naagagon dekdek ku raa taara ma raa taara pate, ma koku u maari ku raa taara ma raa taara pate. ²² Koku ung gagaa ru limaam nate un te ma u pir wadaani kup a pina-paam anu ra Tadaaru. Ma koku murmur a taara u ra aakaina mangamangaan. Un baboura anum lalaaun kupi in gomgom.

²³ Koku inim ku a palaa, un inim kaai ta lik waain kupi in waraaut in balaam, ma in lo wa a malaapaang baa u malmalaapaang liklik mai.

²⁴ A aakaina mangamangaan anun raa taara din babo lele mugai taa ra bung baa di naagagon diat uni. Iaku aakaina mangamangaan anun raa taara kaai pa te in babo lele gagaai, namur ut din babo lelei. ²⁵ Lenkaai maa, u ra kum koina pinapaam. A kum koina pinapaam anun raa taara ia waan paat kaapakaapa. Iaku a pinapaam anun raa taara kaai pa din babo lelei mi, namur ut din babo lelei.

6

A wawer karom a kum wilawilaa

¹ Diat baa a kum wilawilaa diat a urur karom anundiat kum mukmuga, kupi koku te i pir aakaka a iaan God ma anundaat wawer. ² Ma diat baa

anundiat mukmuga a tena nurnur, koku diat wabulbul karomi, maa diat a nuki naa diat a tatena liklik ku u ra nurnur. Diat a tartaraam wakaak karomi, kabina maa diat papaam ut karom a tena nurnur, baa diat maari. Un wer diat ma un wadekdek diat u ra kum wawer mi.

A nginaraa kup a maani ma ra kini na tadaaru

³ Baa te i wer a taara ma ta wawer ingen baa pa i welaar ma ra wawer lingtatuna anu ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, ma pa i welaar ma ra kum wawer ko ra lotu, ⁴ a mangaana muaana maa i wangaala paa ia ut, ma pa i nunura ta utnaa. Anuna aakaina nemnem kup a wengangaar ma ra wineium na pirpir i welaar ma ra malaapaang karomi, ma i paam apaat a kum utnaa lenbi: aakaina nuknuk ino kup a utnaa anun te, a kaankaan, a weninaan, a nuknuk aakaka karom a taara. ⁵ A nuknukindiat i laklagon, ma diat kaankaan wetwetalaai liklik ku karom diat, ma a lingtatuna ia panaai kon diat. Diat nuki naa anundiat kini u ra lotu in paam apaat a maani ma diat a tadaaru uni.

⁶ I lingtatuna, a kini u ra lotu baa i tur ungaai ma ra gaaia u ra utnaa baa God i tabaara te mai, maa ia a kini na tadaaru mulu maa. ⁷ Baa daat waan paat main u ra rakraakan buaal pa daat lo ta utnaa, ma baa daat a waan balet, pa daat a lo kaai ta utnaa taanga min. ⁸ Baa andaat utnaa na winangaan

ma ra nundaat maalu kaai i ki, aawa maa daat a ngaraa balet kupi? A nuknukindaat in ngo. ⁹ Ma diat baa diat nem a ngaala na maani, diat puka u ra walwalaam, ma diat wirua u ra ina kun i ra kum nemnem biala ku ma ra nemnem kup a utnaa baa i baanaakaka diat. Ma i ong pari mongoro na taara u ra minaat ma ra winirua takum. ¹⁰ Maa a nemnem kup a maani, ia a kabi ra aalawur aakaina mangamangaan. Ma raa taara baa diat ngaraa kupi, diat aa waan ingen ko ra nurnur, ma diat baanaakaka anundiat lalaaun balet ma ra mongoro na mawaat.

Paaulo i wadekdek Timoti u ra pinapaam na lotu

¹¹ Timoti, ui a muaana anun God, un waan ingen ko ra kum utnaa mi. Un murmur a takado na mangamangaan, a lotu karom God, a nurnur lingtatuna, a maarmaari, a tinur dekdek ma ra wowowon na mangamangaan. ¹² Un tur dekdek u ra nurnur welaar ma ra koina tena wineium, ma un paam akoto a lalaaun takum kupi anum, ma raa ia maa God i wataa pa ui kupi, baa u pirpir kaapa uni namataa ra mongoro na taara. ¹³ Iaa u pirpir karom ui namataan God, baa i tabaara a kum utnaa raap ma ra lalaaun, ma namataan Kaarisito Iesu baa i pirpir kaapa un ia ut namuga naan Pontio Pilaato. Iaa u piri taam lenbi: ¹⁴ Un taraam u ra kum wetulaa. Un murmur diat kupi koku ta

niraara baa ta wetakun in lo ui. Un paami tuk u ra bung baa anundaat Tadaaru Iesu Kaarisito in waan paat balet. ¹⁵ Baa a bung in ot, God ut in tula wai kupi in waan paat balet. God raa ot ku a ngaala na Tena Naagagon ma i daan takum, a King anu ra kum king, ma a Tadaaru anu ra kum tadaaru. ¹⁶ Anuna ku a lalaaun takum, ma i ki u ra ngaala na kaapa baa pa te in waan marawaai naana. Pa te utbaai i babo taai ma pain te in babo laar paai. Din taar taa a ngaala na urur karomi, maa i paam akoto a ngaala na dekdek baa pa in raap ma pa in raap. Aamen.

¹⁷ Un watumaarang diat baa diat tadaaru min u ra rakrakaan buaal kupi koku diat wangaala pa diat ut. Ma koku diat nurnur u ra maani baa in raap ku. Diat a nurnur ku un God, baa i tabaara daat ma ra kum koina utnaa raap kupi daat a gaaiia mai. ¹⁸ Un wapua diat kupi diat a paam a koina, ma diat a tadaaru ma ra kum koina pinapaam. Diat a wetwetabaar ma diat a waraaut ta taara kaai. ¹⁹ Baa diat a paami lenmi, diat a paam akoto a wuwuwung mulu. Ma raa ia a koina kabi ra nundiat lalaaun namur, kupi diat a lo paa a lalaaun baa a lalaaun lingtatuna.

²⁰ Timoti, un baboura wakaak a pinapaam baa God i taar taai taam. Un waan ingen kon diat baa diat pir a kum pirpir biala ku baa pa i welaar ma ra nemnem anun God. Ma un waan ingen kaai kon diat baa diat

wengangaar u ra utnaa diat
waatungi naa “a manaana”,
iaku maa wakir a manaana
lingtatuna. ²¹ Raa taara diat
piri naa diat nunura ut a
manaana maa, ma diat aa
waan ingen paa ko ra nurnur
un Iesu.

A maarmaari anun God in
ki karom muaat raap.

A Weru Buk anun Paaulo karom Timoti A pirpir kaapa muga

A buk mi a weru buk anun Paaulo karom Timoti. Paaulo i timu a buk mi baa i ki u ra karabus irong Rom. Timoti ia a tena pinapaam ungaai ma Paaulo ma namur i waan paat a tena baboura u ra lotu irong Epeso.

Paaulo i nunurai naa marawaai ma in maat, io i timu a buk mi. I nemi naa in wadekdek a nurnur anun Timoti. I wapuui kaai naa koku i ngo ma ra warawaai ma ra Koina Wewapua.

A winawaan i ra 2 Timoti:

A turturpaai ra buk mi (1:1-2)

Paaulo i gaaia un Timoti ma i nemi naa in ongor u ra pinapaam (1:3-2:13)

A mangamangaan anu ra lingtatuna na tena pina-paam (2:14-26)

A mangamangaan anu ra taara u ra kum tintinip na bung (3:1-9)

Paaulo i wadekdek Timoti (3:10-4:5)

Paaulo i pirpir un ia ut (4:6-18)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom Timoti (4:19-22)

¹ Iaa u Paaulo aapostolo anun Kaarisito Iesu u ra nemnem anun God, kupi ang wewapua u ra lalaaun baa ia weweliman taai un Kaarisito Iesu karom daat. ² Iaa u timu

a buk mi karom ui Timoti a wakaak na natunglik u ra nurnur. A maarmaari ma ra koina mangamangaan ma ra maalmaal, kon God Tamaan-daat ma Kaarisito Iesu anun-daat Tadaaru in ki karom ui.

Paaulo i wadekdek a nurnur anun Timoti

³ Iaa u waatung wakaak karom God, ia baa iaau papaam karomi ma ra takado na ninunuk, welaar ma ra kum taptabung taanga namuga. Iaa u waatung wakaak karomi u ra kum bungbung na marum ma ra kum bungbung na keke baa iaau aaraaring un ui.

⁴ Iaa u nuk pa ui balet baa u luan iaau, ma iaau nem aakiti naa ang babo ui kupi ang teng ma ra gaaia. ⁵ Iaa u nuk paa anum lingtatuna na nurnur, baa i welaar ma ra nurnur anu ra ru tabuan bi, tabum Loi ma naam Onike. Iaa u nunurai naa a mangaana nurnur maa, mi ia ki kaai karom ui. ⁶ Bi ia kabina baa iaau wapua ui balet kupi un walalaaun a wetabaar baa God i tabaara ui mai u ra bung baa iaau ung a ru limaang nate un ui. ⁷ Maa God pa i tabaara daat ma ra nion na bunurut, pate. I tabaara daat ma ra Takado na Nion baa i taar a dekdek karom daat, ma ra maarmaari ma ra mangamangaan baa raaraa i naagagon kado paa anuna lalaaun.

⁸ Io, koku u wawirwir kupi un wewapua u ra nundaat Tadaaru, ma koku u wawirwir un iaau baa mi iaau ki u ra ruma na

karabus u ra iaana. Iaku, un waninaar kupi ui kaai un kariaana ngunungut u ra Koina Wewapua ungaai ma iaau. Baa un kariaana ngunungut, God ut in taar a dekdek taam baa un papaam mai. ⁹ Ia ut ia walaau pa daat, ma ia wataa pa daat kupi daat anuna gomgom na taara. Wakir i kabina u ra nundaat kum kokoina pinapaam, pate. I kabina ut u ra nuna nemnem, ma anuna maarmaari, baa i taar taai taan daat un Kaarisito Iesu. Narnaraap utbaai baa pa i waki utbaai a rakrakaan buaal ia maari muga daat. ¹⁰ Ma mi daat aa babo a maarmaari anun God karom daat u ra winawaan paat anu ra nundaat Tena Walaau Kaarisito Iesu, ia baa ia uwia paa a minaat. Io, u ra Koina Wewapua i wapuaana a lalaau takum kupi in waan paat kaapakaapa.

¹¹ God ia pilak pa iaau kupi ang tena warawaai u ra Koina Wewapua mi, ang aapostolo uni ma ang tena wawer kaai uni. ¹² Bi ia kabina maa iaau kariaana ngunungut lenmi. Iaku, pa iaau wawirwir, maa iaau nunura ia baa iaau nurnur uni. I lingtatuna aakit, iaau nunurai naa in pet laar paai kupi in baboura baat a pinapaam baa i taar taai taang tuk u ra bung na naagagon.

¹³ Un murmur a takado na wawer baa iaau aa wer ta ui uni, baa in welaar ma ra koina walawalar kupi un murmuri. Ma un tur dekdek u ra nurnur ma ra maarmaari anundaat baa daat ki

ungaai ma Kaarisito Iesu. ¹⁴ U ra dekdek i ra Takado na Nion baa i ki un daat, un baboura wakaak a Koina Wewapua baa God ia taar taai taam.

¹⁵ U nunurai naa a kum tena nurnur raap baa diat ki u ra papaar Aasia diat aa waan paa kon iaau, Pigelo ma Ermogenes rudi kaai kon diat. ¹⁶ Iaau aaraaring baa God in maari Onesiporo diwaatamaana, maa kabina Onesiporo i laana wagaai iaau, ma pa i wawirwir un iaau baa iaau ki u ra karabus. ¹⁷ Baa i waan paat irong Rom i baat waanwaan maut kup iaau, tuk i baat pa iaau. ¹⁸ Iaau aaraaring baa a Tadaaru in maari Onesiporo u ra bung na naagagon. U nunura wakaak a kum pinapaam baa ia paam taai karom iaau matira Epeso.

2

A koina tena wineium anun Kaarisito Iesu

¹ Io, Timoti, natunglik u ra nurnur, un tur dekdek u ra maarmaari anun God karom daat, baa daat ki un Kaarisito Iesu. ² A kum wawer baa u aa walangoro paai kon iaau namataan mongoro na taara, un wer ta kum muaana uni, baa u nurnur un diat naa diat a pet laar paai kupi diat a wer ta taara kaai mai. ³ Un kariaana mawaat ungaai ma miaat welaar ma ra koina tena wineium anun Kaarisito Iesu. ⁴ A koina tena wineium pa i balbal-aan u ra kum pinapaam anu ra taara baa ku. In paam ut anuna pinapaam

kupi in wagaai nuna mukmuga. ⁵ Lenkaai maa a tena welwelulu baa i welulu u ra wewebaalu, pa in lo ta wewedok baa pa i murmur a kum naagagon i ra wewebaalu. ⁶ A tena minamaarut baa i papaam dekdek, ia ut in tangaa muga a wai ra ana pina-paam baa in mugaan. ⁷ Un nuk dekdek paa a kum utnaa mi iaau timui karom ui, maa Tadaaru ut in wakaapa kukuraaina karom ui.

⁸ Un nuk paa Iesu Kaarisito, ia baa ko ra wuna taara anun Dewid ma i tur balet ko ra minaat. A Koina Wewapua baa iaau warawaai mai i welaar ma ra kum piri mi. ⁹ Bi ia kabina baa iaau kariaana ngunungut uni, ma di wi iaau utkaai welaar ma ra tena aakaina. Iaku maa a piri anun God pa din turbaat laar paai. ¹⁰ Io, kuri ma iaau kariaana kum ngunungut, iaku maa iaau tur dekdek ut, kup diat baa God ia pilak pa diat. Iaau tur dekdek kupi diat kaai diat a lo a warwalaan baa i ki un Kaarisito Iesu, ma ra minamaar takum. ¹¹ A piri mi ang piri taam, i lingtatuna aakit:

Baa daat maat ungaai ma
Kaarisito Iesu,
daat a lalaan ungaai
kaai mai.

¹² Baa daat kariaana ngunungut ungaai mai,
daat a naagagon ungaai
kaai mai u ra nuna
mataaitu.

Baa daat weoro koni,
ia kaai in weoro wa daat
ku.

¹³ Baa pa daat paam ot paa anundaat weweliman kupi daat a murmur Kaarisito Iesu,
ia ut in tur dekdek u ra nuna weweliman,
maa pa in pet laar paai baa in puku anuna weweliman, painte mulu.

A lingtatuna na tena pina-paam

¹⁴ Koku ngo ma ra wewapua karom anum taara u ra kum wawer mi. Un watumaarang diat namataan God, naa koku diat wengangaar u ra kum piri biaa ku. A wengangaar pa i gaa un ta utnaa ma i baanaakaka kaai diat baa diat walangoroi.

¹⁵ Un taar ta ui karom God ma un ongor kupi ui a lingtatuna na tena pinapaam, baa pa i laana wawirwir u ra nuna pinapaam, ma i wer wakaak a taara u ra lingtatuna na piri. ¹⁶ Un waan ingen ko ra kum piri baa pa i ot ma ra nuknukin God, maa a taara baa diat balaan ma ra mangaana wawer lenmaa diat a waan welwelik ma welwelik aakit kon God. ¹⁷ Anundiat wawer maa in waan werweraan welaar ma ra in aakaina manua baa i rareng waanwaan. Imeneo ma Pileto rudi kon diat, ¹⁸ baa diaar aa waan raara ko ra lingtatuna. Diaar baanaakaka a nurnur anun raa kum te Kaarisito baa diaar piri naa daat aa kaamtur paa balet ko ra minaat.

¹⁹ Iaku, God ia ung taa a kabi ra nurnur baa pa in ta-laaur, ma di aa timu taa a

pirpir uni lenbi, “A Tadaaru i nunura diat baa anuna.” *Nil 16:5*

Ma di aa timu taai kaai lenbi, “Ia baa i piri naa ia anu ra Tadaaru in waan ingen ko ra aakaina mangamangaan.”

²⁰ Un raa ngaala na ruma a kum mangaana kaap kuraa i taana. Raa mangaan di paam diat ko ra silwa ma ko ra goled, ma raa mangaan kaai di paam diat ko ra diwaai ma ko ra piapaap. Raa kum kaap kup a kum ngaalangaala na bung ku ma raa kum mangaan kaai kup a kum bungbung biao ku. ²¹ Baa te i wagomgom paa nuna lalaaun ko ra kum aakaina mangamangaan, in welaar ma ra kaap baa di ininim koni u ra kum ngaalangaala na bung. Maa ia gomgom kupi a Tadaaru in wapapaami ma ia ki na wanaar kupi in paam a kum kokoina pinapaam.

²² Un waan ingen ko ra kum ninunuk na baarmaan, ma un murmur a takado na mangamangaan, a nurur, a maarmaari ma ra maalmaal, ungaai ma diat baa diat aaraaring karom a Tadaaru ma ra gomgom na nuknukindiat. ²³ Un waan ingen ko ra kum tuptup na pirpir baa pa ta kukuraaaina, maa diat watawa ku a wengangaar. ²⁴ A tultul anu ra Tadaaru koku i wengangaar, iaku in koina tena wawer. In paam a koina karom a taara raap, ma in waiaa anuna wowowon na mangamangaan karom a taara baa i wakado diat. ²⁵ In pir-

pir ma ra maalmaal baa i wakado diat baa pa diat nem anuna wawer, kaduk God in mulaaot pa diat kupi diat a nukpuku, ma diat a nunura a lingtatuna na wawer, ²⁶ ma diat a manaana wakaak ma diat a pari ko ra ina kun anun Saataan baa diat aa wirua taau uni baa diat tartaraam karomi.

3

A magiraa ra taara u ra kum tintinip na bung

¹ Un nuk akoto a kum pirpir bi: U ra kum tintinip na bung, a kum dekdek na mawaat in waan paat. ² A taara diat a nuk pa diat ut, diat a nemnem kup a maani, diat a aamaamaan ngaala, diat a pir walaawa pa diat ut, diat a wemaang na pirpir, diat a wabulbul karom a kum tamtamaandiat ma ra kum nanaandiat, pain diat a laa kupi diat a waatung wakaak karom God ma karom a taara kaai, ma pain diat a murmur a nemnem anun God. ³ Pa diat a maari a taara, pa diat a wemaraam wetwetalai, diat a pir a kum aakaakaina pirpir u ra taara, pa diat a naagagon kado anundiat lalaaun, diat a weium ma diat a baanaakaka taara, ma pain diat a nem a koina mangamangaan. ⁴ Diat a baanaakaka balet a kum teptepaandiat, diat a paam a kum longlong na mangamangaan, diat a wangaala pa diat ut, diat a nem aakit a gaaia ko ra rakrakaan bual,

ma pa diat a nem God. ⁵ Diat a murmur a mangamangaan anun God u ra panindiat ku, iaku pa diat a nem a dekdekina. Un waan ingen ko ra mangaana taara maa.

⁶ A kum mangaana muaana lenmaa, diat a ruk biao ku u ra kum ruma, ma diat a maang lulu paa in tabuan kupi diat a murmur diat. A kum tabuan baa pa ta koina nuknukindiat, diat baa diat pot na maarmaari ma ra nundiat kum aakaakaina mangamangaan, ma nundiat kum aakaakaina nemnem i ben araara diat. ⁷ A kum tabuan mi diat lo a kum wawer a bungbung raap, iaku pa diat nunura laar paa a lingtatuna. ⁸ Welaar ma Iaanes ma Iaambres diaar turbaat Moses, lenkaai maa a kum muaana mi diat turbaat a lingtatuna na wawer. A nuknukindiat i aaka aakit ma anundiat nurnur wakir i lingtatuna. ⁹ Iaku maa anundiat pinapaam pa in tawa, kabina maa a taara raap diat a babo lele paa ku anundiat longlong na mangamangaan, welaar ma ra taara namuga baa diat babo lele paa a longlong na mangamangaan anu ra ru muaana Iaanes ma Iaambres.

Paaulo i wadekdek Timoti u ra nuna nurnur ma nuna pinapaam

¹⁰ Ma ui Timoti u aa nunura raap anung kum wawer, anung mangamangaan, a kum utnaa iaau ngaraa kupi, anung nurnur, anung kini wowowon,

anung maarmaari, anung tinur dekdek u ra kum ngunungut, ¹¹ anung kum mawaat, ma ra kum ngunungut iaau kariaanai. U nunura raap a kum ngaala na ngunungut baa iaau kariaanai irong u ra tula taamaan bi: Aantiokia, Ikonion ma Listraa. Iaku a Tadaaru ut i walaaun pa iaau ko ra kum utnaa raap mi. ¹² Maia, karom diat raap baa diat lalaaun ungaai ma Kaarisito Iesu ma diat nem na murmur a lalaaun welaar ma ra nemnem anun God, a taara diat a wakadik ta diat ut. ¹³ Ma aakaina taara ma ra kum tena warwaruga diat a aaka, ma diat a aaka aakit. Diat a waruga a taara, ma diat a waruga diat balet utkaai.

¹⁴ Iaku ui, Timoti, un tur dekdek u ra wawer baa di aa wer ta ui uni ma u aa nurnur dekdek uni, maa u nunura wakaak anum kum tena wawer, ¹⁵ ma u nunura a Buk Taabu turpaai baa u naat utbaai. A Buk Taabu i pet laar paai baa in wamanaana ui, ma in ben ta ui u ra warwalaan u ra nurnur un Kaarisito Iesu. ¹⁶ A kum pakpakaana pipir raap u ra Buk Taabu i kabina ut kon God, ma i koina kup a wawer, ma kupi in wapuaana aakaina anun te karom ia ut, ma in watakado a kum niraara, ma in wer a taara u ra takado na mangamangaan. ¹⁷ Baa a taara anun God diat a papaam ma ra Buk Taabu, pain diat a iba kup a manaana kupi diat a paam a kum kokoina pina-

paam mai.

4

¹ Baa Kaarisito Iesu in waan paat urin ma ra nuna mataanitu, in naagagon welaar ma ra king. In naagagon diat baa diat lalaaun, ma diat baa diat aa maat. Io lenmaa, iaau aaring ui namataan God ma Kaarisito Iesu naa: ² Un warawaai ma ra Koina Wewapua, un ongor uni u ra kum pakaana bung baa a taara diat nem na walangoro ui, ma ra kum pakaana bung baa pa diat nemi. Un watakado wakaak a taara, un wapuaana anundiat niraara karom diat ma un wadekdek diat. Baa un paam a kum utnaa mi un papaam ma ra wowowon na mangamangaan karom diat ma un wer wakaak diat. ³ Maa a pakaana bung in waan paat baa a taara pain diat a nem ma a takado na wawer. Ma u ra nundiat kum nemnem, diat a ben ungaai mongoro na tena wawer karom diat, kupi diat a wer diat u ra kum utnaa baa diat nemi naa diat a walangoroi. ⁴ Pa diat a walangoro a lingtatuna, diat a walangoro maku a kum wawer biala ku. ⁵ Un nuknuk wakaak u ra kum pakpakaana bung raap. Baa un kariaana a kum ngunungut un tur dekdek ut. Un ongor ma ra warawaai u ra Koina Wewapua, ma un paam ot paa anum kum pinapaam raap, baa God ia taar taai taam.

⁶ Maa marawaai ma ang maat ma a gaaping in talabo.

In welaar ma ra waain baa di laboi u ra utnaa baa di tuni kupi a wetabaar karom God. Ma ia marawaai a bung baa ang waan ko ra lalaaun mi. ⁷ Iaau aa paam ot paa anung koina wineium ma ra nung welwelulu u ra wewebaalu, ma iaau aa murmur ot paa a lingtatuna na nur-nur. ⁸ God ia ung taa a wedok kup iaau, a wedok na niuwia, baa in waatung iaau naa iaau takado namataana. A Tadaaru, a takado na Tena Naagagon in taari taang u ra bung na naagagon. Ma wakir karom iaau ku, in taar a mangaana wedok maa karom diat raap baa diat ki walaang ma ra ngaala na nemnem kup anuna winawaan talili balet.

A wetulaa kup Timoti ma a lalaaun anun Paaulo

⁹ Un ongor kupi un waan gagaa urin karom iaau, ¹⁰ maa Demaas ia waan paa kon iaau, kabina i nem a kum utnaa ko ra rakrakaan buaal, ma ia waan urong Tesalonika. Kresko i waan urong u ra papaar Galaatia ma Tito i waan urong u ra papaar Daalmaatia. ¹¹ Lukaa maku kuri mir. Un ben paa Maarko ma mur a waan urin, maa i pet laar paai kupi in waraaut iaau u ra nung pinapaam. ¹² Iaau aa tula wa Tikiko utira Epeso. ¹³ Baa un waan urin un lo anung ina maalu na buburung, kuraa iaau waan paa koni naan Kaarpo irong Troaas. Un lo kaai a kum buk, ma koku

u dumaana raa mangaan baa di paami ko ra pani ra wewagua. ¹⁴ Aaleksaander, a tena paam utnaa ko ra aaen, i paam mongoro na aakaina mangamangaan karom iaau. A Tadaaru ut in baalui karomi. ¹⁵ Un baboura ui koni, kabina maa i weturbaat dekdek u ra nundaat wawer.

¹⁶ A mugaana pakaan baa iaau tur u ra naagagon ma iaau pirpir baat iaau, pa te i tur waraaut iaau, diat waan raap paa ku kon iaau. Iaau aaraaring baa God koku i baalu anundiat mangamangaan. ¹⁷ Iaku a Tadaaru i waraaut iaau ma i wadekdek iaau ma iaau paam ot paa a warawaai ma ra Koina Wewapua, ma a taara raap baa wakir a taara Iudaia diat aa walangoroi. Ma baa diat nem na aak doko iaau, a Tadaaru i walaau pa iaau. ¹⁸ A Tadaaru in walaau iaau ko ra kum aakaakaina utnaa raap, ma in waki iaau u ra nuna mataanitu inaanga u ra maawa. Daat a pir walaawa paai, pa in raap ma pa in raap. Amen.

A tintinip na pirpir na maarmaari

¹⁹ Un taar anung maarmaari karom Pirikila ma Aakuila, ma diat raap baa kuraa diat ki ungaai matira u ra ruma anun Onesiporo. ²⁰ Eraasto mun i ki okot irong Korinto, ma iaau waan paa bulung kon Tropimus irong Mileto, kabina i malaapaang. ²¹ Un ongor kupi un waan

urin baa pa in kalaang na madiring utbaai.

Ubulo, Pudén, Lino, Kaludia ma ra kum tateindaat raap u ra nurnur diat taar anundiat maarmaari karom ui. ²² A Tadaaru in ki u ra niom. A maarmaari anun God in ki karom muaat raap.

A Buk anun Paaulo karom Tito A pirpir kaapa muga

A buk mi Paaulo i timui karom Tito. Tito wakir a te Judaia. I walangoro a warawaai anun Paaulo ma i nukpuku ma i nurnur un Iesu Kaarisito. Tito i weur ma Paaulo unaanga Ierusalem baa a kum aapostolo raap diat ki ungaai (babo Aap 15:2). Paaulo i tula wa Tito urong Korinto ru pakaan (babo 2 Kor 7:6-7 ma 8:17). Namur Paaulo i pilak paa Tito kupi in tena baboura u ra lotu irong u ra lolo Keretaa (babo Tito 1:5).

U ra buk mi Paaulo i wapura Tito un woi na mangaana taara din pilak pa diat kupi diat a kum tena pinapaam u ra lotu. Ma i wapuai naa in baboura a lotu ko ra kum warwaruga na tena wawer, ma in wer wakaak a kum taara na lotu u ra koina mangamangaan.

A winawaan i ra buk Tito:

A turturpaai ra buk mi (1:1-4)

A kum mukmuga ko ra lotu (1:5-16)

A wawer karom a taara na lotu (2:1-15)

A koina mangamangaan baa daat a murmuri (3:1-11)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom Tito (3:12-15)

God ma aapostolo anun Iesu Kaarisito, kupi ang waraaut a nurnur anu ra taara na pipilak anun God, ma ang wer diat kupi diat a nunura a lingtatuna. A lingtatuna maa in ben diat kupi diat a murmur a mangamangaan anun God. ² A nurnur maa ma ra lingtatuna maa, i waan paat ko ra kini walaang ma ra nurnur kup a lalaaun takum. A lalaaun takum baa God i weweliman taau uni turpaai baa pa i waki utbaai a rakrakaan buaal. Ma God pa i laana warwaruga. ³ Baa a pakaana bung i ot i wapuraana anuna weweliman baa miaat warawaai mai. God anundaat Tena Walaanun i taar taa a pinapaam na warawaai taang welaar ut ma ra nuna wetulaa.

⁴ Iaau timtimu karom ui Tito, natunglik baa daar raa ku u ra nurnur. A maarmaari ma ra maalmaal kon God Tamaandaat ma Kaarisito Iesu anundaat Tena Walaanun, in ki karom ui.

A kum mukmuga ko ra lotu

⁵ Iaau waan kon ui matira u ra lolo Keretaa, kupi ui ma un waraap a kum pinapaam baa pa i raap utbaai ma un pilak paa ta kum mukmuga ko ra lotu u ra kum taamtaamaan raap welaar ma iaau ut iaau aa pir taai taam. ⁶ Baa un pipilak un pilak paa te baa pa ta wetakun i ki uni, i taulaa ku ma raa tabuan ma ra kum natnatuna diat a kum

¹ Iaau Paaulo a tultul anun

tena nurnur, ma pa ta wetakun i lo diat un ta mangamangaan, ma pa diat wabulbul karom tamaandiat ma naandiat. ⁷ A mukmuga ko ra lotu, ia ut a tena baboura u ra kum pinapaam anun God, io, i koina baa ia a mangaana muaana baa pa ta wetakun in loi. Koku i wangaala paai, koku i laana kaankaan gagaa, koku i tena ininim, koku i tena wineium, ma koku i nemnem kup a ngaala na maani. ⁸ In laana gaaia paa a taara u ra nuna ruma, ma in nemnem kup a koina mangamangaan, in naagagon kado anuna kum nemnem, in tena takado, in gomgom namataan God, ma in naagagon kado anuna lalaun. ⁹ In paam akoto a lingtatuna na wawer baa di aa wer taai uni kupi in wadekdek kaai a taara u ra takado na wawer, ma in pir apuaana a niraara anundiat baa diat turbaat a Koina Wewapua.

A pirpir na wewaraaut karom Tito u ra nuna pinapaam

¹⁰ Un pilak paa ta kum mukmuga ko ra lotu, kabina mongoro na taara a kum tena wabulbul. Diat pipipir u ra kum utnaa baa ku ma diat aal raara a nuknuki ra taara. Raa kikel kon diat baa iaau nem na pirpir dekdek un diat, diat baa diat piri naa, din poko kikel a pani ra taara baa wakir a taara Iudaia. ¹¹ Un turbaat anundiat kum pirpir, maa kabina diat laana wapurpuruan a

nurnur anun ta mongoro na kapkaba tamaana ma ta kum wawer baa pa i koina kupi din wer diat uni. Diat laana wer diat ku lenbi kupi diat a waruga paa maani kon diat. ¹² Raa propet ko ra taara Keretaa ut i piri lenbi, "A taara Keretaa, a kum tena warwaruga mulu, a kum aakaakaina kuaabaar, a kum malawo diat, diat ko ra winangaan ku." ¹³ A pirpir mi un diat i lingtatuna aakit. Un pirpir dekdek karom diat u ra nundiat niraara kupi diat a paam akoto a takado na nurnur, ¹⁴ ma koku ma diat murmur a kum wawer baa ku anu ra taara Iudaia, ma ra kum naagagon anu ra taara baa pa diat nem a lingtatuna na wawer. ¹⁵ A kum utnaa raap i gomgom karom diat baa diat gomgom, iaku karom diat baa pa diat gomgom ma pa diat nurnur, a kum utnaa raap kaai pa i gomgom. A nuknukindiat i aaka aakit ma pa ta takado u ra balaandiat. ¹⁶ Diat piri naa diat nunura God, iaku anundiat kum pinapaam ut i wapuaanai naa pa diat nunurai. Diat a kum aakaina taara aakit, a kum tena wabulbul, ma pa diat paam laar paa ta koina pinapaam.

2

A takado na wawer

¹ Iaku ui, un wer diat u ra kum utnaa baa i murmur wakaak a takado na wawer. ² Un wer a kum muaana baa di buta muga diat taam, kupi

diat a baboura wakaak anundiat mangamangaan, diat a lo a mangaana lalaaun baa a taara diat a ru diat uni, diat a naagagon kado anundiat lalaaun, diat a dowot u ra nundiat nurnur, anundiat maarmaari ma ra nundiat tinur dekdek baa diat baraata mawaat.

³ Lenkaai maa, un wer a kum tabuan baa di buta muga diat taam, kupi diat a laa u ra aakapi na urur u ra nundiat lalaaun, koku diat pirura, koku diat a kum tena ininim, diat a wer a taara u ra utnaa baa i koina. ⁴ Diat a paami lenmaa kupi diat a wer a kum tabuan namur taan diat, kupi diat a maari anundiat kum muaana ma ra kum natnatundiat, ⁵ diat a naagagon kado anundiat lalaaun, diat a murmur a gomgom na mangamangaan, diat a laa u ra minamaal u ra nundiat kum bonanaaka, diat a laa u ra maarmaari, ma diat a taraam karom anundiat kum muaana, kupi koku te i pir aakaka a pirpir anun God.

⁶ Lenkaai maa, un wadekdek a kum baarmaan, kupi diat a naagagon kado anundiat lalaaun. ⁷ Un paam a koina pinapaam namataandiat, kupi a koina walawalar karom diat. Baa u wer diat, un papaam ma ra dowotina, ma ra urur u ra pirpir anun God. ⁸ Un pir a takado na pirpir baa pa te in puku ui uni, kupi diat baa diat turbaat ui diat a wawirwir, kabina maa pa daat paam ta aakaina baa diat a pir daat uni.

⁹ Un wapua a kum wilawilaau kupi diat a taraam karom anundiat kum mukmuga, ma diat a wagaia diat ma ra kum pinapaam raap baa diat paami, ma koku diat baalu pirpir. ¹⁰ Koku diat walong anundiat kum mukmuga. Diat a wapuaana anundiat koina mangamangaan kupi anundiat kum mukmuga diat a nurnur un diat. Io, in wapuaanai naa a wawer un God anundaat Tena Walaaun i wakwakaak.

¹¹ Maa a wewapua u ra maarmaari anun God kup a warwalaan anu ra taara raap ia waan paat kaapakaapa. ¹² A maarmaari mi i wer daat, kupi daat a waan ingen ko ra kum mangamangaan baa pa i ot ma ra nuknukin God, ma ko ra kum nemnem kup a kum utnaa ko ra rakrakaan buaal. Daat a naagagon kado anundaat lalaaun, daat a takado, ma daat a lalaaun murmur a nuknukin God u ra lalaaun mi, ¹³ baa daat ki walaang ma ra nurnur kup a bung na gaaia baa in waan paat. A bung baa anundaat ngaala na God Iesu Kaarisito anundaat Tena Walaaun in waan paat ma ra nuna minamaar. ¹⁴ I taar taa anuna lalaaun un daat, kupi in kul walaangalaanga daat ko ra nundaat kum aakaina mangamangaan raap, ma in wagogom pa daat, kupi daat anuna taara lingtatuna ut, daat a taara baa daat nemnem aakiti naa daat a paam a kum kokoina

pinapaam.

¹⁵ Un wer diat u ra kum utnaa bi. Un wadekdek a taara, ma un pir apuaana anundiat niraara namataan-diat. Un wer diat lenutmaa welaar ma ra naagagon baa u aa paam akotoi. Ma koku u maadek taa te baa i nuki naa ui a muaana biao ku.

3

A mangaana lalaaun baa a te Kaarisito in murmuri

¹ Un wapua balet anum taara kupi diat a urur karom a kum mukmuga ko ra mataanitu, ma karom diat raap baa diat paam akoto a naagagon. Diat a taraam karom diat ma diat a ki na waninaar kupi diat a paam a kum kokoina pinapaam. ² Koku diat pir ta aakaina pirpir un te, diat a ki na maalmaal, diat a paam a koina mangamangaan, ma diat a wapuaana anundiat wowowon na mangamangaan karom a taara raap.

³ Maa daat kaai namuga, pa daat manaana, daat a kum tena wabulbul, daat waan raara, daat ki u ra winiwi i ra nundaat kum aakaina nemnem ma ra aalawur mangaana utnaa raap baa daat gaai kupi. U ra nundaat kinkini na lalaaun daat paam a kum aakaakaina utnaa ma daat nuknuk aakaka, a taara diat milikuaana daat, ma daat kaai daat milikuaana diat.

⁴ Iaku baa a koina mangamangaan ma ra maarmaari anun God anundaat Tena Walaaun i waan paat, ⁵ i

walaaun daat, kabina u ra nuna maarmaari karom daat, wakir un ta kum takado na pinapaam baa daat aa paam taai, pate. I walaaun daat baa i gi agomgom daat. A warwagomgom mi a Takado na Nion i paami u ra nundaat lalaaun, baa i buta matakina daat ma anundaat lalaaun i matakin uni. ⁶ Kabina u ra pinapaam anun Iesu Kaarisito, anundaat Tena Walaaun, God i tabaara daat ma ra Takado na Nion baa i labo biao wai ku nate un daat. ⁷ I walaaun daat, kupi daat a kale a lalaaun takum, baa daat ki walaang kupi ma ra nurnur. Baa i walaaun daat i waatung daat naa daat takado namataana kabina u ra nuna maarmaari. ⁸ A kum pirpir mi i lingtatuna aakit. Ma iaau nemi naa un ongor dekdek ma ra kum pirpir mi kupi a taara baa diat nurnur un God diat a taar mulu ta diat u ra koina pinapaam u ra nundiat kum bungbung na lalaaun. A kum utnaa mi i koina ma i waraaut a taara raap.

⁹ Un waan ingen ko ra kum tuptup na wengangaar, ma ra kum aakaakur na wuna taara, a weoror, ma ra wineium na pirpir u ra kum Naagagon anun Moses, kabina maa pa diat gaa un ta utnaa ma pa in waraaut ui. ¹⁰ Baa te i laana weraana a taara na nurnur, un pirpir na watumaarang karomi, a mugaana pakaan. Io, a weru pakaan baa pa in walangor, un waan ingen koni. ¹¹ Baa te

i paami lenmaa, un nunurai ku naa ia raara ma ia teng ma ra aakaina mangamangaan. Ma ia ut ia baat paa nuna winirua takum.

A niaaring anun Paaulo karom Tito

¹² Baa ang tula wa Aartemaas karomi ui, baa Tikiko, un ongor kupi un waan karom iaau irong Nikopoli, kabina ang ki wa a kum kalaang na madiring marong. ¹³ Un tula wa Aapolos ma Senaa, ia baa a tena manaana u ra kum naagagon, ma un waraaut diaar kupi koku diaar iba kup ta utnaa. ¹⁴ Anundaat taara diat a wawer kupi diat a taar mulu ta diat u ra koina pinapaam, kupi diat a taar a koina waindiati u ra nundiati lalaaun ma kupi diat a waraaut a iba na taara.

¹⁵ Diat raap baa diat ki ungaai ma iaau, diat taar anundiati maarmaari karom ui. Un taar anumiaati maarmaari karom a kum teptepaandaati u ra nurnur.

A maarmaari anun God in ki karom muaat raap.

A Buk anun Paaulo karom Pilemon A pirpir kaapa muga

Paaulo i timu a buk mi karom Pilemon. Pilemon ia raa ngaala na muaana ko ra taamaan Kolose, ma a tena nurnur kaai. Anuna raa tena pinapaam, a wilawilaau, a iaana Onesimo, i welulu paa koni. Namur di wakarabusi ma i baraata Paaulo u ra karabus. Paaulo i warawaai karomi ma i nukpuku. Baa di palaa wa Onesimo, Paaulo i nemi naa in waan talili karom anuna mukmuga Pilemon, io, i timu a buk mi karom Pilemon kupi Onesimo in loi. I wapuai naa koku i kaankan karom Onesimo, in gaaia paai, maa mi ia nukpuku ma i nurnur un Iesu welaar ma Pilemon.

A winawaan i ra buk Pilemon:

A turturpaai ra buk mi (1-3)

A koina mangamangaan anun Pilemon (4-7)

Paaulo i nemi naa Pilemon in gaaia paa Onesimo (8-22)

A tintinip na pirpir anun Paaulo karom Pilemon (23-25)

¹ Iaa, Paaulo, iaau karabus kabina u ra nung nurnur un Kaarisito Iesu. Mir ma Timoti a teindaat, mir timu a buk mi karom ui Pilemon, a koina tepaamiaat u ra pinapaam, ² ma karom

anum tabuan Aapia a teindaat, ma karom Aarkipo a tepaandaat u ra wineium ma ra Koina Wewapua, ma karom a taara na nurnur baa muaat laana waan ungaai u ra num ruma. ³ A maarmaari karom ui, ma maalmaal kon God Tamaandaat, ma a Tadaaru Iesu Kaarisito.

A maarmaari ma ra nurnur anun Pilemon

⁴ Baa iaau aaraaring, iaau laana nuk pa ui, ma iaau waatung wakaak karom God un ui. ⁵ Maa iaau walangoroi naa u maari a taara raap anun God, ma u nurnur u ra Tadaaru Iesu. ⁶ Iaa aaraaring naa un wapuaana anum nurnur un Kaarisito karom a taara ma un wer diat uni. Baa un paami lenmi, in waraaut ui kupi un manaana u ra kum kokoina utnaa raap anundaat baa i ki un Kaarisito. ⁷ Tenglik, baa iaau walangoroi naa u maari a taara anun God ma u wagaia anundiat lalaaun, iaau gaaia aakit, ma i wadekdek iaau kaai.

A niaaring un Onesimo karom Pilemon

⁸ Raa utnaa iaau nem aakiti baa un paami. Kabina un Kaarisito, iaau laangalaanga kupi ang pirpir dekdek karom ui uni, ⁹ iaku iaau aaring wakaak ui, kabina iaau maari ui. Mi iaau aa takaana, ma iaau ki na karabus kabina u ra nung nurnur un Kaarisito Iesu, ¹⁰ iaau aaring paa anum nimulaaot un Onesimo, a natunglik u ra nurnur. I waan paat karom iaau baa

iaau ki u ra karabus ma i nukpuku, ma mi i welaar ma natunglik mulu ut u ra nurnur. ¹¹ Namuga pa i gaa kup ta pinapaam karom ui, iaku mari, ia koina tena pinapaam ma, karom ui ma karom iaau.*

¹² Mi iaau tula talili wai balet ma karom ui. Baa i waan kon iaau i welaar ma raa pakaana ko ra nung lalaaun i waan ungaai mai. ¹³ Iaau nemi naa in ki maku karom iaau, kupi in kiaana ui Pilemon, u ra binaboura karom iaau, baa iaau ki u ra karabus kabina u ra Koina Wewapua. ¹⁴ Iaku pa iaau nemi naa ang wowo pa ui kupi un waraaut iaau, ui ut un paami welaar ma ra num gaaia. Pang pet laar paai baa ang paam ta utnaa tuk ui ut un mulaaot. ¹⁵ Onesimo i ki ingen kinalik paa kon ui. Kanaapi anuna kini ingen mi i pet taai kupi mi in ki ungaai takum balet ma ui. ¹⁶ Mi pa in welaar balet ma ma ra wilawilaau, in welaar ma temlik mulu u ra nurnur. Iaau maari, iaku iaau nemi naa anum maarmaari karomi in ngaala, maa ia anum tena pinapaam ma temlik kaai u ra Tadaaru.

¹⁷ Baa u nuki naa daar tepaana, io, un gaaia paa balet Onesimo, welaar ma baa un gaaia pa iaau ut. ¹⁸ Baa ia paam taa ta aakaina karom ui ma baa ia lo paa anum ta utnaa, i koina iaau ang baalu taai karom ui. ¹⁹ Iaau Paaulo iaau ut iaau

timu a pirpir mi ma ra li-maang: ang baalu taa a dinaau maa karom ui. Pang pir ta utnaa taam, ui ut u aa nunurai naa a matakina lalaaun baa u lo paai i kabina ut un iaau, ma i welaar ma ra dinaau karom ui. ²⁰ Maia, tenglik, u ra iaa ra Tadaaru, iaau nemi naa un wagaai paa balet Onesimo. Ui tenglik un Kaarisito, un wagaai nung lalaaun. ²¹ Baa iaau timu a buk mi, iaau nunura lingtatunai naa un taraam ut u ra nung niaaring karom ui, ma iaau nunurai kaai baa un paam a utnaa in ngaala taa ra utnaa baa iaau aaring ui uni.

²² Raa utnaa kaai, iaau aaring ui kupi un waninaar ta kukur ra ruma kup iaau. Iaau nurnur naa God in walaangalaanga wa iaau ko ra karabus kupi ang waan balet karom muaat. Mi ia a wai ra numuaat kum niaaring.

A tintinip na pirpir na maarmaari

²³ Epapraas ia baa i karabus ungaai ma iaau kabina u ra nurnur un Kaarisito Iesu, i taar wa anuna maarmaari karom ui. ²⁴ Ma diat kaai bi, Maarko, Aaristaarko, Demaas ma Lukaa. Miaat teptepaana ungaai u ra pinapaam.

²⁵ A maarmaari anu ra Tadaaru Iesu Kaarisito in ki u ra niomuaat.

* 1:11: A iang Onesimo a kukuraaina baa "i topaa ut a pinapaam."

A Buk karom a taara Ebraaio A pirpir kaapa muga

A buk mi di timui karom a taara Iudaia, di waatung diat kaai naa a taara Ebraaio, maa diat pirpir ma ra pirpir Ebraaio. Pa te i nunurai woi maa i timu a buk mi.

A taara Iudaia baa di timu a buk mi karom diat, diat nurnur un Iesu, iaku a taara baa pa diat nurnur diat pet na bilbil un diat. Io, raa taara kon diat baa diat nurnur, diat nem na waan talili balet kup a lotu Iudaia. A buk mi i wapua diat naa koku diat waan talili. U ra nurnur karom Iesu ku diat a takado namataan God. Iesu i ngaala aakit, ia a Natun God ma i ngaala taa ra kum aangelo ma ra kum propet. Ma a matakina kunubu baa Iesu i paami i kiaana wa a mugaana kunubu. Iesu ia anundaat mukmuga na tena wetabaar karom God ma i wetabaar ma ra gaapina ut. I koina baa daat a nurnur ku un Iesu.

A winawaan i ra buk Ebraaio:

Iesu a Natun God ma i waa God karom daat (1:1-4)

Iesu i ngaala taa ra kum aangelo ma ia a Tena Walaan (1:5-2:18)

Iesu i ngaala taan Moses ma Iosua (3:1-4:13)

Iesu anundaat mukmuga na tena wetabaar karom God (4:14-7:28)

A matakina kunubu (8:1-9:28)

A gaapin Iesu i una wa anundaat kum aakaina mangamangaan (10:1-39)

A nurnur (11:1-40)

Daat a nurnur un Iesu ma daat a taraam karomi (12:1-13:19)

A tintinip na pirpir (13:20-25)

Natun God i ngaala aakit taa ra kum aangelo

¹ Namuga utbaai God i pirpir ma ra waa ra kum propet karom a kum tapt-abundaat. I pirpir lenmaa un mongoro na pakaan u ra aalawur mangaana aakapi.

² Iaku u ra kum tintinip na bung mi, i pirpir ma ra waan Natuna karom daat. A Natuna baa i pilak paai kupi in kale a kum utnaa raap. Ma u ra limaan Natuna, God i waki a rakrakaan buaal raap. ³ Natuna i baarabaara aakit ma ra minamaar anun God, ma i welaar mulu ut ma God. I baboura a rakrakaan buaal raap ma ra nuna pirpir baa i mawaat aakit. I taar taa nuna lalaan, kupi in wagogom daat ko ra kum aakaina mangamangaan raap. Ma baa ia paam araap taa a pinapaam mi, i ki u ra papaara ot na limaan God, a ngaala na king aakit, inaanga u ra maawa. ⁴ U ra pinapaam maa God i wangaala paa Natuna kupi in ngaala aakit taa ra kum aangelo. I ngaala aakit welaar ma ra iaana, baa Tamaana i taar taai taana,

i ngaala aakit taa ra iaa ra kum aangelo.

⁵ Maa God wakir i piri karom ta aangelo lenbi,

“Ui a Natunglik,
ma mi iaau Tamaam.”
Kele 2:7

ma wakir i piri kaai un ta aangelo naa,

“Iaau Tamaana,
ma ia natunglik.” 2
Saam 7:14

⁶ Ma baa God i tula wa mugaana Natuna urin u ra rakraakaan buaal, i piri uni lenbi,

“I koina baa a kum aangelo raap anun God diat a lotu karomi”. *Naag 32:43*

⁷ Ma i piri lenbi u ra nuna kum aangelo,

“I puku anuna kum aangelo kupi diat a welaar ma ra dadaip,

a kum aangelo maa diat anuna kum tultul,
ma i puku diat kupi diat a welaar kaai ma ra kupkup i ra nguan.”
Kele 104:4

⁸ Iaku i piri lenbi un Natuna,
“God, anum kiki na king in ki takum ma pa in raap.

U laana naagagon anum mataanitu ma ra takado na mangamangaan.

⁹ U nem aakit a takado na mangamangaan,
ma u milikuaana aakaina mangamangaan.

Bi ia kabina baa God, anum God, i pilak pa ui
ma i taar taa a gaايا ma ra urur taam,

baa i ngaala aakit taa ra nuna wetabaar karom a kum teptepaam.”
Kele 45:6-7

¹⁰ Ma God i piri kaai karom Natuna lenbi,

“Tadaaru, u ra turpaaina, ui u waki taa a kabi ra rakraakaan buaal,
ma u waki a baakut ma ra limaam.

¹¹ Diaar a panaai raap, iaku ui un ki takum.

Diaar a maulaana waan-waan welaar ma ra ina maalu.

¹² Un pipin diaar welaar ma ina maalu na buburung,

un kiaana diaar welaar ma raa baa i kiaana wa in maulaana maalu.

Iaku ui, pa un wekiaa,
ma num kum kilakilaala pa in raap.” *Kele 102:25-27*

¹³ God wakir i piri kaai karom ta aangelo lenbi,

“Un ki u ra papaara ot na limaang,

tuk baa ang uwia paa anum kum ebaar
kupi diat a ki natudaangi ra num naagagon.”

Kele 110:1

¹⁴ A kum aangelo raap diat a kum nion, baa diat papaam karom God, naka? I tula wa diat kupi diat a waraaut a taara, diat baa diat a lo a warwalaan.

2

A ngaatngaat na warwalaan baa Iesu i paami

¹ I koina kupi daat a murmur a kum wawer baa daat aa walangoro taai, kabina

maa Iesu i ngaala aakit. Daat a murmuri kupi koku daat waan ingen koni. ² A kum pirpir baa namuga a kum aangelo diat wewapua uni i wi diat. Io, baa te pa i taraam uni ma pa i murmuri, di taar taa a naagagon na binabaalu karomi, baa i welaar ma ra nuna wabulbul. ³ Io, baa lenmaa, daat a welulu ino lelawaai ko ra naagagon na binabaalu, baa daat taar taa tamarundaat u ra ngaatngaat na warwalaan mi? A warwalaan baa a Tadaaru ut ia wewapua muga taau uni. Ma diat baa diat walangoro in ingaana, diat wapuaanai karom daat naa i lingtatuna aakit. ⁴ God i paam a kum wakilang ma ra kum utnaa na kakaian, ma ra kum dekdek na pinapaam, ma i wetabaar werweraan ma ra kum wetabaar anu ra Takado na Nion welaar ut ma ra nuna nemnem. U ra nuna kum pinapaam maa, ia kaai i wapuaanai naa a warwalaan maa i lingtatuna aakit.

Iesu i waan paat a muaana kupi in walaan paa a taara

⁵ God pa i ung taa a kum aangelo kupi diat a naagagon a matakina rakrakaan buaal baa namur in waan paat. A rakrakaan buaal baa mi daat pirpir uni. ⁶ Iaku raa pakaan kuri u ra Buk Taabu raa i piri karom God lenbi,

“Miaat a taara, woi mulu miaat baa u nuk pa miaat?

Ma aawa kabina baa u baboura miaat?

⁷ U aa waki ta miaat kupi miaat a ki natudaangi ra kum aangelo, kinalik na pakaana bung.

U ung taa in kaaeng na minamaar ma ra urur un miaat,

⁸ ma u aa ung ta miaat kupi miaat a naagagon a kum utnaa raap.” *Kele 8:4-6*

God ia ung ta daat a taara kupi daat a naagagon a kum utnaa raap, io, i kaapa baa pain ta utnaa balet ma baa pain daat a naagagoni. Iaku, u ra kum kilaala mi, pa daat baboi utbaai baa a kum utnaa raap diat taraam karom daat. ⁹ Iaku daat babo Iesu, ia baa God i wakinalik taai kupi in kinalik taa ra kum aangelo, kinalik na pakaana bung ku, kupi in maat u ra taara raap. I maat kabina maa God i maari diat. Iaku mi, daat baboi naa God ia ung taa in kaaeng na urur ma ra minamaar uni, kabina u ra kinadik ma ra minaat baa i kariaanai.

¹⁰ God i waki taa a kum utnaa raap kup ia ut. Ma i takado baa in wakoina aakit paa Iesu u ra kum ngunungut baa i kariaanai. God i wakoina paai, kupi in ben paa mongoro na natatuna kupi diat a kale paa a minamaar. Maa Iesu ia a kabi ra nundiat warwalaan. ¹¹ Iesu ungaai

ma ra taara baa i wagogom pa diat ko ra nundiat kum aakaina mangamangan, raa Tamaandiat ku. Bi ia a kabina baa Iesu pa i wawirwir kupi in waatung

diat naa a kum tatena liklik.
¹² Ma i piri karom God lenbi,
 “Ang wewapua un ui karom
 a kum tateng liklik,
 ma ang kelekele na pir
 walaawa karom ui
 naliwan taa ra taara
 na lotu.” *Kele 22:22*

¹³ Ma i piri kaai lenbi,
 “Ang nurnur ut un God.”
Aais 8:17

Ma i piri utkaai lenbi,
 “Baboi, bari iaau ma ra kum
 naat liklik baa God
 ia taar ta diat taang.”
Aais 8:18

¹⁴ A kukuraai ra kum naat
 liklik mi, a taara, a panin-
 diat ma ra gaapindiat ut.
 Ma Iesu kaai i waan paat
 a muaana, welaar ma diat,
 a panina ma ra gaapina ut.
 I paami lenmaa kupi u ra
 nuna minaat in baanaakaka
 wa Saataan, ia baa i paam
 akoto a dekdek i ra mi-
 naat. ¹⁵ Iesu i maat kupi in
 walaangalaanga diat baa a
 bunurut na minaat i wi diat
 u ra nundiat kum kinkini na
 lalaaun. ¹⁶ I lingtatuna aakit
 baa Iesu pa i paam a pina-
 paam mi kupi in waraaut
 a kum aangelo, pate. I
 paami kupi in waraaut a
 taara baa a kum taptabun
 Aabaraam. ¹⁷ Bi ia kabina
 baa Iesu i waan paat welaar
 ut ma ra kum tatena liklik
 u ra kum utnaa raap, kupi
 in tena wetabaar karom God
 ma in papaam ma ra maar-
 maari ma ra dowotina, ma
 in taar anuna lalaaun kupi
 in maat, ma God in una wa
 a kum aakaina mangaman-
 gaan anu ra taara. ¹⁸ Iesu i
 pet laar paai kupi in waraaut
 diat baa di walaam diat, maa

Iesu kaai di walaami ma i
 kariaana mawaat uni.

3

Iesu i ngaala taan Moses

¹ A kum tateng liklik baa
 God i pilak pa muaat kupi
 muaat anuna taara, muaat
 a nuknuk paa Iesu. Ia baa
 Aapostolo ma a mukmuga na
 tena wetabaar karom God
 baa daat nurnur uni ma daat
 wewapua uni. ² God ia pi-
 lak taai kup a pinapaam mi,
 ma i lingtatuna uni, welaar
 ma Moses kaai baa i ling-
 tatuna u ra nuna pinapaam
 naliwan taa ra taara anun
 God. ³ Di taar a ngaala na
 urur karom a muaana baa i
 paam a ruma, ma pa di taar
 a ngaala na urur karom a
 ruma baa i paami. I lenkaai
 maa, a urur baa di taari
 karom Iesu i ngaala aakit taa
 ra urur baa di taari karom
 Moses. ⁴ A kum ruma raap,
 raaraa muaana i paami, iaku
 God i paam a kum utnaa
 raap. ⁵ Moses, ia a tultul
 anun God, ma i lingtatuna u
 ra nuna pinapaam naliwan
 taa ra taara anun God. I we-
 wapua muga taau u ra kum
 utnaa baa God in wewapua
 uni namur. ⁶ Iaku Kaarisito,
 ia Natun God ma i lingtatuna
 u ra nuna pinapaam baa i
 baboura a ruma anun God.
 Baa daat tur dekdek u ra nur-
 nur, ma pa daat burut, baa
 daat ki walaang kup a kum
 utnaa baa God in paami, io,
 daat a ruma anun God.

*Diat baa pa diat nurnur pa
 diat a ruk u ra taamaan na
 ningo anun God*

⁷ Io, baa daat a taara anun God, daat a murmur a pirpir anu ra Takado na Nion baa i piri lenbi,

“Umari baa muaat walan-
goro in ingaana,

⁸ koku muaat wadekdek a balaamuaat welaar ma ra kum taptabu-
muaat namuga diat paami,

baa pa diat taraam karom iaau,

u ra kum kilakilaala baa diat ki u ra bil na wanua ma diat walaar iaau.

⁹ Diat walaar iaau, ma diat babo ut anung kum pinapaam un 40 kilaala.

¹⁰ Io, bi ia kabina baa iaau kaankaan karom a taau taara maa, ma iaau piri lenbi,

‘A nuknukindiat i waan raara a bungbung raap,

ma pa diat murmur anung aakapi.’

¹¹ Io, iaau kaankaan ma iaau weweliman lenbi,

‘Pain diat a ruk u ra nung taamaan na ningo.’”

Kele 95:7-11

¹² A kum tateng liklik, muaat a baboura muaat, kupi koku te kon muaat a nuknukina in murmur aakaina mangamangaan ma pa in nurnur, ma in waan ingen kon God, baa a lalaaunina. ¹³ Muaat a pirpir na wewaraaut wetwetalaai karom muaat, u ra bungbung raap baa di waatungi naa “umari.” Muaat a paami lenmaa, kupi koku aakaina mangamangaan in waruga

paa te kon muaat, ma in wadekdek baat in balaana.

¹⁴ Daat tepaana ma Kaarisito, baa daat tur dekdek u ra nurnur tuk u ra tintinipina, welaar ma daat turpaai mai namuga. ¹⁵ Welaar ma di aa pir taai u ra Buk Taabu lenbi, “Umari baa muaat walan-
goro in ingaana,

koku muaat wadekdek a balaamuaat,

welaar ma ra kum taptabu-
muaat namuga diat paami, baa pa diat taraam karom iaau.”

Kele 95:7-8

¹⁶ Woi diat maa diat walan-
goro in ingaan God, iaku pa diat taraam uni? Diat raap baa Moses i ben apari pa diat taangirong Aaigipto, naka? ¹⁷ Woi diat maa God i kaankaan karom diat 40 kilaala? Diat baa diat paam aakaina mangamangaan ma diat maat u ra bil na wanua, naka? ¹⁸ Woi diat maa God i weweliman naa pa diat a ruk u ra nuna taamaan na ningo? Diat baa pa diat taraam karomi, naka? ¹⁹ Io, daat baboi baa pa diat pet laar paai kupi diat a ruk u ra nuna taamaan na ningo, kabina maa pa diat nurnur.

4

A taamaan na ningo anu ra taara anun God

¹ God ia weweliman taau karom daat naa daat a ruk u ra nuna taamaan na ningo. Anuna weweliman maa kuri utbaai. Io, daat a tumaarang, kaduk ta taara kon daat pa diat a pet laar paai kupi diat a ruk. ² Maa daat

kaai daat aa walangoro taa a Koina Wewapua welaar ma ra kum taptabundaat taanga namuga. Diat walangoro taai ut, iaku pa i waraaut diat, kabina maa pa diat nurnur uni. ³ Io, daat baa daat aa nurnur un God, daat a ruk u ra nuna taamaan na ningo. Iaku a kum taptabundaat namuga, diat baa pa diat nurnur, God ia pir taai un diat lenbi,

“Iaau kaankaan ma iaau weweliman lenbi,

‘Pain diat a ruk u ra nung taamaan na ningo.’”

Kele 95:11

God i pir a pirpir mi u ra kum kilaala anun Moses, iaku i lingtatuna, namuga utbaai i waraap anuna pinapaam baa i waki a rakraakan buaal, ma i ngo. Lenmaa ia waninaar taa anuna taamaan na ningo. ⁴ Ma i kaapa naa ia waninaar taai, maa a Buk Taabu i pirpir u ra we-7 na bung lenbi, “Ma u ra we-7 na bung God i ngo ko ra nuna kum pinapaam raap.” *Tur 2:2*

⁵ Ma u ra Buk Taabu baa daat aa luk taai mun, God i piri balet lenbi, “Pain diat a ruk u ra nung taamaan na ningo.”

Kele 95:11

⁶ Diat baa diat walangoro a Koina Wewapua namuga, pa diat ruk u ra nuna taamaan na ningo, kabina maa pa diat taraam karom God. Iaku aakapi i paapa utbaai, kup ta taara ingen diat a ruk ut u ra nuna taamaan na ningo. ⁷ I kaapa naa aakapi i paapa utbaai, kabina maa mongoro na kilaala namur

taan diat baa pa diat taraam, God i pirpir utbaai u ra nuna taamaan na ningo. I pirpir ma ra waan Dewid lenbi,

“Umari, baa muaat walangoro in ingaana,

koku muaat wadekdek a balaamuaat.” *Kele 95:7-8*

Baa God i piri “umari” i kukuraaina naa ia ung taa raa bung balet kupi a taara diat a ruk u ra nuna taamaan na ningo. ⁸ Baa gun Iosua ia taar taa a ningo karom a kum taptabundaat, a taara Israael, baa diat ruk u ra taamaan Kaanaan, God pa in ung taa balet ma ta bung ingen kup a taara diat a ruk u ra nuna taamaan na ningo. ⁹ Lenmaa a ningo anu ra taara anun God i ki utbaai, welaar ma ra bung na ningo anun God u ra we-7 na bung. ¹⁰ Io, baa te i ruk u ra taamaan na ningo anun God, ia ngo ko ra nuna kum pinapaam, welaar ma God baa i ngo ko ra nuna kum pinapaam. ¹¹ Io, daat a ongor kupi daat a ruk u ra taamaan na ningo maa, kupi koku te kon daat in welaar ma ra taara baa pa diat taraam ma pa diat ruk.

¹² Maa a pirpir anun God i lalaaun ma i papaam. I wangwangaan aakit taa ra in liwan na wineium baa ru titina. I ruk ma i papoko tuk u ra wanua baa a niondaat ma ra balaandaat diaar ki iaai. Ma i ruk ma i papoko tuk u ra wanua baa a kum ur diat kakanaawa ungaai iaai. Ma i naagagon a kum nin-unuk ma ra kum nemnem u

ra balaandaat. ¹³ Ma pa ta utnaa baa God ia waki taai baa i wawalipa ko ra mataana. A kum utnaa raap i tur laan-galaanga ma i baarabaara raap ku u ra mataana. Ma namur daat a tur namataana ma daat a pir apuaana a kum utnaa raap baa daat aa paam tataai.

Iesu anundaat mukmuga na tena wetabaar karom God

¹⁴ Iesu, a Natun God, ia a ngaala na mukmuga na tena wetabaar karom God, baa i waan unaanga u ra maawa. Io, bi ia a kabina baa daat a tur dekdek u ra kum wawer baa daat nurnur uni ma daat laana wewapua uni. ¹⁵ Ma i nunurai naa pa ta dekdekin-daak kupi daat a uwia paa aakaina, ma i maari daat. Maa di aa walaam amuga taa Iesu ma ra aalawur mang-gaana walwalaam raap baa di laana walaam daat mai, iaku pa i paam ta aakaina mangamangaan. ¹⁶ Io, daat a waan karom God, anundaat King, a tena maarmaari, ma koku daat burut. Daat a waan karomi kupi daat a watur akoto anuna maarmaari, baa in waraaut daat u ra nundaat kum mawaat.

5

¹ A kum mukmuga na tena wetabaar raap karom God, God i pilak pa diat ko ra taara, ma i ung ta diat kupi diat a tur wakilang a taara namataana. Diat a taar a kum wetabaar ma diat a tun a kum wewagua kupi God in una wa a kum aakaina mangamangaan anu ra

taara. ² A mukmuga na tena wetabaar karom God i pet laar paai kupi in papaam ma ra maarmaari karom a taara baa pa diat manaana ma diat paam a kum niraara, kabina maa ia kaai pa ta dekdekina kupi in uwia paa aakaina, maa ia kaai a muaana ku. ³ Bi ia kabina baa i mawaat kupi in tun ut a kum wetabaar. Wakir kupi in una wa ku a kum aakaina mangamangaan anu ra taara, pate. Kupi in una wa utkaai anuna kum aakaina mangamangaan.

⁴ Wakir u ra nemnem anun te baa in lo paa a ngaatngaat na tiniba na mukmuga na tena wetabaar karom God, pate. U ra wewataai ut anun God baa a muaana in mukmuga na tena wetabaar, welaar ma i paami karom Aaron. ⁵ Ma lenkaai maa, Kaarisito pa i wangaala paai kupi in mukmuga na tena wetabaar karom God. Iaku God i piri karomi lenbi,

“Ui a Natunglik,

ma mi iaau Tamaam.”

Kele 2:7

⁶ Ma un raa pakaan kuri u ra Buk Taabu, God i piri kaai lenbi,

“Ui a tena wetabaar karom God,

welaar ma Melkisedek, ma num pinapaam in tur takum.” *Kele 110:4*

⁷ Baa Iesu i lalaaun min u ra rakrakaan buaal, i kulku-lai ma ra nuna kum niaaring ma ra lur na mataana karom God, ia baa i pet laar paai kupi in walaan paai ko ra minaat. Ma God i

walangoroi, kabina maa i taar araap taa anuna lalaaun karom God. ⁸ I lingtatuna aakit Iesu a Natun God, iaku maa i kariaana ut a ngunungut. Ma a ngunungut maa i weri kupi in taraam karom God. ⁹ Baa God ia wakoina aakit paa Natuna, io, ia a kabi ra warwalaan takum karom diat raap baa diat tartaraam karomi. ¹⁰ Ma God i ung taa Iesu kupi ia a mukmuga na tena wetabaar, welaar ma Melkisedek.

A pirpir na watumaarang kupi koku te i waan ingen ko ra nurnur

¹¹ Mongoro na utnaa utbaai baa miaat a pirpir uni u ra utnaa mi. Iaku i dekdek aakit kupi miaat a palaa wakaak a kukuraain-diat karom muaat, kabina maa pa muaat lo gagaai. ¹² Muaat aa nurnur iwan, ma mi i ot ma kupi muaat a kum tena wawer. Iaku, muaat iba utbaai kup te baa in wer muaat balet u ra kum mugaana wawer u ra pirpir anun God. Pa muaat pet laar paai kupi muaat a aan a dekdek na utnaa. Muaat pet laar paai ku kupi muaat a ngaau. ¹³ Baa te i ngaau utbaai, ia a naat mangalon kubaai, ma pa i laa u ra wawer u ra takado na mangamangaan. ¹⁴ Diat baa diat aa ngaala diat aan a dekdek na utnaa na winangaan. Diat baa diat walaana diat kupi diat a babo lele a koina mangamangaan ma ra aakaina mangamangaan

diat welaar ma diat baa diat aan a dekdek na utnaa.

6

¹ Io mi, daat a waan urong namuga kup raa kum wawer bulung baa in wadekdek daat u ra nundaat nurnur. Koku daat wawer balet u ra kum mugaana wawer un Kaarisito baa daat aa wawer paa uni. A kum wawer lenbi: a nukpuku ko ra kum mangamangaan baa in ben daat kup a minaat, a nurnur un God, ² a wawer u ra baapitaaiso, a wawer u ra ung limaandi nate u ra taara, a tinur balet ko ra minaat ma ra naagagon na binabaalu takum. ³ Daat a waan urong namuga baa God in mulaaot.

⁴ Pa te in ben talili laar paa a taara kupi diat a nukpuku karom God baa diat aa waan ingen koni. A taara baa diat aa nunura a kaapa anun God, diat aa namene taa a wetabaar taanginaanga u ra maawa, diat aa lo paa a Takado na Nion, ⁵ diat aa nunurai naa a pirpir anun God i koina ma diat aa kari-aana taa a dekdek anun God baa in waan paat namur. ⁶ Baa diat aa puka paa ko ra kum utnaa mi, pa te in ben talili laar pa diat kupi diat a nukpuku. Kabina maa anundiat punuka i welaar ma baa diat aak waat balet Natun God u ra bolo ma diat pet taai kupi a taara diat a tataur uni.

⁷ A pia baa i inim paa a polo na baata baa i laana puka, ma i taar a utnaa na winangaan baa i waraaut diat baa diat maarut taai, a

pia maa God i pir wadaani. ⁸ Iaku a pia baa i taar ku a kum aakaakaina wali ma ra kum barudu pa ta utnaa i gaa uni. Pa i welwelik ma God in taar a naagagon na binabaalu karomi ma namur in tun wai u ra nguan.

⁹ A kum teptepaamiaat, miaat aa pir taa a kum dekdek na pirpir mi taa muaat. Iaku miaat nunura mului naa muaat murmur a koina aakapi baa in waan kup a warwalaaun. ¹⁰ God pa i laana paam ta utnaa baa pa i takado. Pa in dumaana laar paa anumuaat pinapaam ma ra numuaat maarmaari baa muaat paami karomi, baa muaat aa waraaut taa anuna taara, ma ra numuaat wewaraaut karom diat pa i raap utbaai. ¹¹ Anumiaat ngaala na nemnem kupi muaat raap raaraa muaat a ongor u ra maarmaari lenutmaa muaat laana paami, tuk u ra tintinipina. Muaat a paami lenmaa kupi a kum utnaa baa muaat ki walaang ma ra nurnur kupi, in waan paat lingtatuna ut karom muaat. ¹² Pa miaat nemi naa muaat a malawo, pate. Miaat nemi naa muaat a welaar ma diat baa diat nurnur ma diat ki walaang ma pa diat talangan, io diat a paam akoto a kum utnaa baa God ia weweliman taau uni.

A weweliman lingtatuna anun God

¹³ Baa God i paam taa anuna weweliman karom Aabaraam, i wadekdeki ma ra iaana ut, maa pa ta

iaan te balet i ngaala taana. ¹⁴ God i weweliman taau naa, "A lingtatuna baa ang pir wadaan ui ma ang taar taa ta mongoro na natnatum." *Tur 22:17*

¹⁵ Ma Aabaraam i ki walaang ma pa i talangan, ma namur i paam akoto a utnaa baa God ia weweliman taau uni karomi.

¹⁶ Baa a taara diat paam a weweliman, diat wadekdek anundiat weweliman ma ra iaan te baa i ngaala taan diat. Lenmaa, a weweliman maa in tur dekdek ma pa ta pirpir na pupuku balet ma uni. ¹⁷ Ma God kaai, baa i paam anuna weweliman i wadekdeki ma ra iaana ut, kupi in wapuaanai karom anuna taara, diat baa i paam taa anuna weweliman karom diat, naa pa in puku balet ma a nuknukina.

¹⁸ Bari ia a ru utnaa baa pain te in kiaana laar pa diaar: a weweliman, ma ra iaana baa i wadekdek anuna weweliman mai. Maa God pa in warwaruga laar paai. I paam a weweliman lenmaa kupi in wadekdek daat, daat baa daat aa kalaa paraap taau karomi. Io, daat a tur dekdek u ra nundaat kini walaang ma ra nurnur kup a weweliman anun God, baa kuaa namuga taan daat. ¹⁹ A utnaa baa daat ki walaang kupi ma ra nurnur, i welaar ma ra aagaa u ra niondaat, baa pa in kakaraai. I ruk u ra ruma na wetabaar u ra pakaana baa i Taabu Aakit namur taa ra ina maalu na babaat kutu inaanga u ra maawa.

20 Iesu ia ruk muga un-aanga kupi in waraaut daat. Ia anundaat mukmuga na tena wetabaar karom God, welaar ma Melkisedek, ma nuna pinapaam maa in tur takum.

7

Melkisedek a tena wetabaar karom God

¹ Melkisedek ia a king taan-girong Saalem, ma ia a tena wetabaar karom God, baa i Ngaala Aakit. I baraata Aabaraam baa i waan talili balet ko ra wineium baa ia uwia paa waat na king. Ma Melkisedek i pir wadaani.

² Ma Aabaraam kaai i taar taa raaraain ko ra noina taan Melkisedek ko ra kum utnaa raap baa i uwia paai ko ra wineium. A iaan Melkisedek, a kukuraaina baa a king anu ra takado na mangamangaan. Ma a king taan-girong Saalem, a kukuraaina baa a king na maalmaal.

³ Pa te i nunura tamaana ma naana, ma ra nuna wuna taara. Pa ta turpaai ra nuna lalaaun, ma pa ta tintinipina kaai. Melkisedek i welaar ma Natun God, ia kaai a tena wetabaar karom God, ma nuna pinapaam in tur takum.

⁴ Baboi, Melkisedek i ngaala aakit. Aabaraam, ia a ngaala na tabundaat, iaku maa i taar taa raaraain ko ra noina taan Melkisedek ko ra kum utnaa raap baa i uwia paai ko ra wineium.

⁵ A Naagagon anun Moses i naagagoni naa a wuna taara Lewi, diat baa a kum tena

wetabaar karom God, diat a lo paa raaraain ko ra noina ko ra kum utnaa raap anu ra taara Israael. A taara maa diat a kum tatei ra wuna taara Lewi. A lingtatuna baa diat kaai a kum taptabun Aabaraam, iaku diat taar ut raaraain ko ra noina ko ra nundiat kum utnaa raap.

⁶ Melkisedek, wakir ia ko ra wuna taara Lewi, iaku i lo paa raaraain ko ra noina ko ra kum utnaa raap anun Aabaraam. I pir wadaan Aabaraam, ia baa ia lo paa a kum weweliman kon God. ⁷ I kaapa naa ia baa i ngaala i pir wadaan ia baa i kinalik taana.

⁸ A kum tena wetabaar karom God, diat baa diat lolo raaraain ko ra noina ko ra kum utnaa raap anu ra taara Israael, diat a maat ku. Iaku a Buk Taabu i piri naa Melkisedek i lalaaun.

⁹ Ma daat a piri lenbi, Lewi kaai i taar raaraain ko ra noina karom Melkisedek u ra bung baa Aabaraam i wetabaar, kabina maa Lewi ko ra wuna taara anun Aabaraam. Iaku a wuna taara Lewi diat lolo raaraain ko ra noina anu ra taara Israael. ¹⁰ Baa Melkisedek i baraata Aabaraam pa di buta utbaai Lewi. Iaku i welaar ma baa a lalaaun anun Lewi i ki ut u ra panin Aabaraam, kabina maa namur in waan paat ko ra wuna taara anun Aabaraam. Io, lenbi, daat a piri naa Lewi i wetabaar karom Melkisedek.

Iesu a tena wetabaar karom God welaar ma Melkisedek

¹¹ A pinapaam baa a kum tena wetabaar karom God, a wuna taara Lewi, diat paami, ia maa a kabi ra kum Naagagon anun Moses baa God i taari karom a taara Israael. Baa gun a pinapaam anu ra kum tena wetabaar i pet laar paai kupi in una wa aakaina mangamangan anu ra taara, io, pa ta niba balet ma kup ta tena wetabaar ingen welaar ma Melkisedek, baa wakir welaar ma Aaron.* ¹² Baa di kiaana wa a kum tena wetabaar karom God, io, din kiaana wa utkaai a kum Naagagon. ¹³ A kum pirpir mi di piri u ra nundaat Tadaaru, ia baa kon raa wuna taara ut. Ma pa te ko ra nuna wuna taara i lo a pinapaam na tena wetabaar karom God. ¹⁴ I kaapa baa anundaat Tadaaru i waan paat ko ra wuna taara Iuda. Iaku Moses pa i waatung a wuna taara Iuda baa i pirpir u ra kum tena wetabaar karom God.

¹⁵ I kaapa karom daat baa raa tena wetabaar ingen ia waan paat, ia baa i welaar ma Melkisedek. ¹⁶ Wakir i lo a pinapaam na tena wetabaar karom God kabina ia ko ra wuna taara Lewi welaar ma ra pirpir na Naagagon, pate. I lo a pinapaam maa kabina u ra dekdek i ra lalaaun baa pa in raap. ¹⁷ Maa a Buk Taabu ia pir taai uni lenbi,

“Ui a tena wetabaar karom God,

welaar ma Melkisedek,

ma num pinapaam maa in tur takum.” *Kele 110:4*

¹⁸ Baa lenmaa i kaapa naa di aa rakaan wa a mugaana naagagon baa i pirpir u ra kum tena wetabaar, maa a naagagon maa pa ta dekdekina ma pa ta utnaa i gaa uni. ¹⁹ Maa a naagagon maa pa i watakado paa a taara kupi diat a waan marawaai karom God, pate. Iaku God ia paam taa aakapi kupi daat a waan marawaai karomi. Aakapi maa i koina aakit taa ra kum Naagagon. Ma mi daat pet laar paai kupi daat a ki walaang ma ra nurnur kupi.

²⁰ Baa God i taar taa a pinapaam na tena wetabaar karom Iesu, i paam taa a weweliman uni ma i wadekdeki ma ra iaana. Iaku pa i paam ta weweliman lenmaa u ra wuna taara Lewi baa i taar a pinapaam na tena wetabaar karom diat. ²¹ Iaku baa Iesu i lo a pinapaam na tena wetabaar, God i weweliman lenbi,

“A Tadaaru ia weweliman taau,
ma pa in puku a nuknukina.

“Ui a tena wetabaar karom God,
ma num pinapaam in tur takum.” *Kele 110:4*

²² Io, lenmaa Iesu i walingtatuna a matakina kunubu baa i koina taa ra kunubu baa God i taari karom Moses.

* **7:11:** Aaron ia a tena wetabaar karom God, ma ia ko ra wuna taara Lewi.

²³ A lingtatuna, mongoro na tena wetabaar, iaku a mi-naat i turbaat diat kupi koku diat papaam takum. ²⁴ Iaku Iesu, ia a tena wetabaar baa nuna pinapaam in tur takum. Pa te in kiaanai u ra nuna pinapaam, kabina maa i lalaaun takum. ²⁵ Lenmaa Iesu i pet laar paai kupi in walaan a taara baa diat waan karom God u ra iaan Iesu. In walaan diat ma diat a lalaaun takum, kabina maa i lalaaun takum kupi in aaraaring un diat.

²⁶ Iesu ia a mukmuga na tena wetabaar, baa i laana waraaut daat. God i gaaia u ra nuna mangamangaan, pa din takuna laar paai un ta aakaina mangamangaan ma i gomgom aakit namataan God. God i waki taai inaanga nate u ra maawa, ingen ko ra aakaina taara. ²⁷ Pa i welaar ma ra kum mukmuga na tena wetabaar, baa diat tuntun wetabaar u ra bungbung raap, u ra nundiat kum aakaina mangamangaan muga, ma namur anu ra taara kaai. Iesu pa i paami lenmaa. I taar taa ku raa wetabaar u ra aakaina mangamangaan anu ra taara. I wetabaar ma ia ut. I paam taai raa pakaan ku, ma pa in paami balet ma, maa a wetabaar maa in ki takum. ²⁸ A kum mukmuga na tena wetabaar karom God, baa di ung ta diat welaar ma ra kum Naagagon anun Moses, pa ta dekdekindiat. Iaku, namur taa ra kum Naagagon anun Moses, God i paam a

weweliman, baa i pilak paa Natuna kupi in mukmuga na tena wetabaar. A tena wetabaar maa i takado ma in ki takum.

8

Iesu anundaat mukmuga na tena wetabaar u ra matak-ina kunubu

¹ Bari ia a ngaala na utnaa baa miaat aa pirpir paa uni: Ia baa ia ki u ra papaara ot na limaa ra kiki anun God, a ngaala na King aakit inaanga u ra maawa, ia maa anundaat mukmuga na tena wetabaar karom God. ² I papaam karom God inaanga u ra maawa u ra pakaana baa i Taabu Aakit u ra ruma na wetabaar. Ia a ruma na wetabaar lingtatuna, baa a Tadaaru ut i paami ma wakir a taara diat paami.

³ A kum mukmuga na tena wetabaar raap karom God, God i ung ta diat kupi diat a taar taa a kum wetabaar ma diat a tun a kum wewagua kupi a wetabaar karomi. Lenmaa i mawaat kupi Iesu anundaat mukmuga na tena wetabaar in wetabaar kaai ma ta utnaa. ⁴ Baa gun in ki min napia, pa in tena wetabaar karom God, kabina maa raa kum tena wetabaar kuri ut diat napia, ma diat laana taar a wetabaar welaar ma ra kum Naagagon anun Moses. ⁵ A pinapaam na wetabaar diat laana paami u ra ruma na wetabaar. A ruma maa i welaar ku ma ra malalar i ra ruma inaanga u ra maawa. Bi ia kabina baa God

i watumaarang Moses, baa i waninaar kupi in paam a ruma na sel baa diat a tuntun wetabaar uni. I piri taana lenbi, “Babourai! Un paam a kum utnaa raap, welaar ut ma ra malalar i ra ruma baa iaau aa waiaa taai taam inaanga u ra taangaai.” *Pin 25:40*

⁶ Iaku Iesu ia lo paa a pina-paam na tena wetabaar baa i ngaala aakit taa ra pina-paam na wetabaar anu ra kum tena wetabaar. Lenkaai maa a kunubu baa Iesu ia paam ot paai kupi in aal ungaai God ma ra taara, i ngaala aakit taa ra mugaana kunubu. A kum weweliman baa diat a kabi ra kunubu maa, diat koina aakit taa ra kum mugaana weweliman.

⁷ Baa gun a mugaana kunubu i takado aakit, io, pa ta niba ma kup te balet.

⁸ Iaku maa God i baboi naa aakaina mangamangaan i ki utbaai karom a taara ma i piri lenbi,

“A Tadaaru i piri naa: Baboi, a kum bungbung diat a waan paat,

baa ang paam a matakina kunubu
ma ra taara Israael
ma ra taara Iuda.

⁹ Pa in welaar ma ra kunubu baa iaau paami ungaai ma ra kum taptabundiat

u ra bung baa iaau ben apari pa diat taangirong Aaigipto.

Pa diat murmur anung kunubu,

io, iaau taar taa in tamarung taan diat.

¹⁰ A Tadaaru i piri lenbi: Bi ia a kunubu baa ang paami ungaai ma ra taara Israael, u ra kum bungbung namur.

Ang ung taa anung kum naagon u ra nuknukindiat, ma ang timu taai u ra balaandiat.

Ma iaau ang God anundiat, ma diat anung taara.

¹¹ Ma diat baa diat teptepaana, ma diat tatena liklik, pa diat a wer wetwetalaa diat balet ma lenbi,

‘Un nunura a Tadaaru,’ kabina maa diat raap diat aa nunura iaau, a taara biaa ku ma diat kaai baa diat ngaala.

¹² Ang una wa nundiat kum niraara, ma pang nuk paa balet ma nundiat kum aakaina mangamangaan.” *Ier 31:31-34*

¹³ Baa God i waatung a kunubu mi baa “a matakina kunubu”, i kaapa naa a mugaana kunubu ia turaaina. Ma ra utnaa i turaaina ma ia welwelik uni, i marawaai baa in panaai.

9

A aakapi na lotu baa i murmur a mugaana kunubu

¹ U ra mugaana kunubu, God i taar a kum naagon na lotu karom diat, ma diat paam a ruma na sel baa diat a lotu karomi uni min napia.

² Diat pagaa a ruma na sel. A

mugaana kukur ra ruma di waatungi naa a pakaana baa i Taabu. Kuraa u ra kukur ra ruma maa, a turtur i ra laam, ma ra luwu, ma ra bred baa di wetabaar mai karom God. ³ Ma namur taa ra weruina maalu na babaat kutu, raa kukur ra ruma bulung baa di waatungi naa a pakaana baa i Taabu Aakit. ⁴ Kuraa u ra kukur ra ruma maa, a luwu baa di paami ma ra goled baa di laana tuntun a bulit baa a tubalina i aangawian wak-wakaak uni. Kuraa kaai u ra kukur ra ruma maa a bok na kunubu baa di aa banaama taa a goled u ra kum papaarina raap. Ma kuraa nabalaa ra bok na kunubu maa a laa di paami ma ra goled, baa a maana i taana naruma uni, ma ina buka anun Aaron baa i ibul, ma ra ru pakaana waat baa God i timu a kum Naagagon un diaar. ⁵ A kum tena wetabaar karom God diat aapur a gaap nate u ra bong-bong i ra bok maa, kupi God in una wa aakaina mangamangaan anu ra taara. A ru taabataaba i ra ru wawaki kuraa diaar nate u ra bok maa, ma diaar waiaa a minamaarin God. A kum bibiaandiaar i burung baat a bok maa. Iaku mari wakir a pakaana bung kupi din papalaa u ra kum utnaa raap mi.

⁶ Baa di aa waninaar raap taa a kum utnaa u ra ruma na sel, a kum tena wetabaar diat rukruk ma diat parpari u ra bungbung raap u ra mugaana kukur ra ruma, baa i tur nataamaan, kupi diat a paam anundiat pinapaam.

⁷ Iaku raa pakaan ku un raaraa kilaala, a mukmuga na tena wetabaar karom God ia ot ku i laana ruk u ra weru kukur ra ruma baa kuraa naruma. Pa in ruk biala ku, in lo ut a gaap, kupi in wetabaar mai karom God. In wetabaar mai kupi God in una wa anuna kum aakaina mangamangaan, ma ra kum aakaina mangamangaan kaai anu ra taara baa diat paampaam taai ma pa diat nunurai. ⁸ U ra kum utnaa mi a Takado na Nion i wapuaanai naa, baa a mugaana ruma na sel i tur utbaai, anundaat aakapi na niruk u ra pakaana baa i Taabu Aakit pa i paapa utbaai. ⁹ Bi ia a walawalar kup a kum kilaala mi. I kuraaina naa a kum wetabaar baa pa di tuni ma ra kum wetabaar kaai baa di tuntuni, baa di tabaara God mai, pa diat a wogomgom laar paa in balaan te baa i wetabaar mai. ¹⁰ A kum naagagon mi ko ra winangaan ma ra ininim ma ra kum pinapaam na wogomgom. Diat a kum naagagon ku ko ra panindaat. Diat tur ku tuk u ra bung baa God in wamatakina a kum utnaa raap.

A gaapin Kaarisito i wogomgom a taara

¹¹ Iaku Kaarisito ia waan paat. Ia a mukmuga na tena wetabaar karom God baa i waan paat ma ra kum koina utnaa baa kuri diat aa ki. I ruk u ra ruma na sel baa i koina aakit taa ra mugaana ruma na sel. Wakir a taara diat paami, io, i kaapa naa

wakir ko ra kum wawaki mi u ra rakrakaan buaal. ¹² Raa pakaan ku Iesu i ruk u ra pakaana baa i Taabu Aakit. Wakir i ruk ma ra gaap i ra me ma ra kum naat na bulumakaau kupi in wetabaar mai. I ruk ma ra gaapina ut, ma i kul walaangalaanga pa daat. Ma nuna pinapaam na winekul maa in tur takum. ¹³ Welaar ma ra kum Naagagon anun Moses, di laana aapur a taara ma ra gaap i ra me ma ra bulumakaau ma ra kabu i ra naat na bulumakaau a tabuanina, baa di aa tun taai. Di aapur diat baa diat durdur namataan God, kupi in wagomgom a panindiat. ¹⁴ Baa i lingtatuna naa di wagomgom a taara lenmaa, io, i lingtatuna aakit baa a gaapin Kaarisito i wagomgom daat! U ra dekdek i ra Takado na Nion baa i ki takum, Kaarisito i taar taa anuna lalaaun, a gomgom na wetabaar karom God. A gaapina i wagomgom anundaat lalaaun ko ra kum minaat na pinapaam baa daat a wirua uni, kupi daat a papaam karom God baa a lalaaunina.

¹⁵ Bi ia kabina baa Kaarisito i paam taa a matakina kunubu, baa i aal ungaai taa God ma ra nuna taara. I paami kupi diat, baa God ia pilak pa diat, diat a daan takum welaar ma ra nuna weweliman. Kaarisito i kul pa diat ma ra gaapina, baa i maat un diat. Anuna minaat i walaangalaanga pa diat ko ra nundiat kum aakaina mangamangaan baa diat paampaami, baa

a mugaana kunubu i tur utbaai.

¹⁶ Baa te i nemi naa in we-wapua kaapa baa woi maa in kale paa anuna kum utnaa namur baa in maat, io, in timu raap taai u ra dona pepaa. Iaku a dona pepaa maa pa i gaa un ta utnaa tuk baa a taara diat nunurai naa a muaana maa ia maat. ¹⁷ A dona pepaa maa pa ta kukuraaaina baa a muaana maa i lalaaun utbaai. Iaku, baa ia maat, io, te in pet laar paai baa in kale paa maraagaam a kum utnaa kuraa u ra kunubu u ra dona pepaa maa. ¹⁸ Lenmaa pa di walingtatuna biala ku a mugaana kunubu, pate. Di walingtatunai ut ma ra gaap. ¹⁹ Baa Moses ia waatung araap taa a kum Naagagon taa ra taara raap, io, i lo paa a gaap i ra kum naat na bulumakaau ma ra kum me, ma i ung ungaai paai ma ra palaa. I lo paa a gagaana diwaai baa di waatungi ma isop, baa di aa do taai ma ra taar na weu i ra sip. I puk paai u ra gaap maa, ma i aapur a buk na Naagagon ma ra taara raap mai. ²⁰ Ma i piri lenbi, “Bi ia a gaap, a kunubu i aal ungaai God ma ra taara, baa i naagagon taai naa muaat a murmuri.” *Pin 24:8*

²¹ Lenkaai maa i aapur a ruma na sel ma ra gaap. Ma i aapur kaai a kum utnaa raap baa diat laana papaam mai u ra lotu. ²² Maa a kum Naagagon anun Moses i piri naa din wagomgom mongoro na utnaa ma ra gaap. Baa a

gaap pa in talabo, io, God pa in una wa a kum aakaina mangamangaan.

A wetabaar anun Iesu i una wa anundaat kum aakaina mangamangaan

²³ I mawaat kupi din wagomgom a ruma na sel ungaai ma ra kum utnaa naruma uni, ma ra gaap i ra kum wewagua, maa diat a malalar i ra kum utnaa inaanga u ra maawa. Iaku a kum utnaa inaanga u ra maawa, di wagomgom diat ma ra wetabaar baa i koina aakit taa ra kum wetabaar min napia. ²⁴ Kaarisito pa i ruk u ra pakaana baa i Taabu Aakit, baa a taara diat paami. A pakaana maa a malalar ku i ra lingtatuna na pakaana baa i Taabu Aakit. I ruk unaanga ut u ra maawa ma i tur namuga namataan God un daat.

²⁵ Wakir i ruk unaanga u ra maawa kupi in taar taa ia ut a wetabaar karom God ta mongoro na pakaan, welaar ma ra mukmuga na tena wetabaar, baa i laana ruk u ra pakaana baa i Taabu Aakit u ra kum kilaala raap ma ra gaap i ra wewagua. ²⁶ Baa in lenmaa, Kaarisito in wirua mongoro na pakaan turpaai ut u ra turpaai ra rakraakaan buaal. Iaku maa u ra kum tintinip na bung i waan paat raa pakaan ku. I taar taa ia ut a wetabaar karom God kupi in kamaar wa a kum aakaina mangamangaan.

²⁷ A taara raap diat a maat raa pakaan ku, ma namur diat a tur u ra naagagon

anun God. ²⁸ Lenkaai maa Kaarisito i taar taa ia ut a wetabaar karom God raa pakaan ku, kupi in lo ingen wa a kum aakaina mangamangaan anu ra mongoro na taara. Ma in waan paat balet a weru pakaan. Wakir ma kupi in lo ingen wa a kum aakaina mangamangaan, pate. In waan paat kupi in walaun pa diat baa diat ki walaang kupi.

10

A kum wetabaar pain diat a una wa a kum aakaina mangamangaan

¹ A kum Naagagon anun Moses i welaar ku ma ra malalar i ra kum koina utnaa baa namur in waan paat, wakir diat a kum utnaa mulu maa. Io, lenmaa, a kum Naagagon anun Moses baa i piri naa diat a wetwetabaar u ra kum kilaala raap, pa in watakado laar paa a taara baa diat waan marawaai karom God kupi diat a lotu karomi.

² Kaduk a kum wetabaar maa in gi agomgom a taara ko ra nundiat kum aakaina mangamangaan, io, a nuknukindiat pa in takuna diat balet ma u ra nundiat kum aakaina mangamangaan, ma pa diat a wetabaar balet ma. ³ Iaku, baa diat wetabaar u ra kum kilaala raap diat nuk paa balet anundiat kum aakaina mangamangaan.

⁴ Maa a gaap i ra kum bulumakaau ma ra kum me pa diat pet laar paai kupi diat a una wa a kum

aakaina mangamangaan anu ra taara.

⁵ Io, baa Kaarisito i waan paat urin u ra rakraakaan buaal i piri karom God lenbi, “A kum wetabaar baa pa di tuni ma ra kum wetabaar baa di tun-tuni pa u nemi,

iaku u aa taar taa a paning taang.

⁶ A kum wetabaar baa di tun raap wai, ma ra kum wetabaar kaai u ra aakaina mangamangaan pa u gaaiia un diat.

⁷ Io, iaau piri naa, ‘God, baboi, iaau aa waan paat, kupi ang paam ot paa anum nemnem,

welaar ma di aa timtimu taau un iaau u ra num buk.’” *Kele 40:6-8*

⁸ A mugaana pirpir anun Kaarisito i lenbi, “A kum wetabaar baa pa di tuni ma ra kum wetabaar baa di tuntuni, ma ra kum wetabaar di tun raap wai ma ra kum wetabaar u ra aakaina mangamangaan pa u nemi, ma pa u gaaiia un diat.” Iaku a kum wetabaar mi di taar taai welaar ma ra kum Naagagon anun Moses.

⁹ Namur Kaarisito i piri naa, “Baboi, iaau aa waan paat kupi ang paam ot paa anum nemnem.” Ia rakaan wa a mugaana kupi in watur dekdek a werudi. ¹⁰ Iesu

Kaarisito i murmur ot paa a nemnem anun God baa i taar taa a panina ut, a wetabaar karom God. I taar taai raa pakaan ku. Ma nuna wetabaar maa i wagomgom pa daat namataan God.

A wetabaar anun Kaarisito i una wa a kum aakaina mangamangaan

¹¹ A bungbung raap a kum tena wetabaar raap diat tur ma diat paam anundiat pinapaam na nilotu, baa diat tuntun wetabaar karom God. Ma a kum wetabaar mi pa diat una laar paa a kum aakaina mangamangaan.

¹² Iaku Kaarisito i taar ta ia ut, a wetabaar karom God u ra kum aakaina mangamangaan anu ra taara. Raa pakaan ku i paami. Anuna pinapaam maa in tur takum, ma pa in paami balet ma. Ma baa ia paam taai i ki taau u ra papaara ot na limaan God.

¹³ Io, mari kunaanga nate i ki walaanga a bung baa God in uwia paa anuna kum ebaar kupi diat a taraam karomi.

¹⁴ Maa un raa wetabaar ku, ia watakado takum paa a taara anun God, diat baa i laana wagomgom diat.

¹⁵ Ma a Takado na Nion kaai i wewapua kaapa taau uni karom daat lenbi,

¹⁶ “A Tadaaru i piri lenbi: Bi ia a kunubu baa ang paami ungaai ma diat, u ra kum bungbung namur.

Ang ung taa anung kum naagagon u ra balaandiat, ma ang timu taai u ra nuknukindiat.” *Ier 31:33*

¹⁷ Ma i piri kaai lenbi, “Anundiat kum aakaina mangamangaan ma anundiat kum wabulbul u ra naagagon pang nuk paai balet ma.” *Ier 31:34*

¹⁸ Baa God ia una wa a kum aakaina mangamangaan ma ra kum wabulbul u ra naagagon, io, pa ta niba balet ma kup ta wetabaar baa in una wa a kum aakaina mangamangaan.

A minaatin Iesu i paapa aara aakapi kupi daat a waan marawaai karom God

¹⁹ A kum tateng liklik, God ia una wa anundaat kum aakaina mangamangaan, io, daat laangalaanga ma pain daat a burut kupi daat a ruk u ra pakaana baa i Taabu Aakit, kabina u ra gaapin Iesu. ²⁰ A minaatin Iesu i paapa aara matakina aakapi baa i waan kup a lalaaun, kupi daat a murmuri. A aakapi maa i waan ruk u ra ina maalu na babaat kutu kup a pakaana baa i Taabu Aakit. Ina maalu maa, ia a panin Iesu ut. ²¹ Iesu anundaat ngaala na tena wetabaar karom God i ki ma i baboura a taara anun God. ²² Io, baa lenmaa, daat a waan marawaai karom God ma ra lingtatuna u ra balaandaat ma ra nurnur lingtatuna, ma ra nuknukindaat baa i laangalaanga ko ra kum wetakun u ra kum aakaina mangamangaan, kabina maa Iesu ia aapur agomgom taai ma ra gaapina. Daat a waan marawaai karomi ma ra panindaat baa ia gi taai ma ra gomgom na palaa.

²³ Daat a tur dekdek u ra nundaat kini walaang ma ra nurnur kup a kum utnaa baa God in paami, baa daat laana wewapua uni. Daat a tur

dekdek, ma koku daat waan ingen koni, kabina maa God in paam ut a kum utnaa baa ia weweliman taau uni. ²⁴ Daat a nuknuk kup ta kum aakapi kupi daat a waangun wetwetalaai a nuknukindaat kupi daat a maari a taara ma daat a paam a kum kokoina pinapaam. ²⁵ Koku daat ngo ko ra nundaat kum kinkini ungaai u ra lotu, welaar ma raa taara diat laana paami. Daat a wadekdek wetwetalaai daat, ma daat a ongor uni, maa kabina muaat baboi naa ia marawaai baa a bung anu ra Tadaaru in waan paat.

Koku daat waan talili

²⁶ Baa daat aa nunura mulu a lingtatuna, iaku pa daat nem na murmuri balet ma, ma daat waan talili balet kup a kum aakaina mangamangaan, pa ta wetabaar balet ma baa in una wa a kum aakaina mangamangaan. ²⁷ Daat a ki walaang maku ma ra bunurut kup a naagagon baa in waan paat, ma ra karangaap na nguan baa in tun araap wa a kum ebaar anun God. ²⁸ Baa ta rudi baa ta tuldi ditul a mulaaot ungaai u ra wetakun un te baa i wabulbul u ra Naagagon anun Moses, pa din maari, din aak dokoi. ²⁹ Baa te i wakinalik aakit paa Natun God, ma i nuki naa a gaap i ra kunubu, baa di aa wagomgom taai mai ia a utnaa biala ku, ma i pir aakaka a Nion na maarmaari, lelawaai, pa in dekdek aakit duk

a naagagon na binabaalu karomi? ³⁰ Maa daat nunura God, ia baa i piri naa, "Anung ku a naagagon na binabaalu. Iaa ang babaalu." *Naag 32:35*

Ma i piri kaai lenbi, "A Tadaaru in naagagon anuna taara." *Naag 32:36*

³¹ In dekdek aakit a bunurut anun te, baa God a lalaaun-ina, in taar a dekdek na naagagon na binabaalu karomi.

Daat a tur dekdek u ra nurnur

³² Muaat a nuk paa a kum bungbung namuga baa muaat aa lo paa a kaapa u ra numuaat lalaaun, ma diat taar a ngaala na mawaat ma ra kum ngunungut karom muaat, iaku muaat tur dekdek ut. ³³ U ra kum bungbung maa raa taara diat tataur un muaat, ma diat wakadik muaat namataa ra taara. Ma muaat tur ungaai kaai ma raa taara baa di wakadik diat. ³⁴ Muaat maari aakit diat baa diat ki u ra ruma na karabus ma muaat waraaut diat. Ma muaat gaaia ku baa raa taara diat raa paa anumuaat kum utnaa, maa muaat nunurai naa anumuaat a kum utnaa ingen, baa diat a tur takum, ma diat koina aakit ko ra kum utnaa baa diat raa paai kon muaat.

³⁵ Io mi, koku muaat maadek wa anumuaat dekdek na nurnur, maa in ngaala aakit anumuaat wedok uni. ³⁶ Koku muaat talangan, muaat a tur dekdek kupi muaat a murmur a nemnem anun God, ma namur muaat a lo paa a kum

utnaa baa ia weweliman taau uni. ³⁷ Maa a Buk Taabu i piri lenbi,

"Marawaai maku,

ia baa in waan paat, in waan paat ut, ma pa in bilbiling.

³⁸ Te ku baa i nurnur, ang waatungi naa anung tena takado ma in lalaaun.

Ma baa ia waan talili ko ra nurnur,

pang gaaia uni." *Aab 2:3-4*

³⁹ Iaku daat, wakir daat kon diat baa diat waan talili ko ra nurnur ma diat wirua. Daat ko ra taara na nurnur, ma God ia walaun pa daat.

11

Aawa maa a nurnur

¹ Baa te i nurnur a kuku-raaina lenbi, ia nunura mului naa, a utnaa baa i ki walaang kupi, in lo paai ut. Pa i baboi utbaai, iaku i nunurai naa i lingtatuna ut. ² A kum ngaalangaala baa diat lalaaun namuga diat nurnur lenmaa, ma God i gaaia un diat, kabina u ra nundiat nurnur.

³ Kabina u ra nurnur daat nunurai naa God i waki a rakrakaan buaal ma ra nuna pirpir. Io, a kum utnaa raap baa daat baboi, God i paam diat ko ra kum utnaa baa pa di baboi.

⁴ Kabina u ra nurnur, Aabel i taar taa a wetabaar karom God baa i koina aakit ko ra wetabaar anun Kaain. Kabina u ra nuna nurnur God i waatungi naa a tena takado, maa God i pir akoina paai u ra nuna wetabaar.

A lingtatuna Aabel ia maat, iaku, kabina u ra nuna nurnur, kuri utbaai i pipipir karom daat.

⁵ Kabina u ra nurnur, God i lo wa Enok kupi koku i kari-aana a minaat. Pa di baboi balet ma, maa God ia lo paai. Baa God pa i lo paai utbaai, i gaaiia aakit un Enok. ⁶ Baa te pa i nurnur, God pa in gaaiia laar paai uni. Maa te baa i nem na waan karom God, in nurnur baa God i ki, ma in nurnur kaai baa God in gaaiia pa diat baa diat baat mulu kupi.

⁷ Kabina u ra nurnur, Noaa i paam a paraau, baa i walaau paa diwaatamaana uni. I taraam karom God, baa i walangoro a watumaarang anun God karomi u ra kum utnaa baa in waan paat ma pa di baboi utbaai. A nurnur anun Noaa i wapuaana a kum aakaina mangamangaan anu ra taara u ra rakrakaan buaal, ma God i naagagon diat uni. Ma God i waatung Noaa naa a tena takado, kabina u ra nuna nurnur.

⁸ Kabina u ra nurnur, Aabaraam i taraam baa God i wataa paai kupi in waan kup a taamaan baa in kale paai namur. I waan, iaku pa i nunura a taamaan maa i waan kupi.

⁹ Kabina u ra nurnur i ki ku welaar ma ra waira u ra taamaan baa God ia weweliman taai kupi in taar taai taana. A weweliman baa God i weweliman mai karom Aabaraam, namur i ki utkaai karom Aaisaak ma Iaakob. Aabaraam diat, diat lalaaun

ku u ra kum ruma na sel. Lenkaai maa karom Aaisaak ma Iaakob. ¹⁰ Aabaraam i ki ku welaar ma ra waira u ra taamaan maa, kabina maa i ki walaanga paa a taamaan baa in tur takum. A taamaan maa God ut ia waninaar taai ma ia paam taai.

¹¹ Kabina u ra nurnur, Aabaraam i pet laar paai baa in wangaala paa ta natuna. Diaar ma Saaraa diaar aa takaana ma Saaraa i bi, iaku Aabaraam i nurnur, maa i nunurai naa God baa i weweliman taau karomi in paam ot paai ut. ¹² Lenmaa anuna wuna taara diat mongmongoro welaar ma ra kum naangnaang inaanga u ra maup, ma welaar kaai ma ra woio taanga nakono, baa pa din luk laar paai. Diat waan paat ku kon raa muaana baa i takaana aakaka.

¹³ A taara raap mi diat maat ma ra nurnur. Pa diat paam akoto a kum utnaa baa God ia weweliman taau uni. Diat baboi ku taanga welwelik, ma diat gaaiia uni. Ma diat piri un diat ut, naa diat ki na waira ku, ma diat a lalaaun kinalik paa ku main napia. ¹⁴ Baa diat piri lenmi, i kaapa naa diat baat-baat kup anundiat ta taamaan. ¹⁵ Pa diat nuk paa balet ma a taamaan baa diat aa waan koni, kaduk diat a nuknuk paai ma diat a waan talili balet kupi. ¹⁶ Iaku maa anundiat nemnem kup a koina taamaan, a taamaan inaanga u ra maawa. Io, God pa i wawirwir kupi diat a waatungi naa ia anundiat

God, maa ia waninaar taa a taamaan kup diat.

¹⁷⁻¹⁸ Kabina u ra nurnur, Aabaraam i taar taa natuna, Aaisaak karom God welaar ma ra wetabaar, u ra pakaana bung baa God i walaari. A lingtatuna, God ia paam taa anuna weweliman karom Aabaraam lenbi, "A kum taptabum diat a waan paat kon Aaisaak." *Tur 21:12* Iaku, baa God i walaari, ma i piri naa in aak doko natuna ia raa ot ku, welaar ma ra wetabaar, Aabaraam pa i patut. ¹⁹ Aabaraam i nunurai naa God i pet laar paai kupi in watur paa balet a kum minaat. Maia, i welaar ut lenbaa Aabaraam i watur akoto paa Aaisaak balet ko ra minaat.

²⁰ Kabina u ra nurnur, Aaisaak i pir wadaan taa Iaakob ma Esaau u ra kum utnaa baa in waan paat nurnur.

²¹ Kabina u ra nurnur, Iaakob, baa marawaai ma in maat, i pir wadaan taa a ru natun Iosep. I ukaala paai ma ra nuna ina buka ma i lotu karom God.

²² Kabina u ra nurnur, Iosep, baa marawaai ma in maat, i pirpir u ra winawaan pari anu ra taara Israael taangirong Aaigipto, ma i wapua ta diat naa diat a lo a kum ururina baa diat a waan.

²³ Kabina u ra nurnur, tamaan Moses ma naana diaar walipai tula kalaang nurnur taa ra nuna binabuta, maa diaar baboi naa a koina naat, ma pa diaar burutaana a naagagon anu ra king.

²⁴ Kabina u ra nurnur, Moses, baa ia baarmaan, pa i mulaaot kupi din waatungi naa diaar naana ma natun Paraa. ²⁵ I pilak paai baa in kariaana kinadik ungaai ma ra taara anun God, ma pa i nemi kupi in murmur a kum aakaina mangamangaan baa a gaaiaina pa in iwan. ²⁶ I nuki naa a ngungungut baa in kariaanai u ra iaan Kaarisito i ngaatngaat aakit taa ra kum utnaa na tadaaru irong Aaigipto, maa i nuknuk kup anuna wedok namur. ²⁷ Kabina u ra nurnur, Moses i waan paa taangirong Aaigipto, ma pa i burutaana a kaankaan anu ra king. I tur dekdek kabina maa ia babo taa God, ia baa pa di baboi. ²⁸ Kabina u ra nurnur, Moses i paam a lukaara na waan likaai, ma i wetulaa kupi din aapur a kum papaara bonanaaka ma ra gaap, kupi aangelo na minaat koku i aak doko a kum mugaana naat muaana anu ra taara Israael.

²⁹ Kabina u ra nurnur, a taara Israael diat waan bolo u ra Taar na Taai baa ia magege. Iaku baa a taara Aaigipto diat walaar a winawaan lenmaa, diat kongo raap.

³⁰ Kabina u ra nurnur, a liplip na waat baa i tur lili a taamaan Ieriko i tareng pari, baa a taara Israael diat waan lilili 7 na bung.

³¹ Kabina u ra nurnur, Raab, a paamuk na tabuan pa i wirua ungaai ma ra taara Ieriko baa pa diat taraam karom God, kabina

maa i gaaia paa a ru tena binabo ino muga anu ra taara Israael.

³² Ma aawa balet ma ang piri? In iwan aakit baa ang aakaakur un Gidion, Baaraak, Saamison, Ieptaa, Dewid, Saamuel, ma ra kum propet kaai. ³³ Kabina u ra nurnur a taara mi diat weium ma ra kum mataanitu ingen ma diat uwia raap pa diat. Diat paam a takado na mangamangaan, diat lo paa a kum utnaa baa God i weweliman taai karom diat, ma diat paam baat a waa ra kum laaion. ³⁴ Diat aak doko a kupkup i ra karangaap na nguan, ma diat lalaaun pilaa ko ra kum liwan na wineium. Diat baa pa diat dekdek God i wadekdek diat, diat lo dekdek kup a wineium ma diat lu a kum loko na taara na wineium ko ra kum mataanitu ingen.

³⁵ Kabina u ra nurnur, a kum tabuan diat gaaia paa a kum kakundiat baa diat aa lalaaun balet ko ra minaat. Raa taara kaai di wakadik aakaka diat, tuk baa diat maat, maa pa diat nemi naa diat a weoro kon God kupi din palaa wa diat. Diat nuk paa a lalaaun balet ko ra minaat baa i koina aakit ko ra lalaaun min napia. ³⁶ Raa taara di tataur un diat ma di um diat. Raa taara kaai di wi diat ma ra kum sen ma di waruk diat u ra ruma na karabus. ³⁷ Di duka doko diat ma ra kum waat, di poko kutu diat kup ruru kukur, di go doko diat ma ra liwan na wineium. Raa taara diat mong ku ma ra pani ra

sip ma ra pani ra me, diat daardaar aakit, di wakadik diat ma di baanaakaka diat. ³⁸ A mangamangaan i ra rakrakaan buaal pa i welaar kup diat a lalaaun naliwan uni. Diat lalaaun taltalili u ra kum bil na wanua, ma ra kum taangaai, ma ra kum babaang na waat ma ra kum tung.

³⁹ Diat raap mi, God i pir akoina pa diat kabina u ra nundiat nurnur. Iaku pa diat paam akoto a kum utnaa baa God ia weweliman taai karom diat, ⁴⁰ maa God ia waninaar taa a utnaa baa i koina aakit kup daat raap. Pa i nemi naa in wakoina muga diat ku. I nemi naa in wakoina ungaai daat ma diat.

12

God i laana watakado a kum natnatuna

¹ Daat nunurai naa mong-mongoro na tena nurnur taanga namuga diat tur lili daat ma diat wewapua kaapa u ra nurnur. Io, baa lenmaa, i koina baa daat a rakaan wa a kum mawaat na utnaa baa i laana turbaat daat u ra nundaat winawaan, ma ra kum aakaina mangamangaan baa i laana wi akoto daat. Ma daat a welulu, ma koku daat talanguan u ra welwelulu u ra nundaat wewebaalu, baa God ia waninaar taai kup daat. ² Daat a babo takado kup Iesu, ia baa a kabi ra nundaat nurnur ma ia baa in watawa paa anundaat nurnur tuk in kudulaan. Iesu i maat nate u ra bolo,

a utnaa na wawirwir mulu. Iaku pa i nuk paa a wawirwir maa, i taar taa ia ut kupi in kariaana kinadik ma in maat u ra bolo, kabina maa i nunurai naa namur in lo a ngaala na gaايا. Ma mi ia ki u ra papaara ot na kiki na king anun God.

³ Muaat a nuk paa a kum mawaat baa Iesu ia kari-aana taai, baa a kum tena aakaina diat paami uni, kupi koku muaat talangan ma koku muaat ngo ma ra nur-nur. ⁴ Muaat weium ma ra kum aakaina mangaman-gaan, iaku pa di aak doko muaat utbaai. ⁵ Muaat aa dumaana wa a kum pirpir na wadekdek baa God i piri karom muaat a kum nat-natuna lenbi,

“Natunglik, baa a Tadaaru i watakado ui,
koku u nuki naa a ling biao ku,
ma koku u tapunuk baa i pir apuaana anum kum aakaina manga-mangaan karom ui.

⁶ Maa a Tadaaru i watakado diat baa i maari diat, ma i raapu diat baa i waatung diat naa a kum natnatuna.” *Pir 3:11-12*

⁷ Muaat a tur dekdek u ra kum mawaat, maa ia aakapi baa God i watakado muaat uni. Baa i paami lenmaa i welaar baa muaat a kum natnatuna mulu. Maa woi na naat baa tamaana pa in watakadoi? ⁸ God i laana watakado a kum natnatuna raap. Ma baa pa i watakado muaat, i kaapa baa wakir muaat a kum natnatuna

mulu, di buta biao ta muaat ku u ra aakapi. ⁹ A kum tamtamaandaat taanga min napia diat watakado daat, ma daat aa ru ta diat u ra nundiat kum wawer karom daat. Baa daat paami lenbi, io, daat a taraam mulu kaai karom a Tamaa ra kum niondaat, baa i watakado daat, ma daat a lalaaun. ¹⁰ A kum tamtamaandaat taanga min napia diat watakado daat a kinalik na pakaana bung ku, welaar ma ra aakapi baa diat nuki naa i koina. Iaku God i watakado daat kupi daat a koina, ma daat a lo koto paa anuna gomgom na mangamangaan.

¹¹ U ra pakpakaana bung baa God i laana watakado daat, pa daat gaايا uni, daat laana tapunuk ku. Iaku diat baa God i watakado diat ma diat taraam u ra nuna wawer, namur diat a wa a maalmaal ma ra takado na mangamangaan u ra nundiat lalaaun.

¹² Io, muaat a wadekdek a kum limaamuaat baa pa i dekdek ma ra kum kakimuaat kaai. ¹³ Ma “muaat a waanwaan u ra takado na aakapi,” *Pir 4:26* kupi a kakimuaat baa pa i dekdek koku i maat, in koina balet ku.

A watumaarang kupi daat a taraam karom God

¹⁴ Muaat a ongor kupi muaat a ki na maalmaal ma ra taara raap, ma muaat a murmur a gomgom na mangamangaan. Baa a lalaaun anun te pa i gom-gom, pa in babo a Tadaaru. ¹⁵ Muaat a baboura muaat,

kupi koku te i waan ingen ko ra maarmaari anun God, ma koku te i welaar ma ra in mapaak na aakaar na diwaai baa in tawa paat ma in wapurpuruan muaat, ma in baana dur paa ta mongoro. ¹⁶ Muaat a baboura muaat, kupi koku te i paam a paamuk na mangamangaan, ma koku te i nuknuk biaa ku u ra nemnem anun God karomi, welaar ma Esaau, baa i wiura wa anuna kini na munuga un raa pelet na utnaa ku. ¹⁷ Muaat aa nunurai naa namur baa i nemi kupi in lo paa balet a pir wadaan kon tamaana, tamaana i weoro wai maku. A lingtatuna, i luan maku kupi in lo paa balet a pir wadaan maa, iaku pa i baat paa balet ma ta aakapi kupi in puku a utnaa baa ia paam taai.

¹⁸ Pa muaat waan paat u ra taangaai Sinaai welaar ma ra taara Israael. A taangaai baa diat baboi ut. A nguan i kupkup iaai, ma diat babo a baboto ma ra marut na baakut ma ra ngaala na dadaip iaai. ¹⁹ Diat walangoro in ingaa ra in tawuru, ma in ingaan raa baa i pirpir. Baa diat walangoroi, diat aaringi naa koku ma i pirpir karom diat, ²⁰ maa diat burut aakit u ra naagagon lenbi, "Baa ta muaana in paam taa taangaai maa, baa ta wewagua, din duka dokoi." *Pin 19:12-13*

²¹ A kum utnaa maa baa diat baboi i waburutaana aakit diat, ma Moses i piri naa, "Iaau burut, ma iaau

dadader."

Naag 9:19

²² Iaku maa, muaat aa waan paat u ra taangaai Sion, ia Ierusalem inaanga u ra maawa, a taamaan anun God, baa a lalaaunina. Muaat aa waan paat karom a kum aaraarip na aangelo baa pa din luk laar pa diat, baa diat ki ungaai ma ra gaai. ²³ Muaat aa waan paat u ra kini ungaai anu ra kum mugaana natnatun God, diat baa di aa timu taa a kum iaandiat inaanga u ra maawa. Muaat aa waan paat karom God, ia baa a Tena Naagagon anu ra taara raap, ma karom a nio ra kum tena takado, baa God ia watakado aakit pa diat, ²⁴ ma karom Iesu, ia baa i paam taa a matakina kunubu ungaai ma daat, ma karom a gaapina, baa di aa aapaapur taau mai. A gaap mi i wewapua u ra kum utnaa baa i koina aakit taa ra kum utnaa baa a gaapin Aabel i wewapua uni.

²⁵ Muaat a baboura muaat, kupi koku muaat patut kon God baa i pirpir. Diat baa pa diat taraam karomi baa i watumaarang diat irong u ra taangaai Sinaai, pa diat kalaa ino laar paai ko ra naagagon na binabaalu. Io, i lingtatuna aakit, daat kaai pain daat a kalaa ino laar paai, baa daat waan ingen ku kon ia baa i watumaarang daat taanginaanga u ra maawa. ²⁶ Baa God i pirpir karom a taara Israael irong u ra taangaai Sinaai in ingaana i taang a rakrakaan buaal. Iaku mi, ia weweliman taau

lenbi, “Raa pakaan balet ang taang a rakrakaan buaal, ma wakir a rakrakaan buaal ku, a maawa utkaai.” *Aag 2:6*

²⁷ Baa God i piri lenbi, “Raa pakaan balet,” a kukuraaina baa in lo wa a kum utnaa baa i talaaur ku, a kum utnaa baa ia waki ta diat. In lo wa diat kupi a kum utnaa baa pa din laaur laar pa diat, diat a tur ut.

²⁸ Io, daat a waatung wakaak karom God, kabina maa daat aa paam akoto a mataanitu baa pa in talaaur. Daat a lotu karom God ma ra urur ma ra bunurut baa i welaar ma ra nuna nemnem, ²⁹ kabina maa anundaat God i welaar ma ra karangaap na nguan, baa in aan araap wa a kum utnaa raap.

13

A mangamangaan baa God in gaaia uni

¹ Koku muaat ngo ma ra maarmaari wetwetalaai karom muaat, maa muaat tateina u ra nurnur. ² Muaat a laana gaaia paa a kum waira. Maa raa taara baa diat paam a mangamangaan maa diat aa gaaia paa a kum aangelo, iaku maa pa diat nunurai. ³ Muaat a nuk pa diat baa diat ki u ra ruma na karabus, welaar ma baa muaat karabus ungaai utkaai ma diat. Muaat a nuk pa diat kaai baa di baanaakaka diat, welaar ma baa di baanaakaka muaat utkaai.

⁴ I koina baa muaat raap, muaat a ru a kini na tinaulaa,

ma koku ta dur na mangamangaan in ki uni. Maa God in naagagon te baa i paam aakaina un ta tabuan anun te ingen, ma te kaai baa i paam a kum paamuk na mangamangaan.

⁵ Muaat a baboura muaat kupi muaat a laangalaanga ko ra ngaala na nemnem kup a maani. Muaat a gaaia ku u ra wetabaar anun God baa ia ki karom muaat. Maa ia ut ia pir taai lenbi,

“Pang maadek wa ui,
ma pang waan kon ui.”
Naag 31:6

⁶ Io, pa daat a burut, daat a piri ku lenbi,

“A Tadaaru anung tena we-waraaut,
io, pang burut.

Aawa maa a taara diat a paami un iaau?” *Kele 118:6-7*

⁷ Muaat a nuk paa anu-muaat kum mukmuga, baa namuga diat wer muaat u ra pirpir anun God. Muaat a nuk paa anundiat mangaana lalaun, ma muaat a murmur anundiat nurnur. ⁸ Iesu Kaarisito i welaar raap ku u ra kum bungbung namuga, ma mari, ma namur ma pa in raap. Anuna mangamangaan pa in raaungaana.

⁹ Koku muaat nuk akoto a kum aalawur mangaana wawer baa in ben araara muaat. I koina baa a maarmaari anun God in wadekdek a niondaat. Baa daat murmur a kum naagagon u ra utnaa na winangaan pa in wadekdek a niondaat, ma pa in waraaut diat baa diat murmuri.

¹⁰ Iaku anundaat luwu na tuntun wetabaar i ki, ma pa te i mulaaot a kum tena wetabaar karom God kupi diat a wangaan koni. ¹¹ A mukmuga na tena wetabaar karom God i laana lo ruk a gaap i ra kum wewagua u ra pakaana baa i Taabu Aakit, kup a wetabaar baa in una wa a kum aakaina mangamangaan. Iaku, a kudulaana pani ra kum wewagua maa di tun wa diat nataamaan ko ra liplip i ra taamaan.

¹² Lenkaai maa Iesu i kariaana ngunungut ma i maat nataamaan ko ra liplip i ra ngaala na taamaan, kupi in wagomgom a taara ma ra gaapina ut, kupi diat a taara anun God. ¹³ Io, i koina baa daat a waanwaan karomi kuraa ut nataamaan ko ra liplip i ra taamaan, ma daat a kariaana wawirwir ungaai mai. ¹⁴ Maa kabina wakir anundaat ta taamaan main baa in ki takum. Daat kiki walaang kup a taamaan baa namur in waan paat.

¹⁵ Io, lenmaa, u ra bungbung raap daat a pir walaawa paa God, u ra iaan Iesu. A pir walaawa mi in welaar ma ra wetabaar baa daat taari karom God, baa a waandaat i wapuaana a iaana. ¹⁶ Koku muaat duamaanai kupi muaat a paam a kum kokoina pinapaam ma muaat a tabaara a taara. Baa muaat paami lenmaa, i welaar ma ra wetabaar karom God baa i gaai uni.

¹⁷ Muaat a taraam karom anumuaat kum mukmuga, ma muaat a ru anundiat kum wetulaa, maa diat baboura

muaat, ma namur diat a wewapua kaapa namataan God u ra nundiat kum pinapaam karom muaat. Baa muaat taraam karom diat, diat a gaai u ra nundiat kum pinapaam. Iaku, baa pate, diat a papaam ma ra tapunuk, ma pa in waraaut muaat.

¹⁸ Muaat a aaraaring un miaat. Miaat nunura lingtatunai naa a nuknukimiat pa i takuna miaat un ta utnaa, ma miaat nemi naa anumiaat mangamangaan in takado u ra kum utnaa raap. ¹⁹ Ma iaau aaring dekdek muaat, kupi muaat a aaraaring, baa God in tula talili gagaa wa iaau balet karom muaat.

A niaaring kup a wewaraaut anun God

²⁰ God na maalmaal i watur paa balet anundaat Tadaaru Iesu ko ra minaat. Iesu, ia a ngaala na tena baboura sip baa i taar taa a gaapina ut kupi in paam a kunubu baa in tur takum. ²¹ Iaau aaraaring karom God kupi in wadekdek muaat ma ra kum koina mangamangaan raap, kupi muaat a murmur anuna nemnem. Iaau aaraaring kaai, baa u ra pinapaam anun Iesu Kaarisito, God in wakoina daat welaar ut ma ra nuna nemnem. Daat a pir walaawa paai, pa in raap ma pa in raap. Aamen.

A tintinip na pirpir na maarmaari

²² A kum tateng liklik, iaau aaring pa muaat kupi muaat

a walangoro wakaak a pir-pir na wewaraaut mi, maa a buk mi iaau timui karom muaat wakir i iok. ²³ Mi ang wapua muaat, naa a teindaat Timoti, di aa wapari wai ko ra ruma na karabus. Baa in waan paat gagaa urin, io, mir raap mir a waan paat karom muaat.

²⁴ Muaat a taar anumi-aat maarmaari karom anu-muaat kum mukmuga raap, ma karom a taara raap anun God. Diat kaai taangirong Itali diat taar anundiat maarmaari karom muaat.

²⁵ A maarmaari anun God in ki karom muaat raap.

A Buk anun Iaakobo A pirpir kaapa muga

Iaakobo i timu a buk mi. Mongoro na tena manaana diat nuki naa Iaakobo mi a tein Iesu (babo Mt 13:55). Iaakobo ia raa ngaala na mukmuga anu ra taara na nurnur inaanga Ierusalem (babo Aap 15:13, 21:18).

I timu a buk mi karom a kum tena nurnur, baa diat baraata mongoro na mawaat ko ra taara baa pa diat nurnur. Diat lu wa a kum tena nurnur. Io, namur diat ki na waira u ra kum taamtaamaan.

U ra buk mi i pirpir u ra koina mangamangaan baa a kum tena nurnur diat a murmuri. I wapua daat kaai naa anundaat koina mangamangaan i walingtatuna anundaat nurnur.

A winawaan i ra buk Iaakobo:

A turturpaai ra buk mi (1:1)

A nurnur ma ra manaana (1:2-8)

A iba na taara ma ra tadaaru na taara (1:9-11)

Daat a tur dekdek baa a kum walwalaam i waan paat (1:12-18)

A tinaraam (1:19-27)

Daat a urur karom a taara raap (2:1-13)

A koina pinapaam i waan ungaai ma ra nurnur (2:14-26)

A kaarmendaat (3:1-18)

A watumaarang karom diat baa diat nem a

mangamangaan ko ra rakrakaan buaal (4:1-5:6)

Daat a tur dekdek u ra nurnur (5:7-20)

¹ Iaa u Iaakobo a tultul anun God ma anu ra Tadaaru Iesu Kaarisito, iaau timu a buk mi karom muaat a 12 wuna taara Israael baa muaat ki werweraan u ra kum taamtaamaan u ra rakrakaan buaal. A maarmaari karom muaat.

A nurnur ma ra manaana

² A kum tateng liklik, baa ta kum mangaana mawaat i waan paat karom muaat, muaat a gaaia, ³ maa muaat nunurai naa baa muaat baraata a kum mawaat baa di walaar anumuaat nurnur mai, in watawa anumuaat tinur dekdek. ⁴ Ma baa muaat tur dekdek, io, muaat a takado aakit u ra numuaat lalaun raap, ma pa muaat a iba kup ta utnaa na nion.

⁵ Baa te kon muaat i iba kup a manaana, i koina baa in aaring God kupi. Ma God in tabaarai mai, maa i laana taptabaara daat raap, ma pa i laana patut baat ta utnaa. Ma pa i laana kaankaan karom te baa i aaringi. ⁶ Iaku baa in aaraaring, in aaraaring ma ra nurnur, ma koku i aalawur nuknuk, maa ia baa i aalawur nuknuk i welaar ku ma ra top, baa a dadaip i ip ataltalili. ⁷ A muaana baa i aalawur nuknuk koku i nuki naa in paam akoto ta utnaa ko ra Tadaaru. ⁸ Baa i ru nuknukina pa in tur dekdek u ra nuna kum pinapaam raap.

A iba na muaana ma ra tadaaru na muaana

⁹ Baa ta teindaat u ra nur-nur i paam akoto ta kinalik na utnaa ku min napia, i koina baa in gaaia ku, maa God ut in wangaala paa a muaana maa. ¹⁰ Ma ta tadaaru na muaana, in gaaia ku baa God in wakinalik wai. Anuna lalaaun i welaar ku ma ra pupu na diwaai, in panaai ku. ¹¹ Ma in mage i waan paat ma ra wuwanina, ma i raang in diwaai, ma a pupuina i puka, ma a koina binaboina i raap. Lenkaai maa karom a tadaaru na muaana, in panaai baa i balaaan utbaai ma ra nuna kum utnaa na tadaaru.

A walawalar ma ra walwalaam

¹² A muaana baa i uwia paa a kum walwalaam, ma i tur dekdek, i daan. Baa ia uwia paa a kum utnaa baa di walaar anuna nurnur mai, in lo paa in kaaeng na lalaaun takum, baa God ia weweliman taai kupi in taari taan diat raap baa diat maari.

¹³ Baa a walwalaam i waan paat karom te, koku i piri naa God i walaami. Maa aakaina pa in walaam laar paa God, ma God ut pa in walaam te. ¹⁴ A taara raap, raaraa, anundiat kum aakaina nemnem ut i walaam pa diat ma i aal pa diat kupi diat a paam aakaina. ¹⁵ Namur baa anundiat aakaina nemnem i tawa, i buta apaap paa aakaina mangamangaan. Ma aakaina mangamangaan

i tawa, ma i buta apaap paa a minaat.

¹⁶ A kum wakwakaak na tateng liklik, koku muaat maadek taa te kupi in waruga pa muaat. ¹⁷ A kum kokoina wetabaar raap, baa diat gomgom aakit, diat waan pari taanginaanga u ra maawa. Diat waan paat kon God, ia baa i waki in mage, a kalaang ma ra kum naangnaang. Iaku God pa i wekwekia, ma pa i pukpuku anuna mangamangaan welaar ma ra in mage, baa i babo paa u ra mage ma u ra marum pate. ¹⁸ U ra nuna nemnem ut, God i buta matakina daat ma ra nuna pirpir lingtatuna. I pilak pa daat ko ra kum utnaa na wawaki raap, kupi daat anuna taara ut. Daat welaar ma ra kum mugaana waina diwaai baa di laana wetabaar mai karom God.

A walwalangor ma ra tinaraam

¹⁹ A kum wakwakaak na tateng liklik, muaat a nunura a utnaa mi: I koina baa muaat raap, muaat a walwalangor gagaa, ma koku muaat pipipir gagaa, ma koku muaat kaankaan gagaa. ²⁰ Maa a kaankaan anun te pa in waraauti kupi in paam a takado na mangamangaan baa God i nemi. ²¹ Io, muaat a ngo ko ra kum dur na mangamangaan ma ra kum aakaina baa kuri i teng u ra rakrakaan buaal. Ma muaat a wakinalik pa muaat ma muaat a taraam u ra pirpir baa di aa maarut

taai u ra balaamuaat, a pirpir anun God baa in walaan muaat.

²² Muaat a taraam u ra pirpir anun God, ma koku muaat walangoro biao taai ku, kaduk muaat a waruga pa muaat balet ut. ²³ Ma raa baa i walangoro biao taa ku a pirpir anun God, ma pa i taraam uni, i welaar ku ma ra muaana baa i babo a mataana u ra galaas. ²⁴ Baa i waan ingen, i dumaana gagaa wa ku a mataana baa i babo lelawaai. ²⁵ Iaku baa te i walangoro wakaak a gomgom na pirpir na naagagon anun God, baa i walaan-galaanga a taara, ma i tartaraam uni, ma pa i dumaanai, a muaana maa in daan u ra nuna kum pina-paam.

²⁶ Baa te i nuki naa ia a dowot na tena lotu, iaku baa pa i baboura baat adekdek in kaarmene ko ra aakaina pirpir, anuna lotu i ling biao ku, ma i waruga paa ia ut. ²⁷ Iaku baa daat waraaut a kum naat na walaa, ma ra kum walaa na tabuan baa diat pot na maarmaari, ma baa daat baboura baat daat kaai ko ra kum dur na mangamangaan ko ra rakrakaan buaal, bari ia a gomgom na lotu, ma pa ta utnaa i raara uni namataan God a Tamaandaat.

2

Daat a urur karom a taara raap

¹ A kum tateng liklik, muaat baa muaat nurnur u ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito, a Tadaaru na

minamaar, koku muaat urur ku karom a kum tadaaru na muaana, ma a kum iba na muaana pate. ² Baa te i ung a ring na goled ma i mong ma ra kum koina maalu, ma i ruk u ra numuaat kiwung na lotu, ma baa ta iba na muaana kaai i ruk ma ra maulaana maalu, ³ io, muaat urur ku karom ia baa i mong ma ra koina maalu ma muaat piri taana naa, "Un ki bain u ra koina kiki." Ma muaat piri ku karom a iba na muaana naa, "Un tur ut matira" baa "Un ki bain napia marawaai naa ra ru kaking." ⁴ Baa muaat paami lenmaa, pa i raa anumuaat mangamangaan karom a taara raap, ma muaat naagagon ku ma ra aakaina nuknukimuaat.

⁵ A kum wakwakaak na tateng liklik, muaat a walangoro iaau: Lelawaai, pa muaat nunurai naa God ia pilak paa a kum iba na taara main napia, kupi diat a tadaaru u ra nurnur? Diat a kale paa a mataanitu baa God ia weweliman taai kupi in taari taan diat raap baa diat maari. ⁶ Iaku muaat, muaat baana wawirwir ku a kum iba na taara. Lelawaai, pa muaat nunurai duk naa a kum tadaaru na muaana diat laana naagagon aakaka muaat ma ra dekdek baa diat paam akotoi? Ma diat aalaal pa muaat kupi muaat a tur u ra naagagon. ⁷ Muaat nunurai ut naa diat laana pir aakaka a koina iaan Iesu baa di waatung muaat mai, naka?

⁸ Muaat a paam ot paa a

naagagon baa i ngaala aakit u ra Buk Taabu. I piri lenbi, “Un maari a kum teptepaam welaar ma u maari ui ut.” *Lewi 19:18*

Baa muaat paami lenmaa, muaat paam a takado na mangamangaan. ⁹ Iaku baa muaat urur ku karom a kum tadaaru, ma a kum iba na taara pate, muaat paam aakaina. Ma a kum Naagagon anun God i takuna ot pa muaat naa muaat a kum tena aakaina. ¹⁰ Ma te baa i taraam u ra kum Naagagon raap, iaku i wabulbul un raa naagagon ku ko ra kum Naagagon, din naagagoni welaar ma ia wabulbul u ra kum Naagagon raap. ¹¹ God i piri naa, “Koku u paam aakaina un ta tabuan,” ma i piri kaai lenbi, “Koku u aak doko te.” Io, baa pa u paam aakaina un ta tabuan, iaku u aak doko te, ui a tena wabulbul u ra Naagagon anun God.

¹² Io, muaat a nuk paai, God in naagagon muaat ma ra naagagon baa i walaan-galaanga paa a taara. I koina baa anumuaat pirpir ma ra numuaat pinapaam kaai in murmur a naagagon maa. ¹³ Maa ia baa pa i laa u ra maarmaari, u ra bung na naagagon God kaai pa in maari. Iaku ia baa i laa u ra maarmaari, God in walaan-galaangai ko ra naagagon.

A nurnur baa i waan ungaai ma ra koina pinapaam

¹⁴ A kum tateng liklik, in koina lelawaai baa te i piri naa i nurnur, iaku pa i

paam ta koina pinapaam? Lelawaai, a mangaana nurnur maa in walaauuni baa pate? ¹⁵ Baa te ko ra kum tateindaat, ta tabuan baa ta muaana, pa nuna tina maalu ma i iba kup ta utnaa na winangaan, ¹⁶ ma te kon muaat i piri taana naa, “Un waan ma ra maalmaal, un mong ma un maaur,” iaku baa pa i tabaarai ma ta utnaa baa i iba kupi, a pirpir maa in waraaut lelawaai ia baa i iba? ¹⁷ Lenkaai maa u ra nurnur, baa pa i waan ungaai ma ta koina pinapaam, a nurnur maa a minatina ku.

¹⁸ Baa te kaai in piri lenbi, “Ui un nurnur, ma iaau ang paam a kum koina pinapaam. Un wapuaana tamaa anum nurnur karom iaau, baa pa i waan ungaai ma ra koina pinapaam. Ma iaau ang wapuaana anung nurnur taam u ra nung kum koina pinapaam.” ¹⁹ Io, u nurnur baa God ia raa ku. I koina. A kum tabaraan kaai diat nurnur uni lenmaa, ma diat burut kupi, ma diat dadader.

²⁰ Ui a longlong! Pa u nunurai naa a nurnur baa pa ta koina pinapaam i waan ungaai mai, i ling biala ku? U nemi duk naa ang pir waiaai taam? ²¹ Di waatung tamaandaat Aabaraam naa i takado namataan God, kabina u ra pinapaam baa i paami, baa i taar taa natunalik welaar ma ra wetabaar karom God u ra luwu na wetabaar. ²² Un baboi, anuna nurnur i waan ungaai ma ra nuna kum

koina pinapaam. Baa anuna nurnur i tur ungaai ma ra pinapaam, io, anuna nurnur i kudulaan maraagaam. ²³ Ma di paam ot paa a pirpir u ra Buk Taabu baa i piri lenbi, "Aabaraam i nurnur un God, ma God i waatungi naa i takado namataana." *Tur 15:6*

Ma God i waatungi kaai naa diaar tepaana. ²⁴ Muaat baboi, di waatung a muaana naa i tena takado u ra nuna kum koina pinapaam, ma wakir u ra nuna nurnur ku.

²⁵ Ma lenkaai maa karom Raab, a paamuk na tabuan. Iaku di waatungi naa i takado namataan God, kabina maa i nurnur ma i baboura a ru tena binabo ino anu ra taara Israael, ma i tula ino wa diaar balet un raa aakapi ingen.

²⁶ Io, te baa a niono ia waan koni, ia a minaatina. Lenkaai maa u ra nurnur, baa pa i waan ungaai ma ta koina pinapaam, a nurnur maa a minaatina ku.

3

A kaarmendaat

¹ A kum tateng liklik, koku ta mongoro kon muaat diat a waan paat a kum tena wawer u ra lotu, maa muaat nunurai naa a naagagon anun God karom miaat a kum tena wawer in dekdek aakit taa ra naagagon karom a taara ingen. ² Daat raap daat raara u ra mongoro na utnaa. Iaku baa te pa i raara un ta utnaa u ra nuna pirpir, ia maa i takado aakit, ma in pet laar paai kupi in

naagagon kado paa anuna lalaaun raap.

³ Baa daat ung a naat na aeen u ra waa ra kum os kupi diat a taraam karom daat, io, daat pet laar paai kupi daat a aal puku a kudulaana os mai. ⁴ Muaat a babo kaai a paraau na sel. I ngaala, ma ra kum dekdek na dadaip diat wakalaai, iaku din taai kadoi ku ma ra wo ina kupi in waan welaar ma ra nem-nem anu ra kiaapten.

⁵ Lenkaai maa a kaarmendaat, ia raa kinalik na pakaan ku ko ra panindaat, iaku i wangaala paai ma ra kum ngaalangaala na utnaa baa i paampaami. Muaat baboi, tina naat na laakit na nguan ku in pet laar paai kupi in tun araap wa ta ngaala na lokor! ⁶ A kaarmendaat ia raa pakaan ko ra panindaat baa i welaar ma ra nguan. I teng ma ra aakaina, ma i wadur a kudulaana panindaat raap. I wakup anundaat kudulaana lalaaun ma ra nguan taanga u ra ngaala na tung na nguan. ⁷ A taara diat pet laar paai kupi diat a walaalaa a kum wewagua, a kum pika, ma a kum utnaa diat kakakaa napia, ma ra kum utnaa diat lalaaun nataai. ⁸ Iaku a kaarmendaat, pa te in walaalaa laar paai. Pa te in wakado laar paai, i aaka aakit, ma i teng ma ra minminaat.

⁹ Daat pir walaawa paa a Tadaaru a Tamaandaat ma ra kaarmendaat, ma daat pir aakaka kaai a taara mai, baa

God i waki diat welaar ma ra malalarina. ¹⁰ A pirpir na pir walaawa ma ra pirpir baa i baanaakaka te, diaar raap diaar laana pari ku ko ra waandaat. A kum tateng liklik, pa i takado lenmaa. ¹¹ A koina palaa ma ra mapaak diaar a waan paat ungaai lelawaai kon raain mataana daanim ku? ¹² A kum tateng liklik, en diwaai na fig in wa paat a waina oliwa lelawaai? Ma ra en diwaai na waain kaai in wa paat a waina fig lelawaai? Lenkaai maa a koina palaa pa in waan paat ko ra pakaana taai.

A manaana taanginaanga u ra maawa

¹³ Woi na paa muaat i manaana ma i nunura a kum utnaa? I koina baa in wapuaanai u ra nuna koina mangamangaan, ma u ra nuna kum koina pinapaam, ungaai ma ra nuna mangamangaan baa in wakinalik pa ia ut. A mangamangaan maa i waan paat ko ra manaana lingtatuna. ¹⁴ Iaku baa muaat nuknuk aakaka, ma muaat nuknuk kup a kum utnaa baa muaat a wangaala pa muaat mai, koku muaat pir walaawa pa muaat ut, ma koku muaat waruga baat paa a lingtatuna. ¹⁵ A manaana maa wakir taanginaanga nate u ra maawa, a manaana ku taanga main napia. I waan paat ku kon Saataan, ma wakir ko ra Takado na Nion. ¹⁶ Maa te baa i nuknuk aakaka ma i wangaala paai ut, anuna lalaaun i laklagon

ma i teng ma ra kum aakaina mangamangaan raap kaai.

¹⁷ Iaku te baa i paam akoto a manaana taanginaanga u ra maawa, a mugaana utnaa in gomgom, ma in tena maalmaal, ma in laana nuk paa a taara ingen, ma in laa u ra tinaraam, in teng ma ra maarmaari, ma ra kum koina wai ra nuna lalaaun, anuna mangamangaan i welaar ku karom a taara raap, ma pa ta warwaruga u ra nuna lalaaun. ¹⁸ A tena maalmaal baa i papaam ma ra maalmaal, i welaar ma ra tena minamaarut. Ma a utnaa baa in tangaai ia a kum takado na mangamangaan.

4

Diat baa diat nem a mangamangaan ko ra rakrakaan buaal diat ebaar ma God

¹ Aawa kabina maa muaat weium ma muaat wengan-gaar wetwetalaai? I kabina u ra numuaat kum aakaina nemnem baa diat weium u ra numuaat lalaaun. ² Muaat nem a kum utnaa, iaku pa muaat paam akotoi. Muaat aak doko a taara, ma muaat nuknuk aakaka kup a utnaa anundiat, iaku pa muaat paam akoto a utnaa baa muaat nemi. Muaat wengan-gaar ma muaat weium. Pa muaat paam akoto a kum utnaa muaat nemi, maa kabina pa muaat aaring God kupi. ³ Baa muaat aaraaring, pa muaat paam akoto a utnaa muaat aaring kupi, maa a nuknukimuaat pa i takado.

Muaat aaring kup a kum ut-naa kupi muaat a waraap diat ku u ra numuaat kum nigaaia biao ku.

⁴ Muaat waan kon God, we-laar ma ra tabuan baa i waan paa ko ra nuna muaana, ma i taulaa bulung ma raa muaana ingen. Pa muaat nunurai naa, baa muaat nem a mangamangaan ko ra rakraakan buaal muaat a kum ebaar anun God? Ma te baa i pilak paa a rakraakan buaal kupi diaar tepaana, ia maa a ebaar anun God.

⁵ Muaat nuki naa a Buk Taabu i pirpir biao ku? I piri naa, "A Nion God, baa God i taar taai taan daat, i nem daat kupi daat anuna ut." ⁶ Ma a maarmaari baa God i taar taai taan daat i ngaala aakit. A Buk Taabu i piri lenbi,

"God in wakinalik pa diat baa diat wangaala pa diat,

ma in maari diat baa diat wakinalik pa diat." *Pir* 3:34

⁷ Io, muaat a wakinalik pa muaat ma muaat a taraam karom God. Ma muaat a turbaat Saataan, io, in waan paa kon muaat.

⁸ Muaat a waan marawaai karom God, ma God in waan marawaai karom muaat. Muaat a kum tena aakaina, muaat a gi a kum limaamuaat, ma muaat baa i ru nuknukimuaat, muaat a wgomgom a balaamuaat.

⁹ Muaat a tapunuk ma muaat a taangi u ra numuaat kum aakaina mangamangaan. Muaat a puku anumuaat ninangon kup a tinaangi,

ma muaat a puku anumuaat nigaaia kup a tapunuk.

¹⁰ Muaat a wakinalik pa muaat namataa ra Tadaaru, ma ia ut in wangaala pa muaat.

Koku u pir aakaka tepaam

¹¹ A kum tateng liklik, koku muaat pir aakaka wetweta-laii muaat. Ia baa i pir aakaka ta tenalik ma i naagagon aakakai, i pir aakaka a kum Naagagon anun God ma i pupuku ku uni. Ma baa u pupuku u ra kum Naagagon, wakir u taraam uni, u nuki ku naa ui ut u ngaala taana.

¹² God ku i taar a Naagagon, ma ia ot ku a Tena Naagagon. God ku i naagagon a taara kup a lalaan, ma i naagagon a taara kup a winirua. Ma ui woi, kupi un naagagon tepaam?

A weturbaat karom a taara baa diat wangaala pa diat

¹³ Io, muaat a walangoroi, muaat baa muaat laana piri naa, "Umari baa unaburu miaat a waan kup ta taamaan, ma miaat a ki iaai raa kilaala. Miaat a kukul ma miaat a wiura kup ta ngaala na maani." ¹⁴ Iaku pa muaat nunurai baa aawa maa in waan paat karom muaat unaburu. Anumuaat lalaan i welaar ma ra aawa? Muaat welaar ku ma ra waal, baa i waan paat paa ku, ma i panaai gagaa balet. ¹⁵ I koina kupi muaat a piri lenbi, "Baa a Tadaaru i nemi, miaat a lalaan ma miaat a paam a utnaa lenbi baa a utnaa lenbaa." ¹⁶ Iaku mari muaat

aa wangaala pa muaat balet ma ra numuaat kum pir-pir. A mangamangaan len-maa pa i koina. ¹⁷ Ia baa i nunurai naa in paam a koina, iaku maa pa i paami, ia paam wa mangamangaan aakaina.

5

A watumaarang karom a kum tadaaru na muaana

¹ Io, muaat a walan-goroi, muaat baa muaat tadaaru ma ra ngaala na utnaa: Muaat a taangtaangi, ma muaat a kulkulaai ma ra kum ngunungut baa in waan paat karom muaat. ² Anumuaat kum wuwuwung diat aa maraakup, ma a paropo ia baanaakaka wa anumuaat kum maalu. ³ Anumuaat goled ma ra silwa diaar aa tarok, ma ra tarok indiaar in takuna muaat, ma in aan a panimuaat welaar ma ra nguan. U ra kum tintinip na bungbung mi, muaat aa ung ungaai paa anumuaat kum wuwuwung. ⁴ Baboi, pa muaat dok a taara baa diat papaam u ra maamuaat kum pinapaam, ma mi diat taangi kup anundiat maani. Ma God a Dekdek na Tadaaru ia walangoro anundiat tinaangi.

⁵ U ra numuaat lalaun main u ra rakrakaan buaal muaat ole a ngaala na maani u ra kum lukaara un muaat ut, ma u ra kum mangaman-gaan baa i wagaai muaat. Muaat tabaara tubutubu a panimuaat, ma marawaai

ma muaat a wirua, welaar ma ra kum tubutubu na wewagua baa din aak doko diat. ⁶ Muaat naagagon aakaka a kum tena takado ma muaat aak doko diat, iaku diat ut pa diat baalu muaat.

Daat a tur dekdek u ra nurnur ma koku daat talangan

⁷ Io, a kum tateng lik-lik, koku muaat talangan gagaa baa muaat ki walaang kup a winawaan paat balet anu ra Tadaaru. Babo a tena maarut utnaa u ra pina-paam, pa i talangan gagaa baa i kiki walaang kup a baata in puk a pia, ma kup a koina wai ra nuna pinapaam baa in tangaai. ⁸ Lenkaai maa, koku muaat talangan gagaa, muaat a tur dekdek u ra nurnur, maa a bung na winawaan paat balet anu ra Tadaaru ia marawaai. ⁹ A kum tateng liklik, koku muaat pirura wetwetalaai muaat, kupi koku God i naagagon muaat. Baboi, a Tena Naagagon ia tur naa ra bonanaaka.

¹⁰ A kum tateng liklik, muaat a nuk paa a kum propet taanga namuga, baa diat pipipir u ra iaa ra Tadaaru. A mongoro na ngunungut i waan paat karom diat, iaku pa diat talangan, diat tur dekdek u ra nurnur. Io, anundiat lalaun a koina walawalar karom muaat kupi muaat a murmuri. ¹¹ Baboi, a taara taanga namuga baa diat tur dekdek u ra nurnur baa diat

baraata a kum mawaat, daat waatung diat naa diat daan. Muaat nunura a lalaaun anun Iop, i tur dekdek u ra nurnur baa a kum mawaat i waan paat karomi. Ma namur a Tadaaru i wadaani balet. A Tadaaru a ngaala na tena maarmaari ma ra tena wewaraaut.

A pirpir kaapa u ra weweliman

¹² A kum tateng liklik, bari ia a utnaa maa i ngaala aakit, koku muaat wadekdek anumuaat kum weweliman ma ta mangaana pirpir kaai. Koku muaat weweliman ma ra maawa, baa a rakrakaan buaal. Muaat a piri ku naa maia, baa pate, kupi koku muaat wirua u ra naagagon.

Daat a aaraaring ma ra nurnur

¹³ Baa te kon muaat i kari-aana a mawaat, i koina baa in aaraaring. Baa te i gaaia, i koina baa in pir walaawa ma ra kelekele. ¹⁴ Baa te kon muaat i malaapaang, in wetulaa kup a kum mukmuga anu ra taara na nurnur, kupi diat a aaraaring uni, ma diat a aalui ma ra wel u ra iaa ra Tadaaru. ¹⁵ A niaaring baa i waan ungaai ma ra nurnur in walaau ia baa i malaapaang, ma a Tadaaru ut in walaangalaanga paai balet. Ma baa ia paam taa ta aakaina, a Tadaaru in una wai koni. ¹⁶ Muaat a wewapua kaapa wetwetalaai karom muaat u ra numuaat kum aakaina mangamangaan, ma muaat a aaraaring un muaat wetwetalaai, kupi a Tadaaru in

walaangalaanga pa muaat. A niaaring anu ra tena takado i dekdek aakit, ma in pet laar paa ta mongoro na ngaala na utnaa.

¹⁷ Eliaas, a propet taanga namuga, a muaana welaar ku ma daat. I aaraaring kupi koku i baata, io, tula kilaala ma 6 na kalaang pa i baata. ¹⁸ Baa i aaraaring balet kup a baata, io, a baata i waan paat ma a kum utnaa i tawa paat balet ko ra pia ma diat wa.

¹⁹ A kum tateng liklik, baa te kon muaat i waan raara ko ra pirpir lingtatuna, muaat a ben atalili paai balet. ²⁰ Iaau piri taa muaat, baa te i ben atalili paa a tena aakaina ko ra nuna kum niraara, i walaau paa a nio ra muaana maa ko ra minaat, ma a Tadaaru in una wa anuna mongmongoro na aakaina mangamangaan koni.

A tintinip na pirpir anun
Petero (5:12-14)

A Mugaana Buk anun Petero A pirpir kaapa muga

A buk mi a mugaana buk baa Petero i timui. Petero ia raa ko ra 12 naat na wawer anun Iesu. I timu a buk mi karom a taara na nurnur baa diat ki na waira u ra kum taamtaamaan. I ki irong Rom baa i timu a buk mi. I waatung Rom baa Baabilon, a pirpir welwelaar u ra mangamangaan anu ra rakrakaan buaal baa i teng u ra taamaan maa.

A kum tena nurnur diat baraata mongoro na mawaat ko ra mataanitu kabina baa diat nurnur un Iesu. Petero i nem na wadekdek anundiat nurnur ma ra buk mi. I wapua diat u ra nundiat matakina lalaaun un Kaarisito, ma u ra mangamangaan anun Iesu, maa Iesu kaai i baraata a kum mawaat. I wapua diat kaai u ra koina mangamangaan baa diat a murmuri.

A winawaan i ra 1 Petero:

A turturpaai ra buk mi
(1:1-2)

Daat a ki walaang ma ra
nurnur kup a lalaaun
takum (1:3-12)

A gonggom na lalaaun
(1:13-2:12)

A koina mangamangaan
baa daat a murmuri
(2:13-3:7)

A kum te Kaarisito diat
a kariaana a ngunungut
(3:8-4:19)

Daat a wakinalik pa daat
(5:1-11)

¹ Iaaun Petero, aapostolo anun Iesu Kaarisito, iaaun timtimu karom muaat baa God i pilak pa muaat, ma muaat ki werweraan welaar ma ra kum waira u ra kum papaar Ponto, Galaatia, Kaapadokia, Aasia ma Bitinia. ² God a Tamaandaat ia pilak pa muaat maa i nunura muga muaat, ma a Takado na Nion i wagomgom muaat, kupi muaat a taraam karom Iesu Kaarisito, ma din aapur muaat ma ra gaapina.

A maarmaari ma ra maalmaal in ki karom muaat, ma in ngaala aakit.

*Daat ki walaang ma ra
nurnur kup a lalaaun takum*

³ Daat a pir walaawa paa God, Tamaa ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito. U ra nuna ngaala na maarmaari, i buta matakina daat. Io mi, daat ki walaang ma ra nurnur kup a lalaaun takum, kabina maa Iesu Kaarisito i tur balet ko ra minaat. ⁴ Ma daat a kale paa a utnaa baa God ia waninaar taai inaanga u ra maawa, a utnaa baa pa in mareng, pa in aaka ma pa in panaai. God ia waninaar taai kup muaat.

⁵ Ma i baboura baat muaat ma ra dekdekina, kabina maa muaat nurnur uni. In baboura muaat tuk muaat a kale a lalaaun takum baa ia waninaar taai kup muaat, ma u ra tintinip na bung in wapuaanai. ⁶ A utnaa mi in wagaia aakit muaat. I

lingtatuna ut, aalawur man-gaana mawaat in watapunuk muaat, iaku pa in iwan un diat. ⁷ A kum mawaat mi diat waan paat kupi din walaar anumuaat nurnur, kupi din baboi baa anumuaat nurnur i lingtatuna baa pate. Di walaar anumuaat nurnur welaar ma di tun agomgom a goled u ra nguan. Iaku anumuaat nurnur i ngaatngaat aakit taa ra goled baa in raap ku. Ma baa anumuaat nurnur i tur dekdek namur taa ra kum walawalar, Iesu Kaarisito in pir walaawa pa muaat, ma in wangaala pa muaat, ma in taar a urur karom muaat u ra bung baa in waan talili balet. ⁸ Pa muaat baboi utbaai, iaku muaat maari aakiti. Pa muaat baboi mi, iaku muaat nurnur uni. Ma muaat gaaia uni ma ra ngaala na gaaia baa pa din palaa ot paa a kukuraaina ma ta pirpir, maa i ngaala a minamaarina. ⁹ Maa i marawaai ma God in walaan paa a niomuaat, ia a wedok u ra numuaat nurnur.

¹⁰ A warwalaan mi, a kum propet taanga namuga diat baatbaat kupi, ma diat nem na nunurai, ma diat pirpir na propet u ra wetabaar mi baa God in tabaara muaat mai. ¹¹ A Nion Kaarisito i ki un diat, ma i wapua muga diat u ra ngunungut baa Kaarisito in kariaanai, ma u ra nuna minamaar namur. Diat nuknuk aakit uni baa unaangaian, ma woi na muaana mulu maa a utnaa mi in waan paat uni. ¹² God i pir waiaai karom a kum

propet naa a kum utnaa mi, wakir in waan paat u ra nundiak kum kilaala na lalaaun, pate. Diat pirpir na propet ku u ra kum utnaa baa God in paami karom muaat. Ma mi, muaat aa walangoro taai ko ra taara baa diat warawaai ma ra Koina Wewapua karom muaat ma ra dekdek i ra Takado na Nion, ia baa di tula pari wai taanginaanga u ra maawa. Ma a kum utnaa mi, a kum aangelo kaai diat nem aakiti naa diat a baboi.

A gomgom na lalaaun

¹³ U ra nuknukimuaat, muaat a ki na waninaar, muaat a baboura anumuaat lalaaun, ma muaat a ki walaang ma ra nurnur lingtatuna kup a utnaa baa din tabaara muaat mai baa Iesu Kaarisito in waan paat. ¹⁴ Muaat a kum natnatun God, io, muaat a taraam karomi, ma koku muaat maadek taa balet anumuaat lalaaun u ra kum aakaina nemnem baa muaat paampaami baa muaat ki utbaai u ra baboto. ¹⁵ Muaat a gomgom u ra numuaat kum mangamangaan raap, welaar ma ia baa i wataa pa muaat i gomgom. ¹⁶ Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi, "Muaat a gomgom, kabina maa iaau, iaau gomgom." *Lewi 11:45*

¹⁷ Baa muaat waatung Tamaamuaat un God, ia baa in naagagon a taara raap ma ra takado na naagagon, u ra kum utnaa raap baa diat aa paam tataai, io, i koina baa muaat

a lalaaun ma ra bunurut namataana, u ra numuaat kinkini na waira main u ra rakrakaan buaal. ¹⁸ Muaat aa nunurai naa God ia kul walaangalaanga pa muaat ko ra kum mangamangaan biao ku, baa muaat loi ko ra kum tamtamaamuaat. Wakir i kul walaangalaanga pa muaat ma ra utnaa baa in panaai ku, welaar ma ra silwa baa a goled. ¹⁹ I kul walaangalaanga pa muaat ma ra ngaatngaat na gaapin Kaarisito, ia baa i welaar ma ra naat na sip baa i gomgom ma pa ta malaapaang i taana uni.* ²⁰ God ia pilak paai namuga utbaai baa pa i waki utbaai a rakrakaan buaal, ma mi u ra kum tintinip na bung ia waan paat kupi in walaan muaat. ²¹ Ma anumuaat nurnur un God i kabina paa un Kaarisito, baa God i watur paai balet ko ra minaat, ma i taar taa a minamaar karomi. Lenmaa muaat nurnur un God ma muaat ki walaang ma ra nurnur kup a utnaa baa in paami namur.

²² Ma mi, baa muaat aa taraam u ra lingtatuna na pirpir, muaat aa gomgom, kupi muaat a maari mulu a kum tateimuaat u ra nurnur. Io, muaat a maari wetweta-lai muaat ma ra maarmaari lingtatuna u ra balaamuaat. ²³ Maa anumuaat matakina lalaaun pa i kabina paa un te taanga min napia, maa a lalaaun taanga min napia

in raap ku. Di buta matakina muaat ma ra pirpir anun God, baa i lalaaun ma in tur takum.

²⁴ "A taara raap diat welaar ku ma ra wali, ma anundiat minamaar i welaar ku ma ra purpur baa i pupu.

A wali in maraang, ma ra pupu i ra purpur in puka,

²⁵ iaku a pirpir anu ra Tadaaru in tur takum." *Aais 40:6-8* Ma a pirpir mi, ia a Koina Wewapua, baa di aa warawaai paa mai karom muaat.

2

Iesu ia in lalaaun na waat
¹ Io, muaat a ngo wa a kum aakaina mangamangaan raap, a pirpir warwaruga ma ra lalaaun na warwaruga, a nuknuk aakaka ma ra pirpir aakaka. ² Welaar ma ra kum naat mangalon diat nem aakit a polo na tu, io, muaat kaai muaat a ngaraa aakit kup a utnaa i nion ma i gomgom, kupi muaat a tawa uni tuk u ra bung baa muaat a kale a lalaaun takum. ³ Maa muaat aa namene taa a lalaaun anu ra Tadaaru, ma muaat nunurai naa a Tadaaru i koina aakit.
⁴ Muaat a waan karom a Tadaaru, ia baa in lalaaun na waat. A taara pa diat nemi, iaku maa God i pilak paai, ma i ngaatngaat aakit namataana. ⁵ Io, muaat

* **1:19:** A taara Israael diat laana wetabaar karom God ma ra naat na sip baa i gomgom ma pa ta malaapaang i taana uni, kupi God in una wa anundiat kum aakaina mangamangaan. Babo Lewi 22:17-25.

kaai, muaat welaar ma ra kum lalaaun na waat, ma God in paam a ruma i nion ma muaat. Muaat a waan paat a kum gongom na tena tuntun wetabaar karom God, kupi muaat a taar a kum wetabaar baa i nion, ma i takado u ra mataana, i kabina un Iesu Kaarisito.
⁶ Maa di aa timu taai u ra Buk Taabu lenbi,

“Baboi, iaau aa ung taa ina waat baa din paam ruma mai inaanga Sion.

Ina ngaatngaat na waat,* baa iaau pilak paai kup a luk i ra ruma.

Ma ia baa in nurnur uni, anuna nurnur pa in baana wawirwiri.”
Aais 28:16

⁷ Karom muaat baa muaat nurnur, a waat maa i ngaatngaat, iaku karom diat baa pa diat nurnur,

“Ina waat baa a kum tena paam ruma diat pilak wai,
 ia ut maa ina ngaatngaat na waat baa di paam a ruma mai.” *Kele 118:22*

⁸ “Ina waat maa, a taara diat a tutukaa uni,
 ma diat a puka uni.”
Aais 8:14

Diat tutukaa uni, kabina maa pa diat taraam u ra pirpir anun God. Baa diat paami lenmaa anuna pirpir baa ia pir taai namuga un diat i ot un diat.

⁹ Iaku muaat a taara na pipilak, a kum tena tuntun wetabaar anu ra King, muaat

a gongom na wuna taara, ma muaat a taara anun God. God ia wataa pa muaat ko ra baboto kup anuna kaapa baa i koina aakit. Io mi, muaat a wewapua u ra nuna kum koina pinapaam baa i paami un muaat. ¹⁰ Namuga, wakir muaat a taara anun God, iaku mi muaat anuna taara. Namuga pa muaat nunura a maarmaari anun God, iaku mi muaat aa nunurai.

¹¹ A kum teptepaang, muaat ki na waira min u ra rakrakaan buaal, wakir anumuaat taamaan mi, io, iaau aaring muaat, kupi koku muaat murmur a kum aakaina nemnem i ra panimuaat, baa diat weweium ma ra niomuaat. ¹² Iaku muaat a paam a koina mangamangaan naliwan taan diat baa pa diat nurnur, kupi diat baa diat takuna muaat naa muaat a kum tena paam aakaina, diat a babo anumuaat kum koina pinapaam, ma diat a pir walaawa paa God u ra bung baa in naagagon a taara raap.

Muaat a taraam karom a mataanitu

¹³ I koina kupi muaat a taraam karom diat raap baa diat paam akoto a naagagon main napia. Muaat a paami kabina a Tadaaru i nemi lenmaa. Muaat a taraam karom a king, ia baa a ngaala na mukmuga ko ra mataanitu.

¹⁴ Ma muaat a taraam kaai karom a kum tena naagagon baa a king i laana tula wa

* **2:6:** A waat u ra luk i ra ruma ia in mugaana waat, ma i wakado a kudulaana ruma.

diat, kupi diat a naagagon a taara baa diat paam aakaina, ma diat a pir walaawa paa a taara baa diat paam a koina. ¹⁵ Maa God i nemi kupi muaat a paam a kum koina pinapaam, kupi muaat a turbaat wa a kum pirpir baa ku anu ra kum tuptup na taara. ¹⁶ Muaat aa ki laangalaanga, iaku koku muaat nuki naa muaat aa laangalaanga kupi muaat a paam balet aakaina. Muaat a lalaaun ma welaar ma muaat a kum tultul anun God. ¹⁷ Muaat a taar a urur karom a taara raap. Muaat a maari a kum tateimuaat u ra nurnur, muaat a burut karom God, ma muaat a urur karom a king.

Daat a murmur a mangamangaan anun Iesu

¹⁸ Muaat baa muaat a kum wilawilaau, muaat a tartaraam karom anumuaat kum mukmuga ma ra urur. Wakir muaat a taraam ku karom diat baa diat koina ma diat laana maari muaat, muaat a taraam kaai karom diat baa i dekdek a magiraandiat karom muaat. ¹⁹ God in gaaia un muaat baa muaat murmur a nuknukina ma muaat tur dekdek baa muaat kariaana a kum mawaat ko ra taara, baa muaat ut pa muaat kabina u ra kum mawaat maa. ²⁰ God pa in pir walaawa pa muaat baa di um muaat ma muaat kariaana ngunungut u ra numuaat kum aakaina mangamangaan ut. Iaku baa muaat paam a takado na mangamangaan, ma di wakadik muaat uni, God in

gaaia un muaat baa muaat tur dekdek.

²¹ God ia wataa pa muaat kupi muaat a tur dekdek baa muaat kariaana a kum mawaat. Maa Kaarisito i kariaana a ngunungut un muaat, ma ia paam taa a walawalar taa muaat kupi muaat a murmur a kakauna. ²² "Pa i paam taa ta aakaina, ma pa i pir taa ta warwaruga na pirpir." *Aais 53:9*

²³ Baa di pir aakakai, pa i babaalu. Baa di wakadiki, pa i kaankaan, pate. I maadek taa ia ut u ra limaun God, ia baa i laana naagagon ma ra takado na naagagon. ²⁴ Kaarisito ut i lo paa anundaat kum aakaina mangamangaan u ra panina baa i maat u ra bolo, kupi daat a maat ko ra aakaina mangamangaan, ma daat a lalaaun kup a takado na mangamangaan. Ma u ra kum baaba u ra panina, i walaangalaanga pa muaat. ²⁵ Maa namuga muaat waan raara welaar ma ra kum sip, ma mi muaat aa waan talili balet karom anumuaat Tena Baboura sip, ma a Tena Baboura u ra niomuaat.

3

A kini na tinaulaa

¹ Muaat a kum tinaulaa na tabuan, muaat a taraam karom anumuaat kum muaana, kupi baa pa diat nurnur u ra pirpir anun God, anumuaat koina mangamangaan ku in pirpir karom diat. Bi ia maa i koina taa ra pirpir baa muaat

piri. Io, anumuaat mangamangaan in ben pa diat karom God, ² baa diat babo lele anumuaat gomgom na mangamangaan ma ra urur baa muaat paami. ³ Koku muaat ngaraa muga kup a minong u ra panimuaat, lenbi a wiri lorimuaat, baa a ngaatngaat na gaaragaara di paami ma ra goled, baa a kum kokoina maalu na minong. ⁴ Anumuaat minong mulu baa pa in raap, in waan paat ut ko ra balaa-muaat, lenbi a wowowon na mangamangaan ma ra kini na maalmaal. A utnaa mi i ngaatngaat aakit namataan God. ⁵ A gomgom na mangamangaan mi, di aa babo taai u ra kum tabuan taanga namuga, diat baa diat nurnur un God. Diat tartaraam karom anundiat kum muaana, ⁶ welaar ma Saaraa baa i taraam karom Aabaraam, ma i waatungi baa anuna tadaaru. Ma muaat a kum natnatun Saaraa, baa muaat paam a utnaa i takado, ma pa muaat burut.

⁷ Ma muaat kaai a kum tinaulaa na muaana, i koina kupi muaat a maari anumuaat kum tabuan u ra numuaat kini na tinaulaa. Muaat a taar a urur karom diat, maa a kum tabuan a dekdekindiat pa i welaar ma ra dekdekimuaat. Iaku diat kaai diat a kale a lalaaun baa God in taari taa muaat. Muaat a paami lenmaa, kupi koku ta utnaa i turbaat anumuaat kum niaaring.

*A ngunungut baa din kari-
aanai u ra takado na manga-*

mangaan

⁸ Anung kum tintinip na pirpir karom muaat raap i lenbi, i koina kupi in raa ku a nuknukimuaat, ma baa raa kon muaat in kariaana a mawaat, muaat kaai muaat a kariaanai ungaai mai. Muaat a maari wetwetalaai muaat welaar ma muaat tatena liklik. Muaat a laa u ra maarmaari, ma muaat a wakinalik pa muaat. ⁹ Koku muaat baalu aakaina ma ra aakaina, ma koku muaat baalu aakaina pirpir ma ra aakaina pirpir. Iaku muaat a pir wadaan diat baa diat paam aakaina karom muaat, maa God i wataa pa muaat kupi in pir wadaan muaat. ¹⁰ Maa a Buk Taabu i piri lenbi,

“Baa te i nemi naa in paam akoto a koina lalaaun, ma i nemi kupi in babo a kum koina bung na gaai,

io, in baboura waana ko ra kum aakaina pirpir, ma koku i warwaruga.

¹¹ In tapuku ko ra aakaina ma in paam a koina mangamangaan.

In baat kup a aakapi na maalmaal ma in ongor kupi in murmuri.

¹² Maa a Tadaaru i baboura a kum tena takado, ma i walangoro anundiat kum niaaring.

Iaku i taar taa in tamaruna karom diat baa diat paam aakaina.” *Kele 34:12-16*

¹³ Baa muaat ngaraa kupi muaat a paam a utnaa baa i koina, woi maa in

baanaakaka muaat? ¹⁴ Iaku baa di wakadik muaat kabina u ra numuaat takado na mangamangaan, muaat daan.

“Koku muaat burutaana a kum utnaa baa diat a waburutaana muaat mai,
ma koku muaat ngaraa.”

Aais 8:12-13

¹⁵ Iaku muaat a urur ku karom Kaarisito ma ra balaamuaat, maa ia anu-muaat Tadaaru. A kum bungbung raap muaat a ki na waninaar kupi muaat a baalu te baa in tiri dekdek muaat naa aawa kabina maa muaat kiki walaang ma ra nurnur. Iaku baa muaat baalui, muaat a baalui ma ra koina mangamangaan ma ra urur karomi. ¹⁶ Ma muaat a laana murmur a mangamangaan baa muaat nunurai naa i takado, kupi diat baa diat pir aakaka a kum koina mangamangaan muaat paami baa muaat murmur Kaarisito, diat a wawirwir u ra utnaa baa diat pir aakaka muaat uni.

¹⁷ Baa God i nemi naa muaat a kariaana a ngunungut u ra koina pinapaam muaat paami, io, i koina. Iaku pa i koina baa muaat a kariaana ngunungut kabina muaat paam aakaina.

¹⁸ Maa Kaarisito kaai i kariaana ngunungut baa i maat paa raa pakaan ku, u ra nundaat kum aakaina mangamangaan. A Tena Takado i maat un diat baa pa diat takado, kupi in ben pa muaat karom God. Diat aak doko wa a panina, iaku di walaau paai u ra niono.

¹⁹ Ma a niono i waan ma i warawaai karom a kum nion baa diat ki na karabus.

²⁰ A kum nion maa, a nio ra taara taanga namuga ut-baai u ra kum kilaala anun Noaa. God i kiki walaanga pa diat kupi diat a nukpuku, baa Noaa i paam a paraau. Iaku pa diat taraam karomi. Io, God i walaau pa maku kabaanadi ko ra lomom, 8 diat.

²¹ A lomom i tur wakilang a baapitaaiso baa i walaau muaat mari. Wakir di baapitaaiso muaat kupi din gi wa a dur ko ra panimuaat, pate. Di paami kupi muaat a taar ta muaat karom God ma ra lingtatuna u ra balaamuaat. Din walaau muaat kabina u ra tinur balet anun Iesu Kaarisito ko ra mina. ²² Ia baa i waan tato unaanga u ra maawa ma mi i ki u ra papaara ot na limaan God. Ma i naagagon raap a kum aangelo, ma ra kum nion baa diat paam akoto a naagagon, ma ra kum nion kaai baa diat paam akoto a dekdek.

4

Muaat a ngo ko ra paam aakaina

¹ Kaarisito i kariaana a ngunungut u ra panina. Io, muaat kaai muaat a wani-naar kupi muaat a kariaana a ngunungut welaar mai. Maa ia baa ia kariaana a ngunungut u ra panina ia ngo ko ra paam aakaina mangamangaan. ² Io mi, pa i taar taa ma anuna lalaaun u ra kum aakaina nemnem. I taar taa maku anuna lalaaun kupi in murmur a nemnem

anun God. ³ A ngaala na iwan muaat aa paam taa a kum aakaina mangamangaan, baa a kum taara baa pa diat nurnur diat paampaami. Diat paam a kum paamuk na mangamangaan, diat murmur a kum aakaina nemnem, diat inim a palaa na longlong ma diat longlong taptapuku, ma diat paam biala ku a kum mangamangaan baa pa i koina. Ma diat lotu karom a kum taabataaba, baa God i wataabu daat koni. ⁴ Io mi, a kum teptepaamuaat diat kakaiian aakit baa pa muaat nemi balet ma kupi muaat a murmur a kum aakaina utnaa baa diat paampaami, ma diat pir aakaka muaat. ⁵ Iaku namur diat a tur namataan God, ma diat a wewapua kaapa u ra aawa diat aa paam taai. Maa God a Tena Naagagon anu ra taara raap, diat baa diat lalaaun ma diat baa diat aa maat. ⁶ Mi ia a kabina baa di aa warawaai ma ra Koina Wewapua karom a taara baa diat aa maat. Baa diat maat diat lo a naagagon u ra panindiat, iaku di warawaai karom diat kupi a niondiat in lalaaun karom God.

Daat a papaam ma ra kum wetabaar baa God i taar taai taan daat

⁷ A tintinip i ra kum utnaa raap ia marawaai. Io, muaat a nuknuk wakaak ma muaat a naagagon baat anumuuaat lalaaun ko ra kum aakaina nemnem, kupi muaat a pet laar paai baa muaat a aaraaring. ⁸ Muaat a

maari wetwetalaai muaat ma ra lingtatuna. Bi ia a ngaatngaat na utnaa, maa a maarmaari i pulu baat a mongoro na aakaina mangamangaan. ⁹ Muaat a gaaia wetwetalaai pa muaat u ra numuaat kum ruma, ma koku muaat paami ma ra pir mumumuk.

¹⁰ God i taar taa a kum wetabaar karom muaat raaraa ko ra nuna kum aalawur mangaana wetabaar. Io, i koina kupi muaat a babourai ma muaat a papaam mai karom muaat wetwetalaai. ¹¹ Baa te i lo a wetabaar kupi in tena warawaai, i koina kupi in warawaai ut welaar ma ra pirpir anun God. Baa te i lo a wetabaar kupi in tena wewaraaut, i koina baa in waraaut welaar ma ra dekdek baa God i taar taai taana, kupi a taara diat a pir walaawa paa God u ra kum utnaa raap, kabina un Iesu Kaarisito. Anuna ku a minamaar ma ra dekdek, pa in raap ma pa in raap. Amen.

A kum te Kaarisito diat a kariaana a ngunungut

¹² A kum teptepaang, koku muaat kakaiian baa di walaar muaat ma ra kum dekdek na mawaat welaar ma ra nguan i tun muaat, ma koku muaat nuki naa a matakina utnaa maa i waan paat karom muaat. ¹³ Iaku muaat a gaaia baa muaat a kariaana a ngunungut welaar ma Kaarisito i kariaanai, kupi muaat a teng ma ra gaaia baa Kaarisito in

waan paat ma ra nuna minamaar. ¹⁴ Baa di pir aakaka muaat kabina maa muaat nurnur un Kaarisito, muaat daan. Maa a Nion God, a Nion na minamaar, i ki ungaai ma muaat. ¹⁵ Koku te kon muaat i kariaana a ngunungut kabina baa ia a tena aak doko taara, baa a tena walong, baa a tena aakaina, baa a tena wapurpuruan a taara. ¹⁶ Iaku baa di wakadik biaa ui ku kabina maa ui a te Kaarisito, koku u wawirwir uni. Un waatung wakaak karom God, maa u lo a iang na te Kaarisito. ¹⁷ A bung na naagagon ia waan paat kupi din naagagon muga daat a taara anun God. Baa din naagagon muga daat, in aaka aakit a naagagon karom diat baa pa diat nurnur u ra Koina Wewapua anun God. ¹⁸ A Buk Taabu i piri lenbi, “In dekdek ut karom a takado na taara kupi din walaaun pa diat. Io, in lelawaai ma karom a kum aakaina taara ma diat baa pa diat nurnur un God?” *Pir 11:31*

¹⁹ Io, baa muaat a kariaana a ngunungut u ra nemnem anun God, muaat a taar ta muaat karom anumuaat Tena Wawaki, maa pa in maadek biaa wa muaat, ma koku muaat ngo ma ra paam a koina mangamangaan.

5

A kikel na sip anun God

¹ Mi ang pirpir karom muaat a kum mukmuga u ra lotu, maa iaau kaai

a mukmuga welaar ma muaat. Maa iaau aa babo taa Kaarisito baa di wakadiki, ma namur baa in waan paat daat a kakale ungaai u ra nuna minamaar.

² Muaat a baboura a kikel na sip anun God, baa di taar taai karom muaat kupi muaat a babourai. Koku muaat papaam kabina a taara ku diat wowo ta muaat uni, muaat a papaam kabina muaat ut muaat nemi kupi muaat a wagaai God. Muaat a papaam ma ra ngaala na gaai, ma koku muaat papaam ma ra ngaala na nemnem kup a maani ku. ³ Koku muaat naagagon dekdek diat baa di aa taar ta diat u ra numuaat binaboura, iaku anumuaat lalaun in welaar ma ra koina walawalar karom a kikel na sip. ⁴ Ma baa a ngaala na tena baboura sip in waan paat, in dok muaat ma ra in kaaeng na minamaar baa a minamaarina pa in raap.

⁵ Muaat a kum baarmaan ma ra kum tauraara, muaat raap muaat a tartaraam karom diat a kum mukmuga. Muaat a wakinalik pa muaat naliwan taa muaat wetweta-lai, ia maa anumuaat koina minong. Maa a Buk Taabu i piri lenbi,

“God i nget ia baa i wangaala paa ia ut, ma i maari ia baa i wakinalik paai.”

⁶ Io, muaat a wakinalik pa muaat natudaangi ra dekdek na limaun God, kupi baa a

pakaana bung i ot, in wangaala pa muaat. ⁷ Muaat a taar raap taa anumuaat kum mawaat karom God, maa i baboura muaat.

⁸ Muaat a baboura muaat ma muaat a naagagon kado anumuaat lalaaun, maa anumuaat ebaar Saataan i waan taltalili welaar ma ra laaion. I kulkulaai taptapuku, ma i baatbaat kup ta taara baa in kanom pa diat. ⁹ Muaat a tur dekdek u ra nurnur ma muaat a turbaati, maa muaat nunurai naa a kum tateimuaat u ra rakrakaan buaal raap diat kariaana a kum kinadik welaar ma muaat kariaanai mi.

¹⁰ Iaku God a God na maarmaari, ma un Kaarisito i wataa pa muaat kupi muaat a ki ungaai mai u ra nuna minamaar baa pa in raap. Io, baa muaat aa kariaana taa a kinadik un ta naat na pakaana bung ku, namur ia ut in wamatakina pa muaat balet, in wadekdek muaat ma in waraaut muaat kupi muaat a tur dekdek.

¹¹ Anuna ku a dekdek baa pa in raap. Aamen.

A kum tintinip na pirpir

¹² Saailaas i waraaut iaau baa iaau timu a kinalik na buk mi karom muaat. Saailaas tenglik u ra nurnur, ma iaau nurnur aakit uni. U ra buk mi iaau nemi kupi ang wadekdek muaat ma ang wapua muaat u ra maarmaari lingtatuna anun God, kupi muaat a tur dekdek uni.

¹³ A taara na nurnur baa diat ki irong Baabilon, diat taar anundiat maarmaari

karom muaat. Diat kaai a taara na pipilak anun God. Maarko, a natunglik u ra nurnur, ia kaai i taar anuna maarmaari karom muaat. ¹⁴ Baa muaat webaraat, muaat a maari wetwetalaai muaat ma ra wedum na maarmaari.

A maalmaal karom muaat raap baa muaat ki un Kaarisito.

A Weru Buk anun Petero A pirpir kaapa muga

A buk mi a weru buk anun Petero karom a taara na nurnur baa diat ki u ra kum taamtaamaan. I timu a buk mi kupi in watumaarang diat ko ra kum warwaruga na tena wawer. A kum tena warwaruga mi diat ben araara a taara na nurnur. Diat piri naa i koina ku baa din paam aakaina mangamangaan, ma diat piri kaai naa Iesu pa in waan paat balet ma.

Petero i wapua diat balet un Iesu kupi diat a tur dekdek u ra nurnur. Iesu pa i waan paat utbaai kabina i nemi naa a taara raap diat a nukpuku.

A winawaan i ra 2 Petero:

A turturpaai ra buk mi (1:1-2)

Daat a lalaaun welaar ma ra taara anun God (1:3-15)

A pirpir un Iesu Kaarisito i lingtatuna (1:16-21)

A watumaarang u ra kum warwaruga na tena wawer (2:1-22)

A winawaan paat anu ra Tadaaru (3:1-18)

¹ Iaa Simon Petero, a tultul ma aapostolo anun Iesu Kaarisito. Iaa timu karom muaat baa God ia tabaara ta muaat ma ra ngaatngaat na nurnur, welaar ma i tabaara miaat kaai mai, kabina u ra takado na

mangamangaan anun Iesu Kaarisito, anundaat God ma nundaat Tena Walaaun. ² A maarmaari ma ra maalmaal in wateng muaat, kabina baa muaat nunura God ma Iesu anundaat Tadaaru.

Daat a lalaaun welaar ma ra taara anun God

³ U ra dekdekin God i tabaara daat ma ra kum utnaa raap baa daat iba kupi, kupi daat a lalaaun wakaak ma daat a lotu lingtatuna, kabina baa daat nunura God, ia baa i wataa pa daat kupi daat a kale anuna minamaar ma ra koina magiraana. ⁴ Kabina u ra dekdekin i tabaara daat ma ra kum weweliman baa i ngaatngaat ma i ngaala aakit. Ia weweliman taau naa muaat a pet laar paai kupi muaat a aalaap ko ra kum aakaina nemnem ko ra rakrakaan buaal baa in baanaakaka muaat, ma kupi muaat a kale a mangamangaan anun God ma ra nuna lalaaun kaai.

⁵ Kabina u ra kum utnaa mi baa God ia paam taai, muaat a ongor kupi muaat a wapapaam ungaai anumuaat nurnur ma ra koina mangamangaan. Ma muaat a wapapaam anumuaat koina mangamangaan ungaai ma ra manaana un God.

⁶ Ma muaat a wapapaam anumuaat manaana un God ungaai ma ra mangamangaan baa muaat a naagagon kado anumuaat lalaaun. Ma muaat a wapapaam a mangamangaan maa ungaai ma ra tinur dekdek. Ma muaat a wapapaam ungaai anumuaat tinur dekdek ma

ra lotu lingtatuna karom God. ⁷ Ma muaat a wapapaam a lotu lingtatuna ungaai ma ra maarmaari karom a kum tateimuaat u ra nurnur. Ma muaat a wapapaam ungaai a maarmaari kaa i karom a taara raap. ⁸ Baa a kum mangamangaan mi i ki karom muaat, ma diat wateng anumuaat lalaaun, anumuaat manaana u ra nundaat Tadaaru Iesu Kaarisito in wa ut a waina ma pa muaat a lalaaun baa ku. ⁹ Ma ia baa pa i paam akoto a kum mangamangaan mi, ia gawul a mataana ma ia pula, ma ia dumaana wai naa di aa wagomgom taai ko ra kum aakaina mangamangaan baa ia paam taai.

¹⁰ Io, a kum tateng liklik, muaat a ongor dekdek kupi muaat a waiaai u ra numuaat lalaaun naa God ia wataa pa muaat ma ia pilak pa muaat. Baa muaat a paami lenmaa, pain muaat a puka, ¹¹ ma Iesu Kaarisito, anundaat Tadaaru ma Tena Walaun in ben aruk pa muaat ma ra gaai u ra nuna mataanitu baa pa in raap.

¹² Muaat aa nunura a kum utnaa mi, ma muaat aa tur dekdek u ra lingtatuna na wawer baa muaat aa lo paai, iaku i koina baa ang wanuk ta muaat balet uni. ¹³ Baa iaau lalaaun utbaai u ra paning, iaau nuki naa i takado kupi ang waangun taa balet a nuknukimuaat u ra kum utnaa mi. ¹⁴ Maa iaau nunurai naa ia marawaai kupi ang

waan ko ra paning mi, welaar ma ra nung Tadaaru Iesu Kaarisito ia pir taai taang. ¹⁵ Maia, ang ongor kupi ang wanuk ta muaat u ra kum utnaa mi, kupi muaat a nuk akoto diat baa iaau aa maat.

Miaat aa babo taa a minamaar anun Kaarisito

¹⁶ Baa miaat wapua muaat u ra dekdek i ra Tadaaru Iesu Kaarisito ma ra nuna winawaan paat balet, wakir miaat aakaakur baa ku ma ra kum aakaakur miaat nuk pa diat ku, pate. Miaat ut miaat aa babo taa anuna ngaala na dekdek ma ra mataami-aat. ¹⁷ God Tamaana i wangaala paa a iaana ma i taar a minamaar taana, baa i pirpir ma ra in ingaana taanginaanga u ra nuna ngaala na minamaar. I piri lenbi, "Bi ia Natunglik, a naat na wakwakaak, iaau gaai aakit uni." ¹⁸ Ma mitul ut mitul aa walangoro taa in ingaana mi, baa i waan pari taanginaanga u ra maawa u ra bung baa miaat ki ungaai ma Iesu u ra taangaai baa God i ki iaai.

¹⁹ A kum utnaa baa miaat baboi i walingtatuna paa a pirpir anu ra kum propet karom daat, ma i koina kupi muaat a walangoroi. Maa a pirpir anu ra kum propet i welaar ma ra laam baa i kupkup u ra baboto, tuk ut u ra laar, ma tuk ina naangnaang na laar in wakaapa a balaa-muaat. ²⁰ Raa ngaala na utnaa bari ia muaat a nunurai,

naa pa daat a palaa kuku-raai ra pirpir na propet u ra Buk Taabu ma ra nuknukin-daata. ²¹ Maa pa ta pirpir na propet i waan paat ku ko ra nuknukin ta muaana, a Takado na Nion ut i muga a taara baa diat pirpir ma ra pirpir kon God.

2

A kum warwaruga na tena wawer

¹ Namuga a kum warwaruga na propet diat ki naliwan taa ra taara Israael. I welaar ku kaai ma mi, a kum warwaruga na tena wawer diat a waan paat naliwan ut kon muaat. Diat a waruk ino anundiat kum warwaruga na wawer baa in baanaakaka a nurnur, ma diat a weoro wa a Tadaaru baa ia kul pa diat. Lenmaa diat a lo gagaa paa andiat winirua. ² Mongoro diat a murmur a kum paamuk na mangamangaan anu ra kum warwaruga na tena wawer, ma kabina u ra kum mangamangaan baa diat a paami, a taara ingen diat a pir aakaka a lingtatuna na nurnur. ³ U ra nundiat ngaala na nemnem kup a maani, diat a waruga pa muaat ma ra kum namnamian na pirpir biala ku, kupi diat a lo anumuaat maani. Iaku taanga namuga utbaai God ia waninaar, ma marawaai in taar andiat naagagon na binabaalu karom diat, maa pa i inep.

⁴ Baboi, God pa i maari baat a kum aangelo baa diat paam aakaina. I ong apari

wa diat u ra nguan, ma diat karabus u ra ngaala na tung baa i baboto, kupi diat a ki walaanga paa a bung na naagagon. ⁵ Ma God pa i maari baat kaai a rakrakaan buaal namuga, baa i taar wa a ngaala na lomon, ma a taara baa pa diat ru God diat wirua uni. I walaan paa ku Noaa, a tena warawaai u ra mangamangaan na takado, diat ma 7 kaai. ⁶ Ma i taar a naagagon na binabaalu u ra ru taamaan Sodom ma Gomoraa baa i tun wa diaar, ma diaar kabu maku. I paami lenmaa kupi a walawalar u ra utnaa baa in waan paat karom a taara baa pa diat ru God. ⁷ Iaku, i walaan paa Lot a tena takado, baa i tapunuk aakit u ra kum paamuk na mangamangaan anu ra taara na wabulbul. ⁸ A tena takado mi, i ki naliwan taa ra aakaina taara maa, ma u ra bungbung raap i kariaana ngaala na mawaat u ra kum aakaina utnaa i baboi ma i walan-goroi baa diat paampaami. ⁹ Io, a Tadaaru i nunura aakapi baa in walaan paa a taara baa diat rui, ko ra kum mawaat baa in baraata diat. Ma i nunura kaai aakapi baa in wakadik a kum tena wabulbul baa diat ki walaanga andiat naagagon na binabaalu u ra bung na naagagon. ¹⁰ Ma a Tadaaru in naagagon dekdek diat baa diat murmur a kum durdur na nemnem i ra panindiat, ma pa diat nuk angaala paa anuna naagagon.

A kum warwaruga na tena

wawer maa pa diat burut un ta utnaa, diat nuk angaala pa diat ut. Pa diat burut baa diat pir aakaka a kum wawaki baa kunaanga u ra maawa. ¹¹ A kum aangelo diat dekdek aakit taa ra kum warwaruga na tena wawer mi, iaku baa diat tur namataa ra Tadaaru pa diat pir aakaka a kum wawaki baa kunaanga u ra maawa. ¹² Iaku a kum warwaruga na tena wawer mi, diat murmur ku a nemnem i ra panindiat welaar ma ra kum kuaabaar na wewagua, baa di buta diat ku kupi din paam akoto diat ma din aak doko diat. Diat pir aakaka ku a kum utnaa baa pa diat nunurai. Io, diat a wirua welaar ma ra kum kuaabaar na wewagua.

¹³ Diat paam aakaina ma din baalu diat ma ra aakaina. Diat gaaiia ku baa diat a inim ma diat a longlong taptapuku u ra mage. Ma baa diat ki ungaai ma muaat u ra kum winangaan, diat welaar maku ma ra dur na utnaa ma ra utnaa i aaka, ma diat gaaiia u ra nundiat kum warwaruga na mangamangaan baa diat paami. ¹⁴ A mataandiat pa i babo kup ta utnaa ingen, diat babo ku kup a kum aakaina tabuan. Anundiat aakaina pinapaam pa in raap laar paai. Diat walaam araara diat baa pa diat tur dekdek. Diat laa aakit u ra nemnem kup a ngaala na utnaa. Iaku, andiat winirua ia waninaar. ¹⁵ Diat aa waan ko ra takado na aakapi, ma diat aa raara. Diat aa murmur a aakapi

anun Baalaam natun Beor, ia baa anuna nemnem kup a maani i pet taai kupi in paam aakaina. ¹⁶ A kum dongki pa diat laana pirpir, iaku anuna dongki i pirpir karomi u ra nuna niraara ma ra in ingaa ra muaana, ma i turbaat a longlong na pinapaam anu ra propet Baalaam.

¹⁷ A kum muaana mi, diat welaar ma ra kum mataana daanim baa diat aa maaa, ma diat welaar kaai ma ra pakaana waal baa a ngaala na dadaip i ip wai. God ia waninaar taa a pakaana kup diat u ra ngaala na baboto. ¹⁸ Diat wangaala pa diat ma ra kum pirpir baaa ku, ma diat walaam araara balet a taara kupi diat a murmur a kum aakaina nemnem i ra panindiat, a taara baa diat takaana waan ingen ko ra kum aakaina mangamangaan anu ra kum tena aakaina. ¹⁹ Diat weweliman karom diat naa diat a laangalaanga, iaku diat ut pa diat ki laangalaanga, diat ki na wilawilaau karom a kum dur na magiraandiat. Maa te in wilawilaau karom a utnaa baa i tartaraam uni. ²⁰ A taara baa diat aa aalaap ingen paa ko ra kum dur na mangamangaan ko ra rakrakaan buaal, kabina baa diat aa nunura Iesu Kaarisito, anundaat Tadaaru ma Tena Walaaun, iaku namur diat puka u ra ina kun i ra aakaina mangamangaan, ma a kum aakaina utnaa maa i wi akoto pa diat balet, io, anundiat kini namur in aaka aakit taa ra nundiat kini namuga baa

pa diat nunura utbaai Iesu Kaarisito. ²¹ Baa gun pa diat nunura aakapi i ra takado na mangamangaan, in koina karom diat. Iaku mi, i aaka aakit karom diat, maa diat aa manaana uni, iaku diat tapuku ingen ko ra gomgom na wetulaa baa di aa taar taai taan diat. ²² A pirpir welwelaar mi i ot ma diat: "A paap i waan talili balet kup a utnaa baa i marmarua wai." Ma raa pirpir welwelaar kaai bi ia: "A boro baa di aa gi taai in waan talili balet ma in paipaai balet."

3

A winawaan paat balet anu ra Tadaaru

¹ A kum teptepaang, a buk mi, ia a weru buk baa iaau timui karom muaat. Ma u ra ru buk raap mi, iaau wanuk muaat balet u ra kum utnaa, kupi a nuknukimuaat in gomgom. ² Iaau nemi naa muaat a nuk paa a kum pirpir baa a kum propet anun God diat aa wewapua muga taau uni, ma muaat a nuk paa kaai a wetulaa anu ra nundaat Tadaaru ma Tena Walaaun, baa a kum aapostolo diat aa wapua ta muaat uni.

³ A mugaana utnaa, muaat a nunurai naa, u ra kum tintinip na bung, raa taara diat a waan paat baa diat murmur ku a kum aakaina nemnem i ra panindiat. Diat a tataur un muaat, ⁴ ma diat a piri lenbi, "Kuraa ma awaai a winawaan paat balet anun Iesu, baa ia weweliman taau uni? Maa turpaai u ra kum

kilaala baa a kum tamta-maandaat diat maat, a kum utnaa i tur ut welaar ma di waki ta diat u ra turpaai ra wawaki."

⁵ Iaku baa diat piri lenmaa, diat nuk penpen u ra pirpir bi naa namuga u ra turpaaina, God i waki a baakut ma ra rakrakaan buaal ma ra nuna pirpir ut. I waki ma ra polo, ma i maaaa paat ko ra polo. ⁶ Ma i baanaakaka utkaai a mugaana rakrakaan buaal ma ra polo, baa i taar wa a ngaala na lomom. ⁷ Iaku a baakut ma ra rakrakaan buaal mi daat babo diaar, diaar ki walaang kup a bung na naagagon baa a nguan in baanaakaka diaar, ungaai ma ra taara baa pa diat ru God. A pirpir anun God i waki a baakut ma ra rakrakaan buaal, ma a pirpir ut maa i paam akoto ta diaar kup a bung na naagagon.

⁸ A kum teptepaang, koku muaat dumaana raa utnaa bari ia: Raa bung i welaar ma raa aarip na kilaala karom a Tadaaru, ma raa aarip na kilaala diat welaar ku ma raa bung karomi. ⁹ A Tadaaru pa i wowowon kupi in paam ot paa anuna weweliman baa i piri naa in waan talili balet, welaar ma raa taara diat nuki lenmaa. Pate, i kiki walaanga pa muaat, maa pa i nemi naa te in wirua. I nemi naa a taara raap diat a nukpuku.

¹⁰ Iaku a bung anu ra Tadaaru in waan paat welaar ma ra tena walong. U ra bung maa, a baakut in

panaai ma ra ngaala na runga, ma ra kum wawaki kunaanga uni diat a aaka u ra ngaala na nguan, ma a rakrakaan buaal ma ra kum wawaki raap baa diat ki uni, diat a wangwangaan raap u ra nguan. ¹¹ Baa a kum utnaa raap mi diat a aaka lenmi, io, woi na mangaana lalaun ma baa muaat a murmuri? I koina baa anumuaat lalaun in gomgom ma muaat a lotu lingtatuna karom God. ¹² Ma muaat a ki walaang kup a bung anun God, ma muaat a wararaak kup a bung maa in waan paat gagaa. U ra bung maa, God in tun wa a baakut, ma ra kum utnaa inaanga u ra baakut in polo u ra ngaala na wuwan i ra nguan, ma in panaai. ¹³ Iaku, daat ki walaang kup a utnaa baa God ia weweliman taau uni: a matakina maawa ma ra matakina rakrakaan buaal kaai, baa a takado na mangamangaan in ki uni.

Daat a baboura daat ko ra taara baa diat palaa araara a Buk Taabu

¹⁴ Io, a kum teptepaang, baa muaat kiki walaang kup a bung maa, muaat a ongor kupi muaat a gomgom, ma kupi pa ta wetakun in lo muaat un ta utnaa, ma kupi muaat a ki na maalmaal ungaai ma God. Ma God in babo anumuaat kum mangamangaan maa. ¹⁵ Muaat a nuk paai, a Tadaaru pa i waan paat utbaai, kabina i ki walaang kup a taara diat a nukpuku ma in walaun pa diat. A pirpir mi, a

teindaat Paaulo ia timu taai mun karom muaat. I timui ma ra manaana baa God i taar taai taana. ¹⁶ Ma u ra nuna kum buk raap i we-wapua u ra kum utnaa mi. Raa kum pirpir baa i timui i dekdek kupi din nunura kukuraaaina. Ma raa taara baa pa diat kaapa wakaak uni, ma anundiat nurnur i talaaur ku, anundiat papalaa uni i raara ku, welaar ma ra nundiat papalaa un raa kum pakaan kaai ko ra Buk Taabu. Ma diat ut diat a wirua uni.

¹⁷ Iaku muaat, a kum teptepaang, muaat aa nunura muga a kum utnaa mi. Io, muaat a baboura muaat, kupi koku a taara na wabulbul diat a ben araara pa muaat ma ra nundiat kum raara na wawer, kaduk muaat a puka ko ra koina kinkini mari muaat aa ki uni. ¹⁸ I koina baa muaat a tawa naliwan u ra maarmaari anun Iesu Kaarisito anundaat Tadaaru ma Tena Walaun, ma muaat a tawa kaai u ra numuaat manaana uni. Anuna ut a minamaar mi ma pa in raap! Aamen.

A Mugaana Buk anun Ioanes A pirpir kaapa muga

A buk mi Ioanes i timui. Ioanes ia raa ko ra 12 naat na wawer anun Iesu. I timu a buk mi baa ia lapun, ma i ki irong Epeso. I timui karom a taara na nurnur u ra papaar Aasia.

Ioanes i wapua diat naa diat a tur dekdek u ra nurnur un God Tamaana ma Natuna Iesu Kaarisito. Ma baa diat maari God diat a maari kaai a kum teptepaandiat. A maarmaari ia a ngaala na utnaa.

Ma i wapua diat naa diat a baboura diat ko ra kum warwaruga na tena wawer. A kum tena warwaruga mi diat piri naa Iesu pa i waan paat a muaana mulu. Diat nuki naa a panindaat aakaina utnaa, io Iesu pa in pet laar paai kupi in waan paat a muaana mulu welaar ma daat. A kum tena warwaruga diat piri kaai naa a manaana ia a ngaala na utnaa, iaku a maarmaari ma ra koina mangamangaan diaar ling biaa ku. A taara baa diat piri lenbi diat a kum ebaar anun Kaarisito, ma Ioanes i nemi naa daat a babo lele diat.

A winawaan i ra 1 Ioanes:

Iesu ia a Pirpir na Lalaun (1:1-4)

A kaapa ma ra baboto (1:5-2:29)

A kum natnatun God ma ra kum natnatun Saataan (3:1-4:6)

A maarmaari (4:7-21)

A nurnur in uwia paa a rakrakaan buaal (5:1-21)

A Pirpir na Lalaun

¹ Miaat wewapua un ia baa a Pirpir na Lalaun, i lalaun taanga namnamuga utbaai. Miaat aa walangoro taai, miaat aa babo taai ma ra mataamiaat, miaat babo mulu taai ut, ma miaat paam ut a panina. ² Ma a Pirpir na Lalaun i waan paat kaapakaapa, ma miaat aa babo taai, ma mi miaat wapuaanai karom muaat, ia baa a lalaun takum baa diaar ki ungaai ma Tamaana, ma i waan paat kaapakaapa karom daat. ³ Miaat wapua muaat un ia baa miaat aa babo taai ma miaat aa walangoro taai, kupi daat a laa ungaai, welaar ma miaat, miaat laa ungaai ma Tamaandaat, ma Natuna Iesu Kaarisito. ⁴ Ma miaat timu a kum utnaa mi, kupi anundaat gaai in ngaala uni.

God a Kaapa

⁵ A wewapua mi, miaat walangoroi kon Iesu Kaarisito, ma miaat wapuaanai karom muaat, baa God ia a kaapa lingtatuna, ma pa ta baboto i ki uni. ⁶ Baa daat piri naa daat laa ungaai ma God, iaku daat ki ku u ra baboto, io, daat a kum tena warwaruga, ma a lingtatuna pa i ki un daat. ⁷ Baa daat waanwaan u ra

kaapa, welaar ma God i ki u ra kaapa, io, daat a laa wetwetalaai karom daat, ma a gaapin Iesu Kaarisito, Natuna, in wagomgom daat ko ra kum aakaina mangamangaan raap.

⁸ Baa daat piri naa pa nundaat ta aakaina mangamangaan, daat waruga pa daat balet ut, ma a lingtatuna pa i ki un daat. ⁹ Baa daat pir apuaana anundaat kum aakaina mangamangaan, God ut i takado, ma in paam ot paa anuna weweliman ma in una wa anundaat kum aakaina mangamangaan, ma in wagomgom daat ko ra kum utnaa baa pa i takado. ¹⁰ Baa daat piri naa pa daat paam taa ta aakaina mangamangaan, daat piri naa God a tena warwaruga, ma anuna pirpir pa i ki u ra balaandaat.

2

Kaarisito anundaat tena wewaraaut

¹ A kum natnatung liklik, iaau timu a kum utnaa mi karom muaat kupi koku muaat paam aakaina. Iaku baa te i paam aakaina, anundaat tena wewaraaut, Iesu Kaarisito a Tena Takado, in pirpir anun raa maa karom Tamaana. ² Ia ut i maat kupi in kul walaangalaanga pa daat ko ra nundaat kum aakaina mangamangaan, ma wakir anundaat ku, a aakaina mangamangaan anu ra taara raap u ra rakrakaan buaal.

³ Baa daat taraam u ra nuna kum naagagon, io, daat kaapa naa daat nunura ut God. ⁴ Baa te i piri naa, "Iaau nunura God," iaku baa pa i taraam u ra nuna kum naagagon, ia a tena warwaruga, ma a lingtatuna pa i ki uni. ⁵ Baa te i taraam u ra pirpir anun God, a maarmaari anun God i ki mulu uni. Mi ia a wakilang baa daat nunurai naa daat anun God: ⁶ Baa te i piri uni naa ia anun God, in lalaaun welaar ma ra lalaaun anun Kaarisito.

A matakina naagagon

⁷ A kum teptepaang, wakir a matakina naagagon mi iaau timui karom muaat, a naagagon ku baa muaat aa walangoro taai taanga namuga utbaai. ⁸ Iaku a naagagon maa tuk mi i matakina utbaai. A lingtatuna i ra pirpir mi di baboi un Kaarisito, ma di baboi kaai un muaat, maa a baboto i raap waanwaan, ma a kaapa lingtatuna ia waan paat.

⁹ Baa te i piri naa i ki u ra kaapa, iaku maa i milikuaana tenalik, a muaana maa i ki utbaai u ra baboto. ¹⁰ Iaku baa te i maari tenalik, i ki u ra kaapa ma pa ta utnaa u ra nuna lalaaun baa in pet taai kupi in puka balet un ta aakaina mangamangaan. ¹¹ Ma te baa i milikuaana tenalik, i ki utbaai u ra baboto, ma i waanwaan utbaai u ra baboto, ma pa i nunurai baa i waanwaan uwaai, maa a baboto ia wapura paa a mataana.

12 Iaa u timtimu karom muaat a kum naat, maa di aa una wa anu-muaat kum aakaina mangamangaan u ra iaan Kaarisito.

13 Iaa u timtimu karom muaat a kum ngaalan-gaala, maa muaat aa nunura ia baa i lalaaun taanga nam-namuga utbaai.

Iaa u timtimu karom muaat a kum baarmaan, maa kabina muaat aa uwia paa Saataan.

Iaa u timtimu karom muaat a kum naat, maa kabina muaat aa nunura a Tamaandaat.

14 Iaa u timtimu karom muaat a kum ngaalan-gaala, maa muaat aa nunura ia baa i lalaaun taanga nam-namuga utbaai.

Iaa u timtimu karom muaat a kum baarmaan, maa muaat aa dekddek, ma ra pirpir anun God ia ki u ra balaamuaat, ma muaat aa uwia paa Saataan.

15 Koku muaat maari a rakrakaan buaal, ma ra kum utnaa kaai baa diat ki uni. Baa te i maari a rakrakaan buaal, a maarmaari anun Tamaandaat pa i ki u ra muaana maa. 16 Maa a kum utnaa baa diat ki u ra rakrakaan buaal, lenbi a kum aakaina nemnem u ra balaandaat, a kum aakaina nemnem anu ra mataandaat, ma ra aamaamaan ngaala ma ra kum utnaa taanga main napia, a kum utnaa mi wakir diat kon Tamaandaat.

17 A rakrakaan buaal ma ra kum aakaakaina nemnem

baa diat waan paat koni, diat a raap ku, iaku baa te i murmur a nemnem anun God, in lalaaun takum.

A kum ebaar anun Kaarisito

18 A kum natnatung liklik, mi daat ki u ra kum tintinip na bung. Muaat aa walan-goro taai naa a ebaar anun Kaarisito in waan paat, ma mi mongoro na ebaar maa diat aa waan paat. Io, muaat a nunurai naa a tintinip na bung ia marawaai. 19 A kum ebaar anun Kaarisito diat ki ungaai ma daat, iaku diat aa pari paa, maa wakir diat mulu kon daat. Baa gun diat mulu ut kon daat, diat a ki takum karom daat. Ma mi, diat aa waan paa kon daat, maa kabina wakir diat kon daat.

20 Iaku muaat, Kaarisito ia taar taa a Takado na Nion karom muaat. Ma muaat raap muaat aa nunura a lingtatuna. 21 Wakir iaa u timtimu karom muaat kabina baa pa muaat nunura utbaai a lingtatuna. Pate, iaa u timtimu karom muaat kabina maa muaat aa nunura a lingtatuna, ma pa ta war-waruga i laana waan paat koni. 22 Woi maa a tena war-waruga? Ia baa i weoro ku naa Iesu wakir a Kaarisito, baa God i tula wai urin. Te baa i piri lenbi, ia a ebaar anun Kaarisito, maa i weoro wa kaai Tamaandaat ma Natuna. 23 Baa te i weoro wa Natun God, Tamaana kaai pa i ki karomi. Ma baa te i pir apuaana Natuna, Tamaana kaai i ki karomi.

²⁴ I koina baa a kum wawer raap baa muaat aa walan-goro taai namuga in lalaaun un muaat. Io, muaat kaai muaat a lalaaun un Natuna, ma un Tamaana. ²⁵ Ma a utnaa baa i weweliman taai kupi in taari taan daat, ia a lalaaun takum.

²⁶ Iaau timu taa a kum utnaa mi karom muaat, kupi muaat a babo lele diat baa diat nem na ben araara muaat. ²⁷ A Takado na Nion baa Kaarisito i taar taai taa muaat, ia ki un muaat, ma pa muaat iba balet ma kup te baa in wer muaat. Maa a Takado na Nion i wer muaat u ra kum utnaa raap. Ma a utnaa baa i wer muaat uni i lingtatuna, ma wakir a warwaruga. Io, muaat a nuk akoto a wawer mi kupi muaat a ki takum karom Kaarisito.

²⁸ Maia, a kum natnatung liklik, muaat a ki takum karom Kaarisito, kupi koku daat burut ma koku daat wawirwir u ra nuna bung na winawaan paat. ²⁹ Muaat nunurai naa God a tena takado, ma muaat nunurai kaai naa diat raap baa diat paam a takado na mangamangaan diat a kum natnatun God.

3

A kum natnatun God

¹ Baboi! A Tamaandaat i waiaa anuna ngaala na maarmaari karom daat, baa i waatung daat naa daat a kum natnatuna. I lingtatuna ut, daat a kum natnatun God. A taara ko ra rakrakaan buaal pa diat nunura God,

lenkaai maa pa diat nunura daat. ² A kum teptepaang, mari daat a kum natnatun God, ma pa di wapuaanai utbaai baa namur in tabaara daat balet ma ra aawa. Iaku daat nunurai naa namur baa Iesu in waan paat, daat a welaar ut mai, maa daat a babo mului maraagaam. ³ Ma muaat raap baa muaat ki walaang ma ra nurnur kup Kaarisito, muaat a wag-omgom muaat welaar ma Kaarisito i gomgom.

⁴ Baa te i paam aakaina mangamangaan, pa i murmur a naagagon anun God, maa aakaina mangamangaan, ia a wabulbul u ra kum naagagon. ⁵ Ma muaat nunurai naa Kaarisito i waan paat kupi in lo wa anundaat kum aakaina mangamangaan, ma ia ut pa nuna ta aakaina mangamangaan. ⁶ Ma ia baa i ki un Kaarisito, pa in lalaaun balet u ra aakaina mangamangaan. Ma ia baa i paampaam balet ku a kum aakaina mangamangaan, pa i babo utbaai Kaarisito, ma pa i nunurai kaai.

⁷ A kum natnatung liklik, koku muaat maadek paa te kupi in ben araara muaat. Ia baa i paam a takado na mangamangaan, i takado welaar ma Kaarisito i takado. ⁸ Ma ia baa i paam aakaina mangamangaan, ia a natun Saataan, maa Saataan a tena paam aakaina turpaai ut u ra turpaaina. Ma Natun God i waan paat kupi in ka-maar wa a pinapaam anun

Saataan. ⁹ Diat raap baa a kum natnatun God, pa diat a paampaam balet ma a kum aakaina mangamangaan, maa a lalaaun anun God i ki un diat. Pa diat a paampaam balet aakaina mangamangaan, maa diat a kum natnatun God. ¹⁰ Bari ia mangamangaan baa daat a babo lele a kum natnatun God uni, ma daat a babo lele kaai a kum natnatun Saataan uni: Diat raap baa pa diat paam a takado na mangamangaan, wakir diat a kum natnatun God, lenkaai maa karom diat baa pa diat maari a kum tateindiat.

Daat a maari wetwetalaai daat

¹¹ A pirpir mi muaat walangoroi taanga namuga utbaai, naa daat a maari wetwetalaai daat. ¹² Ma koku daat welaar ma Kaain, ia baa anun Saataan, baa i aak doko wa tenalik Aabel. Aawa kabina maa i aak dokoi? Maa kabina anuna mangamangaan i aaka, ma ra mangamangaan anun tenalik i takado.

¹³ A kum tateng liklik, koku muaat kakajian baa a taara ko ra rakrakaan buaal diat a milikuaana muaat. ¹⁴ Baa daat paam a maarmaari karom a kum tateindaat, daat nunurai naa daat aa waan ko ra minaat kup a lalaaun. Ma ia baa pa i nunura maarmaari i ki utbaai u ra minaat. ¹⁵ Ia baa i milikuaana tenalik, i welaar ma ra tena aak doko taara, ma muaat nunurai naa a lalaaun takum pa i ki un diat a kum tena aak doko taara.

¹⁶ Bari ia a utnaa baa daat nunura a maarmaari lingtatuna uni: Iesu Kaarisito i ung wa anuna lalaaun kup daat. Io, i koina kupi daat kaai daat a ung wa anundaat lalaaun kup a kum tateindaat. ¹⁷ Baa te anuna mongoro na utnaa, ma i babo tenalik i iba, iaku pa i nem na tabaarai ma ta utnaa, i balbalaat baat ku in balaana koni, a maarmaari anun God in ki lelawaai u ra muaana maa? ¹⁸ A kum natnatung liklik, koku daat maarmaari ma ra pirpir ku, baa ma ra waandaat ku. Daat a maarmaari ma ra koina pinapaam ma ra lingtatuna.

¹⁹ Lenmaa daat a nunurai naa daat a kum natu ra lingtatuna, ma pain daat a burut baa daat a tur namataan God. ²⁰ Baa a balaandaat i takuna daat, God i ngaala taa ra wetakun u ra balaandaat, ma i nunura a kum utnaa raap. ²¹ A kum teptepaang, baa a balaandaat pa i takuna daat, pa daat a burut baa daat a tur namataan God. ²² Ma ra kum utnaa raap baa daat aaringi koni, in taari taan daat, maa daat taraam u ra nuna kum naagagon, ma daat paam a utnaa baa i gaaia uni. ²³ A naagagon anun God i lenbi: Daat a nurnur u ra iaan Natuna, Iesu Kaarisito, ma daat a maari wetwetalaai daat, welaar ma ra nuna naagagon karom daat. ²⁴ Baa te i taraam u ra nuna kum naagagon, i lalaaun un God, ma God kaai i lalaaun uni. Ma kabina u ra Takado na Nion baa i tabaara daat mai, daat

nunurai naa God i lalaaun un daat.

aakaina nion baa a tena warwaruga.

4

A watumaarang u ra kum warwaruga na propet

¹ A kum teptepaang, mongoro na propet warwaruga diat waan taltalili u ra rakrakaan buaal. Lenmaa koku muaat nurnur gagaa un te baa i piri naa a Takado na Nion i taar taa a pipir karomi. I koina kupi muaat a babo lele a kum nion baa diat kon God baa pate. ² Muaat a nunura lele a Nion God lenbi: Diat baa diat piri naa Iesu Kaarisito i waan paat a muaana, diat maa kon God. ³ Ma diat baa diat weoro ku, diat maa wakir kon God. A nion maa ko ra ebaar anun Kaarisito, baa muaat aa walangoro taai baa in waan paat, ma mi ia waan paat urin u ra rakrakaan buaal.

⁴ A kum natnatung liklik, muaat anun God, ma muaat aa uwia paa a kum propet warwaruga, maa a Takado na Nion baa i ki un muaat, i dekdek aakit kon Saataan baa i ki un diat u ra rakrakaan buaal. ⁵ A kum propet warwaruga diat ko ra rakrakaan buaal, ma diat pipipir ut u ra kum utnaa ko ra rakrakaan buaal, ma a taara ko ra rakrakaan buaal diat walangoro diat. ⁶ Daat anun God, ma te baa i nunura God i walangoro daat. Ma te baa wakir kon God pa i walangoro daat. Lenmaa daat nunura lele a Nion baa i lingtatuna, ma ra

God ia a maarmaari

⁷ A kum teptepaang, daat a maari wetwetalaai daat, maa a maarmaari i waan kon God. Ma diat raap baa diat maarmaari, diat a kum natnatun God, ma diat nunura God. ⁸ Baa te pa i nunura maarmaari, pa i nunura God, maa God ut a maarmaari. ⁹ Bari ia a utnaa maa God i waiaa anuna maarmaari uni, baa i tula wa Natuna, raa ot ku, urin u ra rakrakaan buaal kupi daat a lalaaun uni. ¹⁰ Wakir daat, daat maari muga God, pate. A maarmaari i lenbi, God ut i maari muga daat, ma i taar wa Natuna kupi in maat ma in kul walaangalaanga pa daat ko ra nundaat kum aakaina mangamangaan. ¹¹ A kum teptepaang, baa God i maari daat lenmi, i koina kupi daat kaai daat a maari wetwetalaai daat. ¹² Pa te utbaai i babo taa God. Iaku baa daat maari wetwetalaai daat, God i ki u ra balaandaat, ma ra nuna maarmaari i ki mulu un daat.

¹³ Daat nunurai naa daat lalaaun un God, ma God i lalaaun un daat, kabina ia taar taa a Niono taan daat. ¹⁴ Tamaandaat i taar wa Natuna kupi in Tena Walaan anu ra rakrakaan buaal, ma miaat, miaat aa babo taai, ma miaat wewapua uni. ¹⁵ Baa te i pir apuaanai naa Iesu ia a Natun God, God i lalaaun uni, ma ia kaai i lalaaun un God. ¹⁶ Ma

daat ut daat nunura a maarmaari anun God karom daat ma daat nurnur uni.

God ia a maarmaari. Ma ia baa i nunura maarmaari, i lalaaun un God, ma God i lalaaun uni. ¹⁷ Baa anuna maarmaari i ki mulu un daat, pa daat a burut u ra bung na naagagon, maa daat lalaaun welaar ut ma Kaarisito main u ra rakrakaan buaal. ¹⁸ Pa ta bunurut i ki u ra maarmaari. Baa a maarmaari i ki mulu un te, i lu wa a bunurut. Baa te i burut i kukuraaina naa i nuki naa in wirua u ra naagagon na binabaalu karomi, ma anuna maarmaari pa i ngaala utbaai.

¹⁹ Daat maari wetwetalaa daat, maa kabina God ut i maari muga daat. ²⁰ Baa te i piri naa, "Iaau maari God," iaku pa i maari tenalik, ia a tena warwaruga. Maa ia baa pa i maari tenalik baa i baboi, pa in maari laar paa God baa pa i baboi. ²¹ A naagagon mi i taar taai taan daat i lenbi: Baa te i maari God in maari kaai tenalik.

5

A niuwia u ra rakrakaan buaal

¹ Diat raap baa diat nurnur un Iesu naa ia a Kaarisito, diat maa a kum natnatun God. Ma diat raap baa diat maari tamaa ra naat, diat maari utkaai a kum natnatuna. ² Baa daat maari God, ma daat taraam u ra nuna kum naagagon, daat nunurai naa daat maari kaai a kum natnatuna. ³ Baa daat maari God, daat a taraam

kaai u ra nuna kum naagagon. Ma anuna kum naagagon pa diat dekdek kupi daat a murmur diat. ⁴ Maa diat baa a kum natnatun God, diat aa uwia paa a rakrakaan buaal. Bari ia a dekdek baa daat uwia paa a rakrakaan buaal mai: anundaat nurnur ku. ⁵ Woi maa in uwia paa a rakrakaan buaal? Diat ku baa diat nurnur un Iesu naa ia a Natun God.

A wewapua kaapa un Iesu Kaarisito

⁶ Iesu Kaarisito i waan paat ma ra palaa ma ra gaap. Diaar tur wakilang anuna baapitaaiso ma ra nuna mi-naat. Wakir i waan paat ku ma ra palaa, i waan paat ut ma diaar raap. A Takado na Nion ia a lingtatuna, ma i wewapua un Iesu Kaarisito. ⁷ Io, tuldi ditul wewapua kaapa uni: ⁸ A Nion, a palaa, ma ra gaap, ditul raap ditul wapuaanai naa Iesu ia a Natun God. ⁹ Daat laana nurnur u ra wewapua kaapa anu ra taara, iaku a wewapua anun God i ngaala aakit. Ma u ra tula utnaa bi, God ut i wewapua kaapa un Iesu naa ia a Natuna. ¹⁰ Te baa i nurnur un Natun God, ia paam akoto a wewapua kaapa anun God u ra in balaana. Ma ia baa pa i nurnur u ra wewapua kaapa anun God, i nuki naa God a tena warwaruga, kabina maa pa i nurnur u ra wewapua kaapa anun God un Natuna. ¹¹ Anuna wewapua kaapa i lenbi: God ia taar taa a lalaaun takum taan daat, ma a lalaaun maa i ki un

Natuna. ¹² Ia baa Natun God i lalaaun uni, ia paam akoto a lalaaun. Ma ia baa Natun God pa i lalaaun uni, pa i paam akoto a lalaaun.

Iesu ia a lalaaun takum

¹³ A kum utnaa mi iaau timui karom muaat, kupi muaat baa muaat nurnur u ra iaan Natun God, muaat a nunurai naa muaat aa paam akoto a lalaaun takum.

¹⁴ Ma baa daat aaraaring karom God, koku daat aalawur nuknuk, maa daat aa nunurai naa God in walangoro daat, baa daat aaring kup ta utnaa welaar ma ra nuna nemnem. ¹⁵ Ma baa daat nunurai naa ia walangoro daat u ra kum utnaa raap baa daat aaring kupi, daat nunurai kaai naa daat a paam akoto a kum utnaa baa daat aaring koni.

¹⁶ Baa te i babo tenalik i paam aakaina mangamangaan baa wakir in wirua uni, in aaraaring karom God, ma God in taar a lalaaun taana. A niaaring mi in waraaut diat baa anundiat kum aakaina mangamangaan pa i waan kup a winirua. Iaku pa iaau piri naa muaat a aaraaring un diat baa anundiat aakaina mangamangaan i waan kup a winirua.* ¹⁷ A kum aakaina mangamangaan raap pa diat takado, iaku raa kum mangamangaan aakaina pa din wirua takum uni.

¹⁸ Daat nunurai naa diat raap baa a kum natnatun God, pa diat paampaam

balet ma a kum aakaina mangamangaan. Maa Natun God i baboura baat diat ut, ma Saataan pa i pet laar paai kupi in baanaakaka diat. ¹⁹ Daat aa nunurai naa daat a kum natnatun God, ma a rakrakaan buaal raap i ki u ra naagagon anun Saataan. ²⁰ Daat aa nunurai naa Natun God ia waan paat, ma ia tabaara ta daat ma ra manaana, kupi daat a nunura a lingtatuna na God. Daat lalaaun u ra lingtatuna na God, kabina maa daat lalaaun un Natuna Iesu Kaarisito. Ma ia a God lingtatuna, ma ra lalaaun takum. ²¹ A kum natnatung liklik, muaat a baboura muaat ko ra kum warwaruga na god.

* **5:16:** Raa kum tena manaana diat nuki naa a aakaina mangamangaan baa te in wirua takum uni, baa in weoro wa Iesu.

A Weru Buk anun Ioaanes A pirpir kaapa muga

A buk mi Ioaanes i timui. I piri naa i timui karom a tabuan, iaku mongoro na tena manaana diat nuki naa a tabuan ma ra kum natnatuna ia a pirpir welwelaar u ra lotu ma ra kum tena nurnur. Baa i pirpir un tenawawi ra tabuan, i pirpir u ra lotu un raa taamaan ingen.

U ra buk mi i wapua diat naa diat a maari wetwetalaa diat, ma diat a baboura diat ko ra kum warwaruga na tena wawer.

A winawaan i ra 2 Ioaanes:

A turturpaai ra buk mi (1-3)

A maarmaari (4-6)

A watumaarang u ra kum tena warwaruga (7-11)

A tintinip na pirpir (12-13)

¹ Iaa u Ioaanes, a mukmuga, iaa u timtimu karom ui, a tabuan baa God ia pilak pa ui, ungaai ma ra kum natnatum, baa iaa u maari muaat u ra lingtatuna na nurnur. Ma wakir iaa u ku, miaat raap kaai baa miaat nunura a lingtatuna miaat maari muaat. ² Miaat maari muaat kabina u ra lingtatuna baa i ki un daat, ma in ki takum karom daat.

³ A maarmaari, a koina mangamangaan ma ra maalmaal kon God Tamaandaat ma Iesu Kaarisito Natuna, in

ki karom daat baa daat ki u ra lingtatuna ma daat maari wetwetalaa daat.

A maarmaari wetwetalaa
⁴ Iaa u gaai aakit baa iaa u walangoro naa a kum natatum diat murmur a lingtatuna, welaar ma ra naagagon Tamaandaat ia taar taai taan daat. ⁵ Ma mari iaa u aaring ui, a tabuan, kupi daat a maarmaari wetwetalaa. Wakir iaa u timu ta matakina naagagon karom ui, pate. A naagagon ku baa daat aa walangoro taai taanga namuga. ⁶ Bi ia a maarmaari, baa daat a murmur a kum naagagon anun God. Anuna naagagon, baa namuga muaat aa walangoro taai i lenbi, naa muaat a lalaan ungaai ma ra maarmaari.

Muaat a baboura muaat ko ra kum tena warwaruga

⁷ Mongoro na tena warwaruga diat aa waan werweraan main u ra rakrakaan buaal. Diat weoro ku naa Iesu Kaarisito wakir i waan paat a muaana mulu. A mangaana taara maa diat a kum tena warwaruga, ma diat a kum ebaar anun Kaarisito. ⁸ Muaat a baboura muaat kupi koku muaat ungwa a utnaa baa muaat aa ongor paai. Muaat a turdekdek kupi muaat a lo paa anumuaat kudulaana wedok. ⁹ Diat raap baa diat waan ingen paa ko ra kum wawer anun Kaarisito ma pa diat murmuri, God pa i ki karom diat. Ma diat raap baa diat murmur a kum wawer mi, Tamaandaat ma Natuna

diaar ki karom diat. ¹⁰ Baa te in waan karom muaat ma ta mangaana wawer baa pa i welaar ma ra kum wawer anun Kaarisito, koku muaat gaaia paai ma muaat ben aruki u ra numuaat kum ruma. ¹¹ Baa te in gaaia paai, in welaar mai u ra nuna kum aakaina pinapaam.

A tintinip na pirpir

¹² A mongoro na utnaa baa ang timui karom muaat, iaku pa iaau nemi naa ang tim-timu u ra dona buk ma ra ina pen. Iaau nuki naa ang waan ut karom muaat, ma ang pir-pir karom muaat, kupi in ngaala aakit anundaat gaaia.

¹³ A kum natnatun tenawawim baa God ia pilak paai, diat taar anundiat maarmaari karom ui.

A Wetula Buk anun Ioaanes A pirpir kaapa muga

A buk mi Ioaanes i timui. I timui karom raa tena nurnur a iaana Gaaius. I waatung wakaak karomi baa i waraaut a kum tena pinapaam baa diat waan ma ra Koina Wewapua. I pirpir kaai un raa muaana a iaana Diotrepe, maa anuna mangamangaan pa i koina.

A winawaan i ra 3 Ioaanes:

A turturpaai ra buk mi (1-4)

Ioaanes i gaaia un Gaaius (5-8)

A mangamangaan anun Diotrepe pa i koina (9-10)

A mangamangaan anun Demetrio i koina (11-12)

A tintinip na pirpir (13-15)

¹ Iaa, Ioaanes, a mukmuga, iaa timtimu karom ui, tepaang Gaaius, baa iaa maari ui u ra lingtatuna na nurnur.

² Tepaang, iaa aaraaring un ui, kupi anum kini in koina ma un watur akoto a koina lalaaun, welaar ma ra niom baa i lalaaun wakaak. ³ Iaa gaaia aakit baa raa kum tateindaat diat waan paat, ma diat pirpir kaapa un ui naa u murmur a lingtatuna na pirpir, ma u lalaaun ungaai mai. ⁴ Pa ta utnaa balet baa in ngaala anung gaaia uni, un raa utnaa ku, baa

iaa walangoroi naa muaat a kum natnatung liklik u ra nurnur muaat lalaaun ungaai ma ra lingtatuna.

Un waraaut a kum tateindaat baa diat waan ma ra Koina Wewapua

⁵ Tepaang, u dowot u ra pinapaam u paami karom a kum tateindaat u ra nurnur, baa diat waira paat karom ui. ⁶ Ma baa raa taara kon diat, diat waan paat main, diat pirpir kaapa karom a taara na nurnur main u ra num maarmaari. Ma i koina baa un waraaut diat baa diat waan ma ra Koina Wewapua ma ta kum utnaa u ra nundiat winawaan. A mangamangaan mi God i gaaia uni. ⁷ Diat waan u ra ian Kaarisito, ma pa diat lo ta wewaraaut ko ra kum taara baa pa diat nurnur. ⁸ Lenmaa i koina kupi daat a waraaut a mangaana taara maa, kupi daat a papaam ungaai ma diat kup a lingtatuna in waan werweraan.

A lalaaun anun Diotrepe ma Demetrio

⁹ Iaa aa timu taa a buk karom a taara na nurnur u ra num taamaan, iaku Diotrepe ia baa i nem aakiti kupi ia anumuaat mukmuga, pa i taraam karom miaat. ¹⁰ Io, baa ang waan paat ang wapua muaat u ra kum utnaa baa i paampaami, a kum aakaina pirpir i pir taai un miaat. Ma wakir ma raa ku ia, bi kaai ia, pa i gaaia paa a kum tateindaat u ra nurnur baa diat waan paat ma ra Koina Wewapua, ma i turbaat ku anuna taara baa diat

nem na gaaia pa diat. Ma baa te koni i nem na gaaia paa a kum waira maa, Diotrepe in wango wai ko ra lotu.

¹¹ Tapaang, koku u murmur aakaina mangaman-gaan mi, un murmur ku a koina. Ia baa i paam a koina, ia anun God, ma ia baa i paam aakaina, pa i nunura God.

¹² A taara raap diat pirpir kaapa un Demetrio, naa ia raa koina muaana, ma ra nuna lingtatuna na wawer kaai i pirpir kaapa uni. Maia, miaat kaai miaat pirpir kaapa uni, ma u nunurai naa anumiaat kum pirpir i lingtatuna.

A tintinip na pirpir

¹³ Mongoro na utnaa baa ang timui karom ui, iaku pa iaau nemi kupi ang tintimu karom ui ma ra pen. ¹⁴ Iaku iaau nuki naa ia marawaai ma daar a webabo, kupi daar ut daar a pirpir.

¹⁵ A maalmaal in ki karom ui. A kum teptepaam taanga min, diat taar anundiat maarmaari kup ui. Ma ui kaai un taar anung maarmaari karom a kum teptepaandaar raap baa diat ki matira.

A Buk anun Iudaas A pirpir kaapa muga

Judaas i timu a buk mi. Mongoro na tena manaana diat nuki naa Iudaas mi ia a tein Iesu ma Iaakobo. Babo Mt 13:55 ma babo kaai a pirpir kaapa u ra buk anun Iaakobo.

I timu a buk mi karom a kum tena nurnur. Baa i walangoroi naa a kum warwaruga na tena wawer diat ben araara diat, i timtimu kupi in watumaarang diat. Ma i piri naa a Tadaaru in naagagon a kum tena aakaina. I wapua diat kaai naa diat a murmur a Koina Wewapua, ma diat a tur dekdek u ra nurnur.

A winawaan i ra buk Iudaas:

A turturpaai ra buk mi (1-2)

A mangamangaan anu ra kum warwaruga na tena wawer (3-16)

Daat a tur dekdek u ra nurnur (17-23)

A pir walaawa karom God (24-25)

¹ Iaa u Iudaas, a tultul anun Iesu Kaarisito ma a tein Iaakobo. Iaa u timu a buk mi karom muaat baa God a Tamaandaat ia wataa pa muaat, ma i maari muaat, ma muaat ki u ra baboura anun Iesu Kaarisito.

² God in taar a ngaala na wewaraaut, a ngaala na maalmaal ma ra ngaala na maarmaari karom muaat.

Muaat a baboura muaat ko ra kum warwaruga na tena wawer

³ A kum teptepaang, iaa u nem aakiti naa ang timtimu karom muaat u ra warwalaauun baa anundaat raap. Iaku mi, iaa u nuki naa ang timtimu karom muaat un raa utnaa ingen. Ang timtimu karom muaat ma ang wadekdek muaat, kupi muaat a ongor kupi muaat a baboura wakaak a Koina Wewapua ko ra kum ebaar. A Koina Wewapua baa daat nurnur uni, ma di aa taar taai karom a taara anun God, ma pa te in puku laar paai.

⁴ Iaa u timtimu uni, kabina maa raa taara diat aa ruk ino taau karom muaat. Pa diat murmur a nemnem anun God, ma diat a waan takado kup a winirua, welaar ma di aa timu taai namuga utbaai u ra Buk Taabu. Diat puku aakaka paa a maarmaari anun God, ma diat piri lenbi, "I koina ku baa daat a paam a kum paamuk na mangamangaan." Ma diat weero wa ku anundaat Tena Naagagon ma anundaat Tadaaru, Iesu Kaarisito, ia raa ot ku.

⁵ Muaat aa nunura a kum utnaa bi, iaku iaa u nemi kupi ang wapua muaat balet uni, naa: A Tadaaru i walaauun paa a taara Israael taangirong Aaigipto, iaku namur taana i wawirua wa diat baa pa diat nurnur uni.

⁶ Ma ra kum aangelo kaai baa pa diat nem a kum tiniba na naagagon baa God i taar taai taan diat raaraa, diat wangaala pa diat ma diat

waan ko ra nundiat kinkini. Io, God ia wi akoto ta diat ma ra kum winiwi takum. Ma mi diat aa ki u ra baboto kupi diat a ki walaanga paa a ngaala na bung baa din naagagon diat uni. ⁷ Lenkaai maa un Sodom ma Gomoraa, ma ra kum taamtaamaan marawaai karom diaar. A taara taanga matira diat paam a kum paamuk na mangamangaan, ma diat paam aakaina balet karom diat ut in muaana. A kum taamaan maa diat wirua raap u ra nguan. Ma anundiat winirua i watumaarang daat kupi daat a nunurai naa a ngaala na nguan baa pa in maat, i ki kupi din tun a kum tena aakaina uni.

⁸ Lenkaai maa, karom a taara baa diat aa ruk taau karom muaat. Diat wer a taara ku ko ra kum utnaa diat baboi u ra kum beberon, ma diat wadur diat balet ut ma ra kum aakaakaina mangamangaan. Pa diat nem a naagagon anun God, ma diat pir aakaka a kum aangelo taanginaanga nate. ⁹ Ma Mikaael, ia baa a mukmuga anu ra kum aangelo, baa diaar wengangaar ma Saataan u ra minaatin Moses, pa i pir taa ta aakaina pirpir un Saataan. I piri ku naa, "A Tadaaru ut in turbaat ui." ¹⁰ Iaku a taara mi diat pirpir aakaka u ra kum utnaa baa pa i kaapa karom diat. Ma anundiat manaana i welaar ku ma ra manaana anu ra kum kuaabaar na wewagua, baa diat murmur ku a nemnem i ra panindiat. Maa ut ia a

utnaa baa diat a wirua uni.

¹¹ In aaka aakit karom diat! Diat murmur a mangamangaan anun Kaain. Ma diat ngaraa kupi diat a welaar ma Baalaam, baa i paam a kum aakaina utnaa kupi in lo maani uni. Ma diat a wirua welaar ma Koraa, baa i muga paa a taara baa diat wabulbul karom God, ma diat wirua raap. ¹² A taara mi baa diat ki ungaai ma muaat u ra kum winangaan na maarmaari, diat welaar ku ma ra durdur na utnaa. Diat tabaara maaumaur pa diat ut, ma pa diat nuk paa a taara ingen. Diat welaar ma ra waal na baakut baa a dadaip i ip taltalili, ma pa ta baataina. Diat welaar kaai ma ra kum diwaai baa pa diat wa u ra kalaang na wunuwa, diat aa maat. Baa di aa gaat wa diat, anundiat weru minaat ma maa. ¹³ Diat paam a kum aakaina mangamangaan baa di laana wawirwir uni, iaku pa diat wawirwir uni. Maa anundiat aakaina mangamangaan i waan paat baarabaara welaar ma ra buabua ko ra ngaalangaala na top baa i tapuar. Ma diat welaar kaai ma ra kum naangnaang baa diat aa waan paa ko ra kum ngaiaandiat, ma God ia waninaar taa a ngaala na baboto kup diat, baa pa in raap.

¹⁴ Ma Enok kaai, a tabun Aadaam, ia baa i we-7 na taahun taara namur taan Aadaam, ia pir taa a pirpir na propet un diat lenbi, "Baboi,

a Tadaaru in waan paat ma ra nuna kum aaraarip na gomgom na aangelo, ¹⁵ kupi in naagagon a taara raap. Ma diat raap baa pa diat murmur a nemnem anun God diat a wirua u ra naagagon, u ra nundiat kum aakaina pinapaam baa diat aa paam taai, ma u ra kum aakaina pirpir baa aakaina taara diat aa pir tataai u ra Tadaaru.”

¹⁶ A taara mi, diat a kum tena pupuku ma a kum tena wetakun. Diat murmur a kum aakaina nemnem anundiat, ma diat wangaala pa diat ut. Diat wanemnem paa ku a taara ma ra nundiat kum namnamian na pirpir, kupi ku diat a lo ta utnaa kon diat.

Muaat a tur dekdek u ra nurnur

¹⁷ Iaku muaat, a kum teptepaang, muaat a nuk paa a kum pirpir anu ra kum aapostolo anu ra Tadaaru Iesu Kaarisito, baa diat aa wapua muga ta muaat uni. ¹⁸ Diat aa pir taai taa muaat lenbi, “U ra kum tintinip na bung, ta taara diat a pir aakaka God, ma diat a murmur anundiat kum nemnem, baa pa i welaar ma ra nemnem anun God.” ¹⁹ Maa a mangaana taara mi, diat a kabi ra numuaat kinkini weraan u ra numuaat lotu. Diat murmur ku a nemnem i ra rakrakaan buaal, ma a Takado na Nion pa i lalaaun un diat.

²⁰ Iaku muaat, a kum teptepaang, i koina baa

muaat a tur dekdek u ra numuaat gomgom na nurnur kupi in tawa, ma muaat a aaraaring ma ra dekdek i ra Takado na Nion. ²¹ Ma muaat a lalaaun naliwan u ra maarmaari anun God, baa muaat kiki walaang kup anundaat Tadaaru Iesu Kaarisito baa in tabaara muaat ma ra lalaaun takum, maa kabina i maari muaat.

²² Muaat a waiaa a maarmaari karom diat baa diat aalawur nuknuk. ²³ Ma muaat a walaun gagaa paa raa taara baa kuraa ma diat u ra nguan. Ma karom raa taara kaai muaat a waiaa a maarmaari ma muaat a burut utkaai, kupi koku muaat lo anundiat mangamangaan. Ma muaat a milikuaana anundiat kum maalu baa i dur ma ra nundiat kum aakaina mangamangaan, baa i welaar ma ra aakaina malaapaang u ra panindiat.

A pir walaawa karom God

²⁴ Daat a pir walaawa paa God, baa i baboura baat pa muaat ko ra punuka, ma in watur pa muaat namataana u ra nuna minamaar. Pa te in takuna muaat un ta aakaina mangamangaan, ma muaat a waan paat ma ra ngaala na gaaia. ²⁵ Ia raa ot ku anundaat God ma anundaat Tena Walaun, kabina u ra minaatin Iesu Kaarisito anundaat Tadaaru. Anuna ut a minamaar, a kiki na ngaala, a dekdek ma ra naagagon, ko ra kum kilaala ia raap, ma mi, ma pa in raap. Aamen.

A Binabo anun Ioaanes A pirpir kaapa muga

Ioaanes i timu a buk mi. Ia raa ko ra 12 naat na wawer anun Iesu. I timu a buk mi baa i ki na karabus u ra lolo Paatimos. I timui 65 na kilaala namur taa ra winawaan anun Iesu un-aanga u ra maawa. U ra kum kilaala maa, a taara na nurnur diat baraata mongoro na mawaat, ma a taara diat pet na bilbil un diat ma di aak doko mongoro kon diat kaai. Ioaanes i timu a buk mi kabina i nemi naa diat a tur dekdek ma diat a nuk paa Iesu.

I wapua daat naa God i nunura a kum utnaa raap baa in waan paat, ma in uwia paa Saataan. Ma u ra tintinip i ra rakrakaan buaal, a kum mawaat baa daat baraatai min napia in raap. Ma God in walaanun paa a taara baa diat nurnur, ma in naagagon a taara baa pa diat nurnur. Ma ia waninaar taa a koina taamaan kup diat baa anuna.

Mongoro na utnaa u ra buk mi i welaar ma ra pirpir welwelaar, iaku baa daat manaana u ra Mugaana Buk Taabu in waraaut daat kupi daat a nunura a kukuraaina.
A winawaan i ra buk Binabo:

A turturpaai ra buk mi (1:1-8)

A timtimu karom a kum tena nurnur un 7 na taamaan (1:9-3:22)

A Tadaaru i paapa a buk baa di aa pipin taai (4:1-8:1)

7 na aangelo diat ip 7 na tawuru (8:2-11:19)

A draagon ma ru kuaabaar na wewagua (12:1-13:18)

A kum binabo (14:1-15:8)

7 na laa na kaankaan anun God (16:1-21)

Baabilon i puka ma God i uwia paa Saataan (17:1-20:10)

A bung na naagagon (20:11-15)

A matakina maawa ma ra matakina rakrakaan buaal (21:1-22:6)

A tintinip na pirpir (22:7-21)

¹ A buk mi, ia a wewapua kaapa anun Iesu Kaarisito, baa God i taar taai taana kupi in waiaa taa anuna kum tultul u ra kum utnaa baa marawaai in waan paat. Iesu i tula wa anuna aangelo karom anuna tultul Ioaanes, kupi in pir apuaana a kum utnaa mi taana. ² Ioaanes i wewapua kaapa u ra kum utnaa raap baa ia babo taai. Bi ia a utnaa maa, a pirpir anun God ma ra wewapua kaapa anun Iesu Kaarisito. ³ Ia baa in luk a kum pirpir na propet mi in daan, ma diat kaai baa diat a walangoro a kum pirpir mi di aa timu taai, ma diat a murmuri, diat kaai diat a daan, maa a pakaana bung baa a kum utnaa mi in waan paat uni ia marawaai.

A timtimu anun Ioaanes karom a kum tena nurnur un 7 na taamaan

⁴ Iaa u Ioaanes, iaau timu karom muaat a kum tena nurnur un ⁷ na taamaan irong u ra papaar Aasia.

A maarmaari ma ra maalmaal karom muaat kon ia baa i lalaaun namuga, i lalaaun mi ma in lalaaun namur, ma ko ra ⁷ na nion kaai baa diat turtur namuga naa ra nuna kiki na king, ⁵ ma kon Iesu Kaarisito, a dowot na tena wewapua kaapa un God, a mugaana taan diat baa diat a lalaaun balet ko ra minaat, ma ra mukmuga anu ra kum king u ra rakrakaan buaal.

I maari daat, ma i palaa laangalaanga wa daat ko ra nundaat kum aakaina mangamangaan ma ra gaapina, ⁶ ma i waki daat kupi daat a naagagon ungaai mai ma kupi daat a kum tena wetabaar karom Tamaana, ia baa nuna God. A minamaar ma ra dekdek raap i ki un Iesu Kaarisito, pa in raap ma pa in raap. Aamen.

⁷ Baboi, i waan pari ma ra pakpakaana baakut, ma a mataa ra taara raap diat a baboi, ma diat utkaai baa diat go taai ma ra bele, ma a kum wunwuna taara raap u ra rakrakaan buaal diat a luan kabina uni.

Io, in waan paat ut lenutmaa. Aamen.

⁸ A Tadaaru God, ia baa i lalaaun namuga, i lalaaun mi ma in lalaaun namur, ia baa i

dekdek aakit i piri naa, “Iaa u a Aalpaa ma ra Omegaa.”*

Ioaanes i babo raa i welaar ma Natu ra Muaana

⁹ Iaa u Ioaanes, a teimuaat ma a tepaamuaat baa daat tur ungaai ma Iesu u ra kinadik, ma u ra nuna mataanitu ma u ra tinur dekdek baa daat kariaana ngunungut. Iaa u ki na karabus u ra lolo Paatimos, kabina maa iaau warawaai ma ra pirpir anun God, ma ra wewapua kaapa anun Iesu.

¹⁰ U ra bung anu ra Tadaaru† iaau teng ma ra Takado na Nion, ma namur taang, iaau walangoro ina ngaala na ingaan raa, i welaar ma in tawuru. ¹¹ I piri lenbi, “A utnaa baa u baboi, un timu kotoi u ra buk baa di pipini ma un taar wai urong karom a kum tena nurnur un ⁷ na taamaan bi: Epeso, Simirnaa, Pergaamon, Tiaatira, Saardes, Piladelpia ma Laaudisia.”

¹² Iaa u tur tapuku kupi ang babo ia baa i pirpir karom iaau. Baa iaau tur tapuku, iaau babo ⁷ na turtur na laam na goled. ¹³ Ma naliwan taa ra ⁷ na turtur na laam iaau babo raa i “welaar ma Natu ra Muaana,” i mong ma ra iokaana maal u waan pari tuk ut u ra ru kakina, ma i do a raprabono ma ra in aaru na goled. ¹⁴ In lorina ma ra weu na lorina diaar kabaang aakit welaar ma ra weu na sip, ma i welaar kaai ma ra

* **1:8:** Aalpaa ia a mugaana mataana buk u ra pirpir Grik, ma Omegaa ia a tintinip na mataana buk. † **1:10:** A bung anu ra Tadaaru a kukuraaina naa a mugaana bung u ra wik baa di wakilang a tinur balet anun Iesu.

buabua na top, ma ra ruin kiok na mataana i welaar ma ra kupkup i ra nguan. ¹⁵ A ru kakina diaar welaar ma ra braas baa di aa tun agomgom taai u ra nguan, ma in ingaana i welaar ma ra rununga i ra top na aalataura. ¹⁶ I paam paa 7 na naangnaang u ra ot na limaana, ma in liwan na wineium baa a ru titina raap diaar wangwangan aakit, i waan paat ko ra waana. Ma a mataana i welaar ma in mataana mage baa i baarabaara aakit.

¹⁷ Baa iaau baboi, iaau puka pari taau naa ra ru kakina welaar ma ra minaat. Namur i ung taa a ot na limaana nate un iaau, ma i piri naa, "Koku u burut, iaau a mugaana ma ra tintinipina. ¹⁸ Iaau a lalaunina. Iaau aa maat paa, baboi, iaau aa lalaun takum ma iaau paam akoto a kum ki i ra minaat ma i ra taamaan Edes, a taamaan na nion.

¹⁹ "Io, un timu ma a kum utnaa baa u aa babo taai. Bari diat a kum utnaa maa, a kum utnaa baa ia waan paat ma a kum utnaa baa in waan paat namur. ²⁰ Bari ia a kukuraai ra utnaa na pidik u ra 7 na naangnaang baa u aa babo taai u ra ot na limaang, ma 7 na turtur na laam na goled: 7 na naangnaang maa i tur wakilang a kum aangelo anun 7 na kikil na taara na nurnur, ma 7 na turtur na laam maa i tur wakilang 7 na kikil na taara na nurnur.

2

A pirpir karom a taara na

nurnur irong Epeso

¹ "Un timtimu karom aangelo anu ra taara na nurnur irong Epeso lenbi:

A kum pirpir mi anun ia baa i paam 7 na naangnaang u ra ot na limaana, ma i waan naliwan u ra 7 na turtur na laam na goled.

² Iaau nunura a kum utnaa baa muaat paampaami ma anumuaat kum dekdek na pinapaam, ma anumuaat tinur dekdek baa muaat kariaana kinadik. Iaau nunurai naa pa muaat maadek paa a kum aakaina taara. Ma muaat aa walaar ta diat baa diat waatung diat naa a kum aapostolo, iaku wakir diat a kum aapostolo mulu, ma muaat aa babo lele diat naa a kum tena warwaruga. ³ Muaat aa kariaana kinadik u ra iaang, iaku pa muaat talangan uni, muaat tur dekdek ut.

⁴ Iaku iaau takuna muaat u ra utnaa bi: Pa muaat maari iaau ma welaar ma namuga muaat maari iaau. ⁵ Muaat a nuk paa anumuaat koina kini aakit namuga baa muaat aa puka paa koni! Muaat a nukpuku, ma muaat a paam balet a kum utnaa baa namuga muaat paampaami. Baa pa muaat a nukpuku, ang waan paat karom muaat, ma ang rakaan wa anumuaat turtur na laam ko ra ngaiaana. ⁶ Iaku raa utnaa bi ia baa muaat paami i koina: Muaat milikuaana a kum pinapaam anu ra taara baa diat murmur a wawer anun Nikolaos, baa iaau kaai iaau milikuaana.

⁷ Ia baa in talingaana, i koina baa in walangoro a pirpir baa a Takado na Nion i piri karom a taara na nurnur. Ia baa a tena niuwia, ang mulaaot paai kupi in wangaan ko ra in diwaai na lalaaun, baa i tur u ra Paradaaiso anun God.

A pirpir karom a taara na nurnur irong Simirnaa

⁸ “Un timtimu karom aangelo anu ra taara na nurnur irong Simirnaa lenbi:

A kum pirpir mi anun ia baa a mugaana ma ra tintinipina, ia baa i maat paa, ma ia lalaaun balet.

⁹ Iaaununura a kum kinadik baa i manong muaat, ma anumuaat kini na pot na maarmaari, iaku muaat ki na tadaaru ut! Iaaununura a kum pirpir aakaka baa raa taara diat piri nua diat. Diat maa, diat piri naa diat a kum te Iudaia, iaku wakir diat a kum te Iudaia, diat ko ra kikil anun Saataan. ¹⁰ Koku muaat burutaana a kum kinadik baa marawaai ma in waan paat karom muaat. Baboi, Saataan in waruk taa ta taara kon muaat u ra ruma na karabus kupi in walaar muaat, ma muaat a kari-aana kinadik un ta 10 bung. Muaat a tur dekdek ut u ra numuaat nurnur tuk u ra bung baa muaat a maat uni, ma ang taar taa a lalaaun karom muaat welaar ma di taar in kaaeng na niuwia taan te.

¹¹ Ia baa in talingaana, i koina baa in walangoro a pirpir baa a Takado na Nion i

piri karom a taara na nurnur. Ia baa a tena niuwia, a weru minaat pa in baanaakakai.

A pirpir karom a taara na nurnur irong Pergaamon

¹² “Un timtimu karom aangelo anu ra taara na nurnur irong Pergaamon lenbi:

A kum pirpir mi anun ia baa anuna in liwan na wineium a ru titina raap di-aar wangwangaan aakit.

¹³ Iaaununura a taamaan muaat ki iaai, a taamaan baa Saataan ia ki na king iaai. Iaku maa muaat paam akoto dekdek a iaang, anumuaat nurnur pa i waan ingen kon iaaun. Muaat paami utkaai lenmaa u ra kilaala baa di aak doko Aantipaas uni. Ia maa anung dowot na tena wewapua kaapa baa di aak dokoi u ra numuaat taamaan, a taamaan baa Saataan i ki iaai.

¹⁴ Iaku iaaun takuna muaat u ra kum utnaa bi: Raa taara baa kuraa diat naliwan taa muaat, diat aa murmur a wawer anun Baalaam, ia baa i wer Baalaak kupi in waruga a taara Israael ma diat paam aakaina mangamangaan, baa diat aan a utnaa na winangaan di wetabaar mai karom a kum taabataaba ma diat paam a kum paamuk na mangamangaan. ¹⁵ Raa taara kaai kon muaat diat aa murmur a wawer anun Nikolaos. ¹⁶ Muaat a nukpuku! Baa pate, ang waan paat gagaa karom muaat, ma ang weium ma diat ma ra in liwan na wineium baa i waan paat ko ra waang.

17 Ia baa in talingaana, i koina baa in walangoro a piri-piri baa a Takado na Nion i piri karom a taara na nurnur. Ia baa a tena niuwia, ang tabaarai ma ta maana baa i taana ino. Ma ang taar taa kaai in kabaang na waat di aa timu taa a matakina iang uni, baa pa te i nunurai. Ia ot ku, baa iaau taar taa ina waat mi taana in nunurai.

A piri-piri karom a taara na nurnur irong Tiaatira

18 "Un timu karom aangelo anu ra taara na nurnur irong Tiaatira lenbi:

A kum piri-piri mi anu ra Natun God baa a ruin kiok na mataana i welaar ma ra kupkup i ra nguan, ma a ru kakina diaar welaar ma ra braas baa di aa tun agomgom taai u ra nguan.

19 Iaau nunura a kum pinapaam baa muaat paampaami, anumuaat maarmaari, anumuaat nurnur, anumuaat pinapaam na wewaraaut ma anumuaat tinur dekdek baa muaat kariaana kinadik. Iaau nunurai naa anumuaat kum pinapaam mari, diat ngaala aakit taa ra kum pinapaam muaat paami namuga.

20 Iaku iaau takuna muaat u ra utnaa bi: Pa muaat lu wa Iesabel, a tabuan baa i piri naa ia a propet. I wer araara anung kum tul-tul, kupi diat a paam a kum paamuk na mangamangaan ma kupi diat a aan a utnaa baa di aa wetabaar taau mai karom a kum taabataaba. 21 Iaau aa taar taa a pakaana bung taana kupi in

nukpuku uni ko ra nuna kum paamuk na mangamangaan, iaku pa i nemi. 22 Io, ang taar a ngaala na malaapaang taana ma in laana inep ku u ra baana. Ma diat kaai baa diat paam a paamuk na mangamangaan ungaai mai, ma pa diat nukpuku ko ra paamuk na mangamangaan anun Iesabel, ang taar a dekdek na kinadik karom diat. 23 Ma ang aak doko a kum natnatun Iesabel, kupi a taara na nurnur raap diat a nunurai naa iaau nunura a balaa ra taara ma ra nuknukindiat raap, ma ang baalui karom muaat raaraa welaar ut ma ra numuaat kum pinapaam.

24 Iaku raa taara kaai kon muaat matira Tiaatira pa diat murmur a kum wawer anun Iesabel, ma pa diat murmur a kum utnaa bi di waatungi naa a kum dekdek na utnaa na pidik anun Saataan. Iaau piri taa muaat naa, pang ung taa balet ta mawaat nate un diat. 25 A kum utnaa raap baa muaat paam akotoi muaat a tur dekdek uni tuk baa ang waan paat.

26-27 Ia baa a tena niuwia ma i paam ot paa anung nemnem tuk u ra tintinipina, ang taar taa a naagagon taana lenutmaa a naagagon Tamaang i taar taai taang, kupi in naagagon a kum wunwuna taara raap mai.

'In naagagon adekdek diat ma ra ina buka na aen,
ma in gina diat welaar ma di puar ginagina a

kuro baa di paami ko
ra piapaap.' *Kele 2:9*
28 Ma ang tabaarai kaai ma
ina naangnaang na laar.

29 Ia baa in talingaana, i
koina baa in walangoro a pir-
pir baa a Takado na Nion i
piri karom a taara na nur-
nur.

3

*A pirpir karom a taara na
nurnur irong Saardes*

1 "Un timtimu karom aan-
gelo anu ra taara na nurnur
irong Saardes lenbi:

A kum pirpir mi anun ia
baa i teng ma ra 7 na Nion
God ma i paam paa 7 na
naangnaang.

Iaau nunura a kum pina-
paam baa muaat paam-
paami. A taara diat piri
naa muaat lalaaun, iaku
muaat aa maat. 2 Muaat
a tawaangun, ma muaat a
wadekdek anumuaat kum
koina mangamangaan baa i
pot na maat ma, maa iaau
baboi naa anumuaat kum
pinapaam pa i kudulaan
namataa ra nung God. 3 Io,
muaat a nuk paa a utnaa
baa di aa taar taai taa muaat
ma muaat aa walangoro
taai, muaat a taraam uni
ma muaat a nukpuku. Iaku
baa pa muaat a tawaangun,
ang waan paat karom muaat
welaar ma ra tena walong
ma pa muaat a nunura a
pakaana bung baa ang waan
paat karom muaat uni.

4 Iaku raa kabaanadi kon
muaat matira Saardes, pa
diat baana dur anundiat
kum maalu. Diat a waan

ungai ma iaau, diat a mong
ma ra kabaang na maalu,
maa kabina diat gomgom u
ra nundiat lalaaun. 5 Ia baa a
tena niuwia, in mong lenmaa
ma ra kabaang na maalu.
Ma pang una wa a iaana
ko ra buk na lalaaun, ma
ang pir apuaanai namataan
Tamaang ma anuna kum
aangelo.

6 Ia baa in talingaana, i
koina baa in walangoro a pir-
pir baa a Takado na Nion i
piri karom a taara na nur-
nur.

*A pirpir karom a taara na
nurnur irong Piladelpia*

7 "Un timtimu karom aan-
gelo anu ra taara na nurnur
irong Piladelpia lenbi:

A kum pirpir mi anun ia
baa i gomgom, ma i dowot.
I paam a ki anun Dewid, ma
baa i paapa a bonanaaka,
pa te in balbalaat laar paai,
ma baa i balbalaat, pa te in
paapa laar paai.

8 Iaau nunura a kum
pinapaam baa muaat paam-
paami. Baboi, a balbalaat ia
tapaapa namuga taa muaat,
ma pa te in balbalaat laar
paai. Iaau nunurai naa a
dekdekimuaat pa i ngaala,
iaku muaat murmur ut
anung pirpir, ma pa muaat
weoro wa a iaang. 9 Diat
baa a kikiil anun Saataan diat
piri naa diat a kum te Iudaia,
iaku pate, diat a kum tena
warwaruga. Ang naagagon
diat kupi diat a waan karom
muaat ma diat a ki but keke
namuga taa muaat, ma diat
a pir apuaanai naa iaau iaau
maari muaat. 10 Kabina

baa muaat murmur anung wetulaa kupi muaat a tur dekdek baa muaat kariaana kinadik, io, iaau kaai ang baboura baat muaat ko ra pakaana bung baa a ngaala na walawalar in waan paat u ra rakrakaan buaal raap, kupi in walaar diat baa diat ki main napia.

¹¹ Marawaai maku ang waan paat. Muaat a paam akoto dekdek a utnaa baa muaat aa paam akotoi, kupi koku te in lo paa kum kaaeng na niuwia kon muaat. ¹² Ia baa a tena niuwia, ang waturi kupi ia a toro u ra ruma na wetabaar anu ra nung God ma pa in pari balet koni. Ma ang timu a iaa ra nung God uni, ma ra iaa ra taamaan anu ra nung God, a matakina Ierusalem, baa in waan pari taanginaanga u ra maawa ko ra nung God. Ma ang timu taa kaai a matakina iaang uni.

¹³ Ia baa in talingaana, i koina baa in walangoro a pirpir baa a Takado na Nion i piri karom a taara na nurnur.

A pirpir karom a taara na nurnur irong Laudisia

¹⁴ "Un timtimu karom aangelo anu ra taara na nurnur irong Laudisia lenbi:

A kum pirpir mi anun ia baa Aamen, a dowot na tena wewapua kaapa anun God baa i lingtatuna aakit, ia baa a kabi ra kum wawaki anun God.

¹⁵ Iaau nunura a kum pinapaam baa muaat paampaami. Pa muaat madiring

ma pa muaat wuwan kaai. Iaau nemi naa muaat a madiring baa muaat a wuwan. ¹⁶ Kabina maa muaat wuwan kinalik ku, pa muaat wuwan lingtatuna, ma pa muaat madiring, ang marmarua wa muaat ko ra waang. ¹⁷ Muaat piri naa, 'Maia, miaat tadaaru, miaat ung ungaai mongoro na wuwuwung ma pa miaat iba kup ta utnaa.' Iaku pa muaat babo lelei naa anumuaat kinkini pa i koina, muaat pot na maarmaari, muaat iba, muaat pula ma muaat towaturia. ¹⁸ Iaau waraaut muaat ma ra kum ninunuk bi: Muaat a kul a goled taang, baa di aa tun agomgom taai u ra nguan, kupi muaat a tadaaru. Ma muaat a kul kaai in kabaang na maalu taang baa muaat a gopi, ma muaat a gop baat muaat mai ko ra numuaat wawirwir, maa muaat towaturia ku. Ma muaat a kul a marasin taang ma muaat a ungi u ra ruin kiok na mataamuaat, kupi muaat a babo wakaak.

¹⁹ Diat baa iaau maari diat, iaau laana taar a dekdek na pirpir karom diat ma iaau laana watakado diat. Io, muaat a tawaangun ma muaat a nukpuku. ²⁰ Baboi, iaau tur naa ra bonanaaka ma iaau pipidik. Baa te in walangoro in ingaang ma in paapa aara a bonanaaka, ang ruk karomi, ma mir a wangaan ungaai.

²¹ Ia baa a tena niuwia, ang mulaaot paai kupi mir a ki ungaai u ra nung kiki na king, welaar ma iaau a tena

niuwia, ma iaau ki ungaai ma Tamaang u ra nuna kiki na king.

²² Ia baa in talingaana, i koina baa in walangoro a pirpir baa a Takado na Nion i piri karom a taara na nurur.”

4

A lotu inaanga u ra maawa

¹ Io, namur, baa iaau bababo iaau babo paa a balbalaat ia tapaapa inaanga u ra maawa. Ma in ingaan ia baa iaau aa walangoro muga taai, baa i pirpir karom iaau welaar ma in tawuru, i piri naa, “Waan tato urin, ang waiaa ta ui u ra kum utnaa baa diat a waan paat namur.” ² Io, iaau teng maut ma ra Takado na Nion. Ma namuga taang, iaau babo a kiki na king inaanga u ra maawa, ma raa i ki taau uni.

³ Ma ia baa i ki taau u ra kiki na king maa, i baarabaara welaar ma ra ru ngaatngaat na waat di waatung diaar naa iaaspaar ma kaarnelian. Ma in tinaagagol i tur lili paa a kiki na king, i baarabaara welaar ma ra ngaatngaat na waat di waatungi ma emiraaled. ⁴ Ma 24 na kiki na king diat tur lili a kiki na king maa, ma 24 na mukmuga kuraa diat ki taau un diat. Diat mong ma ra kum kabaang na maalu, ma u ra kum lorindiat diat ung a kum kaaeng na king baa di paami ko ra goled. ⁵ Ma in mamame, a pakpagur ma ra rurunga, ditul waan

paat ko ra kiki na king. Ma namuga naa ra kiki na king 7 na laam kuaa diat kupkup ma. Diat maa a 7 na nion God. ⁶ Matira kaai naa ra kiki na king, raa utnaa i babo welaar ma ra pakaana taai baa di paami ko ra galaas, ma i kaapakaapa aakit.

Waat na lalaaun na wawaki diat tur lili a kiki na king, a panpanindiat i teng ma ra kum kiok na mataandiat namuga ma namur taan diat. ⁷ A mugaana lalaaun na wawaki i welaar ma ra laaion, a werudi i welaar ma ra bulumakaau, a wetuldi a mataana i welaar ut ma ra muaana, a wewaatdi i welaar ma ra manigulaai baa i rowo. ⁸ A waat na lalaaun na wawaki mi, raaraa kon diat 6 na bibiaana, ma a kum kiok na mataandiat i teng u ra panpanindiat, ma natudaangi ra kum bibiaandiat utkaai. U ra marum ma ra mage, pa diat ngo ma ra wawaatung u ra pirpir lenbi,

“I gomgom, i gomgom, i gomgom,

A Tadaaru God, ia baa i dekdek aakit,

ia baa i lalaaun namuga, i lalaaun mi ma in lalaaun namur.”

⁹ Ia baa i ki u ra kiki na king, baa in lalaaun takum pa in raap ma pa in raap, waat na lalaaun na wawaki mi diat wangaala paai, diat rui ma diat waatung wakaak karomi. A pakpakaana bung raap baa diat paami lenmi, ¹⁰ io, 24 na mukmuga kaai diat puka ruru namataan ia baa i ki u ra kiki na king,

ia baa i lalaaun takum pa in raap ma pa in raap, ma diat lotu karomi. Diat rakaan wa anundiat kum kaaeng na king ma diat ung taai namuga naa ra kiki na king ma diat piri lenbi,

¹¹ “Anumiaat Tadaaru ma anumiaat God,

i takado aakit baa din wangaala pa ui ma din ru ui,

ma i takado aakit baa un paam akoto a dekdek.

Maa ui, u waki a kum utnaa raap.

U waki diat u ra num nemnem ut, ma diat lalaaun ku kon ui.”

5

A buk baa di aa pipin taai ma a Naat na Sip

¹ Iaa babo a buk u ra ot na limaan ia baa i ki u ra kiki na king. A buk maa di aa pipin taai, di aa tintimu raap taau u ra ru papaarina, ma di aa bulit baat taai ma 7 na bulit baa a wakilang kuraa ma un diat. ² Ma iaa babo a dekdek na aangelo i wetiri ma ra ina ngaala na ingaana lenbi, “Woi maa i takado kupi in wawaaka wa 7 na bulit bi ko ra buk, ma in palaai?” ³ Pain te inaanga u ra maawa, ma min napia, baa nabalaa ra pia in pet laar paai kupi in palaa a buk maa, ma in baboi. ⁴ Ma iaa luan dekdek, maa pa te i takado kupi in palaa a buk maa, ma in baboi. ⁵ Io, raa mukmuga i piri taang naa, “Koku u luan! Baboi, a laaion anu ra wuna taara Iuda, in

aakaarin Dewid, ia a tena niuwia. In pet laar paai kupi in wawaaka wa 7 na bulit ma in palaa a buk maa.”

⁶ Namur iaa babo a Naat na Sip, i babo lenbaa di aa aak doko taai, i tur naa ra kiki na king, ma waat na lalaaun na wawaki ungaai ma ra kum mukmuga diat tur lili paai. A Naat na Sip maa 7 na komina, ma 7 na kiok na mataana. Diat a 7 na nion God baa di tula wai u ra rakraakan buaal raap. ⁷ A Naat na Sip i waan ma i lo paa a buk ko ra ot na limaan ia baa i ki u ra kiki na king.

⁸ Baa i lo paa a buk maa, waat na lalaaun na wawaki ma 24 na mukmuga, diat puka ruru taau namuga naa ra Naat na Sip. Diat raap diat paam raaraa gitaa ma raaraa laa baa di paami ko ra goled. A kum laa maa diat teng ma raa mangaana bulit baa di tuni ma a tubalina i aangawian wakwakaak. Diat maa a kum aaraaring anu ra taara anun God. ⁹ Ma diat kele a matakina kelekele lenbi,

“Ui ut u takado kupi un lo paa a buk ma un wawaaka wa a kum bulit koni,

kabina maa di aak doko ui,

ma u kul talili paa a taara karom God ma ra gaapin,

a taara ko ra kum wunwuna taara raap, a taara ko ra kum aalawur mangaana pirpir raap, a taara ko ra kum taamtaamaan raap ma ra taara ko

ra kum wunwuna
matahanitu raap.

¹⁰ U waki diat kupi diat a naa-
gagon ungaai ma ui,
ma diat a kum tena
wetabaar karom
anundaat God,

ma diat a naagagon u ra
rakraakan buaal.”

¹¹ Namur iaau bababo ma
iaau walangoro kum ingaa
ra mongoro na aangelo baa
diat tur lili paa a kiki na
king ma waat na lalaaun na
wawaki ma ra kum muk-
muga. A kum aangelo diat
mongoro aakit, pa te in luk
laar pa diat. ¹² Diat kelekele
ma ra ngaala na ingaandiat
lenbi,

“I takado aakit baa a Naat na
Sip baa di aak dokoi

in paam akoto a dekdek, a
ngaala na wuwuwung,
a manaana ma ra
niongor.

Ma i takado aakit baa din rui,
din wangaala paai ma
din pir walaawa paai!”

¹³ Ma iaau walangoro a
kum ingaa ra kum wawaki
raap inaanga u ra maawa ma
u ra rakraakan buaal ma na-
balaa ra rakraakan buaal ma
nabalaa ra pakaana taai, a
kum utnaa raap baa di waki
diat, diat kelekele lenbi,

“Karom ia baa i ki u ra kiki na
king, ma karom a Naat
na Sip,

din pir walaawa pa diaar,
din ru diaar ma din
wangaala pa diaar.

Ma diaar a paam akoto a
dekdek,

pa in raap ma pa in
raap.”

¹⁴ Ma waat na lalaaun na
wawaki maa diat piri naa,
“Aamen,” ma ra kum muk-
muga diat puka pari ma ra
urur ma diat lotu.

6

*A Naat na Sip i wawaaka
wa a kum bulit*

¹ Iaau baboi baa a Naat
na Sip i wawaaka wa a mu-
gaana bulit kon 7 na bulit ku-
raa u ra buk. Iaau walangoro
raa ko ra waat na lalaaun na
wawaki i wewataai ma ra in
ingaana i welaar ma ra pak-
pagur lenbi, “Waan urin!”

² Ma baa iaau bababo, iaau
babo paa a kabaang na os
namuga taang. Ma ia baa
i ki nate uni, i paam paa a
panpanaak na wineium, ma
di taar taa in kaaeng na king
taana. I waan ma ra dekdek
kupi in uwia paa a wineium.

³ Baa a Naat na Sip i
wawaaka wa a weru bu-
lit, iaau walangoro a weru
lalaaun na wawaki i piri naa,
“Waan urin!” ⁴ Raa os bulung
i waan paat i taar aakit. Ma
ia baa i ki nate uni di taar
taa a dekdek taana kupi in
rakaan wa a maalmaal ko ra
rakraakan buaal, ma a taara
diat a aak doko wetwetalai
diat. Ma di taar taa ina
ngaala na liwan na wineium
taana.

⁵ Baa a Naat na Sip i
wawaaka wa a wetula bu-
lit, iaau walangoro a we-
tula lalaaun na wawaki i
piri naa, “Waan urin!” Baa
iaau bababo, iaau babo paa
a marut na os namuga taang.
Ma ia baa i ki nate uni, u
ra limaana i paam paa a ut-
naa baa di laana walwalaar

a kum mawaat mai. ⁶ Iaau walangoro raa utnaa i welaar ma in ingaan raa nalawan naa ra waat na lalaaun na wawaki i piri naa, "A mataa ra utnaa in ngaala aakit. Din kul raa kilogram na wit ma raa denaaria,* ma din kul tula kilogram na baali† kaai ma raa denaaria. Iaku koku a wel na oliwa ma ra waain i ngaala a mataandiaar."

⁷ Baa a Naat na Sip i wawaaka wa a wewaata na bulit, iaau walangoro in ingaa ra wewaata na lalaaun na wawaki i piri naa, "Waan urin!" ⁸ Baa iaau bababo, iaau babo paa a kabu na os namuga taang. Ma ia baa i ki nate uni a iaana A Minaat, Edes, a taamaan na nion, i murmur marawaai karomi. Di taar taa a dekdek taan diaar kupi diaar a naagagon un raa pakaan kon waat na pakaana ko ra rakraakan buaal, kupi diaar a aak doko diat u ra wineium, ma ra minolo, ma ra kum aakaina malaapaang, ma ra kum lomlom na wewagua kaai taanga u ra rakraakan buaal.

⁹ Baa a Naat na Sip i wawaaka wa a welima na bulit, iaau babo a niondiat baa di aa aak doko wa diat, kabina baa diat murmur ot paa a pipir anun God ma diat wewapua uni. Iaau babo diat natudaangi ra luwu na tuntun wetabaar. ¹⁰ Diat kulkulaai ma ra kum ngaala na ingaandiat

lenbi, "A Ngaala na Tadaaru, ui u gomgom ma u lingtatuna. Unaangaian ma un naagagon baalu paa a gaapimiaat karom diat baa diat ki u ra rakraakan buaal?" ¹¹ Io, di taar taa a kum kabaang na maalu taan diat raap. Ma di wapua diat naa, diat a ki kinalik paa balet, tuk baa din aak doko diat kaai baa diat papaam ungaai ma diat u ra Koina Wewapua, ma ra kum tateindiat u ra nurnur. Din aak doko diat welaar ma diat baa di aa aak doko muga wa diat, tuk a nilulukindiat in ot.

¹² Iaau baboi baa a Naat na Sip i wawaaka wa a wewapua na bulit. A ngaala na gurua i tataang dekdek aakit, in mataana mage i marut maku welaar ma ra in marut na maalu na tinobo baa di paami ma ra weu na me, ma ra kalaang i taar welaar ma ra gaap. ¹³ Ma ra kum naangnaang inaanga nate u ra baakut diat puka pari u ra rakraakan buaal, welaar ma ra kum kako ra waina fig baa diat puka pari u ra dekdek na dadaip baa i ip wa diat ko ra in diwaaina. ¹⁴ Ma ra baakut kaai i panaai ku welaar ma ra maat baa di pipini. Ma ra kum taangaai ma ra kum lolo diat kakaraai paa ko ra kum ngaiaandiat.

¹⁵ Io, a kum king taanga u ra rakraakan buaal ma ra kum ngaala na mukmuga, a kum mukmuga anu ra

* **6:6:** Raa denaaria i welaar ma ra wedok anun raa muaana un raa bung na pinapaam. † **6:6:** Ruin mangaana wali baa di paam a palawaa ko ra waandiaar, a wit ma ra baali. A wit i koina taa ra baali.

kum tena wineium, diat baa diat tadaaru ma ra kum wuwuwung, a kum tena dekdek, a kum wilawilaau ma diat baa wakir a kum wilawilaau, diat raap diat paraau u ra kum babaang na waat, ma naliwan naa ra kum ngaalangaala na waatwaat u ra kum taangaai. ¹⁶ Ma diat kulkulaai karom a kum ngaalangaala na waat ma ra kum taangaai naa, "Muaat a puka baat pa miaat, ma muaat a walipa baat miaat ko ra mataan ia baa i ki u ra kiki na king, ma ko ra kaankaan anu ra Naat na Sip! ¹⁷ Maa anundiaar ngaala na bung na kaankaan ia waan paat, ma woi maa in tur laar paai namuga taan diaar?"

7

Di wakilang taa 144 na aarip ko ra kum wuna taara Israael

¹ Baa a kum utnaa mi i raap, iaau babo waat na aangelo diat tur un waat na mataana dadaip u ra rakrakaan buaal. Diat paam baat paa waat na mataana dadaip kupi koku diat ip a buaal, a pakaana taai, ma ra kum diwaai. ² Iaau babo paa raa aangelo bulung i waan paat ko ra mataana taubaar i paam paa a wakilang anun God, ia baa a lalaaunina. I wewataai ma ina ngaala na ingaana karom waat na aangelo baa di aa taar taa a dekdek taan diat kupi diat a baanaakaka a buaal ma ra pakaana taai. ³ I piri lenbi,

"Koku muaat baanaakaka a buaal, a pakaana taai ma ra kum diwaai, tuk baa mi-aat aa ung taa a wakilang u ra kum maari ra kum tul-tul anu ra nundaat God."

⁴ Iaau walangoro a nilulukin-diat baa di aa wakilang ta diat, bari diat: 144 na aarip ko ra kum wunwuna taara Israael raap.

⁵ Di aa wakilang taa 12 aarip ko ra wuna taara anun Iuda,

12 aarip ko ra wuna taara anun Ruben,

12 aarip ko ra wuna taara anun Gaad,

⁶ 12 aarip ko ra wuna taara anun Aaser,

12 aarip ko ra wuna taara anun Naaptaali,

12 aarip ko ra wuna taara anun Maanaase,

⁷ 12 aarip ko ra wuna taara anun Simion,

12 aarip ko ra wuna taara anun Lewi,

12 aarip ko ra wuna taara anun Isaakaar,

⁸ 12 aarip ko ra wuna taara anun Sebulon,

12 aarip ko ra wuna taara anun Iosep,

12 aarip ko ra wuna taara anun Beniaamin.

A kor na taara diat lotu karom God

⁹ Namur taa ra kum utnaa mi iaau bababo, ma iaau babo paa a ngaala na kor na taara baa pa te in luk laar pa diat. A taara ko ra kum wunwuna mataanitu raap, a taara ko ra kum wunwuna taara raap, a taara ko ra kum taamtaamaan raap ma ra taara ko ra kum aalawur

mangaana pirpir raap, diat tur namuga taa ra kiki na king ma ra Naat na Sip. Diat mong ma ra kum kabaang na maalu, ma diat paam paa a kum turun na baibaai.¹⁰ Diat kulkulaai ma ra kum ngaala na ingaandiat lenbi, “A warwalaan anu ra nundaat God,

ia baa i ki u ra kiki na king ma anu ra Naat na Sip kaai.”

¹¹ A kum aangelo raap diat tur lili paa a kiki na king ma a kum mukmuga ma waat na lalaaun na wawaki. Diat puka ruru ma ra mataandiat unapia namuga taa ra kiki na king, ma diat lotu karom God,¹² diat piri naa,

“Maia!

Daat a pir walaawa paa anundaat God, daat a wangaala paai, daat a waatung wakaak karomi ma daat a rui.

I paam akoto a manaana, a dekdek ma ra niongor pa in raap, ma pa in raap.

Aamen!”

¹³ Io, raa ko ra kum mukmuga i tiri iaau naa, “Woi diat mi diat mong ma ra kum kabaang na maalu, ma diat waan taangawaai?”¹⁴ Iaau baalui naa, “Tadaaru, ui ut u nunurai.” Ma i piri taang naa, “Diat mi, diat baa diat aa lalaaun pilaa ko ra ngaala na kinadik baa i manong diat, ma diat aa gi kapkabaang paa anundiat kum maalu ma ra gaap i ra Naat na Sip.¹⁵ Io, lenmaa,

diat turtur namuga naa ra kiki na king anun God,

diat papaam karomi u ra nuna ruma na wetabaar u ra mage ma ra marum.

Ma ia baa i ki u ra kiki na king in burung baat diat ma ra nuna ruma na sel kupi diat a ki ungaai mai.

¹⁶ Pain diat a molo, ma pain diat a maruk balet ma.

Ma in mataana mage pa in baanaakaka diat, ma pa ta utnaa kaai in raang aakaka diat.

¹⁷ Kabina maa a Naat na Sip baa i ki naliwan u ra kiki na king, ia anundiat tena baboura.

In muga diat kup a kum mataana daanim, a kum palaa na lalaaun.

Ma God in upa wa a kum lur na mataandiat raap.”

8

A we-7 na bulit

¹ Baa a Naat na Sip i wawaaka wa a we-7 na bulit, inaanga u ra maawa a kini wowowon i welaar ma 30 minit. ² Io, iaau babo 7 na aangelo baa diat laana turtur namuga naan God, ma di taar taa 7 na tawuru taan diat. ³ Raa aangelo bulung i waan paat i tur taau naa ra luwu na tuntun wetabaar. I paam paa a laa na goled, baa di laana tuntun a bulit baa a tubalina i aangawian wakwakaak uni. Di taar taa a ngaala na bulit maa taana ma i tuni kup a wetabaar. I ung ungaai ma ra kum aaraaring anu ra taara raap

anun God u ra luwu na tun-tun wetabaar di paami ma ra goled, namuga naa ra kiki na king. ⁴ In tubal i ra bulit baa i aangawian wakwakaak i waan tato unaanga ungaai ma ra kum aaraaring anu ra taara anun God. In tubal maa i tur tato ko ra limaa ra aangelo unaanga namataan God. ⁵ Namur aangelo i wate ng paa balet a laa ma ra nguan ko ra luwu na tuntun wetabaar, ma i ong pari taai nate u ra rakrakaan buaal. A pakpagur, a rurunga, a mamame ma ra guria diat waan paat.

A kum aangelo diat ip a kum tawuru

⁶ Io, ⁷ na aangelo baa diat paam ⁷ na tawuru diat wana inaar kupi diat a ip diat. ⁷ A mugaana aangelo i ip anuna in tawuru, io, a baata na aais i waan paat ungaai ma ra nguan baa di aa paam ungaai taai ma ra gaap, ma di ong pari wai u ra rakrakaan buaal. Raa pakaan kon tula pakaana ko ra rakrakaan buaal i kupkup raap. Raa pakaan kon tula pakaana ko ra kum diwaai i kupkup raap, ma a kum wali raap baa i tawa kaai, i kupkup raap.

⁸ A weru aangelo i ip anuna in tawuru, io, raa utnaa i welaar ma ra ngaala na taangaai baa i kupkup, di ong wai unataai. Raa pakaan kon tula pakaana ko ra pakaana taai i wekiaa kup a gaap. ⁹ Raa pakaan kon tula pakaana ko ra kum

utnaa diat lalaaun nataai diat maat, ma raa pakaan kon tula pakaana ko ra kum paraau diat wirua.

¹⁰ A wetula aangelo i ip anuna in tawuru, io, ina ngaala na naangnaang baa i kupkup welaar ma ra ina ulu i puka taanginaanga u ra baakut ma i puka taau nate un raa pakaan kon tula pakaana ko ra kum daanim i aalir, ma ra kum mataana daanim. ¹¹ A iaa ra ina naangnaang maa di waatungi naa Mapaak Aakit. Ma raa pakaan kon tula pakaana ko ra kum daanim i mapaak aakaka. Ma mongoro na taara baa diat inim ko ra kum daanim maa diat maat, kabina u ra palaa baa i mapaak aakaka.

¹² A wewaata na aangelo i ip anuna in tawuru, io, di pakaat raa pakaan kon tula pakaana ko ra in mataana mage, a kalaang ma ra kum naangnaang. Io, raa pakaan kon tula pakaana kon diat i baboto. Raa pakaan kon tula pakaana kon raa bung na marum ma raa bung na keke kaai pa ta kaapa uni.

¹³ Baa iaau bababo, iaau walangoro a manigulaai baa i rowo inaanga u ra maup i wewataai ma ra ina ngaala na ingaana lenbi, "In aaka! In aaka! In aaka karom diat baa diat ki u ra rakrakaan buaal, kabina u ra ingaa ra tuluin tawuru baa marawaai ma tula aangelo ditul a ipi."

9

¹ A welima na aangelo i

ip anuna in tawuru, io, iaau babo ina naangnaang baa ia puka paa taanginaanga u ra baakut ma ia puka taau nate u ra rakrakaan buaal. Di taar taa a ki taana ko ra ngaala na tung baa pa di babo laar paa a tuktukina. ² Baa i paapa a ngaala na tung maa, in tubal i tur paat koni welaar ma in tubal ko ra ngaala na nguan i karangaap aakit. Ma in mataana mage ma ra baakut i baboto taa ra tubal ko ra ngaala na tung maa. ³ A kum ko diat waan pari ko ra in tubal maa, ma diat ki u ra rakrakaan buaal, ma di taar taa a dekdek taan diat, welaar ma a dekdek i ra skopian.* ⁴ Di piri taan diat naa koku diat baanaakaka a wali u ra rakrakaan buaal, ma ra kum diwaai kaai. Diat a baanaakaka ku diat baa pa ta wakilang anun God u ra kum maarindiat. ⁵ Iaku wakir di taar taa a dekdek taan diat kupi diat a aak doko diat, pate, kupi diat a wakadik diat ku 5 na kalaang. Ma anundiat ngunungut i welaar ma ra ngunungut i ra skopian baa i go a taara. ⁶ U ra kum bungbung maa, mongoro diat a nem-nem kup a minaat in waan paat karom diat, iaku pa diat a maat. Diat a nemi kupi diat a maat, iaku maa a minaat in waan paa ku kon diat.

⁷ A kum ko maa diat babo welaar ma ra kum os baa di aa waninaar ta diat kup

a wineium. U ra lorindiat raa kum utnaa i welaar ma ra kum kaaeng na king baa di paami ko ra goled, ma a mataandiat i welaar ma ra mataa ra kum mulina. ⁸ A weu na lorindiat i iok welaar ma ra weu na lori ra in tabuan, ma a kum lakondiat i welaar ma ra kum lako ra kum laaion. ⁹ Di ung baat a kum raprabondiat ma ra kum utnaa baa i babo welaar ma ra aaen. A rurunga i ra kum bibiaandiat i welaar ma ra rurunga baa mongoro na kiki na winawaan ma mongoro na os diat welulu gagaa kup a wineium. ¹⁰ A kum taabubuindiat i welaar ma ra taabubu i ra kum skopian, ma a minminaat i ki uni. Ma a dekdek i ki u ra taabubuindiat kupi diat a baanaakaka a taara mai un 5 na kalaang. ¹¹ A aangelo ko ra ngaala na tung baa pa di babo laar paa a tuktukina, ia maa anundiat king. Di waatung a iaana u ra pirpir Ebraaio baa Aabadon, ma u ra pirpir Grik baa Aapolion.† ¹² Ia raap a mugaana kinadik. Raa ru kinadik kura utbaai.

¹³ A we-6 na aangelo i ip anuna in tawuru, io, iaau walangoro in ingaai i waan paat ko ra waat na kom baa i tur nate u ra waat na luk i ra luwu na tuntun wetabaar. A luwu maa di paami ma ra goled, ma i tur namuga taan God. ¹⁴ In ingaai maa i piri taa ra we-6 na aangelo baa i paam anuna in tawuru

* **9:3:** A skopian ia raa aakaina utnaa baa a wineiumina i aaka aakit taa ra pokpokolamaa. I laana weium ma ra in taabubuina welaar ma ra waar. † **9:11:** Aabadon ma Aapolion a kukuraaindiar baa a "Tena baanaakaka taara."

lenbi, “Un palaa wa waat na aangelo baa di wi koto ta diat u ra ngaala na daanim Eupraat.”¹⁵ Io, i palaa wa waat na aangelo maa, kupi diat a aak doko raa pakaan kon tula pakaana ko ra taara raap. A waat na aangelo maa diat baa God ia waninaar ta diat kup a pakaana bung maa, a bung maa, a kalaang maa ma kilaala maa.

¹⁶ A niluluk i ra taara na wineium baa diat ki u ra kum os diat welaar ma 200 na milian raap. Iaau walangoroi lenmaa.¹⁷ U ra nung binabo iaau babo a kum os ma diat baa diat ki nate un diat. A kum utnaa baa diat ung baat a kum raprabondiat mai i taar welaar ma ra nguan, i bulu ma i gamol welaar ma ra saalfa. A lori ra kum os diat welaar ma ra lori ra kum laaion. A tubal, a nguan ma ra saalfa ditul pari ko ra kum waandiat.¹⁸ A tubal, a nguan ma ra saalfa baa diat ditul pari ko ra kum waandiat, ditul aak doko raa pakaan kon tula pakaana ko ra taara raap.¹⁹ A dekdek i ra kum os i ki u ra kum waandiat ma a kum taabubuindiat. A kum taabubuindiat i welaar ma ra kum wui baa a minminaat kuraa i ki u ra waandiat. A kum os diat a wakinkin a taara ma ra kum taabubuindiat.

²⁰ Ma a taara baa a aakaina kinadik mi pa i aak doko diat, pa diat nukpuku ko ra kum taabataaba baa diat paami ma ra limaandiat. Pa diat ngo ko ra nilotu karom a kum tabaraan ma ra kum taabataaba na goled, baa

silwa, baa braas, baa waat, baa diwaai. A kum taabataaba baa pa diat babo, pa diat walangor ma pa diat waanwaan.²¹ Ma pa diat nukpuku kaai ko ra aak doko taara, paam uraura, kum paamuk na mangamangaan ma ra winalong.

10

Aangelo ma ra kinalik na buk baa di laana pipini

¹ Io, iaau babo raa dekdek na aangelo bulung i waan pari waanwaan taangi-naanga u ra maawa. I mong ma ra baakut, ma in tinaagagol i ki laawa taau nate u ra in lorina. A mataana i welaar ma in mataana mage, ma ra ru kakina i babo welaar ma ra nguan.² I paam paa a kinalik na buk baa di laana pipini, kuraa i tapaapa taau u ra limaana. I watur taa a ot na kakina nate u ra pakaana taai, ma a maira na kakina u ra pia.³ Ma i kulkulaai ma ina ngaala na ingaana welaar ma in ingaa ra laaion. Baa i ge a ingaan 7 na pakpagur diat pirpir.⁴ Baa 7 na pakpagur diat aa pirpir raap paa, iaau waninaar kupi ang timtimu, iaku iaau walangoro in ingaan raa taanginaanga u ra maawa i piri naa, “Koku u timu koto a kum pirpir baa 7 na pakpagur diat aa pir taai, un wapidik baati ku.”

⁵ Ma aangelo baa iaau babo taai baa i tur taau nate u ra pakaana taai ma u ra pia, i tulaa tato wa a

ot na limaana unaanga u ra maawa. ⁶ Ma i weweliman un ia baa i lalaaun takum, ma i waki a baakut ma ra kum utnaa raap baa diat ki uni, a rakraakaan buaal ma ra kum utnaa raap baa diat ki uni, ma ra pakaana taai ma ra kum utnaa raap baa diat ki uni, ma i piri naa, "Pa ta pakaana bung na pet abililing balet ma. ⁷ U ra bung baa a we-7 na aangelo in waninaar kupi in ip anuna in tawuru, din paam ot paa a utnaa na pidik anun God, welaar ma ia pir taai taa ra nuna kum tultul a kum propet."

⁸ Io, in ingaan raa baa iaau aa walangoro taai taangi-naanga u ra maawa i pirpir balet karom iaau lenbi, "Un waan ma un lo paa a buk, baa kuraa i tapalaa taau u ra limaa ra aangelo baa i tur taau nate u ra pakaana taai ma u ra pia."

⁹ Io, iaau waan karom a aangelo ma iaau aaringi kupi in taar taa a kinalik na buk maa taang. Ma i piri taang lenbi, "Lo paai, ma un aani. In wampaak in balaam, iaku u ra waam in namian welaar ma ra polo i ra in tup baa i namian aakit."

¹⁰ Io, iaau lo paa a kinalik na buk maa ko ra limaa ra aangelo, ma iaau aani. Ma u ra waang i namian welaar ma ra polo i ra in tup baa i namian aakit. Iaku, baa iaau kanomi, i wampaak in balaang. ¹¹ Ma di piri taang naa, "Un pirpir na propet balet u ra mongoro

na taara ko ra kum taamtaamaan, mongoro na taara ko ra kum wunwuna mataan-itu, mongoro na taara ko ra kum aalawur mangaana pirpir ma mongoro na king."

11

A ru dowot na tena wewapua kaapa

¹ Di taar taa in diwaai taang, i welaar ma ra in diwaai di laana maak mai, ma di wapua iaau naa, "Un tur, un waan ma un maak a ruma na wetabaar anun God, ma ra luwu na tuntun wetabaar, ma un luk diat baa diat lotlotu matira. ² Iaku un maadek wa a pakaana nataamaan ko ra ruma na wetabaar, koku u maaki. Maa kabina di aa taar taai karom a taara baa wakir a taara anun God, ma diat a paa durdur a gomgom na taamaan anun God welaar ma 42 kalaang. ³ Ma ang taar taa a dekdek taa ra nung ru tena wewapua kaapa un iaau, diaar a mong ma ra maalu na tapunuk ma diaar a pirpir na propet paa ta 1,260 bungbung."

⁴ A ru tena wewapua kaapa mi, diaar a ruin diwaai na oliwa ma a ru turtur na laam, baa diaar tur namataa ra Tadaaru anu ra rakraakaan buaal. ⁵ Baa te i nemi kupi in baanaakaka diaar, a nguan in waan paat ko ra waandiaar ma in aan wa anundiaar kum ebaar. Baa te i nem na baanaakaka diaar a nguan ut ko ra waandiaar in aan doko wai. ⁶ A ru muaana mi diaar paam akoto a dekdek kupi diaar a

turbaat a baakut kupi koku a baata i puka u ra pakaana bung baa diaar pirpir na propet. Diaar paam akoto kaai a dekdek kupi diaar a puku a kum palaa kupi in gaap, ma diaar a raapu a rakrakaan buaal ma ra aalawur mangaana kinadik raap u ra kum pakpakaana bung baa diaar nemi.

⁷ Baa diaar a waraap wa anundiaar wewapua kaapa, a kuaabaar na wewagua in waan tato ko ra ngaala na tung baa pa di babo laar paa a tuktukina. In weium ma diaar, in uwia pa diaar ma in aak doko wa diaar. ⁸ Ma a minaatindiaar in inep ku u ra aakapi i ra ngaala na taamaan di pir welaarai ma Sodom ma Aaigipto, a taamaan baa di aak waat kaai anundiaar Tadaaru iaai. ⁹ Ma a taara ko ra kum taam-taamaan raap, a taara ko ra wunwuna taara raap, a taara kon diat baa diat pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir ma ra taara ko ra kum wunwuna mataanitu raap diat a bababo a minaatindiaar ta tula bung ma ra kukurina ma pa diat a taraam kupi din punang diaar. ¹⁰ Ma a taara u ra rakrakaan buaal diat a gaaia ku un diaar, diat a waiaa anundiat gaaia ma ra wetabaar karom diat wetwetalaai, kabina maa a ru propet mi diaar wakadik a taara u ra rakrakaan buaal.

¹¹ Iaku namur taan tula bung ma ra kukurina, God i ip aruk taa a dadaip na lalaaun un diaar. Io, diaar lalaaun ma diaar tur, ma a

ngaala na bunurut i lo diat baa diat babo diaar. ¹² Io, diaar walangoro ina ngaala na ingaan raa taanginaanga u ra maawa i piri naa, "Mur a waan tato urin." Ma diaar waan tato ma ra baakut un-aanga u ra maawa, ma anundiaar kum ebaar diat babo wa diaar.

¹³ U ra pakaana bung ut maa, a ngaala na guria i waan paat. Ma raa pakaan kon raa noina pakaana ko ra ngaala na taamaan maa i tareng. ⁷ na aarip na taara diat maat, ma diat baa diat lalaaun pilaa diat burut aakit, ma diat pir walaawa paa God baa i ki inaanga u ra maawa.

¹⁴ A weru kinadik ia raap. A wetula kinadik marawaai ma in waan paat.

A we-7 na tawuru

¹⁵ A we-7 na aangelo i ip anuna in tawuru, io mongoro na ngaala na ingaa ra taara inaanga u ra maawa diat piri lenbi,

"A mataanitu u ra rakrakaan buaal ia tapuku kupi a mataanitu ma anu ra nundaat Tadaaru ma anuna Kaarisito.

In ki na king takum, pa in raap ma pa in raap."

¹⁶ ²⁴ na mukmuga baa diat ki u ra nundiat kum kiki na king namuga taan God, diat puka ruru ma ra mataandiat unapia, ma diat lotu karom God. ¹⁷ Diat piri naa,

"Miaat waatung wakaak karom ui a Tadaaru God baa u dekdek aakit,

u lalaaun namuga ma u
 lalaaun mi,
 maa u ra ngaala na
 dekdekim
 u aa turpaa anum kini
 na king.

18 A kum mataanitu ingen
 diat kaankaan,
 ma anum kaankaan kaai
 ia waan paat.

A pakaana bung ia waan
 paat kupi un naa-
 gagon diat baa diat aa
 maat,

ma kupi un dok anum kum
 tultul a kum propet
 ma anum taara, diat baa
 diat urur u ra iaam,
 a kum kinkinalik ma ra
 kum ngaalangaala,

ma un kamaar wa diat baa
 diat baanaakaka a
 rakrakaan buaal.”

19 Io, a ruma na wetabaar
 anun God inaanga u ra
 maawa i tapaapa, ma na-
 balaa ra nuna ruma na
 wetabaar di babo anuna bok
 na kunubu. Ma in mamame,
 a pakpagur, a rurunga, a
 guria, ma ra ngaala na baata
 na aais diat waan paat.

12

A tabuan ma ra draagon

1 A ngaala na wakilang
 i waan paat inaanga u ra
 maawa. Raa tabuan i mong
 paa ma in mataana mage,
 ma ra kalaang kuraa i ki
 natudaangi ra ru kakina, ma
 in kaaeng na king baa 12
 na naangnaang kuraa uni,
 i ki nate u ra in lorina.

2 A tabuan mi i kipbaala,
 ma i kulkulaai ma ra ngaala
 na ngunungut, kabina maa
 marawaai ma in babuta.

3 Raa wakilang bulung
 i waan paat inaanga u ra
 maawa. Baboi! A ngaala
 na draagon, a panina i taar,
 7 na lorina, 10 komina, ma
 7 na kaaeng na king u ra 7
 na lorina. 4 In taabubuina i
 aarupa pari wa raa pakaan
 kon tula pakaana ko ra kum
 naangnaang taanginaanga
 u ra baakut, ma i ong pari
 wa diat urin napia. Ma
 a draagon maa i tur taau
 namuga naa ra tabuan baa
 i weulaa na binabuta, kupi
 in kanom paa natunalik u ra
 pakaana bung ut maa baa
 in buta wai. 5 Io, i buta paa
 a naat muaana, ia baa in
 naagagon adekdek a kum
 wunwuna taara raap ma ra
 ina buka na aaen. Ma di
 lo tato gagaa paai unaanga
 karom God, ma kup anuna
 kiki na king. 6 Ma a tabuan
 i welulu ong uaa u ra bil
 na wanua u ra pakaana baa
 God ia waninaar taai, kupi
 din babourai iaai welaar ma
 1,260 bungbung.

7 Diat tur kup a wineium
 inaanga u ra maawa.
 Mikaael ma nuna kum
 aangelo diat weium ma ra
 draagon, ma a draagon ma
 nuna kum aangelo kaai diat
 baalu diat. 8 Diat uwia paa a
 draagon, ma pa ta pakaana
 balet ma anu ra draagon
 ma ra nuna kum aangelo
 inaanga u ra maawa. 9 Di ong
 pari wa a ngaala na draagon,
 ina wui taanga naraap, baa
 di waatungi naa Saataan baa
 a Tena Wetakun, ia baa i ben
 araara wa a rakrakaan buaal
 raap. Di ong pari wai ungaai

ma ra nuna kum aangelo
urin napia.

¹⁰ Io, iaau walangoro ina
ngaala na ingaan raa in-
aanga u ra maawa i piri naa,
“Mi a warwalaan anu ra
nundaat God, anuna
dekdek, ma ra nuna
mataanutu,
ma ra naagagon anu ra
nuna Kaarisito diat aa
waan paat.

Maa a Tena Wetakun baa
i taktakuna a kum
tateindaat,
ia baa i taktakuna diat
namataan God u ra
mage ma ra marum,
di aa ong pari wai.

¹¹ A kum tateindaat diat aa
uwia paai
ma ra gaap i ra Naat na
Sip
ma u ra nundiat dowot
na wewapua.

Ma pa diat maari baat anun-
diat lalaaun ko ra mi-
naat.

¹² Io, a maawa ma muaat baa
muaat ki uni,
muaat a gaai.

Iaku in aaka karom a
rakrakaan buaal ma
ra pakaana taai kaai
maa a Tena Wetakun ia
waan pari karom mur!
Anuna kaankaan i karangaap
aakit,
maa i nunurai naa pa
nuna ta ngaala na
pakaana bung ma.”

¹³ Io, baa a draagon i baboi
baa di aa ong pari wai urin
u ra rakrakaan buaal, i lu a
tabuan baa i buta paa a naat
muaana. ¹⁴ Di taar taa a ru

bibiaa ra ngaala na manigu-
laai taa ra tabuan maa, kupi
in rowo mai kup a pakaana
baa God ia waninaar taai in-
aanga u ra bil na wanua,
kupi din babourai iaai ko ra
ina wui, welaar ma tula ki-
laala ma ra kukurina. ¹⁵ Ina
wui i marua wa a palaa ko ra
waana welaar ma ra daanim,
kupi in aalira wa a tabuan
maa. ¹⁶ Iaku a pia i waraaut
a tabuan maa, i pangaanga
ma i kanom paa a daanim
baa a draagon i marua wai.
¹⁷ Ma a draagon i kaankaan
aakit karom a tabuan maa,
ma i waan kupi in weium ma
raa kum natnatu ra tabuan
kaai maa. Diat baa diat tar-
taraam u ra kum Naagagon
anun God, ma diat murmur
Iesu ma diat wewapua kaapa
uni. ¹⁸ Ma a draagon i tur
taau maku nakono.

13

*A kuaabaar na wewagua i
tur tato ko ra pakaana taai*

¹ Namur iaau babo paa a
kuaabaar na wewagua i tur
tato ko ra pakaana taai. 10
komina ma 7 na lorina, ma
10 kaaeng na king diat ki
nate u ra kum komina. Ma
un raaraaina lor di aa timu
taa a kum iaana baa i wak-
inalik paa God mai. ² A
kuaabaar na wewagua baa
iaau baboi i welaar ma ra
lepad,* iaku a ru kakina i
welaar ma ra ru kaki ra
bea,† ma ra waana i welaar
ma ra waa ra laaion. A

* **13:2:** A lepad ia raa mangaana kuaabaar na wewagua welaar ma ra taaiga.
A weu na panina i tukatuka. † **13:2:** A bea ia raa ngaala na kuaabaar na
wewagua.

draagon i taar taa a dekdek-ina, anuna kini na king, ma anuna ngaala na naagagon karom a kuaabaar na wewagua maa. ³ Raaina lori ra kuaabaar na wewagua i babo welaar ma di aa aak doko taai, iaku a baaba na minaat maa ia maau balet. A rakrakaan buaal raap i kakaian ma diat murmur a kuaabaar na wewagua maa. ⁴ A taara diat lotu karom a draagon, kabina maa ia taar taa a naagagon karom a kuaabaar na wewagua. Ma diat lotu kaai karom a kuaabaar na wewagua, ma diat wetiri naa, “Woi maa i welaar ma ra kuaabaar na wewagua mi? Woi maa i pet laar paai kupi in umi?”

⁵ Di mulaot taa a kuaabaar na wewagua kupi in waatung a kum pirpir na aamaan ngaala ma ra kum pirpir baa in wakinalik paa God mai, ma in papaam paa ma ra nuna naagagon 42 kalaang. ⁶ I paapa a waana kupi in pir akinalik paa God, ma in pir aakaka a iaana, a wanua baa i ki iaai ma diat baa diat ki inaanga u ra maawa. ⁷ Di taar taa a dekdek taana kupi in weium ma ra taara anun God, ma in uwia pa diat. Di taar taa a naagagon taana kupi in naagagon a kum wunwuna taara raap, a taara ko ra kum taamtaamaan raap, diat baa diat pirpir ma ra aalawur mangaana pirpir raap, ma ra taara ko ra kum wunwuna mataanitu raap. ⁸ Ma diat raap baa diat ki

u ra rakrakaan buaal, baa a iaandiat pa i ki u ra buk na lalaaun, baa di aa timu taai baa God pa i waki utbaai a rakrakaan buaal, diat a lotu karom a kuaabaar na wewagua. A buk na lalaaun maa anu ra Naat na Sip, baa di aak doko wai. ⁹ Ia baa in talingaana, i koina baa in walangor mai.

¹⁰ Baa God ia mulaot taai naa ta taara ko ra nuna taara diat a karabus, diat a karabus ut maa. Baa ia mulaot taai naa din aak doko ta taara ko ra nuna taara ma in liwan na wineium, din aak doko diat ut mai. Baa i lenmaa, io a taara anun God diat a tur dekdek ma diat a nurnur.

A kuaabaar na wewagua i tur paat ko ra pia

¹¹ Io, iaau babo raa kuaabaar na wewagua bulung i tur paat ko ra pia. Ru komina welaar ma ra naat na sip, iaku i pirpir welaar ma ra draagon. ¹² I papaam ma ra naagagon raap ko ra mugaana kuaabaar na wewagua, kupi in waraaut a mugaana kuaabaar na wewagua mai, kupi a rakrakaan buaal ma diat baa diat ki uni diat a lotu karom a mugaana kuaabaar na wewagua, baa a baaba na minaat i taana uni ia maau balet. ¹³ A kuaabaar na wewagua baa i tur paat ko ra pia i paam a kum utnaa na kakaian. Raa utnaa na kakaian baa i paami, i wataa pari paa a nguan taanginaanga nate u ra

maawa urin u ra rakrakaan buaal namataa ra taara. ¹⁴ I ben araara a taara baa diat ki u ra rakrakaan buaal, kabina u ra kum wakilang baa i paam diat ma ra dekdek baa di taar taai taana kupi in waraaut a mugaana kuaabaar na wewagua mai. I wapua diat kupi diat a watur a taabataaba i ra mugaana kuaabaar na wewagua kupi diat a wangaala paai mai. A mugaana kuaabaar na wewagua maa namuga i kinkin u ra in liwan na wineium, iaku i lalaaun ut. ¹⁵ Di taar taa a dekdek taana kupi in tabaara a taabataaba i ra mugaana kuaabaar na wewagua ma ra dadaip na lalaaun, kupi in pirpir ma in naagagoni baa din aak doko diat baa pa diat taraam kupi diat a lotu karomi.

¹⁶ A weru kuaabaar na wewagua i wowo paa a taara raap, kupi din ung a wakilang u ra ot na limaandiat baa u ra maarindiat. I wowo paa a kum kinkinalik ma ra kum ngaalangaala, a kum tadaaru ma ra kum iba na taara, a kum wilawilaau, ma diat baa wakir a kum wilawilaau. ¹⁷ Pa te in kukul ma pa te in wiura, baa pa ta wakilang kuraa uni. A wakilang maa a iaa ra kuaabaar na wewagua ma ra piga i ra jaana. ¹⁸ Te baa i manaana in kaapa wakaak kup a utnaa mi. In luk ungaai a mataana piga anu ra kuaabaar na wewagua, maa a piga i tur wakilang a iaan raa muaana. Anuna mataana piga maa 666.

14

A Naat na Sip ma 144 na aarip na taara

¹ Baa iaau bababo, iaau babo paa a Naat na Sip i tur irong u ra Taangaai Sion ungaai ma 144 na aarip na taara, diat baa di aa timu taa a iaa ra Naat na Sip ma ra iaan Tamaana kaai u ra kum maarindiat. ² Ma iaau walangoro a ngaala na rurunga taanginaanga u ra maawa i welaar ma ra unga na top na aalataura, ma welaar ma ra in ingaa ra ngaala na pakpagur. A rurunga baa iaau walangoroi i welaar ma ra taara baa diat ogo anundiat kum gitaa. ³ Diat kele a matakina kelekele namuga taa ra kiki na king, ma ra waat na lalaaun na wawaki ma ra kum mukmuga. Pain te in pet laar paai kupi in wawer u ra kelekele mi. 144 na aarip baa di aa kul walaangalaanga pa diat ko ra rakrakaan buaal, diat ku diat a pet laar paai. ⁴ Diat bi pa diat durdur, maa pa diat inep ungaai ma in tabuan, diat wagomgom anundiat lalaaun. Diat murmur a Naat na Sip u ra kum wanua baa i laana waan iaai. Naliwan taa ra taara u ra rakrakaan buaal di kul walaangalaanga pa diat. Di taar diat karom God ma karom a Naat na Sip, welaar ma ra mugaana wai ra pina-paam baa di laana tabaara God mai. ⁵ Pa di walangoro ta warwaruga ko ra waandiat, ma pa ta utnaa baa din takuna diat uni.

A tula aangelo ditul wewapua u ra naagagon

⁶ Io, iaau babo raa aangelo bulung i rowo u ra maup naa ra kum baakut, ma i lo a Koina Wewapua baa in ki takum, kupi in warawaai mai karom a taara baa diat ki u ra rakrakaan buaal, a taara ko ra kum wunwuna mataanitu raap, a taara ko ra kum wunwuna taara raap, diat baa diat piri-piri ma ra aalawur mangaana piri-piri ma ra taara ko ra kum taamtaamaan. ⁷ I piri-piri ma ina ngaala na ingaana lenbi, “Muaat a burut kup God, ma muaat a pir walaawa paai, maa anuna pakaana bung na naagagon ia waan paat. Muaat a lotu karom God, ia baa i waki a baakut, a rakrakaan buaal, a pakaana taai ma ra kum daanim.”

⁸ A weru aangelo i murmur ma i piri naa, “A ngaala na taamaan Baabylon ia puka! Ia puka! Ia baa i wainim a kum wunwuna taara raap ma ra dekdek na waain i ra nuna paamuk na manga-mangaan.”

⁹ A wetula aangelo i murmur ma i piri-piri ma ra ina ngaala na ingaana lenbi, “Baa te in lotu karom a kuaabaar na wewagua ma ra taabataabaina, ma din ung taa anuna wakilang u ra in maarina baa u ra limaana, ¹⁰ ia kaai in inim ko ra waain na kaankaan anun God. A waain mi di aa waninaar taai, a dekdekina i ngaala aakit, ma di laboi u ra kaap na kaankaan anun God. Din wakadiki ma ra

nguan na saalfa namuga taa ra Naat na Sip ma ra kum gomgom na aangelo anun God. ¹¹ Ma ina mi i ra andiat kinadik i tubal tato, pa in raap ma pa in raap. Diat baa diat lotu karom a kuaabaar na wewagua ma ra taabataabaina ma diat baa a wakilang i ra iaana kuraa un diat pain diat a ngo u ra mage ma ra marum.” ¹² Io, i koina baa a taara anun God diat a tur dekdek, diat baa diat tartaraam u ra kum Naagagon anun God ma anundiat nurnur i tur dekdek un Iesu.

¹³ Ma iaau walangoro in ingaan raa taanginaanga u ra maawa i piri naa, “Un timu a utnaa bi: Diat baa diat maat ma ra nurnur u ra Tadaaru turpaai mi ma tuk namur, diat daan.” A Takado na Nion i piri naa, “Maia, diat a ngo ko ra nundiat kum pinapaam, kabina maa a wai ra nundiat kum koina pinapaam in waan ungaai ma diat.”

Din tangaa a rakrakaan buaal maa ia mugaan

¹⁴ Baa iaau bababo iaau babo paa a kabaang na baakut, ma raa paan diat i “welaar ma Natu ra Muaana” i ki nate uni. I ung paa in kaaeng na king baa di paami ma ra goled u ra in lorina, ma u ra limaana i paam paa in liwan baa i wangwangaan aakit. ¹⁵ Raa aangelo bulung i waan pari ko ra ruma na wetabaar, ma i wewataai ma ina ngaala na ingaana karom ia baa i ki nate u ra baakut lenbi, “Lo paa anum

in liwan ma un tangaa. A pakaana bung na tinangaa ia waan paat, maa a kum utnaa u ra rakrakaan buaal ia mugaan raap.”¹⁶ Io, ia baa i ki nate u ra baakut, i papakaat ma nuna in liwan u ra rakrakaan buaal, ma i tangaa a rakrakaan buaal.

¹⁷ Raa aangelo bulung i pari ko ra ruma na wetabaar inaanga u ra maawa. Ia kaai i paam in liwan baa i wangwangaan aakit. ¹⁸ Raa aangelo bulung, ia baa i naagagon a nguan, i pari ko ra luwu na tuntun wetabaar, ma i wewataai ma ina ngaala na ingaana karom ia baa i paam paa in wangwangaan na liwan naa, “Un pakaat a kum kurkuren na waain taanga u ra rakrakaan buaal, ma un ru ungaai diat, maa diat aa mugaan raap.”¹⁹ Ma aangelo i papakaat ma nuna in liwan, ma i ru ungaai a waina waain ko ra rakrakaan buaal. Ma i ong taai u ra balaa ra ngaala na tung na waat baa di laana paa ginagina a waina waain iaai kupi in polo. A ngaala na tung maa i tur wakilang a kaankaan anun God. ²⁰ Ma di paapaa ginagina a kum waina waain u ra tung na waat maa, baa kuaa ut nataamaan ko ra liplip i ra ngaala na taamaan. Ma a gaap i aalir paat ko ra tung na waat baa di laana paa ginagina a waina waain iaai. I iok welaar ma 300 na kilomita, ma i lubu tato unaanga nate tuk u ra pakaana aalen baa i taana u

ra waa ra os.

15

7 na aangelo ma 7 na kinadik

¹ Iaa u babo raa ngaala na wakilang balet inaanga u ra maawa, ma iaa u kakaian aakit uni. 7 na aangelo diat paam paa 7 na kinadik. A kum kinadik mi, a kum tintinipina, kabina maa a kaankaan anun God i welaar maraagaam.

² Ma iaa u babo raa utnaa i babo welaar ma ra pakaana taai di paami ma ra galaas baa i wewalot ungaai ma ra nguan. Diat baa diat uwia paa a kuaabaar na wewagua ma ra taabataabaina ma ra piga i ra iaana, diat tur naa ra papaara pakaana taai maa, ma diat paam paa a kum gitaa baa God ia taar taai taan diat. ³ Diat kele a kelekele anun Moses, a tultul anun God, ma ra kelekele anu ra Naat na Sip lenbi,

“Tadaaru God u dekdek aakit,

anum kum pinapaam diat ngaala ma di kakaian aakit un diat.

Ui a King anu ra kum wunwuna taara raap,

anum kum mangamaan diat takado ma diat lingtatuna.

⁴ Tadaaru, woi maa pa in burut kup ui?

Ma woi maa pa in pir walaawa paa a iaam?

Maa ui ku u gomgom.

A kum wunwuna taara raap diat a waan paat,

ma diat a lotu karom ui,

maa anum kum takado na pinapaam ia kaapa raap karom a taara.”

⁵ Io, baa iaau bababo iaau babo paa a ruma na wetabaar inaanga u ra maawa ia tapaapa. A ruma maa ia a ruma na sel baa i wapuaanai naa God i ki karom anuna taara. ⁶ ⁷ na aangelo baa diat paam paa ⁷ na kinadik diat pari ko ra ruma na wetabaar maa. Diat mong ma ra kum kokoina maaluu baa diat gomgom ma diat baarabaara aakit, ma diat do a kum raprabondiat ma ra kum aaru na goled. ⁷ Io, raa ko ra waat na lalaaun na wawaki i taar taa ⁷ na laa di paami ma ra goled karom ⁷ na aangelo maa. ⁷ na laa na goled mi diat teng ma ra kaankaan anun God, ia baa i lalaaun takum. ⁸ Ma a ruma na wetabaar i teng ma ra tubal ko ra minamaar anun God ma ko ra dekdekina. Ma pa te i pet laar paai kupi in ruk unaruma, tuk baa din paam ot paa ⁷ na kinadik anu ra ⁷ na aangelo maa.

16

7 na aangelo diat labo 7 na laa na kaankaan anun God

¹ Io, iaau walangoro ina ngaala na ingaan raa ko ra ruma na wetabaar i piri karom ⁷ na aangelo maa lenbi, “Muaat a waan ma muaat a labo ⁷ na laa na kaankaan anun God u ra rakrakaan buaal.”

² A mugaana aangelo i waan ma i labo anuna laa na kaankaan nate u ra buaal

baa a kum taara ma ra kum utnaa diat lalaaun iaai. Ma a kum aakaina manmanua aakit, baa diat babo ururian, diat waan paat u ra taara baa a wakilang anu ra kuaabaar na wewagua kuraa un diat ma diat lotu karom a taabataabaina.

³ A weru aangelo i labo anuna laa na kaankaan nate u ra pakaana taai, ma a pakaana taai i wekiaa kup a gaap welaar ma ra gaap i ra muaana baa i maat. Ma a kum utnaa raap baa diat lalaaun nataai diat maat.

⁴ A wetula aangelo i labo anuna laa na kaankaan nate u ra kum daanim baa diat aalir, ma u ra kum mataana daanim, ma diat wekiaa kup a gaap. ⁵ Ma iaau walan-goro aangelo baa i baboura a pakaana taai ma ra kum daanim, i piri naa,

“God, ui u lalaaun namuga ma u lalaaun mi, a Tena Gomgom ui,

u takado u ra kum naagagon na binabaalu mi.

⁶ U wainim diat ma ra gaap welaar ma ra naagagon na binabaalu karom diat u ra nundiat aakaina pinapaam,

kabina maa diat aa aak doko wa anum taara ma ra num kum propet, ma ra gaapindiat i talabo.”

⁷ Ma iaau walangoro in ingaan raa taanginaanga u ra luwu na tuntun wetabaar i piri naa,

“Maia, Tadaaru God u dekdek aakit,

anum kum naagagon
diat lingtatuna ma diat
takado.”

⁸ A wewaata na aangelo i labo anuna laa na kaankaan nate u ra in mataana mage, ma di taar taa a dekdek taa ra in mataana mage kupi in tun a taara ma ra nguanina.

⁹ Ma ra ngaala na wuwan maa i tun a taara, ma diat pir aakaka a iaan God, ia baa i naagagon taa a kum kinadik mi, iaku maa pa diat nukpuku ma pa diat pir walaawa paai.

¹⁰ A welima na aangelo i labo anuna laa na kaankaan nate u ra kiki na king anu ra kuaabaar na wewagua, ma anuna mataanitu i baboto raap. Ma a taara diat karaat a kaarmendiat u ra ngaala na kinadik maa, ¹¹ ma diat pir aakaka God baa i ki inaanga u ra maawa, kabina u ra ngaala na ngunungut ma ra kum aakaina manmanua baa i taana un diat, iaku pa diat nukpuku ko ra nundiat kum aakaina mangamangaan.

¹² A we-6 na aangelo i labo anuna laa na kaankaan nate u ra ngaala na daanim Eupraat, ma a palaa uni i magege raap kupi in waninaar aakapi kup a kum king taangirong u ra mataana taubaar. ¹³ Namur iaau babo tula tabaraan ditul babo welaar ma tuluina rokrok. Ditul waan paat ko ra waa ra draagon, a waa ra kuaabaar na wewagua ma ra waa ra warwaruga na propet. ¹⁴ Ditul a tula nio ra kum tabaraan ma ditul

paampaam a kum utnaa na kakaian ma ditul waan taltalili kup a kum king ko ra rakrakaan buaal raap, kupi ditul a ben ungaai diat kup a wineium u ra ngaala na bung anun God, ia baa i dekdek aakit.

¹⁵ “Baboi, ang waan paat welaar ma ra tena walong. Ia baa i ki na baboura ma i waninaar anuna kum maalu, i daan, maa pa in towaturia ma pa in wawirwir.”

¹⁶ Ma tula nio ra kum tabaraan ditul ben ungaai taa a kum king u ra wanua di waatungi u ra pirpir Ebraaio ma Aamagedon.

¹⁷ A we-7 na aangelo i labo anuna laa na kaankaan u ra maup, ma ina ngaala na ingaan raa i pari ko ra kiki na king inaanga u ra ruma na wetabaar, ma i piri lenbi, “Ia raap!” ¹⁸ Io, in mamame, a pakpagur, a rurunga ma ra ngaala na guria aakit diat waan paat. Turpaai ko ra wawaki na taara pa ta guria utbaai lenmi i waan paat paa u ra rakrakaan buaal. A ngaala na guria maa i aaka aakit. ¹⁹ Io, a ngaala na taamaan Baabylon i tareng kup tula papaar koni, ma ra kum ngaalangaala na taamtaamaan anu ra kum wunwuna taara diat tareng raap. God i nuk paa a ngaala na taamaan Baabylon ma i wainimi ma ra kaap na waain i teng ma ra karangaap i ra nuna kaankaan. ²⁰ A kum lolo raap diat aa panaai ma a kum taangaai kaai pa te ma

i babo diat. ²¹ A ngaala na baata na aais, raain tatuaina a mawaatina i welaar ma 50 kilogrem i puka nate u ra taara. Ma a taara diat pir aakaka God u ra kinadik na baata na aais mi, kabina maa a kinadik mi i aaka aakit.

17

A paamuk na tabuan baa i tur wakilang a ngaala na taamaan Baabilon

¹ Raa ko ra 7 na aan-gelo baa diat paam 7 na laa i waan karom iaau ma i piri taang naa, "Waan urin, ang waiaa ta ui u ra naa-gagon na binabaalu karom a paamuk na tabuan baa a iaana i waan werweraan u ra nuna aakaina mangaman-gaan. Kuraa i ki nate u ra kum daanim. ² A kum king taanga u ra rakrakaan buaal diat paam aakaina mai. Ma a taara u ra rakrakaan buaal diat longlong ko ra waain i ra nuna paamuk na mangaman-gaan."

³ Iaau teng ma ra Takado na Nion ma aangelo maa i lo pa iaau unaanga u ra bil na wanua. Matira iaau babo paa raa tabuan i ki taau u ra taar na kuaabaar na wewagua. A wewagua maa, 7 na lorina ma 10 komina ma a panina i teng ma ra kum iaana baa i wakinalik paa God mai. ⁴ A tabuan maa i mong ma ina maalu i welaar ma ra pupu na taawu ma i taar kaai, ma di wamongi ma ra goled ma ra kum ngaatngaot na waat, ma ra kum kokoina gaaragaara. I paam paa a kaap na goled

u ra limaana, i teng ma a kum aakaina utnaa ma ra kum dur na mangamangaan taanga u ra nuna paamuk na mangamangaan. ⁵ Di timu taa a iaana u ra in maarina, a utnaa na pidik lenbi,

A NGAALA NA TAAMAAN
BAABILON, A NAA RA KUM
PAAMUK NA TABUAN MA A
KUM AAKAINA
MANGAMANGAAN AAKIT
ANU RA RAKRAKAAN
BUAAL.

⁶ Iaau babo a tabuan maa ia longlong, kabina i inim a gaap i ra taara anun God, a gaapindiat baa diat wewa-pua kaapa un Iesu.

Baa iaau baboi, iaau kakaian aakit. ⁷ Ma aangelo i piri taang naa, "Aawa kabina maa u kakaian? Ang palaa kukuraai ra tabuan, ma ra kuaabaar na wewagua baa i ki taau nate uni, baa 7 na lorina ma 10 komina. ⁸ A kuaabaar na wewagua baa u babo taai, ia lalaaun paa namuga, ma pa i lalaaun mi, ma namur in waan paat balet ko ra ngaala na tung baa pa di babo laar paa a tuktukina, ma in waan kupi in wirua. Ma a taara u ra rakrakaan buaal baa pa di timu a iaandiat u ra buk na lalaaun, turpaai baa God i waki a rakrakaan buaal, diat a kakaian baa diat a babo a kuaabaar na wewagua mi. Maa ia lalaaun paa namuga, ma pa i lalaaun mi, ma namur in waan paat balet.

⁹ "Te baa i manaana in kaapa wakaak kup a utnaa mi. 7 na lorina a kukuraaina naa 7 na taangaai baa a tabuan i ki taau nate un diat.

Ma raa kukuraaaina kaai un 7 na king. ¹⁰ Limadi diat aa maat, raa maku i ki ma raa kaai kon diat pa i waan paat utbaai. Baa in waan paat in ki kinalik paa ku. ¹¹ Ma a kuaabaar na wewagua baa ia lalaaun paa namuga ma pa i lalaaun mi, ia maa a we-8 na king ko ra 7 na king maa, ma in waan kupi in wirua.

¹² “10 komina baa u baboi, diat maa 10 king, baa pa diat lo utbaai ta naagagon na king. Iaku un 60 minit ku diat a naagagon ungaai ma ra kuaabaar na wewagua welaar ma ra kum king. ¹³ A nuknukindiat i raa ku, ma diat a taar taa a dekdekindiat ma nundiat naagagon karom a kuaabaar na wewagua. ¹⁴ Diat a weium ma ra Naat na Sip, ma a Naat na Sip in uwia pa diat, maa ia a Tadaaru anu ra kum tadaaru, ma a King anu ra kum king. Ma diat baa ia pilak pa diat ma ia wataa pa diat ma diat nurnur lingtatuna karomi, diat a uwia ungaai mai.”

¹⁵ A aangelo i piri taang naa, “A kum daanim baa u baboi, baa a paamuk na tabuan i ki iaai, diat tur wakilang a kum taara ko ra kum taamtaamaan, mong-mongoro na taara, a taara ko ra kum wunwuna mataanitu ma diat ko ra aalawur mangana pirpir. ¹⁶ A kuaabaar na wewagua ma ra 10 kom baa u babo diat, pa diat a nem a paamuk na tabuan. Diat a baanaakakai ma diat a rakaan wa anuna minong

ma in towaturia maku. Diat a aan a kamanongina, ma diat a tun wai ma ra nguan. ¹⁷ Maa God ut ia wanuk taai u ra nuknukindiat kupi diat a paam ot paa a nuknukina lenbi: Diat a taar taa a dekdekindiat baa diat naagagon mai karom a kuaabaar na wewagua, tuk din paam ot paa a kum pirpir anun God. ¹⁸ A tabuan maa u baboi ia a ngaala na taamaan aakit baa i naagagon a kum king u ra rakraakan buaal.”

18

Baabilon ia puka

¹ Namur taa ra kum utnaa mi, iaau babo raa aangelo bulung i waan pari taanginaanga u ra maawa. I paam akoto a dekdek na naagagon ma nuna minamaar i wakaapakaapa a rakraakan buaal. ² Ma i kulkulaai ma ina ngaala na ingaana lenbi, “A ngaala na taamaan Baabilon ia puka! Ia puka! Mari ia a pakaana anu ra kum tabaraan ma a ruma na karabus anu ra kum tabaraan ma a ruma na karabus anu ra kum pika baa diat durdur ma diat milmiluan. ³ Ia puka, kabina maa a kum wunwuna taara raap diat aa inim paa a dekdek na waain i ra nuna paamuk na mangamangaan. A kum king ko ra rakraakan buaal diat paam aakaina mai. Ma a kum tena wiura ko ra rakraakan buaal diat tadaaru ma ra ngaala

na wuwuwung ko ra
nuna kum aakaina
mangamangaan,

baa pa i wawirwir mai.”

⁴ Iaa u walangoro balet in
ingaan raa taanginaanga u
ra maawa i piri lenbi,

“Anung taara, muaat a pari
koni,

kupi koku muaat laa un-
gaai mai u ra nuna
kum aakaina manga-
mangaan,

ma kupi koku muaat
kaai muaat kariaana
ana kinadik ungaai
mai.

⁵ Maa anuna kum aakaina
mangamangaan ia tuk
paa a maawa,

ma God ia nuk akoto
anuna kum aakaina
pinapaam.

⁶ A mangamangaan i paami
karom muaat, din
paami balet karomi,

a utnaa i paam taai
un muaat, din baalui
welaar ma ru pakaan
karomi.

A kaap baa i wainim muaat
mai ma muaat aaka
uni,

din watengi ta ru pakaan
kupi din wainimi mai.

⁷ I paam akoto a ngaala na
minamaar ma a kini
na tadaaru,

io, din taar a ngaala na
kinadik ma ra ngaala
na tapunuk taana.

I nuki un ia ut lenbi,

‘Iaa u a kwini, ma iaa u
ki u ra nung kiki na
kwini.

Wakir iaa u a walaa,
pang tapunuk laar paai.’

⁸ Bi ia kabina baa a kum ki-
nadik mi, a minaat, a
tapunuk ma ra minolo
diat a waan paat karomi
un raa bung ot ku.

Ma din tun wai ma ra nguan
maa a Tadaaru God i
dekdek aakit,

ia baa in taar taa a naa-
gagon na binabaalu
karomi.

⁹ “A kum king ko ra
rakrakaan buaal, baa diat
paam aakaina ungaai ma ra
paamuk na tabuan maa, ma
diat kakale ungaai u ra nuna
kum wuwuwung ko ra kum
aakaina mangamangaan,
baa diat a babo in tubal ko
ra nguan baa di tun a tabuan
maa uni, diat a tapunuk ma
diat a luan. ¹⁰ Diat a tur
welwelik taau maku koni,
maa diat burutaana kinadik
baa di wakadiki mai. Ma diat
a piri lenbi,

‘A ngaala na taamaan Baa-
bilon ia aaka. Ia aaka!
Baabylon, a dekdek na
taamaan!’

Un ⁶⁰ minit ot ku amaam
naagagon na bin-
abaalu ia waan paat
karom ui.’

¹¹ “A kum tena wiura ko
ra rakrakaan buaal diat a
luan ma diat a tapunuk kupi,
kabina maa pa te ma in
kul anundiat kum utnaa na
wiura. ¹² A kum utnaa na
wiura lenbi: a goled, a silwa,
a kum ngaatngaat na waat
ma ra kum kiaau na kalaang,
ma ra kum kokoina maalu,
a kum maalu i welaar ma
ra pupu na taawu, a kum
maalu i silika ma ra kum
taar na maalu, ma ra kum

diwaai baa i aangawian wakwakaak ma ra aalawur mangaana utnaa baa di paami ma ra kom i ra elepaan, ma ra kum ngaatngaat na diwaai, ma ra braas, a aeen ma ra ina ngaatngaat na waat di waatungi ma ra maabel.
¹³ Ma raa kum utnaa i aangawian wakwakaak, lenbaa a sinamon, a mira, ma ra kum bulit baa a tubalina i aangawian wakwakaak, ma ra waain, a wel na oliwa, a palawaa ma ra wit, ma ra kum bulumakaau ma ra kum sip, a kum os ma ra kum kaaris, ma ra taara baa diat a papaam na wilawilaau.

¹⁴ “A kum tena wiura diat a piri lenbi, ‘A kum utnaa baa u nem aakiti diat aa panaai. Anum kum wuwuwung ma ra num kum minamaar diat kaai diat aa panaai kon ui, ma pa un babo ta diat balet ma.’
¹⁵ A kum tena wiura baa diat laana wiura a kum utnaa mi, diat baa Baabylon i watadaaru diat, diat a tur welwelik taau maku koni, maa diat burutaana kinadik baa di wakadiki mai. Diat a tapunuk, diat a luan, ¹⁶ ma diat a kulkulaai naa,

‘A ngaala na taamaan Baabylon ia aaka! Ia aaka! Ia baa i mong ma ra kum kokoina maalu, a kum maalu i welaar ma ra pupu na taawu ma ra kum maalu baa i taar, ma di wamongi ma ra goled, ma ra kum ngaatngaat na waat ma ra kum kokoina gaaragaara.

¹⁷ Un 60 minit ku di baanaakaka raap

wa anum ngaala na wuwuwung aakit!’

“Ma a kum kiaapten raap ma diat baa diat waan talalili ma ra kum paraau, a kum tena pinapaam ko ra kum paraau, ma diat baa diat babo maani ko ra kum paraau, diat a tur welwelik taau maku koni. ¹⁸ Baa diat babo in tubalin Baabylon diat a kulkulaai naa, ‘Woi na taamaan i welaar ma ra koina taamaan aakit mi?’
¹⁹ Diat a lamira a kum kabu u ra kum lorindiat ma diat a tapunuk, diat a luan ma diat a kulkulaai naa,

‘A ngaala na taamaan Baabylon ia aaka! Ia aaka! Diat baa diat babo maani ko ra kum paraau, diat tadaaru ko ra nuna kum ngaala na wuwuwung!

60 minit ot ku ma ia aaka raap!

²⁰ Muaat inaanga u ra maawa, muaat a gaaiia uni!

A taara anun God ma a kum aapostolo ma ra kum propet, muaat a gaaiia!

God i taar a naagagon na binabaalu karomi u ra kum utnaa i paami un muaat.’ ”

²¹ Ma raa dekdek na aangelo i lo paa ina ngaala na waat, welaar ma ina waat na gingina wit, ma i ong lop wai nataai ma i piri naa,

“Din ong na kaankaan wa a ngaala na taamaan Baabylon welaar ma ina waat bi,

ma pa din baboi balet ma.

22 In ingaa ra kum tena paam kelekele ma ra kum tena ipip kaaur ma ra kum tena ipip tawuru ma ra tinaangi i ra kum gitaa

pain te balet ma in walangoro taai naam.

Pa ta tena pinapaam na lima balet ma in ki naam.

Ma pain te balet ma in walangoro taa a tinaangi i ra ina waat na gingina wit naam.

23 Pain ta kaapa na laam balet ma in baara naam.

Pain te balet ma in walangoro taa

in ingaan ta matakina tinaulaa, a baarmaan ma ra tauraara naam.

Namuga anum kum tena wiura diat a kum ngaala na tadaaru u ra rakrakaan buaal.

Uben araara paa a kum wunwuna taara raap ma ra num malira.

24 A gaap i ra kum propet ma ra kum taara anun God,

ma diat raap kaai baa di aak doko diat u ra rakrakaan buaal,

di babo baraata a gaapindiat irong Baabylon."

19

A pir walaawa inaanga nate u ra maawa

¹ Baa i raap a kum utnaa mi, iaau walangoro a ngaala na marurunga welaar ma ra ingaa ra ngaala na kor na taara inaanga u ra maawa diat kulkulaai lenbi, "Aaleluia!

A warwalaauun, a minamaar ma ra dekdek anu ra nundaat God ku,

² maa anuna kum naagagon i lingtatuna ma i takado.

I naagagon a paamuk na tabuan baa a iaana i rarang u ra nuna aakaina mangaman-gaan,

ia baa i baanaakaka a rakrakaan buaal ma nuna kum paamuk na mangamangaan.

God ia taar taa a naagagon na binabaalu karomi, kabina u ra gaap i ra nuna kum tultul, baa i aak doko wa diat."

³ Ma diat kulkulaai balet naa,

"Aaleluia!

Ma in tubalina baa i waan tato unaanga nate pa in raap ma pa in raap."

⁴ A 24 na mukmuga ma waat na lalaaun na wawaki diat puka pari ma ra urur, ma diat lotu karom God, ia baa i ki u ra nuna kiki na king ma diat piri naa,

"Aamen, Aaleluia!"

⁵ Io, in ingaan raa i waan paat ko ra kiki na king, i piri naa,

"Muaat a pir walaawa paa anundaat God,

muaat anuna kum tultul, a kum kinkinalik ma ra kum ngaalangaala kaai,

muaat baa muaat urur karomi!"

⁶ Ma iaau walangoro a marurunga baa i welaar ma ra ingaa ra ngaala na kor na taara, a rurunga i ra top na

aalataura ma ra pakpagur, i
kulkulaai naa,
“Aaleluia!

Maa anundaat Tadaaru God,
ia baa i dekdek aakit i ki
na king.

⁷ Daat a gaaiia,
ma daat a taar a
ngaala na pir walaawa
karomi!

Maa kabina a bung na paaka-
maau anu ra Naat na
Sip ia waan paat,
ma nuna tabuan ia wan-
inaar.

⁸ Di aa taar taa a koina
maalu, baa i kaa-
pakaapa ma i gomgom
taa ra tabuan,
kupi in mong mai.”

A kum kokoina maalu maa,
diat tur wakilang a kum
takado na mangamangaan
anu ra taara anun God.

⁹ Io, aangelo i piri taang
naa, “Un timui lenbi: Diat
baa di ben pa diat kup a
lukaara na paakamaau anu
ra Naat na Sip, diat daan!”
Ma i piri kaai naa, “A kum
pirpir mi a kum lingtatuna
na pirpir ut anun God.”

¹⁰ U ra pakaana bung maa,
iaau puka pari ma ra urur
naa ra ru kakina kupi ang
lotu karomi. Iaku i piri taang
naa, “Koku! Iaa kaai a tultul
ku welaar ma ui ma ra kum
tatem liklik baa diat paam
akoto a pirpir anun Iesu. Un
lotu karom God! Maa a pir-
pir anun Iesu, ia ut maa i
wakaamtur a taara kupi diat
a pirpir na propet.”

*Ia baa i kaa u ra kabaang
na os*

¹¹ Iaa babo a maawa ia
tapaapa ma iaau babo a

kabaang na os i tur namuga
taang. Ma ia baa i ki nate
uni di waatungi naa “Ia baa i
dowot u ra nuna pinapaam”
ma “Ia baa i lingtatuna.”

Anuna naagagon ma anuna
wineium i takado. ¹² Ruin
kiok na mataana i welaar ma
ra kupkup i ra nguan, ma
mongoro na kaaeng na king
i taana u ra in lorina. Ma di
timu taa a iang uni, baa pa te
i nunurai, ia ot ku i nunurai.

¹³ I mong ma ra maalu baa
di walopi u ra gaap. Ma a
iaa ra muaana maa “A Pir-
pir anun God.” ¹⁴ A kor
na taara na wineium taang-
inaanga u ra maawa diat kaa
u ra kum kabaang na os ma
diat murmuri. Diat mong
ma ra kum kokoina gom-
gom na kabaang na maalu.

¹⁵ Ma in liwan na wineium
baa i wangwangaan aakit i
waan paat ko ra waana, kupi
in pakaat a kum wunwuna
taara mai, ma in naagagon
adekdek diat ma ra ina buka
na aaen. I paapaa ginag-
ina a kum waina waain u
ra tung na waat baa i tur
wakilang a kaankaan anun
God, ia baa i dekdek aakit.

¹⁶ Ma u ra nuna maalu ma u
ra paraagum na kakina di aa
timu taa a iaana lenbi,
A KING ANU RA KUM KING
MA A TADAARU ANU RA
KUM TADAARU.

¹⁷ Io, iaau babo raa aangelo
i tur taau u ra in mage, ma
i wewataai ma ina ngaala
na ingaana karom a kum
pika raap baa diat rowo u
ra maup naa, “Muaat rowo
urin, muaat a waan ungaai
u ra ngaala na lukaara anun

God. ¹⁸ Ma muaat a aan a kamanong i ra kum king, a kum mukmuga anu ra taara na wineium, a kum taara na wineium, a kum os ma diat kaai baa diat kaa un diat, ma ra kamanong i ra taara raap, a kum wilawilaau ma diat baa wakir a kum wilawilaau, a kum kinkinalik ma ra kum ngaalangaala.”

¹⁹ Io, iaau babo a kuaabaar na wewagua ma ra kum king taanga u ra rakrakaan buaal, ma ra nundiat kum kor na taara na wineium baa diat waan ungaai kupi diat a weium ma ia baa i kaa u ra os ma ra nuna kor na taara na wineium. ²⁰ Iaku di paam koto paa a kuaabaar na wewagua ungaai ma ra warwaruga na propet, ia baa i paam a kum utnaa na kakaian u ra iaa ra kuaabaar na wewagua. Baa i paam a kum utnaa na kakaian maa, i waruga pa diat baa a wakilang i ra kuaabaar na wewagua kuraa un diat, ma diat lotu karom a taabataaba i ra kuaabaar na wewagua. Di ong lalaaun taa a warwaruga na propet ma ra kuaabaar na wewagua u ra ngaala na tung na nguan baa i kup ma ra saalfa. ²¹ Di aak doko wa anundiaar kor na taara na wineium ma ra in liwan na wineium, baa i waan paat ko ra waan ia baa i kaa u ra os. Ma ra kum pika raap diat aan a kamanong indiat ma diat maaur aakit uni.

20

Raa aarip na kilaala

¹ Iaau babo paa raa aangelo i waan pari taanginaanga u ra maawa, i paam a ki ko ra ngaala na tung baa pa di babo laar paa a tuktukina, ma i paam paa kaai a ngaala na sen. ² I paam koto paa a draagon, ina wui taanga naraap, baa di waatungi naa a Tena Wetakun, baa Saataan. I sen akoto taai tuk baa raa aarip na kilaala in raap. ³ I ong apari taai u ra ngaala na tung maa, i balbalaat ma i lok baat taai, kupi koku balet ma i waruga a kum wunwuna taara tuk raa aarip na kilaala maa in raap. Namur taana din palaa wai kupi in laangalaanga paa ku ta kinalik na pakaana bung.

⁴ Iaau babo a kum kiki na king, ma diat baa diat ki nate un diat, baa di aa taar taa a naagagon taan diat kupi diat a naagagon. Ma iaau babo a nio ra kum taara baa di aa pakaat kutu wa a kum lorindiat, kabina u ra nundiat wewapua kaapa un Iesu ma u ra pirpir anun God. Pa diat lotu karom a kuaabaar na wewagua ma ra taabataabaina, ma pa di ung a wakilang anu ra kuaabaar na wewagua u ra kum maarindiat baa u ra kum limaandiat. Diat lalaaun balet ma diat naagagon ungaai ma Kaarisito raa aarip na kilaala. ⁵ Mi ia a mugaana tinur balet ko ra minaat. Iaku diat raap baa diat aa maat ma pa diat lalaaun balet u ra pakaana bung maa, diat a inep tuk raa

aarip na kilaala maa in raap ut, io diat a tur maraagaam. ⁶ Diat baa di walaun diat u ra mugaana tinur balet ko ra minaat, diat daan ma diat a gomgom na taara anun God. Pa diat a kariaana ma a dekdek i ra weru minaat. Diat a kum tena wetabaar karom God ma Kaarisito. Diat a naagagon ungaai ma Kaarisito raa aarip na kilaala.

Di uwia paa Saataan

⁷ Baa raa aarip na kilaala maa ia raap, din palaa wa Saataan ko ra nuna kini na karabus. ⁸ Io, in waan kupi in waruga paa a kum wunwuna taara kon waat na mataana dadaip, a kum wunwuna taara baa di waatung diat ma Gog ma Maagog. In ben ungaai diat kup a wineium. A nilulukindiat in ngaala welaar ma ra woio taanga nakonon. ⁹ Ma diat a waan weraan u ra rakrakaan buaal, ma diat a tur lili paa a taara anun God u ra ngaala na taamaan baa God i maari aakiti. Iaku a nguan in puka pari taanginaanga u ra maawa ma in tun raap wa a taara na wineium maa. ¹⁰ Ma din ong pari wa Saataan, ia baa i waruga pa diat. In ki u ra ngaala na tung na nguan baa i kup ma ra saalfa baa di aa ong pari taa mun a kuaabaar na wewagua ma ra warwaruga na propet iaai. Matira din wakadik ditul u ra mage ma ra marum, pa in raap ma pa in raap.

A tintinip na naagagon

¹¹ Io, iaau babo a ngaala na kiki na king i kabaang, ma iaau babo kaai ia baa i ki uni. Ma a rakrakaan buaal ma ra baakut diaar panaai ko ra mataana, pa ta pakaana balet ma anundiaar. ¹² Iaau babo a kum minaat raap, a kum ngaalangaala ma ra kum kinkinalik, baa diat tur namuga taa ra kiki na king, ma di palaa a kum buk. Di palaa balet raa buk, ia a buk na lalaaun. Ma di naagagon a kum minaat welaar ma ra nundiat kum pinapaam baa di aa timu koto taai u ra kum buk. ¹³ A pakaana taai i taar apaat wa balet a kum minaat baa diat maat nataai. A minaat ma Edes a taamaan na nion, diaar kaai diaar taar apaat wa a kum minaat baa kuraa matira un diaar. Di naagagon diat raaraa welaar ut ma ra nundiat kum pinapaam. ¹⁴ Namur di ong pari wa a minaat ma Edes u ra ngaala na tung na nguan. A tung na nguan maa ia a weru minaat. ¹⁵ Ma diat baa pa di timu a kum iaandiat u ra buk na lalaaun di ong pari wa diat u ra ngaala na tung na nguan.

21

A matakina maawa ma ra matakina rakrakaan buaal

¹ Namur iaau babo a matakina maawa ma ra matakina rakrakaan buaal, maa a mugaana maawa ma ra mugaana rakrakaan buaal diaar aa panaai ma pa ta pakaana taai ma. ² Ma iaau babo a matakina Ierusalem, a gomgom na taamaan anun

God, i waan pari taangi-naanga u ra maawa kon God. Di aa waninaar taai welaar ma di aa wamong wakaak taa a matakina tinaulaa, a tauraara na tabuan kup anuna muaana. ³ Ma iaau walangoro ina ngaala na ingaan raa taanginaanga u ra kiki na king i piri naa, “Baboi, a taamaan anun God ia ki karom a taara, ma ia ut in ki ungaai ma diat. Ma diat anuna taara, God in ki ungaai ma diat, ma ia ut in God anundiat. ⁴ Ma in upa wa a lur na mataandiat raap. Pain ta minaat balet ma, pa ta tapunuk, pa ta tinaangi ma pa ta ngunungut ma, maa a kum utnaa taanga namuga diat aa panaai.”

⁵ Ma ia baa i ki u ra kiki na king i piri naa, “Baboi, mi iaau wamatakina a kum utnaa raap! Un timu koto a kum pirpir bi, maa a kum pirpir mi diat lingtatuna ma i tale baa din nurnur uni.” ⁶ Ma i piri taang lenbi, “Ia raap! Iaau a Aalpaa ma ra Omegaa, a turpaaina ma ra tintinipina. Ia baa i maruk ang wainimi ma ra palaa ko ra mataana daanim, a palaa na lalaaun, baa pa in kuli. ⁷ Ia baa a tena niuwia in kale paa a kum utnaa raap mi, ma iaau ang God anuna, ma ia maa natunglik.

⁸ “A kum tena bunurut, ma diat baa pa diat nurnur, ma diat baa anundiat mangamangaan i dur, ma a kum tena aak doko taara, ma diat baa diat paam a kum paamuk na mangamangaan,

a kum tena paam uraura, a kum tena lotu karom a kum taabataaba, ma ra kum tena warwaruga raap, anundiat wanua a ngaala na tung na nguan baa i kup ma ra saalfa. Bi ia a weru minaat.”

A matakina Ierusalem

⁹ Raa kon 7 na aangelo, baa diat paam 7 na laa baa i teng ma 7 na tintinip na kinadik, i waan paat ma i piri taang naa, “Waan urin, ang waiaa ta ui u ra matakina tinaulaa, a tabuan anu ra Naat na Sip.” ¹⁰ Iaau teng ma ra Takado na Nion, ma a aangelo maa i lo tato pa iaau unaanga u ra ngaala na taangaai baa i tur aakit unaanga nate. Ma i waiaa ta iaau un Ierusalem a gomgom na taamaan anun God, i waan pari taanginaanga u ra maawa kon God. ¹¹ I baarabaara ma ra minamaarin God, a kaa-pakaapaina i papakaat welaar ma ra ina ngaatngaat na waat di waatungi naa iaaspaar, i baarabaara welaar ma ra galaas. ¹² A ngaala na liplip uni i tur unaanga aakit nate, ma 12 balbalaatina ma 12 aangelo diat tur naa ra 12 balbalaatina. Ma u ra kum balbalaat maa di aa timu taa a kum iaa ra 12 wuna taara Israael. ¹³ Tula balbalaat ditul babo kup a wanua baa in mataana mage i waan paat iaai, tuldi u ra mataana labur, tuldi u ra mataana taubaar, ma tuldi ditul babo kup a wanua baa in mataana mage i lop iaai. ¹⁴ In kabi ra liplip i ra taamaan maa di paami ma 12 ina waat. Ma u

ra kum waat maa, di aa timu taa a iaa ra 12 aapostolo anu ra Naat na Sip.

¹⁵ Ma ra aangelo baa mir pirpir, i paam paa a walawalar baa di paami ko ra goled, baa di laana maak a kum utnaa mai, kupi in maak a taamaan Ierusalem mai, ma in maak kaai a kum balbalaatina ma ra liplipina.

¹⁶ A taamaan maa waat na papaarina, diat welaar raap taau ku. A iokaanaina ma ra parereina diaar welaar ku. Baa i maak a taamaan ma nuna walawalar, i welaar ma 2,200 na kilomita a iokaanaina, a parereina ma ra tuntunurina, ditul welaar raap ku. ¹⁷ A aangelo i maak a butbut i ra liplip, i welaar ma 33 babaluka. I maak ma ra walawalar baa a taara diat laana papaam mai.

¹⁸ A liplip di paami ma ra iaaspaar, ma ra taamaan di paami ma ra goled raap ku, i gomgom aakit welaar ma ra galaas. ¹⁹ Ma ra kum kabi ra liplip i ra taamaan maa, di wamong diat ma ra aalawur mangaana waat raap baa diat ngaatngaat aakit. A mugaana di paami ma ra iaaspaar, a werudi a saapir, ina bulu na waat, a wetuldi a kaalkidon, a wewaatdi a emiraaled, ina girin na waat, ²⁰ a welimadi a oniks, ina waat i kabaang ma i taar, a we-6 a konilion, ina taar na waat, a we-7 a krisolito, ina gamol na waat, a we-8 a beril, ina girin na waat, a we-9 a topaas, ina gamol na waat, a we-10 a krisopraas, a we-11 a iaasint,

ma ra we-12 a aametis, ina taar na waat. ²¹ 12 balbalaat 12 ina kiaau na kalaang ut maa. Raa balbalaat raaina kiaau na kalaang. Aakapi i ra taamaan di paami ma ra goled raap ku, i babo aalur welaar ma ra galaas.

²² Pa iaau babo ta ruma na lotu u ra taamaan maa, kabina maa a Tadaaru God, ia baa i dekdek aakit, ma ra Naat na Sip diaar ut maa a ruma na lotu u ra taamaan maa. ²³ A taamaan maa pa i iba kup in mage ma ra kalaang kupi diaar a wakaa-pai, maa a minamaarin God ut i wakaapai, ma a Naat na Sip ia ut maa a laam uni. ²⁴ A kum wunwuna taara diat a waanwaan u ra kaapaina ma ra kum

king anu ra rakrakaan buaal diat a lo ruk anundiat kum minamaar unaanga uni.

²⁵ Pain ta bung balet ma baa a kum bonanaakaina diat a balbalaat, kabina maa pa in marum balet ma. ²⁶ A kum wunwuna taara diat a lo ruk anundiat kum utnaa

na tadaaru ma ra nundiat kum minamaar unaanga uni. ²⁷ Pain ta dur na utnaa balet ma in ruk unaanga uni, ma pa te baa i laana paam a kum utnaa na wawirwir ma pa te kaai baa i laana warwaruga. Diat baa di aa timu taa a iaandiat u ra buk na lalaaun anu ra Naat na Sip diat ku diat a ruk.

22

A daanim na lalaaun ma ra in diwaai na lalaaun

¹ Io, aangelo i waiaa taa a daanim na lalaaun karom

iaau, i kaapakaapa welaar ma ra galaas. I aalir paat ko ra kiki na king anun God, anundiaar ma ra Naat na Sip.² I aalir naliwan u ra ngaala na aakapi u ra taamaan maa. In diwaai na lalaaun i tur u ra ru papaara daanim maa. U ra kum kalkalaang raap, i laana wa, 12 pakaan un raaraa kilaala. Ma ra dondono diat laana walaan-galaanga a kum wunwuna taara raap ko ra kum malaa-paang.³ A kum aakaina ut-naa baa a kaankan anun God i ki uni pa din babo ta diat balet ma. A kiki na king anun God ma anu ra Naat na Sip in ki u ra taamaan maa, ma a kum tultul anun God diat a lotu karomi.⁴ Diat a babo a mataana, ma din timu taa a iaana u ra kum maarindiat.⁵ Pain ta marum balet ma. Pain diat a iba balet ma kup a kaapa i ra laam baa a kaapa i ra in mage, maa Tadaaru God ut in taar a kaapa taan diat. Ma diat a naagagon welaar ma ra kum king, pa in raap ma pa in raap.

⁶ A aangelo i piri taang naa, "A kum pirpir mi i lingtatuna ma i tale baa din nurnur uni. A Tadaaru, a God baa i muga a nio ra kum propet kupi diat a wapuaana nuna kum pirpir, i tula wa nuna aangelo kupi in waiaa taa anuna kum tultul u ra kum utnaa baa marawaai in waan paat."

A winawaan paat balet anun Iesu i marawaai

⁷ Iesu i piri naa, "Walan-goroi, marawaai ma ang

waan paat! Ia baa i murmur a kum pirpir na propet ko ra buk mi, i daan."

⁸ Iaa u Ioaanes, iaau aa walangoro taa a kum utnaa mi ma iaau aa babo taai. Baa iaau aa walangoro taai ma iaau aa babo taai, iaau puka pari ma ra urur naa ra ru kaki ra aangelo kupi ang lotu karomi, aangelo baa i waiaa taa a kum utnaa mi taang.⁹ Iaku aangelo i piri ku taang naa, "Koku! Iaa u kaai a tultul ku welaar ma ui ma ra kum tatem liklik a kum propet ma diat raap kaai baa diat murmur a kum pirpir ko ra buk mi. Un lotu karom God!"

¹⁰ Ma i piri taang naa, "Koku u wapidik baat a kum pirpir na propet ko ra buk mi, maa a pakaana bung baa a kum utnaa mi in waan paat uni ia marawaai.¹¹ Ia baa a tena aakaina din maadek wai kupi in paam ut anuna kum aakaina, ma ia baa i dur, din maadek wai kupi in paam ut anuna kum dur na mangamangaan, ma ia baa anuna mangaman-gaan i takado, din maadek wai kupi in paam ut anuna mangamangaan na takado, ma ia kaai baa i gomgom, din maadek wai kupi in paam ut anuna gomgom na mangamangaan."

¹² Iesu i piri naa, "Walan-goroi, marawaai ma ang waan paat! Ang waan paat ungaai ma ra wedok, ma ang dok a taara raap welaar ut ma ra nundiat kum pinapaam raaraa.¹³ Iaa u a Aalpa ma ra Omegaa, a

turpaaina ma ra tintinipina, iaau muga aakit ma iaau murmur aakit.

¹⁴ “Diat baa diat gi agomgom anundiat kum maalu diat daan, ma i takado baa diat a wangaan ko ra in diwaai na lalaaun ma diat a ruk u ra bonanaaka i ra liplip i ra taamaan maa. ¹⁵ Iaku a kum paap, ma ra kum tena paam uraura, ma diat baa diat paam a kum paa-muk na mangamangaan, a kum tena aak doko taara, a kum tena lotu karom a kum taabataaba, ma diat baa diat nem a warwaruga ma diat paami, kuraa diat nataa-man u ra liplip.

¹⁶ “Iaau Iesu, iaau tula wa anung aangelo kupi in taar a wewapua kaapa mi karom muaat a taara na nurnur u ra kum taamtaamaan. Iaau ina aakaarin Dewid ma tabuna, ma ina naangnaang na laar baa i baarabaara.”

¹⁷ A Takado na Nion ma ra matakina tinaulaa, a tabuan, diaar piri naa, “Waan urin!” Ma baa te in walangoroi, ia kaai in piri naa, “Waan

urin!” Ia baa i maruk, i koina baa in waan urin, ma ia baa i nemi, ia kaai in inim ko ra palaa na lalaaun baa pa di kuli.

A tintinipina

¹⁸ Iaau watumaarang diat raap baa diat walangoro a pirpir na propet ko ra buk mi: Baa te i ot taai ma ta pirpir ingen, God in ot taa kaai a kum kinadik karomi baa di aa wewapua kaapa taau uni u ra buk mi. ¹⁹ Baa te i rakaan wa ta pirpir ko ra pirpir na propet ko ra buk mi, God kaai in rakaan wa nuna tiniba koni ko ra in diwaai na lalaaun, ma ko ra gomgom na taamaan anun God, baa di aa wewapua kaapa taau uni u ra buk mi.

²⁰ Ia baa i wewapua kaapa u ra kum utnaa mi i piri lenbi, “Maia, marawaai ma ang waan paat.”

Aamen. Waan urin Tadaaru Iesu.

²¹ A maarmaari anu ra Tadaaru Iesu in ki karom a taara raap anun God. Aamen.